IAN KERSHAW

DÜNYAYI DEĞİŞTİREN KARARLAR

DÜNYAYI DEĞİŞTİREN KARARLAR

IAN KERSHAW

ÇEVİRİ: ZEYNEP DEMİR

Kronik

DÜNYAYI DEĞİŞTİREN KARARLAR

—

IAN KERSHAW

KRONİK KİTAP: 327
İkinci Dünya Savaşı Tarihi Dizisi: 13

YAYIN YÖNETMENİ
Adem Koçal

EDİTÖR
Abdulhadi Uysal

ÇEVİRİ
Zeynep Demir

KAPAK TASARIMI
Kutan Ural

MİZANPAJ
Kronik Kitap

1. Baskı, Eylül 2022, İstanbul

ISBN
978-625-8431-78-0

KRONİK KİTAP
Şakayıklı Sk. N°8, Levent
İstanbul - 34330 - Türkiye
Telefon: (0212) 243 13 23
Faks: (0212) 243 13 28
kronik@kronikkitap.com

Kültür Bakanlığı Yayıncılık Sertifika No: 49639

www.kronikkitap.com
kronikkitap

BASKI VE CİLT
Optimum Basım
Tevfikbey Mah. Dr. Ali Demir Cad. No: 51/1
34295 K. Çekmece / İstanbul
Telefon: (0212) 463 71 25
Matbaa Sertifika No: 41707

YAYIN HAKLARI
© Ian Kershaw, 2008, "Fateful Choices: Ten Decisions that Changed the World, 1940-41" özgün adıyla Penguin Press tarafından yayımlanan, telif hakları The Wylie Agency aracılığıyla alınan bu kitabın Türkiye'deki tüm yayın hakları Kronik Yayıncılık A.Ş.'ye aittir. Tanıtım amacıyla yapılacak alıntılar dışında hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

DÜNYAYI DEĞİŞTİREN KARARLAR

IAN KERSHAW

ÇEVİRİ: ZEYNEP DEMİR

Kronik

Ian Kershaw

Liverpool ve Oxford üniversitelerinde eğitim gördü. İngiltere'de Manchester, Nottingham üniversiteleri ve Batı Almanya'da Bochum'daki Ruhr Üniversitesi'nde ders verdi. 1989 itibarıyla emekli olana dek Sheffield Üniversitesi'nde çağdaş tarih profesörü olarak görev yaptı. *Making Friends with Hitler* (Hitler ile Dost Olmak) eseriyle Elizabeth Longford Tarihi Biyografi Ödülü'nü aldı. İki ciltlik Hitler biyografisinin ilk eseri *Hitler 1889-1936: Hubris*, Whitbread Biyografi Ödülü ve Samuel Johnson Kurgu Dışı Eser Ödülü'ne aday gösterilirken ikinci cildi *Hitler 1936-1945: Nemesis*, Wolfson Tarih Yazını Ödülü'nü ve İngiliz Akademisi'nin ilk kez verdiği kitap ödülünü kazandı. Yazarın *Çöküş-Almanya 1944-45* isimli eseri yayınevimizce yayınlanmıştır.

Zeynep Demir

1996 yılında İstanbul'da doğdu. Marmara Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi'nin İngilizce Mütercim-Tercümanlık bölümünde ve İstanbul Üniversitesi'nin Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Anabilim Dalı'nda eğitim aldı. Yayınevimizden çıkan Sean McMeekin'in *Stalin'in Savaşı* eserini Türkçeye kazandırmıştır. Soğuk Savaş tarihine dair akademik çalışmalarına, XX. yüzyıl tarihine ilişkin çevirilerine devam etmektedir.

İçindekiler

Görseller
Haritalar viii
Kısaltmalar ix
Teşekkür xv
Önemli Kişiler xix

Önsöz 3
1 Londra, 1940 Baharı – İngiltere "Savaşa Devam" Diyor 13
2 Berlin, 1940 Yaz ve Sonbaharı – Hitler Sovyetler Birliği'ne Taarruz Kararı Alıyor 74
3 Tokyo, 1940 Yaz ve Sonbaharı – Japonya "Muazzam Fırsatı Yakalayacağım" Diyor 125
4 Roma, 1940 Yaz ve Sonbaharı – Mussolini Payına Düşeni Kapmak Üzere Harekete Geçiyor 176
5 Washington D.C., 1940 Yazı-1941 Baharı – Roosevelt Yardım Eli Uzatıyor 252
6 Moskova, 1941 Baharı-Yazı – Stalin Kimseye Kulak Asmıyor 335
7 Washington D.C., 1941 Yaz ve Sonbaharı – Roosevelt Fiilî Savaşı Başlatıyor 413
8 Tokyo, 1941 Sonbaharı – Japonya Savaşa Girme Kararı Alıyor 457
9 Berlin, 1941 Sonbaharı – Hitler Amerika'ya Savaş İlan Ediyor 526
10 Berlin ve Doğu Prusya – 1941 Yazı-Sonbaharı – Hitler Yahudileri Ortadan Kaldırma Kararı Alıyor 591

Sonsöz 645
Kaynakça 661
Dizin 683

Görseller

1 Fransız piyadeleri teslim oluyor, Mayıs 1940 (akg-images)

2 Müttefik askerleri, Dunkirk, 1940 (Alinari Archives)

3 *Downing Street*'te Churchill ve Lord Halifax, 1940 (akg-images/ullstein bild)

4 Büyük Amiral Erich Raeder (akg-images)

5 Hitler ve Franco, İspanya-Fransa hududundaki bir istasyonda, Ekim 1940 (akg-images/ullstein bild)

6 Molotov ve Ribbentrop Berlin'de, 1940 (akg-images)

7 Güney Çin'de Japon panzeri, 1941 (akg-images/ullstein bild)

8 Prens Konoe Fumimaro (akg-images)

9 1940 Eylül'ünde Üçlü Pakt'ın Berlin'de imzalanması (Alinari Archives)

10 İtalya'nın savaşa girişini duyurduğu mitingi, Haziran 1940 (akg-images)

11 Mussolini, Hitler, Ciano ve Ribbentrop, Ekim 1940 (akg-images/ullstein bild)

12 Yunan mevzilerine İtalyanların topçu ateşi, Mart 1941 (akg-images/ullstein bild)

13 Başkan Roosevelt, Cordell Hull ile konuşurken, 1940 (akg-images)

14 George C. Marshall ve Henry L. Stimson (Time Life Pictures/Getty Images)

15 Stalin ve Molotov (akg-images)

16 Esir alınan Sovyet askerleri, Haziran 1941 (Roger-Viollet/Topfoto)

17 Yolda kalan Sovyet tankları, 1941 yazı (Topfoto)

18 Franklin D. Roosevelt ve Sir Winston Churchill, HMS *Prince of Wales* gemisinin güvertesinde, Ağustos 1941 (AP/Empics)

19 General Tojo Hideki (Bettmann/Corbis)

20 İmparator Hirohito askerî teftiş esnasında, Aralık 1941 (Topfoto)

21 Japonya'nın Pearl Harbor'a saldırısı, 7 Aralık 1941 (akg-images)

22 Moskova'ya doğru ilerleyen Nazi askerleri, Ağustos 1941 (Topfoto)

23 Moskova yakınlarında Alman panzeri (AP/Empics)

24 Hitler ABD'ye savaş ilan ediyor, 11 Aralık 1941 (akg-images)

25 Heinrich Himmler (Time Life Pictures/ Getty Images)

26 Reinhard Heydrich (Corbis)

27 Babi Yar Katliamı - Polonya, Eylül 1941
(Hulton Archive/Getty Images)

28 Toplu infazlar sonrasında insanlar kurbanların arasında
yakınlarını arıyor. – Lemberg (Lwów), Temmuz 1941 (akg-images)

Haritalar

1 Batı Avrupa, 1940
2 Uzak Doğu, 1940-1941
3 Balkanlar, 1940-1941
4 Kuzey Atlantik, 1941
5 Doğu Cephesi, 1941

Kısaltmalar

BA/MA *Bundesarchiv/Militärarchiv* (Alman Askerî Arşivi, Freiburg)

DDI *I documenti diplomatici italiani* (İtalyan Diplomatik Belgeleri), C. 9., 1939-1943, Roma, 1954-1960.

DGFP *Documents on German Foreign Policy* (Alman Dış Politika Belgeleri), *1918-1945, Series D* (D cildi) (1937-1945), Londra, 1957-1966.

DRZW *Das Deutsche Reich und der Zweite Weltkrieg* (III. Reich ve İkinci Dünya Savaşı), 3-4. ciltler, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt, Stuttgart, 1983-1984.

IMT *Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal* (Önde Gelen Savaş Suçlularının Uluslararası Ceza Mahkemesi'nde Yargılanması), 14 Kasım 1945-1 Ekim 1946, 42 cilt, Nürnberg, 1947-1949.

KTB d. OKW *Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab)* (Wehrmacht Yüksek Komutanlığı'nın [Wehrmacht Komuta Heyeti] Savaş Günlüğü), ed. Percy Ernst Schramm, 4 cilt, Frankfurt am Main, 1961-1965.

PRO Public Record Office (Devlet Arşivleri Dairesi) (şimdiki adıyla Milli Arşivler), Londra.

Harita 1 **Batı Avrupa, 1940**

Harita 2 Uzak Doğu, 1940-41
Japon imparatorluğu
1941'de Japon işgali altındaki bölgeler
S S C B
K
MOĞOLİSTAN
MANÇUKUO
SİNCAN
İÇ MOĞOLİSTAN
Mukden
Vladivostok
Pekin
JAPON DENİZİ
KORE
JAPONYA
Tokyo
San Francisco 8.264 km
Pearl Harbor 6.200 km
ÇİN
TİBET
Sangay
Nanking
BUTAN
NEPAL
Çongçing
Okinawa (Japonya)
HİNDİSTAN
TAYVAN
Iwo Jima (Japonya)
Kalkütta
BURMA
Hong Kong
PASİFİK OKYANUSU
Haiphong
HAINAN
TAYLAND
Manila
FRANSIZ ÇİN-HİNDİ
Bangkok
Spratly Adaları
FİLİPİNLER
MARİANA ADALARI (Japonya)
SEYLAN
Kolombo
Saigon
Güney Çin Denizi
MALAYA
Singapur
CAROLINE ADALARI (Japonya)
Ekvator
SUMATRA
BORNEO
YENİ GİNE
PAPUA
Batavia
HOLLANDA DOĞU HİNT ADALARI
CAVA
HİNT OKYANUSU
Darwin
AVUSTURALYA

Harita 3 Balkanlar, 1940-41
Parantez içindeki tarihler Mihver işgalinin tarihini işaret etmektedir.
K
NAZİ İMPARATORLUĞU
Budapeşte
MACARİSTAN
(Kasım 1940)
Zagreb
Trieste
Fiume
ROMANYA
(Kasım 1940)
Belgrad
YUGOSLAVYA
(Nisan 1941)
Adriyatik Denizi
BULGARİSTAN
(Mart 1941)
Sofya
ARNAVUTLUK
Tiran
Dıraç
İTALYA
Napoli
Taranto
Selanik
Korfu
YUNANİSTAN
(Nisan 1941)
Ege Denizi
İyon Denizi
Atina
SİCİLYA
Akdeniz

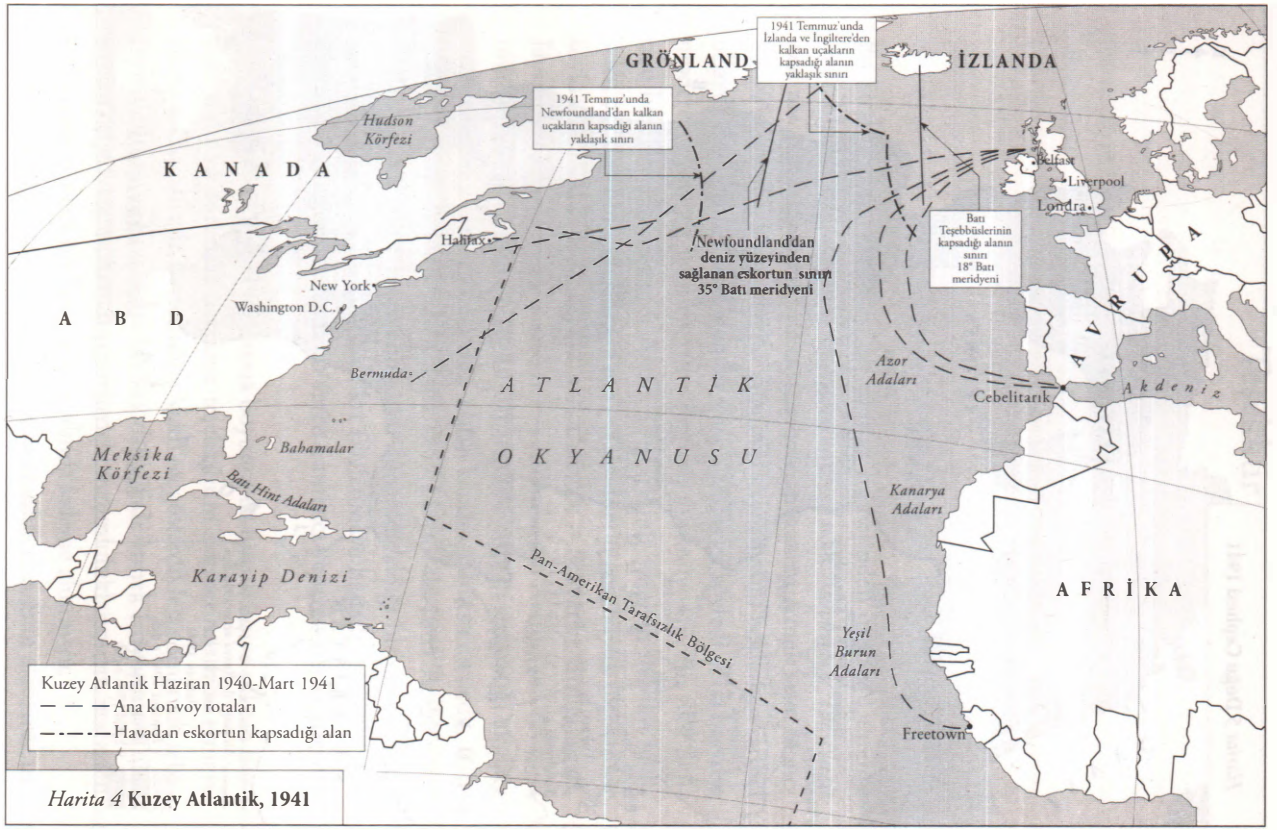

Harita 4 **Kuzey Atlantik, 1941**

Harita 5 Doğu Cephesi 1941
K
İSVEÇ
Tallinn
ESTONYA
Novgorod
Riga
LETONYA
BALTIK DENİZİ
LİTVANYA
Dvinsk
Polostk
Danzig
Königsberg
Kaunas
Vilnius
Smolensk
Pomeranya
Danzig - Batı Prusya
Doğu Prusya
Minsk
Chełmno
Wartheland
Bialystok
BELARUS SSC B
Poznań
Varşova
Łódź
Bresz (Brest)
Gomel
Breslau
POLONYA
Lublin
Yukarı Silezya
Genel Valilik
Auschwitz
Krakow
Kiev
Lemberg (Lwów)
UKRAYNA
SLOVAKYA
Ternopol
Budapeşte
MACARİSTAN
Odessa
ROMANYA
Bükreş
KARADENİZ
Almanya ile Rusya arasındaki hudut, 28 Eylül 1939 – 26 Haziran 1941
9 Temmuz 1941'e dek
1 Eylül 1941'e dek
9 Eylül 1941'e dek

Teşekkür

Bu kitabı yazma düşüncesi bir mutfak sohbetinden doğdu. Laurence Rees, birlikte çalışacağımız üçüncü yapım olacak *Auschwitz: The Nazis and the "Final Solution"* dizisi üzerinde müzakere etmek için Manchester'a gelmişti. Laurence çay suyunun kaynamasını beklerken tarihçi olsaydı 1941 yılını temel alan bir kitap yazacağını söyledi. Zira bu yılın modern tarihin en hadiseli yılı olduğunu düşünüyordu. Bu fikir aklımın bir köşesinde yer etti. Ancak 1941 yılında yaşanan mühim hadiseler, en önemlisi de Almanya'nın – Yahudilerin çok büyük ölçekte bir soykırımın kurbanı olmasıyla neticelenecek – Sovyetler Birliği işgali, Japonların Pearl Harbor'a saldırısı ve Amerika'nın Avrupa'nın savaşına müdahil olması kuşkusuz 1940 baharında Hitler'in kazandığı akıllara zarar zaferlerden doğan bir dizi kritik kararın tabii sonucuydu. Zihnimde büyük güçlerin liderlerinin 1940 Mayıs'ı ile 1941 Aralık'ı arasında sıra dışı günlerin yaşandığı bu dönemde aldığı birbiriyle ilişkili kararları inceleyen bir çalışma fikri filizlenmeye başladı. Haliyle önce böylesi bir çalışmanın ilhamını veren Laurence'ye içten teşekkürlerimi sunuyorum.

Her zamanki gibi bu çalışma boyunca da birçok kişiye şükran borcum oldu ve buradaki naçizane teşekkürüm minnetimi ifade etmeye yetmez. Hususiyetle Leverhulme Vakfı'na gösterdikleri cömertlik sebebiyle derin minnettarlığımı bir kez daha ifade etmek istiyorum. Çalışmanın büyük kısmı, beni üniversitedeki sorumluluklarımdan azat eden son derece cömert bir bursun son yılında kaleme alınmıştır.

Araştırma ve yazım süresince daha az aşina olduğum alanlarda uzmanlığından faydalandığım meslektaşlarım sayesinde kolaylıkla yol kat

edebildim. Müsvedde üzerinde faydalı yorumlar yapan, Churchill'e ve İngiltere'nin ABD'yle ilişkilerine dair derin bilgisini benimle paylaşan David Reynolds'a ziyadesiyle minnettarım. Patrick Higgins, sağ olsun, R. A. Butler üzerine yazdığı, yayımlanmamış makalesini incelememe müsaade etti ve benimle 1940 Mayıs'ında yaşanan krize yönelik değerli kanaatlerini paylaştı. MacGregor Knox, Faşist İtalya hakkındaki harikulade eserinin üzerine, İtalyan silahlı kuvvetlerine ilişkin detaylı sorularımı yanıtlamakla kalmadı; Roatta'nın mektup-günlüklerinin yayımlanmamış fotokopilerini de cömertçe benimle paylaştı. Özellikle de müteveffa Derek Watson, Robert Davies, Robert Service, Moshe Lewin ile Moskova'da Sergey Slutsch, Stalin ve Sovyetler Birliği'ne dair muazzam yardımda bulundu. Patrick Renshaw, Richard Carwardine ve Hugh Wilford, Roosevelt yönetiminin çalışmaları hakkındaki sorularımı yanıtladı. Tokyo'dan Maurice Jenkins ve Bayan Owako Iwama ihtiyacım olan materyalleri bulmama fazlasıyla yardımcı oldu. Yine Tokyo'dan Ken Ishida ile İngiltere'den Sue Townsend ve Gordon Daniels'ın da faydalı tavsiyeleri oldu. Kudüs'ten Otto Dov Kulka nispeten aşina olduğum bir alan olan Nazilerin Yahudileri yürek burkan kırımı meselesinde her zamanki gibi kıymetli görüşlerini iletti. Nazi Almanyası uzmanı genç Fransız tarihçi Édouard Husson ile "nihai çözümün" ortaya çıkışına yönelik fikir teatimizin de çok yararı dokundu. Kendisinin başarılı çalışmasının da yakında tanınacağına şüphem yok. Freiburg'ta kaldığım dönemde Gerhard Schreiber, Jürgen Förster ve Manfred Kehrig ile yaptığımız tartışmaların faydası da yadsınamaz. Tüm bu meslektaşlarım ve dostlarıma en derin minnetlerimi sunuyorum. Elbette hiçbiri, kâğıda döktüklerimde bulunacak hata ya da kusurlardan mesul değildir.

İkinci bölümün bir kısmı Jeremy Noakes için çıkarılan armağan kitabına *(Nazism, War and Genocide*, Exeter, 2005) katkı olarak sunulmuştur ve editörü Neil Gregor ile Exeter Üniversitesi Yayınları'na, bu kısmı buraya dahil etmeme müsaade ettikleri için teşekkür ediyorum.

Dil bilgimin yetersizliği Sovyetler Birliği, Japonya ve bir nebze de olsa İtalya ile ilgili (İtalya'da Latince ve Fransızca bilgim temel açıdan anlamama yardımcı olsa da tamamıyla idrak etmeme yetmedi) araştırmalarımda çok büyük noksanlıklara ve sıkıntılara yol açtı. Bundan

dolayı zamana karşı yarışmak durumunda kalan sevgili dostum Constantine Brancovan'a ve gönüllü olarak ustalıkla yardıma koşan Christopher Joyce'ye mühim belgeleri Rusçadan tercüme ettikleri için, Japonca kaynakların bir kısmını çeviren Darren Ashmore'ye ve ihtiyacım olan İtalyanca materyallerin hızlıca tercümesini sağlayan Anna Ferrarese'ye derin minnettarlığımı ifade etmek istiyorum.

Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi'nin ve özellikle de Kütüphaneler Arası Ödünç Verme bölümünün çalışanları sayısız eser talebimi yerine getirdi ve bana daima yardımcı oldukları gibi son derece dostça davrandılar da. *Public Records Office* (artık *National Archives* olarak biliniyor), *British Library* ve *Londra School of Economics*'in kütüphaneleri, Cambridge'deki *Churchill Center*, York'taki *Borthwick Institute*, Berlin'de bulunan *Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*, Freiburg'taki *Bundesarchiv/Militärarchiv* ile Münih'teki *Institut für Zeitgeschichte*'deki görevliler de mükemmelen yardımcı oldu.

Sheffield Üniversitesi'nin muhteşem Tarih Bölümü'nün akademik ve idari kadrolarındaki çalışma arkadaşlarıma verdikleri destek için teşekkür ederim. Özellikle de, kuytuda köşede bulunan çalışmaları bulmanın yanında zamanımı fazlasıyla tüketecek olan bir dizi meseleyle (her zaman muhteşem bir sabır gösteremese de) muazzam nezaket ve verimlilikle ilgilenen, uzun bir süredir asistanlığımı yapmakta olan (ve uzun bir süredir buna katlanmak durumunda kalan) Beverley Eaton'a bir kez daha minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Kendisi ayrıca, faydalanılan eserleri liste haline getirme görevini de üstlenmiştir.

Mütemadiyen paha biçilemeyecek yardım ve tavsiyelerde bulunan menajerim Andrew Wylie'ye, hem Londra'da hem de New York'taki muhteşem Penguin ekibine, bu yayınevi çatısı altında eser yayımlamayı özel bir deneyim haline getirdikleri için teşekkürlerimi sunuyorum. Görselleri bulan Cecilia Mackay'e çok teşekkür ediyorum. Londra'daki editörüm Simon Winder ve New York'taki editörüm Scott Moyers nezdinde yayında emeği geçen herkese minnettar olmakla beraber, editörlerime daimi destekleri ve keskin zekâ ürünü dikkatli eleştirileri için özellikle teşekkür ediyorum.

En son olarak, her zamanki gibi, aileme minnettarlığımı ifade etmek istiyorum. Ailem olmasa tarih kitapları kaleme almak bana hiçbir

tatmin sağlayamazdı. En derin teşekkürlerimi ve tabii sevgimi, bana işimde yardım etmek için şu ana kadar yaptıkları ve yapmaya devam ettikleri, en önemlisi de, bana hep hayattaki önceliklerimi hatırlattıkları için, Betty, David, Katie, Joe, Ella, Stephen, Becky ve Sofie'ye gönderiyorum.

Ian Kershaw
Manchester/Sheffield, Kasım 2006

Önemli Kişiler

Burada, olaylar silsilesinde yalnızca önemli yeri bulunan ülkelerin başrol oyuncuları, kendilerinin 1940 ila 1941 yıllarında bulundukları görev ve söz konusu hadiselerdeki duruşları verilmiştir.

İNGİLTERE

Archibald Sinclair: 1935 itibarıyla Liberal Parti başkanı. Churchill hükümetinde Havacılık Bakanı. 1940 Mayıs'ı sonlarında savaş kabinesi müzakerelerinde bulunmuştur.

Arthur Greenwood: 1935'ten beri İşçi Partisi Başkan Yardımcısı, Churchill'in savaş kabinesinde Ekonomiden Sorumlu Devlet Bakanı.

Clement Attlee: 1935 itibarıyla İşçi Partisi başkanı; Churchill'in savaş kabinesinde Ferman Mührü Emini.

David Lloyd George: Sabık Başbakan (1916-1922). 1940'ta, (kendisinin aralarında bulunduğu) bir grubun Almanya ile barış şartları sağlandığı takdirde hükümetin başına geçeceğini düşündüğü siyasetçi.

Feldmareşal Lord Gort: İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin Başkomutanı. 1940 Mayıs'ında kuvvetlerin Dunkirk'ten tahliyesi kararını alan komutandır.

Lord Halifax: 1938'den ABD'ye büyükelçi olarak atandığı 1941 Ocak'ına dek Dışişleri Bakanlığı görevini üstlenmiştir.

Lord Lothian: İngiltere'nin Washington Büyükelçisi. 1940 Kasım'ında ülkesinin içinde bulunduğu ekonomik darboğazı Amerikalılara aktarmış ve Ödünç Verme-Kiralama programıyla neticelenen girişimlere önayak olmuştur. Sonraki ay hayatını kaybetmiştir.

Neville Chamberlain: 1937 ila 10 Mayıs 1940 arası (istifasına dek) İngiltere başbakanı. Ardından Özel Konsey Başkanlığı yapmış ve 9 Kasım 1940'ta hayatını kaybetmesinden birkaç hafta evvel, ciddi sağlık sorunları sebebiyle hükümetten (ayrıca Muhafazakâr Parti liderliğinden) istifa edene dek Churchill'in savaş kabinesinde bulunmuştur.

Sir Alexander Cadogan: Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı (Diplomatik personelin idarecisi).

Sir Stafford Cripps: 1940 Mayıs'ı itibarıyla İngiltere'nin SSCB Büyükelçisi.

Winston Churchill: Aktif siyasete ara vererek perde arkasında geçirdiği on yılın ardından Mayıs 1940'ta başbakan olarak atanmıştır. Savunma Bakanlığı'nı da üstlenmiştir. Chamberlain'in istifası itibarıyla Muhafazakâr Parti'nin başkanlığını yürütmektedir.

ALMANYA

Adolf Eichmann: Reich Güvenlik Karargâhı'nda Yahudi İşleri Daire Başkanı. Heydrich'in emri altında Yahudi tehcirinden mesuldür. Fiiliyatta "nihai çözümün uygulayıcısı" rolünü oynamıştır.

Adolf Hitler: 1921 itibarıyla Nazi Partisi lideri, 1933 Ocak'ından itibaren Reich Şansölyesi (Alman hükümeti başı), 1934 Ağustos'undan sonra devlet başkanı, 1938 Şubat'ı itibarıyla, yeni oluşturulmuş Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'nın doğrudan, en yüksek yöneticisidir. 1939'dan sonra resmi olarak kendisinden sadece *"Führer"*[1] olarak bahsedilmiştir. 1940'ta Fransa'da kazandığı zafer sonrası gücünün zirvesindedir.

Alfred Rosenberg: 1941 Temmuz'u itibarıyla İşgal Altındaki Doğu Toprakları Bakanlığı'nı üstlenmiştir.

Tümamiral Karl Dönitz: U-bot filosunun komutanı.

Arthur Greiser: İşgal altındaki Polonya'nın batısında "Warthegau" adıyla bilinen Poznań merkezli yerel idarenin başı ve Nazi Partisi'nin bölgedeki lideri.

Büyük Amiral Erich Raeder: Alman Deniz Kuvvetleri Komutanı.

1 Alm. *Lider*. (ç.n.)

Ernst von Weizsäcker: 1938 Mart'ından beri Alman Dışişleri Müsteşarı. Diplomatik personelin idarecisi. Ribbentrop'la arası limonidir.

Feldmareşal Walther von Brauchitsch: 1939 ila 1941 Aralık'ı arasında Kara Kuvvetleri Komutanı.

Feldmareşal Wilhelm Keitel: 1938 itibarıyla *Wehrmacht*[2] Genelkurmay Başkanı olsa da tamamen Hitler'in emrine amadedir.

Generaloberst[3] Franz Halder: Genelkurmay Başkanı. Ordunun stratejik planlamasından mesuldür.

General Alfred Jodl: Wehrmacht Harekât Dairesi başkanı olarak, genel stratejik planlamadan sorumludur. Hitler'in askeri strateji ve harekâtlara dair başdanışmanıdır ve Führer'in sadık bir destekçisidir.

General Eugen Ott: 1938'den itibaren Tokyo Büyükelçisi.

Hans Frank: Nazi işgali altındaki Polonya'nın genel valisi.

Heinrich Himmler: 1929 itibarıyla SS'in[4] başı. 1936'da Alman polisinin başına atanmıştır. Ayrıca 1939 Ekim'inden bu yana, Alman Milletinin Tahkiminden Sorumlu Reich Komiseri'dir. (Doğu Avrupa nüfusunun yeniden iskanı üzerinde kapsamlı yetki sahibidir.)

Heinrich Müller: 1937'den beri Gestapo'nun[5] başı. Doğrudan Heydrich'e bağlıdır.

Hermann Göring: *Luftwaffe*'nin[6] Komutanı. (1936'dan bu yana) Dört Yıllık Plan'ın idarecisi. Resmiyette Hitler'in halefi.

Joachim von Ribbentrop: 1938 Kasım'ından beri Reich Dışişleri Bakanı.

Joseph Goebbels: 1933 Mart'ı itibarıyla Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanı.

---

2 Alm. *Silahlı Kuvvetler*. Kara, deniz ve hava kuvvetlerini ihtiva eden, Nazi Almanya'sının silahlı kuvvetleri. (ç.n.)

3 Alm. *Kıdemli Orgeneral*. Rütbe olarak 4 yıldızlı bir orgenerale eşittir. Mareşal rütbesinin altında olmasına rağmen aynı ayrıcalıklara sahiptir. (ç.n.)

4 Alm. *Schutzstaffel*. "Koruma Timi" (ç.n.)

5 Alm. *Die Geheime Staatpolizei* (Gestapo). Nazi Almanya'sı gizli polis teşkilatı. (ç.n.)

6 Alm. *Luftwaffe*. Hava Kuvvetleri. (ç.n.)

Kont Friedrich Werner von der Schulenburg: 1934'ten itibaren Moskova Büyükelçisi.

Reinhard Heydrich: Doğrudan Himmler'e bağlıdır. Reich Güvenlik Karargâhı başkanı olup "Yahudi sorununa nihai çözümün" tatbikinden mesuldür.

Tümgeneral Walter Warlimont: 1938 Kasım'ı itibarıyla *Wehrmacht* Harekât Dairesi'ne bağlı Milli Savunma Bürosu'nun başındadır. Doğrudan Jodl'un astıdır.

JAPONYA

Amiral Isoroku Yamamoto: Sabık Donanma Bakanı Yardımcısı. Pearl Harbor saldırısının fikir babası ve saldırı filosunun komutanı.

Amiral Koshiro Oikawa: 1940 Eylül'ü ile 1941 Ekim'i arasında Donanma Bakanı.

Amiral Mitsumasa Yonai: 1940 Ocak'ı ile Temmuz'u arasında başbakanlık yapmıştır.

Amiral Osami Nagano: Donanma Komutanı.

Amiral Zengo Yoshida: Temmuz-Eylül 1940 arası dönemde Donanma Bakanı. Sağlık sorunları dolayısıyla istifa etmiştir.

General Gen Sugiyama: 1937'de Kara Kuvvetleri Bakanı. Sonradan Genelkurmay Başkanlığı görevine getirilmiştir.

General Hideki Tojo: Kwantung Ordusu'nun sabık Genelkurmay Başkanı. Konoe'nin ikinci kabinesinde Kara Kuvvetleri Bakanı. 1941 Ekim'inde Başbakan olarak atanmıştır.

Hiroshi Oshima: Mihver yanlısı, 1938-1939 arasında Almanya Büyükelçisi. 1941 Şubat'ında görevi tekrar üstlenmiştir.

İmparator Hirohito: 1926'da babası Yoshihito'nun varisi olarak tahta geçti. "Aydınlanmış barış devri" anlamına gelen "Şova" devrinin ilahlaştırılan sembolüdür.

Kichisaburo Nomura: 1941 Nisan'ından beri Japonya'nın ABD Büyükelçisi.

Marki Koichi Kido: 1 Temmuz 1940 itibarıyla Ferman Mührü Emini. İmparatorun en yakın danışmanı.

Prens Fumimaro Konoe: 1937'de Çin ile savaş başladığında başbakanlık yapmış, 1939'da istifa etmiş ve 1940 Temmuz'unda yeniden göreve atanmıştır. 1941 Temmuz'unda tüm kabineyle – kâğıt üstünde – istifa etmiş ve üçüncü kez başbakanlığa atanmıştır. Siyasasının iflasıyla 16 Ekim 1941'de son kez görevi bırakmıştır.

Saburo Kurusu: Eski Almanya büyükelçisi. Amerika'yla savaş ihtimalini ekarte edebilmek için özel bir görevle 1941 Kasım'ında Nomura'nın yanına, Washington'a gönderilmiştir.

Shigenori Togo: Sabık Berlin ve Moskova büyükelçisi. Tojo hükümetinde 1941 Ekim'inde Toyoda'nın yerine Dışişleri Bakanlığı'na atanmıştır.

Shigetaro Shimada: 1941 Ekim'inde Okiawa'nın yerini alarak Donanma Bakanı olmuştur.

Teijiro Toyoda: 1940'ta Donanma Bakan Yardımcılığı yapmıştır. 1941'in Temmuz ila Ekim'i arasında Matsuoka'nın halefi olarak Dışişleri Bakanlığı'nı üstlenmiştir.

Yosuke Matsuoka: 1940 Temmuz'undan görevden fiilen atıldığı 1941 Temmuz'una kadar görev yapan, fazlasıyla Mihver yanlısı ve sağı solu belli olmayan Dışişleri Bakanı.

İTALYA

III. Vittorio Emanuele: İtalya Kralı. 1900'den beri hükümdar. Habeşistan İmparatoru ve Arnavutluk Kralı. Ayrıca (Mussolini 1943 Temmuz'unda koltuğundan indirilip tutuklandığında anlaşıldığı üzere) Mussolini'nin de kendisine karşı sorumlu olduğu İtalya'nın devlet başkanı.

Amiral Domenico Cavagnari: Donanma Komutanı. 1940 Aralık'ında azledilene dek Donanma Bakan Yardımcılığı da yapmıştır.

Benito Mussolini: 1919 itibarıyla Faşist Parti lideri. 1922'den beri hükümetin başı. Ayrıca 1933'ten bu yana Savaş, Donanma ve Havacılık Bakanı olarak silahlı kuvvetleri kontrol etmektedir. 1936'da

Habeşistan'ı mağlup etmesi sonrası popülerliği ve İtalya devleti üzerinde – suni bir şekilde icat edilmiş *Duce* kültü ile desteklenen – tahakkümü zirvededir. Ancak 1940'a gelindiğinde, dış işlerinde gittikçe Hitler'in gölgesinde kalmaya başlamıştır.

Bernardo Attolico: 1935'ten 1940 Nisan'ının sonlarına dek Berlin Büyükelçiliği yapmıştır. Müdahalecilik karşıtı[7] duruşu sebebiyle Hitler kendisinin merkeze çekilmesini istemiştir.

Dino Alfieri: Mayıs 1940 itibarıyla Berlin Büyükelçisi. Alman liderliği gözünde Attolico'dan yeğdir.

Francesco Jacomoni: 1939'dan itibaren Arnavutluk valisi.

General Francesco Pricolo: 1939-1941 yılları arasında Hava Kuvvetleri Komutanı.

General Kont Sebastiano Visconti Prasca: Arnavutluk'taki kuvvetlerin kifayetsiz komutanı. 1940 Kasım'ında Yunanistan'daki taarruzun fiyaskoyla sonuçlanmasının günah keçilerinden biri olarak görevden alınmıştır.

General Mario Roatta: 1939-1941 tarihleri arasında Genelkurmay Başkan Yardımcısı.

General Ubaldo Soddu: 1939 itibarıyla Savaş Bakanı Müsteşarı ve 1940 Haziran'ından beri başkomutanlık başkan yardımcısı. Mussolini'nin en güvendiği askeri danışmanı. 1940 Kasım'ında Visconti Prasca'nın yerini alarak Arnavutluk'taki kuvvetlerin komutasını üstlenmiş, ancak Yunan harekâtında kısa sürede kendi kifayetsizliğini kanıtlayarak 1941 Ocak'ında sağlık gerekçesiyle istifa etmiştir.

Kont Galeazzo Ciano: 1936 itibarıyla Dışişleri Bakanı. Mussolini'nin kızı Edda ile evlidir.

Mareşal Pietro Badoglio: 1935-1936'da Habeşistan'daki muzaffer İtalyan ordusunu komuta etmiştir. 1925 itibarıyla silahlı kuvvetler başkomutanıdır. Bu görevle Mussolini'nin baş askeri danışmanıdır. 1940 Aralık'ında Yunanistan'daki bozgun sonrası istifa etmiştir.

7 Uluslararası ilişkilerde bir ülkenin diğer ülkenin izlediği politikaya müdahil olmasını meşru kabul eden müdahaleciliğe muhalif tutum. (ç.n.)

Mareşal Rodolfo Graziani: Habeşistan'ın sabık genel valisi. 1939-1941 yılları arasında Genelkurmay Başkanı ve 1940-1941 döneminde de İtalya'nın Kuzey Afrika'daki kuvvetlerinin komutanı.

AMERİKA BİRLEŞİK DEVLETLERİ

Amiral Harold Stark: 1939'dan beri Donanma Harekât Başkanı. Planlama önceliğinin Pasifik'e değil Atlantik'e verilmesinin önemli savunucularından biri.

Cordell Hull: 1933 itibarıyla Dışişleri Bakanı. Başkan Woodrow Wilson'ın Birinci Dünya Savaşı'nın ardından ifade ettiği ulusların kendi kaderini tayin hakkı ve uluslararası iş birliği ilkelerine gönülden bağlıdır fakat 1941'de Japonya ile yapılan uzun müzakerelerde giderek daha sert bir tutum takındı.

Frank Knox: 1940 Haziran'ı itibarıyla Donanma Bakanı. Stimson ve Cumhuriyetçi bir başka meslektaşı ile Roosevelt'in yürütmeye hazır olduğundan daha iddialı bir savunma siyaseti talep etmektedir.

Franklin D. Roosevelt: 1933 Ocak'ında göreve gelmiş, 1936'da yeniden seçilmiş, 1940 Kasım'ında emsali görülmemiş bir şekilde art arda üçüncü dönem başkanlık koltuğuna oturmuştur. 1930'ların sonuna dek büyük ölçüde ülkenin Büyük Buhran'dan toparlanmasına yoğunlaşmıştır. Ancak sonradan Almanya ve Japonya'nın teşkil ettiği tehlikeden gittikçe kaygılanarak ucu bucağı olmayan bir silahlanma programı başlatmıştır.

General George C. Marshall: 1938'den beri Kara Kuvvetleri Komutanı. Avrupa'daki savaşın başlangıcı ile Pearl Harbor arasındaki dönemde silahlı kuvvetlerin kapasitesinin muazzam boyutta ve hızla arttırılmasını talep eden ve bu programı bizzat yürüten müthiş bir idarecidir.

Harold L. Ickes: İçişleri Bakanı ve fazlasıyla müdahale yanlısı.

Harry Hopkins: Roosevelt'in adamlarından, ciddi sağlık sorunlarına rağmen ziyadesiyle zinde ve "iş bitirici." Başkan'a yakındır ve "yakın çevresinin" gediklilerindendir. Başkan kendisine bazen hususiyetle önem taşıyan misyonlarda özel elçi olarak görevlendirecek kadar itimat etmiştir.

Henry Morgenthau: Hazine Bakanı. İngiltere'ye ekonomik yardımın büyük taraftarı. Kendisine savaş üretiminin idaresi görevi verilmiştir.

Henry L. Stimson: 1940 Haziran'ı itibarıyla Savaş Bakanı. Amerika'nın savaşa müdahil olmasının büyük taraftarlarındandır.

Joseph C. Grew: Uzun süredir Japonya'da görevli, son derece deneyimli ve kabiliyetli büyükelçi. 1941'deki büyüyen krizde tansiyonu düşürme girişimlerinin en büyük destekçilerinden biridir.

Laurence Steinhardt: 1939'dan bu yana Sovyetler Birliği'nde büyükelçi.

Stanley K. Hornbeck: Cordell Hull'ın Uzak Doğu başdanışmanı ve Japonya'nın teşkil ettiği tehlikelere dair görüşleriyle tam bir "şahindir."

Sumner Welles: Dışişleri Müsteşarı. Roosevelt'e yakın olması Hull ile ilişkilerinde husumete yol açmıştır.

SOVYETLER BİRLİĞİ

Anastas Mikoyan: Stalin'in Politbüro'daki[8] "çekirdek kadrosundan" Dış ticaretten mesuldür.

General Filip Golikov: Sovyet askerî istihbaratının başı.

Georgiy Malenkov: Stalin'in Komünist Parti Genel Sekreterliği'ndeki sağ kolu ve parti bürokrasisinin yöneticisi. Alman işgalinin ardından sınai üretimin doğuya tahliyesi ile Kızıl Ordu'nun ikmal işlerinin başına geçirilmiştir.

İvan Mayski: 1932'den beri Londra Büyükelçisi.

Josef Stalin: Komünist Parti Genel Sekreteri. 5 Mayıs 1941 itibarıyla Halk Komiserleri Konseyi Başkanı. Sovyetler Birliği'nin rakipsiz lideri. Siyasi ve askerî tüm güç mekanizmalarının hâkimi.

Konstantin Umanski: 1939'dan beri ABD Büyükelçisi.

Lavrenti Beria: 1938 itibarıyla NKVD[9] Şefi. İçişlerini yönetir.

---

8 Ru. *Politbyüro TsK KPSS*. Sovyetler Birliği Komünist Partisi Merkez Komitesi Siyasi Bürosu. SSCB Komünist Partisi'nin en yüksek karar mercii. (ç.n.)

9 Ru. *Narodnıy Komissariyat Vnuttrennih Del*. Sovyetler Birliği Halk İçişleri Komiserliği. 1934 itibarıyla Gizli Polis işlerinin yürütülmesini de üstlenmiştir. (ç.n.)

Mareşal Kliment Voroşilov: 1940 Mayıs'ına dek Savunma Komiserliği yapmıştır. Stalin'e uzun süredir askerî hususlarda danışmanlık yapmaktadır.

Mareşal Semyon Timoşenko: 1940 Mayıs'ından beri Savunma Komiseri. Kızıl Ordu'nun örgütlenmesi ve eğitiminden sorumludur.

Mareşal Georgiy Jukov: Komutan olarak ilk kez 1939'da Moğolistan'da Japon kuvvetleriyle çatışmalarda öne çıkmıştır. 1941 Ocak'ından beri Sovyet Genelkurmayı'nın başıdır.

Vladimir Dekanozov: 1940 Aralık'ı itibarıyla Sovyetlerin Almanya büyükelçisi.

Vsevolod Merkulov: Devlet Güvenlik Komiseri. 1941 Şubat'ında Beria'nın NKVD'sinden ayrılan ve askeri istihbarat örgütünden müstakil dış istihbarat teşkilatının başı.

Vyaçeslav Molotov: 1939 Mayıs'ından beri Dışişleri Komiseri ve 5 Mayıs 1941'e dek Halk Komiserleri Konseyi'nin başıdır (başbakan).

Dünyayı Değiştiren Kararlar

Önsöz

İkinci Dünya Savaşı, yirminci yüzyılı günümüzde etkileri hâlâ hissedilecek şekilde değiştirdi. Tarihin en korkunç savaşı olan bu savaşı da dünyanın büyük güçlerinin liderlerinin 1940 Mayıs'ı ile 1941 Aralık'ı arasındaki on dokuz ayı kapsayan dönem boyunca aldığı tayin edici kararlar şekillendirdi. Bu eserin temelini teşkil eden iki fikir bu.

Yirminci yüzyıl sona yaklaştıkça günbegün bu yüzyıla şekil veren dönemin İkinci Dünya Savaşı olduğu daha da su yüzüne çıktı. Tabii Birinci Dünya Savaşı, "esas felaketti."[1] Siyasî rejimleri paramparça etti (neticesinde Rus, Avusturya ve Osmanlı imparatorlukları çöktü), ekonomileri yıkıma uğrattı ve akıllarda hiç çıkmayacak izler bıraktı. Ancak sonrasında ortaya çıkan ziyadesiyle istikrarsız ve dengesiz toplumlar ile siyasî yapıların vadesi kısa sürede doldu. Boşuna yapılmış gibi görünen, dört yıl süren bu yıkımın ortaya çıkardığı toplumsal, iktisadî ve siyasî bakımdan ağır maliyetten daha büyük bir yıkımın yaşanmasının mümkün ve hatta kaçınılmaz olduğu gün geçtikçe anlaşıldı. İkinci Dünya Savaşı, Birinci Dünya Savaşı'nın açıkça kapanmayan defteriydi. Ancak bu ikinci savaş 1914-1918 savaşı neticesinde hayatını kaybedenlerin dört ila beş katı kadar yani elli milyon civarı hayata mal olduğu ve nispeten daha küresel çapta yayıldığından önceki savaşa nazaran daha kanlıydı. Ayrıca neticelerinin uzun soluklu olması ve

1 Bu ifadeyi ortaya atan Amerika'nın Soğuk Savaş dönemi diplomatlarından George Kennan'dır, bkz. Hans-Ulrich Wehler, "Die Urkatastrophe: Der Erste Weltkrieg als Auftakt und Vorbild für den Zweiten Weltkrieg", *Der Spiegel*, 8 (16 Şubat 2004). Şu çalışmada tekrar yayımlanmıştır: (Ed.) Stephen Burgdorff ve Klaus Wiegrefe, *Der Erste Weltkrieg: Die Urkatastrophe des 20. Jahrhunderts*, Münih, 2004, s. 23-35.

dünyadaki güç dengelerini şekillendirmesi sebebiyle de etkileri birinci savaştan derindi.[2]

Avrupa ve Uzak Doğu'da efelenen Almanya, İtalya ve Japonya'nın beylik iddiaları savaşın yarattığı yıkımın girdabına kapılıp mahvoldu. Ulusların iflas etmesi ile sömürgecilik karşıtı hareketin yeniden canlanması, İngiltere'nin küresel imparatorluğunun sonunu hazırladı. Yıkılan Japonya'nın ve savaşta harap olan çalkantılar içindeki Uzak Doğu'nun baş varisi Mao'nun Çin'iydi. Hepsinden öte 1939 öncesinde süper güç olmayan ancak savaş sonrasında bu statüyü kazanmış Amerika ile Sovyetler Birliği, yirminci yüzyılın son on yılına dek sürecek Soğuk Savaş'ta nükleer cephanelikleri ile birbirini dizginleyecekti. İkinci Dünya Savaşı'nın ardından ortaya çıkan güç odakları Soğuk Savaş nesillerini hem şaşırtan hem de ferahlatan bir şekilde felaket niteliğinde üçüncü bir dünya savaşına yol açmadı. Fakat hem Avrupa kıtası hem de Uzak Doğu'nun, tuhaftır, savaşın mağlubu Almanya (en azından Batı Almanya) ve Japonya'nın iktisadî öncülüğünde Zümrüdüanka misali küllerinden doğmasının yolunu açtı.[3] Anca 1989-1991 arasında Sovyet blokunun tahmini mümkün olmayan bir şekilde ve büyük ölçüde barışçıl surette son bulmasıyla dünya savaş sonrası döneme girebildi. Yani İkinci Dünya Savaşı'nın muazzam, uzun soluklu ve belirleyici bir tesiri oldu.

Bu savaş ayrıca insanlığı yirminci yüzyılın alametifarikası hâline gelecek dehşet saçan yeni bir kelime ile baş başa bıraktı. Bu kelime soykırımdı.[4] Sonradan "Holokost" olarak anılan Nazi Almanyası'nın tarihte örneğine rastlanmamış bir şekilde on bir milyon Yahudiyi imha etme girişimi, ne yazık ki karanlıkta kalan bu yüzyılda görülen tek girişim olmasa da gelecek yıllar boyunca en kalıcı ve kökten iz bırakan örneği

2 Hayatını kaybedenlerin sayısına ilişkin bkz. Niall Ferguson, *The War of the World: History's Age of Hatred*, Londra, 2006, s. xxxiv–xxxv, 649–650. İkinci Dünya Savaşı'nda verilen kayıplara ilişkin muhtemelen daha ölçülü bir tahmin için bkz. Norman Davies, *Europe: A History*, Londra, 1996, s. 1328–1329.

3 Savaşın Avrupa kıtasındaki mirasının konuya son derece hâkim, harikulade bir anlatısı için bkz. Tony Judt, *Postwar: A History of Europe since 1945*, Londra, 2005.

4 Bu terim Polonyalı bir avukat Raphael Lemkin tarafından 1944'te ortaya atılmış, bir yıl sonra Almanların önde gelen savaş suçlularının yargılanması için hazırlanan iddianamede kullanılmış ve 1948'de Birleşmiş Milletler sözleşmesinde ölümsüzleştirilmiştir. (Leo Kuper, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, Harmondsworth, 1981, s. 19–23; Michael Mann, *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge, 2005, s. 17).

olacaktı. Holokost'un neticeleri güç diplomasisi bakımından dünyanın ekseriyeti tarafından desteklenen ancak topraklarını yitiren komşularının şiddetle karşı çıktığı İsrail devletinin kuruluşunu garantiye aldı. Bunun yanında İsrail'e meşruiyet de kazandırdı ve nihayetinde Orta Doğu'yu bitmek bilmeyen, hatta gittikçe şiddetlenen, dünyanın geri kalanı için de sonuçları olacak bir kaosa sürükledi. Holokost zamanla tarihin derinliklerine gömülmeye devam ettikçe zihinlerin bu felaketle daha da meşgul olması ırk, etnisite ve azınlıklara muamele konularını derinden etkiledi. Yahudi soykırımı İkinci Dünya Savaşı bağlamında gerçekleşti. Ancak Yahudilerin katli esasen Almanların savaş gayretinin temel unsurlarından biriydi. İkinci Dünya Savaşı'nın ayrılmaz bir unsuru olan soykırım gelecek yıllar boyunca tarihsel bilincin şekillendirilmesinde gittikçe artan bir öneme sahip olacaktı.

1940 Mayıs'ı öncesinde iki kıtada iki müstakil savaş çıkmıştı. İlki Japonların 1937'de Çin'e saldırıya geçmesiyle başlayan ve ateşi harlanmaya devam eden hazin savaştı. İkincisi de Almanya'nın 1939'da Polonya'da taarruza geçmesi ve iki gün sonra İngiltere ile Fransa'nın Almanlara savaş ilan etmesiyle başlayan Avrupa savaşıydı. Bu tarihte Çin'de Japonların, Polonya'da da Almanların işlediği mezalim söz konusu savaşların çoktan alametifarikası hâline gelmişti. Ancak bu noktada yani 1940 baharında Doğu Avrupa'nın sahne olacağı soykırım henüz gerçekleşmemişti. Uzak Doğu'daki savaş Avrupa'daki kuvvetler ile Amerika için önem arz etmesine rağmen bu dönem itibarıyla Avrupa'daki savaştan bağımsızdı. Zaten Avrupa'daki savaş da (1939 Nisan'ından beri İtalyan işgalinde olan Arnavutluk hariç) coğrafi olarak, Alman kuvvetlerinin tahakkümündeki Orta ve Doğu Avrupa'dan yayılmamıştı. Aksine Japonya'daki hevesli gözler Avrupa'daki savaşla Doğu Asya'da özellikle de en büyük emperyalist güç İngiltere'nin elinden koparabileceği bol kazanç ihtimaline odaklanmıştı. Ancak Japonya'nın liderlerinin farkında olduğu üzere Asya'da toprakların genişletilmesi yalnız İngiltere ile değil ondan daha büyük tehlike arz eden Amerika ile karşı karşıya kalınması olasılığına yol açıyordu. Avrupa'daki savaş da yayılmak üzereydi. Mussolini sonbaharda Yunanistan'a taarruzu başlatarak Balkanları ateşe verdi. Hitler'in gelecek bahar Sovyetler Birliği'ni işgale yönelik kararlılığı da yıl sonu itibarıyla ciddi bir askerî talimat hâline geldi. Bu esnada Amerika'nın kuşatılmış vaziyetteki İngiltere'ye

yardımı da artıyordu. Dünya hızla tek bir devasa savaşın pençesine doğru sürükleniyordu.

Bu eser 1940 Mayıs'ı ila 1941 Aralık'ı arasında verilen, ağır ve çarpıcı askerî neticeleri olan, iki farklı kıtadaki iki ayrı savaşı tek bir küresel çatışmaya dönüştüren, merkezinde soykırım ve emsali görülmemiş barbarlığın bulunduğu muazzam bir savaşı doğuran birbiriyle bağlantılı siyasi kararları konu ediniyor. 1941 Aralık'ı itibarıyla savaş daha başlangıcında sayılırdı. Daha türlü türlü akıl almaz olaylar yaşanacaktı. Ayrıca ekseriyeti stratejik ve taktiksel olan diğer hayatî kararlar da alınmamıştı. Savaşın sonlarına doğru Müttefiklerin üstünlüğü kesinleşmişken savaş sonrası düzenin jeopolitik çerçevesi yani kapıdaki Soğuk Savaş'ın temeli Yalta ve Potsdam konferanslarında ortaya kondu. Ancak savaşın geri kalan üç buçuk yılında yaşananlar, esasen 1940 Mayıs'ı ila 1941 Aralık'ı arasında alınan kararların neticesiydi.[5] Bunlar hakikaten neticeyi tayin edici ve dünyayı değiştiren kararlardı.

İkisi faşist, ikisi demokratik, biri komünist ve biri bürokratik otoriter olan bu ülkelerde ziyadesiyle farklı siyasi sistem ve karar alma mekanizmaları bulunuyordu. Almanya, İngiltere, Sovyetler Birliği, Amerika, Japonya ve İtalya'nın liderlerinin aldığı kararlar birbirinden kaynaklanmış ve birbiriyle iç içe geçmişti. Bu kararlar nasıl alınmıştı? Çalışmada her bölümde esasen bu soru ele alınıyor. Ancak hemen ardından bunu takip eden sorular da ortaya çıkıyor. Söz konusu kararı alacak kişileri ne etkilemişti? Bu kararların alınmadan evvel şekillendirilmesinde hükümetlerin bürokratik sisteminin veya yönetici üst sınıflar içerisinde rekabet halindeki güç odaklarının rolü ne olmuştu?[6] Adı geçen rejimlerin hedefleri ve aldıkları istihbarat göz önünde bulundurulduğunda

5 Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 186'da "Savaşın gelecek beş yılı (1940 Eylül'ünden sonra), savaşın ilk yılının son aylarında alınan kararların hayata geçirilmesiyle geçecek." diyerek benzer kanıda olduğunu aktarmıştır. Ancak sürenin "ilk yılın son ayları" şeklinde sınırlandırılmasıyla kitabın ilerleyen bölümlerinde ele alınan, sonraki birkaç ayda verilen mühim ve temel kararlar ekarte edilmiş oluyor.

6 Hükümet liderlerinin dış siyasette hayati kararlar almadaki rolünü "makul katılımcı" olmaya indirgeyen ve siyasi kararların devlet bürokrasilerinin katkısı ile sistem dahilinde bulunan, rekabet halindeki grupların nüfuz altına alma çabaları yoluyla oluşturulduğunu vurgulayan bakış için bkz. Graham T. Allison, *The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston, 1971.

savaş çıkaracağı kesin bu kararlar ne kadar mantığa dayanıyordu? Karar alma mekanizmasının merkezindeki isimlerin rolleri neydi ve bu roller farklı siyasî sistemlerde ne kadar fark ediyordu? Savaşın liderleri aldıkları kararlarda ne kadar özgürdü? Peki aksine şahsa bağlı olmayan dış güçler bu kararların şekillenmesi ve sınırlandırılmasında ne kadar etkili oldu? Söz konusu aylarda kararları verirken liderlerin hareket sahası ne ölçüde kısıtlandı? Bir başka deyişle bu on dokuz ay boyunca alternatifleri ne kadar daralmıştı? Aldıkları kararlar dışında başka seçeneklerinin kalmadığı olmuş muydu? Kararların kısa ve uzun vadeli sonuçları ne oldu? Bölümlerin ilerleyen sayfalarında bu sorular da irdeleniyor.

Bugünden bakıldığında yaşanan olaylar önlenemezmiş gibi geliyor. Savaşlar tarihine hatta genel olarak tarihe bakıldığında nedense yaşananlar sadece o şekilde gerçekleşebilirmiş, başka hiçbir seçenek yokmuş gibi bir varsayıma kapılıyoruz. Çalışmanın bir amacı da böyle bir durumun söz konusu olmadığını göstermektir. Her bölümde savaş farklı bir liderin masasının ardında inceleniyor; liderin düşmanın planlarına dair sadece müphem kanaatleri var, gelecek önünde serili, karşı karşıya olduğu seçenekler ve alınacak kararlar elinin altında. Karar ifadesi, ortada başka seçenekler farklı yolların bulunduğu hissini uyandırıyor. Bu liderlerin ideolojik bakımdan en adanmışı (ya da bağnazı) için bile yapılacak kritik değerlendirmeler ve alınacak hayati riskler söz konusuydu. Geri dönülemez bir yola girmiş değillerdi. Tam da bu yüzden çalışmada her bir karar için neden başka bir yol yerine bu yolun seçildiği soruluyor, çoğu kez doğrudan başka bir yol tercih edilseydi sonuçları ne olurdu sorusu yöneltiliyor.

Bu eser farazi bir çalışma ya da geçmişte bazı olaylar gerçekleşmeseydi gelecekte neler yaşanabilirdi sorusuna cevap arayan sanal bir tarih çalışması değil. Spekülasyon ne kadar sürükleyici olursa olsun denklemde bu soruya faydalı bir cevap sağlayamayacak kadar çok değişken bulunuyor. Yine de tarihçilerin birincil öneme sahip mühim hadise ya da gelişmelere alternatif ararken esasen dolaylı olarak sınırlı varsayımlarla meşgul olduğu söylenebilir. Aksi halde vuku bulan olayın ehemmiyetini tamamen idrak edemezlerdi. Bu sebeple burada tartışılan alternatifler uzun vadeli tahmin ya da "farz edelim" ile başlayan cümlelerle dalınan derin düşünceler değildir. Daha ziyade, alınan karara dair gerçekçi, kısa vadeli olmanın yanında yaşanan olaylardan farklı,

muhtemel neticelerdir. Bir başka deyişle, bir kararın ardındaki seçenekleri değerlendirmek o kararın tam da neden alındığını anlamayı sağlar.

Eserde on karar inceleniyor. Bu on kararın içinden sonuçları itibarıyla muhtemelen en kapsamlı olan üçü olan Sovyetler Birliği'ne taarruz, Amerika'ya savaş ilanı ve Yahudi soykırımı kararları Hitler'in rejimine ait. Bu kararlar derinlemesine incelendiğinde konu edinilen gidişatın itici gücünün Almanya olduğu görülüyor. Olayların tetikleyicisi olarak Almanya'nın arkasından gelen ikincil güç Japonya'nın kararlarına ayrılan iki bölümde de bu düşünce vurgulanmaya çalışılıyor. İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin ve kendine zarar veren etkileriyle onlardan farklı olsa da İtalya'nın verdiği esasen tepkisel kararlar ayrı ayrı, birer bölümde inceleniyor. Gittikçe önemi artan hayati rolü ile Amerika'ya ise iki bölüm düşüyor. Burada incelenenler haricinde örneğin Franco İspanyası yahut Vichy Fransası'nın Müttefiklerin safında savaşa katılmayı reddetmesi gibi kararlar eserde incelenen kritik kararlar ile mukayese edildiğinde belirgin biçimde nispeten daha az önem arz ediyor.

Tabii savaş sonrası dünya düzenini en kökten şekillendirenin İkinci Dünya Savaşı'nın başlarında değil neredeyse son demlerinde verilen, Japonya'nın Hiroşima ve Nagasaki kentlerine atom bombası atılma kararı olduğu iddia edilebilir. Yine de bu 1940 ve 1941'in o kritik aylarına dayanan önceden verilmiş bir karara yani atom bombasının icat edilme talimatının verilmesine bağlıydı. Öncül çalışmaları takip eden ve 1940 baharında Fransa'nın Almanların eline düşmesiyle araştırma fonları artan, İngiltere'deki mülteci fizikçilerin bulgularından yararlanan Amerikalı bilim insanları 1941 sonbaharı itibarıyla bir bombanın imal edilmesi için temel çerçeveyi ortaya koymuştu. Başkan Franklin D. Roosevelt devasa bir maliyet ve en yetenekli Amerikalı bilim insanlarından çok sayıda uzmanın dahil edilmesini gerektiren bombanın imali kararını Japon bombaları Pearl Harbor'daki Amerikan savaş gemilerinin üstüne yağmur gibi yağmadan bir gün evvel almıştı. Bu karar o gün alınmasaydı bombalar savaşın son günlerinde, 1945 Ağustos'unda Başkan Harry S. Truman'ın elinde kullanıma hazır olmayacaktı.[7] Gelgelelim atom bombalarına dair araştırma yapılması emri verildiğinde bu ölümcül silahların nihai kullanımı hayal dahi edilemiyordu.

7 Frank Freidel, *Franklin D. Roosevelt: A Rendezvous with Destiny*, Boston, 1990, s. 348–349.

Bu kararların her biri sonuç itibarıyla kendisinden hemen sonra ve bilaharealınan kararları etkilemiştir. Sahne bir ülkeden diğer ülkeye geçerken gelişmelerin kronolojik olarak aktarımının yanında, mantıken bu kararların neticesinde adeta domino taşı etkisiyle vuku bulan bir dizi olay ve olası sonuçlar da aktarılmıştır. Çalışma 1940 Mayıs'ında Büyük Britanya'nın savaşı sürdürme kararı alması ile başlıyor. Her ne kadar bu kararın neticesindeki olaylar (ve ikna edici niteliği bulunan bazı tarihî kayıtlar) öyle bir izlenim bırakmış olsa da yeni Başbakan henüz el yordamıyla ilerler ve İngiliz ordusu Dunkirk'te kaybedilmiş görünürken, Amerikan yardımı ufukta belirmemiş ve muhtemel Alman işgali kapıdayken savaşa devam edileceği kesin ya da kaçınılmaz değildi, hatta Savaş Kabinesi kararı almadan evvel ciddi şekilde üç gün tartışmıştı.[8] Nihayetinde müzakere yapmama kararı alınmasının yalnız İngiltere için değil Almanya için de doğrudan ve kapsamlı neticeleri oldu.

O tek bir karar aslında Hitler'in bütün savaş stratejisini tehlikeye atmıştı. Hitler'e göre İngiltere aklını başına devşirmediği, batıdaki savaş bitmediği ve Amerika arka planda gittikçe daha da görünür hale geldiğinden Alman diktatör kendisini 1940 Temmuz'unda gelecek yıl Sovyetler Birliği'ni istila ederek aynı anda iki cephede savaşma riskini alma hazırlıklarına başlamak zorunda hissetti. Ancak altı ay sonra acil durum planları tam anlamıyla somut bir savaş talimatına dönüştürülebildi. Bu arada Rus savaşına giden yol da dümdüz değildi. Hitler dahi tereddütlü ve kararsızdı. Aradaki süreç boyunca bir dizi stratejik ihtimal incelense de nihayetinde biri hariç hepsi ekarte edildi. Bu ihtimaller çalışmanın ikinci bölümünde 1940 yaz ve sonbaharı süresince Hitler'in masasının ardından irdelenip danışmanlarının gözünden değerlendiriliyor.

Almanların Fransa karşısındaki muhteşem zaferi ve İngiltere'nin diz çökmesi ihtimali Japon idaresini Güneydoğu Asya'da yayılma politikasında şansını vakit kaybetmeden denemesi için harekete geçirdi. Buna mukabil üçüncü bölümde sahne değişiyor ve Uzak Doğu'ya

8 David Reynolds, *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*, Londra, 2004, s. 169–173. Reynolds burada, Churchill'in 1940 Mayıs'ının sonlarında Savaş Kabinesi'ndeki tartışmalarda ortaya çıkan ayrılıkları nasıl gizlediğini ve Başbakan'ın savaş hatıratlarının nasıl oluşturulduğunu ve sonradan bu büyük savaşa dair görüşleri nasıl şekillendirdiğini anlatıyor.

odaklanılıyor. En nihayetinde Amerika ile savaşa yol açacak olan ve ertesi yıl gerçekleştirilecek Pearl Harbor saldırısına giden yolu işaret eden güney istikametinde hücum kararı tahlil ediliyor.

Fransa'nın mağlubiyetinin hızı da Avrupa'da ani ve kapsamlı neticeler doğurdu. Sonraki bölümde Mussolini Fransa'nın mağlubiyetinden istifade ederek ülkesini savaşa sokar ve ardından Yunanistan'a saldırmak gibi feci bir karar alarak Balkanları kaosa sürüklerken İtalyan idaresinin karşı karşıya olduğu kararlar inceleniyor. Beşinci bölümde Amerika'nın kritik duruşu ve Roosevelt'in bir yandan infiratçı[9] diğer yandan müdahale yanlısı cenahın baskısı arasında kalmış hâldeyken yalnız Amerikan menfaati namına İngiltere'ye savaşa doğrudan müdahale haricinde elinden gelen yardımda bulunmanın yanında Amerika'nın savaşa katılımı için son hız hazırlık yapılması kararını verirken nasıl bıçak sırtında olduğu inceleniyor.

Sonraki bölümde ise savaşın en kafa karıştırıcı anlarından biri, Stalin'in Alman işgalinin eli kulağında olduğuna dair tüm uyarılar ve kendi istihbarat teşkilatının bariz bulgularına sonuçları neredeyse Sovyetler Birliği'nin yıkımına yol açacak şekilde direnmesi 22 Haziran 1941'de düşman taarruza başladığında ülkesini hazırlıksız, karmaşa içinde bırakması ele alınıyor.

Bu noktadan küresel savaşa giden yol epey kısalmıştı ancak dönemeçlerle doluydu. Yedinci bölümde Amerikan yönetiminin Hitler Rusya'da bir keşmekeşin içindeyken misilleme yapmak istemeyeceğinden istifade etmek üzere kışkırtıcı bir yolla Atlantik'te "fiilî savaş" başlatma kararı alması tartışılıyor. Sekizinci bölümde ise Japonya'nın riskin boyutunu tamamen bilmesine ve Amerika süratle tamamen nakavt edilemezse zafer kazanma ihtimalinin uzun vadede oldukça düşük olduğunun farkında olmasına rağmen inanılmaz bir şekilde Amerika'ya saldırma kararı alması irdeleniyor. Hitler'in Pearl Harbor'un hemen ardından aldığı ve İkinci Dünya Savaşı'nın en tuhaf kararlarından biri addedilen Amerika'ya savaş açma kararı Japonların Pearl Harbor'a saldırı kararının doğrudan neticesiydi. Hitler'in dokuzuncu bölümde sorgulanan bu kararıyla dünya alevler içinde kaldı.

9 İnfiratçılar ABD'nin Avrupa ve diğer bölgelerde kendisini doğrudan ilgilendirmeyen meselelere müdahil olmamasını savunan gruptur (ç.n.).

Ancak bu kararlardan biri yahut art arda alınan bir dizi karar diğerlerinden farklı olmakla beraber savaş bağlamında yaşanan ve savaşla iç içe olan bir karar da mutlaka incelenmeli. 1941 yaz ve sonbaharı süresince peyderpey, geri dönüşü olmayan bir şekilde el arttırılarak nihayetinde soykırıma varan Yahudilerin katledilmesi kararından bahsediyorum. Çalışmanın son bölümünde de buna ilişkin kısmî ve sınırlı katliam eylemlerinin topyekûn soykırıma dönüştüğü, Nazi rejiminin kalbinin ve Doğu Avrupa'nın kanlı tarlalarında "sahada görevli" teşkilatlarının kesişen arzularının 1942'nin ilk aylarında kapsamlı "nihai çözüme" evrildiği karmaşık bir geçiş süreci inceleniyor.

1941 sonu itibarıyla Almanların Batı Avrupa'ya taarruzunun başlangıcından on dokuz ay geçmişken savaş küresel çapta yayılmış ve bir soykırım vuku bulmuştu. Savaş bu noktada bıçak sırtındaydı. Sovyetlerin ilk karşı taarruzu gerçekten de Alman hücumunun yoluna taş koymuştu. Ancak Wehrmacht Kızıl Ordu'nun ve Rus kışının o an mümkün olan en şiddetli mukavemetine karşı koyuyor ve gücünü yeniden toparlamaya başlıyordu; 1942 sonbaharına dek büyük ilerleme kaydetmeye hazırdı. Atlantik'te Alman U-botları 1942'nin ilk yarısında eşi benzeri görülmemiş başarılara ulaşacaktı. Müttefikler bir süre deniz savaşını kaybediyor gibiydi. Hem Avrupa hem de Uzak Doğu'da ekonomik açıdan elzem kaynaklar hâlâ Mihver güçlerinin elindeydi.[10] Üstüne üstlük Stalin'in canını sıkacak şekilde İngiliz-Amerikan ittifakı taahhüt ettiği ikinci cepheyi hâlâ açmamıştı. Amerika'nın sınai gücünün tüm kudreti henüz hem Almanya hem de Japonya'yı mağlup edebilecek ölçüde bir silahlı güce dönüştürülmemişti. Bu esnada Japon güçleri Uzak Doğu'da acımasızca ilerleme kaydetmişti ve 1942 Şubat'ında Güneydoğu Asya'da İngiliz kuvvetinin kalesi olarak görülen Singapur'u ele geçirecekti. İngiliz İmparatorluğu'nun kalbi Hindistan'ın fethine giden yol açık gibi görünüyordu. Mihver güçleri hâlâ yükseliştedi. Mihver

10 Savaşın iktisadî dengesi kesin olarak ancak 1942'de Müttefiklerin lehine değişti ve 1943 yılında kantarın Müttefik kuvvetler tarafı ağır basmaya başladı. Bkz. Mark Harrison (ed.), *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge, 1998. Bu eser ve özellikle de editörün kaleme aldığı önsöz niteliğindeki "The Economics of World War II. An Overview" (s. 1–42) bölümü ile I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War*, Oxford/New York, 1995, s. 1060–1062.

cenahının oynadığı muazzam kumarın fiyaskonun eşiğinde olduğu, Mihverlerin kapasitelerini çoktan aştığı ve Üçlü Pakt'ın imzacılarının muazzam bir azim sergileyen Sovyetler Birliği'nin ve son büyük direnişini ortaya koyan İngiliz İmparatorluğu'nun müttefiki Amerika'nın kudretiyle artık tam anlamıyla mücadele hâlinde olduğundan Mihver'in nihai mağlubiyetinin günbegün kesinleşeceği yalnız bugünden bakıldığında anlaşılıyor.[11]

Sadede gelirsek, 1945'te Hitler'in intiharına ve hemen ardından harap vaziyetteki Almanya'nın teslim oluşuna, sonra Japon İmparatorluğu'na diz çöktürülmesine kadar çok uzun ve çetin bir yol uzanıyordu. Bu süreç boyunca milyonlarca insan hayatını yitirecek, tarihte emsali görülmemiş boyutta bir yıkım yaşanacaktı. Son daha çok uzaktı. Ama sona giden yolun taşları 1940 ve 1941 yıllarında verilen, dünyayı değiştiren bu kararlarla döşenmişti.

11 İkinci Dünya Savaşı'nın nihai zaferinin Mihver güçlerinin olabileceğini savunan bir görüş için bkz. Richard Overy, *Why the Allies Won*, Londra, 1995, özellikle de s. 314–325.

1

Londra, 1940 Baharı

İngiltere "Savaşa Devam" Diyor

BB [Başbakan] Musso'ya yönelik bir girişimde bulunmaya yanaşmadı. Hitler'in bizim kabul edebileceğimiz şartlara rıza göstermesi inanılacak gibi değildi ama bu kargaşadan Malta ve Cebelitarık ile Afrika kolonilerinden bazılarını vererek kurtulabileceksek bu fırsatın üstüne atlar. Ancak en emniyetli seçenek Hitler'i bize diz çöktüremeyeceğine ikna etmekti... Halifax Musso'ya yaklaşmayı deneyip neticesini görmekten zarar çıkmayacağını savundu. Şartları kabul edilemeyecek gibiyse yine reddedebilirdik.

Neville Chamberlain'in günlüğünden, 26 Mayıs 1940

"Gelecek nesiller, bir başımıza savaş vermeli miyiz gibi kritik bir sorunun, Savaş Kabinesi'nin gündeminde asla yer almadığını dikkate değer görebilir. Devletin tüm kademelerinden [kabineyi teşkil eden] bu adamlar [savaşa tek başına devam edileceğini] gayet doğal karşılamış ve işin tabiatı olarak kabullenmişti. Öyle farazi, fikrî meselelere ayıracak vaktimiz de yoktu zaten."[1] Winston Churchill, İkinci Dünya Savaşı anılarını kaleme alırken bu ifadeleri kullanmıştı. Başbakan'ın bu sözleri, İngiltere'nin bu muazzam, muzaffer ve acil tehlike arz eden Almanya'ya karşı "yılmaz bir irade sergileyerek, gözünü dahi kırpmadan ve ne yazık ki tek başına mücadele yürüttüğü" efsanesinin doğuşunda ve İkinci Dünya Savaşı'na bakışın şekillenmesinde büyük rol oynadı. Sonunu bildiğiniz bir hikâyenin neticelerinden yola çıkıp tarihi sondan başa doğru giderek okumamak

1 Winston S. Churchill, *The Second World War: Their Finest Hour*, Londra, 1949, s. 157 (ve aynı minvalde yorumlar için bkz. s. 199); David Reynolds, *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*, Londra, 2004, s. 169.

çok zor. Churchill'in anlatım tarzının gücü ve hikâyedeki eşsiz rolü göz önünde bulundurulduğunda Başbakan'ın 1940 yazında yaptığı konuşmaların şatafatlı belagatinde teşekkül eden milli başkaldırıyı, "Britanya Muharebesi'nde" kazanılan zaferi, "Atlantik'in karşı kıyısından" gittikçe artan Amerikan yardımıyla uzatılan "elleri" görmezden gelmesi özellikle zor. Ancak Churchill 1940 Mayıs'ının en karanlık günlerinde durumun anlatıldığı gibi olmadığını pekâlâ biliyordu. Tarih "sondan başa" değil de "baştan sona" incelendiğinde bazen insanın karşısına sürprizler çıkarabiliyor. En azından durumun arkadan bakıldığında görüldüğünden daha müphem, daha "muğlak" ve kafa karıştırıcı olduğu ortaya çıkabiliyor. 1940 Mayıs'ının ortası için de durum böyleydi.

Son derece sıkıntılı bir dönemdi. Fransa'nın kuzeyi ve Belçika'daki İngiliz Seferi Kuvvetleri kaybedilmiş gibi görünüyordu. Bir zamanların muktedir Fransız ordusu Alman hücumunun altında ezilmişti. Amerika'dan ya da imparatorluğun deniz aşırı topraklarından doğrudan ve işe yarayacak herhangi bir yardımın acilen ulaşma ihtimali yoktu. Alman istilası ihtimali ciddileştiğinden anakaradaki savunmalar da zayıf durumdaydı. Bu şartlar altında İngiliz hükümetinin ülkenin savaşa devam etmesinin mümkün olup olmadığı gibi bir meseleyi, hakikaten "farazi ve fikrî" gözüyle bakarak tartışmaya değer görmemesi absürt olurdu. Churchill hatıratında bahsetmemiş olsa da Savaş Kabinesi'ndeki en kasvetli ve uzun soluklu tartışma tam da "İngiltere savaşa devam etmeli mi, yoksa mevcut müşkülat göz önünde bulundurulduğunda önündeki en iyi seçeneğin bir mutabakata varmak için hangi şartları oluşturabileceğini araştırmak olduğunu mu kabul etmeli?" sorusu üzerine yapılmıştı.[2] 1940 Mayıs'ının sonlarında üç günlük müddet boyunca İngiltere'nin liderleri bu kritik kararı alıp almama ikileminde kaldı. Bu

2 Aslında bir tahkikat sonucunda tam da bu meselenin tartışma konusu olduğu üstü kapalı olarak kabul edildi. Churchill, Fransa başbakanı M. Paul Reynaud'a 28 Mayıs 1940'ta gönderdiği telgrafta: "Lord Halifax geçtiğimiz pazar günü hazırladığı formülde bağımsızlığımızı garanti altına alacak ve Avrupa'da adil, sürdürülebilir bir barışın temelini tesis edecek, Avrupa'daki tüm sorunları çözmeye yönelik bir anlaşmaya dair Sinyor Mussolini bizimle iş birliği yaparsa kendisinin Akdeniz'deki taleplerini tartışmaya hazır olmamız gerektiğini önerdi." diyor (Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 110). Churchill'in metnindeki ilgili bölümü kaldıran ve böylece üstü kapatılan bu hadiseye bir pencere açan yayın hatası için bkz. Reynolds, *In Command of History*, s. 171–172.

kararın sadece İngiltere'nin akıbetine dair değil gelecek yıllar boyunca savaşın gidişatı açısından da derin sonuçları olacaktı.

I

İngiltere'nin kendisini – mağlubiyeti kabul etmeye yaklaştığını gösterecek şekilde – nasıl barış koşullarının tartışılacağı kadar derin bir çıkmazda bulduğu elbette söz konusu dönemden beri derinlemesine araştırılıp tahlil ediliyor. Henüz 1940'ta *Guilty Men*[3] isimli çok okunan etkili bir neşriyatta kabahat 1930'ların tehlikeli ve netice itibarıyla da mesul olanların kendi kuyularını kazmalarına yol açmış olan Hitler'i yatıştırma siyasetini izleyen hükümet üyelerinde bulundu.[4] Bu listenin en başında iki isim vardı. Biri, 1937 Mayıs'ı ile 1940 Mayıs'ı arasında başbakanlık yapan, ciddi, kuralcı ama zehir gibi kafası olan Neville Chamberlain idi. İkinci isim ise dindarlığı ile tilki avına merakı bir araya getirilerek oluşturulan "Holy Fox" [Mübarek Tilki] lakabı ile tanınan, görevini Churchill yönetiminde de devam ettiren, servi boylu, pek de espri anlayışı bulunmayan, sabık Hindistan Genel Valisi, tecrübeli diplomat Dışişleri Bakanı Lord Halifax'tı. Tarih onları affetmedi. 1938'de İngiltere ve müttefiki Fransa'nın, Hitler'in zorbalığına boyun eğerek ona Çekoslovakya'nın aslan payını teslim etmesi utancının yaşandığı "Münih Konferansı" vakası dünya döndükçe Chamberlain ile anılmaya devam edecek. İngiltere'de yatıştırma politikasının Münih olayına kadar, sonrasında yaşananlar yüzünden bu politikaya en çok muhalefet edenler arasında dahi oldukça revaçta olduğu nedense hep unutuluyor. İngiliz hükümetinin Hitler'i yatıştırmak için çareler ararken büyük muhakeme hataları yaptığı açık. Yine de bu hatalar Hitler'in teşkil ettiği tehlike tedricen ve bütünüyle netleşirken İngiltere'nin karşı karşıya olduğu aşılması zor sorunların bağlamından koparılmamalıdır.

İngiltere'yi iki savaş arası dönemde elden ayaktan düşüren şey, birbirleriyle iç içe geçmiş üç alanda görülen yapısal sorunlar olup bunlar ekonomi, kolonilerdeki meseleler ve yeniden silahlanmanın oluşturduğu problemlerdi. İngiltere bu üç problem yüzünden mecalsiz bırakılmış

3 İng. *Suçlular* (ç.n.)

4 "Cato", *Guilty Men*, Londra, 1940. Ayrıca bkz. Peter Clarke, *Hope and Glory: Britain 1900–1990*, Londra, 1996, s. 198.

olduğundan diktatörlerin güç gösterisinde bulundukları bir dönemde onların gittikçe büyüyen kudretiyle baş edemeyecek kadar zayıf haldeydi.

İngiltere Birinci Dünya Savaşı'ndan çıktığında hâlâ büyük bir güç olsa da perde arkasından bakıldığında esasen zayıflamış durumdaydı. Dünya çapında alacaklılarının, 1920 itibarıyla imparatorluğuna mensup ülkelerin ve savaştaki müttefiklerinin kendisine ödemediği kâğıt üzerinde 1,85 milyar sterlin alacağı bulunuyordu fakat Amerika'ya olan kendi borçları ise 4,7 milyar dolar civarındaydı. Bu borç finansal güç dengesinin değiştiğinin bir emaresiydi ve İngiltere'nin Atlantik'in karşı yakasındaki kuzenine gittikçe artan bağımlılığını zamanla ortaya çıkaracaktı. Kraliyet Donanması bile dünyanın en büyüğü olmasına rağmen karşısında Amerika'nın hızla gelişmekte olan ve gelecekte kendisine rakip çıkacak donanmasını buluyordu. Hindistan, Mısır ve anakaraya daha yakın olan İrlanda'daki sıkıntılar Londra'nın hâlihazırda kısıtlı olan askeri kaynaklarını daha da zorluyordu.[5] Kanada, Avusturalya, Yeni Zelanda ve Güney Afrika'daki kolonilerinin gittikçe daha da bağımsız hâle geldiği görülüyor, İngiliz İmparatorluğu parçalanmaya başlıyordu.

Birçok kez kendini hissettirerek yoklamaya devam eden bu sorunların boyutu 1920'li yıllarda savaş dönemi travmasından sonra peyderpey toparlanma görüldüğünden büyük ölçüde gizlenebildi. Gelgelelim perde arkasında her şey göründüğü kadar iyi değildi.[6] İngiltere'nin savaş öncesindeki refahının temelini tesis eden kömür, demir-çelik, gemi inşaatı, tekstil gibi en mühim sanayi alanları uzun süreli gerileme ile mücadele etmekte zorlanıyordu. İşsizlik yirmili yıllar boyunca nispeten yüksek olmaya devam etti. İngiltere'nin ithalatı artarken ihracatı azalıyordu.[7] Yine de durgunluk ya da gerilemenin yanında yeni sanayi dallarının tutunmaya başladığına dair emareler de vardı. Yirmili yılların sonlarında köhneleşmiş sanayi kasabalarının ve kentlerinin eteklerinde kısa süreli olarak umut, güven ve göreceli olarak refahın arttığı görüldü.[8]

1929 küresel ekonomik kriz öncesi dönem bu müreffeh ortamı hızla değiştirecekti. Bu dönemde sınai dünyadaki ekonomik büyüme

5 Zara Steiner, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, Oxford, 2005, s. 25–27.

6 Clarke, s. 128–134.

7 Charles Loch Mowat, *Britain between the Wars, 1918–1940*, Londra, 1956, s. 259–262.

8 A. J. P. Taylor, *English History 1914–1945*, Harmondsworth, 1970, s. 330.

felce uğradı. Ardından topluma sefalet ve siyasete karmaşa hâkim oldu. Wall Street borsasının 1929 Ekim'inde çökmesi İngiltere'de siyasi kriz ve uzun vadeli bir ekonomik buhran doğurdu. Ancak krizin küresel çaptaki dolaylı sonuçları çok daha büyük bir tehlike teşkil edecekti. Hem Uzak Doğu'da 1931'den sonra Japon milliyetçiliği, militarizmi ve emperyalizminin hızla gelişmesi hem de Avrupa'da 1930 ila 1933 arasında Nazizm'in yükselişi büyük ölçüde bu ekonomik krizin neticesiydi. Her iki rejim de hâlihazırda ekonomik bakımdan zayıflamış hâlde bulunan İngiltere için Akdeniz'de Mussolini İtalya'sının teşkil ettiği henüz somutlaşmamış muhtemel tehdidin üstüne iki muazzam stratejik tehlike daha arz edecekti.

Avrupa ve Uzak Doğu'daki yeni, hırslı otoriter güçlerin yani Almanya, İtalya ve Japonya'nın Birinci Dünya Savaşı sonrasında tesis edilen uluslararası düzene meydan okunması ve bu düzenin "revize edilmesinden" (ya da yıkılmasından) menfaati vardı. Adı geçen devletlerin hepsinin de içinde "yıldızlar arasında yerini almaya" ısrarlı ve kararlı "varlıksız bir millet" olmanın getirdiği kin vardı. Bu milletler İngiltere, Fransa ve diğer emperyalist güçlere bakıyor ve kendi imparatorluklarını kurmayı arzuluyordu. Ayrıca gıpta ile bakılan büyük güç mevkiine ve bunun beraberinde gelen millî gurura; bunun yanında kapitalizmin ve uluslararası ticaret ekonomisinin neden olduğu belirsizlik ve yine onun yapısında bulunan adaletsiz ortamda bir kriz yaşanırken kendi kendine yeten bir ekonomiye sahip olmayı istiyorlardı, zira sürdürülebilir milli refahın tek yolunun bu olduğu düşünülüyordu. Bu imparatorlukları kurmak için ihtiyaç duydukları toprakları diğer ülkeler gönüllü olarak bağışlayacak değildi. Hâliyle eskiden İngiltere ve diğer büyük güçlerin yaptığı gibi Almanya, İtalya ve Japonya ihtiyacı olan toprakları zorla ya da Hitler'in defalarca ifade ettiği üzere "kılıç zoruyla" alacaktı.

İngiltere'nin menfaatleri ise tam tersi yöndeydi. Üstün "varlıklı bir millet" olarak esas arzusu küresel imparatorluğunu ayakta tutmaktı. Bu da İngiltere'nin tesis edenlerden biri olduğu savaş sonrası düzene bağlı kalmasını gerektiriyordu. Ayrıca emniyetini muhafaza etmek için uluslararası iş birliğine ve ortaya çıkan sorunları diplomatik yolla müzakere etmeye önem vermeliydi. İngiltere, tüm bunlardan öte en büyük kıymeti barışa atfetmek zorundaydı. Uluslararası emniyet tedbirleri ve silahsızlanmaya bağlılık dünyayı 1914-1918 arasında yaşanan büyük

kıyıma bir kez daha düşmekten kurtarabilirdi. Sadece savaş boyunca yitirilen milyonların keskin ve yarası hâlâ iyileşmemiş acı anısı göz önünde bulundurulduğunda bundan daha azı beklenemezdi.

Muzaffer ve hâlâ müreffeh bir küresel gücün liberal özgürlüklere, uluslararası anlaşmalara ve dış ticarete dayalı yeni bir dünya düzeni talepleri savunması işten değildi. "Varlıksız bir milletin" bakış açısından ise tam da bu yeni düzen hem sakıncalı hem de siyasî bakımdan aşağılayıcıydı. Böylesi milletlerin gün geçtikçe daha da fazla sayıda vatandaşı, savaşta yiten canların anısına muzafferlerin şartlarının uysalca kabul edilemeyeceği, kendilerine dayatılan ekonomik kurallara rıza gösterilemeyeceği, silahsızlandırılma ile zafiyete düşülemeyeceği ve barış yapılamayacağı kanaatindeydi. Aksine millî şerefi korumak, milletin kalıcı refahını tesis edecek derecede toprak kazanmak ve geçmişte deneyimledikleri aşağılanma ile mevcut adaletsizliği gidermek için savaş verilmeliydi.

Bu sebeple İngiltere ve kıtadaki en mühim müttefiki olan savaşla yıkıma uğramış Fransa ile Atlantik'in karşı kıyısında bulunan müstakbel dünya gücü Amerika, savaş sonrası düzene İtalya, Japonya ve Almanya'nın baktığından farklı bir pencereden bakıyordu. Dahası Avrupa'da 1919 Versailles Antlaşması (ve sonrasında imza edilen Saint-Germain ile Trianon Antlaşmaları), Uzak Doğu'da 1922 Washington Antlaşması çerçevesinde tesis edilen savaş sonrası düzen hayli hassastı. Amerika'nın uluslararası iş birliğini emniyete almak için kurulan Cemiyet-i Akvam'a katılmayı ve Avrupa'daki düzene dayanak oluşturmayı reddetmesi bu teşkilatın kalıcılığına dair pek umut vermiyordu. Gelgelelim Uzak Doğu ve Avrupa'da bu düzen 1920'li yıllar boyunca varlığını sürdürdü. Cemiyet-i Akvam'ın bir üyesi olan Japonya Avrupa ve Amerika'nın Uzak Doğu'daki menfaatlerine tehdit teşkil etmiyordu ve "oyunu Batılıların kurallarına göre oynamaya istekli görünüyordu."[9] Bizzat Churchill, Japonya'ya karşı savaş ihtimalini doğrudan reddediyordu. 1924 Aralık'ında İngiliz Başbakanı şunları kaleme aldı: "Çağımızda [Japonya'yla savaşa dair] en ufak bir ihtimal olduğuna bile inanmıyorum. Japonya dünyanın öbür ucunda. Güvenliğimize hayati bir tehdit oluşturamaz zaten."[10] Avrupa'da da durumun iyileşmekte olduğuna yönelik emareler mevcuttu. Savaş sonrası

9 Steiner, s. 609.

10 Martin Gilbert, *Winston S. Churchill: 1922–1939*, C. 5, Londra, 1976, s. 76.

düzen, Alman İmparatorluğu'nun batı sınırlarını düzelten ve uluslararası alanda kabul gören 1925 tarihli Locarno Antlaşması ve ertesi yıl Almanya'nın Cemiyet-i Akvam'a üye olmasıyla güçlendirildi. Her iki girişim de ilhamını 1920'li yılların seçkin devlet adamı olan Alman Dışişleri Bakanı Gustav Stresemann'dan almıştı.[11] Ancak görünüş aldatıcıydı. Buhran iyimserlik atmosferini yıkıp geçti. Yakında hem Uzak Doğu hem de Avrupa'da savaş sonrası düzen paramparça hâle gelecekti.

Japonların ilk savaş girişimi olan 1931'de Mançurya'nın işgali ve ertesi yıl Şangay taarruzu ile kısa sürede İngiltere'nin Uzak Doğu'daki zafiyeti ortaya konmuş oldu. İngiliz silahlı kuvvetlerinin kuvvet komutanları Hindistan, Avustralya ve Yeni Zelanda dahil İngiliz manda ve sömürgelerinin içinde bulunduğu tehlikeye işaret etti. Kudretli Dışişleri Müsteşarı Sir Robert Vansittart 1932'nin başlarında "Japonların niyeti ciddiyse onları durdurabilecek hiçbir imkânımız yok." diyor, "Amerika'nın güç kullanma niyeti yoksa Uzak Doğu'da önünde sonunda başımız belaya girecek." diye ekliyordu.[12] Amerika Japonların eylemlerine karşı ekseriyetle ters tepen kınamaya başvurmuyor, onun haricinde de pek bir şey yapmıyordu. İngiliz siyaseti aslında Çin karşısında Japonya'yı tercihe meyilliydi. İngilizler yine de Çinliler ve Amerikalıların gönlünü alırken diğer yandan Japonları dışlamayarak ve Cemiyet-i Akvam'ı destekleyerek tabiri caizse olmayacak duaya âmin diyordu.[13] 1934'ün başlarında derin bir ekonomik krizin pençesinde olan İngiltere silahlı kuvvetlere yapılan harcamalara kısıtlamalar getirirken (zaten her halükârda tüm büyük siyasi partilerin ve kamuoyunun silahlanmaya muhalefetiyle karşı karşıyalardı) Hazine Şansölyesi[14] Neville Chamberlain, Japonya'nın dostluğunun İngiltere için Amerika'nın dostluğu ya da Çin ve Cemiyet-i Akvam'ın dostlarının iyi niyetinden daha kıymetli olduğunu ifade etti.[15] Uzak Doğu'da yatıştırma politikası kesinleştirilmişti. O güne değin Japonya, Cemiyet'in bir üyesi değildi

11 Stresemann'ın çok başarılı bir biyografisi için bkz. Jonathan Wright, *Gustav Stresemann, Weimar's Greatest Statesman*, Oxford, 2002, s. 301–307 ve 8. bölüm.

12 R. A. C. Parker, *Chamberlain and Appeasement: British Policy and the Coming of the Second World War*, Londra, 1993, s. 37'de alıntılanmıştır.

13 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 38–39.

14 Maliyeyi kontrol eden şansölye makamı, önem itibarıyla Başbakan'ın hemen ardından gelir. (ç.n.)

15 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 43.

ve ilgilenilmesi gereken yeni, daha yakın ve daha büyük bir tehlike ortaya çıkmıştı.

Nazi rejiminin Almanya üzerinde topyekûn kontrolünü tesis etmekte olduğu son derece önemli olan ilk dönemlerde İngiliz Dışişleri Bakanlığı yetkilileri Hitler'e dair bir türlü kesin kanaat oluşturamıyordu. *Mein Kampf*'ı yazan bu şeytanî mahluk, iktidarı yalnızca diplomatik açıdan rahatsızlık teşkil etmekle kalmayıp aynı zamanda bir savaşa sebep olacak bir adam mıydı? Yoksa önünde sonunda ehlileşerek dışişleri açısından "normal" olarak tarif edilebilecek bir siyasetçiye mi dönüşecekti? Onlar hâlâ düşünedursun Hitler İngiltere ile Fransa'nın Almanların silahlanmasına yönelik derin ihtilafından istifade ederek ülkesini Cemiyet-i Akvam'dan çekti. Uzak Doğu'da Japonya'nın olduğu gibi Avrupa'nın jokeri olan Almanya da Cemiyet'in kolektif güvenlik doktrinine artık kulak asmıyordu. İngiliz siyaseti ve kamuoyunun kendini adadığı silahsızlandırma siyaseti iflas etti. Almanya'nın el altından elinden geldiği kadar hızlıca silahlandığı açıktı ve Almanların gücünün artmasının Japonya ya da Faşist İtalya'dan çok daha büyük bir tehlike arz ettiği de malumdu. Ancak İngiltere'de kayıtsızlık, ekonomik durumun aciliyeti ve muhalif kamuoyuna silahlanmayı teklif etmenin siyasi müşkülatı bir araya gelmişti. Bu da eylemsizliğe, her şeyi akışına bırakmaya ve "en iyisini umma" siyasetine yol açtı.

Ancak 1935 Mart'ında Almanya, Versailles'ı ihlal etme pahasına hava kuvvetleri ve devasa bir kara ordusu kurmayı planladığını duyurduğunda ve ardından İngiliz Dışişleri Bakanı Sir John Simon ile Ferman Mührü Emini Anthony Eden Berlin ziyaretinden dönüşünde Almanya'nın hava gücünün hâlihazırda İngiltere ile yarışacak halde olduğuna dair sarsıcı haberi beraberinde getirdiğinde bu uyuşukluk haline son verildi. Aslında Hitler mübalağa ediyordu. Yine de bu haber önce Whitehall'da[16] ve sonrasında kamuoyunda elle tutulur bir dehşet havası yarattı. Sadece Churchill ve alay edilen birkaç şahsın şiddetle savunduğu silahlanmanın aciliyeti geç olsa da idrak edildi ancak 1938'e dek İşçi ve Liberal Parti çevrelerinde bu stratejiye muhalefet ekseriyetle devam etti. Askeri gücün yeni anahtarı olarak kabul edilen ve düşman kuvvetinin en ölümcül parçası addedilen hava kuvvetlerinde ise

16 Birleşik Krallık hükümetinin çok sayıda devlet binasının bulunduğu Londra'daki bir cadde. (ç.n.)

kayıpları telafi etmek, mümkünse tabi, yıllar alacaktı. İşte Hitler'i yatıştırma girişiminin altında yatan zafiyet buydu.

Küresel sorumluluklarıyla sıkışan, uzun süreli ekonomik buhranı aşmakta zorluk yaşayan İngiltere'nin Alman askeri kudretini aşmak bir yana, onunla başa baş dahi gidemeyeceği her geçen gün daha da açık bir şekilde anlaşılıyordu. Ayrıca İngiltere'nin sadece birkaç yıl içinde Almanya'yla yeni bir savaşa gireceği de bir o kadar malumdu. Ancak İngiliz silahlı kuvvetlerinin kapsamlı silahlanma programı gerçekleştirilmeden en erken 1942'den evvel böylesi bir savaş verecek durumu olmadığı biliniyordu.[17] Silahlanmanın maliyeti bütçe dengesi ve Büyük Buhran sonrası toparlanmaya çalışan ekonominin talepleriyle uyumlu hale getirilmeye çalışılıyordu. Bu sebeple o zaman bile bir hava kuvvetlerinin inşası ve donanmanın güçlendirilmesi için kara kuvvetlerine giden ödeneğin gözden çıkarılması gerekecekti ki bunun etkisi 1940 yılına damgasını vuracaktı.[18]

İngiltere'nin askerî zafiyeti gün yüzüne çıkarken diplomatik kudreti de 1935 yılında müttefiki Fransa ile gerçekleştirdiği mütecaviz Mussolini'yi kurbanı Habeşistan'ı harcayarak satın alma girişimi neticesinde vahim bir darbe alacaktı. Cemiyet-i Akvam bu olay sonrasında bir daha toparlanamadı. Diplomatik kargaşa ortamından nemalanan Hitler 1936 Mart'ında askerden arındırılmış Ren bölgesine askerlerini sevk etti. Şimdi Almanların eli daha da kuvvetlenmişti. Parlamentonun Muhafazakâr Parti vekillerinden Robert Boothby kamuoyunun görüşünü ve de hükümetin pozisyonunu şöyle izah etti: "Almanya Ren bölgesine asker soktuğu için Almanlara karşı kuvvetli, sıkı önlemler alabileceğimize kimse inanmıyor."[19] İngiliz Dışişleri Bakanı Anthony Eden hükümetin cevabını diplomatik protesto ile sınırlı tutarak barış hedefini teyit etmiş oldu: "Avrupa'nın bir bütün olarak yatıştırılması ile karşı karşıyayız." diye konuştu.[20] Üç ay sonra, 1936 Temmuz'unun başlarında Kabine, İngiltere'nin Doğu Avrupa'ya yardımcı olacak bir

17 Ian Kershaw, *Making Friends with Hitler: Lord Londonderry and Britain's Road to War*, Londra, 2004, s. 105.

18 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 272–293; Hava silahlanmasına öncelik verilmesi ve kuvvet komutanlıklarına yapılan harcamanın karşılaştırması için bkz. N. H. Gibbs, *Grand Strategy*, C. 1: *Rearmament Policy*, Londra, 1976, s. 532.

19 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 66'da alıntılanmıştır.

20 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 65'te alıntılanmıştır.

şey yapamayacağını ve yalnızca kendi toprakları ya da Batı Avrupa'ya bir taarruzda bulunulursa direniş gösterileceğini ikrar etti.[21]

Neville Chamberlain 1937 Mayıs'ında Stanley Baldwin'in koltuğunu devralarak başbakan oldu ve şaşkınlık, belirsizlik ve eylemsizlikle şekillendirilmiş İngiltere'nin askerî zafiyetini ve Avrupa'daki diktatörlerin girişimlerine cılız bir karşılık vermek dışında bir şey yapamayacak kadar kifayetsiz olduğunu gittikçe daha da kabullenmek durumunda kalan bir dış politikayı da devraldı. Chamberlain artık acı gerçekle yüzleşmek ve zafiyetin idraki temelinde mantığa dayalı bir siyaset geliştirmek üzere yollar arıyordu. Bu da Almanya'nın menfaatlerine ayak uydurmak yahut onu "yatıştırmak" üzere aktif adımlar atılacağı anlamına geliyordu. İngiltere'nin durumunu gerçekçi bir bakışla değerlendiren Chamberlain Almanya'nın hedefleri konusunda ise kendini kandırıyordu. Uluslararası sahneyi gözlemleyenlerin ekseriyeti gibi Chamberlain de Almanların söz konusu hedeflerinin sadece milliyetçilik temelli olduğunu varsaydı. Birçoğu gibi İngiliz Başbakanı da Hitler'in sadece Orta ve Doğu Avrupa'daki tamamen gayrimeşru olmayan toprak iddialarını ateşli bir şekilde savunduğunu ve her iki tarafın da iyi niyet ve barışçıl hedefleri ile müzakere yoluyla halledilebileceğini düşündü. Alman nasyonalistleri amaçlarına ulaşırsa savaşa girmek zorunda kalmayacakları kanaatindeydi. Barışın bedeli olarak Hitler'e rüşvet verilecekti. Chamberlain için bu bedel ödemeye değerdi.

Chamberlain'in Hitler'le anlaşmaya varmak için ülkesi ile Almanya arasında mekik dokumasına yol açan Çek krizi, eylül sonunda imza edilen Münih Antlaşması ile sonuçlanırken 1938'de yaşanan hadiseler beklenen sonucu vermedi. Krizden çıkmak için savaş haricinde başka bir seçenek bulunabilir miydi orası bilinmez. Ancak farklı bir yol denenmedi. Hükümetin savunma ve dış politikasına saldırılarını 1930'ların ortasından beri kuvvetlendiren Churchill, Hitler'e geri adım attırma ve Çekoslovakya'ya karşı bir taarruza (aynı zamanda Çeklerle de ittifak halinde olan) Fransa ve Sovyetler Birliği ile gerekirse güç kullanarak direnmeyi savunanların başında geliyordu. Bu fikir sol cenahta ve kamuoyunda destek bulsa da hükümet yanaşmıyordu. Chamberlain ve Dışişleri Bakanı Lord Halifax'ın Bolşevizm nefreti Stalin'in gerekçelerine zerre

21 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 69.

kadar itimat etmemeleri ve Kızıl Ordu nefretleriyle birleşmişti. İttifak ihtimalini hiçbir şekilde göz önünde bulundurmuyorlardı.

Tabii bu "büyük ittifak" hayata geçirilse bile bir neticesi olmaması muhtemeldi. Sovyet diktatörü Hitler işgale başlarsa askerlerinin harekete hazır olduğunu iddia ediyordu. Stalin niyetini belirtmekten ziyade esasen blöf yapıyordu. Kendisinin tasfiye hareketlerinden başı dönen Kızıl Ordu herhangi bir askerî harekât için hazırlık yapmamıştı ve Kızılların Polonya ile Romanya'dan geçiş yapmasına da müsaade edilmeyeceği neredeyse kesindi.[22] Batıda Fransa her halükârda Çeklerle yaptığı anlaşmadaki sorumluluklarından sıyrılmaya çalışıyor ve İngiltere Fransa'nın herhangi bir müdahalesini destekliyor gibi gözükmemeye gayret ediyordu. Chamberlain'ı, yürütülen silahlanma programının büyük bir savaşa girmeye yetmeyeceği Çekoslovakya'nın kurtarılması için askerî bakımdan hiçbir şey yapılamayacağı hususunda uyarmışlardı. Başbakan savaşın İngiliz İmparatorluğu'nu tehlikeye atacağına emindi. İngilizlerin Uzak Doğu'daki menfaatleri Japonya'nın önceki yaz Çin'e karşı başlattığı ve gittikçe yayılan savaş yüzünden hâlihazırda tehlike altındaydı. (Sonraki yaz Kuzey Çin'in Tientsin kentinde en başta ufak çaplı bir hadise yaşandı, olay büyüyerek İngiltere ile Japonya arasında haftalarca süren bir açmaz haline geldi. Lord Halifax'in ifadeleriyle İngiltere şunu idrak etmek zorunda kaldı: "Amerika yardım etmezse Uzak Doğu'da yapabileceğimiz bir şey kalmadı."[23]). Akdeniz'de Faşist İtalya ile 1936 yazından beri devam eden İspanya İç Savaşı'nda Franco'nun kazanan taraf olma ihtimali gittikçe daha da artması İngiliz kuvvetine tehdit oluşturuyordu. Sonradan Chamberlain başka seçeneği olmadığını söyleyecekti. İngiltere savaşa hazır değildi ve zaman kazanması gerekiyordu. İngiliz başbakanı savaş başladıktan aylar sonra kız kardeşine yazdığı mektupta şunları diyecekti: "Sonucu ne olursa ve nasıl olursa olsun 1938'de savaşmak zorunda kalsaydık bunun çok daha ağır neticelere yol açacağı belliydi." Chamberlain sözlerine şöyle devam edecekti: "Tarihin vereceği hükme yönelik öngörüde bulunmak isabetsiz olur ancak kayıtların tamamına ulaşıldığında askerî zafiyetimizin en başından beri farkında olduğum ve

22 Ayrıca "büyük ittifakın" muhtemel caydırıcı etkisine dair şüpheyle yaklaşan bir bakış için bkz. John Charmley, *Churchill: The End of Glory: A Political Biography*, Londra, 1993, s. 344.

23 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 252'de alıntılanmıştır.

savaştan kaçınamasak dahi en azından savaşa girmeyi geciktirmek için elimden geleni yaptığım görülecektir."[24]

Chamberlain Çekoslovakya'nın bir bölümünü Hitler'e teslim ederek zaman kazandığına ya da "zamanımızda barışı" tesis etme yolunda büyük bir adım attığına hakikaten inanıyor muydu, orası hâlâ tartışılıyor.[25] 1938 yazında boşa harcanan Hitler'le savaş fırsatı sonraki yıl harbe mecbur kaldıklarında ellerine geçen fırsattan daha iyi miydi, Çekoslovakya için direnilseydi bu Almanya içinden bir darbeyle Hitler'in devrilmesine yol açar mıydı gibi soruların cevabından emin olmak da mümkün değil. İki sorunun cevabı da kuvvetle muhtemel menfi olacaktır. Yani 1938'deki fırsat 1939'dakinden daha iyi değildi ve Hitler içeriden devrilmeyecekti. Çekoslovakya savaş tatbikatlarında görüldüğü üzere her halükârda hızlıca istila edilir, İngiltere ile Fransa da ya bir oldubittiyi kabullenmek ya da askerî açıdan 1939'da olduğundan çok daha zayıf bir hâldeyken savaşa girmek zorunda kalırdı. Her iki durumda da savaşta Alman zaferi gayet mümkündü. Henüz yeterince gelişmemiş Alman muhalefetinin de Hitler batılıları kontrol altında tutarken muhtemel bir direniş hareketini Çekoslovakya'daki zafer ile bastırmadan önce kendisine karşı bir harekete girişecek kadar örgütlü olup olmadığı da şüpheliydi. Ne düşünülürse düşünülsün Churchill'in de Avam Kamarası'nda hararetli bir üslupla ifade ettiği üzere hakikat Münih Antlaşması ile "topyekûn, tam anlamıyla mağlup edilmiş" olduklarıydı. Ne var ki bu mağlubiyet uzun süredir devam eden askerî zafiyet ve tam teşekküllü bir şekilde silahlanma ihtiyacının çok geç idrak edilmesinden kaynaklanmıştı ve sadece Chamberlain değil ardından gelen tüm hükümetler mesuliyeti kabul etmeliydi.[26] En azından şimdi, sonunda silahlanmaya hız verilmişti. 1939 Eylül'ü itibarıyla İngiltere Alman silahlı kuvvetinin kudretiyle karşılaştırıldığında askerî bakımdan hâlâ kuvvetli olmasa da Münih döneminde olduğundan daha iyi bir konumdaydı.

---

24 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC18/1/1158, 25.5.40.

25 Parker, *Chamberlain and Appeasement*, s. 184.

26 Winston S. Churchill, *The Second World War: The Gathering Storm*, C. 1, Londra, 1948, s. 292. (Burada ifadelerinin Avam Kamarası'nda uzun süre boyunca ağır protestolara maruz kaldığını anlatıyor.); ayrıca R. A. C. Parker, *Churchill and Appeasement*, Londra, 2000, s. 187'de alıntılanmıştır.

Hitler 1939 Mart'ında Münih'te verdiği taahhütten cayarak Çekoslovakya'nın Südet bölgesinden arta kalanını işgal edip esas niyetini gösterince İngiliz hükümeti savaşın kaçınılmaz olduğunu sonunda anlamış oldu. Aynı ayın son günlerinde Polonya'ya verilen garanti İngiltere'nin kaderini Polonya ve Almanyalıların ellerine bırakarak savaşın kaçınılmaz oluşunu garantiye aldı. Ardından 1939'un çalkantılı yazında peş peşe önlenemez hadiseler yaşandı. Chamberlain ve Halifax iş işten geçtikten sonra ve gönülsüzce Stalin'le ittifak ihtimalini göz önünde bulundurma gerekliliğini kabullendi. Hitler yine onlardan önce davranacaktı. Meşhur 23 Ağustos 1939 Hitler-Stalin Paktı savaşın sadece kaçınılmaz değil aynı zamanda eli kulağında olduğu anlamına geliyordu. Savaş, bir hafta kadar sonra 1 Eylül 1939'de Almanların Polonya'yı istilasıyla başladı. İki gün sonra İngiliz ve Fransızların Almanlara savaş ilan etmesiyle Almanya-Polonya çatışması Avrupa savaşı hâline geldi. Chamberlain savaşın uzun süreceğini düşünüyor fakat İngiltere'nin önünde sonunda galip geleceğine inanıyordu.

Başbakan'ın bu değerlendirmesi İngiltere'nin elinin altında uzun soluklu bir savaşta fark yaratacağı düşünülen üstün mali kaynaklara ve Alman ekonomisinin ciddi bir istikrarsızlık içinde bulunduğu algısına dayanıyordu. Batı Avrupa'da aylarca süren askerî hareketsizlik dönemi boyunca pasifliğin altında yatan iyimserlik büyük ölçüde hasar görmeden devam etti. Ta ki birkaç gün içerisinde yerle yeksan olduğu 1940 baharına dek.

II

Gök nihayetinde 10 Mayıs 1940'ta gürledi. Batılı Müttefikler yani İngiltere ve Fransa'nın evvelki güzden beri deneyimlediği "sahte savaşın"[27] korkunç atmosferi sonunda, beklenen muazzam fırtınayı getirdi. Hitler'in orduları Nisan'da Danimarka ve Norveç'i işgal ettiğinden bu yana fırtına bulutları göğü kaplamıştı. O Mayıs sabahı şafak sökerken Belçika sınırındaki Alman topçuları ateş açtı. Uzun zamandır beklenen batı taarruzu başlamıştı.

27 *Phony War* (İng.) İngiltere ve Fransa'nın Nazi Almanyası'na savaş ilanı ile Almanya'nın Fransa'yı işgali arasındaki sekiz aylık süreç boyunca büyük çaplı operasyon görülmemiştir. Bu da dönemin "sahte savaş" dönemi olarak adlandırılmasına sebep olmuştur. (ç.n.)

Nefes kesici hızda ilerleyerek Hollanda ve Belçika'nın tarafsızlığını ihlal eden Alman hücumu 20 Mayıs gecesi Fransa sahiline vardı, on günde 240 kilometre kat etti. Alman ordusu Belçika'nın güneyi ile Fransa'nın kuzeyini silip süpürür ve ülkeyi "bıçak gibi" ikiye bölerken hızıyla birlikte yarattığı şaşkınlık hâli Müttefik kuvvetlerinin ikiye bölünmesine ve darmadağın vaziyette kıyıya doğru ricat etmesine yol açtı. Müttefiklerin son karşı taarruz umudu da 24 Mayıs'ta suya düştü. Boulogne kenti Almanların eline geçti. Calais kuşatıldı. 25 Mayıs itibarıyla Müttefiklerin kullanabileceği tek liman olarak Dunkirk kalmıştı. Ertesi gün İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin neredeyse tamamı ile hâlâ savaşan Fransızların ekseriyetini ihtiva eden 340.000 kadar asker Dunkirk ve havalisine doğru çekilmeye başladı. Müttefik askerleri o noktada deniz ile Alman cephesi arasında sıkıştı.

Kaderin cilvesi olacak, tam da Hitler'in batı taarruzunu başlattığı gün olan 10 Mayıs'ta, en zorlu düşmanlarından biri hâline gelecek Winston Churchill Büyük Britanya ve Kuzey İrlanda Birleşik Krallığı Başbakanlığı koltuğuna oturdu. Churchill 1930'lu yıllar boyunca siyaset sahnesinde perde arkasında bulunmuştu. Birinci Dünya Savaşı günlerine dayanan geniş bakanlık deneyimine rağmen – ilki ekonomik kriz süresince büyük siyasi partilerin oluşturduğu kendi partisi olan Muhafazakâr Parti'nin güdümündeki koalisyon ile iktidara gelen – "Milli Hükümet'in" müteakip hükümetlerinin liderleri Churchill'i yüksek mevkilerde bulunamayacak kadar güvenilmez ve başına buyruk görüyordu. Sol cenah kendisini gerici olarak anımsar ve kendisinden hazzetmezken kendi partisinin çoğu da onu başına buyruk ve maceracı telakki ediyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Gelibolu'da yaşanan faciadaki mesuliyeti unutulmamıştı. Unutulmayan bir başka özelliği de siyasî kariyerinin ilk yıllarında Muhafazakâr Parti'den ayrılması ve Liberal Parti saflarına katılmasından yıllar sonra partisine geri dönmesiyle gösterdiği siyasî istikrarsızlıktı. Churchill'in "İki kere parti değiştirdim. İkincisinde Baldwin [başbakan] beni Şansölye yaptı." dediği aktarılıyor.[28] Kendisinin Hazine Şansölyesi olarak pek başarılı bir kariyeri olmadı. "Hazinedeki yıllarının farklı roller üstlendiği kariyerinin gerçekten de en zayıf yılları" olduğu iddia ediliyor. Churchill'in maliye yönetiminin

28 David Irving, *Churchill's War: The Struggle for Power*, C. I, Bullsbrook, Avusturalya, 1987, s. 9'da alıntılanmıştır.

ince detaylarını ustalıkla idare edemeyecek kadar sabırsız olduğu kabul ediliyordu. "Churchill'in istikrarsız maliye yönetiminin, nispeten aklı başında olan siyasetçilerin gözünde kendisinin itibarını zedelediği ve hazineyi ciddi ekonomik darlığın yaşandığı bir dönem öncesinde daha da zayıf hâle getirdiği" ifade edildi.[29] Churchill'in 1930'lu yılların başlarında partisinin Hindistan'da sınırlı anayasal reform yapma siyasetine alenen muhalefet göstermesi ve 1936 Aralık'ında Tahttan Çekilme Krizi[30] esnasında Kral VIII. Edward'a büyük destek vermesi ile "güvenilmezliği" bir kez daha gözler önüne serildi.

Türlü türlü kabiliyetlerine rağmen Churchill'in siyasi muhakemesine güvenilmeyeceği fikri Muhafazakâr Parti'nin ekseriyetine hakimdi. Dönemin başbakanı Stanley Baldwin'in kendisine dair kapalı kapılar ardında yaptığı yoruma partisinin vekillerinin pek çoğu katılırdı: "Winston doğduğunda beşiğinin etrafına bir sürü melek toplanmış ve üzerine kabiliyetler yağdırmış. İşte hayal gücü, hitabet, çalışkanlık ve hünerle vesaire donatmışlar kendisini. Ama meleklerden biri gelip 'Kimseye bu kadar kabiliyet verilmez' demiş. Winston'ı beşiğinden almış sallamış, evirip çevirmiş, kendisine tüm bunların üstüne verilen muhakeme ve irfan da üzerinden dökülüvermiş."[31] Churchill'in sözde güvenilmezliği kendi partisi içinde uzun süre tartışmalara yol açtı. 1939 Temmuz'unda dahi Parlamento'daki kıdemli olmayan Muhafazakâr Parti üyelerinin beşte dördü Kabine'de Churchill'i istemiyordu.[32]

Churchill gerçekten de başına buyruktu. Düzenli olarak ve her geçen gün etkisini arttırarak sayısız bağlantısından, hitabet ve gazetecilik yeteneklerinden, parlamentodaki konumundan İngiliz hükümetinin savunma ve silahlanma siyasetini eleştirmek için istediği şekilde istifade

29 Taylor, English History, 1914–1945, s. 321.

30 Önceden bir evlilik yapmış Wallis Simpson ile evliliğine müsaade edilmeyen İngiltere Kralı VIII. Edward'ın 1936 yılında tahttan çekilerek yerini kardeşi Albert'e bırakmasıyla sonuçlanan kriz. (ç.n.)

31 Thomas Jones, *A Diary with Letters 1931–1950*, Londra, 1954, s. 204. Savaş Kabinesi'nin Devlet Bakanı Lord Hankey Chamberlain istifa etmesinden bir gün önce başbakana "Winston'ı bir tek sen tutabilirsin. Kendisi ziyadesiyle kıymetli fakat muhakemesi yüzde yüz güvenilir değil." demişti. (Churchill Arşivleri Merkezi, HNKY 4/32, 9.5.40)

32 N. J. Crowson, *Facing Fascism: The Conservative Party and the European Dictators 1935–40*, Londra, 1997, s. 185.

etmişti. Almanya'nın teşkil ettiği tehlikeye dair uyarılarının kehanet niteliğinde olduğu kanıtlanmıştı. Churchill Nazizm'e karşı Hitler iktidara geldiğinden beri beslediği bitmeyen husumeti ile yatıştırma siyasetinin büyük muhaliflerinden biriydi. Churchill'in, küçültücü ve aşağılayıcı Münih Antlaşması'nı kınaması talihsiz Chamberlain'ın Hitler'in taleplerine ödün vermesi ile taban tabana zıttı. Hitler'in 1939 Mart'ında Çekoslovakya'nın geri kalanını tahrip etmesi İngilizlerin aklını nihayet başlarına getirip Führer'in sadece Alman ırkına mensup olan herkesi Büyük Alman Reichı'na dahil etme amacı gütmediği, emperyalist fetihler peşinde olduğunu anlamalarını sağladığında ve Avrupa'da savaşın kesin olduğu anlaşıldığında Churchill önceki yıl yaşanan krizde yaptığı gibi bir kez daha boş yere yeni bir büyük savaşın önünü almak için son çare olarak İngiltere'yi Sovyetler Birliği ve Fransa'yla bir araya getirecek "büyük ittifakı" savunmuştu.[33] Yatıştırma taraftarlarının tüm çabalarına rağmen savaş patlak verdiğinde Churchill'in haklılığı kanıtlanmıştı. Bu sebeple İngiltere'nin Almanya'ya savaş ilan ettiği 3 Eylül 1939'da Kabine'ye eski görevi olan Donanma Bakanlığı makamını üstlenmek üzere dönüşü birçoklarınca, hatta sabık siyasi rakipleri arasında dahi hoş karşılandı. Churchill'in siyaset sahnesine yeniden çıkması adeta güvence veriyordu.

Yine de Churchill'in bu dönemdeki gücünü abartmamak gerekir. Dümende hâlâ Chamberlain vardı ve kendisi "alacakaranlık savaşı" olarak ifade ettiği bu dönemde partisinde hâlâ popülerdi. Bu süre boyunca İngiltere'nin savaştaki hedefleri Hitler'den kurtulmanın dışında henüz netleştirilmemişti. İçerideki ekonomik kriz ya da iktidar mücadelesiyle Hitler'in devrileceği gibi şişirilmiş beklentiler vardı. İyimser bir şekilde Hitler indirildikten sonra sınırların yeniden düzenlenmesi ve savaşın bitirilmesi yolunun açılacağı düşünülüyordu. Uzun, üç dört yıllık bir savaş olacağını hesaba katan Chamberlain yine de birçoğundan daha gerçekçiydi. Kolay bir zafer elde edileceğine inanmıyordu. Ancak uzun vadede Hitler'in galip olabileceğini de düşünmüyor ve Alman halkı bunu idrak edince Hitler'i içeriden devirir diye umuyordu. Savaş tam anlamıyla başlamadan evvel ciddi ciddi Hitler hükümetiyle müzakere ederek çatışmayı bitirmek isteyenler de mevcuttu. Chamberlain'e 1939 sonbaharında barış müzakereleri ile savaşın bitirilmesini isteyen

33 Parker, *Churchill and Appeasement*, s. 143–144, 224–225.

binlerce kişiden mektup geldi.[34] Gerçekte "barış cenahı" yoktu tabii; ekseriyetini Muhafazakârların oluşturduğu insanlar ile yüksek makamlarda tanıdıkları bulunan (Lordlar Kamarası'nda bulunmaya yetkili) soylular gibi farklı kesimlerden kişiler işin müzakere ile halledileceği umutlarını dile getiriyordu.[35] Ancak hükümet bu istikamete yönelmeye hazır olduğu izlenimini vermiyordu. Hitler'in 6 Ekim 1939'da Polonya zaferinin ardından yaptığı "barış teklifi" tereddütsüz reddedildi.[36]

Yerinde duramayan Churchill'in ilerleyen dönemde ifade ettiği üzere müphem savaşın bu "uğursuz uyuşukluk hali" de karanlık kış ayları boyunca devam etti.[37] İngiliz hükümetinin Hitler'in önünde sonunda iktidardan düşürülecek ya da mağlup edileceğine, her halükârda son gülen olmayacağına dair tuhaf iyimserliği devam ediyordu. Ama bunun yanında büyük bir fırtınadan önce ürkütücü sessizlik döneminin yaşandığı hissinden dolayı huzursuzluk da söz konusuydu. Hitler'in bir sonraki adımının eli kulağında olduğunu hissediyorlardı. Alman diktatör sonunda 1940 Nisan'ında İngilizlerin, Churchill'in defalarca dillendirdiği İskandinav denizlerine mayın yerleştirme planlarını boşa çıkarmak üzere harekete geçti. Chamberlain 4 Nisan'da Hitler'in o ana dek Fransa ve İngiltere'yi işgal etmeyip "ayağına gelen fırsatı teptiğini" söyleyerek adeta belayı çağırdı.[38] Başbakan'ın bu budalaca böbürlenmesi anında geri tepti. Almanlar beş gün sonra Danimarka ve Norveç'i işgal etti. Ardından İngilizlerin Norveç'teki harekâtı faciayla sonuçlandı. Asıl sorumluluk Churchill'in olsa da bunun siyasi bedelini ödeyen Chamberlain oldu. Hitler'i yatıştırmaya çalışan Başbakan'a doğrultulacak bıçaklar bilenmeye başladı. Siyaset sahnesinin perde arkasında geçirdiği yıllarda dillendirdiği uyarıları adeta kehanet niteliğinde olan Churchill

34 Keith Feiling, *The Life of Neville Chamberlain*, Londra, 1946, s. 424.

35 Kershaw, *Making Friends with Hitler*, s. 300–301.

36 David Dilks (ed.), *The Diaries of Sir Alexander Cadogan* 1938–1945, Londra, 1971, s. 221–224 (7–12.10.1939); Christopher Hill, *Cabinet Decisions on Foreign Policy: The British Experience, October* 1938–*June 1941*, Cambridge, 1991, s. 115–126, 144. Yine de kapılar kabul edilebilir şartları temel alan bir müzakereye tamamen kapatılmamıştı. Dışişleri Bakan Yardımcısı R. A. Butler'in, Londra'daki Sovyet ve İtalyan büyükelçilerine bu durumu açıkça söylediği Ekim ayında Almanlara sızdırıldı (Das Politische Archiv des Auswärtigen Amtes, Berlin, R29570, Fiche-Nr. 187, Frames 169830, 169847).

37 Churchill, *The Second World War*, C. 1, s. 494.

38 Churchill, *The Second World War*, C. 1, s. 526.

ise itibar kazandı. Mayısın ilk günleri itibarıyla Chamberlain'in kendi partisinin çoğunluğu onun artık İngiltere'nin savaşta ihtiyaç duyduğu lider olduğunu düşünmüyordu. Muhalefet partileri savaş kabinesinde kendisiyle çalışmayı reddediyordu. Chamberlain Avam Kamarası üyelerinin güvenoyunu almayı başaramadığında 10 Mayıs'ta istifa etti.

Chamberlain'in halefi olacağı düşünülen iki kişi 1937'den beri kabinede Başbakan'ın ardından gelen Churchill ile Dışişleri Bakanı Lord Halifax idi. Chamberlain Halifax'ı tercih ediyordu. Kral VI. George ve Kraliçe Elizabeth de kapalı kapılar ardında (bu hususta anayasal bakımdan görüş beyan edemezlerdi) Halifax'tan yanaydı. Parlamentonun da Halifax'in başbakanlığını desteklemesi mümkündü. Halifax'in Lordlar Kamarası'ndan Avam Kamarası'na geçmek durumunda kalması tuhaf olacaktı gerçi ama halledilemeyecek bir şey değildi. Ancak Halifax kabul etmedi. Dışişleri Bakanı'nın neden bunu reddettiğine dair çeşitli iddialar bulunuyor.[39] Kuvvetle muhtemel Chamberlain istifa ettiği dönemde kendisine gösterilen husumetin derinliği Halifax'ta da mizacı gereği savaş döneminde liderlik edemeyeceği hissini uyandırmıştır. Haliyle, daha kavgacı, dinamik, kararlı ve iradeli fakat daha sağı solu belli olmayan Churchill'in koltuğa oturması için ortam hazırdı. Halifax kendisine altın tepside sunulan başbakanlığı kabul etseydi devamında ne yaşanırdı, bilmek mümkün değil. Ancak şüphesiz Halifax'in bu dönemde aldığı başbakanlık teklifini reddetme kararı İngilizlerin savaştaki tutumu açısından muazzam öneme sahipti. 10 Mayıs akşamı itibarıyla Winston Churchill İngiltere Başbakanı'ydı. Churchill hislerini yıllar sonra belki de biraz fazla dramatize ederek şöyle aktarıyor: "Artık tüm savaş sahnesi üzerinde talimat verecek otoriteye sahiptim. Kaderle birlikte yürüyor gibi hissediyordum. Sanki o ana dek yaşadıklarımın tamamı, beni o güne ve o imtihana hazırlamak içindi."[40]

Bu imtihanın büyüklüğü çok kısa sürede, on beş gün içinde anlaşılacaktı. Zira İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin neredeyse tamamı azami tehlike altında, esir alınma ya da yok edilmenin eşiğindeyken Fransa'nın geleceği de sallantıdaydı. Başbakanlık koltuğuna daha yeni oturan Churchill'in karşısında ülkenin tüm tarihi boyunca yüzleştiği en

39 Özellikle bkz. Andrew Roberts, *"The Holy Fox": The Life of Lord Halifax*, ciltsiz basım, Londra, 1997, s. 195 vd.

40 Churchill, *The Second World War*, C. 1, s. 601.

büyük tehdit bulunuyordu. Savaş Kabinesi İngiliz hükümetinin altığı en mühim kararlardan biri ile karşı karşıyaydı; ya Hitler'le barış müzakerelerini başlatmak için diplomatik kanallar açılacak ya da savaşa devam edilecekti. Fikirler çarpıştı. Bazı nüfuzlu çevrelerde gönülsüzce de olsa İngiltere'nin böylesi ciddi bir durumda iken atabileceği tek makul adımın itibarlarını yitirmeyecekleri barış şartları temelinde bir antlaşma müzakere edilmesi olduğu kanaati mevcuttu.[41] Savaş Kabinesi'nde yürütülen tartışmaların nasıl sonuçlanacağı İngiliz ordusunun ekseriyetinin Dunkirk sahillerinde ortada kaldığı günlerde hâlâ muğlaktı.

III

Sonrasında yaşananları düşününce 1940 Mayıs'ının ortasında Churchill'in ne kadar tehlikeli bir vaziyette olduğunu tahayyül etmek kolay değil. Otoritesi yakında sorgulanamaz hâle gelecek olsa da o anda hâlâ çok zayıftı. 13 Mayıs günü Avam Kamarası'nda Başbakan olarak ilk kez bulunduğunda parlamentodaki Muhafazakâr Parti sıralarında coşkuyla karşılanmadı. Muhalefetten gelenler haricinde o gün alkışlar Churchill için değil Chamberlain içindi.[42] Yeni Başbakan'ın ileride nev'i şahsına münhasır hitabetine örnek teşkil edecek konuşmasında "kan, meşakkat, ter ve gözyaşı" taahhüt ederken Muhafazakâr cenah kendisini soğukkanlılıkla karşıladı. Kendisine hâlâ itimat edilmiş değildi. Churchill'in başbakanlığının vadesinin kısa zamanda dolacağını düşünenler vardı.[43] Birçok Muhafazakâr vekil Chamberlain'in göreve dönmesini memnuniyetle karşılardı. Churchill partisinin şartlı desteğine sahip olduğunun ve hâlâ Muhafazakâr Parti lideri olan selefini dışlayamayacağının farkındaydı.[44]

41 Charmley, s. 399–400.

42 Robert Rhodes James (ed.), *Chips: The Diaries of Sir Henry Channon*, Londra, 1967, s. 252 (13.5.1940). Ayrıca bkz. Charmley, s. 396. Muhafazakâr vekillerin başlarda Churchill'i sıcak karşılamaması Hill'in (s. 170) yaptığı yorumun haklılığını ortaya koyuyor. Hill, normalde yeni başbakanın destek isteyeceğini ancak Churchill, görevine uzun zamandır silahlanmayı savunması ve Münih Antlaşması'na karşı çıkmasının verdiği haklılıkla başladı şeklinde yorum getiriyor.

43 Bizzat Churchill de hükümetinin uzun soluklu olmayacağını düşünüyordu. Bkz. David Dilks, "The Twilight War and the Fall of France: Chamberlain and Churchill in 1940", *Transactions of the Royal Historical Society*, C. 5, 28 (1978), s. 81.

44 Roberts, s. 208; John Lukacs, *Five Days in London: May 1940*, ciltsiz baskı, New Haven/Londra, 2001, s. 14; Taylor, *English History 1914–1945*, s. 579.

Churchill İşçi Partisi'nden bir grup önde gelen ismi de hükümet bünyesine kattı, bazı bakanlıklar el değiştirse de çoğu koltuğunu muhafaza etti. Savaş kabinesi radikal değişikliklere sahne oldu. Kabine beş üyeye indirildi. Üçü Muhafazakâr Parti'dendi. Churchill ayrıca Savunma Bakanlığı'nı da üstlendi. Neville Chamberlain'e Özel Konsey Başkanı titri verildi, fiilen iç siyaseti idare edecekti. Lord Halifax Dışişleri Bakanlığı'na devam ediyordu. İşçi Partisi'nden iki temsilci Kabine'ye dahil edildi. 1935'ten beri İşçi Parti lideri olan Clement Attlee ellili yaşlarının sonunda, ufak tefek, iki dirhem bir çekirdek, göze batmayan bir adamdı; savaşta subaylık yaptığı için sosyalistlerin arasında sivriliyordu. Attlee, Ferman Mührü Emirliği'ne atandı. Yardımcısı Arthur Greenwood 60 yaşındaydı. Cana yakın bu Yorkshireli[45] Churchill gibi alkole düşkündü. Büyük Buhran'dan evvel kısa süreli hükümet tecrübesi boyunca ehil bir şekilde ancak göze çarpmayan bir Sağlık Bakanlığı yapmıştı, Savaş Kabinesi'nde Devlet Bakanı oldu. Konumu savunma üzerindeki kontrolü ile fazlasıyla güçlenen Churchill kısa sürede Savaş Kabinesi'ne hâkim olacaktı. Ancak 1940 Mayıs'ında içinde bulundukları kriz ortamı daha da kötüleşirken Başbakan henüz hakimiyetini tesis etmemişti. Churchill Savaş Kabinesi'nin diğer üyelerine baskın çıkamıyor, iradesini dayatamıyordu. Özellikle Chamberlain ve Halifax'e bağımlı olduğunun farkındaydı. Chamberlain halefi hakkında, Churchill göreve başladığı günden bir gün sonra, şu satırları not düştü: "Halifax ile bana bel bağladığını biliyorum. Bunu kendisi de, 'Yolum, ekseriyetle size bağlı.' diye yazdığı mektupta kabul ediyor."[46]

Churchill'in Savaş Kabinesi'nin karşı karşıya olduğu krizin boyutu gün geçtikte daha da bariz hâle geliyordu. Alman ilerleyişinin hızı nefes kesiyordu. Gelen raporların her biri muazzam boyutta bir facia yaşandığına işaret ediyordu. Fransa'nın geleceğine dair endişe gittikçe artıyordu. Endişenin yanında her ne kadar çok dillendirilmese de İngiltere'nin müttefiki mağlup edilirse tek başına savaş yükünü

45 İngiltere'nin kuzey bölgesini teşkil eden bölgelerden biri. Yöre halkı, dost canlısı, dobra ve aynı zamanda inatçı olarak tektipleştirilmiştir. Kırsalın ağırlıklı olduğu bir bölgedir. Klasik bir Yorkshireli, kafasında kasketle tasvir edilir. (ç.n.)

46 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC18/1/1155 (11.5.40). Churchill 10 Mayıs'ta, görevi devraldığı gün şöyle yazmıştı: "Kaderim büyük ölçüde senin elinde. Bundan zerre kadar korku duymuyorum." (Feiling, s. 442'de alıntılanmıştır.)

taşıyamayacağının korkusu da mevcuttu. Chamberlain sonradan yatışacaktı yatışmasına fakat Alman taarruzunun başladığı gün bu korkunun altını çizdi.[47] Birkaç gün sonra, Chamberlain'in Savaş Kabinesi'nin bir üyesi, Madrid Büyükelçiliğini üstlenmek üzere ülkeden ayrılmak üzere olan Sir Samuel Hoare Chamberlain'in durumunu şöyle aktarıyor: "[Sabık Başbakan] tamamen kendinden geçmiş. Her şey bitti, ABD'den bir hayır gelmez, havasında. 'Ordumuzu hiçbir şekilde oradan kurtaramayız. Kurtarsak da teçhizatla çıkaramayız.' diyor."[48] Kasvet içinde olan tek kişi Chamberlain değildi. Gözlemciler, Londra'nın kaymak tabakasında mevcut "panikten" bahsediyordu.[49] Ayrıca yine üst sınıf mensuplarında "yenilgiyi kabul etme havasının" söz konusu olduğu ifade ediliyordu.[50] Genelkurmay Başkanı Sir Edmund Ironside ise bir taarruz olması hâlinde "İngiliz İmparatorluğu'nun sonunun geleceğinden" korkuyordu.[51] Avcı Uçakları Komutanlığı'nın başındaki Hava Baş Mareşali Hugh Dowding 16 Mayıs'ta, ülke içinde yeterli sayıda avcı uçağı bulundurulur ve donanma varlığını koruyabilirse İngiltere'nin savaşa devam edebileceği yönünde görüş bildirdi. Ancak avcı filoları Fransızların isteği üzerine Manş'ın karşı kıyısına gönderilirse Fransa'nın mağlubiyeti İngiltere'nin nihai mağlubiyeti anlamına da gelecekti.[52] Başlarda 15 Mayıs'ta Fransa başbakanı Paul Reynaud'un kendisine iletiği, "yenildik" mesajını kabul etmeye gönülsüz olan Churchill'in ertesi gün Fransız liderleriyle görüşmek için Paris'e uçtuğunda felaketin boyutu ve Fransız başkentindeki çaresizlik atmosferine dair hiçbir şüphesi kalmadı.[53] İngiliz Başbakanı cesaret gösterisi ile ev

47 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A (10.5.40); Lukacs, *Five Days in London*, s. 17.

48 Guy Nicholas Esnouf, "British Government War Aims and Attitudes towards a Negotiated Peace, September 1939 to July 1940", basılmamış doktora tezi, King's College, Londra, 1988, s. 189'da alıntılanmıştır.

49 Angus Calder, *The People's War*, Londra, 1969, s. 106.

50 John Harvey (ed.), *The Diplomatic Diaries of Oliver Harvey* 1937–1940, Londra, 1970, s. 362 (19.5.1940).

51 The Earl of Avon, *The Eden Memoirs: The Reckoning*, Londra, 1965, s. 107'de alıntılanmıştır. Ayrıca bkz. Lukacs, *Five Days in London*, s. 18–19.

52 P. M. H. Bell, *A Certain Eventuality... Britain and the Fall of France*, Londra, 1974, s. 19.

53 Paul Reynaud, *In the Thick of the Fight 1930–1945*, Londra, 1955, s. 320; *The Memoirs of General the Lord Ismay*, Londra, 1960, s. 126–129; Bell, s. 18, 32.

sahiplerini, İngiltere'nin Amerika yardıma gelene ve Almanya mağlup edilene dek savaşma niyetinde olduğuna inandırdı.[54] Aynı Başbakan gecenin ilerleyen saatlerinde purosunun dumanının ardından "Kıyamet gibi bir savaş tasavvurunu" tahayyül ediyordu. Kendisini "Yüksek infilaklı bombalarla yerle yeksan edilen İngiltere ve çoktan harabeye dönmüş Fransa semalarında Yeni Dünya'nın Almanya'nın hakimiyetindeki Eski Dünya'ya karşı verdiği hava savaşını yönetirken" görüyordu.[55] Dışişleri Müsteşarı Sir Alex Cadogan Churchill'in ziyaretinde neler yaşadığını dinledikten sonra "Belli ki Fransızlar çöküyor. Berbat bir durum." diye not düştü. 21 Mayıs itibarıyla Cadogan günlüğüne "Bizi ancak bir mucize kurtarır, aksi hâlde işimiz bitti demektir." yazacaktı.[56]

Siyasetin en üst kademesinden bilgiye vâkıf olmayan ve askeri liderlerin iç karartıcı raporlarına erişimi olmayan sokaktaki vatandaş durumun vahametini anlayacak durumda değildi.[57] En azından zahirde bir sükûnet havası vardı. Başlar kuma gömülüydü. Chamberlain 17 Mayıs'ta kız kardeşi Hilda'ya yazdığı mektupta kamuoyu hissiyatına dair kendi izlenimlerini aktardı: "Halk hiçbir şekilde durumun vahametinin farkında değil. [St. James Parkı'nda] Gölün etrafında yürüyordum; insanların banklarda yayılıp ya da sudaki ördek yavrularını izlerken güneşin tadını çıkardığını görmek içimi acıttı. İnsanları gerçeğe bir adım daha yaklaştırmaya çalışacağız. Gerçi yaşanacak olayların insanlara bizim yapabileceğimizden çok daha etkili biçimde gerçeği

54 Churchill'in bu günlerde ABD'ye dair içinde sakladığı karamsarlığı ya da hayal kırıklığı, 27 Mayıs'ta Lord Lothian'ın, Amerikan yönetimine tesir etmek için, İngiltere'nin Amerikan güvenlik güçlerine, ülke topraklarında Amerika'ya iniş alanı kiralaması önerisini reddettiğinde ortaya çıktı. Başbakan, "Amerika savaşta bize doğru düzgün yardım etmedi. Şimdi tehlikenin ne kadar büyük olduğunu görünce de, ihtiyacımız olan her şeyi, kendi savunmaları için sakladıklarını söylüyorlar." karşılığını verdi. (PRO, Cab 65/7, Frame 00294, fol. 172; bir parçası, Martin Gilbert (ed.), *The Churchill War Papers*, C. 2: *Never Surrender, May 1940–December 1940*, Londra, 1995, s. 163'de alıntılanmıştır.)

55 Fransız Savaş Kabinesi'nin Bakanlarından Paul Baudouin'in notlarından, William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Challenge to Isolation*, 1937–1940, New York, 1952, s. 453'te alıntılanmıştır.

56 *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 285 (17.5.1940), 288 (21.5.1940).

57 İngiliz halkı durumun vahametini ve Dunkirk tahliyesinin boyutunu 31 Mayıs'a kadar öğrenemedi (Juliet Gardiner, *Wartime Britain 1939–1945*, Londra, 2004, s. 172).

yansıtacağını düşünüyorum."[58] Chamberlain isabetli bir tahminde bulunmuştu. BBC'de ya da gazetelerde yapılan itidalli haberler Alman ilerleyişinin teşkil ettiği tehlikeyi ya da Müttefik kuvvetlerinin bu ilerleyişi durdurmayacak kadar zafiyet içinde bulunduğunu gizleyemedi. Manş'ın karşı kıyısında yaşananlara dair haklı endişe gittikçe tırmanıyordu. Her ne kadar metin olunsa da görünürdeki sükûnet havasının altındaki endişe saklanamıyordu.[59]

Churchill'in Fransızların direnişe devam edebileceğine olan inancı 16 Mayıs'ta gerçekleştirdiği Paris ziyareti ile fazlasıyla sarsılmıştı. 22 Mayıs tarihli ikinci ziyareti sonrasında ise kısa süreliğine de olsa Fransızları teşvik ettiği karşı bir taarruzun gerçekleşebileceğine dair daha iyimserdi.[60] Yaşanması ihtimal dışı olmayan, hatta beklenen bir mağlubiyet hâlinde yapılacaklara yönelik alternatif planlar yine de hazırlanmalıydı. Churchill'in 23 Mayıs'ta Kral George'a açıkladığı üzere mağlubiyet hâlinde önlerinde tek bir seçenek vardı: İngiliz Seferi Kuvvetleri'ni geri çağırmak. Tüm teçhizat geride bırakılacaktı. Muazzam boyutta zayiat verilmesi bekleniyordu.[61] 23 Mayıs akşamına gelindiğinde çeyrek milyon İngiliz askeri Alman ilerleyişinin kıskacına sıkışmıştı. Calais daha fazla direnebilecek gibi gözükmüyordu ve bu esnada Alman tanklarının ileri kanadı Müttefiklerin elindeki son müsait liman olan Dunkirk'e yaklaşmaya devam ediyordu.

Hitler 24 Mayıs sabahı batıdaki komutanı Generaloberst Gerd von Rundstedt'in karargahını ziyaret ettiğinde Almanların en ilerideki panzerleri Dunkirk'in yirmi beş kilometre kadar güneyine yaklaşmıştı. Rundstedt ile askeri durumu gözden geçiren Führer hücumun durdurulmasını, Dunkirk'e gelmeden durulmasını emretti. Hitler'in bu kararı yakında İngiliz ordusunun mağlup güçlerinin işini bitirmek için vahim bir fırsatın tepilmesi olarak anılmaya başlandı. Alman diktatörü sonraları büyük bir askerî hata olduğu açık bu durumu meşrulaştırmak için

58 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC18/1/1156. Ismay da Paris'ten Londra'ya dönüşünde karşılaştığı manzarayı şaşkınlıkla karşıladı: "Herkesin sakin, neşeli ve metin göründüğü bir atmosfer..." (*Memoirs*, s. 129).

59 Çeşitli yaklaşımların özeti için bkz. Lukacs, *Five Days in London*, s. 27–38.

60 Ancak General Ismay endişe su yüzüne çıkmadan iyimserlik havasının ne kadar kısa ömürlü olduğunu aktarıyor (*Memoirs*, s. 130).

61 Bell, s. 15; Lukacs, *Five Days in London*, s. 27.

İngiliz İmparatorluğu'nun omurgası olan bu orduyu imha etmek istemediğini ileri sürdü.[62] Bu ifadesi zevahiri kurtarmak için bir bahaneydi. Esasında Führer yalnız motorize birliklerini harekâtı tamamlamak üzere güneyde son bir hücum için muhafaza etmek isteyen saha komutanı Rundstedt'in tavsiyesine uymuştu. Hitler İngiliz ordusunu esirgemeyi istemek şöyle dursun Alman hava kuvvetleri komutanı Göring kendisini Luftwaffe'nin İngilizlerin işini bitireceğine inandırmıştı.[63]

Londra'da Savaş Kabinesi Calais'te o anda kuşatma altında bulunan İngiliz askerlerinin akıbeti ve Belçikalıların muhtemelen yakında teslim olacağı meselesi ile meşguldü. Boulogne hâlihazırda ele geçirilmiş ve orada bulunan bin kadar İngiliz askeri denizden tahliye edilmişti. Churchill Calais'te kuşatılmış birliklerin Almanları mümkün olduğunca oyalamak için savaşa devam etmesi gerektiğinde ısrarcıydı. Gerek teklif edilen karşı taarruz için (Churchill şu aşamada karşı taarruzun "kâğıt üzerinde bir plandan fazlasını teşkil ettiğini" bilmiyordu.[64] Fransız askeri liderleri ise karşı taarruzdan hâlihazırda vazgeçmiş, gelinen noktada teslim olmayı düşünür hâldeydi.[65]) gerekse İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin mümkün olduğu kadar fazlasını tahliye etmek için kazanılacak her bir dakika dahi kıymetliydi. 24 Mayıs'ta Fransız askerlerinin büyük bir garnizon teşkil edecek kadarı Dunkirk'te bulunmakta iken hiçbir İngiliz askeri limanı hâlâ aktif olan bu bölgeye gönderilmemişti.[66]

Karşı taarruz başlamadı bile. Uygulanması mümkün bir teklif değildi de. Aksine İngiliz askerleri tahliye edildi ve ardından Paris ile Londra arasında anlaşmazlıklar ve fiyaskonun mesuliyetine dair karşılıklı suçlamalar yaşandı. 25 Mayıs akşamı taarruz bittiğinde Belçika'nın teslimiyeti de kapıdayken İngiliz Seferi Kuvvetleri komutanı General

62 Christa Schroeder, *Er war mein Chef: Aus dem Nachlaß der Sekretärin von Adolf Hitler*, ed. Anton Joachimsthaler, Münih/Viyana, 1985, s. 105; *Hitlers politisches Testament. Die Bormann Diktate vom Februar und April 1945*, Hamburg, 1981, s. 113.

63 Ian Kershaw, *Hitler, 1936–1945. Nemesis*, Londra, 2000, s. 295–296 ve s. 921 (notlar) 63 ve 66; ayrıca bkz. Heinz Magenheimer, *Hitler's War: Germany's Key Strategic Decisions 1940–1945*, Londra, 1998, s. 24.

64 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 67.

65 Reynaud, s. 379 ff. İngiliz kabinesi İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin tahliye hazırlıkları sürdürdüğü 26 Mayıs'a dek Fransızların temelli mağlup edileceğine Churchill'in inandığından daha fazla inanmıyordu. (Hill, s. 152).

66 *The Churchill War Papers*, C. 2, s. 133 (Savaş Kabinesi zabıtları, 24.5.1940).

Lord Gort (sonradan Londra onaylasa da kendi inisiyatifiyle) kıyıya ricat edilmesi, Dunkirk etrafında köprübaşı[67] kurulması ve mümkün olduğunca çok sayıda askeri tahliye etme kararı aldı. Bu noktada İngiliz halkı Dunkirk'ten bihaberdi. Yakında dillere pelesenk olacaktı.

Savaş Kabinesi Fransa'nın gittikçe artmakta olan mağlup edileceği ihtimalini ve bunun yanında Alman kıskacındaki İngiliz askerlerinin ekseriyetinin kaybedileceği olasılığını göz önünde bulundurmak durumundaydı. Karamsarlığa tamamen teslim olan General Ironside 23 Mayıs'ta şu kasvetli cümleyi kaleme aldı: "İ[ngiliz] S[eferi] K[uvvetleri]'ni[68] kurtarabileceğimizden pek umutlu değilim."[69] General iki gün sonra da ordunun "çok az bir kısmının" tahliye edilebileceğini düşünüyordu. Zaten teçhizat sıkıntısı çekilirken tahliye edilen askerlerin elinde bulunanın da bırakılması gerekecekti.[70] Komutan General Lord Gort, "En iyi ihtimalde dahi Seferi Kuvvetlerin ve teçhizatının ekseriyetinin kesinlikle yitirileceğini" kabul etti.[71] "Dinamo Harekâtı'nın" (Dunkirk tahliyesi) başlangıç günü olan 26 Mayıs'ta 45.000'den fazla askerin kurtarılmayacağı konuşuluyordu.[72] İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin neredeyse tamamının kaybedilmesi korkunç bir darbe olurdu.[73] İngiltere dahilinde yerlerini almaya hazır bir ordu bulunmuyordu. İngiliz istihbaratının en meselesi olduğunu ifade ettiği bir Alman istilasını püskürtecek yeterli kuvvet yoktu.[74] Böylesi kasvetli şartlar altında bazı kimselerin en kötü ihtimalin gerçekleşmesi olasılığına karşı İngiltere'nin karşı karşıya olduğu seçeneklere yönelmesi hiç de şaşırtıcı değildir.

---

67 Düşmanın en yakınındaki bir köprünün ya da su yolunun başında tahkimat kurulması. (ç.n.)

68 BEF (British Expeditionary Force) (İng): İngiliz Seferi Kuvvetleri. (ç.n.)

69 Roderick Macleod ve Denis Kelly (ed.), *The Ironside Diaries 1937–1940*, Londra, 1962, s. 331 (23.5.1940).

70 *The Ironside Diaries 1937–1940*, s. 332 (25.5.1940); ayrıca bkz. Esnouf, s. 195.

71 Reynaud, s. 379'da, Gort'un hükümete 25 Mayıs 1940 tarihli raporundan alıntılamıştır.

72 Lukacs, *Five Days in London*, s. 137.

73 Hill (s. 181), "İngiliz Seferi Kuvvetleri hakikaten kaybedilseydi, İngiltere'nin askeri kuvveti telafisi olmayacak şekilde hasar görürdü." iddiasında bulunarak Savaş Kabinesi'nin olaya muhtemel bakışını yansıtıyor.

74 David Reynolds, "Churchill and the British "Decision" to Fight on in 1940: Right Policy, Wrong Reasons", Richard Langhorne (ed.), *Diplomacy and Intelligence during the Second World War*, Cambridge, 1985, s. 148.

IV

Hem Paris hem de Londra'da bazı çevreler İtalya'yı son çare olarak görüyordu. Çok umut bağlanmasa da hâlâ tarafsız İtalya'yı en azından savaşın dışında tutmak için girişimde bulunulması gerektiği kanaati hâkimdi. Ayrıca bir de savaşın yayılması ve Avrupa'nın mahvının engellenebilmesi için Mussolini'nin Müttefikler ile dostu Hitler arasında aracılık yapmaya ikna edilebileceği düşüncesi mevcuttu. Nihayetinde Mussolini mesele yüz kızartıcı Münih Konferansı ile neticelense de 1938'de barıştan yana bir tavırla meseleye müdahil olmuştu. İtalya da Avrupa'nın bütünüyle muzaffer Almanya hâkimiyetine girmesine razı gelemezdi. Dahası aracılık yapabileceği herhangi bir anlaşmada Mussolini'nin ülkesi için Akdeniz'de mühim toprak kazanımları elde edeceği kesindi. Mussolini'ye gücünün pekişecek, prestij kazanacak ve barış içindeki Avrupa'da ülkesinin refah içinde olacak olması vaat ediliyordu. İtalyan diktatörünü askerî görkemin cazibesinden, hâlihazırda kazanılmış olduğunu düşündüğü bir savaşın getirilerinden vazgeçirebilecek başka bir teşvik kalmamıştı. Mussolini tehditlerden özellikle de boş olmayanlarından anlardı. Fakat "yanlış ata oynadığı" yönünde ya da İtalya'nın ağır sıklet batı demokrasileri ile, onların zaferiyle sonuçlanacak (bu tahmin Hitler batı taarruzuyla Fransa'ya diz çöktürmeden ve İngiltere tehlike altına girmeden evvel yapılmıştı) çok uzun süreli bir boks maçında kendisinin "hafif sıklet" olduğu telkinleri Mussolini'de pek etki yaratmazdı.[75] İtalyan diktatörünün hem Fransa hem de İngiltere ile iletişiminde mütearrız bir tavrı mevcuttu. Duce, Fransız Başbakanı Paul Reynaud'a da Churchill'e de siyasî ve askerî olarak Almanya'nın müttefiki kalacağını anımsattı.[76]

Gelgelelim krizin doruğunda son çare olarak Mussolini'ye müracaat kalmıştı. Fransız Savunma Bakanı (ve sabık başbakan) Édouard Daladier Mussolini'ye "rüşvet" verme fikrini öne sürdü. Daladier İtalyan diktatörüne ABD Başkanı Franklin Delano Roosevelt aracılığı ile yaklaşmayı teklif etti; Başkan İtalya tarafsızlığını korursa Müttefiklerin Mussolini'nin taleplerini göz önünde bulundurabileceğini iletebilirdi. Ayrıca

75 Reynaud, s. 398–400.

76 Reynaud, s. 403; Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 108. Churchill'in Mussolini'ye 16 Mayıs tarihli mektubunun taslakları için bkz. PRO, Prem 4/19/5.

İtalya'ya muharip taraflardan biriymişçesine barış konferansında da yer verilecekti. İngiliz Dışişleri Bakanlığı 25 Mayıs'ta teklifi kabul ettiğinin işaretini verdi.[77] "İtalya ile Akdeniz meselesini tartışmayı teklif edelim" önerisi Dışişleri'nin nüfuzlu sabık müsteşarı Sir Robert Vansittart'a da sunuldu, Vansittart rıza gösterdi. Halefi Sir Alexander Cadogan da "İtalya'yla savaşı birkaç günlüğüne savabilecekse" teklifi kabul edebileceğini söyledi.[78] İngilizlerin mutabık kaldığı Fransız girişiminin en öncelikli hedefi ufak çaplıydı; zaman kazanmak için Mussolini'yi savaş dışında tutmaya çalışacaklardı. Ancak ileride muhtemel bir barış konferansında İtalya'ya bir rol biçilmesi ise asıl hedefin üstü kapalı olarak ilerletildiğini gösteriyor. Teşebbüsün esas gayesi savaşa müzakere ile son verilmesiydi. Fakat bu müzakereye mecburen Hitler de dahil edilecekti. Tabii bir barış konferansında Alman diktatörünün de söyleyecek çok şeyi olacağı açıktı.

Neville Chamberlain, 16 Mayıs'ta günlüğüne, "Fransızlar mağlup edilirse, tek şansımız kalır. Ancak Roosevelt mütareke isterse yıkıma uğramaktan kurtulabiliriz." diye yazmıştı. Gerçi Almanların Başkan'a yanıt vereceğini hiç zannetmiyordu.[79] Churchill de Amerikalıların yardımını istiyordu, ancak ateşkes müzakere etmeye yönelik bir yardım değildi bu. Amerikan başkanıyla ciltlere sığacak yazışmalarının ilkinde Başbakan cüretkâr bir tutum izledi. Churchill 15 Mayıs tarihli mektubunda "Gerekirse savaşa tek başımıza devam ederiz." diye yazdı ve üç gün sonra da şunu ekledi: "Fransa'daki ölüm kalım savaşının neticesi ne olursa olsun son raddeye kadar direnmeye kararlıyız." İngiliz Başbakanı, Roosevelt'e Fransa'nın çöküşü sonrası İngiltere'yi bekleyen korkunç sonu ikinci mektubunda açıkça ifade etti: "Amerika bu ülkeyi kaderine terk ederse kimsenin bu ülkenin hayatta kalan vatandaşları için mümkün olan en iyi şartları sağlamaya çalışan sorumlularını suçlamaya hakkı olamaz."[80] Bu ifadelerle İngiltere'nin içinde bulunduğu tehlikeyi tüm çıplak gerçekliğiyle ortaya koymuş olsa da Roosevelt'i açıkça desteğini ilan etmeye çağırmış ve sonrasında fiilen yardıma koşacağını ummuştur. İki liderin sonraları yere göğe sığdırılamayan "özel muhabbeti" de söz

77 *The Diplomatic Diaries of Oliver Harvey*, s. 367 (25.5.1940).

78 *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 289 (24.5.1940); Esnouf, s. 204.

79 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 108–9 (16.5.1940) numaralı dosyalar.

80 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 23 (15.5.1940), 51 (18.5.1940).

konusu dönemde o kadar özel değildi. Birkaç gün sonra Churchill bir nebze acılı bir tonda "Amerika savaşta bize doğru düzgün yardım etmedi. Tehlikenin ne kadar büyük olduğunu gördüler ya, ihtiyacımız olan her şeyi kendi savunmaları için saklıyorlar." diyecekti.[81]

Roosevelt samimiyetle karşılık verdi ancak hiçbir taahhütte bulunmuyordu. Başkan'ın ekseriyetini infiratçıların oluşturduğu Amerikan kamuoyunu göz önünde bulundurması gerekiyordu. Ayrıca hâl böyleyken Amerika'nın İngiltere'ye vereceği desteğin boşa gidip gitmeyeceğini de düşünmek zorundaydı. Zira Başkan krizin doruğundaki İngiltere'nin varlığını sürdürebileceğinden pek umutlu değildi. Roosevelt 24 Mayıs'ta İngilizlerin direnebileceğine o kadar az inanıyordu ki Kanada ve İngiliz Milletler Topluluğu'nun diğer üyelerinin Churchill'e, Hitler barış şartlarında İngiliz donanmasının teslimini istemeden evvel donanmayı Atlantik'in karşı yakasına göndermesi yönünde baskı yapmasının gerektiğini ifade etti.[82] Roosevelt en azından Müttefikler adına Mussolini'ye ricada bulunmak için elindeki kozları ortaya koymaya hazırdı (tahmin edileceği üzere Başkan'ın elinde dişe dokunur bir koz yoktu).

Roosevelt'in Churchill'e İngiliz donanmasını tehlikeden uzaklaştırması için iknaya çalıştığı gün Lord Halifax Kabine'ye Fransızların, İtalya'nın savaşa girmesinin önlenmesi adına ABD Başkanı'nın arabuluculuk yapması teklifinin kabulünü öneriyordu. Dışişleri Bakanı bu arabuluculuğun neticesine dair pek umutlu olmasa da İtalya'nın savaş dışı kalmak için sunacağı şartların Roosevelt aracılığıyla öğrenilmesini onaylıyordu. Halifax aynı zamanda Roosevelt'in Mussolini'ye "İngiliz Başbakanı'nın yapmak istediği ancak sonradan iptal ettiği açıklamanın" son kısmının ana fikrini de iletmesinin faydalı olabileceğini ekledi. Söz konusu açıklamanın son kısmında ifade edilen şuydu: "Müttefikler savaşın sonunda İtalyanların makul hak iddialarını değerlendirmeye hazırdır. Ayrıca düzenlenecek barış konferansında İtalya'nın da muhariplerle eşit şartlarda bulunması memnuniyetle karşılanacaktır."[83] Daladier'in dile getirdiği Fransız teklifi esasen buydu. Anlaşıldığı üzere Churchill şu noktada böylesi bir açıklama yapmakta tereddüt ediyordu. Başbakan ve diğer Kabine üyeleri Halifax'in masaya getirdiği

81 PRO, Cab 65/7, 172 numaralı dosya (27.5.40).

82 Lukacs, *Five Days in London*, s. 76.

83 PRO, Cab 65/7, Frame 266, s. 243 (24.5.1940).

Roosevelt'in arabuluculuk yapması teklifini desteklemeye hazırdı. Zira işin ucunda sadece İtalyanları savaş dışında tutmak değil aynı zamanda Fransızlarla beraber İngilizler için de en yakın zamanda ateşkes yapılmasını sağlamak üzere Mussolini'nin barış konferansına katılmasının yolunu açma ihtimali de vardı.

Kabine'ye Fransa Almanya ile barış imzalarsa İngiltere'nin savaşa tek başına devam edemeyeceği görüşünü ileten Halifax kesin tarihi bilinmemekle beraber yine bu esnada Roosevelt'e göndermek üzere Churchill adına bir telgraf metni kaleme aldı ancak bu telgraf Başkan'a gönderilmedi. Halifax'in metninde Fransa'nın mağlubiyetinin ardından Hitler İngiltere'ye donanma ya da hava kuvvetlerinin Almanya'ya teslim edilmesi gibi "İngiliz bağımsızlığını yıkacak" kabul edilmesi mümkün olmayan şartlar sunarsa Roosevelt'in müdahil olması rica ediliyordu. Başkan'ın böylesi vahim bir ihtimal gerçekleşirse "ABD'nin karşı çıkacağı" ve İngiltere'ye tam destek sağlayacağını açıklaması isteniyordu.[84] Metin esas itibarıyla zayıf, karamsar bir havada olduğundan çaresiz olduğunu ima etmekten kaçınmaya meyilli Churchill bu telgraftan pek hazzetmemiş olmalı. Her halükârda umut bağlanmamış olsa da adresini bulamayan bu telgraf, hükümetin en azından bir üyesinin neler düşündüğünü ortaya koyuyor.

Paul Reynaud'un 26 Mayıs tarihli Londra ziyaretinden sonra ilk İngiliz-Fransız ortak talebi Roosevelt'e iletildi. Zayıflık gösterisi olarak da algılanabileceğinden Mussolini'yle doğrudan irtibat kurmaktan yeğdi bu.[85] Roosevelt aynı gün Mussolini'ye aracı olmak istediğini bildirdi. Başkan İtalyan diktatörüne Müttefiklere "İtalya'nın Akdeniz bölgesine dair arzularını" iletmeye hazır olduğunu bildirdi ve İtalya'nın savaş sonunda düzenlenecek barış konferanslarına muharip güçlerle eşit şartlarda katılacağını garanti etti. Karşılığında istenen Mussolini'nin savaşa girmemeyi taahhüt etmesiydi. Başkan'ın ricası ertesi gün gayriresmî bir biçimde geri çevrildi.[86]

---

84. Roberts, s. 211–212; David Reynolds, *The Creation of the Anglo-American Alliance 1937–1941: A Study in Competitive Co-operation*, Chapel Hill, NC, 1982, s. 103, 324 (39. not).

85 PRO, Cab 65/7, Frame 300, s. 274 (27.5.1940).

86 Reynaud, s. 406–409; *The Diplomatic Diaries of Oliver Harvey*, s. 368 (26.5.1940); Bell, s. 39; Llewellyn Woodward, *British Foreign Policy in the Second World War*, C. 1, Londra, 1970, s. 234–235, 237–238.

Bu esnada Müttefiklerin eline İtalyanlara daha kısa sürede ve doğrudan ulaşma imkânı açılmıştı. Müzakere ya da savaşa devam etme ikilemine ilişkin üç gün yürütülen tartışmalar da bu ihtimal üzerineydi.

Londra'daki İtalyan Büyükelçi Kont Giuseppe Bastianini, Faşistlere duygusal yakınlığıyla tanınan Lord Phillimore ile 20 Mayıs tarihli görüşmesinde İngiltere'nin İtalya'nın arabuluculuğu ile Almanya'yla irtibata geçmesi ihtimaline hevesli görünmüştü. Phillimore büyükelçinin Hitler'in şimdi dahi Mussolini'ye kulak vereceği mesajını Dışişleri'ne iletti. Kısa süre sonra Sir Robert Vantissart İtalyan Büyükelçiliği basın ataşesi Gabriele Paresci ile görüşmek üzere elçiliğe davet edildi. Paresci, Vantissart'a İtalya'ya doğru bir adım atmalarının olumsuz karşılanmayacağını ima etti.[87] Halifax bunu 25 Mayıs'ta Savaş Kabinesi'ne iletti, Başbakan'a danıştıktan sonra "meseleyi takip etmekle yetkilendirildiğini" bildirdi. Vantissart bu arada Paresci ile ikinci kez görüşmeye davet edilmişti. Halifax ihtiyatla "Her zaman olduğu gibi şimdi de iki halk arasındaki dostluğa engel olan mesele ve iletişim kopukluklarına bir son vermek için müzakereye hazır olduğu" şeklinde bir yaklaşım önerdi. Churchill'in görüşme kamuya yansıtılmadığı sürece bir itirazı yoktu.[88]

Toplantı bir cumartesi günü yapılacaktı. Diplomatik görüşme yapılacak bir gün değildi ancak Halifax askerî durumun ciddiyetini göz önünde bulundurduğundan vakit kaybetmek istemiyordu. Durumun vahameti gittikçe artıyordu. Sızan haberler korkunçtu. İngilizlerin Fransızlarla birlikte Alman ilerleyişini bertaraf etmek üzere bir karşı taarruza girişebileceği umudundan o günün ilerleyen saatlerinde vazgeçildi. Dunkirk'e can havliyle ricat başlamıştı. Alman kuvvetleri limana on beş kilometre kadar uzaklıkta konuşlandırılmıştı. İngiliz ordusunun akıbeti muğlaktı. Dışişleri'nin merkezinde bulunan Cadogan, "Her şey karmaşa içinde. Hiçbir iletişimimiz yok, kimse ne olduğunu bilmiyor. Tek bildiğimiz durumun facia olduğu. Boulogne ele geçti, Calais ağır kuşatma altında. Dunkirk açık sayılır, orası da Seferi Kuvvetlerimiz için

87 *The Diaries of Sir Alexander Cadogan* (24.5.1940); Roberts, s. 212–213. Cadogan'ın günlüklerinin basılı hâlinde şöyle ifade ediliyor: "Van[tissart] İtalya ile Akdeniz'i müzakere etme teklifiyle (...) geldi." Günlükteki öneri için "Paresci'nin (önerisiyle)" ifadesi, basılı hâlinden çıkarılmış (Churchill Arşivleri Merkezi, ACAD 1/9). İsim anlaşılamamışsa çıkarılmış olabilir ancak aksi hâlde neden dahil edilmediğini anlamak zor. Ayrıca bkz. John Costello, *Ten Days that Saved the West*, Londra, 1991, s. 193.

88 PRO, Cab 65/7, Frame 278, s. 255 (25.5.1940).

tek tahliye yolu, tahliye edilebilirlerse tabii. Bu arada çok az gıdaları var, teçhizatları da hiç yok denecek kadar az... Tahliye şansımız her geçen gün daha da azalıyor." yorumunu düştü.[89]

Halifax o günün ilerleyen saatlerinde Bastianini ile görüştü. İki taraf da diplomatik teamüllere uygun olarak kaçamak cevaplara sığınmış olsa da toplantı kısa süre içinde İtalya'yı savaş dışı tutmaya yönelik kısıtlı amacını aştı. Bastianini "Sinyor Mussolini İtalya'nın herhangi bir ülke ile arasındaki sorunların çözülmesinin Avrupa'yı kapsayan bir çözümün parçası olması gerektiğini düşünmüştür." diyerek meseleyi genişletti. Halifax Avrupa'da barışın tesisinde "İtalya için endişe kaynağı olan meselelerin" yani İtalya'nın Akdeniz ve Kuzey Afrika ile ilgili muazzam boyuttaki toprak iddialarının "tartışılması gerektiği" cevabını verdi. İtalyan temsilci İngiliz hükümetinin İtalya ve İngiltere haricindeki "diğer ülkelere ilişkin genel meseleleri" tartışma niyetinde olup olmadığını sordu. İngiliz bakan böyle kapsamlı sorunların savaş devam ederken masaya yatırılmasının zor olduğunu söyleyerek soruyu savuşturdu. Bastianini itirazını söz konusu sorunlar tartışılırsa "savaşın manası kalmayacağını" söyleyerek dile getirdi. İtalyan Büyükelçi Mussolini'nin, "Avrupa için ateşkes niteliğinde geçici bir anlaşma değil, kıtadaki barışı yüz yıl boyunca muhafaza edecek bir düzen kurmak" istediğini ekledi. Halifax "Majestelerinin Hükümeti'nin de aynı niyette olduğunu, Avrupa'da emniyet ve barışın tesisini taahhüt edecek herhangi bir teklifi göz önünde bulundurmak isteyeceğini" bildirdi. Bastianini Mussolini'ye "Majestelerinin Hükümeti'nin fırsat olması hâlinde Avrupa'nın kapsamlı sorunlarının tartışılması ihtimalini ekarte etmediğini" iletme önerisini İngiliz Dışişleri Bakanı kabul etti.[90]

89 *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 289 (25.5.1940).

90 PRO, Cab 65/13, fols. 159, 160v, Halifax'in (Roma'daki) Sir Percy Loraine'e telgrafı, 25.5.1940; Esnouf, s. 206–209; Roberts, s. 213–214; Lukacs, s. 92–94; Hill, s. 156; Woodward, s. 236–237. Halifax görüşmenin iyi geçtiğini düşünmüştü. Ancak Paresci geri bildirim olarak Dışişleri Bakanı'nın somut teklifte bulunmayarak olumsuz intıba bıraktığını iletti. İtalya'nın Akdeniz'deki taleplerinin acilen yerine getirilmesinin beklendiği anlaşılıyor. Sir Alexander Cadogan, Bastianini'yi "eşek herif" olarak tanımlıyor ve "Ağzından hiç laf alınmıyor." diyordu. (*The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 289–290 (25.5.1940, 26.5.1940). Bastianini'nin anılarında (Giuseppe Bastianini, *Volevo fermare Mussolini: Memorie di un diplomatico fascista*, Milan, 2005; ilk basımı: *Uomini, cose, fatti. Memorie di un ambasciatore*, Milan, 1959) Halifax'le bu mühim görüşmenin hiç bahsi geçmiyor.

Halifax 26 Mayıs Pazar günü kiliseye gitmek için hazırlanırken Churchill'in Fransa başbakanı Paul Reynaud ile görüşmeden evvel Savaş Kabinesi'ni o gün yapacağı üç toplantıdan ilki için sabah saat 09.00'da çağırdığını öğrendi. Dışişleri Bakanı toplantıda İtalya büyükelçisi ile görüşmesini aktardı. Bakan, "Genel manada, meselenin Almanya'yı kesinkes mağlup etmekten ziyade kendi imparatorluğumuzun ve mümkünse Fransa'nın bağımsızlığını muhafaza etmek meselesi olduğu gerçeğiyle yüzleşmek durumundaydık." diyerek sözlerine başladı. Böylesi vahim şartlar altında en gerçekçi bakış açısının, asıl hedefin zafer değil beka meselesi olduğuna kimse itiraz etmedi. Halifax'in sözlerinde üstü kapalı olarak İngiltere'nin Fransa ile ya da – kuvvetle muhtemel – tek başına ve mümkünse geç olmadan savaşa son vermek üzere müzakere masasına oturmak durumunda kalacağı ima ediliyordu. Halifax "Bastianini'nin konferansa katılma ihtimalimize dair ağız aramaya çalıştığı barizdi." yorumunda bulundu. İtalyan büyükelçi ayrıca "Mussolini'nin Avrupa'da barışı tesis etmeyi istediğini" ifade etmişti. İngiliz bakan ise kendisine İngiltere'nin de barışı ve emniyeti amaçladığını söylemişti. Bakan, "Hâliyle, özgürlük ve bağımsızlığımız güvence altına alındığı sürece bu yolda yapılan teklifleri göz önünde bulundurmaya hazır olmalıyız." diye karşılık vermişti. Churchill buna yorum yapmadan geçemedi. Başbakan barış ve emniyetin Avrupa'da Almanların hâkimiyeti altında da tesis edilebileceğini, İngiltere'nin hedefinin ise "özgürlük ve bağımsızlığımızı bütünüyle garanti altına almak" olduğunu söyledi ve "Haklarımıza ve gücümüze zarar verebilecek müzakerelere" karşı olduğunu ekledi.[91] Gelgelelim bu, müzakere ihtimalinin ekarte edildiği anlamına gelmiyordu.

Bastianini masaya ilave teklifler getirebileceği bir görüşme daha yapmak istemişti. Yalnız Attlee toplantının Fransa başbakanı Paul Reynaud'un geldiği güne ve Genelkurmay'ın Fransa teslim olduğu takdirde İngiltere'nin direnme ihtimaline dair raporu sunulana kadar beklenmesi gerektiği önerdiğinde itiraz eden olmadı.

25 Mayıs tarihli (Savaş Kabinesi'nin 27 Mayıs'a dek ayrıntılı olarak incelemediği) "Malum İhtimal Halinde İngiliz Stratejisi" isimli bu raporda serinkanlılıkla Fransızların beklenen teslimiyetini müteakip İngiltere'nin durumu tetkik ediliyordu. İngiliz Seferi Kuvvetleri

91 PRO, Cab 65/13, 140–141 numaralı dosyalar (26.5.1940).

personelinin çoğu ile tüm teçhizatın kaybedileceğini ve İtalya'nın İngiltere'ye karşı savaşa katılacağını varsayan bu rapor, bunların yanında Amerika'nın finansal ve ekonomik desteğini (ayrıca en nihayetinde büyük olasılıkla savaşa katılacağını) da göz önünde bulunduruyordu. Özetle işe yarar müttefikler olmadan İngiltere'nin gelecek aylardaki muhtemel işgal karşısında tek umudunun havadaki üstünlüğü olduğu sonucuna varıyordu. Rapor, böylesi bir güçlük karşısında dahi ihtiyatlı bir iyimserlik için dayanak sağlıyordu.[92]

Reynaud 26 Mayıs'ta Churchill'le baş başa öğle yemeği yedi. Churchill Fransız mevkidaşıyla görüşmesine dair Savaş Kabinesi'ne bilgi verirken İtalyanların muhtemel taleplerinin Cebelitarık Boğazı ve Süveyş Kanalı'nın tarafsızlaştırılması, Malta'nın askerden arındırılması ve Akdeniz'deki donanmaların sınırlandırılması olabileceğini ifade etti. İngiliz Başbakanı, Reynaud'a "Hiçbir taviz vermeye hazır değiliz. Almanya'ya köle olmaktansa savaşarak ölmeyi tercih ederiz. Zaten her halükârda Almanların taarruzunu atlatma şansımız olduğuna eminiz." dediğini ekledi. Savaş Kabinesi İtalya'yla irtibat kurulup kurulmayacağı konusunu ele aldı. Halifax kurulmasından yanaydı. Dışişleri Bakanı Mussolini'nin en son isteyeceği şeyin Avrupa'nın Alman hâkimiyetine geçmesi olduğunu ve İtalyan Başbakanı'nın "Herr Hitler'i makul bir tavır takınmaya ikna etmeye" can atacağını düşünüyordu. Churchill "İtalya'yla irtibat kurmanın bir netice getireceğinden şüpheliydi" ama meseleyi Savaş Kabinesi'nin tartışmasına bırakıyordu.[93]

Halifax Savaş Kabinesi'nin aynı gün yapılan ikinci toplantısından sonra öğlen saat ikide tekrar Reynaud ile görüştü. Reynaud 16.30'da İngiltere'den ayrılana kadar devam eden görüşmeye Churchill, Chamberlain ve Attlee de katıldı. Fransız Başbakan İngiliz kabine üyelerine "İtalya'nın savaşa girmemesi kaydıyla Müttefikler muzaffer olursa İtalyanların izzetinefsini tatmin edecek bir formül" bulunabileceğini umduğunu söyledi. Roma'daki Fransa büyükelçisi Mösyö André François-Poncet'in birkaç gün evvel Müttefiklerin muzaffer olabilmesi

92 PRO, Cab 66/7, 319–326 numaralı dosyalar; Bell, s. 49–51; Lukacs, *Five Days in London*, s. 106–108. Hill'in (s. 154–155) ifade ettiği gibi varılan sonuçlar kısmen Churchill'in görev talimatını belirlemesinden etkilenmiş ve Churchill bu şekilde istediği cevabı almış olabilir.

93 PRO, Cab 65/13, 146–148 numaralı dosyalar (26.5.1940).

için İngilizlerin Cebelitarık, Malta ve Süveyş; Fransızların ise Cibuti ile Tunus'un vaziyetini tartışmaya hazır olması gerekeceği yorumundan bahsetti. Reynaud, büyükelçinin bu sözü üzerine Halifax'in sarsıldığını düşünüyordu. Fransız Başbakan İngiliz Dışişleri Bakanı'nın verdiği karşılığı şöyle aktaracaktı: "[Halifax] İtalya, Müttefiklerin bağımsızlıklarını muhafaza edecek ve Avrupa'nın tüm sorunlarına adil ve kalıcı çözüm getirecek bir barışın tesisinde Fransa ve İngiltere ile iş birliği yaparsa Müttefiklerin İtalya'nın Akdeniz'deki ve özellikle de bu denizin boğazlarına ilişkin iddialarını tartışmaya hazır olacağının Mussolini'ye iletilmesinden yana olduğunu ifade etti." Ancak Reynaud Churchill'in "prensip olarak Mussolini'ye bir taviz verilmesine karşı" olduğunu, "bazı çekinceleri olan" Chamberlain ve Attlee'nin de Başbakan'la aynı görüşü benimsediğini gözlemledi.[94]

Reynaud ile görüşmeler devam ederken Manş'ın karşı kıyısındaki kritik gelişmelerden haberdar olanlar arasında alenen kasvetli bir hava hakimdi. Neville Chamberlain'in günlüğünde 26 Mayıs "en karanlık gün" olarak geçiyor. Tüm gün şiddetli bir taarruz altında olan Belçika kuvvetleri mağlup olmak üzereydi. Belçika Kralı Leopold teslim olmaya hazırlanıyordu. Cadogan Churchill'in Paris'teki askeri temsilcisi Tümgeneral Sir Edward Spear'den durumu "son derece kötü" olan Fransızların da teslim olmak üzere olduklarını öğrendi. Fransız Başkomutanı General Maxime Weygand "Yüz elli Alman tümenine karşı elli tümeninin bulunduğunu, emir gelirse son ana dek çarpışacağını ama bunun nafile olacağını ve Paris'in birkaç gün içinde düşmanın eline geçeceğini" ifade etmişti. Chamberlain "Fransa berbat bir durumda, biz de öyleyiz. Tarihimizin en korkunç dönemindeyiz." diye yazarken abartmıyordu.[95]

Hükümetin çekirdek kadroları haricindekiler de gelecek tahminlerinde bulunuyordu. Alman işgali korkusu gittikçe büyüyordu. Parlamento üyelerinden biri eşine "Ne olur ne olmaz, en kötü ihtimal gerçekleşirse iki hapımız olsun." diyerek kendileri için intihar hapı almaları gerektiğini söyledi.[96]

94 Reynaud, s. 404–406.

95 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 114–117 numaralı dosyalar (26.5.1940); *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 290 (26.5.1940).

96 Harold Nicolson, *Diaries and Letters 1930–1964*, Stanley Olson (ed.), New York, 1980, s. 185–186 (26.5.1940).

Chamberlain'in Reynaud görüşmesine dair günlüğüne not düştüklerine göre Fransız Başbakan, Mussolini'ye ricada bulunarak verilecek topraklarla İtalya'nın savaşa girmesinin önünü alarak Almanlara karşı savunmaya on tümen daha ayırabileceğini umuyordu. İngiliz bakanlar bunun askeri durum açısından somut bir fark yaratmayacağına işaret etti. Ancak Reynaud Fransa ve İngiltere'nin yenilmesi Mussolini'nin İtalyan bağımsızlığını korumaya yönelik kendi çıkarını tehlikeye atacağından İtalyan diktatörünün Avrupa'da barışa ilişkin tekliflere meyletmesine sebep olabileceğini ileri sürdü. Chamberlain Mussolini'nin ancak Paris Almanların eline geçtikten sonra dört ülkenin teşkil ettiği bir konferansa katılabileceği kanaatindeydi. Churchill İtalyan diktatörüne ricada bulunmaya karşı olduğunu açıkça dile getirdi. Chamberlain günlüğüne şu yorumunu kaydetti: "BB [Başbakan] Musso'ya yönelik bir girişimde bulunmaya yanaşmadı. Hitler'in bizim kabul edebileceğimiz şartlara rıza göstermesi inanılacak gibi değildi ama bu kargaşadan Malta ve Cebelitarık ile Afrika kolonilerinden bazılarını vererek kurtulabileceksek bu fırsatın üstüne atlar. Ancak en emniyetli seçenek Hitler'i bize diz çöktüremeyeceğine ikna etmekti. Fransızlar masada elimizi kolumuzu bağlamazsa onlarsız daha iyi netice alabiliriz. Ayrıca bu masaya davamızı kaybetmeden evvel oturmamız lazım." Halifax yine de "Musso'yu deneyip neticesini görmekten zarar çıkmayacağını, şartları kabul edilemeyecek gibiyse yine reddedebileceğimizi" belirterek itirazını dile getirdi. Sabık Başbakan Chamberlain, Dışişleri Bakanı Halifax'i destekliyordu fakat tartışma esnasında az konuşan Attlee'nin mevcut Başbakan Churchill'den yana olduğu kanısına varmıştı. Savaş Kabinesi apaçık bölünmüş vaziyetteydi. Yine de herkes net bir görüş bildiremiyordu. Chamberlain Halifax'ın fikrine desteğini dile getirse de Churchill'in "En iyisi diğer güçler, hatta belki ABD seferber olana kadar Almanları uzak tutabilecek hava kuvvetini muhafaza etme umuduyla savaşa devam etmek." görüşüne meyilliydi. Churchill de kendi görüşü ne olursa olsun bu noktada hiçbir ihtimali elemiyordu. İngiltere başbakanı dönmeye hazırlanan Fransız mevkidaşına "Musso'ya nasıl yaklaşacağımıza dair bir formül bulmaya çalışacağız ama biraz düşünmemiz lazım." dedi.[97]

97 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 114–117 numaralı dosyalar (26.5.1940).

Reynaud ayrıldıktan sonra Kabine Sekreteri bulunmadığı hâlde "Savaş Kabinesi bakanları arasında gayriresmî, kısa bir toplantı" olarak ifade edilen bir görüşme gerçekleşti. Bu görüşmenin sebebi kuvvetle muhtemel Savaş Kabinesi'nin beşinci üyesi, Reynaud ile toplantıda bulunmayan Arthur Greenwood'u bilgilendirmekti.[98] Ardından Kabine resmen toplandı. Halifax, toplantının "tam bir keşmekeş" olduğunu düşünüyordu. Dışişleri Bakanı'na göre Başbakan "diken üstündeydi. Sekreterler mesaj getirmek için girip çıkıyordu. Ortalık Waterloo İstasyonu gibiydi; iş yapılacak hâlde değildi."[99] Toplantının odağı aynı nokta olmasa da tartışma Mussolini'yle irtibat kurulup kurulmayacağı üzerinde dönüyordu. Reynaud'la yapılan görüşmede olduğu gibi farklı görüşleri en net şekilde dile getiren Churchill ile Halifax oldu. Churchill Fransa'nın aksine İngiltere'nin hâlâ direnecek gücü bulunduğunu vurguladı. Başbakan ayrıca Almanya'nın Fransa'ya muhtemelen makul şartlar sunacağına dikkat çekerken "Ancak bizi mağlup ederse bizden isteyeceklerinin hududu olmaz." diye uyardı. "Sinyor Mussolini'nin kapısına gidip ondan Herr Hitler'den bize iyi davranması ricasında bulunmasını isteyecek kadar zayıf bir durumda bulunmaktan" kaçınma taraftarıydı. Halifax mevcut şartlar altında iyimser bir bakış olduğunu düşündüğü, Fransa'ya "Avrupa'da denge kurmaya çalışması için müsaade etmenin cazibesine Başbakan'ın verdiğinden daha çok önem atfettiğini" söyledi. Dışişleri Bakanı İngiliz bağımsızlığını tehlikeye atacak hiçbir öneride bulunulmaması gerektiğinin altını çizdi. Yine de Mussolini'nin Avrupa'da Alman hegemonyası ihtimaliyle etekleri tutuşursa güç dengesini kurmak isteyebileceğini yineledi. "Her halükârda

98 Lukacs, "Modern İngiltere tarihinde ilk kez gizlilik içinde yapılan bir toplantıda" daha mühim bir meselenin tartışıldığını öne sürüyor (s. 113). Ancak Chamberlain [Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 116–117 numaralı dosyalar (26.5.1940)] Reynaud ayrıldıktan sonra "Greenwood'un çağrıldığı ve kendisinin bilgilendirildiğinden" hususiyetle bahsediyor. Bakanların resmi görüşmeler başlamadan evvel yaptığı kısa gayriresmî görüşme Chamberlain'in bahsettiği olabilir. Chamberlain Greenwood'un sadece "Hitler'e karşı uzun süre dayanabilmek için iyi bir şansımız var." dediğini ifade ediyor. Sabık Başbakan, Greenwood'un meseleleri "enine boyuna düşünmediği" izlenimini edinmişti.

99 Borthwick Enstitüsü, York Üniversitesi, Lord Halifax'in Günlüğü, A7.8.4, 140–141 numaralı dosyalar (26.5.1940).

denemekten zarar çıkmaz." diye ekledi. Greenwood Halifax'in öne sürdüğü eylem planına itiraz etmemekle beraber Mussolini'nin Hitler'den bağımsız hareket edemeyeceği ve kısa vadede İngiltere'nin güvenliğini etkileyecek taleplerin de masaya konacağını düşünüyordu. Chamberlain de İtalyan liderin "makul barış şartları elde edilmesinde bizimle iş birliği yapması" şartıyla Mussolini'yle İtalyanların taleplerini tartışmaya hazırdı. Sabık başbakan, Reynaud'un genel değil hususi bir teklifin talep edileceği görüşüne dikkat çekti. Churchill, Seferi Kuvvetlerin ne kadarının Fransa'dan memlekete getirileceği görülmeden evvel bir karara varılmasını istemiyordu.[100]

Sonrasında Halifax bildiriyi okudu, Fransızlarla aynı fikirde olduğunu belirtti, Amerika meselesine ve Roosevelt'in aracılığını isteme hususuna katıldığını bildirdi. Önceki gün Bastianini ile mülakatını da aktardı. Sabık başbakan uzlaşmaya eğilimli olsa da Churchill bir kez daha İngiltere'nin Mussolini'yle doğrudan irtibata geçmesine itiraz etti.Başbakan, Halifax'ın "Almanya'ya sömürgeleri iade edilir ve Akdeniz'de belirli konularda taviz verilir ise mevcut sıkıntıdan kurtulmamızın mümkün olacağı imasında bulunduğunu" ifade etti. Churchill ise bu ihtimalin söz konusu bile olamayacağı zira "Masaya sürülen şartlar silahlanmayı tamamlamamıza engel olacaktır." düşüncesindeydi. Halifax tekrar söze girerek o hâlde şartların reddedileceğini söyledi. Başbakan kontrolü elinde bulundurduğu malum olan Hitler'e İngiltere'yi fethedemeyeceğini göstermek gerektiği sözlerini yineledi. Toplantının zabıtlarına Başbakan'ın aynı zamanda "Sinyor Mussolini'yle irtibat kurulmasına itiraz etmediği" not düşülmüş. Her fırsatta böylesi girişime muhalefetini dile getiren Churchill yine de İtalyan lideriyle irtibat kurulmasını tamamen ekarte etmiyordu. En azından Churchill'in yaptığı yorumdan bu dönemde kabine üyelerine, özellikle de Halifax'a sözünü dinletecek kadar kendinden emin olmadığı anlaşılıyordu.

Greenwood dikkat çekici nitelikte bir ifade kullandı. Kabine'nin diğer üyeleri gibi o da Mussolini'nin Malta, Cebelitarık ve Süveyş'i isteyeceğini tahmin ediyordu (Chamberlain Somaliland, Kenya ya da Uganda'yı da isteyebileceğini düşünüyordu.) Greenwood müzakerelerin yürümeyeceğine emin olduğunu da ekledi: "Ama Herr Hitler müzakereleri duymuş olacak ve bu da prestijimizi olumsuz etkileyecektir."

100 PRO, Cab 65/13, 148–50 numaralı dosyalar (26.5.1940); Lukacs, s. 114–116.

Halifax tam da bu sebeple Mussolini'yle irtibata geçerken teferruat verilmemesi gerektiğini öne sürdü. Ancak, "Kapsamlı bir anlaşma şartlarını tartışmak için masaya oturabilir ve bağımsızlığımızı yok edecek bir talepte bulunmadıkları şartlar elde edersek kabul etmemek ahmaklık olur." uyarısında bulundu. Greenwood onlar masaya oturana dek Paris'in büyük ihtimalle ele geçirileceğine dikkat çekerek müzakerelerin bir manası olup olmayacağı sorusunu yöneltti. Bu noktada ertesi gün devam etmek üzere toplantıya ara verildi. Aralarındaki siyasî ayrılıklara rağmen Birinci Dünya Savaşı'nda Churchill'in yardımcılığını yaptığından beri dostu olan ve kendisinin Münih Antlaşması'nı kınamasına katılan Havacılık Bakanı ve Liberal Parti lideri Archibald Sinclair toplantıya davet edildi. Halifax'tan tartışılmak üzere İtalya'ya gönderilebilecek bir mesaj taslağı ve önceki gün Bastianini ile görüşmesinin kaydını dağıtması istendi.[101]

Halifax'in hazırladığı ve 26 Mayıs'ta dağıtılan "Sinyor Mussolini'yle İrtibat Önerisi" taslağı günün erken saatlerinde Reynaud ile görüşmesinde Fransa başbakanının ileri sürdüğü teklifi özetliyordu. Taslakta Almanlar Avrupa'da hâkimiyetlerini tesis ederse Mussolini'nin sıkıntıya gireceği vurgulanıyor; İngiltere ve Fransa'nın bağımsızlıklarını müdafaa etmek için sonuna kadar savaşacağı ifade ediliyordu. Mussolini "Avrupa'daki tüm sorunları çözecek, Müttefiklerin bağımsızlık ve emniyetini muhafaza edecek bir anlaşmanın hayata geçirilmesinde" kendileriyle iş birliği yaparsa Müttefiklerin de İtalya başbakanının çıkarlarına ihtimam göstermeye çalışacağı ve Mussolini "Akdeniz'deki malum sorunların çözümü için" tam olarak ne istediğini gizlice açıklarsa Müttefiklerin bu istekleri yerine getirmeye çalışacağı belirtiliyordu.[102] Bunlar

101 PRO, Cab 65/13, 150–152 numaralı dosyalar (26.5.1940); Bell, s. 41–42.

102 PRO, Cab 66/7, 335–337 numaralı dosya (26.5.1940); Esnouf, s. 213–216; Bell, s. 40; Lukacs, *Five Days in London*, s. 118–119. Halifax'ın metninin ikinci kısmı Fransızların aynı gün öne sürdüğü, Roosevelt aracılığıyla Mussolini'yle irtibata geçme teklifine katılan metni ana hatlarıyla özetliyor. Halifax metne eklediği not ile Savaş Kabinesi'nin diğer üyelerine Roma'daki İngiliz büyükelçisi Sir Percy Loraine'den aldığı bilgiye dayanarak Mussolini'nin Roosevelt'in önceki müdahale girişimine kızdığı, herhangi bir adımın "zafiyet emaresi olarak algılanacağı, davamıza işe yaramayacağı" uyarısında bulundu. Tüm bunlara rağmen Reynaud'un yaklaşımının işleri daha da kötüleştirmeyeceği ve Mussolini'ye Avrupa'da muhtemel Alman hâkimiyetinin neticelerini ifade etmenin önemli olduğu düşünüldü. Ertesi gün Savaş Kabinesi bir araya gelmeden evvel Halifax, Loraine'den üstü kapalı bir

Reynaud'un teklifi gibi görünse de esasen hem İtalya'nın arabuluculuğu fikri hem de kelime seçimi itibarıyla Halifax'ın Fransa başbakanının ziyaretinden evvel İtalya büyükelçisine de ifade ettiği sözlerle uyum içindeydi. Bir başka deyişle teklifler, özellikle de Avrupa'ya ilişkin kapsamlı bir anlaşma ihtimalini ortaya koyan üçüncüsü teklif kısmen de olsa Reynaud'dan ziyade Halifax'ındı.[103]

Kabine'nin ertesi gün 27 Mayıs'taki toplantılarının ilki ağırlıklı olarak askerî durumun artan vahametine ilişkindi.[104] Alman hava kuvvetleri Dunkirk sahillerini bombalamaya başlamıştı. İngiltere'nin güney sahilleri boyunca aceleyle toplanan küçük gemiler, trol tekneleri, kıyı römorkörleri, ufacık motorbotlar gibi işe yarayacak tüm deniz araçlarını ihtiva eden küçük filolar bir araya getiriliyor, bu araçlar yolda kalan kuvvetleri kurtarmak için üzerlerine düşeni yapmak üzere sefere çıkıyordu.[105] Sahilden geniş ölçekli bir tahliye ihtimali çok uzak görünüyordu. Lille yakınlarında mahsur kalan dört İngiliz tümeninin Dunkirk'e dahi ulaşması mümkün gibi durmuyordu. Belçika'nın teslim olmak üzere olduğu kesindi. Günün ilerleyen saatlerinde Kral Leopold'un ateşkes istediği haberi geldi.[106] Whitehall'a kasvetli bir atmosfer hâkimdi. Cadogan Kabine toplantısının artından şu sözleri kaleme aldı: "Her yer karanlık sanki. İSF'nin durumu ziyadesiyle kötü. Kuvvetlerin yalnızca çok ufak bir kısmı kurtarılabilir, pek umut görünmüyor."[107] Churchill'in özel kalem müdürü John Colville Kabine'deki gergin toplantılardan belki de Başbakan'ın patavatsızlığı sayesinde birtakım izlenimler edinmişti. Fransızların mağlubiyetinden hakikaten korkulduğuna dikkat eden Colville, "Kabine hararetle bu şartlar altında [Fransızların mağlup edilmesi durumunda] savaşı tek başımıza devam ettirip ettiremeyeceğimizi tartışıyor. Halifax'ın yenilgiyi

mesaj içeren bir mesaj aldı. Loraine "Artık öyle bir noktadayız ki, görüşlerim hiçbir anlam ifade etmiyor." diyordu. İngiliz Büyükelçi "Herr Hitler'in tek başına Fransızlar ile tatmin edici bir neticeye ulaşabileceğini düşündüğünü" ve İtalyanların savaşa girmesini istemediğini ekledi [PRO, Cab 65/13, 175–176 numaralı dosyalar (27.5.1940)].

103 Esnouf, s. 214–215; Roberts, s. 218.

104 Lukacs, *Five Days in London*, s. 141–145'te özetlenmiştir.

105 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 89.

106 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 77, 80.

107 *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 290–291 (27.5.1940).

kabullendiğine dair emareler gördüm. Artık hedefimizin Almanya'yı ezmek olamayacağını, kendi toprak bütünlüğümüzü ve bağımsızlığımızı müdafaa etmeye çalışmamız gerektiğini söylüyor."[108]

Öğlen saatlerinde gerçekleşen ikinci görüşmede Mussolini'yle irtibat önerisine odaklanıldı. Halifax'ın günlüğüne kaydettiklerine göre "İtalya'yla irtibat kurmak şeklinde ifade edilen öneriye ve bunun yanında Fransa'da işler hakikaten kötü gittiği takdirde izlenecek genel siyasete ilişkin uzun ve karmakarışık bir tartışma" yapılmıştı.[109]

Halifax Londra'daki Fransız Büyükelçisi Mösyö Charles Corbin'in o sabah kendisini görmeye geldiğini ve Reynaud'un emriyle İtalyanlarla irtibata geçerken, kendilerine "coğrafi açıdan net olmalarının" da iletilmesinde ısrar ettiğini söyleyerek söze başladı. Dışişleri Bakanı, Büyükelçi Corbin'e Kabine üyelerinin üstünkörü bir irtibat kurmaktan fazlasının yapılmasına karşı olduğunu iletmişti. Halifax ayrıca, İngiltere'nin Roma'daki büyükelçisi Sir Percy Loraine'nin "Sinyor Mussolini'ye kalırsa yapacağımız hiçbir şeyin kıymetiharbiyesi yok." diye düşündüğünden bahsetti. Chamberlain, "Fransızların önerdiği Sinyor Mussolini'yle irtibat kurma girişiminin bir faydası olmayacağına" katılıyordu fakat Fransızlar İngiltere'nin İtalya ile müzakerelere fırsat tanımadığını söyleyemesinler diye bu girişime onay verebileceğini ifade etti. Churchill "[İtalyanlarla] irtibatın faydası olmaz ama mağlup olmak üzere olan bir müttefikle ilişkileri iyi tutmak için de değer." sözüyle bu görüşü acı bir tonla özetledi.

Sinclair de İtalya'yla irtibat kurmanın nafile olduğu görüşündeydi. Herhangi bir zafiyet göstergesinin Almanlara ve İtalyanlara cesaret vereceğini ve hem memleket dahilinde hem de sömürgelerde halkın moraline darbe vuracağını düşünüyordu. Liberal Parti'nin lideri "Krallık toprağının parçalarını feda etmeye hazır olduğumuz intibaı uyandırırsak bunun korkunç bir etkisi olur ve karşı karşıya olduğumuz ölüm kalım mücadelesine devam etmemizi de zora sokar." diye görüş bildirdi. Roosevelt'in arabuluculuk teşebbüsünün sonucunu beklemenin daha iyi olacağı kanaatindeydi.

---

108 John Colville, *The Fringes of Power: Downing Street Diaries 1939–1955*, Londra, 1985, s. 140–141 (27.5.1940).

109 Borthwick Enstitüsü, York Üniversitesi, Lord Halifax'ın Günlüğü, A7.8.4, 142 numaralı dosya (27.5.1940).

Attlee ve Greenwood da İngiliz-Fransız ortaklığında herhangi bir girişime karşıydı. Attlee, "Kaçarı yok, teklifin neticesinde Sinyor Mussolini'nin bizim yerimize barış şartları için müzakerede bulunmasını rica edeceğiz." ifadesini kullandı. Fransızlar, Mussolini'den coğrafi açıdan daha net talepte bulunmasını istemeyi önermişti fakat Greenwood bunun Mussolini'yi daha fazla talepte bulunmaya sevk edeceğini düşünüyordu. İngiltere Fransızların önerisini reddederse, bu defa müttefiklerini yüzüstü bırakmış gibi görünecekti. Greenwood, Mussolini'yle irtibat kurulması hakkında "bizi haksız duruma düşürür. İngiliz topraklarını verme pahasına barış istediğimiz haberi yayılırsa neticeleri korkunç olur." uyarısında bulundu ve sözlerini şöyle tamamladı: "Bu girişimlerin ilerletilmesi felaketle sonuçlanacaktır."

Churchill benzer ifadeler kullandı. "Sinyor Mussolini ile irtibat kurulması önerisinin nafileliği ile gittikçe köşeye sıkıştığını, Mussolini'nin kendisine başvurulmasını kesinlikle hor göreceğini" söyledi. Başbakan'a göre böylesi bir girişim İngiltere'nin savaştaki pozisyonunu da mahvederdi. İtalyan diktatöründen taleplerini netleştirmesi istenmese dahi bunun bir yararı olmazdı, Mussolini'nin hangi toprakları istediği barizdi. Churchill Reynaud'a yardım etmenin en iyi yolunun "Fransa'ya ne olursa olsun son ana kadar savaşa devam edeceğimizi anlatmak" olduğunu iddia etti.

Churchill, Halifax'in teklifine muhalefetini hararetle dile getirmeye başladı:

> O esnada Avrupa'da prestijimiz aşırı düşüktü. Bu durumu düzeltmenin tek yolu Almanya'nın bizi mağlup etmediğini göstermekti. İki üç ay sonra hâlâ ayakta durduğumuz görülünce itibarımız düzelecektir. Mağlup edilsek dahi şimdi mücadeleyi terk edersek olacağımızdan daha kötü durumda olmayız. Dolayısıyla kendimizi Fransa'nın peşi sıra aşağı çekmeyelim. Tüm bu dalaverelerin sebebi bizi müzakerelerde içinden çıkamayacağımız kadar derine çekmekti. Hâlihazırda İtalya'yla irtibat konusunda uzun yol kat ettik ama Mösyö Reynaud'un bizi daha müphem bir noktaya çekmesine müsaade etmeyelim.

Başbakan, sözlerini şöyle noktaladı: "Mussolini'yle irtibat kurma teklifi hem nafiledir hem de bizi muazzam bir tehlikenin de içine atacaktır."

Chamberlain uzlaşmacı bir tavırla araya girdi. Teklif edilen irtibat girişiminin yararlı bir neticesi olamayacağına katılsa da "Fransızları hoş tutmak için birkaç adım daha atmalıyız" kanaatindeydi. Sabık başbakan, Roosevelt'in arabuluculuğunun sonucu öğrenilene kadar zaman kazanma taraftarıydı. Bu yaklaşım destek gördü. Ancak Churchill dünyanın geri kalanına örnek teşkil etmek adına ölümüne savaşmaktan başka bir şey demiyordu: " Hiç olmazsa Nazilerin tiranlığına mağlup olmuş ülkeler namına son ana kadar savaşırız."

Halifax bu noktaya kadar sessizdi. Ama Savaş Kabinesi'nde gitgide yalnızlaştığını ve Churchill'in itiraz ederken vites yükselttiğinin farkındaydı, müdahale etmesi gerekiyordu. Dışişleri Bakanı "Görüşlerin arasındaki derin ihtilafın farkında olduğunu" söyleyerek söze başladı. Fransız hükümetinin bağımsızlıkları için son ana dek savaşacağını ilan etmelerinin mühim olacağını düşünüyordu. Ayrıca sunduğu teklifle "barış istediğimiz ve bu yolun sonunun felaket olduğu" iddiasının uzaktan yakından alakası olmadığını söyledi. Halifax Churchill'in evvelki günden bu yana fikrini değiştirmiş olacağı imasında bulundu. Zira Başbakan önceden ülkenin bağımsızlığını etkilemediği sürece toprak vermek zorunda dahi kalınsa içinde bulunulan zor durumdan barış yaparak kurtulabilinirse buna şükredeceğini söylemişti. Bakan "Başbakan şimdi ise ne olursa olsun sonuna kadar savaşmak dışında bir ihtimali düşünmeyeceğimizi söylüyor." diye konuştu. Karşı tarafın kabul edilebilir şartlar sunacağının pek mümkün olmadığını kendisi de biliyordu. Ancak İngiltere'nin temel çıkarlarına halel getirmeyecek bir anlaşmaya varmak mümkünse Churchill'in görüşüne razı olamaz ve "Ülkeyi kaçınabileceğimiz bir felaketten kurtaracak teklifi kabul etmenin isabetli olduğunu" düşünürdü.

Churchill Dışişleri Bakanı'nın görüşünü kale almadı. Böylesi bir teklifin söz konusu olacağını sanmıyordu. Çarpıcı ve tartışmalı bir tavizi dile getirerek "Herr Hitler Alman sömürgelerinin yeniden tesisi ve Orta Avrupa hâkimiyetini şart koşarak barış yapmak istese neyse. Ama öyle bir teklifte bulunacağını sanmıyorum." diye konuştu. Halifax Churchill'e aldırmadan farazi bir senaryo sundu. Başbakan, Hitler'in "kendi zafiyetinin farkında olduğu için savaşı bir an önce bitirmek istediğinden" Fransa ve İngiltere'ye sunacağı şartları Alman diktatörüyle müzakere eder miydi? Burada bir kez daha Hitler'in sözde iç sorunları yani Almanya'nın ciddi ve aciliyet arz eden bir ekonomik kriz içinde

bulunduğu farz edildiğinden hatalı bir iyimserlik mevcuttu.[110] Churchill Fransa ile birlikte barış istemeyeceği ancak şartlar kendisine bildirilirse düşüneceği cevabını verdi. Chamberlain bir kez daha Dışişleri Bakanı ile Başbakan arasındaki hararetli tartışmada tansiyonu düşürdü. Churchill'in Reynaud'a cevabının Chamberlain'in önerdiği üzere ne kesinkes ret ne de taahhüt içerecek şekilde, Roosevelt'in girişiminin neticesinin beklendiği minvalinde olması gerektiği üzerinde mutabık kalındıktan sonra tartışma sona erdi.[111]

Toplantı, resmi zabıtlarda belirtilenden çok daha hararetli geçmişti. Halifax günlüğüne "Winston'ın ve ayrıca Greenwood'un fena zırvaladığını, buna bir süre katlandıktan sonra kendilerine haklarında tam olarak ne düşündüğümü aynıyla söyledim, Başbakan ile Greenwood hakikaten de böyle düşünüyorsa ve o raddeye gelmişsek yollarının ayrılacağını ifade ettim" diye not düşmüştü. Mütemadiyen sakin ve telaşsız olan Halifax'ın istifa tehdidinde bulunduğunu ima eden bu sözleri hakikaten sertti. Halifax bu tehdidi toplantıdan sonra hususi olarak Churchill'e yinelemiş ancak o zamana dek Başbakan, Halifax'in ifadesiyle "Yumuşamıştı, samimi davranıyor ve özür dileyip duruyordu." Olay esas mesele hakkında bir anlaşmazlık olmasının yanında kişiliklerin çarpışmasına da sahne olmuştu. Churchill'in duygusal mizacı Halifax'ın serinkanlı akılcılığı ile taban tabana zıttı. Halifax günlüğünde Churchill için, "Aklıselim ve mantıkla düşünmesi gerekirken kendi kendine gaza gelip duygularının esiri olunca zerre kadar umudum kalmıyor." diyordu.[112] Dışişleri Bakanı, Churchill ve Kabine'nin diğer

110 İngilizlerin, Almanya'nın içinde bulunduğu ekonomik kriz ve huzursuzluk halini nasıl algıladığına dair, bkz. Reynolds, "Churchill and the British "Decision" to Fight on in 1940", s. 157–159; R. J. Overy, *War and Economy in the Third Reich*, Oxford, 1994, s. 208–212.

111 PRO, Cab 65/13, 175–181 numaralı dosyalar (27.5.1940); Bell, s. 42–45; Esnouf, s. 218–220; Lukacs, s. 146–153; Roberts, s. 219–220. Jonathan Knight ("Churchill and the Approach to Mussolini and Hitler in May 1940. A Note", *British Journal of International Studies*, 3 (1977), s. 92–96), Halifax'ın Bastianini ile görüşmesinin 25 değil 26 Mayıs gününde olduğunu belirterek Savaş Kabinesi'nin bu toplantısını irdeliyor (s. 93). Görünüşe bakılırsa Knight sonrasında bu toplantıda sadece barış şartlarının tartışıldığını düşünerek, "Kabine'nin Mussolini'yle herhangi bir şekilde irtibat kurmaya karşı olduğu hemen anlaşıldı" gibi yanlış bir sonuca varıyor.

112 Borthwick Enstitüsü, York Üniversitesi, Lord Halifax'ın Günlüğü, A7.8.4, s. 142 (27.5.1940). Halifax öfkesini ve hüsranını müsteşarı Sir Alexander Cadogan'a da

üyelerine Mussolini'yle irtibat kurma girişiminin faydasız olacağı konusunda katılıyordu. Ama yine de bunu tamamen ekarte etmeyecekti. Halifax Churchill'in ülkeyi felakete sürüklenmekten kurtarabilecek bir anlaşmayı müzakere etmektense İngiltere bu esnada paramparça olacak olsa dahi ölümüne savaşma ısrarını sindiremiyordu.[113]

Aynı gün saat onda Savaş Kabinesi üçüncü oturum için toplandı. Churchill iç karartıcı haberi verdi: Belçika teslim olmak üzereydi. Bu gelişmenin sadece Fransız askerlerinin direnişe devam etmesi bakımından değil İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin tahliye edilebilmesi açısından da neticeleri ziyadesiyle ağırdı. Chamberlain günlüğüne, "Tabii Belçikalıların sonsuza dek direnmesini beklemiyorduk. Ama onların aniden diz çökmesi bizi kanattan saldırıya açık bıraktığından Seferi Kuvvetler'in büyük oranda kurtarılmasını neredeyse imkânsız hâle getiriyor. Kabul ediyorum, askerlerimizi kurtarmaya dair pek umudum yoktu ama ufak bir ihtimal vardı, şimdi o da kalmadı denebilir." diye not düştü.[114]

Bu esnada Mussolini'nin Roosevelt'in Müttefikler ile kendisi arasında aracılık yapma girişimini tartışmaya mahal vermeyecek şekilde geri çevirdiği anlaşılmıştı. Hatta Mussolini Başkan'ın mesajını sözlü olarak sunmak isteyen Roma'daki Amerikan büyükelçisini görmeyi dahi reddetmişti. İtalyan tarafından cevap bile gelmiyordu. Başkan'ın mesajının ne denli tiksinti ile karşılandığı daha açık bir şekilde ifade edilemezdi. Roosevelt'in mesajını Mussolini'ye ileten İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Galeazzo Ciano'ydu. Bakan büyükelçiye teklifin reddedileceğini açık açık söyledi.[115] Ciano şöyle açıklık getirdi: "Roosevelt işini bilmiyor. Mussolini'yi öyle ikna edemez. [Mussolini] Şunu bunu ele

yansıtmış ve kendisine artık Churchill ile çalışamayacağını söyleyerek bu üstü pek de kapalı olmayan istifa tehdidinden bahsetmişti. Cadogan Bakan'a: "Saçmalığın daniskası. [Başbakan'ın] abartıları beni sıktığı kadar seni de sıkıyordur ama öyle stresin altında saçma sapan bir harekette bulunmayın." Cadogan Halifax'a herhangi bir şey yapmadan evvel Chamberlain'e danışması tavsiyesinde bulundu. Bakan öyle yapacağına söz verdi ve Cadogan'ın da bildiği üzere aceleyle karar veren biri olmadığını ekledi (*The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 291 [27.5.1940]).

113 Roberts, s. 220–221.

114 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 118 numaralı dosya (27.5.1940).

115 Reynaud, s. 408'de Roma'daki Amerikan büyükelçisi William Phillips'in sözlerini alıntılıyor.

geçireceğim demiyor, adamın istediği savaşmak. Sulh yoluyla, savaşla elde edeceğinin iki katını bile alacak olsa yine de barışı reddeder."[116]

Savaş Kabinesi ertesi gün yani 28 Mayıs'ta Mussolini ile irtibat kurulmasını tartışmak üzere tekrar toplandığında İngiliz bakanlar Roosevelt'in arabuluculuk girişiminin geri çevrildiğini ve günün erken saatlerinde Belçika'nın teslim olduğuna dair kasvetli haberleri öğrenmişti. Bu durum Chamberlain'in önceden ifade ettiği üzere Dunkirk istikametine ricat eden İngiliz askerlerini tehlikeli şekilde saldırıya açık hâle getiriyordu. Artık askerler ricat devam edebilsin diye çaresizce Almanları geride tutma mücadelesi veriyordu. Cadogan "Seferi Kuvvetler'in başarı şansı hiç olmadığı kadar az. Ne günlere kaldık!" notunu düştü.[117] Churchill ileride o gün boyunca "İngiliz Ordusu'nun tahliyesi muallaktaydı." diye anlatacaktı. İngilizler gibi Dunkirk'e ulaşmaya çalışan Fransız askerlerinin çoğu için iş işten geçmişti. Lille'nin batısında önleri kesilen ve kuşatılan Fransızlar teslim olmak zorunda kaldı.[118]

Savaş Kabinesi üyeleri artık Paris'in İngiliz-Fransız ortaklığında Mussolini'yle irtibat kurma isteğini dikkate almak durumundaydı. Belçika'nın teslimiyeti haberlerine cevaben gecenin geç saatlerinde panik içinde toplanan Fransız Bakanlar Konseyi Daladier'in önerisi ile İtalya'yı savaşın dışında tutmak üzere Roma'ya çaresizce, somut ve tek taraflı tekliflerde bulunma üzerinde mutabakata varmıştı. Fransız hükümeti tek taraflı teklif üzerinde iyice düşündükten sonra İtalyanlarla Londra'ya danıştıktan sonra irtibat kurmaya karar verdi.[119] İngiliz Savaş Kabinesi'nin karşı karşıya olduğu durum Chamberlain'in "bıçak sırtı müzakere" olarak ifade ettiği bir tartışmaya sebep olacaktı.[120]

Önceki gün Churchill ile Halifax'ın hararetle dile getirdiği seçenekler hâlâ masadaydı.[121] Halifax, Bastianini ile üç gün evvel yaptığı görüşmede hiçbir ilerleme kat edemediğini ve "durumun umutsuz vaka olduğunu"

116 Malcolm Muggeridge (ed.), *Ciano's Diary 1939–1943*, Londra, 1947, s. 255 (27.5.1940).

117 *The Diaries of Sir Alexander Cadogan*, s. 291.

118 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 84–86 (alıntı s. 84).

119 Reynaud, s. 411–412; *The Diplomatic Diaries of Oliver Harvey*, s. 371 (27.5.1940).

120 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 119 numaralı dosya (28.5.1940).

121 Savaş Kabinesi'ndeki tartışmanın raporu için bkz. PRO, Cab 65/13, 184–190 numaralı dosyalar (28.5.1940); Lukacs, s. 180–183'te alıntılar bulunmaktadır.

öğrendiğini bildirdi. Söz konusu toplantıya önayak olan Sir Robert Vantissart toplantının akabinde İtalyan Büyükelçiliği'nin "İtalya'dan aracılık etmesini istediğimizi gayet iyi anladığının" farkına varmıştı. Churchill hemen, Fransızların Mussolini'ye İngiltere ile Hitler arasında arabuluculuk yaptırdıklarını ifade ederek "bizi kendilerinin peşi sıra aşağı çekmeye çalışıyor." cevabını yapıştırdı. Başbakan "Bu duruma düşmemeye kararlı"ydı. Ardından Almanya İngiltere'yi işgale teşebbüs edip başarısız olduktan sonra vaziyetin tamamen farklı bir hâl alacağını ekledi.

Chamberlain gittikçe Churchill'in görüşüne doğru meylediyordu. Ancak kendisi Başbakan'ın aksine savaşın devam ettirilmesini nihai zafere giden yol olarak görmüyor, bunun masada daha iyi barış şartları elde etmenin şartı olduğunu düşünüyordu.[122] Fransızların teklifini içten içe "absürt ve vakitsiz" gören Chamberlain kabine üyelerine İtalya'ya Malta ve Cebelitarık gibi tavizler verilmesinin Almanya ile yapılacak genel anlaşmanın yalnız bir kısmını teşkil edeceğine işaret etti.[123] İtalya'ya taviz vermenin İngiltere'ye bir getirisi olmayacaktı zira Almanya ile barış imzalanmış olmayacaktı. Greenwood ile Sinclair sabık başbakanın, Mussolini'nin makul talepte bulunacağına kuşkuyla yaklaşmasına katılıyordu. Halifax diğer bakanlarla zıt düşmedi. Hatta günlüğüne İtalyan diktatörüyle kurulacak herhangi bir irtibatın boşuna olduğunu not düşecekti.[124] Dışişleri Bakanı yine de "Her ne kadar düşük bir ihtimal olsa da Mussolini arabuluculuğa soyunur ve bağımsızlığımızı ihlal etmeyecek barış şartları elde edebilirse bu şartları dikkate almaya hazır olmamız gerektiğini düşünüyorum." diyerek kabineye önceki gün dile getirdiği önerisini yineledi. Halifax sonra da İngiltere'nin "Fransa savaş dışı kalmadan ve uçak fabrikalarımız bombalanmadan evvel bundan üç ay sonra elde edeceğimizden daha iyi şartlarda barış yapabileceğini" ekledi.

122 Hill, s. 174–175. David Reynolds, Churchill'in nihayetinde barış anlaşması müzakere etmeye gerek olmayacağına ne kadar inandığı sorusunu masaya yatırıyor. Bkz. David Reynolds, "Churchill the Appeaser? Between Hitler, Roosevelt and Stalin in World War Two", Michael Dockrill ve Brian McKercher (ed.), *Diplomacy and World Power: Studies in British Foreign Policy, 1890–1950*, Cambridge, 1996, s. 211–215.

123 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 119 numaralı dosya (28.5.1940).

124 Borthwick Enstitüsü, York Üniversitesi, Lord Halifax'ın Günlüğü, A7.8.4, s. 144 (27.5.1940).

Churchill bu safhada görüşlerini ortaya koyduğu Reynaud'a iletilecek cevabın taslağını kabine üyelerine okudu.[125] Başbakan, Reynaud'un "bizi Herr Hitler'le masaya oturtmak için" Mussolini'nin arabuluculuğundan faydalanmak istediğini biliyordu. Fakat İngiltere müzakereye oturduğunda "karşımızda bağımsızlık ve toprak bütünlüğümüze halel getirecek şartlar bulacağız. Hâliyle o zaman masadan kalkacağız. Şu an elimizde bulunan çözüme yönelik tüm güç de yok olmuş olacak." kanaatindeydi. Chamberlain'in görüşleri Başbakan'la gittikçe daha da örtüşüyordu. Churchill'in taslağına katılan sabık başbakan Fransızların kabul etmesini kolaylaştırmak için mektupta birkaç değişiklik önerdi. Chamberlain'in teklifinde Churchill'in taslağı ile aynı minvalde ifadeler kullanılıyordu: İngiltere direnebileceği ve direndiği takdirde şu anki zayıf durumundan daha kuvvetli bir hâlde iken Mussolini'yle masaya oturarak daha iyi şartlar elde edebileceği kanaatindeydi.

Savaş Kabinesi'nde rüzgâr onun istediği yönde estiğinden Churchill hararetle argümanının esasını yineledi: "Sinyor Mussolini arabuluculuk yaparsa bizden koparabileceği kadarını götürür. Herr Hitler'in silahlanmaya devam etmemize müsaade edecek kadar aptal olacağını düşünemeyiz. Sunacağı şartlarla bizi tamamen avcunun içine alacaktır. Savaşmaya devam edersek sonunda yenilsek bile şu an bize sunacaklarından daha korkunç şartların önümüze konması mümkün değil." diye konuştu.

Başbakan çok önemli bir yerden vurmuştu. Halifax, önceki kadar şiddetli olmayan bir tonda araya girdi. Dışişleri Bakanı "Başbakan'ın Fransızların arabuluculuk önerisini denemekten nasıl bir zarar geleceğini düşündüğünü hâlâ anlamış değilim." diyordu. Chamberlain İngiltere'nin bağımsızlığını müdafaa etmek için sonuna kadar savaşacağını ilan etmekle kaybedecek bir şeyleri olmadığını düşünüyordu fakat

125 Başbakan'ın görüşleri kendi belgeleri arasında bulunan, tamamlanmamış, tarih düşülmemiş ve imzalanmamış, el yazısı bir taslakta özetlenmişti. Yorumlarının ana fikrinden taslağın Savaş Kabinesi ya da 28 Mayıs'ta toplanan genişletilmiş bakanlar toplantısına sunulmak için hazırlandığı anlaşılıyor. Churchill bu taslakta: "Fransa'nın Mussolini'ye sunmaya hazırlandığı teklifin ["durum" kelimesinin üstü çizilmiş] hadise üzerinde zerre etkisi olacağını sanmıyorum." diyor ve şöyle devam ediyor: "Bu istikamete yönelirsek yakında Mussolini' in bizimle Almanya arasında kaderimizin Hitler'in elinde olacağı şartlar altında bir ateşkes ve barış konferansında arabuluculuk yapmasıyla sonuçlanır [sic] korkuyorum. (PRO, Prem 3/174/4, 11–13 numaralı dosyalar).

sabık başbakana göre "Doğru dürüst şartlar sunulursa gözden geçirmekten zarar çıkmazdı." Chamberlain yine de "savaşa devam etmemenin büyük kumar" olduğuna dikkat çekti. Churchill mantığına değil hislerine dayanarak, "Ölümüne savaşan milletler bir gün yeniden doğar ama uysalca teslim olanlar tarihten silinir." vurgusunda bulundu ve "Şu anda bize doğru düzgün barış şartı sunma ihtimalleri binde birdir." diye ekledi. Chamberlain yine ihtiyatla biraz da müphem bir ifadeyle Halifax'in barış şartlarını öğrenme fikrine katıldığını fakat makul şartlar sunulması neredeyse imkânsız olduğundan, Reynaud'un Mussolini'den aracılık istenmesi önerisine katılmamak gerektiği yönünde görüş bildirdi. Dışişleri Bakanı buna rağmen Fransızların pes etmesini istemiyor ve bir anda vaziyetin farklı bir hâl alma ihtimali olduğunu, bunun da İngiltere'nin tutumunu değiştirebileceğini düşünüyordu, zira Fransa'nın teklifini doğrudan reddetmemeye meyilliydi. İki saatten fazla süren tartışmanın ardından toplantıya 18.15'te kırk beş dakikalık bir ara verildi.

Bu ara önemliydi. Churchill fırsattan istifade Savaş Kabinesi'nin üyesi olmayan bakanlara hitap etti. Hatıratında söz konusu toplantıdan bahsediyor. Hükümet kurulduğundan beri Savaş Kabinesi haricindeki mesai arkadaşlarını çok az görebilmişti ve artık kendilerini gidişat ile çatışmanın durumu hakkında bilgilendirmesinin lazım geldiğini düşünüyordu. Başbakan'ın bu toplantıyı Savaş Kabinesi'ndeki muhalefete üstünlük kurmak ve Mussolini'yle irtibat meselesinde takındığı taviz vermez tutuma geniş destek sağlamak için mi ayarladığı sorusunun cevabı net değil. Ancak toplantının neticesi bu yönde oldu. Savaş Kabinesi'ndeki zorlu tartışmalardan sonra derdini istediği gibi hitabetini konuşturarak kısmen de olsa kendisine katılmaya meyilli bir seyirci karşısında anlatabilirdi.[126]

Çeşitli siyasi cenahlardan, tamamı Başbakan'ın ateşli ya da uzun süreli destekçisi olmayan yirmi beş civarında bakan Avam Kamarası'nda Churchill'in ofisindeki masanın etrafında toplandı. Ayrıntılara vakıf olmasalar da hepsi Manş'ın karşı kıyısında yaşanan krizin vahametinin farkındaydı. Neyin tehlikede olduğunu biliyorlardı. Ortama elle tutulur bir gerginlik hâkimdi. Churchill fırsatı kaçırmadı ve bu stresli atmosferden istifade etti. Mevcut vekillerden biri ve İşçi Partisi'nin

126 Charmley'nin dikkat çektiği bir nokta, s. 405.

önde gelen isimlerinden Harp Ekonomisi Bakanı Hugh Dalton, Churchill'in toplantıdaki performansını "muhteşem" buldu. Dalton Başbakan'ın "Şu günlerde tam da ihtiyacımız olan, elimizin altındaki tek adam" olduğunu düşünüyordu. Churchill Dunkirk'ten 50.000 kadar asker kurtarılacağını göz önünde bulundursa ve 100.000 askerin tahliye edilmesi "muhteşem" olurdu diye hayıflansa da konuşması fevkalade ve moral vericiydi. Dalton, Churchill'in dile getirdiği, sonradan Savaş Kabinesi'nde de bahsedeceği önemli bir noktayı şöyle aktarıyor: "Şu an barış imzalarsak Almanya'dan savaşa devam edersek alabileceğimizden daha iyi şartlar koparabileceğimiz düşüncesinin bir dayanağı yoktu. Almanlar "silahsızlanma" adı altında donanmamızı, deniz üslerimizi ve geri kalan her şeyi teslim etmemizi talep ederdi. Sömürge hâline gelirdik, yahut "Mosley ya da benzeri birinin" yönetiminde, Hitler'in kuklası bir İngiliz hükümeti kurulurdu."[127]

Churchill konuşmasının sonuna doğru şu ifadeleri kullandı: "Tabii Dunkirk'te ne olursa olsun savaşmaya devam edeceğiz." Dunkirk'ten gelen haberlerin ne kadar kasvetli olduğunu biliyordu. O gün, yani 28 Mayıs'ın sonunda sadece 17.000 asker tahliye edilmişti. (Ancak ilerleyen günlerde bu sayı günlük 50.000'e çıkabilecekti.) Yine de gösterdiği mukavemet kendisini dikkatlice izleyen seyircilerinin bam teline dokundu. Churchill siyasi skalanın farklı uçlarından deneyimli parlamenterlerin verdiği tepkiyi şaşkınlıkla karşıladı:

> Bir sürü bakan, yerlerinden kalkıp koşarak koltuğumun yanına geldi; bağırıyor ve sırtımı sıvazlıyorlardı. O an millete liderlik ederken herhangi bir şekilde bocalasaydım şüphesiz makamımdan kovulurdum. Bakanların her birinin teslim olmaktansa ölmeye, ailesini ve malını mülkünü kaybetmeye razı olduğuna emindim. O anda onlar Avam Kamarası'nı ve adeta İngiliz halkının tamamını temsil ediyordu.[128]

Churchill bir saat içinde Savaş Kabinesi'ne geri döndü ve aldığı tepkiyi kabine üyelerine aktardı. Kendilerine "mücadeleden vazgeçme şansları

127 Ben Pimlott (ed.), *The Second World War Diary of Hugh Dalton, 1940–1945*, Londra, 1988, s. 26, 28; ayrıca *The Churchill War Papers*, C. 2, s. 182–184.'de de basılmıştır.

128 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 87–88; ayrıca bkz. Bell, s. 46–48; Charmley, s. 405–407; Lukacs, s. 2–5, 183–184; Roberts, s. 225; Roy Jenkins, *Churchill*, Londra, 2001, s. 607–608.

olmadığını söylediğinde mesai arkadaşları bunu ziyadesiyle memnuniyetle karşılamıştı." Başbakan "siyasi yaşamın üst kademelerinde yer alan bir toplantıda insanların kendilerini bu kadar kararlı bir biçimde ifade ettiklerini hiç görmediğini" ifade etti. Halifax ve Chamberlain Reynaud'a verilecek cevabın yeni taslağını hazırlarken Churchill mücadeleci duruşuna destek toplamıştı. Başbakan günün kazananı olmuştu. Halifax daha fazla muhalefet göstermedi. Churchill Chamberlain'in okuduğu Reynaud'a gönderilecek taslağı beğendiğini söyledi. Ancak Halifax Reynaud'un diğer isteğini, Başkan Roosevelt'ten ricacı olunması meselesini hatırlattığında Churchill'in cevabı net oldu. Başbakan Amerika Birleşik Devletleri'ne o anda yapılacak bir ricanın "tamamen vakitsiz" olacağını düşünüyordu. Bir kez daha Başbakan siyasi kararının mantığını psikolojik iç güdüsüne dayandırıyordu. "Almanya karşısında cüretkâr bir duruş Amerika'nın hayranlığını ve saygısını kazanırdı ancak şu şartlarda Amerika'nın ayaklarına kapanılırsa sonuç çok fena olurdu."[129]

Akşam saatlerinde hazırlanan cevap Reynaud'a gönderildi. Chamberlain ve Halifax son rötuşları yapmış ve Savaş Kabinesi metni onaylamıştı.[130] Gelgelelim ifade edilen düşünceler Churchill'e aitti. Chamberlain'in savunduğu üzere Fransız başbakana verilen yanıtta "bir ara" Mussolini'yle irtibat kurulması ihtimali tamamen ekarte edilmiyor ancak mevcut durumda bunun yapılmayacağı açıkça belirtiliyordu.[131] Telgrafta mevcut durumda yalnız mücadele yoluyla iyileşme öngörülüyor, mücadelenin "müzakerelerde elimizi kuvvetlendireceği ve ABD'nin hayranlığını, hatta belki de maddi yardımını getireceği" ifade ediliyordu. Churchill'in yanıtı İngiltere ve Fransa direnişe devam ederse

129 PRO, Cab 65/13, 189–190 no.lu dosyalar (28.5.1940).

130 PRO, Cab 65/13, 189 no.lu dosya.

131 Anthony Eden'ın özel kalem müdürlüğünü yürütmüş ve o dönemde Paris'teki İngiliz büyükelçiliğinde görevli Oliver Harvey'e göre Churchill'in Savaş Kabinesi'nde ileride bir ara Mussolini'yle irtibat kurulması kapısını açık bırakarak verdiği taviz Fransız başbakanına gelen yanıtta tek endişe yaratan kısımdı. Harvey'in telgrafın satır aralarını okuduğu ya da Halifax'ın teklifiyle ilgili bir duyum aldığı anlaşılıyor. Harvey bir zamanlar özel kalemini de idare ettiği Halifax için şunları not düşmüştü: "[Halifax] Hitler'den barış şartları koparmak için İtalya'nın yapacağı arabuluculukla ilgili bir dolap çevirmiş gibi görünüyor. Kulağa inanılmaz geliyor ama ondan böyle bir şey beklenir. Bu çok fena olurdu." (*The Diplomatic Diaries of Oliver Harvey*, s. 372 [29.5.1940]).

"kendimizi Danimarka ile Polonya'nın akıbetinden kurtarabiliriz" şeklinde son buluyordu.[132]

İngilizlerin Mussolini'yle ortak irtibat kurma önerisini reddetmesi karşısında Fransız hükümeti tek taraflı olarak Mussolini'ye teklifte bulunma kararı aldı. Roma, bu girişimi bariz bir tiksinti ile karşıladı.[133] Mussolini savaşa kararlıydı, barış müzakereleri söz konusu bile olamazdı. Fransa Almanlar karşısında mağlubiyetin eşiğindeydi. Mussolini zafer ve ganimetlerden payına düşenleri almak için en kolay ve en ucuz yolu tercih ediyordu. İtalya Başbakanı son anda, 10 Haziran'da Fransa'ya savaş ilan etti (Bu karar dördüncü bölümde ayrıntılı biçimde incelenecektir). İtalya Dışişleri Bakanı Kont Ciano kendisine savaş ilanını bildirdiğinde Roma'daki Fransa Büyükelçisi Mösyö François-Poncet, İtalya'nın yaptığının yerinde bir benzetme ile "düşene bir tekme daha vurmak" gibi olduğunu ifade etmişti.[134] Fransa bir hafta sonra teslim oldu.

İngiliz hükümeti Mayıs ortasından beri Fransa'nın mağlubiyeti sonrasında savaşa devam etmek zorunda kalacağı, Amerika'nın yardıma etmeye karar verebileceği umuduyla o ana dek direneceği gerçeğiyle yüzleşmişti ki Amerikalıların yardım edeceğinin hiçbir şekilde garantisi yoktu. Ama İngilizler "Dunkirk mucizesini" hiç beklemiyordu. Mayısın son günleri itibarıyla yapılan hesaplarda İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin neredeyse tamamının zayiat verileceği hesaba katılıyordu. Bu bölümde incelenen savaşa devam kararı bu zayiatın verileceği varsayılarak alındı. Ancak karar kesinleştikten sonra ilerleyen günlerde, Manş Denizi'ni hacıyatmaz gibi bir ileri bir geri sallanarak geçen yüzlerce küçük tekneyi ihtiva eden "armada"nın imkânsız görülen vazifeyi hayata geçirerek akla hayale sığmayan bir başarıya imza attığı anlaşıldı. Günler boyunca amansız bombardımana maruz kalmalarına rağmen 4 Haziran itibarıyla Kuzey Fransa'da meskûn İngiliz kuvvetinin neredeyse tamamı ve birçok Müttefik askeri, yani toplamda 224.301 İngiliz, 111.172 Fransız ve Belçika birlikleri Dunkirk sahilleri ve limanından tahliye edilmişti.[135]

132 PRO, Cab 65/13, 197–198 numaralı dosyalar (Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 109–111'de ve Reynaud, s. 412–413'te basılmıştır). Ayrıca bkz. Bell, s. 47; Esnouf, s. 220–222.

133 Reynaud, s. 414–415; Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 111.

134 *Ciano's Diary*, s. 263 (10.6.1940).

135 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 102; Bell, s. 17. Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 142–143'te

Churchill o gün yaptığı coşkulu konuşmada Avam Kamarası üyelerine Dunkirk'te yaşanan "kurtuluş mucizesini" hitabetinin zirvesini teşkil eden meşhur sözleriyle gürleyen bir tonda ilan etti: "Sahillerde çarpışacağız, iniş sahalarında çarpışacağız, tarlalarda ve sokaklarda çarpışacağız, tepelerde çarpışacağız; asla teslim olmayacağız..."[136] "Dunkirk tahliyesi" sayesinde bir nevi galibiyete dönüşen muazzam boyutta bir askerî felaketin ardından Başbakan'ın bu yurtseverce konuşması içtenlik ve coşkuyla karşılandı. Bu, Churchill'in kamuoyu gözündeki imajını ve yılmaz bir harp dönemi lideri olarak kabiliyetlerini yücelten önemli bir andı.

Dunkirk krizinden Savaş Kabinesi'ndeki çalışma arkadaşlarından katbekat üstün bir Churchill çıktı. Başbakan 6 Haziran'da Kabine üyelerine itiraz kabul etmez bir otoriteyle "İngiliz Hükümeti ne olursa olsun ateşkes yahut barış müzakerelerine katılım göstermeyecektir." diye konuştu.[137] Ancak İngiltere'nin savaş stratejisini belirlemeye yönelik

---

"İngiliz Seferi Kuvvetleri'nin ekserisinin kıtadaki felaketten tahliye edilebildiğinin bariz bir şekilde anlaşıldığı 28 ve 29 Mayıs'ına dek barış ihtimali ekarte edilmemişti. Tahliye gerçekleşince ve İngiliz adalarını savunacak bir kuvvet oluşturulabileceği ihtimali doğunca tüm uzlaşma düşüncesi buhar olup uçtu." diyor. Ancak 30 Mayıs itibarıyla henüz sadece 120.000 kadar asker Dunkirk sahillerinden memlekete dönebilmişti (Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 95). O zaman dahi vatan savunmasının başarıya ulaşacağının garantisi yoktu. Müzakere yapılmayacağı kararı tutsak askerlerin neredeyse tamamının kurtarılacağı umudu ufukta görünmeden evvel alınmıştı.

136 Churchill, The Second World War, C. 2, s. 103–104. Ayrıca, Martin Gilbert, *Winston S. Churchill 1939–1941, Finest Hour*, C. 6, ciltsiz baskı, Londra, 1983, s. 464, 468'de alıntılanmıştır.

137 Hill, s. 183'te alıntılanmıştır. Ancak bu İngiltere'de ve hariçte barış anlaşmasına çalışıldığı spekülasyonunu durdurmadı. Haziran ve Temmuz aylarında da yayılmaya devam eden dedikodu ve şüpheler Fransızların teslim olduğu gün Londra'daki İsveç Maslahatgüzarı Bjorn Prytz'in merkeze ilettiği, İngiliz Dışişleri Bakan Yardımcısı R. A. Butler'ın patavatsızlığının İngiltere'nin barış için taviz vermeye hazır olduğu yanlış anlamasına yol açması ile ayyuka çıktı. Prytz ayrıca parlamenterlerin Lord Halifax'ın yakında Churchill yerine başbakan atanacağına yönelik ifadelerini de iletti. Butler–Prytz vakasının sağlam bir özeti için bkz. Ulrich Schlie, *Kein Friede mit Deutschland: Die geheimen Gespräche im Zweiten Weltkrieg 1939–1941*, Münih/Berlin, 1994, s. 214–216. Lukacs (s. 203–204'te), kısa bir özet geçiyor ve Costello (s. 303–320'de), daha uzun bir aktarım yapıyor. Ancak Costello'nun getirdiği yorum basılmamış bir makalede kapsamlıca eleştiriliyor. Bkz. Patrick Higgins'in "The Political Beliefs of R. A. Butler" makalesi (Çalışmasını benimle

yaşanan siyasî kriz sırasında ve Dunkirk'te mahsur kalmış askerlerin vaziyetinin perişan bir hâlde olduğu bu günlerde bu pek de kolay değildi.

V

25 ila 28 Mayıs tarihleri arasında gerçekleştirilen, yoğun ve hararetli müzakerelerin neticesi bir manada hiçbir şeyi değiştirmeyecekti. İngiltere hâlihazırda Hitler Almanyası ile savaştaydı, sadece mücadeleye devam etme kararı almıştı. Her halükârda ortada bir karar vardı. Bu tahmin edilemeyecek kadar çok ve derin neticelere yol açacak şekilde İngiltere'yi savaştan çıkaracak müzakere yolunu reddetmeye yönelik hayatî öneme sahip bir karardı hem de.

Açıkça ifade etmek gerekirse barış anlaşması için İtalyanların arabuluculuğu ihtimalinin araştırılmasına bayraktarlık yapan Lord Halifax dahi İngiltere'nin teslim olmasını ya da ülkenin bağımsızlığına zarar verecek şartlara dayanan bir anlaşma yapılmasını istemezdi. Halifax ile Churchill pek çok hususta ayrışıyordu fakat Dışişleri Bakanı İngiltere'nin hürriyetinin muhafaza edilmesinde en az Churchill kadar kararlıydı. Savaş Kabinesi'nin tüm üyeleri bu konuda hemfikirdi. Başbakan ile Dışişleri Bakanı'nın ayrıldığı nokta bu amaca nasıl ulaşılacağı yani bağımsızlığın nasıl korunacağıydı.

Bu sonuç vatanperver başkaldırı ve Churchill ile özdeşleşen "buldok ruhunun"[138] zafiyeti ve yenilgiyi kabullenme eğilimine karşı galip gelmesi de değildi. Halifax Churchill'den daha az vatansever değildi. Dışişleri Bakanı tek yol savaşsa mücadeleye devam etmeye hazırdı. Ancak Halifax makul bir şekilde mücadele yolunun ve bu yolda yapılacak büyük fedakarlıkların İngiltere'nin önündeki tek yol olmadığı kanaatindeydi. Haliyle Bakan ellerindeki seçenekler değerlendirilmemişken Churchill'in ölümüne savaşmaktan bahsetmesine sabredemiyordu.

---

paylaştığı için yazara teşekkür ediyorum.)

138 Karikatürlerde ve benzeri yayınlarda Birleşik Krallık ruhunu temsil eden İngiliz Buldoğu Birinci Dünya Savaşı propaganda posterleri ve yayınlarında da kullanılmış, İkinci Dünya Savaşı'nda Başbakan Churchill'in Hitler Almanyası'na karşı başkaldırısı ve taviz vermez duruşu, Başbakan'ın İngiliz Buldok cinsi köpekle özdeşleşmesine sebep olmuştur (Bunda Churchill'in fiziki görünümünün de bir etkisi olduğu söylenir). Sonraki dönemde milli ruhun tanımı yapılırken Churchill ile özdeşleşen "Buldok ruhu" kullanılır olmuştur. (ç.n.)

Başbakan coşkuyla ve duygusallıkla kendisinden daha soğuk kanlı, daha makul Halifax'ı rahatsız edecek şekilde konuşurken Dışişleri Bakanı kararlarını aklıselime, mantığa dayandırarak alıyordu. Savaş Kabinesi'nin diğer üyeleri özellikle de Chamberlain nihayetinde Halifax'ın değil Başbakan'ın peşine düştü, zira Churchill'in iddiaları daha iyiydi.[139]

Halifax İtalyanların aracılığının genel bir barış anlaşmasına giden yolu açıp açamayacağını görmek için nabız yoklamak istiyordu. Her ne kadar umut bağlamasa da şansını denemesi lazımdı. Hakikatte herhangi bir girişim Mussolini'nin Hitler üzerindeki nüfuzuna olduğundan fazla kıymet biçmek olurdu. İtalyan diktatörün müdahalesinin 1938 Münih Antlaşması'na sebep olmasından bu yana Führer nezdindeki etkisi büyük oranda değer kaybetmişti. Savaş Kabinesi'ndeki oturumlarda ifade ettiği üzere Akdeniz'deki İngiliz topraklarının bir kısmının İtalya'ya rüşvet verilerek Mussolini'nin ikna edilmesi girişimine Churchill de karşı çıkmazdı. Hatta Başbakan bir keresinde "İngiltere'nin başını bu beladan kurtaracaksa" Orta ve Doğu Avrupa'da Almanların hâkimiyetine razı olabileceğini dile getirmişti.[140] Ancak Churchill, özellikle de Roosevelt'in Müttefikler lehine arabuluculuk denemesi aşağılanarak geri çevrildikten sonra Mussolini'yle bir irtibat kurmanın nafile olduğunu düşündü. Nafile olmasından öte böylesi girişim İngiltere'yi "riske sokardı." Kriz, Başbakan ile Dışişleri Bakanı arasındaki ihtilafta kilit figür olan Chamberlain'i bıktırdığından sabık başbakan da mevcut Başbakan'ın görüşüne katıldı. Attlee ve Greenwood da onayladı.[141] Müzakere kapısı açıldığı takdirde sadece Mussolini ile değil Hitler ile de açılmış olacaktı; dolayısıyla bunun İngiltere'nin uluslararası arenadaki konumu ve halkın morali açısından da

139 Hill (s. 160–162'de), Halifax'ın deneyim ve kıdemine rağmen Churchill karşısında Başbakan'ın dinamizmi ve kişiliğinin baskın olmasının yanında hükümet liderinin muhalefet gösterdiği, diğer bakanların da başlarda kararsız olduğu bir Savaş Kabinesi'nde, Mussolini ile mutabakata varmanın ve Hitler ile yapılacak genel nitelikli bir anlaşmanın birbirinden apaçık ayrılmadığı bir tartışmada el yordamıyla yolunu bulmaya çalıştığı için de dezavantajlı olduğunu ifade ediyor. Öyle olsa bile Hill'in iddiası tartışmanın Churchill'den yana meylettiğini daha açık ve daha ikna edici biçimde açıklıyor.

140 Reynolds, Churchill'in tartışma anında Halifax'e o kadar da "Nuh deyip peygamber demeyeceğini" göstermek için böyle bir ifade kullanmış olsa da Başbakan'ın hakikaten böyle düşündüğünü ifade ediyor ("Churchill the Appeaser?", s. 213).

141 Jenkins de bu görüşü dile getiriyor (s. 602).

neticeleri olurdu. Hitler, ordusunun Fransa'daki ilerleyişi göz önünde bulundurulduğunda muazzam kuvvetli bir konumdaydı. Hitler çok büyük ihtimalle Almanların eski sömürgelerinden çok daha fazla toprak talep eder ve bu durum İngiltere'yi büyük bir zafiyet içinde bırakır ve bağımsızlığını tehlikeye düşürürdü.

Halifax öyle bir durum hâlinde İngiltere'nin müzakere masasından kalkabileceği kanaatindeydi. Savaş Kabinesi'nde gittikçe daha fazla destek gören Churchill müzakerelere girmenin kaçınılmaz sonucu olan tavizleri düşünmeye hazır olmalarının bile masadan kalksalar dahi ülkeye o ana dek geri dönülmez biçimde hasar vermiş olacağına işaret etti. Hükümetin barış şartlarını tartışmaya hazır olduğu ayyuka çıkınca halkın mücadele gücünü diriltmek mümkün olmazdı. Churchill'in dikkat çektiği üzere tavizler üç beş parça topraktan ibaret olmayacaktı. Sadece Mussolini'nin taleplerini yerine getirmek dahi İngiltere'nin Akdeniz ve Orta Doğu'daki konumuna darbe vururdu. İngiltere'de kukla bir hükümet iktidara getirilirdi. İngiltere'nin fiilen silahsızlandırılması kesinlikle şart koşulurdu. Donanma büyük olasılıkla teslim edilir ya da Alman kontrolüne bırakılırdı.[142] Hava ya da kara savunmalarını yeniden inşa etmek mümkün olmazdı. Netice itibarıyla İngiltere ismen bağımsız kalsa bile Almanya'nın merhametine bağlı kalırdı. İngiltere direniş göstermeden Almanya'nın esiri hâline gelirdi. Donanma el altından Kanada'ya götürülür ve kraliyet ailesi ile hükümet sürgünde varlığını sürdürürse Amerika'nın İngiltere'nin yardımına koşma ihtimali çok daha azalır ve Hitler'e karşı mukavemeti kendisine hedef olarak belirleyen İngiliz İmparatorluğu'nun odağı dağılırdı. Bu şekilde Churchill İngiltere'nin bakış açısından Hitler'in sunacağı hiçbir teklifin kabul edilir olmayacağını ikna edici bir şekilde ileri sürebildi. Başbakan'a göre İngiltere mücadele verdikten sonra kaybederse Hitler'in kendilerine sunacağı şartlar şimdi karşılaşacaklarından daha kötü olmazdı. Churchill buna mukabil şöyle bir neticeye vardı: Cesaretle çarpışmak ve mağlup edilmek dezavantajlıydı. Ancak İngiltere'nin dünyadaki, İmparatorluk dahilindeki, sömürgelerdeki ve de Amerika'daki dostlarına savaşa devam edebilmeleri için moral desteği sağlayacak olması da en büyük avantajıydı.

142 Dalton'ın, Churchill'in Savaş Kabinesi'ne dahil olmayan bakanlara 28 Mayıs 1940 toplantısında yaptığı konuşmaya ilişkin anlatımı için bkz. *The Second World War Diary of Hugh Dalton*, s. 28.

Başbakan'ın iddialarına Halifax haricindeki kabine üyeleri ikna oldu. Halifax bile son hâli büyük ölçüde Chamberlain tarafından düzenlense de kendisinin de hazırlanmasında sabık başbakana bizzat yardım ettiği, 28 Mayıs akşamında Reynaud'a gönderilen Churchill'in belirlediği tutumun açıklandığı telgrafın ifade biçiminde mutabıktı.

Halifax'ın 25 Mayıs günü akşamüstü başlayan toplantıdan, Reynaud'a gönderilecek telgraf üzerinde mutabık olduğu 28 Mayıs günü akşam saatlerine dek geçen üç günde bir karara varılması gerekiyordu. Dışişleri Bakanı en sonunda Kabine'nin diğer üyelerinin isteklerine boyun eğerek karara bağlayıcı şekilde sadık olduğunu gösterdiğinden "ortak bir mutabakat"a varılmış oldu (Halifax'in bu adımı, parlamento ve ülkeye hükümetin içinde bulunduğu birliği gösterdiğinden büyük öneme sahipti). Beş bakan arasında (Sinclair de bazen tartışmalara katıldığından altı bakan oluyor) rasyonel tartışmalar sonucu alınan bir karardı. Churchill bu beş bakandan önde geliyor olsa da Başbakan'ın diğerleri üzerinde bariz hakimiyeti söz konusu değildi. Churchill tutumunu kuvvet ya da göz korkutma ile değil akıl yolu ile kabul ettirdi. Komuta kademesinin umudu askerî mücadeleye bağlayan görüşü ileri sürmesi de gittikçe yayılan direniş havasına katkı sağlamıştı. Attlee ve Greenwood Churchill'i tamamen desteklemişti. Ancak Başbakan için desteği en kıymetli olan Savaş Kabinesi üyesi Chamberlain idi. Sabık başbakan tüm görüşleri her zamanki gibi kılı kırk yararak incelemiş ve nihayetinde karara vararak Başbakan'ın görüşü yönünde sağlam desteğini göstermişti. Halifax'ın Kabine'nin tüm üyelerince benimsenen tutuma boyun eğmekten başka çaresi yoktu (Tek seçeneği istifa etmek olurdu; o da hem zararlı olabilirdi hem de boşunaydı. Zaten ancak kısa bir süreliğine aklından geçip gitmişti).

Bu kararı çarpıcı yapan şey kararın verilme sürecinde çok az ismin doğrudan ilgisinin olması ve parlamenter demokrasi ile yönetilen bir ülkede az sayıda kişinin tehlikenin boyutunu bilmesiydi. Yalnızca Savaş Kabinesi'nin çekirdek kadrosu haberdardı. O kadronun dışına hiçbir şey sızmadı. Kabinenin diğer üyeleri aydınlatılmadı. Sadece Kabine ve Dışişleri'nin en üst resmi kademeleri yaşananların bilincindeydi. Halk Savaş Kabinesi'nin karşı karşıya olduğu mühim kararın farkında değildi, Manş Denizi'nin karşı kıyısında burunlarının dibindeki durumun vahametini dahi bütünüyle kavrayamamıştı. Böylesi bir durumun

dünyanın her yerine yayılmış televizyon ve binlerce kilometre ötede yaşanan savaşların neredeyse an be an yayınlandığı göz önünde bulundurulduğunda bugün yaşanması tahayyül dahi edilemez.

Tarih de yaşananları hasır altı etti. Ne Churchill ne de Halifax savaştan sonra yayınladıkları hatıratlarda Hitler ile barış masasına oturmak üzere İtalyanları arabulucu olarak kullanmaya dair kısa ömürlü bu tasarıdan hiç bahsetmedi. Churchill savaş hatıratının taslağının bir yerinde Halifax'ın "tehlikeli bir düşmana" taviz vermeye meyilli olmasından bahsederek Dışişleri Bakanı'nın Bastianini ile görüşmesine değindi. Ancak ihtiyatlı olması yönünde teşvik edildiğinden geri adım atarak bu kısmı yayınlamadı.[143] Ancak olaylardan otuz yıl sonra resmî kayıtlar yayınlandığında 1940 Mayıs'ındaki görüşmelerin İngiltere'nin geleceği açısından ne kadar hayatî önemi haiz olduğu anlaşıldı.[144]

Halifax'in sunduğu alternatif strateji tercih edilseydi nelerin yaşanacağına dair doğal olarak ortaya sadece spekülasyon ve varsayımlar atılabilir. Ancak Churchill ve Savaş Kabinesi'nin diğer üyelerinin bu stratejinin nelere yol açacağını düşündüğünü biliyoruz. Ayrıca İngiltere barış istediği takdirde Almanların (bir sonraki bölümde incelenecek olan) planlarının ne olacağını da tahmin yürütebilecek kadar az çok biliyoruz.[145]

---

143 Reynolds, *In Command of History*, s. 171.

144 Bu kayıtları bütünüyle ilk kez Philip Bell, *A Certain Eventuality* adlı eserinin üçüncü bölümünde masaya yatırmıştır. Esnouf, – şaşırtıcı bir şekilde basılmamış – doktora tezinin yedinci ve sekizinci bölümünde söz konusu kayıtları derin bir incelemeye tabi tutmuştur. Reynolds, "Churchill and the British "Decision" to Fight on in 1940" makalesinde; Hill, eserinde (6. bölümde) analiz etmiştir. Ayrıca Costello çalışmasında olayları canlı biçimde tasvir etmiştir. Roberts'in başarılı Halifax biyografisinde (22. bölüm) de bu olay kendine kısa de olsa bir yer bulmuştur. Lukacs'ın *Five Days in London* eserinde ise söz konusu olaylar dizisi sürükleyici bir kitaba dönüştürülmüştür. Bahsi geçen tüm eserlerin bu ilk bölümü ne kadar derinden etkilediği açıktır.

145 Costello (s. 254–255'te), kanıtların, "Halifax'in, Almanya'nın İngilizlerin bağımsızlığını tehlikeye atmayacak şartlar sunmaya hazır olduğunu" işaret ettiğini ileri sürüyor. Bu, Nazilerin niyetinin yanlış okunmasıdır. Hitler'in İngiltere'yi ve İmparatorluk'un geri kalanını bağışlamaya hazır olduğunu söylemesi, Costello'nun ima ettiği üzere, Führer'in İngiliz bağımsızlığına müsaade edeceği anlamına gelmiyor. İngiltere, ancak Vichy Fransası'nın olduğu kadar bağımsız olabilirdi, zaten vadesi de kısa sürede dolardı. Birleşik Krallık'ın bağımsız bir kuvvet olarak varlığını sürdürmesine müsaade edileceğinin varsayılması, Hitler'in uzun soluklu hedeflerinin

Almanların müzakere masasına oturmak için şüphesiz ilk sunacakları şart Londra hükümetinin değiştirilmesi olurdu. Uzun süredir Alman karşıtı, savaş taraftarı fraksiyonun en önde gelen ismi olarak bilinen (Nazilerin çarpık düşünme biçimleriyle Yahudi etkisinde olduğunu düşündükleri) Churchill ve destekçileri istifaya zorlanırdı. Almanlar Londra'da Reich'ın çıkarlarına daha çok uyum sağlayacak ve Avrupa'da barışın tesis edilmesi için Churchill'in liderliğindeki hükümetten beklenmeyecek kadar büyük tavizler vermeye hazır bir yönetim bulunmasında ısrar ederdi. Önceden ifade edildiği üzere bizzat Churchill de Almanların İngiliz Faşistlerinin lideri Oswald Mosley liderliğinde bir kukla hükümetin başa geçmesini isteyeceğini düşünüyordu.[146] Mosley'dense, İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'ndaki başbakanı, Hitler'in hayranlık duyduğu ve aynı şekilde 1936'da Berchtesgaden'da görüştüğünde Alman diktatörüne büyük hayranlık duyan David Lloyd George yeni yönetimin başına geçirilecek isim olarak Berlin'in gözdesi olurdu.

Churchill, aslında Lloyd George'un kabineye katılmasını istemiş ve 13 Mayıs'ta kendisine Tarım Bakanlığı'nı teklif etmiş fakat kendisi Chamberlain ile görev yapmak istemediğinden Başbakan'ı geri çevirmişti. Lloyd George o dönemde yetmişli yaşlarının sonundaydı. İngiltere'nin savaşı kazanamayacağını, önünde sonunda müzakere masasına oturmak zorunda kalacağını düşünüyordu.[147] George yine de yurtdışında ve İngiltere'de itibarını kaybetmemiş, nüfuzunu devam ettirebilmişti. Mayıs sonlarında atmosfer gittikçe kararırken Churchill Lloyd George'u hükümete dahil etme hususunda Chamberlain ile görüştü. Chamberlain Başbakan'a dürüstlükle yanıt verdi; George'ye güvenmiyordu ve onunla birlikte çalışamazdı. Churchill'e kendisi ile George arasında seçim yapmak zorunda kalacağını ifade etti. Başbakan anında geri adım attı, Chamberlain'in kalmasında ısrar etti. Churchill müphem bir ifade kullanarak Chamberlain ile beraber görev yaptıklarını ve "son ana kadar birlikte kalacaklarını" söyledi. Lloyd George'nin düşüncelerini, yenilgiyi kabullenen biri olup olmadığını bilmediğini

ziyadesiyle naifçe yorumlanmasıdır. Hakikatte ise, o şartlar altında İngiltere'nin Almanya'nın uydusu olması kaçınılmazdı. Durumun nispeten daha mantıklı biçimde değerlendirilmesi için bkz. "Churchill the Appeaser?", s. 200–206.

146 *The Second World War Diary of Hugh Dalton*, s. 28.

147 Lukacs, *Five Days in London*, s. 128; Nicolson, s. 166 (20.8.1939).

ekledi.[148] Churchill buna rağmen birkaç kez Lloyd George ile görüştü. Ancak George'u kabineye katma girişimlerinin hepsi kendisi ile Chamberlain arasındaki husumete takıldı.

Lloyd George doğrudan yenilgiyi kabul eden biri değildi. 1940 yazında, barış şartlarının hemen yerine getirilmemesi gerektiğini ancak İngiltere Alman hücumunu savuşturduktan sonra daha iyi bir konumda pazarlık edebilecek hâle geldikten sonra düşünülebileceği görüşündeydi. Fakat Churchill ve Chamberlain George'a güvenmemekte haklıydı. Lloyd George 1940 sonbaharında kendisini İngiltere'nin varlığını devam ettireceği kesinleştikten ancak Almanya karşısında kesin zafer alacağının imkânsız olduğu anlaşıldıktan sonra barışı tesis eden Başbakan olarak tahayyül ediyordu. 1940 Ekim'inde sekreterine "Winston başarısız olana kadar" bekleyeceğini söyleyecekti.[149] Öncesinde yani Haziran ve Temmuz aylarında barış için yoklamalar yapıldığı haberleri her gün akmaya başlamışken Lloyd George'nin yakında Churchill'in koltuğuna oturacağı dedikoduları Berlin'e ulaşmıştı.[150] Hitler muhtemelen tekrar tahta çıkarılacak Kral VIII. Edward adına Vichy tarzı bir hükümetin başında Mareşal Philippe Pétain'ın muadili olarak Lloyd George'u kuvvetle muhtemel kabul ederdi.[151]

Churchill'in ifade ettiği üzere "bıçak sırtı" müzakere masasına bir kez oturulursa hükümet Almanya'ya topraklarını ve silahlı kuvvetlerini teslim edecek kadar zayıf bir duruma düşürülecekti. Hitler sonraları pek çok kez İngiliz İmparatorluğu'nu muhafaza etmek istediğini ifade etse de bu sözlerin İngiltere'yi bağımsız bir kuvvet olarak koruyacağı anlamına geldiğini düşünmek mümkün değil. Gelecek bölümde de

148 Birmingham Üniversitesi Kütüphanesi, Neville Chamberlain Dosyaları, NC2/24A, 119 numaralı dosya (28.5.1940). Ayrıca bkz. Dilks, s. 82–83. Lukacs, "Mayısın kritik anlara sahne olan son günlerinde Lloyd George'un ismi öne sürülmedi." diye not düşüyor (s. 129'da). Chamberlain'in günlüğüne yazdığına bakılırsa George hakkında bir konuşma geçmişti.

149 Reynolds, "Churchill and the British "Decision" to Fight on in 1940", s. 150–151.

150 Schlie, s. 217.

151 Alman Dışişleri 1940 Temmuz'unun ortalarında Windsor Dükü'ne [VIII. Edward, ç.n.] yakın olduğu belirtilen kaynaklardan Dük'ün kendisini Almanya ile barışın tesisinin sıkı bir destekçisi olarak ifade ettiğini ve bombardımana devam edilmesinin İngiltere'yi müzakereye meylettireceğini düşündüğünü öğrenmişti. (*Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes*, Berlin, R29571, 191 numaralı fiş, B002546 numaralı kare).

görüleceği gibi Hitler'in rejiminin bazı unsurlarından özellikle de Alman donanmasından İngiltere'den ciddi toprak talebi ve Kraliyet Donanması'nın teşkil ettiği tehdide katiyen son verilmesi yönünde baskı geleceği kesindi.

Tabii sürgündeki İngiliz hükümeti sömürgelerinden birinde büyük ihtimalle direnişe devam ederdi. Donanmanın da dost ülkelerin güvenli limanlarına kaçırılması mümkün olabilirdi. Ancak İngiltere'nin 1940 baharının sonları ya da yazında yapacağı bir barış anlaşmasından eli kolu bağlanmış vaziyette ve zafiyet içinde çıkacağı aşikardı.

İngiltere Almanya'yı destekler ya da en azından Nazi Almanyası lehine tarafsızlığını ortaya koyarsa Roosevelt'in malzeme ve askeri destek sağlamaya yönelik eğilimi de başlamadan son bulurdu. Kamuoyunda açık bir şekilde infiratçılık rüzgârının esmediği dönemde dahi genel kanı hâlâ okyanus ötesine müdahale konusunda fazlasıyla hassas olduğundan Başkan'ın İngiltere'nin desteklenmesi fikrini açıkça ifade etmesi kolay değildi. Batı Avrupa emniyete alınmış, Amerika da yakın bir tehdit oluşturmuyorken Hitler tüm dikkatini, artık İngilizlerin de desteğiyle Sovyetler Birliği'ne karşı "yaşam alanı" için mücadele vermeye odaklayabilirdi.

1940 Mayıs'ının sonlarında alınan "savaşa devam" kararı sonucunda derinden etkilenen tek ülke İngiltere değildi. Fransa'nın ezici biçimde askeri mağlubiyete uğratılması ile aynı anda veya bu olaydan hemen sonra gücüne muazzam bir darbe vurulmuş olan İngiltere ile barış müzakeresi Almanya'nın avantajına olur ve Hitler'i Batı Avrupa'nın tamamında muzaffer kılardı. İngilizlerin direniş kararı Hitler'in batıdaki savaşı bitirmesini engellemişti. Bu durum Alman diktatörünün ne kadar büyük bir kumar oynadığını da ortaya koymuştu. Şimdi Hitler batıdaki savaşı yarım kalmışken "yaşam alanı" elde etmek ve "Yahudi Bolşevizmi'ni" imha etmek üzere hedeflediği savaşta ideolojik baş düşmanı Sovyetler Birliği'ne taarruz etmek üzerine kafa yormak durumundaydı. İngiltere'nin arkasında Amerika'nın savaş kudreti bulunuyordu. Washington'un İngilizlerin savaş gayretine yardım ihtimali de her geçen gün artıyordu. Hitler zamanın Almanya'nın aleyhine işlediğini düşünüyordu. Almanya Amerikalılar savaşa girmeye hazır ve istekli olmadan evvel İngiltere'yi savaş dışı bırakmak zorundaydı. Amerika, Almanlar Avrupa'nın tamamını hâkimiyeti altına almadan ve

kıtanın maddi kaynaklarını ele geçirmeden evvel İngiltere'nin yardımına koşarsa Almanların nihai zafer ihtimali ciddi boyutta azalır ve uzun vadede belki de tamamen ortadan kalkardı. Bu sebeple İngilizlerin savaşa devam etme kararı Hitler'in zamanla yarışmasına yol açtı. Alman diktatörü İngiliz hükümeti diz çökmezse önünde iki seçeneği olduğunu düşünüyordu: ya İngiltere'yi askerî olarak mağlup edecek ya da hızlıca bir harekât düzenleyerek Sovyetler Birliği'ni yendikten sonra kıtada Alman hâkimiyetini kabul etmeye zorlayacak, nihayetinde Amerikalıları savaş dışı tutmuş olacaktı.

Hitler, Mayıs'ın son haftasında İngiliz Savaş Kabinesi'ndeki hayatî tartışmalardan bihaberdi. Alman diktatörü ancak Fransa karşısında muzaffer olduktan sonra 19 Temmuz'da Reichstag'da yarım ağızla dile getirdiği son "barış teklifi"ni İngiltere hükümeti hızlıca reddedince İngiltere'nin savaşa müzakere ile son vermeye yönelik tüm ihtimalleri reddettiğini anlamıştı. O ana dek İngiliz ordusu sağ salim Dunkirk'ten tahliye edilmiş, Londra ve Washington'da Amerikalıların hayatî yardımına yönelik çalışmalar yürütülmeye başlamıştı. Şimdi hayati karar verme sırası Hitler'deydi ve o da çok geçmeden seçim yapmak zorunda kalacaktı.

2

Berlin, 1940 Yaz ve Sonbaharı

Hitler Sovyetler Birliği'ne Taarruz Kararı Alıyor

Führer, İngiltere'nin barış yapmama ısrarına hiç anlam veremiyor. Sebebinin İngiltere'nin Rusya'ya umut bağlaması olduğunu düşünüyor (biz de öyle düşünüyoruz). Hâliyle [Hitler] İngiltere'yi cebren barış yapmaya ikna edeceğimiz kanaatinde.

Alman Genelkurmay Başkanı Franz Halder,
Günlüğüne 13 Temmuz 1940 tarihinde düştüğü nottan.

"Rusya devrilince İngiltere'nin son umudu da paramparça olacak. Almanya Avrupa ve Balkanların efendisi olacak. Karara varıldı; Rusya'nın imhası bu mücadelenin bir parçası olacak. 1941 baharı... Eğer 1941 Mayıs'ında başlarsak işi bitirmek için beş ayımız olacak."[1] Adolf Hitler 31 Temmuz 1940 tarihinde Alplerde, Berchtesgaden'ın dağlarındaki konutu Berghof'ta düzenlediği toplantıda generallerine İkinci Dünya Savaşı'nda verdiği en mühim kararı bu çarpıcı cümlelerle duyurdu. Bu karar tarihteki en kanlı mücadelenin habercisiydi. Muazzam bir mücadele olacaktı bu. Doğu Avrupa'da otuz milyonun üzerinde Sovyet ve Alman vatandaşının canına mal olacak, uçsuz bucaksız toprakları eşi benzeri görülmemiş bir yıkıma sürükleyecek, neredeyse dört yıl sonra Alman diktatörünün Berlin'deki sığınağında intiharıyla ve Sovyetler Birliği'nin gelecek kırk beş yıl boyunca Avrupa kıtasının yarısından fazlasına hâkim oluşuyla neticelenecekti.

1 Franz Halder, *Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942*, C. 2: *Von der geplanten Landung in England bis zum Beginn des Ostfeldzuges* (1.7.1940–21.6.1941), Hans-Adolf Jacobsen (ed.), Stuttgart, 1963, s. 49 (31.7.1940); çev. *The Halder War Diary*, 1939–1942, Charles Burdick ve Hans-Adolf Jacobsen (ed. ve çev.), Londra, 1988, s. 244–245.

Yaşananlar göz önünde bulundurulduğunda Hitler'in önerisi tam anlamıyla delilikti. Hitler'in düşündüğünü Napolyon evvelden denemiş, 1812'deki harekâtı Büyük Ordu'nun[2] ve kendisinin imparatorluk kurma hayallerini rezil edici bir şekilde yerle yeksan etmişti. Hitler'in kumarının neticeleri çok daha feci oldu. Alman diktatörün bu kararı hem kendisi hem de milleti için intihar gibi görünüyor. Öyleyse Hitler bu kararı neden aldı? Fransa seferinde ordusunun kazandığı olağanüstü zaferin yarattığı ya da büyüttüğü aslı astarı olmayan yanılmazlık hissi mi diktatöre bu kararı aldırmıştı? Hiçbir mantığa dayandırılamayacak bir ideolojinin tabii neticesi, "Yahudi Bolşevizmi'nin" imhasını hedefleyen akıl almaz çılgınlık hâli miydi bunun sebebi? Karar çılgınlık eseri ise silahlı kuvvetlerin komutanları neden bu kararı uyguladı? Mesele sadece bir diktatörün kendi çarpık görüşlerini gönülsüz tebaasına dayatması mıydı? Hitler'in kesin surette reddettiği başka seçeneği var mıydı? Ya da kararını duyururken konuşmasının başında söylediği gibi bu tuhaf kararın ardında stratejik açıdan bir mecburiyet mi söz konusuydu? Hitler'in karar alırken aslında sanıldığı kadar serbest olmasını engelleyen mecburiyetleri mi vardı?

Hitler'i savaş kararına götüren yol şu ana kadar fazlasıyla incelendi. Ancak art arda sıraladığımız sorulara yanıt bulmaya çalışmadan önce Sovyetler Birliği'ne taarruz etme gibi kritik bir kararın evveliyatında hangi gelişmeler öne çıkıyor, onu hatırlamamız lazım.

I

1941 Haziran'ı Alman askerlerinin Rus topraklarını ilk istilası ya da Doğu Avrupa topraklarının büyük miktarını ilk kez işgali değildi. Birinci Dünya Savaşı da bu olaylara sahne olmuştu. Alman ordusu 1915'in ikinci yarısında Polonya'nın Rusya hâkimiyetindeki topraklarını istila ve Baltık kıyısı boyunca muazzam miktarda toprağı işgal etmişti. Almanlar iki yıl sonra Belarus ve Ukrayna'ya kadar ilerledi.[3] 3 Mart 1918'de yeni Bolşevik rejimine dayatılan, ağır şartları bulunan Brest-Litovsk Antlaşması Almanların Polonya, Finlandiya, Letonya,

2 Fr. *Grande Armée*. Napolyon'un Rusya harekâtına dek Avrupa'nın dört bir yanında muzaffer olmuş, bünyesinde ünlü komutanlar barındırmış ordusu. (ç.n.)

3 David Stevenson, *Cataclysm: The First World War as Political Tragedy*, New York, 2004, s. 107; Norman Davies, *Europe: A History*, Oxford, 1996, s. 903.

Litvanya, Estonya, Belarus ve Ukrayna üzerindeki nüfuzunu tanıyordu.[4] Brest-Litovsk, Hitler'in Alman halkını ayakta tutmak için gereken "toprak ve araziyi" sağladığı için övdüğü bir anlaşmaydı.[5] Yıllar sonra askerî liderlerine Sovyetler Birliği'ni işgalinin siyasî amaçlarının Ukrayna, Baltık, Finlandiya ve Beyaz Rusya'da (Belarus) tampon devletlerin kurulması olduğunu anlatan Hitler'in hedefleri Brest-Litovsk'un şartlarını andırıyordu.[6]

1918'de işgal ettikleri Rusya'da gördükleri Almanların aklından hiç çıkmadı ve bu imgeler bir nesil sonra yaşanan çok daha vahşice işgale yol açan zihniyeti şekillendiren öğelerden biri oldu. Bir Alman subayı Rusya'ya ilişkin izlenimlerini şöyle aktarıyor: "Rusya'nın dibi. Orta Avrupa'nın kültürüne dair hiçbir iz yok. Asya, stepler, bataklıklar, klostrofobi yaratan bir cehennem, çamurla kaplı bomboş arazi."[7] Böylesi izlenimlerden etkilenen işgal kuvvetleri Baltık bölgesinde nizam tesis edecek ve oraya "kültür" getirecek bir Alman askerî devleti kurmak istedi. Bu askerî devletin ütopik planlamalarındaki kilit isim savaşın ikinci yarısında Alman ordu liderleri arasındaki en dinamik komutan olan General Erich Ludendorff idi.[8] Ludendorff 1920'li yılların başında Hitler ile yakın ilişki kuracak, fiyaskoyla sonuçlanan 1923 Kasım'ındaki birahane darbesi teşebbüsünde Hitler'in yanında olacaktı.

Ludendorff kuvvetle muhtemel Hitler'in 1920'li yılların başlarında Rusya'ya ilişkin değişen görüşleri üzerinde etkisi bulunanlardan biriydi. Hitler'in dış siyasetinin Almanya'nın 1914 sınırlarını yeniden tesis etme, yitirilen sömürgeleri geri kazanma ve nihayetinde nefretlik Versailles Anlaşması'nın müsebbibi olan savaşın galipleri Fransızlar ve İngilizlerden intikam almayı vurgulayan, erken dönem geleneksel Pan-Germen odağı tam da bu dönemde yerini başka bir stratejiye bıraktı. Bu strateji Rusya'dan toprak kazanmak üzere doğu istikametinde

4 Stephen Pope ve Elizabeth-Anne Wheal, *The Macmillan Dictionary of the First World War*, Londra, 1995, s. 83.

5 31 Mayıs 1921 tarihli bir konuşmasında geçmektedir, bkz. Eberhard Jäckel ve Axel Kuhn (ed.), *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen 1905–1924*, Stuttgart, 1980, s. 426.

6 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 33; Barry A. Leach, *German Strategy against Russia 1939–1941*, Oxford, 1973, s. 58.

7 Vejas Gabriel Liulevicius, *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity and German Occupation in World War I*, Cambridge, 2000, s. 278'te alıntılanmıştır.

8 Liulevicius, s. 6–7.

genişlemeye odaklıydı ve bunun neticesinde İngiltere'yle iyi ilişkiler kurmayı hedefliyordu. 1922 Aralık'ında bu minvalde bilinen ilk açıklamasında Hitler "İngiltere'nin yardımıyla Rusya imha edilmeli. Rusya Alman vatandaşlarının yerleşebilmesi ve Alman sanayiinin genişleyebilmesi için yeterli alan sağlayacaktır." diye konuşmuştu.[9] 1924 itibarıyla doktrin Hitler'in kafasında kesinleşti ve bunu 1926'da yayınlanan eseri *Mein Kampf*'ın[10] ikinci cildinin sonlarına doğru, su götürmez bir şekilde izah etti: "Biz Nasyonal Sosyalistler savaş öncesi dönemdeki dış siyasetin altını hususiyetle çiziyoruz. Altı yüz yıl önce kaldığımız yerden devam ediyoruz. Güney ve batı istikametlerindeki hareketliliğe bir son veriyor ve gözümüzü doğudaki topraklara çeviriyoruz... Bugün Avrupa'da topraktan bahsedildiğinde, akla ilk gelen Rusya ve vasalı olan sınır devletleridir."[11] "Yaşam alanı" (*Lebensraum*) doktrini hiç değişikliğe uğramadı ve ta Berlin'deki sığınağında geçirdiği son anlarına dek Hitler'in "dünya görüşünün" ayrılmaz parçasıydı.

Fikir özgün değildi. Esasen 1890'lı yıllardan beri nasyonal-emperyalist düşüncenin bir parçasıydı ve sonrasında jeopolitik kuramcılar, özellikle de Hitler'in özel sekreteri Rudolf Hess'in hocası Münihli profesör Karl Haushofer bu fikri "ilmî temele" oturtmuştu. Fikir ilkel ekonomiye dayanıyordu: Büyük bir gücün kuvvet ve canlılığında temel olan nüfus büyümesini sağlamanın tek yolu yerleşim için toprak kazanmaktı. Almanya'nın sınırları gerekli nüfus büyümesine müsaade etmeyecek kadar kısıtlı görülüyordu. Bu yüzden Almanya'nın toprak kazanması gerekiyordu. Hitler'in kudretine hayran olduğu ve kıskandığı İngiliz İmparatorluğu deniz aşırı fetihler ve sömürgecilik ile kazanılan toprak üzerinde tesis edilmişti; Almanya memlekete daha yakın topraklarda, Doğu Avrupa'da sömürge bulmalıydı.

Hiçbir ülke, devlet ya da millet gönüllü olarak toprağından vazgeçmeyeceğinden *Lebensraum* planını gerçekleştirmek için toprak kazanmak üzere savaşılması esastı. Bu bağlamda söz konusu plan sadece

9 Jäckel ve Kuhn, s. 773;Geoffrey Stoakes (çev.), *Hitler and the Quest for World Dominion*, Leamington Spa, 1986, s. 137.

10 Alm. Kavgam. (ç.n.)

11 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, 876–880. baskı, Münih, 1943, s. 741–743; Adolf Hitler, *Mein Kampf*, (çev. Ralph Mannheim), D. C. Watt'ın önsözüyle, ciltsiz baskı, Londra, 1973, s. 597–598 (çeviride düzeltiler yapılmıştır).

emperyalizme dayanmıyordu. Bu görüşün aynı zamanda güçlü olanın yaşamaya hakkı olduğuna ve zayıfın mağlup olmayı hak ettiğine, daha hareketli ve yaratıcı ırkların alt ırklara karşı zafer kazanması gerektiğine inanan sosyal Darwinist ve ırkçı bir temeli bulunuyordu. Hitler bu politikaya başka bir ırkçı unsuru, antisemitizmi ekledi.[12] Her ne kadar korkunç bir görüş olsa da Hitler'in antisemitizmi de özgün değildi. Hitler'in Yahudi karşıtı paranoyasının derinliği gerçekten sıradışıydı fakat bu fikri kendisiyle paylaşan sayısız kişi bulunuyordu. Hitler'in, patolojik antisemitizmi ile *Lebensraum* kavramını tek bir dünya görüşünün başat unsurları olarak bir araya getiren ilk kişi olması sebebiyle yine de bir nebze özgünlüğü bulunuyordu.[13] Hitler 1920'lerden beri muhtemelen yayıncı dostu Baltık kökenli Alfred Rosenberg ile Rus sürgünlerinin Alman sağ basınına yansıyan fanatik antisemitist ve Bolşevik karşıtı söylemlerinin etkisiyle Bolşevizm'i Yahudilerin yönettiğini düşünüyordu.[14] Hitler'in yukarıda alıntılanan ifadesinde Almanya'nın doğudaki toprak ihtiyacı bölgede Yahudi yönetimin imhasıyla doğrudan irtibatlandırılıyor. Hitler "Rusya yüzyıllar boyu yönetici tabakasının Alman kökenli temelinden beslendi. Bugün ise bu temel tamamen yok edilmiş durumda. Yerini Yahudiler almış. Yahudiler bir idarenin parçası olamaz, anca var olanı çürütür. Doğudaki devasa imparatorluk çöküşün eşiğinde. Rusya'daki Yahudi idaresinin sonu Rus devletinin de sonu olacak." diye yazmıştı.[15] Bir başka deyişle Rusya'da "yaşam alanı" tesisi ülkedeki Yahudilik gücünün yok edilmesiyle eşanlamlı olacaktı.

---

12 Antisemitizm kelimesi anlam itibarıyla Sami halklarına (Araplar, Habeşler, Arami, Süryani ve İbraniler) duyulan düşmanlık anlamına gelse de ortaya atılışından beri Yahudilere karşı düşmanlık ve ayrımcılığı tanımlayan bir kavramdır. (ç.n.)

13 Eberhard Jäckel, *Hitlers Weltanschauung: Entwurf einer Herrschaft*, Tübingen, 1969, 2. ve 3. bölümler.

14 Ernst Piper, *Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe*, Münih, 2005, s. 49, 57–58. Baltık ülkelerinde yaşayan ve savaştan sonra Almanya'ya, özellikle de Münih ve havalisine yerleşen 20.000 civarındaki etnik Almanın, savaşın hemen sonrasındaki yıllarda sağcı çevrelerde sayılarıyla orantılı olmayan bir nüfuzu bulunuyordu. Bolşevik Devrimi'nin Yahudi liderlerinin "Asyalı" barbarlık yöntemleriyle arasında nasıl bağlantı kurulduğuna ilişkin bir örnek için bkz. Niall Ferguson, *The War of the World: History's Age of Hatred*, Londra, 2006, 11 numaralı görsel (s. 122-123).

15 Hitler, *Mein Kampf*, s. 741–743; çev. Mannheim (kısmi değişiklik yapılmıştır), s. 597–598.

Hitler 1920'lerin ilerleyen döneminde yaptığı konuşmalarda birçok kez "yaşam alanı" temasını ikrar etti. 1928'de kaleme aldığı, dış politikaya ilişkin düşüncelerini *Mein Kampf*'ta yaptığından daha geniş açıkladığı yayınlanmayan eserinde de bundan bahsetti. Hitler, bu eserinde dış siyaseti "halkın yaşam alanının gerekli niceliğini ve niteliğini güvence altına alma sanatı" olarak tanımladı.[16] Hitler'e göre Almanya'nın tek bir hedefi vardı ve bu hedefe "dünyada yalnız tek bir yerde, doğudaki topraklarda" ulaşılabilirdi.[17] 1928'de böylesi fikirlerin etki alanı çok dardı. Almanların çok azı böyle düşünüyordu ve aynı fikirde olanlar da gerçekleşmesinin mümkün olmadığı kanaatindeydi. Hitler siyasetin en kuytu köşelerinin, son *Reichstag*[18] seçiminde halkın %3'ünden azının desteğini alabilmiş, ufukta siyasi kudret kazanma ihtimali bulunmayan uç partilerinden birinin liderliğini yapıyordu. Hitler ana akım siyasete çok başka bakıyordu. Gustav Stresemann idaresindeki Alman Hariciyesi Locarno[19] ve Cemiyet-i Akvam'ın kolektif güvenlik siyasetine bağlıydı. Bolşevizm düşmanlığına rağmen Sovyetler Birliği ile ilişkiler sağlamdı. *Reichswehr*'in[20] Versailles ile dayatılan kısıtlamaları baypas ederek yeniden silahlanma yolunda üstü kapalı adımlar atmasına yardımcı olan Rapallo Antlaşması 1922'de imzalanmış ve karşılıklı fayda sağlayacak bir ekonomik iş birliği tesis edilmişti.[21]

Almanya Büyük Buhran'ın pençesindeyken Nazi hareketinin jet hızıyla iktidara gelişi esnasında Hitler "yaşam alanından" önceki

16 Gerhard L. Weinberg (ed.), *Hitler's Second Book: The Unpublished Sequel to Mein Kampf*, New York, 2003, s. 28.

17 *Hitler's Second Book*, s. 152.

18 *Reichstagsbäude*, diğer bir adıyla *Bundestag* (XX. yüzyıl başlarında *Reichstag* ismi kullanılıyordu) Alman Federal Meclisi'nin merkezidir. Almanya'da imparatorluk döneminden beri meclisi bu binada toplanmıştır. 1933 yangını ve İkinci Dünya Savaşı'nda gördüğü hasarla bir süre kullanılamamış, 1960'lar itibarıyla tamir edilmiş olsa da ancak Almanya'nın 1990'da birleşmesinden sonra yeniden inşa edilmesi ile meclis işlevine geri dönmüştür. (ç.n.)

19 Locarno Antlaşması Büyük Savaş sonrasında Avrupa'da iş birliğini tesis etmek için İsviçre'nin aynı adı taşıyan kentinde 5-16 Ekim 1925 tarihlerinde müzakere edilen ve Aralık ayında İngiltere'de imzalanarak yürürlüğe giren antlaşmadır. Tarafları Almanya, Belçika, Çekoslovakya, Fransa, İngiltere, İtalya ve Polonya'dır. (ç.n.)

20 Alm. *İmparatorluk Ordusu*. Versailles ile tesis edilen Alman ordusu. 1935'te adı *Wehrmacht* [Silahlı Kuvvetler] olarak değiştirilmiştir. (ç.n.)

21 Lew Besymenski, *Stalin und Hitler: Das Pokerspiel der Diktatoren*, Berlin, 2004, s. 51–56.

söylemlerine nazaran çok daha az bahsediyordu. İleride bir ara toprak kazanmak için verilecek, Sovyetler Birliği'yle savaşmalarını gerektirecek bir mücadeleden bahsetmek oy kazandırmazdı. İnsanların çoğu kendi hükümetlerinin başarısızlığının ceremesini çekiyordu ve ekonomik buhran döneminde günü kurtarmanın peşindeydi. Hitler tüm bunları ve Nasyonal Sosyalizmin çatısı altında birlik olmayı, güçlenmeyi teklif eden yeni bir başlangıç umudunu sürekli vurguluyordu. "Yaşam alanı" temasını vurgulamasa da bu emelden vazgeçmiş değildi. Hitler'in bu esnada Weimar demokrasisinin sıkıntılarından insafsızca istifade etmesi ile namı yayıldı ve neticesinde Reich Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg kendisini 30 Ocak 1933'te Reich Şansölyesi olarak atadı. Artık Hitler'in dış siyasete ilişkin iddiaları aşırıcı bir partinin borazanına ait görüşler değildi. Bu iddiaların arkasında muazzam bir kitlesel hareket bulunuyor ve devletin en önemli isminin desteğini alıyordu.

Başlarda dış siyasette ne "yaşam alanının" kazanımına dair ne de belirgin başka bir hedef ortaya kondu. Hitler ilk olarak Almanya'nın uluslararası camiadaki zafiyetini aşmaya koyuldu. Bunun için Almanya'nın silahlı kuvvetlerini yeniden tesis etmek şarttı. Vakit kaybetmeden silahlanmayı en büyük öncelik olarak belirledi. Şansölyelik makamına oturduktan sadece dört gün sonra verdiği söylev generallerinin canına minnetti. Komutanların çoğu silahlanmalarının önündeki zincirlerin kırılacağı günü bekliyor ve gizliden gizliye planlar yapıyordu. Demokrasi devrildiğinde Almanya zamanla bir kez daha Orta Avrupa'nın, hatta tüm Avrupa kıtasının hâkimi olacak kudret ve kuvveti kazanabilecekti. Hâliyle Hitler'in 3 Şubat 1933'te silahlı kuvvetleri inşa etmede kararlı olduğunu ifade etmesinin memnuniyetle karşılanacağı açıktı. Hitler izleyeceği dış politikaya dair bir imada da bulundu. Belki daha fazla ihracat yapılabileceğini ifade etti. Ancak bu ifade sadece şüphe yaratmak içindi. Hitler fikrini "Belki de doğuda yeni yaşam alanlarının fethi ve fethedilen toprakların amansızca Almanlaştırılması daha iyi olurdu" diyerek alternatif olarak sundu.[22] 1920'lerde doktrin olarak benimsediği düşünceyi ihtiyatla ortaya koyuyordu. Bu sözleri duyanların çoğu muhtemelen ileride bir ara Versailles ile kaybedilen toprakları kazanmaya ve Orta ile Doğu Avrupa'da Alman üstünlüğünü

22 Thilo Vogelsang, "Neue Dokumente zur Geschichte der Reichswehr 1930–1933," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 2 (1954), s. 434–435.

tesis etmeye yönelik yayılmacı politika izleneceği imasında bulunduğunu düşünmüştü, ki hâlihazırda ekseriyeti bu fikre temel olarak katılıyordu. Askerlerin çok azı bunu somut dış politika hedefi olarak gördü. Söz konusu dönemde henüz somutlaşmış değildi zaten. Yine de Hitler'in dış siyaset tahayyülünün ne istikamette olduğunun işaretiydi ve bu sözleri on yıl evvel edindiği düşünceler ile aynı doğrultudaydı. Yani ilerleyen yıllarda Almanya savaş ile sonuçlanacak gelişmelere sebep olurken Hitler'in yaptıkları yalnızca uluslararası siyasetin beklenmedik gelişmelerine ayak uydurduğu için fırsatçılığa indirgenmemeli. Kendisinin fırsatlardan istifade ettiği açık ancak Hitler'in fırsatçılığına yön veren şey ideolojiydi.

Hitler'in Alman hükümeti üzerindeki tahakkümü 1933 yazı itibarıyla tamama ermişti. Artık yalnız muazzam bir parti değil gelişmiş bürokratik devlet yönetimi aygıtı ve en önemlisi de modern cebir ve baskı mekanizması elinin altındaydı. Bir yıl sonra devlete bütünüyle hâkim olmuştu. 1934 Haziran'ında Fırtına Birlikleri'nin[23] liderlerinin zalimce katledilmesi ile idaresi karşısındaki tek tehdit de ortadan kalkmış oldu. İhtiyar Cumhurbaşkanı Hindenburg kısa bir süre sonra hayatını kaybedince Hitler haricinde sadakat gösterilebilecek başka kimse kalmamıştı. O artık yalnız hükümetin değil devletin de başıydı. Kendi paramiliter örgütünün vahşice yok edilmesi en çok Alman ordusuna yaradı. Bu olay ordunun Hitler'e muazzam silahlanma programı sayesinde hâlihazırda mevcut olan desteğini pekiştirdi. Bu esnada kâr marjını en yüksek miktara çıkarmak için kendilerine sağlanan alan ile ağzı sulanan iş dünyası ve sanayi sektörü de büyük oranda yeni rejimin peşine takıldı.

1933 ve 1934 yıllarındaki kargaşadan sonra ortalık yatıştığında Nazi rejiminin tesis ettiği karar mekanizması demokratik devletlerin çalışma sistemine zerre kadar benzemiyordu. Hatta otoriter yönetimin diğer çeşitleri ile karşılaştırıldığında dahi tuhaf kaçıyordu. Hitler otoritesinin kolektif bir bünye tarafından kontrol edilmesi ihtimalinden hiç hazzetmiyordu. Bu sebeple kolektif hükümetin en yüksek organı olan kabine Hindenburg vefat eder etmez zayıflamaya başladı. Yasama ilgili bakanlar arasında taslakların elden ele gezmesi usulüyle halledildiğinden kabine toplantılarının sıklığı azaldı. 1938 Şubat'ında toplantılar

23 Alm. *Sturmabteilung*. (ç.n.)

tamamen sona erdi. Böylelikle devletin kolektif bir organı kalmamıştı. Bu arada parti ve devlet ikilisi arasında belirli sınırlar kalmadığından bu durum devlette kafa karışıklığı yaratmıştı. Führer bir yandan şahsen kendisinin ve çoğu zaman parti-devlet melezlerinin desteğiyle devletteki tıkanıklık ya da engelleri aşmak için tam yetkili kurumlar yaratma hevesi güderken diğer yandan asli bakanlıkların muhafaza edilmesi durumu kötüleştirdi. Nazilerin güçlüyü desteklemeye dayanan temel sosyal Darwinist felsefesi kontrolsüz rekabet ve "bilek kuvvetinin" kullanımını teşvik etti. Genel itibarıyla makamlar fiiliyatta bir şey ifade etmiyordu. Kuvvet mücadele ederek basamakları tırmanan ve Hitler'e anlık erişim sağlayabilenlerin elindeydi. Mevkii zayıf Reich İçişleri Bakanı Wilhelm Frick'in kâğıt üzerinde astı olmasına rağmen 1936 itibarıyla muazzam bir polis ve güvenlik teşkilatının başında bulunan SS lideri Heinrich Himmler ile ilga edilmemiş Reich İktisat Bakanlığı'nın büyük ölçüde yerini alan Dört Yıllık Plan'ın 1936'dan sonra başına geçen Hermann Göring bu durumun en önemli örnekleriydi.

Birbiriyle rekabet hâlindeki sayısız teşkilat ve idarî anarşi içinde Hitler en yüce mevkideydi. Ekseriyetle iç siyasete mesafesini korudu. Hitler'in karar verme mekanizmasından bahsetmek umumiyetle yanlış olurdu. "Karar" dedikleri genelde bir bakanın ya da parti üyesinin Hitler'in düzenli öğle yemeği toplantılarında kaptığı ve sonrasında "Führer'in emri" oluveren gayriresmî ifadelerdi. Hitler savaş öncesi dönemde gelişmeler istediği istikamette ilerlediği ve hakemlik yapması istenmediği (ki genelde hakemlik yapmaktan hoşlanmazdı) takdirde meselelere nadiren müdahil olurdu (ileride bu durum değişecekti). Ancak önemli anlarda, bir kriz anında ya da yeni bir karar alınması gereken bir yol ayrımına gelindiğinde Hitler'in müdahalesi hem gerekli hem de mühim olurdu. 1936'da sınai üretimi yoğunlaştırmak ve Alman ekonomisini savaşa hazırlamak için Dört Yıllık Plan'ın hazırlanmasına sebep olan, silahlanma için gereken ham maddelerin sağlanması krizi Führer'in rejimin erken dönemindeki müdahalelerinin belki de en önemlisine yol açtı.

Hitler savaştan önceki dönemde içişlerinde "istikamet belirlemek" dışında çok az şey yapmıştı.[24] Buna mukabil 1939'da Polonya'ya taarruz

24 "İstikamet belirlemek" tabiri için bkz. Martin Broszat, "Soziale Motivation und Führer-Bindung des Nationalsozialismus," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 18 (1970), s. 403.

ederek Avrupa'da savaş başlatma riskini alması başta olmak üzere 1933 itibarıyla aldığı dış siyasete ilişkin büyük kararlar şüphesiz kendisine aitti.[25] Polonya'ya savaş açma kararında da kabine gibi kolektif bir karar alma mekanizmasını sürece dahil etmedi. Merkezi hükümet parçalandığından kararı bizzat almadan evvel nabzını yoklamak istediklerinin görüşlerine ekseriyetle tek tek danıştı. 1937 Kasım'ında silahlı kuvvetlerinin komutanları ve Dışişleri Bakanı'nın katıldığı, yayılma ve savaşa ne kadar ihtiyaçları olduğunu izah ettiği önemli toplantıda sözlerine tartışacakları meselenin Reich Kabinesi'nin önüne getirilemeyecek kadar kritik olduğunu söyleyerek başladı.[26] Hitler'in bu yaklaşımı artık kısmen tipik hale gelmiş gizlilik kaygısını yansıtıyordu. Dış siyasette atılacak riskli adımların (ilerleyen dönemde de hayatî önem taşıyan askeri operasyonların) malumatını kısıtlamakta tamamen haksız sayılmazdı. 1940 Ocak'ında her bir askerî ofisin duvarına, "Hiçbir kimse, hiçbir makam ve hiçbir subay resmî sebeplerden dolayı bilmesi gerekmediği takdirde gizli tutulması gereken hususları öğrenemez" şeklindeki "Esas Emrini" astıracaktı. O zaman bile sadece gerektiği kadar, gerektiği zamanda bilgi verilecekti.[27] Ama durum gizlilik kaygısını da aşıyordu. Hitler, "Führer" konumunun kendisine hiçbir müdahale kabul etmeyen kati kuvvet ve sorumluluğu verdiğine, tek başına hayatî kararlar alabilme hakkı bulunduğuna inanıyordu. Bir komutanın ya da ilgili bakanın fikrini dikkate almak isterse dinleyebileceği ancak kararını verirken kendi mevkiinin, diğerlerinin görüşünden bağımsız olmak ve etkilenmemek gibi bir zorunluluğu beraberinde getirdiği kanaatindeydi. Neticede karar bilmesi gerekenlere ilan ediliyordu. Karara muhalefeti açıkça dile getirmek imkânsız değilse dahi son derece zordu; tereddütlerini baş başayken Hitler'e ileten de Führer'in cevaben bağıra çağıra nutuk çekmeye başlama ihtimalini göze almak zorundaydı. Ayrıca Hitler yönetici sınıfın, en önemlisi de silahlı kuvvetler liderlerinin tam desteğine güvenebilirdi. 1938 yazında Genelkurmay Başkanı General Ludwig Beck Hitler'in sonbaharda (sonradan Batılı güçlerin

25 Jost Dülffer, "Zum 'decision-making process' in der deutschen Außenpolitik 1933–1939," Manfred Funke (ed.), *Hitler, Deutschland und die Mächte: Materialen zur Außenpolitik des Dritten Reiches*, Düsseldorf, 1978, s. 186–204.

26 *DGFP*, 1, 19 numaralı belge, s. 29.

27 Max Domarus (ed.), *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, Wiesbaden, 1973, s. 1446.

Münih Konferansı'nda duruma müdahil olmasıyla ertelenmişti) Çekoslovakya'ya saldırma kararına esasen karşı çıktığında ordu yönetiminde tamamen yalnız kalmış ve çaresizce görevinden istifasının da Hitler'in siyasetinde hiçbir etkisi olmamıştı.

Hitler 1933 öncesinde siyasî rakipleriyle baş ederken olduğu gibi sonrasındaki süreçte de adeta alıcıları varmış gibi insanların zafiyetini görebilmişti. 1938 yılına dek dış siyasette kaydettiği başarıların ekseriyeti bu zorba iç güdüsü ile içindeki kumarbazın büyük oynama merakından kaynaklanıyordu. Hitler'in, Almanya'nın yeni ve iddialı dış siyaset biçimini belirlerken ilk büyük adımını atarak 1933 Ekim'inde Silahsızlanma Konferansı ve Cemiyet-i Akvam'dan çekilmesi, Hariciye ve silahlı kuvvetler yönetimiyle yüzde yüz uyumlu bir karardı. Zamanlamayı kendisi belirlemişti ancak o dönem iktidarda hangi milliyetçi parti olursa olsun bu kararı alırdı. Hitler Sovyetler Birliği ile ilişkilerin bozulmasını ve 1934 Ocak'ında Polonya'yla saldırmazlık paktının imzalanmasını Hariciye teşkilatına rağmen bizzat yürüttüğünde nispeten bağımsız bir adım atmıştı. Führer gün geçtikçe daha özgüvenli ve daha cesur hâle geldi. 1935 Mart'ında Alman hava kuvvetlerinin varlığını ve askerliği zorunlu hizmet hâle getirdiğini ilan ederek Versailles Anlaşması'nı delip geçtiğinde isabetli bir biçimde Batı demokrasilerinin buna hiçbir tepki vermeyeceği tahmininde bulundu. Bu kararı alırken ne askeri liderlerine ne de bakanlarına danıştı.[28] Hitler'in 1936 yılının başlarında Batılı demokrasilerin Habeşistan kriziyle apaçık ortaya serilen zafiyetinin Ren bölgesine yeniden asker sokulması için muhteşem bir fırsat sunduğu varsayımı da doğru çıkacaktı. Bu adım da kuşkusuz herhangi bir nasyonalist hükümetin gündeminde olurdu. Hitler tereddütle bir ay boyunca meseleyi birkaç danışmanı ile istişare ettiğinden dışişleri ve genelkurmay şaşırtıcı şekilde ufukta neyin olduğunu biliyordu ve bazıları çok riskli olacağı gerekçesiyle bu adıma karşı çıkıyordu. Hitler onlara kulak verdi. Ama yine de aksi yönde tavsiyelere rağmen Ren bölgesini silahlandırma kararını tek başına aldı. Kazandığı zafer neticesinde artık sınır tanımayan özgüvenini yansıtan bir propaganda konuşması yaptı ve şu ifadeleri kullandı: "Kaderin bana çizdiği yolu gözüm kapalı bile giderim."[29]

28 Klaus-Jürgen Müller, *Das Heer und Hitler: Armee und nationalsozialistisches Regime 1933–1940*, Stuttgart, 1969, s. 208.

29 Domarus, s. 606.

Gel gelelim kaderin ona çizdiği yol dümdüz değildi. Hitler 1920'li yılların ortasından beri "Yahudi Bolşevizmi'ne" karşı yapılmasını tahayyül ve arzu ettiği savaşta İngiltere'nin kendisinin dostu ve müttefiki olmasını istiyordu; düşmanı değil. Ancak iki ülke arasında 1935'te imzalanan deniz antlaşması gibi ittifak adımlarının yalancı bahar niteliğinde olduğu anlaşılacaktı. Almanya ile İngiltere'nin arası gittikçe soğudu ve İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain 1938'de Hitler'i "yatıştırmak" için elinden geleni yaptığında dahi bu soğukluk devam etti. Hitler, çok öncesinde İngiltere'yi Almanya'nın düşmanları arasında saymak zorunda olduğunu fark etmişti. Führer arkasında küresel bir imparatorluğu olan İngiltere'nin geç olsa da acilen silahlanmaya başladığının da bilincindeydi. Ayrıca Atlantik'in karşı kıyısında infiratçılıkla eli kolu bağlanmış olduğundan henüz adım atmamış fakat müdahalesi Birinci Dünya Savaşı'nda Almanya'nın kaderini belirleyen, kuvvetle muhtemel düşman addedilmesi gereken Amerika'nın muazzam potansiyeli bulunuyordu. Özetle zaman Almanya'nın aleyhine işliyordu. Almanya'nın silahlanma programını erkenden başlatması ve hızlıca yürütmesi sayesinde avantajı vardı ama bu avantaj uzun süre götürmezdi. Bu durum Hitler'in kumarbazlığından kaynaklanan sabırsızlığını kamçıladı. Führer harekete geçmek yerine bekledikçe riskin daha da büyüyeceğini öne sürüyordu.

Durumun aciliyetini arttıran bir diğer unsur da ekonomiydi. İlk aşamalarını tamamlayan silahlanma yarışı devletin kaynaklarına çılgın miktarda maliyetle ve ekonominin sistemli olarak idare edilmesiyle gerçekleştirilebilirdi. Almanya silah üretimini sürdürmek ve büyüyen nüfusuna mütevazı bir yaşam standardı sağlamak için ihtiyacı olan her şeyi üretebilecek ya da ithal edebilecek kaynaklara sahip değildi.[30] Silaha ne kadar çok para harcanırsa gıda için o kadar az para kalırdı. Hem silah hem de gıdanın üretimi daha fazla devam edemezdi. 1930'ların ikinci yarısına gelindiğinde zaman gittikçe daralıyordu. Ekonomide tehlike çanları çalıyordu. Savaş ekonomik krizin neticesi olarak patlak vermeyecekti. Tersine savaş ekonomisini yeniden yapılandırmaya yönelik ideolojik mecburiyet ekonomik krizi

30 Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, Londra, 2006, 7–9. bölümler, özellikle bkz. s. 206–207, 250–259, 285–289, 293–294.

büyütecekti.[31] Ancak hem Almanya'nın uluslararası konumunun çok daha aşağıda olacağını düşündüğünden hem de kaynakları ve imkanları zorlanan bir ekonomiyi sürdürmek mümkün olmadığından 1930'ların sonuna gelindiğinde Hitler harekete geçmek durumundaydı.

Hitler'in harekete geçmesinin sebebi sadece dışarıdan gelen baskılar değildi. Bu baskılar onu zaten yolcusu olduğu yola yönlendiriyordu. İktidarının ilk yıllarında Bolşevizm karşıtlığı Hitler'in dış siyasetini şekillendirmede görünürde çok az rol oynamış olsa da 1936 itibarıyla bu durum değişmeye başladı. 1936 yazında İspanyol İç Savaşı'nın başlaması Hitler'in bakış açısından Bolşevizm'i yeniden gündeme getirdi. Hitler ideolojik sebeplerden dolayı (Bolşevizm İspanya'yı, sonra da Fransa'yı ele geçirmek üzere olduğundan bununla mücadele etmek için) harekete geçerek İspanyol Cumhuriyeti'ne karşı yürütülen milliyetçi ayaklanmanın lideri General Francisco Franco'ya askerî yardım teklif etme kararını tek başına aldı.[32] Hitler'in yazın ilerleyen günlerinde duyurulan Dört Yıllık Plan genelgesi "Rusya'yla hesaplaşmanın kaçınılmaz olduğu" temeline dayanıyordu.[33] 1937 itibarıyla Hitler beş ila altı yıl içinde Avrupa'da büyük bir savaş bekliyor, Stalin'in "kafadan hasta" olduğunu düşünüyor ve Bolşevizm'den "bir ara yok etmek zorunda kalacağımız tehlike" olarak bahsediyordu.[34] Hâliyle Hitler savaş öncesi yıllarda dış politika uygulamalarını kısa bir süreliğine arka plana atacak birtakım değişiklikler yapsa da 1920'lerde geliştirdiği ideolojik hedefini hiç değiştirmemişti. Führer 1939 Ağustos'unda Stalin'le beraber akıl almaz bir sinsilikle Nazi ideolojisinin temelindeki Sovyetler Birliği'ne karşı düşmanlığı tersine çevirip baş düşmanıyla saldırmazlık paktı imzaladığında bu değişikliklerin en büyüğünü gerçekleştirdi.[35] O zaman dahi bu sansasyonel pakttan günler evvel iddialara göre

31 Timothy W. Mason, *Nazism, Fascism and the Working Class*, Cambridge, 1995, 4. bölüm, özellikle bkz. s. 128–9.

32 Hans-Henning Abendroth, "Deutschlands Rolle im Spanischen Bürgerkrieg", Funke, *Hitler, Deutschland und die Mächte*'nin içinde, 1978, s. 477, 479.

33 Wilhelm Treue (ed.), *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 3 (1955), "Hitlers Denkschrift zum Vierjahresplan 1936", s. 205.

34 Elke Fröhlich (ed.), *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, I. Kısım, C. 3 (II. baskı), Münih, 2001, s. 389 (23.2.1937); I. Kısım, C. 4, Münih, 2000, s. 214 (10.7.1937).

35 Paktın ortaya çıkışı ve neticesinin ayrıntılı biçimde incelemesi için bkz. Anthony Read ve David Fisher, *The Deadly Embrace: Hitler, Stalin and the Nazi–Soviet Pact 1939–1941*, Londra, 1988.

Cemiyet-i Akvam'ın İsviçreli delegesi Carl Burckhardt'a şu sözleri söylüyordu: "Yaptığım her şeyi Rusya'ya karşı yapıyorum. Batılılar bunu anlayamayacak kadar budala ve körse o zaman Batı'yı yenmek için Ruslarla anlaşma yapmak zorunda kalacağım, Batı'yı yendikten sonra da tüm kuvvetlerimi Sovyetler Birliği'ne karşı yoğunlaştıracağım."[36]

O raddeye gelindiğinde Avrupa'da savaşın çıkacağı kesindi. Bu yönde en çok çaba sarf eden Hitler'di. İdeolojik, askerî-stratejik ve ekonomik etkenler, bir araya gelerek tempoyu hızlanırdı ve Führer'in tasarladığı savaş takvimini çok büyük ölçüde öne çekti. Hitler savaşın 1943 civarında başlayacağını düşünmüştü. Sürecin bu şekilde ilerlemesiyle kısa vadede Batılı güçlerle çatışmaktan artık kaçınamayacaktı. İngiltere ile Fransa 1938'de savaştan o kadar kaçınmak istiyordu ki Çekoslovakya pahasına Münih'te Hitler'in mütecavizliğine teslim olmuştu. Hitler, durumun çok daha az riskli olduğu Danzig kenti ve "Koridor"a[37] dair talebinin yerine getirilmesinde de Müttefiklerin aynı şekilde davranmalarını bekliyordu. Hitler'in yanlış hesabı buradan döndü. 1939 Mart'ında Batıyla altı ay önce imza attığı antlaşmayı çiğneyerek Çekoslovakya'dan arta kalanı işgal etmesi yatıştırma siyasetine verilen desteği bitirmişti. Ağustosun sonuna dek İngiltere ve Fransa'nın son dakikada pes edeceğini ve Müttefiklerin müdahalesi olmadan Polonya'yı yok edebileceğini düşündü. Ancak Hitler'in askerleri Polonya'yı işgale giriştikten iki gün sonra Batıyla her ne kadar o anda başlamasını istemese de beklediği savaşı başladı. Esas istediği Sovyetler Birliği'yle yapacağı savaş ise şimdilik beklemek durumundaydı.

Polonya'da tek taraflı bir askerî harekât üç hafta kadar sürede muazzam bir zafer getirdi. Ama Hitler 6 Ekim'de Reichstag'ta yaptığı konuşmada yarım ağızla dile getirdiği kendi şartlarına dayanan barış teklifinin Londra ya da Paris'te kabul edilmesini beklemiyordu. Führer

36 Carl J. Burckhardt, *Meine Danziger Mission 1937–1939*, Münih, 1962, s. 272; Klaus Hildebrand (çev.), *The Foreign Policy of the Third Reich*, Londra, 1973, s. 88. İfadelerin doğruluğundan şüphe duyan bir bakış için bkz. Paul Stauffer, *Zwischen Hofmannsthal und Hitler: Carl J. Burckhardt: Facetten einer aussergewöhnlichen Existenz*, Zürih, 1991, s. 178–201; Ian Kershaw, *Hitler 1936–1945 Nemesis*, Londra, 2000, s. 898–899 (118. not).

37 Polonya Koridoru olarak da bilinen Danzig Koridoru, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Alman toprağıyken savaş sonrasında denize erişimini sağlamak üzere Polonya'ya bırakılmıştır. (ç.n.)

çoktan sonraki adımını planlamaya başlamıştı. Önceden ifade edildiği gibi zamanın düşmanlarının lehine işlediği ve ne kadar erkenden saldırırsa inisiyatifi ve kontrolü o kadar ele geçireceği düşüncesi Hitler'in o sıradaki psikolojisinin en değişmez özelliklerinden biriydi. Bu sebeple Polonya'da elde ettiği kolay zaferden sonra sabrı kalmamıştı. Daha fazla beklemeden Batı'ya taarruz etmek istiyordu. Polonya mağlubiyete uğratılmış ve yeni müttefiki Sovyetler Birliği şimdilik bir tehdit oluşturmazken Almanya Doğu'dan yana emniyetteydi ve Batı Cephesi açıktı. Şartlar daha iyi olamazdı. Fransa'yı dizlerine çöktürmek ve İngilizleri yola getirmek için fırsattan bir an önce faydalanmak lazımdı. Batı'daki savaş fiilen kazanıldığında da dikkatini en başından beri hedeflediği savaşa yani Doğu'da Stalin Rusyası'nı yok etmek ve "yaşam alanı" ile sınırsız maddi kaynak kazanarak Almanya'nın uzun vadeli geleceğini garantiye almak için "Yahudi Bolşevizmi" ile hesaplaşmaya çevirebilirdi. Hitler'in 1939 sonbaharındaki zihniyeti bu şekildeydi.

Hitler'in generalleri Batı'ya karşı ufukta görünen kötü hava ile riski artan böylesi bir taarruza girme tehlikesinden çekiniyordu. Zayıf, çağdışı kalmış Polonya ordusunu ezip geçmek bir şeydi; Maginot Hattı'nın ince ince dokunmuş savunmalarıyla korunan ve İngiliz İmparatorluğu ile ittifak hâlinde olan devasa Fransız ordusuna karşı büyük çaplı taarruz başlatmak ise bambaşka bir şey. Alman generalleri ordularının kuvvetli düşmanlarına karşı topyekûn ve muhtemelen çok uzun sürecek bir savaşa hazır olmadığının bilincindeydi. Kısa süren Polonya harekâtı dahi Alman tanklarının ve motorize araçlarının yarısını saf dışı bırakmıştı. Bu komutanlar, savaşın, Batı'ya taarruz edilerek aralıksız şekilde devam ettirilmesini tahayyül edemiyordu.

Hitler komutanlarının tereddüt ve ihtiyat göstermesine adeta köpürdü. Belki de haklı olduklarını sezdi. Her halükârda, Hitler, komutanlarının kötü hava koşulları ve intikal zorlukları hususundaki endişelerine boyun eğdi ve Batı taarruzuna ilişkin art arda tamı tamına yirmi dokuz ertelemeyi kabul etti. Detaylı harekât planları 1940 Şubat'ına kadar ancak halledilebildi. Ardından İskandinavya'ya müdahale gerekliliği ağır bastı ve Alman askerleri Nisan ayında Danimarka ile Norveç'i işgal etti. Silahlı kuvvetlerin toparlanmasında ertelemelerin çok kıymetli katkısı oldu. Nihayetinde tüm bu teciller taktiksel açıdan cesur ve dahice bir planla neticelendi. Söz konusu plan uyarınca taarruzun en az beklenen yerden, Belçika'nın güneyinin orman örtüsüyle

kaplı Ardenler bölgesinin ortasından sahil yönünde ormanları yara yara Fransa ovalarına doğru ilerleme yoluyla yapılması planlanıyordu. Plan, esasen Korgeneral Erich von Manstein'ın parlak fikriydi ama komuta kademesinin hayal gücünden yoksun, geleneksel argümanlarına tahammül edemeyen Hitler tarafından benimsenmiş ve Manstein'ın fikri askerî talimatlara dönüştürülmüştü. 10 Mayıs sabahının erken saatlerinde başlayacak taarruzun arkasındaki plan buydu.[38]

Taarruz, Hitler'in umduğundan çok daha büyük bir harikulade bir zaferle neticelendi. Hollandalılar beş gün sonra teslim oldu. Bir nesilde ikinci kez Alman askerlerince tarafsızlığı ihlâl edilen Belçikalılar daha uzun süre, neredeyse ay sonuna dek direndi. Ufak Belçika ordusu cesurca çarpışmış olsa da Alman kudreti karşısında hızla yıkıma uğradı. Kâğıt üzerinde ne kadar kuvvetli olursa olsun başarılı olarak idare edilemeyen, doğru düzgün teçhizatı bulunmayan moralsiz Fransız ordusunun da Wehrmacht'ın dengi olamayacağı anlaşıldı. Ren'in karşı yakasından gelebilecek üçüncü bir saldırı hiç yaşanmasın diye inşa edilen Maginot Hattı'nın meşhur tahkimatlarının da fiiliyatta çok az faydası oldu. Maginot asli taarruzu durduramadı, Almanlar hattın yanından geçti. Direniş paramparça oldu. Taarruzun başlamasının ardından beş hafta geçmeden 14 Haziran'da Alman askerleri Paris'e girdi. Üç gün sonra kendisine Fransızların barış istediği söylendiğinde Hitler zevkten dört köşe oldu. Führer böylelikle Fransızlardan intikamını almıştı. Daha doğrusu Fransızlar 21 Haziran'da Almanların 1918'de teslim belgelerini imzalamak zorunda kaldığı aynı tren vagonunda Hitler'in huzurunda mütarekeyi imzaladığında intikamını almış olacaktı. Kazandığı zaferin boyutu Hitler'in megalomanlığını bambaşka bir boyuta taşıdı. Führer yanılmaz olduğunu kabullenerek hâlihazırda kendi kendini yüceltmişken Hitler'in liderliğinde mümkün olanların boyutunu ve onun olağanüstü bir başarıyla sonuçlanan stratejik taarruz planındaki rolünü kabul etmek durumunda kalan Alman generallerinin takdiri kendisinin kibrini de alevlendirdi. Hitler kendisi ile Batı'da dört başı mamur bir zaferin arasında sadece İngiltere'nin bulunduğunu düşünüyordu. İngilizler de herhâlde aklını başına devşirir ve uzlaşmaya yanaşırdı, değil mi?

38 Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 264–271, 290–291. Taarruz için ne kadar çok kez yeni tarih belirlendiğine dair bkz. Milan Hauner, *Hitler: A Chronology of his Life and Time*, 2. baskı, Basingstoke/New York, 2005, s. 150.

II

Hitler Fransa'ya karşı kazanılan muhteşem zafer ile nefes kesici Batı harekâtının neticesini kendisine hayranlık gösterilerinde bulunan muazzam kalabalık önünde kutlamak üzere 6 Temmuz 1940 günü bir muzaffer olarak Berlin'e döndü. Hitler döndüğünde kendisini hayatının en büyük karşılama töreni bekliyordu. Reich'ın başkentinin çiçeklerle bezeli sokaklarında saatlerdir bekleyen yüz binlerce Alman savaşın sonunun geldiği hissine kapılmıştı. Nihai zaferin önünde sadece İngiltere duruyor gibi görünüyordu. Tezahürat yapan kalabalığın içinde bulunanların çok azı İngiltere'nin kudretli Wehrmacht karşısında zorlu bir engel teşkil edebileceğini düşünüyordu. Fransa'nın ezici mağlubiyetinin zafer sarhoşluğu hüküm sürerken bile Hitler'in askeri danışmanları da bizzat diktatörün kendisi de İngiltere'nin direnişinin hızlıca aşılabileceğinden emin değildi. İngiltere'nin arkasında hâlâ hayal meyal da olsa Amerika'nın gölgesi mevcuttu. Bu fikir nadiren dillendirilse de yarattığı korku kendini hissettiriyordu. Amerika 1917'de yaptığı gibi savaşa girmek için muazzam kudretini ve servetini seferber ederse Almanların nihai zafer ihtimali süratle düşüşe geçerdi. Birbirinden ayrı düşünülemeyen iki sorun mevcuttu. Biri İngiltere'nin nasıl savaş dışı bırakılacağı diğeri de Amerika'nın savaşa girmesinin nasıl önleneceğiydi. Bu iki sorun Fransa'nın teslim oluşunun sonrasındaki haftalarda Hitler ile Alman komuta kademesinin zihnini büyük oranda meşgul ediyordu. En büyük öncelik İngiltere'yi müzakere masasına oturmaya ikna etmek (başarısız olunursa da askeri güç ile zorlamak) idi.[39] İngiltere'nin savaş dışı bırakılması hem Amerika'yı Avrupa'ya müdahil olmaktan caydırır hem de Almanya'nın arkasını güvenceye alarak Hitler'in 1920'li yıllardan beri arzuladığı savaş olan "Yahudi Bolşevizmi'ni" yok etme ve Sovyetler Birliği'nden devasa bir doğu imparatorluğu koparma savaşına yönelmesi için imkân yaratırdı.

Hitler 19 Temmuz'daki Reichstag konuşmasından sonra bir saat içinde gelen ilk basın raporlarından konuşmada Londra'ya Almanya

39 Bu günlerdeki barış yoklamaları için bkz. Bernd Martin, "Das "Dritte Reich" und die "Friedens"-Frage im Zweiten Weltkrieg", Wolfgang Michalka (ed.), *Nationalsozialistische Außenpolitik*, Darmstadt, 1978, s. 534–537; Ayrıca bkz. Ulrich Schlie, *Kein Friede mit Deutschland: Die geheimen Gespräche im Zweiten Weltkrieg 1939–1941*, Münih/Berlin, 1994, 10. ve 12. bölümler.

ile masaya oturma ve İngiliz İmparatorluğu'nu yıkımdan kurtarmak için "sağduyu çağrısı"nda bulunmasını İngilizlerin soğuk karşıladığını öğrendi.[40] İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Halifax 22 Temmuz'da yaptığı radyo konuşmasında – Hitler'in hâlihazırda bildiği üzere – İngiltere'nin bir barış müzakeresi ihtimalini göz önünde bulundurmayacağını ve savaşa devam etmeye kararlı olduğunu kamuoyuna duyurdu.[41] Hitler "çağrı"sının kesinlikle reddedileceğini Halifax'in konuşmasından evvel kabullenmişti. 21 Temmuz'da kuvvet komutanlarına aynı yılın sonbahar aylarında Sovyetler Birliği'nin işgali meselesini açtı.

Hitler'in bu eyleminin altında yatan sebepler neredeyse yirmi yıla yakın zamandır yaptığı her şeyde olduğu gibi ideolojikti. Sovyetler Birliği'ne taarruz ederek Bolşevik rejiminin bünyesinde bulunduğunu düşündüğü Yahudi gücünü yıkacak ve aynı zamanda Almanların yerleşmesi için "yaşam alanı" kazanacaktı. Zafer Almanya'yı Avrupa'nın efendisi hâline getirecek ve küresel hâkimiyet için önünde sonunda Amerika'ya meydan okuyacak kadar donanımlı, ırkî olarak ari bir imparatorluğa zemin hazırlayacaktı. Ama şimdi Bolşevizm'i yok etmek üzere verilecek savaşın Hitler'in tasavvur ettiği üzere İngiltere'nin desteği ya da en azından göz yumması ile gerçekleşmeyeceği barizdi. İngiltere gelinen noktada dahi Hitler'in yıllar önce tasarladığı plana ayak uydurmayı reddediyordu. İngilizleri bir şekilde kendine biçilen rolü kabullenmek durumunda bırakmalı, bu mümkün olmazsa düşmanlar arasından çıkarmalıydı. Genelkurmay Başkanı Franz Halder 13 Temmuz'da "Führer İngiltere'nin ısrarla barış yapmaya yanaşmamasına hiç anlam veremiyor. İngiltere'nin umudunu Rusya'ya bağladığını düşünüyor (biz de öyle düşünüyoruz) ve bu yüzden İngiltere'ye barışı cebren kabul ettireceğimize inanıyor." diye yazmıştı.[42] Buna mukabil sonbaharda Sovyetler Birliği'ne taarruz edilmesini öngören bu çarpıcı öneride bulunurken Hitler'in ideolojik güdüsü ne kadar kuvvetli olursa olsun bu kadar acele etmesinin sebebi ideolojiden ziyade askerî stratejiye dayanıyordu. Hitler de 21 Temmuz'da komuta kademesine önerisini bu şekilde sundu.

---

40 Nicolaus von Below, *Als Hitlers Adjutant 1937–1945*, Mainz, 1980, s. 242; Konuşma için bkz. Domarus, s. 1540–1459, İngiltere'yle ilgili paragraf için bkz. s. 1158.

41 İngilizlerin cevabı için bkz. Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. 2: *Their Finest Hour*, Londra, 1949, s. 229–230.

42 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 21 (13.7.1940); (çev.) *The Halder War Diary*, s. 227.

Hitler, "İngiltere'de neler olduğu kesin olarak bilinmiyor. Silah zoruyla ikna için hazırlıklar mümkün olduğunca hızlıca tamamlanmalı." diye konuştu. Führer askerî ve siyasî inisiyatifin ellerinden kayıp gitmesine müsaade etmeyi reddediyordu. Küstahça Almanya'nın savaşı kazandığını iddia etti. Hitler'e göre İngiltere'nin vaziyeti umutsuzdu ama İngilizler Amerika'nın önünde sonunda kendilerine yardım etmesini beklediğinden ve "Rusya'ya bel bağladığından" direnişe devam ediyordu. Rus tarafından yardım ya Moskova'nın Balkanları karıştırarak Almanların yakıt tedarikleriyle bağlantısını kesmesi yoluyla ya da İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ni Almanya'ya karşı harekete geçmeye teşvik etmesiyle gelebilirdi. Hitler, Stalin "zaman kazanmak için ve istediklerini barış imzalandığında elde edemeyeceğini bildiğinden hedeflerine ulaşmak üzere İngiltere'yi savaşta tutmak ve bizim elimizi kolumuzu bağlamak için İngilizler flört ediyor" iddiasında bulundu. "İngiltere, işgale başlayacağımız Eylül ortasına kadar zayıflatılmalı." şeklindeki kesin kararını bildirdi. Kesin konuşsa da bunun gerçekleşeceğinden o kadar emin değildi. Hitler Manş Denizi'ni geçmenin "ziyadesiyle riskli" olduğunu düşünüyordu. İstilânın "yalnızca İngiltere'yle anlaşmaya varmak için başka bir yol bulunamazsa yapılmasını" şart koştu. İngilizleri masaya oturtmanın yolunun Sovyetler Birliği'ni yok etmekten geçtiği kanaatindeydi. Alman diktatörü "Dikkatimizi Rus sorununu halletmeye ve plan hazırlamaya vermeliyiz." ifadesinde bulundu. Hedef "Rus ordusunu ezmek ya da en azından düşmanın Berlin'e ve Silezya'daki sanayi bölgelerine hava saldırısı yapmasını engellemeye yetecek kadar Rus toprağı ele geçirmekti." İşgal ordusu dört ila altı haftada toplanabilirdi. "Bu sonbaharda Rusya'ya saldırırsak İngiltere üzerindeki hava taarruzlarının baskısı azalır." diye ekledi.[43]

Hem askerî strateji uzmanlarının hem de halkın korktuğu aynı anda iki cephede savaşma endişesini körükleyen Hitler Batı'daki savaşta hâlâ kesin zafer elde edilememişken Almanya'yı Doğu'da kısa bir süreliğine (harbin uzamayacağını zannetmişti) savaşa sokmaya hazırdı. Wehrmacht Harekât Daire Başkanı ve Hitler'in askerî danışmanı General Alfred Jodl 29 Temmuz'da en yakın astlarına Hitler'in doğuda bir harekât başlatma niyetinden bahsedince iki cephede savaş ihtimali

43 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 30-34 (22.7.1940); (çev.) *The Halder War Diary*, s. 230-232.

bir saat sürecek hararetli bir tartışmanın fitilini ateşledi. Jodl hakikaten o kanaatte olduğundan mıdır bilinmez, astlarının itirazlarına Hitler'in öne sürdüğü çerçeveden karşı çıktı. Jodl'a göre Bolşevizm'le hesaplaşmaları kaçınılmazdı ve bunu şimdi Alman askerî kuvveti zirvesindeyken aradan çıkarmak sonra savaşmaktan daha iyiydi. O arada Doğu'daki intikallerinde kazandığı zaferlerle kuvvetlenecek olan Luftwaffe 1941 sonbaharına gelindiğinde tekrar İngiltere semalarını kasıp kavurmaya hazır olacaktı.[44] Hitler ise iki cephede savaş verme endişelerini kale almıyordu. Batı'da kazandığı zaferin ihtişamından sarhoş olmuş Führer, Fransızlar teslim olduğunda baş askerî danışmanlarına "Rusya'ya harekât düzenlemenin çocuk oyuncağı kadar kolay olacağını" söylemişti.[45]

Hitler Sovyetlere karşı açılacak savaşın İngiltere'nin Avrupa kıtasındaki muhtemel son büyük müttefikini ortadan kaldırmak için elzem olduğunu savundu. Sovyetler Birliği'nin "İngiltere ve Amerika'nın Uzak Doğu'da Japonya'ya doğrulttuğu kılıcı" olduğunu iddia etti.[46] Sovyetler Birliği'nin mağlup edilmesiyle Japonya güney istikametindeki iddialı yayılma projesini Sovyet gücünün nefesini ensesinde hissetmeden hayata geçirebilecekti. Bunun yanında Uzak Doğu'da İngiliz gücü sarsılmış ve Amerika Pasifik'e hapsedilerek Atlantik ile Avrupa'ya müdahaleden alıkonmuş olacaktı. Kısa olacağı öngörülen Doğu harekâtı Hitler'e yalnızca Avrupa kıtasında topyekûn hegemonya kurulmasının değil savaşta nihai zafer kazanmasının anahtarını da sunuyordu. Ardından ileride bir ara Amerika'yla hesaplaşılacaktı. Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgal düşüncelerinde ideoloji ve askerî strateji nazarları arasında bir zıtlık yoktu. Bu iki unsur aynı yolun yolcusuydu. Hitler'i harekete geçiren esas saik her zamanki gibi ideolojikti. Ancak hakiki karar verme mekanizmasını stratejik mecburiyet kontrol ediyordu.[47]

1940 sonbaharında Sovyetler Birliği'ne taarruz edilemeyeceği öne sürülerek plan ekarte edilince Hitler harekâtı 1941 Mayıs'ına erteledi.

44 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Novato, California, t.y. (orijinal İngilizce basımı: Londra, 1964), s. 111–112.

45 Albert Speer, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main, 1969, s. 188.

46 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 49; (çev.) *The Halder War Diary*, s. 244.

47 Tooze, s. 402–403, s. 430'da İngiltere ve Amerika'ya ilişkin stratejik değerlendirmeleri vurguluyor.

29 Temmuz'da Jodl ile yaptığı toplantıda belirlediği ve iki gün sonra komuta kademesine duyurduğu tarih buydu. Hitler'in bu kararı son derece mühimdi. Belki de İkinci Dünya Savaşı'nın en mühim kararıydı ve Hitler kararını serbestçe almıştı. Yani sadece Hitler'in kendi kendini tâbi ettiği kısıtlamalara bağlı olarak alınmış bir karardı. Sovyetler Birliği'nin her an taarruza girişebileceği tehdidini ekarte etmek için alınmış değildi. Bu noktada kendisine önleyici saldırı yapmasını öneren olmamıştı, kararı meşru göstermek üzere sonradan böyle bir iddiada bulunacaklardı. Bizzat Hitler on gün önce Rusların Almanya ile savaşmak istemediğini kabul etmişti.[48] Bu karar ordu ya da rejimin kademelerinin içinde herhangi bir lobiden gelen baskıyla da alınmamıştı. Esasen Hitler planını duyurmadan önceki gün 30 Temmuz'da Kara Kuvvetleri Komutanı Feldmareşal Walther von Brauchitsch ve Genelkurmay Başkanı Generaloberst Halder "Rusya'yla dostluk temelinde ilişkileri yürütmenin daha iyi olacağı" görüşünde hemfikirdi. Bu komutanlar askerî çabayı İngilizlerin Akdeniz (özellikle de Cebelitarık) ve Orta Doğu'daki topraklarına taarruz edilmesi ihtimallerine yoğunlaştırmayı tercih ediyordu. Zira Rusların Balkanlar ve Basra Körfezi'yle ilgilenmesinde bir tehlike görmüyor, İtalyanların Akdeniz'de bir imparatorluk oluşturmalarına yardım etmeyi planlıyor ve hatta İngiltere'ye karşı uzun soluklu bir savaşın temkinli bir şekilde tasarlanabileceği Kuzey ve Batı Avrupa'da Alman Reichı'nın mevkiini pekiştirmek için Ruslar ile işbirliği yapmayı tahayyül ediyorlardı.[49]

Hitler'in üzerindeki baskı kendisinden kaynaklanıyordu. Zira Führer savaşta güç ve silahlı kuvvet dengesine dayanan inisiyatif Almanya'nın elinden çıkıp İngiltere ve nihayetinde Amerika'nın eline geçmesin diye vakit kaybetmeden Sovyetler Birliği'ne saldırılması gerektiğini düşünüyordu.[50] Almanya'nın savaşının iktisadî temeli Hitler'in kendi kendini maruz bıraktığı bu baskıyı kuvvetlendiriyordu. Savaşın iktisadî temelinin kökeni de "yaşam alanı" ideolojisi ve bununla yakından bağlantılı olan *Großraumwirtschaft* yani "iktisadî hâkimiyet

48 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 33 (21.07.1940).

49 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 46-47 (30.07.1940).

50 Hitler yaşamının son demlerinde bu sebeplerinden (ve sonrasında öne sürdüğü gerekçelerden) dolayı hâlâ kararının doğru olduğunda ısrar ediyordu (*Hitlers politisches Testament: Die Bormann Diktate vom Februar und April 1945*, Hamburg, 1981, s. 78–80).

sahası" kavramıydı. Fransa karşısında kazanılan zaferin coşkusu sönmeye başladığında Almanya'nın Avrupa kıtası üzerinde iktisadî hâkimiyet kurma beklentilerinin önünde kritik bir engel olduğu fark edildi. Bu engel Sovyetler Birliği'ydi. Esasen 1940 yazında Almanya Sovyetlerin Hitler-Stalin Paktı'nın neticesi olan ekonomik anlaşmalar kapsamında gönderdiği gıda ve ham madde sevkiyatından fazlasıyla yararlanıyordu.[51] Ekonomi Bakanı, Hitler'e Almanya'nın tüm bunlara rağmen İngiltere'ye ve kuvvetle muhtemel Amerika'ya karşı uzun soluklu bir savaş verebilmesi için Sovyetler Birliği'nden şu anda aldığından çok daha fazla miktarda malzemeye ihtiyacı olduğunu bildirdi. Stalin zaman kazanmak için kısa vadede artan talepleri muhtemelen karşılardı ancak bu da Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne bağımlılığını gün geçtikçe geri dönülemez biçimde arttırırdı. Hitler böylesi bir tehlikeye göz yumamazdı. Ekonomi Bakanı Walther Funk'a katılıyordu. "Büyük Alman iktisadî sahası (*der großdeutsche Wirtschaftsraum*), üzerinde nüfuzumuzun bulunmadığı güçlere bağlı olamazdı."[52] Wehrmacht'ın önde gelen bölümlerinde, büyük işletme sahipleri ve bürokraside bu görüş hâkimdi. Yani Hitler'in Sovyetler Birliği'ne karşı savaşma kararı bu kritik çevrelerde muhtemelen büyük destek görecekti.[53]

Bazı generallerin bu macerayla ilgili ne gibi şüpheleri olursa olsun askerî kanat Hitler'in kararına karşı ne muhalefet ne de mücadele etti. Hatta olayları sezen Genelkurmay, Hitler Sovyetler Birliği'ne saldırma niyetini açıklamadan haftalar öncesinde harekâtın uygulanabilirliği üzerine çalışmalar yürütmeye başlamıştı bile.[54] Hitler'in komuta kademesi stratejik durumdan en az Führer'leri kadar haberdardı. İngiltere'nin işgal edilmesinin ya da diz çökene dek bombalanmasının mümkün olmadığını varsayan komutanlar nihai zaferin elde edilebileceği

51 *DRZW*, C. 4, 1983, s. 99–106, 109.

52 *DRZW*, C. 4, s. 110'da alıntılanmıştır. Ayrıca bkz. Tooze, s. 420 ve Heinz Magenheimer, *Hitler's War: Germany's Key Strategic Decisions 1940–1945*, Londra, 1998, s. 63–64.

53 *DRZW*, C. 4, s. 113.

54 *DRZW*, C. 4, s. 9–10. Ayrıca Leach'in (isabetli olarak) (s. 53'te) ileri sürdüğü, Cecil'in (Robert Cecil, *Hitler's Decision to Invade Russia* 1941, Londra, 1975, s. 74'te) generallerin Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgal etmeyi planladığını öngörmediği görüşünün aksi yönünde kanıt için bkz. Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 307 ve s. 924 (157. not).

başka bir strateji öne sürmedi.[55] Ayrıca Hitler gibi komutanlar da Kızıl Ordu'yu (özellikle de birkaç ay evvel Kızıl Ordu'nun "Kış Savaşı'nda" Finlandiya'ya karşı gösterdiği zayıf performanstan dolayı) fazlasıyla küçümsüyordu ve Führer'lerinin Bolşevizm nefretini paylaşıyordu. Hatta bu komutanların bazıları Hitler'in Sovyet rejimini Yahudiler ile özdeşleştirmesine de katılıyordu. Ancak Fransa'nın mağlup edilmesinin üstünden birkaç hafta geçmişken hemen Sovyetler Birliği'nin işgali için hazırlanma kararını önerirler miydi orası fazlasıyla şüpheli. Kararın tek kaynağı Hitler'in kendisiydi.

Hitler'in bu kararı alarak davetiye çıkardığı felâketin boyutu 1941 sonbaharı itibarıyla Rus kışının kâbusu dört bir yandan hücum ederken Almanların Moskova yönünde ilerleyişi sekteye uğradığında hiç olmadığı kadar açıkça görülecekti. Gelgelelim burada mesele taarruzun kendisi değil önceki yıl bu yönde alınan karardır. Hitler'in "Barbarossa Harekâtı" olarak bilinen bu harekâtın lojistiği ayarlanırken bile İngiltere'nin savaşa devamının ve Amerika'nın savaşa önünde sonunda müdahil olmasının Almanya'ya teşkil ettiği tehdidi ortadan kaldırabilmesi (ya da en azından etkisini azaltabilmesi) için başka yolu var mıydı? Alman donanmasının idaresi başka seçeneğin olduğu kanaatindeydi. Bir süreliğine de olsa Dışişleri de bu görüşü paylaştı.

31 Temmuz 1940'ta fiilen alınan gelecek baharda Sovyetler Birliği'ne taarruz kararı 18 Aralık'a dek kararnameye dönüştürülmedi. Kararnamenin yayınlanması da kesinlikle bir işgalin başlatılacağı anlamına gelmiyordu tabii.[56] Ancak aralık ayında işgal ile neticelenecek o geri dönülemez yola girildi. 1940 Temmuz'u ile Aralık'ı arasındaki o dört ay boyunca Hitler kendisinden zayıf diktatörlerle (Mussolini ile Franco) ve mağlup Fransa'nın lideri (Mareşal Pétain) ile ilişkilerinde gücünün zirvesinde olmasına rağmen Alman stratejisini belirleyen meselelerde ise tam tersine şaşırtıcı bir şekilde tereddütlüydü. Ne tarafa döneceğini bilmiyordu; iki arada bir derede kalmış, kararsız hatta zayıf

55 Bu noktaya dikkat çeken de yine Leach olmuştur (s. 73). Kendisinin "bölünmüş ve kararsız" komuta kademesi anlayışı Cecil'in (s. 76) silahlı kuvvetlerin liderlerinin Rusya'yı işgal etmek istemedikleri konusunda "hemfikir" olduğu tespitinden daha makuldür.

56 Magenheimer s. 44–45'te buna değinmiştir. Ancak Leach (s. 72) isabetli bir şekilde hazırlıkların aralıksız devam ettiğini ve Hitler'in 31 Temmuz tarihli sözlü emirlerinin 1940 Eylül'ünün son günlerinde onaylandığını ifade etmiştir.

izlenimi veriyordu. Askerî ve dış siyasete ilişkin Doğu'daki savaşla taban tabana zıt yönde önerileri değerlendirdiği izlenimini verdiği bile oluyordu. Ama Führer sonbaharın son demlerinde vazgeçmediği esas yoluna, savaşta nihai zaferi Moskova üzerinden Londra'yı fethederek kazanma hedefiyle Sovyetler Birliği'ne mümkün olan en kısa zamanda taarruz etme fikrine kesinlikle dönmüştü. Hitler'in bu kararı muazzam öneme sahip geleceği tayin edici bir karardı.

Karar deyince hâliyle akla birden fazla seçenek olduğu geliyor. Alman liderliğinin önünde 1940 yazında ne gibi stratejik imkânlar bulunuyordu? Askerî bakımdan çok daha umut veren farklı bir strateji bulunduğu ancak Hitler Sovyetler Birliği'ne taarruzda ısrar ettiğinden bu stratejinin ekarte edildiği savaş sonrası dönemde sıkça tartışılan bir konuydu.[57] Bu tartışma neredeyse tamamı "Alman felaketinin"[58] müsebbibi olarak sadece Hitler'i görmeye meyilli askerî liderler için kendilerini temize çıkarma aracı işlevi gördü. İlerleyen dönemde yapılan tarihî araştırmalar ise meseleye çok daha kuşkulu yaklaşıyor ama o çalışmalar da aynı şekilde Doğu'daki savaşın sebebi olarak Hitler'in ideolojik mecburiyetini merkeze koyuyor.[59]

Hitler stratejik bir karar verdi, ona şüphe yok. Dahası yüce lider olarak konumunun prestiji konusundaki hassasiyeti kararlar kesinleşmeden evvel uzun uzadıya müzakere ya da tartışma yapılması şöyle dursun detaylı bir tavsiye bile aramadan amirane bir karar alınmasını

57 Donanma komutası başarı şansı yüksek bir alternatif strateji geliştirmiş olduğunun üzerinde dururken Hitler Rusya'ya taarruzda ısrar ederek donanmanın önerisini elinin tersiyle itmişti. (Erich Raeder, *Mein Leben*, Tübingen/Neckar, 1957, s. 246–248 ve Kurt Assmann, *Deutsche Schicksalsjahre*, Wiesbaden, 1950, s. 211–212). Raeder Nürnberg'teki duruşmasında verdiği ifadede Hitler'le 26 Eylül tarihli görüşmesine atıfta bulunarak Rusya'yla savaşa karşı olduğunu bildirdiğini söylüyor. (*Der Prozess gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof, Nürnberg, 14 November 1945–1 Oktober 1946*, 42 cilt, Nürnberg, 1947–1949, C. 14, s. 117–119). Ayrıca bkz. Michael Salewski, *Die deutsche Seekriegsleitung 1935–1945*, C. 1, Frankfurt am Main, 1970, s. 271–272.

58 Savaş sonrası dönemin başlarında yayınlanan bir klasik eserin ismi: Friedrich Meinecke, *Die deutsche Katastrophe*, Wiesbaden, 1946.

59 Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940–1941*, 3. baskı, Bonn, 1993, s. 190–191; Lothar Gruchmann, "Die 'verpaßten strategischen Chancen' der Achsenmächte im Mittelmeerraum 1940/41", *Vierteljahrshefte fürgeschichtliche Mitteilungen*, 27/2 (1980), s. 69–99; Gerhard Schreiber'in yazısı, *DRZW*, C. 3, 1984, s. 270.

gerektiriyordu. İzlenecek siyasete ilişkin seçeneklerin eleştirel gözle değerlendirilmesi büyük ölçüde bir hükümet sisteminin içindeki mekanizmaların etkinliğine dayanır; bu mekanizmalar seçenekleri belirler ve lidere sunar. Nazi Almanyası hükümetinin yapısı göz önünde bulundurulduğunda, Hitler'e sağduyuyla biçimlendirilen alternatif stratejilerin sunulması ihtimali pek yüksek değildi. İngiliz Savaş Kabinesi, üç günlük yoğun tartışmadan sonra savaşa devam edileceğine yönelik kolektif bir karar almışken Hitler'in tek yaptığı 31 Temmuz'da generallerine (hâlihazırda ilk acil planları hazırlatmış olan en yakın askerî danışmanları dışında hiçbirine öncesinden danışmadan) gelecek baharda Sovyetler Birliği'yle girilecek savaşa hazırlanmaları kararını duyurmak oldu. Nazi rejiminin sivil idaresinin hiçbir mensubuna bu karar bildirilmedi.

İfade edildiği üzere Hitler'in hükümeti döneminin diğer diktatörlüklerinden çok daha büyük ölçüde bölünmüş vaziyetteydi. Reich Kabinesi 1938 başında son kez toplandıktan sonra artık kolektif hükümetin son bakiyesi de vadesini doldurmuştu. Yine 1938'in başlarında Hitler silahlı kuvvetlerin yönetimini kendi elinde toplamıştı. Ama kraliyet genelkurmayı kuvvet komutanlarının toplantıları İngiliz Savaş Kabinesi'nin askerî stratejiye ilişkin kolektif danışma kurulu işlevi görürken Hitler'in kontrol aracı olarak tesis edilen Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'nın böyle bir vazifesi yoktu. Dolayısıyla Alman silahlı kuvvetlerin üç komutanlığının (kara, hava ve deniz komutanlığı) eşgüdümlü ve müşterek planlama yapmadığı söylenebilirdi. Komutanlıklar büyük ölçüde kol kola hareket ediyor, kuvvet komutanları Hitler'le ekseriyetle ikili olarak muhatap oluyordu.

Bunun sonucunda birbirinden farklı stratejik öncelikler ortaya çıktı. Bu öncelikler içinde Alman donanmasının Hitler'in önceliklerinden önemli ölçüde farklılık gösteren kendi stratejik tercihleri bulunuyordu. Donanma Hitler'in duymazdan geldiği, uygulanması daha mümkün, savaşta daha çok ümit vadeden bir yol ve Doğu'daki fiyaskodan kaçınabilecekleri bir seçenek sunmuş muydu?

III

Mevki, nüfuz ve kaynaklar için kara ve hava kuvvetleriyle zorlu bir mücadele veren Alman donanması komutanlarının stratejik düşünceleri en başından beri Hitler'in düşüncelerinden farklı bir çizgideydi. Fakat

yayılmacılık ve nihai küresel hâkimiyet hedefi bakımından donanma komutasının düşünce biçimi en az Hitler kadar mütecavizdi ve komutanlar yine onun gibi küresel çapta hedeflere sahipti. Doğu Avrupa'da muazzam bir kara imparatorluğu meydana getirmeyi ve yakın gelecekte Almanya'nın Amerika'yla hesaplaşabileceği kadar sağlam bir kuvvet elde etmeyi hedefleyen Hitler, Sovyetler Birliği'ni yok etmek için İngilizlerin dostluğunu arkasına almak istiyordu. Alman donanması ise İngiliz hegemonyasının imhasını savaşın asıl hedefi olarak görüyordu. Tipik bir deniz muharebesinde Kraliyet Donanması'na kafa tutarak İngilizleri alt edebilmek için büyük ve kuvvetli bir deniz gücü lazımdı. Devasa Alman sömürge imparatorluğunun kurulmasının yanında böylesi deniz gücü küresel hâkimiyet mücadelesinde Amerika'ya meydan okunması ve Amerikan gücünün mağlup edilmesinin temelini oluştururdu. Bu çerçeveden bakıldığında Bolşevik Rusya'ya taarruzun başat bir önemi yoktu. Bolşevizm bir ara üstüne gidip imha edilmesi gereken şeytanî güç olarak kabul ediliyordu tabi. Ama Bolşevizm'in Alman yüksek hâkimiyeti tesis edildikten sonra zapt edilebileceği ve ileride bir ara ortadan kaldırılacağı varsayılıyordu.

III. Reich'ta donanmanın düşünce şekli esas itibarıyla Tirpitz[60] döneminin donanma zihniyetinin güncellenmiş ve ıslah edilmiş hâliydi.[61] Bu, Alman emperyalizminin iki temel ögesinden biri olan deniz aşırı sömürge emperyalizmi fikrinden faydalanıyordu. Hitler'in (ve Nazi Partisi'nin) fikirleri ise emperyalizmin Kayzer Wilhelm döneminden gelen derin kökleri bulunan Doğu Avrupa'da yayılma ve fetih hareketlerini benimseyen diğer ögesinden kaynaklanıyordu.[62] Alman emperyalizminin Doğu Avrupa'da yayılma ve fetih hareketlerini öngören bu unsuru Avrupa kıtası üzerinde hâkimiyet kurmak için geniş bir kara kuvveti gerektirdiğinden donanmaya olmasa da kara kuvvetlerine hitap ettiği açıktı. Yine de deniz ve kara kuvvetlerine ilişkin seçenekler savaş

60 Büyük Amiral Alfred von Tirpitz, Kayzer II. Wilhelm döneminde imparatorluk donanmasını İngiliz Kraliyet Donanması'yla rekabet edebilecek çağdaş bir deniz gücü hâline getirmiştir. 1916'da görevden alınmış, 1917'de nasyonalist *Deutsche Vaterlandspartei*'nin (Alman Vatan Partisi) kurucularından biri olmuştur. (ç.n.)

61 Gerhard Schreiber'in hususiyetle açıkladığı üzere, bkz. "Zur Kontinuität des Großund Weltmachtstrebens der deutschen Marineführung", *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 25/2 (1979), s. 101–71.

62 Alman emperyalizminin bu iki başat unsuru için bkz. Woodruff D. Smith, *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*, New York/Oxford, 1986.

öncesi yıllarda rahatlıkla bir arada bulunabilirdi. Kara, deniz ve hava kuvvetleri kaynak için mücadele verse de alternatifler arasında seçim yapmaya gerek yoktu. 1939'da Z Planı'nda[63] tasavvur edilen, geniş bir su üstü donanmasının oluşturulmasıyla ilgili kararın alınmasıyla bir süreliğine donanma istediğini yaptırıyormuş izlenimini verdi.[64]

Ancak Polonya krizi 1939 Eylül'ünde Almanya ile Büyük Britanya arasında savaşa yol açtığında donanmanın 1940'ların ortasına dek büyük bir savaş için hazırlanma programının yıldızı parladı. İngiltere ve Fransa'nın Almanya'ya savaş ilan ettiği 3 Eylül 1939 günü Deniz Kuvvetleri Komutanı Büyük Amiral Erich Raeder sıradışı bir tezkerede Hitler'i Almanya'yı erkenden savaşa sokmakla eleştirmenin eşiğine geldi. Raeder Z Planı'na göre 1944 sonuna ve 1945 başına kadar "okyanusta" savaşmak üzere hazırlanan donanmanın 1939 sonbaharında hâlâ "İngiltere'ye karşı büyük bir mücadele" vermeye yetecek kadar silahlanamamış olduğunu itiraf etti.[65]

1940'ın bahar sonu ve yaz başlarında savaşın ilk aylarında hâkim olan kasvet yerini kontrolsüz bir iyimserliğe bıraktı. Donanmanın Nisan ayında İskandinavya fetihlerinde oynadığı rolün akabinde özellikle de Mayıs ve Haziran aylarında yapılan Batı harekâtında Fransa'ya karşı kazanılan büyük zaferle taçlanan heyecan verici olaylar yaşanmaktaydı. Bu esnada donanma komutanları, Almanya'nın donanması sayesinde deniz aşırı sömürgelerini koruyan müstakbel bir dünya gücü olduğu ütopik vizyonlarını tasarlıyordu.[66] Devasa bir toprak ilhakı tasavvur

63 Alman donanmasının geliştirilmesi ve iyileştirilmesine yönelik plan. (ç.n.)

64 Jost Dülffer, *Weimar, Hitler und die Marine: Reichspolitik und Flottenbau 1920–1939*, Düsseldorf, 1973, s. 492 vd.

65 BA/MA, Freiburg, RM6/71, "Gedanken des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine zum Kriegsausbruch 3.9.1939"; Salewski, C. 1, s. 91'de ve İngilizceye çevrilmiş hâliyle Charles S. Thomas, *The German Navy in the Nazi Era*, Londra, 1990, s. 187'de alıntılanmıştır.

66 Hillgruber, *Hitlers Strategie*, s. 242–255; Gerhard L. Weinberg, "German Colonial Plans and Policies 1938–1942", Waldemar Besson ve Friedrich Frhr. Hiller v. Gaertringen (ed.), *Geschichte und Gegenwartsbewußtsein: Historische Betrachtungen und Untersuchungen*, Göttingen, 1963, s. 462–491; Klaus Hildebrand, *Vom Reich zum Weltreich: Hitler, NSDAP und koloniale Frage* 1919–1945, Münih, 1969, s. 652–700; Salewski, C. 1, s. 234–241; Gerhard Schreiber, *Revisionismus und Weltmachtstreben: Marineführung und deutsch-italienische Beziehungen 1919 bis 1944*, Stuttgart, 1978, s. 288–297; *DRZW*, C. 3, s. 250–271.

ediliyordu. Tümamiral Kurt Fricke'nin 3 Haziran'da kaleme aldığı tezkerede Danimarka, Norveç ve Kuzey Fransa, Reich'ın kuzeybatı kıyısını emniyete alan Alman toprakları olarak korunacaktı. Orta Afrika'da ekseriyetle Fransa ve Belçika'dan toprak koparark, sabık Alman kolonilerinden bazılarını geri alarak ve İngiltere ve Portekiz ile toprak değiş tokuş ederek birbiriyle komşu bir dizi toprak parçası ile geniş bir Alman sömürge imparatorluğu kurulacaktı. Afrika'nın doğu kıyısındaki özellikle Madagaskar gibi adalar bu toprakları korumak için üs olarak kullanılacaktı.[67]

Baltık Denizi'ndeki donanmanın başı ve uzun zamandır Raeder'in muhtemel halefi olarak görülen Amiral Rolf Carls işi ilerletti ve Belçika ve Fransa'nın (Normandiya ve Bretonya dahil) Çek modelinde olduğu gibi Alman protektorası olacağını ifade etti. Fransız sömürge imparatorluğu parçalanacak ve üzerine Almanya, İtalya ve kısmen İspanya konacaktı. Güney Afrika ve Güney Rodezya İngiliz İmparatorluğu'ndan alınarak bunlara bağımsız devlet statüsü verilecek, Kuzey Rodezya Almanya'nın Doğu ve Batı Afrika topraklarını bağlayacak bir köprü vazifesi görmek üzere Alman hâkimiyetine geçecekti. İngilizlerin Basra Körfezi'ndeki tüm hakları, özellikle de petrol sahaları Almanya'nın olacaktı. İngiltere ve Fransa Süveyş Kanalı'nın idaresine artık dâhil olmayacaktı. İngiltere'nin Orta Doğu'daki mandaları elinden alınacaktı. Almanya Shetland ve Manş Adaları'na hâkim olacaktı. Kanarya Adaları (muhtemelen İspanya'yla bir toprak alışverişi yapılarak), Afrika'nın batı kıyısında Dakar (Fransa'nın elinden alınacaktı), Hint Okyanusu, Madagaskar, Mauritius ve Seyşeller'de stratejik üsler inşa edilecekti. Carls vizyonunun "olağanüstü" görülebileceğini kabul etse de "küresel düzende Almanya'nın hak ettiği payı kati olarak emniyete almak" için tüm bunların gerçekleştirilmesi gerektiğini savundu.[68]

11 Temmuz tarihli bir başka tezkerede geniş bir sömürge imparatorluğunu savunmak ve İngiltere tamamen mağlup edildikten ve bir zamanların kudretli İngiliz İmparatorluğu parçalandıktan sonra

67 Salewski, C. 3, Frankfurt am Main, 1973, s. 106–108; *DRZW*, C. 3, s. 254–255.

68 Salewski, C. 3, s. 108–114; *DRZW*, C. 3, s. 255–256. Bu dönemde kaleme alınan diğer iki tezkere için bkz. Salewski, C. 3, s. 114–118). Ayrıca muazzam toprak kazanımının donanmanın genişletilmesi anlamına geleceğine ilişkin bkz. 4 Temmuz 1940 tarihli bir tezkere (s. 122–135).

Amerika'ya savaş açmak için muazzam bir savaş filosu tahayyül ediliyordu. Kıyı savunmaları devasa ölçekte genişletilecekti. Azor, Kanarya ve Yeşil Burun Adaları'ndaki üsler ile Atlantik'in karşı kıyısından bir taarruza karşı koruma sağlanacaktı. Madagaskar ile Yeni Gine'nin ele geçirilmesiyle Hint Okyanusu'nda güvenli alan yaratılacaktı. Hint Okyanusu, Kızıl Deniz ve Akdeniz'de hâkimiyet sağlandığında Almanya ile sömürgeleri arasındaki bağlantılar kolaylıkla muhafaza edilebilecekti.[69] Bu nefes kesici büyüklükte bir vizyondu ve Alman üst tabakasındaki kibrin Hitler'le sınırlı kalmadığının göstergelerinden biriydi.

Gelgelelim bu ve benzeri tezkereler tutarlı bir stratejik düşünce ifade etmiyordu. Hiçbiri de an meselesiymiş gibi görünen nihai zaferin sarhoşluğunda tasavvur edilen megalomanlık eseri bir boş hayal olmaktan öteye geçemedi. Tezkerelerin satır aralarında ileri sürülen ön şart olan İngiltere'nin mağlubiyeti gerçekleşmeden hedeflenenlerin gerçekleştirilmesi söz konusu bile değildi. Donanmayı Hitler'in 1940 yazı itibarıyla kesinleştirdiği gelecek yılın baharında Sovyetler Birliği'nin işgaline yönelik stratejik karara hazırlamak için hiçbir şey yapılmadı. Diktatörün odağı hâlâ Doğu Avrupa'da bir imparatorluk kurma ihtimalindeydi, Orta Afrika'ya ilgisi yoktu. Hitler donanmanın aksine Afrika'da kurulacak sömürge imparatorluğunun ancak Bolşevizm'in mağlup edilmesinden sonra tesis edilebileceğini ve bu imparatorluğun Amerika kıtasıyla önünde sonunda yapılacak çatışmanın bir parçasını teşkil edeceğini düşünüyordu.[70]

Donanmanın komutanlarına gelince, onlar da hayal dünyasından gerçek dünyaya dönerek planlamaya oturduklarında sadece birkaç hafta evvel üzerlerine yıkılan, sonbahara dek İngilizleri savaş dışı bırakmak ve Almanya, Sovyetler Birliği'ne taarruz edebilsin diye arkasını emniyete almak için düzenlenecek İngiltere istilası için harekât planlarını hazırlama göreviyle meşguldü.

---

69 BA/MA, RM6/83, Schreiber, "Zur Kontinuität", 142–147'de basılmıştır; *DRZW*, C. 3, s. 257–258.

70 Andreas Hillgruber (ed.), *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichnungen über die Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941*, karton kapaklı baskı, Münih, 1969, s. 102 (Hitler'in İspanya'da dönemin İçişleri Bakanı olan ve kısa süre içinde Dışişleri Bakanlığı'nı üstlenecek Serrano Suñer'e ifadeleri, 17.09.1940).

Deniz kuvvetlerinin İngiltere'ye muhtemel bir istilaya yönelik acil hazırlık planlamaları takvimler daha 1939 Kasım'ını gösterirken hazırlanmış olsa da hakiki harekât planları 1940 Haziran'ına kadar düşünülmeye başlanmadı.[71] Tam da Fransızların barış istediği 17 Haziran günü, Wehrmacht Harekât Dairesi'nin Milli Savunma Bürosu'nun başı olan ve Almanya'nın askerî planlamalarını yakından bilen Tümgeneral Walter Warlimont, Hitler'in İngiltere'ye yapılacak bir çıkarmanın "olağanüstü zorluklar yaratacağını" çok iyi bildiğinden Führer'in bu yönde bir niyeti olmadığını Raeder'e aktardı. Buna mukabil, Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı da böylesi bir girişim için hazırlık yapmamıştı. Warlimont ayrıca Hitler'in düşünce tarzı ile donanma komutasının esas stratejik tercihleri arasındaki bariz ayrıma da dikkat çekti. Tümgeneral, Hitler'in "beyaz ırkın zararına" olacağından İngiltere'nin küresel imparatorluğunu tamamen yok etmek istemediğini teyit etti. Führer, Fransa'nın mağlubiyetinden sonra "sömürgelerin iadesi ve İngiltere'nin Avrupa'daki nüfuzundan feragat etmesi şartına bağlı olarak" İngiltere'yle barış yapmayı isterdi.[72]

Tüm bunlara rağmen Warlimont'un amiri ve Hitler'in en yakın askerî danışmanı olan Wehrmacht Harekât Daire Başkanı General Jodl on beş gün içinde, İngilizler barış imzalamaya ikna edilemezse İngiltere'yi teslim olmaya zorlayacak bir strateji tasarladı. Bu stratejide çıkarma yapılması ihtimalinin yanında İngiliz İmparatorluğu'nun zayıflamasından çıkarı olan İtalya, İspanya, Rusya ve Japonya gibi ülkelere sınırlı askerî destek sağlayarak "çevresel savaş" verilmesi de söz konusuydu. İtalyanların Süveyş Kanalı'na yapacağı bir taarruza ve Cebelitarık'ın ele geçirilmesine hususiyetle değiniliyordu.[73] "Çevresel strateji" yaz ve sonbahar ayları boyunca gözden geçirildi ve bu

71 1939 Aralık'ı tarihli BA/MA, RM7/894 "Studie Nordwest (Landung in England)" raporunda, İngiltere'ye yapılacak bir çıkarma ihtimalleri irdelendi, sahiller, kıyı şeritlerinin zorlukları ve diğer etkenler raporlandı. Raeder önceki kasım ayında başlayan bir incelemeye dayanan bulgularını 21 Mayıs 1940'ta Hitler'e sundu. Bkz. Karl Klee (ed.), *Dokumente zum Unternehmen "Seelöwe": Die geplante deutsche Landung in England 1940*, Göttingen, 1959, s. 239.

72 Werner Rahn ve Gerhard Schreiber (ed.), *Kriegstagebuch der Seekriegsleitung 1939–1945*, Herford/Bonn, 1989 (= *KTB der Seekriegsleitung*), C. 10, Kısım A (teksir makinesi ile çoğaltılmış hâli, BA/MA, 7/13), s. 186 (18.06.1940).

73 Hillgruber, *Hitlers Strategie*, s. 157–158.

stratejinin bazı unsurları donanma komutasının düşünceleriyle de uyum gösteriyordu.

Diğer yandan İngiltere istilası fikrinin ömrü kısa oldu. Hitler'in bunu son çare olarak düşündüğü ve en başından beri bu istilanın uygulanabilirliğinden de son derece şüphe duyduğu anlaşılıyor.[74] Hitler çıkarma harekâtı için Almanların hava hâkimiyetinin en önemli ön koşul olduğunu vurguladı. Raeder tamamen katılıyordu. Ancak donanma komutası bu hâkimiyetin gerçekleştirilebileceğinden şüphe duyuyordu. Komuta heyeti bununla beraber Temmuz ortası itibarıyla intikallerde yaşanan zorluklara dair büyük kaygılarını ve en önemlisi de Alman askerleri İngiliz topraklarına çıkarma yapsa dahi, Kraliyet Donanması'nın müdahalesinin ileride yapılacak çıkarmaları engelleyebileceğini ve dolayısıyla çıkarma yapan askerlerle irtibatlarının kesilebileceği, bunun da "sevk edilen kuvvetlerin tamamını korkunç bir tehlikeye atacağı" endişesini taşıdığını ifade ediyordu.[75] Dahası çıkarma için istenen hazırlıkların Ağustos ortasına dek tamamlanmasının ne kadar imkansız olduğu da gün geçtikçe daha iyi anlaşıldı.[76] Hava muhalefeti gelecek bahara kadar Manş Denizi'nde bir girişimde bulunmalarını engelleyeceğinden sürecin mecburen gelecek ayın ortasında tamamlanmasına karar verilmesi önlerinde çok kısa süreli bir fırsat olduğu anlamına geliyordu.[77] Ağustos sonuna gelindiğinde donanma komutasının belirlenen yeni tarih olan 15 Eylül'e kadar nakliye hazırlıklarını tamamlayamayacağı açıktı.[78] Aslında Deniz Harp Komutanlığı (*Seekriegsleitung*) Temmuz sonundan evvel dahi harekâtı 1940'ta başlatma teşebbüsüne karşı ikazda bulunmuş, harekâtın en erken gelecek yılın Mayıs ayına kadar ertelenmesini tavsiye etmişti. Raeder 31 Temmuz'da bu tartışmaları Hitler'e aktardı. Führer zorlukları kabul etmekle beraber Luftwaffe'ye İngiltere'yi aralıksız sekiz gün bombalama şansı verilene dek nihai bir karar almayı erteledi.[79] "Deniz Aslanı Harekâtı'nın" süresiz olarak

74 Hillgruber, *Hitlers Strategie*, s. 169–171.

75 *KTB der Seekriegsleitung*, C. 11, Kısım A (= BA/MA, 7/14), s. 190 (19.07.1940), s. 219–224 (19.07.1940). Ayrıca bkz. Salewski, C. 1, s. 58–59.

76 *KTB der Seekriegsleitung*, C. 11, Kısım A, s. 201 (18.07.1940).

77 *KTB der Seekriegsleitung*, C. 11, Kısım A, (= BA/MA, 7/15), s. 3 (01.08.1940).

78 *KTB der Seekriegsleitung*, C. 11, Kısım A, s. 353–354 (30.08.1940).

79 *KTB der Seekriegsleitung*, C. 12, Kısım A, s. 354–356 (30.07.1940), s. 364–365 (31.07.1940); Gerhard Wagner (ed.), *Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939–1945*, Münih, 1972, s. 126–128 (31.07.1940).

ertelenmesi talimatı ancak 17 Eylül'de verildi.[80] Hakikatte ise Hitler İngiltere'ye çıkarma harekâtı yapılması konusunda hep tereddüt göstermiş ve hatta "Britanya Muharebesi'nin" sonuç üzerinde belirleyici rol oynayan safhasına varılmadan çok daha önce, ta 29-31 Temmuz dolaylarında İngiltere'nin işgal edilmesinin mümkün olmayacağını muhtemelen kabullenmişti.[81] Rusya'ya taarruz kararı süratle İngiltere'ye taarruz kararının yerini aldı, bu daha az riskli olarak görülüyordu.

Hitler 31 Temmuz 1940'ta Berghof'ta düzenlenen komutanlar toplantısında gelecek bahar Sovyetler Birliği'ne taarruz edileceği kararını ilân ettiğinde Büyük Amiral Reader toplantıdan çoktan ayrılmıştı.[82] Ama duyuru hiçbir şekilde sürpriz değildi. Hitler on gün evvel Sovyetlere karşı muhtemel bir taarruzun bahsini ilk kez açtığında Raeder da oradaydı.[83] Duyurudan üç gün önce gündemin kokusunu alan Deniz Harp Komutanlığı Kurmay Başkanı Tümamiral Fricke Rusya'yla savaşa ilişkin düşüncelerini özetleyen bir tezkere kaleme aldı. Raeder belgeyi ertesi gün yani 29 Temmuz'da okudu. Fricke Bolşevizm'in "bir şekilde ekarte edilmesi gereken kronik bir tehlike" olduğunu kabul ediyordu, tasavvur edilen taarruza sadece donanmanın çıkarlarının kara kuvvetleri ve Luftwaffe'nin çıkarları karşısında geri plana düşeceğini ifade etmek dışında hiçbir itirazı yoktu.[84] Bu yüzden Hitler'in Rusya'ya karşı verilecek savaşa hazırlanmaya yönelik bu hayatî kararı aldığı 31 Temmuz gününe gelindiğinde donanma kanadından bir itiraz yükseltilmedi ve sunabilecekleri stratejik açıdan alternatif oluşturacak bir önerileri de yoktu.

Ancak gelecek aylarda bu durum değişecekti. Jodl'un 30 Haziran tezkeresinde bahsetmiş olduğu "çevresel savaş" kavramına uygun olarak Akdeniz stratejisi ortaya çıktı. İspanya, İtalya ve Vichy Fransası'yla daha aktif diplomasi yürütülmesini gerektirecek bir askerî alternatif günbegün netleşiyordu. Ancak bu esnada Rusya'ya yapılacak taarruz için harekât planlaması da şekilleniyordu. İleri sürülecek herhangi bir alternatifin zamanlaması üzerinde Demokles'in kılıcı gibi sallanan buydu.

80 Karl Klee, *Das Unternehmen "Seelöwe": Die geplante deutsche Landung in England* 1940, Göttingen, 1958, s. 205.

81 Salewski, C. 1, s. 259–260.

82 Salewski, C. 1, s. 275–276.

83 *KTB der Seekriegsleitung*, C. 12, Kısım A, s. 236–239 (21.07.1940).

84 Salewski, C. 3, s. 137–144.

Yaz sonu ve sonbahar ayları boyunca donanmanın stratejiye yönelik gelişmekte olan görüşlerinin Hitler karargâhı ile birçok ortak noktası bulunuyordu. İngiltere'nin işgali ihtimalinin günbegün hızla azalması İngilizlerin direnişinin kırılabilmesi için başka çareler bulmaya yönelik değerlendirmelere yol açtı. Wehrmacht'ın genel harekât planlamasından mesul Jodl için, geliştirdiği "çevresel strateji" ciddi bir endişe kaynağıydı.[85] Ancak bu strateji Rusya'ya yapılacak bir taarruzla zıt düşmüyordu. İngiltere'yi barış şartlarını kabul etmeye zorlamayı ve Rusya'ya karşı açılacak savaş için Almanya'nın arkasını emniyete almayı, eğer bunda başarısız olunursa Sovyetler Birliği'nde kazanılacak zafer İngiltere'yi teslimiyete mecbur bırakana dek İngilizlerin elini kolunu bağlamayı hedefliyordu. Diğer yandan donanma komutası için "çevresel strateji" (ya da Akdeniz stratejisi) Doğu'daki savaşı kolaylaştırmak için geçici bir çözüm değildi. Bu strateji Doğu'daki savaşa alternatifti.

Ağustos ortası itibarıyla Hitler 1941'in başlarında Cebelitarık'ı ele geçirmek ve yine aynı zamanda İtalyanların Süveyş Kanalı'na hücumunu desteklemek üzere yapılacak harekâta ilişkin (Franco'nun mutabık kalacağını düşündüğü) planları kabul etti.[86] Bundan kısa süre sonra donanma ilk kez ciddi olarak Akdeniz odaklı bir strateji üzerinde mesai harcadı. Amiral Gerhard Wagner'in 29 Ağustos'ta "Deniz Aslanı Harekâtı" gerçekleşmezse İngiltere'yle nasıl savaşılacağına ilişkin analizi bu stratejiyle ilgilendiklerinin sinyallerini verdi.[87] Wagner ikmal hattını kesmek üzere yapılan bombardıman akınları ve Atlantik'teki savaşın gelecek birkaç ay içerisinde İngiltere'yi bir karar almaya zorlamayacağı kanaatindeydi. Amirale göre gelecek bahar itibarıyla da İngilizlerin savunma kapasitesi belki de Amerika'dan gelen yardımla gelişmiş olacaktı. Amiral Wagner raporunu İngiltere'ye taarruz etmenin en iyi yolunun Akdeniz'de İtalyanlarla birlikte savaşılarak İngiliz İmparatorluğu'nun zayıflatılması olduğunu ifade ederek tamamladı.

85 Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 78–79.

86 *KTB d. OKW*, C. 1, 1965, s. 17–18, 31–32 (09.08.1940, 14.08.1940); Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 78–79.

87 BA/MA, RM7/233, 78–85 numaralı dosyalar: "Kriegführung gegen England bei Ausfall der Unternehmung 'Seelöwe'"; Şurada yayınlanmıştır: *Lagevorträge*, s. 138–141 (06.09.1940). Ayrıca bkz. Schreiber, *Revisionismus*, s. 281–282.

Amiral Wagner Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'ndaki düşünce biçimini benimseyerek İspanyol desteğiyle Cebelitarık'ın ele geçirilmesi ve Libya'dan Mısır'a ilerleyen bir hücum ile Süveyş Kanalı'nın bloke edilmesinin mümkün olacağına dikkat çekti. Bunlar sonucunda İngiltere Akdeniz'den çıkarılır, bölge tamamen Mihver güçlerinin kontrolüne geçerdi. Dolayısıyla Akdeniz'in tamamındaki gemi taşımacılığı emniyete alınmış ve Kuzey Afrika'dan yapılan ithalat da güvenli hâle getirilmiş olurdu. Mihver güçlerinin Balkanlardaki pozisyonu bu esnada fazlasıyla kuvvetlenirdi. Türkiye tarafsızlığını muhafaza edemez ve Mihverlerin yörüngesine girerdi. Mihverler Arap ülkeleri ile Mısır ve Sudan'ın ham maddelerine ulaşabilecekti. Bu, Doğu Afrika'daki sömürgelerine saldırılar düzenleyerek ve bizzat Hindistan için tehlike oluşturarak İngilizlerin Hint Okyanusu'ndaki mevkilerini zayıflatmak için de iyi bir fırsat olurdu. İngiltere Cebelitarık'ı kaybederse Atlantik savaşı için en önemli üslerinden birinden yoksun kalırdı. İngilizler Azor, Madeira ya da Kanarya Adaları'nda sırtını dayayabileceği bir dayanak edinebilse bile kaybı telafi edemezdi. Almanların Batı Akdeniz'e hâkim olması Fransızların Kuzey Afrika'daki sömürgelerine baskı yapılmasını mümkün kılar ve bu ülkelerin Gaullistler[88] ile İngilizlerin tarafına geçmesini önlerdi. Aynı zamanda İngilizlerin Afrika'nın batı kıyısındaki üsleri de tehlikeye girerdi.

Bu stratejinin ilave getirisi olarak İtalyan donanması Almanların Akdeniz dışında Hint Okyanusu ve Atlantik'teki savaş gayretini desteklemeye müsait olacak, İtalyan kara ve hava kuvvetleri bilhassa Doğu Afrika'da İngilizlere karşı daha aktif mücadele verebilecekti. Son bir yararı da – Cebelitarık'ın ele geçirilmesinde rol oynayacağı varsayılan – İspanya'nın savaşa girmesiyle Atlantik'te Alman deniz harbinin temelinin önemli ölçüde genişlemiş olacağıydı. Tezkere Akdeniz hâkimiyetinin, savaşın sürdürülmesinde mukadder bir stratejik önemi olacağı düşüncesiyle şu şekilde son buluyordu:

88 Gaullistler Fransa Cumhurbaşkanı Charles de Gaulle'nin siyasi doktrininin (Gaullizm) takipçilerine verilen isimdir. "Önce Fransa" ilkesi, cumhurbaşkanına yürütme yetkisinin verilmesi, cumhurbaşkanının doğrudan halk tarafından seçilmesi, sağ ve sol akımların, kapitalizmin ve sosyalizmin reddi, sosyal muhafazakârlık gibi kavramları benimserler. Gaullizm 1940-1944 arasında de Gaulle'ün liderliği altında Nazi işgaline karşı tüm muhalefetin Fransa'nın bağımsızlığı için mücadele ettiği vatansever bir hareketti. (ç.n.)

> Bu amaçla tasavvur edilen harekâtlar önceden ifade edildiği gibi "geçici eylem" statüsünün çok ötesindedir. Böylelikle Alman-İtalyan savaş potansiyeli fiilen kuvvetlendirilecek, İngiliz anakarasına karşı nihai savaş için kuvvetlendirilmiş bir temel atılmış olacak ve İngiliz İmparatorluğu'nun güç kaynakları ele geçirilecektir. Ayrıca küresel İngiliz imparatorluğunun en hassas noktaları taarruz ya da tehdit altında olacağından İngiltere'nin direnişi sonlandırma mecburiyeti hissetmesi dahi muhtemeldir.[89]

O raddeye kadar Amerikalıların dişe dokunur bir desteği olmazsa tüm bunların gerçekleşmesi daha muhtemel olurdu. Hâliyle kaybedecek vakit yoktu. Wagner bu stratejinin donanmanın menfaatlerine olduğuna dikkat çekti. Tezkeresini Raeder'in bu teklifleri Hitler'e ileteceğini umduğunu belirterek ile noktaladı.

Raeder 6 Eylül'deki brifinginde stratejiyi savunmadan dört gün evvel Amerika İngiltere'ye yaşını almış elli destroyer vermeyi kabul etti. Bu karar (beşinci bölümde derinlemesine incelenecektir) doğrudan askerî ehemmiyetinden ziyade sembolik açıdan büyük önem taşıyordu. Zira Alman devletine İngiliz-Amerikan koalisyonu ihtimalinin gerçekleşmesinin yakın gelecekte mümkün olduğunun sinyallerini veriyordu.[90] Raeder'in Atlantik'te Portekiz'e ve İspanya'ya ait adalara ve Batı Afrika'daki Fransız sömürgelerine karşı oluşturacağı tehdide dikkat çekmesinin ardından Hitler, İngiliz ve Amerikalıların bu adalara çıkarma yapmasının önünü almak için Azor, Kanarya ve Yeşil Burun Adaları'nın işgaline hazırlanılması talimatı verdi (gerçi gelecek haftalar boyunca lojistik çalışması yapan donanma uzmanları böylesi bir harekâtın önemine bir türlü ikna olmadı).[91] Raeder gittikçe büyüyen "ABD sorununu" göz önünde bulunduruyordu. Bu sebeple, kurnazlıkla "Deniz Aslanı'nın" hayata geçmemesi hâlinde Hitler'in siyasî ve askerî talimatlarının ne olacağını sorarak Wagner'in tezkeresiyle benzer şekilde bölgede "geçici" nitelikte değil "İngiltere'ye karşı temel harekât" olacak eylemlere girişilmesini savunarak Akdeniz stratejisi tezinde ısrarcı oldu.

89 BA/MA, RM7/233, 83–84 numaralı dosyalar.

90 Destroyer anlaşması için bkz. Churchill, *The Second World War*, C. 2, 20. bölüm. Ayrıca bkz. John Lukacs, *The Duel: Hitler vs. Churchill*, Oxford, 1992, s. 225–227. Ayrıca bkz. bu eserin beşinci bölümü.

91 *DRZW*, C. 3, s. 192–194; Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 80.

Raeder Amerika müdahale etmeden uygulanabilmeleri için hazırlıkların hemen başlatılmasını rica etti. Hitler bu yönde talimat verdi. Yine de bu Hitler'in planladığı Sovyetler Birliği'ne taarruz yerine Akdeniz stratejisini tasdik edeceğinin işaretini verdiği anlamına gelmiyordu. Henüz "Problem S" kod adı ile anılan Rusya harekâtı planı brifingin ilerleyen saatlerinde masaya yatırıldı. Raeder hiçbir itirazda bulunmadı, yalnız donanma açısından en uygun zamanın buzlar eridiğinde olacağını ifade etti. Bunun yanında Sovyet harekâtıyla "Deniz Aslanı'nı" aynı anda yürütmeye teşebbüs edilmemesi gerektiğini ekledi, Hitler de anında kendisine katıldı.[92]

Raeder 26 Eylül'de Hitler'e brifing verene kadar İngiliz ve Özgür Fransa güçlerinin (General Charles de Gaulle'ün taraftarları) bu tarihten birkaç gün öncesinde Dakar'a taarruzunun ardından Akdeniz stratejisi ayrı bir aciliyet arz etmeye başladı. Vichy rejimi Gaulle'nin Fransız Ekvator Afrikası'ndaki askerleri karşısında gerilediğinden Fransız hâkimiyetindeki Fas, Cezayir ve Tunus tehlike altındaydı. Bu gelişmeler Almanların dikkatini bu meseleye yoğunlaştırdı. Raeder istisnai bir şekilde Hitler'le baş başa konuşmak istedi ve savaşın ilerleyişine ilişkin düşüncelerini belirteceğinden yetki alanını aşmak istediğini ifade ederek konuşmasına başladı. Fransızları İngiltere'ye karşı verilecek topyekûn savaşta müttefiki yapmak için münasebetlerin iyileştirilmesini umduğundan Vichy rejimine karşı daha yatıştırıcı bir yaklaşımda bulunulmasında ısrar etti. Fransızlarla birlikte savaşırlarsa hem Fransız toprakları ve ham maddeleri emniyete alınacak hem de İngilizlerin Orta Afrika'dan çıkarılması sağlanacaktı. Böylece Birleşik Krallık'ın batı yakasındaki Freetown limanını kullanması engelleneceğinden Müttefiklerin Güney Atlantik, Latin Amerika ve Güney Afrika'dan gelen konvoy trafiğinde büyük sorunlara yol açacağını öne sürdü. Böylelikle İngilizleri Akdeniz'den çıkarma yolunda büyük bir adım atılmış olacaktı. Raeder Hitler'e Kuzeybatı Afrika'yla ilgilenmeden evvel "Amerika müdahil olamadan tüm imkanlar dahilinde en kısa zamanda İngiltere'ye karşı savaş açmaya" odaklanması uyarısında bulundu. Amiral İngilizlerin ezelden beri Akdeniz'i dünya hâkimiyetinin anahtarı olarak

92 *Lagevorträge*, s. 134–141 (06.09.1940). Enteresan bir şekilde, *Fuehrer Conferences on Naval Affairs 1939–1945*, Londra, 1990 künyeli İngilizce çeviride "Problem S"ye ilişkin kısmın çıkarıldığı görünüyor (s. 135'te).

gördüğünü ifade etti. Bu yüzden "Akdeniz sorunu kışın halledilmeli" çıkarımında bulundu. Luftwaffe Kanarya Adaları'nı güvenceye almadan evvel Cebelitarık ele geçirilmeliydi. İtalyanların Süveyş Kanalı'nı fethedebilmesi için Almanların desteği şarttı. Raeder o noktadan Filistin ve Suriye'ye hatta ta Türkiye'ye kadar ilerleyişi öngörüyordu. Hitler'in bunun Fransızlara bağlı olduğunu fakat imkân dahilinde olduğunu düşünüyordu. Amiralin vardığı netice şuydu: "O noktaya ulaştığımızda Türkiye bizim gücümüze tâbi olacak. Rus sorunu o zaman farklı bir çerçeveden görünecek. Rusya esasen Almanya'dan korkuyor. Rusya'ya kuzeyden taarruzun gerekli olup olmadığı dahi şüpheli."[93]

Raeder donanmanın tercih ettiği stratejiyi daha açık anlatamazdı.[94] Deniz Harp Komutanlığı Hitler'in bu fikirlere temelde katılmış olduğunun net olarak ifade edilmesinde hassastı.[95] Yine de bu stratejiye ilişkin iki sorun brifingde üstü kapalı olarak masaya yatırıldı.

Bu sorunlardan ilki donanmanın büyüklüğüydü. Raeder donanmanın Akdeniz stratejisi için özellikle de Amerika'nın katılımıyla savaş küresel bir boyut kazanırsa kendisini bekleyen görevleri yerine getiremeyecek kadar küçük olduğunu ifade etti (Hitler de aynı fikirdeydi).

93 *Lagevorträge*, s. 143–146 (26.09.1940); Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 81; *DRZW*, C. 3, s. 199–201; Gruchmann, s. 463.

94 Raeder yine de Fransa'yla tam iş birliğine ilişkin fikirlerini Deniz Harp Komutanlığı'nda ileri sürüldüğü kadar şiddetle ifade etmedi. Bkz. BA/MA, RM8/1209, "Die Bemühungen der Skl. um einen Ausgleich mit Frankreich und um die Sicherstellung des französischen Kolonialreiches in Afrika", (Koramiral Kurt Assmann'in taslak hâlindeki tetkiki). 1944'te derlenen bu inceleme *Seekriegsleitung*'u (Deniz Harp Komutanlığı) savaşın feci gidişatının yükümlülüğünden aklamak niyetiyle kaleme alındı. Bununla birlikte stratejik tercihler arasındaki farka da dikkat çekiyor. Assmann giriş bölümünde (11. folio) şöyle izah ediyor: "Fransız-Alman mutabakatının ve Kuzey ile Batı Afrika'daki Fransız sömürge imparatorluğunun desteklenmesi sorunu savaşın en kritik sorunlarından biriydi. Yüce Alman liderliğinin bu meseleye ilişkin karar ve eylemleri DHK'nin (Deniz Harp Komutanlığı'nın) görüşleri ile uyum içinde değildi. DHK önümüzdeki gelişmeleri isabetli bir şekilde öngördü, defalarca uyardı ve görüşünü iletmeye çalıştı."

95 *KTB d. Seekriegsleitung*, C. 13, Kısım A (= BA/MA, 7/16), s. 352 (26.09.1940), "Führer, Deniz Harp Komutanlığı'nın başının görüşlerine prensipte katılıyor." ("Führer stimmt den Gedankengängen des Chefs Skl. grundsätzlich zu"). Ayrıca bkz. Raeder, s. 246–248 ve Assmann, s. 211–212. Hitler'in donanma icra subayının söyledikleri müphemdi zira Führer'in, Raeder'in kendisine ifadelerinin ziyadesiyle kıymetli olduğunu, çünkü Raeder'in sözlerini, "kendi haklı çıkıp çıkmayacağını" kontrol etmek için kullanacağını söylediği ifade ediliyor.

Ancak gemi yapımı kapasitesi mevcut yükümlülüklerden ötesini yerine getirmeye müsaade etmiyordu. Buna mukabil donanma yeterince genişletilmez ve mevcut kaynaklar da donanmanın genişletilmesine müsaade etmez ise denizcilik stratejisi en başından darbe yerdi.

İkinci sorun Hitler'in değindiği dış siyasete ilişkindi. Führer Raeder'e Japonya'yla (hemen ertesi gün yani 27 Eylül'de imza edilecek olan) Üçlü Paktı karara bağladıktan sonra Mussolini ve Franco ile görüşmeler yapacağını, Fransa yahut İspanya ile yola devam etme kararını alacağını söyledi. Hitler Fransa'nın daha muhtemel olduğunu düşünüyordu zira İspanya çok fazla talebi olmasına rağmen (Fransızların elindeki Fas'ı istiyordu) karşılığında dişe dokunur bir şey sunmuyordu. İngiltere ve Amerika Kuzey ve Batı Afrika'dan çıkarılmalıydı. O kadarı kesindi. Ancak Fransa Afrika'daki sömürge varlıklarının kapsamı üzerine bir anlaşmaya varılmadan evvel Almanya ve İtalya'nın bazı toprak taleplerine rıza göstermek durumunda kalacaktı. Hitler bunun üzerinde durmamış olsa da durumun Fransa için Almanya ile anlaşmaya varmanın çekiciliğini azalttığı barizdi. Dahası Hitler Raeder'in Fransız donanmasını Almanya'nın tarafına çekme umutlarına karşı kayıtsızdı. Mihver müttefiki Mussolini'nin onayı olmadan bu konuda bir adım atmaya hazırlanmamıştı. İtalyan diktatörünün İtalya'nın rakibi Fransa'nın Akdeniz'de herhangi bir şekilde güçlendirilmesine bayılması pek mümkün değildi. Bu esnada İspanya Mihver tarafında savaşa katılırsa Luftwaffe Kanarya Adaları ve belki de Azor ile Yeşil Burun Adaları'nı emniyete almak zorunda kalırdı.[96] Hitler Akdeniz stratejisine esasen katılırken stratejinin hayata geçirilmesini Mussolini, Franco ve Pétain ile müzakerelerinin neticesine bağlamış oldu. Führer bu liderlerin hepsini ikna etmenin kolay iş olmadığının farkındaydı. Birbiriyle çatışma hâlindeki çıkarlara çözüm bulmanın yalnızca "muhteşem bir hilekârlık" ile mümkün olduğunu fark etmişti.[97] Bu Hitler'i bile aşardı.

Donanmanın söz konusu dönemde yani Eylül sonlarında Almanya'nın savaş gayretini Akdeniz'e yönlendirmeye dair fikirleri Dışişleri Bakanlığı'nın İngiltere'ye karşı kuvvetli bir "Avrupa bloku" oluşturulması fikriyle uyumluydu.[98] Bizzat Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop

96 *Lagevorträge*, s. 143–144 (26.09.1940).

97 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 124 (03.10.1940).

98 Hillgruber, *Hitlers Strategie*, s. 178, 190; Wolfgang Michalka, *Ribbentrop und die deutsche Weltpolitik 1933–1940*, Münih, 1980, s. 247–259.

İngiltere'ye karşı hem Sovyetler Birliği'ni bünyesinde bulunduracak hem de Amerika'yı etkisiz hâle getirecek kuvvetli bir küresel ittifak meydana getirmeye hevesliydi.[99] Bu büyük tasarının küçük fakat hayatî öneme sahip bir unsuru da İtalya, Vichy Fransası ve İspanya'yı teşkil eden daha küçük ama hayatî önem taşıyan batı "Avrupa bloku" idi.[100] 1940 sonbaharının başlarında geliştirilen "çevresel stratejinin" İngilizlerin ithalatı mallarını engellemenin haricinde askerî bakımdan üç ayağı vardı. Bunlar İtalyan-Alman ortak Orta Doğu taarruzu, Cebelitarık'ın zaptı ve Alman hâkimiyetinin Afrika kıyıları ile Atlantik adalarına yayılmasıydı.[101] Raeder'ın 26 Eylül brifinginden anlaşıldığı üzere böylesi bir stratejinin askerî potansiyeli diplomaside önemli atılımlara, özellikle de Hitler'in İspanya ve Vichy Fransası liderleri ile tatmin edici anlaşmalara varabilme kabiliyetine bağlıydı. İşler tam da bu noktada sarpa saracaktı.

IV

Yaz yerini sonbahara bırakırken Almanya'da iktidarın merkezinde bulunanlar hatta görünüşe bakılırsa bir süre Hitler'in bizzat kendisi bile hangi askerî stratejinin izlenmesi gerektiğini kestiremiyordu. Farklı öncelikler üzerinden farklı yolların izlenmesi mümkündü. Özetle önlerinde hâlâ birden fazla seçenek vardı.

Hitler'in hem ideolojik hem de askerî bakımdan tercihi Sovyetler Birliği'ne erken saldırılmasından yanaydı. Temmuz sonunda bu açıkça ortaya konmuştu. Hitler'in aradaki süreçte fikrini değiştirdiğine dair bir emare yoktu. Ancak "çevresel stratejiye" gösterdiği alaka numaradan değildi. Aslında o yılın sonbaharında başlatmayı umduğu Rus harekâtı en erken bahara kalmıştı. Bu esnada Amerika'nın yakında İngilizlerin yanında savaşa katılabileceği endişesi de derinleşmişti.[102] Hitler belli ki Amerikan müdahalesinin engellenmesine dair en az yaz başında olduğu kadar endişeliydi. Bunun en bariz yolu İngiltere'yi savaş dışı bırakmaktı. "Deniz Aslanı" rafa kaldırılmışken (resmen olmasa da fiilen

99 Wolfgang Michalka, "Vom Antikominternpakt zum euro-asiatischen Kontinentalblock: Ribbentrops Alternativkonzeption zu Hitlers außenpolitischen 'Programm'", Michalka, *Nationalsozialistische Außenpolitik*, s. 490–491.

100 Andreas Hillgruber, "Der Faktor Amerika in Hitlers Strategie 1938–1941", Michalka, *Nationalsozialistische Außenpolitik*, s. 513.

101 Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 80; *DRZW*, C. 3, s. 194.

102 Hillgruber, "Amerika", s. 512–513.

vazgeçilmişken) askerî ve diplomatik bakımdan Akdeniz'e odaklanmak en iyi fırsatı sunuyordu. Görüldüğü gibi, Wehrmacht Harekât Daire Başkanı Jodl (ve yardımcısı Warlimont), Raeder ile Deniz Harp Komutanlığı ve Dışişleri Bakanı Ribbentrop bu stratejinin değişik biçimlerinin izlenmesini destekliyordu. Hitler bir süre boyunca "çevrede" diplomatik bir fırsat aranmasına destek verirken böylesi bir ilerlemenin başarısına bağlı olacak askerî planlamayı teşvike devam etti. Ancak – Jodl olmasa da – Raeder, Warlimont ve hatta Ribbentrop, "çevresel stratejiyi" Rusya işgaline alternatif olarak görürken Hitler için bu plan Sovyetler Birliği'yle kaçınılmaz ve tek başına savaşın neticesini belirlemeye kadir hesaplaşma öncesinde Almanya'nın arkasını emniyete almak için bir peşrev niteliğindeydi. Hitler "çevresel strateji"yi hedef olarak merkeze oturtmayı hiç istemedi. Bu kısmen de olsa Ekim ayındaki seyahatinde Mussolini, Franco ve Pétain ile irtibat kurmak üzere yürüttüğü diplomatik çabaların netice vermemesiyle açıklanabilir. Nitekim Hitler de söz konusu liderlerle görüşürken büyük beklentiler içinde değildi.

Hitler'in 4 Ekim'de Mussolini ile Brenner'de yaptığı görüşmenin esas amacı – Führer sadede her ne kadar yavaş yavaş gelmiş olsa da – Fransa ve İspanya'yı "ortak bir çizgide" buluşturarak "İngiltere'ye karşı Avrupa koalisyonu" oluşturma ihtimaline ilişkin Duce'nin[103] nabzını yoklamaktı.[104] Mussolini'nin bu konuda bir itirazı yoktu. Ancak iki diktatörün de İspanya'nın savaşa girme karşılığında Fransa'dan Fas ve Vehrân ile İngiltere'den Cebelitarık'ın kendisine verilmesi talebini (sonuncusu bir sorun teşkil etmiyordu) Fransızların karşılaması mümkün değildi ve bu sayede Gaulleciler kritik önemi olan Kuzey Afrika'da muzaffer olurdu (bu İngilizlerin de işine yarardı). Mussolini Hitler'e, İtalyanların Fransızlardan almak istediği toprakları anımsatınca üç Akdeniz gücü yani İtalya, Fransa ve İspanya'yı tatmin edecek bir diplomatik çözüm bulunması ihtimalinin son derece düşük olduğu anlaşıldı. Ayrıca Hitler'in Mihver ortağıyla ilişkilerine zarar verebilecek bir girişimde bulunmayacağı da kesindi. Hâliyle dostluk havasında geçen görüşmelerin "Avrupa koalisyonu"nun meydana getirilmesine yardımcı olacak somut bir neticesi olmadı.[105]

103 İt. *Lider*. Benito Mussolini'nin lakabı. (ç.n.)

104 *Staatsmänner*, s. 112–113.

105 Tartışmalara dair bkz. *Staatsmänner*, s. 104–123; ve Malcolm Muggeridge (ed.), *Ciano's Diplomatic Papers*, Londra, 1948, s. 395–399.

Franco ile 23 Ekim'de Hendaye'de yapılan görüşme ilk anından itibaren hiç umut vadetmedi.[106] Hitler'in pazarlık edecek malzemesi yok denecek kadar azdı. İspanya'nın savaşa girmesini esasen planlanan Cebelitarık taarruzunu kolaylaştırmak ve Atlantik adalarının müdafaasını İber Yarımadası'ndan desteklemek için istiyordu. Gelgelelim İspanya'nın savaşa katılım karşısında talep edeceğini çok iyi bildiği fahiş bedeli, muazzam boyutta teçhizat ve gıda ikmali ile yalnız Cebelitarık'ı değil (Cebelitarık'ı teslim etmesi nispeten daha kolaydı) Fas ve Vehrân'ı da Madrid'e bırakmaya hazır değildi. Hitler'in görüşü Dışişleri Müsteşarı Ernst von Weizsäcker'in günlüğüne not düştüğü şahsî görüşü ile muhtemelen aynıydı: "Cebelitarık'ın bizde pek kıymeti yok."[107] Almanya Franco'nun maddi taleplerini karşılamayı düşünemezdi. Hitler'in Mussolini'ye ifade ettiği üzere İtalya'nın toprak talepleri de Kuzey Afrika'da Vichy Fransası'nın pozisyonunu zayıflatarak Mihver'in bölgedeki kontrolüne ciddi tehdit oluşturacağından söz konusu dahi edilemezdi. Hitler'in Cebelitarık haricinde Franco'ya sunacak hiçbir şeyi yoktu. Cebelitarık'ın kazanımı İspanyollara cazip gelse de bu kazanım onların bakış açısından Hitler'in sağlam görünen mevkiine rağmen Franco'nun, Mihverlerin kazanacağından emin olmadığı bir savaşa müdahil olma riski pahasınaydı. Hitler eli boş döndü.

Führer ertesi gün Pétain ile görüşmesinde karşılıklı konuşmalar çok daha samimi olsa da yine iyi bir performans sergileyemedi.[108] Fransa ile Almanya arasında daha yakın "iş birliği" üzerine anlaşma sağlandı fakat Fransızlar İngiltere'ye karşı savaşa katılmaya yönelik doğrudan taahhütte bulunmadı. Müzakerede konuşmalar genel çerçevede ilerledi.

106 *Staatsmänner*, s. 132–40. Ayrıca bkz. Paul Preston, "Franco and Hitler. The Myth of Hendaye 1940", *Contemporary European History*, 1 (1992), s. 1–16.

107 Hitler'in Franco ile görüşmesinden önce kaleme alınmıştır, bkz. Leonidas E. Hill (ed.), *Die Weizsäcker-Papiere 1933–1950*, Frankfurt am Main, 1974, s. 221 (21.10.1940). Sonrasında Hitler İspanyolların savaşa katılımının stratejik değerinin fazla olmadığını bildiğini söyleyecekti. Tek fayda Cebelitarık'ın İngilizlerden alınması olacaktı. Ancak İspanyolların müdahalesi aynı zamanda Atlantik kıyısının ekseriyetinin de müdafaa edilmesini mecbur kılacaktı (*Hitlers politisches Testament*, s. 60). İspanyolların talepleri için bkz. Elena Henández-Sandoica ve Enrique Moradiellos, "Spain and the Second World War, 1939–1945", Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, Cambridge, 2002, s. 251–253.

108 *Staatsmänner*, s. 142–149.

Hitler'in eli kolu yine bağlıydı ve Fransızlara teklif edebileceği somut bir şey yoktu. Vichy Fransası'nın savaşa Almanya'nın tarafında (ve Almanya'nın şartlarına bağlı olarak) girmesi askerî ve stratejik bakımdan Almanya adına makuldü. Buna mukabil iki ülke arasında yapılacak bir barış anlaşmasında Almanların aklının bir köşesinde bulunan Alsace-Lorraine ve Fransa'nın kıyı bölgesindeki Briey ve Calais'e el konması şöyle dursun, Fransızların Kuzey Afrika'daki sömürge topraklarına müdahalede bulunulmasına dair Berlin'deki tartışmanın bahsi geçirilseydi Fransızlara savaş davetini çekici kılmaları mümkün değildi.[109] Dahası Fransa ile daha yakın münasebet kurması Hitler için çok riskliydi, zira bu İtalyanları öfkelendirirdi ve Hitler de ne pahasına olursa olsun bundan kaçınmak istiyordu. Her halükârda Hitler'in Fransızları tam tekmil müttefiki olarak isteyip istemediği şüphelidir.[110] Hâliyle Pétain ile müzakereler de netice itibarıyla nafile bir teşebbüs oldu.

Hitler kısacası Fransa'yı düşman etmeden İspanya'yı memnun edemiyor, "dostu" Mussolini'yi kızdırmadan da Fransızlara yanaşamıyordu. İki diktatör 28 Ekim'de Floransa'da yeniden görüşene dek Hitler'in "dostu" kendisinin sinirini tepesine çıkaracak şekilde talihsiz Yunanistan işgaline başlamıştı. Mussolini'nin bu adımı Akdeniz'de Alman-İtalyan askerî iş birliği çalışmalarının tekerine büyük bir çomak sokmuş oldu.

Hitler, Franco ve Pétain ile görüşmelerinden döndükten sonra sözünden çıkmayan Silahlı Kuvvetler Genelkurmay Başkanı Feldmareşal Wilhelm Keitel ve Jodl'a gelecek sene mecburen Rusya savaşının başlatılacağını söyledi.[111] Hitler bundan kısa süre sonra 4 Kasım'da komuta kademesine Akdeniz ve Orta Doğu'ya odaklı mevcut stratejik ihtimallerin genel bir incelemesini aktardı. Tüm bunlara rağmen Rusya'nın hâlâ "Avrupa'nın büyük sorunu" olduğunu söyledi ve "her şey büyük hesaplaşmaya hazır olmak için yapılmalı" yorumunda bulundu.[112] Görüldüğü üzere Hitler'in İngiltere'ye karşı kısıtlı bile olsa bir "Batı Avrupa bloku"

109 *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 220–221 (21.10.1940).

110 Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 206. Hitler, yaşamının sonuna doğru (*Hitlers politisches Testament*, s. 73) Almanya'nın Vichy Fransası'na yumuşak davrandığı görüşleri "saçmalığın daniskası" (*vollkommener Unsinn*) olarak nitelendirdi.

111 Below, s. 250.

112 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 163–166 (04.11.1940), alıntı için bkz. s. 165; KTBd. OKW, C. 1, s. 148–152 (04.11.1940).

meydana getirememiş olması, nihai zafere ulaşmanın tek yolunun Sovyetlere taarruz ve Rusların hızla mağlup edilmesi olduğu yönündeki iç güdüsünü doğrulamıştı. Cebelitarık'ın – Kanarya ve Yeşil Burun Adaları ile birlikte – zaptı hâlâ gündemin üst maddelerindendi ve Hitler Franco'nun savaşa katılacağı umudunu beslemeye devam etti. İş, Portekiz'in elinde olan Azor Adaları'nı işgale gelir ve Lizbon karşı çıkarsa Hitler gereği hâlinde tehdit için Portekiz'e asker göndermeye hazır olduğunu söyledi. Ancak Mussolini'nin Yunanistan macerası İtalyanların Libya'daki taarruzunun ertelenmesi mecburiyetini doğurdu ve neticesinde Alman askerlerinin Kuzey Afrika'ya konuşlandırılması ile Süveyş'e doğru hücum yapılmasını gerektirdi. Bu adım Hitler'in İtalyan müttefikinin askerî kabiliyetine güvenmediğinin ilk açık işaretiydi.[113]

Sovyet Dışişleri Komiseri Vyaçeslav Molotov 12-13 Kasım'da Hitler'le görüşmek üzere Berlin'e gelirken Alman savaş stratejisi hâlâ müphemdi ve kararlaştırılmamıştı. Hitler tam da Molotov'la görüşmelerin başladığı gün muhtemel muharebe alanlarına ilişkin kapsamlı talimat verdi.[114] İngilizleri Batı Akdeniz'den sürmek ve İber Yarımadası ya da Atlantik adalarında tutunmasının da önüne geçmek için Cebelitarık'ın zaptı şarttı. İspanya'yı savaşa dahil etmeye ilişkin siyasî çabalar yürütülüyordu. Fransa İngiltere'ye karşı savaşta şimdilik tamamen askerî olarak müdahil olmadan iş birliği sağlayacaktı. Alman askerlerinin İtalyanların planlanan taarruzuna destek için Mısır'a intikali askıya alındı. "Deniz Aslanı Harekâtı" yani İngiltere'nin işgalinden resmi olarak vazgeçilmiş olmasa da askerî öncelikler arasında düşünülmüyordu bile. Mussolini yüzünden Yunanistan'ın Ege'nin kuzeyinden işgali için hazırlıklar yapılacaktı. Belki de en kritik değerlendirme talimat metninin sonuna yaklaşıldığında ortaya çıkıyordu: "Yakın gelecekte Rusya'nın konumunu netleştirme amacıyla siyasi tartışmalar yürütülüyor. Sonuçları ne olursa olsun Doğu için hâlihazırda sözlü olarak ifade edilmiş tüm hazırlıklara devam edilecek."[115] Hiçbir askerî seçeneğin üstü henüz çizilmemiş olsa da Hitler'in fikirlerinden anlaşılacağı üzere Akdeniz'de

113 Warlimont, s. 120; Donald S. Detwiler, *Hitler, Franco und Gibraltar: Die Frage des spanischen Eintritts in den Zweiten Weltkrieg*, Wiesbaden, 1962, s. 68–79; *DRZW*, C. 3, s. 205–207; Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 84–85; Gruchmann, s. 466.

114 Molotov ile görüşmeler için bkz. *Staatsmänner*, 165–93.

115 Walther Hubatsch (ed.), *Hitlers Weisungen für die Kriegführung: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, karton kapaklı baskı, Münih, 1965, s. 77–82.

kaydedilecek ilerlemeden, yaz aylarında savunduğu Sovyetler Birliği'ne taarruz stratejisine dönecek kadar kuşku duyduğu emareler mevcuttu. Molotov'un ziyaretinin Hitler'in düşünce dünyasında yarattığı hoşnutsuzluk stratejiyi şekillendiren son etken oldu.[116]

Hâliyle Raeder'in 14 Kasım'da önceliğin Akdeniz ve Süveyş'e hücuma verilmesi talebi kulak ardı edilecekti. Hitler hâlâ Rusya'yla hesaplaşma konusunda ısrarlı olduğunu açıkça gösterdi. Raeder'in Rusya savaşının İngiltere'ye karşı zafer kazanılana dek ertelenmesi önerisi boşa kürek çekmekten ibaretti. Amiral, Atlantik'te Portekiz'e ait adaların İngilizler ya da Amerikalılar tarafından işgale uğraması ihtimalinin önünü almak için temkinli olma tavsiyesinde bulunduğunda Hitler kendisinden beklenen bir karşılık verdi. Führer Azor Adaları'nı müdafaa stratejisi kapsamında değil Amerika'ya erişebilecek bombardıman uçaklarını konuşlandırmak ve böylelikle Washington'u İngiltere'ye yardım etmektense kendi hava savunmalarını geliştirmeye sevk etmek üzere "taarruz" kapsamında değerlendirdiğini söyledi.[117] Hitler'in bu yorumu İber Yarımadası ile Atlantik'teki İspanya ve Portekiz hâkimiyetindeki adaları yaz başında olduğu gibi İngiltere'yi müzakere masasına oturtmayı amaçlayan bir stratejinin parçası olarak değil, kendisi doğuda meşgulken batıda İngiliz-Amerikan müdahalesine karşı caydırıcı unsur olarak gördüğünü işaret ediyordu.[118]

Hitler bundan kısa bir süre sonra yaverlerini Doğu Prusya'da bir sahra karargâhı bulmakla görevlendirdi.[119] 5 Aralık'ta Brauchitsch ve Halder'den silahlı kuvvetleri gelecek Mayıs'ın sonunda başlayacak Rusya taarruzuna hazırlamalarını istedi.[120] Üç gün sonra İspanya'yı saflarına kazandırmak üzere yeni girişimlerin başarısızlıkla sonuçlandığının haberini aldı. Franco İspanya'yı kati surette savaş dışında tutmaya karar vermişti. Hitler "siyasi şartlar artık müsait olmadığından" hemen Cebelitarık'ın zaptına yönelik hazırlıkları iptal etti.[121] Hitler bir süre daha

116 Hildegard von Kotze (ed.), *Heeresadjutant bei Hitler 1938–1943: Aufzeichnugen des Majors Engel*, Stuttgart, 1974, s. 91 (15.11.1940).

117 *Lagevorträge*, s. 151–155, 160–163 (14.11.1940); Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 86–87.

118 Schreiber, "Der Mittelmeerraum", s. 87.

119 Below, s. 253.

120 *KTB d. OKW*, C. 1, s. 208–209 (05.12.1940).

121 *KTB d. OKW*, C. 1, s. 222 (10.12.1940); *Hitlers Weisungen*, s. 90.

harekâtın canlanma ihtimaline umut bağlasa da Cebelitarık harekâtından 9 Ocak'ta vazgeçildi.[122] Bu tarihin çok öncesinde, Hitler'in İngiltere'ye karşı verilen savaş kazanılmadan evvel "Sovyet Rusya'yı hızlı bir harekât ile mağlup etmeyi" hedeflediği "Barbarossa Harekâtı" için 18 Aralık'ta verdiği resmi talimatname ile Alman stratejisinin doğu istikametinde yol alacağı kesinleştirilmişti.[123] 31 Temmuz'da prensip olarak alınan karar, artık askerî talimat şeklinde güvence altına alınmıştı. Buradan geriye dönüş yoktu. Yaz sonunda ve sonbahar aylarında kısa süreliğine ortaya çıkan alternatif bir strateji ihtimali artık tamamen göz ardı edilebilirdi.[124]

V

Hitler 1940'ta o kritik kararını alırken zaferle sonuçlanabilecek ya da en azından ufukta mağlubiyetin olduğu o vahim istikametten kaçınabileceği, alternatif bir yoldan gitme fırsatını kaçırmış mıydı?

Şu ana dek gördüklerimiz ışığında bu soruya farklı yollardan yaklaşılmalı belki de. Birinci ve en önemli husus Hitler'in düşünce dünyasıyla alakalı. Neticede takip edilecek politikayı belirleyen kendisiydi. Diğer isimler Führer'i etki altına almaya çalışabilirdi. Ama en nihayetinde kararı Hitler aldı. Führer herhangi bir fırsatı kaçırdığını düşünmüyordu. 1940 yaz ve sonbaharında bir dizi olasılığı denemesine rağmen ona göre hiçbiri Temmuz itibarıyla en çok gelecek vadettiği kanaatinde olduğu plana yani kış gelmeden evvel hızlı bir zafer kazanmak için Sovyetler Birliği'ne taarruz başlatılarak İngiltere ve Amerika'ya

122 *KTB d. OKW*, C. 1, s. 255 (09.01.1941). Hitler kısa bir süreliğine Nisan'da hayata geçirilebileceğini tasavvur ettiği Cebelitarık'ın zaptına yönelik hazırlıklara yeniden başlama ihtimalinin olmadığını 28 Ocak'ta kabul etti (s. 284). Zira askerler "Barbarossa"da lazım olacaktı. Führer, Şubat ortasında dahi Franco'yu savaşa girmeme düşüncesini yeniden gözden geçirmesi için ikaz ediyordu (Domarus, s. 1666).

123 *Hitlers Weisungen*, s. 96.

124 Donanma komutası için 1941 baharında, İngilizlerin Akdeniz'deki zafiyetinden faydalanma şansı Almanların Girit çıkarması ve Rommel'in Kuzey Afrika'da kaydettiği başarıların ardından hâlâ masadaydı. (*Lagevorträge*, s. 240, 258–262 (06.06.1941); Gruchmann, s. 471–4). Ancak o tarih itibarıyla Hitler'in önceliklerine dair hiçbir şüphe yoktu. En kısa zamanda yapılacak olan "Barbarossa'nın hazırlıkları o kadar öncelikliydi ki 1940 sonbaharındaki durumun aksine alternatif bir strateji sadece fikriyatta var olabilirdi.

karşı verilecek daha büyük bir mücadelenin temelini teşkil etmeye alternatif oluşturamazdı. Bu kuşkusuz kendisinin uzun süredir sahip olduğu ve değişmez ideolojik kanaatleriyle uyumluydu. Ancak harekâtın zamanlamasının belirlenmesinde başat olan göz önünde bulundurulması gereken stratejik unsurlardı.

Hitler 1942 itibarıyla Amerika'nın savaşa İngiltere'nin yanında girmeye hazır olacağını düşünüyordu.[125] Bu yüzden zamanın Almanya aleyhinde işlediğine emindi. Amerika'yla bir çatışmaya girmeden evvel 1941'de Avrupa'da hâkimiyet kurulmalı, kıtadaki savaşa son verilmeli ve beraberinde gelecek yenilmezlik hissi elde edilmeliydi. Hitler'in 1941 baharına planlamış olduğu Rusya işgalini bırakın iptalini ertelemeyi dahi düşündüğüne dair bir belirti bulunmuyor. 1940 Temmuz'unun sonunda hayata geçirilmeye başlanan hazırlıklara hiç ara verilmedi. İngiltere'nin manevra yapmasını engelleyecek ve Amerika'yı caydıracak "çevresel strateji" Hitler'e göre Sovyetler Birliği'ne taarruza giden yolu açmak için bir fırsattı, Sovyetlere yapılacak harekâtın yerini almayacaktı. Hitler'in Akdeniz ve İber Yarımadası'na ilişkin askerî ve diplomatik adımları samimiyetle desteklediğine şüphe yok. Führer buna karşın savaş süresince bölgedeki ana güçlerin yani İtalya, Fransa ve İspanya'nın menfaatleri arasındaki ciddi ayrılıklar üzerinde uzlaşma sağlamak ya da bu ayrılıkları aşmak adına hiçbir şey yapılamayacağı kanaatindeydi. Gereken siyasi çerçeve de tesis edilemediğinden Akdeniz temelli bir askerî stratejiden önemli oranda kâr etmesi mümkün görünmüyordu.

İspanya savaşa girmediğinden Batı Akdeniz'in kilidini teşkil eden Cebeltarık'a yapılacak taarruz şekil değiştirdi. Taarruzun hayata geçirilmesi mümkündü.[126] Ancak askerî ve siyasî maliyeti yüksek olurdu. Bu yüzden Franco İspanya'nın tarafsız kalacağını açıkça ifade ettikten sonra Cebelitarık taarruzunun neden iptal edildiğine dair kafalarda bir soru işareti bulunmuyordu. Akdeniz odaklı askerî stratejinin diğer kolu olan Süveyş hücumu ise İtalyanlara bağlıydı. Onlar da kısa zamanda askerî zincirin en zayıf halkası olduklarını kanıtlayacaktı. Mussolini'nin – Hitler'in kendisini anında kendisinden bekleneceği üzere "aptalca hareket etmekle" suçlamasına yol açan – Yunanistan işgaliyle İtalyanların Kuzey

125 *KTB d. OKW*, C. 1, s. 996 (17.12.1940).

126 Hitler, 4 Ekim 1940 tarihli görüşmelerinde bunu Mussolini'ye ifade etti (*Staatsmänner*, s. 115).

Afrika'da başarı kazanma şansları yok olmuştu.[127] İtalyanlar Libya'da zayıflamış ve bölgedeki gücü dağılmışken Süveyş'e hücum edilemezdi tabii. Son olarak Fransa ile yapılacak bir şey de bulunmuyordu. Yunanistan macerası Mussolini'nin bir Alman-Fransız anlaşmasını hoş karşılayacağı kadar büyük zorluklar yaratana dek İtalyanlar Akdeniz ve Kuzey Afrika'da Fransız gücünün yeniden tesis edilmesine razı olmamıştı.[128]

Buna binaen Hitler stratejisine alternatif çıkmadığı kanaatindeydi. Bu stratejinin başarıya ulaşması için hedeflediği desteği de kazanamamıştı. Hâliyle Hitler'e göre kaçan bir fırsat söz konusu değildi.[129]

Stratejik planlamanın kalbinde bulunan diğer isimler bir fırsatın kaçtığını düşünüyor muydu? İfade edildiği üzere donanma en bariz alternatif planı tasarlamış ve Büyük Amiral Raeder tasarıyı Hitler'in defalarca getirmişti. Yinelemek gerekirse Raeder kuvvetlice olmasa da Hitler'i Rusya'ya taarruz planından vazgeçirmeye teşebbüs etmişti. Hatta Führer Raeder'in Akdeniz stratejisi tekliflerine razı olmuştu fakat bunları Doğu harekâtına alternatif olarak değerlendirmemişti. Ne var ki Alman diktatörü sonbaharda, özellikle de Molotov'un ziyareti sonrasında yine vites değiştirdi. Bu kez kararı kesindi. Hitler'in Sovyetler Birliği'nin Almanya'ya tehdit oluşturduğundan hiçbir şüphesi yoktu. Bu yüzden Raeder ileri sürülen sebeplerden dolayı Hitler'i planlarını değiştirmeye ikna edebileceğini düşünmüyordu. Hitler nihai zaferin tek yolunun bir yıldırım harekâtıyla Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırmak

127 Paul Schmidt, *Statist auf diplomatischer Bühne 1923–45: Erlebnisse des Chefdolmetchers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas*, Bonn, 1953, s. 516–517; *Heeresadjutant*, s. 88 (28.10.1940).

128 1940 sonuna geldiğinde baskı altında olan Mussolini Akdeniz'de Fransız gücünün arttırılmasına olan itirazından vazgeçmiş ve Almanya ile Fransa arasında bir anlaşma yapılmasından yana olmuştu (Weinberg, *A World at Arms*, s. 214 [Kaynağı bilinmiyor]). Ancak o zamana dek stratejik durum Hitler ile Pétain'in görüştüğü önceki Ekim ayında olduğundan farklı bir hâl almıştı. En önemlisi de Rusya'ya taarruz kararı kesinleşmişti. Hitler için Akdeniz her ne kadar durum hep böyle olmamış olsa da şimdilik ikinci plandaydı.

129 III. Reich sona yaklaşırken Hitler hâlâ bu düşüncedeydi (*Hitlers politisches Testament*, s. 78–80). Nazi iktidarının diğer üyelerinin aksine Hitler askerî fethe alternatif olarak Sovyetlerle ticaret hacmini arttırmakla ilgilenmemişti. Buna ilişkin ilginç bir çalışma için bkz. Heinrich Schwendemann, *Die wirtschaftliche Zusammenarbeit zwischen dem Deutschen Reich und der Sowjetunion von 1939 bis 1941: Alternative zu Hitlers Ostprogramm?*, Berlin, 1993, özellikle bkz. s. 355–357.

olduğu kanaatinden hiç şaşmadı. Ayrıca Raeder her ne kadar başka bir yolu tercih etse ve isteksiz yaklaşsa da Rusya'nın işgaline tamamen karşı çıkmıyordu. Fransa'nın yenilmesinden sonra Almanlara bir süreliğine çok ilgi çekici gelen muazzam bir sömürge imparatorluğunun tasavvur edildiği şaşalı hayalleri bir kenara bırakırsak, donanmanın tercih ettiği Akdeniz stratejisi şekillenene dek stratejiyi başarıya ulaştırmak üzere çizilen siyasî ve askerî çerçeve yıkılmış, bu da Hitler'in Rusya taarruzu planına karşı çıkmayı zorlaştırmıştı.

Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı'nda Akdeniz stratejisinin en açık sözlü savunucusu Jodl'un Harekât Başkan Yardımcısı ve stratejik planlama dairesinin başı General Warlimont'tu. Warlimont'un Almanya'nın askerî gayretini Kuzey Afrika'da hücuma yoğunlaştırmaya yönelik teklifleri sonbaharda gün geçtikçe daha da nafile görünmeye başladı. Warlimont, kendisinin komutanı ve Hitler'in strateji alanında en yakın danışmanı olan Jodl'dan pek destek görmedi. Jodl Haziran sonunda "çevresel stratejiyi" bizzat öne sürmüş olmasına rağmen ifade edildiği üzere bu stratejiyi, Hitler'in belirlemiş olduğu stratejik hedef olan Rusya taarruzunu kolaylaştırmanın temeli olarak görüyordu.[130] Doğudaki savaş Wehrmacht Harekât Dairesi yerine kara kuvvetlerinin yetki alanında olduğundan harekâtın ayrıntılı hazırlıklarında 1940 Aralık'ı öncesinde önemli rol oynamamış General Jodl da Hitler'in Sovyetler Birliği'ne taarruz yönündeki esas kararını sorgulamadı. Hitler'in askerî dehasına duyulan inancın Fransa'ya karşı kazanılan zaferden bu yana daha da yaygınlaşmış olması bu çevreden, özellikle de dalkavuk Keitel'den makul bir muhalefet ihtimalini bertaraf ediyordu.[131] Müstakbel Rusya taarruzunda Wehrmacht'ın kilit nitelikteki kolu olacağı belli olan kara kuvvetlerinin liderleri Brauchitsch ile Halder'in şüpheleri en başından hızlıca giderildi. İki komutan da hemen doğudaki savaşın hazırlıklarının en büyük öncelik olduğunu idrak etti. Halder'in 13 Temmuz'da ifade ettiği üzere bu iki komutan da Führer gibi İngiltere'nin müzakereyi reddetmesinin temel sebebinin Rusya'dan medet umması olduğu kanaatindeydi.[132] Kimse ciddi ciddi başka bir strateji üzerine

130 Warlimont, s. 115.

131 Warlimont, s. 257–258, Jodl'un Hitler'e sorgusuz sualsiz hayranlığı için ayrıca bkz. Kershaw, *Hitler: 1936–1945*, s. 533.

132 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 2, s. 21 (13.07.1940).

düşünmedi ve lideri kara kuvvetlerinden çok daha Nazi yanlısı olan, komutanı, Hitler'in gözünden düşmekten korkan ve özellikle de o sebepten dolayı doğu harekâtını desteklemeye kararlı Göring komutasındaki Luftwaffe'nin bir alternatif öne sürmesi de mümkün değildi.[133]

Sadece Alman silahlı kuvvetlerinin örgütsel yapısının bölünmüş hâlde olması bile Hitler'in planlarına ciddi bir alternatif sunulmasını engellemeye yeter de artardı. İfade edildiği üzere kara, deniz ve hava kuvvetlerinin komutanları ile genel stratejik planlamadan mesul Silahlı Kuvvetler Yüksek Komutanlığı Hârekat Dairesi Başkanı strateji üretecek bir kurulda toplanmadı. Komutanlar yalnızca Hitler'in mütehakkim varlığı eşliğinde bir araya geldi, orada da hakiki bir tartışma yapmak mümkün değildi.[134] Warlimont'un dairesi ile donanma komutanlığı arasında kısa bir süreliğine oluşturulan ortak fikir ekseni ne silahlı kuvvetler içinde diğer birimlerden destek gördü ne de Hitler'in stratejisine muhalif, makul bir strateji olarak ortaya sürülebilecek alternatifi tartışabilecek imkâna kavuşabildi. Bu yüzden yapısal olarak tutarlı bir alternatif strateji oluşturmak mümkün değildi. Müzakere edilmek üzere ortaya konabilecek bir strateji hiç olmadı. Ne var ki tutarlı bir alternatif olmadan bir fırsatın kaçırıldığını iddia etmek zor.[135]

Hitler başka bir seçenek görmemiş ve silahlı kuvvetler ikna edici bir alternatif sunamamış olsa da en nihayetinde, idare görmezden gelmeseydi Almanya'ya savaşı kazandırabilecek ya da en azından feci sonucun önünü alabilecek teorik bir alternatif önermek mümkün müydü? Doğal olarak burada tarihin mıntıkasından ve söz konusu dönemde vuku bulmuş ve sahici stratejik düşüncelerin çerçevesinden çıkarak farazi tahminlerin sahasına gireceğiz. Göz önünde bulundurulması gerekebilecek değişkenlerin sayısını düşününce bu tartışma akademik bir tahmin olma özelliğini kaybederek hızla bunun ötesine geçiyor. Yine de bir an durup beyin fırtınası yapalım. Almanlar, doğudaki bir savaşa hazırlanmaktan feragat edebilir, İtalyanlara ve İspanyollara karşı daha sert bir politika izlenmesini isteyebilir ve Fransa'yı kendine yoldaş ederek

133 Alfred Kube, *Pour le mérite und Hakenkreuz: Hermann Göring im Dritten Reich*, Münih, 1986, s. 336–337.

134 Warlimont, s. 118.

135 Hâliyle Magenheimer'ın vardığı "Alman tarafının kritik ihmali... 1940 yazında geçici olarak stratejik odağı Akdeniz'e çevirmemekti." neticesinde (s. 69–71 [s. 70'teki alıntı]) bir gerçekdışılık söz konusu.

Akdeniz ile Kuzey Afrika'daki savaşa yoğunlaşabilir, bu da en azından kısa ya da orta vadede bir dönemde kâr getirebilirdi. Böylece topyekûn savaş farklı bir yola evrilebilirdi ve bunun da Almanya'nın başına gelecek felaketi önlemesi mümkündü.

Şunu kabul etmek gerek: Akdeniz İngiltere'nin küresel imparatorluğu için Raeder'in iddia ettiği kadar hayatî değildi. Gelgelelim Orta Doğu'daki sömürge ve petrolün kaybıyla Akdeniz'in kontrolünün yitirilmesi İngiltere'ye kuşkusuz büyük bir darbe vuracaktı. Özellikle de Orta Doğu ve Hindistan'daki milli bağımsızlık hareketleri beklendiği üzere İngilizlerin askerî başarısızlıkları neticesinde güç ve özgüven kazanırsa İngiliz İmparatorluğu ciddi boyutta zayıflardı. Roosevelt aylardır kuvvetli infiratçı eğilimlere karşı mücadele verirken Amerika'nın zayıflayan İngiltere'nin yardımına koşacağı da kesin değildi. Japonlar Amerika Atlantik'i ana endişe kaynağı olarak görmek yerine dikkatini Pasifik'e çevirmek durumunda kalsın diye şüphesiz savaşın çok daha erken bir döneminde İngilizlerin Uzak Doğu'daki bozgunundan istifade etmeye tereddüt göstermezdi.

Böylesi muğlak bir senaryo göz önünde bulundurulduğunda İngiltere'nin savaşa devam edip etmeyeceği ya da Churchill hükümetini ekarte ederek Almanya ile barış masasına oturacağı bir ihtilaf konusudur. İngiltere dize getirilmiş, Avrupa kıtası ve Kuzey Afrika Alman kontrolüne geçmiş, Amerikalılar da Japonlarla meşgulken "Rus sorunu" farklı bir çerçeveden görülürdü. Sovyetler Birliği'ni 1941'de mağlup etmeye yönelik aciliyet azalır, stratejik bakımdan birincil önceliği olmazdı. Bolşevizm nefreti devam ederdi. Ancak Stalin'in rejimi nispeten daha küçük bir tehlike olarak görülür, çembere alınmaya daha müsait addedilir ve belki de yıldırım niteliğinde taarruz harbi gibi tehlikeli bir askerî kumara değmeyeceği düşünülür; bu da askerî liderlerinin gözünde Hitler'in doğu savaşı stratejisini zayıflatırdı.

Oysa Akdeniz stratejisi takip edilse dahi bir noktada Hitler'in tasavvur ettiği kıtalararası savaşa yol açabilirdi. Muazzam emperyalist fetihlerini sadece kaba kuvvet ve tiranlık ile yürüten Almanya hâlâ Amerikan kaynaklarının yoğunluğu ile uzun vadede yarışacak duruma gelemediğinden bu savaş muhtemelen çok geçmeden patlak verirdi. Şartlar daha elverişli olsaydı Sovyetler Birliği'nin Müttefikler safına katılma fırsatını geri tepmemesi de ihtimaller dahilindeydi. Almanya

için o korkutucu, aynı anda iki cephede savaş olasılığı o şartlar altında da gerçekleşebilirdi. Gerçekte olduğu gibi nükleer silah üretim yarışı cereyan eder, kazanan taraf (belli bir kısmı Alman kökenli) Amerikalı bilim insanları olurdu. Böylesi bir yarışmanın neticesinde Amerika'nın atom bombalarını Hiroşima ve Nagasaki'ye değil Berlin ve Münih'e atması da mümkündü.

Fantezi ve hayal gücünün farazi dünyası değil de Hitler'in hakiki dünyasından bakıldığında 1940'ta bir fırsatın kaçmadığı aşikâr. Almanya'nın idaresi ve 1940'ın yazı ile sonbaharında stratejik ikilemle karşı karşıya olmasının sebebi düşünüldüğünde Sovyetler Birliği'ne taarruz edilmesi önündeki tek makul yoldu. Bu taarruz kararını alan Hitler'di, ancak savaş sonrasındaki pişman kesimin iddia ettiği gibi fatura sadece Führer'e kesilemez. Sorumluluk Hitler'in de boyunu aşıyor ve geniş bir kapsama yayılıyor. Rejimin askerî seçilmişleri, hem diğer güç cenahlarından hem de Alman halkından yoğun destek görse de Almanya'yı küresel güç olma yolunda uzun vadede şartların kendisinin aleyhine olduğu ve "çıkış yolu" bulunmayan bir kumara sokan liderin politikalarını desteklemişti. 1940 itibarıyla savaşı bitirmesi mümkün olmayan Hitler ve onu o koltuğa getiren rejim için tek yol her zamanki gibi bahsi arttırmak, Rusların tepesine "dolu fırtınası gibi" yağacak ve dünyanın "nefesini kesecek" o cesur ve küstahça adımı atmaktı.[136] Çılgınlıktı ama bir tarzları vardı.

136 Fedor von Bock, *The War Diary 1939–1945*, Klaus Gerbet (ed.), Atglen, Pa., 1996, s. 197–198 (01.02.1941); *KTB d. OKW*, C. 1, s. 300 (03.02.1941).

3

Tokyo, 1940 Yaz ve Sonbaharı

Japonya "Muazzam Fırsatı Yakalayacağım" Diyor

> Bu muazzam fırsatı tepmeyin! Yolunuza hiçbir şeyin taş koymasına müsaade etmeyin!
>
> Shunroku Hata, Kara Kuvvetleri Bakanı, 25 Haziran 1940

> Tarihimizde milli kuvvetimizin gelişiminin planlanmasının bu kadar acil olduğu bir zaman daha olmadı... Önümüze çıkmış bulunan bu fırsatı kaçırmamalıyız.
>
> Ordunun durumuna ilişkin açıklama, 4 Temmuz 1940

Uzak Doğu'da bambaşka bir savaş şiddetle devam ediyordu. Avrupa savaşından iki yıl önce 1937 Temmuz'unda başlamış ve Çin halkı Japon askerlerinin elinde, Polonyalıların 1939 sonbaharı itibarıyla işgalci Almanların elinde çektiği vahşete denk bir barbarlığa maruz kalmıştı. Japonların "Çin Olayı" olarak adlandırdığı Çin savaşı 1 Eylül 1939'da Almanların Polonya'yı işgaliyle başlayan Avrupa savaşından tamamen müstakildi. Gelgelelim Avrupa'nın "büyük güçleri"nin ve Amerika'nın Çin'deki menfaatleri bu amansız savaşın en başından itibaren uluslararası bakımdan ciddi sonuçlar doğuracağı anlamına geliyordu. 1940 baharına gelindiğinde Almanların Batı taarruzu Benelüks ülkeleri ve Fransa'nın üstünden geçmiş ve İngiltere'ye neredeyse diz çöktürmüşken ufukta savaşın sonu görünmüyordu. Hitler'in Batı Avrupa'daki akıllara zarar askerî zaferlerinin ardından, mağlup ülkelerin zafiyetinden istifade etmek isteyen Japonya çok kritik iki karar alarak – İngiltere, Fransa ve Hollanda'nın mühim sömürge topraklarına ev sahipliği yapan – Güneydoğu Asya'ya doğru yayılmaya ve Mihver güçleri yani Almanya ve

İtalya ile bir pakt imzalamaya doğru dümen kırdı. Bu şekilde, o kritik aylar boyunca Japonya, yalnız Avrupa güçleriyle değil, Amerika'yla da karşı karşıya olacağı bir savaşa dahil olması riskini ciddi boyutta artıran kararlar aldı. Pearl Harbor'a giden yol henüz tek yönlü değildi. Ancak Japon idaresi Avrupa ve Çin'deki iki ayrı savaşı tek bir küresel yangında birleştirecek kritik adımları 1940 yazında attı.

I

Japonya'yı 1937'den itibaren çok daha büyük çıkmaza sokan Çin savaşı Japonların Amerika Birleşik Devletleri'ne saldırarak bile isteye her şeyi riske atmasıyla sonuçlanacak yol haritasının merkezinde bulunuyor. Bu savaşın başlangıç noktası 1931 Eylül'ünde Japon tabiriyle "Mukden Olayı" olarak bilinen, Japonların Mançurya'daki Çin askerlerine saldırısının yaşandığı altı yıl öncesine uzanıyor. Bu hadise Uzak Doğu'daki uluslararası ilişkilerde bir dönüm noktası teşkil etmenin yanında Japonya içinde gücün el değiştirdiğinin de sinyallerini veriyordu.

Ancak bu savaşın esas başlangıcı çok daha eskiye dayanıyordu. Harp Japonya'nın Uzak Doğu'da ihtişamlı bir sömürge imparatorluğu kurma ve kudretli bir uluslararası mevkide bulunan büyük bir güç olma hevesinden kaynaklanıyordu. Bu gibi hevesler İmparator Meiji idaresindeki Japonya'nın hızlı bir modernleşme döneminden geçtiği, batı yöntemlerinin Japon kültürüne uyarlandığı XIX. yüzyıl sonlarına dayanıyor. Japonların 1894-1895'te Çin'e, 1904-1905'te Rusya'ya karşı başlattığı savaşlar ülkenin Doğu Asya'daki hâkim güç mevkiini tesis etmişti. Asya dahilinde Japonya'nın başarıları çoğu zaman bölgenin batı hâkimiyetine darbe olarak yorumlandı. Hakikatte ise Japonya kendi hâkimiyetini kurmak için emperyalist arayışının temellerini atıyordu. Japonya Kore'yi, Tayvan'ı ve Sahalin Adası'nın güney kısmı ile Güney Mançurya'da 1.100 kilometreden fazla bir bölgeye uzanan demiryolunun kontrolünü, kira ve yararlanma hakkını ele geçirmişti. Bunun yanında 1901 yılında Çin'in Pekin dahil birkaç şehrinde görünürde diplomatlarını ve Japon azınlığı korumak üzere asker bulundurma hakkı almıştı. Merkezî hükümeti parçalanmakta olan Çin sonrasında Japonya'ya Güney Mançurya'da imtiyaz verdi. Japonya Uzak Doğu'daki Alman topraklarını elde etmeye göz dikerek İtilaf safında katıldığı

Birinci Dünya Savaşı esnasında Çin'deki zafiyet ve siyasi kargaşa hâlinden istifade etti, Güney Mançurya ile komşu bölgesi Doğu İç Moğolistan'daki statüsünün tanınmasını sağladı, demiryolu üzerindeki kira ve yararlanma haklarını genişletti.

Japonya işi büyüterek 1915'te Çin'de ortak Çin-Japon polis gücünün tesisini ve siyasî, ekonomik ve askerî meselelerde Japon danışmanlığının kabulünü talep etti. Bunun sonucunda Çin fiilen Japon sömürgesi hâline getirilmiş olacaktı. Müttefiklerin Çin'e verdiği destek ile tehlike bir seferlik savuşturuldu. Ancak Çin halkında için için yanan bir kin ve husumet yaratan bu hadise Japonya'nın yirmi yıl kadar sonra Çin üzerinde hâkimiyet kurma teşebbüsünün alâmetiydi.

Tokyo 1917'de, Amerika'nın Japonların Çin'deki "hususi menfaatlerini" tanıması karşılığında, – 1899'da tüm ulusların Çin'deki ticari limanlara eşit şartlarda erişim sağlayabilmesi için tesis edilen – "açık kapı" prensibini kabul ederek Washington ile anlaşmaya vardı. Anlaşmada net değildi, ancak Japonlar Amerika'nın kendilerinin Güney Mançurya'daki statüsüne rıza gösterdiği şeklinde algıladı. Japonya savaş bitene değin madenî kaynak zengini bu bölgedeki nüfuzunu yaymış ve kuvvetlenmiş bir şekilde sahneye çıkmıştı. Bu esnada hâlihazırda zayıf vaziyetteki Çin'de merkezî devlet kontrolünden arta kalan da çökmüştü. Siyasi karmaşa ülkeyi harap etmişti.

Kore'deki Japon hâkimiyetine karşı uluslararası camianın baskısı ile içerideki muhalefet ve Çin dahilindeki saldırılar Japonya'yı 1920'li yıllarda nispeten daha yatıştırıcı bir yaklaşım benimsemeye sevk etti. İki dünya savaşı arası Pasifik bölgesindeki uluslararası düzene yönelik bu çerçeve 1921-1922 yıllarında, Washington Konferansı'nda masaya yatırıldı. Japonya ve Çin ile İngiltere, Fransa, İtalya, Belçika, Hollanda, Portekiz ve Amerika olmak üzere toplamda dokuz ülkenin imzaladığı antlaşma ile Çin'in bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü tasdik edildi.[1] Çin'in uluslararası iş birliği ile ekonomik bakımdan Batılı güçlerin lehine olacak şekilde bölgedeki tansiyonu düşürecek bir istikrara kavuşacağı umuldu. "Washington sistemi" olarak ifade edilen düzen

1 Ian Nish, *Japanese Foreign Policy 1869–1942*, Londra, 1977, s. 133–142; Akira Iriye, *The Origins of the Second World War in Asia and the Pacific*, Londra/New York, 1987, s. 2–4; Zara Steiner, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, Oxford, 2005, s. 375–377, 708–710.

genel itibarıyla 1920'li yıllar boyunca işledi. Japonya makul tutumunu muhafaza etti. Çan Kay Şek idaresindeki Çin milliyetçileri 1928'de (ekseriyeti Amerika'dan olmak üzere) yabancı sermaye ile Nanking'te bir merkezî hükümet tesis edebildi, ulaşım ve iletişim ağlarını inşa etmeye başladı. Çin'in çektiği sıkıntılar devam ediyordu. Ancak "açık kapı" prensibine dayanan, Batılı güçlerin, en önemlisi de Amerika'nın sürdürülmesinde menfaati bulunan bir uluslararası ekonomik düzene entegre olma yolundaydı.

Gelgelelim Japonya dahilinde "Washington sistemini" ülkenin istikbâline tehdit olarak görenlerin sesleri gittikçe daha da duyulur hâle geliyor ve halktan da daha büyük destek görüyordu. 1929 Ekim'inde Wall Street'in çökmesiyle tetiklenen küresel ekonomik kriz etkilerini hissettirmeye başlarken tırmanan toplumsal huzursuzluk Batı karşıtı hissiyata uygun bir ortam sağladı. İktisadi bakımdan kendi kendine yetmeyi en yüksek dereceye taşıyarak batı kapitalizmine bağımlılığı azaltmaya yönelik otarsi[2] fikirleri filizlendi.[3] Aynı zamanda Çan Kay Şek'in Çin'deki milliyetçi rejiminin Japon mallarına karşı başlattığı boykot ve 1905'ten beri Japonya'nın elinde olan Mançurya'daki iktisadî hakların ihlali Japonya dahilinde Çin'e karşı husumeti alevlendirdi. Öfke Japon hükümetine de sıçradı. Daha güçlü bir hükümet ve daha iddialı bir dış siyaset talep eden radikal sesler destek gördü. Ordu dahilinde de uluslararası ilişkilerde Japon menfaatlerine zararlı addedilen itaatkâr duruşa karşı huzursuzluk artmıştı. Hoşnutsuzluk ve rahatsızlık hâli en bariz şekilde Tokyo'daki Genelkurmay'ın kontrol etmekte gün geçtikçe daha da zorlandığı nispeten genç ara rütbelerdeki subaylarda görünüyordu.

Değişimin en radikal savunucularının, Batılı güçlere ve onların liberal-kapitalist ilkelerine bağımlılığının Japonya'nın dış siyasetine dayattığı kısıtlamaları kırmayı hedefleyen bir kısmı, kurulduğu 1906'dan beri Japonya'nın Mançurya'daki hâkimiyetini koruyan Kwantung Ordusu

2 Otarsi, bir ülkenin iktisadî olarak bağımsız ya da kendine yeter olmasıdır. (ç.n.)

3 Akira Iriye, *Across the Pacific: An Inner History of American-East Asian Relations*, New York, 1967, s. 208–209; Roger D. Spotswood, "Japan's Southward Advance as an Issue in Japanese-American Relations, 1940–1941", basılmamış doktora tezi, University of Washington, 1974, s. 20. Joyce C. Lebra, *Japan's Greater East Asia Co-Prosperity Sphere in World War II: Selected Readings and Documents*, Kuala Lumpur, 1975, s. 3–54 (Dönemin, Japonların bölgedeki iktisadi hâkimiyetine ilişkin farklı fikirleri ortaya koyan çalışmalarından alıntılar içeriyor).

subaylarının arasındaydı. Tansiyon yükselmiş hâldeyken 18 Eylül 1931'de bu subayların bazıları Güney Mançurya'da bulunan Mukden'deki yerli Çin kuvvetlerine bir gece harekâtı planladı.[4] Harekâtı Japon hükümeti düzenlemiş olmasa da hadiseden hemen sonra onay vermişti. Bu durum Tokyo'da sivil hükümetin silahlı kuvvetler üzerinde ne kadar az kontrol uygulayabildiğinin, aynı zamanda keyfî ve tehlikeli girişimleri desteklemeye ve bu şekilde ordunun özerk eylemleriyle harekete geçen dinamiği kabul etmeye hazır olduğunun erken bir emaresiydi.

Başlarda ufak bir hadise olarak görülen bu olay bir dönüm noktası teşkil ediyordu. Uzak Doğu'da "Washington sistemi" ile yerleşen savaş sonrası iş birliğini sona erdirdi, Japonların uluslararası camiadan izole olma sürecini başlattı ve Japonya dahilindeki hem Çin hem de Batı karşıtı hissiyatı körükledi. Çinlilerin Japonya'ya karşı uluslararası camiadan yardım taleplerine kulak asılmadı. Büyük Buhran'ın pençesinde olan Batı ülkeleri kendi menfaatlerinin peşindeydi. Cemiyet-i Akvam ilk büyük sınavından sınıfta kaldı. Japonya'ya herhangi bir yaptırım uygulanmadı. Bu olay yakında hem Doğu Asya'da hem de Avrupa'da tamamen açığa çıkacak zafiyetin erken bir tezahürüydü. Cemiyet'in bir üyesi olmayan Amerika Birleşik Devletleri Japonya'nın kınanmamasında hemfikirdi. Bundan cesaret alan Kwantung Ordusu, Tokyo hükümeti ve Japonya halkının bir kez daha iş işten geçtikten sonra onay verdiği saldırılarını genişletti. Güneybatı Mançurya'da tam Çin'le sınırda bulunan Jinzhou'ya 8 Ekim 1931'de düzenlenen bombardıman saldırısı sonunda Cemiyet-i Akvam Konseyi'ni eyleme geçmeye sevk etmişti. Fakat tek yapılan bir İngiliz asilzadesi olan Lord Lytton liderliğinde savaşın sebeplerini araştırmak ve bir anlaşma üzerine tavsiyeler oluşturacak bir komisyon kurulması olmuştu. Lytton Komisyonu 1932 Eylül'ünde hem Japonya'nın eylemini kınayan hem de Çin'i Japonya'nın bölgedeki menfaatlerini kabul etmeye teşvik eden raporunu hazırlayana dek Mançurya'da bir kukla hükümet tesis edilmişti bile. Mançukuo adı verilen bu hükümet, sadece ismen bağımsız bir devletti. Hakikatte tamamen Japon kontrolü altındaydı.

4 Arkaplana ilişkin Japon kaynaklarına dayanan ayrıntılı bir inceleme için bkz. Hiroharu Seki, "The Manchurian Incident 1931", James William Morley (ed.), *Japan Erupts: The Londra Naval Conference and the Manchurian Incident 1928–1932*, New York, 1984, s. 139–230.

Uluslararası camianın geniş çapta kınama ile karşılık vermesi ve Mançukuo'yu tanımaması gibi tepkiler sonrasında Japonya 1933 Mart'ında Cemiyet-i Akvam'dan ayrıldı. Böylelikle Japonya tamamen dünyadan soyutlanmış oldu. Memlekette ise Mançurya taarruzu ve Mançukuo hükümetinin tesisi hem halkta hem de seçkinler arasında büyük sevinçle karşılandı. Japonya'nın uluslararası camiada yalnızlığı, kin ve başkaldırı hissini besledi. Propaganda ile halkın Japonya'nın ülküsünün haklılığına ve Batılıların tutumunun ne kadar adaletsiz olduğuna ikna edilmesinde hiçbir zorluk yaşanmadı (Gerçi manidardır, Japonlar göz dolduran kendi emperyalist hedeflerine içerledikleri İngiliz İmparatorluğu'nu örnek alarak biçim veriyordu.) Ülke siyasi bakımdan daha da sağa kaydı. "Milli ıslahat", dayanışma, – "beşerî tanrı" olarak tasvir edilen – imparatora adanmışlık ve geleneksel Japon kültürü ile mitolojisi gibi kavramları vurgulayan ideolojiler toplumda yer edindi. Parlamenter hükümet 1932 Mayıs'ında sona erdi, ekseriyetini askerî lider ve bürokratların teşkil ettiği milli birlik kabinesi kurulmuştu. Sürece gittikçe artan oranda silahlı kuvvetler hız veriyor (ki ordunun içinde de önemli ölçüde fraksiyonlar mevcuttu) ve hükümetin fiilî güçleri azalan sivil temsilcilerinin çoğu bu baskıya çoğunlukla boyun eğiyordu.

Kwantung Ordusu bu radikalleştirme gayretine bayraktarlık etmeye devam etti.[5] Çin kuvvetleriyle çatışmalar sürdürüldü. 1933 Mayıs'ı itibarıyla Mançukuo'nun hudutları Çin Seddi'ne dayanacak, Pekin'e neredeyse altmış beş kilometre yaklaşacak kadar genişletilmişti. İki yıl sonra Çan Kay Şek'in milli hükümeti askerlerini Çin Seddi'nin güneyindeki sınır bölgelerinden hatta Pekin'den bile çekme zorunluluğunu hissetti. Bölgeyi kontrol etmek üzere Çin'in savaş beylerinin idarelerinde kukla hükümetler tesis edildi. Bu aşamaya gelindiğinde Japonlar Mançukuo'daki kazanımları sağlamlaştırma ve Çan Kay Şek'in milliyetçi hükümetin başkenti Nanking'te ilişkilere istikrar kazandırmaya odaklanmış vaziyetteydi. Buna rağmen ileride çatışma yaşanması ihtimali de kapıdaydı.

1936 yılının ortasına gelindiğinde Japon hükümeti gözden geçirilmiş maddeleri ile "Milli Siyasetin Temel İlkeleri"ni belirlemeye

5 Sahra ordusunun Japonya'yı Çin ile savaşa sevk eden yayılmacı hedeflerinin kapsamlı analizi için bkz. Shimada Toshihiko, "Designs on North China 1933–1937", James William Morley (ed.), *The China Quagmire: Japan's Expansion on the Asian Continent, 1933–1941*, New York, 1983, s. 11–230.

hazırdı.[6] Belirlenen ilkeler henüz netleştirilmemişti ve kara ile deniz kuvvetlerinin arasındaki muhtemel gerilim ve karşıtlıklara çözüm bulmadan bu kuvvetlerin rekabet hâlinde olan hedeflerini tek çatı altında buluşturmaya teşebbüs ediyordu. Büyük güçlerin Doğu Asya'daki "baskı siyaseti"nin bastırılması ihtiyacı bu girişimin temelini oluşturuyordu. Bu hedefe Japonya'nın Doğu Asya kıtasındaki gücü emniyete alınarak, Mançukuo'daki savunmaları ve ekonomik gücü kuvvetlendirip "Sovyetler Birliği tehdidi" ekarte edilerek ve Güney Denizi'ne doğru yayılma siyaseti izlenerek ulaşılacaktı. Güney yönünde yayılma fikri ilk kez bir politika prensibi olarak ifade ediliyordu. Bu ifade henüz niyetin belli belirsiz dışavurumundan ibaretti. Bununla beraber yüzyılın başlarında Rusya ile yapılan savaş itibarıyla yüksek mevkiini geri kazanmış, İngiltere ve Amerika ile 1922'de imzalanıp 1930'da yenilenen deniz silahlanmasını sınırlandıran antlaşmanın 1934 Aralık'ında feshedilmesi için yaptığı baskı başarıya sonuçlanmış donanmanın içinde kaynayan kazanın fokurdamaya başladığını yansıtıyordu. 1936 yazında ortaya konduğu üzere dış siyasetin gayelerine barış yoluyla ulaşılacaktı. Gelgelelim Mançukuo ve Kore'deki silahlı kuvvetler "savaş patlak verdiğinde Uzak Doğu'daki Sovyet kuvvetlerine ilk darbeyi vurabilecek" hâle gelene kadar takviye edilmeye devam edilecekti. Deniz silahlanmasıyla "Batı Pasifik'in idaresi ABD Donanması'na karşı" emniyete alınacaktı. Japonların Çin'deki hayatî menfaatlerini tanıdığı ve Amerika, Sovyetler Birliği ve Çin ile birlikte Japonya'ya baskı yapmadığı sürece İngiltere ile iyi ilişkiler kurulmasına duyulan ihtiyaç vurgulandı. Aynı zamanda Komünizm karşıtı duruşu sebebiyle Almanya ile ilişkiler de iyileştirilecekti.

Japonların politikasında barışçıl niyetler ifade edilmesine rağmen İngiltere ve Amerika ile ihtilaf ihtimali üstü kapalı olarak mevcuttu. Bu esnada kara kuvvetleri kuzeydeki tehdidi ekarte etmek için Sovyetler Birliği'ne karşı verilecek savaşa hazırlanılması gerektiğinde kararlıydı. O an itibarıyla Japonya 1922 "Washington sistemi"nin kısıtlamalarına alenen sırt çevirmişti. Japonya bunu reklam edercesine ve Avrupa'daki savaş sonrası düzeni parçalayan Almanya ile iyi ilişkiler kurma

6 *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (I. Kısım)*, Askerî Tarih Başkanlığı, Kara Kuvvetleri Bakanlığı, Japon Monografları, 144, ek 1'deki metin (www.ibiblio.org/pha/monos/144/144app01.html); Iriye, *Origins*, s. 34–35; Herbert P. Bix, *Hirohito and the Making of Modern Japan*, Londra, 2001, s. 308–312.

arzusunun açıkça sinyalini vererek 1936 Kasım'ında Anti-Komintern Paktı'na katıldı. Böylelikle Tokyo âkit taraflardan birinin Sovyet Rusya'yla savaşa girmesi hâlinde ne kendisinin ne de Berlin'in Sovyetler Birliği'ne herhangi bir yardım etmeyeceğinde mutabık oldu.

1937 itibarıyla Çin'de Japon karşıtı görüşün yaygınlaştığını yansıtacak şekilde Japonya'ya karşı ortak bir cephe kurulması ihtiyacı milliyetçiler ve komünistler arasındaki şiddetli anlaşmazlıkları geçici olarak rafa kaldırdı. Japonya'da sivil hükümet kısa süreliğine ekonomik sorunlarını daha fazla toprak kazanmak yerine sanayileşme, dış ticaret ve uluslararası iş birliğini teşvik eden bir siyaset izleyerek çözmeyi tasavvur eden çizgiye dönerken silahlı kuvvetler de Çin ile savaş ihtimalinden geri adım attı. Bu ve benzeri görüşler hâkim olamazdı. Zira bu görüşler hâlihazırda sadece orduyla sınırlı kalmayacak şekilde yerleşmiş, Japonya'nın geleceğinin cebren emniyete alınacak iktisadî özerklikte yattığı düşüncesiyle taban tabana zıttı. Hükümetin yürütme işlevine ordunun ya da içindeki grupların müdahalesi "Mukden Olayı"ndan beri tırmanıyordu. Ordudaki militanların birkaç bakanın öldürülmesiyle neticelenen darbe teşebbüsü 1936 Şubat'ında başarısızlıkla sonuçlandı ve teşebbüsle iltisaklı olanlara ağır cezalar verildi.[7] Fakat neticesinde hükümet daha da istikrarsızlaştı. Ordunun ülkelerin iç işlerindeki eli kuvvetlenmeye devam etti.[8] Silahlı kuvvetlerin nüfuzunun artmasının temelinde Çin politikası bulunuyordu. 1937 Ocak'ında askeriyenin baskısıyla hükümet istifa etti. Yerine gelen hükümet ise birkaç ay görevde kalabildi. Haziran ayında yeni kabineyi kuran Başbakan Prens

7 Joseph C. Grew, *Ten Years in Japan*, New York, 1944, s. 169–178. Grew o dönem Japonya'da görev yapan ABD Büyükelçisi idi. Ayrıca bkz. *Origins*, s. 33; Bix, s. 297–306; Andrew Gordon, *A Modern History of Japan from Tokugawa Times to the Present*, New York/Oxford, 2003, s. 198; Canlı bir tasviri için bkz. John Toland, *The Rising Sun: The Decline and Fall of the Japanese Empire, 1936–1945*, New York, 1970, Modern Library baskısı, 2003, 1. bölüm.

8 Imai Seiichi, "Cabinet, Emperor, and Senior Statesmen", Dorothy Borg ve Shumpei Okamoto (ed.), *Pearl Harbor as History: Japanese-American Relations 1931–1941*, New York, 1973, s. 66; Iriye, *Origins*, s. 34. Nish, eserinde askeriyenin Dışişleri Bakanlığı'na nasıl "nal toplattığını" ve bakanlığın daha önemsiz bir rol oynamaya başladığını ortaya koyuyor (s. 215–216). Robert J. C. Butow, *Tojo and the Coming of the War*, Princeton, 1961, s. 86'da 1936 Şubat'ındaki darbe teşebbüsünden sonra göreve gelen Koki Hirota kabinesinin "imparatorluk kara ve deniz kuvvetlerinin gönülsüz bir maşası olduğunun söylenemeyeceğini" ifade ediyor.

Fumimaro Konoe'nin askeriyeyle iyi bağlantıları mevcuttu ve Asya kıtasında toprak ve doğal kaynaklarının kontrolünü öngören, "varlıksız" bir ulusun beka mücadelesi olarak meşru görülen bir siyasetten yanaydı.[9] 7 Temmuz 1937 gecesi Pekin'in güneyinde Marco Polo Köprüsü yakınlarında yaşanan ufak ve spontane, esasen küçük bir çatışmadan ibaret bir hadisede Çin askerlerinin Japonlar üzerine ateş açmasıyla Japonya ile Çin arasında topyekûn savaşa dönüşecek çatışmanın fitili ateşlendiğinde bölgedeki atmosfer anlatıldığı üzereydi.[10]

Genelkurmay'daki birtakım kıdemliler olayın büyümesini önlemeye çalıştı. Bu isimler olaylarda Japonların Çin'e müdahalesinin uzamasına yol açacak herhangi bir tırmanışın Sovyetler Birliği'ne karşı silahlanma gayretine sekte vuracağından endişe ediyordu. Olay, kısa bir süre için gerçekten de tehlike büyümeden etkisini yitirecek gibi göründü. Ancak mevcut şartlarda 11 Temmuz'da üzerinde uzlaşılan bölgesel ateşkesin başarılı olma şansı çok düşüktü. Hem Çin hem de Japonya'da hükümetler bizzat kendilerinin kışkırttığı ve manipüle ettiği milliyetçi hissiyat doğrultusunda hareket etmeleri yönünde baskı altındaydı. Çan Kay Şek Japon mütecavizliğinde davasına Batı desteğini arttırmak üzere istifade edebileceği bir fırsat buldu. Japon askeriyesindeki nüfuzlu hizipler de Marco Polo Köprüsü'nde yaşanan olayı Çin'i hızlı ve kuvvetli bir eylemle mağlup olması ve işgal edilmesi için bir şans olarak yansıttı. Kara Kuvvetleri Bakanı Gen Sugiyama ve İmparatorluk Genelkurmay Başkanı Prens Kan'in Kotohito imparatora Çin ile savaşın iki ila üç ay içerisinde başarıyla sonuçlandırılabileceğini bildirdi.[11] Hâkim olan fikir bu idi.

Sivil hükümet savaşın genişletilmesi kararını destekledi. Çin'e Temmuz sonuna doğru büyük takviye birlikleri gönderildi. Pekin ve ülkenin kuzeyindeki Tientsin iki günde işgal edildi. Çin askerlerinin ekseriyetini kadın ve çocukların oluşturduğu iki yüzden fazla Japon ve Koreliyi 29-30 Temmuz günlerinde katlettiği Tungchow'daki korkunç vahşet Japonya içinde doğal olarak infial yarattı. İmparatorun kardeşi Prens Takamatsu ordunun ruh haline dair yorum yaparken günlüğüne

9 Iriye, *Origins*, s. 37–39.

10 Ayrıntılı bir inceleme için bkz. Hata Ikuhiko, "The Marco Polo Bridge Incident, 1937", Morley, *The China Quagmire*, s. 243–286.

11 Bix, s. 320.

şunları not düştü: "Çin'i öyle bir ezeceğiz ki bir on yıl kendisine gelemeyecek."[12]

Ağustos ortası itibarıyla savaş Çin uçaklarının Japon asker, uçak ve gemilerini bombardımana tuttuğu Şangay'a kadar yayılmıştı. Japonlar bölgeye ağır takviyelerini sevk etti. Japon Kara Kuvvetleri Bakanı artık "topyekûn harp"ten söz ediyordu. Hükümet Çin ile savaştan "kutsal harp" olarak bahsetmeye başladı.[13] Başbakan Konoe, milletin "manevi seferberliği" hakkında konuşuyordu.[14]

Kasım başlarına gelindiğinde morali çökmüş askerleri Şangay'dan milliyetçi hükümetin başkenti Nanking istikametinde ricat etmeye başlamışken – çok sayıda kadın ve çocuk dahil – neredeyse çeyrek milyon Çin vatandaşı kentte katledilmişti.[15] Japonların toplam 40.000 civarında ölü ve yaralısı bulunuyordu. Japon askerleri kaçan Çin ordusu ve sivil mültecileri Nanking'e kadar takip etti. Şehir 13 Aralık'ta Japonlar tarafından zaptedildiğinde Tokyo sokakları muhteşem kutlamalara sahne oldu, Japon askerleri ise zıvanadan çıktı. Altı haftada en az 200.000 Çin vatandaşı ve savaş esiri katledildi. Yabancı gözlemciler günde her yaştan bin kadar yetişkin ve genç kadına tecavüz edildiğini bildirdi.[16]

Cinayet ve tecavüz furyasının haberleri dünyayı sarstı. Nanking'te yaşanan dehşet daha yeni başlarken Çinli mültecilere ateş açılması ve ardından tetiği çekmeye can atan Japon pilotlarının Nanking'in kuzeyinde Yangtze Nehri'nde demirlemiş, içinde diplomat ve gazetecilerin bulunduğu Amerikan gambotu *USS Panay*'ı bombalaması ile Japonların eylemlerine duyulan tiksinti hâlihazırda hat safhadaydı. Japon askerleri alevler içindeki gemiden kıyıya doğru hareket eden son cankurtaran botuna dahi ateş açtı. Tokyo hükümeti böylesi muazzam bir hatadan dolayı hemen özür diledi ve yüksek bir tazminat ödemeyi kabul etti. Ancak hasar verilmişti bir kere. Batı dünyası, özellikle de Amerikan kamuoyu aşırı şekilde Japon karşıtı çizgiye gelmişti. Buna mukabil doğal olarak Çin ile sempati hissiyatı da büyüdü. Amerika'nın "açık kapı" siyaseti aracılığıyla Çin pazarını ticari açıdan sömürüsünün

12 Bix, s. 322'de alıntılanmıştır.
13 Bix, s. 325–326.
14 Iriye, *Origins*, s. 45.
15 Bix, s. 332.
16 Bix, s. 334–335.

idealist bir tarafı hep olmuştu. Japon mezalimi Amerika'da Çin'i desteklemenin ahlaki bir mesele olduğu hissini kuvvetlendirdi.[17]

Verilen tepkilere rağmen iş bu aşamada sembolik jestlerin ötesinde bir eylemde bulunma raddesine gelmedi. Bir yandan Japonya kınanırken diğer yandan siyasî bir eyleme geçilmedi.[18] Başkan Roosevelt Cemiyet-i Akvam'ın Japon mütecavizliğini kınamasına katılsa da Japonya'ya uygulanacak ekonomik yaptırım tekliflerini veto etti. ABD Başkanı yine de Amerika ile İngiltere'nin Pasifik'te bulunan donanmaları arasında istihbarat alışverişinin eş güdümlenmesi istikametinde ilk adımları attı. Bu da artık Japonların teşkil ettiği tehdidin ciddiye alındığını gösteriyordu.

Japon hükümeti hızlıca *USS Panay* olayını telafi etmek üzere girişimde bulunarak henüz Amerika'yla çatışmaktan kaçındığını göstermişti. Yine de bu Çin'de izlediği siyasetini yumuşatacağı anlamına gelmiyordu. Nanking'in düşüşünden sonra Çan Kay Şek'e Çin üzerinde fiilî Japon kontrolünü tesis edecek son derece ağır şartlar sunuldu.[19] Çan'ın bunu kabul etmesi mümkün değildi. Japonya tutumunu daha da sertleştirdi. 1938 Ocak'ında Japon hükümeti Çin'deki milliyetçi hükümet ile diplomatik ilişkilerini kesti. Japon Başbakanı Prens Konoe tüyler ürpertici bir şekilde, Çan Kay Şek rejiminin "kökünü kazıyacağını" duyurdu.[20]

Akabindeki aylar boyunca Japon ordusu Çin üzerindeki kontrolünü vahşice ve büyük ölçüde genişletti. Çin topraklarının muazzam parçaları artık Japon idaresindeydi. Ancak 1938 sonu itibarıyla Japonya Çin'de 600.000 askerini konuşlandırdığından artık kaynaklarının sınırlarını zorluyordu. Verilen zayiatın sayısı gittikçe artıyordu. Savaşın başından itibaren 62.000'in üzerinde Japon askeri hayatını kaybetmişti.[21] Başkentini Çin'in batı bölgesindeki Çongçing'e taşıyan Çan Kay Şek boyun eğmiş fakat mağlup edilememişti. İşgal ordusunun gaddarlığı yüzünden milliyetçi direnişin parçalanması şöyle dursun Amerika, İngiltere, Fransa ve Sovyetler Birliği'nin maddi yardımları sayesinde

17 Bix, s. 340–341.

18 Iriye, *Across the Pacific*, s. 178–179.

19 *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (I. Kısım)*, Japon Monografları, 144, ek 11'deki metin. (http://www.ibiblio.org/pha/monos/144/144app11.html)

20 Bix, s. 345.

21 Bix, s. 346.

safları sıklaşmıştı. Japonya için savaş son noktaya ulaşmıştı. Artık açmaza girilmişti.

Japon hükümeti 1938 Kasım'ında savaş gayelerini yeniden düzenlemişti. Temel hedef "Doğu Asya'da kalıcı istikrarı emniyete alacak yeni bir düzenin" tesisi olarak belirlendi.[22] Bir önceki Ocak ayında benimsenen tavizsiz tutum kısmen değiştirildi. Çin milliyetçileri ile iş birliği artık imkânsız görülmüyordu. Ancak bu iş birliğinin bedeli olarak, Mançukuo'nun tanınması, Japon karşıtı eylemlere son verilmesi, Komünizm'e karşı savunmada iş birliği (yani fiiliyatta Çin'deki Japon askerinin varlığının kabulü) ve Japonya'nın Kuzey Çin ile İç Moğolistan'daki iktisadî sömürüsünün tanınması isteniyordu. Bu girişim Çan Kay Şek'in rakibi Wang Jingwei'yi Japon tarafına çekerek milliyetçi cenahı bölmeyi hedefliyordu. 1938 Aralık'ında Çan Kay Şek ile yolları ayıran Wang iş birliğine hazırdı, Japonya ile birleşik ve güçlü Anti-Komünist siyaset temelinde barış yapılmasını savunuyordu. Wang nihayetinde 1940 Mart'ı itibarıyla Nanking'teki Japon destekli hükümetin başına getirilecekti. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde Çan'a boyun eğdirilemedi. Çin milliyetçileri ezici bir çoğunlukla Çan Kay Şek'i desteklemeye devam etti. Topyekûn zaferi kazanamayan ve savaştan da geri adım atamayan Japonya kendi yarattığı bataklığa saplanmış bir hâldeydi.

Amerika Birleşik Devletleri ile ilişkiler bu esnada daha da kötüleşti. Tokyo hükümeti, Amerikalıların Çin'de, "açık kapı" siyaseti temelli haklarının ihlâli üzerine yapılan protestoya cevaben 1938 Kasım'ında "Washington sistemi"nin ilkelerini açıkça reddetti.[23] Kısa süre içinde ABD'nin Çan'a verdiği ilk borç olan 25 milyon doların gönderilmesi Amerika'nın Çan Kay Şek'in milliyetçi rejimini desteklemeye kararlı olduğunun bir emaresiydi. ABD Japonların Çin'deki eylemlerine ilişkin sayısız protestodan sonra 26 Temmuz 1939'da, Japonya ile 1911'de imzalanmış ve 1940'ta müddeti dolacak hayatî niteliği olan bir ticari antlaşmanın feshedileceğini duyurdu. Japonya'nın ithalatının neredeyse üçte biri Amerika'dan geldiğinden bu son derece ciddi bir meseleydi.[24] Mütecavizliğe devam edilmesi sonucunda iktisadî yaptırımların

22 Iriye, *Origins*, s. 67.

23 Iriye, *Origins*, s. 68.

24 Akira Iriye, *Power and Culture: The Japanese-American War, 1941–1945*, Cambridge, Mass., 1981, s. 6.

getirilebileceği yönünde bir uyarı verilmiş oldu. Japonya Amerika'ya özellikle de hurda metal ve petrol ithalatında bel bağlıyordu. Bu malzemelerin ithali kesintiye uğrarsa Japonya'nın savaş gayreti altı aydan fazla dayanamazdı.[25]

Japonların eylemleri Avrupa güçleri ile ilişkilerine de hasar veriyordu. Güney Çin Denizi'ndeki stratejik üsler olan Çin'in güney kıyısındaki Hainan Adası'nın 1939 Şubat'ında, birkaç yüz kilometre daha güneyde bulunan gayrimeskun Spratly Adaları'nın da bundan birkaç ay sonra işgali Japonya'nın nüfuzunu güney istikametinde yayma niyetinin bir işaretiydi. Bu adalar kâğıt üzerinde Çin'e aitti ancak bu hareket bölgede sömürgeleri bulunan İngiltere, Fransa ve Hollanda'yı endişelendirdi.[26] Hollanda'nın Doğu Hint Adaları'ndaki sömürge rejimi bu işgallere cevaben Japonya'dan yapılan ithalatı azalttı. Japonya'nın Haziran ayında Tientsin'deki İngiliz ve Fransız imtiyazını ablukaya almasıyla bu ülkeler ile arası daha da açıldı. Kısa bir süre sonra Mançukuo'nun kuzeybatısında, Dış Moğolistan ile sınırda bulunan Nomonhan yakınlarında çıkan çatışmalardan dolayı Japon kuvvetleri ile Sovyet askerleri arasında ciddi çarpışmalar yaşandı.[27] Bu muharebeler sonucunda Japonlar askerî açıdan kayda değer ölçüde gerilerken Tokyo Kızıl Ordu'yu küçümsememesi gerektiğini anlamış oldu. Çatışma Eylül ortalarında bir ateşkesle sona erene dek Kwantung Ordusu 17.000 civarı askerini yitirmişti.

Japonya'nın uluslararası camiadan gittikçe daha da uzaklaşmayı durdurabilmesinin bir yolu Almanya ile ittifak kurmak olabilirdi. Hitler rejimi Ribbentrop'un tesiri altında Çin'e vermiş olduğu desteği çekmiş ve 1938 başlarında Japonya'ya desteğini duyurmuştu.[28] Almanya'nın Japonya'nın Çin'e karşı muzaffer olacağını varsayması ve Tokyo'nun Sovyetlere şiddetle muhalefet etmesi Nazilerin izlediği siyaseti değiştirmesinde önemli etkenlerdendi. Almanların Mayıs'ta Mançukuo'yu tanıması aldıkları yeni pozisyonun somut göstergesi niteliğindeydi. Ancak

25 Bix, s. 353.

26 David Bergamini, *Japan's Imperial Conspiracy*, New York, 1971, C. 2, s. 908; Iriye, *Origins*, s. 76–77; Spotswood, s. 32–34.

27 Rus tarafı bu çatışmayı Halhin-Gol Muharebeleri olarak ifade eder. (ç.n.)

28 John P. Fox, *Germany and the Far Eastern Crisis 1931–1938: A Study in Diplomacy and Ideology*, Oxford, 1982, 10. bölüm; Hartmut Bloß, "Deutsche Chinapolitik im Dritten Reich", Manfred Funke (ed.), *Hitler, Deutschland und die Mächte: Materialien zur Außenpolitik des Dritten Reichs*, Düsseldorf, 1978, s. 419–423.

Japon hükümeti Almanya ile kader birliği yaparak Batı demokrasilerini uzaklaştırmak istemediğinden Anti-Komintern Pakt'ı tam teşekküllü bir ittifaka dönüştürecek önerilerden kaçındı. Japonya fiilen Batı ile aradaki düşmanlığı yatıştıracak hiçbir şey yapmadığı ve Almanya ile daha yakın bağlar kurmaktan da imtina ettiği için Tokyo'nun diplomatik yalnızlığı devam etti. Bu durum 1939 Ağustos'unun sonunda sansasyonel Nazi-Sovyet Paktı'nın ilan edilmesiyle daha da kötüye gitti. Bir anda Japonya'nın Avrupa'daki kuvvetli tek "dostu" kuzeydeki düşmanı ile ittifak içine girmişti. Sarayın önde gelen isimlerinden ve yakında Ferman Mührü Emini makamına getirilerek imparatorun en yakın danışmanı olacak Marki Koichi Kido günlüğüne "Bu ihanetin kendisini hayrete düşürdüğünü" not düştü.[29] Avrupa'daki "izahı mümkün olmayan yeni durum" karşısında allak bullak olan Japonya hükümeti topluca istifa etti.[30] Birkaç gün sonra Avrupa'da savaş patlak verdi.

Japonya Avrupa savaşında tarafsız olmasına rağmen bu harbin etkilerinden kaçamadı. Hem silahlı kuvvetler hem de sivil hükümet içinde bazıları Almanya'nın yaptığı gibi Sovyetler Birliği'yle fayda temelinde bir anlaşma yaparak önceki politikadan geri adım atmak istiyordu. Avrupa demokrasileri ve Amerika'nın hâkim olduğu düzeni devirerek yeni bir dünya düzeni kurmanın zamanının geldiğini düşündüler. Avrupa'nın büyük güçleri kuvvetle muhtemel Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği olacaktı. Bu cenah Almanya ve Sovyetler Birliği ile ittifaka girmenin Japonya'nın çıkarına olduğunu iddia ediyordu. Çin ile savaş konusunda da Sovyetler Birliği ile ittifak yapılmasının Moskova'nın Çin'e yaptığı ikmali durdurabileceğini öne sürüyordu.[31]

Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir siyasetin izlenmesini savunanlar yine de hâlâ azınlıktaydı. Hükümete hâkim olan fikir Avrupa savaşının Amerika ile İngiltere'yi daha da yaklaştırabileceğinin bilincinde olarak Amerika'yla ilişkileri geliştirme yönünde bir teşebbüste bulunmaktan yanaydı. Ancak Japonya Çin üzerindeki taleplerinden ciddi ölçüde taviz vermeye gönüllü olmadığından bu yol haritasının başarıya ulaşma

29 Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, Wolfson Mikrofilmi 431, Marki Koichi Kido'nun Günlüğü (Amerikalılar Tokyo Savaş Suçları Mahkemesi'nde kullanmak üzere bazı kısımları tercüme etmişti), belge no. 1632BB (1), 22.8.39. Kido için bkz. Bix, s. 370–371; Toland, *The Rising Sun*, s. 79.

30 Iriye, *Origins*, s. 81; Nish, s. 231.

31 Iriye, *Origins*, s. 83–84.

ihtimali yok denecek kadar azdı. Esasen Amerika da Japonya'ya karşı izlediği siyaseti sertleştiriyordu. Washington Çin'e verilen yardımı arttırarak Japonya'yı zayıflatabileceğini ve Pasifik'teki muhtemel tehlikeyi azaltabileceğini düşünüyordu.

Bu sebeple Çin kilit ülke niteliğini korudu. Çin ile savaş devam ettiği sürece Japonların kaynak ve personel gücü azami ölçüde zorlanacaktı. Amerika ile ilişkilerin gittikçe kötüye gitmesi Japonların savaşı devam ettirebilmeleri için gereken petrol ve hurda metal kaynakları için büyük tehdit teşkil ediyordu. Fakat Japonya fetihler yapma ve sömürge sahibi olma siyasetine bağlı kalmaya devam ettiği takdirde savaş son bulmayacak, bu sayede Amerika'yla ilişkilerde iyileşme görülmeyecek ve ham maddeler üzerindeki tehdit azalmayacaktı. Amerika Çan Kay Şek'e tam destek verir ve Japon hükümeti Wang Jingwei'nin kukla hükümetine arka çıkarken açmazın çözülmesi mümkün olmayacaktı. Hitler Nisan ayında Danimarka ve Norveç'i fethedip sonrasında Mayıs'ta Hollanda ve Belçika'yı istila ederek ve Haziran'da muhteşem zaferini Fransa'yla taçlandırarak Avrupa sahnesini kökten değiştirdiğinde Uzak Doğu'da durum bu şekildeydi. Esas muharip güçlerden yalnız İngiltere Hitler'e – çok uzun süreceği beklenmeyen – bir direniş gösterdiğinden Japon hükümeti durumdan kendi sorunlarını çözmek için yeni fırsatlar çıkardı.

II

Japonya, 1940 itibarıyla ne demokrasi ne de diktatörlüktü. Rejim kısaca ilk bakışta kavram karmaşası olarak görülebilecek olsa da aslında çelişkili olmayan bir hizipçi otoriterlik olarak adlandırılabilir. Ama bu tanımlama 1889'da anayasal idarenin başlangıcından bu yana yönetimin 1920'li ve 1930'lu yıllarda kitle siyaseti, iç çalkantılar, diplomatik baskı ve savaş etkisiyle aldığı muğlak ve karmakarışık hâli yeterince açıklamıyor. İmparator idaresinde yekpare bir yönetim olduğu yönündeki yaygın kanaat hakikati tahrif ediyor.[32]

32 James William Morley (ed.), *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941*, New York, 1980, s. 121 (Eserde Chihiro Hosoya'nın "Kuzey Savunması," Shinjiro Nagaoka'nın "Hollanda Doğu Hint Adalarından Ekonomik Talepler" ve "Güney Çinhindi ve Tayland'a Hücumu," Ikuhiko Hata'nın "Ordunun Kuzey Çinhindi Harekâtı" ile Jun Tsunoda'nın "Güney Stratejisinde Donanmanın Rolü" konularında Japon belgelerine dayanan makalelerinin tercümesi bulunuyor.)

Japonya XIX. yüzyıl sonlarında hızla çağdaşlaşırken ortaya çıkan yönetim şekli kuvvetli oligarşik ve bürokratik özellikler kazandı. 1889 anayasası Avrupa'dan (özellikle de Almanya'dan) ilham almıştı. Anayasayla üç yüz seçilmiş üyesi bulunan bir Temsilciler Meclisi ve saray eşrafı ile hükümet ve ordu yetkililerinden oluşan beş yüz kişilik Soylular Meclisi tesis edildi. Aynı zamanda imparatorun en azından kâğıt üzerinde tam yetkisi bulunuyordu. Almanya'da olduğu gibi kabineyi imparator atıyordu ve bakanlar parlamentoya değil imparatora hesap veriyordu. İmparator bakanları genelde siyasî partilerden seçmiyordu. Genelkurmaya hususiyetle bağımsız "yüksek komuta yetkisi" verilmesi ve doğrudan imparatora bağlanması da kayda değerdir. İlkin nüfusun sadece yüzde birinin seçtiği üyelerden oluşan parlamento yasama ve devlet bütçesini tasdik ya da reddetme yetkisine sahipti. Ancak hükümet ve ordunun icra kuvveti üzerinde ciddi bir kontrole sahip değildi. Ülkenin toprak ve servetinin ekseriyetinin sahibi eski oligarşik aileler de büyük nüfuzlarını muhafaza etmekteydi.[33]

Buna rağmen kurumsallaştıktan sonra kitle siyaseti ve anayasal temsilin önüne geçilemedi. Avrupa'da olduğu gibi özellikle de Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra bu unsurların önemi arttı. Muhafazakâr eğilimli Seiyukai ve nispeten liberal Minseito partileri 1925'te yapılan bir oy hakkı reformu sonrasında 25 yaş üstü tüm erkeklerin oluşturduğu seçmenlerin büyük çoğunluğunu temsil ediyordu. Ancak ekonomik kriz, toplumsal kargaşa ve 1930'ların başlarında iki başbakan ve hükümet ile iş dünyasının önde gelen isimlerinin yanında bir dizi mühim aydının suikastına sahne olan siyasî şiddet iki dünya savaşı arasındaki dönemin Japonya'sını etkisi altına alırken Avrupa'dan ithal edilen komünist, sosyalist ve faşist ideolojiler de destekçi topladı.[34] İç çalkantıları yansıtır şekilde hükümetler istikrarsız ve kısa ömürlüydü; 1921 Kasım'ı ile 1937 Haziran'ı arasında ülke on beş başbakan gördü.[35]

1931'den sonra "Mançurya Olayı"nın etkisi ve çelik, kimya ve inşaat sanayilerine verilen büyük devlet teşvikinin yanında askerî bütçenin devasa boyutlara ulaşması sayesinde (1937 itibarıyla hükümet bütçesinin

33 Gordon, s. 92–93; Misawa Shigeo ve Minomiya Saburo, "The Role of the Diet and Political Parties", Borg ve Okamoto, *Pearl Harbor as History* içinde, s. 321–324.

34 Shigeo ve Saburo, s. 324–326; Gordon, s. 126–131, 162–173, 187–189.

35 Gordon, s. 333.

dörtte üçüne tekabül ediyordu) ekonomik buhrandan hızlıca toparlanılması parlamentodaki partiler ve çoğulcu politikaların rolünü azaltacaktı.[36] Artık hükümetlerde hiçbir siyasî partiyi temsil etmeyen kabine üyeleri çoğunluktaydı.[37] Hepsinden öte ordunun nüfuzu tırmanıştaydı. Çin ile savaş başladıktan sonra alınacak kararlarda sivil ve askerî görüşlerin daha sağlıklı olarak eş güdümlenmesi bir ihtiyaç hâline geldi. 1937'nin son günlerinde bu hedefe ulaşmak için İrtibat ve İmparatorluk Şuraları olmak üzere iki çeşit toplantı tertip edilmeye başlandı.

İrtibat Şuraları birkaç günde bir toplanıyor ve artık büyük ölçüde içişleri ile ilgilenen kabinenin dışişlerindeki rolünü üstleniyordu. Kabinenin kilit üyeleri yani başbakan, dışişleri, savaş ve donanma bakanları lüzumu hâlinde ilgili konuda uzman olan diğer bakanlar toplantıda Başkomutanlık'tan kara ve deniz kuvvet komutanları ile yardımcılarına eşlik ediyordu. Toplantılar ufak bir toplantı odasında yapılırdı. Katılımcılar başbakanın etrafına bir çember hâlinde yerleştirilmiş sandalyelere otururdu. Bununla birlikte toplantıya idarî olarak kimse başkanlık etmezdi ve tartışma genelde açık ve net şekilde ilerlemezdi. Japonların kendine özgü tarzının alâmet-i fârikası olarak fikir birliğine değer verilen, defaatle dolambaçlı bir dilin kullanıldığı uzun bir süreç sonunda karara yavaş yavaş varılırdı.[38] Şuralara bir süre ara verildi ve yerine önde gelen bakanları ihtiva eden dört-beş bakanlık şuraları getirildi. Eş güdüm eksikliği meselesi tekrar ortaya çıktı. Kuvvet komutanlarının bulunmaması açıkça engel yaratıyordu ve İrtibat Şuraları 1940'ta tekrar başlatıldı.

İrtibat Şurası'nın aldığı önemli kararlar İmparatorluk Şurası tarafından tasdik edilmek zorundaydı. Bu toplantıya ilkine katılanların yanında İmparatorluk Danışma Meclisi Başkanı da katılıyor, toplantı imparatorun huzurunda yapılıyordu. İrtibat Şurası'nın aldığı kararların belgeleri İmparatorluk Konseyi'ne sunulurdu. Genelkurmay subaylarının hazırladığı belgeler İrtibat Şurası tarafından onaylanmadan evvel gözden geçirilmesi ve düzenlenmesi için çeşitli bakanlıklara dağıtılırdı. Sonrasında imparatorun önünde başbakan ve diğer bakanlar, ardından

36 Gordon, s. 193.

37 Shigeo ve Saburo, s. 326–327.

38 Eugene Sathre, "Communication and Conflict: Japanese Foreign Policy leading to the Pacific War", basılmamış doktora tezi, Minnesota Üniversitesi, 1978, s. 43–50.

kuvvet komutanları önceden hazırlanmış açıklamalarını yapardı. İmparator genelde konuşmasa da Danışma Meclisi Başkanı onun adına sorular yöneltirdi. İmparatorluk Şurası büyük ölçüde törensel olsa da önemliydi. İmparator kendisine teklif edilen yol haritasına onay vererek eylem planını meşru kıldıktan sonra toplantıda bulunanlar alınan kararı bağlayıcı kabul ederdi. Bu durum kararı değiştirmeyi son derece zorlaştırırdı.[39]

Kararlar, özellikle de dış siyaset ve savaşa ilişkin olanlar Alman, İtalyan ve Sovyet diktatörlüğünde olanın aksine tek bir kişinin iradesinin tecellisi değildi. Gelgelelim parlamenter demokrasilerdeki usulün hilafına sivil hükümetin gövdesini teşkil eden kabine de tek başına karar alamıyordu. Önceden ifade edildiği üzere imparatorun atadığı, parlamentoya bağlı olmayan kabine komutanlıkların isteklerine uyum sağlamadan (ya da ilerleyen dönem söz konusu olduğunda bu isteklere rıza göstermeden) kritik kararları alamıyordu. Sadece imparatora karşı sorumlu olan komutanlıkların çok geniş bir özerkliği mevcuttu. Kabineye savaş ve donanma bakanı olarak üst düzey subayların dahil edilmesi bu bağımsızlığı azaltmadı. Bu bakanlar isterse başbakanı baypaş ederek doğrudan imparatora hesap verme hakkına sahipti. Zaten sorumlulukları büyük ölçüde silahlı kuvvetlerin personel ve idarî işlerine ilişkindi. Strateji ve harekât planlamaları gibi hayatî konular otoritesini yalnız imparatordan alan kara ve deniz kuvvetleri komutanlarının yani başkomutanlığın yetki sınırlarına dahildi.[40]

Kâğıt üzerinde böyleyken iş uygulamaya geldiğinde ordudan nadiren tek ses çıkıyordu. Silahlı kuvvetlerin istek ve talepleri ekseriyetle kara ve deniz kuvvetlerindeki hiziplerin genelde birbirinden ayrı ve rekabet hâlindeki menfaatlerini yansıtıyordu. Neticede dış siyasete ilişkin önemli kararlar "grup pazarlığı" ile yani "tercih edilen seçenekleri destekleyecek koalisyonlar oluşturma" yöntemiyle alınıyordu. Ortaya bir karar çıkmadan evvel adeta bir ozmos sürecinden[41] geçiliyor; yoğun

39 Tüm bu bahsi geçenler için bkz. Nobutaka Ike (ed.), *Japan's Decision for War: Records of the 1941 Policy Conferences*, Stanford, Calif., 1967, s. xv–xix. Ayrıca bkz. Butow, s. 149–150.

40 Ike, s. xviii; F. C. Jones, *Japan's New Order in East Asia: Its Rise and Fall, 1937–45*, Oxford, 1954, s. 7–9.

41 Çözücü maddelerin seçici geçirgen bir zardan az yoğun ortamdan daha yoğun bir ortama enerji sarf etmeden geçişine verilen addır. (ç.n.)

müzakere, münazara ve "pazarlık" yapılıyordu. Tabii pazarlıkta büyük koz askerî temsilcilerindi.[42] Yine de, kararın perde arkasındaki imparatorun onayıyla dokunulmaz hâle gelen nihai "fikir birliği"ne son derece önem veriliyordu.

Hizipler arasında görüş farklılığı, nelere ağırlık verdikleri, aralarındaki siyasî anlaşmazlıklar ya da izlemek istedikleri stratejiler nasıl olursa olsun 1940 itibarıyla Japonya'nın gücü elinde bulunduran seçkin zümresinde ideolojik birlik büyük ölçüde sağlanmıştı. 1930'lar boyunca Japonya'da yeni bir milliyetçilik şekillendi. Bu milliyetçilik 1920'li yıllarda ülke içinde yaşanan ayrılık ve ihtilaftan doğmuş, "Mançurya Olayı" ve sonrasında Çin Savaşı'nın zeminini sağlamış ve Japon kültüründen çıkmış olsa da Avrupa'daki çağdaşı faşist yönetimlere fazlasıyla benzemişti. Bu milliyetçiliğin "ruhani" odağı Japon milletinin tecessümü olan imparatordu. Vasıtası da militarizmdi.

1926'da yirmi beş yaşındaki İmparator Hirohito'nun tahta geçişinden ve özellikle de cülus töreninin iki yıl sonrasında "tanrılaştırıldığı" müsrifçe görkemli kutlamalarından itibaren imparator kültü yeni doktrinin kilit taşı oldu. Hirohito'nun saltanatı "Showa"[43] İmparatoru'nun hükümdarlığı olarak sonraki dönemde yaşananlar düşünüldüğünde ironik bir biçimde yeni çağın "şanlı barışı" şeklinde adlandırıldı. Babası İmparator Yoshihito'nun 1912 ila 1926 yılları arasındaki saltanat dönemi (Hirohito 1920'den beri İmparator Naibi olarak görev yapıyordu) batılılaşma ve demokratikleşme ile ilişkilendirilmişti. Ülke dahilindeki krizler Japonya'yı kuşatınca milli çöküş hissi yer edindi. Weimar Almanyası'nda olduğu gibi gittikçe daha da fazla sayıda Japon demokrasi ve parti politikalarını zayıf ve bölünmüş bir milletin işareti olarak görüyordu. En çok Batılı emperyalist güçlere fayda verdiği düşünülen uluslararası siyasetin "Washington sistemi"ne bağlılığı yalnızca zafiyeti pekiştiriyordu. Zafiyet merkezindeki Taisho[44] imparatorun (Yoshihito) çelimsiz, hasta figüründe tecessüm ediyordu. Hirohito'nun saltanatı, 1867'den 1912'ye değin modern Japonya'yı kuran, 1895 ila 1905 arasında Çin ve Rusya'ya karşı muhteşem zaferleri kazanan ve

42 Nazli Choucri, Robert C. North ve Susumu Yamakage, *The Challenge of Japan before World War II and After*, Londra/New York, 1992, s. 165.

43 Showa, "aydınlanmış barış çağı" ya da "Japon şanının çağı" olarak çevrilebilir. (ç.n.)

44 Taisho, Japoncadan "büyük fazilet" ya da "büyük erdem" olarak tercüme edilebilir. (ç.n.)

Japonya'nın Doğu Asya'daki denizaşırı hâkimiyetini tesis eden dedesi İmparator Meiji'nin hükümranlığına dönülecek ve o temel üzerine kurulacak bir dönemin başlangıcı olarak tasvir edildi.

Yeni milliyetçi doktrinin temeli, Japon ulusunun uzun (ve efsanevi) tarihinin "hakiki değerlerine" dönen, Batı nüfuzuna tabiiyeti kıran, bir üstün millet ve halk olarak alnına yazılan ile üzerine düşen vazifeyi yerine getirecek yani Doğu Asya'yı zapt edecek bir Japonya tasavvur eden sözüm ona "imparatorluk yolu" (kodo) idi.[45] Üstündeki doktrinden arındırıldığında imparatorluk yolunun esas gayesi önce Mançurya ile Kuzey Çin'in sonra da Güneydoğu Asya'nın dört bir köşesindeki ham maddeleri emniyete almak, egemenliğini kalıcı hâle getirmek ve Japonya'yı büyük güç seviyesine yükseltmek olan aleni emperyalist fetihlerine gerekçe teşkil ediyordu. Şiddetli propaganda ile birlikte muhalefetin fütursuzca sindirilmesi yoluyla kamuoyu şekillendirilerek seçkin zümrenin doktrini halka yayıldı. Mançurya ve sonrasında Çin krizleri esnasında milliyetçi ve emperyalist hissiyatı şevke getirmek işten değildi. Bu yolla yaratılan şovenizm seçkin zümrenin hareketleri üzerinde baskı kurdu. Belki de en önemli olan yeni milliyetçiliğin değerlerinin kara ve deniz kuvvetlerinin subay sınıfına, oradan da er ve erbaşlara doğru nüfuz etmesiydi. Aleni, son derece agresif ve riskli militarizmin mayası "imparatorluk yolu"nun ideolojik şemsiyesi altında ekseriyetle başkomutanlıktan ziyade daha alt kademelerde yoğruluyordu. Hâliyle 1940 itibarıyla milliyetçi-emperyalist fikirler bir üstünlük ve yayılma ideolojisine dönüşmüş; bu ideoloji hem seçkinlerin hem de halkın düzeyinde, sivil halkta ve özellikle askeriyenin orta kademesinde hâkim olmuştu. Yani farklı gruplar arasında fiiliyatta ve taktiksel bakımdan ne kadar farklılıklar olursa olsun üstünlük ve yayılma ideolojisiyle yarışabilecek başka bir ideoloji yoktu.

Tabii yeni ideolojik ve siyasî eğilimlere muhalefet edenler de vardı. İmparatorun öteden beri itimat ettiği danışmanı, Sorbonne Üniversitesi'nde hukuk eğitimi aldığı Paris'te hayatının on yılını geçirmiş, kültürlü, eski usul liberal-muhafazakâr Saionji Kinmochi bunlardan biriydi. İngiltere ve Amerika'yla yakın ilişkilerin muhafaza edilmesini ve Çan Kay Şek ile uzlaşılmasını şiddetle tavsiye ediyor, ülkenin Almanya ile İtalya'ya gün geçtikçe daha da yaklaşıyor olmasından son derece

45 Bix, s. 10–11; Jones, s. 11–12.

rahatsız oluyordu.[46] Gelgelelim Saionji 1849 doğumluydu. Hem yaşını almıştı (1940 yılı bitmeden hayatını kaybedecekti) hem de kendisinin de farkında olduğu üzere hâkim olan mevcut ideoloji ile uyumlu değildi. Kara ve deniz kuvvetlerinden 1939-1940 arasında başbakanlık görevini üstlenen General Nobuyuki Abe, kendisinin kısa süreliğine halefliğini yapan Amiral Mitsumasa Yonai, Abe'nin kabinesinde Dışişleri Bakanlığı yapmış Amiral Kichisaburo Nomura benzeri askerî liderler de Saionji gibi hâkim ideolojiye muhalifti. Bu isimler Amerika ile bir şekilde anlaşmayı savunuyor ve Mihver güçleriyle daha da yakınlaşmaya karşı çıkıyordu. Buna rağmen Japonya'nın Mançurya ve Kuzey Çin'deki imtiyazlarını ve Doğu Asya'daki "yeni düzen" arayışını destekliyordu.[47] Hâkim ideolojiyle ayrılığa düşen isimlerin yüksek rütbelere gelebilmesi Japonya'nın akıbetine dair önemli fikir ayrılıklarının hâlâ mevcut olduğunu işaret ediyor. Görevden hızlıca alınmaları da hâkim siyasî ve ideolojik kuvvetlere, özellikle de artık izlenen politikaların itici gücü olan kara ve deniz kuvvetlerinin orta kademelerinde temsil edilenlere karşı koyamadıklarını gösteriyor.

Karmaşa içindeki Japon siyasetinden eşitler arasında birinci olarak Çin'e karşı savaş patlak vermeden evvel ortaya çıkmış olan bir numaralı devlet adamı Prens Fumimaro Konoe'ydi. İlk kez 1937 Haziran'ında başbakanlık görevine gelen Konoe 1940-1941 yıllarının kritik olaylarında merkezî bir rol oynayacaktı. Prens Konoe 1891'de dünyaya geldi, 1904'te babasının vefat etmesiyle Japonya'nın imparatorluk hanedanından sonra en prestijli olan ve hanedanla da yakın ilişkileri bulunan soylu ailesinin başına geçti. Konoe çocukluğundan beri yüksek mevkilerde bulunmak üzere yetiştirilmiş ve yükselen bir siyasî yıldız olarak görülmüştü.

Konoe yirmili yaşlarının sonunda olmasına rağmen Birinci Dünya Savaşı sonunda düzenlenen 1919 Paris Barış Konferansı'nda Japon heyetinde yer aldı. Bu tarihten aylar önce savaş biterken kanaatinin temelini oluşturan ve özünde değişmeyecek görüşlerini alenen açıklamıştı. Konoe İngiliz ve Amerikalı siyasetçilerin barış bildirilerini kayıtsız şartsız kabul ettiklerinden dolayı söz konusu dönemin Japon liderlerini

46 Lesley Connors, *The Emperor's Adviser: Saionji Kinmochi and Pre-War Japanese Politics*, Londra, 1987, s. 186–199.

47 Iriye, *Origins*, s. 86–87, 99–100.

eleştirmişti. Geleceğin başbakanı bu idarecileri "İngiliz-Amerikan sözcülerinin öne sürdüğü demokrasi ve insancıllık kavramlarının nasıl bilinçli ve bilinçsiz olarak onların menfaatleri için kılıf görevi gördüğünü" anlamamakla suçladı. Konoe teklif edilen barışın İngiliz-Amerikan menfaatlerine hizmet eden "statükoyu muhafaza etmekten başka bir getirisi olmadığı" görüşünü ekledi. Konoe'nin ortaya koyduğu, Japonya'nın "varlıksız" bir ülke olarak dezavantajlı duruma düştüğü görüşü ülkenin seçkin tabakasının gelecek vaat eden kesimleri ve kara ile deniz kuvvetlerinin genç subayları arasında yayılacaktı. Konoe Birinci Dünya Savaşı'nın "statükoyu devam ettirerek bundan fayda sağlayan milletler ile statükonun yıkımından istifade edecek olan uluslar arasında bir savaş" olduğunu iddia etti. "Devamını sağlamak isteyenler barış, yıkımını isteyenler de savaş çağrıları yapıyor. Bu meselede barışçılık muhakkak adalet ve insanlık değerleri ile bağdaşmıyor. Benzer şekilde militarizm de mutlaka adalet ve insanlık değerlerini çiğnemiyor." diye ekledi. Konoe, Japonya'nın konumunun Almanya'nın savaş öncesi konumuna benzer olduğu şeklinde bir yorum getirdi. Japon liderlerinin esasen "kuvvetli ulusların zayıf ulusları iktisadî olarak tahakküm altına almasına izin verecek ve henüz gelişememiş ulusları gelişmiş uluslara sonsuza dek tabi olmaya mahkûm edecek" bir araç olacak Cemiyet-i Akvam'ı "cennetten bir hediye" namına kabul etmeye hazır olmasını "gurursuzluğun zirvesi" şeklinde ifade ederek yerden yere vurdu. İngiliz-Amerikan güçlerinin politikaları Cemiyet-i Akvam gibi statükonun devamını sağlayarak kendi menfaatlerini savunacak bir kurum aracılığıyla hüküm sürecekse "küçük, kaynak fakiri ve kendi sınai ürünlerinin tamamını tüketemeyecek bir ulus olan Japonya'nın tıpkı Almanya'nın yaptığı gibi kendini muhafaza etmek için statükoyu yıkmaktan başka çaresi yoktur." sonucuna vardı.[48]

Konoe Japonya Başbakanı olmasından iki yıl kadar önce 1935 Kasım'ında yaptığı bir konuşmada bu görüşlerini neredeyse kelimesi kelimesine yineledi. Savaş için iki temel sebep görüyordu: milletler arasında toprakların adaletsizce paylaşımı ve kaynakların kötü dağıtımı. Ancak önde gelen uluslar arasındaki dengesizlik düzeltilirse uzun

48 Yoshitake Oka, *Konoe Fumimaro: A Political Biography*, Tokyo, 1983, s. 10–13. Konoe'nin kariyerinin ilk dönemi ve görüşlerinin gelişimine dair fikir edinmek için bkz. Seiichi, s. 66–68.

soluklu bir barış tesis edilebilirdi. Ama savaş sonrası kurulan düzen savaşı bitirmeye çalışırken savaşa sebep olan adaletsizliğe dair hiçbir şey yapmamıştı. Konoe sadece mevcut durumu idame ettirmek için barışın korunması prensibini reddetti. "Liderlerimiz Alman ve İtalyan siyasetçilerinin aksine karşımıza çıkıp topraklarımızı fetihle genişletmeye ihtiyaç duyduğumuzu söylemiyor. Statükoya dayanan, kutsal görülen bu İngiliz-Amerikan tasarısı barış düzeniyle beynimiz öylesine yıkanmış ki Mançurya Olayı'nda yaptıklarımızı bir yargıç önünde savunma yaparcasına müdafaa ettik. Artık bu barış düzeni dünya barışını garanti edemez. Japonya ve diğer gelişememiş uluslar çoktan küresel çapta bir "yeni düzen" talep etmeliydi." diye ilan etti.[49] Konoe'nin bu düşünceleri Almanya'nın durumunda olduğu gibi Japonya'yı önünde sonunda cehennem azabına mahkûm eden yola sokacak siyasî felsefeydi.

Konoe 1937 Haziran'ında başbakan oldu. Bu görevi üç dönem yürütecekti. Döneminde çok popülerdi. Etkileyici bir görünümü vardı; uzun, zarif, hoş, görgülü ve 45 yaşında olan bu adam Japonya başbakanı olmak için gençti. (Gerçi ilerleyen günlerde, hemoroidden mustarip olacağından rahat olmak için şişme araba lastiğinin üzerine oturmak zorunda kalacaktı.)[50] Konoe'ye çok umut bağlanmıştı. Ordu da Konoe'nin popülerliğinin kendi çıkarlarına fayda sağlayacağına emin olduğundan bu atamayı memnuniyetle karşıladı.[51] Bir ay içinde Çin ile savaş başladı. Konoe kısa süre içinde kendisini, Japonya'nın bir türlü bitiremediği şiddetlenmekte olan savaşın idaresinde buldu. Kabineye sağlam bir liderlik yapamayacak kadar aciz, sızlanmaya eğilimli, olayları şekillendiremediğinden uyuşmuş vaziyette olduğu ve dövünüp durduğundan icraatta zayıf ve etkisiz biri çıktı.[52] Konoe yaşamının sonlarına doğru 1945 Aralık'ında intihar etmeden hemen önce kendisini kontrolden çıkmış ordunun biçare bir kurbanı olarak yansıtmaya çalışacaktı. Ama Çin'deki keşmekeş hakkında şahsî şüphelerini dillendirmiş olmakla beraber Japon hegemonyasını hedefleyen siyaset ya da silahlı kuvvetlerin özellikle de Nanking'te gerçekleştirdiği korkunç zulümler

49 Oka, s. 36–38.

50 Toland, *The Rising Sun*, s. 73.

51 Oka, s. 46–47; Murakami Hyoe ve Thomas J. Harper (ed.), *Great Historical Figures of Japan*, Tokyo, 1978, s. 299.

52 Oka, s. 75, 78.

ile arasına hiçbir zaman mesafe koymamıştı. Görüldüğü üzere kendi hükümeti de Çan Kay Şek'in rejimi ile diplomatik ilişkilerini kesmeden ve 1938'de savaş yayılmadan hemen önce 1937 Aralık'ında Çin'e olağanüstü sert koşulları kabul ettirmeye çalışacaktı.[53] Konoe yıl sonu itibarıyla Çin'in müstakbel kukla idaresinin lideri Wang Jingwei ile bir anlaşma ayarlamıştı. Ancak mahzun, savaşı bitirememiş ve kendisini seferber edilmesinde etkili olduğu ordunun gittikçe daha da kurbanı gibi hisseden Prens Konoe 1939 Ocak'ında istifa etti.

Konoe ertesi yıl yazdığı bir pusulada Çin'deki savaşın gidişatı kendisini evhamlandırmış olsa da bu savaşın gerekli olduğunu kabul ediyordu. Görüşleri hâlâ 1918'de ifade ettiği gibiydi. Büyük güçlerin izledikleri politikaların Japonya'yı deniz aşırı pazar ve ham maddelerden mahrum bırakarak iktisadî abluka ile tehdit ettiğini iddia etti. "Mançurya Olayı" bu ablukayı kırmıştı ve "Çin Olayı"nın da nihayetinde, bunun Japonya'nın elzem "yaşam alanı" niteliğindeki Doğu Asya bölgesinin tamamına egemen olmasını öngören ve 1940'ta ileri sürülen "Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı"nın tesisiyle sonuçlanacağı kesindi.[54]

Söz konusu bu kavramın mucidi başbakanlığa dönen Konoe'nin Avrupa'daki çarpıcı olayları müteakip Japonya'da heyecanın yükseldiği 1940 Temmuz'unda kurduğu kabineye Dışişleri Bakanı olarak atanan Yosuke Matsuoka idi. Matsuoka, kısa boylu, tıknaz, göze çarpan bir karakteri olan, 1933 Mart'ında Japonya'yı Cemiyet-i Akvam'dan çıkaran delegenin başı olarak "Konuşma Makinesi" namını kazanacak kadar çenebaz bir adamdı.[55] Cemiyet'e gösterdiği çarpıcı mukavemet kendisini zafer sarhoşu Japonya'nın milli kahramanı hâline getirdi. Ayrıca agresif dış politikanın bir taraftarı olarak tanınmasına sebep oldu. Geçmişte Güney Mançurya Demiryolu'nun başkanlığını yürütmüş Matsuoka revizyonizm savunucusu olarak biliniyordu.[56] Öfke patlamaları geçirmeye,

53 Bix, s. 344–346.

54 Oka, s. 84–85. Matsuoka 1 Ağustos 1940 tarihli bildiride "Mevcut dış siyasetimiz Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı'nı kurmayı hedeflemektir. Bu hedef Doğu Asya Alanı'nda Yeni Düzen ya da Güvenlik Alanı ile aynı doğrultudadır ve Hollanda Doğu Hint Adaları ve Fransız Çinhindi gibi güney bölgelerini, Japonya, Mançurya ve Çin uluslarını birbirine bağlamayı amaçlar." ifadesinde bulundu. Bu hedefe ulaşılması "Çin Olayı"nı sona erdirmenin önündeki tüm engelleri savuştururdu." (Lebra, s. 71–72).

55 Toland, *The Rising Sun*, s. 61.

56 Iriye, *Origins*, s. 106.

kendini övmeye eğilimli; kibirli, ilgi çekmeyi seven, baskın bir kişilikti. Mühim isimlerden biri, Matsuoka'nın "şahane fikirler bulmak gibi iyi bir özelliği vardı. Gelgelelim... yanlış yönde pervasızca ilerleme gibi bir kusuru da bulunuyordu." diye düşünüyordu.[57] Kaprisli tavırları, kendisini huysuz bir mesai arkadaşı kılıyordu. Ne var ki kurnazlık ile hedefe odaklılığı birleştirebilen Matsuoka müzakerecilikte kabiliyetliydi. Amerikan Dışişleri Bakanı Cordell Hull Japon mevkidaşının "üçkağıtçının önde gideni" olduğu kanaatindeydi.[58] Diğer yandan Tokyo'daki Amerikan büyükelçisi olarak Matsuoka ile sık sık bizzat irtibat kuran Joseph Grew ise bakanın en azından başlarda "boşboğaz ama (...) ayan beyan dürüst ve kendi inançlarında samimi" olduğu izlenimini edinmişti.[59] Bu önemli safhada kara kuvvetleri Matsuoka'yı tercih ediyordu.[60] Matsuoka görevine başlamadan önceki gün Amerikalı bir gazeteciye çok dikkat çekmeyen bir mülakat verdi. Mülakatında geleceğe yönelik beklenti ve siyasî tercihlerini gizlemeye teşebbüs dahi etmedi: "Demokrasi ile totaliterlik arasındaki savaşta ikinci taraf muhakkak kazanacak ve dünyayı idare edecek. Demokrasi devri bitti ve demokratik sistem iflas etti."[61] Japon bakan Pasifik'in başat iki gücü Japonya ve Amerika'nın çatışmasının "tarihsel bakımdan kaçınılmaz" olduğunu düşünüyordu.[62] 1940 ve 1941 yıllarında Matsuoka'nın eylem ve siyasî tavsiyelerini gerçekleşeceğinden emin olduğu tüm bu söylemleri belirledi.

Konoe'nin 1940 Temmuz'unda kurduğu ikinci kabinesinin bir diğer üyesi söz konusu yıllar ve (çoğunlukla başbakanlık yaptığı) devamındaki savaş süresince yaşanan olaylarda belirleyici bir rol oynayacaktı. Bu isim 1884 doğumlu General Hideki Tojo'ydu. Tojo çivi gibi sağlam bir generaldi. "Jilet" olarak tanınan deneyimli askerî bir idareci, askerî polisin sabık komutanı, ardından Kwantung Ordusu'nun kurmay başkanı, tavizsiz yayılmayı savunan silahlı kuvvetler hizbinin önde gelen sözcülerinden biri, az ve öz konuşan bir adam olsa da Japonya'nın

57 Butow, s. 141–142'de alıntılanmıştır.

58 Cordell Hull, *The Memoirs of Cordell Hull*, New York, 1948, C. 1, s. 902.

59 Grew, s. 328 (01.09.1940). Buna rağmen kısa zamanda Matsuoka'da "amaçlarına ne pahasına olursa olsun ulaşmaya kararlı bir ulus" görmüştü. (Waldo H. Heinrichs, Jr., *American Ambassador: Joseph C. Grew and the Development of the United States Diplomatic Tradition*, Boston, 1966, s. 243–245).

60 Oka, s. 97–98.

61 Bix, s. 374'te alıntılanmıştır.

62 Iriye, *Origins*, s. 106.

emperyalist hedeflerini lafını esirgemeden savunan biri olarak şimdi de Kara Kuvvetleri Bakanlığı gibi kilit bir makama getirilmişti.[63]

Kabinede Konoe, Matsuoka ve Tojo haricinde 1940 yazındaki kritik kararların alınma sürecinde etkili olan en önemli makam Donanma Bakanlığı'ydı. Güney yönünde herhangi bir hücumda donanmanın rolünün hayatî olacağı aşikardı. Ancak donanmanın üzerinde düşünülen kapsamlı stratejiye uygunluğu da bir o kadar önemliydi. 1940 Temmuz'unda Donanma Bakanı makamına getirilen Amiral Zengo Yoshida, yayılma doktrinine bağlı olmasına rağmen Almanya ve İtalya ile askerî ittifak kurmaya hevesli baskın güçlere ayak uyduramayınca yerini daha uysal bir halefe, Amiral Koshiro Oikawa'ya bıraktı.[64]

III

19 Temmuz 1940'ta kurulan Konoe Kabinesi vakit kaybetmeden Avrupa'da çarpıcı biçimde değişen duruma karşılık verdi. Gelgelelim Amiral Mitsumasa Yonai'nin başında olduğu önceki hükümette bu gelişmelerin temeli zaten atılmıştı. Yonai kabinesi batıya karşı daha uzlaşmacıydı. Yonai ve 16 Ocak 1940'ta göreve gelen Dışişleri Bakanı Hachiro Arita, ordunun desteklediği Mihver güçlerle yakınlaşmaya karşı çıkmıştı. Arita silahlı kuvvetler dahilinde öne çıkan grupların tepkisini çekecek şekilde İngiltere ve Amerika'yla ilişkileri düzeltme siyasetine meyilliydi. Yonai yönetiminin Doğu Asya'da Amerikalıların engellemeye kararlı olduğu "yeni düzeni" şiddetle savunması Arita'nın yaklaşımına asli bir tezat teşkil ediyordu.[65] Arita ayrıca Japonya'nın Hollanda Doğu

63 Butow, s. 143–147 (ve Tojo'nun, Konoe'nin ilk hükümetinde Savaş Bakanı Yardımcılığı'na getirilişi için bkz. s. 115–119); ayrıca Tojo'nun tasviri için bkz. Mark Weston, *Giants of Japan: The Lives of Japan's Greatest Men and Women*, New York/Tokyo/Londra, 1999, s. 182–189.

64 James William Morley (ed.), *Deterrent Diplomacy: Japan, Germany, and the USSR 1935–1940*, New York, 1976 (Tokushiro Ohata'dan "Anti-Komintern Pakt, 1935–1939," Ikuhiko Hata'nın "Japon-Sovyet Hesaplaşması, 1935–1939" ve Chihiro Hosoya'nın "Üçlü Pakt, 1939–1940" konularına ilişkin Japon belgelerine dayanan makalelerinin tercümesi), s. 229–230.

65 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 201–202; Morley, *The Fateful Choice*, s. 136–137. Amerikalıların Almanların zaferini müteakip şartların önemli ölçüde değişmesi bağlamında 1940 Haziran ve Temmuz'unda izlediği tutuma ilişkin bkz. Heinrichs, *American Ambassador*, s. 309–312.

Hint Adaları'nın durumundaki herhangi bir değişiklikten istifade etmeye hazır olduğunu birden fazla kez ima etti. Yonai hükümeti her ne kadar Batılı güçlerle ilişkilerine hasar vermekten imtina etse de tam da bu sonucu doğuracak "güney yönünde hücum" fikrini göz önünde bulundurmaya başlıyordu.[66] Hâliyle Japonya'da gücü elinde bulunduran seçkinler arasında Japon İmparatorluğu için Doğu Asya'nın ham maddelerini emniyete almayı ve bölgede İngiltere, Amerika, Fransa ve Hollanda'nın hegemonyasına son vermeyi hedefleyen bir "yeni düzen" tesis edilmesi ihtiyacına ilişkin bir ihtilaf yoktu. Anlaşamadıkları nokta bu hedeflere nasıl ulaşacaklarıydı.

Konoe ikinci kabinesini kurmadan evvel dahi Avrupa'daki kargaşanın yarattığı etki Japonların yayılma düşüncesini yeniden şekillendiriyordu.[67] Güneydoğu Asya'da Avrupalıların sömürgeleri üzerindeki tahakkümünü yok ederek fetih yoluyla iktisadî bağımsızlığa ulaşma şansı doğmuştu. Fırsat Japonların ayağına gelmişti. Avrupa'daki olaylardan heyecanlanan, manipüle edilmiş ana akım medya meselenin üstüne gitti. Ciddi ölçüde sansüre maruz kalmış basın "Japonya'nın "haklı davasını" savunmak için sözlükte ne kadar sıfat varsa kullandı ve Hirohito'nun milli programının fırsatçı yapısını süsleyip püslemek için haberleri esrarlı felsefelerin altına gizledi."[68] Ancak bu stratejinin neticesinde Japonya eski düşmanı Sovyetler Birliği ile ilişkilerine bir çekidüzen verme gereği duydu. Hâlâ bir ayağı Çin'de meşgulken iki cephede savaşa girmek düşünülemezdi. Böylece ilk kez Sovyetler Birliği ile bir saldırmazlık paktı imzalama ihtimali silahlı kuvvetlerin liderleri arasında destek kazanmaya başladı. Ayrıca Avrupa'daki yeni güç yani Almanya ile bir askerî ittifak cazip gelmeye başladı.

Tam da Hitler'in ordusu Benelüks ülkeleri ve Kuzey Fransa'da mesafe kat ederken Japonya'nın izlediği siyasette nihai bir değişim yaşanmaya başladı. Yonai hükümeti Mayıs sonlarında hâlihazırda kalay, kauçuk, petrol, hurda demir ve hayatî önem taşıyan dokuz ham maddenin daha teminini emniyete almak için Hollanda Doğu Hint Adaları'ndaki

66 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 206–207.

67 Herbert Feis, *The Road to Pearl Harbor: The Coming of the War between the United States and Japan*, Princeton, 1950, s. 51–52, 66–71; Iriye, *Origins*, s. 102–103; Spotswood, s. 95–99.

68 Bergamini, C. 2, s. 934.

yetkililere baskı yapmaya başlamıştı.[69] Ardından Japon kuvvetleri 17 Haziran'da Fransa'nın teslim oluşunu müteakip kuşatılmış vaziyetteki Fransa ve İngiltere hükümetlerini Çinhindi, Burma ve Hong Kong üzerinden Çin milliyetçileri için elzem olan yardım tedarikini askıya almaya zorladı. Bu adım her ne kadar geçici bir süreliğine de olsa Batılı güçler için aşağılayıcı ve zafiyetlerinin itirafı mahiyetindeydi.[70] Fransızların teslim olması silahlı kuvvetlerde güney yönünde yayılma fırsatından istifade etmeye yönelik hararetli tartışmaları tetikledi. 25 Haziran'da Kara Kuvvetleri Bakanı Shunroku Hata personellerine "Böyle büyük bir fırsatı tepmeyin! Yolunuza hiçbir şeyin taş koymasına müsaade etmeyin!" diye konuştu. Coşkulu şovenist kamuoyunun rüzgarına kapılan bazıları acilen güney yönünde hücum hazırlıklarına başlanması çağrısında bulundu. Üst düzey bir sözcü o zamanlar bir başına olsa da Singapur'a sürpriz bir taarruz yapılmasında ısrar etti. Bundan daha makul görüşler baskın çıktı. Herhangi bir anlaşmaya varılmadı.[71]

Japonya'nın askerî liderleri yine de tatbikatlar yürüttü ve Çinhindi ile Tayland'da askerî üs kurmak ve Hollanda Doğu Hint Adaları'na bir yıldırım taarruzu yürütmek üzere acil plan taslakları hazırladı.[72] Tatbikatlar Hollanda Doğu Hint Adaları'na yapılacak bir taarruzun Amerika, İngiltere ve Hollanda ile savaşa yol açacağı yönünde endişe verici bir netice ortaya koydu. Ayrıca bu çalışmalardan Amerika'dan ithal edilen petrol gelmez, Doğu Hint Adaları'nın petrol kaynakları ele geçirilip güvenli bir şekilde Japonya'ya nakledilemez ve bu kaynaktan faydalanılamazsa Japonya'nın sadece dört ay savaşabileceği anlaşıldı. Petrol kaynakları mevcut olsa dahi "savaş bir yıldan uzun sürerse kazanma şansımız sıfır olur" kanaatine ulaşıldı.[73] Donanma komutasının 1936'dan beri planları yapılan ve 1939 Eylül'ünde Avrupa savaşı başladığından bu yana artık taarruz zamanının geldiğini yüksek sesle savunanlara rağmen güney yönünde hayli riskli bir yayılmacı hücuma girişmeye hâlâ tereddütle yaklaşması şaşırtıcı değildi.[74] Ne var ki Donanma

69 Morley, *The Fateful Choice*, s. 138–139.

70 Morley, *The Fateful Choice*, s. 158–159.

71 Morley, *The Fateful Choice*, s. 159; Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 206–207 (alıntı cümle, s. 207).

72 Iriye, *Origins*, s. 102.

73 Morley, *The Fateful Choice*, s. 245–246.

74 Morley, *The Fateful Choice*, s. 241–242.

Komutanlığı dahilindeki kısım amirleri izlenecek politikanın şekillendirilmesinde büyük bir rol oynuyordu. Bu komutanlar 1940 Nisan'ı itibarıyla Almanların Batı Avrupa'daki taarruzu başlamadan evvel "Hollanda Doğu Hint Adaları'nı işgal etmenin zamanının geldiğini" iddia ediyorlardı. Donanmaya yüksek teyakkuz hâline geçmeye hazırlanması yönünde emirler iletildi. Deniz Kuvvetleri Komutanı Prens Fushimi Hiroyasu, imparatora donanmayı savaşa hazırlamak için beş ila altı ay gerekeceğini bildirdi.[75] Avrupa'daki hadiseler Japonya'nın Doğu Hint Adaları'nı zayıf düşmüş İngiltere ya da kararsız Amerika ile savaşa mecbur kalmadan işgal edebileceğine inananların iyimserliğini arttırdı. Şahinler mesafe kaydediyordu.

Kara kuvvetlerinde de durum böyleydi. Haziranın son haftaları itibarıyla kara kuvvetleri yetkilileri ay başında donanma komutanlarının kendilerine aktarmış oldukları görüşler doğrultusunda güney yönündeki hücuma ilişkin izlenecek politikaya dair bir rapor hazırlıyordu.[76] Karacılar Almanların Avrupa'daki çarpıcı zaferlerinin etkisi altında hızlıca hareket etti. Almanya'nın İngiltere'yi mağlup edeceğinden emin olarak bundan Güneydoğu Asya'da Japonya'nın kârlı çıkacağını düşünüyorlardı. Bu özgüvenle hareket eden karacılar Japonya'nın maddi imkanları güneyde büyük bir yayılmayı kaldırabilir mi sorusuna ilişkin dikkatli bir inceleme yürütmedi.[77] Askerî fethin gerekli kaynakları sağlayacağını varsaydılar. 3 Temmuz'a gelindiğinde "Değişen Küresel Durum ile Baş Edebilmek için Belirlenen Temel Prensiplerin Ana Hatları" başlıklı taslak Kara Kuvvetleri Bakanlığı ve komutasının onaylayabileceği raddeye gelmişti. 1941 Aralık'ında Pasifik Savaşı başlayana kadar kara kuvvetleri ve nihayetinde hükümetin izlediği politikanın ruhunu belirleyen önemli bir belgeydi.[78]

Belgenin girizgâhı "Çin Olayı"nın mümkün olan en kısa zamanda sonuca bağlanmasını ve "güneydeki sorunu çözmek için" en müsait zamanın yakalanmasını öncelik olarak belirliyordu. Güney istikametinde yayılma stratejisinin Çin'deki savaş bitmese dahi hayata geçirilebileceği vaat edildi. Ne olursa olsun "savaş hazırlıkları genel itibarıyla Ağustos

75 Morley, *The Fateful Choice*, s. 243–244.
76 Morley, *The Fateful Choice*, s. 250.
77 Morley, *The Fateful Choice*, s. 249.
78 Morley, *The Fateful Choice*, s. 247.

sonuna kadar tamamlanmalıydı." Dış siyasette ise "Japonya'nın Almanya ve İtalya ile siyasî dayanışmasını kuvvetlendirmeye" ve "Sovyet Rusya'yla ilişkileri tez elden iyileştirmeye" ehemmiyet verildi. Çan Kay Şek'e yardım gönderilen ikmal yollarını kapatma mecburiyetinin altı çizildi. Hollanda Doğu Hint Adaları'nın kaynakları Japonya için hayatî nitelik taşıyordu ve sorun diplomasi ile çözülemezse bu kaynaklar cebren ele geçirilecekti. Sonuç bölümünde mütecaviz bir mesaj verildi. Japonya güneyde hayata geçireceği askerî eylemler için doğru zamandan istifade edecekti. "Hong Kong ve Malay yarımadasına saldırılacak, harekâtlar imkân dahilinde yalnız İngiltere'ye karşı sınırlandırılacak" idi. Amerika ile savaşa girmekten kaçınılacaktı. Gelgelelim, karacıların bu beyanatının sonu, kaygı vericiydi. "Lüzum görülürse en nihayetinde Amerika'ya karşı güç kullanmak durumunda kalınacağından gereken askerî hazırlıklar yürütülecektir."[79]

Tasarının "ana hatlar"ı ertesi gün donanma temsilcilerine sunuldu. Kara kuvvetleri sözcüsü merkezinde Japonya, Mançurya ve Çin'in bulunduğu, aynı zamanda Hint Okyanusu'ndan Avustralya ve Yeni Zelanda'nın kuzeyindeki Güney Denizi'ne dek uzanan, "otarsik alan" tesis ederek Japonya'yı İngiltere ve Amerika'ya bağımlılıktan kurtarmak için Avrupa savaşının bitmesi beklenmeden, gecikmeden harekete geçilmesi görüşünde ısrar etti. Kara kuvvetlerinin beyanatında "Tarihimizde milli kuvvetimizin gelişiminin planlanmasının bu kadar acil olduğu bir zaman daha olmadı... Önümüze çıkmış bulunan bu fırsatı yakalamalıyız." deniyordu. Kaybedecek vakit yoktu. Japonya önüne çıkmış muazzam fırsatı tepemezdi.[80]

Donanma metinde bazı değişiklikler yaptı ve 9 Temmuz'daki ikinci zirvede temel bir mutabakata varıldı. Donanmanın müdahalesi kara kuvvetlerinin taarruz tasarısını hafifletmek şöyle dursun takviye etti. Donanma yaptığı tatbikatlardan güneye yayılma politikasının Amerika ile savaşa yol açacağının farkında olmasına rağmen bu ihtimale karşı daha soğukkanlı bir tutumdan yanaydı. Örneğin Hong Kong ile ilgili bölümde donanma askerî taarruzdan mümkün olduğunca imtina

79 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 208–209'da metni bulunuyor. Ayrıca bkz. Iriye, s. 102; Spotswood, s. 99–104.

80 Morley, *The Fateful Choice*, s. 247–248. Grew'in kara kuvvetlerinin "muazzam fırsatı" görmesine dair ifadeleri için ayrıca bkz. s. 324 (01.08.1940).

edilmesine katılsa da "Şartlar müsaade ederse İngiltere'ye (hatta belki de Amerika'ya da) karşı kararlılıkla bir taarruz yürütülecek." önerisini getiriyordu. Kara kuvvetlerinin Amerika ile savaştan azami ölçüde kaçınılmasını vurgulayan son ifadesi metinde şöyle netleştirildi: "Harekâtlar Amerika ile savaşa yol açmayacak şekilde planlanmalı ancak önünde sonunda Amerika'ya karşı bir askerî eylemde bulunulması mecburi hâle gelebilir." Ayrıca iş Amerika'yla savaşa gelirse Japonya'nın uzun süre dayanma şansına karamsarlıkla yaklaşılmış olsa da artık donanma subayları arasında gerekli hazırlıklar yapıldığı takdirde Japonya'nın muzaffer olacağına dair bir özgüven havası dolaşıyordu.[81] Bu görüş umudun mantık karşısında zafer kazandığının emaresiydi.

Böylelikle kara kuvvetlerinin kuzeyde Rusya odaklı geleneksel politikasından güneyde yayılma politikasına geçmesi donanmanın uzun zamandır ilgi duyduğu, filosunun büyük ölçüde genişletilmesini gerektireceği bariz olan güney odaklı bir stratejisi ile örtüşmüş oldu. Donanmanın zaviyesinden bakıldığında yeni "kuzeyde savunma güneyde hücum" politikasından daha iyisi olamazdı. Sovyetler Birliği'ni hedef almak için Amerika ile savaştan imtina etmeye yönelik alternatif senaryo kaçınılmaz surette kara kuvvetlerinin ihtiyaçlarının karşılanması için donanmanın bütçesinin feda edilmesi anlamına gelecekti.[82] Her halükârda Japonya'nın ham maddede Batılı güçlere bağımlılığı gibi sonucu tayin edici bir mesele çözülememiş olurdu. Yalnız Japonya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı bir savaş verme potansiyeli değil hem kaynak hem de morale çıkardığı fatura gün geçtikçe artan Çin savaşının başarıyla neticelenmesi ihtimali de bu kaynaklar meselesine bağlıydı. Kara ile deniz kuvvetlerinin menfaatleri arasındaki geleneksel rekabeti aşmak üzere hızlıca tamamlanan bu mantık evliliğini ayakta tutan şey Japonların kuvvetle muhtemel Amerika ile savaşla sonuçlanacak bir taarruzunun başarıyla neticelenmesi gibi muazzam bir kumardı.

Kara ve deniz kuvvetleri arasındaki yeni uzlaşmanın ilk adımı büyük riskli yayılmacılık siyaseti için daha uygun bir ortam yaratmaktı. Batılı güçlerle iyi ilişkiler kurma arzuları devam eden Yonai hükümeti bu amaca uymuyordu. Bu yüzden kara kuvvetleri yeni bir hükümet kurulmasını teklif etti. Buna donanma da mutabıktı. Yeni strateji ile

81 Morley, *The Fateful Choice*, s. 250–251.

82 Morley, The Fateful Choice, s. 251–252.

daha uyumlu bir başbakan lazımdı. Savaş Bakanı'nın yardımcısı Korechika Anami "Bir yandan dört-beş gün içinde siyasî bir değişim yaşanabilirken diğer yandan silahlı kuvvetler dünyanın son hâlinin ani değişikliklerine uyum sağlamak için hazırlıklarını tamamlarken Yonai kabinesinin tabiatı Almanya ve İtalya ile böylesi müzakereler yürütmeye hiç müsait değil, hatta ölümcül sonuçları olacak bir gecikmeye bile sebep olabilir." diye görüş bildirmiş ve şunu eklemişti: "Bu ciddi meseleyi halletmek için mutlaka kabine değişimi yapılmalı sonucuna varmış bulunuyoruz. Kara kuvvetleri oy birliğiyle Prens Konoye'nin [Konoe] adaylığını destekleyecek."[83]

Yonai'nin planlı istifası 16 Temmuz 1940'ta gerçekleşti. 1930'larda kendini kabul ettiren milli "yenileşme yanlısı" ruh ile tamamen uyuşan ve sarayı askeriyeye hâkim olan görüşe çekmede ön plana çıkan Kido ertesi gün (Konoe dâhil) altı sabık başbakan ve Kraliyet Danışma Meclisi Başkanı ile yapılan bir toplantıya başkanlık etti. Heyet bir sonraki başbakan adayını rekor sürede, yarım saatte belirledi. Beklendiği üzere kara kuvvetlerinin gözdesi Prens Konoe "Çin Olayı'nın yavaş yavaş sona yaklaştığı şu zamanda"[84] kamuoyu desteğini de idare etmek üzere yeni kabineyi kurmakla görevlendirildi.[85] Konoe yakında Çin'deki savaşın yayılmasına nezaret ettiği ilk döneminde olduğu gibi zayıf ve müstereddit, aynı zamanda uysal ve silahlı kuvvetlerdeki yayılmacı güçlerin aleti olduğunu kanıtlayacaktı.

Bu kuvvetlerin artık hükümette önde gelen temsilcileri mevcuttu. Kara kuvvetleri Hideki Tojo'yu Kara Kuvvetleri Bakanı ve Yosuke Matsuoka'yı Dışişleri Bakanı olarak görmek istediğini belirtmişti.[86] Hâliyle bu isimler 22 Temmuz'da göreve başlayan kabinedeki koltuklarına

83 Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, 431 numaralı Wolfson Mikrofilmi, Marki Koichi Kido'nun Günlüğü, bel. no. 1632X, 08.07.1940. Ayrıca bkz. Butow, s. 141; Feis, s. 76–83. Konoe'yi başbakanlığa geçirmek üzere perde arkasından yürütülen, Kido'nun organize ettiği manevralar henüz Mayıs ayında başlamıştı. [Tanaka Nobumasa (ed.), *Dokyumento Showa Tenno Dai Nikkan [İmparator Showa Belgeleri]*, C. 2, Tokyo, 1988 [Japonca], s. 113).

84 Kido'nun günlüğü, bel. no. 1632X, 17.07.1940.

85 Bix, s. 178, 373; Tanaka, s. 114–117; Kido'nun günlüğü, bel. no. 1632X, 17.07.1940.

86 Kara kuvvetleri memnuniyetle dışişleri bakanı seçimini "tamamen Prens Konoe'ye" bırakmıştı. (Kido'nun günlüğü, bel. no. 1632X, 08.07.1940). Gerçi Konoe'nin Matsuoka'yı seçeceğinden emindiler.

oturdu. Konoe ertesi gün radyodan Japon halkına seslenerek eski dünyanın çökmekte olduğunu ifade etti. Japonya yeni dünya düzenine hazırlıklı olmalıydı.[87] Aynı gün Tokyo'daki Alman büyükelçisi kendi Dışişleri Bakanlığı'na Konoe'nin yeni hükümetinin Mihver ile daha da yakınlaşma gayreti güden bir siyaseti takip etmesinin kesin olduğunu aktardı.[88] İzlenen politikadaki değişikliği pekiştirmek için ortam artık hazırdı. Japonya'nın kritik seçimini yapması uzun sürmedi.

IV

Konoe yeni kabinesi kurulmadan önce Tokyo'nun banliyölerinden Ogikubo'daki villasında – Dışişleri, Kara ve Deniz Kuvvetleri bakanlıklarını devralacak olan – Matsuoka, Tojo ve Yoshida gibi önemli isimlerle bir toplantı ayarladı. Konoe'nin "Dört Sütun Konferansı" olarak adlandıracağı toplantının katılımcılarından en etkileyici kişiliğe sahip olan Matsuoka bir bildiri taslağı hazırladı ve başat rolü oynadı. Katılımcılar izlenecek dış politikanın şekli üzerinde gayriresmî bir mutabakata vardı. Japonya'nın Doğu Asya'da "yeni düzen"i kurabilmek için Mihver güçleri ile bağlarını kuvvetlendireceği ve Sovyetler Birliği ile beş ila on yıllık bir saldırmazlık paktı imzalayacağı (bu esnada Sovyetlerin paktın süresi dolar dolmaz başlatacağı muhtemel saldırıya geçit vermemesi için kuzeydeki askerî güçlerini takviye edeceği) üzerinde uzlaşıldı. Japonya aynı zamanda Batılıların Doğu Asya'daki sömürgelerini "yeni düzene dâhil edecek" idi. Mümkün olduğunca savaştan kaçınılacak olsa da "Amerika'nın Doğu Asya'da yeni düzenin tesisine ilişkin silahlı bir müdahalesine" direniş gösterilecekti.[89] Toplantıda iş Almanya ve İtalya ile askerî ittifakı desteklemeye kadar götürülmedi. Donanma Bakanı Yoshida hâlâ bu adıma karşıydı. Gelgelelim kara kuvvetleri Mihver güçleriyle iş birliğini resmi bir üçlü askerî pakta dönüştürmekten yana olduğunu açıkça belirtti. Kara Kuvvetleri Kurmay Başkan Vekili Shigeru Sawada Temmuz ortalarında bu görüşü "Kaderimizi Almanya ve İtalya ile paylaşmaya kesin olarak karar vermeliyiz."[90] şeklinde ifade etti. "Kadere" başvurulması Matsuoka'nın üç yıl kadar

87 Oka, s. 98.

88 *DGFP*, 10, bel. no. 212, s. 278.

89 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 218–219'daki metin; Spotswood, s. 109.

90 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 220; ayrıca bkz. Iriye, *Origins*, s. 107.

evvel Japon-Alman Anti-Komintern Paktı'nın 1936 Kasım'ında tamama erdirilmesinden hemen sonra ettiği şu sözlerdeki gösterişli retoriğini anımsatıyordu: "Japon ırkının karakteridir, bir kez iş birliği yapmaya söz vermişsek asla geri adım atmaz ya da başkalarıyla ittifaka girmeyiz. Yan yana yürümeye, beraber ilerlemeye karar vermişiz bir kere; "çifte intihar" ile sonuçlansa bile!"[91]

Ogikubo'da düzenlenen "Dört Direk Konferansı'nın" görüşmeleri kısa süre içinde devlet politikası olarak resmileşti. Yeni Konoe kabinesi dünyanın "büyük bir dönüm noktasında" olduğuna dikkat çekerek 26 Temmuz'da (Kara Kuvvetleri Bakanlığı'nda hazırlanan) "Temel Milli Politikanın Ana Hatları" metninde izleyeceği dış siyasetin çerçevesini açıkladı. Metinde Japonya'nın "Büyük Doğu Asya'da" Japonya, Mançukuo ve Çin'in (tabii Japon liderliğinde) oluşturduğu "kuvvetli bir şekilde bir arada duran üçlüye" bağlı "yeni bir düzen" tesis edeceği tahayyül ediliyordu. Japonya aynı zamanda savaşa hazır "bir milli savunma devletine" dönüştürülecekti.[92]

Dış politikadaki değişimin arkasında bir milli mutabakat sağlamak üzere devletin sivil ve askerî kanatlarını eş güdümlü hâle getirmek isteyen Konoe iki buçuk yıl önce askıya alınan İrtibat Şurası'nı yeniden yürürlüğe koydu. Toplantı 27 Temmuz'da, ayın ilk günlerinde kara ve deniz kuvvetlerinin liderleri arasındaki tartışmalarda geliştirilen "Değişen Küresel Durum ile Baş Edebilmek için Belirlenen Temel Prensipleri" onayarak fiilen devlet politikası hâline getirdi.[93] Her ne kadar muğlak ifadeler kullanılmış olsa da bu karar izlenecek politikadaki iki hayatî değişimi kesinleştirmiş oldu: güney istikametinde ilerlenecek ve Mihver güçlerle ilişkiler kuvvetlendirilecekti.[94]

Belgede "Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkilerin tekrar düzenlenmesini sağlamak amacıyla acilen Almanya ve İtalya ile siyasi birlik kuvvetlendirilecek." deniyordu. Güney istikametinde ilerleyiş için

91 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 214–215. Matsuoka 26 Temmuz'da Tokyo'daki Amerikan büyükelçisine "Tarih büyük ölçüde kör güçlerin harekâtına dayanır. Bu harekât hızlıca hareket hâlinde olan bir dünyada mütemadiyen kontrol altında tutulamaz." demişti (Grew, s. 322).

92 Iriye, *Origins*, s. 107; Oka, s. 99; Bix, s. 375; Butow, s. 148–149.

93 *Political Strategy Prior to Outbreak of War (II. Kısım)*, Japon Monografları, 146, 2 numaralı ekteki metin. (http://www.ibiblio.org/pha/monos/146/146app02.html).

94 Bix, s. 375; Butow, s. 150-153.

hazırlıklara hız verilecek ancak bu, zamanlaması değişen şartlardan nasıl mümkün olduğunca istifade edileceğine bağlı olacaktı. Amerika ile ilişkilerde kötüleşme kaçınılmaz olarak görülüyor olmasına rağmen çatışmadan imkân dahilinde kaçınılacaktı. Çan Kay Şek'e aktardığı ikmali kesmesi ve Japonya'ya malzeme, hava sahasının kullanımı, askerlerine geçiş hakkı gibi imkanlar sağlaması için Fransız Çinhindi'ne baskı yapılacaktı. "Hong Kong'un düşmanca tutumunu hemen ekarte etmek için" önlemler alınacak ve Çin milliyetçilerine giden yardımın önünü almak üzere Burma kuşatılacaktı. Hollanda Doğu Hint Adaları'nda mevcut önemli kaynakları edinme yolunda diplomatik çaba sarf edilecekti. Diplomasinin başarı gösteremediği durumda şartlar gerektirirse silahlı kuvvetlerin sevk edileceği açıkça ifade edildi.

Çan Kay Şek'e gönderilen yardım engellenerek ve "tüm imkanlar dahilinde Çongçing rejimine en kısa zamanda diz çöktürülmesi" ile "Çin Olayı"nın çözüleceği fikri hâlâ stratejinin temelini teşkil ediyordu. Ancak, İmparatorluk Genel Karargâhı'nın belgeye yaptığı yorumlarda ifade edildiği üzere önceden "Çin Olayı"nın halledilmesi vurgulanmışken şimdiyse öncelik güney istikametinde ilerlemeye veriliyordu.[95] Buna mukabil Çin'deki savaşı bitirmek mümkün olmasa dahi "duruma bağlı olarak" güney istikametinde ilerleyiş için silahlı güçler sevk edilmesi tasarlandı. Bunun gerçekleşmesi hâlinde Japonya'nın düşmanlarını sınırlandırarak yalnız İngiltere ile savaşması yönünde çaba gösterilecekti. "Yine de ABD ile savaş hâlinin başlamasına karşı titiz hazırlıklar yapılacaktı. Zira bu ülkeyle savaştan kaçınmak mümkün olmayabilir" idi. Hakikaten de İrtibat Şurası güneyde ilerleyiş kararını alırken ABD hükümeti Japonlar için elzem olan Doğu Hint Adaları petrolüne ulaşmalarını engelleyecek girişimler planlıyordu.[96] Artık Japonya ve Amerika çarpışmaya doğru gidiyordu.

Temmuzda gerçekleşen "Değişen Küresel Durum ile Baş Edebilmek için Belirlenen Temel Prensipler" müzakerelerinde Japon donanma subayları kara kuvvetlerinin Hollanda Doğu Hint Adaları'nı işgal planını uygulamaya geçirmesini engellemeye çalışmıştı. Sadece uygun şartlar hâlinde silaha başvurulacağı ve "şimdilik diplomatik yolların"

95 *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (II. Kısım)*, Japon Monografları, 146, 3 numaralı ekteki metin. (http://www.ibiblio.org/pha/monos/146/146pp03.html).

96 Morley, *The Fateful Choice*, s. 141.

kullanılacağını öngören bir orta yol bulunmuştu. Gelgelelim Amerika Japonya'nın hayatî kaynaklarına erişimine tehdit oluşturarak işi yokuşa sürünce donanma daha mütearrız bir tavır benimsedi. Donanma Harekât Başkanlığı 1 Ağustos'ta Fransız Çinhindi bölgesine asker gönderilmesini desteklediğini açıkladı. Zira bunu güney istikametinde ilerleyişe dahil olan Tayland, Burma ve Malaya'nın kontrolü yönünde bir adım olarak görüyordu. Kömür, kauçuk, demir cevheri ile fosfor gibi Japonya'nın askerî gayreti için gerekli ham maddeler güvenceye alınacak ve Tokyo Amerika ile İngiltere'ye karşı savaşta stratejik bakımdan avantajlı olacaktı. Donanma Japonların Fransız Çinhindi'ni işgaline Amerika'nın hurda demir ve petrol ambargosu getirerek karşılık vereceğini öngörüyordu. Ancak karargâhın işaret ettiği üzere Amerikan ambargosu "imparatorluk için ölüm kalım meselesi olurdu. Gerçekleşmesi hâlinde imparatorluk, petrolü güvence altına almak için Hollanda Doğu Hint Adaları'na taarruz etmek zorunda kalacak." idi. Donanma, Fransız Çinhindi'ne yapılacak askerî operasyonların en geç Kasım'a dek başlatılması ve "Japonya'nın diğer güçlere savaş açmaya hazır olması" gerektiği sonucuna vardı. Donanmanın seferberliği için her türlü hazırlık yapılacaktı. Sadece Amerika daha ağır iktisadî yaptırım uygularsa Hollanda Doğu Hint Adaları'na bir taarruz gerçekleştirilecekti. Ancak donanma karargâhı, planlayıcılarının topyekûn savaş seferberliğine yakın bir teyakkuz hâline geçmek olarak öngördüğü donanmanın "hazırlık niteliğinde seferberliği" kararında hem Amerika ile savaş niyetinde olduğunu göstermiş hem de bu savaş yolunda ilk adımı atmıştı.[97]

Donanma karargâhının duruşu, deniz kuvvetleri dâhilinde tamamen kabul görmüş değildi. Felaket tellalları da sesini yükseltti. Gemi İstihsali Karargâhı'nın başı Amerika tüm petrol ve temel madenlerin ikmalini keserse "donanmanın anca bir yıl savaşabileceğini" kesin bir şekilde ifade etti. Sağlığı kaygı atmosferinden ciddi ölçüde etkilenmekte olan Donanma Bakanı Yoshida da bu görüşe katılıyordu. "Donanma karargâhımızın, deniz gücümüzün boyutu ile uzun soluklu bir savaşta ne kadar başarı şansımız olduğu arasındaki ilişkiyi derinlemesine araştıracağına itimadım tam." diye konuştu. Yoshida Amerika'nın kendilerine topyekûn ambargo uygulamasıyla sonuçlanacaksa askerî

97 Morley, *The Fateful Choice*, s. 254–257, 261.

harekât başlatmaktan yana olmadığını ekledi. 1941'de büyükelçi olarak Washington'a gönderilecek olan Amiral Kichisaburo Nomura Amerika'ya karşı girişilecek savaşın "mecburen uzun süreceği ve bunun da Japonya'nın fazlasıyla zararına olacağı" uyarısında bulundu. Donanma karargâhının planlayıcıları bile bu görüşe katılıyor, Amerika ile uzun sürecek bir savaşta "Ne kadar dayanabileceğimizden emin değiliz." diyerek durumu kabul ediyordu. Yine de tüm umutlarını kısa sürecek bir savaşta nihai bir darbe vurabileceklerine bağladıklarından "istesek de istemesek de imparatorluğun bekası için" savaş ihtimalini göz önünde bulundurmaya ve bunun için planlar yapmaya devam ettiler.[98]

Donanmanın her halükârda güney istikametinde ilerleme planlarındaki kadercilik donanma komutasının menfaatlerine hizmet etti. Kuzey odaklı, kara ağırlıklı bir politikadan Pasifik'te ABD ile çatışmaya yol açması kuvvetle muhtemel güney yönünde ilerleme politikasına geçilmesi savaş kaynaklarının dağılımının büyük ölçüde kara kuvvetlerinden deniz kuvvetlerine kayacağı anlamına geliyordu. Japonya'nın Amerika'ya karşı bir savaşı kazanıp kazanamayacağı sorusu kaynaklarında muazzam bir genişleme olacağı için Japon donanmasına getireceği kısa vadeli yararların yanında ikinci plana düştü.[99]

V

Donanma yenip yenemeyeceği belli olmayan bir düşmanla muhtemel çatışmaya yönelik kritik kararını alırken siyasetçiler Mihver güçlerle tam teşekküllü askerî ittifak ile sonuçlanacak adımlara girişiyordu. Dışişleri Bakanlığı, 30 Temmuz 1940'ta Matsuoka'nın damgasını vurduğu "Japonya, Almanya ve İtalya Arasındaki İş Birliğini Kuvvetlendirmeye Dair" başlıklı bir bildiri hazırladı. Konoe hükümeti Temmuz'un ilk günlerinde düzenlenen Ogikubo Konferansı'nda benimsediği pozisyonunu sertleştirerek bu bildiriyi kılavuz olarak kabul etti. Japonya'nın güç kullanımına dair bağımsız karar alma hakkını saklı tutma şartıyla Almanya ve İtalya ile artık İngiltere'ye karşı bir askerî ittifaka hazır olduğu açıkça ifade ediliyordu. Bildiride ittifakın hedefi olarak hususiyetle İngiltere tahayyül ediliyordu. İş birliği âkit taraflardan birinin

98 Morley, *The Fateful Choice*, s. 256–260.

99 Morley, *The Fateful Choice*, s. 259–261.

Amerika ile savaşa girmesi hâlinde de geçerli olacaktı. Gerçi böylesi bir durumda ittifak sadece "alınacak önlemler hakkında fikir teatisi yapılacağı" üzerinde bir mutabakat noktasına kadar vardı.[100]

Japon siyasetinin yeni tavrı hemen anlaşıldı. Amerika büyükelçisi 1 Ağustos'ta Konoe hükümetinin "son sürat Mihver'e yaklaşacağının ve Doğu Asya'da yeni düzenin tesisinin işaretini verdiğini" not etti. "Alman askerî makinesi, sistemi ve kaydettiği muhteşem başarılar Japonların başını döndürdü." diye ekledi.[101]

Matsuoka hemen Almanya'nın muhtemel bir askerî ittifaka ilişkin tutumunu öğrenmek için yoklamalara başladı. Almanlar ilkin soğukkanlı yaklaştı. Gelgelelim Ağustos ortalarına gelindiğinde Berlin fikir değiştirdi. Bu tutum değişikliğini tetikleyen kuvvetle muhtemel Churchill'in 20 Ağustos'ta Amerikalıların İngiliz savaş gayretine yardım sağlamak için elli destroyer tedarik edeceğini duyurmasıydı. Bu, sembolik bir katkıdan öte bir adım değildi ancak Amerika'nın katı tarafsızlık uygulamadığına ve kuşatılmış vaziyetteki İngiltere'ye Mihver güçlerine karşı savaşa girmesiyle dahi sonuçlanabilecek, dikkate değer bir yardım sağlamaya hazır olduğuna açıkça işaret olarak görüldü.[102] Japonya ile daha yakın ilişkiler kurulması Almanlar için büyük önem arz etmeye başladı. Alman Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop Berlin'deki Japon büyükelçisine 23 Ağustos'ta Heinrich Stahmer'i Tokyo'ya orta elçi olarak göndereceğini bildirdi. Stahmer'in görev talimatı Japonların niyetini ve bir anlaşmaya yönelik müzakereleri başlatma isteği olup olmadığını öğrenmekti.[103]

Bu esnada kara kuvvetleri Matsuoka'nın 30 Temmuz tarihli taslağını memnuniyetle karşılamıştı. Karacılar Matsuoka'ya müzakereleri hızlıca tamamlaması konusunda baskı yaptı.[104] Donanma içinde ise önemli görüş farklılıkları hâlâ mevcuttu. Donanmanın lider kadrosu Mihver ülkeleriyle daha yakın ilişkiler kurmanın Amerika'yı tahrik etmesinden

100 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 283–288'deki metin, ayrıca bkz. s. 221.

101 Grew, s. 324–325 (01.08.1940); ayrıca 02.07.1940 tarihli notuna bakınız, s. 320–321.

102 Theo Sommer, *Deutschland und Japan zwischen den Mächten 1935–1940: Vom Antikominternpakt zum Dreimächtepakt*, Tübingen, 1962, s. 384–385; Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 227. "Destroyer anlaşması" beşinci bölümde daha ayrıntılı incelenecektir.

103 Sommer, s. 386–387; Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 225–226.

104 *Matsuoka Yosuke: The Man and his Life*, Tokyo, 1974 [Japonca], s. 768–769.

korkuyordu. Önceden ifade edildiği üzere Donanma Bakanı Yoshida Mihver ile pakta özellikle karşıydı. Ancak donanmanın önde gelen komutanlarının bazıları görünüşe bakılırsa yalnız kara kuvvetlerinden değil orta kademeli donanma subaylarının da baskısına maruz kalmaları sonucu tereddüde düşmüşlerdi. Bu yüzden Yoshida bu tutumunda gittikçe daha da yalnız kaldı. Manen son derece yıpranmış olan donanma bakanı bir sinir krizi geçirdi, 3 Eylül'de hastaneye kaldırıldı ve ertesi gün istifa etti.[105]

Yoshida'nın halefinin seçiminde Matsuoka'nın parmağı vardı. Halef ketum, tatlı dilli, nispeten uyumlu ve yakında Almanya ve İtalya ile daha yakın ilişkiler kurulmasına yönelik taleplere mutabık olduğunu kanıtlayan Koshiro Oikawa oldu. Daha baskın, siyasî bakımdan kurnaz ve fırsatçı olan ve bakanlığın hâkim gücü olarak öne çıkan ikinci adam Bakan Yardımcısı Teijiro Toyoda her halükârda, Oikawa'yı söz konusu yöne sevk edecekti.[106] Ne var ki o an dahi Amerika ve İngiltere ile savaş korkusu Oikawa'yı Almanya ve İtalya ile askerî ittifakı desteklemekten alıkoymuş gibi görünüyor. Özellikle de Mihver güçler Amerika ile savaşa girerse otomatik olarak onlarla savaşa katılma zorunluluğundan kaçınmaya çalışıyordu. Matsuoka'nın niyeti de öyle gibi görünüyordu. Dışişleri Bakanı Eylül'ün başlarına gelindiğinde 30 Temmuz taslağında İngiltere'ye karşı benimsediği tutumu son taslakta eklediği yeni ifadelerle sertleştirmişti. Artık "âkit taraflardan birinin Amerika Birleşik Devletleri ile savaş durumuna geçmesi tehlikesi hâlinde diğer tarafın savaşa giren tarafa tüm imkânlarıyla yardım edeceği" açıkça ifade ediliyordu. Bu ifadeler İngiltere'nin yanında açıkça Amerika'ya karşı da bir askerî ittifak tasarlandığı anlamına geliyordu. 30 Temmuz tarihli taslakta belirtilen "alınacak önlemler hakkında fikir teatisi yapma" görevi "tüm imkânlarıyla" yardım sağlama zorunluluğuna dönüşmüştü. Matsuoka'nın öncekinden daha net olarak ortaya koyduğu Amerikan karşıtı ifadesi muhtemelen Amerikan hükümetinin korkulan petrol ambargosunu uygulamaya koyma yönündeki adımlarına yanıttı. Dışişleri Bakanı diplomasinin kuvvet ile yapılacağına inanıyordu. Japonların

105 Morley, *The Fateful Choice*, s. 264–526. Matsuoka ve kara kuvvetleri komutasındaki bazıları başlarda Yoshida'nın hastalığının "diplomatik" bir rahatsızlık olduğundan şüphelenmişti. (*Matsuoka Yosuke*, s. 768–769).

106 Morley, *The Fateful Choice*, s. 229–230, 266–268; Oka, s. 104.

sert tutumunun caydırıcı olacağını düşünmüş olmalı. Aslında tam tersine Japonya'nın Amerika ile savaşa girme olasılığını arttırmış oldu.[107]

Böylesi bir ittifakın olası sonuçları hakkında duyulan çekinceler, özellikle de Japonya'nın Almanların eylemleri neticesinde İngiltere'nin yanında Amerika ile de savaşa sürükleneceği korkusu Japon tarafında etkisini sürdürdü. Yeni Donanma Bakanı Oikawa hususiyetle söz konusu endişeleri dile getirdi. Matsuoka bu görüşlere boyun eğmek durumunda kaldı ve ona binaen hazırlamış olduğu taslağın sertliğini otomatik olarak yardım sağlama zorunluluğu kısmını çıkararak azalttı.[108] Ancak Oikawa hükümet kara kuvvetleri ve dahi donanma dahilindeki radikal hiziplerin savunduğu askerî ittifakı benimsemeye isteksiz olmasına rağmen Matsuoka'ya Almanya ve İtalya ile daha yakın ilişkiler müzakere etme yetkisi verilmesine karşı çıkmadı. Böylelikle Japon Dışişleri Bakanı, Almanya'nın tam yetkili temsilcisi olan Stahmer (öncesinde Ribbentrop'un "Dienststelle"sinin, yani dışişleri teşkilatının, Uzak Doğu şubesini idare eden amatör bir diplomat idi[109]) önce Berlin'den uçakla Moskova'ya geçip oradan Trans-Sibirya demiryolu ile iki haftalık yorucu bir yolculuktan sonra 7 Eylül 1940'ta Tokyo'ya geldiğinde kendisiyle müzakereleri serbestçe yürütebilecekti.[110]

Almanlar Amerika'yı savaşa girmekten caydırmaya çalışacak tam teşekküllü bir askerî ittifak içinde olmak istiyordu. Haliyle Matsuoka'nın sunduğu nispeten zayıf taslağa bayılmamıştı. Ancak yolu açmış olan Japon Dışişleri Bakanı ittifak meselesini kararlı bir şekilde sürdürmeye hevesliydi. Bakan "Koltuğuma mal olsa dahi yapacağım. Bir iki hafta içinde tamamlayacağım." diye konuştu.[111] Matsuoka Japonya'nın karşı tarafın Amerika'yla girdiği bir savaşa katılıp katılmama kararını bağımsız olarak alma hakkını saklı tutacağı şartını kabul etmeye hazır olduğunu gösterdiğinde ilerleme kaydedildi. Dışişleri bakanının bu taviziyle donanma bakanlığının tereddüdü de ortadan kalktı. Oikawa 14 Eylül'de düzenlenen İrtibat Şurası'nda ittifakın gereğini kabul etmek durumunda kaldı. "Başka yol kalmadı." açıklamasında bulundu.[112]

107 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 228–233.

108 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 232–237; Spotswood, s. 127–129.

109 Michael Bloch, *Ribbentrop*, karton kapaklı baskı, Londra, 1994, s. 303.

110 Sommer, s. 387.

111 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 233'te alıntılanmıştır.

112 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 239'da alıntılanmıştır.

Oikawa savaştan sonra bu döneme dönüp baktığında Matsuoka'nın savaşa sürüklenmekten kaçınmak için bağımsız karar alma hakkını elinde bulundurmaya ve Japonların yanı sıra Almanların da Amerika'yı savaş dışında tutmak niyetinde olduğuna dair sağlam taahhütlerinin kendisini ikna etmiş olduğunu söyledi. İttifak böylesi bir destek görürken donanmanın muhalefete devam edemeyeceğini de ekledi. Oikawa "Donanmanın teklife muhalefet göstermek için sebebi kalmamıştı. Ayrıca donanmanın – o dönemde Mihver yanlısı yöne dönen kamuoyu görüşüne rağmen – kendi görüşlerinde inatla ısrar etmesinin şiddetli bir iç çatışmaya yol açacağını düşünmüştüm. Bu yüzden kabineye mevcut kritik durumun üstesinden gelebilmemiz için donanmanın ittifaktan başka alternatifi olmadığını söyledim." yorumunda bulundu.[113] Tojo o akşam Ferman Mührü Emini Kido'ya kara ve deniz kuvvetlerinin Japonya'nın Almanya ve İtalya ile ilişkileri hususunda mutabakata vardığını gizlice aktardı.[114] Ok yaydan çıkmıştı.

Oikawa Donanma Bakanlığı'nın tereddütlerinin donanma komutanlığı dahilinde paylaşılmadığının bilincinde olmalıydı. Donanma komutasının bizzat Oikawa'dan daha cüretkâr ve daha riskli düşüncelerinin içyüzü, Başbakan Prens Konoe için hazırlanan bir tezkereye not düştüğü üzere kurmay başkan yardımcısı Kondo Nobutake'nin 14 Eylül'deki İrtibat Şurası'ndaki şu yorumlarından anlaşılıyor:

> Donanma, Amerika ile savaşa henüz hazır değil, ancak hazırlıklar seneye (1941) Nisan ayı itibarıyla tamamlanacak. O tarihe dek hâlihazırda faal gemileri donatmış ve toplamda 2.5 milyon tonluk ticari gemileri de silahlandırmış olacağız. Bunu tamamladıktan sonra yıldırım savaşı yürütebilirsek Amerika'yı yenebileceğiz. Yıldırım savaşı yürütemezsek, Amerika da uzun soluklu bir savaşı tercih ederse o zaman başımız belada demektir. Dahası Amerika hızlıca daha fazla gemi inşa etmeye devam ettiğinden Amerikan donanması ile bizim donanmamızın potansiyeli arasındaki uçurum öyle büyüyecek ki Japonya bu farklı asla kapatamayacak. Bu nokta-i nazardan bakıldığında Japonya için savaşı başlatmanın tam zamanı.[115]

113 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 241'de alıntılanmıştır.

114 Butow, s. 163.

115 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 238'de alıntılanmıştır.

Matsuoka'nın müdahalesi İrtibat Şurası'nın en kritik anıydı. Dışişleri Bakanı Japonya'nın yol ayrımında olduğunu görüyordu. Ülkesi hangi yola gireceğine karar vermek zorundaydı. İngiltere ve Amerika'nın yoluna mı gidecek, yoksa Almanya ve İtalya'yı mı tercih edecekti? Bakan seçenekleri masaya yatırdı. Önce Japonya'nın Almanların ittifak teklifini reddettiğini tasavvur etti. Matsuoka'ya göre Almanya kati surette İngiltere'yi fethedecekti. Almanlar hatta Avrupa'da bir federasyon dahi kurabilir, Amerika'yla anlaşabilir ve "Japonya'nın İngiltere, Hollanda ve federasyonun diğer üyelerine ait sömürgelere dokunmasına müsaade bile etmeyebilir" idi. Diğer yandan Almanya ile kurulacak bir ittifak Amerika'yla savaşla sonuçlanırsa Japon ekonomisi ağır darbe alırdı. Dışişleri Bakanı ardından İngiltere ve Amerika'yla kuracağı bir ittifakın Japonya'ya maliyetini çıkardı. Bu ittifakın şartları şöyle olacaktı: "Çin Olayı'nı Amerika'nın istediği şekilde halletmemiz gerekecek, Doğu Asya'da Yeni Düzen kurma umudumuzdan vazgeçecek ve en az yarım yüzyıl boyunca İngiliz-Amerikan cenahının emrinde olacağız." "Peki," diye sordu Matsuoka, "Japon milleti bunu sindirecek mi?" "Yüz binlerce şehit askerimizin ruhu bununla huzur bulacak mı?" diye ekledi retoriğini zirveye taşıyarak. Her halükârda maddi zorlukları kısa vadede savuşturabilirlerdi. Dışişleri Bakanı mesai arkadaşlarına Japonya'nın karşı karşıya olduğu, Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda tesis edilen düzenin dezavantajlarını anımsattı. "Önümüze bu sefer nasıl acı reçeteler getirecekler kim bilir?" diye sordu. Tüm bunlardan vardığı sonuç barizdi: "Amerika ile ittifak tasavvur dahi edilemezdi. Tek yol Almanya ve İtalya'yla aynı safta bulunmaktı."[116] Önceki haftalarda yapılan lobi faaliyetlerini, baskı ve ikna çalışmalarını takip ediyor, ekseriyeti razı edilmiş olan bir güruhu ikna etmeye çalışıyordu. Bu, yine de Japon dış politikasının yeni rotasını fiilen belirleyen bir andı.

İttifaka devam kararı imparatorun huzurunda 19 Eylül tarihli İmparatorluk Şurası'nda tasdik edildi.[117] Onaylandıktan sonra bile Almanya ile yapılacak bir paktın Amerika'yı Japonya'ya uyguladığı iktisadi baskıyı ve Çan Kay Şek'e yaptığı yardımı arttırmaya sevk edeceği korkularını dile getirenler oldu. Gelgelelim, Japonya'nın petrol kaynaklarına ilişkin endişeler, bu görüşleri daha da kuvvetlendirdi. Kara

116 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 238-239'da alıntılanmıştır.

117 Şuraya dair notlar için bkz. Ike, s. 4–13.

Kuvvetleri Bakanı Tojo'nun ifade ettiği üzere "Petrol sorunu ile Doğu Hint Adaları meselesi paralel olarak görülebilirdi" ve bu bölgedeki temel kaynakların mümkünse diplomasi ile, olmazsa cebren emniyete alınması hâlihazırda kararlaştırılmıştı.[118] Bir başka deyişle Japonların tüm eylemlerinin asıl ana fikri güney istikametinde yayılmaydı. Gücü elinde bulunduran seçkinleri oluşturan tüm zümreler bunu kabul etmişti. Almanya ile bu ana fikir temelinde yapılacak, Amerika'yı savaşa katılmaktan caydırarak güney istikametinde yayılmayı emniyete alacağı düşünülen bir anlaşmaya ikna edici bir şekilde muhalefet göstermek imkânsız olmasa da çok zordu. Alışılageldiği üzere Matsuoka'ya pakta ilişkin sorular yönelttikten sonra İmparatorluk Şurası Almanya ile resmi ittifaka imparatorun onayını verdi ve ardından sona erdi.

Hirohito sonunun iyi olmayacağını sezmişti ama yine de paktın gereğini kabul ediyordu. İmparator 16 Eylül'de Konoe'ye "Mevcut şartlar altında Almanya ile bu askerî anlaşmayı yapmaya mecburuz." dedi. "Amerika ile başa çıkmak için başka yolumuz yoksa, buna mecburuz." Ardından Konoe'ye dokunaklı bir tonda şunu sordu: "Japonya mağlup edilirse ne olacak? Siz, Sayın Başbakan, o yükü benimle birlikte omuzlayacak mısınız?"[119] İmparator kadar hüzünlü durumda olan Konoe gözyaşlarına boğuldu.[120]

Yine de yürütülmesi gereken, zor anların yaşanacağı karmaşık müzakereler vardı.[121] Japonya'nın savaş kararını tek başına alma hakkını saklı tutmadaki ısrarı anlaşmanın önünde sorun teşkil ediyordu. Almanlar muhtemel Alman-Amerikan savaşına ilişkin daha kararlı bir taahhüt verilmesini istedi. Matsuoka'ya bu taahhüdü vermemek üzere direnmesi için bir hayli baskı yapıldı. Nihayetinde anlaşmanın son metninde muğlaklık bulunsa da Almanlar boyun eğdi. Anlaşmanın imzalanmasının arifesinde takvimler 26 Eylül'ü gösterirken dahi Danışma Konseyi'nde toplanan Japon liderleri paktın muhtemel neticelerinden duydukları endişeleri dile getiriyordu. Amerika ile ilişkilerin kötüleşir ve felaket senaryosu gerçekleşir de Japonya ile Amerika savaşa girerse

118 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 248'de alıntılanmıştır.

119 Bix, s. 382.

120 Oka, s. 105.

121 Sommer, s. 394–426'da ve Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 233–254'te derinlemesine incelenmiştir.

petrol ile çelik kaynaklarının akıbetine dair büyük korkular vardı. Temel kaynakların stoklandığı yönünde teminat verildi. Gelgelelim bu da dikkatli bir hesaplamadan ziyade hüsnükuruntudan ibaretti. Tojo askerî teçhizatın Almanya'dan alındığını, Sovyetlerin rızası ile Sibirya üzerinden getirildiğini belirtti. Ayrıca Japonya'nın güneyin yanında bir de kuzeyde çatışma içinde olmaması için Sovyetler Birliği ile ilişkilerin geliştirilmesinin gereğine dikkat çekti. Konoe anlaşmanın temelini oluşturan düşüncenin Japonya ile Amerika arasında (Amerika'nın caydırılmasıyla) bir savaştan kaçınmak olduğunu vurgularken, "Acizce davranmak sadece Amerika'nın tahakkümünü arttırmaya yarar. [Bu yüzden] güç gösterisi yapılması elzem." diye ekledi. Anlaşmanın bir numaralı ismi Matsuoka'nın görüşü buydu. Dışişleri Bakanı Amerika'nın gittikçe daha da Japon karşıtı bir tutum izlemesinin oluşturduğu tehdide karşı "cüretkâr bir tavır takınmaktan başka çare yok." iddiasında bulundu.[122]

"Tartışma" büyük ölçüde alışılageldiği üzere ilerlemişti. Bu, İrtibat Şurası'nda alınmış, İmparatorluk Şurası'nda onanmış bir kararın karmaşık kabul sürecinin bir parçasıydı. Yine de bazı gerçekleri ortaya çıkardı. Japonya'nın liderleri ülkelerinin bir dönüm noktasında olduğunu hissediyordu. Sonucu tayin edecek bir karar vermekle yüzleşmişlerdi. İki seçenekleri olduğunu düşünüyorlardı; ya Amerikalıların uzun vadeli hâkimiyetine teslim olacaklar ya da bu hâkimiyete direnmek için beklenmedik, akla hayale sığmayan neticeleri olacak, geri dönülemez ve tehlikeli adımlar atacaklardı.[123] İkinci yolu seçtiler. İmparatorun huzurunda toplanan Danışma Konseyi gece yarısı oy birliği ile antlaşmayı onadı. Üçlü Pakt ertesi gün 27 Eylül'de sonunda Berlin'de imzalandı. En mühim maddesi âkit tarafların "İçlerinden biri, hâlihazırda Avrupa savaşında ya da Çin-Japon çatışmasında muharip olmayan bir gücün

122 *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (II. Kısım)*, Japon Monografları, 146, s. 23–30'daki metin (http://www.ibiblio.org/pha/monos/146/146chap1.html). Ayrıca bkz. Feis, s. 118–119. Butow bu ve benzeri toplantılarda alışılageldiği üzere dakika dakika zabıt tutulmadığına, sekreterlerin cümlelerin ana fikirlerini not ettiğine dikkat çekiyor (s. 179–180'de). Ancak kayda düşülenlerin Konoe, Matsuoka ve Tojo'nun görüşlerini temsil ettiğinden şüphe duymaya gerek görünmüyor. Grew [s. 339'da (02.10.1940)], pakta ilişkin yoğun bir heves olmadığına dair izlenimlerini aktarıyor.

123 Iriye, *Origins*, s. 116.

taarruzuna uğrarsa birbirlerine mevcut tüm siyasî, iktisadî ve askerî imkânlarla yardım edeceklerini" öngörüyordu.[124] Açıkça Amerika hedef alınıyordu. Amerika buna nasıl karşılık verecekti?

VI

Japonya'nın yanlış hesabının geri teptiği kısa süre içinde anlaşıldı. Amerikalıların verdiği yanıt, Matsuoka'nın iddia ettiği ve aynı zamanda Alman Dışişleri Bakanlığı'nın da varsaydığı gibi Japonya'da iktidarı elinde bulunduran seçkin zümrenin çeşitli kademelerinin kabul ettiği Üçlü Pakt'ın caydırıcılık niteliği bulunmadığını açığa çıkardı. Pakt tam tersine Amerikalıların Japonya'nın Uzak Doğu bölgesinin mütearrız, zorba ve emperyalist gücü olup Nazi Almanyası'nın Asya şubesi olduğu ve durdurulması gerektiği görüşünü kuvvetlendirdi.[125] Japon askerlerinin 23 Eylül'de Fransız Çinhindi'ne girmesi görünürde bu kanaatleri onaylıyordu. Bu gelişme sonrasında Tokyo Fransızlara Japon güçlerine geçiş hakkı ve Çinhindi hava sahalarının kullanımı izni vermesi için yaptığı baskıyı arttırdı. Müzakereler devam ederken dahi bu baskı sürdürüldü. Fransız ve Japon güçleri arasında iki gün süren ufak çaplı çatışmalardan sonra Fransızlar teslim oldu. Kuzey Çinhindi artık Japon işgalindeydi.[126]

Roosevelt yönetiminin bazı üyeleri epeydir Japonya'ya karşı daha sert bir tutum izlenmesini savunuyordu. En önde gelen "şahinler" Savaş Bakanı Henry L. Stimson, Donanma Bakanı Frank Knox, Hazine Bakanı Henry Morgenthau ve İçişleri Bakanı Harold Ickes'ti. Japonya'ya ikmal edilen petrole topyekûn ambargo konmasını istiyorlardı. Dışişleri Bakanı Cordell Hull ve müsteşarı Sumner Welles böylesi sert bir siyaset izlenmesine karşıydı. Donanma Komutanlığı Harekât Başkanı Amiral Harold R. Stark ve ABD Donanması Başkomutanı Amiral James O. Richardson'un da desteklediği muhalefet cephesi tam teşekküllü bir ambargo uygulamasının sadece Japonların Amerikan donanmasının önleyemeyeceği bir taarruz başlatmasına yol açacağını öne sürdü. Hollanda Doğu Hint Adaları yetkilileri Amerikan Dışişleri'ne

124 Morley, *Deterrent Diplomacy*, s. 298–299'daki metin ve *DGFP*, 11, bel. 118, s. 204.

125 Amerika bu paktı fiiliyatta uzun süredir devam eden bir ittifakın resmen onaylanması olarak gördü. (Hull, 1. cilt, s. 909).

126 Iriye, *Origins*, s. 117; Morley, *The Fateful Choice*, s. 188–203.

kendilerini Japon istilası tehdidine maruz bırakacak bir girişimde bulunmalarını istemediklerini hâlihazırda bildirmişti. Roosevelt şimdilik kısmen de olsa şahinlerdense "güvercinler" ile saf tuttu. Petrole ambargo konmayacaktı. Gelgelelim Japonlar ve Almanların bir pakt için müzakerelerde bulunduğu haberine karşılık olarak 19 Eylül'de – 16 Ekim'den itibaren geçerli olmak üzere – demir ve hurda metal ihracatına tam ambargo getirildi.[127] Amerika yönetimindeki egemen güçler, Japonya'yı çileden çıkararak savaşa çekmeye hâlâ hazır değildi. Ancak buna rağmen hurda metale ambargo getirilmesi Japonya'nın Üçlü Pakt'ı imzalayarak Amerika üzerinde kurmaya çalıştığı baskıya Amerikalıların boyun eğmeyeceğinin açık bir emaresiydi. Washington Japonlara Uzak Doğu'daki statükoya hâlâ bağlı olduğu uyarısında bulunma konusuna katılıyordu.[128] Bunun için Çan Kay Şek'e verilen yardım devam ettirilmeli, hatta arttırılmalıydı. Çin milliyetçilerinin lideri bu avantajın önemini hemen anladı. Japonya içinse Amerika'nın bu adımı Çin'deki feci keşmekeşin sonunun gelmeyeceği anlamına geliyordu. Çan Kay Şek şaşırtıcı olmayan bir şekilde Japonya'nın öne sürdüğü şartları reddetti. Tokyo'nun Kasım ayında Nanking'te bulunan Wang Jingwei idaresindeki kukla hükümeti tanımasına cevaben Roosevelt, Çin milliyetçi hükümetine 100 milyon dolarlık devasa bir kredi açmayı düşündüğünü duyurdu.[129] 1940 sonbaharı itibarıyla Japonya ile Amerika arasındaki ilişkiler daha da kötüleşmişti. İki taraf da geri adım atamadığından Güneydoğu Asya'ya kimin egemen olacağının ancak güçlerin sınanmasıyla belirleneceği gittikçe daha da anlaşılır oldu.[130]

Üçlü Pakt'ın Japonlar açısından esas hedefi Japonya'nın ham maddeler üzerindeki kontrolünü ve dolayısıyla iktisadî ve siyasî güvenliğini

127 Feis, s. 105–109; William Carr, *Poland to Pearl Harbor: The Making of the Second World War*, Londra, 1985, s. 109–110; Spotswood, s. 157–163. Tokyo'daki Amerikan büyükelçisi Joseph Grew Japonya ile Almanya arasında bir pakt ihtimalinin ancak Eylül ortalarında farkına vardı ve Üçlü Pakt imza edilene kadar da yaşananlardan büyük ölçüde bihaberdi (Heinrichs, *American Ambassador*, s. 319).

128 Iriye, *Origins*, s. 117.

129 Carr, s. 110–111.

130 Iriye, *Across the Pacific* eserinde (s. 201) ve Spotswood (s. 13-18'de), Güneydoğu Asya'ya kimin egemen olacağının çok önemli bir mesele olduğunu; Japon liderlerinin bölgede yayılmaya ve hâkimiyet kurmaya kararlı, Amerikan siyasetini belirleyen isimlerin ise direnişlerinde gittikçe daha da ısrarlı olduğunu hususiyetle vurguluyor.

emniyete almak için gerekli görülen güney istikametinde ilerlemesinin Amerikalılar tarafından engellenmesine mani olmaktı. Pakt ile adeta kumar oynandığı ortadaydı. Ya Amerika bunu caydırıcı olarak değil de tahrik edici olarak görseydi? Ya bu pakt ile Amerikalılar Japonlar için hayati önem taşıyan petrol ikmalini kesmekle tehdit ederek Japonya'nın yayılmasını önlemeye daha da kararlı hâle gelseydi? Japonların o günkü bakış açısına göre bu riski almak zorundaydılar. Paktı imzalayarak büyük tehlikelere maruz kalırken diğer yandan muazzam mükafatlar da elde edebilirlerdi. İttifakı kurmazlarsa İngiliz-Amerikan güçlerinin uzun süreli hegemonyası altına gireceklerdi. Ayrıca bu Çin Savaşı'nın nafile olduğu anlamına gelecekti. Böylesi bir anlayış söz konusuyken ihtiyat değil cüret galip geldi. Geleceğe dair büyük korkular hâlâ aşılamamıştı. Ancak işi kadere bırakmışlardı. Donanma Bakan Yardımcılığı yapmış ve yakında Pearl Harbor olayını planlayacak olan Amiral Isoroku Yamamoto alametifarikası olan tevekkül hâlini yansıtacak şu sözleri dile getirdi: "İmkânsız! Ha Amerika'yla savaşmışsın ha dünyanın geri kalanıyla. Ama karar verildi bir kere. Elimden geldiğince savaşacağım. Herhalde *Nagato*'nun (Yamamoto'nun amiral gemisi) güvertesinde ölürüm."[131]

Derin kaygılarını dile getirenler geri plana alındı. Matsuoka'nın İrtibat Şurası'nda sorunlara ilişkin sunduğu özette Japonya'nın bu riske girmemesinin uzun vadeli geleceği açısından riske girmesinden daha sakıncalı olacağı ifade ediliyordu. Bu adeta felaketin reçetesiydi. Matsuoka'nın süslü hitabete eğilimi, diplomatik kuvvete olan inancı ve hareketlerinin temelinde olan tırmandırma siyaseti,[132] Japon ordusu ve sivil idaresinin de güney istikametinde yayılmaya kararlı olduğu, Amerikalıların Japon ekonomisine gerçekten tehdit teşkil ettiği ve bu tehditlerin büyüdüğü bir anda siyasi denkleme girmişti.

Üçlü Pakt hakikatte görünürde olduğu kadar ehemmiyetli değildi.[133] Yine de sembolik açıdan büyük önem arz ediyordu. Japonya'nın geleceğinin Uzak Doğu'daki İngiliz-Amerikan hegemonyasına karşı

131 Morley, *The Fateful Choice*, s. 274; Ayrıca Bergami i, C. 2, s. 952'de alıntılamıştır. Ayrıca bkz. Weston, s. 193. Yamamoto 1940 Ağustos'unda Prens Konoe'ye on iki aydan uzun sürecek bir savaş için zerre başarı umudu olmadığını söylemişti (Bergamini, C. 2, s. 958).

132 Mevcut krizin kasten tırmandırılması. (ç.n.)

133 Carr, s. 107–108.

vereceği savaşla şekilleneceği kanaatini doğruluyordu. Asıl çatışmalar bir yıldan daha uzun süre sonra başlayacak olsa da Japonların strateji ve diplomasisini şekillendiren artık bu zorunluluktu.[134] Amerika ile çatışmaya giden yol açılıyordu.

Çatışma kaçınılmaz değildi. Japonya'yı Amerika'nın kudretine karşı kendi silahlı kuvvetlerinin dahi kazanacağına emin olmadığı bir savaşa giden yola sokan kaderin cilvesi değildi. Gidişatın aldığı feci hâl Japonya'nın yöneticilerinin 1940 yaz ve sonbaharında aldığı geleceği belirleyen kararların neticesiydi. Bu kararları büyük ölçüde şekillendiren de geçmiş yirmi yılda oluşan anlayışlar ve bu anlayışların iktisadî şartlara getirdiği yorumlardı.

Japonya'nın istikbâlde müreffeh olabilmek için küresel ticaretin cilvelerine muhtaç olduğu bariz bir ekonomik gerçekti. Doğu Asya anakarası açıklarında bir takımada olan Japonya tıpkı İngiltere'nin durumunda olduğu gibi, sahip olduğu doğal kaynaklar ile kendini idame ettirebilecek durumda değildi. Fakat İngiltere küresel bir imparatorluk yönetiyordu. Bu küresel çapta bir güç olmanın en temel yolu olarak görülüyordu. Japonya çağdaşlaşır ve güç gösterilerine başlarken dönemin önde gelen siyasî felsefeleri, imparatorluk kurmanın refahın ve milli bekanın temelini teşkil ettiği kanaatindeydi. Merkantilizmin[135] çağdaş bir yorumunda ham maddeler ve bulundukları topraklar üzerinde kontrol kazanmanın bir ülkenin kuvvet ve refah kazanmasına giden yolu açtığı öğütleniyordu. Büyük bir kuvvetin alametifarikası olan emperyalist hegemonyayı tesis etmek için mutlaka daha zayıf güçlere diz çöktürülecekti, bu gayet doğaldı. Japonya Avrupa'da İtalya ve Almanya'yla benzer şekilde kendisini geleceğini ve güvenliğini korumak için yayılma hakkı bulunan "varlıksız" bir millet olarak görüyordu. Amerika özelinde Batılı büyük güçler Güneydoğu Asya'nın, en önemlisi de Çin'in kaynakları üzerinde Pasifik'teki Amerikan donanmasının gücü ile bir hâkimiyet kurmuş olduğundan Japonların hak gördüğü bu yayılmanın önünde engel oluşturuyordu. Tokyo'nun hayatî önem taşıyan petrol ve metal gibi kaynaklarda Amerika'ya

134 Iriye, *Origins*, s. 116.

135 *Merkantilizm*: Bir milletin refahını bulundurduğu anapara miktarına, bu anaparanın da elde bulunan değerli madenler ve ticari değer ile temsil edildiği; iktisâdi gücün, ihracatın yükseltilmesi ve ithalatın azaltılması ile gerçekleşeceği temelinde iktisadî bir kuram. (ç.n.)

bağımlılığı müstakbel büyük güç olan Japonların yumuşak karnını açığa çıkarıyor ve konumunun temelindeki zafiyete dikkat çekiyordu.[136] Bu sebeple savaş sonrası kurulan düzenin liberal, demokratik ilkelerinin gün geçtikçe Batı'nın öz çıkarlarına hizmet ettiği, bunun Japonya gibi "varlıksız" bir millete de zararlı olduğu düşünülüyordu.

Japonya 1920'li yıllarda iç kriz ile mücadele ederken ülkenin savaş sonrasında yapılan Washington Konferansı'yla resmileşen Batılı güçlere bağımlılığı iç siyasetteki şiddetli çekişmeler ve derin ihtilaflara aksetmiş gibi görünüyordu. Bu durum Mançurya'da kaydedilen başarı ve Çin'de çok daha büyük bir ganimete konma ihtimaliyle kamçılanan iddialı nasyonalist-emperyalist politikanın 1930'larda ani yükselişine zemin hazırladı. Tanrılaşmış imparatorda tecessüm eden "imparatorluk yolu"na dayanan yeni ideolojiyi gayretlendiren iktisadî mecburiyetlerdi. Bu mecburiyetler en nihayetinde siyaseti kendi akıntısının içine çekti. Nispeten halk tabakasından olan er ve erbaş sınıfından askerlere askerî eğitim ile nüfuz eden tiz sesli yeni tip agresif milliyetçilik kara ve deniz kuvvetlerinin genç subaylarını hızla etkisi altına aldı. Yaşını almış subaylar ve sivil siyasetçilerin yaşlı nesli ise hâlâ yeni milliyetçiliğe nazaran daha ılımlı olan uluslararası iş birliği fikirlerinden yanaydı. Gelgelelim onlar da her geçen gün doğal olarak yeni ideolojiyi temsil eden güçler karşısında geriliyordu. 1937'de Çin savaşı başladığında "imparatorluk yolu" zihniyetinin yayılmacılığını destekleyen siyasetçiler devletin en yüksek kademelerine yerleşmişti. Konoe bu isimlerden biriydi. Ancak her halükârda siyaset eşi benzeri görülmemiş ölçüde silahlı kuvvetlerin taleplerine göre belirlenir hâle gelmişti.

Olay Çin'de düğümleniyordu. Savaş uzadıkça Japonya'nın felaketin eşiğinden dönme ve Amerika'yla iyi ilişkiler kurabilmek için ilk adımı teşkil eden bir barış antlaşmasına varma şansı azalıyordu. Japonya,

136 1940 yılında gayrisafi yurtiçi hasıla hesabı yapıldığında, "büyük güçler" arasında sadece İtalya Japonya'dan daha zayıftı. Japonya ayrıca – son dönemde yeniden silahlanmaya başlayan Amerika dışında – en küçük silahlı kuvvetlere sahip olmasına rağmen milli gelirine nazaran neredeyse Almanya kadar büyük bir miktarı silahlanmaya harcıyordu (Mark Harrison [ed.], *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge, 1998, s. 10, 14, 21). Akira Hara, "Japan: Guns before Rice" adlı makalesinde (aynı ciltte, s. 224–267), Japonya'nın ekonomisinin 1937'de Çin ile savaşın başlangıcından beri, savaş döneminde planlandığı noktasına dikkat çekiyor (s. 225).

yayılmaya devam eden bu savaşta muazzam beşerî ve maddî kayıplar vererek ne kadar dibe batarsa silahlı kuvvetler dahilindeki bağnazlar ricat ihtimaline o kadar karşı çıkıyordu. Japonya'nın uluslararası mevkii Şangay'daki katliamlar ve "Nanking tecavüzü"nün ardından dibe çakılmıştı. Amerika tutumunu sertleştirdiğinden "Çin Olayı"nın çözülme ihtimali de azalıyordu. Başkan Theodore Roosevelt 1905'te Japonya ile Rusya arasındaki savaşa son vermek için Amerika adına baskı yapmıştı. Otuz beş yıl sonra görevde olan, kendisiyle aynı soyadını taşıyan diğer Başkan Roosevelt'in Japonya ile Çin arasındaki meseleyi çözmek için müdahil olacağına dair hiç umut yoktu. Avrupa'daki yatıştırma siyasetinden alınan dersler hâlâ zihinlerde iken Amerika'da zerre kadar Japonya'yı yatıştırma isteği bulunmuyordu. Ne var ki bu meselede çözüme varılmazsa Amerika-Japonya ilişkileri sadece daha da kötüye gidebilirdi. Ayrıca Japonların petrol kaynakları da hâliyle mevcut durumdakinden daha fazla tehlikeye girerdi. Böylesi bir tehdide boyun eğmek istemeyen Japon liderleri cevaben en kısa zamanda güney istikametinde yayılma siyasetine yöneldi. Doğal olarak bu da Amerika'yla Japon "şahinlerinin" bile sadece Amerika'yı hızlıca nakavt edebilecek bir darbe vurulabilirse kazanabileceklerini düşündüğü bir savaşın çıkma ihtimalini arttırdı.

Bu sebeple güney istikametinde yayılmaya yönelik o kritik karar 1940 Temmuz'unda alınana dek ikna edici bir alternatif stratejinin ortaya konması mümkün olmadı. Ekseriyetle Amerika'yla savaş korkusuna bağlı olarak farklı konulara ağırlık veren stratejiler mevcuttu. Ancak güneye yayılma stratejisinin mecburiyeti Japonya'da iktidarı elinde bulunduran zümrede genel itibarıyla kabul edilmiş durumdaydı. Herhangi bir alternatif üzerinde kafa yormak bu mecburiyeti reddetmek demekti. Farklı bir strateji düşünülemezdi bile. Amerika ile savaş riskini ekarte etmek için iyi ilişkiler kurulması fiilen Çin'den vazgeçmek demekti. Japon liderlerinin gözünde bu adım muazzam boyutta prestij kaybına yol açar ve ülke içinde de haḍḍi hesabı olmayan sonuçlar doğururdu. Bu, Çin'deki savaşta Japonya adına savaşmış, acı çekmiş ve can vermiş olanların hatırasına hakaret olarak addedilirdi. Uluslararası mevkii yerle bir olmuş Japonya'yı uzun vadeli geleceğinde Amerika'ya Çin ile savaşa girmeden önceki dönemde olduğundan çok daha bağımlı hâle getirirdi.

Pasifik Savaşı Japonya için felaketle sonuçlandıktan sonra ülke tam da Amerika'ya bağımlılık üzerinden ve kapitalist rekabet ile pazar ekonomilerine dayanan küresel ticaretin başarıyla bir parçası olarak kendini yeniden inşa edebildi ve eşi benzeri görülmemiş bir refah elde etti. Ama 1940'taki zihniyet topyekûn mağlubiyet şartlarında Japonya'ya küllerinden doğmasına yardım eden anlayışın fersah fersah uzağındaydı. Söz konusu dönemdeki anlayışlar Amerika'nın git gide daha müteamrız bir tavırla tehdit oluşturduğu ham maddeleri güvenceye almak için emperyalist yayılmacılıktan başka bir seçenek görmüyordu.

Amerika'yla uzlaşma ihtimali – Amerika'nın Çin meselesinde gerçekleşmesi imkansız bir şekilde taraf değiştirmesi haricinde – ekarte edilmişken Tokyo adeta patlamaya hazır bomba gibi tehlikeli bir yayılmacı politikayı benimsemek zorundaydı. Alman ordusunun Avrupa'da 1940 baharında kaydettiği akıl almaz zaferler Japonya'ya "yıldızlar arasındaki yerini" almak üzere beklediği fırsatı altın tepside sunmuş gibi görünüyordu. Bu fırsat kaçmazdı. Temmuzda yayılma kararı alınmışken Japonya'nın uluslararası camiada kendi kendini mecbur bıraktığı yalnızlığı kırması ve dışarıya bağlılığını, muzaffer Mihver güçlerden yana kullanması için her şey hazırdı. Görüldüğü üzere Japonya'da iktidarı elinde bulunduran zümrede Mihver yanlısı siyasete geçilmesine muhalif olanların nüfuzu kalmamıştı. Donanmanın muhalefeti de Eylül başlarında ortadan kalktıktan sonra ayın ilerleyen günlerinde imzalanacak Üçlü Pakt'a giden yol tamamen açılmıştı.

Japonya, neticeyi tayin edici kararlarını almıştı. Bu kararlar otomatik olarak Pasifik'te savaş çıkacağı anlamına gelmiyordu. Pearl Harbor'a taarruz kararı alınmadan evvel kat edilecek daha çok yol vardı. Ne var ki 1941'de alınan hayatî önemdeki kararlar bir önceki yaz ve sonbahar aylarında alınmış ve Japonya'yı çıkmaza sokmuş olan kararların sonucuydu.[137] Çin'de hiçbir şekilde taviz vermeyi kabul etmediğinden önü kapanan Japonya'nın tek çıkış yolu Pasifik'te savaşla sonuçlanma riski son derece yüksek olan yoldan geçiyordu. Japonya'nın güneye yayılmayı ve Almanya ve İtalya ile askerî ittifak kurmayı tercih etmesiyle Pearl Harbor hiç olmadığı kadar yakındı.

137 Carr, s. 111.

4

Roma, 1940 Yaz ve Sonbaharı

Mussolini Payına Düşeni Kapmak Üzere Harekete Geçiyor

> Hitler, hep bir oldubittiyle karşıma çıkıyor. Bu sefer ben onu kendi silahıyla vuracağım. Yunanistan'ı işgal ettiğimi gazetelerden öğrenecek. Böylece eşitlenmiş olacağız.
>
> Mussolini, 12 Ekim 1940

Mussolini 10 Haziran akşamının erken saatlerinde, altıda, Roma'nın kalbindeki karargâhı Palazzo Venezia'nın balkonundan kısa sürede seferber edilen, çoğunu Faşist taraftarlarının oluşturduğu büyük bir kalabalığa seslendi. Alametifarikası olan abartılı konuşma tarzıyla kaderin İtalya'nın savaşa girmesine karar verdiğini duyurdu. İtalya şerefi, menfaatleri ve istikbâli için savaşmak zorundaydı. "Batı'nın İtalya'nın yürüyüşünü defalarca durdurmaya çalışmış ve İtalyan halkının varlığını dahi tehdit etmiş plütokrat[1] ve gerici demokrasilerine karşı" bir savaş olacaktı bu. Mussolini'ye göre İtalya'nın yayılmasını ve Akdeniz'in sınırlı kapsamındaki gücünü bile ciddi ölçüde kısıtlayan Batı demokrasilerinin pençesinden kurtulmak ülkenin istiklâli için elzemdi. Duce, İtalya'nın savaşını "dünyanın servetini ve parasını elinde tutarak bizi açlıktan öldürme amacını güdenlere karşı fakirlerin verdiği mücadele" olarak tasvir etti.[2]

Bu görüş o günlerde iyi bir fikir gibi görünüyordu. Bunun, Wehrmacht'ın Batı Avrupa'da kazandığı hayret verici zaferlerden İtalya'nın zahmetsizce büyük kâr elde edeceği kazanma şansı yüksek

1 Plütokrasi: Bir devletin, zengin zümreler tarafından yönetilmesini öngören yönetim sistemi, oligarşinin bir çeşidi. (ç.n.)

2 R. J. B. Bosworth, *Mussolini*, Londra, 2002, s. 369'da alıntılanmıştır.

bir tercih olduğu düşünülüyordu. Kısa sürede anlaşılacağı üzere hakikatte ise feci şekilde geri tepecek muazzam bir kumardı bu. Mussolini Faşist İtalya'nın epeydir Almanya'nın peşinde sürüklendiğini görüyordu. İtalya bir zamanlar Hitler'le ilişkisinde büyük ortaktı ama roller Alman dış politikasının 1930'ların ikinci yarısında elde ettiği başarı ve toprak kazanımlarından sonra tamamen tersine dönmüştü. Mussolini ikinci sınıf diktatör mevkiine indirilmesinin acısını çekti. Mevcut durumda İtalya hiç olmadığı kadar açık biçimde Alman silahlı kudretinin şekillendirdiği olayların gölgesinde var olmak zorundaydı. İtalya'nın Mihver İttifak dahilindeki müstakil bir güç olma iddiasının savunulması savaşa katılmanın en önemli gerekçelerinden biriydi. Ne var ki birkaç ay içinde bu iddiaların esamesi okunmayacaktı. İtalya esas savaşa paralel olarak kendi savaşını açan özerk güç olmak şöyle dursun yakında Almanya'nın Avrupa'da hegemonya tesis etme macerasının yardımcılarından biri pozisyonuna indirilecekti.

Bu aşağılayıcı pozisyona indirilmeden evvel son durak Mussolini'nin beş ay içinde aldığı ikinci kritik karar yani 1940 Ekim'i tarihli Yunanistan'ı işgal kararıydı. İtalyan askerleri 28 Ekim sabahı saat 06.00'da işgal altındaki Arnavutluk hududundan Yunanistan'ın kuzey bölgesine girdi. Yunan ordusunun ciddi bir engel teşkil edeceğini düşünmüyorlardı. Hızlıca zafere ulaşacaklardı. Mussolini kendisini Almanların 1939'da Polonya'yı ezip geçmesine benzer şekilde kısa sürecek bir harekâttan sonra Atina'da muzaffer bir edayla dikilirken tahayyül ediyordu. Yunanistan'ın imhası Mussolini'nin Balkanlar ve Akdeniz'de kurmayı arzuladığı imparatorluk yolunda büyük bir adım olacaktı. Harekât tam tersine fiyasko ile sonuçlandı. Başarılı örgütlenme, zorlu koşulları olan araziye hâkimiyet ve işgalcileri püskürtmek üzere çarpışıyor olmalarının verdiği manevi üstünlüğün de katkı sağladığı Yunan kuvvetleri yiğitçe savaştı. On beş gün içinde sözde kolay zafer elde edecekleri harekâtın Mussolini'nin rejimi için rezilliğe dönüştüğü aşikârdı.

Yunanistan'ı işgâl kararının felaketle sonuçlanan bir ahmaklık olduğu ortaya çıkmıştı. Yenilmez olduğu sanılan Mihver güçlerin ilk mağlubiyetiydi bu. En önemlisi de Mussolini Yunanistan'da savaşmak için Kuzey Afrika'yı ihmâl ederek hem İtalyan askerlerini facia niteliğinde bir mağlubiyete maruz bırakmış hem de dönemin en mühim cephesi olan Afrika'daki harekâtta Mihver güçlerin mevkiine darbe

vurmuştu. İngilizlerin bölgedeki zayıf güçleri Mısır ve Süveyş Kanalı'ndan çıkarılabilseydi savaşın gidişatı değişirdi. Bunun yerine bölgede varlığına şiddetle ihtiyaç duyulan İtalyan askerleri krizin gittikçe tırmandığı Yunanistan'a sevk edildi. İtalya hem Yunanistan hem de Kuzey Afrika'da aynı anda küçük düşerse asla toparlanamazdı. 1941 baharı itibarıyla Almanya Mussolini'nin müdahalesinin Balkanlarda yarattığı kargaşayı bastırmak üzere askerî müdahalede bulunmak zorunda kalacaktı. İtalyan diktatör Balkanlarda Alman hâkimiyetine şiddetle karşıydı. Şimdiyse kendi eylemleri buna zemin hazırlamıştı. Mussolini'nin başarısızlığa mahkûm Balkan macerasının yankıları sadece askerî sonuçları bakımından değil aynı zamanda İtalya dahilinde Faşist rejimin otoritesini sarstığından da muazzamdı. Harekât, İtalyan diktatörü için sonun başlangıcıydı. Hem sıradan vatandaşlar arasında hem de gücü elinde bulunduran seçkin zümredeki desteği hızla azaldı.

Kolay yoldan kazanç elde etmeye çalışan İtalya kendisine muazzam zorluk yaratacak, ülkeyi 1943'te Faşist rejimin devrilmesiyle sonuçlanacak ağır yıkım ve acılara maruz bırakacak, aynı yılın sonbahar aylarında taraf değiştirerek Müttefiklerin safına katılacağı ve III. Reich'ın topyekûn mağlubiyeti bu ıstıraba son verene dek ülkenin kuzey bölgelerinde Almanların acımasız işgaliyle karşı karşıya olacağı bir savaşa katılmıştı. 1940 Haziran'ında savaşa katılmak ve birkaç ay içerisinde de Yunanistan'ı işgal etmek üzere aldığı kararlar en sonunda Mussolini'nin iktidardan düşmesine, sonrasında çarpıcı bir operasyonla hapsedildiği yerden kurtarılmasına ve Almanların kuklası olarak tekrar koltuğuna oturmasına yol açacaktı. Nihayetinde 1945 Nisan'ının sonlarında yaptıklarının bedelini ödeyecek; partizanlar metresi Claretta Petacci ile birlikte kendisini ele geçirip Como Gölü kıyısında idam edecekti. Ardından Petacci ve Mussolini'nin bedenleri Milan'da bir petrol istasyonunda bir kirişe asıldı, bir zamanların yüceltilen lideri ölümünden sonra kendisiyle alay eden bir kalabalığın hakaretlerinin hedefi oldu.

Mussolini İtalya'yı savaşa ve sonrasında felaketle sonuçlanan Yunanistan işgaline sokan kritik kararları bizzat aldı. O kadarı malum. Ama bu kararlara nasıl varıldı? Kararların ne kadarı sadece Mussolini'ye aitti? Duce'nin despotik, diktatör iradesi Faşist devletin iktidarını elinde bulunduran seçkin zümreye, özellikle de silahlı kuvvetlere mensup diğerlerinin istek ve menfaatleri karşısında ne derecede galip geldi? Ya

da Mussolini'nin "kararcılığı"[3] rejim dahilinde geçerli olan tutumu mu yansıtıyordu sadece? Kararlar özü itibarıyla faydacı mıydı, ideolojik mi? Kısa vadeli bir fırsatçılığın mı yoksa uzun vadeli hedeflerin mi ürünüydü? Kararlar İtalyanların uzun süredir değişmeyen beklentilerinden kopuş neticesinde mi alınmıştı yoksa bu beklentileri hayata geçirmek üzere mi? En önemlisi de Mussolini'nin kararları fiilen İtalya'yı savaşa sokmak ve yayılmacılığı benimsemekten başka bir seçeneği olmadığı, kısıtlı şartlar altında mı alınmıştı? Ya da Mussolini ve rejiminin tercihleri bir kenara bırakılırsa, 1940 yaz ve sonbaharında Batı Avrupa'daki Alman fatihlerin başarısından faydalanarak kolay yoldan kazanç elde etme hayaliyle ellerinin tersiyle ittikleri alternatif yolları var mıydı?

I

Savaş ve yayılma Mussolini'nin fikirlerinde baş Faşist olarak "kariyerinin" en başından beri örtülü olarak mevcuttu. Zamanla daha da görünür hâle geldi. Bu kavramlar yersiz ve tutarsız olsa da temel bir unsur yeterince açıktı. Mussolini 1914 Kasım'ında Sosyalist Parti'den ihraç edilmeden ve ertesi sene savaş çığırtkanlığı yaparak İtalya'nın Birinci Dünya Savaşı'na katılımını savunmasından evvel dahi eğer savaş sayesinde İtalya geçmişinden silkinecek ve büyük uluslar arasındaki yerini alacaksa harbin devrimci ve arındırıcı yönteminin yanında gerekliliğini memnuniyetle karşılıyordu. Mussolini 1919 Mart'ında Milan'da Faşist Mücadele Birliklerinin İttifakı'nın kuruluş toplantısında İtalya'nın büyüyen nüfusunu yerleştirmek için daha fazla toprağa ihtiyaç duyduğunu ve bunu hak ettiğini duyurdu. Kısa süre içinde Müttefikler İtalya'ya hak ettiklerini veremezse Almanya'ya katılabileceklerini ve en nihayetinde İngiltere'nin Akdeniz'deki deniz gücünü yok edebileceklerini öne sürdü. 1920'li yılların ortası itibarıyla "her an ölmeye hazır" yeni bir savaşçı sınıfı vizyonunu sunuyordu; personelin "sistemli olarak seçildiği"

3 *Decisionism* (İng.): Kararcılık, ahlaki ya da kanunî ilkelerin, siyasî ya da hukukî erkler tarafından alınan kararların ürünü olduğu fikrini savunan bir doktrindir. Kararcılığa göre bir kararın geçerli kabul edilmesi için önemli olan alınan kararın içeriği değil doğru merci tarafından ya da doğru yöntem ile alınmış olmasıdır. Hukuki kuram olarak bu doktrini savunan Carl Schmitt, Nazi Partisi üyesi olduktan sonra iktidarın izlediği siyasete meşruiyet kazandırmak için bu doktrinden faydalanmıştır. (ç.n.)

ve "imparatorluk kuracak büyük seçkin sınıfın" temelinin oluşturulduğu bir vizyondu bu. "Yeni adamı" savaş ve devrim şekillendirecekti. Hedef, "imparatorluktu."[4]

Faşizm'in İtalyan devleti ve milleti üzerindeki tahakkümünü sağlamlaştırdığı yıllarda bu hedefin dikkate değer, uygulanabilir sonuçları olmadı. Yunanistan ile ilgili diplomatik bir hadise yaşandı. Olay İtalyanların 1923 yazında Korfu adasına bir sefer düzenlenmesi ve adayı işgal etmesine yol açtı, ardından Yunanlar meseleyi tazminat vererek halletti. Bu olaydan birkaç ay sonra Yugoslavya kendisi ve İtalya arasında ihtilaflı olan Fiume bölgesini Roma'ya terk ederek Mussolini'ye dış siyasette kolay bir kazanım daha sunmuş oldu. 1926 sonu itibarıyla Arnavutluk fiilen İtalya'nın ekonomik uydusu hâline gelmiş, Duce'ye zaferlerin en küçüğünü kazandırmıştı. Ancak İtalya dış ilişkilerde ciddi ölçüde bir maceracılığa hiçbir şekilde hazır değildi. Ülkenin sırtında Birinci Dünya Savaşı'nın mirası olarak muazzam borçlar bulunuyordu. Bölgelerin çoğu, özellikle de güneydekiler fakruzaruret içindeydi. İtalya'nın milli geliri İngiltere'ninkinin çeyreğinden daha azdı. Sınai temeli küçüktü, ekseriyetle kuzeyde Milan, Cenova ve Torino üçgeniyle sınırlıydı. İtalya, 1938-1939 yılları gibi geç bir tarihte bile sadece bir milyon ton kömür, 2.4 milyon ton çelik üretebildi. Buna mukabil İngiltere 230 milyon ton kömür, 13.4 milyon ton çelik; Almanya ise 186 milyon ton kömür ve 22.4 milyon ton çelik imal etti.[5] Silahlanma 1930'ların ortasına gelinene dek çok az mesafe kat edebildi. Kamuoyunda, Birinci Dünya Savaşı'ndaki vahim kayıpların üzerinden yeterince zaman geçmemiş olduğundan, genel anlamda yeni bir silahlı çatışma hevesi yok denecek kadar azdı. Aralarında Mussolini'nin de olduğu liderlerinin farkında olduğu üzere İtalya, o dönem itibarıyla "büyük güçlerin" en zayıfıydı. Hakikatte ise bu ülke, "büyük bir güç" olmayıp "büyük güç olma potansiyeli" taşıyordu sadece.

Mussolini şimdilik ihtiyatlıydı. İtalya'nın kuzey hududundaki Avusturya'nın konumu henüz ciddi bir sorun teşkil etmiyordu. 1920'lerin ilerleyen yıllarında Duce hâlâ Macaristan ve Avusturya'nın desteğini

4 MacGregor Knox, *Common Destiny: Dictatorship, Foreign Policy, and War in Fascist Italy and Nazi Germany*, Cambridge, 2000, s. 61, 67–69.

5 Stanley G. Payne, *A History of Fascism 1914–45*, Londra, 1995, s. 383; I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War*, Oxford/New York, 1995, s. 583.

kazanarak Tuna bölgesinde İtalyan nüfuz alanını yaratacağı umudunu taşıyordu ve Avusturya'nın Alman nüfuzu ve tahakkümü altına girmesinin önünü almak istiyordu. Avusturya'da savaştan sonra görülen, Alman İmparatorluğu ile *Anschluss*[6] umudu bu esnada sönmeye yüz tutmuş ve Almanya dahilinde yayılmayı hedefleyen revizyonist sağcılar bu dönemde hâlâ siyasi skalanın aşırı ucundan çıkamamıştı. Almanya ile İtalya'nın ilişkilerinde diğer bir muhtemel sorun, İtalya'nın nüfusunun çoğunluğu Almanca konuşan bir bölgesi olan Güney Tirol meselesiydi. Bu mesele de henüz tehlikeli bir karşılaşmaya dönüşmemişti. Almanya'daki radikal sağ cenahtan, Güney Tirol'ün iadesi için yaygara koparan tiz sesler, sadece siyasi ana akım dışında işitiliyordu. Aşırı sağcı cenahın en sesli ismi Adolf Hitler, hâlihazırda İtalya ile iyi ilişkiler kurma peşindeydi; Güney Tirol'a ilişkin hak taleplerinden feragat etmeye istekli olduğunu ifade ederek, hâlâ küçük çaplı olan Nazi Partisi'ni bölme riskini bile almıştı.[7] Zira kendisinin aklında daha geniş çaplı tasarılar vardı. Mussolini ise İngiliz ve Fransız güçlerinin, özellikle de Akdeniz'deki üstünlüğüne karşı hissettiği kine rağmen – 1925'te Almanya'nın Batı Avrupa sınırlarını saptamaya yönelik Locarno Paktı'na birlikte katıldığı – Batılı demokrasilerle ilişkilerinde hiçbir risk almadı.

Yani Mussolini, yıllar boyu dış siyasette temkinli adım atmak zorunda kalmıştı. Yine de bu durum, düşüncelerinin temelindeki topraklarını büyütme isteğini ya da savaşın, milletin yeniden doğuşunun bir aracı, büyük bir güce yaraşır prestij ve mevkiyi elde etmenin yolu olduğu inancını değiştirmedi.

Hitler'in 1933'te Almanya'da iktidarı devralışı ile uluslararası camiada yaşanan çalkantı Mussolini'ye yeni fırsatlar sağladı ve Faşist İtalya'nın Avrupa meselelerinde daha aktif bir rol oynamasına imkân

6 *Anschluss,* Almancada "bağlantı", "giriş", "katılma" anlamlarına gelen ve Versay Muahedesi'yle birleşmeleri yasaklanmış Almanya ve Avusturya'nın tek devlet çatısı altında toplanmasını ifade eden terimdir. (ç.n.)

7 Hitler 1928'de İtalya ile ittifak kurmak adına Güney Tirol üzerindeki taleplerden feragat etme siyasetini ortaya koyan uzun bir risale kaleme almış ancak eseri yayınlanmamıştı. Führer iki yıl önce, Alman milliyetçi sağ hareketinde Güney Tirol sorununu İtalyan karşıtı kışkırtıcılık yapmak için kullanlara karşı çıkmıştı. Bkz. *Hitler's Second Book: The Unpublished Sequel to Mein Kampf*, Gerhard L. Weinberg (ed.), New York, 2003, s. xvi–xxi; Ian Kershaw, *Hitler, 1889–1936: Hubris*, Londra, 1998, s. 291–292.

verdi. Mussolini ilk olarak Nazilerin iddialarına karşı Avusturya'nın bağımsızlığını desteklemekle ilgilendi. Naziler 1934 Temmuz'unda Avusturya Şansölyesi Engelbert Dollfuss'a suikast düzenledikten sonra İtalya ile Almanya arasındaki ilişkiler bir süreliğine gergindi. Mussolini ertesi sene Nisan ayında Stresa'da Alman yayılmacılığına karşı Batı demokrasileriyle saf tuttuğunda aklındaki öncelik Avusturya'ydı. Ne var ki Mussolini'nin dikkati o zamana dek Faşist İtalya için albenili, uzak topraklardaki yoksul Habeşistan (Etiyopya) üzerinde yoğunlaşmaya başlamıştı. İtalyan diktatörü dışarıda bir zafer kazanmak, İtalyan kudretini göstermek, dünyaya ve İtalyan halkına Faşizm'in gücünü ve İtalyan milletinin mertliğini sergilemek istiyordu. Doğu Akdeniz ve 1912'den beri İtalya'nın sömürgesi olan Libya'nın bulunduğu Kuzey Afrika epeydir İtalyan emperyalistlerinin yayılma rüyasının bir parçasıydı. Mussolini'nin yeni Faşist imparatorluğunun kalbi olarak bu bölgelerle ilgilenmesi esasen yeni değildi. Duce aslında ülkeye daha yakın, Akdeniz bölgesinde, özellikle de Balkanlarda sömürge kurmak istiyordu. Fakat İtalya'nın silahlı kuvvetleri Avrupa'daki büyük güçler ile karşılaştırıldığında hâlâ zayıftı. Balkanlara doğru yayılma fikri kulağa ne kadar cazip gelse de en azından yakın gelecek için bir kenara konmalıydı. Özelikle de Fransızların Güneydoğu Avrupa'ya fazlasıyla ilgi duyduğu göz önünde bulundurulduğunda hâlâ fazlasıyla riskli bir hamleydi.[8] İtalyanların silahlı gücüne direniş gösteremeyeceği düşünülen, ilkel bir kabile krallığı olduğu düşünülen Habeşistan Balkanlarda edinilecek bir sömürgenin yerini alacaktı.

İtalyan kuvvetleri 1896'da kendi sömürgeleri olan Eritre bölgesinden Habeşistan'a doğru ilerledikten sonra Adowa'da yaşanan ezici mağlubiyetin acısı milliyetçi cenahın hâlâ kanayan yarasıydı. Milleti intikam için, kısa sürecek ve tek taraflı bir savaşa sokarak Faşizm adına bir zafer kazanma ihtimali İtalyan diktatörüne cazip geliyordu. Bedavadan muzaffer olunacağı neredeyse kesin kabul ediliyordu. Duce aldığı riskten kaygı duyan kralın, ordunun liderlerinin ve gücü elinde bulunduran seçkin zümredeki nispeten muhafazakâr unsurların çekingenlik ve ödlekliğinin üstesinden gelmek zorundaydı. Batılı demokrasilerin ise buna müdahil olmayacağını düşünüyordu. Mussolini'nin hesabı her ne kadar hemen kendi avantajına dönse de yanlış çıkmıştı. Cemiyet-i

8 Knox, *Common Destiny*, s. 96.

Akvam'ın İtalyanların taarruzunu kınaması ve iktisadî yaptırım uygulaması İtalya dahilinde İngiltere ve Fransa'ya olan nefreti alevlendirdi ve Mussolini ile rejiminin popülerliğini arttırdı. Addis Ababa ertesi yıl Mayıs ayında yaygın olarak kimyasal silahların kullanıldığı insanlık dışı bir harekât ile ele geçirildikten sonra Mussolini topyekûn zafer kazanıldığını ve İtalya Kralı'nın Habeşistan İmparatoru unvanını aldığını, yeni Roma İmparatorluğu'nun kurulduğunu ilân etti.

Duce efsanesi zirvesine ulaştı.[9] Rejim ziyadesiyle kuvvetlenmişti, Mussolini'nin mevkii tartışma götürmezdi. Duce'nin kendine atfettiği ihtişamın haddi hesabı yoktu. Habeşistan savaşına verdikleri tepkiyle bölünen ve zayıf düşen "yoz" Batı demokrasileriyle hesaplaşmak için sabırsızlanıyordu. İtalya'nın muhteşem istikbâline ulaşmasının tek yolunun hâlihazırda güç gösterilerine başlamış, Orta Avrupa'da egemen güç olacağı kesin ve Fransa ile İngiltere'ye büyük engel teşkil eden Hitler Almanyası ile yakın ilişkilerden geçtiği yalnız Mussolini için değil herkes için ayan beyan ortadaydı. Mussolini bundan dolayı 1936 Mart'ında Almanların Ren bölgesine yeniden asker sokmasına onay verdi, Temmuz'da imzalanan antlaşmayla Avusturya'nın Alman uydusu olduğunu kabullendi ve Kasım'da İtalyan halkının pek hoş karşılamadığı bu yakın ilişkiyi sembolik olarak resmiyete dökerek Almanya ile Mihver İttifak'ı kurdu.

Tüm propaganda şamataları bir kenara bırakılırsa aslında İtalya ile Almanya arasındaki ilişki yakın olmaktan çok uzaktı ve aradaki eşitsizlik gün geçtikçe daha da büyüyordu. Mussolini bir ara kendisini usta Hitler'i de talebesi olarak düşünmüştü. Ancak dikta ortağı art arda diplomatik zaferler kazandıkça Duce'nin Führer karşısında hissettiği aşağılık kompleksi daha da derinleşti. Almanların askerî kudretine duyduğu hayranlığı gizleyemedi. Wehrmacht'ın kuvvetiyle karşılaştırıldığında İtalyanların silahlı gücü caydırıcı olmaktan çok uzaktı. Mussolini ordu komutanlarının İspanyol İç Savaşı'nda Franco'ya destek vermemesi uyarılarına karşı koyduktan sonra 1937 Martı'ında Guadalajara'da yaşanan küçük düşürücü mağlubiyet bunu açıkça ortaya koyuyordu. Mussolini'nin Eylül ayında Almanya'ya resmi ziyaretiyle iki diktatörlüğün askerî kuvvetleri arasındaki devasa uçurum iyice gözler önüne serildi ve Duce Nazi Almanyası'nın kudretine daha da hayran kaldı.

9 Denis Mack Smith, *Mussolini*, karton kapaklı baskı, Londra, 1983, s. 235.

Hitler 1938 Mart'ında Avusturya'yı ilhak ettiğinde verdiği destek için Mussolini'ye çok teşekkür etti. Dört yıl öncesinde durum nasıl olmuş olursa olsun Mussolini'nin şimdi karşı çıkma lüksü yoktu. Ülkesini Nazi Almanyası'nın büyük risk taşıyan yayılmacı politikasının peşine taktı. Buna binaen aynı yılın yaz aylarında Almanların Südet bölgesindeki mütearrız tutumunun da yüzde yüz arkasında durdu. Avrupa'da çıkması muhtemel görünen genel savaşın patlak vermesi hâlinde Almanya'nın yanında savaşmaya hazır olduğunu ifade etti. Ne var ki Mussolini'nin bu teklifi esasen blöftü. Duce İtalya'nın büyük bir savaşa ne kadar hazırlıksız olduğunun gayet farkındaydı. Hitler bir an tereddüt ettiğinde Mussolini fırsatı yakaladı, Führer'e Göring aracılığıyla Batılı demokrasilerin Alman zorbasının menfaatine olacak şekilde Çekoslovakya'yı taksim etmeye hazır olmalarıyla mümkün olan Münih Antlaşması'nın arabuluculuğunu üstlenmeyi teklif etti. İtalyan diktatörünün ülkesine Avrupa'nın barışının kurtarıcısı olarak döndüğünde coşkuyla karşılanması kendisini zerre kadar mutlu etmedi. Aksine bu karşılama şahsının İtalyan halkının fazlasıyla barışsever olduğu ve savaşa hazır olmadığı düşüncesini doğrular nitelikteydi. Faşist Parti görevlilerinin kamuoyunun görüşlerine ilişkin hazırladığı, halkın Mihver ortakları olan Almanlara karşı husumetini ve bir savaşa daha sürüklenme korkusunu vurgulayan bir dizi rapor bu kanaati ortaya koyuyordu.[10]

Mussolini bu korkuları hor görüyordu. Hedeflediği barış değil savaştı. Mussolini, epeydir aklında bulunan vizyonun güncellenmiş hâline dair Yüksek Faşist Konseyi'ne 4 Şubat 1939 tarihinde yaptığı geniş kitlelere ulaşan konuşmasında İtalya'nın "yaşam alanı"nı elde etmek üzere Batılı güçlerle yapılacak savaşı tasvir etti. Duce İngilizlerin batıda Cebelitarık Boğazı'nı, doğuda da Süveyş Kanalı'nı kontrol ederek Akdeniz üzerinde kurduğu tahakküm ile İtalya'nın okyanuslara – ve refaha – erişimini engelleyerek ülkeyi karaya hapsettiğini ifade etti. Hasım ülkelerle çevrili ve yayılabileceği bir alandan mahrum bırakılan İtalya

10 Alberto Aquarone, "Public Opinion in Italy before the Outbreak of World War II," Roland Sarti (ed.), *The Ax Within: Italian Fascism in Action* içinde, New York, 1974, s. 212; Paul Corner, "Everyday Fascism in the 1930s: Centre and Periphery in the Decline of Mussolini's Dictatorship," *Contemporary European History*, 15 (2006), s. 215–218, Nazi Almanyası ile ittfakın *Duce* efsanesine olumsuz etkisini ve savaş ihtimalinin gitgide arttığını ortaya koyuyor.

"Akdeniz'in mahpusu" idi. Bu yüzden İtalyan siyasetinin görevi "cezaevinin parmaklıklarını kırmak" ve "uygun adım okyanusa yürümek"ti. Mussolini bu "yürüyüş" ister Hint Okyanusu'na isterse Atlantik Okyanusu'na olsun "kendimizi, İngiliz-Fransız ittifakının muhalefetiyle karşı karşıya bulacağız." diye ekledi.[11]

Duce kısa zamanda ancak kuzu gibi Almanya'nın peşinden yürüyebileceğini bir kez daha anımsayacaktı. Almanların her zamanki gibi Mihver ortağına önceden haber vermeden 15 Mart'ta Çekoslovakya'dan arta kalanı işgal etmesi asıl gücün nerede bulunduğuna işaret etti. Hitler Mussolini'nin aracılık ettiği Münih Antlaşması'nı resmen yırtıp atmıştı. Hitler'in elçisi Duce'ye sözlü olarak açıklama yaptığı ve minnettarlığını ilettiğinde bozulan Mussolini haberi basından gizlemek istedi. "İtalyanlar bana gülecek." diye sızlandı. "Hitler ne zaman bir ülke işgal etse bana mesaj gönderiyor."[12] Ne var ki Almanların oldubittisini kabul etmekten başka şansı olmadığını düşünüyordu. Mussolini başta 1936'dan beri dışişleri bakanlığı yapan ve kızı Edda ile evli olan damadı Kont Galeazzo Ciano'nun küçük düşen İtalyan halkının zararını bir nebze "telafi etmek" için Arnavutluk'u ilhak önerisine direniş dahi gösterdi. Ancak hâlihazırda İtalyanların büyük nüfuzu altındaki bu yozlaşmış ve çağdışı ufak krallığın ilhakı sadece ötelenmiş oldu. Erteleme üç hafta sürdü, ilhak 7 Nisan 1939'da gerçekleşti. Golf oynamayı ve çapkınlığı diplomasi masasında terlemeye tercih eden, genç, gösterişli ama kibirli, yoz ve hafif sıklet Dışişleri Bakanı Ciano'nun ifade ettiği üzere Arnavutluk artık kendisinin büyük dukalığıydı.[13] Duce'nin bu kazanımının Hitler'in muhteşem başarılarıyla karşılaştırıldığında hakikaten esamesi okunmazdı. Ancak Mussolini bunu yol üzerinde bir durak olarak görüyordu. Daha Mayıs ayında "İngiltere'yi Akdeniz havzasından sürmek" üzere Yunanistan'a yapılacak taarruz için Arnavutluk'u kullanmayı tasarlıyordu.[14] Ciano'nun – hevesle dinlediği ve duygularını açığa vurmamayı başardığı iddia edilen – Hitler'e söylediği gibi İtalyanların

11 MacGregor Knox, *Mussolini Unleashed 1939–1941: Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*, karton kapaklı baskı, Cambridge, 1986, s. 39–40'tan alıntılanmıştır.

12 *Ciano's Diary 1939–1943*, Malcolm Muggeridge (ed.), Londra, 1947, s. 45–46.

13 Ray Moseley, *Mussolini's Shadow: The Double Life of Count Galeazzo Ciano*, New Haven/Londra, 1999, s. 55.

14 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 41'de alıntılanmıştır.

planı "Arnavutluk'u önünde sonunda Balkanlara egemen olacak sağlam bir kale hâline getirmek" idi."[15]

Gelgelelim İngilizlerin İtalya'nın Arnavutluk'u işgalinin hemen ardından Yunanistan ve Romanya'ya verdiği garantiden sonra 22 Mayıs 1939'da "Çelik Paktı" ile askerî ittifakın resmiyete dökülmesi İtalya'yı Almanya'yla daha da yakınlaştırdı.[16] İki ülke karşı tarafın savaşa girmesi hâlinde karşılıklı askerî yardım ve destek taahhüdünde bulundu. Bu anlaşma "Faşist diplomasinin en kifayetsiz hâlinin" eseriydi.[17] Zira İtalya savaşı çıkaran taraf Almanlar olsa dahi Almanya'yı kayıtsız şartsız desteklemeye söz vermiş oluyordu.

Mussolini'nin Hitler'e kısa süre içinde hatırlattığı üzere İtalyanlar savaşın, kendi hazırlıklarının tamamlanacağı 1943'ten evvel başlatılmaması gerektiğini düşünüyordu.[18] Ancak Hitler tam da "Çelik Pakt"ı imzalandıktan sonraki gün generallerinden ilk fırsatta Polonya ile savaşa hazır olmalarını istedi.[19] Temmuz ortası itibarıyla Almanların Polonya hakkındaki maksatlarına dair dedikodular Berlin'de görev yapan İtalya Büyükelçisi Bernardo Attolico'nun Almanya'nın gelecek ay Danzig'e saldırmaya hazırlandığı yönünde endişe verici raporları ile somutlaştı.[20] Ciano altın rezervleri ile metal stokları neredeyse tükenmiş ve askerî hazırlıklarını maalesef henüz tamamlayamamış İtalya'nın "en olumsuz şartlar altında" savaşa sürükleneceğinden korkmaya başladı. Bakan savaştan imtina edilmesi gerektiğinde kararlıydı.[21] Mussolini iki seçeneğin arasında kalmıştı. İlki bir "Münih" zirvesiyle yani savaşı üç yıl kadar öteleyecek uluslararası bir barış konferansı düzenlenmesiydi. İkincisi ise kendi şerefi ve Hitler'in kendisini teşvik ettiği üzere "Hırvatistan ve Dalmaçya'da kendi payına düşen ganimeti" almak için Almanya'nın yanında çarpışmaktı. Ciano 11 ila 13 Ağustos arasında,

15 *Ciano's Diary*, s. 90.

16 Mario Toscano, *The Origins of the Pact of Steel*, Baltimore, 1967, 4–5. bölümler.

17 H. James Burgwyn, *Italian Foreign Policy in the Interwar Period 1918–1940*, Westport, Conn., 1997, s. 194.

18 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 42; Burgwyn, s. 194.

19 *DGFP*, 6, s. 574–580. Ayrıca bkz. Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II, 1937–1939*, Chicago/Londra, 1980, s. 579–581 (Nürnberg Mahkemesi ve sonrasında sorgulanan belgenin sıhhatinin olup olmadığına dair bkz. s. 579, 188. not).

20 *Ciano's Diary*, s. 116.

21 *Ciano's Diary*, s. 122–123.

Führer'in Alplerde, Berchtesgaden'ın yukarısında bulunan dağlardaki konutu Berghof'ta Hitler ve Ribbentrop ile buluştu. İtalyan bakanın Almanya'nın askerî eylemde kararlı olduğuna şüphesi kalmadı. Almanya İtalya'yı bir kez daha niyetleri hususunda habersiz bırakmış ve Hitler "taarruz etmeye karar vermişti, edecekti de." Ciano "bize ihanet eden, yalan söyleyen ve şimdi de bizi istemediğimiz bir maceraya sürükleyen Almanlardan tiksinmiş bir hâlde" Roma'ya döndü. İtalya'nın bir zorunluluğu olmadığını düşünen Ciano savaşa katılmamayı şiddetle tavsiye etti.[22] Mussolini'nin gerginliği devam ediyordu. Yine de kuvvetli içgüdüleri silahlı çatışma çıkması hâlinde Almanlar ile savaşmaktan yanaydı. İtalyan diktatörü Batılı demokrasilerin savaşa girmeyeceği ihtimalinin hâlâ var olduğu kanaatindeydi. Bu yüzden kendisine önerilen ucuz yollu kazanımlardan faydalanmak istiyordu. Duce öte yandan kuvvetle muhtemel patlak verecek savaş çıkarsa da İtalya'nın geri adım atması hâlinde dünyaya korkak görüneceğini düşünüyordu. Ciano'ya göre Mussolini'nin aklındaki başka bir ihtimal de Hitler'in İtalyanların Çelik Pakt'a uymaması hâlinde öfkelenerek "İtalya ile hesaplaşmak için Polonya meselesini bir kenara bırakabileceğiydi.[23]

22 Ağustos akşamında Almanya'nın Sovyetler Birliği ile Saldırmazlık Paktı imzalayacağının an meselesi olduğu haberi İtalya'yı şaşkınlığa uğratacak ve Batılı demokrasileri sarsacaktı. Mussolini silkinip kendine geldi ve harekete geçti. Savaş Bakanlığı Müsteşarı Alberto Pariani'nin silahlı kuvvetlerin savaşa hazır olduğu yönündeki dalkavukça ve tamamen aldatıcı raporu Duce'nin mütearrız tavrını yüreklendirdi. Pariani'nin raporu Kral III. Emanuele'nin Ciano'nun 24 Ağustos'ta kendisine danıştığında açıkça ifade ettiği düşüncesiyle taban tabana zıttı. Kral "Savaş açacak durumda değiliz. Ordu 'acınası' bir hâlde." diyordu. Subaylar kabiliyetli değildi, teçhizat eski ve köhneydi. Kamuoyu ise Almanlara hasmane yaklaşıyordu. Kral İtalya'nın en azından şimdilik savaşa katılmaması ve yaşanacakları bekleyip görmesi gerektiğinde kararlıydı. III. Emanuele en önemlisi de "nihai kararların" alınması sürecine dâhil olmakta ısrar etti.[24] Bu Mussolini'nin İtalya'yı savaşa sokmasına veto ile eşdeğerdi.

22 *Ciano's Diary*, s. 123–125'te alıntılanmıştır.

23 *Ciano's Diary*, s. 126–130.

24 *Ciano's Diary*, s. 133.

Ciano ertesi gün kralın görüşlerini "savaş için yanıp tutuşan" Mussolini'ye aktardı. İtalyan diktatörün ülkeyi savaşa sokma konusunda cesareti kırıldı ve bunun sonucunda kendisini müdahale etmemeyi kabullenmek zorunda hissetti. Mussolini Hitler'in hemen eyleme geçmeleri gerektiğine "İtalyanların anlayış göstermesini" istediği mektuba cevaben "İtalya'nın askerî hazırlıklarının mevcut durumunu göz önünde bulundurarak harekâtlarda inisiyatif almamam daha uygun olacaktır." diyerek durumunun müsait olmadığını mecburen ikrar etti. İtalyan müdahalesinin İngiltere ve Fransa'nın bir taarruzuna dayanabilmeleri için gereken askerî ikmal malzemeleri ve ham maddelerin en kısa zamanda sevkıyatına bağlı olduğunu ekledi.[25] Nihayetinde 26 Ağustos'ta fazlasıyla talepkâr bir liste hazırlandı. Attolico'nun inisiyatif alarak listede istenen tüm kalemlerin Almanları bu talepleri kabul etmekten vazgeçirmek için İtalya savaşa girmeden evvel en kısa zamanda sevk edilmesine rıza göstermelerini istemesi tüm bunların üstüne tuz biber oldu. Bu son adım işe yaradı. Hitler'in bu istekleri yerine getirmesi mümkün değildi. Führer Mussolini'ye İtalya'nın içinde bulunduğu durumu anladığını ve kendisinden sadece dostane tutumunu devam ettirmesini istediğini bildirdi. Ciano'nun ifadelerine göre Hitler "kimsenin yardımı olmadan Polonya'yı imha ve Fransa ile İngiltere'yi mağlup edeceğini" ileri sürmüştü. Bu Mussolini'nin prestijine vurulmuş bir darbeydi. Führer iktidara geldikten altı yıl sonra harbe giriyorken on yedi yıldır İtalya'yı yöneten Duce ülkeyi savaşa sokabilecek durumda değildi. Bu da Mussolini'ye dert oldu. 26 Ağustos'ta Hitler'e, "Siz harekete geçerken kontrolüm dâhilinde olmayan güçler yüzünden somut bir şekilde dayanışma sergileyemediğim için içinde bulunduğum ruh hâlini varın siz düşünün." diye yazdı.[26] Kendi istekleri sadeydi. Ancak kendi rejimi içinden ülkeyi savaşa sokmaması için yapılan baskıya boyun eğmek zorunda kalmıştı. Şimdilik dişini sıkmak ve "tarafsızlıktan" şüphesiz daha az aşağılayıcı fakat aynı zamanda Faşist askerî değerlerinin beklentilerini karşılayamayan, uluslararası hukuk çerçevesinde bulunmayan yeni "harp dışılık" durumunu kabul etmek durumundaydı.[27]

25 *DGFP*, 7, 271 numaralı belge, s. 286 (25.08.1939); Burgwyn, s. 203–204.

26 *DGFP*, 7, 317 numaralı belge, s. 323; Burgwyn, s. 204–205.

27 *Ciano's Diary*, s. 134–136; Enno von Rintelen, *Mussolini als Bundesgenosse: Erinnerungen des deutschen Militärattachés in Rom 1936–1943*, Tübingen/Stuttgart,

Mussolini'nin 1939 Ağustos'undaki prestij kaybını telafi etme fırsatı ancak on ay sonra önüne çıkacaktı. Bu kez çıkan fırsat kaçırılamayacak kadar güzel olacaktı.

II

İtalya'yı savaşa sokmak isterken 1939 Ağustos'unda savaşın dışında kalması yönünde yapılan baskıya, özellikle de kralın müdahale karşıtı olmasından dolayı teslim olmak zorunda kalması İtalyan diktatörünün kuvvetinin gerçek sınırlarını gösteriyor. Mussolini'nin Alman mevkidaşı çok daha kuvvetli bir mevkiye sahipti. Hitler 1934 Ağustos'unda Cumhurbaşkanı Hindenburg'un ölümüyle devlet başkanı olduktan ve silahlı kuvvetler kendisine bağlılık yemini ettikten sonra Alman diktatörü hiçbir şahıs, kurum veya kuruluşun anayasal olarak meydan okuyamayacağı, sadakat için başka bir alternatif sunmayan mutlak bir güce sahip olmuştu. Hitler 1938 Şubat'ında merkezi kontrol mekanizmasını doğrudan kendi liderliği altında toplayarak silahlı kuvvetler üzerindeki hâkimiyetini güçlendirdi. İtalya'da ise tam aksine 1922 Ekim'inde "Roma'ya Yürüyüş" ile iktidara gelmesinin üzerinden neredeyse on yedi yıl geçmiş olmasına rağmen Mussolini'nin gücü küçümsenemeyecek kadar olsa da mutlak bir güç değildi. Ufak tefek kral pek heybetli görünmese ve Mussolini'nin baskın varlığıyla karşılaştırıldığında çelimsiz, fasulyeden bir kral olarak kalsa da hâlâ devletin başıydı ve gücü sadece kâğıt üzerinde değildi. Nihayetinde kral 1943 Temmuz'unda yaşananlardan da anlaşılacağı üzere, 1922'de Mussolini'yi başbakan olarak atadığında olduğu gibi onu görevden alma hakkını da saklı tutuyordu. Bunun yanında Mussolini'ye alternatif olarak sadık olunacak bir makam teşkil ediyordu. Silahlı kuvvetlerin durumunda bu çok mühimdi. En önemlisi de kara ve deniz kuvvetlerinin subay kademesi hâlâ monarşiye kuvvetli bağlılık duyuyordu. Ekseriyeti esasen başkomutan olan krala sadıktı. Mussolini silahlı kuvvetlerin liderlerine her ne kadar rüşvet ve gözdağı verme gibi yöntemlerle muamele etse de askerlerin kayıtsız şartsız bağlılığını asla kazanamadı. 1943 Temmuz'undaki saray darbesinde de bu durum Mussolini'nin ölümcül zafiyeti olacaktı.

1951, s. 71; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 43. "Harp dışılık" kavramına dair bkz. Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, Cambridge, 2002, s. 4.

1939-1940 arasında İtalya'nın harp dışı kaldığı, gergin geçen dönemde Mussolini ile komutanları arasında ileride yaşanacak kırılmanın alenî emareleri yoktu. Zaten diktatör en üst kademeden general ve amirallerini doğrudan ezip geçemezdi.[28] Eline fırsat geçtiği anda monarşiden kurtulma niyetini ifade etmenin yanında birçok kez orduda gördüğü eksikliklerden ve subay kademesinde tasfiye yapamadığından da yakınıyordu.[29] Hâliyle Mussolini şimdilik kral ile askerî danışmanlarının kendisinin lüzumsuz addettiği ihtiyat, korkaklık, karamsarlık ve Faşist "savaşçı ruhundan" yoksunluğuna katlanmak zorundaydı.

Subay kademesi Mussolini'yi rahatsız edecek şekilde hem kadro olarak hem de yapısal açıdan tamamen muhafazakâr yapısını korudu. Almanya'da, özellikle de Prusya'da gelişmiş olan güçlü militarist kültür İtalya'da bulunmuyordu. İtalyan toplumunda genel anlamda silahlı kuvvetlere dair büyük bir alaka yoktu. Kara kuvvetleri Almanya'da olanın aksi şekilde çok prestijli bir kurum değildi. Gelgelelim İtalya bu konuda Batılı demokrasiler yani İngiltere ve Fransa'yla benzeşiyordu. Donanma için de aynı durum söz konusuydu. Hava kuvvetleri ise diğer ülkelerde de olduğu gibi henüz emekleme aşamasındaydı. İtalya'daki mevcut askerî gelenekte 1896'da Adowa ve 1917'de Caporetto örneğinden anlaşılacağı üzere ihtişamlı zaferlerden ziyade küçük düşürücü mağlubiyetler söz konusuydu. En iyi eğitim alan ve teknik kabiliyetlere sahip İtalyanlar silahlı kuvvetlerde kariyer yapmaya pek rağbet göstermiyordu. Zaten çok az eğitimli ve sınai bakımdan az gelişmiş İtalyan toplumunda böylesi vatandaşlardan çok sayıda bulunmuyordu. Bunun neticesinde özellikle de kara kuvvetleri dahilinde düşük kapasiteli, az kabiliyetli, hâle yola koyulamayacak bir askerî kast ortaya çıkmış oldu. Mussolini komuta kademesini tasfiye edebilecek kadar kuvvetli olsaydı kurtulduklarının yerini alacak, onlardan daha kabiliyetli komutanlar bulmada zorlanırdı. Mussolini hem bireysel hem de ordu içindeki iç rekabete rağmen monarşiyle aralarındaki yakın bağlarla desteklenen kıdemli generallerin sıkı saflarında büyük bir gedik açamazdı.

28 Burayı takip eden kısımlarda aktarılanların kaynağı için bkz. Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 16–19; MacGregor Knox, *Hitler's Italian Allies: Royal Armed Forces, Fascist Regime, and the War of 1940–1943*, Cambridge, 2000, s. 29–32.

29 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 10.

Mussolini 1926 itibarıyla silahlı kuvvetlerin üç komutanlığının da başıydı. Ama yıllar boyunca komuta kademesiyle ilişkisinde özgüvensizdi; komutanları kışkırtmaktan kaçınıyordu ve askerî meselelerde teknik eksikliklerinin bilincinde olmanın yanında tamamen idrak edemediği mevzulara müdahil olmayarak kendi imajını da korumaya çalışıyordu. Silahlı kuvvetlerin liderliğini eşgüdümlü hâle getirmek için somut bir adım atılmadı. Bu durum savaş boyunca da stratejik planlamaya ciddi hasar verecek bir şekilde devam etti.[30] 1925'ten beri başkomutanlık görevini yürüten Mareşal Pietro Badoglio'nun silahlı kuvvetlerin her bir komutanlığının iç idaresine müdahil olma ve hatta stratejik düşünceyi eş güdümleme alanlarındaki gücü daha ziyade kâğıt üstündeydi. Badoglio esasen Mussolini'nin kara, deniz ve hava kuvvetleriyle irtibatını ve askerî planlama başdanışmanlığını yürütüyordu. Mareşalin Habeşistan'daki zaferin idaresindeki rolü mevkiini kuvvetlendirmiş olduğundan Mussolini bu komutanın tavsiyelerini kolaylıkla kulak ardı edemezdi. Ancak diktatör hep savunma hâlinde olduğundan danışmanının fikirleri genelde hoşuna gidecek tarzda olmazdı.

Mussolini silahlı kuvvetlerinin bariz yetersizliği ve büyük bir çatışmaya hazır olmayışıyla yüzleşmekten de hoşlanmıyordu.[31] Habeşistan'da son derece zayıf olan – buna rağmen şaşırtıcı bir şekilde birkaç ay boyunca azimle direnen – düşmana karşı ağır toplar, bombardıman uçakları ve hardal gazının yardımıyla zafer kazanılmıştı kazanılmasına, fakat orduyu Mussolini'nin İtalya'nın yıldızlar arasındaki yerini almak için tasavvur ettiği Avrupa savaşındaki çarpışmalara hazırlayamamıştı. Yine de bu zafer diktatörün askerî meseleleri yönetme hevesini arttırdı. Mussolini hava ve deniz gücünü İngiltere ve Fransa'yla mücadele ettikten sonra Akdeniz üzerinde kurulacak hâkimiyeti sürdürmenin anahtarı olarak görüyordu. Bu yüzden kaynakların dağıtımında kara kuvvetlerine karşı hava ve en önemlisi deniz kuvvetlerine öncelik verdi.

30 Denis Mack Smith, *Mussolini as a Military Leader*, Reading, 1974, s. 17, 28–9. Sağlıklı bir değerlendirmenin de önüne geçen bir şekilde, bütüncül yapısı olan bir istihbarat teşkilatı da bulunmuyordu. (Mussolini böyle bir teşkilatı kendi gücüne tehdit olarak görüyordu.) Bkz. MacGregor Knox, "Fascist Italy Assesses its Enemies, 1935–1940", Ernest R. May (ed.), *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars*, Princeton, 1983 içinde, s. 347–372.

31 Bahsedilen duruma dair bkz. Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 18–30; Knox, *Common Destiny*, s. 152–157.

1930'lu yılların ikinci yarısında deniz kuvvetlerinde azımsanmayacak ölçüde silahlanmaya rağmen 1930'ların sonuna gelindiğinde donanma hâlâ topyekûn bir savaşa hazır olmaktan uzaktı. Ayrıca donanma komutası harekât planlama ve stratejik düşüncede zayıf olmasının yanında savunma odaklıydı ve o günün şartlarına ayak uyduramıyordu. Hava kuvvetleri de Habeşistan'da ve sonrasında İspanyol İç Savaşı'nda hakikatte olduğundan çok daha iyi görünmüştü. 1930'ların sonlarına doğru dikkate değer ölçüde büyümüş olsa da İngiliz ve Alman hava kuvvetleriyle karşılaştırıldığında teknik ve örgütsel bakımlardan zayıftı. Kara kuvvetleri ise kaynakların aktarımında donanma ve hava kuvvetlerine nazaran ikinci planda kaldığından dezavantajlıydı ve İtalya'nın sınai alt yapısının kuvvetli olmayışından diğer kuvvetler kadar hasar gördü. Ayrıca kara kuvvetlerinin komutası hâlâ dünün askerî düşüncelerinin tesiri altındaydı ve geçmişin zincirlerini kırmaya ne istekli ne de muktedirdi. Bunun neticesinde 1930'lu yılların sonuna gelindiğinde kara kuvvetleri savaşın yeni ve daha hareketli biçiminin gerektirdiği çağdaşlaşma seviyesinden acınası derecede uzaktı. Deneyimli bir subay olan General Ettore Bastico tankların yüceltilmesine karşı uyarıda bulundu ve "saygımızı piyadelerimize ve katırlara saklayalım" diye konuştu. Yıl 1940 olmuşken Kara Kuvvetleri Kurmay Başkan Yardımcısı General Mario Roatta süvari sınıfının kaldırılmasına muhalif olduğunu açıklıyordu.[32]

Mussolini gücünün zirvesindeydi. Fakat yine de özellikle kara kuvvetlerinin subay kademesinde, sözü geçen, faşist idealine çok mesafeli ve savaş ile işgallere ilişkin kapsamlı planları konusunda da bazı yönlerden kendisine engel teşkil eden bir asker sınıfıyla karşı karşıyaydı. Kötü yönetilen, eş güdümsüz, özellikle de kara kuvvetlerinde çağa ayak uyduramamış ve zorlu muharebe şartlarına hazırlıksız bir silahlı kuvvetlerin başındaydı.

32 Knox, *Common Destiny*, s. 155; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 10'da alıntılanmıştır. Gayrisafi milli hasıla karşılaştırılması yapıldığında İtalya 1940'ta başat muharip ülkeler arasında iktisadî bakımdan en zayıf olandı. Askerî harcaması Almanya'nın üçte birine tekabül ediyordu. Bkz. Mark Harrison (ed.), *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge, 1998, s. 10, 21. Vera Zamagni bu esere sunduğu katkıda İtalya'nın savaşı kazanmak şöyle dursun doğru düzgün savaşacak kadar gelişmişlik düzeyinde olmadığı sonucuna varmıştır ("Italy: How to Lose the War and Win the Peace", s. 177–223).

Silahlı kuvvetlerin komuta kademesi, Faşist rejimde Mussolini'nin sözde "umumi" kontrol ve hâkimiyetinin aracı olmayan, sayısı bir elin parmaklarını geçmeyen kısmen bağımsız güç odaklarının yalnızca biriydi. Hatta bu odakların en önemlisi olduğu dahi söylenebilirdi. Faşist İtalya'nın rejiminin bir "iktidar karteline" Hitler Almanyası rejiminden daha fazla dayandığı iddia edilebilirdi.[33]

Mussolini'nin 1922 yılında "Roma'ya Yürüyüş" ile "iktidarı ele geçirmesi" Faşistlerin bir mitiydi. Hakikatte ise güç sahibi milliyetçi muhafazakar seçkin zümre ile yaptığı anlaşma sonucu iktidar Duce'ye teslim edilmişti. Mussolini iktidara bir "devrim" sonucu gelmedi; "yarı çoğulculuğa dayanan bir kurumsal sistemi yönetecek, esasen bir diktatörlüğü" kuran "otoriter bir mutabakatla" ülkenin başına geçti.[34] Sermaye, kilise ve devlet bürokrasisi faşist kontrolden kısmen bağımsız kaldı. Mussolini iktisadî sahada sanayi, ticaret ve finans liderleri üzerinde kontrol sahibi değildi, onlarla çalışmak durumundaydı. Başkentinde papalık konutuna ev sahipliği yapmasından anlaşılacağı üzere Katolikliğin fazlasıyla etkin olduğu bir ülkede Mussolini'nin kilise ile muvakkat bir anlaşmaya varmaktan başka şansı yoktu. Duce bu doğrultuda papalığın İtalyan devletine olan husumetine son vermesi karşılığında 1929 Laterano Antlaşması[35] ile kiliseye mühim tavizler sağladı. Faşist Parti faşizmin totaliter hırslarını dillendiren söylemine rağmen devlet aygıtlarını tahakküm altına almak için yeterli adım atmadı. Parti bilakis kendisini somut güçten yoksun ve topyekûn seferberlik, propaganda, siyasî telkin ile lider dalkavukluğu yapılan bir teşkilata dönüşmüş bir hâlde buldu. Sovyetler Birliği'ndeki durumun aksine parti değil devlet önde geliyordu. Mussolini bunun bilincindeydi; 1920'lerin sonlarına doğru bir ara en az sekiz bakanlığı idare etti. Bu durum her ne kadar Duce'nin rakipsiz liderlik pozisyonunu kurmaya yardım etmiş olsa da gerçekte her şeyi tek başına denetleyip yönetemeyeceğinden devlet bürokrasisinin rolünü

33 Bu konseptin Hitler rejimine uygulanışına dair bkz. Peter Hüttenberger, "Nationalsozialistische Polykratie," *Geschichte und Gesellschaft*, 2 (1976), s. 417–442; ve Ian Kershaw, *The Nazi Dictatorship: Problems and Perspectives of Interpretation*, 4. baskı, Londra, 2000, s. 58–59'daki özet.

34 Payne, s. 119, 122.

35 Papalığın Roma başkentli İtalya devletini, İtalya devletinin de Vatikan merkezli papalık devletini tanıdığı antlaşma. 1948'de İtalya anayasasına girmiştir. İtalyan devleti ile Katolik Kilisesi arasındaki ilişkileri düzenler. (ç.n.)

arttırdı.[36] Mussolini başlarda Faşist Parti içinde dahi parti lideri olarak kabul edilmiş eşitler arasında birinci konumunda olmasına rağmen, gücünün kaynağını aldığı yerel parti örgütünü kontrol eden *ras*'ların (Etiyopya'ya özgü bir deyiş) yani yerel şeflerin bağımsız güç kaynaklarını tanımak zorundaydı.[37] Yine de ilk dönemde bu güç odaklarıyla arasındaki karşılıklı bağımlılık ortadan kalktı ve 1920'lerin sonuna gelindiğinde yerini Duce'nin parti üzerindeki tam tahakkümüne bıraktı.

Mussolini iktidarı ele aldıktan sonra ilk mücadelesini Faşist Parti'yi kendi mutlak iradesine bağlı kılmak için verdi. Bu hedefe ulaşmadaki bir aracı 1922'de kurduğu ve altı yıl sonra sözüm ona "rejimin tüm eylemlerini eşgüdümleyen yüce kurum" hâline getirdiği Yüksek Faşist Konseyi oldu. Fiiliyatta ise bu konsey nadiren toplantılar yaptı, hiçbir yasama gücü yoktu ve Mussolini'nin şahsi idaresinin bir aktörü olmaktan öteye geçmedi.[38] Mussolini 1940'ta savaşa girmek ve sonrasında Yunanistan'a saldırmak gibi büyük kararlarını alırken Yüksek Faşist Konseyi'ne danışmadı bile. Buna rağmen 1943'te yaşananlardan anlaşılacağı üzere görünürde ehlileştirilmiş olan bu konsey Mussolini'ye karşı gelebiliyordu. Zira Mussolini'nin görevden alınmasıyla sonuçlanan isyana önderlik eden Yüksek Faşist Konseyi olacaktı. Yüksek Faşist Konseyi bile her ne kadar fiiliyatta iğdiş edilmiş olsa da Mussolini'nin gücüne karşı kurumsal olarak bir kontrol mekanizması teşkil ediyordu. Aksine Hitler belirli durumlarda otoritesine meydan okuyabilecek herhangi bir kurumun varlığına karşı tetikte olduğundan Nazi Partisi üyelerinden bir senato kurma önerilerini mütemadiyen reddediyordu.[39]

Mussolini mutlak güce sahip olamasa da 1925 ila 1940 arasında kuvvetini arttırdığından aldığı kararları etkili bir kontrole maruz kalmayan "mutlakiyetçi bir hükümdar"[40] benzeri bir konum edindi.[41]

36 Payne, s. 117.

37 Adrian Lyttleton, *The Seizure of Power*, Londra, 1973, s. 72–75, 175; Bosworth, *Mussolini*, s. 154–155, 160–165.

38 Payne, s. 116, 118–119.

39 Martin Broszat, *Der Staat Hitlers*, Münih, 1969, s. 262; Dieter Rebentisch, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989, s. 422.

40 Yazar burada politik konulardaki mutlakiyetçi, pragmatist ve çıkarcı görüşleriyle tanınan İtalyan siyaset felsefesi düşünürü Machiavelli'nin (ö. 1527) *Il Principe* (Hükümdar) adlı eserine gönderme yapmaktadır. (ç.n.)

41 Maurizio Bach, *Die charismatischen Führerdiktaturen: Drittes Reich und italienischer Faschismus im Vergleich ihrer Herrschafisstrukturen*, Baden-Baden, 1990, s. 111.

Parti üzerindeki kontrolün kademeli olarak merkezileştirilmesi, şatafatlı Duce kültünün gelişmesi, olgunlaşması ve Habeşistan savaşının etkisi, gücünün genişlemesinde hayati rol oynadı.

1925'ten itibaren parti örgütünün dur durak bilmeden bürokratik merkezileştirilmesi sebebiyle partilerin bölgesel liderleri yani *ras*'ların elde kalan bağımsızlığı darbe aldı. 1930'lara gelindiğinde bölge şeflerinin Cremona bölgesindeki faşistlerin sert patronu ve 1920'lerde kısa bir süre parti sekreterliğini yürütmüş Roberto Farinacci gibi en özerklerine bile nefes aldırılmadı. Mussolini'ye son derece sadık olan iki genel sekreter, Augusto Turati ile Achille Starace, faşist hareketin ilk döneminin en asi unsurlarını başarılı bir şekilde tasfiye etti ve partiyi, kitleleri rejimin ve özellikle de liderinin arkasında seferber etmeye ve halka faşizmin amaç ve öğretilerini aşılamaya çalışmaya adanmış, muazzam ölçüde genişlemiş bir örgüt hâline getirdi. Bu yıllar boyunca iktidarın imgesi dikkatlice şekillendirildi ve düzenlendi. 1930'ların sonuna gelindiğinde parti devasa bir büyüklüğe ulaşmıştı. Avrupa savaşının arifesinde İtalya nüfusunun neredeyse yarısı partiye ya da alt örgütlerinden birine resmen üyeydi.[42] Ancak Faşizm öğretiler bakımından ancak sığ bir etki yaratabilmişti. Rejime ve Mussolini'nin halka aşılamaya çalıştığı faşizmin "savaşçı ruhuna" bağlılık yayılmadı; Nazizm'in Alman halkında yarattığı etkiden çok daha yüzeysel kaldı.[43]

1930'lar itibarıyla Faşist Parti büyük ölçüde Mussolini'ye dalkavukluğun devasa boyutta bir aracı olmuştu. Bunun yanında Duce kültü de gereğinden fazla büyüme gösterdi. Faşist propagandanın halka defalarca tekrar ettiği Duce'nin "yanılmaz olduğu" inancının barındırdığı dinî esintileri vurgulamaya lüzum yok. Almanya'da Hitler'in yarı tanrılaştırılmasında olduğu gibi böylesi bir inanış Faşist Parti'ye ya da partinin öğretilerine kısmen bağlılık ile kolaylıkla bir arada götürülebilirdi.[44] Yine de Duce kültü inşa edilerek halk nezdinde Mussolini'nin mevkiini muazzam ölçüde güçlendiren popüler bir desteğin yaratıldığı barizdi. Duce 1930'lu yılların başlarında yüksek kademelerde görev yapan, faşist hareketin erken döneminde öne çıkmış, gittikçe artan hâkimiyetine pürüz teşkil edebilecek isimlerin neredeyse tamamını

42 Payne, s. 221.

43 Corner, özellikle s. 199, 206–217.

44 Piero Melograni, "The Cult of the Duce in Mussolini's Italy," *Journal of Contemporary History*, 11 (1976), s. 221–237.

görevden alacak kadar kendine güveniyordu. Bu isimlerden bazılarının Mussolini'ye kin beslediği, onun en zayıf olduğu anda Yüksek Faşist Konseyi'nin 1943 Temmuz'undaki mukadder toplantısında açığa çıktı. Ancak Faşist Parti'nin bölünmüş, ortak bir sesten yoksun olan eski nüfuzluları güçlerinin bir süreliğine bireysel olarak Mussolini'ye bağlı olduğunu gördü.[45] Duce eskiden kudretli Faşist yoldaşı olan isimleri harcayarak kendi mevkiini kuvvetlendirdi. Onların yerine göreve getirdikleri ise ekseriyetle vasat olmanın yanında ayan beyan kendi müritlerindendi.

Mussolini, en mühim bakanlıklarının bazılarını kendisinde topladı. Bu bakanlıklardan biri 1933'te üstlendiği dışişleri bakanlığı (sabık bakan Faşist Parti'nin Bologna sorumlusu Dino Grandi'nin idaresinde Dışişleri Bakanlığı'nın yeterince mütearrız olmadığı düşünülüyordu) ve silahlı kuvvetler bakanlıklarıydı.[46] Dış politikanın daha iddialı bir hâl alacağının bir işaretiydi bu. Mussolini'nin sermaye, devlet bürokrasisi, ordu komutası ve en önemlisi de İtalya Kralı gibi rejimin diğer "ağır toplarıyla" ilişkisinde genel itibarıyla karşı çıkması zor bir pozisyona yerleşmiş ve hâkimiyetinin kapsamı genişlemişti. Yani "iktidar karteli" varlığını sürdürse de 1930'lu yılların ilerleyen günlerinde güç dengesi önemli ölçüde Mussolini lehine değişti. Buna mukabil Mussolini'nin bağlı olduğu mütearrız yayılmacılık, özellikle de kendisi de Duce kültüne yenik düşerek kendi yanılmazlığı efsanesini tamamen benimsedikten sonra Faşist siyasetin daha büyük bir parçası hâline geldi. Bunun ülke açısından ne gibi sonuçlar doğuracağından korkan kişiler için ise engellenmesi daha zorlaştı.

Habeşistan savaşının Duce'nin hâkimiyetinin arttırılmasına büyük bir katkısı oldu. Bu hakiki manada Mussolini'nin savaşıydı. 1932'den beri bu savaşı planlıyordu. Duce savaşın arkasında kararlılıkla durdu ve Cemiyet-i Akvam İtalya lehine bir diplomatik çözüm bulmaya çalışmasına rağmen çatışmanın yolunu açtı. Badoglio'nun İngiltere ile savaşla neticeleneceği uyarılarına, risk almaktan nefret eden ve daha büyük bir felakete girmekten korkan muhafazakâr kadronun ikazlarına, en önemlisi de ilerleyen dönemde bizzat Mussolini'nin de kendisini savaşa zorla sokmak durumunda kaldığını ifade ettiği kralın endişelerine

45 S. J. Woolf (ed.), *Fascism in Europe*, 2. baskı, Londra, 1981, s. 62.

46 Payne, s. 219–220.

karşın İtalyan diktatörü savaş kararını ısrarla savundu.[47] Ertesi bahar savaş kazanıldığında Mussolini'nin muazzam bir dalkavukluk eseri olan propaganda ile durmaksızın reklamı yapılan zaferi tamama ermişti. Mussolini'nin mevkii yine devasa bir takviye aldı. "Kahraman" imajı daha da parlatılmış oldu. Duce kültü doruğuna ulaştı. Mussolini özellikle de savaş ve barış meselesinde rejimin tüm figürlerinin üstünde bir konuma yükseldi. Savaştan önce Mussolini'ye son derece sadık Ciano 1936'da Dışişleri Bakanlığı'nı üstlendiğinde Duce'nin Dışişleri alanındaki hâkimiyeti azalmadı. Habeşistan savaşının İtalya'daki güç dengesi için önemli bir başka neticesi daha oldu. Kral dahil eskinin seçkinleri savaşa girmek istememişti. Bununla beraber, kazanılan zaferin ihtişamıyla – Mussolini sonraları kralın övgü hak etmediğinden dem vursa da – övünmüşlerdi.[48] Dahası, Batılı demokrasilerin bu savaşa verecekleri tepkiden korkmalarına rağmen – kökenleri 1914 öncesindeki muhafazakar kadroların ve liberal hükümetlerin emperyal hayallerine dayanan – yayılmacı politikaları desteklemişlerdi.[49] Ayrıca bu zümre Habeşistan'daki savaş başladığında da yaşanan vahşete ortak oldu. Savaş esnasında yapılan barbarlık eseri eylemler bizzat Mussolini'nin değil askerî komutanın emri sonucunda gerçekleştirildi. Buna karşın insanlık dışı uygulamaların ölçüsünü belirleyen Duce'nin kendisiydi.[50]

Habeşistan savaşından sonra Mihver kurularak Almanya'ya ittifaka girilmesi, İtalya'nın İspanyol İç Savaşı'na müdahalesi, Mussolini'nin Münih Antlaşması'ndaki arabuluculuk rolü ve Arnavutluk'un ilhakı gibi gelişmelerin hepsi dışişlerindeki siyaset üretiminin açıkça Duce'nin ve kendisini destekleyen ve kışkırtan Ciano'nun yetki alanına girdiğini işaret ediyordu. Savaş ve barış meselelerinde karar alma mekanizması bireyselleştirilmiş durumdaydı. Müzakerenin "Faşist tarza" uygun olmadığı söyleniyordu. Ani karar alınması, "Napolyonvari" vasıfların emaresiydi.[51] Mussolini 1938 Mart'ı itibarıyla silahlı kuvvetlerin başkomutanı

47 Knox, *Common Destiny*, s. 96; Burgwyn, s. 120; John Whittam, *Fascist Italy*, Manchester, 1995, s. 113.

48 Knox, *Common Destiny*, s. 96.

49 R. J. B. Bosworth, *Italy, the Least of the Great Powers: Italian Foreign Policy before the First World War*, Cambridge, 1979, özellikle 1, 2 ve 4. bölümlerde İtalya'nın savaş öncesi büyük güç olma hırsının ardında olan sosyal ve siyasal nüfuza sahip seçkinler arasındaki geniş fikir birliğini inceliyor.

50 Bosworth, *Mussolini*, s. 255; Mack Smith, *Mussolini as a Military Leader*, s. 7.

51 Mack Smith, *Mussolini as a Military Leader*, s. 5, 31.

mevkii bulunan kral ile eşit statü iddia ediyordu.[52] Faşist devletin Yüksek Faşist Konseyi, (uzun süredir Mussolini'nin atadıklarıyla sınırlı olan) Senato ve (1939'da ölüm döşeğindeki eski Temsilciler Meclisi'nin yerini alan) Korporasyonlar Ulusal Meclisi gibi sözde temsil kurumlarının karara bir katkısı olmadı.[53] Kararların müşterek alındığı kurumsal bir meclis ya da örgüt yoktu. Bakanlar Konseyi sadece görünürde demokratik bir hükümet sisteminin kabinesini andırıyordu. Yalnız Mussolini çağırdığında toplanıyor, Duce'nin duyurularını dinliyordu ve tamamen onun hâkimiyeti altında, siyaseti şekillendirmede rol oynayan bir kurumdan ziyade hâlihazırda alınmış kararların ilan edildiği bir müesseseydi. Kararı alan Mussolini'ydi. Bu bakımdan mevkii Hitler'in Almanya'daki konumuyla benzeşiyordu. Ancak Hitler'in gücünü frenleyebilecek hiçbir mekanizma yokken Mussolini hâlâ devlet başkanı olan ve silahlı kuvvetlerin bağlı olduğu kralın onayına tabiydi.

Faşist devlet dahilinde Mussolini'nin savaş ve barış meseleleri gibi hayati durumlarda karar gücünü etkileme ihtimali olan yalnız iki araç kalmıştı. İlki Dışişleri Bakanlığıydı. Bakan Ciano feci sonuçlar doğuracağını düşündüğü için savaştan kaçınma niyetinde olduğundan 1939'da kayınpederi Duce ile yolları keskin biçimde ayrılmaya başlamıştı. Ancak bakanın muhalefet etmesinin sebebi esasen Mussolini'nin İtalya'yı savaşa sokmaya dünden hazır olmasının doğurabileceği sonuçlardan korkmasıydı. Gizliden gizliye bir gün Mussolini'nin varisi olacağını uman Dışişleri Bakanı özellikle de Balkanlarda yayılma siyasetine en az Duce kadar bağlıydı. Bakanlık görevini amatörce yerine getiriyor; Mussolini'ye ekseriyetle bakanlığın uzmanlarının görüşüne değil kendi düşüncelerine dayanan tavsiyeler veriyordu. Geleneksel olarak hâlihazırda yayılma siyasetine meyilli bakanlığın yüksek kademelerine faşistlerin atanması doğal olarak hariciye personelini bir nebze radikalleştirdi.[54] Ayrıca Ciano bakanlıkta mevcut geleneğin etkisini azaltacak makbul isimleri ve dalkavuklarını barındıran bir üst zümre oluşturmuştu.[55]

Mussolini'yi etkilemesi muhtemel ikinci etken de önceden ifade edildiği üzere askerî danışmanlarıydı (ve onların da arkasındaki kraldı).

52 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 10, 18.
53 Bosworth, *Mussolini*, s. 347.
54 Bosworth, *Mussolini*, s. 246.
55 Burgwyn, s. 145–146.

Bu grup Duce'nin 1935'te aldığı Habeşistan'a taarruz kararını gönülsüzce desteklemişti. Ne var ki Mussolini haklı çıkmış, bu da onun mevkiini kuvvetlendirmişti. Kıdemli askerî danışmanlarına dahi yapmacık bir itaatkârlık hâkim oldu. Duce'nin huzuruna kabul edilen general ve amiraller faşist selamıyla Mussolini'yi selamlamadan evvel Palazzo Venezia'daki muazzam odasının öbür ucuna kadar on sekiz metre koşardı.[56] Askerî liderler yine de 1939'da Mussolini'ye silahlı kuvvetlerin Batılı demokrasilerle savaşa hazır olmadığını aktarabildi. Mussolini son derece gönülsüz olsa da son dakikada Ciano ve askerî danışmanlarının baskılarına boyun eğmiş ve kral da savaşa muhalefetini dile getirdiğinde nihayetinde pes etmişti.

Mussolini Almanya ile birlikte savaşa girmeme kararını kendisinin ve İtalya'nın prestijine büyük bir darbe olarak gördü. Duce ilerleyen aylarda savaş arzusu ile silahlı kuvvetlerin kendisinin de kabul ettiği üzere savaşacak durumda olmadığı gerçeğinin yarattığı gerilimin acısını çekecekti. Önüne bir fırsat çıkmasını beklemekten başka seçeneği yoktu. Umduğu fırsat nihayetinde karşısına çıkacaktı.

III

Mussolini İngiltere ve Fransa, Almanya'ya savaş ilan ettikten bir gün sonra 4 Eylül 1939'da Hitler Almanyası ile dayanışma hâlinde olduğunu apaçık ifade etti. Fransızların savaşmak istemeyeceği kanaatindeydi (Duce İngiltere'den bahsetmese de Ciano İngilizlerin dahil olmasının savaşın "uzun, belirsiz ve amansız" bir şekilde süreceğini garantilediğini düşünüyordu.) Ciano'nun ifade ettiği üzere diktatör "hâlâ Yugoslavya'ya karşı büyük bir girişimde bulunarak Rumen petrolünü ele geçirmeyi tahayyül ettiğini" söylüyordu. Ayakları nispeten daha yere basan dışişleri bakanı, Duce'nin "doğru zamanda" müdahil olmak üzere iktisadî ve askerî gücü toparlamak için tarafsızlığı kabul etmek zorunda kaldığını demeye getirdi. Gelgelelim Mussolini bir anda hâlâ aklının bir köşesinde olan, savaşa Almanya'nın yanında katılma fikrine dönüveriyordu. Ciano Mussolini'yi bu yoldan döndürmeye çalışmak zorunda olduğunu hissediyordu. "Aksi takdirde [bu yolun sonu] ülkenin, faşizmin ve bizzat Duce'nin sonunu getirecek." şeklinde adeta kehanette bulundu.[57]

56 Mack Smith, *Mussolini as a Military Leader*, s. 5.

57 *Ciano's Diary*, s. 144–145.

Almanların Polonya'da kazandığı zaferler Mussolini'yi yakında yeni bir barış anlaşması için arabuluculuk yapabileceğine inandırdı. Ancak kifayetsizlik İtalya'nın büyük ölçüde silahlı kuvvetler bürokrasisi dahilinde yaygın hâle gelmişti ve tamiri mümkün değildi. Bu sebeple Eylül ayının ortalarına gelindiğinde ülkenin altmış yedi tümeninden sadece on tanesi muharebeye hazırdı ve temel teçhizat son derece yetersizdi. Tüm bunlar sonucunda İtalya savaşa askerî bakımdan acınası bir şekilde hazırlıksızdı ve İtalyan halkında Alman karşıtı hissiyat kuvvetlenmişti. Bunlar kendisine hatırlatılmasına rağmen Mussolini'nin Almanya'nın yanında savaşa giremediğine hayıflandığı açıktı.[58] Duce "Büyük bir ulus itibarını kaybetmeden uzun süreliğine tarafsız kalamaz." kanaatindeydi. Millet müdahil olmaya hazırlanmak zorundaydı.[59] Hüsran dolu Mussolini'nin elinden sadece hazırlanmak ve beklemek geliyordu. Almanların nihai zaferine olan güveni dalgalanıyordu. Duce Almanya ile Batılı güçler arasında, İtalya'nın çözmek zorunda kalacağı kanlı bir açmazın kendisinin işine geleceği imasında bile bulundu.[60] 1940 baharında dahi Almanların Fransa taarruzunda çok kanın dökülebileceğini ve saldırının kesin sonuç vermeyeceğini tahmin ediyordu.[61] Hitler'in başarılarını kıskanan Duce Alman diktatörünün "hızının kesilmesi" hâlinde hiç de rahatsız olmazdı.[62]

Peki tam tersi olsa ne olurdu? Hitler 1 Ekim'de Berlin'de Ciano ile görüştüğünde Almanya ve İtalya'nın kaderinin ayrılmaz bir şekilde birbirine bağlı olduğunu açıkça ifade etmişti. Almanya'nın mağlup olması İtalya'nın Akdeniz'in efendisi olma rüyalarının sona ereceği anlamına gelirdi. Hitler Roma'nın harp dışı kalmasına anlayış gösterse de "İtalya'nın bir noktada önüne çıkan elverişli fırsatlardan faydalanarak savaşa müteredditbir şekilde katılmak durumunda kalacağı" imasında bulundu.[63] Mussolini Almanların hızla zafer kazanacağı ve İtalya'nın henüz bu fırsattan istifade edebilecek durumu olmayacağından korkuyordu.

58 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 55–56.

59 *Ciano's Diary*, s. 145–146, 151, 157 (alıntı s. 157).

60 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 62.

61 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 79.

62 *Ciano's Diary*, s. 163.

63 *Ciano's Diplomatic Papers*, ed. Malcolm Muggeridge, Londra, 1948, s. 314–315 (alıntı s. 314).

Duce ülkesinin en erken 1942'de hazır olabileceğinin bilincindeydi.[64] Hitler'e ifade ettiği üzere İtalya uzun soluklu bir savaşa dahil olamazdı.[65] Ciano'nun o sonbahar aylarında not düştüğü üzere Mussolini yine de "bizi oyuna sokacak bir şeyler yapmak istiyor." Duce kendisini "dışlanmış hissediyordu, bu da ona acı veriyordu."[66]

Mussolini savaş başladıktan hemen sonra 1940 Mayıs'ı itibarıyla İtalya'nın savaşa müdahil olabileceğinden bahsetmişti. Ama Duce'nin bu iyimserliği kısa süre içinde yok oldu. Kendisine yıl sonuna dek ulaşan askerî hazırlığın durumuna ilişkin raporlar tamamen iç karartıcıydı. Kara ve deniz kuvvetleri ancak 1943-1944 itibarıyla tamamen seferber olabilirdi. Hava kuvvetleri onlardan daha erken fakat en iyi ihtimalle 1941'in ortalarında savaşa hazır hâle gelebilirdi. Tahminler deneyime değil umuda dayanıyordu. Mussolini 1940'ta savaşa girme umudundan vazgeçmek zorundaydı. Muhtemel müdahale tarihini 1941'in ikinci yarısına çekti.[67]

Müdahale askerî hazırlıklar bakımından istenenden daha evvel gerçekleşecek olsa da İtalya'ya Mussolini'nin yıllardır ulaşmak istediği hedeflerine varması için kaçırılmaması gereken eşsiz bir fırsat verecekti. Duce Akdeniz'de İngiliz ve Fransız hâkimiyetine son vermeyi, Akdeniz'i bir "İtalyan gölü" hâline getirerek İtalya'nın büyük bir güç için elzem olan okyanusa erişimini sağlamayı ve Balkanları arka bahçesi yapmayı arzuluyordu. Savaş içinde bir başka savaş, adeta paralel savaş tasavvur ediliyordu. Mussolini daha 1939 sonbaharında, Hırvatistan'ı kukla devlet hâline getirmek üzere yakın gelecekte muhtemel taarruzunun hedefi olarak Yugoslavya'yı gözüne kestiriyordu. Ciano da kayınpederini destekliyordu. İtalyan askerî planlayıcıları silahlı kuvvetlerin bu projeyi gerçekleştirmeye muktedir olduğunu, gelecek bahar gibi erken bir tarihte eyleme geçilebileceğini düşünüyordu. Ne var ki İngiliz garantisi altındaki Yunanistan bambaşka bir meseleydi. Mussolini,

64 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 61.

65 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 68; *DGFP*, 8, belge no. 504, s. 608–609 (Mussolini'nin Hitler'e 03.01.1940'ta yazdığı ve ufak değişiklikler sonrası 05.01.1940'ta gönderilen mektubu). Ciano Mussolini'nin mektubunu "irfan ve itidal eseri, kıymetli bir belge" olarak nitelendiriyor (*Ciano's Diary*, s. 194).

66 *Ciano's Diary*, s. 164.

67 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 71, 75.

"Yunanistan yolumuzun üstünde değil." diye konuşmuştu.[68] Aslında "şimdilik değil" demek istiyordu. O takdirde Yugoslavya'ya karşı bir eyleme de girişilemezdi. Mevcut durumda Balkanlarda büyük bir karışıklık çıkması çok riskli olurdu. İtalya büyük savaşa müdahil olup Balkanlarda taarruza girişmek için daha elverişli şartlar yaratana dek beklemek durumundaydılar.

Mussolini 1940 baharı itibarıyla Almanların Fransa taarruzunun daha fazla ertelenmeyeceği kanaatindeydi. Duce 1940 Mart'ının ortasında Brenner Geçidi'nde Hitler'le buluşmanın hemen öncesinde dikta ortağının yakında "barut fıçısını ateşlemesini" ve Batı'da taarruza geçmesini bekliyordu. İtalya o zaman Almanya ile dayanışma gösterecek olsa da vakti gelene kadar savaşa girmeyecekti. Duce İtalyan askerlerini Wehrmacht'ın yanında görmüş geçirmiş Fransız ordusuna karşı ateş hattına sürmeyi düşünmüyordu. Harp dışılık durumu ile savaşa katılım arasındaki ince çizgide yürüyen Duce, Ciano'ya İtalyan güçlerinin "savaşa girmeden de girmiş kadar düşman askerini meşgul edeceğini ama her ihtimale karşı uygun bir zamanda harekete geçmeye hazır olduğunu" söyledi.[69]

Mussolini 18 Mart'ta Brenner'deki görüşmelerinde Hitler'e İtalya'nın savaşa dahil olmasının "kaçınılmaz" olduğunu ifade etti. Bu Alman savaş gayretine askerî yardım zemininde olmayacaktı, Almanya pekâlâ kendi başına savaşabilirdi. İtalya "kendi şerefi ve menfaatleri savaşa müdahil olmasını gerektirdiğinden" harekete geçecekti. Duce yine de İtalya'nın dört yeni savaş gemisi ve hava kuvvetleri hazır olduğunda yani en erken dört ay sonra müdahil olacağını ekledi. Zaten İtalya'nın mali durumu da (bildiği üzere ülke iflasın eşiğindeydi ancak bunu Hitler'e söylemeyecekti) uzun süreli bir savaşa dahil olmaya müsaade etmezdi. Hitler Fransa mağlup edildikten sonra İngiltere'nin barış istemek zorunda kalacağına ve İtalya'nın Akdeniz'in hâkimi olacağına dikkat çekti. Führer Fransa taarruzunda İtalyan kuvvetlerinin Rhône Vadisi'nde Wehrmacht ile uygun adım yürüdüğünü tasavvur ediyordu. Harekâtın başarısı İtalya'nın katılımına bağlı hâle gelirse İtalyan hava kuvvetleri de güney istikâmetinden Fransız havaalanlarına saldırmak için Luftwaffe ile eş güdümlü çalışmalıydı. Mussolini askerî taktiklere

68 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 52–54, alıntı için bkz. s. 52.

69 *Ciano's Diary*, s. 222–223.

ilişkin noktalara doğrudan yanıt vermedi. Ne var ki Hitler Mussolini'ye psikolojik baskısında başarılı olmuştu. Duce'yi zaten meyilli olduğu istikamette harekete geçmeye teşvik etmişti. Mussolini dikta ortağına İtalya'nın fiilen Almanya tarafında savaşa gireceğini doğruladı. İtalyan diktatörü "Almanya muzaffer şekilde ilerlediği anda" müdahil olacağını, Müttefikler Almanya'nın taarruzuyla sarsılırsa nakavt edecek ikinci vuruşu yapmak için vakit kaybetmeyeceğini ifade etti. Alman ilerleyişi yavaş olursa da bekleyecek ve İtalya'nın müdahalesinin zamanını Almanya'ya en fazla yararı dokunacak şekilde ayarlayacaktı.[70]

Görüşme sadece Mussolini'nin Hitler karşısında hissettiği aşağılık kompleksini kuvvetlendirmeye yaradı. Duce ikinci plana düşmekten, çoğunlukla Hitler konuşurken susmaktan nefret ediyordu. Ama en azından Hitler'in hemen Fransa'ya taarruz edeceği korkuları dinmişti. Duce Brenner'den önceden düşündüğünün aksine Alman taarruzunun eli kulağında olmadığına kanaat getirmiş hâlde döndü.[71] Yine de artık zamanı fark etmezdi, İtalya'nın doğrudan müdahale edeceğinin taahhüdünü vermişti bir kere.

Brenner görüşmesi Mussolini'de derin bir iz bıraktı. Ciano birkaç gün sonra Duce'nin "bugünlerde keyfinin yerinde olduğunu" ve "her geçen gün daha da Alman yanlısı hâle geldiğini" not düştü. Mussolini artık açık açık Almanya'nın yanında savaşa girmekten bahsediyor, tasarladığı yol haritasını Ciano'ya ana hatlarıyla anlatıyordu. Güney Fransa cephesinde Wehrmacht ile hareket etmeyecek, onun yerine Alpler bölgesinde savunma pozisyonu alacaktı. Libya'da da aynısını yapacak, buna mukabil Habeşistan'dan (hemen kıyısındaki, ufak tefek Fransız Somalilandı'nda bulunan) önemli bir limanı olan Cibuti'ye ve güneyde İngiliz sömürgesi Kenya'ya doğru taarruza geçecekti. İtalyanların bakış açısından kritik öneme sahip Akdeniz'de İngiliz ve Fransızlara karşı havadan ve denizden taarruz başlatacaktı. Ciano Mussolini'nin mütearrız hâlinin, Faşist hareketin diğer liderlerini de müdahale yanlısı çizgiye getirmeye başladığına dikkat çekti. Yine de bazıları Ciano'nun

70 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 364–365; *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichnungen über die Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941*, ed. Andreas Hillgruber, karton kapaklı baskı, Münih, 1969, s. 52–53, 55, 57; *DGFP*, 9, belge no. 1, s. 1–16.

71 *Ciano's Diary*, s. 224–225.

"macera" olarak ifade ettiği bu girişime muhalefetini sürdürdü. Ciano da bu kanıdaydı ama sert duruşu zayıflıyordu. Bakanın işaret ettiği üzere İtalyan halkının çoğu hâlâ savaştan uzak durma taraftarıydı.[72] Mussolini için halkın görüşünün ehemmiyeti yoktu.

Mussolini görüşlerini kral, Ciano ve komutanlar için hazırladığı bilgi notu ile 31 Mart'ta sundu. Sulh yapılması hâlinde İtalya'nın önemli bir rolü olacak olsa da bu ihtimalin ekarte edilebileceğini düşünüyordu. Savaş devam edecekti. Duce'ye göre Almanya zafer kesin olana dek Batı'da büyük bir kara harekâtına girişmeyecekti. Bu esnada "sahte savaş"ına hava ve deniz harekâtlarını yoğunlaştırarak devam edecekti. Mussolini muhtıranın kritik bir paragrafında İtalya'nın karşı karşıya olduğu kararları anlatmaya koyuldu. İtalya'nın tek seçeneğinin savaşa Almanya safında müdahil olmak olduğunu ifade etti. Savaşın dışında kalmalarının mümkün olduğunu düşünmek saçma olurdu. Bir başka deyişle tarafsızlık ihtimali akla getirilemezdi. İzledikleri siyaseti değiştirip Batılı Müttefiklerin tarafına geçmeleri de söz konusu değildi. Mussolini taraf değiştirmelerinin anında İtalya'nın Almanya'yla baş başa bırakılacağı bir savaşa yol açacağını söyledi. Mevcut pozisyonları Almanya ile ittifak temeline kurulmuştu. İtalya hedeflerini yalnızca bu ittifakı sürdürerek, Akdeniz'de hâkimiyet kurmak için paralel bir savaş vererek elde edebilirdi. Dolayısıyla asıl mesele savaşa girilip girilmeyeceği değil ne zaman girileceğiydi. Duce silahlı kuvvetlerin zafiyetinin farkında olduğundan bunu mümkün olduğunca erteleyecekti. Uzun soluklu bir savaş verilmesi iktisadî şartlar yüzünden imkân dahilinde değildi. Yine de savaşa katılırlarsa reddedilemeyecek fırsatlar onları bekliyordu. Mussolini bu ifadelerden sonra Ciano'ya baş başayken anlattığı üzere ancak biraz daha detaylandırarak İtalya'nın müdahale stratejisini aktardı.[73]

Duce üç gün sonra Bakanlar Konseyi'ne seslenirken savaş taraftarı retoriğini sürdürdü. Almanların her an taarruza geçebileceğini düşünüyordu. Bir kez daha seçenekleri tasavvur etti. İngiltere ve Fransa yönünde meyletmesi İtalya'yı "demokrasilerin yalakası olarak gösterir"

72 *Ciano's Diary*, s. 225–226.

73 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 89; *DDI*, C. 3, belge no. 669, s. 576–579; Burgwyn, s. 212. Ayrıca bkz. *Ciano's Diary*, s. 232.

ve Almanya'yla çatışmaya yol açardı. İtalya tarafsız görünürse "uluslararası camiada büyük güçlerden biri olarak prestijini bir asırlığına, Faşist bir rejim olarak ise sonsuza dek yitirirdi." Haliyle tek seçenek "kendi hedefimize ulaşmak için Almanlarla hareket etmekti." Bu hedeflerse, diye devam etti Duce ve klasik yöntemiyle hedefleri özetledi: Akdeniz imparatorluğu olmak ve okyanusa erişmek. Ciano, Mussolini'nin Almanların muzaffer olacağına ve Hitler'in İtalya'nın ganimetten payını alacağı sözüne gönülden inandığını not düştü. Dışişleri Bakanı şahsen her iki konuda da şüpheliydi.[74]

Komutanlar hâlâ ikna olmamıştı. Kuvvet komutanlarının Badoglio ile 9 Nisan'da yaptığı toplantının neticesi parlak değildi. Komutanlar sınırlı bir taarruz konusunda dahi karamsardı; Fransızlar mağlup olsa da Almanlarla yakın askerî iş birliğinden kaçınılmasında ısrar ediyor, Libya'dan yapılacak bir taarruzun imkanı olmadığını düşünüyor, Akdeniz'de yapılacak hava ve deniz harekâtlarına ümit bağlamıyor ve İtalya'nın Habeşistan'daki durumu konusunda endişe duyuyorlardı. Durumu Mussolini'ye özetleyen Badoglio yalnızca Almanların düşman kuvvetlerini doğrudan mağlubiyete uğratması hâlinde kendi müdahalelerinin zahmete değeceği sonucuna vardı.[75] Mussolini'nin savaş hırsı ve komuta kademesinin pasifliği arasında hâlâ bir uçurum mevcuttu. Tam da bu noktada Almanya'nın Danimarka ve Norveç işgali İtalyanların bakış açısını değiştirmeye başlamasına yol açtı. Wehrmacht'ın Mayıs ve Haziran aylarında Batı harekâtında kaydettiği muhteşem zaferlerle kanaatleri tamamen istikamet değiştirecekti.

Mussolini'nin Almanya'nın Danimarka ve Norveç işgaline verdiği ilk tepki açıkça tasvip etmek oldu. "Savaş böyle kazanılır işte." diye konuştu. Ciano'yla baş başaydı, mevzu Hırvatistan'dı. Dışişleri Bakanı "[Mussolini'nin] avuçları kaşınıyor." yorumunu yaptı. Duce Avrupa'da mevcut kargaşadan istifade etmek için tempoyu hızlandırmaya meyilliydi. Ciano, liderinin Ağustos sonundan evvel harekete geçmeyeceğini söylese de (bundan birkaç gün sonra bu tarihi 1941 baharı olarak değiştirecekti), Duce'nin hiç olmadığı kadar mütearrız ve Alman yanlısı olduğunu düşünüyordu. Ne var ki hâlâ müdahaleye muhalif tavrını

74 *Ciano's Diary*, s. 231.

75 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 90–91, 93–94.

koruyan kral ile görüşünce Mussolini'nin sinirleri bozulacaktı. Ciano kendisinin, "Birileri tarih yazarken biz elimiz kolumuz bağlı oturuyoruz. Ne kadar aşağılayıcı." yorumunu aktardı. "Bir milleti büyük millet yapmak için sürükleyerek bile olsa savaşa sokacaksın. Ben de onu yapacağım." diyordu Duce. Gelgelelim takvimler Mayısı gösterirken dahi sadece kral değil İtalya ordusunun komutanları da ekseriyetle bu savaşa katılmaya karşıydı. Hitler'in İskandinavya'da kaydettiği başarılar kamuoyunda etkili olsa da (Mussolini aşağılayıcı bir dille, İtalyan halkının "fahişe gibi... her zaman kazanan taraftan yana olduğunu" söylüyordu) toplumun geneline Alman taraftarı ya da savaş yanlısı bir tavır henüz hâkim olmamıştı.[76]

Almanların 10 Mayıs 1940'ta başlayan Batı taarruzunun arifesinde İtalya'nın savaşa müdahil olup olmayacağı hâlâ kesin değildi. Ciano günlüğüne Mussolini'nin şüphesiz daha keskin ve tavizsiz bir şekilde mütecaviz bir tutum sergilediğini not düştü. Faşist Parti liderlerinin bazıları da Duce'nin izinden gidiyordu. Savaş yanlısı muazzam propaganda toplumda izini bıraktı ve bazı kararsızları erken müdahaleyi desteklemeye sevk etti. Yani savaş destekçileri özellikle de Almanların İskandinavya'daki başarılı harekâtlarından sonra daha güçlendi. Ne var ki savaş karşıtlarının da bir ağırlığı vardı. Bunların arasında muhalefeti önce olduğu kadar kesin olmayan Kont Ciano, komuta kademesi ve en önemlisi de kral bulunuyordu. Mussolini'nin kuvvetli ve ısrarlı müdafiliğine rağmen savaş kararı hâlâ muallaktaydı ve resmiyete dökülememişti. Almanların Fransa'daki zaferi bu kadar kesin olmasaydı İtalyan müdahalesi ertelenebilirdi. Belki de savaşa katılma dürtüsü ve müteakkarızlığın etkisini yitireceği yahut tarafsızlığın geçici bir durum olmaktan çıkacağı bir noktaya gelinebilirdi. İhtiyat hâkim olabilirdi. Müttefikler geniş kapsamlı ağır bir yenilgiye uğratılmadan askerî komuta kademesinin yanında halk kitleleri de Almanya'nın tarafında büyük bir savaşa dahil olmaya tamamen karşı olmamakla beraber pek gönüllü değildi ve Duce onları zorla savaşa sokarak risk almış oluyordu. Ciano Mart ayında "kralın işler farklı bir hâl alırsa müdahil olmasının gerekebileceğini düşündüğüne ve bunu hemen yapmaya hazır olduğuna" dair

76 *Ciano's Diary*, s. 234, 235, 236 ve 243. Ayrıca bkz. Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 108.

üstü kapalı bir uyarı aldı.[77] Şartlarda pek olumlu karşılanmayabilecek böylesi bir değişimin seçkin zümre dahilinde direnişe yol açması mümkündü. Hatta belki de doğrudan hanedan başlatmasa dahi kraliyetin en azından destek verebileceği bir askerî darbeyi tetikleyebilirdi.

Ne var ki Almanların Batı'daki zaferi beklenenden daha hızlı, Fransızların çöküşü daha çarpıcıydı. Avrupa'daki güç dengesi altüst oldu. Durum Hitler Benelüks ülkeleri ve Fransa'ya taarruzunu başlatmadan evvel nasıl olursa olsun Wehrmacht'ın hücumunun yarattığı yıkım, manzarayı tamamen değiştirmişti. Görüldüğü üzere Almanların hayret verici zaferi sonrasında Japonya idaresinin yaptığı gibi İtalya'daki seçkin zümre de stratejisini değiştirdi. Tokyo'da olduğu gibi Roma'da da Almanya'nın muzaffer olacağı hissi hâkimdi. Fransa'ya haftalar içinde diz çöktürülmüşken İngiltere'nin mağlubiyeti an meselesi olarak görülüyor, İtalya'yı idare edenler arasından çok azı Hitler'in savaşı kazanacağından şüphe ediyordu. Bu durum İtalya'nın savaşa müdahalesine dair fikirleri kökten değiştirdi.

Fransa'nın teslim olmasıyla değişen şartlar göz önünde bulundurulduğunda Mussolini'nin gönülsüz bir ulusu tek başına zorla savaşa ve sonrasında yaşanan felâkete soktuğunu söylemek yanlış olacaktır. Batılı demokrasilerin tahribatından istifade etme şansının kaçırılamayacak kadar iyi olduğu görüşü İtalya'da yaygındı. Bu sebeple Mayıs'ın ikinci yarısında müdahale yanlısı görüşler güç kazandı. Aksine savaşa muhalif olanlar ise gün geçtikçe sesini çıkarmakta daha da zorlandı. Faşist Parti'nin Bologna'daki bir numaralı ismi Dino Grandi o ana kadar müdahale karşıtıyken Almanların kat ettiği ilerlemeden etkilenerek istikamet değiştirdi. Grandi, Ciano'ya şunu söyledi: "Tamamen haksız olduğumuzu kabul etmeli ve kendimizi yeni döneme hazırlamalıyız."[78] Temkinli yaklaşım kesinlikle yanlış kabul ediliyor, ihtiyatın ucuz yoldan kazanç sağlamak için eşsiz bir fırsatın kaçırılmasına sebep olacağı düşünülüyordu. Tarafsızlar ve şüpheciler hizaya gelmiş durumdaydı. İtalyan halkı ilk ve son kez coşkulu bir şekilde savaş yanlısıydı. Roma'nın bazı yoksul bölgelerinde coşkuyla karşılanmasının verdiği hisle moral bulan Mussolini Haziran başı itibarıyla sokaktaki vatandaşın "[Duce'nin] savaşının

77 *Ciano's Diary*, s. 221.

78 *Ciano's Diary*, s. 253. Savaş atmosferinin değişmesine dair bkz. Denis Mack Smith, *Mussolini's Roman Empire*, Londra/New York, 1976, s. 209–213.

gerekli olduğu fikrine alışmış olduğuna" dair hiç kuşku duymuyordu.[79] Silahlı kuvvetler komutası ve bizzat kral emeksiz yemek, bedelini ödemeden şan ve şöhret kazanma ihtimaliyle tav olmuştu. Önceden de ifade edildiği üzere İtalya'nın idaresindeki zümrenin önemli cenahları Birinci Dünya Savaşı'ndan önce dahi ülkenin büyük güç statüsünü tesis edip sağlamlaştırmak istiyordu. Onların müdahaleye yanaşmamasının sebebi hevesli olmamaları değil müdahalenin neticelerinden korkmalarıydı. Buna rağmen hâlihazırda bulunan yayılmacı arzular daha saldırgan ve dinamik olan Faşist yayılmacılığa kolaylıkla ayak uydurdu.[80] Şimdi başlarına devlet kuşu konmuş gibi hissediyorlardı. Dolayısıyla karar anı geldiğinde Mussolini gönülsüz bir halka, tek başına müdahale kararını dayatmaya çalışır bir hâlde değildi. Artık Duce halk kitlelerinin yarattığı dalganın en önden keyfini sürüyordu.

Mussolini Alman taarruzunun ilk günlerinden itibaren Batılı Müttefiklerin savaşı kaybettiğine emindi. 13 Mayıs'ta Ciano'ya kaybedecek zaman olmadığını söyledi. "Bir ay içinde savaş açacağım. Almanya ile İngiltere'ye havadan ve denizden taarruz edeceğim. Yugoslavya'yla savaşmaktan vazgeçtim, küçük düşürücü bir adım olacaktı." diye ekledi. Balkanlarda eyleme girişme ihtimali şimdilik ortadan kalkmış oldu. İşin ucunda daha büyük balık vardı. Ciano'nun da kendisine ilerleyen günlerde şunu anımsattı; "en nihayetinde savaşı kazandıktan sonra ne istersek alacağız." diyordu. Artık Ciano da müdahaleye karşı sayılamazdı. Mussolini'nin mütearrızlığına karşılık vermedi. "Bugün, ilk defa bir cevap vermedim." diye not düştü günlüğüne. "Maalesef Duce'yi dizginlemek için yapabileceğim bir şey yok. Harekete geçme kararını aldı, geçecek de. Sadece askerî durumda yeni bir gelişme yaşanırsa kararını gözden geçirebilir. Ama şimdilik ufukta Müttefikler için bir umut gözükmüyor."[81] Mussolini ertesi gün Roma'daki Alman büyükelçi Hans

79 Giuseppe Bottai, *Diario 1935–1944*, ed. Giordano Bruno Guerri, Milan, 1982, s. 192.

80 Mussolini'nin dış siyasetindeki devamlılık ve ayrılık unsurlarının başarılı bir incelemesi için bkz. Knox, *Common Destiny*, s. 113–147. Ayrıca bkz. R. J. B. Bosworth, *The Italian Dictatorship: Problems and Perspectives in the Interpretation of Mussolini and Fascism*, Londra, 1998, s. 99–101; Stephen Corrado Azzi, "The Historiography of Fascist Foreign Policy," *Historical Journal*, 36 (1993), s. 187–203, 196–197, 199–200.

81 *Ciano's Diary*, s. 249, 256.

Georg von Mackensen'e yakında haftalar hatta belki de günler sonra savaşa katılacağını bildirdi. Ciano da müdahale taraftarlığına boyun eğmişti. Bununla beraber İtalya'nın savaşa çok yakında katılmamasını umuyordu, zira hazır değillerdi. "Yanlış bir zamanda savaşa girmek bizi felakete götürür." diye ekledi.[82] Bir hafta kadar sonra Dışişleri Bakanı artık müdahalenin İtalya'ya ne getireceğiyle ilgileniyordu. "Balıklama savaşa dalacaksak işi kesinliğe kavuşturacak bir anlaşma yapmamız lazım." diye yazdı. Gelecek ayın başlarında Ribbentrop'la görüşmeyi ve savaş ganimetinden İtalya'nın payına düşene dair bir beyan almayı planlıyordu.[83]

Ne var ki kral hâlâ alenen Alman karşıtıydı. Müdahale konusunda da ayak diremeye devam ediyordu. Bu tavrı kralın Duce'nin gözüne batmasına yol açtı. Mussolini'nin hanedandan nefret ettiği barizdi. Savaşın sonunda monarşiyi ve beraberinde papalığı "ortadan kaldırmaya" hazırdı.[84] Kral kendisini silahlı kuvvetlerin tek başkomutanı ilan etmeyince Mussolini'nin hiddeti daha da arttı. Net olmayan bir anlaşmanın neticesinde III. Vittorio Emanuele başkomutan rütbesini korurken, savaşın siyasî ve askerî idaresini Mussolini'ye bıraktı (Bu ayrım 1943 Temmuz'unda problem yaratacaktı).[85] Kral bununla beraber Almanların Batı'da kazandığı zaferin yarattığı yeni şartlara boyun eğmek zorunda kaldı. 1 Haziran itibarıyla İtalya'nın savaşa gireceğini kabullenmişti. Propaganda akınının etkisiyle Roma sokaklarında müdahale yanlısı ilk gösterilere rağmen Kral Emanuele ülkenin savaşa seve seve girmediğini düşünüyordu. Belki de neticesi Amerika'nın arenaya girişine bağlı hâle gelecek uzun soluklu bir savaş bekliyordu.[86]

Fransa'nın Alman taarruzuna daha fazla direniş göstermesini bekleyen İtalya ordusunun komuta kademesi de kaderlerine boyun eğmişti. Ciano'nun aktardığına göre, Mayıs sonu itibarıyla Badoglio "katılmak istemediği bu savaşa gireceğini mecburen kabullenmiş ve hazırlanmaya başlamış" idi. Komutan hâlâ ihtiyatlıydı. Savaş mutlaka kısa sürmeliydi.

82 *Ciano's Diary*, s. 250.

83 *Ciano's Diary*, s. 254.

84 *Ciano's Diary*, s. 249, 250, 261.

85 *Ciano's Diary*, s. 261; Mack Smith, *Mussolini's Roman Empire*, s. 214; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 104–105.

86 *Ciano's Diary*, s. 258; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 104–105.

İtalya'nın ham madde stoku vahim derecede azdı.[87] Genelkurmay Başkanı Mareşal Rodolfo Graziani Mayıs'ın son günlerinde ordunun Yugoslavya'ya karşı dahi taarruza hazır olmadığını bildirdi. Deniz Kuvvetleri Komutanı Amiral Domenico Cavagnari de Akdeniz'de denizaltılarla küçük çaplı bir kuvvet bulundurmanın dışında sadece müdafaa harekâtı yapabilecekleri kanaatindeydi. Badoglio hava kuvvetlerinin Korsika'daki Fransız üslerini bombalama önerisini ekarte etti zira Mussolini de o dönemde Fransa'ya bir hava taarruzu yapılmasını istemiyordu.[88] Bu da savaşa tam tekmil katılım sayılmazdı. İtalya özellikle kısa ve ölçülü bir müdahalede bulunuyordu. Hedefi Almanların zaferinin hemen ardından düzenlenecek barış konferansında azami kazanç sağlayacak kadar asgari katkıda bulunmaktı. Ordu savaşa coşkuyla hazırlanmak yerine uysal bir şekilde razı olsa bile en azından müdahaleye muhalefet olmamıştı.

Sermaye için de aynı durum geçerliydi. Almanların Mayıs'ta kaydettiği nefes kesici zaferler sermaye sahipleri arasındaki müdahale karşıtlığını da dağıtmıştı. İş dünyasının önde gelenleri hâliyle ticaret için en iyisi olarak görüleni istiyordu. Kısa sürecek ve zaferle sonuçlanacak bir harekâta müdahil olmanın meyveleri de onların tam istediği şeydi. Kamuoyuna gelince, görünüşe bakılırsa halk da hizaya gelmişti. Devletin halkı aralıksız maruz bıraktığı, son haftalarda daha da artan savaş yanlısı propagandanın etkileri olmuştu. Milleti savaşın başlangıcına hazırlamak için adımlar atıldı. Milan Katedrali'nin pencere camları çıkarıldı, pencereler brandayla kaplandı. Mayıs sonunda okullar yaz tatiline girdi. Dans salonları kapatıldı. Yabancı müzik kınandı ya da millileştirildi. Örneğin *St. Louis Blues*[89] şarkısı, isminin İtalyanca karşılığı olan *Tristezze di San Luigi* olarak söylenecekti.[90] Alman taarruzu Belçika'yı ezip geçer ve Fransa'ya girerken Roma'da protesto yapan öğrenciler Fransız ve İngiliz bayraklarını ateşe verdi. Milan, Napoli ve diğer büyük şehirlerde de benzer gösteriler yaşandı.[91] Haziran ayının başlarında Floransa'da kaydedilen bir polis raporunda durum şöyle izah

87 *Ciano's Diary*, s. 257.

88 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 119, 121–123.

89 Amerikalı sanatçı William Christopher Handy'nin bestelediği, dönemin birçok blues ve caz sanatçısı tarafından seslendirilen popüler şarkısı. Fokstrot dansına ilham verdiği söylenir. (ç.n.)

90 Moseley, s. 103.

91 Reynolds ve Eleanor Packard, *Balcony Empire: Fascist Italy at War*, Londra, 1943, s. 82.

ediliyordu: "...Şüpheciler sus pus oldu, Faşizm karşıtları son derece ihtiyatlı... Mağlup Fransa ile karmaşa içinde ve donanması imha edilmiş olan İngiltere'ye karşı hızlı, kolay ve kan dökülmeden bir zafer kazanılması beklentisi hızla hâkim oluyor."[92] Mussolini'nin müdahale etme isteğine halktan muhalefet geleceğinden korkmasına lüzum yoktu.

Mayıs'ta İngiltere ve Amerika'nın İtalya'nın savaşa girmemesi yönünde çaresizce ilettiği ricalar hâliyle hemen reddedildi. Churchill ve – birinci bölümde görüldüğü üzere İtalya ile Müttefikler arasında arabuluculuk yapmayı teklif eden – Roosevelt'in Mussolini'ye gönderdiği mektuplar kati surette reddedildi. Duce'yi yatıştırma ihtimalinin olduğu günler çok geride kalmıştı. Mussolini Mayıs'ın son günlerinde kararını verdi. Badoglio savaş sonrasında aktardıklarına göre diktatörün kararını 26 Mayıs'ta öğrenmişti. Komutan kararı duyduğunda Mussolini ile görüşmek üzere İtalo Balbo ile antrede bekliyordu (Balbo erken dönemin en önde gelen ve dinamik Faşist liderlerinden biriydi. Hava kuvvetlerinin idaresinde görev almıştı. Şiddetli Alman karşıtıydı ve ülkesinin savaşa girmeye hazır olmadığının farkındaydı. Valilik yaptığı Libya'dan kısa süreliğine memlekete dönmüştü). Badoglio Duce'nin muazzam çalışma odasına girdiği anda toplantının her zamanki görüşmelerine benzemeyeceğini anladı. Mussolini, "yazı masasının arkasında, elleri belinin iki yanında olduğu halde son derece ciddi, adeta vakur bir tavırla dikiliyordu." Diktatör astlarına evvelki gün Hitler'e 5 Haziran'dan sonra İngiltere'ye savaş ilan etmeye hazır olduğunu bildiren bir mesaj yolladığını duyurdu. Badoglio'nun hafızası Mussolini'nin Hitler'e mektubunun zamanlaması ve tam günü konusunda kendisini yanıltıyordu. Ciano 26 Mayıs'ta günlüğüne Mussolini'nin Hitler'e İtalya'nın Haziran'ın ilerleyen günlerinde savaşa müdahil olacağını bildiren bir mektup yazmayı "planladığını" not düşmüştü.[93] Esasen bu mektup 30 Mayıs'ta İtalyan büyükelçi Dino Alfieri'ye gönderilmiş ve aynı gün Hitler'in Batı cephesindeki sahra karargâhına iletilmişti.[94]

92 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 111–112'de alıntılanmıştır.

93 *Ciano's Diary*, s. 255.

94 Max Domarus (ed.), *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, Wiesbaden, 1973, s. 1518; *Ciano's Diary*, s. 257. Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 117'de, Hitler'in Bad Godesberg mevkiinde 31 Mayıs günü Alfieri ile görüştüğünü ifade ediyor ancak *Deutsches Nachrichtenbüro* raporunda, ikilinin görüşmesinin, önceki gün Felsennest'te yapıldığı kaydedilmiş.

Ardından Mussolini Belçika teslim olduktan sonra müdahale tarihini öne çekmişti.[95] Badoglio, Balbo ve kendisinin Duce'nin beyanı karşısında şoka uğradığını, Mussolini'nin ise astlarının bu haberi soğuk karşılamasından dolayı şaşırdığını aktaracaktı. Badoglio Genelkurmay Başkanı'nın ise şiddetle İtalya'nın savaşa hiçbir şekilde hazır olmadığına işaret ettiğini, "Bu intihar olur." dediğini ifade ediyor.[96]

Badoglio böylesine şiddetli bir muhalefet gösterdi mi, orası şüpheli. Hatıratında aktardıkları – kendi lehine olacak şekilde – Mussolini'nin bu çılgınlığın tek müsebbibi olduğunu vurgulamayı hedefliyor. Başkomutan istifasının hiçbir şey değiştirmeyeceğinin ve halkın da hoşuna gitmeyeceğinin farkında olduğunu, Mussolini'nin askerî meseleler konusundaki cehaletinden dolayı kendisinin şüphesiz yapacağı hataları önleyebileceğini düşündüğünden vazife şuuru ile görevinde kaldığını ifade etti.[97] Ancak Mussolini'nin silahlı kuvvetler liderliği ile 29 Mayıs'ta yaptığı, İtalya'nın 5 Haziran itibarıyla her an savaşa girebileceğini resmi olarak duyurduğu görüşmenin tutanaklarında Badoglio ya da mevcut diğer komutanların itirazının bahsi geçmiyor. Artık kral dahi gönülsüzce kabullenmiş durumdaydı.[98] Mussolini komutanlarına Mart sonundaki sözlerine değinerek savaşın kaçınılmaz olduğunu ve İtalya'nın Müttefiklerin safında değil sadece Almanya'nın yanında savaşabileceğini söyledi. Savaşa girilecek tarihi hızla değişen şartlar doğrultusunda erkene almıştı. Almanların muzaffer olacağından ve savaşın başlangıcını ertelemenin erkenden müdahil olmaktan çok daha büyük risk teşkil edeceğinden emindi. İtalya'nın barış müzakerelerinde pazarlık kozu bulunması için Almanlar zafer kazanmadan savaşa katılmaları gerekiyordu.[99]

Ciano ertesi gün "Ok yaydan çıktı. Mussolini bugün Hitler'e savaşa gireceğimizi bildiren mesaj gönderdiğini söyledi. Belirlenen tarih 5 Haziran. Hitler birkaç gün ertelemeyi uygun bulmazsa tabii." diye not

95 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 116.

96 Pietro Badoglio, *Italy in the Second World War: Memories and Documents*, Londra/New York/Toronto, 1948, s. 14–15.

97 Badoglio, s. 15–16.

98 Elizabeth Wiskemann, *The Rome–Berlin Axis: A Study of the Relations between Hitler and Mussolini*, Londra, 1966, s. 255.

99 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 116; *DDI*, C. 4, belge no. 642, s. 495–497; Badoglio, s. 15–17.

düştü.[100] Aslına bakılırsa bu tarih Hitler'e uymuyordu. Führer, bunun Alman uçaklarının Fransa'nın güneyine sevk edilmesini engelleyerek Fransız hava sahasına topyekûn taarruz planına köstek olacağını düşünüyordu. Mussolini homurdansa da İtalya'nın büyük gününü 11 Haziran'a erteledi.[101] Duce 10 Haziran sabah saatlerinde Palazzo Venezia'nın balkonundan kalabalığa seslendi. Amerikalı bir gazeteci, Mussolini'nin meydanda sayısı yüz binleri bulan vatandaşlarına kükreyişle savaşa girdiğini duyururken "balkonda yerinde duramadığını, adeta zıp zıp zıpladığını" aktardı ve durumu şöyle tasvir etti: "Halk Duce'yi Habeşistan Savaşı'nın bitirdiğini duyurmasından bu yana aldığı en büyük tezahürat ile karşıladı... Mussolini Fransa üzerindeki haklarını asgari kan dökerek almak için 'doğru hamle' yapıyor gibi görünüyordu. Halk Fransa'nın zaten mağlup ve İngiltere'nin de ümitsiz bir durumda olduğunu düşünüyordu. Galibiyet çantada keklik gibi görünüyordu."[102] Söylev tabii ki tezgâhlanmış bir propaganda gösterisinden ibaretti. Eğitim Bakanı Giuseppe Bottai önceden ayarlanan Faşist Parti amigolarının "neredeyse uyuşmuş bir vaziyette disiplin altındaki" kalabalığı canlandırmada yaşadığı zorluğu kaydetti.[103] Badoglio bu anları sonradan "Acınası bir manzaraydı" şeklinde anımsayacak ve şu şekilde not düşecekti: "Resmi görevliler ile Faşist Parti'nin ayak takımı arasında koyun gibi güdülen kalabalığa söylevin her bir kelimesini alkışlaması emredilmişti. Ne var ki söylev sona erdiğinde halk [Duce'nin kararına] onayını tamamen sessizlik içinde kalarak verdi."[104] Ciano söz konusu söylevi o kadar ayrıntılı anlatmasa da Faşist Parti fanatikleri haricindekilerin coşkuyla karşılamadığına dikkat çekti. Dışişleri Bakanı "Savaş duyurusu kimseyi şaşırtmıyor." dedi ve ekledi: "...pek coşkuyla da karşılanmıyor."[105]

Tabii Mussolini'nin bakış açısına göre İtalya'nın savaşa girmekten başka seçeneği yoktu. Duce'nin aklındaki mesele ülkenin savaşa girip girmeyeceği değil ne zaman gireceğiydi. Mussolini ekseriyetle fırsatçı, herhangi bir ideoloji güdümünde olmayan ve sadece önüne çıkan fırsatı

100 *Ciano's Diary*, s. 256–257.
101 *Ciano's Diary*, s. 259.
102 Reynolds ve Eleanor Packard, s. 85–6.
103 Bottai, s. 193.
104 Badoglio, s. 20.
105 *Ciano's Diary*, s. 264. Kalabalığın coşkulu olmamasına ilişkin ayrıca bkz. s. 85.

yakalamak isteyen; kendisi için prestij, ihtişam ve güç elde etmek isteyen bir diktatör olarak lanse ediliyor. Ancak böyle bir bakış Mussolini'yi küçümsemek olur. Müdahalenin kesin zamanı ne kadar önemli olsa da Duce için, savaşa girmek sadece önüne çıkan fırsatı yakalamaktan ibaret değildi. Mussolini'nin Akdeniz merkezli, İngiliz ve Fransız imparatorluklarının külleri üzerine inşa edilen, İtalyan *imperium*'unu[106] kurma hedefi; İtalya'yı sözde değil özde dünya gücü hâline getirme planında elzem, planın temelini teşkil eden kaçınılmaz bir adımıydı. Yirmi yıl evvel iktidara geldiğinden beri iddia ettiği hakların makul neticesiydi. Görüldüğü üzere o dönemde Mussolini'nin İtalya üzerindeki hâkimiyeti fazlasıyla güçlenmişti. 1940 itibarıyla siyasi sistem parçalanmış ve yavaş yavaş yok edilmişti. Kral haricinde Mussolini'nin ülke dahilindeki serbestisini kısıtlayabilecek hiçbir anayasal kontrol mekanizması kalmamıştı. Karar almada rol oynayan kabine benzeri hiçbir kurum bulunmuyordu. Savaş ve barış meselelerinde tamamen Mussolini'nin bireysel idaresi söz konusuydu. 1940 Mayıs'ının sonunda savaşa girme kararını birden fazla danışmanı ile yaptığı uzun istişarelerden sonra almak şöyle dursun, herhangi birine danışmamıştı bile. Söz konusu döneme gelindiğinde İtalya'nın siyasî teşkilatından kimsenin Duce'nin niyetlerine dair şüphesi olmadığı kesindi. Ancak bu niyetlerin hayata geçirilmesinde kendisi dışında kimsenin etkisinin olmadığı da bir o kadar kesindi. Savaş kararının tek sorumlusu Mussolini'ydi.

İtalyan halkının yanında siyasî seçkinlerin diğer mühim zümreleri için de Mayıs'ın baş döndürücü günlerine dek başka çareler mevcuttu. Mayıs ayına gelinmeden evvel Ciano ve Grandi gibi *prominenti*[107] Faşistlerden tutun da Giovanni Agnelli ve Alberto Pirelli gibi büyük sermaye sahipleri, Badoglio ile Cavagnari dahil askerî liderler ve hatta Kral Emanuele savaşa katılmamayı yeğlemişti. Mussolini'nin tercihi olan müdahalecilikten başka iki ihtimal en azından fikriyatta mümkündü.

Bu ihtimallerin ilki Almanların tarafından ayrılarak Müttefiklerden yana olmaktı. Tabii bu 1943 Eylül'ünde tamamen farklı şartlar altında vuku buldu. İtalyan halkında Nazi Almanyası'na karşı sokaktaki vatandaştan Kont Ciano ve bizzat krala kadar kitlesel bir antipati bulunsa da 1940 ilkbaharında kimse cidden Mihver İttifak'ı bozup

106 Lat. *Hakimiyet*. (ç.n.)
107 İt. *Önde gelen*. (ç.n.)

taraf değiştirmeyi düşünmüyordu. Bu ancak 1940'ta gerçekleştirilmesi mümkün olmayan – dikkat çekildiği üzere Mart ayında kral bu fikre bir anlığına alaka duysa dahi – Mussolini'yi deviren darbeyi müteakip gerçekleşebilecekti. İtalya taraf değiştirse bile savaşa bu kez Almanya'ya karşı olarak dahil olacaktı. Bu Hitler'in gazabını şüphesiz İtalya'ya çevirmesine yol açardı. Önceden de ifade edildiği üzere Mussolini birçok kez Hitler'e yanlış yapmanın Wehrmacht'ın kudretini İtalya'ya çevirmesiyle sonuçlanacağından korktuğunu dile getirmişti. Hitler bu şartlar altında karmaşa içindeki Balkanların yanında bir de İtalya'yı zapt edebilir ve bunun üstüne İngiltere fethedilmeden evvel Sovyetler Birliği'ne taarruza geçebilir miydi, orası bilinmez. Bu soru farazi tahminlerin dünyasındaki varlığını korusa da hakikatte 1940 yılında Hitler'den kurtulup Müttefiklerin tarafına geçme seçeneği bulunmuyordu.

İkinci seçenek nispeten daha makuldü. İtalya mütearrızlıktan imtina ettiği eski konumunu ya da tarafsızlığını sürdürebilirdi. Açıkça müdahale karşıtı olanlar ve öyle olduğu varsayılanların aklında bu seçenek vardı. İfade edildiği üzere Mussolini ideolojik hedeflerinden dolayı ve bir süper güç olacak ulusun "yiğitlik" mucibince savaşmak durumunda olduğunu, tarafsız kalamayacağını varsaydığından bu seçeneği reddetti. Mussolini'nin psikolojik eğilimi ve milliyetçi-muhafazakâr seçkinler arasındaki geleneksel emperyalistler ile paylaştığı süper güç mevkiine erişme hırsları bir kenara bırakılırsa İtalya tarafsızlığını sürdürebilir miydi? Franco her ne kadar Hitler üç yıllık iç savaş sonrasında harap hâldeki İspanyol ekonomisine devasa bir yardım sağlamaya gönüllü olmayınca İspanya mecburen bitaraf olmak zorunda kalmış olsa da, ülkesinin tarafsızlığını koruyabilmişti. Ne var ki İtalya'nın coğrafi mevkii ve Almanya ile ittifakı Roma'yı Madrid'den farklı bir yere koyuyordu. Mussolini'ye sempatiyle yaklaşan ve İtalya'nın Almanya'yla aynı kaderi paylaşmaktan başka seçeneği olmadığını iddia eden, ilgili dönemden sonra yapılmış bir değerlendirmede, tarafsızlığın sürdürülmesi hâlinde İtalya'nın "önünde sonunda iki taraftan da gittikçe artan baskıya maruz kalacağı" ifade ediliyor. Bu görüşe göre en nihayetinde iki taraftan biri coğrafi mevkii dolayısıyla İtalya'ya silahlı kuvvetlerinin konuşlandırılmasına müsaade etmesi için ültimatom verecekti. Kabul etmezse "hangi taraf galip olursa olsun İtalya işgale uğrayacak ve talan edilecekti."[108]

108 Luigi Villari, *Italian Foreign Policy under Mussolini*, Londra, 1959, s. 255.

Ne var ki bu görüş Mussolini müdafaasından başka bir şey değildi. Mussolini o dönemde savaş kararı aldı. Ülkesinin kaderinin aksi hâlde İngiltere bir yana Almanya'nın merhametine kalacağı hissiyatına kapıldığı için bu kararı vermemişti.

Churchill bundan daha farklı ve çok daha iyimser bir senaryo tasvir etti. "Mussolini'nin kendisini ve ülkesini geri dönüşü olmayan bir şekilde savaşa adamadan evvel savaşın gidişatını görmek istemesi ihtiyatlı olmasındandı şüphesiz." diyen İngiliz başbakanı, şunları kaleme aldı:

> Bekleme süreci hiçbir surette kârsız sayılmazdı. İki taraf da İtalya'nın gözüne girmeye çalışıyor, menfaatlerine ehemmiyet veriyor, İtalya ile kârlı anlaşmalar yapıyor, ülke bu esnada silahlanmasını ilerletecek zaman kazanmış oluyordu. En muğlak aylar böyle geçti. İtalya bu siyaseti devam ettirseydi sonucu ne olurdu insanın merakını celbediyor... (İtalya) Tarafsızlığını sürdürmenin karşılığında barış, refah kazanır, gün geçtikçe daha da kuvvetlenirdi. Hitler Rusya ile meşgul olduğunda da bu güzel durum neredeyse sonsuza dek uzar, getirdiği faydalar artmaya devam eder ve Mussolini barışın ön saflarında ya da savaşın sonunda güneşli yarımadasının gayretli ve üretken halkının gördüğü en ferasetli devlet adamı olarak yerini alabilirdi. Bu kendisini gerçekte bekleyen durumdan çok daha münasipti.[109]

Savaşa girişi ebediyete kadar ötelenebilecek bir tarihe erteleme kararının nasıl hayata geçirilebileceğini bilmek mümkün değil tabii. Ama Ciano ve diğerleri bunun başarı şansı olduğu kanaatindeydi. İtalya'nın iki tarafın da baskısı altına gireceği barizdi. Bu baskı İtalya'nın savaşa girmesinden çok önce başlamıştı. Henüz takvimler 1939 Aralık'ını gösterirken İngiltere İtalya'ya rüşvet niyetine, Roma'nın son derece ihtiyaç duyduğu kömür ikmalinin ekseriyetini sunmaya çalışmıştı. Buna mukabil İtalya kömürün maliyetini büyük ölçüde silah satışıyla karşılayacaktı. Ciano bu fikre meyilliydi. Ancak Mussolini İngilizlere silah satmayacaktı. Birkaç hafta sonra bir kez daha İtalya'yı kazanmak için teşebbüs edince Duce reddini yineledi. Bu anlaşma da çamura yattı.[110] Hitler vakit kaybetmeden kendi ekonomik teşviklerini Mussolini'ye

109 Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. 2: *Their Finest Hour*, Londra, 1949, s. 106.

110 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 71–74.

iletti. İngiliz blokajı sebebiyle, Almanya'nın denizden İtalya'ya ulaştıramayacağı hayati önemi olan kömür Brenner'den tren yoluyla gönderilecekti.[111] İtalya tarafsız kalmaya devam etseydi bu baskı ile dalkavukluların süreceği ve hatta artacağı şüphesizdi. Ne var ki İtalya usta işi bir diplomasiyle iki tarafı birbirine karşı yarıştırarak devam edebilir, tarafsızlığın tek taraflı avantajlarını muhafaza edebilir ve kendini girdaba sürüklenmekten koruyabilirdi. 1940 Mayıs'ı itibarıyla Mussolini'ye, Almanya'dan birden fazla kesim tarafından harekete geçmesi için baskı yapılıyordu.[112] O zaman dahi savaşa girmeye "zorlanmamıştı", gönüllü olarak katılma kararı almıştı.. İtalya savaşa girmeseydi Almanlar tarafından tepki olarak herhangi bir şekilde cezalandırılmaya maruz kalma ihtimali çok düşüktü. İtalya'nın 1940 yaz ve sonbaharında iyi niyetli bir tarafsızlık benimsemesi Almanlar için İtalyanların en az savaşa dahil olması kadar uygun olurdu. Hatta neticelerinden anlaşılacağı üzere bazı açılardan Almanya'nın daha çok işine gelirdi.[113] İtalyanların bakış açısından da Mussolini'nin aceleciliği haricinde, zaman kazanmaya çalışmaktan yana söylenecek çok şey vardı. Gelgelelim 1940 Mayıs'ının atmosferinde bu tartışma kaybedilmiş hâldeydi. İktidarı oluşturan seçkinler dahilindeki tüm hizipler, Mussolini'nin doktrin hâline gelmiş mütearrızlığının arkasında hizalanmıştı. İtalya'yı İngiltere ve Fransa'ya karşı, hiçbir şekilde hazır olmadığı bir savaşa sokmaya yönelik o kritik karar alınmıştı. Ağır bir bedel ödenecekti.

IV

Fransa'nın yeni başbakanı Mareşal Pétain 17 Haziran'da Hitler'den ateşkes istediğinde İtalyan güçleri daha doğru düzgün harekete geçememişti. O tarihe dek – Ciano'nun da bir bombardıman bölüğünün lideri olarak görev aldığı – Korsika'ya, Fransa'nın güneyine ve Malta'ya etkili olmayan birkaç hava akını düzenlenmiş; Alplere herhangi bir netice alınamayan ufak çaplı bir taarruz yapılmıştı. İtalya'nın savaş gayreti olarak ilk yaptığı girişimler hemen hemen bunlardan ibaretti.[114]

111 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 82.

112 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 107.

113 Rintelen, s. 93'te, İtalya'nın "harp dışı" kalmasının ve Akdeniz'in muharebe sahası olmamasının Alman savaş stratejisi için çok daha elverişli olacağını ifade ediyor.

114 Moseley, s. 106–107.

Ateşkes talebi çok erken gelmiş, İtalyan askerleri savaşa, Mussolini'yi memnun edecek kadar önemli bir katkıda bulunamamıştı. Ciano 17 Haziran'da "Duce aşırı radikal bir çizgide." diye not düştü ve ekledi: "Fransa topraklarının tamamının işgalini istiyor ve Fransız donanmasının teslim olmasını talep ediyor. Ancak kendi fikrinin sadece istişarî bir manası olduğunun farkında. Savaşı İtalya'nın hiçbir askeri katkısı olmadan kazanan Hitler oldu ve son sözü de Hitler söyleyecek. Hâliyle bu da [Mussolini'yi] rahatsız ediyor ve üzüyor. Bu akşam, İtalyan halkına ve özellikle de silahlı kuvvetlerimize karşı öfkesi fazlasıyla büyük."[115]

İtalya'nın Fransa'nın ağır mağlubiyetine asgari katkıda bulunmuş olması Duce'yi Münih'te Hitler ile mütareke şartlarını tartışmak üzere Ciano'yla yoldayken Fransızlardan talep edileceklere dair esaslı bir liste hazırlamadan alıkoymadı. Mussolini'nin talepleri arasında Fransızların Nice, Korsika, Tunus ve Cibuti'den İtalya lehine feragat etmesinin yanında, Fransa'nın ta Rhône'a kadar işgali vardı. Fransız donanması ve hava kuvvetleri de İtalya'nın mülkiyetine girecekti. Hitler Mussolini'nin talep ettiği işgal bölgesine itiraz etmedi. Ancak Führer Fransız donanmasının İngilizlere gitmesini ve Fransız hükümetinin Kuzey Afrika'ya nakledilmesini önlemek istiyor, ayrıca İngilizleri müzakere masasına oturtabilmek için Fransızlara müsamaha göstermek istiyordu. Hitler mütarekeye ilişkin yaptığı hususi planlara İtalyanları dâhil etmeye hazır değildi. İtalya'nın, Almanların şartları kabul edildikten sonra ayrı bir ateşkes yapmasında ısrar etti. "İkinci plana düştüğünü" hisseden Mussolini "yerin dibine geçti."[116]

Mussolini, Almanların nispeten itidalli ateşkes şartlarını görünce taleplerini hafifletip askerden arındırılmış elli kilometrelik bir hatla yetinmek ve daha kapsamlı taleplerini nihai barış antlaşmasında masaya getirmeyi ummak durumunda kaldı. İtalyanların mütarekeye ilişkin sınırlı taleplerini yaşanılan bir diğer askerî hezimet etkiledi. Fransızlar hâlihazırda diz çökmüş hâlde ve Almanlarla ateşkes arayışındayken Mussolini Alplere taarruz düzenlemeye karar vermişti. Badoglio bu karara itiraz etti. Ciano "hâlihazırda mağlup edilmiş bir orduya taarruzda

115 *Ciano's Diary*, s. 266.

116 *Ciano's Diary*, s. 267. Ciano'ya göre Duce "barış zamanının gittikçe yaklaştığı ve gerçekleştiremediği en büyük rüyasının yani muharebe alanında şan kazanmanın bir kez daha ellerinden kaydığından" korkuyordu.

bulunmanın utanç verici olacağını" düşünüyordu. Mussolini yine de ısrar etti. İtalyan hücumu berbat hava şartları altında, Fransızlar ilk kez ciddi direniş gösterirken yüz kızartıcı bir şekilde fren yapmak durumunda kaldı. Bir de utancı daha da derinleştirircesine Libya'daki İtalyan sömürge kuvvetleri İngilizlerin Kuzey Afrika gücü tarafından ağır bir mağlubiyete uğradı ve İtalyanların bir generali İngilizlere esir düştü.[117] Hitler Fransızlar ile ateşkesin Compiègne'de 1918'de Almanya'nın aşağılayıcı teslimiyetine sahne olan tren vagonunda imzalanmasına muazzam bir sembolik önem atfediyordu. Mussolini'nin bunun aksine İtalyanların "neredeyse el altından" yürütülen ateşkes müzakerelerinin reklam edilmemesi emrini niye verdiği gayet anlaşılıyor. İtalyanların Fransızlarla müstakil olarak imzaladığı mütareke antlaşması 24 Haziran'da Roma'da neticelendirildi.[118] Mussolini "bizim kuvvetlerimizin zafer kazanması sonrasında bir ateşkes imzalamak istiyordu, bu gerçekleşmediği için morali bozuktu." Ciano savaşın dişe dokunur bir getirisi olmadığından İtalyan halkının hayal kırıklığına uğrayacağına emindi.[119] Bottai halkın eleştiri ve hayal kırıklarını kayda geçti.[120]

Fransa ile yapılan mütarekeden sonraki haftalarda Mussolini'nin zihni ve bu zihinde şekillenen savaş stratejisi pek net sayılmazdı. Duce bir yandan ganimet ile tabii bunun yanında ihtişam getirecek hızlı bir savaş ve bunu müteakip muhteşem bir barış antlaşması imzalamak istiyordu. İtalya'nın savaşa dişe dokunur bir katılımı olmadan İngiltere ile Almanya arasında barış görüşmelerinin gerçekleşmesi ihtimali Mussolini'yi fazlasıyla rahatsız ediyordu. Bu yüzden Hitler'in 19 Temmuz 1940'ta, yarım ağızla İngilizleri barış istemeye davet ettiği Reichstag konuşmasından sonra İngiltere savaşa devam edeceğini açıkladığında Mussolini tuhaf bir şekilde memnuniyetsiz değildi. Duce İngilizlerin böylesine gönülsüzce edilmiş bir teklifi dahi müzakereleri başlatmak için davet olarak göreceğinden korkuyordu. Ciano "Mussolini buna çok bozulurdu. Hele de şimdi savaşa hiç olmadığı kadar can atarken..." yorumunda bulundu.[121]

117 *Ciano's Diary*, s. 268; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 129–130.
118 *Ciano's Diary*, s. 269.
119 *Ciano's Diary*, s. 270–271.
120 Bottai, s. 204.
121 *Ciano's Diary*, s. 278.

Diğer yandan Mussolini, İtalya'nın uzun bir savaş veremeyeceğinin farkındaydı. Yani tez elden zafer kazanmak zorundaydı. Tarafsız kanallar aracılığıyla yapılan gayriresmî barış yoklamaları Mussolini'yi endişelendiriyordu. İngiltere savaşa devam etmeye kararlı olduğundan Duce umudunu Almanların an meselesi olduğunu söylediği İngiltere işgaline bağladı. İtalyan diktatörü askerlerinin Wehrmacht'ın yanında yer almasını istiyordu, ancak Führer kendisini hem nazikçe hem de kati surette geri çevirdi. Bu yüzden her ne kadar işgalin başarılı olmasını istiyor olsa da Almanların kıran kırana savaşarak darbe almasını, hatta bir milyon gibi büyük bir zayiat vermesini umdu.[122] Hem İngiltere hem de Almanya zayıflarsa İtalya kazanacağı ganimeti azami ölçüde arttıracak bir mevkiye erişirdi. Ganimetin de hatırı sayılır olması bekleniyordu. Fransa'dan alacağı muazzam kazanımlar haricinde Ciano'nun tasavvur ettiği toprak hedefleri arasında, Mısır dahil İngilizlerin Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki sömürgeleri üzerinde ülkelerin sadece ismen bağımsızlığının korunacağı fiili bir kontrol ve İngiltere'den Malta ve İngiliz Somalilandı'nın alınması da bulunuyordu.[123]

İtalya İngiltere'ye en güçlü darbeyi İngilizlerin askerî bakımdan henüz güçlenemediği, İtalyanların İngilizler karşısında teçhizatta eşit ve personelde sayıca üstün olduğu Kuzey Afrika'da vurabilirdi. Badoglio hâlâ kolay yoldan büyük kazançlar elde edebileceklerini umuyordu. Ne var ki Mussolini barış yapılmadan evvel İngilizleri Mısır'dan sürmek ve Süveyş'i ele geçirmek için çölde Libya'dan İskenderiye'ye 560 kilometreden fazla mesafe hücum etmek istiyordu. Mussolini alametifarikası olduğu üzere hemen havaya girdi ve Temmuz ayında Hitler'e ay sonuna kadar Mısır'a gireceğini söyledi.[124] Libya'dan taarruzu başlatacak olan Mareşal Balbo Haziran sonunda Tobruk yakınlarında uçağına dost ateşi açılmasıyla hayatını kaybedince Mussolini'nin teşebbüsü bir darbe aldı. Balbo'nun halefi Graziani yaz aylarının geri kalanını kısa ömürlü bir fırsat olduğu anlaşılan bu harekâtı düzenlememek için bahaneler bularak geçirdi. Graziani Eylül ayında Mısır'a girerek yüz kilometre kadar ilerledi ve Sidi Barrani'deki müstahkem üssü ele geçirdi. Komutan yine de hücumu İskenderiye'ye yönlendirmeye teşebbüs etmedi. Mussolini'nin

122 Mack Smith, *Mussolini*, s. 294.

123 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 138.

124 Mack Smith, *Mussolini*, s. 295.

ısrarlarına rağmen Graziani bir bahane bularak harekete geçmeyecekti. Mussolini'nin elinden bir şey gelmiyordu. Prestijini koruma hassasiyeti bulunan kendini beğenmiş Duce askerlerinin tek başlarına da bir cepheyi halledebileceğini göstermek ve bir an önce Almanları kendi arka bahçesinden uzaklaştırmak için sabırsızlandığından Hitler'in Mısır taarruzuna yardım için asker gönderme teklifini reddetti. Führer birçok kez olduğu gibi bu sefer de diktatör ortağını gücendirmek istemiyordu, bu yüzden ısrar etmedi. Mihverlerin savaş gayreti eşgüdümlü hâle getirilmemiş iki ayrı strateji olarak kaldı. Bu esnada İngilizler İtalyanlara karşı büyükçe kuvvet topladı. İtalya Almanların yardımının da ihtimal dahilinde olduğu fırsatı kaçırmıştı.[125]

Mussolini'nin bir diğer umudu Balkanlarda yatıyordu. Bir ara asıl olaylar Fransa'da yaşanırken bu bölgede yapılacak bir askerî harekatın birincil önemi olmayacağını düşünmüştü. Şimdiyse Ciano'nun da teşvikleriyle Adriyatik'in karşısında büyük bir kâr kapısı olarak görülen bölgeye yeniden göz dikti. Artık sadece Yugoslavya değil ilk kez ciddi ciddi Yunanistan da İtalyan yayılmacılığının somut hedefi olarak resme girmişti. Sonbahar itibarıyla Yunanistan'a taarruz kararı Mussolini'nin yaptığı en vahim hata olacak, tabii hem Yunanlar hem kendisi hem de Faşist rejim ve yok yere verilen tüm kayıplar bakımından ülkesi için vahim sonuçlar doğuracaktı.

İtalya 1939 Nisan'ında Arnavutluk'ta idareyi ele aldığından beri Yunanlar İtalya'yı ihtiyatla takip ediyordu ve bu boş yere değildi. Ciano 12 Mayıs'ta günlüğüne o yıl Arnavutluk'taki yeni kamu hizmetleri programının iyi başladığını not düşmüştü. "Tüm yollar Yunan hududuna uzanacak şekilde tasarlandı. Bu planlamanın emrini Duce verdi, kendisi her geçen gün daha da kararlı bir biçimde ilk fırsatta Yunanistan'a taarruz etmeyi düşünüyor."[126] Almanların Polonya'yı işgalinden evvel kriz tırmanırken Yunanistan ile İtalya arasındaki ilişkiler de gerildi. Bir ara İtalyan askerleri Arnavutluk ile Yunanistan arasındaki hududa sevk edildi, İtalyan uçakları Yunan hava sahasını ihlâl etti. 16 Ağustos 1939'da Badoglio'ya Yunanistan'ı işgal planı hazırlaması emredildi. Ama bunun herhangi bir neticesi olmadı. Tansiyon düştü. Mussolini 11 Eylül'de Atina'daki temsilcisi Emanuele Grazzi'ye "Yunanistan

125 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 134–137, 155–165; William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Undeclared War, 1940–1941*, New York, 1953.

126 *Ciano's Diary*, s. 87.

yolumuzun üstünde değil, onlarla bir derdimiz yok." dedi. Duce dokuz gün sonra Ciano'nun "ufak tefek boyu, kocaman göbeği ve boyalı saçı" ile alaya aldığı, Arnavutluk'taki komutanı General Alfredo Guzzoni'ye de aynı netlikte konuştu: "Yunanistan'la savaş iptal. İliği kurumuş ülkenin. Sardinya'nın[127] tek bir bombacısını harcamaya değmez." İtalyan askerleri Yunan hududundan yirmi kilometre kadar çekildi. Genelkurmay'ın işgal "çalışması" rafa kaldırıldı.[128] İtalya 1940 Haziran'ında savaşa girene dek bölgeye sessizlik hâkim oldu.

İtalya savaşa henüz girmişti. İngilizlerin Yunanların tarafsızlığını istismar ederek Yunan sularına savaş gemilerini yerleştirdiği dedikoduları çıkmıştı. Yunanistan'ın devlet başkanından ziyade bir kasabanın belediye reisi gibi görünen ve ironik bir şekilde hayatının birkaç yılını geçirdiği İtalya'nın hayranı olan vurdumduymaz diktatörü İoannis Metaksas bu dedikoduları reddetmişti. İki ülke arasında tansiyon yeniden yükseldi. Ciano ortalığı karıştırdı. Birkaç hafta evvel Bottai'ye İtalya'nın Balkanlardaki hâkimiyetine dair vizyonunu ana hatlarıyla anlatmıştı. Ciano'nun planı Hırvatistan ve Yunanistan'ın (ve de Girit'in) himaye altına alınmasını, ayrıca Mısır, Tunus, Cezayir ve Fas'ı kapsayan bir Kuzey Afrika mandası kurulmasını ve Korsika'nın ele geçirilmesini öngörüyordu.[129] Ancak Mussolini bu muazzam planların beklemek durumunda olduğunu biliyordu. Duce Almanların bu safhada savaşın genişlemesini istemediğinin farkındaydı.[130] Grazzi üzerinden Metaksas'a İtalya'nın Yunanistan politikasının değişmediği mesajını iletti. Ne var ki Yunanistan ve Yugoslavya haricinde bir de İsviçre'nin İtalyanca konuşan halkının meskûn olduğu, Almanya'nın yakında işgal edeceği konuşulan Ticino kantonunu emniyete almak üzere harekât ihtimali de askerî acil durum planlamalarına dahil edilmeye devam etti. Tevekkeli değil, sinirleri bozulan Badoglio "Her gün düşman değişiyor. Irak'a taarruz emri gelirse hiç şaşmam." diye konuşacaktı![131]

127 Sardinya İtalya'nın yirmi bölgesinden biri. 1948'de özerk statüsü verilmiştir. (ç.n.)

128 Mario Cervi, *The Hollow Legions: Mussolini's Blunder in Greece, 1940–1941*, Londra, 1972, s. 7–10; ayrıca bkz. Mack Smith, *Mussolini*, s. 271. Ciano 12 Eylül 1939'da günlüğüne, Mussolini'nin "Göz koymaya değmeyecek kadar fakir Yunanistan'la mutabakat yapılması talimatı verdiğini" yazdı. (*Ciano's Diary*, s. 151).

129 Bottai, s. 191 (25.05.1940).

130 Bottai, s. 224 (29.06.1940).

131 Archivio Centrale, Rome, Carte Graziani, 42 numaralı defter, Roatta'nın Günlüğü, 07.07.1940.

Gelgelelim Balkanlarda öncelik Yunanistan'dan ziyade Yugoslavya'ydı. Mussolini Ağustos'ta harekete geçmeyi tasarladı. Hitler 7 Temmuz'da Ciano'yla görüşmesinde İtalya'nın bu istikametteki mütearrız niyetini destekliyor gibi göründü. Ancak Hitler neyi ima etmiş olursa olsun İtalya'nın son derece hassas bu dönemde, Balkanların tamamını yangın yerine çevirecek ve Rus müdahalesini tetikleyebilecek şekilde Yugoslavya'yı işgal etmesini kastetmemişti. Führer Yugoslavya'nın kaderini zamanı geldiğinde İtalya'nın belirleyeceğini kabul ediyor olsa da şimdi sırası olmadığını düşünüyordu. Yine de "Akdeniz'le ilgili Adriyatik dahil her şeyin tamamen İtalya'nın meselesi olduğunu ve karışmaya niyetli olmadığını" tekrarladı ve İtalya'nın İngilizlerin Yunan adalarına yayılmasını engelleyecek girişimlerini desteklediğini ifade etti.[132]

İtalya Yugoslavya'ya taarruz planlarını, Hitler'in zamanından evvel girişilmemesi yönündeki – Ciano'nun Mussolini'ye tüm ciddiyetiyle aktarmadığı – uyarılarına rağmen Temmuz boyunca hazırlamaya devam etti.[133] Mussolini Ağustos'un ilk günlerinde hâlâ Eylül'ün ikinci yarısında yapılacak bir taarruzdan bahsediyordu.[134] Birkaç gün sonra, 11 Ağustos'ta, kısa süre önce Balkanlarda askerî eyleme girişme niyeti olmadığını taahhüt eden bir emir yayınlayan ve ayak diremekte olan Badoglio'ya 20 Eylül itibarıyla harekete geçmeye hazır olması talimatını verdi.[135] Duce aynı gün gözünü Yunanistan'a dikti.

Esas azmettirici Ciano'ydu. Damat bakan, Graziani'nin Kuzey Afrika'da taarruzu başlatmayı ağırdan almasına Duce'nin ne kadar sinirlendiğini biliyordu. Graziani daha yeni Roma'ya gelmiş ve Mussolini'ye Mısır'a yapılacak taarruzun birkaç gün içerisinde başlayacağı izlenimini vermişti. Komutan, Ciano'ya ise hazırlıkların bitmesine daha çok olduğunu söylemişti. Ciano taarruzun hiç değilse iki üç ayı daha olduğu kanaatindeydi. Bunu Mussolini'ye bildirdi, Duce bekleneceği üzere

132 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 377–378; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 139–142; Cervi, s. 14–17; Ehrengard Schramm-von Thadden, *Griechenland und die Großmächte im Zweiten Weltkrieg*, Wiesbaden, 1955, s. 48–51.

133 *DRZW*, C. 3, 1984, s. 360. Ne var ki Roatta, Hitler'in Ciano'ya Balkanlardaki barışı bozmamanın elzem olduğuna dair ifadesini bir şekilde öğrenmişti ki bu da Yugoslavya'ya karşı bir harekete bir girişmemek anlamına geliyordu. (Roatta'nın Günlüğü, 14.07.1940).

134 *Ciano's Diary*, s. 281.

135 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 166–167.

sinirden mosmor oldu.[136] Mahirane bir şekilde tam zamanında Duce'nin psikolojisini kurnazlıkla manipüle eden Dışişleri Bakanı eline geçen fırsattan istifade ederek Yunanistan'a taarruz konusunda bastırdı. İfade edildiği üzere Mussolini hâlihazırda Yugoslavya'ya harekât düzenlenmesinden yanaydı. Ciano, Duce'yi Yunanistan'ın da Balkanlardaki yayılma planlarına dahil edilmesine zahmetsizce ikna etmiş oldu. Fransa'da şan şöhret kazanma şansından yoksun bırakılmış ve şimdiyse Kuzey Afrika'da harekete geçmek için gecikme yaşama ihtimaliyle karşı karşıya kalan Mussolini hâlihazırda hor gördüğü Yunanlar karşısında kolay bir zafer elde etme şansını çekici buluyordu.

Ciano bu teşebbüste kendi kuvvet sahasını büyütme potansiyeli gördü. Yardakçısı Francesco Jacomoni'nin idare ettiği Arnavutluk hâlihazırda Ciano'nun derebeyliği gibiydi. Kendi nüfuz alanını büyütme ve kolay yoldan zafer kazanma ihtimali ortaya çıkmıştı. Ciano 10 Ağustos'ta Mussolini'nin Yunanistan'a karşı kolaylıkla tırmanan husumetini kışkırttı. Jacomoni, Ciano'ya, Yunan ajanlarının istiklâl mücadelesi veren Arnavut Daut Hoca'ya kalleşçe suikast düzenlediği hikâyesini anlatmıştı. Dışişleri Bakanı da bunu Mussolini'ye Yunanların güvenilmezliğinin emaresi olarak aktardı. Esasen Hoca uzun süredir şiddet olayları ve suça karışan bir eşkıya ve sığır hırsızından başka bir şey değildi. Ayrıca kendisi iki ay önce Yunanlar tarafından değil kendisinin rakibi olan Arnavut kökenli haydutlar tarafından yakalanmış ve boynu vurulmuştu. Zaten Mussolini'nin ikna edilmeye ihtiyacı yoktu. Ciano kendisiyle toplantısından sonra şunu not düştü: "Duce bir şiddet eylemi planlıyor. Zira özellikle de 1923'ten beri [kısa süreli Korfu Olayı'ndan[137] beri] göreceği hesaplar var ve Yunanlar eğer Mussolini'nin unuttuğunu düşünüyorlarsa kendilerini kandırıyorlar demektir."[138] İtalyan propaganda

136 *Ciano's Diary*, s. 281–282.

137 İtalya ile Yunanistan arasında 1923 yılında yaşanan kriz. Arnavutluk ile Yunanistan arasında yaşanan bir sınır anlaşmazlığının çözülmesi için kurulan komisyonun başındaki İtalyan generale kurmaylarıyla birlikte Yunanistan topraklarında suikast düzenlendi. Mussolini cevaben Yunanistan'a bir ültimatom verdi ve Yunan tarafı geri çevirince Duce, Korfu'yu bombardımana tutmak ve işgal etmek üzere kuvvetlerini sevk etti. Mussolini'nin Cemiyet-i Akvam'dan ayrılma tehdidi sonrasında, Cemiyet'in bir parçası olan İngiltere, İtalya ve Japonya'nın Paris büyükelçileri ile Fransa dışişleri bakanını ihtiva eden Elçiler Konferansı İtalya lehine bir anlaşma teklif etti. Mesele böyle kapandı. (ç.n.)

138 *Ciano's Diary*, s. 282.

aygıtı anında harekete geçti ve Daut Hoca'nın vatansever meziyetlerine övgüler düzerek Yunanistan'ın kuzeyinde bulunan Arnavutluk'un bitişiğindeki hudut bölgesi Epir'de meskûn Yunan azınlığın Arnavutlara muamelesini kınadı.[139]

Ciano, Mussolini'yi Yunanistan'a taarruz yoluna soktuğu günün hemen ertesinde, 11 Ağustos'ta, Duce'nin "Ciamuria" (İtalyanların söz konusu dönemde Epir'e verdiği, bölgenin Arnavutça adından türetilen isim) hakkında malumat istediğini not düştü. Dışişleri Bakanı hemen meseleye ilişkin tahrike başlamış, Jacomoni'yi ve Guzzoni'nin, erkeksi görünüşüyle iftihar etse de tek camlı gözlüğü ve boyalı kaşları ile eksantrik bir görünüme sahip olan kifayetsiz halefi Arnavutluk komutanı General Kont Sebastiano Visconti Prasca'yı Roma'ya çağırmıştı.[140] Ciano günlüğüne Mussolini'nin "Eylül sonuna doğru Yunanistan'a sürpriz bir taarruzdan bahsettiğini" kaydetti.[141] Kont ertesi gün Duce'nin komutanlarla olan görüşmesine katıldı. Mussolini toplantıda Yunanistan'a yapılacak harekât için esasları ortaya koydu. Duce "Ciamuria ve Korfu bir kurşun sıkmadan teslim olursa daha fazlasını istemeyeceğiz. Ancak herhangi bir direniş gösterirlerse sınırları zorlayacağız." diyerek niyetini ilân etti. Jacomoni ve Visconti Prasca, harekâtın kolay olacağını düşünüyordu, hemen başlatılmasında ısrar ettiler. Mussolini Eylül sonuna kadar beklemekten yanaydı.[142]

Bu esnada Alman Dışişleri Atina'daki temsilcisi Prens Viktor zu Erbach-Schönberg'ten Yunanların "yok olma riskine rağmen" her türlü taarruza direneceğini ve İtalya'nın kendilerini aşağılamasına izin vermeyeceğini öğreniyordu. Kamuoyunda İtalya'ya karşı büyük bir düşmanlık hâkimdi.[143] İtalya'nın müdahalesine karşı direniş kuvvetli destek görürdü. Varılan netice şuydu: "İtalya Yunanistan'la ilgili

139 Cervi, s. 18–23; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 167–171.

140 Cervi, s. 34; Moseley, s. 114.

141 *Ciano's Diary*, s. 282–283.

142 *Ciano's Diary*, s. 283.

143 Eski bir Yunan kruvazörü *Helli* 15 Ağustos'ta tahminleri doğrulayacak şekilde İtalya'ya ait olduğu kanıtlanan bir denizaltı tarafından batırıldığında Yunan kamuoyundaki İtalyan karşıtı hissiyat arttı. Olay hakkındaki gerçekler savaştan çok sonraları ortaya çıktı. Duce'nin zapt edilemeyen astlarından biri, hususiyetle kibirli ve fevri, yılların Faşisti ve Ege'deki İtalyan adalarının valisi olan Cesare Maria De Vecchi di Val Cismon bu olayı kendi başına azmettirmişti (Cervi, s. 29–32).

toprak taleplerini hayata geçirmenin tam zamanı olduğunu düşünüyorsa yanılıyor."[144]

Almanlar için Balkanlarda yükselen tansiyonu düşük tutmak büyük öncelikti. Hitler 20 Temmuz'da Ciano'ya "en büyük önemi Tuna ve Balkan bölgelerinde barışın sürdürülmesine" atfettiğini söylemişti.[145] Sovyetlerin Haziran sonunda Besarabya ve bir zamanlar Çarlık Rusyası'na ait olan Romanya toprağı Kuzey Bukovina'yı işgalinden Tuna bölgesinde çıkarları bulunduğu anlaşılıyordu. Macaristan da Romanya'yla hâlihazırda sınır çatışmaları yaşıyordu. Söz konusu meseleler daha henüz Ağustos sonunda Almanya ve İtalya'nın zoraki "arabuluculuğu" ile halledilmiş, Transilvanya'dan büyük kısımlar koparılmış ve aslan payı Macaristan'a bırakılmıştı. Almanlar hem Ploieşti'deki Rumen petrolü üzerindeki kontrolünü korumak hem de Sovyetlerin muhtemel ihlâllerini önlemek için bölgede huzursuzluğun önüne geçmek istiyordu. Tarihi müdafaa alanı ta Boğaziçi'ne kadar uzanan Rusları ve 1939 Nisan'ından beri Yunanların bağımsızlığının garantörü olup Yunanistan ve Ege'deki herhangi bir karışıklıktan istifade etmeye hazır olduğu düşünülen İngilizleri Balkanlardan uzak tutmak Almanlar için elzemdi. İtalyanların Yugoslavya'ya karşı fevri bir hareketi Sovyet müdahalesine yol açabilirdi. Yunanistan'a karşı bir eyleme girişmek ise İngilizlere davetiye çıkarırdı. Bu sebeple Ağustos ortası itibarıyla Berlin'den Roma'ya söz konusu safhada İtalyanların Balkanlarda harekete geçmesinin istenmediği mesajı diplomatik kanallardan iletildi. Hitler 20 Temmuz'da Ciano'ya mevcut önceliğin "Balkanlardaki barış" olduğunu gayet açık bir şekilde dile getirdi. Führer'in İtalyan dışişleri bakanına birkaç gün önce ifade ettiği üzere İtalya'nın askerî bakımdan temel hedefi Mısır ve Süveyş Kanalı olarak kalmalıydı.[146]

Ribbentrop 16 Ağustos'ta İtalyan büyükelçi Alfieri ile görüştüğünde Balkanlarda sükuneti muhafaza etme gereğini yineledi. Alman Dışişleri Bakanı bölgedeki statükoya zarar verecek bir eylemden kaçınılmasının son derece önemli olduğunu söyledi. Ruslara müdahale bahanesi verilmemeliydi. Öncelik İngiltere'nin mağlup edilmesindeydi.[147]

144 Cervi, s. 22–23'te alıntılanmıştır; çevirisi için bkz. *DGFP*, 10, 333 numaralı belge, s. 471–472.

145 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 381.

146 *DRZW*, 3. cilt, s. 361; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 174.

147 Cervi, s. 23.

Ciano Ribbentrop'un Alfieri'yle görüşmesinin neticesini günlüğüne ertesi gün not düştü. İtalyanların "Yugoslavya'ya taarruz planlarından vazgeçmeleri gerekiyordu." Ayrıca "Yunanistan'a karşı yapılması muhtemel bir harekât Berlin'de hiç hoş karşılanmayacaktı." Kont şöyle özetledi. "Resmen dur emri verdiler."[148]

Mussolini baskıya boyun eğse de Ciano İtalyan basınında Yunan karşıtı propagandanın devamını sağladı ve üç tümeni ihtiyaç hâline Arnavutluk'a gönderilmek üzere hazırda tuttu.[149] Ribbentrop'un, 19 Ağustos'taki görüşmelerinde Almanların Alfieri'ye bölgede problem çıkması korkusunu açık açık, yeniden ifade etmesinden üç gün sonra Mussolini Yugoslavya ve Yunanistan harekâtı hazırlıklarını yavaşlatma talimatı verdi. Duce başka bölgelerde savaşılması ihtimaline karşı İtalya'nın kısıtlı imkânlarıyla bağdaşmayacak talimatları vermeye devam etse de askerî öncelik yine Kuzey Afrika'daydı.[150] Ciano "Yugoslavya ve Yunanistan harekâtlarının süresiz olarak ertelendiğini" kaydetti.[151] Bu tespit, Yugoslavya'nın durumunda haklı çıkacaktı. Söz konusu harekâttan vazgeçildi. İtalya için umutlar bir başka bahara, İngiltere mağlup edildikten sonraki nihai barış antlaşmasına kaldı. Yunanistan meselesi ise bambaşkaydı. Ciano "üst makamlardan" gelen, "Yunanistan'a karşı girişimin hızını yavaşlatma" emrini Arnavutluk'taki Jacomoni'ye iletti. Dışişleri Bakanı, Jacomoni'ye her halükârda "gerekebilecek tüm tertibat yapılmış bir vaziyette" bulunmak için gerekli adımları atması, kriz çıkarmaktan kaçınması ancak "meseleyi diri tutması" talimatını verdi.[152] Yunanistan'a taarruza yönelik askerî planları yapmaya ve şekillendirmeye de devam ettiler.[153]

Badoglio'nun yine de planlara devam edildiğini düşündüğü açıktı. Başkomutanlık karargâhından hava kuvvetleri komutanı Francesco Pricolo'ya 10 Eylül'de "Yunanistan iptal" mesajı iletildi.[154] Ne var ki Mussolini tamamen iptal edilmiş olarak görmüyordu. Duce (sadece

148 *Ciano's Diary*, s. 284.

149 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 175–176.

150 *DDI*, C. 5, s. 436; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 176–177; *DRZW*, C. 3, s. 365; Cervi, s. 24, 42–43; Roatta'nın Günlüğü, 22.08.1940.

151 *Ciano's Diary*, s. 285.

152 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 385.

153 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 178–179.

154 Cervi, s. 43'te alıntılanmıştır; Ayrıca bkz. Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 181.

kuzeyden Almanya'nın yardımıyla gerçekleştirebileceği) Yugoslavya taarruzundan vazgeçmiş olsa da durum elverişli olduğu anda Yunanistan'a taarruz seçeneğini ekarte etmeye hazır değildi. Zira İtalya o şekilde Almanlardan bağımsız bir zafer kazanmış olurdu. Dahası Yunanistan'ın işgali Balkanların İtalya'nın nüfuz alanı olarak kalmasını garantiler, son zamanlarda yayılan dedikodulara göre verdikleri tüm güvencelere rağmen bölgeye kendi damgasını vurma niyetinde olan Almanların da önünü alırdı.[155] Gelgelelim Mussolini'nin görüşleri hâletiruhiyesiyle birlikte değişirdi. Duce istikrar konusunda pek başarılı sayılmazdı. Badoglio'nun başkomutanlık karargâhındaki yardımcısı Quirino Armellini Ağustos'un son gününde günlüğüne şu yorumu not düştü: "Ciano dükalığının sınırlarını genişletmek için Yunanistan'a savaş açılmasını istiyor; Badoglio bu savaş Balkanları yangın yerine çevireceğinden bunun ne kadar büyük bir hata olacağını biliyor (Almanlar da bu kanaatte) ve savaştan kaçınmak istiyor; Duce de bir Ciano'yla bir Badoglio'yla hemfikir oluyor."[156] Gergin geçen Eylül ayı boyunca mesele bu şekilde kaldı.

Ribbentrop'un 19 ila 22 Eylül arasında beraberinde bir "sürpriz"[157] ile (gelecek günlerde İtalya'nın da Almanya'ya katılarak imza etmesini istediği Japonya ile yeni askerî ittifakı) yaptığı Roma ziyareti itibarıyla Almanya'nın yakın zamanda İngiltere'yi işgal etme ihtimali gittikçe azalıyordu.[158] Savaşın uzun soluklu olma ihtimali ise artmaya devam ediyordu. Mussolini için hava hoştu. Ribbentrop'un Almanya'ya döndüğü gün Badoglio'ya ifade ettiği üzere, Duce savaşın kısa sürede bitmesinin "felaket" niteliğinde olacağı kanaatindeydi.[159] İtalyan diktatörünün keyfi yerindeydi. Almanlar İngiltere'yle çatışmakla meşgulken İtalya'nın kışın, Almanların yardımı olmadan Mısır'dan Süveyş'e ilerleme ve İngilizlerin Orta Doğu'daki gücünün belkemiğini kırma şansının olduğunu düşünüyordu. Badoglio da Almanların İtalya'nın "paralel savaşına" müdahil olmasını engellemeye en az

155 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 186.

156 Cervi, s. 45'te alıntılanmıştır.

157 "Sürpriz" Ciano'nun ifadesidir, bkz. *Ciano's Diary*, s. 291.

158 Roma'daki Alman ataşemiliteri Enno von Rintelen daha Ağustos başlarında İngiltere'ye yapılacak taarruz planının hazırlandığını ancak uygulanmasının "ciddi sorunlar" teşkil ettiğini ifade etmişti (Roatta'nın Günlüğü, 07.08.1940).

159 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 191'de alıntılanmıştır.

Mussolini kadar hevesliydi. Ribbentrop Almanya'nın yakın gelecekte Balkanlarda bir huzursuzluk istemediğini bir kez daha ifade etmenin yanında Yunanistan ve Yugoslavya'nın hususi olarak İtalyanların meselesi olduğunu yineledi.[160] Mussolini şimdilik her iki ülkeye karşı da bir harekete girişmeyeceğini söylese de Ribbentrop'a kuzeyde Norveç'in yaptığı gibi Akdeniz'de de Yunanistan'ın İngiltere'ye destek verdiğini anımsattı.[161]

Ciano Yunanistan meselesinin gündemden düşmemesi için elinden geleni yaptı. Hâlâ bir an önce harekete geçmek istiyordu.[162] Kont "Yunanistan'ın tasfiye edilmesinin" gereğinden söz ettiklerini kesinleştirmek için Ribbentrop ile yaptığı görüşmenin İtalyanca tutanaklarında tahrifat yaptı. Bu ifade Almanların kayıtlarında geçmiyordu.[163] Bakan kısa süre sonra papalık elçisine de Yunanların güvenilmezliği yüzünden İtalya'nın hemen olmasa da yakın zamanda Yunanistan'ın tamamını işgal etmeye niyetlendiğinden bahsetti.[164] Ciano'nun savaşta gittikçe kötüleşen vaziyetin en muhtemel neticesi olarak gördüğü barış antlaşmasında pazarlık kozu olarak kullanmak üzere Yunanistan'ın asgari maliyetle fethedilmesini tasavvur ettiği anlaşılıyor.[165]

Bu esnada silahlı kuvvetlerin acil durum planlamaları devam etti. Ancak Badoglio Ekim'in ilk günlerinde karargâh personeline yakın zamanda eyleme geçilme ihtimalinin olmadığını anımsattı.[166] Öncelik Kuzey Afrika'ya verilmiş ve ordunun yarısından fazlası İtalya'da hasat kaldırmaya yardım etmek üzere terhis edilmişken hâlihazırda kısıtlı olan personel gücü azami ölçüde azalmış durumdaydı ve kış boyunca bu vaziyette kalacaktı.[167] Yunanistan'a taarruz planları rafa kaldırıldı.

160 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 391.

161 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 392; Schramm-von Thadden, s. 88; *DGFP*, 11, 73 numaralı belge, s. 121; *DRZW*, C. 3, s. 369.

162 Moseley s. 115'te kralın yaveri General Puntoni'nin "Ciano Yunanistan'ın muğlak gördüğü tavırlarına karşı ders vermeye sabırsızlandığını gösterdi" yorumlarını aktarıyor.

163 Schramm-von Thadden, s. 88–90; *DRZW*, C. 3, s. 370; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 190.

164 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 196–197.

165 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 197.

166 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 195.

167 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 193–194; Renzo De Felice, *Mussolini l'alleato 1940–1945*, C. 1, Turin, 1990, s. 295–196; Cervi, s. 56–57; *DRZW*, C. 3, s. 372.

Planlar Ekim'in ilk günleri boyunca beklemede kaldı. Ciano 27 Eylül'de Üçlü Pakt'ın imza edilmesi için Berlin'de iken Hitler Brenner Geçidi'nde Mussolini ile görüşmeyi teklif etti. Führer özellikle Akdeniz'deki durum, İspanya'nın savaşa müdahalesi ve Fransa ile ilişkiler özelinde savaşın genel durumunu gözden geçirmek istiyordu. İki lider 4 Ekim'de görüştü. Mussolini formundaydı. Son günlerde keyfi yerindeydi. "İtalya'nın Mısır'da üç asır boyunca boşu boşuna peşinde koştuğu zaferi getirecek bir başarı kaydedebileceğini" bekliyordu (Yine de taarruzun gecikmesi için suçladığı Badoglio'ya kızgındı).[168] Görüşme güzel geçti. Alman tarafı Mussolini'ye İtalya'nın Fransa'dan Nice, Korsika, Tunus ve Cibuti'ye ilişkin bulunduğu toprak taleplerine desteğini yineledi.[169] Duce İtalya'nın Mısır'da başarılı olacağına olan inancını ifade etti. Hitler'in taarruz için özel kuvvet teklifini değerlendirme gereği duymadığını söyledi.[170] Mussolini Roma'ya keyifli döndü. Canını sıkan sadece Badoglio ve Graziani'nin Kuzey Afrika konusunda rehavetiydi ve "ülkedeki tek bozguncu" kraldan ne kadar nefret ettiğini dile getiriyordu.[171]

Gelgelelim birkaç gün içerisinde Mussolini'nin neşesini kaçıracak ve Mihver ortaklarının ilişkisine gölge düşürecek Romanya'ya Alman askerlerinin sevki sorunu ortaya çıkacaktı. Almanlar Eylül'ün başında Romanya'ya "askerî misyon" göndermek için ülkenin yeni diktatörü General Ion Antonescu'dan bir "davet" ayarlamıştı. Almanların bakış açısından Ploieşti'deki petrol sahalarının emniyete alınması elzemdi. İtalyanlar Eylül ortası itibarıyla Ribbentrop'un Roma ziyaretinden evvel Almanların Ploieşti bölgesine asker sevk etme planlarından haberdardı. Ribbentrop 19 Eylül'de Ciano ile görüşmesinde bu planlardan hususiyetle bahsetmiş ama anlaşıldığı üzere Ciano bu mühim durumu

168 *Ciano's Diary*, s. 294.

169 Ne var ki Almanlar verdikleri destekte pek samimi değildi. Ciano 7 Temmuz'da Hitler ile görüşmesinde toprak taleplerine ilişkin, savaşa güç bela dahil olan bir ülke için mahcup edici uzunlukta bir liste sunduğunda Ribbentrop kendisine "insanın gözü doyacak, yiyebileceğinden fazlasında gözü olmayacak" şeklinde bir laf etmişti. Paul Schmidt, *Statist auf diplomatischer Bühne 1923–45: Erlebnisse des Chefdolmetschers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas*, Bonn, 1953, s. 502–503; F. W. Deakin, *The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism*, Londra, 1962, s. 11.

170 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 395–398; *Ciano's Diary*, s. 296.

171 *Ciano's Diary*, s. 296.

Mussolini'ye iletmemişti.[172] Ploieşti petrolü İtalya için de elzemdi. Dahası Mussolini Tuna'yı hep İtalya'nın hususi menfaatlerini barındıran bir bölge olarak görmüştü. Hâliyle meseleye ve ayrıca Almanya'nın Mihver ortağına reva gördüğü muameleye dair özel bir hassasiyet oluştu. Mussolini (aslında olayı önceden gören) basın raporlarından 15.000 Alman askerinin Romanya'ya vardığını duyduğunda bu hassasiyet infilak etti. Bu olay Mussolini'ye Hitler'in hayli can sıkıcı bir şekilde birçok kez Almanların mühim girişimleri gerçekleştikten sonra kendisine haber verdiğini anımsattı.[173] Duce öfkeden deliye döndü. Hemen bölgeye İtalyan askerlerini gönderebilmek için benzer bir "davet" almaya çalışsa da boşunaydı. Ciano "Mussolini Rumen petrol bölgesinde sadece Alman askerleri olduğu için çok öfkeli." diyordu.[174] İtalyan Dışişleri Bakanı, Bottai'ye "Romanya'yı işgallerini dengelemek için Yunanistan'a girmemiz" gerektiğini söyledi.[175] Ribbentrop 10 Ekim'de telefon üzerinden Ciano'yu yatıştırmaya çalıştı ve kendisine 19 Eylül'de Roma'da bu meseleden bahsetmiş olduğunu anımsattı. Ciano bir yorumda bulunmadı. Olan olmuştu bir kere.[176]

Mussolini iki gün içinde, hazırlıklar biter bitmez Yunanistan'a taarruz kararını almıştı. Duce 12 Ekim'de İtalya'nın kuzey bölgesindeki Faşist örgütlerini teftişten Roma'ya dönerken Graziani'nin Kuzey

172 Schramm-von Thadden, s. 88–89, 96. Soddu'nun Roatta'ya ilettiği iştah kabartan bir bilgi kırıntısından, Brenner'deki görüşmede Almanya'nın Romanya askerî misyonuna Hitler ve Mussolini'nin İtalya'dan bir alayın da eşlik edeceği üzerinde özel olarak uzlaşmış olabileceği izlenimini verse de toplantının resmi tutanaklarında bunun bahsi geçmiyor (Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 202; De Felice, s. 297). Knox bu yorumun Mussolini ile Hitler arasındaki baş başa görüşmeden kaynaklandığı kanaatinde. Gelgelelim Hitler'in net bir taahhütte bulunmuş olması mümkün görünmüyor. Soddu'nun malumatının yapılan bir yoruma ya da İtalyanların yanlış anlamasına dayanan bir varsayımdan kaynaklanıp kaynaklanmadığı da belli değildir. Ciano, Bottai'ye Brenner'de Almanların Romanya'ya asker sevki konusunda herhangi bir tartışma olmadığını söylemişti (Bottai, s. 227).

173 De Felice İtalyan Dışişleri'ne Almanların Romanya'nın asker gönderme "talebine" olumlu yanıt verdiği bildirilmiş olduğundan, Mussolini'nin Almanların Romanya'ya müdahalesi karşısında gafil avlandığı düşüncesini tamamen reddediyor (s. 297). Gelgelelim sadece Almanların Romanya'ya asker göndermesi değil müfrezenin ulaştığını nasıl öğrendiği Duce'yi hiddetlendirmiş olabilir.

174 *Ciano's Diary*, s. 297.

175 Bottai, s. 227.

176 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 187, 203, 205–207; *DRZW*, C. 3, s. 374–375.

Afrika'da uzun zamandır bekledikleri taarruza başlamayı yine geciktirdiği haberlerini duyunca öfkelendi. Romanya'dan gelen haberlerin Duce'yi çok daha hiddetlendireceği kesindi. Alman askerleri Bükreş'e girmeye başlamıştı. Üstüne üstlük Ribbentrop'un bakanlığından yetkililer zorbaca tavır sergileyerek İtalya basınının olayın haberini vermesini engellemek istiyordu ve Antonescu Romanya'ya İtalyan askerlerinin konuşlandırılmasına muhtemelen yalnız Almanlar mutabık olursa müsaade edecekti.[177] Mussolini öfkeden deliye döndü. Kendisinin ve ülkesinin prestijine yapılan bu saygısızlık karşısında çileden çıktı, misilleme yapmak için sabırsızlanıyordu. Ciano'ya adeta köpürerek şunları söyledi: "Hitler hep bir oldubittiyle karşıma çıkıyor. Bu sefer ben onu kendi silahıyla vuracağım. Yunanistan'ı işgal ettiğimi gazetelerden öğrenecek. Böylece eşitlenmiş olacağız." Duce Yunanistan'a düzenlenecek harekât üzerine Badoglio'yla henüz anlaşamadığını kabul etti. "Ama Yunanlarla savaşmamıza herhangi biri itiraz ederse İtalyanlıktan istifa edeceğim." diye ekledi. Ciano günlüğüne "Duce hemen harekete geçmeye kararlı görünüyor." notunu düştü. Uzun zamandır savunduğu savaşın gerçekleşecek olmasından dolayı zevkten dört köşeydi. Kont harekâtın "yararlı ve zahmetsiz" olacağını düşünüyordu.[178]

İtalyan diktatörü fazlasıyla gücenmiş, tepesi atmış ve gururu yaralanmış bir şekilde Yunanistan'a taarruz etmeye yönelik bu kritik kararı aldı. Mussolini'yi harekete geçiren yalnız şahsi olarak küçük düşmüş hissetmesi değil, aynı zamanda İtalyan halkı nezdindeki itibarıydı. O ana dek, pek kıymetiharbiyesi bulunmayan İngiliz Somaliland'ının çorak ileri karakol hattının Ağustos'ta fethedilmesi dışında, İtalyan halkına savaş ganimeti olarak sunabileceği pek bir kazanımı yoktu.[179] Almanların tek taraflı bir girişimde daha bulunmasının İtalyan kamuoyu üzerindeki etkisinden endişe ediyordu. Halk bunu İtalya'nın Alman devine tamamen tabi oluşunun yaralayıcı bir başka örneği olarak görecekti. Yunanistan'da kazanılacak hızlı bir zafer dengeyi tesis eder,

177 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 207–208.

178 *Ciano's Diary*, s. 297. Ne var ki Dışişleri Bakanı, Bottai'ye harekâtın kendisinin ısrar ettiği gibi Ağustos'ta yapılsaydı şimdi olacağından daha kolay geçeceğini, yine de başarılarından emin olduğunu söyledi (Bottai, s. 227).

179 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 383–384; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 152–153.

Mussolini'nin prestijini arttırır ve en önemlisi de ganimetten İtalya'ya da bir pay düşerdi.[180]

Böylece karar Mussolini'nin karakteri ve idare tarzı bakımından alametifarikası olduğu üzere, fevri ve keyfi bir şekilde alınmıştı. Duce'nin Alman askerlerinin Romanya'da konuşlandırılmasına duyduğu öfke Yunanistan işgalinin altında yatan asıl sebep değildi, sadece bahanesi olmuştu. Almanların bu eyleminin taarruzun yapılıp yapılmayacağı üzerinde değil sadece ne zaman yapılacağında bir etkisi olmuştu. Görüldüğü üzere Yunanistan taarruzu Mussolini'nin Akdeniz ve Balkanlarda İtalya'nın hâkimiyetini tesis etmeye yönelik uzun vadeli planlarının bir parçasıydı. Almanya birçok kez Yunanistan'ın kaderini İtalya'ya teslim etmişti. Naziler yine birçok kez İtalyanlara Balkanlarda bir kargaşa çıkmasından kaçınmaları uyarısında bulunmuştu. İtalya ordusu Brenner'deki görüşmede Hitler'in Yunanistan meselesinde İtalya'ya açık çek verdiği izlenimini edindi.[181] Yanlış anladıkları kesindi. Gerek İtalyanların gerekse Almanların resmi tutanaklarında Yunanistan'ın bahsi geçmemektedir. Yani Alman tarafı herhangi bir imada bulunduysa bile bu ancak iki diktatör arasındaki hususi tartışmada geçmiş olabilir. Almanların sık sık Balkanlarda mevcut gergin durumu sürdürme isteğini dile getirdiği göz önünde bulundurulduğunda Hitler'in Mussolini'yi Yunanistan'a taarruza geçmesi için gerçekten cesaretlendirdiğini düşünmek mümkün değildir. Üstü kapalı bir şekilde bahsinin geçmesi yalnız birçok kez olduğu gibi Alman tarafının Yunanistan'ı hemen fethedilecek bir hedef değil gelecekte İtalyanların idaresinde olarak gördüğü sözleriyle bağdaşan genel bir taviz ifadesine işaret edebilir.

Mussolini Yunanistan'a o ana dek birincil önceliği vermemişti. Kuzey Afrika'yı daha mühim ve stratejik bakımdan zahmete değer bir cephe olarak görmüştü. Esasen en kısa zamanda Yunanistan'a taarruz

180 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 208–209. De Felice s. 300–305'te ifade ettiği üzere belki de Duce'nin ikincil bir gerekçesi de dikta ortağı İtalya'nın toprak talepleri pahasına Vichy Fransası ile barış şartlarını tartışmaya teşebbüs ederse Yunanistan karşısında kazanılacak zaferin kendisine gerek duyacağı pazarlık gücünü verecek olmasıydı. Hitler'in Laval ve Pétain ile görüşmelerinden sonra böyle bir girişimde bulunması kuvvetle muhtemeldi.

181 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 202; Martin van Creveld, *Hitler's Strategy 1940–1941: The Balkan Clue*, Cambridge, 1973, s. 34.

başlatma kararını aldıktan sonra birkaç gün boyunca bunu Mısır'daki harekâtla koordineli olarak yapmayı tahayyül etti. Ne var ki 16 Ekim'de Mısır taarruzunun iki ay kadar daha erteleneceğini öğrendi.[182] Yunanistan harekâtı ancak şimdi öncelikte birinci sıraya geçecekti.

Mussolini 13 Ekim'de Badoglio'ya evvelki gün tek başına aldığı Yunanistan'a taarruz kararını bildirdi. Taarruz tarihini 26 Ekim olarak belirledi. Badoglio'nun itiraz ettiğine dair bir gösterge bulunmuyor. Mussolini ertesi gün Badoglio ve Genelkurmay Başkan Yardımcısı Roatta'ya "Yunanistan'a yapılacak taarruzun Ciamuria'yla sınırlı kalmayacağı ve ülkenin tamamını kapsayacağını, bunun uzun vadede can sıkıcı olabileceğini" iletti. Duce taarruzu Hitler'e son dakikada haber verecekti.[183] Ordunun önceki acil durum planları yalnız Epir'in yani Yunanistan'ın kuzey bölgelerinin fethiyle sınırlandırılmıştı. Roatta önceki planların geçersiz olduğunun ilk işaretini almış oldu.[184] General Roatta Selanik ve Atina'ya ulaşacak bir taarruzun başta tasavvur edilenden çok daha büyük bir kuvveti gerektireceğine dikkat çekti. Lazım gelen yirmi tümen askeri üç ayda toplayabilirlerdi.[185] Komutanlar içten içe, Graziani'nin Mısır'daki ilerleyişinden evvel Yunanistan harekâtının gerçekleştirilebileceğinden şüphe duyuyordu. Gelgelelim Mussolini komutanlarının tereddütlerini fark ettiyse dahi dinlemiyordu. Yunanistan harekâtı artık bekleyemezdi.

Duce ertesi gün komutanlarıyla 15 Ekim günü saat on birde Palazzo Venezia'daki ofisinde "Yunanistan'a karşı yapılacak harekâtta izlenecek yol haritasını geniş hatlarıyla masaya yatırmak üzere" bir toplantı ayarladı. Ciano, Badoglio ve başkomutanlık başkan yardımcısı Ubaldo Soddu ile Roatta, Jacomoni ve Arnavutluk'tan çağrılan Visconti Prasca toplantıda hazır bulundu. Roatta gecikti. Duce'nin özel kalemi kendisine toplantıyı çok kısa süre önce haber vermişti. Deniz ve hava

182 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 208.

183 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 209'da alıntılanmıştır. Ayrıca bkz. Schramm-von Thadden, s. 101; *DRZW*, C. 3, s. 376–377; ve önceki planlara ilişkin bkz. Cervi, s. 36–37.

184 Cervi, s. 61–62. Esasen Mussolini, Graziani'ye 4 Ekim'deki Brenner görüşmesinden hemen sonra gönderdiği bir notta işgal planının yalnız Ciamuria'nın değil Yunanistan anakarasının tamamının işgal edilmesini hedefleyeceğine dair ilk emareyi vermişti (Creveld, *Hitler's Strategy*, s. 35–36).

185 Cervi, s. 62; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 210.

kuvvetleri komutanları manidar bir şekilde çağrılmamıştı.[186] Toplantı topu topu bir buçuk saat sürdü. Büyük riskli bir askerî stratejinin tartışıldığı, görülmüş en gelişigüzel ve yüzeysel görüşme oldu.

Mussolini sözlerine harekâtın hedeflerinin ana hatlarını çizerek başladı. İlk etapta Arnavutluk'un güney kıyısının tamamı ile Zanta, Kefalonya ve Korfu gibi İyon adaları ele geçirilecek, ikinci aşamada da Yunanistan'ı "saf dışı" bırakmak üzere ülkenin tamamı işgal edilecekti. Duce böylelikle İtalya'nın Akdeniz'de İngiltere karşısında mevkiinin kuvvetleneceğini ve Yunanistan'ın "siyasi-iktisâdi etki alanımızda" kalacağını garanti altına alacaktı. Mussolini 26 Ekim tarihini belirlediğini ve bu tarihin "bir saat dahi ertelenemeyeceğini" söyledi. Roatta'nın ilk kez harekâtın tarihini duyduğu anlaşılıyor.[187] Oysaki kendisi evvelki gün tam tekmil faaliyete geçebilmek için üç ay gerektiğinde ısrarcı olmuştu.

Mussolini, Yugoslavya veya Türkiye'den bir pürüz kaynaklanacağını düşünmüyordu ve Bulgarlara Makedonya'dan sus payı vererek Bulgaristan'ı "oyunumuzda piyon hâline getirmeyi" planlıyordu. Duce ardından dikkatini Jacomoni'ye çevirdi. Arnavutluk valisi harekâtın kendi bölgesinde sabırsızlıkla beklendiğini ileri sürdü. Jacomoni kilit niteliğindeki tahliye noktası olan Durazzo limanı bombardımana tutulursa ikmalde yaşanması muhtemel zorluklara işaret etti. Çok daha iyileşmiş olsa da yolların durumu da mesele yaratabilirdi. Jacomoni Yunanların direniş göstereceği bilgisini iletti. Direnişin ölçüsü İtalyan tarafının ne kadar hızlı ve kararlı bir şekilde harekete geçtiğine bağlı olacaktı. Vali Yunanistan'a İngiltere'nin yardımı meselesini masaya yatırdı. Kısmi bir işgal yapılması İngilizlerin İtalya'nın güneyi ve Arnavutluk'a hava akınları düzenlemesine imkân verebilirdi. Bununla birlikte Yunan uçakları bir sorun teşkil etmiyordu. Jacomoni kendisine Yunanların morali sorulduğunda, halkın hâletiruhiyesinin "son derece bunalımlı" olduğu yönünde görüş bildirdi.

Ardından Visconti Prasca Arnavutluk'taki askerî duruma dair yorum yaptı. Bir hayli iyimserdi. Harekâtın ilk aşaması "dakikası dakikasına ayrıntılarıyla ve mümkün olduğunca kusursuz olarak" hazırlanmıştı.

186 Schramm-von Thadden, s. 102; Cervi, s. 65; Mack Smith, *Mussolini as a Military Leader*, s. 31. Badoglio, s. 26'da Cavagnari ve Pricolo'nun katıldığını ifade ediyor ancak hafızası kendisini yanıltmış gibi görünüyor.

187 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 211.

Epir'in yağmur mevsimi başlayıp ciddi sıkıntılar yaratmadan çok önce, sadece on ila on beş gün içinde işgal edileceği kanaatindeydi. Duce araya girdi; harekâtın başlangıç tarihi ertelenemezdi fakat öne alınabilirdi. Visconti Prasca'ya askerlerinin morali soruldu. Prasca müthiş olduğunu söyledi. 70.000 civarı asker hazırdı, cephe hattında ikiye bir oranında üstünlüğü olacaktı. Komutan "Yunanların hava kuvveti yok." diye konuştu. Havadan tek endişesi İngilizlerin Yunanlara yardım ihtimaliydi. Visconti Prasca bununla beraber yılın hangi zamanında oldukları göz önünde bulundurulduğunda hücumu Selanik'e kadar ilerletme konusunda çekinceleri bulunduğunu ima etti. Zira süreç uzardı. Birkaç ay alacaktı. Duce Selanik'in İngilizlerin üssü olmasını engellemenin önemli olduğunda ısrarcıydı. Visconti Prasca'dan Yunan askerinin morali hakkında malumat istedi. Komutanın cevabı mahirce idi: "Savaşmaya meraklı değiller." Yunanları taarruza kışkırtmak üzere bir hadise planlamıştı. Mussolini komutana muhtemel zayiat konusunda haddinden fazla endişe etmemesi tavsiyesinde bulundu. Visconti Prasca taburlarına, karşılarına bir tümen asker bile çıksa hep taarruz hâlinde olmayı emrettiği karşılığını verdi.

Bu aşamada Badoglio tartışmaya dahil oldu. İngilizlerin Mısır ile meşgul olacağı ve Yunanistan'a denizden çıkarma yapmaya teşebbüs etmelerinin pek mümkün olmadığı kanaatindeydi. İngiltere'nin yalnızca havadan yardım göndermesi mümkündü. Dolayısıyla Badoglio Yunanistan'a yapılacak harekâtın, Mısır'da Mersa Matruh'a hücum ile aynı anda yapılmasından, bu şekilde İngilizlerin Yunanlara yardım için uçak ayırmasını zorlaştırmaktan yanaydı. Graziani'nin hücumunu ertelemek üzere olduğundan hâlâ bihaber olan Mussolini Mersa Matruh'un Yunanistan harekâtı başlamadan evvel ele geçirilmesini yeğliyordu. O mevkiden ilerleyerek İngilizlerin Yunanistan'a destek vermesi çok daha zorlaştırılabilirdi. Duce rahat bir iyimserlikle "Mısır'daki mühim mevkinin kaybedilmesinden sonra Londra savaşa devam edebilecek durumda olsa dahi İngiliz İmparatorluğu mağlubiyet hâlinde olacaktır." diye ekledi. Badoglio, Visconti Prasca'nın Epir için harekât planını onaylıyordu ancak o noktada durmak yeterli olmayacaktı. Girit ve Mora hatta Yunanistan anakarasının tamamı da ele geçirilmeliydi. Ne var ki bunun için – evvelki gün Roatta'nın belirlediği miktar olan – yirmi civarı tümen gerekir ve harekât üç ay kadar sürerdi.

Mussolini Epir'in işgali 10-15 Kasım itibarıyla tamamlanırsa harekâtın geri kalanında gerek duyulan yeni kuvvetlerin sevki için bir ay kadar daha zaman kazanılacağı düşüncesindeydi. Epir'in fethinden sonra Atina'ya hücumun nasıl tasarlandığını sordu. Visconti Prasca ciddi bir zorluk yaşanacağını zannetmiyordu. Beş ila altı tümen yeterli gelirdi. Badoglio Selanik ele geçirilmeden evvel Atina'ya hücum edilmesini teklif etti. Roatta, Mussolini'nin bunun için iki tümenin kâfi olacağı görüşüne katıldı. Duce "işlerin netleşmeye başlamasından" memnundu. Visconti Prasca böylelikle Yunanistan'ın Atina üzerinden ikiye bölüneceği ve Selanik'e Yunan başkentinden taarruz edilebileceği yönünde tavsiyede bulundu. Buna mukabil Mussolini'den gelen bir soruya cevaben Epir ile Atina arasındaki arazinin zorluklarına dikkat çekti. Önlerinde ulaşım imkânlarının daralarak katırlarla kat edilecek patikalara kadar düştüğü, dik tepelerden ve sıradağdan geçen 270 kilometreden fazla zorlu yol bir bulunuyordu. Prasca'ya göre bu bölge için üç dağ tümenine ihtiyaç vardı. Bu tümenlerin Yunanistan kıyısına münasip bir istikamette olan Arta limanına bir gecede sevk edilebileceklerini düşünüyordu.

Toplantının son kısmında taarruzda Arnavut askerlerini kullanma meselesi ve Arnavutluk'a uçaksavar savunma sistemi konuşlandırılması tartışıldı. Mussolini bu noktada "Meselenin tüm açılarını tetkik ettik." hükmüne vardı. Şöyle özetledi: "Epir'e taarruz, Selanik'in tarassut ve baskı altında tutulması ve ikinci aşama olarak da Atina'ya hücum."[188]

Diktatör kararlılığı olarak algılanan bu tavır aslında en iyi ihtimallerin gerçekleşmesine dayanan, yarım yamalak varsayımlar, yüzeysel gözlemler, amatör muhakemesi ve titiz bir eleştiri süzgecinden geçmemiş değerlendirmelerin cilalanmış hâliydi sadece. Yıllarca kendi kendisine o yönde telkinde bulunduktan sonra Mussolini kendi yanılmazlığına

188 *DDI*, C. 5, 728 numaralı belge, s. 699–705'teki metin; Schramm-von Thadden, s. 209–217'de yeniden neşredilmiştir; yukarıda geçen alıntılar, Cervi, s. 311–320'deki İngilizce tercümesindendir. Ayrıca özeti için bkz. Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 211–214 ve Mack Smith, *Mussolini's Roman Empire*, s. 232–233'teki sert eleştiriler. Visconti Prasca Mussolini'nin toplantının tutanaklarını "tahrif ettiğini" ve bu yüzden kayıtların doğru olmadığını (özellikle de Visconti Prasca'nın kendi ifadelerinin olduğu kısmın) iddia ederken tartışmanın içeriğini ve hevesli bir havada geçtiğini doğruluyor (Sebastiano Visconti Prasca, *Io ho aggredito la Grecia*, 2. baskı, Milan, 1947, s. 61–70'te).

samimi olarak inanıyordu. Jacomoni ve Visconti Prasca rejimin tipik unsurlarındandı. Yalnız Mussolini'nin değerlendirmelerine uyuyor, egolarını tatmin etme fırsatından nemalanmak istiyor, sadece Duce'nin duymak istediklerini söyleyerek onu memnun etmeye çabalıyorlardı. Ciano ekseriyetle sessizliğini korudu. Kendisinin tercihleri yeterince açıktı. Kont, Mussolini'nin kendisinin en başından beri istediği yola geldiğine emin olduğundan konuşma kısmını yardakçılarına bıraktı. Soddu'nun sessizliği harekâta desteğindendi. Badoglio ve Roatta Yunanistan'ı tamamen fethetmek için yapılması gereken harekâtın boyutu ve ölçeğine dikkat çekerek mümkün olan en dolambaçlı şekilde itiraz yükseltmek dışında en spekülatif varsayımlara dahi ses çıkarmadı.[189] Bu komutanların önceki aylarda Mussolini'nin aklının ermediği askerî meselelere ani tepkileri üzerine verdikleri uzun, yıpratıcı mücadelelerin yanında Yunanları küçümsüyor olmaları Duce'nin buyruğuna daha kolayca rıza göstermelerine yol açtı. Böylelikle Mussolini toplantıda ihtilafsız bir şekilde istediğini elde etti. Bir başına aldığı karar artık komuta kademesinin tam desteğiyle bir harekât emri hâline gelmişti.

Ne var ki komutanlar toplantıdan ayrıldıktan ve hakkındaki itirazlarının hızlıca ekarte edildiği bir harekâtı planlamayı enine boyuna düşündükten sonra akıllarında ciddi kuşkular meydana geldi ve şüpheler hızlıca yayıldı. Mesela donanma komutanı Cavagnari'ye göre Arta'ya çıkarma büsbütün imkânsızdı. Komutanlar Yunanistan harekâtı ile eş zamanlı yürütüleceği hatta ondan evvelden başlayacağı varsayılan Mersa Matruh taarruzunun en az iki ay ertelenmek durumunda olduğunu öğrendiler. Ayrıca İngilizlerin hemen Yunanistan'ın güneyinde üs tesis edeceği ve İtalyan çizmesinin topuğunda bulunan Taranto'daki donanmaya taarruz edebilecek bir mevkide olacağından korkuyorlardı. Badoglio 17 Ekim'de Ciano ile görüştüğünde bu itirazları dile getirdi. Komutanın karamsarlığı aşikârdı. Harekâta "oy birliğiyle karşı olduklarını ilân eden" kurmay başkanlarının görüşleri de bir o kadar kasvetliydi.[190] Ancak Yunanların Arta'ya büyük gemileri demirlemek üzere derin bir

189 Visconti Prasca, s. 68–70. 15 Ekim'deki toplantının tutanakları Walter Rauscher'i öne sürdüğü Badoglio'nun Yunanistan harekâtına karşı muhalefetini dile getirdiği, ne var ki Mussolini'nin kendisini dinlemediği ifadesini desteklemiyor (*Hitler und Mussolini: Macht, Krieg und Terror*, Graz, 2001, s. 413'te).

190 *Ciano's Diary*, s. 298.

su kanalı açtığı ortaya çıkınca Badoglio'nun Arta'daki limanın erişilmez olduğu yönündeki temel lojistik argümanı yok olmuştu. Komutan bu yüzden çekincelerden haberdar olduğunda öfkeden çılgına dönen Mussolini ile görüşmesinde süt dökmüş kedi gibiydi. Duce öncesinde Ciano'ya Badoglio'nun istifasını kabul etmeye hazır olacağını söylemişti. Ne var ki komutan istifa etmedi. Harekâtın başlangıcını 28 Ekim'e çeken iki günlük bir erteleme haricinde eli boş döndü.[191]

Askerî hazırlıklar lüzumundan fazla aceleci ve tutarsız bir şekilde tam gaz devam ediyordu.[192] İtalya dahilindeki birliklerin terhisi dahi durdurulmamıştı.[193] Harekâta ilişkin alametler parlak değildi. Sonradan anlaşıldığı üzere Durazzo'daki limanın yoğunluğundan dolayı motorize birliklerin Arnavutluk'a sevki zamanında tamamlanamayacaktı. Hâlihazırda elverişsiz hava şartlarının gittikçe kötüleşmesi Arnavutluk'un yollarını bataklığa çevirdiğinden birliklerin sevkine bir darbe daha vuruyordu. Ardından Bulgar Kralı Boris, Mussolini'de tiksinti uyandıracak şekilde taarruza katılmayı reddetti. En nihayetinde kuvvetlerin dengesinin İtalya'nın, Visconti Prasca'nın imada bulunduğu kadar lehine olmayacağı anlaşıldı. Yunanları ikiye katlamak şöyle dursun büyük ihtiyat kuvvetleri bulunan Yunanlar seferber olmadan evvel iki ordunun kuvvetleri ancak eşit oluyordu. Arnavutluk'ta sahadaki komutanlar taarruzun başlangıç tarihi üzerinde takdir yetkisi istiyor, Mussolini ise 28 Ekim gününden vazgeçmiyordu. Duce'nin o esnada Franco ve Pétain ile müzakere yapan Hitler'in harekâttan haberdar olunca durdurmak üzere müdahil olabileceğinden endişe etmesi zamanlama konusunda belirleyici olmuştu.[194]

Lojistik bakımdan endişeleri ne olursa olsun ne Roma'daki askerî liderlik ne de Arnavutluk'ta sahadaki komutanlar savaşın kolay olacağından zerre şüphe duyuyordu. Yunanların küçümsenmesi genele yayılmış vaziyetteydi. Ciano harekâtın "çocuk oyuncağı" olacağını söyledi, Soddu ise ilerleyen günlerde "askerî geçit töreni" gibi geçmesinin beklendiğini yazıya döktü.[195] Bizzat kral da Yunanların ilk taarruzda

191 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 214–217.

192 Bu noktadan itibaren anlatılanlar Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 217–219'a dayanmaktadır.

193 Schramm-von Thadden, s. 108.

194 *Ciano's Diary*, s. 300; Bottai, s. 229.

195 Moseley, s. 117'de alıntılanmıştır.

mahvolacağını düşünüyordu.[196] Bu ve benzeri varsayımlar Mussolini'nin alelacele planladığı Yunanistan'ı imha planına itaati pekiştirdi. Hızlı bir zafer kazanmaları son derece mühimdi. Duce İngilizlerin ve belki de Türklerin de uzun süreli bir çatışmaya dahil olmasının önüne geçmek istiyordu. Bu sebeple Yunanistan'a "birkaç saat içinde tamamen diz çöktürecek" yıkıcı bir taarruz hayata geçirilmesini istiyor ve bekliyordu.[197] 28 Ekim'de harekât başladığında Mussolini'nin keyfi gayet yerindeydi.[198]

Duce'nin dikta ortağı ise tam tersine hoşnutsuzdu. Zira Franco ve Pétain ile görüşmesinden dönüş yolunda İtalya'nın Yunanistan'a taarruz etmek üzere olduğu haberini almıştı. Hitler'in sinirden köpürdüğü, İtalyanların bu eyleminin Balkanları yangın yerine çevireceği ve İngilizlere bölgeye üs kurma fırsatı vereceğinden büyük endişe duyduğu söyleniyordu. Führer Mussolini'nin bunu Norveç ve Fransa'nın intikamı olarak yaptığını düşündü.[199] Esasen Almanlar önceki günlerde sağlam kaynaklardan Yunanistan'a yapılacak harekâtın kapıda olduğuna dair birçok dolaylı uyarı almıştı.[200] İtalyan askerî liderleri de herhangi bir girişimin söz konusu olduğunu bir o kadar reddetmişti. Almanlar reddedenlere inanmayı seçti. Hitler 25 Ekim öncesinde endişelenmiş gibi görünmüyordu. Ancak o tarihte Mussolini'nin altı gün önce kaleme

196 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 220–221'de alıntılanmıştır.

197 *Ciano's Diary*, s. 300.

198 *Ciano's Diary*, s. 301.

199 *Heeresadjutant bei Hitler 1938–1943: Aufzeichnungen des Majors Engel*, ed. Hildegard von Kotze, Stuttgart, 1974, s. 88 (28.10.1940); Schmidt, s. 516–517. Mussolini'nin Yunanistan'a karşı başlattığı tek taraflı harekât üzerine Hitler'in afalladığı ve öfkelendiği, Creveld, *Hitler's Strategy*, s. 39–51 ve Martin van Creveld, "25 October 1940: A Historical Puzzle", *Journal of Contemporary History*, 6 (1971), s. 87–96'da tartışılmaktadır. Ancak Knox *Mussolini Unleashed*, s. 346'daki 84. not ve s. 350'deki 156. notta Crevalt'ın iddiasına çarpıcı bir eleştiri getiriyor.

200 Ernst von Weizsäcker, *Erinnerungen*, Münih/Leipzig/Freiburg, 1950, s. 302–303. Alman Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Weizsäcker, Mussolini'ye Almanlar mutabık olmadan savaşı genişletmemesi konusunda sarih bir uyarı göndermeyi teklif ettiğini aktardı. Müsteşara göre, Ribbentrop buna onay vermiş ancak Hitler dikta ortağına engel olmak istemediğini söyleyerek dolaylı olarak Mussolini'nin bu çılgın girişimine fırsat vermişti. Weizsäcker, Hitler'in sonradan sergilediği şaşkınlık hâlinin numara olduğunu iddia ediyor. Hitler'in muhtemelen Mussolini'nin taarruzu hayata geçirmeye kararlı olduğuna inanmaya hazırlanmamış olduğunu da kabul ediyor.

aldığı, zekice bir şekilde ifade etmiş olsa da Duce'nin çok yakında Yunanistan'a harekât düzenlemeyi tasarladığı anlaşılan bir mektup kendisine ulaştı. O zaman dahi İtalya'dan toplanan istihbarat tartışmalıydı. Hitler'in İspanyol ve Fransızlar ile münasebetlerini tartışmak üzere Mussolini ile hâlihazırda planlanan toplantı öne çekildi. Diktatörler 28 Ekim'de Floransa'da buluşacaktı. Hitler görüşmenin yapılacağı bölgeye vardığında da ağzı kulaklarında olan Mussolini kendisine İtalyan askerlerinin o günün şafağında Arnavutluk'tan Yunan hududunu geçmiş olduğunu bildirecekti.[201]

Böylelikle Mussolini de Hitler'in birçok kez yapmış olduğu gibi işi oldubittiye getirmişti. Sonraları İtalyanların taarruzunun ters teptiği açığa çıktığında aceleciliği yüzünden Mussolini'yi paylayan Hitler Floransa'daki görüşmelerinde Duce'nin Yunanistan'da zamanından önce harekete geçmesini ve kendisinin de askerî yardım sağlamaya hazır olduğu Girit işgalini tamamlamadan evvel Yunanistan'a harekâtı başlatmasını önleyebilmeyi umduğunu söyleyecekti.[202] Ne var ki Floransa'da buluştuklarında herhangi bir sitem gelmedi. Hitler kendisini frenledi. Führer ne hissederse hissetsin Mussolini'nin yol açtığı askerî felaketin boyutunu tahayyül edemezdi. Harekâta Alman ordusunun desteğini sağlamak ve (İngilizlerin müdahalesinin önünü almak için) Girit'i işgal etmek üzere paraşütçü tümenlerini teklif etti.[203] Hitler toplantının geri kalanında sadece Pétain, Laval ve Franco ile görüşmelerinden bahsetti. Mussolini'yi İtalyan diktatörünün hiç hazzetmediği Vichy Fransası ile münasebetleri konusunda yatıştırmaya çalıştı.[204] Yunanistan'ın bahsi yine geçmedi. Ama yakında o da konuşulacaktı.

201 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 222–230; Cervi, s. 87–92. Ayrıca bkz. Rintelen, s. 108–110.

202 Schramm-von Thadden, s. 113'te, Hitler'in Mussolini'ye 20 Kasım 1940 tarihli mektubunu alıntılıyor. Girit Almanların İngilizleri Doğu Akdeniz ve Kuzey Afrika'dan sürmek üzere İtalya ile yapmak istedikleri ortak harekâtlara dair stratejik planlamasının hep bir parçası olmuştu. Bkz. Creveld, *Hitler's Strategy*, s. 37.

203 *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 400.

204 İtalyanların bu toplantıya ilişkin tutanakları, *Ciano's Diplomatic Papers*, s. 399–404'te; Alman tutanakları ise *Staatsmänner*, s. 150–165 arasında bulunmaktadır. *Duce* belki de kendisinin Yunanistan teşebbüsünü kabullenişi üzerine üstü kapalı bir şekilde Hitler'e hakkını teslim etmek adına, Vichy Fransası'na dair beklenen kadar tavizsiz bir tutum izlememişti (De Felice, s. 307).

Başarısız planlama ve koordinasyon ürünü olan Yunanistan taarruzu çocuk oyuncağı olmak şöyle dursun beklenenin aksine hızla tam bir askerî faciaya dönüştü. Hücum berbat hava koşullarında gerçekleşti. Bitmek bilmeyen şiddetli yağmur ve dize kadar çamur İtalyan tankları ile ağır toplarını felç etti. Dereler güz yağmurları ile taşmıştı. Çoğu kez dağ yollarından geçmek mümkün olmuyordu. Uçaklar yoğun sis yüzünden pistlere çakılıp kalmış durumdaydı. Fırtına yüzünden denizde harekât yapılamıyordu. Teçhizat, yakıt, mühimmat ve personeldeki eksiklikler kısa zamanda açığa çıktı. İtalyan askerlerinin düzgün eğitilmemesi ve idare edilmemesi de, bozgunun faturasını daha da arttırıyordu. Onun da ötesinde ilk andan itibaren çetin direniş gösteren Yunanlar yiğitçe ve dirayetli bir şekilde vatanlarını savundu. Bölgenin arazisini tanıyor olmaları büyük avantajdı. Ayrıca Yunanların savunması İtalyanların taarruzundan çok daha iyi örgütlenmişti. Bir hafta kadar kısa bir sürede İtalyanlar Epir'deki taarruzu durdurmak zorunda kaldı. Bir hafta daha geçtikten sonra Yunanların karşı taarruzu İtalyan askerlerini Arnavut hududundan geri püskürtmeye başlamıştı bile. Korkunç hava şartlarında hücum durma noktasına geldiğinde cephe Arnavutluk sınırından elli kilometre kadar geri çekilmiş hâldeydi. Mussolini'nin gelişigüzel bir şekilde verdiği, 10.000'den fazla nüfusu bulunan tüm Yunan kasabalarının yerle bir edilmesi talimatı yerine getirilemedi.[205] Sözde dünya gücü olan İtalya altı hafta içinde askerî bakımdan tüy sıklet Yunanistan'ın kuvvetinden daha zayıf olduğunu gözler önüne sermişti. Mihver'in yumuşak karnı daha ayan beyan bir şekilde ortaya konamazdı.

İtalya'nın güneyinde Taranto'da demirli İtalyan donanmasının Kasım ayının ortalarında İngilizlerin torpido taarruzu ile ciddi hasar görmesi tüm bunların üstüne tuz biber oldu. İtalyan gemilerinin yarısı saf dışı bırakıldı. Faşistlerin imparatorluk rüyaları da gemileriyle birlikte denizin dibini boyladı. Bir hamlede Akdeniz'de deniz kuvvetinin dengesi kesin olarak değişmişti.[206] Aralık ayının başlarına gelindiğinde Duce'nin Libya'daki taarruzu durmuş ve kendisi önceliği Yunanistan'a verince Kuzey Afrika'daki İtalyan güçleri İngilizlerin bir

205 Mack Smith, *Mussolini*, s. 302; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 236; Bosworth, *Mussolini*, s. 375.

206 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 481.

dizi yıkıcı taarruzunun ilkine maruz kalmıştı. Aralık ortası itibarıyla İtalyan kuvvetleri Mısır'dan sürüldü. Yeni yılda İtalyanların ricatı tamamen bozguna dönüştü. 1941 Ocak'ının sonunda İngilizler çölde 320 kilometreden fazla mesafe kat etmiş, 113.000 İtalyan askeri ile 700 parçadan fazla ağır silahı ele geçirmişti. İlerleyen günlerde Churchill'in ifade ettiği üzere "Mısır'ı işgal eden ve fethetmeyi uman büyük İtalyan ordusunun artık esamesi okunmuyordu."[207] Yunanistan'ı işgal kararının başlıca neticelerinden biri buydu. Mısır'dan Süveyş'te bulunan hâlâ zayıf hâldeki İngiliz kuvvetlerine yapılacak hücuma hayati önem atfedilmesi gerekirken tam anlamıyla felaket niteliğinde neticelere yol açan bir falso olan lüzumsuz Yunanistan macerası Kuzey Afrika'daki çabaları tamamen baltalamıştı.

Yunanistan'daki bozgun için günah keçisi ilan edilen Badoglio Aralık ayında azledilmişti. Yalnız Badoglio değil komuta kademesinin kalanı da Mussolini'nin bizzat önayak olduğu felaketin suçunu kendilerine atmasına içerlemişti. Memlekette moral bozulup halkın hayat standartlarının kötüleşmesi ve cephede yenilgiler üst üste gelince Duce'ye rağbet de azalmış olduğundan kendisinin prestiji de etkilenmiş oldu. Yunanistan taarruzunun önde gelen çığırtkanlarından olduğu malum olan Ciano bir kısmı kayınpederini hedefleyen büyük bir aşağılanmaya maruz kaldı. Henüz Mussolini'ye doğrudan tehlike arz ediyor olmasa da partinin eski nüfuzluları yaşanan felaketler ile aralarına mesafe koymaya ve atak yapmaya çalışırken Faşist Parti liderliğinde de ilk çatırtılar baş gösteriyordu.

İtalya için Yunanistan'ı işgal kararı Mussolini rejiminin süratle kendi mezarını kazmasıyla sonuçlandı. Gelişmelerden sonra kısa süre içinde anlaşıldığı üzere askerî vaziyet sadece Mussolini'nin hep kaçınmaya çalıştığı Alman yardımıyla telafi edilebilirdi. Hitler'in bakış açısına göre Yunanistan asıl savaş alanı değildi. Führer'in yapacak daha mühim işleri vardı. Alman diktatörü Molotov'un Kasım ortasında yaptığı Berlin ziyareti sonrasında gelecek bahar Sovyetler Birliği'ne

207 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 544; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 256 (ele geçirilen İtalyan askerlerinin sayısını 115.000 olarak veriyor); Lothar Gruchmann, *Der Zweite Weltkrieg*, Münih, 4. baskı, 1975, s. 107'de İtalyanların Aralık başı ve Şubat başı arasında 130.000 esir, 470 tank ve 1.300 topu kayıp verdiğini ifade ediyor. İngilizlerin kayıpları ise çok azdı.

taarruzu hayata geçirmenin gerekliliğine odaklandı. "Barbarossa Harekâtı" adıyla anılacak operasyon Aralık ortası itibarıyla askerî talimat olarak güvence altına alındı. Yunanistan işi gereksiz yere oyalamıştı. Hitler Balkanların sükunet içinde olmasını istiyordu. Gelgelelim Mussolini'nin yersiz macerası yüzünden hassas bir noktada İngilizlerin askerî mevcudiyetinin oluşturduğu tehdidi görmezden gelemezdi. İtalyanların genel itibarıyla kifayetsizliği ve İngilizlerin meseleye gittikçe daha da müdahil olması sebebiyle Alman askerî planlayıcıları Yunanistan'a odaklanmak durumunda kaldı.[208] Kasım sonuna gelindiğinde Yunanistan'ın işgaline yönelik acil durum planları hazırlanmıştı ancak Hitler Ciano'ya Almanya'nın bahardan önce müdahale edemeyeceğini söylemişti.[209] Hitler en nihayetinde 1941 Mart'ında İngilizleri Yunan anakarasının tamamından kovmak için büyük bir harekâtın gerektiğine karar verdiğinde Almanların personel gücü en başta düşünülenden çok daha fazlaydı ve böylesi bir kuvvet "Barbarossa'nın" güney kanadına göz kulak olmakla görevlendirilen güçler pahasına bölgeye sevk edilebilirdi.[210] Almanlar Yunanistan'da böylesi maliyetli bir müdahale tahayyül etmemişti. İtalyanlar zaten Almanları orada istemiyordu. Ancak savaşın istikametinde etkili olacak daha geniş çaplı neticelerin yanında İtalya'nın felaketi Mussolini'nin Balkan macerasının meyvesiydi.

208 İngiltere İtalyan işgali öncesinde Yunanistan'a destek olarak askerî yardım vermenin uygulanabilirliği ve kıymeti hususunda son derece kayıtsızdı. Bkz. John S. Koliopoulos, *Greece and the British Connection 1935–1941*, Oxford, 1977, s. 134–142. Taarruz gerçekleştikten sonra İngilizler İtalyan-Yunan savaşını devam ettirmek istiyor ancak Yunanistan'ın Alman hâkimiyetine geçmesini engellemeye çalışıyordu. Yunanistan ve Girit'in hayati önemi olan Mısır savunmasında mühim olduğu düşünülüyordu. Ne var ki İngilizlerin Kuzey Afrika'dan ayırabileceği yardım da fazlasıyla kısıtlıydı. Bkz. Martin van Creveld, "Prelude to Disaster: The British Decision to Aid Greece, 1940–41," *Journal of Contemporary History*, 9 (1974), s. 65–92. Yugoslavya'daki kriz sonrasında 1941 Mart'ında, ilerleyen süreçte düşmana Kuzey Afrika'da inisiyatifi veren stratejik hata neticesinde Orta Doğu'dan bir kuvvet yetiştirilene dek İngilizlerin bölgede ciddi bir mevcudiyeti yoktu. Almanların Yugoslavya ve Yunanistan taarruzu 6 Nisan'da başladı. Ay sonuna dek Britanyalılardan ve İngiliz Milletler Topluluğu'ndan 50.000 kadar asker tahliye edilmiş, bir 7.000 kadarı da esir alınmıştı. (Dear ve Foot, s. 102–106).

209 *DRZW*, C. 3, s. 421–422.

210 Creveld, *Hitler's Strategy*, s. 134–135.

V

Almanya'nın kaçınılmaz ve eli kulağındaki mağlubiyeti gittikçe yaklaşırken savaşın son demlerinde geçmişi düşünen Hitler kendi nihai felaketinde Mussolini'nin Yunanistan fiyaskosuna büyük suç atfetti. Führer'in 1945 Şubat'ının ortalarında "İtalyanların Yunanistan'da yaptıkları budalaca harekâtın bizim için yarattığı külfet olmasaydı Rusya'ya birkaç hafta evvelden saldırabilirdim." diye konuştuğu ifade ediliyor. Hitler "Barbarossa"nın başlangıcındaki gecikmenin kendisine Sovyetler Birliği'nde kazanacağı zafere mal olduğuna inanıyordu. Birkaç gün sonra yine benzer ifadelerle, İtalya'nın Almanya'yı niyetleri konusunda uyarmaksızın başlattığı "Yunanistan'daki manasız harekât (...) bizi tüm planlarımıza rağmen Balkanlara müdahale etmek zorunda bıraktı ve bu da Rusya'ya taarruzun başlangıcında feci bir gecikmeye yol açtı. Mecburen en iyi tümenlerimizin bazılarını bölgeye sevk ettik. En nihayetinde bu aptalca şov olmasaydı askerlerimizin oralardaki varlığının son derece gereksiz olacağı büyük toprakları ele geçirmek durumunda kaldık." diye hayıflandı. Kısa süre sonra Hitler "Latin ırklarından yana şansımız yok." şeklinde yakındı. Führer'in Latinler arasındaki tek dostu Mussolini "feci sonuçlanan Yunanistan harekâtını hayata geçirmek için" kendisinin İspanya ve Fransa ile meşguliyetinden istifade etmişti.[211]

Yunanistan harekâtı Almanya'nın Sovyetler Birliği'ndeki feci mağlubiyetini izaha yetmezdi.[212] Barbarossa'nın beş hafta ertelenmesi tek başına yenilgiye götürmezdi. Alışılmadık biçimde yağışlı olan hava durumu göz önünde bulundurulduğunda harekât muhtemelen Haziran ortasından evvel başlatılamazdı. Barbarossa'nın akamete uğramasının sebepleri Almanların aşırı kibir etkisi altında barbarca olduğu kadar megaloman savaş planları yapması ve planlamadaki kusurlar ile harekâtta ilk andan itibaren sıkıntı çıkaran kaynak yetersizliğiydi. İtalyanların fiyaskosundan sonra gerek duyulunca Almanların 1941 baharında Yunanistan'a intikalinin Barbarossa'da kullanılacak tank ve diğer araçların yıpranmasına yol açtığı ve önceden ifade edildiği üzere taarruzun güney kanadındaki kuvvetleri azalttığı doğruydu. Ne var ki

211 *The Testament of Adolf Hitler: The Hitler–Bormann Documents February–April* 1945, ed. François Genoud, Londra, 1961, s. 65, 72–73, 81.

212 Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940–1941*, 3. baskı, Bonn, 1993, s. 506, 26. dipnot.

Yunanistan intikalinin en ciddi neticeleri Mihver'in Kuzey Afrika'daki savaş gayretlerinde oldu.

1940 sonbaharında en öncelikli cephe Kuzey Afrika olmalıydı. İtalya savaşa girdikten sonra Tunus'u ve en önemlisi de Malta'yı ele geçirmiş olsaydı Kuzey Afrika'da bir taarruz başlatmadan evvel çok daha kuvvetli bir pozisyonda olurdu.[213] Bu yönde adımlar atmak üzere hiç hazırlık yapılmadı. İtalyanlar bölgedeki İngilizlerden sayısal olarak çok daha üstündü gerçi ama denge kısa süre içinde değişecekti. Mussolini'nin ısrarcı ve beklenti içinde olduğu Mısır'ın bir ucundan öbür ucuna uzanacak büyük bir taarruz ile kuvvetlerinin başa çıkamayacağının farkında olan Graziani hücumunu birçok kez erteledi. Almanlar bölgenin önemini gördü ve asker ile teçhizat teklif etti. İtalyan Başkomutanlığı bu tekliften faydalanmak istedi. Alman yardımı fark yaratabilirdi. Ne var ki Mussolini yardım almayı reddetti.[214] Duce İtalyan cephesi olarak gördüğü bölgeye Almanları yaklaştırmak istemiyordu. Dahası gereken personel ve kaynaklar Ekim itibarıyla Kuzey Afrika değil Yunanistan'a çevrilmişti. 1940 Ekim'i ile 1941 Mayıs'ı arasında Kuzey Afrika'ya gönderilenden 5 kat fazla personel, 1.3 kat fazla ikmal malzemesi, 3.5 kat fazla ticaret gemisi ve iki kat fazla refakat gemisi Yunanistan harekâtına sevk edildi.[215] Aralık ayında İngiliz taarruzu başlayınca kaynakların bu şekilde dağıtımının neticeleri kısa sürede anlaşıldı.

Esasen Alman strateji uzmanları olası sonuçların hemen farkına vardı. Deniz kuvvetlerinin harekât planlayıcıları Yunanistan fiyaskosunun başlangıcından iki hafta kadar sonra 14 Kasım itibarıyla mevcut durumu şöyle özetledi: "İtalya'nın Libya'dan Mısır'a karşı taarruzu için şartlar ağırlaştı." Her ne kadar İngilizlerin savaş çabalarına, özellikle de Mihver güçleri Süveyş bölgesini ele geçirebilseydi, Yunanistan'a yapılacak bir taarruzdan çok daha ciddi hasar verme potansiyeline sahip olmasına rağmen, "Deniz Kuvvetleri İtalya'nın Mısır taarruzunu hiçbir zaman hayata geçiremeyeceği görüşündedir." Değerlendirme şöyle devam ediyordu:

213 Rintelen, s. 90, 92–93, 98–99'da Almanların bakış açısına göre Malta'yı ele geçirmemenin stratejik bir hata olduğunu vurguluyor.

214 Rintelen, s. 101.

215 James J. Sadkovich, "The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy," *Journal of Contemporary History*, 28 (1993), s. 439–464, tam olarak s. 440, ayrıca bkz. s. 455.

> Cevaben İngilizlerin yapması beklenen hamleler göz önünde bulundurulduğunda İtalya'nın Yunanistan taarruzu, Doğu Akdeniz ve Afrika'daki gelişmeler ve muhtemel tüm çatışmalar üzerinde olumsuz etki yaratabilecek bir hadise, stratejik açıdan şüphesiz bir falso... Deniz Kuvvetleri, İskenderiye-Süveyş bölgesine yapılacak taarruzun neticesi ve Akdeniz'deki durumda yaşanan gelişmelerin Afrika ve Orta Doğu bölgelerindeki yansımaları itibarıyla savaşın neticesi için belirleyici öneme sahip olduğu kanaatindedir... Akdeniz bölgesinde yapılması gereken harekâtları ihtiyaç duyulan hız ve kararlılık ile başarılı bir netice alabilecek şekilde yürütebilecek ne liderlik ne de askerî liyakat İtalyan silahlı kuvvetlerinde bulunuyor. İtalyanlardan Mısır'a karşı başarılı bir taarruz beklemek pek mümkün değil.[216]

Aralık ortası itibarıyla artık söz konusu olan Mısır'a karşı uzun süredir beklenen taarruz değil İtalya'nın feci hezimetinin yarattığı hasarın tamir edilmesiydi. Rommel'in ilerleyen dönemde, kısıtlı kaynaklar ile çöl harekâtındaki kahramanlıklarına rağmen İtalya'nın gösterdiği başarısızlık ve Almanların personel ile ikmal maddelerinin sevki için alternatif önceliklerin bulunması, Mihver'in kritik Kuzey Afrika cephesinde Müttefiklerin kuvveti karşısında gün geçtikçe daha da savunmasız kalmasına yol açıyordu. Mussolini'nin 1940 Ekim'inin sonunda Yunanistan'ı işgal kararı Mihverler açısından meşum gidişatta büyük bir mihenk taşıydı.

Mussolini'nin bu kritik kararının doğrudan neticelerini en çok hisseden Yunanistan ve İtalya oldu. Faşist diktatörün 28 Ekim'de başlattığı savaşın ilk etapta zayiatı İtalyan tarafında 150.000, Yunan tarafında da 90.000 oldu.[217] Ne var ki bu Yunanlar için sefaletin sadece başlangıcıydı. 1941 Nisan'ında başlayan Alman işgali üç buçuk yıl sürdü. Fatihlerin halka yaptığı baskının ötesinde, hiperenflasyon ve yetersiz beslenme de büyük kayıplara yol açtı. 1941-1942 kışında yaşanan kıtlıkta yüz bin kadar Yunan hayatını kaybetti. Yunanistan vatandaşı Yahudilerin çok azı Naziler tarafından toplanıp sınır dışı edilerek ölüm kamplarına gönderilmekten kurtulabildi. 1944 Ekim'inde Nazilerden kurtarılmak dahi Yunanistan'ın acılarını sona erdirmedi. Ülke dahilinde işgal

216 *Fuehrer Conferences on Naval Affairs 1939–1945*, Londra, 1990, s. 154–155.

217 James J. Sadkovich, "Understanding Defeat. Reappraising Italy's Role in World War II," *Journal of Contemporary History*, 24 (1989), s. 27–61, tam olarak s. 38.

esnasında vuku bulan, Nazilerden kurtarıldıktan sonra da tamamen açığa çıkan derin ve çetin ihtilafların acı neticesi 1946'da alevlenen ve 1949'a kadar devam eden vahşi bir iç savaş oldu.[218]

İtalya için başarısızlığa mahkûm olan Yunanistan işgali, Taranto'da donanmanın batırılması ve Kuzey Afrika'da yaşanan yüz kızartıcı mağlubiyet gibi felaketler ile birlikte büyük güç olma iddialarının kati olarak sona erdiğinin sinyallerini veriyordu. İtalya'nın kendi "imperium"unu inşa etmek üzere "paralel savaş" fikrinin kuruntudan ibaret olduğu anlaşılmıştı. Mussolini hâliyle bu davanın itici gücü olan siyasi lider olmasının yanında baş ideoloğuydu. Ne var ki davasını İtalyanların uzun zamandır içinde bulunan tam anlamıyla büyük güç olma hevesi üzerine, bu hevesi sömürerek kurabilmişti. Çoğu kez yayılma ve silahlı çatışmanın neticelerinden çekinip stratejik ve taktiksel bakımdan makul çekincelerini dile getirseler de İtalya'nın kral dahil seçkin zümre mensuplarının hiçbiri imparatorluk ve ulusal ihtişam peşinde savaşa ilkeli bir muhalefet göstermedi. Mussolini savaşta başarı elde edebilseydi dişe dokunur bir muhalefet ile karşılaşmazdı.

İtalya 1930'ların ortasından bu yana etkisi gittikçe artan şekilde Almanya'nın peşinden sürüklenmişti. Hitler'e Romanya'da yaptıklarını ödetmek ve İtalya'nın küçük ortak olarak hor görüldüğünde maruz kaldığı evvelki hakaretlere aynıyla karşılık vermek üzere fevrilikle alınan Yunanistan'a taarruz kararıyla bağımsız harekete geçmenin verdiği gurur cebren elde edilecekti. Ancak bu harekât hedeflenenin tam tersi şekilde İtalya'yı aşağılayıcı bir şekilde Hitler Almanyası'na bağımlılığın daha da içine çekti. Hitler'in 23 Nisan 1941'de Alman silahlı kuvvetlerinin Yunanistan'ı zorladığı teslimiyete Mussolini'ye sus payı olarak İtalyanların dahil olmasına müsaade etmesi İtalya'nın ne kadar aşağılandığını gizleyemezdi.[219] İtalyan Faşizminin mabedindeki çatlaklar hızla genişlemeye başladı. Yunanistan'ın felaketle sonuçlanan işgali "Mussolini'yi silahlı kuvvetler ile karşı karşıya getirmiş, faşist hiyerarşinin hassas birliğini paramparça etmiş, İtalyan halkının gözünü açmış ve

218 Dear ve Foot, s. 504–508. Mark Mazower, *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941–44*, New Haven/Londra, 1993, s. 362–373'te Yunanistan'da Alman işgali sonunda iç savaşa sürükleniş süreci başlarken mevcut korkunç şartları dramatik bir şekilde anlatıyor.

219 Creveld, *Hitler's Strategy*, s. 163.

İtalyanları müttefiki olan Almanlardan uzaklaştırmıştı."[220] 1943 itibarıyla çatlakların ucu uçuruma uzanıyordu. 1943 Temmuz'unda Mussolini'nin kendi kurduğu Yüksek Faşist Konseyi tarafından görevden alınmasına giden yola girilmişti. Wehrmacht İtalya'nın işgal altındaki kuzey bölgesinde tutunmak ve güneyden kuzey istikametinde ilerleyen Müttefik kuvvetlerini püskürtmek için kıran kırana mücadele ederken Mussolini'nin vahşi bir tahakküm kuran Salò Cumhuriyeti'ni idare eden bir Alman kuklası olarak yeniden koltuğa oturtulması, savaşın son ve kanlı aşaması oyuna korkunç bir final teşkil etti.

Mussolini için savaşa müdahil olacağı ne kadar kaçınılmazsa Yunanistan'a yapacağı taarruz da öyleydi. Yunanistan'ı İtalya'nın genişleyen Akdeniz Roma İmparatorluğu'nun bir parçası yapmaya uzun süredir kararlıydı. 1940 Ekim'inin sonlarında taarruzu başlatmasaydı şartlar müsaade ettiği anda ilk fırsatı ele geçirdiğinde, muhtemelen 1941 baharında bunu mutlaka yapacaktı.[221] Yine de 1940 sonbaharında aldığı karar kritik önemi haiz bir karardı zira hâlâ önünde başka alternatifleri vardı. Mussolini'nin askerî danışmanları her ne kadar pasif ve iradesiz olsalar da bu kadar kısa süre içinde ve yılın o mevsiminde bir işgalin lojistik bakımından doğurabileceği sonuçlardan kaygı duyduklarını dile getirmişlerdi. Harekâtın zamanlaması elverişli değildi, komuta kademesi dahi biliyordu bunu. İfade edildiği üzere Almanlar Mussolini'nin attığı adım karşısında dehşete kapılmıştı. Taarruzun ilerleyen bir tarihte yapılmasına niyet edilse bile bu sebeple ertelenebilirdi. Harekât ertelenseydi yıl sonunda Kuzey Afrika'da yaşananlardan sonra hiç yapılmayabilirdi de. Yunanistan da hâlâ bağımsız ve tarafsızken tamamen Kuzey Afrika ile meşgul olan İngilizler Rumen petrol sahaları gibi bir bölgeye Almanların tehdit olarak algılayabileceği müdahaleden kaçınabilirdi. Yunanistan Almanların zaptı ve işgali altına girmekten kurtulabilirdi. Hâliyle Mussolini Yunanistan'ı o tarihte işgal etmeseydi Akdeniz'deki savaş tamamen farklı bir hâl alabilirdi.

Mussolini Yunanistan'a taarruzun başat sorumluluğunu taşıyor elbette. En nihayetinde kararı Yüksek Faşist Konseyi dahil hiçbir yere ve kimseye danışmadan almıştı. Badoglio ve kurmay başkanlarının itirazlarını da susturmuştu. Başkomutan felaketin boyutunun açığa çıkmaya

220 Sadkovich, "The Italo-Greek War," s. 446.

221 Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 209.

başladığı 10 Kasım'da Mussolini'nin sorumluluğunu yüzüne vurdu. Duce'ye 15 Ekim'deki toplantıyı anımsattı: "Ciano ve Visconti Prasca'nın ifadeleri neticesinde 26 Ekim'de taarruz etmeye karar verdiniz, sonra bu tarih 28 Ekim'e ertelendi. Bu süreçte imkân dahilindeki tüm hazırlıkları tamamlamaya çalıştık. İzlediğimiz yöntemlerle taban tabana zıt mevcut planlarla ne Genelkurmay'ın ne de kara kuvvetlerinin uzaktan yakından bir ilgisi olduğunu göstermek üzere bu gerçekleri gözden geçirdim. Bizim yöntemimiz, eyleme geçmeden evvel derinlemesine hazırlık yapma prensibine dayanıyor." beyanında bulundu.[222] Yakında Duce'nin fevri girişimlerinin günah keçisi yapılacağının bilincinde olan bir adamdan gelen cüretkâr ama kısmen samimiyetten uzak bir konuşmaydı. Zira Badoglio karar alındığı esnada bu kadar sözünü esirgemeyen bir tavır sergilememişti. Ciano'ya dile getirdiği şiddetli itirazlarını Mussolini'ye aktarmamıştı.[223] Komuta kademesinin harekâta yönelttiği itirazları ise esasa değil lojistiğe ilişkindi. Komutanlar Yunanistan'a taarruza karşı çıkmıyor, yalnızca hazırlıkların yetersiz olduğundan endişe ediyordu. Ciano ve Arnavutluk'taki kifayetsiz yandaşları Jacomoni ile Visconti Prasca kaygılarını dile getirmemişti bile. İşgali cansiperane desteklemişlerdi. İfade edildiği üzere Ciano aylar boyunca bu taarruzun önde gelen savunuculuğunu üstlenmişti. Ayrıca İtalyan kral dahil egemen zümrenin tamamı Yunanları küçümsemişti.

Yunanistan fiyaskosunun esas sorumluluğu elbet Mussolini'nin, ne var ki tek sorumlusu İtalyan diktatörü değildi. Churchill'in 1940 Aralık'ında İtalya'yı "sadece tek bir adamın (...) çöküşün korkunç eşiğine" götürdüğü beyanı savaş dönemi retoriğinin bir ürünüydü, esaslı bir incelemenin değil.[224] Faşist rejimin egemen zümresinin diğer güç odakları bu karara en azından iştirak etmişti. En nihayetinde faşist idare yıllar boyu liderini neredeyse ilahlaştıracak bir sistem geliştirmenin yanında karar verme mekanizmasını da liderin ellerine bırakarak astları

222 Badoglio, s. 29; ayrıca Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 236'da ve ufak tefek farkları olan bir çevirisiyle Cervi, s. 149–150'de alıntılanmıştır.

223 *Ciano's Diary*, s. 298; Knox, *Mussolini Unleashed*, s. 215–216.

224 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 548. Brian R. Sullivan bu iddiayı yine de kabul ediyor. Bkz. Sullivan, "'Where One Man, and Only One Man, Led': Italy's Path from Non-Alignment to Non-Belligerency to War, 1937–1940", Wylie, s. 149 içinde.

her türlü sorumluluktan azat etmişti.[225] Nazi Almanyası'nda olduğu gibi siyasî bakımdan yozlaşmış olan sistem itaati, yaltakçılığı, dalkavukluk ve yalakalığı ödüllendirmişti. Dahası siyasî örgütlenmenin tamamı sadece yüzeyselliğe indirgenmişti. Temsil niteliği bulunan kurumlar yalnız görünürde mevcuttu, esasen propaganda ve lider övgüsünün aracı işlevi görüyorlardı. Böl ve yönet temelinde varlığını sürdüren bir sistemde mesleki ilerleme ve maddi tatmin diktatörün inisiyatifinde olduğundan örgütlü muhalefet tertip edilmesi neredeyse imkansızdı. Diktatöre defalarca yanılmaz olduğu söylenmiş, kendisi de tüm bu yağcılığa inanmıştı. Diğerleri ise gerek dalkavukluktan gerekse gönülsüzce bu siyasî oyunun kurallarını kabul etmişti. Çelimsiz düşman karşısında 1936'da kazanılan ucuz zaferden sonra olduğu gibi işler iyi gittiğinde bu şahıslar seve seve bayram etmiş ve zaferden kendi paylarına düşeni almışlardı. 1940 ve sonrasında yaşandığı üzere işler sarpa sardığında da sorumluluktan kendi paylarına düşeni saklamaya çalışmışlardı.

Ancak kendi kendilerine bunu yapabilirlerdi. Mussolini'nin ahmakça kararı diktatörün son derece vahim şahsî eksikliklerini yansıtıyordu. Nitekim aynı zamanda bu siyasî sistemin de ahmaklığından kaynaklanıyordu.

225 Mack Smith, *Mussolini as a Military Leader*, s. 23'te Duce'nin "dehasının" tek merci haline getirilmesinin yüksek kademede bulunan görevlilerin üzerinden sorumluluğu nasıl aldığına dikkat çekiyor.

5

Washington, DC, 1940 Yazı–1941 Baharı

Roosevelt Yardım Eli Uzatıyor

> İngiltere'ye, size ödünç verdiğimiz silahları ve gemileri aynıyla savaş bittiğinde bize iade ederseniz size ihtiyacınız olan silah ve gemileri vereceğiz, diyeceğiz. Sence nasıl?
>
> Başkan Roosevelt, 17 Aralık 1940

> Halkın, Başkan öncülük ettiği takdirde peşinden gelip gelmeyeceğini kendi iradesiyle, durduk yere bildirmesini beklemek manasızdı.
>
> Henry Stimson, Savaş Bakanı, 22 Nisan 1941

Emsali görülmemiş şekilde arka arkaya üçüncü başkanlık dönemi için tertip ettiği seçim kampanyası esnasında 30 Ekim 1940'ta Boston'da konuşan Başkan Franklin Delano Roosevelt kendisini izleyenlere bir söz verdi. "Anneler ve babalar, size şunu söylemek istiyorum." diye konuştu. "Sizi bir kez daha temin ediyorum. Bunu önceden de söylemiştim ama tekrar ve tekrar ve tekrar söyleyeceğim: Oğullarınız yabancıların savaşına gönderilmeyecek."[1] Bu, Amerikan tarafsızlığına, Amerika Birleşik Devletleri'ni Avrupa'yı pençesine alan ve İngiltere'yi Almanlara mağlup olma tehdidi altında bırakan savaştan uzak tutma siyasetine en açık sadakat gösterisi olarak kabul edildi.

WO umutsuz geçen yaz aylarında İngilizlerin savaş gayreti Amerika'nın yakında Hitler Almanyası'na karşı savaşa katılacağı umudundan hayatî bir dayanak kazanmıştı. Winston Churchill çaresizce,

1 *The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*, ed. Samuel I. Rosenman, C. 9, New York, 1940, s. 517.

Amerika'nın tarafsızlıktan vazgeçerek İngiltere'nin davasını fiilen desteklemesini arzuluyordu. Churchill'in stratejik umutları Amerika'nın önünde sonunda savaşa gireceği varsayımına dayanıyordu. Roosevelt'in kabinesinin bazı üyeleri de daha müdahale yanlısı bir tutum izlemesi için başkana baskı yapıyordu. Mevcut durumda 1940 sonbaharında kimse Avrupa'da savaşmak üzere bir Amerikan seferî kuvveti gönderme taraftarı değildi. Buna rağmen savaşa muharip olarak katılma haricinde, aktif müdahalenin yolunu açacak başka adımlar atılabilirdi. İngilizlerin gemi trafiği hâlihazırda Alman U-botlarının tehdidi altındayken ABD Savaş Bakanı Henry Stimson 1940 Aralık'ında Başkan Roosevelt'e ve kabineye "müdahale etmeli ve Alman denizaltılarını cebren durdurmalıyız." diye konuştu. Bu önerinin herhangi bir sonucu olmadı. Başkan, "Henüz o aşamaya geldiğimizi düşünmüyorum." yanıtını verdi.[2] Birkaç ay daha aynı şekilde düşünmeye devam edecekti.

Atlantik'in karşı yakasında Churchill ve İngiliz hükümeti için Başkan'ın müstereddit hâli – kamuoyu önünde hiç ifade edilmese de – büyük endişe sebebiydi. Başkan'ın kendi idaresindekilerden de daha kuvvetlice müdahale yanlısı bir çizgiye gelenler de kaygılanıyordu, Stimson bu hususta yalnız değildi. Roosevelt genelde destekleyici bir tavır takınsa da kendisinin tabiatında olan ihtiyatı yine ortaya çıkacak, bu da müdahale yanlılarını hüsrana uğratacaktı. Gelgelelim ABD dahilindeki birçokları için Roosevelt çok ileri gidiyordu. Bu cenaha göre ülkeyi dünyanın öbür ucundaki bir savaşa sokmaya niyetli Başkan savaş çığırtkanlığı yapıyordu. ABD'nin Ortabatı bölgesinde dayanak bulan ve siyasî kökenleri tamamen olmasa da ekseriyetle Roosevelt'in Cumhuriyetçi Parti dahilindeki siyasî rakiplerinde olan infiratçı lobi bu dönem itibarıyla sadece hatırı sayılır bir azınlığın düşüncelerini temsil ediyordu. Ancak bu azınlığın sesi gür çıkıyordu ve genelde apaçık infiratçı olmamakla beraber savaş ile sonuçlanacak bıçak sırtı bir yola çıkmaktan son derece kaygı duyan, daha geniş bir fikir skalasıyla iş birliği yapabiliyordu.

Roosevelt bıçak sırtında olduğunun gayet farkındaydı. Bir yandan kamuoyunun ve doğrudan ABD Kongresi'nin desteğini emniyete

2 Yale Üniversitesi Kütüphanesi, Henry L. Stimson Günlükleri 1909–1945, 6 numaralı makara, 19.12.1940 tarihli kayıt; William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Undeclared War, 1940–1941*, New York, 1953, s. 243.

almak istiyordu. Bu da ihtiyat stratejisini takip etmesini gerektiriyordu. Ancak etrafındakilere kamuoyunu yönlendirmektense takip etmeye hazır olduğu izlenimini veriyordu. Yönlendirdiğinde de idare etmekten ziyade tatlılıkla ikna etmeyi tercih ediyordu. En yakın danışmanı Harry Hopkins'in 1941 Mayıs'ında "Başkan bu savaşa girmeye hiç istekli değil ve kamuoyunu peşine takmaktansa kendisi takip etmeyi yeğler." diye düşündüğü ifade ediliyor.[3] Stimson bir önceki ay Başkan'a, alametifarikası olduğu üzere lafını sakınmadan aynı şeyi söylemişti: "Halkın, Başkan öncülük ettiğinde peşinden gelip gelmeyeceğini kendi iradesiyle, durduk yere bildirmesini beklemek manasızdı."[4]

Diğer yandan Almanya'nın Amerika'ya teşkil ettiği tehlikenin tamamen farkında olan Roosevelt Amerika'nın milli güvenliğini meşru bir öncelik olarak birinci planda tutmak adına, menfaati gereği İngiltere'yi gittikçe daha da doğrudan destekleyen bir siyasete başvurdu. Ne var ki bu tutum alenen, gönülsüz bir milleti tam da karıştırmayacağına yemin ettiği "yabancıların savaşına" sürüklemek gibi bir tehlike barındırıyordu. Başkan'ın 1940 yazından itibaren karşı karşıya olduğu derin ikilem buydu.

Yaz başında İngiltere Avrupa'da Nazi tehdidine karşı bir başına direniyordu ve büyük bir tehlike altındaydı, her an işgale uğrayabilirdi. İngilizler elbette küresel imparatorluklarından ve sömürgelerinden destek görüyordu. Ne var ki Almanların adaya çıkarma yapması hâlinde imparatorluğun fiilî, dişe dokunur bir yardımı olmazdı. Amerikalıların ekseriyeti için İngiltere kaybedilmiş sayılırdı.

Roosevelt'in bir seçeneği infiratçı lobi ile saf tutmaktı. Savaştan kaçınmak isteyen bu grup Almanların – İngiltere dahil – Avrupa kıtası üzerinde hâkim olması şimdilik kesin gibi göründüğünden Amerika'nın çıkarlarının, en katı şekilde tarafsızlığı benimsemesini, dünyanın öbür ucundaki ulusları içine çeken bu savaşa hiçbir şekilde müdahil olmamasını, yalnız Amerika'nın menfaatlerini korumasını gerektirdiğini iddia ediyordu. Kamuoyu yoklamalarından halkın Amerika'nın savaşa müdahalede bulunmasına gönülsüz olduğu anlaşıldığından, Roosevelt siyasî

3 John Morton Blum, *From the Morgenthau Diaries* (C. 2): *Years of Urgency, 1938–1941*, Boston, 1965, s. 254'te alıntılanmıştır (14.05.1941 tarihli günlük kaydından).

4 Stimson Günlükleri, 6, 22.4.41 tarihli yazısı; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 442.

kabiliyetlerini ve retoriğini infiratçılıktan yana kullansaydı bu görüş gerçekte kazandığından çok daha fazla ün kazanma potansiyeline sahipti.

Başkan'ın diğer bir seçeneği de yönetiminin bazı üyelerinin Amerika'yı Avrupa'daki savaşa çok daha geniş kapsamda müdahil edecek, hatta işi belki de doğrudan savaşa katılmaya kadar vardırabilecek adımları atması yönündeki tavsiyesini benimsemek olabilirdi. Hâliyle bu da kamuoyu ile ilgili ciddi zorluklar yaratır ve Kongre koridorlarından gerekli mevzuatı çıkarmak hiç kolay olmazdı. Zaten Amerika 1940 yazında büyük bir savaşa askerî bakımdan o kadar hazırlıksızdı ki siyasî riskler göze alınsa dahi açıkça mütearrız bir harekette bulunma ihtimali son derece kısıtlı olurdu. Ne var ki fazlasıyla tecrübeli ve mahir bir siyasetçi olmanın yanında hayli kabiliyetli bir hatip olan Roosevelt eğer isteseydi ülkeyi daha müdahaleci bir çizgiye taşıyabilirdi. Ancak kendisi bunu denemeye hazır değildi.

Almanya'nın İngiltere'ye önceki yıl başlatmadığı taarruzu yakında hayata geçirebileceği korkusu 1941 Mayıs'ına gelindiğinde bile hâlâ yaygındı. Bu korkular ancak Hitler 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ne taarruza geçerek istikamet olarak doğuyu belledığinde yok oldu. Roosevelt o tarihe dek çoktan Amerika'nın Avrupa savaşında tarafsızlığını korumayı tercih etme ihtimalini saf dışı bırakan bir eylem planına girişmişti. 1941 bahar aylarının sonu itibarıyla Amerika daha aylar boyunca savaşa doğrudan katılmayacak olsa da Roosevelt idaresi hem Avrupa'da hem de gittikçe artan bir tempoyla Uzak Doğu'da ülkesini yayılmakta olan savaştan uzak tutmayı imkânsız hâle getiren önemli adımlar atmıştı. Alternatif seçenekler daralmış durumdaydı.

Önceki aylar boyunca Roosevelt'in tarafsızlık ile mütearrızlık arasında son derece ihtiyatlı olup İngiltere'ye – bizzat Başkan'ın 1939 Ocak'ında ifade ettiği üzere – "savaş harici tüm yöntemlerle" yardım etme yolunda karar kıldığı anlaşıldı.[5] Başkan'ın 1939 yazında seçeneklerini masaya yatırdığı ifade ediliyor. Dört seçeneği olduğunu

5 *Public Papers and Addresses*, C. 8 (1939), s. 3; Joseph Alsop ve Robert Kintner, *American White Paper: The Story of American Diplomacy and the Second World War*, Londra, 1940, s. 31; Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*, New York, 1979, s. 179; Robert A. Divine, *The Reluctant Belligerent: American Entry into World War II*, New York, 1965, s. 56; David M. Kennedy, *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929–1945*, New York/Oxford, 1999, s. 427.

düşünüyordu: "A şıkkı, seferi kuvvetleri göndererek bir an önce savaşa gireriz, gerçi bu bir netice vermez tabii. B şıkkı, mecbur kalana kadar bekleriz. C şıkkı, savaşa hemen şimdi ya da sonra gireriz ama sadece müttefiklerimize denizden ve havadan harp malzemesi takviye ederiz. D, benim savaş harici yöntemlerle demokrasilere yardım siyasetimi izleriz ve savaşa girmeyiz. Bunu yani sonuncusunu 'yapacağız biz de.'"[6] Başkan'ın bağlı kaldığı bu siyaset Amerika'yı savaşa sürüklemek yerine yavaş yavaş yaklaştırdı. Ne var ki attığı adımlardan geri dönmek mümkün değildi. Aralarında en büyük ve en önemlisi bizzat kendi inisiyatifiyle aldığı, Amerika'nın engin malzeme kaynaklarını doğrudan maddi bir karşılık beklemeden İngiltere'nin zordaki savaş gayretine açma kararıydı. 1941 Mart'ında Ödünç Verme-Kiralama yasasının üç aylık şiddetli tartışmaların ardından kabul edilmesi ile infiratçılar son büyük mücadelelerini kaybetmiş oldu.[7] Amerika henüz resmen savaşa girmemişti ve İngiltere'ye çok az yardımı kısa sürede ulaştırılabiliyordu. Fakat Amerika artık Avrupa'da Hitler'e karşı savaş veren ve Uzak Doğu'da Japonya'nın gittikçe artan tehdidine baş düşman olarak maruz kalan muharip İngiltere ile en somut şekilde derinden bağlıydı. Amerika'nın kaynaklarını İngilizlerin savaş çabalarına bağlama kararı kısa vadede sembolik bir öneme sahipti. Ancak bu, zamanla İngiltere'nin Hitler ile savaşma kapasitesinin devamı için kilit niteliğinde öneme sahip olacaktı. Hâliyle ziyadesiyle mühimdi.

Churchill "milletler tarihindeki en saygıdeğer tavrı sergilediği" için kamuoyunun önünde övgüler düzmüş ve minnetini belirtmiş olsa da[8] Roosevelt'in savaşa müdahil olmaya müteredditi, ihtiyatlı ve gönülsüz olması karşısında hüsran içinde, endişeli ve bazen de iç karartıcı bir şekilde karamsardı.[9] Başbakan, Başkan Roosevelt ile savaşın başlangıcından sonra 1941 Ağustos'unda yaptığı ilk görüşmede kendisine "Amerika'nın iki kat ikmal malzemesi göndermesi ama savaş ilan

6 Alsop ve Kintner, s. 68'de alıntılanmıştır.

7 Waldo H. Heinrichs, Jr., *Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II*, New York/Oxford, 1988, s. 11.

8 Winston S. Churchill, *The Second World War* (C. 2): *Their Finest Hour*, Londra, 1949, s. 503.

9 *Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence*, ed. Warren F. Kimball, Princeton, 1984, C. 1, C-84x numaralı belge, s. 181–182 (03.05.1941); Heinrichs, *Threshold of War*, s. 81.

etmemesindense şimdi savaş ilan etmesini ve altı ay boyunca hiç malzeme göndermemesini yeğlerim." diye konuştu.[10] Roosevelt'in kabinesindeki bazı isimler de neredeyse Churchill kadar hüsrana uğramıştı. 1941 Haziran'ında Almanların Sovyetler Birliği'ni işgali öncesindeki dönem "tereddüt yılı" olarak adlandırıldı.[11] Bu aylarda Roosevelt'in esas kararı karar almaktan imtina etmek gibi görünüyordu.

I

Roosevelt 4 Mart 1933 günü tam tekmil bir bankacılık krizinin ortasında ve iş gücünün çeyreğine tekabül eden on üç milyon civarı Amerikalının işsiz olduğu bir dönemde göreve başladı. İlk başkanlık dönemi neredeyse tamamen, harap haldeki ekonomiyi yeniden inşa etmeyi ve güven tazelemeyi hedefleyen milli toparlanma programı "Yeni Düzen"i oluşturan, bir dizi bol çekişmeli yasama önlemleri ile meşgul bir şekilde geçti.[12] Enerjisinin çoğunu ülke içindeki siyasi mücadelelerde tüketti.[13] Başkan'ın halk nezdinde popülerliği yüksek olmaya devam etti. 1936 seçimini ezici bir çoğunlukla kazanarak yeniden başkan seçildi. Kongre üstündeki hâkimiyeti ise özellikle de 1938 Kasım'ındaki seçimlerden sonra muhalefetin güç kazanmasıyla zayıfladı.[14] Bu dönemde yurt dışındaki meseleler başkanlıktaki ikinci dönemine hükmetmeye başladı.

10 Kennedy, s. 496'da alıntılanmıştır.

11 Warren F. Kimball, *Forged in War: Churchill, Roosevelt and the Second World War*, Londra, 1997 (üçüncü bölümün başlığı).

12 Roosevelt'in Yeni Düzen'deki rolü vazgeçilmezdi. Öyle ki kendisinin katkıları hangi alanların başarıya ulaşacağında belirleyici nitelikteydi. Bunun yanında bazı alanlara sosyal konut projelerinin durumunda olduğu gibi yeterli ilgi göstermemesi ve sınai stratejide mütereddit olması sistemin yetersizliklerini belirlemeye fayda sağladı (Tony Badger, *The New Deal: The Depression Years, 1933–40*, Londra, 1989, s. 9). Patrick Renshaw, *Franklin D. Roosevelt: Profiles in Power*, Londra, 2004, s. 107'de, 1933'ten sonra milletin moralinin toparlanmasında Roosevelt'i "son derece kuvvetli kişiliğinin" önemine dikkat çekiyor.

13 Frank Freidel, *Franklin D. Roosevelt: A Rendezvous with Destiny*, Boston, 1990, s. 252. Ayrıca bkz. Renshaw, s. 120; Badger, s. 94–104.

14 Freidel, s. 287; Kennedy, s. 347–349; Hugh Brogan, *The Pelican History of the United States of America*, Harmondsworth, 1986, s. 565. Cumhuriyetçiler Temsilciler Meclisi'nde seksen ve Senato'da sekiz koltuk kazandı. Gerçi Demokratlar hem Meclis hem de Senato üzerindeki kontrollerini sürdürüyordu. Ancak partiler ötesi ittifakların oluşması Roosevelt karşıtı güçlerin büyük ölçüde güçlendiğini gösteriyordu.

Amerika'da Birinci Dünya Savaşı'nın sonundan bu yana kök salan, uzun süreli geleneklere dayanan infiratçılık aslında Roosevelt'in ilk döneminde daha da yerleşti. ABD'nin 1917-1918'de Avrupa savaşına müdahil olması Amerikan toplumunu derinden etkilemişti. Elli bin Amerikan askeri Amerikan vatandaşlarının çoğunun kendi ülkelerinin meselesi olarak görmediği bir savaşta hayatını kaybetmişti. Amerikalıların ekseriyeti bunun ne olursa olsun tekrarlanmamasını istiyordu. Siperlerde yaşanan dehşet anıları Amerika savaş borçlarının ödenmesinde ısrar ettiğinde Avrupalıların nankörlük ettiğine dair yaygın algıdan kaynaklanan içerleme ile birleşti.[15] Savaş karşıtı literatür ve Amerikalıların "Avrupa Savaşı" olarak adlandırdığı harbin bazı anlatılarıyla teşvik edilen ve ardından mühimmat sanayiini soruşturan Senato komitesinin raporuyla desteklenen, Müttefiklerin zaferinden kâr elde edecek yabancı sermaye sahipleri, bankacılar ve silah üreticilerinin Amerika'yı savaşa çektiği hissiyatı da bulunuyordu.[16]

Amerika Avrupa'nın işlerinden ekseriyetle uzak durmayı tercih etmiş, Cemiyet-i Akvam üyeliğini reddetmişti. Almanya'daki hıncın en büyük sebebini teşkil eden Almanların savaş tazminatı ödemelerine ilişkin kritik meseleyi çözmek üzere 1924'te ve beş yıl sonrasında plan hazırlanmasında Amerikalıların inisiyatifi hakikaten de kritik bir rol oynadı. ABD 1932'de Cenevre'deki Silahsızlanma Konferansı'na katıldı ve iş işten geçtikten sonra nafile bir teşebbüste bulunarak Başkan Woodrow Wilson'ın ilkelerinden bir diğeri olan savaş sonrasında barışçıl bir dünya kurma hedefini hayata geçirmeye çalıştı. Ne var ki bu teşebbüsün çok öncesinde böyle bir dünya kurulabileceğine dair hiçbir umut kalmamıştı. Başka pek bir şey yoktu. Koruyucu gümrük vergisi ve otomobil üretiminin artışıyla simgeleşen ekonomik patlamanın ardındaki Amerikalıların çoğu, dış dünyayı görmezden gelmeyi ve Avrupa'yı akıllarına getirmemeyi yeğliyordu.

Hitler iktidarındaki Almanya'nın iddialı adımları yeniden zuhur etmiş ve dünyanın öbür ucunda bulunan Japon emperyalizminin tiz, kulak tırmalayıcı sesi yankılanırken Amerikan halkında ya hayal

15 Amerika'nın borçları ve ödenmesinde ısrarına dair bkz. Zara Steiner, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, Oxford, 2005, s. 38–39, 185, 188.

16 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 8–10; Kennedy, s. 387–388.

mahsulü, asil barışçıl eğilimlerden ya da milli infiratçılığa olan meyilden dolayı tarafsızlığa daha da çekilmeyi savunanlar çoğunluktaydı. Pennsylvania'nın liberal demokrat valisi George Earle, "Biz içeri bakalım." fikrini savundu. "Dünya yıkım, nefret ve öfkenin esiri olacaksa biz kendi özgürlük sığınağımızı daha ısrarla muhafaza edelim ve koruyalım."[17] Rağbet gören tutumun bir yansıması da Johnson Yasası'ydı. Adını Cumhuriyetçi Parti'nin ilerici bir üyesi Hiram Johnson'dan alan, 1934'te kabul edilen bu yasa Amerika'dan aldığı savaş borçları temerrüde düşen ülkelere kredi açmayı yasaklıyordu.[18] Ardından 1935'te Almanların açık ve büyük ölçekli yeniden silahlanması ve İtalya'nın zorbalıkla Habeşistan'a tehditler savurması üzerine Roosevelt Amerika'nın çıkacak herhangi bir savaşta tarafsızlığını garanti altına alacak mevzuatın yolunu açtı. Mevzuatın en önemli kısmı Amerika ne kadar sempati duyarsa duysun "iki ya da daha fazla yabancı ülke arasındaki" bir savaşta tüm muhariplere silah teminine getirilen silah ambargosuydu. Roosevelt ve özellikle de Dışişleri Bakanlığı mütearrızlar arasında fark gözeten bir silah ambargosu getirme yetkisini tercih ederdi. Ancak Başkan 31 Ağustos 1935'te imzaladığı Tarafsızlık Yasası'ndan hoşnut olduğunu söyledi.[19]

Yenilemeler ve getirilen değişiklikler ile 1935 ile 1937 arasında toplamda beş adedi kanunlaştırılan tarafsızlık yasaları Amerika'nın Birinci Dünya Savaşı'na müdahalesine yol açan şartların tekrarını engellemek üzere tasarlanmıştı.[20] Tarafsızlık Yasası, Johnson Yasası ile beraber ilerleyen dönemde Roosevelt'in ikinci bir Avrupa savaşına katılmaktan imtina ederken İngiltere'ye yardımda bulunma teşebbüslerine engel teşkil edecekti. Yasa bu esnada Avrupa güçlerinin taarruz hâline ket vuracak bir şey yapmayacaktı tabii. İtalyan diktatörü 1935'te Etiyopyalı kabile üyelerine bomba yağdırırken ambargo uygulanacak "savaş gereçleri" listesine dahil edilmeyen petrol Mussolini'ye – hatta artan rakamlarla – hâlâ sevk ediliyordu.[21] Gelgelelim Amerika çuvaldızı Habeşistan

17 Kennedy, s. 386'da alıntılanmıştır.

18 Freidel, s. 171.

19 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 17–22.

20 Kennedy, s. 393.

21 Kennedy, s. 395–396. Amerikan petrolü ve Habeşistan savaşına dair bkz. Cordell Hull, *The Memoirs of Cordell Hull*, New York, 1948, C. 1, s. 422–442. Özellikle de Hull s. 442'de "Gidebileceğimiz son noktaya kadar gitmiştik" ama "Amerika'dan

krizine verdiği karşılıkta bölünmüş ve kifayetsiz bir hâlde olan, İtalya'ya petrol ambargosu koymayı başaramamış Avrupalılara batırabilirdi.

Hitler 1936 Mart'ında Batılı demokrasilerin içinde bulunduğu kargaşadan istifade ederek Ren Bölgesi'ne yeniden Alman askerini soktuğunda Dışişleri Bakanı Cordell Hull Fransızların Amerika'nın ahlaki gerekçelerden ötürü Almanları kınaması isteğini reddetti.[22] Bu hadise Hitler'in, savaş sonrası düzenin temelini teşkil eden Versailles ve Locarno antlaşmalarını ihlali karşısında sessiz kalınarak bunların gereksiz yere onaylanması ve tarafsızlığın saptırılmasıydı. Nitekim İngilizler ve Fransızlar da Führer'in bu eylemine karşı seyirci kalmıştı.

İtalya ve Almanya, Faşist sempatizanların himayesindeki İspanya'nın mücadele hâlindeki demokrasisini devirmeyi hedefleyen isyancı bir orduya askerî destek sağladı. Amerika ise uluslararası değil iç savaş söz konusu olsa da Tarafsızlık Yasaları'ndaki silah ambargosunu savaşın iki tarafına da uyguladı. Faşist İtalya ve Nazi Almanyası demokrasiye taarruz edenleri silahlarıyla takviye ederken Washington, yine Avrupa demokrasilerinin pasif adem-i müdahale tutumuyla aynı doğrultuda olarak, demokrasi savunucusu olan Cumhuriyetçilere silah ambargosu uygulamış oldu. Fakat İspanyol İç Savaşı çok uzaklardaydı, Amerika'da bir yankısı yoktu. Amerika'da ekseriyetle Katolikler ile sol cenahın oluşturduğu bir azınlığın İspanya'da krizin patlak vermesi üzerine – çatışmanın farklı taraflarında – harekete geçtiği doğruydu.[23] Ancak 1937 Ocak'ında İspanya'da demokrasinin selâsı okunurken Amerikalıların üçte ikisinin olaylara dair bir fikri yoktu.[24]

Roosevelt 1930'ların sonlarına dek Amerika'da hâkim olan infiratçı ve barış yanlısı eğilimlere karşı koymaya pek çaba göstermedi. 1918'de cepheyi ziyaret ettiğinde Batı cephesinin dehşetlerine ilk elden tanık olmuş ve deneyimleri kendisinde kalıcı bir tiksinti yaratmıştı.[25]

İtalya'ya yapılan petrol ihracatına ahlaki ambargo getirilmiş olsa da (...) Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti'nin petrol ambargosu uygulayabilecek bir hukuki yetkisi yoktu." itirafında bulunuyor. Ayrıca bkz. Robert A. Divine, *Roosevelt and World War İİ*, Baltimore, 1969, s. 11–13.

22 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 29.

23 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 31–33; Cordell Hull, C. 1, s. 476–485'te hükümetin pozisyonunu ortaya koydu ve savundu.

24 Kennedy, s. 398–399.

25 Eric Larrabee, *Commander in Chief: Franklin Delano Roosevelt, his Lieutenants, and their War*, Londra, 1987, s. 32–33.

1936'da seçim konuşmalarından birinde takdir toplayan şu cümleyi kurmuştu: "Savaştan nefret ediyorum."[26] Bu sözle kamuoyunun bam teline dokunmuştu. Roosevelt "İnfiratçı değiliz." demiş ve eklemişti: "Biz kendimizi yalnızca savaştan tamamen uzak tutmaya çalışıyoruz." Başkan Amerikan halkına barışın muhafazasının kendisinin ve Dışişleri Bakanı'nın günlük kararlarına bağlı olacağını söyledi. Kendinden emin bir şekilde "Durumu gözlemleyen ve karar alanlar uluslararası ilişkilere bugünün ufak kararlarının sonunun savaşa çıkmayacağını garanti edecek kadar yeterli düzeyde vakıf olur ve aynı zamanda bencilce ya da akılsızca bizi savaşa götürmek isteyenlere hayır deme cesaretine sahip olursa savaş dışında kalabiliriz." iddiasında bulundu.[27] Seçim kampanyasındaki danışmanları kendisine o yıl Beyaz Saray'a dönmek istiyorsa bunda en çok etkili olacak meselenin çıkması muhtemel bir savaşa muhalefet göstermesi olduğu yönünde tavsiye verdi.[28]

Retorik meselesi kolay işti. Amerika ekonomik toparlanma sürecinde mücadele verirken ay sonunu getirmeye çalışmak ve günlük hayatın zorluklarıyla baş etmekle meşgul olan Amerikalıların ekseriyetine Avrupa'da yaşanan hadiseler çok uzakmış gibi görünüyor ve kendileriyle doğrudan alakalı gelmiyordu. Atlantik Okyanusu Amerikalıları iflah olmaz bir şekilde savaş meraklısı olan Avrupa kıtasının kapısını yeniden çalan tehlikelerden koruyabilecek kadar büyük bir tampon olarak görülüyordu. Ne var ki Amerikalılar riske girmek istemiyordu. 1937 sonbaharında on Amerikalıdan yedisi Kongre'nin savaş ilan etmeden önce referandum yaparak halkın onayını alması gerektiğine inanıyordu. Bu hususta savaş ilanını yalnız Kongre kararına değil yapılacak bir kamuoyu yoklamasının neticesine bağlayan, Başkan'ın elini kolunu bağlayacak bir anayasa değişikliği Temsilciler Meclisi'nde kıl payı farkla reddedildi.[29]

İç meselelerle meşgul Roosevelt barıştan söz ederken Amerika'yı niyetleri ne kadar iyi olursa olsun Avrupa'da ya da Doğu Asya'da kaçınmalarının mümkün olmadığı bir savaşa müdahil olmaları gibi talihsiz bir ihtimale ne psikolojik ne de maddi olarak hazırlamak için dişe dokunur emek sarf etti. Birkaç yıl boyunca donanmayı silahlandırmaya

26 İçinde alıntının bulunduğu paragraf Divine, *Roosevelt and World War II*, s. 9'a dahil edilmiş; ayrıca Brogan, s. 569'da alıntılanmıştır.

27 John T. Flynn, *The Roosevelt Myth*, New York, 1956, s. 90–92'de alıntılanmıştır.

28 Flynn, s. 92.

29 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 48–49.

yönelik ufak bir çaba gösterildi, kara kuvvetlerine ise neredeyse hiçbir katkı yapılmadı. Aksine Roosevelt'in 1933'te başkanlık yeminini ettikten sonra aldığı ilk önlemlerden biri hâlihazırda 140.000 gibi az sayıda personeli bulunan kara kuvvetlerinin bütçesinde kesintiye gitmek oldu.[30] Başkan dünya çapında barış, ahenk, iş birliği ve serbest ticaret ideallerini el üstünde tuttu. Bu, ne Roosevelt'in ne de kendisiyle bu hayali paylaşan, ancak gerçekleştirebilecek kadar kudretli olmayan milyonların paylaştığı soylu bir hayaldi. Ancak Roosevelt başkanlığının ilk yılları boyunca "iyi komşu" siyasetiyle uyumlu bir şekilde ABD'nin Latin Amerika'daki müdahalelerini azaltmanın ve Filipinler'e bağımsızlığı teklif etmenin dışında bunu hayal olarak bırakmaya razıydı.

Başkan 1938'e kadar dış politikasını büyük ölçüde Dışişleri Bakanı Cordell Hull'un idaresine bıraktı.[31] Tennessee'de bir dağ kulübesinde doğan, uzun, kır saçları ve kara gözleri ile dikkat çeken, hayal gücünden yoksun olsa da zeki, hayli deneyimli ancak çoğu kez keçi gibi inatçı bir şekilde muhafazakâr, ahlakçı ve suskun, yine de "son derece sıradan ve cana yakın" bir adamdı Bakan Hull. Savaş sonrasında Avrupa'daki düzenin baş mimarı Başkan Woodrow Wilson'un benimsediği prensiplere sıkı sıkıya bağlıydı.[32] Bakan dünya barışının silahsızlanma, ulusların kendi kaderini tayin etmesi, şiddetsiz değişim ve ticari rekabetin azaltılmasıyla tesis edilebileceğine inanıyordu.[33] Hull bu esnada, Japonya hususunda tetikte olsa da gereğinden fazla kaygılı değildi ve Avrupa'nın büyüyen sorunlarına daha müdahaleci bir yaklaşım izlenmesinde ısrarcı olmak için bir sebep görmüyordu. Avrupa hakikaten de potansiyel olarak daha büyük tehlike arz ediyor gibi görünüyordu. Ancak Batılı demokrasilerin yani Fransa ve İngiltere'nin takip ettikleri yatıştırma siyaseti Atlantik'in karşı yakasındaki Roosevelt yönetiminin de Almanya'nın teşkil ettiği ve gittikçe büyüyen tehlikeye kayıtsız kalmasını beraberinde getiriyordu.

Doğu Asya'daki durum biraz farklıydı. Roosevelt'in Japonya'nın Çin'e taarruzuna cevaben infiratçılığın kalbi Chicago'da 5 Ekim

30 Kennedy, s. 388.

31 Hull'un geçmişi ve kariyeri için bkz. Irwin F. Gellman, *Secret Affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles*, Baltimore/Londra, 1995, s. 20–36.

32 Alsop ve Kintner, s. 14, 25.

33 David Reynolds, *The Creation of the Anglo-American Alliance 1937–1941: A Study in Competitive Co-operation*, Chapel Hill, NC, 1982, s. 27.

1937'de yaptığı çarpıcı konuşma Amerikan siyasetinde bir değişimin habercisi gibiydi. Hakikatte ise gelecek dört yıl boyunca dost ve müttefiklerine yaşatacağı hayal kırıklığının başlangıcı niteliğindeydi. Roosevelt salgına yakalanmış hastaların karantinasında iş birliği yapan bir toplum benzetmesini kullanarak, mevcut durumda dünya barışını tehdit edenlere karşı uluslararası ilişkilerde aynısının yapılması gerektiğini ima etti. Ne var ki İngiltere Roosevelt'in sözlerinin fiiliyatta ne anlam ifade ettiğinin netleştirilmesini istediğinde ve kısa süre sonra Japonları yıldırmak için Singapur'da donanmalarının ortak bir güç gösterisi yapmalarını önerdiğinde Amerika geri adım attı. "Amerika'da kamuoyu diye bir şey var." mesajı gönderildi. Başkan İngilizlerin peşine takılmış gibi görünemezdi.[34] İngiliz Başbakanı Neville Chamberlain "Amerikalılardan, ağızlarından çıkan söz dışında 'hiçbir şey' beklemeyeceksin." yorumunda bulundu.[35]

Chamberlain, görüşünü değiştirmedi. Roosevelt 1938 Ocak'ında kolektif güvenliği yeniden canlandırmayı umarak uluslararası ilişkiler ilkelerinde mutabık olmak üzere Avrupa ve Latin Amerika'daki ülkeleri seferber etmeyi hedefleyen, Amerika'nın desteklediği bir girişimin Mihver güçlerini mütearrızlıklarından vazgeçmeye ikna edebileceğini önerdiğinde İngiliz Başbakanı buna ehemmiyet vermedi. Churchill sonraları Başkan'ın bu girişimini "dünyayı tiranlıktan savaş haricinde bir yolla kurtarmak için son şans" olarak nitelendirdi.[36] Hakikatte ise böyle bir girişimin Hitler'i yolundan döndürmesi mümkün değildi. Ancak Chamberlain'in vardığı netice bu hususi girişimi aşıyordu. İngiltere'nin "başı belaya girerse" Amerika'dan hiçbir yardım

34 Kennedy, s. 405'te alıntılanmıştır. Abluka konuşması zamanında dönemin Amerikan kamuoyunun özenli bir incelemesinde Michael Leigh (*Mobilizing Consent: Public Opinion and American Foreign Policy, 1937–1947*, Westport, Conn., 1976, s. 48,) Roosevelt'in halkın tutumuyla kısıtlanması şöyle dursun "kamuoyuna kendi mütereddidiliğini yansıtabildiğini" ve bunun neticesinde "yaygın infiratçılık gözden düşerken harekete geçtiği" sonucuna varıyor.

35 William R. Rock, *Chamberlain and Roosevelt: British Foreign Policy and the United States, 1937–1940*, Columbus, Ohio, 1988, s. 48'de alıntılanmıştır.

36 Winston S. Churchill, *The Second World War* (C. 1): *The Gathering Storm*, Londra, 1948, s. 229. Girişimi öne süren Sumner Welles olmuş; Başkan benimsemiş, Dışişleri Bakanı Cordell Hull ise karşı çıkmıştı. Bkz. Sumner Welles, *Seven Major Decisions*, Londra, 1951, s. 29–44; Rock, s. 51–77.

bekleyemeyeceğine emindi.[37] İngiliz Başbakanı yatıştırma yolundan yürümeye devam etti.

Amerika Hitler'in 1938'deki yayılmacı hareketlerini uzaktan kaygıyla izliyor ama hiçbir şekilde müdahil olmuyordu. Avusturya'nın ilhakına cevaben boyun eğdi, karşı koymadı. 1938 yazında Südet krizi patlak verdiğinde Roosevelt barış çağrısı yaptı. Batılı demokrasiler Eylül sonunda Münih Konferansı'nda Hitler'in doymak bilmez taleplerini karşılamak üzere boş yere Çekoslovakya'yı parçalarken Başkan Avrupalıların bu hareketini Yahuda İskaryot'un ihanetine[38] benzetti. Chamberlain'in kaçınılmaz bir şekilde Hitler'e boyun eğilecek konferansa katılacağını duyduğunda Roosevelt, İngiliz Başbakanı'na telgrafla şu sözü aktardı: "Aferin."[39] Amerikan Başkanı, biraz da olsa haklı olarak, bu esnada "Münih'te gücü kuvveti olmayan bir seyirci, silahsız, ekonomik açıdan yara almış ve diplomatik açıdan tek başına kalmış bir ülkenin zayıf ve beceriksiz lideri." olarak tanımlanıyor.[40]

Amerika'da Almanların Yahudilere muamelesine karşı haklı öfke 1938 yılı boyunca şüphesiz artıyordu. Nazilerin Almanya Yahudilerine saldırılar düzenlediği menfur 9-10 Kasım *Reichskristallnacht*[41] pogromundan sonra öfke zirve yaptı. Ne var ki Roosevelt, çaresiz Yahudi mültecilere yer açmak için göçmen kota sisteminden feragat etmeye hazır değildi. Toplumun büyük çoğunluğu da bu konuda Başkan'ı destekliyordu.[42]

Roosevelt Hitler'in yayılmacılık hırsının Avrupa'yı savaşın eşiğine getirdiği 1938 yılı boyunca pasif kalmaya devam etse de Münih Antlaşması'nın ardından Amerika'nın, Atlantik'in öbür yakasında yaşananlar karşısında mesafesini ve tarafsızlığını koruyabileceği inancının ne kadar

37 Rock, s. 70.

38 Hz. İsa'ya ihanet eden havari. Hz. İsa'nın saklandığı yeri göstererek yakalanmasına sebep olduğu için "hain" anlamına gelen İskaryot adı verilmiştir. (ç.n.)

39 *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers 1938*, C. 1, Washington, 1955, s. 688; Rock, s. 124 ve Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 54'te alıntılanmıştır. Çek krizinin Roosevelt üzerindeki etkisi için ayrıca bkz. Divine, *Roosevelt and World War II*, s. 20–23.

40 Kennedy, s. 419.

41 *Alm. Kristal Gece. Kırık Camlar Gecesi* olarak da bilinen, Nazi hakimiyetindeki topraklarda Yahudilere karşı yapılmış pogrom. 1938 yılında, 9 Kasım'ı 10 Kasım'a bağlayan gece boyunca, Yahudilere maddi ve manevi zararlar verilmesinin yanı sıra büyük tutuklama dalgaları başlamıştır. (ç.n.)

42 Kennedy, s. 416–417.

aldatıcı olduğunu idrak etmişti. "Çılgın herif" ve "kaçık" olarak gördüğü Hitler'e ilişkin endişeleri artmıştı.[43] Başkan artık dış siyaset ile daha aktif olarak ilgiliydi, yurtdışından gelen telgrafları düzenli olarak okuyor, Cordell Hull ve Dışişleri Bakanlığı'ndan diğer isimler ile sık sık meydana gelen olayları tartışıyordu. Roosevelt Beyaz Saray'da yatağına uzanmış ve yastıklarına dayanmış bir hâldeyken, Hull ile beraberinde Dışişleri Bakan Yardımcısı Sumner Welles'i ağırlardı. Welles zeki, terbiyeli ve kibar ama aynı zamanda kendini beğenmiş ve resmi, Başkan ile aynı kaymak tabaka kolejinde okumuş, çocukken kırda oynarken beyaz eldivenler giymiş ve hâlâ "etrafında göze çarpmayan kir toz olduğunu sanıyormuş gibi bir hâli" olan, tavır ve hareketleri de "daha ziyade soğuk" bir adamdı.[44] Bu üçlü savaşı önlemek ve önlenemediği takdirde Batılı demokrasilerin muzaffer olması için imkân dahilindeki her şeyin yapılması taraftarıydı. Bu hedeflere nasıl ulaşılacağı ise o kadar net değildi.[45]

Münih Konferansı yapılana dek Amerikan kamuoyunun kanaati hâlihazırda değişmeye başlamıştı, Avrupa'da savaş çıkmasının muhtemel olduğu düşünülüyordu. Ancak Başkan'ın 1939 Ocak'ında dikkat çektiği üzere tarafsızlık yasalarının yürürlükten kaldırılmasına yönelik henüz bir hazırlık yoktu. İlerleyen aylarda Amerikan diplomasisinin Hitler'i dizginlemeye tamamen muktedir olmadığı görülecekti. Yine de 1938 sonbaharında somut bir yeni gelişme yaşandı. Özellikle de hava kuvvetleri için (tabii her ne kadar bir gecede başarılamayacak olsa da) geniş ölçekte yeniden silahlanma kararı alınmıştı.[46] Bunun yanında Roosevelt her ne kadar ülkesinde kabul görmese ve dönemin infiratçı Savaş Bakanı Harry H. Woodring'in şiddetli itirazıyla karşılaşmış olsa da Batılı demokrasilerin kendi savunmaları için temin edeceği silahların üretimini üstlendi.[47] Bu karşılaştığı muhalefete rağmen Roosevelt'in

43 David Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor: Roosevelt's America and the Origins of the Second World War*, Chicago, 2001, s. 42–43.

44 Alsop ve Kintner, s. 25, 41. Welles'in kişiliği ve kariyerine dair bkz. Gellman, s. 59–69.

45 Alsop ve Kintner, s. 28–29.

46 Kuvvetli bir hava gücünün tesisine atfedilen önem için bkz. Michael S. Sherry, *The Rise of American Air Power: The Creation of Armageddon*, New Haven/Londra, 1987, s. 76–91.

47 Freidel, s. 307–313.

1941 Aralık'ına kadar devam ettirdiği, Avrupalı demokrasilere savaşa katılmadan yardımda bulunma siyasetinin başlangıcını işaret ediyordu.

Hitler 1939 Mart'ında Çekoslovakya'dan arta kalanı talan edene ve hemen ardından İngiltere Polonya'ya garanti verene dek Avrupa'da yakında savaş çıkacağı neredeyse kesindi. Gittikçe daha da fazla Amerikalı, İngiltere ve Fransa'nın Hitler Almanyası'na karşı savaşmak üzere silahlanmalarına yardım etmenin kendilerine de faydası olabileceğini düşünmeye başlıyordu. Cordell Hull öncülüğündeki Roosevelt yönetimi silah ambargosunun kaldırılması için Kongre'ye baskı yapmaya başladı.[48] Çabaları boşunaydı. Haziran'da Temsilciler Meclisi ve ardından bir ay sonra da Senato ambargoyu yürürlükte tutma kararı aldı. İdarenin altı aylık yoğun çabaları devasa bir başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Roosevelt prestijini riske atmaktansa ambargonun kaldırılması çalışmalarının başına Hull'u getirip kendisi arka planda kalarak yanlış hesap yapmıştı.[49]

Diplomasi hususuna gelince, Roosevelt'in 1939 Nisan'ında yaptığı, gelecek on yıl boyunca belirtilen otuz ülkeye taarruz etmeyeceklerini garanti ederlerse Hitler ve Mussolini'ye silahsızlanma ve ticareti karara bağlamak üzere müzakere teklifinde bulunduğu bir konuşmaya Alman diktatörü muhatabını yerin dibine sokan bir yanıt verdi.[50] Hitler mevcut durumda Amerika'yı göz önünde bulundurmuyordu. Führer taarruzunu planlarken Amerika'nın herhangi bir şekilde ciddi bir müdahalede bulunabileceğini hesaba katmamıştı. 1939 baharında Amerikan Başkanı'nın çaresizlik diplomasisine ödün verme gereği görmüyordu.

Roosevelt'in 1939 Ağustos'unun ortasında Sovyet liderliğini, İngiltere ve Fransa ile "mütecavizliğe karşı kabul edilebilir bir anlaşmaya" varmanın kendi menfaatlerine olacağına ikna etme teşebbüsü de başarıyla neticelenmedi. Başkan Moskova'ya doğru yola çıkmak üzere olan Washington'daki Sovyet büyükelçisi Konstantin Umanski'den "Stalin'e, hükümeti Hitler'le iş birliği yaparsa Hitler'in Fransa'yı ele geçirir geçirmez dikkatini Rusya'ya vereceğinin ve sıranın Sovyetlere geleceğinin apaçık ortada olduğunu iletmesini" istedi.[51] Bu kehanet niteliğindeki

48 Alsop ve Kintner, s. 57–59.

49 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 56–63.

50 Ian Kershaw, *Hitler, 1936–1945: Nemesis*, Londra, 2000, s. 189.

51 William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Challenge to Isolation, 1937–1940*, New York, 1952, s. 160–61'de alıntılanmıştır.

ifadeler Stalin'e aktarılmış olsa dahi Sovyet lideri bunu duymazdan geldi. Stalin iki hafta içinde Ribbentrop ile o menfur Saldırmazlık Paktı'nı imza etti. Avrupa'nın savaşın eşiğinde olduğu artık kesindi. Roosevelt barışın son salası verilirken Hitler'e, Polonya cumhurbaşkanı ve İtalya kralına çağrıda bulundu.[52] ABD Başkanı durumun ümitsiz olduğunu biliyordu. Artık kaçınılmazı beklemekten başka yapabileceği bir şey kalmamıştı.

II

Avrupa'daki savaşın başlangıcının her şeye rağmen Amerika için bariz neticeleri oldu. Amerikalılar her ne kadar birçoğu bunu şüphesiz istese de kafalarını kuma gömemez ve binlerce kilometre ötedeki savaştan etkilenmemiş gibi davranamazdı. Roosevelt İngilizler ve Fransızların Nazilere savaş ilan ettiği 3 Eylül akşamı vatandaşlarıyla "milletle baş başa" konuşmasında (Başkan'ın radyodan ulusa seslenişi bu adla bilinecekti) buna dikkat çekecekti. Halka "Barış bir yerde ihlâl edildiğinde tüm ülkelerin barışı tehlikeye girer." dedi ve ekledi: "Tarafsız kalmayı gönülden arzuluyor olsak da söylenen her sözün, denize çıkan her geminin, yapılan her muharebenin Amerika'nın geleceğini etkilediğini kabul etmek durumundayız." Ancak "Amerika'nın bu savaşın dışında kalacağını" umuyor ve buna inanıyordu. "Amerika'nın ordularını Avrupa topraklarına göndermesi" gibi yalan yanlış şeyler konuşulmamalıydı. Başkan Amerika'nın tarafsız kalacağını vurguladı ve yine de "Amerikalılardan tarafsız düşünmelerini istemeyeceğini (...) zira tarafsız birinin dahi aklını ya da vicdanını susturamayacağını" ekledi.[53]

Bu konuşma hâlihazırda belirlenmiş, Avrupa demokrasilerine "savaşa katılma haricinde" önlemler ile destek verilmesi doktrininin kamuoyuna açıklanmasından ibaretti. Roosevelt bu yaklaşımda halkın desteğine güvenebilirdi. Hitler Almanyası'yla savaşta kamuoyunun neredeyse tamamen İngiltere ve Fransa'dan yana olduğunun farkındaydı. Ama bu yaklaşımın sınırlarının olduğunun da bilincindeydi. Demokrasilere destek vermek, onların safında savaşa katılmakla eşdeğer

52 Freidel, s. 318.

53 *FDR's Fireside Chats*, ed. Russell D. Buhite ve David W. Levy, New York, 1992, s. 148–151.

değildi. Savaşa doğrudan katılıma muhalefet her zamanki gibi şiddetliydi. Amerikalıların ekseriyetinin tasavvur edebileceği tek savaş sebepsiz bir saldırı karşısında Batı yarımküreyi müdafaa etmek için olabilirdi.

Başkan'ın kendi tercihleri de esasen kamuoyu görüşüyle büyük ölçüde örtüşüyordu. Roosevelt savaş başlamadan evvel birkaç kez yönetiminin önde gelen isimlerine kendi duruşunu ifade etmişti. "Beyaz Saray'da olduğum sürece Amerikan askerlerinin asla başka topraklara gönderilmesini arzu etmiyorum." gibi kesin bir beyanda bulundu.[54] Başkan Almanya'nın Polonya'yı işgal ettiği 1 Eylül günü öğleden sonra bazı üyelerinin apar topar tatilden dönerek katıldığı kabine toplantısında sabık başkanların portrelerinin önünde ve Beyaz Saray'ın bahçesine nazır bir konumda sözünü yineledi: "Bu savaşa girmeyeceğiz." Silahlı kuvvetlerdeki planlayıcılarına "Ne olursa olsun yurtdışına asker göndermeyeceklerini" söyledi. Savaş Bakanlığı yetkilileri kendisine Avrupa'ya gönderilmesi muhtemel bir seferi kuvveti donatacak yeterli yedekleri tasarlayan bir plan sunmuştu fakat Roosevelt kararlıydı. "Sadece bu yarımküreyi müdafaa etmeyi düşünmemiz lazım." beyanında bulundu.[55] Yine de bir yandan tarafsızlığı korumaya çalışırken diğer yandan İngiltere ve Fransa'ya Hitler Almanyası'na direnmek için ihtiyaç duydukları desteği sunmanın, savaş uzadığı takdirde üzerinde yürüdüğü bıçağın sırtını bileyeceğinin bilincindeydi.

Kısa süre önce hayli hassas olarak görülecek bazı önlemler artık alınabilirdi. Roosevelt Savaş Bakanlığı'nı (Avrupa'da silah altındaki devasa birlikler ile karşılaştırıldığında ufacık kalıyor olsa da) mevcut personel sayısının dört katından fazlasına tekabül eden 750.000 askerlik bir ordu kurmakla görevlendirdi.[56] Sumner Welles'e, Müttefik gemilerini deniz harbi ve Almanların muhtemel denizaltı harekâtına karşı Amerika kıtasının (Kanada hariç) kıyıları etrafında bir güvenlik kordonu kuracak düzenlemeler yaptırttı ve kordonun kapsadığı bölgeyi önerilen 160 kilometreden 480 kilometreye kadar bizzat genişletti.[57] Roosevelt ile Hull şartlar değiştiğinden İngiltere ve Fransa'ya yardım sağlanması için ilgası son derece önemli ambargo yasasının yürürlükten

54 Alsop ve Kintner, s. 31'de alıntılanmıştır.

55 Alsop ve Kintner, s. 85–86.

56 Alsop ve Kintner, s. 86.

57 Alsop ve Kintner, s. 81–28, 90; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 76.

kaldırılmasının artık kolay olacağını düşünüyordu ve Başkan yasanın değiştirilmesi için Kongre'yi olağanüstü toplama kararı aldı.[58] Ancak bu arada tüm muharip taraflara silah ve mühimmat satımına ambargo getiren, Amerika'dan her türlü silah almalarını kanunen yasaklayan ve Batılı müttefikleri hem sıkıntıya hem de endişeye sevk eden mevcut Tarafsızlık Yasası'nın yürürlüğe konması gerektiğini görmezden gelmek mümkün değildi.[59]

Aslında silah ambargosunun yürürlükten kaldırılması bu noktada daha da çekişmeli hâle geldi. İnfiratçılar buna yüksek perdeden karşı çıkıyordu. Roosevelt ambargonun ilgasını kendi meselesi hâline getirdi. Bahar aylarında ketumiyetini muhafaza etmişken artık konuyu Kongre'ye bizzat taşıyordu. Kongre'nin Tarafsızlık Yasası'nı onaylamıştı ve kendisinin de bu yasayı imzalamış olmasından hayıflandığını söyledi.[60] Ambargonun kaldırılmasının hakiki tarafsızlık olacağını ileri sürdü. Mütearrızlar ile kurbanlarına yapılan eşit muameleye son vereceğini, böylece barışın muhafazası adına yasanın ilgasının yürürlükte kalmasından daha iyi olacağını iddia etti. "Bu Hükümet" yasayı kaldırarak "Amerikan vatandaşlarının ve gemilerinin çatışmanın yaşandığı tehlikeli bölgelerden uzak duracağında açık ve net bir şekilde diretmiş olacak." açıklamasında bulundu.[61] Altı hafta süren yoğun tartışmaların ardından Kasım ayının ilk günlerinde gereken mevzuat Kongre'nin iki meclisinden de oy çokluğuyla geçti.[62]

Gelgelelim en nihayetinde geniş katılımlı bir fikir birliğinin sağlanmasının da bir bedeli vardı. İnfiratçılar 1937 yasasının 1939 Mayıs'ında geçerliliğini yitiren "nakdi getir silahı götür"[63] hükümlerinin yeniden yürürlüğe konmasında başarılı oldu. Söz konusu hükümler Amerika'nın tarafsızlığını korurken dış ticaretten kâr etmeye devam etmesini sağlamak üzere yasaya konmuştu. Satın alma esnasında bedeli ödendiği ve yabancı gemilerde taşındığı sürece muhariplere silah ve diğer yasak kalemler

58 Alsop ve Kintner, s. 83.

59 Kennedy, s. 432.

60 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 67.

61 Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 65.

62 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 66–73.

63 İng. *Cash and carry.* Muharip tarafların ABD'den, bedelini nakit olarak satış anında ödemesi ve nakliyatı karşılaması şartıyla silah satın almasına olanak sağlayan hüküm. (ç.n.)

dışındaki ürünler satılabiliyordu.[64] Muhariplere gerek ABD Hazinesi gerekse hususi bankerlerin kredi vermesi şartsız yasaklanmıştı.[65] Nakdi getir silahı götür hükümleri, geniş nakit rezervi ve kuvvetli deniz gücü olan ülkeler için avantajlıydı. Avrupa'da Almanya'dan ziyade İngiltere ve Fransa bu hükümden faydalanabilirdi. Ancak bu Uzak Doğu'da ters teper ve Çin'in zararına, Japonya'nın faydasına olurdu. Silah ambargosu ilga edilmesine rağmen bu kez başka meseleler vardı. Batılı demokrasiler ihtiyaç duydukları silahların bedelini ödeyebilecek miydi? Bu ülkeler parayı bulsa dahi Amerikalılar gereken miktarda tedarik sağlayabilecek miydi? Her iki meseleye de bir yıl daha çözüm bulunamayacaktı.

Roosevelt, Cumhuriyetçi Parti'den infiratçı Senatör William E. Borah'ın müstehzi bir şekilde – nasıl olduysa meşhur olan ifadesiyle – "sahte savaş" olarak tanımladığı dönem 1940 boyunca uzayıp giderken, Sumner Welles'i gayriresmî görevle barış müzakeresi için nabız yoklamak üzere Roma, Berlin, Paris ve Londra'ya gönderdi. Welles savaşı sona erdirecek bir diplomatik girişim ihtimali konusunda usulünce dersini almış bir vaziyette Nisan başında geri döndü. Mussolini, Almanlar ve İtalyanların toprak talepleri yerine getirildiği takdirde Almanya ile Müttefikler arasında bir barış müzakeresi yapılabileceğini söylemişti. Ne var ki Welles şunun farkındaydı; Mussolini geçmişte nüfuz sahibi olabilirdi belki ancak şu an hiçbir tesiri kalmamıştı. Roosevelt'in elçisi Duce'nin ilk fırsatta İtalya'yı savaşa sokacağından emindi. Berlin'deki mütearrız atmosfer ve Fransızların moralsizliği Welles'in canını sıkmıştı. Bu gezisinde kendisini tek bir şey etkilediyse o da Londra'da kabinede Donanma Bakanı olarak yeniden görevlendirilen Winston Churchill'in gösterdiği mukavemet olabilirdi.[66]

Welles'in kasvetli raporunun Washington'da doğrudan bir etkisi olmadı. Hatta müsteşar döndükten hemen sonra birkaç gün içerisinde

64 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 35.

65 Kennedy, s. 433; Freidel, s. 323.

66 Sumner Welles, *The Time for Decision*, Londra, 1944, s. 61–118. Welles'in Londra'dan gönderdiği (12.03.1940 tarihinde) telgraf, sonrasında kaleme aldığı anılarında olduğundan daha az coşkuluydu. Welles notunda Churchill'in "kaliteli viskiden epey içmiş" olduğunu ve sözlerinin hâlihazırda yayınladığı görüşlerin az çok "tekrarı" olsa da bir saat elli dakika süren, "belâgat şelalesi" olarak tanımladığı monolog şeklindeki söylevi esnasında ayık olmadığını bildirmişti (http://www.fdrlibrary.marist.edu/psf/box6/a73g02.html).

Almanların Danimarka ve Norveç'e taarruza geçmesiyle "sahte savaş" ani bir şekilde sona erdi. Bir ay sonra Hitler yıkıcı Batı taarruzunu başlattı ve savaş kızışarak son derece tehlikeli yeni bir aşamaya geçti. Anlaşıldığı üzere Başkan'ın Mussolini'ye İtalya savaşa girmemeyi kabul ederse herhangi bir barış anlaşmasında arabuluculuk yapma teklifi kesinkes reddedilmişti.[67] Sumner Welles'in ilerleyen dönemde ifade ettiği üzere Amerikan dış siyasetinin merkezinde yer alan isimler için 1940 Mayıs ve Haziran'ı "hüsranla geçen bir kâbus gibiydi. Zira Amerikan hükümetinin kamuoyunun her şekilde şiddetle muhalefet ettiği savaşa girmek haricinde bu küresel çatışmayı başka istikamete çevirme ya da kontrol altına alma, bu şekilde de Amerika'nın karşı karşıya olduğu tehdidi ekarte etme şansı yoktu."[68] Welles her ne kadar o zaman tahayyül edilemese de Amerika'nın savaş ilan etmesinin dahi Hitler'e zerre engel oluşturmayacağını ya da Führer'in tereddüde düşmesine yol açmayacağını söylese de olurdu. Amerika'nın 1940 baharında savaşa girecek ve Almanların askerî hırslarının önüne geçecek ne askerî ne de lojistik kapasitesi bulunuyordu. Silahlanma hususunda kayda değer bir çaba gösterilmemişti. Fransa başbakanı Paul Reynaud Amerika'dan uçak göndermesini rica ettiğinde Paris'teki Amerikan büyükelçisi William Bullitt başbakana ellerinde gönderilebilecek uçak olmadığını söylemek durumunda kalmıştı.[69] Hakikaten de söz konusu dönemde Amerika'nın kendi savunması için faal sadece 1.350 uçağı bulunuyordu.[70] Reynaud'un çaresizlikle istediği eski savaş gemileri için de aynı durum geçerliydi. Amerika bir gemisini bile gönderemezdi.[71] Roosevelt yalnızca Birinci Dünya Savaşı'nda piyadelerinin kullandığı Fransız malı 2.000 silah göndermeyi teklif edebildi.[72] Dünya sıralamasında Hollanda'nın hemen arkasından gelerek yirminci sırada olan Amerika'nın düzenli kara ordusunun 245.000 personeli mevcuttu. Yalnız beş tümeni tam teçhizatlıydı, onlar da hâlâ Birinci Dünya Savaşı'nın

67 P. M. H. Bell, *A Certain Eventuality... Britain and the Fall of France*, Londra, 1974, s. 39.

68 Welles, *Time for Decision*, s. 118–19.

69 *For the President: Personal and Secret: Correspondence between Franklin D. Roosevelt and William C. Bullitt*, ed. Orville H. Bullitt, Londra, 1973, s. 416.

70 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 473. Dallek, s. 222'de çok daha az rakamlar veriyor.

71 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 462.

72 Freidel, s. 331.

antikalarından kalma silahlarla donatılmıştı (Almanlar sadece Batı harekâtı için 141 tümen sevk etmişti).[73] Hitler Benelüks ülkeleri ve Fransa'yı ezip geçmeden evvel böylesi zayıf bir ordu bile Atlantik'in karşı yakasına taşınamazdı.

Baharın son demleri yaşanırken Fransızlar 17 Haziran'da barış ister ve beş gün sonra onur kırıcı bir şekilde teslimiyetini imzalarken, Washington'da İngiltere'nin savaşa devam edip edemeyeceği konusunda iyimser bir hava bulunmuyordu. İngilizlerin yeni başbakanının birkaç hafta öncesinde Sumner Welles'i de etkilemiş olan yeni kararlılığın sembolü olduğu kesindi. Mayıs'ın son günlerinde İngiliz kuvvetleri Dunkirk'te mahsur kalmışken umudun en dipte olduğu anda Churchill hakikaten de Savaş Kabinesi'ndeki çalışma arkadaşlarını İngiltere'nin elinde bulunan tek makul stratejinin direnmek olduğuna, herhangi bir müzakere ihtimalini ekarte etmeye ve Amerikalılardan yardım beklemeye ikna etmişti. Bu safhada dişe dokunur herhangi bir yardım gelecekse tabii, ne zaman geleceği sorunu havada kalmıştı. Churchill sadece umut edebilir ancak yardımın geleceğini hesaba katarak hareket edemezdi. En azından hükümet artık düşmana başkaldırıyordu. Ayrıca İngiliz Seferi Kuvvetleri Dunkirk'ten kurtarılmıştı. Dunkirk tahliyesinin son günü olan 4 Haziran'da Churchill Avam Kongresi'nde, yeni cesaretli tavrı ifade eden, belâgat harikası bir konuşma yaptı. İngiliz Başbakanı, transatlantik radyo yayınında kendisini dinleyen Amerikalılara, "Adamızı ne pahasına olursa olsun savunacağız." dedi. "Asla teslim olmayacağız." İngiltere'ye diz çöktürülse dahi İngiliz İmparatorluğu ve donanması denizleri aşarak mücadeleye, "Tanrı'nın uygun gördüğü vakit geldiğinde tüm kuvvet ve kudretiyle Yeni Dünya, Eski Dünya'yı kurtarmaya ve özgürleştirmeye gelene dek" devam edecekti.[74]

Şüphesiz kuvvetli bir hitabet örneğiydi ve Atlantik'in karşı kıyısında yankı buldu. Ne var ki bu İngiltere'nin geleceği hakkında yaygın karamsarlığı gideremiyordu. Amerika'nın Londra büyükelçisi Joseph Kennedy uzun zamandır felaket tellallığı yapıyordu. Kennedy, Dunkirk'in ardından Hitler'in İngilizlere reddedemeyecekleri bir teklifle

73 Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 78.

74 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 103–104; Winston S. Churchill, *Great War Speeches*, karton kapaklı baskı, Londra, 1957, s 23–24; Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 497'de alıntılanmıştır.

geleceğini düşünüyordu.[75] Başka isimler de İngiltere'nin direnemeyeceği görüşünde mutabıktı. Roosevelt'e İngiltere'nin üçte bir ihtimalle dayanabileceği söylendi.[76] Başkan'ın da derin şüpheleri bulunuyordu. En önemli mesele de İngiltere'nin teslim olması hâlinde İngiliz donanmasının başına ne geleceğiydi.[77]

Roosevelt yönetimi 1940 Mayıs'ı öncesinde şu üç senaryodan birinin gerçekleşeceğini düşünüyordu: Demokrasilerin Amerika'nın aktif yardımı olmadan savaşı kazanması, savaşın Amerika'nın en nihayetinde barış müzakeresini yürütecek bir mevkiye gelebileceği uzun süreli bir açmaza dönüşmesi ya da diktatörlüklerin uzun soluklu bir savaş sonunda demokrasileri yenebilecek kadar ciddi bir tehlike oluşturmasıydı. Şu dördüncü senaryonun gerçekleşmesi ise öngörülmemişti: Amerika Batı demokrasilerine mühim bir yardım sağlamadan evvel Almanların Batı'da akıllara zarar hızda ve kapsamlı bir zafer kazanması.[78] Gerçekleşen senaryo da bu sonuncusu oldu. İngilizlerin dayanma kabiliyetine ilişkin karamsar tahminler, İngiltere'ye yapılacak malzeme yardımı meselesinin çok daha aciliyet kazandığı anlamına geliyordu. İngiltere'nin teslim bayrağını çekmemesi için kendilerine yardım edilmesi elzemdi. Yine de teslim olmak zorunda kalırlarsa böylesi bir yardım Hitler'e altın tepside sunulmuş olurdu. Fransa'nın mağlubiyetinin büyüklüğü Atlantik'in karşı yakasını sarsarken hassas ve tartışmalı İngiltere'ye yardım meselesi yeni ve nihai bir aşamaya gelmek üzereydi.

III

Elli sekiz yaşındaki Franklin D. Roosevelt Fransa'nın mağlubiyetinin yarattığı mühim meselelerle yüzleşmeye başladığında başkanlığının sekizinci ve uzun yıllardır süregelen geleneklere göre son yılındaydı. Başkan'ın altyapısını hem sermaye hem de yüksek siyasi makamlar şekillendirmişti. Aristokrat bir aileden gelen Roosevelt New York eyaletinde geniş bir malikanede, Hyde Park'ta yetiştirilmişti. Beşinci dereceden kuzeni Amerika'nın 1901 ila 1909 arasında başkanlığını yapmış

75 Kennedy, s. 440.

76 Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 81.

77 John Lukacs, *Five Days in London: May 1940*, ciltsiz baskı, New Haven/Londra, 2001, s. 75–76.

78 Alsop ve Kintner, s. 104–110.

Theodore Roosevelt'ti. Hatta eşi Eleanor da bir Roosevelt'ti; uzaktan kuzeni ve Theodore'nin yeğeniydi. Eleanor, Franklin'in biri bebekken ölecek altı çocuğunu dünyaya getirecekti. Theodore'un aksine Franklin siyasete Demokrat Parti'den girdi. Woodrow Wilson idaresinde Donanma Bakan Yardımcılığı'na atandı ve 1920'de başarısızlıkla sonuçlanan seçim kampanyasında Demokrat Parti'nin Başkan Yardımcısı adayıydı. Ertesi yıl özel hayatında bir trajedi yaşadı, geçirdiği çocuk felcinin neticesinde bacakları felç oldu. 1928 itibarıyla New York'un seçilmiş valisi olarak görev yapan Roosevelt, kurnaz ve kabiliyetli bir siyasetçi olduğunu kanıtlamıştı. 1932 yılında Demokrat Parti'nin başkan adaylığını kazandığında New York'ta Büyük Buhran'ın en ağır durumlarıyla mücadele ederek hâlihazırda izini bırakmıştı.

Roosevelt'in şahsi albenisi, rahat görünen tavırları, iyi espri anlayışı ve cana yakın biri olması siyasetin vahşi ormanında mücadele verirken dostlarını ikna etmesini ve birçok kez muhalefeti bastırmasına fayda sağlamıştı. Siyasî düşmanlarının bazıları Başkan'ı hilekârlık ve iki yüzlülük ile suçladı. Diğer yandan taraftarları ise Başkan'ın zekasını ve manevra kabiliyetini takdirle karşılıyordu. Roosevelt iktidarda olduğu yıllar boyunca gizemini korudu. "Başkan'ın hayret verici gizemliliği kendisinin alametifarikası hâline gelmişti. Cesur da olabilirdi ihtiyatlı da, gayriresmî de olabilirdi vakur da, amansız da olabilirdi inayetli de, tahammülsüz de olabilirdi sabırlı da, görgülü de olabilirdi adeta taşralı gibi de davranabilirdi, fevri de olabilirdi nabza göre şerbet vermesini de bilirdi, gerek çıkarını gözetirdi gerek ahlakı."[79] Hangi açıdan bakılırsa bakılsın 1940 ve 1941 yıllarının kritik öneme sahip günlerinde cüret isteyen savaş ve barış meselesiyle karşı karşıya kalana değin Roosevelt'in Amerika'daki siyasî sahnenin yüce hakimi hâline geldiği sugötürmezdi.

Roosevelt döneminde Beyaz Saray "devlet başkanlığı makamının içindeki malikanenin içinde bir ev" olarak tanımlanıyordu.[80] Şüphesiz bir güç merkeziydi ama, temsili odaları dahi şatafatlı değildi. Roosevelt güne üzerine pijamalarının üstüne geçirdiği, isminin baş harflerinin (FDR) işlendiği mavi pelerini olduğu hâlde yatakta kahvaltı yaparken gazete okuyarak başlardı. Şahsi yardımcıları yanına gelerek günlük

79 James MacGregor Burns, *Roosevelt: The Soldier of Freedom 1940–1945*, Londra, 1971, s. 9.

80 Burns, s. 61.

programını tartışırdı. Ardından umumiyetle Oval Ofis'teki kağıtlarla kaplanmış, kitaplar, gazeteler ve aile fotoğraflarıyla dolu büyük çalışma masasında, her gün sabah saat ondan itibaren dışarıdaki bahçeye açılan uzun pencerelerden bakarak çalışırdı. Sabahın geç saatlerinde ve öğlenleri giren çıkanı, cüsseli ve Başkan'ın birçok kez nüktelerine konu olmuş kendine özgü bir traş kolonyası zevkine sahip, sıcakkanlı, "Baba" olarak bilinen, babacan Virginialı yaveri Tümgeneral Edwin W. Watson'un kontrolünde olan özel ofisinde birkaç ziyaretçisini ağırlardı. Sonrasında uzun zamandır kendisine sadakatle bağlı sekreteri Marguerite "Missy" LeHand ile yardımcısı Grace Tully'ye mektup ve notlarını dikte ederdi. Kongre temsilcilerini pazartesi ya da salı günlerinde kabul ederdi. Başkan salı akşamüstü saatlerinde ve cuma sabahı basınla görüşürdü. Cuma öğleden sonra ise kabine toplantısına başkanlık ederdi. Akşamları yemek salonunda genelde resmi bir ziyafet verilirdi. Eğer yoksa da Roosevelt akşam saatlerini – telefon görüşmeleri ve diğer işlerle meşgul olmazsa – pul koleksiyonunu tasnif ederek geçirirdi. Görünürde muntazam bu rutin sık sık yaşandığı üzere bir krizin patlak vermesiyle yarım kalırdı. Başkan'ın çalışma şekli genelde herhangi bir sistemi tatbik etmediği yönünde yanlış bir izlenim bırakmış olsa da aslında ulaşılabilirliğe dayanan, şahsen ziyadesiyle katılım gösterdiği bir sisteme işaret ediyordu. Beyaz Saray'ın görünürde simgesi olan "kasaba sıcaklığı atmosferi" Roosevelt'in gücü sıkıca elinde tuttuğu gerçeğiyle çelişiyordu.[81]

ABD Anayasası Başkan'ı geniş yetkilerle donatıyor olmasına rağmen kendisinin icra yetkisine denge ve denetleme mekanizması uygulamaktadır. Yasama ve yargıya verilen gücün amacı, Başkan'ın gücünü sınırlandırması ve kötüye kullanmasını engellemekti. Kuvvetler ayrılığı doktrini Başkan ile Kongre arasındaki ilişkilerin yapısında ihtilaf bulunabileceğini öngörmüştü.[82]

Başkan ile Kongre'den oluşan düopol (ikili tekel), bu iki unsurun güçleri arasındaki karmaşık denge kaçınılmaz surette uzlaşma ihtiyacını doğururdu. Bu uzlaşmaya genellikle yorucu, zaman alan süreçler ve yoğun lobi faaliyetleri neticesinde varılıyordu. Hızlı ve belki de fevri

81 Robert E. Sherwood, *The White House Papers of Harry L. Hopkins*, C. 1, Londra, 1948, s. 202–219'da Roosevelt'in çalışma ortamını güzelce tasvir ediyor. Ayrıca bkz. Burns, s. 58–62; Alsop ve Kintner, s. 23; Larrabee, s. 26–27.

82 Richard M. Pious, *The American Presidency*, New York, 1979, s. 31.

karar alma mekanizmasının olmaması ve hükümetin görünürde verimsiz çalışması genelde sonsuz bir gücün tahakkümü olmadan yaşamanın bedeli olarak görülüyordu. Diğer yandan uluslararası kriz dönemlerinde ve Avrupa'daki savaş ile Uzak Doğu'da aynı kapıya çıkan durumun gittikçe daha da büyük bir tehlike teşkil etmesinin Amerika için olası sonuçları göz önünde bulundurulduğunda, sürekli engel çıkaran bir Kongre'de alınması elzem önlemleri geçirmek için müzakere yapılması gereği zahmetli bir iş olmasının yanında acil harekete geçilmesi gereğinde güç kaybına da neden olabiliyordu. Ne var ki tam da böylesi zamanlarda Başkan'ın parti temelinde değil ulusal zeminde desteğinin olması zaruriydi. Roosevelt'in ihtiyatı, danışmanlarının bazen savunduğu cesur adımları kabul etmeye gönülsüz olması kendisinin ülkenin desteğini temsil etme noktasındaki bariz hassasiyetini yansıtıyordu. Başkan milletin Amerika'nın Avrupa savaşına katılımı gibi kritik bir konuda bölünmüş olduğunun, İngiltere'ye daha fazla maddi destek vermekten yana olsa da bire dört oranında savaşa katılımın kesinlikle karşısında olduğunun da bilincindeydi.[83] Roosevelt Kongre ile ilişkilerinde umumiyetle dört dörtlük bir siyasî kabiliyet sergilerdi. Gelgelelim gün geçtikçe bazı zamanlarda ustalıkla gerekçelendirerek uzun uzadıya tartışmalar ile engellenebilecek yahut ertelenebilecek adımları atmak üzere istisnai yetkilerini kullanarak Kongre'yi baypas etmeye hazır hâle geldi.[84]

Her bir başkan yetki kullanma sistemine kendi eşsiz tarzını getirir. Roosevelt tutarlı bir ideolojisi olmasa da cüretli fikirlerin adamıydı. Yeni şeyler denemeye, ardından teşebbüsleri olumlu sonuçlanmazsa geri adım atmaya hazırdı.[85] Etrafına güven yayıyordu ve güler yüzlü, nazik biri olması etrafındakilere imkânları zorlama anlayışını aktarmasında fayda sağladı. İmkânlara değil neticeye odaklanıyordu. Hedefe hangi yollardan ulaşılacağı meselesini başkalarına bırakabilirdi.[86] Başkan resmi bürokrasiye sabredemiyordu, onu umumiyetle etrafından dolaşmak zorunda olduğu bir engel olarak görüyordu. Menfaatleri siyasî yelpazenin farklı uçlarında çeşitlilik gösteriyordu. Siyasetin birçok alanına şahsen müdahale etmedi. Birinci Dünya Savaşı günlerinden itibaren tutkuyla

83 Larrabee, s. 42; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 88.

84 Pious, s. 53–55.

85 Pious, s. 142, 154–155.

86 Kimball, *Forged in War*, s. 18–19.

ilgi duyduğu donanmaya ilişkin meselelere mesai harcarken kendi ilgisini çekmeyen meselelere pürdikkat yaklaşmayabilirdi.[87] Başkan'ın sorunlara insicamsız yaklaşımı sebebiyle daha doğrudan, detaylı analizden yana olanlara rahatsızlık verdiği oluyordu. Stimson'un harekete geçmedeki sabırsızlığı ile Roosevelt'in ihtiyatı ve doğaçlamaları, Savaş Bakanı'nın biraz da hayal kırıklığı ile, "hükümet resmen Başkan'ın arkasından atlı kovalıyor gibi hareket ediyor." diye not düşmeye sevk etmişti. Başkan ile sohbet etmek "boş bir odada, başıboş bir güneş ışığını kovalamak" gibiydi.[88] Ne var ki diğerleri gibi Stimson da Roosevelt'in almak istediği önlemlerin yoluna bazen sabır, ihtiyat ve dolambaçlı yollardan, maharetli bir şekilde gitmekteki içine işlemiş açıkgözlülüğünü takdir etmişti. Kimse Roosevelt'in ihtiyatını zafiyet olarak algılama hatasına düşmedi. Siyaset inşasında ve kilit niteliğindeki kararların alınmasında bariz önceliğin Roosevelt'te olduğuna dair kimsenin şüphesi bulunmuyordu.

Kabine yani Başkan'ın danışma konseyi karar alma mekanizmasında kolektif bir bünye olarak dişe dokunur bir rol oynamadı. Kabine üyelerinin parlamentoya seçildiği ve izlenen siyasetin ortak sorumluluğunu paylaştığı İngiliz parlamento sistemindeki hükümetin aksine, hükümete doğrudan alınan bireylerin hususi uzmanlığından faydalanılan, yasama ile yürütme arasında bariz bir ayrımın bulunduğu Amerikan sistemi başkanı yönetiminin müstakil daireleriyle ikili olarak ilgilenmeye teşvik ediyor. Roosevelt memurları arasındaki mevcut eğilimi, rekabet ve çoğu kez yetki sınırları arasındaki değişkenliği ve belirsizliği kullanarak yoğunlaştırdı.[89] Kabine, savunma programının eş güdümlenmesinde ve dış siyasetin kritik meselelerinde bir araç olarak elle tutulur bir işlev görmedi. Ertelenmesi mümkün olmadığında kararlar Başkan ile Kabine'nin müstakil üyeleri arasında yahut meseleyle en doğrudan alakalı olan isimler arasındaki tartışmalar sonrası alındı.[90]

1940 baharı itibarıyla büyüyen kriz hükümetin nispeten daha esnek ve dinamik bir yapısı olmasını gerektiriyordu. 1940 Mayıs ve Haziran'ında Almanların Batı Avrupa'da kazandığı zaferlerin ardından millet acilen savunma esasına sevk edilmeliydi. Ekonomiyi muazzam

87 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 17, 19.

88 Stimson Günlükleri, 6 numaralı makara, 07.11.1940, 18.12.1940 tarihli yazılar.

89 Pious, s. 240–242.

90 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 181.

bir çaba göstererek geç de olsa savunma için seferber etmek ve apar topar silahlanmak mecburiydi. Amerika'nın milli güvenliği İngiltere ve Fransa'nın geleceğine bağlı olduğundan Batı demokrasilerinin yıkılmasını engellemeye çalışmak gerekiyordu.[91] Artık Roosevelt sivil bir idarenin başkanından ziyade başkomutan olarak işlev görüyordu, savunma mekanizmasını merkezileştirerek kendi elinde toplamıştı. Kongre'yi baypas ederken ihtiyat gösterdi, Kongre'yi dışlamadı. Yeni savunma kurumlarını oluşturur, kanunlardan imtina eder, bu esnada da kendi mevkiini kuvvetlendirirken Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan mevzuatı kullandı. Başkan, "Hükümet içinde bir hükümet icat etti."[92]

Roosevelt 1940 Mayıs'ında savunmada görevli tüm devlet kurumlarının çalışmalarını eş güdümlemek üzere Acil İdare Bürosu'nu kurdu. Hemen ardından Mayıs sonuna doğru altı Kabine görevlisini ihtiva eden, Birinci Dünya Savaşı'ndan beri hazırda bekleyen Milli Savunma Konseyi'ni tekrar devreye soktu ve ayrıca iş dünyasının liderleri ile deneyimli idarecileri topladığı yedi kişilik Milli Savunma Danışma Komisyonu'nu kurdu.[93] Ne var ki bu teşkilatlar yalnız kâğıt üzerinde göze hoş görünüyordu. Acil İdare Bürosu sadece Roosevelt'in Kongre'ye danışmaksızın üretim için teşkilat kurması ve bu teşkilatların kontrolünü elinde tutmasını sağlayan bir çatı örgüttü.[94] Milli Savunma Konseyi teoride tüm savunma teşebbüsünün merkeziydi ve Kabine'nin savunma işlevi bulunan kuruluşlarının yetkili isimlerini barındırıyordu; hakikatte ise "idari bir kurgudan" ibaretti ve hiç toplantı yapmadı.[95] Danışma Komisyonu'na ise "idari bir garabet" olarak başkan atanmamıştı; herhangi bir liderlik yahut gücün idaresinde bulunmayan, her biri yalnız Başkan'a hesap veren bir grup uzmanı barındırıyordu. Bu teşkilatın yükümlülüklerini tanımlamanın "metafiziksel bir problem teşkil ettiği" ifade ediliyordu. Komisyon ile Savaş, Donanma ve Hazine bakanlıkları ile ilgili devlet bürokrasisi arasında karmaşa ve yetki çatışmaları kaçınılmazdı. Bu esnada Başkan'ın gücü arttırılmıştı.[96] Roosevelt'in tabiatı,

91 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 472.

92 Freidel, s. 341–342.

93 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 478; Freidel, s. 342; Blum, s. 147–148.

94 Freidel, s. 324; Blum, s. 264.

95 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 181.

96 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 674; alıntı söz için bkz. Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 181.

anayasal sorumluluk anlayışıyla uyuşuyordu. Başkan kendisinin doğrudan ve şahsi kontrolünü zayıflatabilecek herhangi bir örgütü yetkilendirmek istemiyordu. Bunu yapmasının anayasal olarak sorumsuzluk olacağını düşünüyordu.[97]

Roosevelt 1940 Haziran'ında savunma siyasetini şekillendiren iki mühim kadro değişimi yaptı. Donanma Bakanlığı'na Frank Knox'u, Savaş Bakanlığı'na Henry L. Stimson'u getirdi. Seçim yılında yapılmış, kurnaz siyasî atamalardı bunlar. Hem Knox hem de Stimson önceki Cumhuriyetçi idarenin önde gelen üyeleri olmuştu. Hatta Knox 1936'da Cumhuriyetçi Parti'nin başkan yardımcısı adayıydı. Stimson'un da 1930'lu yılların başında Cumhuriyetçi Parti'den ABD başkanlarının idaresinde, Savaş ve Dışişleri Bakanlığı'nda uzun süreli deneyimi vardı. Ancak yönetiminin siyasî teslim skalasını genişletmek ve hükümetine ulusal kriz döneminde iki partiyi de dahil etmiş bir görünüm kazandırmak haricinde Roosevelt savunma bakımından kendi elini de büyük ölçüde güçlendirdi.[98] Sabık Donanma Bakanı Charles Edison başarısızdı. Başkan'ın Savaş Bakanlığı görevinden aldığı Harry H. Woodring de atanmış olduğu göreve münasip değildi; infiratçı eğilimleri mevcut durumun aciliyetiyle hiçbir şekilde uyum sağlamıyordu.[99] Roosevelt, Knox ve Stimson'u kabinesine alarak kilit konumlara daha şiddetli bir savunma siyaseti izlemekten yana olan iki ismi getirmiş oldu. Bu isimler gerçekten de bizzat Başkan'dan çok daha savaş yanlısıydı ve Roosevelt'i umumiyetle kaçınmaya çalıştığı istikamete doğru yönlendirmeye hazırdı.

Samimi tutumu sağlam siyasî görüşleriyle uyuşan Knox 1931'de *Chicago Tribune*'nin infiratçılığının hâkim olduğu bir bölgede *Chicago Daily News*'in yayıncısı olmuş ve ılımlı, enternasyonalist Cumhuriyetçiliğe söz hakkı tanımıştı.[100] Yetmişli yaşlarına gelmiş Stimson, yıllar boyu kamu hizmetinde bulunmuş olsa da esasen avukattı; kısa süre içinde Roosevelt yönetiminde söz sahibi hâline geldi. Stimson ahlaki fazilete dayanan prensipleri olan ve hukuka bağlı bir adamdı. Tam da atandığı pozisyona uygun bir görünümü vardı; ortadan ayırdığı kır

97 Langer ve Gleason, *a.g.e.*, s. 478.

98 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 164–165; Freidel, s. 342.

99 Blum, s. 165; Flynn, s. 221–222.

100 Burns, s. 39; Blum, s. 166.

saçları, gür bir bıyığı ve ziyadesiyle saygı talep eden bir havası vardı. Yeni Savaş Bakanı'na astları Birinci Dünya Savaşı'ndaki rütbesiyle, Albay Stimson olarak hitap ederdi. Başkan ise kendisine Harry şeklinde seslenirdi. Bakan Stimson Nazizm'den sapına kadar nefret ediyordu ve İngiltere ile Fransa'nın Hitler'e kafa tutamayan zayıf siyasetçilerine zerre kadar tahammülü yoktu. Harry Stimson başarılı ve ciddi bir idareciydi. Düşündüklerini dosdoğru söylemeyi severdi, idare veya gayret eksikliği olarak algıladığı herhangi bir şey karşısında öfkelendiğinde bizzat Başkan'a dahi sabırsızlık hatta nezaketsizlikle muamele etmeye meyilliydi.[101] Yeni Savaş Bakanı fazlasıyla gerek duyulan dinamizmi ve ilerleyen yaşına rağmen acil silahlanma programına büyük canlılık kazandırdı.

Roosevelt gizli ve aleni biçimde hem Amerika'nın savaşa hazırlanmasını hem de İngiltere'ye yapılacak yardımı desteklemeye hazır Knox ile Stimson'u dış politikanın askerî veçhesi için kritik mevkilere yerleştirmiş oldu.[102] Özellikle de Stimson Avrupa savaşına müdahalenin en ateşli savunucusu hâline geldi. Roosevelt donanma meselelerine yoğun ilgi göstererek donanmanın harekât planlamasında aktif rol aldı. Başkan, Knox ile baş başa nadiren görüştü ve ekseriyetle doğrudan Donanma Harekât Başkanı Amiral Harold "Betty" Stark ve daima Başkan'ın teklifleriyle hemfikir olan Atlantik Donanması Başkomutanı Amiral Ernest J. King ile irtibat kurdu. Başkan kara kuvvetleri hususunda farklı bir tutum izledi. Stimson ile düzenli aralıklarla kara kuvvetleriyle ilgili durumlar haricinde de baş başa görüştü. Muhtemelen Savaş Bakanı'nın bakanlığını idare yöntemindeki geleneğini rencide etmemek adına Kara Kuvvetleri Komutanı General George C. Marshall ile Stimson yanlarında bulunmadan nadiren bir araya geldi.[103] Fevkalade muktedir ve etkileyici, ziyadesiyle ciddi; uzun boylu, hafif kırlaşan saçları ve çarpıcı mavi gözleri olan Marshall, Stimson ile muhteşem bir iş ilişkisi kurdu.[104] General üstleriyle dobra dobra konuşmasıyla meşhurdu. 1938 sonbaharında mühim bir toplantıda Roosevelt ile alenen ters düşerek kendini tanıtmıştı. Birçok kişi o anda Marshall'ın ümit vadeden kariyerinin noktalanacağını düşündü. Ne var ki Roosevelt birkaç ay sonra

101 Blum, s. 166; Larrabee, s. 45; Burns, s. 38.
102 Kimball, *Forged in War*, s. 53.
103 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 18.
104 Larrabee, s. 45.

en sıra dışı atamalarından birini gerçekleştirerek Marshall'ı kara kuvvetlerinin başına atadı. Yine de katı formaliteler sürdürüldü. Marshall, Roosevelt'e hep "Sayın Başkan" diye hitap etti. Komutan, Roosevelt'in albenisine mesafeli durmaya ve Başkan'ın yaptığı şakalara gülmemeye kararlıydı. Başkan da Marshall kendisini ilk kez tersledikten sonra bir daha komutana "George" diyerek hitap etmedi.[105]

Roosevelt kara kuvvetlerinin 657 milyon dolarlık tahsisat teklifini açıkça reddettikten sonra 1940 Mayıs'ında Marshall, Başkan'a ulaştı ve tahsisatın verilmesinden yana tüm argümanları kendisine izah etti. Sözlerini şöyle tamamladı: "Eğer bir şey yapmazsanız (...) ve en kısa zamanda harekete geçmezseniz bu ülkeye neler olur bilemiyorum." Roosevelt kararından geri adım attı. Marshall ilerleyen dönemde bu olayı, tıkanıklığı açan olay olarak ifade edecekti.[106] Kara kuvvetleri komutanı yine de kendi komutanlığının planlayıcılarıyla beraber, etkin askerî güç teşkil edilmeden evvel silahlı müdahaleye karşı çıkmaya devam etti. 1941 sonbaharının başlarına dek Marshall savaş yanlısı cenaha katılmadı. Bir önceki yılın yaz aylarında kara kuvvetlerinin duruşu yeterince açıktı. Savaşa girilirse Almanya, İtalya ve muhtemelen Japonya'nın Amerika'ya taarruz etmesiyle neticelenirdi. General Marshall, "Böylesi muazzam bir taarruz ile mücadele etmeye o kadar hazırlıksızız ki, bize kalırsa yeterince hazır olana dek bu çatışmadan imtina etmeliyiz." diye konuşmuştu.[107]

Bu durum, Stimson ve Knox'un kabinedeki savaş yanlıları arasında Roosevelt üzerindeki en büyük tesiri bırakmasının önüne geçemedi. İki bakan, Roosevelt'e Mihver güçleri ve Japonya'ya karşı yılmaz bir duruş sergilemesi yönünde baskı yapmalarının yanında, silahlanmayı olabildiğince arttıracak her girişimi destekliyorlardı. Uzun süredir Hazine Bakanlığı'nı yürüten, Başkan'ın şahsi dostu Henry Morgenthau, Stimson ve Knox'u hevesle destekledi. Stimson gibi Morgenthau da Nazizm'in ancak Amerika mümkün olan en kısa zamanda tüm maddi gücünü toplarsa mağlup edilebileceğini düşünüyordu. Savaş üretimini idare etmek gibi eskiden Savaş Bakanlığı'nın yürüttüğü büyük bir görev yüklenmiş Hazine Bakanı, Savaş Bakanı ile, karşılıklı saygı ve

105 Larrabee, s. 98; Kennedy, s. 430–431.

106 Larrabee, s. 121.

107 Freidel, s. 339'da alıntılanmıştır.

yakın iş birliğine dayanan başarılı bir iş ilişkisi kurabildi.[108] "Şahinlere" bir destek de fazla dikkat çeken, lafını esirgemez İçişleri Bakanı, 1933 itibarıyla Kabine üyesi olan sabık bir Cumhuriyetçi Harold L. Ickes'ten geldi. Ickes, Morgenthau'nun kapıdaki tehlikenin acilen harekete geçmeyi gerektirdiği görüşünü paylaşıyordu.[109]

Diğer yandan Dışişleri Bakanlığı, silahlı kuvvetler ve savunmadan mesul olanların savaş yanlısı eğilimlerine bir denge teşkil ediyordu. Bunun sebebi 1933'ten beri Dışişleri Bakanlığı görevini sürdüren Cordell Hull'un Avrupa'da yahut Uzak Doğu'daki mütearrızlara karşı yumuşak bir tutum izlenmesinden yana olması değildi. Dışişleri'nde dürüstlüğün timsali niteliğinde olan Hull faşizmden nefret ediyordu ve Japonların ahlaki bakımdan kınanması hususunda da aynı kesinlikte bir tavır alıyordu. Ne var ki Dışişleri Bakanı'nın artık içine işlemiş hâldeki ihtiyatı, kendisine herhangi bir eylemin lüzumsuz tahrik olacağını düşündürüyor ve bakanı huzursuz ediyordu.[110] Japonya'nın, Amerika'nın Avrupa'ya müdahil olmasından Pasifik'te harekete geçmek üzere istifade etmesi ihtimali hakikaten de endişe vericiydi. Başkan da bu endişeyi paylaşıyordu. Roosevelt Japonları kışkırtmaktan kaçınarak ve aynı zamanda Japonların Çin'deki taarruzuna göz yumacak bir girişimde bulunmaktan da imtina ederek Pasifik'teki hassas barışı korumak üzere kendisi asgari ölçüde müdahil oluyor ve Uzak Doğu'daki meseleleri seve seve uyanık ve deneyimli Hull'un ellerine bırakıyordu. Atlantik ise bambaşka bir meseleydi; Roosevelt burada daha doğrudan ve açık bir rol oynadı. Ancak Uzak Doğu'da da yetki bölünmüştü. Hull askerî caydırıcılık ve ticaret kısıtlamaları alanlarını yönetmedi.[111] Dahası Dışişleri Bakanı mühim meselelerin kendi müsteşarı, Başkan'ın dostu ve sırdaşı, ayrıca kendisinin de bir şekilde husumet ve kin güderek rakibi olarak gördüğü Sumner Welles'e bırakıldığını görebiliyordu.[112]

Başkan'ın en yakın danışmanları arasındaki görüşlerin Hull'un kurnaz ve ihtiyatından Stimson'un ayan beyan müdahale yanlılığına kadar geniş bir çeşitliliğe sahip olmasından dolayı Roosevelt tercihleri arasında

108 Blum, s. 166–167.

109 Blum, s. 44.

110 Blum, s. 44; William Carr, *Poland to Pearl Harbor: The Making of the Second World War*, Londra, 1985, s. 48.

111 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 20.

112 Gellman, s. 2, 226–234.

kararsız kalıyordu. Hull, Başkan'ı az çok istediği zamanda görebilen seçkin isimlerden biriydi. Mevkii göz önünde bulundurulduğunda bu çok önemliydi. Ancak Başkan'la şahsi olarak yakınlığı son derece azdı. Başkan'a kolayca ulaşabiliyor olmasının netice itibarıyla kıymetiharbiyesi olmuyordu. Başkan Roosevelt'e neredeyse anlık erişebilen ve kendisinin düşüncelerine doğrudan maruz kalan yalnız Stimson, Welles ve özellikle de Başkan'ın uzun zamandan beri en güvenilir danışmanı, Yeni Düzenci "İş Bitiricisi" Harry Hopkins'ti. Hopkins en başından beri başkanın çekirdek maiyetinin bir üyesiydi. Meselelerin ekseriyetinden haberdardı. Beyaz Saray'da bir dairesi dahi vardı ve rakipleri tarafından Machiavelli, Svengali ve Rasputin'in toplamı olmakla itham edilirdi. Başkan'ın en muteber danışmanı sigaranın biri bitmeden öbürünü yakardı. Bir deri bir kemik kalmıştı ve hayati tehlike oluşturan bir hastalığı geçirdikten sonra sağlığı son derece zayıflamıştı. Yine de at yarışı ve gece kulüplerine hastalığına rağmen azalmayan bir düşkünlüğü vardı. Hopkins yorulmak bilmezdi, hiçbir meselede lafı dolandırmadan sadede gelmede marifetli, dobra dobra konuşan bir adamdı. Dahası Roosevelt'in ruh halini adeta "altıncı hissiyle" kavrardı ve Başkan'a tamamen sadakatle bağlıydı. Hopkins, Başkan'ın beyin takımının üyelerinden acilen Başkan'la irtibata geçmek isteyenler için olmazsa olmaz bir kanaldı.[113]

Stimson ve Knox ile komutanlıklarının üniformalı idarecileri Stark ve Marshall, ayrıca Hull ile Hopkins'i ihtiva eden bu grup, artık gün geçtikçe Beyaz Saray'da daha sık toplanmaya başladı. Stimson gruptan "Savaş Konseyi" olarak bahsediyordu. Söz konusu grup İngiliz Savaş Kabinesi'nin Savunma Komitesi'nin Amerika'daki en yakın muadiliydi ve bu Roosevelt'in milli güvenlik meselelerinde, kurumsal bir çerçevede karar almaya en yaklaştığı andı. Gelgelelim Başkan grubun kemikleşerek resmi bir bürokrasiye evrilmesini engelledi. Roosevelt meseleye bağlı olarak istediği alanda müdahil olma ya da denetleme esnekliğini muhafaza etti. Haklı olarak, "Siyasetin her bir ağı önünde sonunda Beyaz Saray'a uzanıyordu." şeklinde bir yorum yapılmıştı.[114]

Roosevelt, danışmanlarının kendi belirlediği yolu benimsemesini sağlamada sorun yaşamıyordu. Zira bu danışmanlar ister sabit fikirli

113 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 3–13; Larrabee, s. 25–26; Kennedy, s. 145–146, 161; Freidel, s. 347; Burns, s. 60 (alıntı ifade).

114 Yukarıdaki paragraf ve alıntı ifade için bkz. Heinrichs, *Threshold of War*, s. 20.

isterse nispeten "barışçı" olsunlar, Roosevelt'in genelde müteredditsiyasi tercihlerine bazen hüsran içinde olsalar dahi rıza gösteriyorlardı. Başkan esasen her zaman olduğu gibi attığı adımların Kongre'de ve Capitol Hill'in[115] de ötesinde, daha geniş çerçevede kamuoyunda ve örgütlü lobilerde bulduğu karşılığa ilişkin sorun yaşıyordu. Roosevelt bu noktada ziyadesiyle ihtiyatlıydı. Kongre'nin iki kolunda da Demokrat Parti çoğunluğu bulunuyordu. Ancak 1938'de yapılan ara seçimlerde Roosevelt'in muhaliflerinin temeli büyük ölçüde kuvvetlenmişti. Ekseriyeti güney eyaletlerinden Muhafazakâr Demokratların kritik komitelerinde Cumhuriyetçilerle işbirliği yapması Başkan'ın işini zorlaştırırdı. Özellikle de önemli basın kuruluşlarından (en önemli örneği, sözü geçen günlük gazete *Chicago Tribune* idi) sesi gür çıkan infiratçı azınlık ve lobiler, Batı Avrupa demokrasilerinin içinde bulunduğu zor duruma sempatiyle yaklaşan ancak Amerika'nın savaşa müdahalesine karşı çıkan çok daha geniş bir hassasiyetten istifade etmeyi başarabildi. Müdahale yanlısı ve karşıtı lobi grupları bu havadan faydalandı ve epey yardım ve maddi destek de kazandı.

Seçim kampanyası yaz ve sonbahar günlerinde ivme kazanırken Eylül başında kurulmuş, Cumhuriyetçi Parti'den yana eğilim gösteren ve Roosevelt'in dış siyasetine ziyadesiyle eleştirel yaklaşan infiratçı bir kuruluş olan *America First*'in (*Önce Amerika)*, ülkenin (merkezi Chicago'da olan) ortabatı ve kuzeydoğu bölgelerinin dört bir yanında yerel grupları peyda oldu. *Önce Amerika*'nın yoğun propagandasının ülkede muazzam kalabalıklara aktardığı ana fikri, Hitler'in Amerika'ya bir tehdit oluşturmadığı ve İngiltere'ye yardım edilmesinin sadece Amerika'nın Avrupa'daki savaşa girmesiyle sonuçlanacağıydı.[116] *Önce Amerika*, 1940 Mayıs'ında kurulan ve Kuzey Dakota haricindeki tüm eyaletlerde varlık gösteren, basında ve ulusal radyoda yaygın reklamlar veren, Temmuz itibarıyla çeyrek milyon dolar toplayan ve taleplerini Başkan ve Kongre ile sınırlandırmayan *Committee to Defend America by Aiding the Allies*'e (*Müttefiklere Destek Vererek Amerika'yı Müdafaa Komitesi*) karşı lobi faaliyeti yürütmek için kurulmuştu. İki tarafın propagandası

115 Capitol Hill, Amerika Birleşik Devletleri başkenti Washington DC'de, ABD Kongre Binası'nın bulunduğu semt. (ç.n.)

116 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 99; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 94.

da kamuoyunda iz bıraktı. Kamuoyu İngiltere'ye daha fazla malzeme yardımı sağlanmasını büyük ölçüde destekliyor olsa da halkın ekseriyeti tarafsızlık ve infirattan yanaydı.[117] Almanların Benelüks ülkelerini silip süpürmesi ve 1940 Mayıs'ında Fransa ile İngiltere'nin içinde bulunduğu tehlikenin gittikçe daha da artması Amerikalıları ciddi endişeye sevk etti. Kamuoyu yoklamaları halkın sadece yüzde otuzunun Müttefiklerin zafer kazanacağına hâlâ inandığını gösteriyordu. Yüzde yetmiş sekiz gibi bir çoğunluk ise Almanya'nın muzaffer olarak Güney Amerika'da nüfuzunu kullanacağını, kamuoyunun yüzde altmış üçünün Hitler'in Amerika kıtasında dahi toprak ele geçireceğini düşünüyordu.[118] Kendi güvenliği için endişe eden halk ülkenin savaşa hazır olmamasından korkuyordu, Müttefiklere yardım etmek üzere ne kadar adım atabileceği konusunda ihtilaflar vardı ve Avrupa'daki savaşa doğrudan katılıma ekseriyetle karşı çıkıyordu.

Roosevelt'in 1940 yaz ve sonbaharında karşı karşıya olduğu kamuoyu iklimi buydu. Bu durum kritik bir iç mesele ile çakışıyordu: Roosevelt eşi benzeri görülmemiş bir şekilde arka araya üçüncü başkanlık dönemi için yeniden aday olmalı mıydı? Ayrıca savunma siyasetinin en hayati ve ihtilaflı meselesinin belkemiğini şu oluşturuyordu: Amerika, Churchill'in ricasına icabet etmeli ve İngiltere'nin Alman istilası ihtimaline karşı çaresizce direnme teşebbüsüne elli destroyer satarak somut bir destek vermeli miydi? Roosevelt'in gelecek aylarda alacağı ilk iki kritik karar bunlardı. Bu kararlar Amerika ile İngiltere arasındaki ittifakı yeniden şekillendirecek ve Hitler Almanyası'na karşı mücadelede daha yakın iş birliğinin yolunu yapacaktı.

IV

Winston Churchill 15 Mayıs 1940'ta İngiltere Başbakanı olarak, Roosevelt ile arasında hacimli ve hayatî öneme sahip yazışmalarının ilki

117 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 86–88; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 92–94.

118 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 479. Söz konusu dönem, kamuoyu yoklamalarının Amerikalıların çoğunun Almanya'nın muzaffer olacağı kanaatinde olduğunu ortaya koyduğu tek dönemdi ve kısa sürmüştü. Grafik için bkz. Steven Casey, *Cautious Crusade: Franklin D. Roosevelt, American Public Opinion, and the War against Nazi Germany*, Oxford/New York, 2001, s. 26.

olan mektubu Başkan'a gönderdi. Churchill ve Roosevelt 1918 yılında kısaca tanışmıştı. Toplantı Churchill'den ziyade Roosevelt'te bir iz bırakmıştı (Başbakan bu karşılaşmayı hatırlamıyordu). Müstakbel Amerikan Başkanı, müstakbel İngiliz Başbakanı'nı "pislik" olarak tanımlamıştı.[119] Başkan İkinci Dünya Savaşı başladığında da Churchill'i modası geçmiş, "Victoria döneminden kalma" görüşlere sahip bir toplumsal gelenekçi olarak görüyordu. Roosevelt ayrıca Başbakan'ın herkesçe malum alkol mübtelalığını de eleştirdi. Churchill'in Başbakan olarak atandığını duyduğunda kendisinin bazen sarhoş olsa da bu görev için elde olan en iyi isim olduğu kanaatini dile getirdi. Churchill ise Roosevelt'in içki alışkanlığından kaygılandığını ifade etti; gelgelelim İngiliz Başbakanı'nı kaygılandıran Amerikan Başkanı'nın sek ve tatlı *Vermut*[120] karışımına düşkün olmasıydı zira kendisi bu içkiden nefret ederdi. Daha ciddi olan mesele de Churchill'in – savaş öncesinde Roosevelt'in sermayeyle çatışmasına bağladığı – Amerika'da görülen uzun süreli ekonomik gerilemeyi eleştirmiş olmasıydı. Başbakan Amerika'nın her ne kadar kısıtlı olsa da yeniden silahlanmaya başlamasından memnundu fakat 1940 bahar ve yazı boyunca Roosevelt'in İngilizlerin menfaatlerine ne kadar bağlı olduğu konusunda şüpheliydi.[121]

Roosevelt ve Churchill, Avrupa'da savaş patlak verdikten sonra Churchill'in Donanma Bakanı olarak atanması itibarıyla bir dizi yazışmada bulundu. Roosevelt ikili arasında beş buçuk yılda gönderilen iki bin kadar mektup ve notun ilki olacak mektubu, 11 Eylül 1939'da göndererek yazışmayı başlattı.[122] Başkan'ın erken dönemde yapılan bu yazışmayı Avrupa'da savaşın başlamasıyla İngiliz hükümetiyle aralarındaki resmi kanalların yanı sıra, şahsi bir irtibat kurma yolu olarak görmüş olması muhtemeldir.[123] Churchill'in irtibat kurmadaki çıkarı ise basit ve yalındı. Dışişleri Bakanı'na "[Roosevelt'i] ara sıra beslemek lazım." diyecekti.[124] Elverişsiz bir başlangıçtan sonra bu iki ismin yazışmaları, aralarında

119 Kimball, *Forged in War*, s. 15, 35.

120 Alkol eklenerek kokulu bitki ve baharatlarla aromalandırılmış bir şarap türü. (ç.n.)

121 Kimball, *Forged in War*, s. 13, 22–23; Freidel, s. 332; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 114. Hopkins'in Roosevelt'in "iğrenç" kokteyllerini aşağılamasına dair bkz. Sherwood, *White House Papers*, 1. Cilt, s. 113.

122 Kimball, *Forged in War*, s. 31.

123 Kimball, *Forged in War*, s. 36.

124 Freidel, s. 333'te alıntılanmıştır.

1940-1941 yıllarında Amerika ile İngiltere arasındaki nihayetinde tam teşekküllü bir savaş ittifakına dönüşecek bağların kurulmasında paha biçilemez öneme sahip olduğu anlaşılacak bir şahsi bağlantıyı kurmaya fayda sağlayacaktı. Ne var ki Churchill 15 Mayıs 1940'ta Amerikan Başkanı'na ilk mektubunu gönderdiğinde daha kat edilecek çok yol vardı.

Churchill mektubuna Batı Avrupa'daki Alman ilerleyişinin ardından "küçük çaplı ülkelerin çıra misali birer birer, tamamen yandığı" kasvetli atmosferi tasvir ederek başladı. Mussolini'nin "uygarlığın yağmasından payını almak üzere" katılmasını bekliyordu. Başbakan ayrıca yakın gelecekte İngiltere'ye bir taarruz öngörüyordu. İngiltere gerekmesi hâlinde tek başına da savaşacaktı. Churchill "Fakat Sayın Başkan, Amerika'nın sesi ve kuvvetinin gereğinden fazla elde tutulduğu takdirde hiçbir yararı olmayacağını anlayacağınızı umuyorum. Tamamen diz çöktürülmüş, şaşırtacak kadar hızla Nazileştirilmiş bir Avrupa'yla karşı karşıya kalabilirsiniz. Bunun yükünü de asla taşıyamayız." diye ekledi. Ardından sadede yani alışveriş listesine geldi. "Şu an sizden tek ricam tarafsızlık ilan etmeniz. Böylece silahlı kuvvetlerinizi kullanmak haricinde her yolla bize yardım etmiş olacaksınız. Acil ihtiyaçlarımız şu şekilde: İlk olarak elimizde bulunan miktar ile savaşın başında inşa etmeye başladığımız büyük miktarın arasındaki açığı kapatmak için kırk ila elli adet eski destroyerinize ihtiyacımız var." Churchill buna ek olarak İngiltere'nin ayrıca "son model uçaklarınızdan birkaç yüz adet," uçaksavar teçhizatı ve mühimmatı, çelik ile diğer maddelerden de ihtiyacı olanları listeye ekledi. Başbakan İngiltere'nin tüm bunların ödemesini mümkün olduğunca dolar ile yapmaya devam edeceğini yazdı ve şunu da ifade etti: "Hâliyle ödeme yapamaz hâle geldiğimizde de ihtiyaçlarımızı karşılamaya devam edeceğinizden emin olmak isterim."[125]

Mektup gayet açık ve netti. Herhangi bir kesinlikten ziyade İngiliz hükümeti idaresinde hâkim olan, Amerika'nın İngiltere'nin yıkılmasına müsaade etmeyeceği ve "dolarlarımız, altınlarımız bittiğinde kredi ya da hediyeler bakımından bir zorluk çıkarmayacağı" yönündeki umudu yansıtıyordu.[126] Whitehall'da böylesi bir yardımın kıymeti konusunda

125 Churchill, *The Second World War*, 2, cilt, s. 22–23; Churchill ve Roosevelt, 1. Cilt, C- 9x (15.05.1940), s. 37–38.

126 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 98, Dışişleri'nin 17.05.1940 tarihli tutanağından aktarıyor.

yanılsama yoktu. Fransa'nın diz çökmesi ihtimaline karşı 25 Mayıs'ta İngiltere'nin acil planlarının ana hatlarını çizen İngiliz kurmay başkanları Amerika'nın "Bize ekonomik ve mali olarak tam destek vermeye hazır, *ki biz de o yardım olmadan savaşa, başarıya ulaşma şansımız olacak şekilde, devam edemeyeceğimiz kanaatindeyiz.*" şeklindeki düşüncesini ifade etti.[127] Amerika'nın daha ileri gideceği umuluyordu. Haziran ortası itibarıyla İngiltere'nin Amerika'nın acilen savaş ilan etmesine gerek duyduğu üzerinde geniş bir mutabakat vardı. Azınlıkta olan bir görüş ise Amerika'nın destroyerde olduğu gibi fazla malzemelerinden ikmal etmesinin muhtemelen savaşa girmesinin yolunu açacağı, Amerikalıların Avrupa'ya sefer kuvvet göndermesinin gereksiz olacağı yönündeydi.[128]

Roosevelt idaresi gittikçe artan bir şekilde, İngiltere'ye yardım edilmesinin Amerika'yı Avrupa savaşına çekeceğini değil savaşın dışında tutacağını varsayıyordu. Ancak bu tutum da o dönem kamuoyunun ilerisinde gidiyordu. 1940 Mayıs'ında kamuoyu yoklamalarında mülakat yapılanların sadece yüzde otuz beşi, Amerika'nın savaşa girmesi riski göz önüne alınarak İngiltere ve Fransa'ya yardım edilmesinden yanaydı.[129] Roosevelt, Churchill'in 15 Mayıs'ta ilettiği ricasının dereyi görmeden paçayı sıvamak olduğunu düşünüyordu. Başkan bu taleplere icabet etmenin, önce kamuoyu ile sonra da kendi yönetiminde Fransa muharebesinin nasıl sonuçlanacağını bekleyip görmeyi savunanlar ile kumar oynamak olacağı kararındaydı. Amerika yardım gönderme kararı alsa bunu zamanında gönderebilecek miydi? Amerikan yardımının yalnız Fransa'yı değil çok büyük ihtimalle İngiltere'yi de kuşatabilecek mağlubiyette boşa gitmesi gibi büyük bir tehlike yok muydu? ABD'nin Londra'daki büyükelçisi Joseph Kennedy yenilgiyi kabul

127 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 98 (İtalik font ile belirtilen ifade kelimesi kelimesine alıntılanmıştır).

128 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 99. Roosevelt 13 Haziran'da Reynaud'ya cesaretlendirici bir mesaj gönderdikten sonra Churchill ve ardından Uçak Üretimi Bakanı Lord Beaverbrook, Amerika'nın "yakın gelecekte" savaşa gireceği beklentisine girmişti. Gerçekleşmesi mümkün olmayan bu umudun boş olduğu kısa zamanda anlaşıldı (Christopher Hill, *Cabinet Decisions on Foreign Policy: The British Experience, October 1938–June 1941*, Cambridge, 1991, s. 168).

129 Freidel, s. 331. Senato Dışişleri Komitesi 3 Haziran'da milli müdafaa için gerekebilecek malzemelerin diğer ülkelere gönderilmesine muhalefetini yüksek sesle dile getirdi. İlerleyen günlerde Kongre kara ve deniz kuvvetlerinin milli müdafaa için elzem olan malzemelerinin satışını yasakladı. (Dallek, s. 227, 243).

etme derecesinde bir karamsarlık içerisindeydi, ihtiyat tavsiye ediyordu. Kennedy 15 Mayıs'ta, Churchill'den İngiltere'ye bir ay içinde taarruz edileceği izlenimini edindiğini bildirdi. Büyükelçi "Müttefiklerin yenileceklerini düşündükleri bir savaşın ABD'nin üstüne kalacağı" tehlikesinin bulunduğunu düşünüyordu. Buna mukabil "Canımızı korumak için savaşmak zorundaysak kendi arka bahçemizde daha iyi savaşırız." tavsiyesinde bulundu.[130] Kara Kuvvetleri Komutanı George Marshall İngilizlere ayak uydurmanın Amerika'nın kendi yarım küresindeki müdafaasına darbe vuracağını iddia etti. Her halükârda sadece kısıtlı miktarda teçhizat gönderilebilirdi.[131] Bizzat Roosevelt de Hitler'in İngilizlere, sömürgelerinin ve daha önemlisi donanmalarının teslimiyetine dayanan bir barış teklifinde bulunacağına kanaat getirmişti.[132]

Başkan'ın Churchill'in ricasına hızlıca verdiği cevap 18 Mayıs'ta Whitehall'a ulaştı. Nezaket ile kaleme alınmış olsa da bir taahhütte bulunulmamıştı. Roosevelt teçhizatın tedarikini kolaylaştırmak için elinden geleni yapacağını (gerçekten de pek faydası dokunmayacak olsa da hemen Fransa'ya gönderilmek üzere tüm müsait uçakları toplama kararı almıştı) söylerken kırk ila elli kadar destroyerin ödünç yahut hediye verilmesi isteğini doğrudan geri çeviriyordu.[133] Bunun önünde hem kanuni hem de siyasi engeller mevcuttu. Donanma Bakanlığı milli güvenlik bu kadar fevkalade önemliyken herhangi bir geminin gönderilmesine karşıydı.[134] Başkan'ın yanıtı şartlara bağlıydı. Roosevelt mektubunda destroyerlerin ödünç yahut hibe olarak verilmesinin Kongre onayına tabi olduğunu yazdı. Bunun da söz konusu dönemde gerçekleşmesinin mümkün olmadığını bildirdi. Dahası destroyerler Amerika'nın karasularında devriyeye çıkarılacaktı. Her halükârda bu araçlar Avrupa muharebesinde bir fark yaratabilecek zamanda ulaştırılamazdı. Amerika'nın harp dışı olduğunu ilan etmesi ricası da tamamen görmezden gelinmişti.[135]

130 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 481–482; ayrıca bkz. Hull, C. 1, s. 765–766; Blum, s. 151.

131 Blum, s. 150–152.

132 Freidel, s. 333.

133 Hull, 1. Cilt, s. 166; ayrıca bkz. Blum, s. 149–158.

134 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 483.

135 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 485; Churchill ve Roosevelt, C. 1, R- 4x, 16.05.1940, s. 38–39; ayrıca bkz. Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 23; Kimball, *Forged in War*, s. 49; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 114.

Destroyer meselesi bir süre bu şekilde kaldı. Ancak bu durum uzun süre devam etmeyecekti. Batı Avrupa'da olayların korkunç bir hızda yaşanıyor olması hem Beyaz Saray'ı hem de Amerikan kamuoyunun dikkatini üzerinde topluyordu. 1940 Mayıs'ı itibarıyla kamuoyunda en derin etkisi olan hissiyat hâlâ, Amerika'nın savaşa müdahalesine kuvvetli ve yaygın bir muhalefetti. 29 Mayıs'ta yayınlanan bir kamuoyu yoklamasına göre halkın yalnızca %7.7'si savaşa acilen girme taraftarıydı. Müdahale yanlısı olanların oranı Müttefiklerin mağlubiyeti kaçınılmaz göründüğünde yüzde on dokuza yükseldi. Ancak yoklamada görüş bildirenlerin yüzde kırkı, Amerika'nın ne olursa olsun savaşa girmesine karşı çıkıyordu.[136] Fransız Başbakan Paul Reynaud çaresizce, Amerika'nın acilen savaş ilan etmesi ve Atlantik donanmasını Avrupa karasularına sevk ederek harekete geçmesini rica etmişti. Ancak Başkan her ne kadar Amerika'nın doğrudan müdahale etmesi fikrine daha meyilli olsa da bu fikir bu atmosferde hiçbir şekilde dikkate alınmayacaktı.[137] Amerikan kamuoyunun ülkenin bir kez daha savaşa girmesi ihtimaline alıştırılabilmesi için aylar geçmesi gerekecekti. Yine de kamuoyu yakında değişmeye başlayacaktı. Amerikalıların radyolarının karşısına geçip Avrupa'dan günlük felaket haberlerini, Fransa'nın çöküşünü ve İngiltere'nin de tehdit altında olduğu haberlerini alması, Almanların Atlantik'e hakim olmasının Amerika'ya oluşturacağı tehlikeye dair farkındalığı arttırdı. İnfiratçılık merkezi olan Ortabatı bölgesinde dahi zayıflıyordu. Bu, tarafsızlık yasasının eski bir savunucusu olan yayıncı William Allen White'ın son dönemde kurduğu, kamuoyunu müdahale yanlısı bir duruşa sevk etmeyi hedefleyen lobi grubu *Müttefiklere Destek Vererek Amerika'yı Müdafaa Komitesi*'ne verilen desteğin hızla artmasından anlaşılıyordu.[138] İtalya'nın savaşa katıldığı 10 Haziran 1940 gününde Roosevelt ABD'nin "cebre karşı mücadele verenlere bu milletin maddi kaynaklarını sunacağını," bunun yanında Amerikan savunmasını seferber edeceğini ifade ederken kamuoyu görüşünü ifade etmekten fazlasını yapmıyordu.[139] Haziran'da beş Amerikalıdan dördü İngiltere'ye daha fazla maddi destek sağlamaktan yanaydı; üçte ikisi de

136 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 496.
137 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 489-490, 494.
138 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 486–487.
139 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 516–517.

bunun ne ile sonuçlanacağının farkında olduklarından Amerika'nın bir noktada savaşa girebileceğini düşünüyordu.[140]

Artık evvelden tamamen infiratçı olan çevrelere dahi ulaşan, hızlı ve toptan silahlanmaya yoğun bir destek bulunuyordu. Kongre Başkan'ın 1940'ta savunma harcamasında beş kat artışa kadar ulaşan taleplerini destekledi, toplamda 10.5 milyar dolarlık miktara onay verdi. Bu miktar bir yıl öncesinde tahayyül bile edilemezdi.[141] Ne var ki üretim kapasitesi henüz hâlâ düşüktü. Silahlanmanın meyveleri ancak 1942 itibarıyla görülecekti. Fransa'nın mağlubiyetinden sonra yalnız kalmış ve tehlikeye girmiş İngiltere'ye ne kadar yardım edileceği ve ne gönderileceği sorusu ise siyasetin mimarlarını birleştirmektense bölme eğilimi gösteriyordu. Halkın hâlâ bihaber olduğu destroyer meselesi ise rafa kaldırılmıştı. Ne var ki tamamen ekarte edilmeyecekti.

Churchill, Roosevelt'in mektubunu alır almaz yanıtladı. Başbakan cevabında, Başkan'ın destroyer göndermeme kararından her ne kadar müteessir olsa da anlayışla karşıladığını ifade etti. Fransa muharebesi tam gaz sürüyordu ve Churchill önceden gönderdiği bir notta hâlihazırda Amerikan yardımının bir faydası olacaksa en kısa zamanda ulaştırılması gerektiğini bildirmişti. Şimdiyse kasvetli ifadelerle İngiltere'nin mağlubiyetinin "kâbus" ile sonuçlanacağına dikkat çekti. "Siz de şunu bilmelisiniz... Mevcut yönetimin üyeleri tükendiği ve onların halefleri yıkıntılar arasında barış görüşmeleri yapmak üzere geldiğinde, masada Almanya'ya karşılık verilebilecek tek pazarlık kozu donanma olacak ve ABD bu ülkeyi kaderine terk ederse sorumluluğu üstlenenler hayatta kalan vatandaşları için mümkün olan en iyi şartları elde etmek için çaba gösterdiğinde kimsenin onları suçlamaya hakkı olmayacaktır." diye yazdı.[142] Roosevelt hemen yanıt vermedi. Ama mesajı almıştı. Kısa süre sonra iş dünyasının liderlerine yaptığı konuşmada Başkan, İngiliz donanması ve Fransız

140 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 88.

141 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 86. Bunu bağlamında anlatmak gerekirse İngiltere'nin savunma giderleri 1939 ile 1940 arasında üç katına, 1939-1941 arasında da dört katına çıkmıştı. Almanların savunma harcaması ise 1939-1940'ta (yüksek bir orandan) neredeyse iki kattan azdı, 1939'dan 1941'e dek yaklaşık iki buçuk kat kadar artmıştı (Jeremy Noakes ve Geoffrey Pridham (ed.), *Nazism 1919–1945: A Documentary Reader*, C. 2, Exeter, 1984, s. 298).

142 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 50–51; Churchill ve Roosevelt, C. 1, C-10x, C-11x, C-17x, s. 39–40, 49–51; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 115; Lukacs, *Five Days in London*, s. 73.

ordusu ortadan kalkarsa, "Amerika ile Avrupa'daki o yeni kuvvetler arasında hiçbir şey kalmayacağına" dikkat çekti.[143] Fransız ordusu hakikaten de yakın zamanda saf dışı kalacaktı. Almanya ile yapılan mütarekenin şartlarında Fransız donanmasına dokunulmayacak ve "Alman yahut İtalyan kontrolü altında terhis edilmek ve silahları alınmak üzere" Kuzey Afrika'da konuşlandırılacaktı.[144] Almanların donanmaya el koyacağı kesindi. Geriye bir tek İngiliz donanması kalıyordu. Onun da Almanların eline geçmemesi için imkân dahilindeki her şey yapılmalıydı. İngiltere'nin de mağlup olması ihtimali üzerine donanmanın acilen Atlantik'in karşı yakasına, Kanada'ya sevk edilmesi hâlihazırda tartışılmıştı. Ama İngiltere'nin Alman işgaline karşı direnebilmesi için donanmanın kritik önem taşıyor olması daha büyük aciliyet arz ediyordu. İngiliz sahillerinin karasularında hayati olarak en ehemmiyetli savaş gemisi destroyerdi. Savaşın başlangıcında İngiliz sularında mevcut yüz kadar destroyerin neredeyse yarısı kaybedilmiş ya da hasara uğramıştı.[145] Amerikan destroyerleri İngiltere'nin savaşta kalmasını sağlayabilirse bunun Amerika'ya paha biçilemez faydası olurdu. Ne var ki Amerika eğer destroyerleri İngiltere'ye ödünç verir ve onlar da Almanya ile savaşta kaybederse düşmana durduk yere adeta bir hediye verilmiş olurdu. Bu da Almanların Amerika'ya teşkil ettiği tehlikeyi arttırırdı.[146] Destroyerlerin ödünç verilmesi meselesi 1940 Temmuz'unda yeniden masaya geldiğinde Roosevelt idaresinin karşı karşıya olduğu ikilem buydu.

O zamana dek Roosevelt, İngilizlerin 3 Temmuz'da Cezayir'in büyük limanına (Mers el-Kebir) demirlemiş Fransız donanmasını yok etmek üzere giriştiği, İngiltere'nin sabık müttefikinin deniz kuvvetlerinden 1.297 bahriyelinin hayatına mal olan acımasız eylemdeki azminden yüreklenmişti. Washington'daki İngiliz Büyükelçi Lord Lothian harekâtı önceden Başkan'a bildirmiş ve Roosevelt onayladığını belirtmişti.[147] Başkan buna rağmen İngilizlerin destroyer talebine

143 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 491.

144 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 205.

145 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 744.

146 Freidel, s. 334.

147 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 205–211; Joseph P. Lash, *Roosevelt and Churchill 1939–1941: The Partnership that Saved the West*, New York, 1976, s. 165; Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 573; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 119; Kennedy, s. 452.

icabet etmeye hazırmış gibi görünmüyordu. İçişleri Bakanı Harold Ickes İngiltere'nin savunmasının bu ricaya rıza göstermelerine bağlı olabileceğini ileri sürdüğünde Roosevelt geri adım atmadı. Şu şekilde karşı çıktı: "Donanma, bizim savunmamız için işimize yaramayacağını bildirmediği sürece bu destroyerleri bir yere gönderemeyiz... Yüz kadarını kendi savunmamıza kullanmak üzere tamir ettiğimizi de göz önünde bulundurursanız, biraz zor."[148] Ickes'e birkaç gün sonra söylediği üzere Başkan İngiltere Almanlara teslim olmak zorunda kalırsa destroyerlerin ne olacağını da hesaba katmak zorundaydı.[149]

Durum ne kadar kritik olursa olsun Demokrat Parti'nin Temmuz ayının ortasında Chicago'da yapılacak kongresinde partinin başkan adayı belirlenecek olduğundan Temmuz ayının çoğunda Roosevelt başkanlık adaylığı ile meşguldü, iç meseleler Avrupa'daki savaşın ikinci plana düşmesine sebep oldu. Cumhuriyetçiler birkaç hafta evvel eski bir Demokrat Partili, çarpıcı bir kişiliğe sahip ve Roosevelt gibi İngiltere'ye mümkün olan her türlü yardımın yapılmasını savunan Wendell Willkie'yi başkan adayı olarak belirlemişti. Willkie, Demokratlar için özellikle de 1940'ta temel mesele Avrupa savaşına müdahale olduğundan ciddi bir tehdit oluşturuyordu. Başkanlık yarışında Willkie karşısında kimin mücadele edeceği sorusu son derece önemliydi. Müstakbel adaylar listesinde öne çıkan isimlerden biri Roosevelt'ti. Willkie'yi mağlup etmesi en muhtemel isim oydu.[150] Başkan ise önceleri tekrar aday olmayacağı yönünde verdiği teminatlar yerini üstü kapalı ifadelere bıraksa da parti kongresine dek üçüncü kez başkanlık yarışına girip girmeyeceği konusunu bilmezden gelmeye devam etti. Diplomatik bir tutum izleyerek kongreye katılım göstermedi. Ancak Roosevelt cenahı kahramanlarının adaylığını sahneye koydu.

Kongrenin ikinci günü olan 16 Temmuz akşamında, hazırlanmış bir konuşma delegelere okundu. Roosevelt'in "ne öncesinde ne de bugün, başkanlığı sürdürmek gibi bir arzusu ya da amacı olmadığı" duyuruldu. Bir anda salondaki kolonlar gümbürdemeye başladı: "Pennsylvania Roosevelt'i İstiyor! Virginia Roosevelt'i İstiyor!" Diğer eyaletlerin

148 Harold L. Ickes, *The Secret Diary of Harold L. Ickes* (C. 3) *The Lowering Clouds 1939–1941*, New York, 1955, s. 233.

149 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 119–120.

150 Freidel, s. 342–343.

adı da anıldı. Delegeler ayağa kalkıp slogan atmaya başladı. Eyaletlerin sancakları getirildi ve salonda geçit töreni yapıldı. Kimden geldiği belli olmayan, salonun altında binası bulunan Chicago Kanalizasyon İşleri Müdürlüğü'nün idarecisi olduğu sonradan anlaşılan bir sesin sloganları başlattığı ortaya çıktı. "Lağımcıların Sesi" örgütü, Chicago'nun Demokrat Partili Belediye Başkanı Edward J. Kelly'nin işiydi.[151] Kelly ayrıca Roosevelt'in sağ kolu Harry Hopkins ile kongre hazırlıklarını tartışmıştı.[152] Olay tiyatrodan ibaretti, skandal olduğu bile söylenebilirdi. Ama amacına ulaştı. Roosevelt beklendiği üzere ertesi gün diğer adaylar karşısında ezici bir çoğunluk kazanarak seçildi.

Lord Lothian kongre bittikten sonra Churchill'e destroyer meselesine dönmenin zamanının geldiği tavsiyesinde bulundu.[153] Churchill İtalya'nın savaşa girmesinin hemen ertesinde 11 Haziran'da ricasını yinelemiş ve meseleyi üç gün sonra, bir kez daha masaya getirmişti.[154] Morgenthau, Başbakan'ın mektubunu görünce Başkan'ın sekreterlerinden biri olan Grace Tully'den, "İngilizlere biraz destroyer göndererek yardım etmezsek, direnmelerini beklemek akıl kârı değil." şeklindeki kanaatini Başkan'a iletmesini istemişti.[155] Ne var ki Başbakan'ın ricası yine kale alınmadı. Fransa'nın mağlup edilmesinin ardından neredeyse iki ay boyunca Roosevelt ile Churchill yazışmaya ara verdi. Başkan üçüncü dönemi için aday gösterilmişti. Başbakan ve kabinesinin üyeleri Roosevelt'e ısrar etmenin ters tepeceğini düşünmüş olabilirler.[156] Ancak Churchill 31 Temmuz'da konuyu tekrar açtı. Almanların her an işgali başlatabilir gibi göründüğünü söyledi. Artık Fransız kıyılarının tamamından Atlantik'teki gemi trafiğine hava akınları ve U-bot taarruzları düzenlenebilirdi. İngiltere'de kapsamlı bir destroyer üretimi programı yürütülüyordu ancak programın meyveleri 1941'e dek alınamayacaktı. Bu esnada zayiat oranı ziyadesiyle yüksekti, gelecek üç ila dört ay son derece kritik olacaktı. Churchill dolayısıyla acilen "en eski model destroyerlerinizden elli-altmış kadar" gönderilmesi talebini yinelemek zorundaydı. İngiliz Başbakanı mektubunda şunu ifade etti:

151 Flynn, s. 214–215; Kennedy, s. 456–457.
152 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 174.
153 Lash, s. 206.
154 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 117, 167.
155 Blum, s. 162.
156 Kimball, *Forged in War*, s. 53–54.

"Sayın Başkan size, şimdi bu adımı atmanızın tam zamanı olduğunu saygıyla bildirmek durumundayım."[157]

Amerika'yı Müdafaa Komitesi'nin alt örgütlerinden biri olan, New York'un nüfuzlu isimlerinden bir grubu ihtiva eden ve kentteki Yüzyıl Cemiyeti'nde[158] düzenli olarak toplanan Yüzyıl Grubu,[159] bu destroyer meselesini, Temmuz'un ilk günlerinde ele almıştı. Yüzyıl Grubu, Haziran'ın ortası itibarıyla Donanma dahil tüm kuvvetlerden tahsis edilebilecek askerî kaynakları Müttefiklere sevk etmeyi savunan bir kampanya içindeydi. Zira grup, Müttefiklerin mücadelesini Amerika'nın kendi mücadelesiyle eş olarak görüyordu ve tarafsızlığın sona ermesini ve Amerika'nın Almanya ile savaş hâlinde olduğunun tanınmasını savunuyordu.[160] Yüzyıl Grubu, New York'ta 11 Temmuz tarihli toplantısında Amerika'ya Avrupa'dan teşkil edilen tehditlere karşı mukabele etmek için bir stratejinin parçası olarak, İngilizlerin elinde bulundurduğu, Amerikan kıyılarına yakın üslerinden birkaçı karşılığında İngiltere'ye destroyer verme teklifinde bulundu. Kritik bir öneme sahip olacak bu teklif Roosevelt idaresinden değil hususi bir girişimden gelmişti.

Bu, temel itibarıyla yeni bir fikir değildi. Aslında infiratçı *Chicago Tribune* uzun süredir savaş borçlarının iptali karşılığında Müttefiklerin ABD'ye üs teklif etmesini ısrarla tavsiye etmişti. Ancak şimdi elzem destroyerlerin tedariki kurnazca bir adıma bağlanmıştı. Fikriyatta Amerika'ya uyacak bir anlaşma ihtimalini sunuyordu. Bu yüzden infiratçılar için bile bir çekiciliği vardı. Yüzyıl Grubu'nun önde gelen isimlerinden biri, Roosevelt yönetiminde iyi yerlerde bağlantıları bulunan, tanınan bir köşe yazarı Joseph Alsop Başkan'ın asistanlarından Benjamin

157 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 356–357; Churchill ve Roosevelt, C. 1, C-20x, s. 56–57.

158 Yüzyıl Cemiyeti (İng. *Century Association*), New York şehrinde 1847'de kurulan hususi bir kulüp. Üyeleri edebiyat ve güzel sanatlar alanında öne çıkan isimleri ihtiva eder. Onların yanı sıra Amerikan başkanları, ABD Yüksek Mahkemesi üyeleri, kabine üyeleri, Nobel ödülü kazanan yirmi dokuz isim ve Rockefeller, Vanderbilt, Roosevelt gibi ABD'nin nüfuzlu ailelerinin mensupları da bu kulübe üye olmuştur. Her iki Başkan Roosevelt de (Theodore ve Franklin) üyelerdendir. (ç.n.)

159 Yüzyıl Grubu (İng. *Century Group*), 1940 yılında Francis Pickens Miller'in evinde toplanan isimlerin oluşturduğu Miller Grubu'nun Yüzyıl Kulübü'nde buluşmaya başlamasıyla bu adı almıştır. Amerika'nın Müttefikler safında İkinci Dünya Savaşı'na müdahil olmasını savunan bir gruptu. (ç.n.)

160 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 506–507.

Cohen'i, Roosevelt'e destroyerlerin satılmasının önünde bir engel bulunmadığını ifade eden bir pusula kaleme almaya ikna etti. Cohen pusulayı üstü Harold Ickes'e iletti, Ickes de Başkan'ın dikkatine sundu (ardından destroyer tedarikini kuvvetlice destekleyen ifadeler kullandı).[161]

Gelgelelim Roosevelt ikna olmamıştı. ABD'nin çoğu Birinci Dünya Savaşı'ndan kalma, miadını doldurmuş yüz yetmiş iki adet savaş gemisi bulunuyordu. Elli kadarını İngiltere'ye vermek donanmayı felce uğratmazdı. Ancak 28 Haziran 1940'ta Kongre Başkan'a itimat etmediğini gösterir bir şekilde, Donanma Tahsisatı yasasına bir düzenleme getirmişti. Bu düzenleme uyarınca Kara Kuvvetleri Komutanı (Marshall) yahut Donanma Harekât Başkanı (Stark) ülke müdafaasına faydasız olacağını onaylamadığı sürece herhangi bir askerî materyal yabancı bir devlete verilemeyecekti. Stark'ın böylesi bir onay vermesi de mümkün görünmüyordu zira komutan yakın zamanda kongrenin komiteleri önünde savaş gemilerinin potansiyel kıymetini savunmuştu.[162] Roosevelt 22 Temmuz'da Cohen'in pusulasını Donanma Bakanı Frank Knox'a iletti, engel teşkil eden yeni yasadan bahsetti ve şu yorumda bulundu: "Cohen'in pusulasının kabul göreceğinden hakikaten şüpheliyim. Ayrıca Kongre'de şu an herhangi bir satışa izin verecek bir hava olduğunu hiç sanmıyorum." Başkan'ın tek önerisi ilerleyen günlerde Kongre'nin Kanada'ya, yalnızca Amerika yarımküresinin müdafaasında kullanılmak üzere destroyer satılmasına müsaade etmeye ikna edilebileceğiydi.[163]

Yüzyıl Grubu yine de baskıya devam etti. Alsop, Washington'daki sivil ve askerî yetkilerle görüştü ve cesaret verici bir karşılık gördü. İngiliz Büyükelçi Lord Lothian bekleneceği üzere destek veriyordu. Alsop'un yoklamaları ışığında Yüzyıl Grubu 25 Temmuz'da bir pusula daha hazırladı. Sonunda hemen İngilizlerin batı yarımküredeki üslerinden deniz ve hava imtiyazı karşılığında destroyerlerin verilmesi teklif edildi. Anlaşmayı neticelendirmek üzere mühim bir madde eklendi. Alman işgalinin başarıya ulaşması hâlinde İngiliz donanması gemileri batırmayacak yahut teslim etmeyecek, faaliyete devam etmek üzere Kanada yahut Amerika üslerine sevk edilecekti. Mesele son derece

161 Ickes, s. 270–271, 293; Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 745–746.

162 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 175–176.

163 *The Roosevelt Letters*, C. 3 [1928–1945], ed. Elliott Roosevelt, Londra, 1952, s. 324–325; ayrıca Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 745'te basılmıştır.

acil olduğundan grubun üyeleri Roosevelt'i etkilemek için kulis yapacak ve süreci hızlandırmak için Cumhuriyetçi Parti'nin başkan adayı Willkie'yle ortak harekete geçmesi yönünde sevk edecekti. Bu esnada baskıyı arttırmak üzere tanıtım kampanyası yapılacaktı. Roosevelt 1 Ağustos'ta grubun üç temsilcisi ile görüştü, onları dinledi ama bir taahhütte bulunmadı. Temsilciler Başkan'ın meseleye kayıtsız olduğunu düşünerek hayal kırıklığı ile ayrıldı.[164]

Edindikleri izlenim yanlıştı. Roosevelt 2 Ağustos'ta meseleyi kabinesinin beklenmedik bir şekilde önemli toplantısında dile getirdi. Donanma Bakanı Frank Knox önceki gün Lord Lothian'la uzun uzun görüşmüş, İngiliz büyükelçi çaresizce destroyerleri acilen göndermelerini rica etmiş, Knox'un İngiltere'nin Atlantik kıyısında Amerika'ya deniz üssü için toprak vermesi önerisine olumlu yaklaşmıştı. Knox Kabine toplanmadan evvel teklifi Stimson ile görüşmüş, Savaş Bakanı'nın ve Harold Ickes'in desteğini kazanmıştı.[165] Kabine toplandığında fikre hâlihazırda kuvvetli bir destek vardı.

İngiltere'ye destroyer gönderilmesine oybirliğiyle destek verildiği kısa sürede anlaşıldı. Ancak bunun yapılması için gereken mevzuat engel teşkil ediyordu. Roosevelt layıkıyla zemin hazırlamadan yardım teşebbüsünde bulunsaydı Kongre'nin teklifi reddedeceğini ya da "bitmek bilmez bir ertelemeye" maruz bırakacağı biliniyordu. Sorun İngilizlerin topraklarının el değiştirmesiyle çözülebilirdi. Kabine'deki tartışmalar Knox'un Lothian ile uzun soluklu telefon görüşmesinin raporu ile başlamıştı. Havana'daki Pan-Amerikan Konferansı'ndan yeni dönmüş Hull, İngiliz varlıklarının mülkiyetinin transfer edilmesinin Amerika kıtasının diğer cumhuriyetleriyle yapılan anlaşmayla zıt düşebileceğini düşünüyordu. Amerika kıtasını paylaşan ülkelerle yapılan bu anlaşma batı yarımküredeki mevcut mülki durumun korunması siyasetini savunuyordu. Roosevelt, Hull'un itirazına katıldı ve (yakın zaman önce Trinidad'daki deniz üssünün durumunda olduğu gibi) toprağın kiralanmasının çözüm sunabileceğini söyledi ve çoğunluk Başkan'ın bu görüşüne katıldı. Kabine ayrıca İngiltere'den, donanmanın mağlubiyet hâlinde Almanların eline geçmeyeceğinin garantisinin istenmesi üzerinde mutabık oldu. Bunun da Kongre dahilindeki muhalefetin ikna

164 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 747–749.

165 Ickes, s. 283.

edilmesinde yararı olacağını düşünüyorlardı. Hull destroyer transferinin sadece bu satışları yasaklayan kanunun yürürlükten kaldırılmasıyla hayata geçebileceğine dikkat çekti. Bakan Hull'a göre bunun en iyi yolu şuydu: Başkan ve – hâlihazırda bu transfere sempati duyduğu bilinen – Cumhuriyetçi Parti adayı Wendell Willkie ortak bir tutumla teklifi destekleyerek Kongre dahilindeki Cumhuriyetçi muhalefeti etkisiz hâle getirebilecekti. Başkan Roosevelt *Amerika'yı Müdafaa Komitesi*'nin önde gelen ismi William Allen White ile görüşecek, White'den Willkie ile anlaşma yapmak için yardımını isteyecekti.[166]

Geç kalınmış olsa da hiç yoktan iyiydi. Ancak şimdi ilk adımı atılmış bu anlaşma için uzun uzadıya danışma ve hukuki mücadeleler dönemi başlıyordu. Churchill ülkedeki morali göz önünde bulundurduğundan İngiltere mağlup olduğu takdirde donanmaya dair kamuya açık bir teminat vermek istemiyordu.[167] İngilizlerin Amerika'nın eline 8 Ağustos'ta geçen "alışveriş listesi" büyük ölçüde genişletilmişti ve doksan altı destroyer, yirmi motorlu hücumbot, deniz uçağı, pike bombardıman uçağı ve 250.000 tüfek istiyorlardı. Hepsinden öte Willkie'nin desteğiyle dahi (ki kendisi de açık destek vermekten imtina ediyordu) destroyer tedarikine izin çıkması için gereken, İngilizlerin üs transferini kabul eden mevzuat Kongre'den çıkarılabilecek mi sorusu da cevap bulamamıştı.[168]

Hukuki detaylara saplanıp kalma tehlikesi altındaki sürece ara veren iki gelişme yaşandı. İlki, *Amerika'yı Müdafaa Komitesi*'nin başlattığı muazzam teşvik edici kampanyaydı. Komite, organize etmenin bu kadar zor olduğu konusunda halk tarafından biraz kuşkuyla karşılanan muhriplerin ikmali için General John J. Pershing'in desteğini davasına dahil etmeyi başardı. Pershing, Birinci Dünya Savaşı'nda bulunmuş muteber bir komutandı ve yaptığı radyo yayınları geniş çapta halk desteğini harekete geçirebiliyordu. Mütekabiliyet esasından yani destroyer karşılığında üslerin el değiştirmesi işinden kamuoyu haberdar olunca, hemen harekete geçilmesi talepleri daha da yüksek sesle dillendirilmeye başladı. "Donanma'nın gemilerini muharip bir ulusa satmak savaş açmak anlamına gelecek" ve "savaşa girmek istiyorsak, destroyer verince bunu başarmış olacağız" uyarısında bulunan infiratçı muhalefetin sesi

166 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 749–751; Burns, s. 177–179; Ickes, s. 292–293.
167 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 358–360.
168 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 751–753.

de yükseldi. İkinci gelişme de önde gelen dört avukatın ikna edici bir dille kaleme aldığı ikaz mektubunu *New York Times*'a göndermeleri oldu.[169] Mektupta destroyer tedarikinin mevcut yasal çerçevede tanzim edilebileceği iddia ediliyor ve Başkan bir an önce kendi yetkilerince harekete geçmesi yönünde uyarılıyordu.

Roosevelt hâlâ Adalet Bakanı Robert H. Jackson'un hukuki bakımdan işleri netleştirmesini bekliyordu. Ancak Başkan en nihayetinde Stimson, Knox, Morgenthau ve – kısa ve hak edilmiş bir tatilde olan Bakan Hull'a vekalet eden – Welles'e danıştıktan sonra İngiltere hâlihazırda gittikçe artan hava taarruzlarına maruz kalırken 13 Ağustos'ta müzakereleri başlatma kararı aldı. Muhtemelen bu esnada Adalet Bakanı'ndan haber almadan evvel hâlâ konu üzerine tek başına harekete geçmektense konuyu Kongre'nin dikkatine getirmeyi tasarlıyordu. Ne olur ne olmaz diye o akşam Churchill'e gönderilecek uzun bir mesaj taslağı hazırlandı. Taslakta İngilizlere minimum elli destroyer, hücumbot ve birkaç uçak teklif ediliyordu. Başkan'ın donanmanın akıbetine dair Başbakan'ın şahsi taahhüdünü kabul edeceği açıklanıyor ve Amerikalıların İngilizlerden doksan dokuz yıllığına kiralayarak edineceği ve deniz ve hava üssü kurmak istediği Newfoundland, Bermuda, Bahamalar, Jamaika, Trinidad ve İngiliz Guyanası'ndaki bölgeler ana hatlarıyla ifade ediliyordu. Churchill, Başkan'ın mektubuna hemen yanıt verdi; tüm şartları kabul ediyordu.[170]

Sonunda her şey yoluna girmişti. Ya da girmemiş miydi? İnfiratçı muhalefet Başkan'a dert olmuştu. Başkan kongre desteği olmadan harekete geçmenin kendisine seçimi kaybettirmesinden korkuyordu. Roosevelt'in 16 Ağustos'taki basın toplantısında hiç lüzumu yokken ABD'nin İngiltere'den üs edinmesinin İngiltere'ye nakledilecek destroyerlerle alakası bulunmadığında ısrar ederek kasten yanıltıcı intiba bırakmasının ardında muhtemelen bu kaygıları bulunuyordu.[171] Ülkedeki hissiyat göz önünde bulundurulduğunda aslında gereksiz bir hassasiyet gösteriyordu.

169 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 753–757, altıntı s. 757.

170 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 758–759; Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 360–361.

171 Dallek, s. 245; Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 760–761; Divine, *Roosevelt and World War II*, s. 36.

Roosevelt'in özgüveni Adalet Bakanı'nın hukuki görüşünü duyduğunda arttı. Bakan Jackson destroyerlerin milli güvenlik için elzem olmadığını tasdik edilebileceği sonucuna varmıştı. Bu apaçık bir yanıltmaydı. Roosevelt Kanada Başbakanı Mackenzie King'e 17 Ağustos'ta, meseleyi Kongre'ye taşımak zorunda olmadığını ve destroyerlerin bir hafta içinde İngiltere'nin eline geçeceğini söyledi. Bunun iyimser bir ifade olduğu anlaşıldı. Taslak anlaşmanın üzerinde yapılan ince ayarlar ancak ay sonunda neticelendirildi. Son aşamalara gelmişken anlaşmanın hakikatini yani Amerika'nın fazlasıyla kârlı çıktığını İngiliz halkından gizlemek üzere üslerin kiralama şartlarının revize edilmesinde ısrar ederek anlaşmanın tamamlanmasını erteleyen Churchill'di.[172] Ufak ve mahcup edici zorluklar en sonunda aşıldı. Başkan antlaşmayı 30 Ağustos'ta onayladı. 2 Eylül akşamında ABD adına Cordell Hull İngiltere adına da Lord Lothian imza attı. Amiral Stark ertesi gün devralınan üsler göz önünde bulundurulduğunda destroyerlerin milli güvenlik için elzem olmadığını tasdik etti. Gemiler sonunda Halifax'a, Nova Scotia'ya ve İngilizlerin idaresine geçmek üzere yola çıktı.[173]

Aylar süren tereddüt, duraksama, ayak direme, hukuki mücadele verme, pürüzlerin revize edilmesinin ardından gönderilen destroyerlerin çok az yararı oldu. Kraliyet Donanması yıl sonuna dek bir türlü gelmeyen işgal ile mücadele etmek üzere sadece dokuz destroyeri hizmete sokabildi. Faal olanlar dahi deniz seferine beklendiği kadar dayanıklı değildi. 1941 Mayıs'ı gibi geç bir tarihte bile otuz kadarı kullanılıyordu. Motorlu hücumbotların ve tüfeklerin de (inanılır gibi değildi ama, antlaşmanın son taslağında tamamen unutulmuştu) faal olarak kullanılması ertelendi.[174] Yazın yaşanan krizdeki telaşa rağmen üsler hemen Amerikalıların idaresine geçmedi. Üs kiralamalarının nihai anlaşmaları 1941 Mart'ına dek tamamlanamadı.[175]

Destroyer antlaşmasının sembolik manası her iki tarafın da elde edebileceği somut faydanın çok daha üstündeydi. Antlaşmanın Roma, Berlin ve Tokyo'da nasıl karşılandığı bunu kanıtlamaya kâfiydi. Mussolini kayıtsız kaldığı izlenimi vermeye çalıştı. Ancak Duce bunun

172 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 128–131.

173 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 361–368; Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 762–769.

174 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 769; Blum, s. 182–183.

175 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 131; Kennedy, s. 461.

Amerika'nın savaşa müdahale ihtimalini arttırdığı yorumunu getirdi.[176] Almanların tepkisi daha kuvvetliydi. Destroyer sevkiyatı İngiltere ile Amerika arasındaki daha sıkı iş birliğine işaret ettiğinden "Almanya'ya karşı aleni hasmane hareket" olarak görüldü. Amerika'nın İngiltere'yi desteklemek ve Almanya'ya zarar vermek için elinden gelen her şeyi yapacağı olarak yorumlandı. Cevaben ilk olarak Azor ve Kanarya Adalarının işgali tasavvur edildi. Hitler şahsen antlaşmayı kafasına takmadı. Amerika'nın silahlanma programının ancak 1945'te zirveye varacağını düşünüyordu. Buna rağmen 1940 yazı itibarıyla Amerika Alman stratejisinde azami dikkat edilmesi gereken bir unsurdu artık.[177] Önceden ifade edildiği üzere böylesi bir düşüncenin Sovyetler Birliği'ne taarruzu ertesi bahar başlatma ve Sovyetleri hızlıca imha etme kararında bir rolü olduğu düşünülüyor. Destroyer-üs antlaşması da Almanya ile Japonya arasında Eylül ortasında imzalanan, ABD'yi müdahil olmaktan caydırması hedeflenen Üçlü Pakt ile neticelenecek müzakereleri hızlandırdı.[178]

Amerika'ya dönmek gerekirse, Roosevelt hepsinden öte Atlantik'te üs edinilmesinin Amerika'nın müdafaasına ne kadar faydalı olduğunu vurgulayabilecekti. Bu gelişme halkta son derece olumlu karşılandı. Başkan destroyer takviyesini üsler ile ilişkilendirerek infiratçılara üstünlük sağladı. Müdahale korkusu hâlâ varlığını güçlü bir şekilde hissettirse de geleneksel infiratçılık artık miadını yavaş yavaş doldurmuyordu. Dahası Amerikalıların fiilen tarafsızlığı terk ettiği yaygın olarak kabul görüyordu.[179]

İngilizler için de önemli olan buydu. Amerika'nın artık tarafsız olduğu söylenemezdi. Destroyer antlaşması simgesel bakımdan, İngiliz liderlerinin hem özel olarak hem de kamuoyu önünde vurguladığı üzere Amerika'nın İngiltere'ye askerî yardımının aleni bir gösterisiydi.

176 *Ciano's Diary 1939–1943*, ed. Malcolm Muggeridge, Londra, 1947, s. 288; Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 775.

177 Franz Halder, *Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942* (C. 2): *Von der geplanten Landung in England bis zum Beginn des Ostfeldzuges (01.07.1940–21.06.1941)*, ed. Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart, 1963, s. 75 (23.08.1940), s. 98 (14.09.1940); *Fuehrer Conferences on Naval Affairs 1939–1945*, Londra, 1990, s. 134; Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940–1941*, 3. Baskı, Bonn, 1993, s. 201–203.

178 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 24; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 132; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 87.

179 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 770–776.

İngiliz Dışişleri Bakanı Lord Halifax Ağustos'un son günlerindeki can sıkıcı müzakereler esnasında "İngilizler ile Amerikalıların herhangi bir konuda iş birliği yapması üslerden de destroyerlerden de çok daha kıymetli." ifadesini kullanmıştı.[180] Başbakan 20 Ağustos'ta Avam Kamarası'nda yaptığı konuşmanın zirvesinde aynı imada bulunmuştu. O noktada henüz tamama ermemiş olan destroyer antlaşmasından bahsetmişti. Bu anlaşma sayesinde "ana dili İngilizce olan demokrasilerin bu iki büyük siyasî teşekkülü İngiliz İmparatorluğu ve Amerika Birleşik Devletleri, ortak ve umumi yararlar için bazı işlerinde bir arada olacaklar." yorumunu yaptı. İngiliz başbakanı o süslü belâgatiyle bu ittifakın istese dahi durduramayacağı bir süreç olduğunu ekledi: "Kimse durduramaz. Mississippi gibi akıp gidecek. Aksın gitsin. Önünde kimse duramasın, direnemesin, daha geniş sınırlara, daha iyi günlere aksın, can suyu olsun."[181] Churchill'in hitabeti bir yana, sinyallerini verdiği üzere bu antlaşma Amerikalıların İngiltere'nin savaş gayretiyle dayanışma hâlinde olduğunu gösteren kritik bir olaydı. İngiliz Başbakanı sonraları "Amerika'nın kasten tarafsızlığa sığmayan bir eylemde bulunduğunu" ve antlaşmanın "Amerika'yı hem bize hem de savaşa daha da yaklaştırdığını" ifade edecekti.[182] Churchill her iki tespitinde de haklı çıkacaktı.

Aslında Roosevelt'in niyeti bu değildi. Başkan'ın kararı geçmişe bakıldığında kaçınılmaz bir sürecin parçası olarak görülse de alındığı dönemde öyle görünmüyordu. Churchill'in ilk teklifi itibarıyla anlaşmanın sonuçlanması tamı tamına üç buçuk ay sürmüştü. Bu öncelikle Roosevelt'in Amerikan kamuoyunu nasıl idare edeceğine emin olmadığının ve elini taşın altına koymaktan imtina ettiğinin bir yansımasıydı. Başkan seçim yılındayken rakibinin elini güçlendirecek bir propaganda kozu vermemek için ihtiyatlı davranıyordu. Ayrıca Kongre'yi kendine düşman etmekten korkması, kendisini nihai bir karar verilmesi

180 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 768. Halifax yıl sonuna doğru Washington büyükelçiliği görevini gönülsüzlükle kabul ettiğinde Churchill "bu elzem görevi üstlendiği için" teşekkür etmiş, kendisine Amerikan yardımının ne kadar kritik olduğunu vurgulamıştı: "Bize samimiyetle yardım etmezlerse bu topraklarda ne acılar paylaşacağız... Hak ettiğimiz yardımı yaparlarsa bize akla hayale sığmayacak lütuf bahşetmiş olacaksınız." (Borthwick Enstitüsü, York Üniversitesi, Lord Halifax'in günlüğü, A.7.8.7, Churchill'in mektubu 22.12.1940 tarihli sayfaya ilave edildi.)

181 Churchill, *Great War Speeches*, s. 59; Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 362.

182 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 358.

gerekirken yasaların arkasına sığınmaya daha da itiyordu. Almanlar işgale girişmedi ve destroyerlere gerek kalmadı. Ancak 1940 yazında işgal kapıda gibi görünüyordu ve Roosevelt destroyer meselesinde hâlâ tereddüt ediyordu. Başkan nihayetinde, muhtemelen tüm bu süreç boyunca içten içe istediği bir adımın atılmasını emrederek harekete geçti. Ancak o an itibarıyla kamuoyunu riske atmış olmuyordu. Popülerliğini etkileyebilecek herhangi bir şeye karşı hiç olmadığı kadar hassas olan Roosevelt destroyer anlaşmasının kendisine seçimi dahi kaybettirebileceğini dile getirmişti.[183] Aslında anlaşmayı destekleyen lobilerin galeyanına gelen kamuoyu Başkan'ı harekete sevk etmişti. "Destroyer anlaşmasının resmi çabalar olduğu kadar hususi girişimlerin de başarısı olduğu" isabetle not düşüldü.[184] Amerika halen tarafsız ve muharip olmayan bir ülke olduğundan Başkan'ın İngiltere'ye destek verme hususunda, 1940 yazında yaptığından daha aktif bir rol oynayıp oynamayacağı tartışma konusu olarak kalacaktı.

V

Asıl mesele ise hâlâ çözülememişti. ABD İngiltere'ye, kamuoyunun da büyük destek verdiği, savaşa katılmadan destek verme konusunda kararlıydı. Bu desteğin Amerika'nın doğrudan menfaati olan kıtanın müdafaası için elzem olduğu yaygın bir şekilde kabul ediliyordu. Ne var ki İngiltere'ye yardım etmek ihtilaflı meseleler doğuruyordu. Birçok kişi destroyer antlaşmasının Adalet Bakanı'nın hukuki hokkabazlığı ile kongrenin yasama faaliyetinin baypas edilerek Başkan'ın hususi yetkisiyle geçirildiğini düşünüyordu. Ancak kapsamlı bir yardım verilecekse milletin desteğinin mührü olarak Kongre'nin ruhsatının alınmaktan kaçınılması mümkün değildi.

İngiltere'ye kapsamı büyük ölçüde genişletilmiş yardım için kongre desteğini elde etmenin önünde en az iki büyük engel bulunuyordu. Biri infiratçı lobinin şiddetle savunduğu ve başka taraflardan da destek gören, Amerika'nın askerî müdafaasını geliştirmek için doğrudan gerekli olduğu açıkken İngiltere'ye silah gönderilmemesi görüşüydü. Bununla bağlantılı olarak silah satışının arttırılmasının, malzemenin

183 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 765; Gloria J. Barron, *Leadership in Crisis: FDR and the Path to Intervention*, Port Washington, NY/Londra, 1973, s. 69.

184 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 776.

taşındığı gemiler için desteğin de arttırılmasını gerektireceği; haliyle bunun da Amerika'yı savaşın içine daha çok çekeceği düşünülüyordu. İkinci ve cüret isteyen bir engel ise hukuki ve maliydi. İngiltere mali olarak ihtiyacı olan silahların bedelini ödeyemeyecek bir noktaya doğru hızla ilerliyordu. Ancak hâlâ yürürlükte olan 1934 tarihli Johnson Yasası uyarınca Amerika Birinci Dünya Savaşı'nda aldığı borçları temerrüde düşen milletlere borç veremezdi. Ayrıca 1937'te getirilen ve 1939'da yinelenen Tarafsızlık Yasası'nın "nakdi getir silahı götür" maddelerine göre malzemeler muharip ülkelere ancak ödeme anında sağlandığı takdirde satılabilirdi.[185] Diğer yandan İngilizlerin silah siparişlerinde azalma söz konusu bile değildi. Bunun Amerika'nın kaynakları olmadan İngilizlerin savaş gayretlerinin kısa sürede tükenecek olması haricinde başka sebepleri de vardı. Roosevelt yönetimi aynı zamanda iç sebeplerden dolayı İngiltere'ye sevkiyatı kesmek şöyle dursun arttırmak istiyordu. Roosevelt 5 Kasım 1940'ta her ne kadar oy kaybetmiş olsa da büyük bir çoğunlukla yeniden seçilene dek 1937-1938 ekonomik durgunluk döneminden itibaren işsiz sayısı üç buçuk milyon kadar azalmıştı. Yıl sonunda işsizlik 1930'ların başından beri en düşük seviyeye geriledi. Bu ekseriyetle İngilizlerin yıl sonuna değin toplamda beş milyar dolarlık silah alımı sayesindeydi.[186]

İngiltere'ye yardım meselesi 1940 yılı sonunda doruğa ulaştı. Başkanlık seçimi geride kalmış ne var ki Amerika'nın siyasetinde İngiliz hükümetinin umduğu gözle görülür değişikliği getirmemişti. Whitehall'ın Roosevelt seçimi kazandıktan sonra savaşa dahi girebileceği yönünde pek umut vadetmeyen hayalleri suya düştü. Aslında Washington'da da bir nebze düş kırıklığı mevcuttu. Birkaç hafta boyunca siyaset sabit kaldı. Seçim kampanyasının gayretlerinin Başkan'da görünenden daha fazla iz bırakmış olması mümkündü. Önceden de ifade edildiği üzere Roosevelt her halükârda "başkanlık yetkileriyle kumar oynamaktansa (...) kamuoyu ile uyum içinde olmanın daha faydalı olacağı kanaatindeydi."[187]

Londra'ya dönersek, Churchill Aralık ayının başında Amerikalıların seçimden beri izledikleri tutum karşısında "umudunun kırıldığını"

185 Kennedy, s. 466; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 35.

186 Kennedy, s. 464; Dallek, s. 255.

187 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 212 (alıntı için de); ayrıca bkz. Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 102–103.

söylemişti. Ancak Washington camiasının zeki bir gözlemcisi olan İngiliz Büyükelçi Lord Lothian, Roosevelt yönetiminin faaliyete geçmemesine şaşırmamıştı. Lothian Kasım ayında İngiltere'ye yaptığı kısa ziyarette Başbakan'a ABD'de hâlâ yaygın olan, İngiltere'nin ihtiyacından fazlasını istediğini ve durumunun iddia ettiğinden daha iyi olduğu inancını aktardı. Büyükelçi, Churchill'e İngiltere'nin 1941'de barış antlaşmasına zorlanması istenmiyorsa yardımın arttırılması meselesini Başkan'a yazacağı hususi bir mektupta detaylıca ortaya koyması gerektiği tavsiyesinde bulundu.[188] New York'a iniş yaparak ABD'ye dönen Lothian irticalen düzenlediği basın toplantısında gazetecilere, kendisinden beklenmeyecek derecede dobralık ve diplomasiye sığmayan bir dille konuşmuştu. Kendisini bekleyen muhabirlere "Evet beyler, İngiltere'de beş kuruş kalmadı. Sizden istediğimiz para." dedi. Bu ifadesini kısa süre sonra, bir dil sürçmesi olmadığını gösterircesine haber filmleri için yineledi. Lothian'dan beklenen bir tavır değildi bu. Kendi fikrini beyan ettiğini iddia etti. Ne var ki böylesi hesaplı bir patavatsızlık örneğini bizzat Churchill'in tetiklediği şüphesi varlığını devam ettirdi.[189]

Her halükârda istediği etkiyi yaratmış, İngilizlerin maddi kaynak müşkülatını kamuoyuna duyurmuş oldu. Roosevelt idaresinin hemen verdiği yanıt ise hiç olumlu değildi. Cordell Hull, İngiltere'nin ödeme yapamayacağı iddiasından kuşkulanıyordu. Lothian'a müflis bir ülkeden sipariş almaya devam etmelerinin İngiltere'ye yapılan yardıma muhalefet edenlerin ekmeğine yağ süreceğini ifade eden Hazine Bakanı Morgenthau da şüphe duyuyordu. Bakan, Lothian'ın kullandığı ifadenin görüldüğü gibi olmadığının farkındaydı. İngiltere iflas etmemişti. Ancak Morgenthau İngiltere iflas etmemiş olsa da dolar rezervinin erimekte olduğu kanaatindeydi. Yine de Lothian'ın büyük bir yardım gelmezse İngiltere'nin geleceğine dair bu kadar karamsar olması Bakan'ı şaşırtmıştı. Morgenthau aslında Kasım ayı boyunca İngilizlerin yalnız teçhizat değil ülkenin bel bağladığı gıdayı taşıyacak ticari gemiler için

188 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 150 (alıntı için de). Lord Lothian, Roosevelt'e "durumu tüm çıplaklığıyla anlatma" konusunda isteksizliğinin üstünden gelmesi için Churchill'e ziyadesiyle baskı yapmak durumunda kaldı (David Reynolds, *In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*, Londra, 2004, s. 202).

189 Warren F. Kimball, *The Most Unsordid Act: Lend-Lease 1939–1941*, Baltimore, 1969, s. 96–97.

de ihtiyaçlarını karşılama yolları üzerinde kafa patlatmıştı. Bu gemiler hâlihazırda U-bot taarruzlarına endişe verici raddede kurban gidiyordu.[190] Bizzat Roosevelt de 8 Kasım'daki kabine toplantısında bu soruna muhtemel bir çözüm imasında bulundu. Başkan İngilizlerin ABD'de yaklaşık iki buçuk milyar dolara tekabül eden, nakde çevirerek harp malzemelerini ödeyebilecekleri kredilerinin ve mülklerinin hâlâ olduğunu düşünüyordu. "Zamanı gelecek, İngiltere borca yahut krediye ihtiyaç duyacak." düşüncesini ifade etti. Ickes'e göre "Başkan durumu halletmenin bir yolunun, İngiltere'yle yapılmış kiralama anlaşmalarıyla elimizden geldiği kadar malzeme göndermek olduğunu ileri sürdü. Mesela gemi ya da ödünç verilebilecek, iade edilebilecek, sigortalanabilecek herhangi bir şeyi gönderebileceğimizi düşünüyordu."[191] Böylesi bir fikir Başkan'ın aklına ilk kez gelmiyordu aslında. İki yıl önce 1938 Kasım'ında feci Münih Antlaşması'nı müteakiben Roosevelt Avrupa'nın zor durumdaki muharip demokrasilerine büyük miktarda savaş uçağı satışı yapılması ya da ödünç verilmesi bir fark yaratır mıydı sorusu üzerine düşünmüştü.[192] Ödünç Verme-Kiralama Programı'yla neticelenen fikrin tohumları böyle atıldı.

Söz konusu fikir kamuoyuna ilk kez dolaylı olarak 26 Kasım 1940'ta William Allen White'ın *Müttefiklere Destek Vererek Amerika'yı Müdafaa Komitesi*, İngiltere'ye daha büyük yardımda bulunulmasını isteyen kuvvetli bir beyanat verdiğinde duyuruldu. Komite bu beyanla Kongre'yi yardıma engel olan yasa maddelerini gözden geçirmeye çağırdı ve İngiltere'ye kısa veya uzun süreli olarak kiralamak üzere hızlıca mümkün olan en fazla sayıda ticari gemi inşa edilmesini savundu. Başkan muhtemelen basın duyurusunu halkın tepkisini öğrenmek için perde arkasından ayarlamıştı; Beyaz Saray kamuoyunu yoklamak için bazen böyle şeyler yapardı. Bu örnekte kamuoyu Komite'nin beyanını ne fazla bir destek ne de dişe dokunur bir muhalefetle karşıladı. Halk her zamanki gibi, umumiyetle İngiltere'ye savaşa katılma haricinde

190 Blum, s. 199–200; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 100–101; Dallek, s. 253. Alman U-botları, 1940 Ekim'inde 352 bin ton yükün kaybından sorumluydu. İlerleyen süreçte bu rekor kırılmadı. Bkz. Dan van der Vat, *The Atlantic Campaign: The Great Struggle at Sea 1939–1945*, Londra, 1988, s. 147.

191 Ickes, s. 367.

192 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 42.

destek vermekten yanaydı ancak hâlâ Amerika'nın savaşa müdahil olması riskine temkinle yaklaşıyordu. Eğer bu Roosevelt'in halkı yoklamasıysa, bundan ne sonuç çıkarmış olursa olsun beyanın ardından Beyaz Saray eyleme geçmedi. Halkın tek öğrendiği Başkan'ın tatile çıkmaya hazırlandığıydı.[193]

Roosevelt USS *Tuscaloosa* gemisiyle Karayip Adaları'nda on günlük bir deniz seyahatine çıkmak üzereydi. Kâğıt üzerinde Batı Hint Adalarındaki yeni üs bölgelerini ziyaret ediyordu. Yanına bir sürü belge aldı, tatilde millete uluslararası durumla ilgili yapacağı büyük bir konuşma üzerinde çalışacağını söyledi. Ancak kendisine eşlik etmek için dışişleri alanında bir uzmanı beraberinde götürmedi. Yıpranmıştı; kendini toparlamak için bu seyahate ihtiyacı vardı. Zamanının çoğunu balık tutarak, poker oynayarak, film izleyerek ve tek misafiri Harry Hopkins ile kendisine eşlik eden yardımcılarıyla birlikte dinlenerek geçirdi.[194]

Roosevelt Washington'dan ayrıldığı gün Londra'dan gelen, İngilizlerin on tümenini donatacak, iki milyar dolarlık komplike bir anlaşmanın onayını vermişti. İngilizlerin bu siparişin ödemesini nasıl yapacağı çözülememişti. Başkan hâlâ "batmadılar, paraları var" dese de İngiliz maddi kaynaklarının çoğunun İngiliz İmparatorluğu'nun müstemlekelerinde olduğunu ve bu kaynakların dolar biçiminde olmadığını biliyordu. İngilizlerin dolar bazında olan erişilebilir kaynakları ve dahası, gelecek aylarda mühimmat anlaşmasında kullanılacaktı. Tartışmada İngiltere'ye kargo gemilerinin ödünç verilmesi masaya getirilse de uçak ya da teçhizatın ödünç verilmesi yahut kiralanması konuşulduğunda böyle bir öneri sunulmadı. Morgenthau'nın sıkıştırdığı Roosevelt sipariş verilmesinde, yeni tesis kurulması ve mevcut olanların kullandırılmasını Amerika'nın karşılamasını, İngilizlerin üretilen malzemelerin kargosunun yanında yatırım maliyetine katkıda bulunmak için ek ücret ödemesini kabul etti. Başkan, Stimson'a "İngiltere'ye yardım etmek için ne yapacağımıza karar vermemiz lazım" dedi ve şunu ekledi: "Bunları yapacaksak hiç yapmayalım daha iyi."[195]

193 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 223–225; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 99.

194 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 221; Ickes, s. 374–376.

195 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 226–228 (alıntılar için de); Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 101–104; Blum, s. 200–201.

İngiltere'ye savaşa katılmaksızın her şekilde yardım etme amacına uygun olarak çizilen mevcut rotanın miadı yeni yollar bulunmadığı takdirde doluyordu. Roosevelt Karayipler seyahatine çıktıktan hemen sonra Başkan'ın yokluğunda toplanan en mühim danışmanları bunun farkındaydı. Frank Knox sadede geldi ve aslında cevap beklemeyen kritik soruyu sordu: "Savaşı artık biz finanse edeceğiz, değil mi?" Morgenthau Amerika'nın, İngiltere'den sipariş kabul edip etmeyeceği meselesini açtığında Knox son derece kararlıydı. Dışişleri Bakanı şu açıklamada bulundu: "Sipariş almak zorundayız. Orası kesin." Gelgelelim bu nasıl hayata geçirilecekti? Tartışma, İngiltere'den üretilen malzemelerin bedelini nakit isteme sorusu etrafında dönmeye devam etti. Meseleye bir türlü çözüm bulunamıyordu. Toplantıda hazır bulunanlar, İngiltere'nin yakın zamanda isteyeceği herhangi bir hibe ya da borcun Kongre'de kabul edilmesi gerekeceği ve ancak son çare olursa teklifin reddedilmeyeceğinde hemfikirdi. İngilizlerin varlıkları nakde çevrilene dek kabul edilmesi imkansızdı.[196] İngiltere'nin Birinci Dünya Savaşı'ndan kalan borçlarını ödememesi kötü bir intiba bıraktığından borç verilmesi söz konusu değildi. Amerika'nın siparişi vermesi, ardından karşılığında bir şeyler alınması umut ediliyordu. Amerikalılar bu yönde ürünleri İngiltere'ye doğrudan hibe etmek yerine en azından kullanılmamış veya hasarsız malzemeleri nihayetinde kendilerine iadesi şartıyla teslim etmesi kulağa çok daha hoş geliyordu.[197] İlk Roosevelt'in öne sürdüğü mal olarak ödünç verilmesi fikri Başkan'ın yokluğunda, yük gemilerinden İngilizlerin talep edebileceği tüm teçhizatı karşılayacak şekilde genişletiliyordu.

Birkaç gün içerisinde, Lothian'ın yazmayı teklif ettiği Churchill'in uzun mektubu Roosevelt'e ulaştırılmak üzere yoldaydı ve Karayipler'in ortasında 9 Aralık'ta Başkan'ın eline ulaştı. Mektubu Dışişleri Bakanlığı deniz uçağıyla göndermişti. Mektubun toparlanması zordu ve tamamlanana dek iki haftadan uzun süre boyunca taslaklar gidip geldi. Churchill ilerleyen zamanda isabetli olarak yazdığı en önemli mektuplardan biri olduğunu ifade edecekti.[198]

196 Blum, s. 202–204; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 229–230; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 106–111.

197 Hull, C. 1, s. 872–873.

198 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 501. Aslında Churchill'in bu sözü mektubun önemini sonradan idrak ettiğini gösteriyordu. Başbakan aslında bu mektubun

Mektubun büyük kısmında savaşın durumuna ilişkin, İngiliz perspektifinden genel bir özet sunulmuştu. Churchill Atlantik'te ticari yüklerin kaybını, acilen gemi, uçak ve mühimmata ihtiyaç duyduklarını, 1941'de kendilerini bekleyen zorlu mücadeleyi vurguladı. İngiltere'nin Amerika'dan gelecek yardıma bel bağladığının özellikle altını çizdi. En mühim ihtiyaçları Atlantik'te verilen kaybı azaltmaktı. Kendisinin incelikle öne sürdüğü üzere Amerika "harbe dahil olmadan yararı dokunacak nihai bir karar" alarak ticari konvoylara savaş gemileriyle eskortluk yaparsa bu hedef yerine getirilebilirdi. Churchill istediğinin ne kadar büyük olduğunun farkındaydı. Amerikan halkı aylarca böylesi bir eyleme hazır olmayacaktı. İngiliz başbakanının Amerikalılardan diğer beklentileri de Atlantik rotasını korumak üzere "Amerika'dan çok sayıda savaş gemisinin hibe edilmesi, ödünç verilmesi ya da bir şekilde gönderilmesi" ve Amerikan kuvvetlerinin bu okyanusun batı yarısında kontrolü genişletmesiydi.

Churchill tezkeresinin sonunda kritik maliyet meselesine geldi. İngilizlerin dolar varlığının azaldığına dikkat çekti. "Nakliye ve diğer malzemeler için nakit ödeme yapamayacağımız günler yaklaşıyor." İngiliz başbakanı ahlaki baskıyla iktisadi mantığı bir araya getirdi: "İngiltere mücadelenin doruğundayken zafer bizim kanımızla kazanılsın, uygarlık kurtarılsın ve Amerika'nın tüm ihtimallere karşı tamamen silahlanması için zaman kazanılsın diye bizim soyulup soğana çevrilmemizin, satışa elverişli varlıklarımızın tamamından mahrum bırakılmamızın prensip olarak doğru olmadığı ve iki tarafa da fiilen yarar sağlamayacağına katıldığınıza inanıyorum."

Churchill ardından, İngiliz varlıklarının nakde çevrilmesinin Amerika için savaş sonrasında yaratacağı iktisadi sorunları sıralamaya başladı. Amerika'nın İngiltere'ye ihracatı şiddetli bir darbe alacaktı. Neticesinde yaygın bir işsizlik görülecekti. İngiliz başbakanı bir çözüm önermese de İngiltere'nin kaderini Amerika'nın ellerine bırakarak mektubu şu sözlerle noktaladı:

---

kaleme alınması ve gönderilmesi esnasında işi ağırdan almıştı. Lothian'ın dikkat çekmesi konusunda uyardığı mali yardım yerine Amerikalıların yardımına kargo ve nakliyat konusunda gittikçe büyüyen krizi aşabilmek için ihtiyaç duyduklarını özellikle vurgulamıştı. Lothian'ın Amerika'ya döndüğünde İngiltere'nin mali durumuna ilişkin "planlı boşboğazlığını" müteakiben Roosevelt'in dikkatini çeken sevkiyat değil para meselesiydi. Bkz. Reynolds, *In Command of History*, s. 202.

> Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti ve halkının cömertçe taahhüt ettikleri yardımın sadece bedeli hemen ödenmek üzere mühimmat ve harp malzemeleriyle sınırlandırılmasının, onları bu yardımda bulunmaya sevk eden prensiplerle uyumlu olacağına inanmıyorum. Dava için azami derecede acı çekmeye ve fedakarlıkta bulunmaya hazır olduğumuzu kanıtlayacağımızdan ve bu davanın savaşçıları olmakla övündüğümüzden emin olabilirsiniz. Atlantik'in iki yakasındaki gelecek nesillerin de onaylayacağı ve hayranlık duyacağı bir yolun bulunacağından emin olarak gerisini size ve halkınıza emanet ediyoruz.[199]

Churchill bu son sözleriyle dolaylı olarak İngiltere ile Amerika arasındaki güç ilişkilerinde savaşın ilk yılının açığa çıkardığı değişimi vurguladı. Morgenthau durumu şöyle özetledi: "İş Bay Churchill'in kendisini tamamen itimat ederek Bay Roosevelt'in eline bırakması meselesine geliyor. O zaman ne yapacağını açıklamak Bay Roosevelt'e düşer."[200] Hazine Bakanı'nın sözleri İngiliz İmparatorluğu'nun cenaze töreninin yapıldığı hissiyatını uyandırıyordu.

Morgenthau ile yönetimin diğer üyeleri Washington'da İngiltere'nin ihtiyacı olan malzemeler için yapılacak ödemeler sorunuyla cebelleşirken Roosevelt, Karayiplerin huzur veren güneşli havasının altında, *Tuscaloosa*'nın güvertesindeki şezlongunda otururken Churchill'in mektubu üzerinde kafa yoruyordu.[201] Başkan mektubu iki gün boyunca, derin düşüncelere dalmış ve yazılanlardan ziyadesiyle etkilenmiş bir halde defalarca okudu. Roosevelt'in gemide bulunan tek sırdaşı Hopkins, Roosevelt'i uzun uzadıya düşünmesi için rahat bıraktı. Hopkins ilerleyen dönemde şöyle anlattı: "Sonra bir akşam bir anda söze başladı; tüm programı sayıp döktü. Hukuki bakımdan nasıl hayata geçirilebileceğini bilmiyordu. Ancak bir yolunu bulacağına hiç şüphesi yoktu."[202] Başkan'ın sırdaşı belki kendi payına dair tevazu gösteriyordu, belki de Roosevelt meseleyi kafasında çözmeden evvel Başkan ile birlikte

199 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 493–501, alıntı ifadeler s. 500–501; Churchill ve Roosevelt, C. 1, C-43x, s. 102–109.

200 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 231'de alıntılanmıştır. Ayrıca bkz. Blum, s. 204.

201 Blum, s. 206–208; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 233–235; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 112–115.

202 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 223.

ihtimalleri değerlendirmişlerdi; karar söylendiği gibi damdan düşercesine aklına gelmemişti belki. Yine de bu mühim değildi. Zira İngiltere'nin dolar krizini atlatmanın tek yolu olan İngiliz savaş gayretinin hizmetine sınırsız kaynakları açma kararını alan bizzat Roosevelt'ti.[203]

Roosevelt kendinden bekleneceği üzere kabine üyelerine kararını bildirmede acele etmiyordu. Bakanlarına kendisi dönene kadar harekete geçmemeleri ve meseleyi detaylıca tartışmalarını söyledi.[204] Öncesinde Roosevelt yönetiminin dışişleri ve savunma politikalarının kritik isimleri, Churchill'in mektubu ışığında durumu ve bilhassa İngiliz Başbakanı'nın "harbe dahil olmadan yararı dokunacak nihai bir karar" alınması çağrısını yeniden gözden geçirmek, Başkan döndüğünde kendisinin benimseyeceği tutumu hazırlamak üzere Hull'un Dışişleri Bakanlığı'ndaki ofisinde buluştu. Dışişleri Bakanı ile toplantıda, Stimson, Knox, General Marshall, Amiral Stark, Sumner Welles ve birkaç önde gelen isim daha hazır bulunuyordu. Stark bu hızda gemi kaybetmeye devam ederse İngiltere'nin ancak altı ay dayanabileceğine emindi. Stimson her zamanki gibi "savaşa girene dek" Amerikan savunma üretiminin Amerika'nın güvenliğini sağlayacak ve İngiltere'nin mağlubiyetini engelleyebilecek seviyeye çıkarılamayacağı sonucuna vardı. Savaş Bakanı, Amiral Stark'a İngiltere'nin Atlantik'teki vahim durumunu hafifletmek için hangi önlemler alınmalı diye sorduğunda Stark, Amerikan ticari gemilerinin İngiliz limanlarına malzeme taşıyabilmesi için Tarafsızlık Yasası'nın yürürlükten kaldırılmasının lazım geldiğini söyledi. Bunun için de şüphesiz eskort gemilerden konvoylar oluşturulması gerekecekti ve bunlar en nihayetinde büyük ihtimalle Amerika'nın savaşa girmesiyle sonuçlanacaktı. Bu iç karartıcı bir ihtimaldi. Toplantıda beklendiği üzere net bir yol oluşturulamadı.[205]

Başkan 16 Aralık akşamında *Tuscaloosa*'daki kısa tatilinden Washington'a, güneşte bronzlaşmış, keyfi yerinde, Hopkins'in ifadesiyle tamamen "enerji toplamış" bir vaziyette dönene dek Amerikan başkentinde bir beklenti havası peyda olmuştu.[206] Başkan ertesi gün

203 Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 119–120, 124.

204 Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 115.

205 Stimson Günlükleri, 6 numaralı makara, 13.12.1940 tarihli günlük yazısı; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 236–237.

206 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 223; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 117.

Morgenthau'ya "seyahatte İngiltere için yapmamız gerekenler hususunda çok düşündüğünü" ve "doları bir kenara bırakmamız lazım" sonucuna ulaştığını söyledi. İngilizlere ne indirim yapılması ne de borç verilmesini istiyordu. Roosevelt'in aklında olan şuydu: "İngiltere'ye, size ödünç verdiğimiz silahlar ve gemileri aynıyla savaş bittiğinde bize iade ederseniz size ihtiyacınız olan silah ve gemileri vereceğiz, diyeceğiz." Ardından Hazine Bakanı'na sordu: "Nasıl sence?" Morgenthau hemen heveslendi.[207] Bakan bunu, Başkan'ın "dahice ilhamlarından" biri olarak yorumladı. Gelgelelim yukarıda ifade edildiği üzere söz konusu fikir, Başkan'ın zihnini bir süredir meşgul ediyordu. En azından Roosevelt'in İngiltere'ye ticari gemileri uzun süreyle kiralama ihtimalini ortaya atması destroyer anlaşmasının yapıldığı döneme kadar dayanıyordu. Hazine Bakanlığı eski mevzuat uyarınca silahlı kuvvetlere ait mülkiyetin kamu kullanımı için lüzumlu değilse en fazla beş yıl süreliğine kiralanmasına müsaade edildiğini öğrendiğinde buna kaynak olan fikrin ortaya çıktığı öne sürülüyor.[208] Ancak hakikaten böyle olduysa Hazine bu bulgusuyla bir eyleme geçmemişti. Kiralama fikrinin potansiyelinin tamamını keşfeden Başkan oldu. Roosevelt 17 Aralık'ta bu fikri kamuoyuna orijinal, net ve ikna edici bir şekilde aktardı.

Roosevelt aynı gün öğleden sonra bir basın toplantısı düzenledi. Başkan söze rahatlatıcı bir şekilde yeni bir haber olmadığını söyleyerek başladı. Ancak bahsedilmesi gereken bir husus olduğunu düşünüyordu. Adım adım ana fikrine doğru yaklaşmaya başladı. Hiçbir büyük savaş parasızlık yüzünden kaybedilmez, dedi. Hızlı düşünüp karar aldığı intibaını vererek, İngiltere'ye yapılan yardımın arttırılması sorununa geldi. "Bencil düşünmek gerekirse İngiliz İmparatorluğu'na kendini müdafaa etmesi için her türlü yardımda bulunmamız Amerika'nın savunması için mühim" diye konuştu. Başkan İngilizlerin siparişlerinin "Amerika'nın müdafaası için muazzam bir kazanç" olduğuna dikkat çekti. Ayrıca Johnson ya da Tarafsızlık Yasalarının yürürlükten kaldırılması gereğini ekarte etti. Yine de savaşın finanse edilmesi hususuna geleneksel çerçevenin ötesinde bakılmasının lazım geldiğini düşünüyordu. Roosevelt biraz da abartıyla yönetiminin birkaç haftadır bu mesele üstünde çalıştığını söyledi. Ardından önerisinin, bulunan birkaç yöntemden biri

207 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 238.
208 Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 123.

olduğunu ekledi. Amerika İngilizlerin siparişlerini üstlenebilir, mühimmat üretiminin bir kısmını İngiltere'ye "kiralayabilir yahut satabilir"di. Kendisi sadece "şu lüzumsuz para meselesini aradan çıkarmaya çalışıyor"du. Başkan halka izah etmek için anlayacakları dilden bir benzetme yaptı. Komşunun evinde yangın çıkmış, adama: "Komşum, benim bahçe hortumu on beş dolarlık, ücretini alayım" mı diyeceklerdi? Hortum verilir, sonra da komşunun işi bitince geri alınırdı. Mühimmat meselesi de böyle halledilmeliydi. Başkan ayrıntıların netleştirileceğini ancak mühimmatları dolar yerine "ayni olarak geri ödemek üzere sözlü bir taahhüt verilmesi" usulüyle değiştireceğini söyledi. Şunu da ekledi: "Anlaşıldı herhalde." Muhabirler kendisine bu girişiminin ülkeyi savaşa bir adım daha yaklaştırıp yaklaştırmayacağını sorduğunda Roosevelt gazetecileri başından savdı. Yine de Kongre'den onay alınacağını ve gerekli mevzuat için tekliflerin yeni yılda getirileceğini kabul etti.[209]

Roosevelt ustaca bir performans sergilemişti, tam formundaydı. Bahçe hortumu hikayesi her ne kadar Roosevelt'in zihninin ürünü olduğu izlenimi vermiş olsa da, aslında öyle değildi. Bu benzetmeyi ilk kez dört ay önce Harold Ickes kullanmış, görüldüğü üzere Başkan'ın aklında kalmış ve gelecekte kullanılmak üzere hafızasında yerini almıştı.[210] Roosevelt hikâyeyi kullanmış ve etkisi muhteşem olmuştu. Başkan'ın konuşma yazarlarından biri Robert Sherwood "Roosevelt'in Ödünç Verme-Kiralama mücadelesini o komşu benzetmesiyle kazandığı söylenebilir." şeklindeki inancını dile getirdi.[211] Yine de tam teşekküllü bir program hâline gelmiş değildi. Roosevelt herhangi bir ayrıntı vermedi; mevzuat Kongre'den geçirilirken detaylar bir şekilde hallolurdu. Başkan İngilizleri takviye etmek için üretimde yapılması gereken artışa dair soruları savuşturdu. Üretilen malzemenin İngiliz silahlı kuvvetlerine sağlam bir şekilde teslim edilmesi için neler yapılacağı da bir o kadar muğlaktı. Ayrıca benzetmede dinleyiciden kaçmayan bariz bir kusur vardı. "Bahçe hortumunun" özellikle de hasarsız olarak iadesi mümkün görünmüyordu. Ne var ki hepsinden öte Başkan'ın bu

209 *Public Papers and Addresses*, C. 9 (1940), s. 604–615; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 239–241; Blum, s. 209; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 223–224; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 121–122; Dallek, s. 255.

210 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 746; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 77, 123.

211 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 224.

hikâye yoluyla yaptığı hayli karmaşık, ihtilaflı bir meseleyi fazlasıyla basite, herkesin anlayabileceği ve sempati kurabileceği bir iyi komşuluk hikayesine indirgemekti. İngiltere'ye yardım meselesi artık kamunun alanındaydı ve her taraftan sıkı tahkikat ile tartışmaya açıktı.

Roosevelt ilk hamlesini desteklemek üzere yetkilerini ivedilikle, gayretli bir şekilde kullandı ve Stimson'un savunma sanayiini yeniden organize etme girişimine aciliyet gerektiren bir mesele olarak onay verdi. Baharda kurulmuş, başlarında bir idareci bulunmayan ve zerre etkili olamayan Danışma Komisyonu'nun yerine daha küçük ve dinamik Üretim İdare Bürosu kuruldu. Bu büronun Stimson, Knox, direktör olarak deneyimli iş insanı (General Motors'un idarecisi) William Knudsen ve yardımcısı görevinde de örgütlü işgücünün sürece dahil edildiğinden emin olmak için de Birleştirilmiş Giyim İşçileri'nin başkanı Sidney Hillmann olmak üzere dört üyesi bulunuyordu. Bu yeni örgütün de işleyiş bakımından eksiklikleri kısa sürede ortaya çıkacaktı. Ancak şimdilik bu kurum Roosevelt bununla bağlantılı gemi konvoylarına verilecek eskort meselesine yorum yapmaktan imtina etse ve net bir taahhüt vermese de Başkan'ın silah yardımı programında tam gaz devam etmeye hevesli olduğunun açık göstergesiydi.[212]

Bu kritik basın toplantısından on iki gün sonra 29 Aralık'ta yeniden başkan seçilmesinden sonraki ilk "milletle baş başa" konuşmasını yapmak üzere Roosevelt tekerlekli sandalyesinde olduğu hâlde Beyaz Saray'ın diplomatik kabul salonuna geçti. O dönem ve sonrasında birçok kişi Başkan'ın bu konuşmasını verdiği söylevler arasında en iyi ve en etkili olanlarından biri olarak görmüştür. Almanların dış propagandasında ödünç verme-kiralama fikrine hasmane yanıt vermesi bu konuşmayı en azından kısmen tetiklemişti. Almanlar bunu esasen Amerika'daki infiratçıları desteklemek üzere yapmış olsa da Başkan'ın girişimine destek sağlamış olmuşlardı.[213] Yine de Roosevelt'in Amerikan halkına, savaşın Amerika'yı düşürdüğü durumun "vahametine dair hakikati" açıklama ve halkın İngiltere'ye tam teşekküllü yardım yapılmasının gereğini görmesini sağlama isteğinin arkasındaki temel sebep ödünç verme-kiralama programını başlatmaktı.[214]

212 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 241–244; Kennedy, s. 478.

213 Langer ve Gleason, The Undeclared War, s. 245–246.

214 *FDR's Fireside Chats*, s. 167.

Roosevelt Amerika'nın güvenliği karşısındaki tehlikeyi ayrıntılarıyla aktarırken lafını esirgemedi. Bir önceki Eylül ayında Almanya, İtalya ve Japonya'nın imzaladığı ve hedef tahtasına Amerika'yı oturttuğu Üçlü Pakt'a atıfta bulundu. Hür, demokrat halkların, insan ırkını tahakkümü altına almayı ve köleleştirmeyi hedefleyen totaliter tiranlığın "şeytani güçlerine" karşı ölümüne savaştığı, iki uçlu, karanlık bir atmosfer tasvir etti. Başkan hava gücü çağında okyanusların Amerika'yı koruyamayacağını söyleyerek devam etti. Denizlerin düşman kuvvetlerinin eline geçmemesi hayati öneme sahipti. Buna mukabil İngiltere'nin savaşma gücüne destek verilmesi (Yunanlar ve Çinlilerin verdiği mücadelenin de bahsi geçti) elzemdi. Zira "İngiltere mağlup olursa Mihver güçleri Avrupa, Asya, Afrika, Avustralasya'yı ve açık denizleri kontrol edecek ve böylelikle bizim kıtamız karşısında, devasa bir askerî ve deniz gücü toplayabilecek hâlde olacaktı." Hâliyle ileride muazzam bir tehlike onları bekliyordu. Başkan dolaylı olarak infiratçı muhaliflerine dokundurmada bulunarak "diğer milletlerin akıbetine gözlerimizi yumarak kendi kellemizi kurtarırız" hayalini reddetti. Yatıştırma siyasetinin bir çözüm yaratmadığı tecrübeyle sabitti. "Barış müzakeresi (...) saçmalığın daniskasıydı." Barış falan olmayacaktı.

Roosevelt konuyu ikinci ana fikrine, İngiltere'ye yardım edilmesi gerektiğine getirdi. İngilizler "şer ittifakı"na karşı mücadele veriyordu. Amerika'nın gelecekteki güvenliği bu mücadelenin sonucuna bağlıydı. Başkan net bir şekilde şunu ifade etti: "Şimdi Mihver taarruzuna karşı kendini müdafaa eden milletlere destek vermek için elimizden geleni yaparsak, savaşa girme ihtimalimiz o ülkeler mağlup edildiğinde olacağından çok daha düşük." Roosevelt her halükârda risk bulunduğunu açıkça kabul etti. Ne var ki savunduğu yol izlenirse asgari risk alınacaktı. Amerikan Seferi Kuvvetleri'nin yurtdışına gönderilmesi yönünde ne talep ne de niyet vardı. "Bu yüzden Avrupa'ya asker göndermek dedikodularının kasıtlı olarak uydurulduğunu anlayabilirsiniz." diye konuştu. Ancak muharipler kendilerinden "savaş malzemesi" istiyordu ve "bu silahlar kesinlikle onlara gönderilmeli" idi. Roosevelt bu politikanın savaş hedefli olmadığını, savaşı Amerika'dan uzak tutma amacı güttüğünü yineledi. İşçilere ve sanayinin önde gelen isimlerine, gayretlerini yeniden ikiye katlamaları çağrısında bulundu. "Gemi, uçak, silah dahil her şeyden daha fazla üretmeliyiz." Üretilenin ne kadarının yurt dışına gönderileceğini hükümetin savunma uzmanları belirleyecekti. Amerika, İngiltere'yi büyük malzeme

desteğiyle donatmıştı ve gelecekte bunu yapmaya devam edecekti. Başkan muhteşem konuşmasını dillere pelesenk olacak ifadelerle tamamladı: "Biz demokrasinin kudretli cephaneliği olmalıyız."[215]

Bu "milletle baş başa" konuşması muazzam bir karşılık buldu. Amerikalıların yüzde yetmiş beşi dinledi, bu oranın yüzde altmışı da Başkan'la mutabıktı. Beyaz Saray konuşmaya dair mektup ve telgraflara boğulmuştu; biri muhalifse yüzü destek mesajıydı. Roosevelt zevkten dört köşeydi. Beklentilerini aşan bir destek söz konusuydu. İtiraz beklendiği üzere gittikçe ivme kaybeden infiratçılardan geldi ancak onlar da konuşmadan kısmen etkilenmişti. Konuşmaya basılı olarak verilen en ferasetli tepkilerden bazıları, Başkan'ın en nihayetinde sergilediği net ve sağlam liderliği memnuniyetle karşılıyordu. Aylar boyunca Amerika'nın izleyeceği siyasetin üzerinde kara bulut gibi dolaşan belirsizliğin sona ermesini ve Roosevelt'in sonunda "Amerika'nın aslında çok uzun zaman önce yaptığı seçimini açıklaması, netleştirmesi" müspet bulundu. Sadece "bu yaklaşımın, hayati öneme sahip altı aylık bir hazırlık pahasına ertelenmesi" esefle karşılandı.[216]

1940 Aralık'ı savaşın en mühim kararlarından biri olan kritik bir kararın alındığı aydı. "Tam anlamıyla Mihver'e ekonomik savaş ilanı" olan bir programın uygulanması kararıydı bu.[217] Yeniden başkan seçilmesinin çok öncesinden beri Roosevelt ilk kez kamuoyunu takip etmemiş aksine halka önderlik yapmıştı. Kamuoyu da Başkan'ın liderliğinde istikamet değiştiriyordu. Artık kamuoyu yoklamasına katılanların yüzde yetmiş kadarı Amerika'nın savaşa girmesi riskine rağmen İngiltere'nin savaşı kazanmasına yardım etmeye hazırdı. Ancak büyük çoğunluk hâlâ o noktada savaşa girmeye karşıydı. Bir yorumcunun ifade ettiği üzere Amerikan halkı savaşa itilmektense "savaşın kıyısında olmayı tercih ederdi."[218]

---

215 *FDR's Fireside Chats*, s. 164–173.

216 Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 108; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 249–250'de *New York Herald Tribune*'nin 30.12.1940, *Christian Science Monitor*'un 30.12.1940, *New York* Times'ın 31.12.1940 tarihli nüshaları alıntılanıyor. "Milletle baş başa" konuşmaları, bunların nasıl karşılandığı ve Roosevelt'in kamuoyunu ihtiyatla idare etmesine ilişkin bkz. Casey, s. 30–37.

217 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 253.

218 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 254, *New York Times*'ın 12.01.1941 tarihli nüshasını alıntılıyor. Aralık ve Ocak aylarında kamuoyu fikrinde pek değişim olmadı; savaşa girme riskini göze alarak İngiltere'ye yardım etmekten yana

Roosevelt "milletle baş başa" konuşmasının hemen ardından 6 Ocak 1941'de Kongre'de Birliğin Vaziyeti[219] söylevini verdi. Yine derinden etkileyici ifadeler kullandığı seslenişinde kendisinin uğrunda mücadele ettiği "dört temel özgürlükten" bahsetti. Bu dört özgürlük yani ifade ve inanç özgürlüğü ile yoksulluk endişesinden ve korkudan bağımsız olunması Amerika'nın savaş sonrası dünya için belirlediği hedeflerin ilanıydı. Başkan kısa süre sonra 1942 yılı için bütçe taleplerini dile getirdi. İstediği miktarın 17.5 milyar doları (yüzde altmışı) milli savunmaya ayrılmıştı.[220] "Demokrasi cephaneliği" kurulacaktı.

Başkan Kongre söylevinin öncesinde 2 Ocak'ta etkisinde olduğu yeni bir aciliyet hissiyatı ile Hazine'yi ödünç verme-kiralama tasarısını hazırlamakla görevlendirmişti.[221] Bundan böyle esas sorumluluk Morgenthau ile ekibinin elindeydi. Yasa tasarısına verilen numara, sembolikti. Adını Amerikan Devrimi'nin yılından alacaktı: 1776 numaralı Parlamento Kararı. 19 Haziran'da tasarı Temsilciler Meclisi'ne getirildi. Ardından iki aylık bir dönem boyunca yoğun tartışmalar yaşandı ve haberlerde kendine yer buldu. Ulusal çapta muazzam bir ilgi gördü. Amerikan halkının neredeyse tamamı yasadan haberdardı ve yoklamaya katılanların üçte birinden fazlası yasa geçtiği takdirde bunun Amerika'yı "savaşa girmeye" daha da yaklaştıracağını düşünse de ekseriyeti desteklemeye devam etti.[222] Yasaya karşı yürüttükleri kampanya infiratçıların jübilesi niteliğindeydi. *Önce Amerika Komitesi*, muazzam bir muhalefet kampanyası başlattı. Buna katkı sunanlardan biri de genç John F. Kennedy idi.[223] Kampanyanın geniş çaplı reklamlarını, gerçeküstü bir karaktere sahip dobra infiratçı Albay Robert R. McCormick *Chicago Tribune*'nin sayfalarında yayınladı.[224]

---

olanların "savaşı kendimizden uzak tutmak" isteyenlere oranı ikiye karşı bir olmaya devam etti (Leigh, s. 78).

219 İng. *State of the Union*. Başkan'ın her sene Kongre'de iki kamaranın ortak oturumunda ülkenin durumuna ve izlenecek siyasete dair yaptığı konuşma. Bir nevi ulusa sesleniş. (ç.n.)

220 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 253–254; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 108–109.

221 Blum, s. 211–217; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 132–139.

222 *Public Opinion*, s. 409–410.

223 Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 111.

224 Richard Norton Smith, *The Colonel: The Life and Legend of Robert R. McCormick 1880–1955*, Boston/New York, 1997, s. 398–409.

Muğlak yasama süreci yolunda gitti. Kongre'de muhalefet yasayı kabul ettirmeyecek kadar kuvvetli olmasa da bir dizi düzeltme ekletmeyi başardı. Nihayetinde yasa tasarısı Temsilciler Meclisi'nde 260'a 115, Senato'da 60'a 31 oy ile kabul edildi. İki mecliste de muhalefet edenler büyük ölçüde Cumhuriyetçi Parti'dendi. Roosevelt 11 Mart 1941'de Ödünç Verme-Kiralama yasasını imzaladı. Artık bu yasa Başkan'a "Başkan'ın Amerika Birleşik Devletleri'nin müdafaası için, savunmasını elzem gördüğü herhangi bir ülkenin hükümeti için herhangi bir savunma malzemesinin" üretimi ya da alımını emretme yetkisini veriyordu.[225]

Dört gün sonra Beyaz Saray Muhabirleri Derneği'nin yıllık geleneksel akşam yemeğinde konuşan Başkan, rakiplerine dair söylevine eklemeyi düşündüğü ithamları dahil etmedi.[226] Onun yerine kendilerini bekleyen vazifelerle mücadele etmek için ödünç verme-kiralama tartışmalarının beraberinde getirdiği milli birlik ruhuna odaklandı. "Avrupa'nın ya da Asya'nın diktatörlerinin birliğimizden şüphesi olmasın." beyanında bulundu. Ülkenin tamamı büyük bir tartışma içindeydi. "Demokrasimizin karar alma mekanizması yavaş işliyor, doğrudur." diye itiraf etti. "Ama bir karar alındığı zaman bu karar bir adamın değil, yüz otuz milyonun sesi ile duyurulur. Hepimizi bağlar. Dünyanın artık bundan şüphesi kalmadı." Ardından rakiplerine bir dokundurma yaptı: "Bu karar ülkemizde yatıştırma teşebbüslerinin, bize diktatörlerle iyi geçinmemiz için yapılan baskının, tiranlık ve zalimliğe tavizin sonudur. Şimdi tam vaktidir." Alınan kararın ehemmiyetini vurguladı: "Üretimden aldığımız verim zirveye ulaştığında demokrasiler diktatörlerin galip gelemeyeceğini kanıtlayacaktır, buna itimadımız tam."[227]

V

Ödünç Verme-Kiralama, savaşın en önemli ve netice itibarıyla en kapsamlı siyasi kararlarından biriydi. Churchill'e göre, "Amerika'nın bizimle kol kola olduğunu" gösterdiğinden yeni bir umut doğuran

225 Kısa özetler için bkz. Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 110–114; Kennedy, s. 470–474. Yasanın taslağının hazırlanması ve Kongre sürecinin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 254–284; özellikle de Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 132–229.

226 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 265–267.

227 *Public Papers and Addresses*, C. 10 (1941), s. 61, 63.

"muhteşem bir karardı."[228] Başbakan bunun İngiltere'nin savaş gayreti adına "muazzam öneme sahip büyük bir dönüm noktası" olduğunu ifade etti.[229] Churchill için Amerika'nın bu kararı İngiltere ile ittifakına dair "geri dönülemez bir bağlılık gösterisi" idi; Washington, Nazi Almanyası'na karşı izlediği siyasette "geri dönülemez bir noktaya" gelmişti.[230] Almanların verdiği tepki de olayın ehemmiyetine dair fazlasıyla bilgi veriyordu. *Wehrmacht* komutası bunu "savaş ilanı" addetti. Goebbels de aynı şekilde yorumladı. Hitler ise hemen Kuzey Atlantik'teki muharebe alanını batı istikametinde, Grönland karasularına kadar genişletmeye karar verdi.[231]

Roosevelt'in muhalifleri Başkan'ın niyetinin tam da bu olduğu kanaatindeydi. İnfiratçıların başı Senatör Burton K. Wheeler, Ödünç Verme-Kiralama'nın "Amerika'nın her dört oğlundan birini toprağa vermesine" yol açacağını söylediğinde Roosevelt hemen tepki gösterdi. Başkan "Bu ifadeler son derece asılsızdır, alçaklık ve hıyanet eseridir." cevabını yapıştırdı.[232] Charles A. Lindbergh, baharda Roosevelt karşıtı *Önce Amerika* kampanyasına mensup infiratçıların sevgilisi hâline gelmişti. Başkan kapalı kapılar ardında, bir zamanların havacılık kahramanı olan Lindbergh'in Nazi olduğuna kanaat getirdiğini ifade etti.[233]

228 Churchill, *The Second World War*, C. 2, s. 501; Churchill, *Great War Speeches*, s. 101. Ayrıca bkz. Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 264. Kral VI. George Amerikalıların bu bağlılık gösterisinin önemini kabul etmekle beraber Başbakan kadar etkilenmiş görünmüyor. Kral 14 Nisan'da Lord Halifax'a yazdığı mektupta "Amerikalılar her şeyi kâğıda dökmek istediğinden Üslerin Kiralanması'ndan pek memnun olmadığını" söylüyor ve şöyle devam ediyor: "Her şey Amerikalıların menfaatlerine göre yapılıyor, belirli meselelerde karşılıklı özveri durumu yok... Amerikalılar dolar varlığı hususunda bizi soyup soğana çevirmezler umarım. Dünyada kendi işlerine yaramayacak, elde kalan altınları topluyorlar; bizi iflas ettirmek istiyor olamazlar. En azından ben bunu istemediklerini umuyorum." (Borthwick Enstitüsü, York Üniversitesi, Halifax Dosyaları, A2.278.26.1).

229 Churchill, *Great War Speeches*, s. 105 (22.06.41 tarihli radyo yayınından).

230 Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 9, 241; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 106.

231 Hillgruber, *Hitlers Strategie*, s. 400–401; *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, ed. Elke Fröhlich, I. Kısım, C. 9, Münih, 1998, s. 186 (14.03.1941); Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 422.

232 Freidel, s. 362'de alıntılanmıştır.

233 Freidel, s. 323. Bu kanaatte olan Başkan haricinde bir sürü kişi daha vardı. Bkz. Wayne S. Cole, *Charles A. Lindbergh and the Battle against American Intervention in World War II*, New York/Londra, 1974, s. 146–147.

Ödünç Verme-Kiralama, gerek Roosevelt idaresinde gerek dışındaki ateşli müdahale yanlıları arasında yarattığı aciliyet ve dinamizm hissiyatı Amerika'nın izlediği siyaseti, gerekli ve kaçınılmaz gördükleri bu savaşa doğrudan müdahil olma yoluna hızla daha da yaklaştıracağı beklentisini vadediyordu. İnfiratçılar tam da buna karşı çıkıyordu. Roosevelt Ödünç Verme-Kiralama Yasası'nın meclisten geçmesinden sonraki aylarda kendisini tenkit eden iki tarafı da memnun edemedi. İnfiratçılar Başkan'ın çok ileri gittiğini, müdahale yanlıları ise ağırdan aldığını düşünüyordu. Aslında Roosevelt ikisinin arasında orta yolu bulmuş değildi. Başkan hep savaşın vahim bir döneminden geçmekte olan İngiltere'ye daha fazla yardım etmek isteyen tarafa meyilli olmuştu. Fakat kendisi aynı zamanda "savaşa müdahil olmaksızın her türlü yardımda bulunmaktan" yanaydı ve Başkan'ın siyasi alıcıları kendisine mütemadiyen ihtiyatın doğru yol olduğunu söylemişti. Bunun neticesinde bahar ayları boyunca Amerika'nın siyaseti amaçsızca, belirsizlik ve kararsızlığa sürüklendi.

Ödünç Verme-Kiralama'dan ilk aşamada elde edilen fayda olağanüstü olmadı. Programın etkin çalışmasını sağlamak için başına neredeyse tam yetkili bir hâlde Harry Hopkins getirildi.[234] Program idaresi hemen kendisine 7 milyar dolar tahsis edilmesini istedi. İngiltere'ye gönderilen ilk ikmal malzemeleri, Roosevelt'in belirleyici niteliği olan "milletle baş başa" konuşmasının tecellisi olarak 274.320 metre yangın hortumu oldu. Ne var ki Ödünç Verme-Kiralama kapsamında sevk edilenler 1941'de İngiltere ve İngiliz İmparatorluğunun kullandığı mühimmatın sadece ama sadece yüzde birini teşkil ediyordu. Bu yardımın İngilizlerin savaş gayretleri için önemi en başta büyük ölçüde sembolikti. Gelgelelim programın savaşın gidişatı boyunca doğuracağı sonuçlar ise sembolizmle sınırlı kalmayacaktı. Ödünç Verme-Kiralama, İngilizlerin açıklarının yarısından fazlasını kapatmanın yanında Sovyet savaş makinesi için de hayati bir rol oynayacaktı. Mevzuat hazırlanırken yardımlardan faydalanabilecek ülkelerin listesi kasten açık uçlu bırakılmıştı. İstihbarat raporlarından Hitler'in yıl sonundan evvel Sovyetler Birliği'ni işgal edebileceği emarelerinin gittikçe açığa çıktığını öğrenen Roosevelt idaresi, Kongre'deki komünist karşıtlarının Ödünç Verme-Kiralama'dan yararlanabilecek ülkeleri sınırlandırmasını

234 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 267–268.

engellemeye çalıştı. İleride bunun kritik bir öngörü olduğu görülecekti. Savaş sonu itibarıyla bu program dünya çapında 50 milyar dolardan fazla değerde malzeme sevk etmiş olacaktı.

Ödünç Verme-Kiralama programı Amerika'nın silahlanma harcamalarında devasa bir artışı tetikledi. Hâlihazırda 1941'de gayrisafi milli hasılaya oranla savunma giderleri, 1939 yılının neredeyse on katı kadardı. Artan maliyetin ekseriyeti vergilerle değil, finans dünyasının son akımı olan ödünç alma yoluyla karşılandı. Kullanılan seri üretim teknikleri de büyük sermayenin ve sınai üretim üzerindeki hakimiyetinin daha da büyümesiyle sonuçlandı. Amerika'nın askeri sanayi yapısının temelleri esasen Ödünç Verme-Kiralama programında atılmıştı.[235]

Aralıkta alınan kararın Mart ayında kanunlaştırılarak nihayete erdirilmesiyle üretim sorunu halledildi. Amerika'nın savaş ekonomisi – her ne kadar üretim ile örgütsel engel ve eksiklikler sebebiyle hâlâ ne tıkır tıkır ne de kesintisiz işliyor olsa da – harekete geçmişti. Atlantik'te verilen ticari gemi kayıplarının arttığı göz önünde bulundurulduğunda yeterli malzemenin İngiltere'ye nasıl ulaştırılacağı sorununa ise henüz çözüm bulunamamıştı. Dahası Ödünç Verme-Kiralama yüzleşilmek istenmeyen bir soruya dikkat çekmişti. Artık tarafsızlığı tamamen devre dışı kalmış, harp dışılığı komple tek taraflı bir hâl almış Amerika taraflardan birine teçhizat ikmaliyle bağlanmış olduğu bir savaşta çarpışmaktan kaçınmaya devam edebilecek miydi? Stimson kendinden beklendiği üzer, bir önceki Aralık ayında tam bu meselenin üstüne parmak basmıştı. Savaş Bakanı ülkenin müdahaleyi düşünmeye hazır olmadığını kabul etse de "Birbiriyle çarpışan milletlerin alet edevatçısı olarak kalamayız." sonucuna varmıştı.[236]

Tüm bunlara rağmen bu haftalar içerisinde savaş acil planlama alanında olsa dahi kapıya gelmişti. Amiral Stark daha 1940 Kasım'ında "D Planı" (ya da donanma jargonuyla *"Plan Dog"*)[237] olarak bilinen, küresel bir savunma stratejisi geliştirmişti. Stark önünde sonunda Avrupa ve Afrika'ya geniş kara ve hava kuvvetlerini göndermeyi gerektireceğine

235 Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 114–116.

236 Stimson Günlükleri, 6 numaralı makara, 29.12.1940; Kimball, *The Most Unsordid Act*, s. 129.

237 İng. *Köpek Planı. Dog*, ABD Kara ve Deniz Kuvvetleri'nin ortak kullandığı heceleme alfabesinin dördüncü harfiydi. İzlenebilecek beş strateji (A, B, C, D ve E) sunulmuş; D planında belirlenen strateji izlenmişti. (ç.n.)

inandığı bir savaşa girileceğini düşünüyordu.[238] Bu yönde hazırlanan planda temel olarak Amerika'nın Atlantik'te Almanya, İtalya ve Japonya'ya karşı İngiltere'yle ittifak hâlinde yapacağı kuvvetli bir taarruzun savunmaya geçilecek Pasifik sahası karşısında öncelik kazandığı öngörülüyordu.[239] Başkan D Planını resmen kabul etmiş olmasa da 17 Ocak'ta en üst düzeydeki savunma danışmanları ile yaptığı toplantıda vardığı, esas amacın İngiltere'ye ikmal yollarını muhafaza etmek olduğu neticesinin altında yatan bu tasarıydı. Roosevelt donanmanın konvoylara eskort verilmesi için hazırlanmasını emretti.[240] Başkan'ın bu talimatı ümit vaadediyordu. Ne var ki birçok kez olduğu gibi ihtiyat hâkim oldu. Roosevelt bu adımı atmaya henüz hazır değildi.

Amiral Stark, Başkan'a İngiliz komuta kademesiyle gelecekte bu iki okyanusta girişilebilecek eylemlere dair gizli bir müzakere başlatılması yönünde talimat vermesini tavsiye etti.[241] İngiliz heyeti ile görüşmeler 1941 Ocak'ında başladı. İki ay içinde Amerika ve İngiltere'nin en üst düzeydeki askerî planlayıcıları ABD'nin savaşa girme ihtimaline ilişkin ABC-1 isimli bir belge ile strateji üzerinde temel mutabakata varmıştı. Yine de verilmiş bir taahhüt bulunmuyordu. Ancak savaşa girilmesi hâlinde *Plan Dog* uyarınca temel strateji "Önce Almanya" olacak, Almanya mağlup edilene dek Pasifik'te Japonya'ya karşı verilecek mücadele sınırlandırılacaktı. ABC-1 belgesi gelecek aylar boyunca her iki ülkedeki stratejik düşünceyi ve 1941 Aralık'ında izlenecek stratejiyi etkiledi.[242]

238 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 271. Roosevelt'in, zaferin ancak muazzam bir Amerikan seferi kuvvetlerinin Almanlarla çarpışması sonrası kazanılacağına dair inancı için bkz. Freidel, s. 366. Roosevelt 1941 bahar ve yaz aylarında batı yarımküre haricinde kullanılmak üzere 75.000 personellik seferi kuvvetin hazırlanmasından bahsetti (Casey, s. 15).

239 Roosevelt idaresinin Atlantik ve Pasifik'in karşı kıyılarından gelen tehdide göreceli olarak ağırlık verdiğinin bir emaresi olarak Başkan, Pearl Harbor öncesinde yaşanan on bir ay boyunca yaptığı konuşmalarda, Hitler ve Nazizm'e yüz elliden fazla kez hücum ederken aynı dönemde Japonya'dan sadece dört kez bahsetti. (Casey, s. 39–40).

240 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 38.

241 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 221–222; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 38.

242 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 271–273; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 285–289; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 182–185; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 117–118; Kennedy, s. 479–482.

Roosevelt'in konuşma yazarlarından Robert Sherwood'un ilerleyen dönemde ifade ettiği üzere Amerika nihayetinde savaşa girmeden altı ay öncesinde ABD ile İngiltere arasında bir "Anglosakson ittifakı" oluşmuştu. Bu ittifak "resmen Ödünç Verme-Kiralama Yasası ile başlamış," sonrasında "İngiliz-Amerikan erkânıharplerinin Washington'daki görüşmeleriyle kapalı kapılar ardında tamama ermişti."[243]

Roosevelt kış süresince çok ilerleme kaydetmişti. Başkan'ın danışmanlarının zorlamasına ihtiyatla boyun eğdiği destroyer anlaşması esnasındaki tereddüt hâli, Ödünç Verme-Kiralama atılımını başlattığı Aralık ve Ocak aylarında yerini cürete bıraktı. Ancak Roosevelt vites yükseltmeye hazır değildi. Sıkıntıyla geçen 1941 baharında cüreti Başkan'ı bir kez daha yalnız bıraktı. Kabinesinin nispeten "şahin" üyelerini hüsrana uğratan bir şekilde Roosevelt'in ihtiyatı yine öne çıktı.

İngiltere o ana dek ağır zorluklarla karşı karşıyaydı ve taahhüt edilen Amerikan yardımının fark yaratmaya başlamasına daha çok vardı. Ödünç Verme-Kiralama ve Amerikalılar ile yapılan ABC-1 askerî anlaşmasıyla kaydedilen ilerlemenin boşa çıkma ihtimali vardı. Mayıs itibarıyla İngiliz askerleri Yunanistan'dan çıkarılmış ve Girit'i yitirmişti. Alman işgalini önlemek üzere yapılmış nafile bir girişim olan Yunanistan macerası İngiltere'nin Kuzey Afrika üzerindeki kontrolünü zayıflatmıştı ve yeni, gözü pek komutan General Erwin Rommel idaresindeki Mihver kuvvetleri İngiliz hatlarını yarıp geçmek üzereydi. En kötüsü de Atlantik'te verilen zayiat da kış boyunca neredeyse iki kat artmıştı. Almanların korkulan son moda savaş gemisi *Bismarck* sefere çıkmıştı, İngiliz konvoylarını ezip geçmesi bekleniyordu. Durum kasvetli görünüyordu. İngiltere "Atlantik Muharebesi"ni kaybedecek gibiydi. Roosevelt'in ihtiyatına hususiyetle rahatsızlık ve öfke duyan Churchill "Şuursuzca kaderimize terk ediliyoruz." yorumunda bulundu.[244]

Başkan'ın infiratçı muhalifleri Ödünç Verme-Kiralama Yasası'na karşısında fazlasıyla geri adım atmış olsa da Roosevelt hâlâ zaman zaman "Senato'daki infiratçıların kendisinin hakkından gelmesinden,

243 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 270; alıntı için bkz. Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 289.

244 Kimball, *Forged in War*, s. 84'te alıntılanmıştır. Churchill'in bu dönemde Roosevelt'e karşı hissettiği hayal kırıklığına dair ayrıca bkz. Heinrichs, *Threshold of War*, s. 81; Freidel, s. 368.

Hitler'in aniden taarruza geçmesinden daha çok endişe duyuyordu."[245] Başkan bilhassa konvoy meselesi üzerinde bir türlü kesin karara varamıyordu. Nisan ayında donanmanın eskort sağlama planını desteklerken sonrasında bu fikre karşı çıktı. Kabinedeki "şahinler" yani Stimson, Knox, Ickes ve Morgenthau'nun baskısına rağmen Başkan direnmeye devam etti. Morgenthau'ya göre Roosevelt "kamuoyunun ABD'nin konvoy hazırlamasına henüz hazır olmadığı" kanaatindeydi. Başkan beklemekten yanaydı ve "'İngiltere'ye yardım edeceğiz diye canımızı dişimize takmaya' hazır değildi."[246] Emarelere bakılırsa Roosevelt eğer teşebbüste bulunsaydı kamuoyunu bu yönde sevk edebilirdi.[247] Başkan bunu sınamaktan yana değildi. 15 Nisan'da donanmanın Atlantik'teki devriyelerinin "güvenlik bölgesinin" önemli ölçüde genişletilmesini bir süreliğine kabul etti. Artık ABD donanmasının Atlantik'teki devriye sınırları, kabaca Afrika ile Brezilya arasında bir hattın batısına uzanıyor, Grönland ve Azor Adalarını da içine alıyordu. Atlantik'in bu geniş sahasında Amerikan donanma güçleri Alman denizaltılarının konumunu bildirecek, bunun haricinde kendileri tehdit altına girmediği sürece Almanlara saldırmayacak ya da konvoyları savunmayacaktı. Bu devriyeler kısa süre içinde Grönland ve İzlanda'da ve hayati nitelik taşıyan Atlantik rotasının her iki tarafında Amerikan mevcudiyetini beraberinde getirecekti. Roosevelt ayrıca bu dönemde donanmanın istediğinden az sayıda savaş gemisinin Pasifik'ten Atlantik'e nakledilmesine müsaade etti. Azorları işgal planları – bir sonuca ulaşmasa da – masaya yatırıldı.[248] Roosevelt daha ileri gitmek istemiyordu. Gemilere eskort sağlamayı reddetti.

245 Freidel, s. 368.

246 Blum, s. 251.

247 Nisan ve Mayıs aylarında gemilere eskort sağlamaya verilen desteğin arttığına dair bkz. Heinrichs, *Threshold of War*, s. 85.

248 Roosevelt Mayıs ayında Almanların "her an" İspanya ve Portekiz'e geçebileceğini düşündüğünden bunun önünü almak için Azorlar ve Yeşil Burun Adaları'nı zapt etmek üzere harekete geçilmesinde ısrar ediyordu. Başkan bir ay içinde 50.000 personellik çıkarma kuvveti hazırlanmasını istiyordu. Ancak kendisine bu kadar kısa sürede harekât için yeterli sayıda gemi bulunmanın zorluklarından bahsedildiğinde Roosevelt "geri adım attı." (Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, Wolfson Mikrofilmi 575, Henry Morgenthau'nun Başkanlık Günlükleri 1938–1945 [Microform], 0931 numaralı kare, 22.05.1941).

Başkan, denizleri kontrol etmek üzere verilen muharebede ilk kurşunu atan olmamakta kararlıydı.[249]

Nisan ve Mayıs ayları boyunca, savaşın en sıkıntılı ve başkanlığının da en telaşlı dönemlerinden biri esnasında Roosevelt maiyetine müstereddit, durma noktasına gelecek kadar ihtiyatlı bir izlenim verdi.[250] Sabık Fransa Büyükelçisi William Bullitt 23 Nisan'da görüştüğünde Başkan kendisine "en çok kafasına takılan sorunun kamuoyu olduğunu, Stimson'la tam da bu meselede bir tartışma yaşadığını" söyledi. "Stimson savaşa şimdi girmemiz gerektiğini düşünüyor. Başkan ise bir olay yaşanmasını beklememizin lazım geldiği kanaatinde ve Almanların bir olay çıkaracağına da emin."[251]

Başkan'ın harekete geçmiyor ve ağırdan alıyor olmasından dolayı Atlantik'in karşı yakasında Churchill'in de içten içe morali bozuluyordu. Mayıs ayının başında Roosevelt'e yazdığı, rahatsızlığını yansıtan mektubunu başbakanın danışmanları yumuşatmak durumunda kalmıştı.[252] İngiliz Başbakanı daha cesurca bir şekilde eyleme geçilmesini istiyordu. "Amerika derhal kendini bir muharip güç olarak bizim yanımızda konumlandırırsa" savaşın dengesini İngiltere lehine değiştirecek nihai bir fark yaratabileceğini öne sürdü.[253] Başkan Churchill'in bu taleplerini duymazdan geldi.

Washington'da bir ümitsizlik içinde olan Stimson, Knox ve Adalet Bakanı Jackson, "Başkan'a ülke adına kötü sonuçlar doğuracak başarısız bir liderlik tecrübe ettiğimizi anlatacak yazılı bir metin" göndermeyi tartışmak üzere Mayıs ortalarında Ickes'le görüştü. Bu isimler "milletin söylenenlerin sözde kalmasından bıktığı ve harekete geçilmesini

249 Freidel, s. 369–370; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 125–127; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 198; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 46. Roosevelt'in söylediği iddia edilen, Ickes'in Başkan'ın savaş ilanını ya da en azından konvoylara eskort sağlanmasını haklı gösterecek bir olayın vuku bulmasını beklediği sonucuna ulaşmasına sebep olan, "Dananın kuyruğu kopacak. Almanya yakında baltayı taşa vuracak" yorumu için bkz. Ickes, s. 466. Başkan 1941'in ilk altı ayında, kendisine daha aktif olarak muharip bir tutum izlemesi için gerekçe sağlayacağından Almanların Atlantik'te misilleme yapmasını hoş karşılayacağını yaklaşık olarak yedi kez ima etmişti (Casey, s. 14–15).

250 Barron, s. 91–94.

251 *For the President*, s. 512.

252 Lash, s. 309–310.

253 *Churchill and Roosevelt*, C84x, s. 182; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 199.

istediğinde" mutabıktı. Roosevelt savaşın durumuna ilişkin yapmayı planladığı mühim bir konuşmayı ertelemiş olduğundan son dönemde bırakın harekete geçmeyi Başkan'ın ağzından bir söz bile duyulmuyordu. Roosevelt bugünlerde yatağına çekilmişti, rahatsızdı; buna rağmen gücü kuvveti birkaç ismi kabul edecek kadar iyi görünüyordu. Missy LeHand,[254] mütemadiyen infiratçılarla müdahale yanlıları arasında kalan Roosevelt'in "tamamen çileden çıkmış olduğunu" düşünüyordu. Neticede protesto mektubu büyük ilgi görmedi. Yine de "hiçbirimiz Başkan'ın liderlikteki başarısızlığını izah edemiyorduk ve hepimiz küçük bir grup ile çepeçevre sarılmış olmasından, kendisine Kabine üyeleri dahil çoğu kişinin fiilen ulaşamıyor olmasından rahatsızlık duyuyorduk."[255] düşüncesi mevcuttu.

Savunma siyasetinin merkezinde bulunanların idarenin geri kalanına da sirayet etmiş gibi görünen rahatsızlığı göz önünde bulundurulduğunda, Başkan'ın Ödünç Verme-Kiralama'nın yasalaşmasından bu yana yapacağı ilk konuşmaya dair beklentiler yüksekti. Roosevelt'in söyleyebilecekleri üzerinde düşünen Morgenthau "bir sonraki adımın bizi savaşa sokabileceği hissine kapılmıştı." Hazine Bakanı, Harry Hopkins'e son on günde "İngiltere'yi koruyacaksak savaşa girmek zorunda kalacağız ve İngiltere'ye sadece Almanya'yı bombardımana tutmada sıçrama tahtası işlevi görmesi için bile ihtiyacımız var." sonucuna vardığını söyledi.[256]

Roosevelt nihayetinde *Bismarck*'ın battığı haberinin ulaştığı 27 Mayıs akşamı büyük söylevini verdi. "Millet ile baş başa" konuşması için hazırlanan altı taslağın üzerinde birkaç isim sıkı çalışmıştı. Başkan bu söylevini çarpıcı bir etkisi olacak bir olağanüstü hâl ilanı ile bitirmek istiyordu. Konuşmasından birkaç saat öncesinde İngiliz başbakanına telgraf çekerek metninin "bundan iki hafta önce imkân dahi vermediğim kadar ileri gittiğini" bildirdi.[257]

254 Marguerite "Missy" LeHand, Roosevelt'in yirmi bir yıl sekreterliğini yapmış, Roosevelt ailesinin fahri bir üyesi hâline gelecek kadar onlara yakın olmuş bir çalışanıydı. (ç.n.)

255 Ickes, s. 512–513; Sherwood, *White House Papers*, 1. cilt, s. 293.

256 Blum, s. 253'te alıntılanmıştır. Ayrıca bkz. Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 455–456.

257 Larrabee, s. 55. Morgenthau 17 Mayıs'ta günlüğüne şahsi görüşünü şöyle not düştü: "[Roosevelt'in] bizi savaşa sokmaktansa savaşa itilmek zorunda kalmayı istediğini anladım." (Morgenthau Günlükleri, 0929 numaralı kare, 17.05.1941). Ayrıca bkz. Dallek, s. 265; Divine, *Roosevelt and World War II*, s. 42.

Söylev Roosevelt'in yaptığı en iyi konuşmalardan biri değildi. Beyaz Saray'ın dayanılmaz derecede sıcak Doğu Salonu'na davet edilen izleyiciler için hayal kırıklığına uğratıcı bir söylev olmuş olsa da sonrasında akın akın gelen telgraflar ziyadesiyle olumluydu; hatta Başkan beklediğinden çok daha iyi bir karşılık bulduğunu ifade etti.[258] Konuşmanın çoğu evvelki Aralık ayında yaptığı "millet ile baş başa" sohbetiyle aynı minvaldeydi. Roosevelt söylevin en etkili kısmında "İngiltere'ye ve İngilizlerle yan yana olanlara, Hitlerizm ve benzerlerine direniş gösteren herkese mümkün olan her şekilde yardım etmeye" söz verdi. Başkan "[Atlantik'te] yaptığımız devriyeler İngiltere'nin gerek duyduğu malzemelerin sevkini güvenceye alıyor. Malzemeleri ulaştırmak için lazım gelen tüm önlemler alınacak." diye ekledi. Roosevelt söylevini "Bu akşam savunmamızı milli kuvvet ve yetkilerimiz dahilinde azami ölçüde kuvvetlendirecek, süresiz olağanüstü hâl ilan ettim." sözleriyle zirvede tamamladı.[259]

Başkan'ın sözleri çarpıcıydı. Maiyetindeki bazı isimler Roosevelt'in belki de en nihayetinde son birkaç haftada yaşanan amaçsızca sürüklenme hâline dur dediğini düşündü. Belki de durumun yılın son döneminde alınan kararları şekillendiren aciliyeti yine bir rol oynayacaktı. Peki "sınırsız olağanüstü hâl" ilanı fiiliyatta tam olarak ne anlama geliyordu? Ertesi sabah basın toplantısında muhabirler Roosevelt'ten detay istediğinde Başkan bir anda önceki gece kaydettiği başarıyı mahvetti. Gazetecilere Kongre'den tarafsızlık yasasının iptalini istemeyi tasarlamadığını ifade etti. Gemilere denizden eskort sağlanmasını da emretmeyecekti. Roosevelt ayrıca kendisine yöneltilen, büyük silahlanma yarışında iş gücüyle yönetim arasındaki anlaşmazlıkları gidermenin zorluğuna dair bir soruyu "orası belli değil" diyerek başından savdı. ABD Başkanı nihayetinde süresiz olağanüstü hâlin faaliyete geçebilmesi için ta elli yıllık olağanüstü hâl kanunlarının yeniden yürürlüğe

258 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 298; Larrabee, s. 56; Burns, s. 99–101; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 202–203. Stimson, Hull'un konuşma metnini yumuşattığına adı kadar emindi. Savaş Bakanı, "bunalmış ve sıkılmış olduğundan konuşmayı pek beğenmemeye yatkındım ama kendisi [Hull] yine de iyi bir konuşma olduğunu düşündü." şeklinde not düşecekti (Stimson Günlükleri, 6 numaralı makara, 27–28.05.1941 tarihli yazıları).

259 *FDR's Fireside Chats*, s. 184, 187; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 296–298.

konmasına dayanan başkanlık kararnamelerinin gerektiğini kabul etti. Roosevelt de bu minvalde emirler vermeyi düşünmüyordu.[260]

Başkan'ın çekirdek kadrosu afallamış ve öfkelenmişti. Mayıs ayında Knox ile konvoy korumasının hemen devreye sokulmasını isteyen Savaş Bakanı Stimson dehşete kapılmıştı. Ickes "ardından bir harekete geçilmeyecekse olağanüstü hâl ilan etmenin anlamı yok" düşüncesinde olduğunu söylerken hakkını da vermek için, bunun en azından somut eylemin çerçevesini çizdiğini de ekledi. Hopkins, Başkan'ın "kuvvetli bir mevkideyken geri vites yaparak açıkça ilgisiz bir zafiyete düşmesine" anlam veremiyordu. Sherwood'un aklına gelen tek açıklama ise Başkan'ın "akıl sır ermez" bir karaktere sahip olmasıydı.[261]

Ne var ki Roosevelt'in çözülemeyen kişiliğinden daha derin başka sebepler ihtiyatını yönlendiriyordu. Bunlardan biri Başkan'ın kamuoyunu peşine takmadan şekillendirmede gördüğü problemdi. Kamuoyu yoklamalarında çoğunluğun az bir farkla Atlantik'teki konvoylara eskort sağlanmasından yana olması Roosevelt'in meseleyi ısrarla savunduğu takdirde Kongre'den geçirebileceğini işaret ediyordu. Ancak konvoylara eskort sağlanmasının Alman gemileriyle silahlı çatışmaya yol açarak ülkeyi savaşın eşiğine getirmesi işten değildi. Kongre'de ezici olmayan bir çoğunluk savaşta gerekli olan milli birliği sağlayabilir miydi? Ayrıca ülke şu an savaşa hazır mıydı? Söylev öncesinde yapılan anketler alışıldık çelişkili özellikler barındırıyordu. Halkın %68'i İngiltere'ye yardım etmenin savaş dışında kalmaktan daha önemli olduğunu düşünürken, biraz daha fazla bir dilimi Başkan'ın İngiltere'ye verdiği destekte ya çok ileri gittiği ya da kâfi gelecek kadar adım attığı kanaatindeydi. Ayrıca Amerikan halkının yüzde sekseni hâlâ savaşa girmeye doğrudan muhalifti.[262] Bu da Başkan'ı cesur hamleler yapmaktan alıkoymaya yeter de artardı bile. Roosevelt'i o dönem Beyaz Saray'da görenlerden birinin ilerleyen dönemde ifade ettiği gibi Başkan milletin başı olarak, geri dönülmeyecek bir karar vermemesinin daha tesirli olacağı düşüncesindeydi.[263]

---

260 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 463; Larrabee, s. 60; Burns, s. 101.

261 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 457, 463; Ickes, s. 526–527; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 299.

262 Larrabee, s. 62.

263 Barron, s. 98'de Benjamin V. Cohen ile bir mülakattan alıntı yapıyor.

Başkan'ı ihtiyatlı yapan bir diğer unsur da muhtemelen çok önemliydi. Roosevelt, Hitler'in baharda Sovyetler Birliği'ne taarruz emri verdiğini yılın başından beri biliyordu. Mart başında Sumner Welles bu bilgiyi Kremlin'e iletmekle görevlendirilmişti.[264] Şimdiyse istihbarat işgalin kapıda olduğunun sinyallerini veriyordu.[265] Büyük ihtimalle tam da bu sebepten Başkan 12 Haziran'da Almanların bir U-botunun Amerika'ya ait bir yük gemisi olan *Robin Moor*'u batırdığı haberi geldiğinde Atlantik'te çatışmanın tırmanmasından imtina ediyordu. Amerikan tarafının tepkisi zayıf oldu.[266] Zira Roosevelt Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne taarruzunun Atlantik'teki savaşın gidişatını tamamen değiştireceğini biliyordu. Sovyetler Birliği direnebilirse Batı'da yeni fırsatlar açılırdı.

22 Haziran 1941'de ABD Başkanı Almanların Sovyetler Birliği'ne muazzam bir taarruz başlattığı haberiyle güne başladı.

VII

Mayıs ile Eylül arasındaki kasvetli dönem Avrupa'daki demokrasiyi tamamen karartma tehlikesini doğurduğundan Roosevelt ve Amerika'nın izlediği siyaset muazzam bir mesafe kat etmişti. Hitler'in kuvvetlerin Sovyetler Birliği'ni işgali itibarıyla ABD, savaşa ne askeri ne psikolojik ne de siyasi olarak hazır olmanın yakınından bile geçmiyordu. Ancak Roosevelt'in özellikle de önce destroyer anlaşmasına sonra da Ödünç Verme-Kiralama programına dair aldığı kararlar, Atlantik'in her iki tarafı arasındaki birkaç ay içinde Hitler'e karşı tam tekmil bir askerî ittifaka

264 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 337, 342; Welles, *Time for Decision*, s. 135–136.

265 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 528; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 132; Dallek, s. 268. Stimson'un günlüğüne düştüğü şu not, Almanların savaş öncesinde verdiği ültimatomun geniş çevreler tarafından o günlerde dahi yanlış yorumlandığını gösteriyordu: "Almanların Rusları savaşla tehdit ederek kendilerinden muazzam büyüklükte bir avantaj elde etmek için Ruslara ziyadesiyle baskı uyguladığı, iki ülkenin savaş ile sonuçlanmak üzere olan bir müzakere hâlinde olduğu iddiaları gündemde bir numara. Tüm yazışmalardan anlaşılana göre, Rusya'nın savaşması ya da teslim olması ihtimalleri başa baş gidiyor. Ben tabii Rusların teslim olacağını düşünüyorum." (Stimson Günlükleri, 6 numaralı makara, 17.06.1941).

266 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 299; Ickes, s. 552; Freidel, s. 372; Lash, s. 339; Dallek, s. 267–268; Thomas A. Bailey ve Paul B. Ryan, *Hitler vs. Roosevelt: The Undeclared Naval War*, New York, 1979, s. 138–143.

dönüşecekti. Bu zamanla Alman diktatörünün yok edilmesinde önemli rol oynayacak bağları sağlamlaştırmada azami önem arz ediyordu. Alman Führer'inin de gayet bilincinde olduğu üzere zaman ve kaynak avantajı bundan böyle kendisinden yana değildi. Hitler bu avantajları kazanmak için daha fazla riske girmeliydi. Savaşın akıbeti o zamandan belli olmasa da şartlar Führer'in aleyhine gelişiyordu. İngiltere için ise durum tam tersiydi. İngilizler askerî bakımdan hâlâ zayıf durumdaydı ve Balkanlar ile Kuzey Afrika'da, en önemlisi de Atlantik'te geri adım atmak zorunda kalmıştı. Ne var ki ufukta ilk kez bir umut ışığından fazlası görünüyordu. Atlantik rotaları muhafaza edilebilirse Amerika'nın "demokrasi cephaneliği" kısa sürede İngiltere'nin emrine amade olacaktı. ABD'nin savaşa fiilen katılma ihtimali de artıyordu. Churchill'in 27 Nisan 1941 tarihli uluslararası radyo yayınını, filizlenen umudunu tasvir etmek üzere on dokuzuncu yüzyıla ait bir şiirden alıntı yaparak "Güneş doğuyor önünde, aheste aheste / Ama bak garba doğru, aydınlanmış topraklar."[267] şeklinde tamamlamış olması gayet doğaldı.[268]

Roosevelt destroyer anlaşması, Ödünç Verme-Kiralama programı ve devamındaki ihtiyatlı adımlarda zorlu seçimlerle karşı karşıya kalmıştı. Kendisine dört bir yandan tavsiye geliyordu. Daha hızlı git diyenler de vardı; yavaşla, dur diyenler de. Sendelemiş, tereddüde düşmüş, danışmanları ve kamuoyu yoklamalarının baskısını hissetmişti. Ancak ABD Başkanı azami ihtiyatla ilerleme kaydetmiş olsa da Ödünç Verme-Kiralama programına dair cesareti öne çıkıyor ve bu hayati önem arz ediyordu. Her ne kadar program kapsamında ilk etapta gönderilen yardımlar sonradan gönderileceklerle karşılaştırıldığında küçük ölçekli olsa da Ödünç Verme-Kiralama kararı alınmasaydı İngiltere'nin mevkii hızla ve öngörülemez biçimde kötüye gidecekti. İngilizlerin dolar rezervleri gitgide azalır ve Atlantik Okyanusu'ndaki kayıpları da tırmanırken içinde bulundukları vahim durum çok yakında umutsuz bir hâl almaya başlayacaktı. Ödünç Verme-Kiralama programı taraftarlarının bir kısmının söz konusu dönemde iddia ettiği üzere İngiltere'nin altı ay içinde Hitler ile barış müzakereleri yapmaya çalışmak durumunda

267 Victoria dönemi İngiliz şairi Arthur Hugh Clough'un "Say Not the Struggle Nought Availeth [Deme Sakın Nafile Bu Mücadele Diye]" başlıklı, azimle çalışmanın önemine vurgu yapan şiirinin son iki dizesidir. (ç.n.)

268 Churchill, *Great War Speeches*, s. 102; Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. 3: *The Grand Alliance*, Londra, 1950, s. 210; *Churchill and Roosevelt*, s. 178.

kalması pek mümkün değildi. Roosevelt hükümeti gibi İngiliz hükümeti de Almanların Sovyetler Birliği'ne taarruz etme planlarından ve Doğu Cephesi'nde muazzam boyutta bir silahlı kuvvet yığdığından haberdardı. Alman-Sovyet savaşı uzun sürdüğü takdirde Ödünç Verme-Kiralama yardımları olmasa dahi bu kuşatılmış hâldeki İngiltere'yi rahatlatırdı. Gelgelelim bu yardımlar olmadan İngiltere'nin kaynakları doğuda kontrolden çıkmış savaşın yeni şartları söz konusuyken bile ne kadar süre dayanabilirdi, orası hâlâ belirsizliğini koruyordu.

Bu cevapsız sorudan daha önemli olan Ödünç Verme-Kiralama yardımının Amerika'yı neticeleri olacak bir yükümlülük altına sokmuş olmasıydı. Amerika için savaşa giden yol daha kesinleşmemiş olsa da Roosevelt'in danışmanları Ödünç Verme-Kiralama'nın ardından en nihayetinde savaş dışı kalmanın imkânı olmayacağı gibi isabetli bir değerlendirme yapmıştı. Üretilen malzemelerin Atlantik'in dibini boylamayacağı garantisinin verilmesi, konvoylara okyanusun karşı kıyısına kadar nezaret edilmesi gerekeceği anlamına geliyordu. Bu da şüphesiz okyanusta "hadiselere" yani gemilerin vurulması ve batırılmasına yol açacaktı. Bizzat Roosevelt'in de dikkat çektiği üzere bu da savaş anlamına gelirdi.[269] Bu sebepten ötürü gemilere eskort emrini vermeye gönülsüzdü ve o aşamaya ancak sonbaharda gelecekti. Başkan'ın "savaş kabinesinin" bazı üyeleri (savunma alanındaki beyin takımı) yalnız konvoyların emniyetini sağlamanın değil, Atlantik Muharebesi'ne fiilen katılmanın da gerektiği konusunda herhangi bir yanılgı içinde değildi. İş sadece muharebeye katılımla da kalmayacaktı. Bazı isimler Amerika en nihayetinde illa müdahil olacaksa bunun denizden ve havadan gerçekleşeceğini, Birinci Dünya Savaşı'nda yaşananın aksine karadan asker göndermenin lüzumu olmayacağını düşünmüştü. Ne var ki Roosevelt'in askerî danışmanları kendilerini kandırmıyordu. Onlar savaşın yalnız Amerikan askerlerinin Avrupa'da savaşmak üzere kıtaya sevkiyle kazanılabileceğine gittikçe daha da emin oluyordu.

Roosevelt'in davranışlarının altında yatan sebepleri inceledik. Peki ABD Başkanı farklı bir tutum izleyebilir miydi ve izlemeli miydi?[270]

269 Freidel, s. 369.

270 Charles Callan Tansill, *Back Door to War: The Roosevelt Foreign Policy* (Chicago, 1952) adlı eserinde Roosevelt'i eleştiri yağmuruna tutuyor, revizyonist cenahta yaygın bir görüş olduğu üzere Başkan'ın fiilen Amerika'yı savaşa sokmaya çalıştığını

İnfiratçıların istediği yoldan gitseydi İngiltere'nin mecburen kendisi ve imparatorluğunun geri kalanını büyük zafiyete düşürecek bir barış müzakere etmesi ihtimali muazzam ölçüde artardı. Ancak bu yöntem hiçbir zaman muhtemel olmamıştı. Zaten yapılması mümkün değildi. Münih Konferansı'ndan beri yalnız daha "şahin" üyeleri değil Roosevelt idaresinin tamamı Hitler'in ABD'ye ve batı yarımkürenin bütününe doğrudan tehdit oluşturduğu görüşünü benimsemişti. Pasifik'in karşı yakasından Japonya'nın teşkil ettiği tehdit de Amerika'nın savunma kapasitesini kuvvetlendirmenin aciliyetini önemli ölçüde arttırdı. Avrupa'da savaş başladıktan ve özellikle de Hitler'in askerleri İskandinavya, Benelüks ve Fransa'yı istila ettikten sonra Amerikan halkı karşılarındaki tehlikenin devasa boyutunu süratle idrak etmeye başladı. Ama İngiltere'ye (ve mağlup olana dek Fransa'ya) yardıma verilen destek kuvvetliydi. Tamamen infiratçı olan çizgiyi destekleyen nüfusun ancak üçte biriydi ve bu oran da gittikçe azalıyordu. Kamuoyu yoklamaları bir kenara bırakılırsa Roosevelt'in önce 1940 Aralık'ı sonra da 1941 Mayıs'ında yaptığı "millet ile baş başa" sohbetine verilen muazzam olumlu tepki savaşa müdahil olmadan İngiltere'ye azami yardımda bulunma siyasetinin yaygın destek bulunduğunu gösteriyor. Kamuoyu atmosferi – kuşkusuz yalnız yönetimin girişimlerine mukabele ederek değil, etkisinde de kalarak – bu şekildeyken infiratçı bir politikada ısrar edilmesi tamamen başarısızlığa mahkûm olurdu.

1941 Mayıs'ı itibarıyla Stimson, Knox, Stark, Morgenthau ve diğerlerinin teşvik ettiği müdahalede bulunulması Roosevelt'in izlediği siyasetten daha akıllıca olur muydu? Hollanda'nın silahlı kuvvetlerinden

iddia ediyor. Roosevelt'i tenkit eden çağdaşlarından biri olan Charles A. Beard'ın *President Roosevelt and the Coming of War 1941: A Study in Appearance and Realities* (New Haven, 1948) adlı eserindeki iddialarını şekillendiren de benzer bir yaklaşım. Flynn eleştiri oklarını ekseriyetle Başkan'ın iç siyasetine çevirmiş olsa da Roosevelt bir yandan barış öğüdünde bulunurken diğer yandan Amerikan askerlerini yabancıların savaşına göndermeme sözünü verdiği "1940 Ekim'i gibi erken bir tarihte savaşa girmeye karar vermiş" olduğunu iddia ediyor. (s. 295) Frederick W. Marks III, *Wind over Sand: The Diplomacy of Franklin Roosevelt*, Athens, Georgia, ABD, 1988 (alıntı s. 288) künyeli çalışmada, Alman ve Japon ordularını harekete geçiren dürtülere dair bir hayli bonkör bir yorumla birlikte, Roosevelt'in at gözleriyle bakarak ve basite indirgediği idealizmi yüzünden "barışa kapılarını gereğinden fazla kapattığı" görüşü de benimseniyor. Literatürde Başkan'ın izlediği dış siyasete getirilen yorumlar arasında büyük ayrım mevcut ve ihtilaflar hâlâ devam ediyor.

daha küçük bir orduyla, el altında savaş uçağı ya da gemisi olmadan 1940 bahar ve yazında yalnız sembolik değeri bulunan bir müdahale yapılabilirdi. Donanma ordu kadar zayıf değildi. Ancak ona da Atlantik'in yanında Pasifik'te Japonları yıldırmak için ihtiyaç vardı ve bu durum kaynakları hâlihazırda zorluyordu. Donanmanın ya da bir kısım kuvvetinin Atlantik'e sevki Tokyo'ya açık bir mesaj iletirdi. Japon kuvvetleri Güneydoğu Asya'ya daha evvelden yayılabilir, bu da İngilizlerin bölgedeki savunması adına ciddi sonuçlar doğururdu. Bu esnada İngilizlerin yanında Amerikan gemi nakliyatı da Atlantik'te Alman U-botlarına yem olacaktı. Bunun İngiltere'ye gönderilecek malzeme ikmaline dişe dokunur bir faydası olmazdı. Bunların hiçbiri Avrupa'daki durumda bir fark yaratmazdı. ABD'nin yapacağı hiçbir şey Hitler'in Batı Avrupa'yı fethinin önünü alamazdı.

1941 baharı itibarıyla durum değişmişti. Silahlanma yarışı hız kazandıkça Amerikan askerî kuvveti hızla büyüyordu. Amerika'nın deniz kuvvetlerinin fiili yardımı (Mayıs ayında Alman *Enigma*[271] kodlama makinesinin şans eseri ele geçirilmesi ve U-botların şifrelerinin süratle kırılmasıyla gelecek altı ay boyunca okyanusta verilen kayıplar düşüşe geçmiş olsa da) İngilizlerin Atlantik'teki kayıplarını önemli ölçüde azaltırdı.[272] Hitler bu aşamada Amerika ile deniz savaşına girmekten imtina ediyordu. Amerikan kamuoyunda savaş yanlılığı Berlin'de doğuda ikinci cepheyi açmaya dair tedirginliği tırmandıracaktı. Hitler'in doğuda şans eseri bir şekilde uzun sürecek kanlı bir çatışmaya çekilme ihtimali tam da Amerikalıların ve de İngilizlerin gerçekleşmesini umduğu şeydi. Her halükârda Hitler'in Sovyetler Birliği'ni süratli ve yıkıcı bir taarruzda yok etme niyetinden vazgeçeceğine dair bir işaret bulunmuyor. Aslında Hitler ABD'nin topyekûn mali ve askerî kuvvetiyle hesaplaşmadan evvel iki üç yıl kadar zaman kazanmak istediğinden muhtemelen sadece Sovyetler Birliği'ni hızlıca nakavt ederek İngiltere'yi müzakere masasına zorlayacağı tespitinde haklı olduğunu düşünürdü.

271 II. Dünya Savaşı'nda Alman ordusunun stratejik mesajları şifrelemek için kullandığı kodlama cihazı. (ç.n.)

272 Van der Vat, s. 196–201; David Stafford, *Roosevelt and Churchill: Men of Secrets*, ciltsiz baskı, Londra, 2000, s. 60. Zayiatın Alman donanmasının şifreyi değiştirdiği 1942'de tekrar tırmanmasına dair bkz. Ronald Lewin, *Ultra Goes to War: The Secret Story*, ciltsiz baskı, Londra, 2001, s. 209–210.

Hâliyle Fransa'nın mağlubiyeti ile Barbarossa Harekâtı'nın başlangıcı arasındaki dönemde müdahale, Alman taarruzunun vahşetini ya da adresini değiştirmede ciddi boyutta bir kazanç getirmezdi. Peki Amerika dahilinde ne gibi neticeleri olurdu? Ülkeyi savaşa sokmak için herhangi bir teşebbüs büyük ve sert bir muhalefetle karşılaşırdı. Kamuoyu yoklamalarından anlaşıldığı üzere halkın yüzde sekseni 1941 Mayıs'ında dahi müdahale karşısındaydı. Roosevelt Amerika'yı savaşa soksaydı 1941 Aralık'ından sonra yaşananların tam tersi yaşanır, milli birlik ve ahenk bozulurdu.

Ancak bunu sormanın bir yararı yok. Roosevelt hiçbir şekilde Amerika'yı savaşa sokmayı düşünmedi. Buna teşebbüs etseydi, süratle ve – yalnız infiratçılardan değil – sert bir tepkiyle kendisine 1940 Ekim'inde Boston'da yaptığı konuşma anımsatılırdı. Roosevelt ikinci başkanlık dönemi için seçim kampanyası sürecinde yaptığı bu konuşmada Amerikan askerlerini yabancıların savaşına göndermeyeceği sözünü vermişti. Her halükârda ülkedeki kamuoyunun durumundan farklı olarak, Kongre'yi savaş ilan etmeye zerre kadar ikna şansı olmadığının bilincindeydi.

Amerika'da Roosevelt'in en yakın danışmanları arasındakiler dahil müdahale yanlıları ve İngiltere'de birçok isim Amerika'nın savaşa girmeye gönülsüzlüğüne sabırsızlık ve eleştiriyle yaklaşıyordu. Gelgelelim her ne kadar öfkelendirici olsa da Başkan'ın ihtiyatı makuldü. Roosevelt hepsinden öte ülkeyi dikkatli adımlarla sırat köprüsünden geçirmeyi başarmıştı. Savaş en nihayetinde Başkan'ın bir eyleminin değil düşman kuvvetlerinin taarruzunun sonucunda kapıyı çaldığında bu ihtiyatın hayati bir önemi olduğu anlaşılacaktı.

6

Moskova, 1941 Baharı-Yazı

Stalin Kimseye Kulak Asmıyor

Almanya asla kendi kendine Rusya'ya taarruza geçmeyecek, onu kafanıza sokun... Almanları hudutta tahrik ederseniz, bizim iznimiz olmadan hareket ederseniz kelleniz gider haberiniz olsun.

Stalin, 1941 Mayıs'ının ortasında, komutanlarına

"Lenin bize büyük bir miras bıraktı ve onun takipçileri olan bizler ise bu mirasın içine ettik."[1] Stalin, 22 Haziran'da Alman işgali Sovyetleri

1 Anastas İvanoviç Mikoyan, *Tak biylo* [Ru. Böyleydi], Moskova, 1999, s. 390. Dmitri Volkogonov, *Stalin: Triumph and Tragedy*, New York, 1991, s. 410'da da alıntılanmıştır. Bkz. s. 607, 11. not. Edvard Radzinsky, *Stalin*, New York, 1996, s. 468'de, (Stalin bu yorumu yaptığı esnada Mikoyan'ın aksine yanında bulunmayan) Halk Komiserleri Konseyi'nin baş yönetici asistanı Y. Çdaev'in basılmamış anılarından benzer bir küfrü aktarıyor. Ayrıca bkz., Simon Sebag Montefiore, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, Londra, 2003, s. 330, 331 n. (aynı yorumun değişik aktarımlarından bahsediyor); Roy Medvedev ve Zhores Medvedev, *The Unknown Stalin: His Life, Death, and Legacy*, Woodstock/New York, 2004, s. 242'de Kruşçev'in anılarından ("batırdık" olarak geçiyor) aktarıyor (Rusçasından; *Khrushchev Remembers*, ed. Strobe Talbott, Londra, 1971, s. 591'de (İngilizce çeviri) 1956'daki kınama konuşmasını aktarırken "Lenin'in tüm eserlerini yitirdik." olarak ifadeyi sansürlüyor. Kruşçev o toplantıda bulunmuyordu ve mevzubahis ifadeyi Beria'dan duyduğu anlaşılıyor. Sergo Beria, *Beria: My Father*, Londra, 2000, s. 70'te, "Lenin bize bir devlet bıraktı ve biz de bok ettik." Şeklinde okuyucuya aktarıyor. Gelgelelim bu aktarımda Savunma Komiseri Semyon Konstantinoviç Timoşenko'nun o esnada mevcut olduğunu söyleniyor ancak Stalin bu yorumu yakın ekibiyle birlikte generallerin yanından ayrıldıktan sonra yapıyor. Mikoyan haricinde bu söze doğrudan şahit olanlardan kaydını düşen tek kişi Vyaçeslav Molotov (*Molotov Remembers: Inside Kremlin Politics: Conversations with Felix Chuev*, Chicago, 1993, s. 39). Dışişleri Komiseri, "batırdık" olarak

gafil avladıktan altı gün sonra Savunma Komiserliği'ne yaptığı kasvetli geçen ziyaretten çekirdek kadrosuyla ayrılırken bu umutsuz anda sövdü. Stalin'in, Alman ordusunun taarruzun ilk dalgasında birkaç gün içinde Sovyet hududundan içeri süratle 480 kilometre kat etmesi, muazzam sayıda Sovyet askerini esir alması yahut öldürmesine ve binlerce tank ile uçağı imha etmesine yol açan feci muhakeme hatasının sorumluluğunu kabul etmeye en yakın olduğu andı bu. Stalin'in kendisine o gün eşlik eden baş yoldaşları, (kendisinden "Taş Kıçlı" olarak bahseden yoldaşlarını üst perdeden bir tavırla Lenin'in aslında kendisini "Demir Kıçlı" olarak adlandırdığını söyleyerek düzelten haşin, inatçı Dışişleri Komiseri[2]) Vyaçeslav Molotov, Komünist Parti'nin labirent misali bürokrasisini idare eden Georgi Malenkov, devlet güvenliğinin başı Lavrenti Beria ve (dış ticaret uzmanı) Anastas Mikoyan'dı.[3] Bu isimler Stalin'in samimi feveranından anlaşıldığı üzere faciada kendilerinin de payı olduğunun ima edilmesinden memnunlar mıydı, orası bilinmiyor. Sebatkar bir şekilde sadık Molotov'un müşterek sorumluluğu kabul etmeye hazır olduğu kesindi. Hata bu kabulünü diktatörün ölümünden uzun yıllar sonra da devam ettirdi.[4] Diğerleri farklı bir tutum izlese dahi çenelerini tutacak ve hepsinin malumu olan, başlarına felaket getiren hayati kararları sadece ama sadece Stalin'in aldığını dillendirmeyecek kadar akıllıydılar.

---

aktarıyor. Birmingham Üniversitesi'nden müteveffa Dr. Derek Watson'a Stali ifadesini aktaran metinler konusundaki tavsiyeleri için minnettarım.

2 Montefiore, s. 34.

3 Volkogonov, s. 410'da Politbüro üyesi, partinin Leningrad'daki en yetkili ismi ve Stalin'in yakın mesai arkadaşı Andrey Jdanov ile sabık Savunma Komiseri Mareşal Kliment Voroşilov'u da dahil ediyor. Jdanov'un geçirdiği hastalık sonrasında toparlanmak üzere Alman işgalinin hemen öncesinde gittiği Karadeniz kıyısındaki Soçi'deki tatilinden dönüp dönmüş olmadığı belli değil (*Molotov Remembers*, s. 25; ve Mikoyan, s. 380). Ne Molotov ne de Mikoyan Jdanov'un katılımından bahsediyor. Mikoyan'ın hatıratında da (s. 390'da) Voroşilov'un Savunma Komiserliği'ne gittiği aktarılmıyor ve Stalin'in yanında yalnız Molotov, Malenkov, Beria ve kendisinin adını anıyor.

4 *Molotov Remembers*, s. 39. Savaştan sonra Politbüro'nun, Yahudi olan eşine karşı iddia ettiği gülünç vatana ihanet suçlamasına inanmaya, masum olduğunu söyleyen eşine inanmamaya hazır olacak kadar Staline'e sadık kalmaya devam eden bir adam portresi için bkz. Roy Medvedev, *All Stalin's Men*, Oxford, 1983, s. 82–112; Molotov'un tüm kariyerine dair bkz. Derek Watson, *Molotov: A Biography*, Londra, 2005.

Farklı cenahlardan birçok ismin Stalin'i Alman taarruzunun kapıda olduğunun aleni belirtileri konusunda uyarmasına, hatta işgalin tarihini bile bildirmesine rağmen Sovyet lideri kimseye kulak asmıyordu. Taarruzdan sadece beş gün önce Devlet Güvenliği Komiseri Vsevolod Merkulov Sovyetlerin bir ajanının raporunu Stalin'e iletmişti. Raporda askerî harekâtın eli kulağında olduğu uyarısı yapılıyordu. Stalin'in rapora cevabı şu oldu: "Yoldaş Merkulov... Alman hava kuvvetleri komutanlığındaki 'kaynağına' git, anasını becermesini söyle. 'Kaynak' falan değil bu, *yanlış bilgi* yayıyor. J. St."[5] Stalin'in bu şekilde kim ne derse desin kendi iç güdülerinin ve muhakemesinin doğruluğuna emin olduğunu, alametifarikası olduğu üzere karşısındakini rencide edici bir şekilde ifade ediyordu. Hâliyle 22 Haziran sabahının erken saatlerinde yaşadığı şok ve dehşet bu tarihten evvel kendinden fazlasıyla emin olduğundan çok daha büyüktü. Altı gün sonra – her ne kadar sorumluluğu yaysa ve kaba sözlerle dile getirse de – yapılan feci hataları kendisinden beklenmeyecek bir şekilde kendiliğinden kabullenmesi, yapıldığı takdirde felaketin önlenebileceği başka seçeneklerin de var olduğunun fakat hiçbirinin tercih edilmediğinin zımni olarak ikrarıydı.

Geçmişe dönüp bakıldığında Stalin'in, ülkesini bekleyen büyük tehlikeye dair tüm uyarılara rağmen harekete geçmeme, kimseye kulak asmama yönündeki kararı savaşın en anlaşılmaz kararlarından biri gibi görünüyor. Paranoyaklık derecesinde kuşkulanan çok şüpheci bir adam olan Stalin'in Hitler'in niyetlerine dair nasıl kandırıldığını anlamak ziyadesiyle zor. Stalin farklı yolları tercih etseydi tarih şüphesiz farklı bir gidişatta ilerlerdi. Peki önündeki seçenekler nelerdi? Daha yakından bir incelemeye tabi tutarsak bu seçenekler geçmişe bugünden bakıldığında göründüğünden daha müphem ve kısıtlı görünüyordu belki de. Stalin'in kritik kararının öyküsü Sovyet diktatörünün keyfi bir şekilde kapris yapmış olmasına, pek inandırıcı gelmeyen gaflet içinde olduğu düşüncesine ya da ahmakça inat etmiş olmasına isnat edilemeyecek kadar çetrefilli bir hadise. Şimdi bu öyküyü aydınlığa kavuşturmaya çalışacağız. İlk olarak Sovyetler Birliği'nin nasıl yönetildiği ve Stalin'in sisteminde kararların nasıl alındığından başlayacağız.

5 Medvedev ve Medvedev, s. 237'de alıntılanmıştır; Ayrıca bkz. (çeşitli tercümeleriyle) David E. Murphy, *What Stalin Knew: The Enigma of Barbarossa*, New Haven/Londra, 2005, s. xv içinde.

I

Hitler 1 Eylül 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın başlamasıyla neticelenecek Polonya işgalini başlattığında yakında altmışıncı doğum gününü kutlayacak Josef Stalin on yıldan uzun süredir Sovyetler Birliği'nin diktatörüydü.[6] Hitler'in diktatörlüğünün başlangıcı net olarak 1933 Ocak'ının son günlerinde vuku bulan çarpıcı olaylarla iktidara gelişine tarihlenmesinin aksine Stalin'in otokrasisi belirli bir an veya olaya dayandırılamıyor. Sovyet diktatörü, Lenin'in idaresinde bulunan önde gelen Bolşevikler zümresine üyeyken iktidarı su götürmez, sınırlandırılamaz ve Sovyetler Birliği'nin idaresinde azami derecede belirleyici bir mevkiye adım adım ama aynı zamanda amansızca yükselmişti.

Almanya'da Hitler'in diktatörlüğü, erişilmez ve yanılmaz "büyük liderin" iradesine itaat ön kabulüne bağlıydı. Tam aksi olacak şekilde Stalin'in diktası ise Sovyet idaresinin temelini oluşturan kolektif hükümete dayanıyordu. Lenin'in önceliği her ne kadar tartışmasız kabul edilmiş olsa da kendisi Sovyetleri bir çeşit müşterek liderlik ile idare etmişti. Parti liderliğinde izlenecek siyasete dair ateşli tartışmalar sıkça yaşanırdı ve Lenin de Bolşevik Devrimi'nden sonraki ilk yıllarda bunu kabul ediyordu. 1924'te Lenin'in ölümünden sonra Stalin partinin sekreterliğindeki ve idari sistemindeki ustalığı sayesinde içerideki sert bir güç çatışmasından muzaffer çıkmıştı. Tarımın kolektivizasyonu ve sınai kalkınmanın hızını arttırmak üzere 1928 sonunda tanıtılan ve ertesi yıl baharda resmen hayata geçirilen Birinci Beş Yıllık Plan süresince birkaç yıl Stalin Sovyet liderliğinde eşitler arasında birinci konumdaydı. Müşterek idare makbul idare yöntemi olarak muhafaza ediliyordu. Politbüro'nun önde gelen üç üyesi 1929 yılının başında Stalin'i, Bolşevik geleneğine göre partinin Merkez Komitesi tarafından müşterek olarak alınması gereken kararları tek başına almak için gücü gasp etmekle sertçe eleştirdi. Bu isimler "Müşterek kontrolün bir kişinin eline verilmesine karşıyız." ilanında bulundu.[7] Ama iş işten geçmişti. Stalin hâlihazırda dizginleri ve karar alma mekanizmasını eline almıştı. Kendisine karşı duranları da unutmadı.

---

6 1939 Aralık'ındaki şatafatlı doğum günü kutlamalarına dair bkz. Robert C. Tucker, *Stalin in Power: The Revolution from Above, 1928–1941*, New York, 1990, s. 607–609. Aslında Stalin'in iddiasının aksine 21 Aralık 1879'da değil, 6 Aralık 1878'de doğduğu kanıtlandı (Robert Service, *Stalin: A Biography*, Londra, 2004, s. 15).

7 Tucker, s. 119'da alıntılanmıştır.

Beş yıl sonra partinin Leningrad'daki bir numaralı ismi Sergey Kirov'un suikasta kurban gitmesi Stalin için mutlak güce giden yolda bir başka basamaktı ve hayati niteliği bulunuyordu. Suikastın arkasında Stalin'in olduğu kanıtlanmadı. Alakası yok gibi görünüyor.[8] Ancak bazılarının kendisine muhtemel rakip olarak gördüğü, partinin önde gelen isimlerinden birinin ortadan kaldırılmasından en çok fayda gören Stalin olmuştu. Kirov cinayetinin Stalin'in, etrafındakilere karşı hâlihazırda öne çıkmış paranoyak kuşkusunu ve kendisinin ayağını kaydırma teşebbüslerinden duyduğu ciddi korkuyu daha da alevlendirdiği anlaşılıyor. Bu suikast kendisine muhalif olduğundan şüphelendiklerine topyekûn bir taarruza dönüşecek olayların başlangıcına işaret ediyordu. Belki de işe yaramıştı. Zira manidardır, birçok kez hayatına kastedilen Hitler ile karşılaştırıldığında Stalin bir suikast planının kurbanı olmadı. Yakında Sovyet vatandaşlarına karşı olağanüstü, sınır tanımayan bir terör dalgası başlatılacaktı. Stalin'in ekseriyetle temelsiz ancak frenleyemediği kuşkuları acımasız, muazzam tasfiyeleri tetikledi. Bu tasfiyeler parti kadrolarının tüm kademelerini kasıp kavurdu, en önde gelen Bolşeviklere ve eskiden Lenin'e yakın yoldaşlara geldiğinde dahi durmak bilmedi, derin ve mukadder neticeleri olacak şekilde Kızıl Ordu liderliğini imha etti. Stalin'in şahsi gücü bu süreç boyunca muazzam ölçüde büyüdü.

"*Büyük Terör*"[9] olarak anılan tasfiyeler en tepeden başlatıldı. Stalin 1937-1938 yıllarında parti, hükümet, ordu, istihbarat ve rejimin diğer teşkilatlarından 44.000 kurbanın ismi bulunan 383 listeyi onayladı.[10] Bu rakam Stalin'in kendi halkına karşı yürüttüğü akla ziyan saldırısının mağduru olacakların ufak bir parçasıydı. Partinin en yüksek kademelerinden, tanınan ve uzun yıllardır hareketin bir parçası olan Bolşevikler ilk kurbanları arasındaydı. Stalin, kendisinin tek ve meşru varisi olduğu iddiasının önünde durabilecek, Lenin'in idaresindeki "altın çağı" tecrübe etmiş olan isimleri dahi temizlemeye çalıştı.[11] Stalin'in

8 J. Arch Getty, "The Politics of Repression Revisited", J. Arch Getty ve Roberta T. Manning (ed.), *Stalinist Terror: New Perspectives*, Cambridge, 1993, s. 43–49 içinde.

9 SSCB'de "Büyük Temizlik" ya da "Büyük Terör" olarak adlandırılan, 1936-1938 yılları arasında toplumun bütününe nüfuz eden baskı ve tasfiye dönemi. (ç.n.)

10 Tucker, s. 444.

11 Moshe Lewin, *The Making of the Soviet System: Essays in the Social History of Interwar Russia*, New York, 1985, s. 308–309.

"düşmanlarımızı bitirmemizin zamanı geldi zira orduda, kadrolarda, hatta Kremlin'de bile varlar." şeklinde konuştuğu ifade ediliyordu.[12] Ne var ki tasfiyelerin bir diğer amacı da partinin ve Sovyetler Birliği'nin kadrolarının tüm kademelerinin baştan ayağa yenilenmesiydi. Gerek aşağı tabakadan parti üyelerinden gerekse makam mevki sahibi olmak için fırsattan istifade etmek isteyenlerden ideolojik açıdan inanmış olanlardan veya her iki gruptan da bu tasfiyelere gönüllü olarak yardımda bulunanlar eksik olmuyordu. İnsanlar eski yoldaşlarını, hatta dost çevresi ve ailesinden kişileri jurnalleyip gizli polis NKVD'nin (İç İşleri Halk Komiserliği) merhametine teslim ediyordu.

Mevzubahis kurum Stalin'in Sovyet rejimini kontrolünde hayati öneme sahip dayanaklarından biriydi ve bu teşkilata hususi bir mevki verilmişti. Komiserliğin başı sadece Stalin'e karşı sorumluydu, memurlarına dolgun maaş ve sadakatlerini teşvik etmek için birçok maddi prim verilirdi. Aynı zamanda örgüt dahilinde salgın hâle gelmiş yozlaşma ve suç ayyuka çıktığında da sorumluluğu olanlar gaddarca cezalandırma yöntemleriyle tehdit edilirdi.[13] NKVD 1937 Temmuz'unda tasfiyeler için muazzam bir bütçeyle desteklenen eylem planını Politbüro'ya getirdi. Kurşuna dizilecek 75.000, kamplara gönderilecek de 225.000 kişilik hedef listesi sundu. Politbüro'nun tasdik ettiği planın tasarlanan hedef listesinin yalnızca asgari çerçevesini sunduğu anlaşılacaktı. Tasfiye başlatıldığında parti tabanındaki eylemciler eline geçirebildikleri sözde "düşmanları" silip süpürme serbestisinin bir kere tadına vardıktan ve NKVD ajanları "kotaları" doldurmaya giriştikten sonra program kendi ivmesini kazandı. 1937-1938'de 700.000 kadar kişi kurşuna dizildi, bir buçuk milyon vatandaş da tutuklandı.[14]

Parti kadroları kısa sürede kendini tamamen Stalin'e sadık olanlarla yenileyebildi. Ancak Kızıl Ordu'da bu felaketin etkisi daha uzun sürdü. Silahlı kuvvetlerdeki tasfiyelerin amacı da aynıydı; gerçek ya da hayali tüm muhalefeti ekarte etmek ve orduyu da siyasi liderliğe kayıtsız şartsız, azami sadakat besleyen bir unsura dönüştürmekti. Gelgelelim partinin yeni memurları kolaylıkla eğitilebilirken, yitirilen askerî liderlik ve teknik kabiliyetler bir gecede yenilenemezdi. Böylesi

12 Montefiore, s. 197'de alıntılanmıştır.

13 Moshe Lewin, *The Soviet Century*, Londra, 2005, s. 100–104.

14 Lewin, *The Soviet Century*, s. 100, 106–107.

alanlardaki kayıplar devasa boyuttaydı. 1937-1938 yıllarında toplamda 34.301 subay tutuklandı yahut silahlı kuvvetlerden ihraç edildi. Yaklaşık yüzde otuzu 1940 başında görevine iade edildi. Ancak 22.705'i ya kurşuna dizildi ya da faili meçhule kurban gitti.[15] Kızıl Ordu'nun "kellesi alınırken" üst rütbeler bundan orantısız şekilde zarar gördü.[16] Yüksek askerî önderliğin 101 üyesinden 91'i tutuklandı, bu 90 ismin 80'i vurularak idam edildi. Aralarında Sovyetler Birliği'nin beş mareşalinden (en yüksek askerî rütbe) üçü, dört ordu komutanından üçü, tüm askerî bölgelerin başları, bölge komutanlarının neredeyse tamamı, hava kuvvetlerinin tüm komutanları ve donanmanın iki amirali bulunuyordu.[17] Ekseriyeti, Sovyet karşıtı eylemlerde bulunulduğuna dair absürt, düzmece suçlamaların kurbanı oldu.

Tasfiyenin kurbanlarının en dikkat çekeni Sovyetler Birliği'nin en zeki askerî strateji uzmanı ve çağdaşlaşmış, iyi eğitilmiş, genişletilmiş ve teknolojik açıdan kalkındırılmış askerî örgütlenmenin baş savunucusu, aynı zamanda da planlayıcısı Mareşal Mihail Tuhaçevski'ydi. Tuhaçevski'nin tasfiyesi ordudaki temizliğin akıl almaz bir şekilde kendi özüne zarar veren yapısının en temel örneğiydi. Stalin, fil hafızası sayesinde, Kiev Polonyalıların eline geçtikten sonra 1920 yılında güneybatı cephesinde siyasi komiser olarak görev yaparken Tuhaçevski'nin istediği süvari birliğini temin edemediğini ve bunun feci neticelerini şüphesiz anımsıyordu.[18] Lafını esirgemeyen Tuhaçevski Stalin'le 1930'lu yıllar boyunca profesyonel askerî sistem üzerinde siyasî kontrol seviyesine dair çatışmayı sürdürdü. Tuhaçevski'nin Stalin'in hem hayranı hem de yakın mesai arkadaşı liyakatsiz Savunma Komiseri Mareşal Kliment Voroşilov ile ilişkisi iyi değildi. Bu ilişki en çok da Voroşilov 1936-1937'de kısa süreliğine Savunma Komiseri Yardımcılığı görevinde bulunduğu

15 Roger R. Reese, "The Red Army and the Great Purges," Getty ve Manning, s. 199, 210 içinde.

16 Reese, s. 213; Bernd Bonwetsch, "Stalin, the Red Army, and the 'Great Patriotic War'," Ian Kershaw ve Moshe Lewin (ed.), *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison*, Cambridge, 1997, s. 187 içinde.

17 Lew Besymenski, *Stalin und Hitler: Das Pokerspiel der Diktatoren*, Berlin, 2004, s. 96; Rakamlarda ufak değişikliklerle, Volkogonov, s. 368, Gabriel Gorodetsky, *Grand Delusion: Stalin and the German Invasion of Russia*, New Haven/Londra, 1999, s. 115.

18 Montefiore, s. 29.

zaman kötüleşmişti.[19] Tuhaçevski 1937 Mayıs'ında tutuklandı, işkence altındayken Sovyet devletini devirmeye yönelik bir komploya dahil olduğunu itirafa zorlandı ve idam edildi. Stalin komutanı "bizim için kutsalların kutsalını, harekât planımızı Alman *Reichswehr*'ine sızdıran casus" olarak yaftaladı. Tuhaçevski'nin eşi, kızı ve ailesinin diğer üyeleri de Stalin'in emriyle ya öldürüldü yahut kamplara gönderildi.[20]

Silahlı kuvvetlerin liderliğinin kanı böyle kasten döküldükten sonra bundan toparlanması hızlı olamazdı. Stalin'in, Avrupa'nın yakın gelecekte yine bir savaş beklediği 1938 sonbaharında Savunma Komiseri Voroşilov'a bir tümeni idare edebilecek komutan kaldı mı, diye sorduğu duyulmuştu.[21] Ordunun, yeniden örgütlenmesine yönelik önceki sonbaharda tasarlanmış plana göre 1942 sonuna dek hazır olmayacağı hesaplanmıştı.[22] Finlandiya ile 1939-1940 yıllarında gerçekleşen onur kırıcı "Kış Savaşı" harekâtında silahlı kuvvetlerin yetersizliği anlaşılacaktı. "Barbarossa"nın düğmesine basıldığı 1941 yazı itibarıyla sahadaki subayların %75'i ve siyasi komiserlerin %70'i bir yıldan az süredir görev yerinde bulunuyordu.[23] Kritik askerî bölgelerde deneyim eksikliği tasfiyelerin doğrudan bir sonucuydu.

Parti dahilinde ve dışında sayısız Sovyet vatandaşı "içerideki düşmanı" imha edecek meşru bir cadı avcısı olduğuna inanarak tasfiyeleri destekledi (ve bunlara iştirak etti). *Büyük Terör* Stalin'e olan desteği azaltmak şöyle dursun onun artışına sebep oldu. Gerçi bu destek ekseriyetle lidere duyulan büyük hayranlıktan değil dehşettendi.[24] Almanya'da Hitler'in gücünün önemli bir unsurunu kitlesel çapta övgü toplamış olması teşkil ediyordu. Buna mukabil Stalin'in kuvveti hangi mevkide olursa olsun potansiyel olarak her bir vatandaş için tehdit teşkil eden terörden ve herkesin deneyimlediği korku hâlinden kaynaklanıyordu. Bu sayede efsanevi "proletarya diktatörlüğünün" değil tek adamın diktası, Stalinci diktatörlük yayılıyordu.

19 Richard Overy, *The Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Russia*, Londra, 2004, s. 469; Montefiore, s. 197.

20 Tucker, s. 433–434.

21 Besymenski, s. 96.

22 Besymenski, s. 97–98.

23 Volkogonov, s. 369; Lewin, *The Soviet Century*, s. 110.

24 Gregor Suny, "Stalin and his Stalinism: Power and Authority in the Soviet Union," Kershaw ve Lewin, s. 26–27 içinde.

Kendi üstünlüğüne giden yolun ne kadar ihtilaflı olduğunu anımsayan ve yönetiminin ekarte ettiği müşterek idare kuramlarının bilincinde olan Stalin esasen 1930'lu yıllar boyunca diktatör olduğunu reddetmeye devam etti. Kararnamelerde imzasını (en başa değil) diğer imzaların yanına attı ve "kararların parti tarafından alınması ve seçilmiş erkler olan Merkez Komitesi ile Politbüro tarafından uygulanmasında" ısrar etti.[25] Ne var ki İkinci Dünya Savaşı başladığında bu çoktan hikâye olmuştu.

Partinin yönetim organı olan Merkez Komitesi yıllardır ancak göz boyamaya yarıyordu. Lenin döneminden (oy hakkı bulunan ve bulunmayan kırk altı üyesi mevcutken) sonra üye sayısı arttırılmış ve toplantı sıklığı azaltılmıştı. Sadece Stalin'in güdümündeki bir araca dönüşmüştü, yalnız Sovyet diktatörünün iradesini uygulama ve gücüne meşruiyet kazandırmaya yaramıştı. Tasfiyenin yürütüldüğü 1937 yılının hararetli atmosferinde üyeler Stalin'in gözüne girmek için Merkez Komitesi'nin toplantısında birbirlerini jurnallemeye dahi hazırdı.[26]

Kâğıt üzerinde Merkez Komitesi'nin bir alt kurumu ve partinin karar alma mekanizması olan Politbüro'nun üye sayısı on beşti ve 1920'li yıllarda haftada bir toplanıyordu. Büyüklüğü sabit kalsa da 1930'lar boyunca toplantı sıklığı azaldı. Politbüro 1930 ile 1934 arasında yüz elli üç; 1934-1939 döneminde sadece altmış dokuz ve sonraki üç yılda, bunun yarısı sayıda kez toplandı.[27] O zamana dek gündemindekiler komisyonlara yahut alt komitelere paslanmıştı.[28] Stalin 1937 tasfiyelerinden önce Politbüro'daki mühim isimlerin gücünün etkisini sistematik olarak azaltmaya, bazılarını Moskova dışında görevlere postalamaya ve idareyi kendi elinde daha da toplamaya başlamıştı bile. Politbüro fiiliyatta parçalandı ve köreldi. Sovyet diktatörü gittikçe Politbüro üyelerinden hususiyetle, kendisinin isteğiyle seçilen küçük gruplarla çalışmaya başladı. 1930'lu yılların son demlerinde bu organın resmi oturumlarının sayısı hızla düşüşe geçti. 1938'de altı, 1939 ve 1940'ta sadece iki toplantı düzenlendi.[29] Hâlihazırda Stalin'in

25 Overy, *Dictators*, s. 64'te alıntılanmıştır.

26 Tucker, s. 439.

27 Overy, *Dictators*, s. 65.

28 Montefiore, s. 29; Evan Mawdsley, *The Stalin Years: The Soviet Union, 1929–1953*, Manchester, 1998, s. 17.

29 Watson, s. 146.

daçasında[30] akşam yemeği ve bol miktarda votka eşliğinde muhtelif personelle gayriresmî görüşmeler yapılıyordu. Savaş başladığında "operasyonel meseleleri" yani Stalin'in çekirdek kadrosuyla tartışmak istediği tüm kritik mevzuları ve özellikle de dışişlerine ilişkin muazzam ölçüde büyümüş olan kaygıları Stalin, Molotov, Malenkov, Beria ve Mikoyan'ı ihtiva eden "Büyük Beşli" ele alıyordu.[31] Ne var ki "Büyük Beşli" dahilinde de önemli olanın kimin fikri olduğuna dair hiçbir şüphe yoktu.

İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesindeki yıllarda, partinin gittikçe daha da giriftleşen örgütünün devlet idaresi üzerinde kurduğu otorite, Lenin idaresindeki yeni rejimin Devrim'in hemen ardından tesis etmiş olduğu hâkimiyete nazaran çok daha büyüktü. Lenin'in gücünün en mühim temeli Halk Komiserleri Konseyi'nin başkanı ve devletin fiilen Başbakanı olmasıydı. Stalin en geç tarihten başlatıldığında 1929 itibarıyla Sovyetlerin rakipsiz lideri olsa da bu göreve ancak 1941'de gelebildi (bu tarihten sonra savaş şartlarında devletin rolü muazzam ölçüde büyüdü). 1930'dan o tarihe dek Başbakan Molotov'du. Molotov yine de kendisinin de bilincinde olduğu üzere, gücün asıl kaynağı olan Stalin'e tabiydi. Her ne kadar girift bir hâl almış olsa da parti aygıtı, devleti kontrol ediyordu. Ziyadesiyle merkezileştirilmiş örgütün tüm uzantılarını elinde bulunduran Stalin de partiyi kontrol ediyordu.

Stalin'in gücü genişlediği ve kendisine tabi bulunanların mevkileri ve hatta hayatları kendisinin lütfu ve merhametine kaldığından, rejimin en üst tabakasında dahi dalkavukluk ve yalakalık savaş esnasında ve sonrasında zirveye ulaşacaktı. Bu durum sağlam bir kişi kültünün geliştiğini gösteriyordu. Savaş başlayana dek Stalin'in *Süpermen* imajının inşası süreci çoktan ilerlemişti. Şişirilmiş bürokratlar ile *apparatçikler*[32] yani kentlerdeki "Stalincikler" ve partinin parazitler güruhunun aksi takdirde suçlanacakları korkusuyla "Liderimiz, Öğretmenimiz ve Dostumuz Yoldaş Stalin'in" istekleri olarak gördüklerini hayata geçirecekleri kesindi.[33] Rejimin tepe noktasında da durum farklı değildi. Korku ve bağımlılık, uysallık ve itaati beraberinde

30 Ru. Sayfiye evi. (ç.n.)

31 Lewin, *The Soviet Century*, s. 86–87.

32 Komünist Parti'nin bürokratları. (ç.n.)

33 Service, s. 383'te alıntılanmıştır. Bürokrasideki genişlemeye dair bkz. Moshe Lewi "Bureaucracy and the Stalinist State," Kershaw ve Lewin, s. 62–66 içinde.

getirdi. Kurnaz ve işini bilen, dışarıdaki düşmanlara yaptığı gibi mütemadiyen etrafındakilerin de zafiyet ve dayanıklılığını sınava tabi tutan Stalin insanları birbirine karşı doldurmaya ve benliklerinin hassas noktalarını yahut siyasî bakımdan vardıkları yanlış kanaatleri istismar etmeye mahirdi. 1937 yılındaki toplu tasfiyeler sayesinde kendi paranoyası ona ne söylerse söylesin Stalin tehdit altına girmeyecek, despotluğuna kimse meydan okuyamayacaktı. Bu tasfiyeler ayrıca siyasî liderlik ile, özellikle de Stalin ile ilişkilerinde Genelkurmay'ın mevkiini büyük ölçüde zayıflattı. Dahası 1939 Mayıs'ında Dışişleri Komiserliği'nin başındaki Maksim Litvinov'un koltuğuna Molotov'un geçmesiyle Dışişleri kadrolarında muazzam bir tasfiye hareketi yürütüldü. Bu esnada yalnız tecrübe kaybedilmemişti. Tasfiye, böylesi hayati öneme sahip bir siyaset üretim aracı olan bu bakanlıkta kritik bir dönemde profesyonel muhakemeyi de gölgelemiş olacaktı.[34] Ancak Lider'in yanılmazlığı tarikatına bir kere katılınca madalyonun arka yüzünde bulunan korku ve yaltakçılıkla iyi bir idare teşkil edilemezdi. Dalkavuk ve tedirgin astları ihtiyatlı, kuruntulu ve soğukkanlı, gaddar liderleri Stalin'e gittikçe artan bir biçimde duymak istediğini düşündüklerini iletiyorlardı. 1941 Haziran'ında yaşanan faciada bu durum önemli rol oynayacaktı.

Hâliyle, Barbarossa başlatılmadan önceki kritik aylarda, önemli meselelere dair kararları bizzat Stalin aldı. Sovyet liderinin "beyin takımının" mensuplarından muhtelif gruplarla tartışma yapıldığı da oluyordu; bazen uzun uzadıya sürüyor, genelde gayriresmî olarak gerçekleşiyordu. Ne var ki Stalin'le düzenli olarak görüşenler birbirini rakip olarak görüyor ve mütemadiyen kendi aralarında ihtilafa düşüyordu. Bu eşhas, mevkilerinin sakat olduğunun da bilincindeydi. Stalin'e tamamen bağımlıydılar. Buna mukabil sadakatleri de onaydı. Vaziyet karşılıklı görüş alışverişine müsaade etmiyordu. Stalin'in en uzun süreli ve (Sovyet diktatörü artık ne kadar itimat edebilirse tabii) en çok güvendiği yoldaşları dahi eleştirel olarak görebileceği görüşleri ifade ederken azami ölçüde ihtiyatlıydı. Kendileri toplantı esnasında genelde diğerleri konuşana dek fikrini beyan etmezdi. Bu sadece kendisine söz hakkı verilenlerin ihtiyatını arttırmaya yaradı. Hâliyle Stalin'in

34 Tucker, s. 595; Geoffrey Roberts, *Unholy Alliance: Stalin's Pact with Hitler*, Londra, 1989, s. 128–129; Watson, s. 153–157.

görüşleri desteklenecekti. Ufukta Alman işgali belirdiğinde bu durumun kuvvet değil büyük bir zafiyet olduğu belli olacaktı.

1930'lu yılların büyük bölümü boyunca Sovyetler Birliği'nin liderliği, ekseriyetle Stalinci devrim ve bunun içeride doğurduğu sonuçlarla meşgul oldu. Gelgelelim dışişleri, özellikle de Hitler 1933 Ocak'ında Alman İmparatorluğu'nun şansölyesi olduktan sonra çok ihmal edilmedi. Dışişleri, içerideki nizamın yeniden tesisinde dolaylı olarak da olsa devam eden bir etkiye sahip oldu. Sosyalist toplumun, Stalin ve tüm yoldaşlarının yakın gelecekte beklediği savaşa hazırlanması, izlenen siyasetin altında yatan doktrindi. 1938 itibarıyla tam da Stalin kendi silahlı kuvvetlerinin liderliğini imha etme sürecindeyken savaş kapıda belirdi. Stalin'in herkesten daha iyi bildiği gibi, tükenmiş vaziyetteki ordusu başta olmak üzere Sovyetler Birliği bu savaşa hazır değildi. Şimdi dışişleri öncelik hâline gelmişti.

II

Sovyetler Birliği'nin, Almanların 1941 Haziran'ında başlattığı taarruza hazırlıksız yakalanmış olduğu görüşü, hele Stalin'in kuruntu derecesine gelmiş şüpheci kişiliği düşünüldüğünde tökezliyor. Ayrıca 1920'li yıllardan beri Sovyet dış siyasetini şekillendiren, ideolojik görünmesine rağmen geleneksel yapısı olan iki eş kaygı olan milli çıkarlar ve milli emniyet göz önünde bulundurulduğunda da hazırlıksız yakalanma görüşünü açıklamak zorlaşıyor. Ne gibi sinsi taktiksel entrikalar ya da fırsatçı dönüşler gerçekleştiyse artık, onlar bu kaygılar yani milli çıkarlar ve emniyet altında meşruiyet kazandı. Buna mukabil Sovyet güvenliğinin muhafazasının 1941 yılında feci şekilde başarısız olduğu fikri inanılmaz değil gibi görünüyor.

En başlarda tartışılan dünya kapitalizmini acilen devirmek üzere Bolşevik devrimini "ihraç etme" fikri, 1921 Rus İç Savaşı'nın sonu itibarıyla terk edilmişti. Sonrasında etkisi azalmaya başlamış olan Leon Troçki'nin savunduğu devrimci dış politika yerini nispeten daha geleneksel diplomasiye bıraktı. 1920'li yılların ortasına gelindiğinde Sovyet dış politikasına yaklaşımı iki merkezî doktrin şekillendiriyordu. İlki emperyalist güçler dünyanın maddi kaynaklarını kontrol için rekabet hâlinde olduğundan savaşın kaçınılmaz olduğu anlayışıydı.

Savaş, (Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi) rakip emperyalist ülkeler arasında çıkacak, bundan Sovyetler Birliği ve sosyalist devrim davası kazançlı çıkacaktı. Ne var ki Sovyetler Birliği ayrıca kendisini de emperyalist hırsların hedefinde bulacak ve doğrudan savaş tehdidi altına girecekti. Yani ikinci doktrin sosyalizm, yakın gelecekte dünya devrimi yoluyla değil (1924'te resmen ilan edilen) Sovyetler Birliği içinde inşa edilmek durumundaydı; böylelikle hasmane ve yağmacı emperyalist güçlerin teşkil ettiği muazzam ve gittikçe artan tehlike karşısında zamanla güçlenecek ve zapt edilemez hâle gelecekti.

Elbette komünist devrimin diğer ülkelere yayılması fikrinden vazgeçilmemişti. 1919'da tesis edilen Komintern yani Üçüncü Komünist Enternasyonal'in işi kapitalist sistemin fıtratında bulunduğu düşünülen krizlerden istifade etmek ve nihai devrimin temelini hazırlamaktı. Ancak henüz 1925'te Stalin'in bir noktada Avrupa'da genel devrimci değişimi tetikleyecek büyük ve uzun süreli bir savaş tahayyül ettiği doğru olsa da bu belirsiz bir dönem boyunca devam edecek doğal bir süreç olacaktı.[35] Bu esnada Komintern'in diğer ülkelerdeki faaliyetleri sosyalist devrimin topluma yeni bir çerçeve yaratmış olduğu tek ülke olan Sovyetler Birliği'nin çıkarlarının korunmasına tabi kılındı. Büyük emperyalist güçler karşısında Sovyetler Birliği'nin bir süre daha askerî ve malî bakımdan zayıf kalacağı açıktı. Bu durumun tanınması Sovyet ekonomik ve askerî kaynaklarının hızlıca, mecburi kuvvetlendirilmesi politikalarının yanı sıra uluslararası ilişkilerde faydacılık temelinde hareket etmeyi gerektiriyordu. İdeolojik bakımdan esas itibarıyla ne gibi farkları olursa olsun Sovyetler Birliği ve kapitalist ülkelerin uzun bir süre "barış içinde bir arada yaşama" temelinde iş birliği yapmak durumunda kalacağı düşünülüyordu. Bu sayede kalkınma ve hatta karşılıklı siyasî antipati şartlarının öne çıktığı kapitalist ülkelerle ticari ve malî ilişkilerin iyileşmesi imkânı sağlanacaktı.

Sonuç olarak Sovyetler Birliği dışişlerinde 1917 Bolşevik Devrimi'nden beri uluslararası camiadaki yalnızlığına son vermeye çalıştı. Sovyet devleti bunda bir hayli başarılı oldu. Sadece 1924-1925 yıllarında on üç ülkeyle diplomatik ilişkiler tesis edildi. Rusya'nın komşuları dahil birçok ülke ile de muvakkat anlaşma yapıldı. 1920'lerin sonu

35 Albert L. Weeks, *Stalin's Other War: Soviet Grand Strategy 1939–1941*, Lanham, Md., 2002, s. 108.

itibarıyla büyük güçlerden yalnız Amerika Birleşik Devletleri hâlâ Sovyetler Birliği'ni tanımayı reddediyordu. Kapitalist devletlerin Sovyetlere karşı bir mütearrız ittifak oluşturduğuna dair hiçbir emare yoktu. Bu esnada, Avrupa'nın büyük güçleriyle bir dizi ticari mutabakata varıldı.[36]

Savaş sonrası Sovyet dışişlerinde Almanya'ya hususi bir yer ayrıldı. Almanlara bu mevkiyi ilişkilerde Devrim sonrası yaşanan bozulmayı düzelten, gelişen ekonomik ortaklığın ve on bir yıl sonra Hitler iktidara gelene kadar perde arkasında varlığını sürdüren askerî iş birliğinin temelini oluşturan 1922 Rapallo Antlaşması tahsis etti. Şiddetli, acımasız bir iç savaşın neticesinde doğan Bolşevik devleti ile Almanların kuruluş döneminde büyük krizin pençesinde olan yeni liberal demokrasisi tabii dost değildi. Ne var ki şartlar bu iki rejimi bir araya getirmiş, kendi menfaatlerini koruyabilecekleri bir anlaşmanın temelini teşkil etmişti. Rusya dışarıdaki yalnızlığına bir son vermek, Almanya ise kendisine savaş tazminatı konusunda baskı yapan muzaffer Batılılara, Fransa ve İngiltere'ye, Doğu'da yeni bir ittifaka girme seçeneği olduğunu göstermek istiyordu. Sovyet tarafı için bu ittifak Batılı güçlerin her ne kadar fiiliyatta pek mümkün olmasa da Rusya'ya İç Savaş döneminde yaptıkları gibi bir kez daha askerî müdahalede bulunmasına karşı önlem niteliğindeydi. Almanlar içinse Birinci Dünya Savaşı'nda çarpıştığı, söz konusu dönemde canlandırılması imkân dahilinde olmayan ittifakın tekrar kurulması ihtimalinin önünü alıyordu.[37] Rapallo'nun siyaseten, somut olmaktan ziyade sembolik ehemmiyeti bulunuyordu. Anlaşma malî ve askerî bakımdan ise çok daha büyük öneme sahipti. İki ülke de ticari bakımdan yakınlaşmanın avantajlarını gördü. Almanya 1920'li yılların sonuna gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin en mühim ticari ortağı hâline gelmişti.[38] Askerî sahada Rapallo'yu müteakip yapılan gizli anlaşmalar sayesinde iki ülke de savaş sonrası düzende bir yandan Sovyetlerin yalnız bırakılmasıyla oluşan, diğer yandan Versailles Antlaşması ile Almanlara dayatılan ağır kısıtlamaları ekarte edebildi. Anlaşmaların, Sovyetler Birliği'nde uçak fabrikası inşa etmek üzere yapılan

36 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 34.

37 A. J. P. Taylor, *The Origins of the Second World War*, Harmondsworth, 1964, s. 76.

38 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 35; Heinrich Schwendemann, *Die wirtschaftliche Zusammenarbeit zwischen dem Deutschen Reich und der Sowjetunion von 1939 bis 1941: Alternative zu Hitlers Ostprogramm?*, Berlin, 1993, s. 23.

Junkers kontratı ve ortak zehirli gaz üretimine yönelik anlaşma gibi bazı kısımları sonuç vermedi. Ancak askerî tatbikatlar, kimyasal silahlarla deneyler ve istihbarat değiş tokuşu gibi alanlarda iş birliği yapıldı.[39]

1920'li yılların sonu itibarıyla Rapallo Antlaşması'nın siyasî veçhesi özelliğini kaybetmişti. Almanya 1926 Nisan'ında Berlin'de Sovyetler Birliği'yle bir tarafsızlık antlaşması imzalamış olsa da bu tarihten beş ay önce Locarno Barışı'na imza koyarak Batı demokrasileri Fransa ve İngiltere ile ilişkilerini geliştireceğinin sinyallerini vermişti. 1926'da Almanya'nın uluslararası tecridini bitirdiğini daha da net ortaya koymuş olan Cemiyet-i Akvam'a üyeliği Sovyetler Birliği'yle dört yıl evvel kurulan bağlantılara atfedilen önemi ortadan kaldırmıştı. İki ülkenin askerî iş birliği yine de devam etti. Sovyetler Birliği kolektifleşme teşebbüsünü başlatır ve Almanya'da Hitler'i iktidara getiren nihai demokrasi krizi yaşanırken aradaki ticari bağlar daha da kuvvetlendirildi. 1932 yılına gelindiğinde Sovyetlerin ithalatının neredeyse yarısı Almanya'dan geliyordu.[40]

Gelgelelim o ana dek fırtına bulutları toplanmaya başlamıştı. Sovyetler Birliği'nin iki tarafında da yeni tehditler doğuyordu. Uzak Doğu'da 1931 "Mançurya Olayı'ndan" sonra eski düşman Japonya'dan askerî milliyetçiliğin tiz çığlıkları gittikçe daha da yükselen bir tonda duyulmaya başlamıştı. Bu esnada Almanya'da militan Bolşevik karşıtlığının en aşırıcı sesi Hitler gücü ele geçirmek üzereydi.

Almanya'da Nazilerin iktidara gelişi Sovyet dışişlerinin çehresini tamamen değiştirdi. Artık atmosfere savaş korkusu hâkimdi. 1933'ün sonlarında yeni rejimin Sovyet karşıtı hareketi diplomaside doğrudan Hitler'in teşvik ettiği soğukluk ile yansıtılıyordu. Rapallo miadını doldurmuştu. Almanya'nın Polonya ile 1934 Ocak'ında imzaladığı saldırmazlık paktı Alman dış politikasında kritik bir değişimin ve Sovyetler Birliği'ne karşı yeni bir tutumun en bariz göstergesiydi. Almanya'da Muhafazakârlardan komünistlere kadar birçok kişi Hitler'i siyaset sahnesinden çabucak silinecek ya da atıp tutmalarında geri vites yapacak bir palavracı olarak gördüğünden ciddiye almamıştı. Resmi Komintern doktrini, Alman liderinin aksayan kapitalizmin son çaresiz girişimi olduğunu telkin ediyordu. Ancak Sovyet liderliği Hitler'in teşkil ettiği tehlikeyi azami ciddiyetle karşıladı. Henüz 1933 Mart'ında merkezî

39 Besymenski, s. 51–56 (İş birliğine dair Sovyet raporu, 1928).

40 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 41.

hükümetin yayın organı *İzvetsiya* "Nasyonal Sosyalistlerin SSCB'nin mevcudiyetine karşı bir dış politika programı geliştirdiği" yorumunda bulundu.[41] Bir ay sonra Moskova'nın Berlin elçiliğindeki siyasi müşavir Sergey Aleksandrovski, Hitler'in izleyeceği dış politikanın "askerî maceraperestliğe, en nihayetinde savaşa ve SSCB'ye karşı müdahaleye" yol açacağını bildirdi.[42] Sovyet liderleri Hitler'in 1920'li yılların ortasında *Mein Kampf* kitabında ne yazmış olduğunun farkındaydı ve bu şahsın ifadelerini sadece bir siyasî deli fişeğin radikal retoriği olarak duymazdan gelecek değildi. İlerleyen dönemde Stalin'in tasfiyesinin kurbanlarından olacak Nikolay Buharin, Sovyetler Birliği Komünist Partisi'nin 31 Ocak 1934 tarihli XVII. Parti Kongresi'nde ülkesinin ya "faşist Almanya" ya da Japon İmparatorluğu'nun bir "karşı devrimci işgaline" maruz kalması ihtimalinden bahsetti. Hitler'in *Mein Kampf*'ta Almanya'nın Doğu'da Sovyetler Birliği'nden cebren toprak kazanmaktan bahsettiği bölümlerden uzun uzun alıntılar yaptı. Buharin sözlerini şöyle tamamladı: "Hitler böylelikle dürüstçe devletimizin imhası çağrısında bulunuyor. Alman halkının ihtiyacı olduğunu ifade ettiği toprakları Sovyetler Birliği'nin elinden almak üzere kılıcına davranması gerektiğini açıkça söylüyor." Buharin bunda "Tarihin karşımıza çıkaracağı en zorlu muharebelerde karşımızda olacak" düşmanı görüyordu.[43]

Sovyet dış politikasının eksen değiştirmesinin gerektiği barizdi. Dışişleri Komiseri (1939'da Molotov kendisinin yerini alacaktı) Maksim Litvinov Avrupa'da bir kolektif güvenlik sistemi inşa etmek için Batılı demokrasilerle, Fransa ve İngiltere'yle çalışma gereğinin esas savunucusuydu. Sovyetler Birliği 1934 yılına gelindiğinde önceki yılın Kasım ayı itibarıyla Amerika tarafından tanınmış, Cemiyet-i Akvam'a katılmış ve Almanya, İtalya ve Japonya'nın teşkil ettiği tehlikeyle mücadele etmek için "uluslararası barış cephesinin" en önde gelen savunucusu olmuştu.[44] Sovyetler Birliği 1935 Mayıs'ında Fransa ile karşılıklı yardım antlaşması imzaladı ve ardından benzer nitelikte (gerçi sadece hâlihazırda

41 Besymenski, s. 67'de alıntılanmıştır.

42 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 57'de alıntılanmıştır.

43 Besymenski, s. 21–22'de alıntılanmıştır. 1935–1936'da Sovyet liderlerinin, Hitler'in *Mein Kampf*'ta Sovyetler Birliği'ne yönelik mütearrız hedeflerine işaret etikleri daha fazla ifade için ayrıca bkz. Roberts, *Unholy Alliance*, s. 100; Barton Whaley, *Codeword Barbarossa*, Cambridge, Mass., ABD, 1973, s. 200.

44 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 43–44.

Çeklerle karşılıklı savunma antlaşması bulunan Fransızlar önce hareke-te geçtiğinde yürürlüğe girecek) bir muahedeyi Çekoslovakya ile imza etti. SSCB aynı yılın ilerleyen günlerinde Mussolini'ye karşı yaptırım uygulanmasının başat destekçisiydi, 1936'da İspanya'da iç savaş patlak verince Cumhuriyetçilere silah sevk etti ve 1937'de Japonya Çin'i işgal ettiğinde Çan Kay Şek'in milliyetçilerine yardım sağladı.

Sovyetlerin zihin dünyasında kolektif güvenlik siyaseti yeni bir emperyalist savaşı sadece ileri bir tarihe erteletebilir ancak önünü alamazdı. Muazzam bir çatışmaya Sovyetler Birliği doğrudan ya da dolaylı olarak kesinlikle dahil olacaktı. Aslında çıkacak ikinci savaşın bir dünya savaşı olacağı, bu savaşta kendisini doğudan ve batıdan tehdit eden emperyalist ülkelerin oluşturduğu koalisyonun Sovyetler Birliği'ne taarruz edeceği düşünülüyordu.[45] Batıda Alman diktatörünün dikkatini Sovyetler Birliği'ne çevirerek, hatta belki de Nazi Almanyası ile birlikte Bolşevik karşıtı bir mücadeleye girerek Hitler'i yatıştırmak isteyenler olduğuna dair şüphe de hiç eksik olmuyordu. Bu sebeple kolektif güvenlik siyasetine verilen desteğin amacı zaman kazanmaktı. Gelgelelim Batılı güçlerin Hitler'le anlaşmaya varma çabaları esnasında Cemiyet-i Akvam ve kolektif güvenlik umutları dağıldıkça şüpheler de büyüdü. Batı 1938'de Hitler'in yayılmacılığına teslim olunca Sovyetler Birliği'nin kıramadığı uluslararası camiadaki tecrit hâli hiç olmadığı kadar aşikâr oldu. "Cemiyet-i Akvam ve kolektif güvenlik sizlere ömür." sözleriyle Litvinov aynı yılın Ekim ayında bunu bizzat itiraf etti. "Uluslararası ilişkilerde vahşet ve kaba kuvvetin, silahlı güç siyasetinin en şiddetli yükselişe geçtiği dönem başlıyor."[46]

Batılı demokrasilerin zafiyeti gözler önüne serilmişken Sovyetlerin, kaçınılmaz savaşa hazır olmadıkları bir anda sürüklenecekleri korkusu muazzam ölçüde büyüdü. 1938 yazında Südet krizi patlak verdiği esnada Sovyetler Birliği kısmi olarak seferberliğe geçti ve taarruza karşı Çekoslovakya'yı savunmaya hazır olduğunu ifade etti.[47] Yardım

45 David M. Glantz, *The Military Strategy of the Soviet Union: A History*, Londra, 1992, s. 58, 60.

46 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 109'da alıntılanmıştır.

47 Glantz, *Military Strategy*, s. 69–70. G. Zhukov, *Reminiscences and Reflections*, Moskova, 1985, C. 1, s. 209'da "kırk tümen kadar askerin batı hududuna bitişik bölgelerde toplandığını" aktarıyor.

teklifinin uygulamaya konmak zorunda olmayacağı neredeyse kesindi. Krize askerî müdahalede bulunmak için Sovyet askerlerinin Polonya ve Romanya'dan geçmesi gerekecekti (Polonya buna müsaade etmezdi. Rumenler de ancak iş işten geçtikten sonra, ciddi kısıtlamalara tabi tutarak sınırlı izin vermişti.) Belki de en önemli engel hâlihazırda komutası önceki yılda gerçekleşen tasfiyeler sonrası önemli ölçüde zayıflayan Kızıl Ordu'nun yukarıda ifade edildiği üzere 1938 yılında büyük bir savaşa girecek durumda olmamasıydı. Sovyet ordusunun planlayıcıları savaşa ancak 1942'yi 1943'e bağlayan dönemde tamamen hazır olunabileceğini öngörüyordu.[48] Dahası Stalin'in de çok iyi bildiği üzere Sovyetlerin Çekoslovakya'ya askerî müdahalede bulunması, sadece Fransızların antlaşma uyarınca üzerlerine düşen yükümlülüğü yerine getirmesiyle mümkündü. Yaz mevsimi süresince Fransızlar İngilizlere bağlı hâlde ve Chamberlain, Hitler'le mutabakata varmak için elinden geleni yapıyorken, Batılıların Sovyetler Birliği'nden hâlâ hazzetmediği gerçeğinin yanında, Kızıl Ordu kuvvetlerinin çağrılması hiç ihtimal dahilinde değildi. Böylece Sovyetlere göre İngiltere ve Fransa'nın 29-30 Eylül 1938'de Münih Konferansı'nda Hitler'in zorbalığına teslim olmaya ve Çekoslovakya'nın parçalanmasına iştirake hazır olmasının ne anlama geldiği aşikardı; savaş geliyordu ve Batı'nın Sovyetler Birliği'ne bir yardımı dokunmayacaktı.

Sovyet tarafı için, dünyayı şaşkına çeviren 1939 Ağustos'unda imzalanan meşhur Hitler-Stalin Paktı'nın altında yatan fikriyatın temelini böylesi şartlar oluşturuyordu. Stalin 10 Mart 1939 günü XVIII. Parti Kongresi'nde bir söylev verdi. İngiliz ve Fransızlar Hitler'e karşı ortak ve doğrudan bir tavır sergilemeyi reddettiğinden kolektif güvenlik sisteminin çökmesi neticesinde gittikçe büyümekte olan "yeni emperyalist savaş" tehdidinin ana hatlarını çizdi. Konuşmasını Sovyetler Birliği'nin "kestanelerini ateşten başkalarına çektirmeye alışık savaş çığırtkanlarınca çatışmaya çekilemeyeceğini" ilan ederek tamamladı.[49] Stalin'in sözlerinin de işaret ettiği üzere Batılı demokrasilerin Hitler'le mücadele

48 Besymenski, s. 98–101, 116–118; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 87–92.

49 Stalin'in konuşmasının dış politikaya dair kısmı, Besymenski, s. 134–142 içinde; "kestane" alıntısı, s. 142, Roberts, *Unholy Alliance*, s. 116 ve Watson, s. 152'de alıntılanmıştır. Hem Roberts (s. 118) hem de Watson (s. 313 n. 55), Stalin'in ifadesinin kelimesi kelimesine tercümesinin "başkasının eliyle ateşi karıştırmak" olduğunu ifade ediyor.

etme isteğinden umudu kesilmişti. Bunun yanında Batılıların eylemlerinin arkasındaki gerekçelerden duyulan kuşku da büyüyordu. Batı'nın Alman-Sovyet savaşından memnun olacağı ve hatta Almanya'ya destek verebileceği Kremlin'de hep göz önünde bulunduruldu.

Stalin'in konuşmasından beş gün sonra Hitler Çek topraklarının geri kalanını da işgal etti. En nihayetinde bu İngiliz ve Fransızları harekete geçmeye mecbur bıraktı. Polonya'ya verilen garantinin ardından Yunanistan ve Romanya'ya da aynı minvalde taahhüt verildi. Ancak Sovyetler Birliği İngiliz-Fransız ittifakının SSCB'ye, Almanya'ya karşı yalnız İngiltere-Fransa inisiyatifiyle açılan savaşa sürüklenirse askerî yardımda bulunmayı taahhüt eden bir pakt imzalama teklifini reddetti.[50] Sovyetler Birliği onun yerine SSCB, Fransa ve İngiltere arasında Almanların bu üç ülkeden herhangi birine taarruzuna karşı karşılıklı koruma sağlayacakları tam teşekküllü bir askerî ittifak önerdi.[51] Ancak İngiltere ve Fransa buna alaka göstermedi. Batıda Sovyet aleyhtarı hissiyat hâlâ hâkimdi ve Kızıl Ordu'nun potansiyeli küçümseniyordu.[52] Diğer yandan Batı'nın işi ağırdan alması "Almanya'yı SSCB'nin üzerine salmayı hedefleyen, değişmeyen siyasi çizginin" ikrarı olarak görülebilir.[53] Yani Hitler topyekûn savaş hâline geçmeden önünü almaya dair son umut da boş çıktı. 23 Ağustos 1939 günü resmiyete dökülen sansasyonel Hitler-Stalin Paktı uluslararası diplomaside akıntıyı ters yöne çevirene dek Batılı demokrasiler ayak diremeye devam etti.

Bu pakt aslında kapalı kapılar ardında birkaç aydır planlanıyordu.[54] Anlaşmaya giden adımı atan mali bağlantılar oldu. Hitler iktidara

50 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 130. SSCB, İngiltere ve Fransa'nın Batı'da Alman taarruzuna karşı doğrudan sevk ettiği kuvvetlerin yüzde yetmişini ayırmaya hazırdı. Almanların SSCB'ye taarruz etmesi hâlinde İngiltere ve Fransa belirtilen Sovyet kuvvetlerinin yüzde yetmişini acilen sevk edecekti. (Zhukov, C. 1, s. 212–216).

51 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 134.

52 İngiltere ve Fransa'nın Sovyetler Birliği'yle Hitler tehdidine karşı ortak bir davada buluşmasına ve gönülsüz diplomasinin altında yatan komünist düşmanlığına dair kapsamlı bir anlatı için bkz. Michael Jabara Carley, *1939: The Alliance that Never Was and the Coming of World War II*, Chicago, 1999.

53 Ivan Maisky, *Who Helped Hitler?*, Londra, 1964, s. 133.

54 Paktın arka planı ve neticesinin güzel bir anlatımı için bkz. Anthony Read ve David Fisher, *The Deadly Embrace: Hitler, Stalin and the Nazi–Soviet Pact 1939–1941*, Londra, 1988, 13–23. bölümler. İlgili diplomatik belgelerden Almanya'ya ait olanlarını faydalanılmaya uygun bir şekilde toplayan bir eser için bkz. *Nazi–Soviet*

geldikten sonra iki ülke arasındaki ticaret azalmıştı. Ancak diplomatik iklim baş aşağı gitmesine ve Nazi liderlerinin Sovyet karşıtı çığırtkanlığına rağmen Alman-Sovyet mali ilişkileri devam etti. Sovyetler Birliği 1935-1936 yıllarında Almanya ile ekonomik bağları geliştirmek ve bu bağları siyasi bakımdan bir nebze de olsa yumuşamayı teşvik etmek için kullanmak üzere ilk adımları attı. Ne var ki bir netice alamadı. Sovyetlerin yeni kredi anlaşmaları üzerinden teçhizat alma teşebbüsleri geri çevrildi. Rejimin, SSCB'ye nispeten daha az husumet güden önde gelen isimlerin Hitler'in ateşli Sovyet düşmanı siyasetini hafifleteceği umutları da kısa sürede boşa çıktı.[55] 1937'nin başlarından itibaren Sovyet-Alman ilişkileri dibi gördü. Ekonomik bağlantıların bir kez daha siyasî ilişkilerin tesisi için yeni bir temel ortaya koyma teşebbüsünün adresi olduğu ve bu kez şaşkınlık verici neticeler elde ettiği 1939 baharına dek bu durum devam etti.

Zira bu kez sadece Sovyetler değil Almanlar da uzlaşmayla yakından ilgileniyordu. Başlangıç niteliğindeki ilk girişimlerden sonra yazın ilerleyen günlerinde Polonya'ya taarruz planlarının Batı demokrasileriyle savaşa yol açabileceği ihtimali arttıkça Almanya'nın uzlaşma yönünde alakası arttı, uzlaşma çok daha aciliyet arz etti. Sovyetler Birliği'yle yapılacak bir anlaşma aynı zamanda Almanya'ya karşı (1914 İtilaf'ında olduğu gibi) farazi "büyük koalisyonun" kurulması ihtimalini ekarte eder; İngiltere'yi Polonya savaşına müdahil olmaktan caydırır ve Polonya'yı Alman silahlarının kudretine çaresizce karşı korunmasız bırakırdı. Uzun süre boyunca tüm işi Alman Dışişleri Bakanı Ribbentrop yürüttü; Hitler başlarda mütereddidtti. Sovyet bakış açısından, Almanlarla siyasi ilişkilerin geliştirilmesi, hiç olmazsa sanayileşme planları için, hususiyetle de silahlı kuvvetlerin takviyesinde aşırı ihtiyaç duyulan ekonomik faydalar sağlardı. Almanya'dan sınai mamullerin ithali, 1932'de Sovyetlerin genel ithalatının %46'sını teşkil ederken 1938'e gelindiğinde bu %4,7'ye kadar düşmüştü. Stalin, Almanya ile ticaretin geliştirilmesinden Sovyet silahlanmasının kazanabileceği avantajlara dair hususiyetle ihtimam gösterdi.[56] Ne var ki

Relations 1939–1941, ed. Raymond James Sontag ve James Stuart Beddie, New York, 1948, s. 1–78. 1939 baharından itibaren daha da yakınlaşan ekonomik ilişkilere dair bkz. Schwendemann, s. 44–54.

55 Besymenski, s. 67–88; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 101–108.

56 Besymenski, s. 186–192.

Sovyetlerin Nazi Almanyası ile uzlaşmada menfaati, getireceği ekonomik avantajlardan daha ileri gidiyordu. Yalnız Stalin değil Sovyet liderliği tümüyle kolektif güvenlik siyasetinin ömrünü doldurduğunun farkındaydı ve Batılı güçlerin niyetlerinden fazlasıyla kuşkuluydu; Doğu'da Japonya'nın teşkil ettiği tehlikeye ihtiyatla yaklaşıyordu ve bir noktada SSCB'ye yöneltileceği kesin görülen Alman tehdidine karşı zaman kazanmak için her şeyi göze almıştı. Tüm bu sebeplerden dolayı Nazi Almanyası ile siyasi bir uzlaşma gittikçe daha da mantıklı geliyordu. Hitler gibi epeydir ihtiyatlı kalan Stalin, Ağustos ayında meselede tamamen karar kıldı.

Baharda ticari müzakereler esnasında, her iki tarafın birbirine karşı kuşkuları eşliğinde yapılan yoklamalar hâlihazırda her iki gücün de karşılıklı toprak çıkarlarını içinde bulunduran siyasî bir mutabakata evrilmeye başlamıştı. Bahar ve yaz döneminde, Sovyetler Birliği'nin hedeflediği üçlü karşılıklı yardım paktında İngiliz ve Fransızların ağırdan alması Molotov'un "sahtekar ve dolandırıcılarla" uğraştığı görüşünü desteklemenin yanında Stalin'in mevcut şüphelerini daha da arttırdı.[57] Londra ve Paris'in yüksek kademeden tam yetkili bir elçi göndermektense baştan savma olarak algılanacak şekilde, her halükârda bağlayıcı taahhüt veremeyecek düşük seviyeden bir delegasyon göndermesi de alçaltıcı ve gayriciddi addedildi.[58] Ağustos ortası itibarıyla Polonya krizi zirvede iken, Hitler'in en kısa zamanda Polonya'ya taarruz etme hedefinin farkında olan Sovyet liderliği için Batı'dan hiçbir hayır gelmeyeceği açıktı.[59] Diğer yolu seçmek durumundaydılar.

İngiliz temsilcileri ile müzakereler resmen kesilene dek Stalin halihâzırda Hitler'e Almanya'yla en kısa zamanda saldırmazlık paktı imzalamaya hazır olduğunu bildirmişti.[60] Dört gün içinde 23 Ağustos'ta Ribbentrop Moskova'ya gelmiş ve tarihin en menfur diplomatik girişimi hızla neticelendirilmişti. İki taraf da memnundu. Hitler Alp Dağları'nda, Berchtesgaden yakınlarındaki konutunda diplomatik zaferinin

57 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 139'da alıntılanmıştır.

58 Carley, s. 196–198.

59 Besymenski, s. 238–239; Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II, 1937–1939*, Chicago/Londra, 1980, s. 604; Volkogonov, s. 353.

60 Gustav Hilger ve Alfred G. Meyer, *The Incompatible Allies: A Memoir of German–Soviet Relations 1918–1941*, New York, 1953, s. 293–301.

haberini aldığında keyifle dizine bir şaplak attı.[61] Moskova'nın eteklerindeki daçasına çekilmiş Stalin de bir o kadar memnundu. Ancak Sovyet lideri yine de Almanlar hususunda yanılgı içinde değildi. Söz konusu dönemde Komünist Parti'nin Kiev sorumlusu, Politbüro üyesi Nikita Kruşçev, Stalin'in "Tabii tüm bunlar kimin kimi kandıracağını görmek için oynanan bir oyun." dediğini anımsıyordu. "Hitler'in neyin peşinde olduğunu biliyorum. Beni kandırdığını sanıyor ama tongaya düşen kendisi." Sovyet lideri kendisine o günün akşam yemeğinde eşlik eden Politbüro üyelerine "Bu anlaşma sayesinde savaş bizi bir süre daha teğet geçecek." demişti. "Tarafsız kalarak gücümüzü muhafaza edebileceğiz."[62]

Hükümetleri ideolojik bakımdan skalanın iki ucunda bulunan ve Stalin'in "kibarca" ifade ettiği üzere yıllardır "birbirine pislik atan" Sovyetler Birliği ile Almanya artık bir saldırmazlık paktıyla bağlanmıştı.[63] Pakta eklenen gizli protokolle Baltık bölgesi Sovyet nüfuz alanına bırakılıyor, Polonya'nın ortasından bir hat çiziliyor ve ülkenin Batısı Alman hâkimiyetine ayrılıyordu. Kremlin'in tek kaygısı her zaman olduğu gibi Sovyet menfaatleri ve güvenliğiydi. Anlaşma kuşkuyla karşılansa da Kremlin'in kaygı ettiği meseleler şimdilik emniyette görünüyordu. Stalin Baltık bölgesinde daha emniyetli sınırlar elde ettiğini biliyordu. En önemlisi de Sovyet diktatörünün ülkesine Hitler Almanyası'nın teşkil ettiği acil tehlikeyi ekarte etmiş ve hayati öneme sahip zaman kazandırmış olmasıydı. Kızıl Ordu'yu savaşa hazırlamak için bu avantajlar değerlendirilmeliydi. Stalin, Hitler'le meşum anlaşmaya varmadan evvel *Mein Kampf*'tan pasajlar okumuştu. Almanya'nın Doğu'da, Rusya'nın elinde bulunan bölgeden toprak kazanmaya ihtiyaç duyduğuyla ilgili kısımların altını çizmişti.[64] Sovyet lideri başına gelecekleri biliyordu. Ama Sovyetler Birliği'nin bu taarruza hazırlanmak için üç yıl kadar vakti olacağını düşünüyordu. 1942 sonu itibarıyla da Kızıl Ordu hesaplaşmaya hazır olacaktı. Bu arada Sovyetler sabık baş düşmanıyla yeni dostluğundan maddi olarak ve toprak bakımından istifade edebilirdi.

61 Ian Kershaw, *Hitler, 1936–1945: Nemesis*, Londra, 2000, s. 205.

62 *Khrushchev Remembers*, s. 128.

63 Montefiore, s. 275'te alıntılanmıştır.

64 Volkogonov, s. 352; ayrıca bkz. Montefiore, s. 272.

1. Wehrmacht, Benelüks ülkeleri ve Kuzey Fransa'yı hızla ele geçirirken teslim olan Fransız askerleri. Alman zaferinin sürati yalnız Avrupa'da değil Uzak Doğu'da da savaş planları üzerinde derin etki yarattı. - Mayıs 1940

2. Sahilde kurtarılmayı bekleyen müttefik askerleri. Tahliyede hükümetin ve silahlı kuvvetlerin tüm beklentilerini aşan bir başarı kaydedildi. - Dunkirk, 1940 Mayıs'ının sonları

3. Downing Caddesi'nde suratlar asık. Winston Churchill ile Lord Halifax. Aralarındaki ihtilaf Savaş Kabinesi'nin 25-28 Mayıs arasında yürüttüğü, savaşı bitirecek müzakerelere dair kritik tartışmalara damgasını vurdu. İngilizlerin savaşa devam kararı Alman stratejisini kökten değişime uğrattı. - Londra, 1940

4. Alman donanması başkomutanı Büyük Amiral Erich Raeder. Stratejik tercihleri Alman diktatörü Adolf Hitler'in seçimlerinden farklıydı.

5. Hitler ve İspanyol diktatör General Francisco Franco. Diktatörler Hendaye'de görüşmeleri esnasında şeref kıtasını teftiş ediyor. Bu zirvede İspanya'nın bir parçası olduğu "çevresel strateji" önündeki engellerin aşılamayacağı anlaşıldı. - Ekim 1940

6. Sovyet Dışişleri Komiseri Vyaçeslav Molotov Almanya'da (sağında Alman Dışişleri bakanı Joachim von Ribbentrop). Hitler bu ziyaretten sonra, Sovyetler Birliği'ne yapılacak taarruzun geciktirilmemesinde karar kıldı. - Berlin, Kasım 1940

7. Güney Çin topraklarından geçen Japon tankları. 1937 yazında başlayan hazin ve acımasız savaş Uzak Doğu'da barışın tesis edilme ihtimallerinin yoluna taş koymuştu.

8. Prens Fumimaro Konoe. Üç kez Japonya'nın başbakanlığını yapmış, Çin savaşını ve güneyde yayılmayı desteklemişti. 1941 Ekim'inde Amerika'yla tırmanan krize diplomatik çözüm bulma teşebbüsü başarısızlıkla sonuçlandığında istifa etti.

9. Japonya'nın Berlin büyükelçisi Saburo Kurusu. Japonya, Almanya ve İtalya arasındaki Üçlü Pakt'ın imza töreninde konuşuyor. Solunda İtalya'nın Dışişleri Bakanı Kont Galeazzo Ciano ile Hitler bulunuyor. - 27 Eylül 1940

10. Ülkelerinin savaşa girdiğini duyan İtalyanlar karmaşık duygular içerisinde. - 10 Haziran 1940

11. (*Soldan sağa*) Benito Mussolini, Hitler, Ciano ve Ribbentrop İtalya'nın Yunanistan'a taarruza geçtiği gün Floransa'da buluşuyor. - Palazzio Vecchio, 28 Ekim 1940

12. Yunanistan işgali sekteye uğradıktan sonra Arnavutluk sınırındaki Yunan mevzilerine ateş açan İtalyan topu. Harekat başarısızlığa mahkûmdu.

13. Başkan Franklin Delano Roosevelt emektar Dışişleri Bakanı Cordell Hull ile dış politikayı tartışıyor. Hull Roosevelt yönetiminde ihtiyatın sesi olmuştu. Ancak en nihayetinde gittikçe büyüyen Japon tehdidi karşısında tereddüte düşmeyecekti.

14. Muktedir Kara Kuvvetleri Komutanı General George C. Marshall, Başkan üzerinde etkisi olan "şahinlerden biri," deneyimli ve kararlı Savaş Bakanı Henry L. Stimson ile strateji değerlendirmesinde bulunuyor.

15. Josef Stalin, Molotov ile. Bakan liderinin izinden giderek 1941'de Alman işgali olacağı uyarılarına kulak asmadı.

16. İşgalin ilk haftalarında Almanların ele geçirdiği yüz binlerce genç Sovyet askerlerinin birkaçı. Almanların esareti altında üç milyondan fazla Sovyet savaş esiri hayatını kaybedecekti. - Haziran 1941

17. Almanların tahrip edici hücumu esnasında bataklığa saplanan Sovyet tankları. - 1941 yazı

18. Roosevelt ile Churchill, Atlantik Sözleşmesi ile sonuçlanacak zirve esnasında HMS *Prince of Wales* gemisinin güvertesinde. - Placentia Körfezi, Ağustos 1941

19. "Şahin" Savaş Bakanı General Hideki Tojo. 1941 Ekim'inde Başbakan oldu. Fotoğrafın çekildiği esnada bakanlar arasında Amerika'ya taarruzdan yana yürütülen tartışmaları yönetiyordu. - Kasım 1941

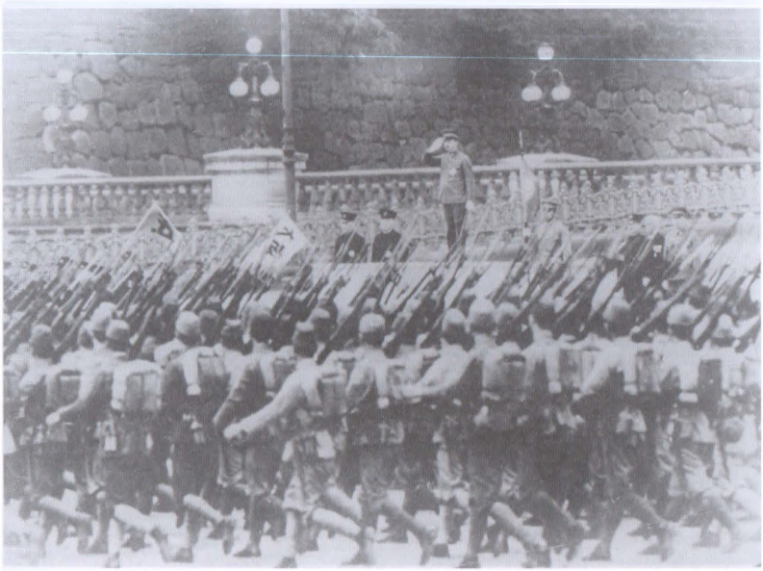

20. Pearl Harbor saldırısından bir gün önce yürüyen askerleri selamlayan İmparator Hirohito. - Tokyo, 6 Aralık 1941

22. Moskova yönündeki hücum yavaşlarken taarruza maruz kalan Alman askerleri. - 1941 sonbaharı

23. II. SS Panzer Tümeni'nin bir tankı. Sovyetlerin 5 Aralık'ta başlayan karşı taarruzu esnasında Alman güçleri ilk kriziyle karşı karşıya kalmıştı. - Moskova yakınları, 1941

24. Hitler Amerika Birleşik Devletleri'ne savaş açıyor. - Reichstag, 11 Aralık 1941

25. Hitler'in "nihai çözümü" yürütmekle görevlendirdiği SS lideri Heinrich Himmler.

26. Güvenlik Polisi'nin başı Reinhard Heydrich. "Yahudi sorununa topyekûn çözüm" bulmakla ve "çözümün" örgütsel planlanmasını yapmakla görevlendirilmişti.

27. Babi Yar Katliamı. Güvenlik Polisi iki gün içinde 33.771 Yahudiyi katletmişti. Fotoğrafta hâlihazırda infaz edilmiş olanların bedenlerinin bulunduğu toplu mezarın başında, katledilmek için sıralarını bekleyen kurbanlar görülüyor. - Kiev yakınları, Eylül 1941

28. 1941 Temmuz'unda Lemberg Yahudileri katledilmişti. Perişan hâldeki bölge halkı kurbanları inceleyerek aralarında akrabalarını bulmaya çalışıyor.

III

Sovyet liderlerinin, ülkelerinin Nazi Almanyası ile yeni ilişkisinin ilk birkaç ayda verdiği meyvelerden memnun olmak için gerekçesi vardı. 19 Ağustos 1939'da (pakt imzalanmadan hemen önce) varılan, 1940 Şubat'ında genişletilen ve yeni teslim tarihlerini yeniden belirlemek için 1941 Ocak'ında yeniden müzakere edilen mutabakatlar uyarınca Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki ticaret 1930'lu yılların son dönemindeki en dip noktadan hızlıca toparlanmıştı; kabaca Hitler iktidara geldiğindeki durum civarındaydı. Almanya'ya milyonlarca ton tahıl, kereste, petrol ürünü ve on binlerce ton değerli manganez ve krom madenleri sevk edildi. Karşılığında Sovyetler Birliği makine aksamı, inşaat malzemesi, kimyasal malzemeler ve diğer sanayi ürünleri aldı. Ekonomik düzenlemelerden kârlı çıkan Almanlardı. Sovyetler Birliği ham maddelerini programa az çok uyarak teslim etse de karşı taraftan gelen mütekabil teslimatlarda sık sık gecikmeler yaşandı. Almanya yine de Sovyetlerin teçhizat taleplerine cevaben Rusların dişinin kovuğunu dolduracak kadar malzeme göndermedi.[65] Sovyet bakış açısından ticaret anlaşmaları, paktın asıl hedefinin yanında ikincil kalıyordu. Esas hedef emniyetti. Bu bakımdan Alman-Sovyet iş birliğinin ilk döneminin bilançosu cesaret verici nitelikteydi. 1940 Mart'ının sonunda Yüksek Sovyet karşısında konuşan Molotov'un vardığı kanı şuydu: "Ülkemizin emniyetini sağlamaya gelince, bu konuda epey başarı kazandık."[66]

Pakt (özellikle de gizli protokolü) Sovyetler Birliği'ni Avrupa savaşı dışında tutmanın dışında Sovyetlerin toprak kazanmasının da yolunu açmıştı. Nazi Almanyası'nın aksine Sovyetler Birliği'nin toprak kazanmadaki esas hedefi emniyeti kuvvetlendirmek olsa da işgalinin etkisi mağdurları üzerinde neredeyse Alman işgalleri kadar vahimdi. Sovyetler Batı hudutları etrafında güvenlik kordonu oluşturmanın ilk adımını teşkil eden, sinsi bir realpolitik icrasıyla 1939 Eylül'ünün ortalarında Polonya'nın doğu yarısını işgal etmişti. Ribbentrop ay sonuna dek Alman-Sovyet Hudut ve Dostluk Antlaşması'nı imzalamak üzere Moskova'ya döndü. Alman bakan, Almanya'nın Polonya'nın merkezinde ele

65 *Nazi–Soviet Relations*, s. 131–132 (11 Şubat 1940 Alman-Sovyet Ticari Anlaşması'na dair pusula); Alexander Werth, *Russia at War, 1941–1945*, ciltsiz baskı, New York, 1984, s. 113; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 175–178; Schwendemann, s. 143.

66 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 185'te alıntılanmıştır.

geçirdiği bölgeyi genişletmenin karşılığında Litvanya'yı Sovyet nüfuz alanına bırakmayı kabul etti. Litvanya'nın yanında Letonya ve Estonya gibi diğer Baltık cumhuriyetleri de birkaç hafta içinde SSCB'ye boyun eğmeye zorlanacak, Sovyet askerlerinin kendi topraklarına girmesine müsaade etmek durumunda kalacaktı. Gelgelelim Finlandiya'nın biraz daha zorlayacağı anlaşıldı. Sonbaharda Finlere Sovyetlerin kuzey savunmalarını kuvvetlendirme hedefiyle topraklarından ödün vermesi için yapılan baskı, riayet değil muhalefet yarattı. Hadise Kasım sonu itibarıyla topyekûn bir savaşa yol açtı. Kış boyunca yaşanan korkunç çatışmalar sonunda Finlandiya bağımsızlığını muhafaza edebildi. Finler ertesi yıl Mart ayında barış isteyene dek 200.000 Sovyet askeri hayatını kaybetmişti. Ufacık Fin kuvvetleri cepheye bir milyondan fazla asker sevk eden Kızıl Ordu'yu küçük düşürmüştü. "Kış Savaşı" sonrasında Almanların Sovyetlerin savaşma potansiyelini devasa ölçüde küçümsediğinde olduğu gibi Sovyetler de Finler karşısında aynı hataya düşmüştü.

Stalin Avrupa savaşının ilk aşamasında Batı demokrasileri ve Nazi Almanyası'nın birbirini yıpratacağı ve güçleri tükenene kadar savaşacağını umut ediyordu. Sovyet liderinin endişesi ise muhariplerin bir noktada anlaşmaya varacağı ve hep beraber Sovyetler Birliği'ne saldıracağıydı.[67] 1940'ın Mayıs ve Haziran aylarında Almanların Batı'da kazandığı zaferlerin hızı Stalin'in umutlarını yıkıp geçti. Diğer yandan endişelerini ise büyüttü.

Fransa'nın çöküşünün hızı Sovyet liderliğini afallattı. Yapılan tüm hesaplar tekrar gözden geçirilmeliydi. İngiltere hariç Batı Avrupa'nın tamamı Hitler'in önünde secde etmişken (ki İngiltere'nin de işgal edilmeden ya da uzun zamandır beklendiği üzere barış isteyip Almanya'nın tarafına geçmeden evvel ne kadar direnebileceği belli değildi) Sovyetler Birliği hiç olmadığı kadar korunmasızdı. Stalin bunun hemen farkına vardı. Kruşçev Fransa'nın mağlup edildiği haberi geldiğinde Stalin'in yanındaydı. Liderinin verdiği tepkiyi şöyle anımsıyordu: "Ordumuzun direniş gösterebileceğine dair tüm itimadını kaybettiği açıktı. Hitler Fransız ordusunu ezip Paris'i ele geçirdikten sonra çaresizlik içinde adeta havlu atmıştı... Rusçanın güzide küfürlerinden birkaçını savurdu ve şimdi Hitler bizim üstümüzden geçer, dedi."[68]

67 Gorodetsky, s. 5, 14.

68 *Khrushchev Remembers*, s. 166.

Finlandiya'nın hiç acımadan ortaya çıkardığı üzere Kızıl Ordu bu tehditle başa çıkabilecek durumda değildi. Kış Savaşı'ndaki feci performansın ardından yeni duruma mümkün olduğunca ayak uydurabilmek için bazı adımlar atıldı. Silahlanma programında ciddi bir hızlandırmaya gidildi. İşçiler silah üretimini arttırmak için mevcut durumdan çok daha gaddar çalışma şartlarına maruz bırakıldı. Tasfiye edilen bazı subaylar geri döndüğü ve (bazıları ilerleyen dönemde ün kazanacak) yeni nesil komutanlar görevlerine başladığından silahlı kuvvetler yeniden örgütlendi.[69] Tez elden Baltık cumhuriyetlerinin elde kalan zafiyet hâlindeki bağımsızlıklarına da son verildi. Haziran'da uydurma, sözde Sovyet karşıtı eylem yapıldığı bahanesiyle Letonya, Estonya ve Litvanya ilhak edildi ve Sovyetlerin kuzeydeki müdafi pozisyonunu desteklemek için bütünüyle SSCB'ye dahil edildi. 1940 Eylül'ünde acil planlar dahi hazırlanmış ancak Finlandiya savaşı çıktığından eyleme geçilememişti.[70]

Avrupa'nın güneyinde de Sovyetlerin diplomatik girişimleri için bir ivedilik söz konusuydu. Bu bölgede Balkanların asli önemi bulunuyordu. Fransa mağlup edildikten sonra Sovyet liderliği İngiltere'nin yakında anlaşma masasına oturmak zorunda kalacağına kanaat getirmişti. Sovyetler Avrupa'nın batısında ve merkezinde Alman hâkimiyetine karşı kendi menfaatlerini savunacak kadar kuvvetli olmalıydı. Almanların bu kritik bölgeye ilişkin yapabileceği planları ekarte etmek ve güneyden bir işgal tehdidine karşı önlem almak için Rusya'nın ta Çarlık döneminden beri tahakküm kurmak istediği Balkanlar, Karadeniz ve Türk Boğazları üzerinde Sovyetlerin nüfuz sahibi olması elzem görülüyordu. Bu bölgede Sovyetlerin İngilizlerin bölgedeki stratejik menfaatlerini ve İngiltere ile Almanya bir barış anlaşmasında bir çeşit uzlaşmaya varması hâlinde bunun kendileri için teşkil edeceği tehdidi de göz önünde bulundurması gerekiyordu. 1919'da Romanya'ya bırakılan ancak öncesinde Rus İmparatorluğu hudutlarında bulunan Besarabya ve tarihinde hiç Rusya'ya ait olmamış bir Rumen toprağı olan Kuzey Bukovina'nın Temmuz'da ilhakının ardında Sovyetlerin hâkimiyetini Tuna havzası ve Balkanlara doğru yayma ihtiyacı bulunuyordu. Sovyetler Birliği 1940 yazında bir süre Balkanları SSCB ve Mihver güçleri arasında müstakil nüfuz alanlarına bölecek bir anlaşma

69 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 186.

70 Besymenski, s. 279–281.

yapmak için İtalyanları kullanmayı bile ummuştu. Tahmin edileceği gibi bu teklif Almanların hoşuna gitmiyordu. Zira Almanlar Sovyetleri stratejik açıdan böylesi büyük öneme sahip bir bölgeden uzak tutmak ve silahlı kuvvetleri için özellikle de Ploieşti'deki petrol kuyuları elzem olan Romanya üzerinde hâkimiyet tesis etmek istiyordu.

Ağustos sonunda Alman ve İtalyanların Sovyetleri aralarına almadan, ihtilaflı Rumen-Macar hudutlarında hakemlik yapmasıyla Romanya doğrudan Almanya'nın yörüngesine girdi. Sovyetler doğrudan Sovyet karşıtı bir hareket olarak gördükleri bu tahkimin, önceki yıl imzalanan paktta belirtilen ortak menfaatlerin bulunduğu meselelerde danışılması zorunluluğunu ihlal ettiği iddiasında bulundu. Almanlar şaşırtıcı olmayan bir şekilde bu şikâyeti görmezden geldi ve Sovyetlerin Tuna havzası ve Balkanlarda nüfuz alanı teşkil etme umutları da böylelikle son buldu. Eylül ayında "davet üzerine" Alman askerî "misyonları" Romanya'ya ve aynı ayın ilerleyen günlerinde de Finlandiya'ya girdiğinde Sovyet menfaatlerine oluşturulan tehdit aşikardı.[71]

Sovyet ve Alman menfaatlerinin çakıştığı bu toprak sorunları yaz ve sonbahar aylarında iki ülke arasındaki tansiyonda ister istemez bir yükselmeye yol açtı. Almanya (ve İtalya) ile SSCB'nin Doğu'daki tehlikeli düşmanı Japonya'yı bir ittifakta buluşturan, 27 Eylül'de imza edilen Üçlü Pakt Sovyet değil Amerikan karşıtlığında bu ülkeleri buluşturmuş olsa da, aradaki meseleleri iyileştirecek pek bir fayda sağlamadı. Ardından Ekim ayının sonunda Mussolini'nin felaketle sonuçlanan Yunanistan işgali, İngilizlerin müdahalesini tetikledi. Böylece Almanların, Sovyetlerle arasındaki ilişkilerde son haftalarda görülen ciddi kötüleşmeyi tersine çevirme ihtimali az da olsa bulunan bir askerî müdahalede bulunması ihtimali doğdu. Bu da Balkanlardaki olayların fitilini ateşledi. Molotov bu atmosfer altında Ribbentrop'un davetiyle Nazi Dışişleri Bakanı ve Hitler'le buluşmak üzere 12 Kasım'da Berlin'e vardı.

Müzakereler kötü geçti.[72] Ribbentrop büyük ölçüde Sovyetler Birliği'ni dünyayı Alman, İtalyan, Japon ve Sovyet nüfuz alanlarına bölecek,

71 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 195. Molotov, Sovyetlerin huzursuzluğunu, Alman hükümetine sunulacak 21 Eylül 1940 tarihli bir muhtırada açıkça dile getirdi (*Nazi–Soviet Relations*, s. 189–94).

72 Alman tarafının görüşmeye dair resmi kayıtları, *DGFP*, 11, 325–329, 339 numaralı belgeler.

Avrasya bloku olarak gördüğü ittifakın bir parçası olmaya, Üçlü Pakt'a katılmaya ikna etmekle ilgileniyordu. Alman bakan, Molotov'u Sovyetler Birliği'nin Basra Körfezi, Orta Doğu ve Hindistan istikametine yayıldığını düşünmeye teşvik etti. Hitler'in en çok istediği şey Sovyetlerin niyetlerine dair daha fazla malumat edinmekti. Molotov'un inatla ayrıntılar üzerinde durması Alman diktatörüne burnu havada bir okul müdürünü anımsatıyordu. Hitler'in öfkesi daha da tırmandı. Müzakereler yalnızca kendisinin Sovyetler Birliği'ne dair menfi görüşlerini tasdik etmişti; muhtemelen Hitler'in aslında beklediği de buydu.

Molotov'un Stalin ile titiz bir istişare sonucu belirlenen gündemi çok daha netti ve ekseriyetle Sovyetler Birliği ile Almanya arasındaki ilişkilerin son dönemde bozulmasına yol açan meselelere odaklıydı.[73] Sovyetler Birliği'nin ihtilaf sebebi olarak gördüğü Finlandiya, Romanya ve Balkanlar özellikle hassas bölgelerdi. Ancak bir yol kat edilemedi. İki tarafın da birbirine kuşkuyla yaklaşması ve altta yatan husumet müzakereleri gölgeledi, bir netice alınamadı. Hitler Almanya ve Sovyetler Birliği'nin çatışan menfaatlerinin asla sulh yoluyla çözülemeyeceği görüşünün haklılığına kanaat getirdi. Savaş kaçınılmazdı. Alman diktatörü, Molotov'un ziyaretini Temmuz'dan bu yana tasavvur ettiği taarruzun ertelenemeyeceğinin kanıtı olarak algıladı. Görüldüğü üzere Aralık ortası itibarıyla SSCB işgalini gelecek bahara tarihleyen bir askerî talimat hazırlanmıştı.

Sovyet bakış açısına göre müzakereler herhangi bir sonuca varmadığından hiçbir şey değişmemişti. Görüşmenin çarpıcı bir neticesi olmadı. Tabii Molotov da Moskova'ya kayda değer bir başarı kaydedememiş gibi hissederek döndü. Almanların paktın vahim ihlalleri olarak kabul edilen Romanya ve Finlandiya'daki eylemleri özellikle Sovyet idaresinin tadını kaçırmıştı.[74] Almanlar kendilerine Balkanlarda ve hususiyetle Romanya'da üstünlük sağlamıştı. Hitler generallerine gelecek yıl Sovyetler Birliği'ni işgal etme niyetini henüz duyurmamışken, Temmuz itibarıyla da sağlam malumata sahip istihbarat ağlarından

73 Besymenski, s. 315–318.

74 Molotov müzakerelere dair rapor verirken Stalin, Alman karşıtı yorumlarda bulunarak dışişleri komiserinin sözünü kesti, Nazi liderlerini aşağıladı ve "bunların izlediği siyasetin temel ilkesi kalleşlik" ifadesi i kullandı. (Watson, s. 186'da alıntılanmıştır).

Almanların SSCB'ye karşı savaş hazırlıklarına ilişkin ve askerleri Rus hududu yakınına, Doğu Prusya'ya sevk ettikleri ve yığdıkları yönünde raporlar sızmıştı.[75] Ancak Sovyet dış politikasını şekillendiren iki kritik isim olan Stalin ve Molotov Almanların uzun vadeli niyetlerine dair kuşkulu olsa da yakın gelecekte bir savaş beklemiyordu. Önceden de olduğu gibi her şeyden çok zaman kazanmak istediklerinden 1939 paktının devamının sağlaması önceliğini muhafaza etti. Bunu sağlayabilmeleri için önlerinde çok az seçenek vardı. Almanya'nın bahar aylarından itibaren Avrupa'nın büyük kısmı üzerinde hızla hâkimiyet kurması seçeneklerini kısmen kısıtlıyordu. Bunun yanında kısmen de adeta kendi kazdıkları çukura düşmüşlerdi. Sovyetlerin elini büyük ölçüde zora sokan şey, savaşa ancak iki yıl sonra hazır olabilecek Kızıl Ordu'nun zafiyet hâliydi. Bu durumun en önde gelen müsebbibi üç yıl evvel deneyimli ve kabiliyetli komuta kademesine karşı başlattığı feci tasfiye hareketinden dolayı Stalin'in bizzat kendisiydi.

IV

Sovyet silahlı kuvvetlerinin 1 Ocak 1938'de yaklaşık dörtte üçü kara kuvvetlerinde olmak üzere 1.605.520 personeli mevcuttu. Bu rakam Stalin'in 1942 sonu itibarıyla hazır olmasını beklediği, tasarlanan personel sayısının çok gerisinde değildi.[76] Ancak Avrupa savaşı başladıktan sonra yaşananlarla plan raydan çıktı. Sovyetlerin Polonya'nın doğusunu işgali için ve özellikle de Finlandiya savaşında seferberlik kapsamında çok sayıda ihtiyat kuvveti çağrıldı, ordunun personel sayısı iki milyona dayandı. Ne var ki Fin savaşının bitmesiyle Politbüro birçok birimin sulh dönemi şartlarına dönmesi talimatını verdiğinden şaşırtıcı bir şekilde 700.000 kadar yedek terhis edildi. Bu yaklaşımı tersine çeviren ve orduyu tam gaz, esaslı ve hızlı geliştirme gayretini başlatan şey Almanların Fransa'da kazandığı zaferin yarattığı şok oldu.[77]

Gelgelelim tasfiyeler sonucu komuta kademesinde yaşanan ciddi idarî kabiliyet ve tecrübe eksikliği hızla tamir edilemezdi. *Büyük Terör*

75 1941 *god. Dokumenty* [1941 Yılı: Belgeler], ed. A. N. Yakovlev, V. P. Naumov vd., Moskova, 1998, C. 1, 41–42, 44, 53, 58, 93 numaralı belgeler (1940 Temmuz ve Ağustos'undan); ayrıca bkz. Gorodetsky, s. 38.

76 Besymenski, s. 97–98.

77 Gorodetsky, s. 118.

esnasında tutuklanan subaylardan 4.000'i komuta görevleri üstlenmek üzere serbest bırakıldı. Ancak yeni terfi ettirilen bin kadar kıdemli subayın Alman taarruzu başlamadan evvel gerekli deneyim kazanacak zamanı olmamıştı.[78] Finlandiya'daki taarruzla ortaya çıkan organizasyon kusurları da mevcuttu. Ayrıca silahlı kuvvetlerde modern silahlar konusunda da ciddi ölçüde yetersizlik mevcuttu. Hitler'in o yaz kaydettiği zaferin yarattığı şaşkınlıkla savaş üretimi hızlandırılmasına rağmen sanayi, acil silahlanma ihtiyacını karşılayamıyordu. Hitler taarruza geçtiğinde vahim eksiklikler hâlâ giderilememişti. Sorun kısmen Stalin'in liderliği ve rejimin doğasından kaynaklanıyordu.

Hitler gibi Stalin de – düşünce yapısı çarpık olsa da – keskin zekalıydı ve muhteşem hafızası sayesinde detayları kavrayabiliyordu. Yine de esasen askerî meseleleri malumatı bulunan bir amatör kadar anlayabiliyordu. Bir profesyonelin eğitimi ve uzmanlığı kendisinde bulunmuyordu. Bir yandan belirli top çeşitleri gibi detaylı meselelere kafasına estikçe müdahil oluyordu.[79] Diğer yandan komuta kademesinin üst kademelerinde itimat ettiği çok az sayıda ismin ciddi ölçüde muhakemelerine güvenmek durumunda kalıyordu. 1940 yazında Kızıl Ordu'yu genişletme ve yeniden inşa etme gayreti başladıktan sonra çoğu kez daçasında olmak üzere gecenin geç saatlerinde komutanlarından sık sık brifing almıştı. Komutanlar ayrıca Stalin'e ordunun durumuna ilişkin düzenli olarak rapor gönderiyorlardı.[80] Sovyet lideri bunların yanında gizli polisin başı Beria ve diğerlerinden gelen raporlarla komuta kademesini denetledi.[81] Kremlin'den ya da yakınlardaki daçasından nadiren çıkıp silahlı kuvvetlerin hakiki vaziyetini teftiş ettiğinden, kendisine söylenenlere gittikçe daha da çok bağımlı hâle geliyordu.

Stalin, Mareşal Voroşilov Kızıl Ordu'nun Fin savaşında sergilediği feci performans sonrasında 1940 Mayıs'ında Savunma Komiserliği görevinden alınana dek kendisinin sözlerine itimat ederdi. Ne var ki Stalin yanlış ata oynamıştı. Voroşilov silahlı kuvvetlerin acil takviye edilmesi

78 Gorodetsky, s. 120.

79 Seweryn Bialer (ed.), *Stalin and his Generals*, Londra, 1970, s. 35–36; Albert Seaton, *Stalin as Warlord*, Londra, 1976, s. 87–89; Adam Ulam, *Stalin: The Man and his Era*, Boston, 1989, s. 530; Mikoyan, s. 382.

80 Besymenski, s. 368.

81 Seaton, s. 91.

ihtiyacı hususunda ihmalkâr, faydasız ve kabiliyetsizdi. Mareşal S. K. Timoşenko, Voroşilov'un koltuğuna oturduktan sonra durum büyük oranda iyiye gitmeye başladı. Gelgelelim Stalin şimdi dahi partinin yayın organı *Pravda*'nın sabık editörü, 1940 itibarıyla Kızıl Ordu Siyasi İşler Başkanlığı görevini yürüten menfur bir şahıs olan L. Z. Mehlis gibi isimlerden askerî tavsiye alma eğilimindeydi. Kruşçev, Mehlis'in bir "ahmak" olduğunu düşünüyor ve askerî meselelerde Stalin üzerinde bu kadar etkisi olmasına inanamıyordu.[82]

Stalin Finlandiya'daki bozgundan sonra Kızıl Ordu'nun niteliğine dair herhangi bir yanılgı içindeyse dahi, 1940 Aralık'ında Timoşenko'nun kendisine sunduğu silahlı kuvvetlerin vahim eksikliklerinin ana hatlarını çizen mahrem rapordan sonra gözü açılmış olmalı. Timoşenko'nun önceki sene Mayıs ayında Voroşilov'dan görevi devraldıktan sonra yaptığı detaylı değerlendirmeler temelinde oluşturduğu uzun raporu Stalin'in keyfini kaçırmıştır kuşkusuz. Timoşenko'nun bulgularına göre ordunun tüm idare ve ön tedarik hazırlığına ilişkin örgütsel destek sistemi tamamıyla yetersizdi ve birçok bakımdan demodeydi. Merkezi idare öyle yetersizdi ki Timoşenko koltuğu devraldığında Kızıl Ordu'nun net personel sayısı dahi belli değildi. "Harekât Planlaması" başlığının ilk maddesinde geçen şu ifade de bir o kadar inanılmazdı: "Halk Savunma Komiserliği'nin devir teslim döneminde hazır bir harekât planı, kapsamlı ya da hususi bir plan bulunmuyor." Ne Voroşilov ne de Genelkurmay, kıdemli komutanlar ve kurmayları için eğitim programı hazırlamıştı. Askerî bölgelerde harekât eğitimi teftiş edilmiyordu. Kritik bölgelerde yeterli sayıda havaalanı yoktu. Haritalar dahi eksikti. Ayrıca ulaşım ve iletişim hususlarında da ciddi zafiyet bulunuyordu. Seferberlik planı güncellenmemişti, üç milyon kadar hazırlıksız ihtiyat kuvveti için eğitim programı yoktu.

Timoşenko subay akademilerinin kifayetli bir komuta kademesi yetiştirmedeki, özellikle piyade sınıfında etkisini hissettiren yetersizliğini de eleştirdi. Askerleri muharebeye hazırlama eğitiminde ciddi noksanlıklar mevcuttu. Silahların, modern savaşın gereksinimlerine ayak uyduramayacak kadar modası geçmişti. Kızıl Ordu uçakları diğer devletlerin çok gerisinde kalmıştı ve hava kuvvetlerinde de eğitimli personelin kritik noksanlığı öne çıkıyordu. Motorize birlikler ve topçu

82 *Khrushchev Remembers*, s. 158–160, 163–164.

sınıfında modern silahlar hususunda benzer eksiklik göze çarpıyordu. Vurgulanan en büyük noksanlıklardan biri diğer ülkelerin ordularının durumlarına dair örgütlü ve sistematik istihbarat bulunmamasıydı. Hava savunmaları havadan gelecek bir saldırıya karşı koruma sağlayamazdı. Cephe ardındaki kara savunma hazırlıkları da yetersizdi.[83] En nihayetinde çizilen çerçeveden harekât başlatmak şöyle dursun büyük bir savaşa hazır olmanın yanından bile geçmeyen yahut Sovyetler Birliği'ni işgalden koruyamayacak bir ordu manzarası ortaya çıkıyordu.

Timoşenko kendisini bekleyen görevin büyüklüğü karşısında ileride karşılaşabileceği eleştiriden kendini korumak adına suçu selefine atmak için mevcut eksiklikleri abartmış olabilir. O hâlde bile rapor silahlı kuvvetlerin durumuna ilişkin şoke edici bir ithamlar dizisini barındırıyordu. Hatalar hemen telafi edilecek gibi değildi. Kızıl Ordu'yu kapsamlı bir savaşa hazırlamak için hatırı sayılır bir zaman gerekecekti. Ordunun bu durumu Stalin'in gelecek aylarda önündeki seçenekleri en kati şekilde kısıtlayan unsur olacaktı. Stalin ve Molotov tek seçeneğin silahlı kuvvetleri azami süratle, imkân dahilinde her şeyi yaparak kaçınılmaz hesaplaşma için hazırlamak olduğunda mutabıktı. Ancak bu esnada Hitler'in eline taarruz için bahane edebileceği kozu verecek bir provokasyondan kaçınmak da elzemdi.

Bu iki temel mesele Barbarossa'dan evvelki aylarda Sovyetlerin politikasını fiilen şekillendirdi. Silahlanmada gerçekten muazzam başarı kaydedildi. 1940'taki silah üretimi bir önceki yıldan üç kat yüksekti. Silahlı kuvvetlerin 1938'de 1.6 milyon olan personel sayısı devasa ölçekte artarak 1941'de 5.4 milyonu buldu.[84] Askerler ekseriyetle Sovyetler Birliği'nin batı hududunda konuşlandırıldı ve çok daha iyi donatıldı.

83 Besymenski, s. 282–298 (Timoşenko'nun 7 Aralık 1940 tarihli raporu). David M. Glantz, *Stumbling Colossus: The Red Army on the Eve of World War*, Lawrence, Kansas, ABD, 1998, s. 89'da rapordan Voroşilov ve Timoşenko'nun 8 Mayıs 1940 tarihinde yaptığı ortak çalışma olarak ifade ediliyor. Ancak bu tarih, raporun hazırlandığı değil sorumluluğun Timoşenko'ya devredildiği tarihtir. Timoşenko geçmiş döneme dair malzemeleri Kızıl Ordu'nun dönemin merkezi idaresinden aldı. Timoşenko'nun 7 Aralık 1940'ta sunduğu bu rapora, Voroşilov'un katkısı olduğuna dair bir emare bulunmuyor.

84 Bonwetsch, s. 186; Besymenski, s. 98; Louis Rotundo, "Stalin and the Outbreak of War in 1941," *Journal of Contemporary History*, 24 (1989), s. 280; Glantz, *Military Strategy*, s. 92; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 107; ayrıca bkz. Zhukov, C. 1, s. 228, 244–245.

Ancak moral ve disiplin yerlerdeydi.[85] Nispeten az sayıda tank ve uçak son modeldi ve üretim sürecinin pürüzsüz ilerlemesinin önünde birçok engel bulunuyordu.[86] Tasfiyeler yüzünden büyük hasar görmüş ordunun teknolojik ve örgütsel eksikliklerini telafi edemeyecek kadar kayıplar verilmişti.[87] Daha fazla zamana ihtiyaç vardı. Stalin zaman kazanabileceğini düşündü. Sovyet lideri, Hitler'in Batı'daki savaşta nihai zafer elde edilmeden Doğu'da taarruza geçmeyeceğine emindi. Stalin'e ve kendisinin muhakemesine katılan Molotov ile Sovyet siyasî ve askerî idaresinin geri kalanına göre işgal ancak Kızıl Ordu çarpışmaya hazır olduğunda başlayacaktı. O zamana dek yapılması gereken azami ihtiyatla yaklaşmak ve gereği hâlinde Nazi Almanyası'nı yatıştırmaktı. Zaman kazanmak hayati öneme sahipti, diğer her şey karşısında ağır basıyordu.

Böylesi muazzam bir baskı altındayken Sovyet askerî stratejisi yeniden değerlendirilmeliydi. Sovyet stratejik kuramı 1920'li ve 1930'lu yıllarda Tuhaçevski'nin geliştirdiği fikirlere dayandırılmıştı. Tuhaçevski modern, teknolojik açıdan gelişmiş, "derin harekât" adı verilen operasyonlarda düşmanın ilk taarruzunu karşılayıp süratle savaşı düşman toprağına taşıyarak savunmayı taarruza dönüştürebilecek bir ordu tasavvur ediyordu. Uzun bir savunma savaşı öngörülmemişti. Plan, ilk dalgaya direndikten sonra bir araya getirilen zırhlı ve mekanize birliklerin desteğiyle hava ve kara kuvvetlerinin topyekûn taarruzunda ani, nihai bir darbe indirme kabiliyeti üzerinde duruyordu.[88] Kuram savaşın nasıl başlayacağı fikri üzerine kurulmuştu: ültimatom, savaş ilanı,

85 Mark von Hagen, "Soviet Soldiers and Officers on the Eve of the German Invasion: Toward a Description of Social Psychology and Political Attitudes", Robert W. Thurston ve Bernd Bonwetsch (ed.), *The People's War: Responses to World War II in the Soviet Union*, Urbana/Chicago, ABD, 2000, s. 191–199 içinde.

86 John Erickson, *The Road to Stalingrad: Stalin's War with Germany*, C. 1, Londra, karton kapaklı baskı, 1998, s. 62–64. Silahlanma, iletişim ve savunmadaki eksikliklere dair ayrıca bkz. Zhukov, C. 1, s. 233–243.

87 Jacques Sapir, "The Economics of War in the Soviet Union during World War II", Kershaw ve Lewin, s. 216 içinde. Kızıl Ordu'nun noksanlıkları ve Barbarossa arifesinde muhaberede çarpışmaya hazır olmadığının ana hatlarıyla anlatımı için bkz. David M. Glantz, "The Red Army in 1941", David M. Glantz (ed.), *The Initial Period of War on the Eastern Front, 22 June–August 1941*, Londra, 1993, s. 1–39 içinde; David M. Glantz, *Barbarossa: Hitler's Invasion of Russia 1941*, Stroud, 2001, s. 22–28.

88 Gorodetsky, s. 116–117; Sapir, s. 210–211; Glantz, *Military Strategy*, s. 65–66.

(1914'te olduğu gibi) günlerce hatta haftalarca devam edecek kapsamlı bir seferberlik ve "derin harekâtların" devreye girmesine olanak sağlayacak sınır muharebeleri bekleniyordu.[89] Sürpriz bir taarruz, taktiksel deha ve Almanların Batı'daki *Blitzkrieg*'inin[90] süratı savaş öncesinde yaşanması beklenen bu gelişmelere dair ciddi kuşku uyandırdı. Yine de Sovyet Genelkurmayı'nın 1940 ve 1941'de yaptığı planlar Tuhaçevski'nin "derin harekâtlar" kuramının kökten gözden geçirilmesiyle yapılmamıştı; kurama getirilen ufak değişikliklerden ibaretti. İlerleyen dönemde savaş kahramanı olacak General Georgi Jukov 1941 Ocak'ının sonunda Genelkurmay Başkanlığı görevini üstlendiğinde bile Kızıl Ordu'nun düşmanın ilk dalgasını zapt edebileceği ve sonrasında ani, nihai bir karşı darbe indirerek savunmayı taarruza dönüştürebileceği beklentisi devam etti.[91] Genelkurmay'ın stratejik planları bu görüş temelinde yapıldı.

Yukarıda ifade edildiği üzere Timoşenko 1940 Mayıs'ında görevi Voroşilov'dan devraldıktan sonra harekât planının bulunmadığına dair eleştirilerinde elini korkak alıştırmamıştı. Hakikaten de dönemin Genelkurmay Başkanı Mareşal B. M. Şaposnikov'un 1938'de tasarladığı bir önceki plan, Avrupa savaşının şartları değiştirmesiyle büyük ölçüde kadük hâle gelmişti. Timoşenko'nun kendisinden önce yapılanları yok sayan ifadelerine rağmen, sonrasında yapılan planlarda Şaposnikov'un fikrinin etkisinin devamını sağlayan unsurlar mevcuttu.

Şaposnikov, Sovyetler Birliği'ne Doğu'da Japonya'yı tehdit olarak görüyor fakat Batı'da Almanya, Polonya, İtalya ve Baltık ülkelerinin

89 John Erickson, "Threat Identification and Strategic Appraisal by the Soviet Union 1930–1941", E. R. May (ed.), *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment between the Two World Wars*, Princeton, 1983, s. 416–418; Whaley, s. 175, 181, 199, 223, 228, 242; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 187, 213; Glantz, *Military Strategy*, s. 61–62. Kızıl Ordu Genelkurmayı Wehrmacht'ın seferberlik ve askerleri konuşlandırmasının on-on beş gün süreceği varsayımına göre çalışmaya devam etti; bir sürpriz taarruz ihtimalini ekarte etmişti. (Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 96).

90 *Blitzkreig* (Alm.) Yıldırım Savaşı. Düşmana savunma tertibatı kurmasına fırsat vermeden ani bir taarruzda bulunarak onu imha etmeyi hedefleyen askerî doktrinin gayrıresmi adı. (ç.n.)

91 Gorodetsky, s. 126. Glantz, *Military Strategy*, s. 87–88'de stratejik düşüncenin Jukov döneminde de devam ettiğinin altını çiziyor. Jukov ilerleyen dönemde "Askerî strateji esasen, taarruz edenlerin yalnız taarruz harekâtıyla mağlup edilebileceği yönündeki haklı iddiaya dayanıyordu." ifadesinde bulunacaktı. (Zhukov, C. 1, s. 245.)

daha büyük tehlike oluşturduğunu düşünüyordu. Taarruza geçmeden evvel düşmanı dizginlemek için stratejik savunma kuramı üzerinde derinlemesine çalışan Şaposnikov, Sovyet Batı cephesinde yapılacak taarruza iki farklı yol önerdi. Sovyet savunmaları ya Polonya'da Pripyat bataklıklarının kuzeyine doğru ilerleyecek yani Litvanya'nın Vilnius kentine ve oradan da Minsk'e doğru uzanacak ya da bataklıkların güneyine, Polonya'nın güneyinden Kiev istikametine taarruza geçecek şekilde hazır olmalıydı. Şaposnikov yakında vadesini doldurduğu ortaya çıkacak seferberlik anlayışlarını savunuyordu hâlâ. Mareşal düşman taarruzu seferberliğin yirminci gününde başlayabileceğinden kuzey rotasının daha muhtemel olduğunu düşünüyordu, zira güney rotası için gereken hazırlıklar 28-30 günde ancak tamamlanabilirdi. Şaposnikov ayrıca Sovyetlerin, savunmanın ağırlığını kuzey mi yoksa güney rotasına mı vereceği kararının seferberliğin onuncu günü civarında düşman taarruzunun hangi istikametten geleceği netleştiğinde alınmasını tasavvur ediyordu.[92]

Genelkurmay Başkanlığı'na General K. A. Meretskov'un atandığı 1940 Ağustos'u itibarıyla Şaposnikov'un planı ciddi bir şekilde gözden geçirilmeye muhtaçtı. Artık Polonya'nın yerinde yeller esiyordu. Letonya, Estonya ve Litvanya gibi Baltık devletleri Sovyetler Birliği'ne dahildi. Finlandiya Almanların yörüngesine girmiş; Almanya, muhtemel bir savaşta Romanya ve Macaristan'a müttefiki nazarıyla bakmak için hâkimiyetini Tuna havzasına doğru genişletmişti. Dahası İtalya savaşa girmiş ve Mihver'in Akdeniz ile Balkanlardaki nüfuzu büyük ölçüde kuvvetlenmişti. Timoşenko ve Meretskov, Şaposnikov'un kuzey rotasına verdiği önceliği tersine çevirmişti. Bu iki komutan, Şaposnikov'un planına dair 5 Ekim'de Stalin'e sundukları değerlendirmede ana taarruzu güneyden bekliyordu. Stalin mutabıktı. Sovyet lideri "Almanlar için en mühim şey Ukrayna tahılı ve Donbas kömürü." yorumunda bulundu.[93] Ekim ortası itibarıyla Alman taarruzunun Pripyet bataklıklarının güneyinden geleceğini öngören plan benimsendi. Bu senaryoda

92 Besymenski, s. 355–363. Ayrıca bkz. Glantz, *Military Strategy*, s. 70–75; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 90–92.

93 Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 93 ve Besymenski, s. 364'te alıntılanmıştır. Zhukov, C. 1, s. 250'de Stalin'in, "Nazi Almanyası, bu elzem kaynaklar olmadan uzun bir savaş veremez." söylediğini aktarıyor.

Balkanlar Sovyetlerin stratejik düşüncesinde merkezî bir rol oynuyordu. Revize edilmiş planda Kızıl Ordu "Almanya'nın Balkan ülkeleriyle bağlantısını savaşın ilk aşamasında koparmak, Almanları en mühim ekonomik merkezlerinden yoksun bırakmak ve Balkan ülkelerini, savaşa katılımları meselesinde alacakları kararda etki altında bırakmak için Lublin ve Krakow yönünde ilerleyerek Breslau'ya doğru uzanan güçlü darbelerle, Brest-Litovsk'un güneyine" hücuma geçecekti. Timoşenko ve Meretskov'un değerlendirmesi esasen Barbarossa'nın arifesine dek bütünüyle Sovyet harekât planlamasının temeli olarak kaldı.[94]

Stalin'in Aralık başında kendisine sunulan silahlı kuvvetlerin vaziyetine ilişkin iç karartıcı rapordan sonra topladığı, en yetkili komutanlardan oluşan konferans 1940 Aralık'ının sonunda sona erirken Timoşenko "Almanya'yla savaşımız zor ve uzun soluklu olabilir, ülkemizin büyük bir zafer kazanması için gereken her şeyi mevcut." diyerek konuşmaları özetledi. Genelkurmay Başkanı'nın, Stalin'in iyimser bir değerlendirme duymak istediğini düşünmüş olması muhtemeldir. Aksine bu yorum üzerine Sovyet diktatörünün uykusu kaçtı.[95] Ocak ayının ilk günlerinde yapılan tatbikatların sonucu da Stalin'in tedirginliğini yatıştıramadı.

Tatbikatlar tamamen savunma stratejisi odaklıydı. Her ikisinde de Batı'dan gelecek bir taarruz ile Sovyetler Birliği'nin işgali öngörülüyordu. Şaşırtıcı şekilde her iki tatbikat planına da savunmanın ilk aşaması dahil edilmemiş; değerlendirmeler ancak savaş başladıktan birkaç hafta sonra olacağı tahmin edilen "düşmanın" hâlihazırda Sovyet toprağına girdiği aşamadan başlatılmıştı. Tatbikatların ilkinde kuzeyden bir taarruzun başladığı varsayılıyor; "düşman" kuvvetlerinin başında Jukov bulunuyor ve Sovyet ordusunu General D. G. Pavlov idare ediyordu. Pavlov "düşmanı" püskürtmeyi başaramadı, Jukov'un kuvvetleri Sovyet topraklarında epey mesafe aldı. İkinci tatbikatta ise Jukov ve Pavlov yer değiştirdi. Güney rotası denendi. Jukov "derin harekâtlar" kuramı

94 Besymenski, s. 364–365; 1941 Yılı: Belgeler, C. 1, 95, 134 no.lu belgeler; Evan Mawdsley, "Crossing the Rubicon: Soviet Plans for Offensive War in 1940–1941", *International History Review*, 25 (2003), s. 821–823; Gorodetsky, s. 122–124; Jacob Kipp, "Soviet War Planning", Glanz, *Initial Period of War*, s. 46–47 içinde; Glantz, *Military Strategy*, s. 78–81.

95 Gorodetsky, s. 127. Konferansın oturumlarına dair bkz. Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 40–46.

üzerine çalıştı, taarruzu güneyde kontrol altına aldı, ardından yirmi düşman tümenini ortadan kaldırdı ve bir kanatta Polonya topraklarına 160 kilometre kadar sızdı. O zaman dahi Alman taarruzu tamamen kontrol altına alınamıyordu. Tatbikatların sonucu tatmin edici bulunmadı. Kısa süre sonra Kremlin'de yapılan, Politbüro'nun da hazır bulunduğu bir toplantıda Stalin Genelkurmay Başkanı Meretskov'u yerin dibine soktu ve anında azletti. Tatbikatlarda kabiliyetli bir komutan olduğunu ispatlayan Jukov yeni genelkurmay başkanı oldu.[96]

Mart itibarıyla tatbikatlar ve daha yeni tamamlanan seferberlik planından faydalanarak yeniden gözden geçirilmiş bir harekât planı hazırlandı (ve yine Stalin'i hoş tutmak için personel ve teçhizat hususlarında gereğinden fazla iyimser ve gerçekçi olmayan rakamlar verildi). Planda bir önceki yılın sonbahar aylarında alınan ve tatbikatlarda görünürde doğruluğu kanıtlanan, Sovyet savunmasının ağırlığının Almanların kuzey değil güney istikametinden taarruza geçeceği varsayımına göre belirlenmesi kararı yeniden tasdik edilmiş oldu. Alman kuvvetlerinin en önemli hücumunu Ukrayna istikametinde gerçekleştireceği varsayıldı.[97] Bunun vahim bir yanlış hesap olduğu anlaşılacaktı.

Önceki yaz itibarıyla, planların yeniden gözden geçirildiği ve şiddetli yayılmanın yaşandığı telaş içinde geçen aylar sonunda (ki bu tempo çok daha tırmanışa geçecekti) çelişkili neticeler ortaya çıkmıştı. Bir yandan olağanüstü kısa zamanda muazzam başarı kaydedilmişti şüphesiz. Diğer yandan savunmanın beklenen taarruza tamamen hazır olması için hâlâ alınacak yol vardı. Tatbikatların neticesi savunma stratejisindeki henüz halledilmemiş büyük noksanlıkları vurgulamıştı. Personel sayısı ve teçhizata ilişkin tahminlerde mevcut güç şişirildi ve ilerleyen dönemdeki kapasiteye azami iyimserlikle bakıldı. Şubat seferberlik planında dudak uçuklatan, 60'ı tank, 30'u motorize 300'den fazla tam donanımlı tümen ve 14.000 kadar uçak ile 8.700.000 askerlik bir kuvvet ana hatlarıyla ortaya konmuştu. Planın hedefleri 1941 sonuna dek tamamlanamayacaktı. Ancak rakamlar hakikati epeyce

96 Gorodetsky, s. 128–129; Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 825–827; Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 50–55; Glantz, *Military Strategy*, s. 81–86; Zhukov, C. 1, s. 221–225.

97 Mawdsley, "Crossing the Rubico"', s. 827–832; *1941 Yılı: Belgeler*, C. 1. cilt, 315 numaralı belge; Besymenski, s. 365–367'de alıntılanan kısımlar bulunmaktadır; Zhukov, C. 1, s. 250.

gizliyordu. 1943 itibarıyla dahi tank ve motorize tümenleri donatacak kadar araç üretilemezdi. İdeal üretime ulaşılsa bile 1 Ocak 1942 gibi geç bir tarihte, hayati öneme sahip orta büyüklükteki tanklardan (özellikle de ilerleyen dönemde ün kazanacak T-34 modelinden) %75 oranında eksiklik olacaktı. Uçaklara dair hesapların da kısa vadede hayata geçirilmesi mümkün değildi. 1941 Haziran'ında savaş patlak verdiğinde planda belirtilen tümenlerin çeyreği yalnız kâğıt üzerinde kalmıştı.[98]

Planların kendisinden ve uygulamaya geçirilmesinin sınırlarından haberdar olan Stalin ile "beyin takımı," Almanların 1941'de başlatacağı herhangi bir taarruzun Sovyetler Birliği için azami ölçüde tehlike arz edeceğinin farkındaydı. Kızıl Ordu tehditle başa çıkacak kadar donatılmış olmayacaktı. Ülkenin savunması en iyi ihtimalle son derece zorlanıyor olacaktı. Tank ve uçak üretimi, sınır tahkimatı ve personel gibi birçok kritik alandaki hedeflerin en erken 1942 başında yerine getirileceği planlanmıştı.[99] Stalin kendi adıyla tanınan, 1920'li yıllarda başlayıp Sovyetler Birliği'nin eski sınırı boyunca uzanan tahkimat sistemini askerî danışmanlarının muhalefetine rağmen terk etmiş, yeni hudutta ileri mevkilerde yeni tahkimat inşası kararı aldığından sorunlar artmıştı. 1941 Haziran'ında Stalin'in bu kararının vahim bir hata olduğu anlaşılacaktı. Alman taarruzunun arifesinde kritik savunma bölgelerinde hâlâ mayın tarlası bulunmuyordu; kamufle edilmemiş, etkin ateş alanları oluşturulmamış ve Jukov'un emirleriyle rötarlı olarak tesis edilmiş mukavemet noktalarının da ağır silahları bulunmuyordu. Stalin bu esnada eski tahkimat hattının en azından kısmen personelle savunulmasını nihayetinde kabul ettiğinde askerler karşılarında "çimen ve uzun yabani otlarla kaplanmış," boş top mevzileriyle beton koruganlar[100] buldu.[101]

98 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 827–829; Besymenski, s. 368; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 100–102, 108. Mevcut birimlerde de teçhizat, silah, mühimmat ve taşıt eksikliği ile muhabere sıkıntılarından mustaripti (Catherine Merridale, *Ivan's War: The Red Army 1939–1945*, Londra, 2005, s. 87–90).

99 Besymenski, s. 368–370.

100 Ateş etmeye imkân verecek biçimde hazırlanmış delik ve mazgalları bulunan korunaklı tahkimat. (ç.n.)

101 Richard Overy, *Russia's War*, Londra, 1997, s. 64–65. Ayrıca bkz. Rotundo, s. 282; Glantz, *Military Strategy*, s. 75, 79; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 88: "Yeni hudut boyunca savunma tahkimine öncelik verilmesine rağmen kaynakların yetersiz olduğu göz önünde bulundurulduğunda 1941 Haziran'ında ne tamamen hazırlanmış ne de askerler yerleştirilmişti." Ayrıca bkz. Zhukov, C. 1, s. 251–253.

Stalin tüm bunlardan bir sonuç çıkardı. Almanya ile yapılacak savaş en erken 1942'ye dek ertelenmeliydi, başka yolu yoktu. Mikoyan "Stalin dahil hepimiz savaşın kaçınılmaz olduğunu biliyorduk. Ancak hazırlıklarımızın yeterli olmadığının da farkındaydık." diye aktaracaktı.[102] Stalin ileride Churchill'e, savaşın yaklaştığını bildiğini yine de altı ay kadar zaman kazanabileceğini düşündüğünü söyleyecekti.[103] Bu da Almanya'yı yatıştırma ve çatışmadan imtina etme, Almanları taarruza sevk edecek en ufak herhangi bir provokasyonda bulunmama siyasetinin izleneceği anlamına geliyordu. Stalin'in en yakın yardımcılarının hiçbiri bu analizden farklı düşünmüyordu. Hitler'in 1941'de taarruza hazırlandığı yönünde emareler gittikçe artsa da bu kanıda ısrar ettiler. Stalin bu minvaldeki belirtileri sükunetle karşıladı. Sovyet lideri, Hitler'in zihnini okuyabildiğini düşünüyordu. Stalin'e göre Hitler aptal değildi. Aynı anda iki cephede savaş verme riskini almazdı. Önce Batı'da arkasını güvenceye almak isterdi. İngilizler azimle direniyordu ve Almanlar Batı cephesinde yakında zafer kazanabilecekmiş gibi görünmüyordu. Naziler 1941 yazında taarruzu başlatmasaydı şiddetli Rus kışı yüzünden gelecek bahara dek harekete geçemezdi. Stalin bu yüzden 1942'ye dek Hitler'i oyalayabileceğinden emindi. O zamana dek Kızıl Ordu hazırlığını tamamlamış olurdu.

V

Bu esnada askerî seçenekler engellenmişken diplomatik cephede imkân dahilinde her şeyin yapılması gerekiyordu. 1941'in ilk aylarında diplomasi kısmen başarı getirdi. Kazanımlar tablosunda Mart'ta Türkiye ile imzalanan tarafsızlık ilanı mevcuttu. Sovyetler bu şekilde Türkiye'nin Üçlü Pakt'a katılmasının önünü aldı ve Türk boğazlarının ezelden beri Rus savunmaları için hassas bir nokta teşkil ettiği güney kanadından SSCB'ye gelen tehdidi azalttı.[104] Daha önemlisi Japonya'yla Nisan'da imzalanan, Stalin'i Sovyetlerin Doğu cephesinin güvenliğini büyük ölçüde geliştirecek bu gelişme karşısında sevinçten havalara uçuran, SSCB'nin Batı'nın yanında Doğu'dan da taarruza uğraması ihtimalini

102 Mikoyan, s. 377.

103 Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. 4: *The Hinge of Fate*, Londra, 1951, s. 443.

104 Gorodetsky, s. 113–114; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 205.

ekarte eden yahut en azından fazlasıyla azaltan tarafsızlık paktıydı. Kayıplar tablosunda da Sofya'nın Üçlü Pakt'a katıldığı ve Alman askerlerinin Bulgar topraklarında görevlendirilmesine müsaade ettiği Şubat sonu itibarıyla, daima Rusya'ya meyilli olmuş ve Sovyetlerin Balkanlarda güvenliği için stratejik önem arz eden Bulgaristan'ı Almanların pençesinden kurtarma umutlarının ortadan kalkması bulunuyordu. Nisan başlarında Mihver'e katılma kararı almış hükümeti deviren bir halk darbesine sahne olan Yugoslavya ile bir ittifak anlaşması yapmak üzere tez elden yapılan girişimler, Almanların işgali ve ardından hızlıca ülkeyi fethetmesiyle boşa çıkmıştı. Yunanistan'ın Hitler'in güçlerine teslim olması da Nisan sonu itibarıyla tarafsızlığını ilan etmiş Türkler dışında Balkanların tamamen Alman hâkimiyeti altına girdiğini ve Sovyetler Birliği'nin güney sınırının Almanya ve müttefiklerine karşı korunmasız olduğu anlamına geliyordu. Hitler diplomatik satrancın her aşamasında Stalin'e üstünlük sağlamıştı. Askerî zafiyetin üstüne bir de diplomatik yalnızlık eklenmiş oldu.

Stalin İngiltere'nin Hitler'le masaya oturmasından ve Hitler'in bu sayede iki cephede savaş yürütme korkusu ortadan kalkınca Batı'yı güvenceye almış Almanya'nın yüzünü Doğu'ya çevirmesine fırsat sağlamasından korkmaya devam ediyordu. İngiltere'nin Almanların işgaliyle 100.000 askerin çekilmesiyle Yunanistan'da ve Rommel'in şaşırtıcı başarılarıyla Kuzey Afrika'da ortaya çıkan askerî zafiyeti, bu ihtimale gerçekçi bir görünüm kazandırdı. Bizzat İngiltere'nin Moskova Büyükelçisi Sör Stafford Cripps, Stalin ve Molotov'u İngiltere'nin masaya oturma ihtimaline dair ikaz etti. Cripps 18 Nisan'da "Savaş çok uzarsa İngiltere için (özellikle de İngiltere dahilindeki bazı çevreler için) son dönemde belirli Alman çevrelerinin öne sürdüğü temelde savaşı sona erdirmek üzere bir anlaşmaya varmaya meyletmesi imkân dahilindedir." diye konuştu.[105] Bu esnada İngiliz hükümeti Sovyetler Birliği'ni Hitler'e karşı "Balkan cephesi" oluşturmak için askerî kudretiyle Yugoslavya ve Yunanistan'ın savunmasına destek vermesi yönünde ikna etmeye çalışıyordu. Almanya'nın SSCB'ye teşkil ettiği tehdidin gittikçe arttığını vurgulamak, bu diplomatik taarruzun bir parçasıydı. Cripps bunun yerine Sovyet liderliğini Almanya ile İngiltere arasında bir "anlaşma" ihtimaline dair telaşlandırmayı başardı. Winston Churchill'in,

105 Gorodetsky, s. 174'te alıntılanmıştır.

Cripps aracılığı ile Stalin'e gönderdiği, 21 Nisan'da Kremlin'e ulaştırılan Alman taarruzu tehlikesine karşı Sovyet liderini uyaran mesajı tamamen ters tepti. İngiliz başbakanının mesajı alarm zillerinin daha gürültüyle çalmasına ve Stalin'in paranoyasını beslemeye yaradı. Sovyet lideri, Churchill'in kendisini İngilizlerin menfaatlerine hizmet edecek şekilde Almanya'yla savaşa sokmaya çalıştığı kanaatine vardı. Jukov'a şöyle söyledi: "Olaya bak... Bizi Almanlarla tehdit ediyorlar, Almanları da Sovyetler Birliği ile. Bizi birbirimize düşürmeye çalışıyorlar. Kurnazca bir siyasi oyun oynuyorlar."[106]

Churchill ilerleyen dönemde Stalin ile Kremlin'deki yardımcılarını "aptallar" ve "İkinci Dünya Savaşı'nın tamamen mat edilen en becerik-sizleri" olarak tanımlamış, Sovyet lideriyle doğrudan bağlantı kursaydı SSCB'nin 22 Haziran 1941'de başına gelen felaketi önleyebileceğini düşünmüştü.[107] Churchill iş işten geçtikten sonra dahi bu iyi niyetli mesajına Moskova'nın kaçınılmaz surette başka anlam vereceğini görmedi. Bu bağlamda Stalin'in tepkisi tamamen mantıksız sayılmaz. Zaten Churchill uyarısını gönderene dek Stalin hâlihazırda kendisine gelen, Almanya'nın gittikçe büyüyen bir tehdit teşkil eden istihbarat raporlarına boğulmuş vaziyetteydi.

Dışarıda o kadar komünist sempatizanı varken Stalin'in rejimi, çoğu kez kendi canını tehlikeye atma riskini göze alarak devlet güvenlik organlarına niteliği değişen, sık sık birbiriyle çelişen ve bazen kayda değer olan istihbarat akışını sağlayan muhbir sıkıntısı çekmiyordu.[108] Dış ilişkilerden mesul kurum olan (1941 Şubat'ının başında içişlerini idare etmeye başlayan Beria'nın NKVD'sinden ayrılan) NKGB'nin idarecisi Vsevolod Merkulov, düzenli aralıklarla rapor özetlerini iletiyordu.[109] Stalin, Merkulov'un atamasını onaylamasına rağmen kendisine değer

106 Gorodetsky, s. 173, 176 (ve 8. Bölüm'ün muhtelif yerleri); Zhukov, C. 1, s. 268 (Burada ifade Gorodetsky'nin, Jukov'un hatıratının Rusçasından yaptığı alıntıdan farklıdır.) Ayrıca bkz. Whaley, s. 62–63. Stalin'e atfedilen benzer düşünceler için bkz. Mikoyan, s. 377: "Savaşa girseydik Churchill'in çok işine yarardı. Ancak kendi iyiliğimiz için biraz daha saha kenarında beklememiz lazım."

107 Winston S. Churchill, *The Second World War*, C. 3: *The Grand Alliance*, Londra, 1950, s. 316, 322–323.

108 Sovyet istihbarat teşkilatlarına dair bkz. Whaley, s. 192–200. Nispeten daha yakın dönemde yapılmış kapsamlı bir araştırma için bkz. Murphy, (özellikle de) s. 62–116.

109 Gorodetsky, s. 130.

vermiyor, adamı, zayıf ve muhatabını memnun etmek için aşırı kaygılanan biri olarak görüyordu. Tabi o kusur sistemin bir parçası hâline gelmişti. Belki de boş zamanlarında tiyatro oyunu ve kurgu eserler kaleme alması Merkulov'un göze batmasına yol açmış olabilir.[110] Stalin ne olursa olsun kendisinin raporlarına güvenmiyordu. GRU'nun (Sovyet askerî istihbaratı) başkanı General Filip Golikov'un ilettiği, önemli malumatın özetlerinden oluşan askerî istihbarat raporlarına itimat edebileceğini de düşünmüyordu. Stalin'e Dışişleri Bakanlığı'nın kaynakları aracılığıyla başka istihbarat pusulaları da ulaşıyordu.[111] Bunlar da kuşkuyla karşılandı. Böylece Stalin, ajanların edinmek için ekseriyetle canını tehlikeye attığı kritik istihbaratı gayet tabii "dezenformasyon" olarak görerek elinin tersiyle itmiş oldu. Aslında kasten dolaşıma sokulan epey dezenformasyon mevcuttu. Çoğu (örneğin Almanların Doğu'daki kuvvetlerinin takviye edildiği yönünde, İngiltere'yi işgal planlarını gizlemek adına İngiliz istihbaratını yanıltmak üzere ortaya attığı hikâye gibi) bizzat Almanların işiydi.[112] Hâliyle doğruluğu ispatlanamamış istihbarata itimat edilmemesi ve iletilenlerden kuşku duyulması doğaldı. Ancak Stalin'in derin kuşkuları normal şüphecilikten çok daha ileri gidiyordu. Malumat ne kadar ikna edici, kaynak da ne kadar sağlam yerden olursa olsun bu kuşkuları Sovyet liderinin Almanların niyetlerine dair kendi analiziyle çelişen hiçbir istihbarata inanmamasına yol açtı. Stalin'in bu kuşkuculuğunun temeli manidar bir şekilde Almanların herhangi bir taarruzdan evvel ültimatom vereceğine, bu sayede Stalin'in teslim ya da seferber olacak, hatta önceden harekete geçecek zamanı olacağına dair aldatmacaya dayanıyordu. Bu aldatmaca hedefine ulaşmıştı.[113] Stalin hiçbir istihbarata itimat etmediği ve kendi kanaatinden bu kadar emin olduğundan en nihayetinde 22 Haziran 1941'de gafil avlandı.

Daha takvimler 5 Aralık 1940'ı gösterirken NKVD'nin sabık bir subayı, Almanya'ya yeni atanmış Sovyet Büyükelçisi Vladimir Dekanozov, Hitler'in gelecek baharda Sovyetler Birliği'ne taarruza geçeceği

110 *Khrushchev Remembers*, s. 340.

111 Gorodetsky, s. 54. Stalin'in kendisine iletilen, yanlış istihbaratı öne çıkaran raporların tarzı yüzünden ne sivil ne de askerî istihbarata itimat ettiğine dair bkz. Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 233–257.

112 Whaley, s. 170–177, 180–181; Read ve Fisher, s. 594–601; Glantz, *Barbarossa*, s. 31.

113 Whaley, s. 242.

uyarısında bulunan isimsiz bir mektup aldı.[114] Tam da bu dönemde 18 Aralık'ta, Hitler komuta kademesine verdiği talimatıyla Barbarossa Harekâtı adı verilecek harekât ile 1941 Mayıs'ında SSCB'yi işgal etme kararını bildiriyordu. On bir gün içinde Berlin'de bulunan Sovyet askerî istihbaratı Moskova'ya "azami malumata sahip, yüksek askerî çevrelerden" aldığı "Hitler'in SSCB'yle savaşa hazırlanma emrini vermiş olduğu, 1941 Mart'ında savaş ilan edileceği" istihbaratını iletiyordu. Malumatın teyidi 1941 Ocak'ının ilk günlerinde bizzat Stalin'e iletildi.[115]

Muhteşem bir bilgi akışı sağlayan, en iyi mevkide bulunan iki ajan, Alman komünist sempatizanı (kod adı "*Starşina*"[116] ya da "Kıdemli" olan) Harro Schulze-Boysen ve (namıdiğer "*Korsikanets*"[117] yani "Korsikalı") Arvid Harnack'dı. Schulze-Boysen aile bağlantılarıyla (babası, Alman donanmasının sabık komutanı Amiral Alfred von Tirpitz'in yeğeniydi; annesi de Hermann Göring ile akrabaydı), 1941'de *Luftwaffe* karargâhına subay olarak katılabildi. Karargâhta mahrem belgelere erişim sağlayabiliyordu. Bir süre Amerika'da eğitim almış bir avukat olan Harnack ise, sözü geçer bir teolog olan Adolf von Harnack'ın yeğeniydi ve 1935 itibarıyla Berlin'de Ekonomi Bakanlığı'nda çalışmıştı. Savaş patlak verdikten sonra irtibata geçtiği Schulze-Boysen gibi Harnack da hususi malumata erişebiliyordu. Her iki asker de 1940'ta Sovyet istihbaratına kazandırıldı. 1942'de foyaları ortaya çıktı ve idam edildiler. Ancak Harnack ve Schulze-Boysen Almanların SSCB'ye taarruz hazırlıkları yürüttüğü 1941'de Nazi askerî ve iktisadî planlamasının merkezine yakın kaynaklara ulaşabildi.

"Korsikalı" 1941 Mart'ının başında Nazi idaresinde SSCB'ye taarruza yönelik ciddi tartışmalar yaşandığını Sovyet tarafına bildirdi. Harnack'ın raporu Stalin, Molotov, Timoşenko ve Beria'ya iletildi. Ajan, Sovyetler Birliği'nin batı bölgelerinin işgali için acil planların hazırlandığını ifade ediyordu. "Korsikalı" bunun yanında Alman Genelkurmay Başkanı General Franz Halder'in Ukrayna ve Kafkasların işgalinin kolay olacağını, kendilerine iyi kâr bırakacağını düşündüğünü aktardı; bu bilgi Sovyetlerin Alman taarruzunun ana hücumunun

114 1941 *god*, C. 1, 204 numaralı belge. Ayrıca bkz. Gorodetsky, s. 124.

115 Gorodetsky, s. 125; 1941 *god*, C. 1, 227 numaralı belge. Ayrıca bkz. Whaley, s. 34

116 Ru. *Astsubay başçavuş*. Aynı zamanda "kıdemli" anlamına gelmektedir. (ç.n.)

117 Ru. *Korsikalı* (ç.n.)

güney istikametinden gerçekleşeceği varsayımına uyuyordu.[118] İki gün sonra Sovyet idaresine gönderilen başka bir raporda, Sovyet hududuna artık işgal gücü olduğu anlaşılabilecek büyüklükte bir kuvvet yığıldığına işaret ediliyordu. Gelgelelim burada SSCB işgalinin ancak Türkiye'ye taarruz ettikten sonra yapılacağı ve dahası Ribbentrop ve Hitler'in, Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni istila ve işgal etmektense bu ülkeyle ticari bağlarını sürdürdüğünde iktisadi olarak daha fazla kazanç sağlayacağını düşündüğü ifade ediliyordu. Böylece Sovyet idaresindeki, Nazi rejiminin üst kademelerinde bir ihtilaf yaşanma ihtimali olduğu ve Hitler'in Sovyetler Birliği'ne ilişkin planlar hususunda en agresif hizipte olmayabileceği fikirleri belli bir ölçüde destek gördü.[119]

Birkaç gün sonra "Korsikalı"dan gelen bir başka rapor Stalin'in masasına kondu. Harnack, Alman casus uçaklarının Sovyet topraklarının, özellikle de Leningrad yakınlarındaki Kronstadt deniz üssünün fotoğraflarını çektiğini bildiriyordu. Bir de iki Alman generalinden duyduğu kulaktan dolma bir malumatı, bahara SSCB'ye taarruz planlandığını aktarıyordu. "Korsikalı", Alman Yüksek Komutanlığı'nın Sovyet güçlerinin bir hafta kadar bir sürede yenileceğini düşündüğünü ifade etmişti. Yine hedef Sovyet "tahıl ambarı" idi. Ukrayna'nın işgali SSCB'yi temel gıda kaynağından mahrum bırakacaktı. Wehrmacht süratle doğu istikametinde ilerleyecek ve yirmi beş gün içinde Uralları aşacaktı.[120] "Korsikalı" Mart sonuna doğru Alman Havacılık Bakanlığı'ndan bir istihbarat sızdırdı. Casusun SSCB'nin iletişim hatlarının bombardımanına yönelik planlar, Sovyet kasabalarının havadan keşfi ve Luftwaffe subaylarında harekâtlara Nisan sonu Mayıs başında girişileceği beklentisi olduğu gibi ayrıntılardan bahsettiği raporunda Almanların ricat eden Sovyet kuvvetleri imha etmeye fırsat bulamadan işgal bölgelerindeki hasadı toplama hedefine önem verdikleri de bulunuyordu.[121]

118 1941 *god*, C. 1, 301 numaralı belge.

119 1941 *god*, C. 1, 308 numaralı belge. 1941 Mayıs'ı sonunda Stalin hâlâ Hitler'in Sovyet hava sahasına yapılan ihlallerden bihaber olduğuna ve Wehrmacht'ın kendi başına hareket ettiğine inanmaya meyilliydi. Bkz. Gorodetsky, s. 225. Ayrıca Stalin'in, Almanların Sovyetler Birliği'ne taarruzuna verdiği, harekâtın Hitler'in haberi olmadan yürütüldüğü yönündeki ilk tepkisi için aşağıya bkz.

120 1941 *god*, C. 1, 321 numaralı belge.

121 1941 *god*, C. 1, 340 numaralı belge.

Nisan'da raporların hacmi artış gösterdi. Sızdırılan istihbaratta sınırdaki Alman varlığının yoğunlaştırılmasına, intikallere ve tahkimat ile havaalanlarının inşasına dair net ayrıntılar verildi.[122] "Kıdemli" ("*Starşina*"), Göring'le irtibat kurmuş bir subayın Hitler'in SSCB'ye karşı önleyici savaş başlatmayı gerekli gördüğü sözlerini iletti. Ardından iletilen malumat, Stalin ve Sovyet rejiminin diğer önde gelenlerinin düşündükleriyle aynı doğrultudaydı. Almanya savaş ilanından evvel, Sovyetler Birliği'nin Üçlü Pakt'a katılması ve kendi taleplerine boyun eğmesini isteyen bir ültimatom yayınlayacaktı. Taleplerin ezici bir çoğunlukla acımasız iktisadî sömürü ve siyasi tabiiyet olacağı varsayılıyordu. SSCB ültimatoma uymazsa taarruz başlatılacaktı.[123] "*Starşina*" birkaç gün sonra, Alman subaylarının çoğunun Hitler'e karşı olduğu ve SSCB'ye taarruz fikrini desteklemediğini aktardı. Wehrmacht'ın Sovyetlere nihai bir darbe indirmesi fırsatının azalmakta olduğu düşüncesindeydi.[124]

"Korsikalı" ay sonu itibarıyla, önde gelen Nazi yetkililerinin Ekonomi Bakanlığı'nda yaptığı gizli toplantıdan sonra, Sovyetler Birliği'nin hammadde kaynaklarının ele geçirilmesinin ya barış ya da savaş yoluyla başarılması taleplerini bir kez daha vurguladı.[125] 6 Mayıs'ta sağlam malumata sahip bir başka kaynak olan, Tokyo'daki Alman büyükelçiliğinde görevli Sovyet casusu ("*Ramzai*" kod adlı) Richard Sorge'den bir mesaj geldi. "*Ramzai*" Alman büyükelçisi General Eugen Ott'a göre, Hitler'in SSCB'yi mağlup etmeye ve ülkenin batısının iktisadi kaynaklarını ele geçirmeye kararlı olduğunu aktarmıştı. Almanya tohum atıldıktan sonra hasadı biçmek için her an saldırıya geçebilirdi. Büyükelçi

122 Örneğin bkz. 1941 *god*, C. 2, 376 numaralı belge. 24 Nisan'da, Moskova'daki Alman deniz ataşesinden Donanma Yüksek Komutanlığı'na gönderilen mesajda, İngiliz büyükelçisinin savaşın patlak vereceği 22 Haziran tarihini doğru tahmin etmesinden kaynaklandığı iddia edilen dedikodular iletilmişti (*Nazi–Soviet Relations*, s. 330).

123 1941 *god*, C. 2, 377 numaralı belge.

124 1941 *god*, C. 2, 394 numaralı belge.

125 "*Starşina*" ve "*Korsikalı*"dan 6 Eylül 1940-16 Haziran 1941 arasında gelen yirmi beş önemli raporun takvimi için bkz. 1941 *god*, C. 2, 421 ve 592 numaralı belgeler. (Almancaya tercümeleri, Gerd R. Ueberschär ve Lev A. Bezymenskij (ed.), *Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941: Die Kontroverse um die Präventivkriegsthese*, Darmstadt, 1998, s. 199–212 içinde). Takvim Stalin'in emriyle 20 Haziran'da hazırlanmıştı. Dış güvenliğin başı Merkulov'a ancak Alman taarruzu başladıktan sonra iletildi. (Gorodetsky, s. 297).

Ott, Alman generallerinin Doğu harekâtının İngiltere'ye karşı verilen savaşa bir engel teşkil etmeyeceğine inandığı kanaatindeydi. Almanlara göre Sovyetler hazırlıksızdı, savunmaları zayıftı, Kızıl Ordu birkaç haftada defedilebilirdi.[126] Dış güvenliğin başı Merkulov bu ve diğer ajanlardan gelen benzeri raporları düzenli olarak özetliyor, rapor hâlinde Sovyet idaresine iletiyordu.[127]

Geriye dönüp bakıldığında böylesi istihbaratı kulak ardı etmek tamamen ahmaklık gibi görünüyor. Sızdırılanların ekseriyetinin kulaktan dolma olması, her zaman tutarlı ve tipik bir işgal örneğine uygun olmaması bir kenara bırakılırsa, su götürmez bir şekilde Almanların yakında Sovyetler Birliği'ne taarruza girişeceğine işaret ediyordu. Gelgelelim Stalin için manzara o kadar net değildi. Yukarıda alıntılanan raporlar artık sağanağa dönüşmekte olan, gittikçe artan bilgi akışının yalnız bir kısmına tekabül ediyordu. Ne var ki çoğu İngiliz, Amerikalı yahut diğer dış kanallar aracılığıyla ulaşıyordu.[128] Stalin bunlara doğal olarak güvenmiyordu ve yukarıda ifade edildiği üzere kendi istihbarat şefleri Sovyet liderinin kuşkuculuğunu kamçılıyordu. Askerî istihbaratın başkanı General Golikov 20 Mart 1941'de, Savunma ve Dışişleri Komiserlikleri ile Merkez Komitesi'ne Almanların SSCB'ye ilişkin niyetlerini konu edinen, bir dizi kaynaktan çeşitli görüşleri ana hatlarıyla aktaran uzun bir rapor sundu. Golikov raporunu Sovyetler Birliği'ne baharda taarruz edileceğine dair gelen istihbaratın ekseriyetinin ajanlardan, temel hedefi Almanya-SSCB ilişkisini bozmak olan İngiliz-Amerikan kaynaklarından olduğunu söyleyerek takdim etti. Generalin kendi kanaati, Almanların ancak İngilizleri mağlup ettikten sonra Sovyetler Birliği'ne saldıracağıydı. Golikov taarruzun 1941 baharında başlayacağı yönünde, sürüp giden dedikoduların İngiliz ve hatta

126 1941 *god*, C. 2, 443 numaralı belge. Sorge'nin Alman işgali öncesindeki haftalarda yaptıklarına dair bkz. Robert Whymant, *Stalin's Spy: Richard Sorge and the Tokyo Espionage Ring*, Londra/New York, 1996, 11–12. bölümler; Murphy, s. 84–90.

127 Örneğin bkz. *Sekrety Gitlera no stole u Stalina* [Stalin'in Masasında Hitler'in Sırları], Moskova, 1995, 3–4, 6–7, 15–16. 18 numaralı belgeler; Gorodetsky, s. 130–136.

128 Whaley'nin bir araya getirdiği 84 uyarının çoğu (3–5. bölümler) yabancı kanallar aracılığıyla geliyordu. Ancak en sağlam istihbaratların bazılarını aktaran önceden de ifade edildiği üzere Sovyet ajanlarıydı. Stalin, Berlin'deki Sovyet büyükelçisi Dekanozov'un İngiliz ajanları tarafından kandırıldığını ve İngilizlerin dezenformasyonunu ilettiğini bile düşünmüştü (Mikoyan, s. 377).

Alman istihbarat teşkilatlarının yaymaya çalıştığı dezenformasyon olarak görülmesini önerdi.[129] Bunun Stalin'in mevcut muhakemesini tatmin etmek dışında başka bir manası olmadı.

Sinyalleri yanlış okuyan yalnız Stalin ile yoldaşları değildi. Yabancı istihbarat teşkilatları da ekseriyetle yanıltılmıştı.[130] Almanların Doğu'ya askerlerin "Deniz Aslanı Harekâtı" (İngiltere işgali) ya da Stalin'in toprak ve ham madde vermesi için ültimatom amaçlı yığdığı yönündeki aldatma stratejisinin bunda önemli rolü vardı.[131] Bazen Almanların kasten dolaşıma soktuğu yanlış mesajlara kanan İngiliz istihbaratı işgalin hakikaten planlandığını vaktinde fark edememişti. Hitler'in taarruz hazırlıklarına dair ilk raporların güvenilmez dedikodu, hüsnükuruntu yahut muhtemel Sovyet taarruzuna karşı müdafaa amaçlı eylemler olduğu düşünüldü ve bunlara ehemmiyet verilmedi. Sonra ise Almanların, Balkanlara müdahalenin önünü almak ya da Sovyetler Birliği'nden daha fazla maddi kaynak koparmak için yaptığı bir "sinir harbi" olarak görüldü.[132]

İstihbarat şifrelerini okumak bu yüzden hiç kolay değildi. Molotov, Stalin'in en büyük hatasının kendisine iletilen istihbaratı görmezden gelmek olduğu iddiasına dair pişmanlık göstermiyordu. Dönemin Dışişleri Bakanı "Bizi istihbaratı görmezden gelmekle suçluyorlar." diye konuştu ve şunu ekledi: "Uyarıldığımız doğrudur. Ancak bu uyarılara kulak assaydık, Hitler'e en ufak bir bahane verseydik bize evvelden saldırırdı." (Molotov o halde Hitler'in kendilerine ne zaman saldırabileceğini söylemedi. Malum olduğu üzere Almanlar 1940 yazında taarruza geçecek durumda olmadığından ve Rus kışı da ilerleyen aylarda harekâtı imkânsız kıldığından işgal için en erken tarih 1941 baharı

129 1941 *god*, C. 1, 327 numaralı belge. Ayrıca bkz. Murphy, s. 156–158; Rotundo, s. 290; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 241–242. Raporda Alman taarruzunun tarihi ve biçimine dair neredeyse tamamen haklı çıkacak tahminler de mevcuttu ancak Golikov'un bunların ekseriyetle İngiliz-Amerikan kanallarından edinildiğini söyleyerek ekarte etmesi bu gerçeklere de hasar vermişti. Golikov'un istihbaratı Stalin'e nasıl sunduğuna dair bkz. Zhukov, C. 1, s. 272–273; Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 88–89; Whaley, s. 194–196; Murphy, s. 141–161.

130 İstihbarat sistemlerinin Almanların niyetlerini doğru okumadaki umumi başarısızlığına dair bkz. Whaley, s. 227. Ayrıca bkz. Waldo Heinrichs, Jr., *Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II*, New York/Oxford, 1988, s. 24–26.

131 Zhukov, C. 1, s. 265–266; Whaley, s. 172–175, 181; Murphy, s. 173–184.

132 Gorodetsky, s. 156–157, 164–165; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 217.

olurdu; Hitler de ilkin bu tarihe karar vermişti.) Molotov sözlerine şöyle devam etti: "Savaşın kapıda olduğunu, Almanya'dan zayıf olduğumuzu, ricat etmek zorunda kalacağımızı biliyorduk. Savaşı ertelemek için her şeyi yaptık... Stalin savaştan evvel ancak 1943'te Almanlarla eşitliği sağlayabileceğimiz kanaatindeydi." Soruları yönelten kişi, konuyu tekrar istihbarat raporları yağmuruna getirdi. Molotov "Kendi istihbaratımıza güvenemezdik. İstihbaratı dinleyeceksin ama verdiği bilgileri de doğrulayacaksın. İstihbarat ajanları insanı, çıkışı olmayan tehlikeli bir pozisyona sokabilir. Her yerde sayısız provokatör var... Öyle raporlara güvenemezsin." yanıtını verdi.[133] Dönemin dışişleri komiseri de Sovyet liderinin görüşlerini yansıtıyordu.

Ne var ki Mayıs'a gelindiğinde kaygı verici istihbarat akışı artık göz ardı edilemiyordu. Stalin bile bir eylemde bulunmanın gerekli olduğuna kanaat getirmişti. Yapılacak eylem her şeyden önce Almanya'ya bir mesaj gönderme, halka güven verme ve askerlerin moralini arttırmayı hedefliyordu. Aynı zamanda Timoşenko ve Jukov uyarıları Stalin'den daha büyük bir kuşkuyla takip ediyordu. Hem Savunma Komiseri hem de Genelkurmay Başkanı farklı bir eyleme geçilmesinden yanaydı. Ehemmiyeti Sovyet taarruzuna veren, kökten değişimler yapılan bir askerî plan üzerine çalışıyorlardı.

VI

Stalin 5 Mayıs'ta Molotov'un başbakanlığa tekabül eden Halk Komiserleri Konseyi başkanlığı koltuğuna oturdu. Genel sekreteri olarak partiyi idare etmenin yanında artık resmen hükümetin başıydı. Ertesi gün halka duyurulan bu değişim aslında birçok açıdan yüzeysel bir adımdı. Önceden hükümeti Molotov idare ediyor olsa da Stalin'in üstünlüğü şüphe götürmezdi. Ancak Sovyet lideri resmen bu görevi devralarak halka güven veriyordu. Her şeyin sorumlusu Stalin'di. Ülkenin refahı mümkün olan en emin ellerdeydi. O ne yapacağını bilirdi.

133 *Molotov Remembers*, s. 22. Stalin de Alman tümenlerinin savaşa hazır olduğu istihbaratının kendisine iletilmiş olmasına dair Molotov ile aynı minvalde yorumda bulundu: "İstihbarattan gelen her şeye inanamazsın." (Zhukov, C. 1, s. 275–276). Jukov, Savunma Komiserliği'nin Stalin'e gönderilen, askerî olmayan istihbarat raporlarından haberdar olmadığına emindi (s. 274).

Ancak bu adım halka moral vermenin ötesine geçti. Partinin tahakkümünü garanti altına almak için lüzumlu bir süreç olan Politbüro kararlarının hükümet kararnamesine dönüştürülmesi bazı külfetli formaliteleri gerektiriyordu. Kritik bir zamanda olunduğundan formaliteler büyük ölçüde basitleştirildi.[134] Dışarıya, özellikle de Almanya'ya verilecek intiba da bir o kadar önemliydi. Diplomasinin resmi kademesinde Stalin'in hükümette sorumluluk almaması karışıklık yaratmıştı. Gücü asıl elinde bulunduranın Stalin olduğu bariz olmasına rağmen resmi müzakereler Molotov'un masasından geçmişti. Artık bu pürüz de ortadan kaldırılmış oldu. Bunun amacı Almanlara, Sovyetlerle ilişkilerini istikrarlı hâle getirmek üzere müzakere yapmak istiyorlarsa doğrudan Stalin ile muhatap olacaklarını göstermekti. Gizliden gizliye eli kulağındaki işgale karşı çıkan Moskova'daki Alman Büyükelçisi Kont Friedrich Werner von der Schulenburg bunun üzerine "Stalin'in Sovyetler ile Almanya arasında sağlıklı ilişkilerin devamının sağlanması ve geliştirilmesinde bizzat rol oynamak için bu yeni mevkiini kullanacağı" kanaatini Berlin'e bildirdi.[135] Almanlar kısa zamanda Başbakan Stalin'den memnun kalacaktı. Sovyet lideri, Hitler'i yatıştırmak için sınıra askerî yığınak yapıldığı dedikodularını reddetti, Irak'ın Alman yanlısı hükümetiyle diplomatik ilişkilerini sürdürdü ve Moskova'daki Norveç, Belçika ve Yugoslavya büyükelçiliklerini kapattı.[136]

Stalin resmen Sovyet başbakanı olduğu gün Moskova'da, yüzlerce Askerî Akademi mezunuyla Kızıl Ordu'dan seçkin komutanlar, Savunma Komiserliği, Genelkurmay Başkanlığı temsilcileri ve devletin önemli isimleri önünde büyük bir söylev verdi. Hitler'in aksine Stalin kapalı kapılar ardında dahi nadiren konuşma yapardı. Bundan önceki büyük nutku 1939 Mart'ında XVIII. Parti Kongresi'nde verdiği söylevdi.[137] Yine Hitler'in zıttı olacak şekilde Stalin'in konuşma tarzı sakin ve hatta insanın sıkılmasına yol açacak kadar ölçülüydü; cümlelerini planlayarak, düzenli bir şekilde kelimelere dökerdi. Ancak nadiren konuşma yapması ve durumun vahameti hem ülkede hem de Berlin'de

134 Medvedev ve Medvedev, s. 229.

135 *DGFP*, 12, 468 numaralı belge; *Nazi–Soviet Relations*, s. 335–336. Ayrıca bkz. Gorodetsky, s. 211.

136 Isaac Deutscher, *Stalin: A Political Biography*, gözden geçirilmiş baskı, Londra, 1988, s. 444.

137 Besymenski, s. 379.

Stalin'in sözlerine ilgiyi arttırdı. Ne dediği muallaktı. Ertesi gün gazeteler Sovyet liderinin konuşmasından hususiyetle tasarlanmış kısa bir kesit aktardı.[138]

En nihayetinde 1.500 kadar dinleyici Stalin'in kırk dakika boyunca Kızıl Ordu'yu mevcut durumuna getirebilmek için yapılan modernleştirme ve kuvvetlendirmede kaydedilen büyük ilerlemelerden bahsetmesini dinledi. Silahlı kuvvetlerin boyut ve savaş kabiliyetinde ve ordunun modern silahlarındaki muazzam gelişmelere dair çarpıcı rakamlar paylaştı. Sözü Alman ordusuna getirdi. Almanların Batı'da kaydettiği büyük zaferleri önceki hatalarından ders almış olmalarına ve Fransızların zafiyetine atfetti. Stalin Alman ordusunun yenilmez olmadığına emindi; Napolyon'a bir benzetmede bulunarak, tıpkı onun fetih hedefine ulaşamamış olması gibi Almanların da Versailles Antlaşması'ndan kurtulma hedefinde başarı elde edemeyeceğini iddia etti. Konuşmasının ardından düzenlenen resepsiyonda Sovyet lideri kısa kısa üç kez kadeh kaldırdı. Üçüncü kadehte, kendisinin barış politikasının şerefine kadeh kaldırmak isteyen bir subaya haddini bildirdi. Stalin, sulh siyasetinin ülkenin muhafazasına hizmet etmiş olduğunu söyledi. Ordu yeniden tesis edilene ve modern silahlarla donatılana dek bu siyaset izlenmişti. Ancak şimdi, Sovyetler Birliği'nin savunmadan saldırı harekâtına geçiş yapmak zorunda olduğunu ilan etti. "Kızıl Ordu, çağdaş bir ordu; çağdaş bir ordu da mütearrız olur." diye sözlerini tamamladı.[139] Stalin'in bu sözlerinden Almanya'ya önleyici bir taarruz başlatmayı hedeflediği çıkarımında bulunanlar oldu; Nazi propagandası SSCB'yi işgaline gerekçe olarak tam da bunu gösteriyordu.[140] Ancak

138 Besymenski, s. 374–375.

139 1941 *god*, C. 2, 437 numaralı belge; Besymenski, s. 380–386, 391–393; Georgi Dimitrov'un hazırladığı notlardan alıntılar, Ueberschär ve Bezymenskij, s. 184–185 içinde.

140 Besymenski, s. 394–397; Gorodetsky, s. 208, s. 365'te 36. not; Montefiore, s. 311'da not; Overy, *Russia's War*, s. 68–69; R. W. Davies, *Soviet History in the Yeltsin Era*, Londra, 1997, s. 56–58; Geoffrey Roberts, *The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War, 1933–1941*, Londra, 1995, s. 144. "Önleyici savaş" hipotezini öne süren Rusça ve Almanca dillerinden konuyla ilgili tarih yazımının başarılı bir şekilde inceleyen ve bulguları tamamen ekarte edilen bir eser için bkz. Ueberschär ve Bezymenskij, özellikle de Gerd R. Ueberschär'ın katkıları, "Hitlers Überfall auf die Sowjetunion 1941 und

Stalin'in vecizeleri savunmayı yıkıcı bir taarruza dönüştürmeye yönelik uzun süreli askerî stratejinin özetle yeniden ifade edilmesinden başka bir şey değildi. Yine de Sovyet liderinin taarruzun önemine görülmemiş bir vurgu yaptığı doğruydu ve o şekilde de algılanmıştı. Stalin kadeh kaldırmadan önce verdiği söylevde olduğu gibi, sonrasında kurduğu kısa ve öz cümlelerde de özellikle etki bırakmayı hedeflemişti. Açıkça amacı Kızıl Ordu'nun savaş kabiliyetine inanç duyulmasını sağlamak, Sovyetler Birliği'nin en tepesinden yayılan güvenle morali arttırmaktı. Söylevin, sonrasında ordu ve sivil halk için hazırlanan yeni propaganda talimatlarının gidişatını belirlemiş olması, asıl hedefin morali yükseltmek olduğuna işaret ediyor.[141]

Dışarıda söylevin esasen dezenformasyon yaymayı hedeflediği düşünüldü. Eğer durum öyle olsaydı, Sovyet istihbaratı söylevin içeriğini ustaca sızdırırdı. Stalin'in söyleyeceklerine ilgisi bariz olan Almanlar dahi, Moskova'daki büyükelçilerinin bir ay sonra ilettiği, sansür mekanizmasından geçmiş bir metinle yetinmek zorundaydı. Stalin konuşmayı yaptığı dönemde Schulenburg içeriğe erişememişti. Alman elçi

---

Stalins Absichten: Die Bewertung in der deutschen Geschichtsschreibung und die neuere 'Präventivkriegsthese'" (s. 48–69) ve Alexander I. Boroznjak, "Ein russischer Historikerstreit? Zur sowjetischen und russischen Historiographie über den deutschen Angriff auf die Sowjetunion" (s. 116–128). Kızıl Ordu'nun önleyici taarruz planladığı, Hitler'in "Barbarossa'yı" başlatmasının bunun önüne geçtiği teorisini yakın dönemde geliştiren bir eser için bkz. Weeks, özellikle 5. ve 8. bölümler; Heinz Magenheimer, *Hitler's War: Germany's Key Strategic Decisions 1940–1945*, Londra, 1998, s. 51–57. Constantine Pleshakov ise, *Stalin's Folly: The Secret History of the German Invasion of Russia, June 1941*, Londra, 2005 künyeli eserinde (s. 77), 15 Mayıs stratejik planını Stalin'in 1942'de başlatmayı tasarladığı bir taarruzun taslağı olarak ifade ediyor. Mawdsley, "Crossing the Rubicon'da" (s. 864-865) "gelenekçi" ve "revizyonist" yorumları dengeli bir şekilde değerlendiriyor; saldırı (esasen karşı saldırı) savaşı 1940-1941 yıllarında Sovyet askerî planlamasının temelini oluştursa da, 1941'de önleyici bir taarruza geçmek üzerine herhangi bir plan olmadığı gibi isabetli bir sonuca varıyor. Geoffrey Roberts'ın makul yorumları için ayrıca bkz. Geoffrey Roberts, *Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939–1953*, New Haven/Londra, 2006, s. 76–79.

141 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 850–851; Besymenski, s. 438–440. Batı Ordular Grubu'nda görev yapan Albay İ. T. Starinov ilerleyen dönemde, Stalin'in söylevindeki iddialar ile komutanların "silahlanmanın ilk adım niteliğinde olduğunun" farkında olması arasındaki çelişkiyi aktardı (Starinov, gerçi komutanlar kendi aralarında dahi bunun bahsini açmadı, diye konuştu). Bkz. Bialer, s. 223.

Berlin'e Sovyet liderinin, Kızıl Ordu'nun Wehrmacht ile karşılaştırıldığında hâlâ zayıf olduğuna dikkat çektiğini ve dinleyicilerini Almanya ile "yeni bir uzlaşmaya" hazırlamak istediğini öne süren, tamamen yanıltıcı bir yorumunu iletti.[142] Söylevin Berlin yahut başka bir yere doğru olarak aktarılamadığı anlaşılıyor.[143] Ayrıca Kızıl Ordu'nun zafiyet hâline vurgu yapan kasıtlı bir sızıntının Sovyetlerin menfaatine olacağı söylenemezdi. Tüm bu spekülasyonlara rağmen söylevin hedefinin dışarıda değil içeride etki yaratma olduğu, morali ve Kızıl Ordu komutanlarının özgüvenlerini arttırmayı amaçladığı görülebilir.

Ancak Stalin'in konuşması Sovyetler Birliği'nin Batı hudutlarında yığılan Alman tümenlerinin sayısına dair askerî istihbaratın son kapsamlı değerlendirmesinin tesiri altında kalmış olması kuvvetle muhtemel olan komuta kademesinin harekât planlaması üzerinde doğrudan etki yarattı.[144] 1940 Eylül'ü ve 1941 Mart'ında hazırlanan planlar süratle gözden geçiriliyordu. Timoşenko ve Jukov, 15 Mayıs itibarıyla yeni planı Stalin'e sunmaya hazırdı.[145] Doğrudan önceki planların temeli üzerine oluşturulmuş olsa da bu plan bir çarpıcı noktayla diğerlerinden ayrılıyordu. Planda Jukov'un ilerleyen dönemde kabul ettiği üzere, düşmanın önünü almak için Alman ordusu kendi taarruzunu başlatmaya hazır olmadan evvel büyük bir önleyici taarruz tasavvur ediliyordu. Önceki planlarda olduğu gibi temel hücum, düşmanın karadan ve havadan "ani bir darbe" ile yıkıma uğratılacağı, Polonya'nın

142 *DGFP*, 12, 593 numaralı belge.

143 Besymenski, s. 387. Gorodetsky, s. 208'de, söylevin kasten yurtdışına sızdırıldığını iddia ediyor ancak sızıntının Berlin'e ulaştığını işaret eden bir ifadesi yok. Medvedev ve Medvedev, s. 232'de, konuşmanın hedefinin dezenformasyon yaymak olduğu öne sürülüyor, yine Berlin'de metnin gerçek içeriğinin bilindiğine dair bir kanıt sunmuyor. Söz konusu dönemde Moskova'da görevli, zeki İngiliz gazeteci Alexander Werth söylevle ilgili ancak birkaç hafta sonra, Sovyetler savaşa dahil olmuşken, bilgi toplamıştı. Gelgelelim Werth'in duydukları (bkz. Werth, s. 122–123), konuşmaya dair günümüze ulaşan notlarla uyuşmuyor; İngiliz gazeteci, Stalin'in söylediklerinin aksine Kızıl Ordu'nun gücüne değil zafiyetlerine dikkat çektiğini ifade ediyor. Diğer yandan, Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 82'de, konuşmanın gerçek içeriğiyle dışarıda söyleve dair edinilen yanlış intibayı isabetli bir şekilde karşılaştırıyor.

144 Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 242–244.

145 1941 *god*, C. 2, 473 numaralı belge; Ueberschär ve Bezymenskij, s. 186–193. Besymenski, s. 435–453 ve Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 833–862'de yapılan analizler.

güneyi istikametine yapılacaktı. İlerleyerek Varşova fethedilecek, sonrasında Polonya'nın kuzeyindeki Alman kuvvetleri imha ve Doğu Prusya istila edilecekti.[146]

Bu plan, Hitler'in bizzat ifade ettiği gibi, Sovyetlerin hazırlık aşamasındaki önleyici taarruzunun önünü almak için Barbarossa'yı başlattığını iddia edenlere dayanak sağlıyor. Ancak böylesi zorlama bir yorumu destekleyen bir veri bulunmuyor. Nazi yönetim kadrosu Sovyetler Birliği'ni önleyici taarruzun önünü almak için işgal etmediğini biliyordu elbet. Barbarossa için düğmeye aylar öncesinden savunma değil saldırı için basılmıştı. Sovyetlerin 15 Mayıs planı bu taarruz için "somut delil" sağlamıyor.

Plan şüphesiz, önleyici bir taarruz yapılmasını öneriyordu. Önceki dönemde "derin savunmadan" hızla taarruza geçilmesine ehemmiyet verilirken, bu şekilde bir savunma çeşidi olarak taarruz taktiği benimseniyordu. Almanların Sovyet tehdidi kurgusunun aksine, Nazi askerlerinin hudut bölgeye yığıldığı ve hava keşifleri yapılırken sınır ihlallerinin yaşandığına dair günlük raporlar akın akın gelirken, Sovyet komuta kademesine Hitler'in güçlerinin teşkil ettiği tehlike aşikardı. 15 Mayıs planındaki önleyici taarruz fikri doğrudan Sovyetler Birliği'ni *koruma* ihtiyacından ortaya çıktı ve Stalin'in on gün önce yaptığı konuşmadan ilham aldı. Yani savunma gereğinden doğan bir taarruz planıydı.[147]

Timoşenko ve Jukov, intikallere dair kesintisiz istihbarat raporu akışı ve Almanların Sovyetler Birliği'ne karşı (kesintisiz olmasa da) hasmane tutumundan kaygılansa da muhtemelen Stalin gibi onlar da Alman taarruzunun eli kulağında olduğunu düşünmüyordu. Kızıl Ordu, Almanların Doğu'ya son haftalarda o kadar önemli ölçüde yığınak yapmadığını ve herhangi bir taarruz başlatılmadan evvel çok daha fazla muazzam boyutta bir kuvvetin oluşturulması gerekeceğini tahmin ediyordu.[148] Sovyet komuta kademesinin de ziyadesiyle farkında olduğu

146 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 834–837.

147 Glantz, *Military Strategy*, s. 87'de, 15 Mayıs planının "Sovyetlerin önceki stratejik planlamaların bağlamına, özellikle de Ocak ayında yürütülen tatbikatlarla uyumlu olduğuna" işaret ediyor. Glantz ayrıca isabetli bir şekilde (s. 89'da) planın, "açık ve sınırlı hedefleri olan stratejik taarruz harekâtının yürütüldüğü, meşru bir önleyici savaş örneği" olarak tahdit edilebilecek "Alman devletinin imhasıyla ilgili olmayan sınırlı hedefler belirlediği" yorumunda bulunuyor.

148 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 839.

üzere, Kızıl Ordu'nun mevcut kuvvetleri 15 Mayıs planı uyarınca gereken sayının yakınından bile geçmiyordu, ulaşım ve ikmalde hâlâ temel eksiklikler mevcuttu. Tasarlanan devasa savunma tahkimatının inşası bitmeye yaklaşmamıştı bile. Benimsenen yol haritası yakın gelecekte eyleme girişmek için hiç gerçekçi bir plan değildi.[149] Timoşenko ve Jukov büyük olasılıkla ilerleyen dönemde, muhtemelen en erken 1942 yazında bir taarruz bekliyordu.

Her halükârda, yapılabilecek önleyici taarruzun zamanlamasına dair spekülayon yapmanın bir faydası yok. Timoşenko ve Jukov hâlâ taslak aşamasında olan planı Stalin'e sunduğunda Sovyet lideri direkt reddetti. Jukov'un ilerleyen dönemde Stalin'in verdiği tepkiyi şöyle aktardığı ifade ediliyor: "[Stalin] Alman kuvvetlerine karşı önleyici taarruz fikrini duyduğunda çıldırdı. Öfkeyle, 'Kafayı mı yediniz siz? Almanları tahrik etmek mi istiyorsunuz?' diye bağırdı." Savunma komiseri ile genelkurmay başkanı, Sovyet liderine 5 Mayıs'ta söylediklerini anımsattı. Jukov "Stalin, 'Onu milleti cesaretlendirmek için, Alman ordusunun dünya basınının diline doladığı yenilmezliğini değil zaferi düşünsünler diye söyledim.' diye gürledi. Böylece önleyici taarruz fikrimiz de yattı." şeklinde sözlerini noktalayacaktı.[150]

Timoşenko'nun savaş sonrası verdiği ifadenin bir aktarımında da Stalin'in tepkisi açıkça ortaya konuyor. Bu anlatıma göre Sovyet lideri, Jukov ve Timoşenko'yu savaş çığırtkanlığıyla suçlamıştı. Savunma komiseri 5 Mayıs'taki söylevine atıfta bulunduğunda Stalin, "Baksanıza... Timoşenko sağlıklı, kocaman bir kafası var ama belli ki beyni küçük... Ben onları [5 Mayıs söylevi] halk için söyledim. Milleti teyakkuza geçirmek gerekiyordu. Almanya asla kendi kendine Rusya'ya taarruza geçmeyecek, onu kafanıza sokun... Almanları hudutta tahrik ederseniz, bizim iznimiz olmadan hareket ederseniz kelleniz gider haberin olsun." demiş, bir hışımla toplantı odasını terk etmişti.[151]

149 Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 244–245.

150 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 852–853. Mawdsley, Stalin'in planı gördüğü (Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 95'te ve Roberts, *Stalin's Wars*, s. 76'da buna kuşkuyla yaklaşıyor) ancak onaylamadığı sonucunu çıkarıyor (Jukov'un ifadesini taraflı bulan ve kendisine hizmet ettiğini düşünen "revizyonist" tarihçiler buna itiraz ediyor).

151 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 853'te alıntılanmıştır.

Stalin tahrikten kaçınma ve zaman kazanmaya çalışma siyasetini izlemeye devam etti. Almanları kışkırtmaktan imtina etmeye o kadar takıntılıydı ki, Wehrmacht taarruza geçmeden altı gün evveline kadar iki ülke arasında yapılan ticari anlaşmalar uyarınca Almanya'ya gönderilecek ham madde sevkiyatı tamamen yerine getiriliyordu. İşgalin başladığı günün sabahında bile Polonya hududundaki istasyonlarda Sovyet mamulleri boşaltılıyordu.[152] Aynı dönemde Kızıl Ordu'nun Kiev'den sorumlu komutanı Tümgeneral Kirponos, Stalin'e, yakında Almanların taarruza geçmesi ihtimalinin yüksek olduğunu bildiren bir mektup kaleme almış ve bazı birlikleri sınırda daha münasip savunma mevkilerine kaydırmıştı; tümgeneralin talimatları geçersiz kılındı.[153] Stalin Almanların Batı'da zafer kazanmadan ya da uzlaşmaya varmadan evvel Doğu'da işgal başlatmayacağı kanaatini muhafaza ediyordu. Jukov plan Stalin'e sunulduktan sonra Sovyet liderinin öfkeyle yanıt verirken şöyle söylediğini anımsıyordu: "Hitler ve generalleri aynı anda iki cephede savaşacak kadar ahmak değil. Birinci Dünya Savaşı'nda Almanları felce uğratan buydu." Stalin hasmını tamamen yanlış değerlendirerek, bir kez daha Hitler'in iki cephede savaşacak kadar güçlü kalmadığında ısrar etti; "Hitler maceraya atılmayacak." diye konuştu.[154]

Stalin 15 Mayıs'ta Timoşenko ve Jukov'un kendisine sunduğu plana sırt çevirerek bir fırsatı mı kaçırdı? İleride dile getirdiğinde anlaşılacağı üzere Jukov böyle düşünmüyordu. Genelkurmay Başkanlığı yaptığı dönemdeki (istemediği bir mevkiydi; güçlü yönünün sahada komutanlık yapmak olduğunun farkındaydı) deneyimsizliğini anımsayan Jukov, kendisinin hatalı ve Stalin'in plana dair muhakemesinin doğru olduğunu kabul etti. Dönemin Genelkurmay Başkanı, önleyici taarruza kalkışılsaydı bunun Sovyetler Birliği için felaketle sonuçlanacağına kanaat

152 1941 *god*, C. 2, 560 numaralı belge (Mikoyan'ın, Halk Komiserleri Konseyi, Merkezi Komite ve Stalin'e yaptığı konuşma, 16 Haziran 1941); Schwendemann, s. 354 (Almanların SSCB'ye kapsamlı sınai ihracatının da yerine getirildiği işgal öncesindeki aylara dek arasındaki iktisadi ilişkilerin, kapsamlı bir analizi için, s. 315–352). Ayrıca bkz. Werth, s. 114. Almanlarla yapılan ticari ilişkilere dair 15 Mayıs 1941 tarihli bir layihada, o yıl Sovyetler Birliği'nden muazzam miktarda tahıl, petrol, pamuk ve metalin sevk edildiği (Nisan rakamları oldukça yüksekti), ve "Sovyet ham maddelerinin hâlâ revaçta olduğu" yorumunda bulunuluyor. (*Nazi–Soviet Relations*, s. 339–341).

153 Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 91.

154 Besymenski, s. 444'te alıntılanmıştır.

getirdi. Jukov, Sovyetler Birliği'nin büyük ihtimalle süratle mağlup edileceği, Moskova ve Leningrad'ın 1941'de düşman eline geçeceği ve Hitler'in kuvvetlerinin savaşı başarıyla neticelendirecek bir pozisyonda olacağı sonucuna vardı.[155]

Timoşenko ve Jukov Stalin'i gözden geçirilmiş harekât planını benimsemeye boş yere ikna etmeye çalışır ve Kızıl Ordu'yu takviye etmek için çılgın bir program yürütülürken, savaşın başlamasını engellemek ya da en azından ertelemek üzere acil diplomatik gayretlere de devam edildi. Bu gayretlerin çoğu, Almanların üç yıl sonra Hitler'e suikast düzenleme komplosuna iştirak suçundan Nazi rejimi tarafından idam edilecek Moskova Büyükelçisi Schulenburg etrafında dönüyordu. Alman büyükelçi 1941 Mayıs'ında, hâlâ Sovyetler Birliği Berlin'in malzeme ve toprak taleplerine boyun eğerse savaşın önlenebileceğine inanıyordu. Schulenburg, Stalin'in "Sovyetler Birliği'nin Almanya'yla savaşa girmesine engel olmak" hedefini belirlediği için başbakanlığı devraldığı kanaatini Berlin'e aktardı.[156] Alman elçisi bu kanaatini, Sovyetlerin Almanya'ya gelecek yıl beş milyon ton tahıl gönderme teklifini ileterek destekledi.[157] Tabi böyle raporlar Hitler'e ulaştıysa dahi kendisini etkilemeyi başaramadı. Berlin buna mukabil Schulenburg'e kasten yanıltıcı bilgi aktardı. Örneğin büyükelçi, İngilizlerin Sovyetler Birliği ile Almanya arasında çatışmaya yol açmak üzere özellikle yaydığını iddia ettikleri dedikoduları bastırmakla görevlendirildi. Schulenburg'a, Alman kuvvetlerinin yığılması ve yakında savaş çıkacağı dedikodularının "Alman-Rus ilişkilerinin barışçıl gelişme sürecine büyük zarar vereceği" söylendi.[158] Büyükelçi Hitler'le Nisan sonunda Berlin'de görüştüğünde Alman diktatörü kendisine gayet net bir ifadeyle, "Rusya'ya savaş açmaya niyetim yok." demişti.[159] Schulenburg,

155 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 861–862. Glantz, *Military Strategy*, s. 88'de, Jukov'un planının birçok önemli açıdan kusurlu olduğu, taarruzun en erken Temmuz ortasından önce başlatılamayacağı, bu tarihin de Almanların önünü almak için çok geç olacağı, Stalin'in teklifi göz ardı etme kararının "basiret timsali izlenimi verdiği" kanaatini açıklıyor.

156 *DGFP*, 12, 505 numaralı belge.

157 Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 78; Deutscher, s. 443–444.

158 Gorodetsky, s. 214'te alıntılanmıştır.

159 Hilger ve Meyer, s. 328 ve Gorodetsky, s. 206'da alıntılanmıştır. Schulenburg'un resmi raporu, *DGFP*, 12, 423 numaralı belge; *Nazi–Soviet Relations*, s. 330–332.

Hitler'in kendisine yalan söylediğine emindi. Elçi buna rağmen ilerleyen haftalarda Stalin ve Molotov'a savaşın kaçınılmaz olmadığına dair kendi görüşünü ileterek Sovyet liderlerinin, diplomatik çözümün hâlâ mümkün olduğu kanaatini kuvvetlendirdi ve İngilizlerin niyetlerine karşı yeni şüphe tohumları ekti.[160]

Rudolf Hess'in 10 Mayıs'ta firar ederek İngilizlere esir düşmesinden sonra Sovyet tarafının İngiltere'ye güvensizliği ciddi ölçüde arttı. İngiliz hükümeti istihbaratın yönlendirmesiyle Haziran başına dek, Alman intikalinin Sovyet idaresini müzakereye zorlamak amacı güttüğüne inandırılmıştı.[161] Londra Hess'in esrarengiz İngiltere yolculuğundan istifade ederek Stalin'de "Almanlarla baş başa bırakılma" korkusunu uyandırıp Sovyet liderini SSCB ile İngiltere arasında bir ittifak kurmaya teşvik ederek direnişi güçlendirme amacını güttü.[162] Teşebbüs fena ters tepti, sadece Stalin'in paranoyasını arttırmaya yaradı. Kruşçev'e göre, Hess'in İngiltere uçuşunu ve ele geçirildiğini duyduktan sonra Sovyet liderinin ilk tepkisinin bu üst düzey Nazi yetkilisinin Almanya'nın Doğu'ya taarruz edebilmesi için Hitler'in emriyle İngilizlerle barış müzakere etmek üzere gizli görevde olduğunu farz etmek olmuştu.[163] Ancak Stalin kısa süre içinde bu kanaatinden şüphe duymaya başladı. Aklına başka ihtimaller de düştü. Sovyet istihbaratı farklı yorumlar sunan söylentileri kendisine aktardı. Sovyetlerin yıllardır görev yapan ferasetli Londra Büyükelçisi İvan Mayski, Hess'in misyonunun amacına dair net bir sonuca varmakta güçlük yaşadığından gönderdiği raporlarla Stalin'in kuşkularını arttırdı. Tüm bunlar Sovyet liderinin tedirginliğini arttırdı. Churchill hükümetinin kendisini Almanya'yla savaşa sokmaya çalıştığından, İngilizler ve Almanların (kendisinin ezelden beri beklediği) Bolşevizm'e karşı savaşta el ele vermek üzere olduğundan ya da Hess'in Almanya dahilinde Sovyetler Birliği'yle müzakere yapmayı yeğleyen, Hitler karşıtı bir fraksiyonu temsil ettiğinden şüpheleniyordu. Stalin böylece, İngilizlerin katiyen güvenilmez olduğuna inancının haklı

160 Gorodetsky, s. 206–207, 221; Besymenski, s. 425–428.

161 F. H. Hinsley, *British Intelligence in the Second World War*, Londra, 1993, s. 106–109; ayrıca F. H. Hinsley, "British Intelligence and Barbarossa", John Erickson ve David Dilks (ed.), *Barbarossa: The Axis and the Allies*, Edinburgh, 1994, s. 63–66 içinde.

162 Gorodetsky, s. 266–267.

163 *Khrushchev Remembers*, s. 133.

olduğuna kanaat getirdi ve Londra'dan gelen tüm uyarıları alenen dezenformasyon olarak kabul etti.[164]

Sayısız istihbarat raporuna konu olan dedikodu ve karşı dedikodular genelde farklı yorumlamalara müsaitti, bazıları doğrudan Stalin'in önyargılarına hizmet ediyordu. Mesela Berlin'deki Sovyet büyükelçisi Dekanozov Haziran başlarında Moskova'ya şunu iletti: "Almanya'yla Sovyetler Birliği arasında savaş çıkmasının an meselesi olduğuna dair dedikodulara paralel olarak, Almanya'da Sovyetler Birliği ile Almanya arasında ya SSCB tarafından kapsamlı 'tavizler' temelinde (Ukrayna'nın uzun süreli kiralanmasının birçok kez bahsi geçiyordu) yahut 'nüfuz alanlarının paylaşılması' ve Sovyetler Birliği'nin Avrupa meselelerine müdahil olmama taahhüdü temelinde bir yakınlaşma dedikoduları yayıldı."[165] Aslında Sovyet büyükelçisi farkında olmayarak Almanların dezenformasyonunu yayıyordu.

Birbiriyle çelişen istihbarat raporlarını ve mütekabil dedikoduları anlamlandırmak hiç kolay değildi. Timoşenko ve Jukov Alman askerlerinin yığılmasına dair net raporlar akın akın geldikçe şüphesiz daha da kaygılanıyordu. 11-12 Haziran gecesinde savunma komiseri ve genelkurmay başkanı, askerleri harekete geçirmeyi ve savunma kabiliyetini güçlendirmek için kuvvetleri ileri mevkilere sevk etmeyi savundu. Stalin komutanları başından savdı: "Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırarak ikinci cephe açma riskini almayacağına eminim." iddiasında bulundu. "Hitler o kadar aptal değil. Sovyetler Birliği'nin Polonya, Fransa, hatta İngiltere'yle bile karşılaştırılamayacağını biliyor." Sovyet liderinin öfkesi tırmandı. Batı hududunda seferberliğe ve askerî hareketliliğe müsaade etmiyordu. "Bu savaş ilanı olur." diyerek adeta köpürdü. Stalin'in, provokasyona yol açacak bir emare olmasın diye belirlediği sınırlar dahilinde Batı hudutları gizlice takviye edilmeye başlanmıştı.[166] Son dakikada,

164 Gorodetsky, s2. 263–265, 267–274; Roberts, *Unholy Alliance*, s. 218; Roberts, *The Soviet Union and the Origins of the Second World War*, s. 144.

165 Gorodetsky, s. 224'te alıntılanmıştır.

166 Gorodetsky, s. 279'de, Jukov'un hatıratının Rusça basımından alıntılanmıştır. İngilizce basımı *Reminiscences and Reflections*, C. 1, s. 275'te alıntının sadece bir kısmı bulunuyor. Medvedev ve Jukov'un hatıratı, Sovyet liderinin bu sözü bir önceki gün söylediğini açıklığa kavuşturuyor olsa da Medvedev, s. 233'te, Stalin'in o yorumu 15 Haziran'da yaptığını ifade ediyor. Geç kalmış acil savunma önlemlerine dair bkz. Zhukov, C. 1, s. 259, 264; Gorodetsky, s. 280; ayrıca bkz. Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 246.

spontane bir şekilde yapılan seferberliğin kapsamı sınırlıydı ve kusursuz bir şekilde icra edilemedi.[167] Timoşenko ve Jukov 13 Haziran'da Kiev askerî bölgesine, komutanlık karargâhını ve birkaç tümeni gece saatlerinde el altından Sovyet hududuna daha yakın bir mevkiye nakletme talimatı verdi. Zamanı Temmuz başı olarak belirlendi. Genelkurmay'ın Stalin'e ilettiği bilgiye göre Haziran ortasında Batı cephesine, yarısından fazlası güneybatı istikametinde toplam 186 tümen konuşlandırılmıştı. Ekseriyeti önceki haftalarda ülkenin iç kısımlarından söz konusu bölgeye gizlice nakledilmişti.[168] Ne var ki ancak 19 Haziran'da havaalanları ve diğer kritik tesislerin kamufle edilmeye başlanması ile uçakları farklı hava sahalarına dağıtma talimatı verilmişti. Stalin o anda dahi provokasyon yaratmamak için gizliliğin korunmasında hassastı.[169]

Stalin'in o ana değin kendi kanaatlerinden gizliden gizliye şüphe duymaya başlamamış olması çok zor. Kendi kendine, neden aylardır Hitler'in blöf yaparak kendisini bastırmadığını merak ediyor olmalı. Sovyet lideri işgal öncesi son haftalarda huzursuz ve endişeli görünüyordu. İçkiye düştü, kafasını dağıtmak için misafir kabul etti, Kremlin'deki yoğun çalışma programını bir kenara bırakarak daçasında uzun soluklu akşam yemeklerinde vakit geçirdi.[170] Stalin kendi muhakemesinden ne kadar emin ve kendisiyle o dönemde düzenli aralıklarla görüşenlere tereddütlerini hiç yansıtmamış olursa olsun dört bir yandan istihbarat yağarken endişe etmeseydi tuhaf olurdu.

Beria 2 Haziran'da Stalin'e Alman askerleri ve karargâhının net konumunu belirten istihbarat özetleri iletti. Ancak Almanya Sovyetler Birliği'ne karşı savaş açmadan evvel, önce Almanya ile İngiltere arasında bir anlaşmaya varılmış olacağı sonucunu ileri sürerek raporun etkisini azaltmıştı.[171] Diğer raporlar nispeten daha az çelişkiliydi ve her açıdan açıkça endişe verici hâle geliyordu.

Beria istihbarat derlemesini teslim etmeden bir gün önce Richard Sorge ("*Ramzai*") Tokyo'dan, Berlin kaynaklı bilgilere dayanan iki rapor iletti. Birinci rapora göre Tokyo'daki Alman Büyükelçi Ott, Almanların

167 Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 102–107.

168 Medvedev ve Medvedev, s. 233–234, 238–239.

169 Volkogonov, s. 393; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 251.

170 Gorodetsky, s. 307.

171 Gorodetsky, s. 275.

SSCB'ye taarruzunun Haziran'ın ikinci yarısında başlayacağını öğrenmişti ve savaşın başlayacağına yüzde doksan beş emindi.[172] Aynı gün yani 1 Haziran'da iletilen ikinci raporda "*Ramzai*", Bangkok'taki Alman büyükelçiliğine göreve başlamak üzere yol üstünde Tokyo'ya uğrayan ahbabı Yarbay Erwin Scholl'dan aldığı bilgiyi aktardı. Scholl, Sorge'ye savaşın 15 Haziran'da başlayacağını söylemişti. Yarbay ayrıca Sovyetlerin (önceden ifade edildiği üzere güneyde toplanmış) az sayıda savunma hattının zafiyet teşkil ettiğinden, zira Almanların esas taarruzunun sol kanattan (yani kuzeyden) geleceğinden bahsetmişti.[173] Sorge'nin telgrafı deşifre ve Rusçaya tercüme edildiğinde üstleri, raporu hor gören bir yorum ekledi: "Şüphe uyandırıyor. Provokasyon olarak ayrılan telgrafların içine konacak."[174] Stalin uzun zamandır Sorge'yi küçümsüyor, Sovyet istihbaratı için hayatını tehlikeye atan bu adamı "aşağılık bir herif" addederek elinin tersiyle itiyordu.[175] Stalinci sistem evvelinden, her kademede Sovyet diktatörüne kendi önyargılarını doğrulayacak bilgiler iletecek şekilde programlanmıştı.

Stalin, Molotov ve Beria 12 Haziran'da "*Starşina*" (Schulze-Boysen) kaynaklı, Luftwaffe ve Havacılık Bakanlığı'nın üst kademelerinde SSCB'ye taarruz kararı alındığının konuşulduğu istihbaratından haberdar edildi. Taarruz öncesinde Sovyetler Birliği'ne talepler iletilecek mi yoksa sürpriz bir saldırı mı olacak, orası bilinmiyordu.[176] Aynı gün Dışişleri Komiserliği ve Merkez Komitesi'ne bir rapor ulaştı. Alman uçaklarının 1 Ocak ile 10 Haziran arasında Sovyet sınırını toplamda 2.080 kez ihlâl ettiği, bazılarının tahkim edilmiş ve askerî mevcudiyetin yoğun olduğu bölgelere yüz kilometre kadar sızdığı bildirildi. Haziran'ın ilk on gününde 91 Alman uçağı Sovyet hudutlarını ihlal etmişti. Sovyet topraklarından 200 kilometre içeri giren ve inişe zorlanan bir askerî uçağın içinde Ukrayna'nın bir bölgesinin haritaları ve havadan çekilmiş fotoğrafları bulundu.[177] 17 Haziran'da Luftwaffe karargahında görevli "*Starşina*'dan" gelen bir başka raporda Stalin, Molotov ve

172 1941 *god*, C. 2, 513 numaralı belge.

173 1941 *god*, 2. cilt, 514 numaralı belge. Ayrıca bkz. Whymant, s. 164–167.

174 Whymant, s. 184.

175 Murphy, s. 87. Murphy (s. 88'de) Stalin'in, Sorge'nin raporlarını daha 1936 yılında "Alman dezenformasyonu" olarak ekarte etmiş olduğu yorumunda bulunuyor.

176 1941 *god*, C. 2, 543 numaralı belge.

177 1941 *god*, C. 2, 544 numaralı belge.

Beria'ya Almanların SSCB'ye taarruz için tüm askerî hazırlıklarının tamamlandığı, saldırının her an başlayabileceği bildirildi. Raporda ilk etapta bombalanacak hedefler ve Almanların işgal edilecek bölgelerin başına atanmak üzere belirlenen isimler de mevcuttu.[178] İki gün sonra Roma'dan bir Sovyet ajanı, kaynağının Berlin'deki İtalyan Büyükelçi Augusto Rosso olduğu söylenen bir istihbarat geçti; Almanya 20 ila 25 Haziran arasında bir tarihte SSCB'ye taarruza geçecekti.[179] Haziran ortasında İsviçre, Lucerne'de meskun Sovyet ajanı "*Lucy*"den (Rudolf Rössler adında, faşist karşıtı, yayıncılık yapan, siyasi sığınmacı bir Alman vatandaşı), taarruz tarihi (22 Haziran) ile Alman harekât planının detayları ortaya konan bir istihbarat aktarıldı.[180] Tokyo'dan "*Ramzai*" (Sorge) 20 Haziran'da Büyükelçi Ott'un, savaşın kesin çıkacağı ve Alman ordusunun, Sovyet savunmalarının Polonya'nın tahkimatından daha zayıf olduğuna inandığı kanaatlerini aktardı.[181] Aynı gün Sofya'daki Sovyet casusu Moskova'ya 21 ya da 22 Haziran'da taarruzun başlayacağını iletti.[182] Tehlike sinyalleri sadece istihbarat raporlarında görünmüyordu. O ana dek Alman elçilik personelinin çoğu tedirgin bir hâlde Moskova'yı terk etmişti. İtalya, Romanya ve Macaristan elçiliklerinin personelleri de süratle Almanların ardından ayrıldı.[183]

Tüm bunlara rağmen Sovyet tarafı, ajanlar ve yabancı istihbarat teşkilatlarının raporlarına itimat etmemeyi sürdürdü. Önceden olduğu gibi, belki de kısmen Stalin'in 1939'da ikili oynamış olmasına İngilizlerin hileyle mukabele edeceği inancını örtülü olarak yansıtacak şekilde, hususiyetle İngiltere'ye güvenilmiyordu. 14 Haziran'da Sovyet haber ajansı *Tass*, Almanya ile SSCB arasındaki savaşın eli kulağında olduğu tevatürlerini yayan İngiliz basınını kınayan bir bildiri yayınladı. Molotov ilerleyen dönemde *Tass* bildirisi için şu sözleri sarf edecekti: "Son çareydi. Savaşı yazın da erteletebilirsek sonbaharda harekete geçmeleri çok zor olacaktı."[184] Londra'daki Sovyet büyükelçisi İvan Mayski söz konusu söylentilerin raporlarını Moskova'ya bildirmişti, kendisi hâlâ

178 1941 *god*, C. 2, 570 numaralı belge; *Sekrety Gitlera*, 72 numaralı belge.
179 1941 *god*, C. 2, 581 numaralı belge.
180 Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 93; Whaley, s. 99–103; Read ve Fisher, s. 609.
181 1941 *god*, C. 2, 590 numaralı belge.
182 Medvedev ve Medvedev, s. 239.
183 *Sekrety Gitlera*, 73–77 numaralı belgeler.
184 *Molotov Remembers*, s. 31. *Tass* bildirisi için bkz. Whaley, s. 207–208.

Almanların Sovyet hududundaki intikallerinin Hitler'in "sinir harbinin" bir parçası olduğuna inanıyordu.[185] Stalin, bildiriyi yayınlayarak Almanya'dan söylentileri kınayan aynı bağlamda bir açıklama koparmayı umuyordu. Beklediği olmadı.[186]

Alman intikalinin amacının Sovyetler Birliği üzerinde baskı kurmak olduğuna uzun zaman evvel kanaat getirmiş İngiliz istihbaratı artık ağız değiştirmiş ve iş işten geçtikten sonra SSCB'nin yakında işgale uğrayacağına emin olmuştu.[187] Dışişleri Bakanı Sir Alexander Cadogan, Hitler'in Balkanlarda fethettiklerinden istifade ederek Kuzey Afrika ve Orta Doğu'da İngilizlere saldırmak varken Sovyetler Birliği'ni işgal etmeyi tercih edeceğine inanamıyordu. Yine de 16 Haziran'da Mayski'yi ofisine çağırdı ve bu eli kulağındaki tehlikeye dair net ve ayrıntılı kanıtları kendisine iletti. Raporlardan fazlasıyla rahatsız olmuş Büyükelçi Mayski bakandan aldığı malumatı her zamanki gibi liderlerinin hoşuna gidecek şerhleri düşerek Moskova'ya iletti.[188]

Bu istihbarat da Moskova'da İngilizlerden gelen diğer uyarılarda olduğu gibi şüpheyle karşılandı. Ancak Alman hücumu başlamadan evvel son uyarılar muteber bir dosttan, Çin'in komünist lideri Mao Zedong'tan geldi. Komintern İcra Komitesi Genel Sekreteri Georgi Dimitrov 21 Haziran'da günlüğüne, Mao'dan bir telgraf aldığını not düştü. Telgrafta Almanya'nın tam da o gün saldırıya geçeceği söyleniyordu. Dimitrov, böylesi bir taarruza dair söylentilerin her taraftan çoğaldığını ifade etti. Sekreter, komünist partilerin nasıl bir tutum benimseyeceğini sormak üzere Molotov'u aradı. Molotov'un yanıtı, "Bunların hepsi dalavere" oldu.[189] Dışişleri komiseri, Yoldaş Stalin'e bunu ileteceğini söyledi.[190]

Molotov nasıl bir cevap alacağını biliyordu. Stalin tamamen inkâr etmeye devam etti. Her zaman olduğu gibi en iyisini o bilirdi. Sovyetler Birliği'ndeki liderliğin ve karar alma mekanizmasının yapısı ile muhalefet olarak algılanan herhangi bir teşebbüsün temelinde yatan karşılıklı

185 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 218.

186 Gorodetsky, s. 289.

187 Hinsley, *British Intelligence in the Second World War*, s. 109–111; Hinsley, "British Intelligence and Barbarossa", s. 69–70; Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 93; Whaley, s. 230–234.

188 Gorodetsky, s. 301–303.

189 1941 *god*, C. 2, 599 numaralı belge.

190 Besymenski, s. 421.

itham korkusu göz önünde bulundurulduğunda, Stalin'i yanıldığına ikna etmek şöyle dursun lider ile aynı kuvvette bir iddia ortaya atılması bile zordu. Sovyet rejiminin diğer önde gelenleri ya ikna oldukları için ya da işlerine geldiği için liderine itaat etti. Alman işgali başlamadan önceki gün dahi Beria, Stalin'e yazarak diktatörün kendi yardımcılarından biri olan Sovyet büyükelçisi Dekanozov'dan gelen gittikçe daha da ivedileşen uyarıları eleştirdi. Sovyet liderine büyükelçi için "üzerime durmaksızın dezenformasyon yağdırıyor. Hitler SSCB'yi işgal etmeye hazırlanıyormuş sözde. Şimdi de bana işgalin yarın başlayacağını söylüyor." diyerek Dekanozov'un azledilmesi ve cezalandırılması gerektiği kanaatinde olduğunu ifade etti.[191] Stalin'in dezenformasyon olarak gördüğü bu malumat üzerine nasıl sövdüğü, kitabın bu bölümünün başlarında alıntılanmıştır. Bununla birlikte şiddetli öfke patlaması, büyük ihtimalle en başından beri haklı olduğuna dair inancından duyduğu kuşkunun işaretiydi. Mesele, her aşamada izlenecek siyaseti belirleyenin kendi duruşu olmasıydı. Kendi yaptığı tahlil sonucu benimsediği eylemsizlik yüzünden felç olmuş bir hâlde olan Stalin'in artık başka bir seçeneği kalmamıştı. 21 Haziran akşamı saat sekizde Ukrayna'da bir sınır karakolunda peyda olan, Almanya'dan firar eden eski bir komünist, Hitler'in güçlerinin ertesi sabah işgale girişeceğini söyledi. Stalin, en azından Jukov'un tüm askerî bölgelerin şafakta muhtemel bir sürpriz saldırıya karşı uyarılması talimatını onaylayıp tüm birimlere çatışmaya hazır olma emri verecek kadar telaşlanmıştı. Ama iş işten geçmişti bir kere. Sovyet lideri o anda dahi "belki mesele sulh yoluyla halledilebilir" diye düşünüyordu.[192]

Şahsi kaygıları ne olursa olsun, sayıları gittikçe artan tam aksi yöndeki kanıtlara rağmen haklı olduğuna dair uzun zamandır sarsılmayan inancı Stalin'e hatalı olmadığına inanmaktan, belki de yanlış yapmadığını ummaktan başka bir çare bırakmamıştı.

Ama umudu boşa çıktı. 22 Haziran sabahı 03.40'ta Jukov'dan gelen telefon, gözlerindeki perdeyi açtı. Batı cephesinin dört bir yanında Almanlar muazzam bir taarruza geçmişti. Savaş başlamıştı.

---

191 Besymenski, s. 409.

192 Zhukov, C. 1, s. 277–278, 280 (alıntı s. 277); *Khrushchev Remembers*, s. 167; Mikoyan, s. 388; Medvedev ve Medvedev, s. 240; Glantz, *Barbarossa*, s. 31, talimat metni için bkz. s. 242; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 252–254; Murphy, s. 213–215.

VII

Stalin haberi aldığında söyleyecek bir şey bulamadı. Telefonun diğer ucundaki Jukov, Sovyet liderinin sadece hızla nefes alıp verdiğini duyabiliyordu. Stalin acil tedbir alınması için herhangi bir talimat vermedi. Jukov ve Timoşenko'ya direkt Kremlin'e geçmelerini söyledi. Politbüro üyeleri de çağrıldı. Sovyet idarecilerinin toplantısı tahayyül edilebilecek en feci şartlar altında taarruz başladıktan nihayet bir saat kadar sonra Moskova saatiyle sabah 05.45'te başladı. Stalin hayret verici bir şekilde taarruzun Alman subayların kendi inisiyatifiyle, provokasyon amacıyla başlatılmış olabileceğini düşünüyordu. "Kesinlikle Hitler'in haberi yoktur." diye konuştu. Hırsını Hitler yerine Ribbentrop'tan aldı. Sovyet lideri bir süre boyunca taarruzun Sovyetler Birliği'ni siyasî teslimiyete sevk etmek için başlatıldığı ihtimalini elemedi. Berlin'den haber alana kadar Kızıl Ordu'ya harekete geçme emri vermeyecekti.

Schulenburg ile iletişime geçildi ve elçi acilen çağrıldı. Zaten Alman elçisi de bu esnada Molotov'la bir görüşme ayarlamaya çalışıyordu. Schulenburg Kremlin'e vardı, Berlin saatiyle gece üçte kendisine gelen telgrafı Sovyet tarafına okudu; Almanya Sovyet kuvvetlerinin yığınağına "karşı önlem" almak zorunda kalmıştı. Alman büyükelçi "kendi hükümetinin izahı olmayan ve beklenmedik bu girişimini teessürle karşıladığını" söyledi. Beyninden vurulmuşa dönen ve öfkelenen Molotov, Almanların bu eyleminin "tarihte emsali görülmemiş bir güven istismarı" olduğu cevabını verdi. Sovyet dışişleri komiseri Stalin'in ofisine döndü ve Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne savaş ilan ettiğini bildirdi.[193]

Stalin haberi sükûnet ile karşıladı. Şoka uğramış, yorgun düşmüş ve kederlenmiş görünüyordu. Ancak kısa sürede kendini topladı. "Düşman hat boyunca hırpalanacak." diye buyurdu.[194] Yaşanan felaketin boyutundan henüz haberdar değildi. Sovyet lideri hâlâ Kızıl Ordu'nun süratle durumu düşmanın aleyhine çevirebileceği ve Alman işgalcilere karşı ezici bir galibiyet kazanabileceğini zannediyordu. Timoşenko'nun yazdığı (üzerinde Stalin'in mührü bulunan), tüm askerî bölgelere sabah

193 Olayların bu aktarımı için bkz., Zhukov, C. 1, s. 281–282; Volkogonov, s. 402–404; Montefiore, s. 321–324; Radzinsky, s. 458–459; Gorodetsky, s. 311–313; Service, s. 437–438; Tucker, s. 625; Ulam, s. 538–539; Read and Fisher, s. 5–6, 635–537, 639–642; Watson, s. 189; Overy, *Russia's War*, s. 73–74.

194 Montefiore, s. 324.

07.15'te iletilen talimat ile Kızıl Ordu birliklerine "düşman kuvvetlerinin tepesine binmek için tüm kuvvet ve imkanlarını kullanmaları, onları Sovyet hududunu ihlal ettikleri yerde yok etmeleri" emredildi. Yine de taarruza geçilmiyordu. Yönergede "İkinci bir emre kadar karadaki birlikler hududu geçmeyecek." deniyordu. Bu esnada düşmanın uçakları karada imha edilecek ve Alman topraklarından 160 kilometre kadar içeri bombardıman akınları düzenlenecekti.[195] Zaten hâlihazırda Sovyet hava kuvvetlerinin ekseriyeti ekarte edilmişti. On dört saat sonra gelen, hâlâ Polonya'nın Alman işgali altındaki bölgesinden doksan kilometre içeride bulunan Lublin bölgesini ele geçirmekten bahseden bir başka talimatla direktifin olanaksızlığı katmerlendi.[196]

Yine de gün içinde felaketin boyutu idrak edilmeye başlandı. Durgun ve savaşın başladığını ilan edemeyecek hâlde olan Stalin yerine Molotov gün ortasında Sovyet halkına seslendi.[197] Sesinde gerginlikten oluşan hafif bir kekeleme ile halka, "uygar uluslar tarihinde emsali görülmemiş hıyaneti" anlattı. İki yüz kayıptan bahsetti.[198] Sınır bölgelerinde gökten üzerlerine bomba yağan, korku içinde duyduklarına inanamayan vatandaşların dinlediği konuşma, Stalin'in kaleminden çıkan sözlerle sona erdi: "Davamız haktır. Düşman bozguna uğratılacak, zafer bizim olacak."[199] Stalin bu esnada kesintisiz toplantılara gömülmüş vaziyette kararname ve talimatlar yayınlıyor, işgalin ciddiyetini tespit etmeye çalışıyordu. Ancak akşamüstü saatlerinde 16.00'da Politbüro toplandığında durumun tüm vahameti ortaya çıktı. Timoşenko, Alman taarruzunun şiddetinin beklentileri aştığını bildirdi. Sovyet hava kuvvetleri ve sınır güçleri ağır zayiat vermişti. 1.200 uçak kullanım dışı hâle gelmiş, 800'ü karada imha edilmişti. Alman ordusu ülkenin

195 Volkogonov, s. 407; talimat metni için bkz. Glantz, *Barbarossa*, s. 242 ve Amnon Sella, "'Barbarossa': Surprise Attack and Communication", *Journal of Contemporary History*, 13 (1978), s. 571. Bkz. Zhukov, C. 1, s. 282: "Verilen direktifin gerçekçi olmadığı açıkça anlaşıldı ve emirler hayata geçirilemedi."

196 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 863; talimat metni Glantz, *Barbarossa*, s. 242–243 içinde. Sürpriz taarruz karşısında Sovyetlerin şaşkınlık, tutarsızlık ve insicamsızlığı için ayrıca bkz. Sella, s. 559–573.

197 Mikoyan, s. 388.

198 Watson, s. 189–190'da alıntılanmıştır.

199 Radzinsky, s. 462'de alıntılanmıştır. Radyodan ulusa seslenişe verilen karşılık için bkz. Sella, s. 575.

kalbine doğru süratle ilerliyordu. İnanılacak gibi değildi ama Belarus'un başkenti Minsk tehdit altındaydı. Stalin yaşananları "havsalasının almadığını" söyledi, işgali "korkunç bir cürüm" olarak nitelendirdi ve hışımla, kellelerin gideceğini ilan etti.[200] Bunların ilki Batı cephesi başkomutanı General Pavlov olacaktı. Pavlov cephedeki diğer üç komutanıyla beraber bir ay içinde idam edilecekti. Stalin "Sovyet karşıtı askerî komplo" suçlamasının abesle iştigal olduğunu düşündü. Yine de cezaları onadı ve "bozguncuların merhamet gösterilmeden cezalandırılacağını bilsinler" diye cephelerdeki kuvvetlerin haberdar edilmesini istedi. Fecaatin günah keçisi olarak belirlenen toplam sekiz general kurşuna dizildi.[201]

Günbegün cepheden gelen haberler kötüleşti. 28 Haziran itibarıyla Stalin'in "havsalasının almadığı" Minsk işgali gerçekleşmiş, Smolensk ve hatta Moskova'ya giden yol açılmıştı. 400.000 civarı Sovyet askeri Alman kuşatmasına hapsolmuştu. Wehrmacht bir hafta kadar sürede Sovyet topraklarında 480 kilometreden fazla mesafe almıştı. Yaşananların psikolojik şoku Stalin'i yeni çarpıyordu. İki gün boyunca Kremlin'de gözükmedi. Kendisine ulaşabilen olmadı. Daçasında kendini izole eden Sovyet liderinin kısa bir süre boyunca neredeyse sinir krizinin eşiğine geldiği anlaşılıyor. Nihayetinde çekirdek kadrosunun üyeleri cesaretlerini toplayarak Stalin'in daçasına gidecekti. Karşılarında bitkin, çökmüş ve önde gelen adamlarının gelişiyle sinirleri gerilen bir Stalin buldular. İlerleyen dönemde (muhtemelen biraz da abartarak) Stalin'in, başarısızlıklarından dolayı karşısındakilerin kendisini sorumlu tutmaya ve koltuğundan etmeye geldiğini düşündüğü iddia edilmişti, ancak korkmasına hiç lüzum yoktu. Yardımcıları Sovyet liderini yeni kurulan, ufak çaplı ama mutlak güce sahip, geniş yetkilerle donatılmış savaş kabinesi niteliğindeki Devlet Müdafaa Komitesi başkanı olarak Kremlin'e dönmeye ikna etti. Ertesi gün 1 Temmuz'da Stalin Kremlin'e döndü ve kontrolü ele aldı. İki gün sonra halka vatanseverce bir retorik ile "korkaklara, panik yaratanlara ve firarilere karşı"

200 "İz vospominaniy upravliyuşçego delami sovnarkoma SSSR Ya. E. Çadaev" ["Sovnarkom (Halk Komiserleri Konseyi) Sekreteri Yakov Ermolaeviç Çadaev'in Hatıratından"], *Oteçestvennaya Istoriya*, 2 (2005), s. 8–10; ayrıca bkz. Zhukov, C. 1, s. 305, 309.

201 Volkogonov, s. 421–422; Bonwetsch, s. 196.

amansız kısas tehditlerini birleştirerek etkili bir söylev verdi.[202] Stalin Sovyetler Birliği'nin başına gelen felaketten sonra en nihayetinde silkinip kendine gelebilmişti.

Stalin'in Molotov ve Beria ile tam da bu günlerde dahi gizlice, Hitler'in taarruzu durdurmak için hangi şartları talep edeceğini öğrenmek üzere Alman diktatörünün nabzını yoklamayı tasarladığı görülüyor. Hedefleri SSCB'nin askerî gücünü toplayabilmesi için biraz daha zaman kazanmaktı. Baltık cumhuriyetleri, Ukrayna ve Besarabya dahil azımsanamayacak kadar toprağın Almanya'ya terki masaya yatırıldı. Molotov'un ikinci bir Brest-Litovsk Antlaşması fikri önerdiği anlaşılıyor. Söz konusu anlaşmayla Rusya Birinci Dünya Savaşı'ndan çekilmiş ve bir kısım Rus toprağı Sovyetlerin elinden alınmıştı. Lenin, Brest-Litovsk'u imzalamıştı; zayiatı azaltmak ve kaybedilen toprakları geri kazanmak için bir süre askerî hazırlıklar yapmak üzere yine kötünün iyisi tercih edilebilirdi. Dönemin NKVD istihbarat şubesi başkan yardımcısı General Pavel Sudoplatov savaş sonrasında verdiği ifadede güvenilir bir aracı olarak Moskova'daki Bulgar Büyükelçi İvan Stamenov'a, Moskova'da bir restoranda azami mahremiyet altında teklif sunmakla görevlendirildiğini söyleyecekti. Stamenov ve Sudoplatov buluştu. Ancak Stamenov'un muhatabının, malumatın Berlin'e iletilmesinin zahmete değip değmeyeceğine dair kendi görüşünü açıkladığını düşünmüş gibi görünüyor. Bulgar büyükelçi belki de akşam yemeğinde eşlik ettiği şahsın duymak istediklerine göre uyarlayarak en nihayetinde Sovyet üstünlüğünün galip geleceği kanaatini dile getirdi. Bu savaşta Almanya mağlup edilecekti. Kendisinden bekleneni yanlış yorumlamış olsun ya da olmasın, Stamenov Berlin'e bir mesaj iletmedi. Sudoplatov durumu Beria'ya bildirdi ve meselenin üstü sessizce kapatıldı.[203]

202 Mikoyan, s. 390–392; Stepan A. Mikoyan, "Barbarossa and the Soviet Leadership", Erickson ve Dilks, s. 127–128; Volkogonov, s. 409–412; Montefiore, s. 329–334; Radzinsky, s. 468–472; Medvedev ve Medvedev, s. 24124–5; Service, s. 441–443. Stalin vazife başından spontane olarak sadece iki günlüğüne ayrılmıştı. Jonathan Lewis ve Phillip Whitehead, *Stalin: A Time for Judgement*, Londra, 1991, s. 89'da ileri sürülene göre ise işin aslı hiç öyle değildi. Zira ajandasında ayrıntılı biçimde listelenen randevularından, "Sovyetler Birliği'nin başında on gün boyunca bir lider olmadığı" anlaşılıyor.

203 1941 *god*, C. 2, 651 numaralı belge. Sudoplatov'un, Stalin'in ölümünden sonra ve Beria'yı itibar erozyonuna uğratma kampanyası kapsamında, 7 Ağustos 1953'te

Jukov'a göre, Stalin ikinci kez barış yoklaması yapmayı düşünmüştü.[204] Sovyet lideri hücum hâlindeki Alman ordusu Bryansk ve Vyazma'daki büyük kuşatmalarda Sovyetlerin cephe hattını ezip geçtikten, 673.000 kadar Kızıl Ordu askerini ele geçirdikten sonra buna 1941 Ekim'inde niyet etmişti. Stalin'in öyle bir niyeti olduysa dahi yalnızca ümitsizlikten bunu düşünmüştür. Ancak ikinci bir barış yoklaması ihtimali inanılır gelmiyor. Mevcut durumda Moskova parmaklarının ucunda görünürken Hitler'in hücuma son vermesi ihtimaller dahilinde bulunmuyor. Zaten neticede hiçbir teklif yapılmadı.

Moskova hakikaten de Wehrmacht'ın menziline girmişti artık. Sovyet başkentinin gittikçe daha da panikleyen sakinleri için, kriz içinde geçen yılın en büyük krizi tırmanıyordu. Almanlar 14-15 Ekim gecesi başkentin temel stratejik savunmasını geçince tehlikeye giren yalnız Moskova'nın değil bizzat Sovyet devletinin de bekasıydı. Devlet Savunma Komitesi devlet mekanizmasının ekseriyetinin Volga bölgesinde, yaklaşık 650 kilometre güneydoğu istikametinde bulunan Kuybişev kentine tahliyesini emretti. Fabrika ve sınai tesisler ile Moskova metrosunun imha edilmesi için hazırlıklar yapıldı. Bu önlemler Sovyet idaresinin zirvesinde, Moskova'nın yakında Almanların eline geçeceği kanaatini yansıtıyordu.[205] Sıradan Moskovalılar arasında "büyük firar" olarak bilinen tahliye başladı, yüz binlerce vatandaş toplanıp kentten

---

Sovyetler Birliği Bakanlar Konseyi'ne sunduğu bildiridir. Sudoplatov, uzun yıllar sonra yayınlanan hatıratında (Pavel Sudoplatov ve Anatoli Sudoplatov, *Special Tasks: The Memoirs of an Unwanted Witness: A Soviet Spymaster*, Boston, 1994, s. 145–148), toplantının Blitzkrieg'in başarısız olduğunu ve savaşın uzun sürmesinin kaçınılmaz olacağını ima ederek "Almanların azmini zayıflatma amacıyla" dezenformasyon yaymak üzere yapıldığını iddia ediyor. Overy, *Russia's War*, s. 96'da Ekim değil Temmuz'da Stamenov ile görüşüldüğünü söylese de dezenformasyon argümanını kabul ediyor. Kasten yanlış bilgi yayıldıysa Alman tarafının elinde bir kanıt bulunmaması, yani yanlış bilginin düşmana ulaşmamış olması tuhaf. Bunun, Almanların Temmuz ayında muazzam yol alması ve toprak kazanmasıyla aynı minvalde düşünüldüğünde inanılır olduğu söylenemez. Hikâyenin 1953'te Beria karşıtı bir kampanya esnasında açığa çıkarılmış olması da ekarte edilmesi gerektiği anlamına gelmiyor. Barış yoklamalarından bahseden iki kaynak daha mevcut. Bkz. Volkogonov, s. 412–413 ve Radzinsky, s. 474.

204 Montefiore, s. 346.

205 John Barber, "The Moscow Crisis of October 1941", Julian Cooper, Maureen Perrie ve E. A. Rees (ed.), *Soviet History, 1917–1953: Essays in Honour of R. W. Davies*, Basingstoke, İngiltere, 1995, s. 201–205 içinde.

ivedilikle ayrıldı.[206] Panik büyürken Moskova'nın yaklaşık beşte biri şehri terk etti.[207] Lenin'in mumyalanmış bedeni Kremlin'deki mozolesinden çıkarıldı ve Çarlık döneminden kalma eski bir okulda gizlice muhafaza edilmek üzere doğuya sevk edildi.[208] Stalin'in de başkentten ayrılması için hazırlıklar yapıldı. Sovyet liderinin Moskova yakınlarındaki daçasına mayın döşendi. Kendisi için Kuybişev'de ofis ve bir bomba sığınağı kullanıma hazır hâle getirildi. Sovyet önderini Moskova'dan tahliye etmek üzere bir uçak ve hususi tren hazır bekletildi.[209] Beria devletin tamamını Kuybişev'e taşımaktan yanaydı. Stalin'in alması gereken kritik bir karar daha vardı. 1941'de Stalin'in maiyetinde askerî irtibat subayı olarak görev yapan Nikolay Vasilyeviç Ponomariyov'un ilerleyen dönemde verdiği mülakata göre 16 Ekim akşamında kendisine acil tahliyeye ve tren istasyonuna gitmeye hazır olma talimatı verilmişti. Platformda Stalin'in muhafızları vardı. Tren kalkışa hazırdı ancak Stalin ortada yoktu. Jukov'un Sovyet liderini Moskova'nın elde tutulabileceğine ikna ettiği anlaşılıyor.[210] Stalin Moskova'da kaldı. İlerleyen günlerde kendisine Stalin kentten ayrılma ve Kuybişev'e geçme kararı alsaydı sonucunda ne olacağı sorulduğunda Molotov şu yanıtı verdi: "Moskova yanardı." Ardından Stalin böyle bir karar alsaydı Almanların kenti ele geçireceğini, Sovyetler Birliği'nin çökeceğini ve neticesinde Hitler'e karşı oluşturulan koalisyonun dağılacağını söyledi.[211]

206 Werth, s. 232, 236–237. Ayrıca dönemin ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Rodric Braithwaite, *Moscow 1941: A City and its People at War*, Londra, 2006, s. 242–259, 271–276.

207 Barber, s. 209–211; Mikhail M. Gorinov, "Muscovites' Moods, 22 June 1941 to May 1942", Thurston ve Bonwetsch, s. 122–125 içinde; Roy A. Medvedev, *On Stalin and Stalinism*, Oxford, 1979, s. 128–132; Nikolai Tolstoy, *Stalin's Secret War*, Londra, 1981, s. 241; Overy, *Russia's War*, s. 95–98. Mikoyan, s. 417–422'de, devletin tahliyesi ve Moskova'daki tesislerin imhasına dair önlemleri ana hatlarıyla ortaya koyuyor ancak kendisinin itidalin hâkim olduğu ve halkta panik olmadığı iddiaları (bkz. s. 420) yanıltıcıdır.

208 Radzinsky, s. 482.

209 Barber, s. 206; Volkogonov, s. 433–434; Montefiore, s. 349–350; Radzinsky, s. 482–483.

210 Nikolay Vasilyeviç Ponomariyov'un BBC ile mülakatı, yak. 1998, daktilo edilmiş metin, 29–35 numaralı dosyalar. Söz konusu dönemde Stalin'in "kahraman" tasviri için ayrıca bkz. A. T. Rybin, *Next to Stalin: Notes of a Bodyguard*, Toronto, Kanada, 1996, s. 31–34.

211 Watson, s. 193.

Dönemin dışişleri komiserinin bu tahmini abartılı olabilir. Yine de Stalin'in başkentte kalma kararı şüphesiz Moskova'nın ve genel itibarıyla Sovyetler Birliği'nin moralinde önemli bir artış yarattı. Haber hızla yayıldı. Sovyetlerin yaman lideri hâlâ ülkesinin başındaydı ve halkıyla beraber başkentte kalacaktı. Kriz aşıldı. Panik yükseldiği hızda dağıldı. Ne var ki tehlike sona ermemişti.

Kızıl Ordu 1941 Aralık'ında, başarıya ulaşan ilk karşı taarruzunda ancak Moskova'nın eteklerinde Wehrmacht'ın öncü birliğini durdurarak sel gibi akan Alman hücumunun önüne set çekti. Bu karşı taarruz dönüm bir noktasıydı. Tehlike hiç bu kadar büyük olmayacaktı. O ana dek nâmağlup olan Wehrmacht için Moskova kapısındaki kış felaketi kritik bir andı. Bugünden bakıldığında bu hadisenin Nazi İmparatorluğu için sonun başlangıcı olduğunu söylemek abartı sayılmaz. Sovyetler Birliği içinse galip olana kadar çekilecek daha çok çile vardı. Zaferin kazanıldığı 8 Mayıs 1945 günü itibarıyla ülkenin muazzam boyutta toprağı harap olmuş, 25 milyon kadar vatandaşı yaşamını yitirmişti. Stalin'in kimseye kulak asmaması ve kendinden bu kadar emin olması pahalıya mâl olmuştu.

VIII

Yaşanan felaketin boyutu emsalsizdi. Hâlâ tarihin en sıra dışı hatalarından biri olarak öne çıkıyor. Ayrıntılarıyla anlatıldığı üzere Stalin Almanların niyetini defalarca, hatta işgalin arifesinde dahi yanlış yorumlamıştı. Almanya'nın her bir ekonomik talebini yerine getirme teşebbüsleri son ana kadar devam etti. Hiçbir uyarıya kulak asılmadı. Aksi yönde iddiada bulunmaya çalışanlar hor görüldü. Stalin kararlıydı, Hitler'in kafasının nasıl çalıştığını biliyordu. Alman diktatörü taarruza geçecekti ancak bunu henüz yapmazdı. Sovyet önderi, Hitler'in ilk önceliğinin SSCB'yi iktisadi bakımdan istismar etmek olduğuna emindi. Hitler'i ekonomik tavizlerle yatıştırmadaki ısrarı bu yanlış kanıya dayanıyordu.[212] Alman diktatörünün Batı'da işi yarım kalmışken ilk önceliği topyekûn savaş değil Sovyetlerin boyun eğmesi olmalıydı. Bunun hem Almanya'nın darboğaza girmiş hâldeki ekonomisine faydası olur hem de Batı'yı daha da sıkıştırırdı. Bu esnada Sovyetlerin canhıraş silahlanma

212 Schwendemann, s. 354–363'te bu duruma dikkat çekiyor.

programı devam ederdi. Barış müzakereleri yapılırsa Sovyetler Birliği buna sağlam bir mevkiden dahil olmak zorundaydı. Stalin'in, tehlike sinyalleri artarken dahi 1941 bahar ve yazında Almanya'yla savaşı öteleyebileceğine şüphesi yoktu. Sonra da iş işten geçmiş olacak, o saatten sonra 1941'de işgale girişilemeyecekti. 1942'ye gelindiğinde Sovyetler Birliği Hitler'le savaşa hazır olacaktı. Stalin'in düşünce tarzı kabaca bu minvaldeydi. "Ben bilirim" düşüncesi ve aksi yöndeki tüm uyarıların dezenformasyon ya da durumun tamamen yanlış yorumlandığı kanaati daha da sağlamlaştı. Sovyet diktatörünün otokrasisinin temelinde korku, itaat ve takdirin yatıyor olması başka bir siyaset benimsenmesi şöyle dursun, kendisine ciddi bir alternatifin bile sunulamayacağı anlamına geliyordu. Diğer alternatifler ne olabilirdi? Felaketten kaçabilmeleri için başka ne gibi seçenekler vardı?

Tüm bu dönem boyunca Stalin'in sağ kolu görevini üstlenmiş Molotov mütemadiyen, yapılan hatalardan kaçınmanın hiç mümkün olmadığı görüşünü benimsedi.[213] Aksine Kruşçev 1956'da müteveffa diktatörü kınadığı konuşmada Stalin'in yanlış hesaplarını ve idari hatalarını yerden yere vurdu.[214] Sorumluluğun önemli ölçüde şahsileştirilmesi işe yaradı, Kruşçev'in kendisi de dahil Stalin'i onaylayan ve Sovyet liderinin izlediği politikaları destekleyenleri temize çıkardı. Ayrıca eksiklikleri tamamen Stalin'e fatura edilemeyecek askerî liderliği de büyük ölçüde akladı. Yakın dönemde yapılmış bir araştırma bu değerlendirmeye gölge düşürüyor. Yine de Kruşçev'in ağır eleştirisi kabul görüyor. Stalin'in karşı karşıya kaldığı sahici kararlar nadiren konuşuluyor. Bunlara rağmen meseleyi titiz bir şekilde incelemeye tabi tutan önde gelen bir uzman şu sonuca varıyor: "Stalin'in Alman hücumuna hazırlanamamış olması, esasen Sovyetler Birliği'nin İkinci Dünya Savaşı patlak vermeden evvel maruz kaldığı nahoş siyasî seçimleri yansıtıyor." ve ekliyor: "Bugünden bakıldığında dahi Stalin'in güvenli bir şekilde izleyebileceği alternatif yollar bulmak zor."[215]

Stalin'in önündeki seçenekler ne olursa olsun zamanla daraldığı kesin. Önceden aldığı kararlar ve bu kararların altında yatan fikirlerden dolayı Alman işgalinin arifesine gelindiğinde Sovyet liderinin önündeki

213 *Molotov Remembers*, s. 21–32.

214 *Khrushchev Remembers*, s. 587–592.

215 Gorodetsky, s. 323 (ayrıca s. 239).

hareket alanı muhakkak büyük ölçüde azalmıştı. Ancak birkaç yıl öncesinde elleri o dönem olduğu kadar bağlı değildi. Stalin işte tam da o anda ileride önündeki seçenekleri kısıtlayacak feci bir hata yaptı.

Sovyet önderi, ifade edildiği üzere 1937 yılında dışarıdan hiçbir baskı olmadan komuta kademesinin tasfiyesi sürecini başlattı. Bu süreç Hitler Almanyası'nın teşkil ettiği hızla büyüyen tehdit ile başa çıkabilecek, profesyonel bir askerî kuvvet inşasına tasavvur edilemeyecek boyutta hasar verecekti. Tasfiyelerin Stalin ve yandaşlarının korkuları haricinde herhangi bir gerekçesi yoktu. Tamamen lüzumsuzdu. Biri Stalin'i tasfiye yapması için ikna etmemişti; Sovyet lideri bunu yapmayı kendisi seçmişti. Nihayetinde tasfiyeler, gelecekte Sovyet askerî kuvvetinin inşası için tahmini imkânsız hasar bırakmanın yanında Hitler ve danışmanlarının Kızıl Ordu'nun zafiyetine kesin olarak kanaat getirmesine yol açtı. Hitler için tam da bu zafiyet, kuvvetli bir askerî mekanizma vücuda getirilmeden evvel taarruza girişme sebebini teşkil ediyordu. Yani Alman diktatörünün bakış açısına göre Stalin'in tasfiyeleri kendisine fırsat sağlamıştı. Hitler Sovyet liderinin çıldırmış olduğunu düşündü. Alman Führer'i takvimler henüz 1937 yılını gösterirken "Rusya Bolşevizm'den başka bir şey bilmiyor. Bir ara bu tehlikenin üstesinden gelmemiz lazım" diye konuşmuştu.[216] Stalin komuta kademesini imha etmeyi seçerek ileride kriz anı geldiğinde ülkenin gücünün en mühim dayanağı olacak varlığını ortadan kaldırmış oldu. 1940 ve 1941 yıllarında hızlandırılmış yeniden silahlanma ve askerîleşme programına muazzam bir çaba ayrıldı. Ancak çok zaman kaybedilmişti. Program Alman tehdidi karşı konulamaz hâle gelene dek tamamlanamadı. Buna mukabil Stalin'in elinde 1940-1941'de askerî bakımdan ziyadesiyle kısıtlanmış bir hareket alanı olması büyük ölçüde 1937-1938 yıllarında aldığı, kendi askerî kapasitesini zayıflatma kararına isnat edilebilir. Bunu tam da bahtsız Batı demokrasilerinin iştirakiyle Almanya, Avusturya ve Çekoslovakya'nın ekseriyetini topraklarına katmasıyla Avrupa ateşe atılırken yapmıştı.

1939 itibarıyla savaşın karanlık bulutları Avrupa üzerinde toplanırken Stalin'in karşısına ziyadesiyle nahoş bir yol ayrımı daha çıkmıştı. Zerre kadar itimat etmediği Batı demokrasilerinin safına mı katılacak

216 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, ed. Elke Fröhlich, 1. Kısım, C. 4, Münih, 2000, s. 214 (10.07.1937).

yoksa ideolojik baş düşmanı Nazi Almanyası'yla yola devam mı edecekti? Bu hakikaten dünyayı değiştiren bir karar olacaktı. Stalin'in 1939 Ağustos'unda Hitler ile bir pakt imzalamayı tercih etmesine yol açan makul gerekçesi önceki bölümlerde ifade edilmişti. İngiltere ve Fransa, Sovyetler Birliği'yle bir ittifaka pek hevesli yaklaşmamıştı. Sovyet rejiminin lider kadrosu ve Stalin, Batılıların emellerine neredeyse Hitler'in gerekçelerine yaptığı kadar kuşkuyla yaklaşıyordu. En azından Almanya ile bir pakt imzalaması Sovyet liderine soluklanma fırsatı verirdi. Ayrıca Sovyetler Birliği'nin ekmeğine yağ sürecek şekilde, Almanya ve Batılı güçlerin birbiriyle yıpratma savaşına girişme ihtimalinden de vazgeçilmiyordu.

Stalin'in beklenmedik şekilde Batılıların saflarına katılması hâlinde neler yaşanabileceği yalnız farazi bir tahmin konusu. O ihtimal gerçekleşseydi Hitler'in Polonya taarruzu daha riskli olurdu. Almanya dahilinde yüksek mevkilerde bulunan, kuvvetli düşmanlara karşı umumi bir Avrupa savaşına girmenin sonuçlarından korkanların eli güçlenirdi. Hitler Polonya taarruzunu bir kere son dakikada erteledi ve belki de 1914'teki Alman karşıtı koalisyonun yeniden kurulmasıyla, SSCB ve Batılı güçlerin üçlü ittifakıyla karşı karşıya olsaydı cesareti daha da kırılabilirdi. Ancak yine de planı bozmayıp Polonya'yı işgal edebilirdi.[217] Batı demokrasileri muhtemelen Polonya'ya askerî bakımdan faydası olacak bir şey yapmazdı.[218] Bu şartlar altında Sovyetler Birliği kuvvetle muhtemel doğrudan çatışmaya girmekten kaçınır ancak karşısında Polonya'da zafer kazanan müttefiki Almanya değil, burnunun dibine kadar gelmiş düşman Almanya olurdu. Belki de o zaman Almanlar Sovyetler Birliği'ne, Barbarossa'nın başlatıldığı tarihten daha erken taarruza geçerdi. Diğer yandan Doğu'da Sovyetler Birliği hasmane bir tutum takınsaydı Hitler'in 1940 baharındaki (Stalin'in hesaplarını mahveden) büyük Batı taarruzu çok daha tehlikeli olurdu. Sonucu ne

217 Valentin Falin, *Zweite Front: Die Interessenkonflikte in der Anti-Hitler-Koalition*, Münih, 1995, s. 100–103'te, farazi bir değerlendirme yaparken böyle bir varsayım öne sürüyor.

218 İngiltere ve Fransa, Sovyetlerin 1939'da tam teşekküllü bir askerî pakt imzalama tekliflerini kabul etseydi, Almanya'nın Polonya'ya saldırması hâlinde, Polonyalıların, Romanyalıların ve Litvanyalıların Kızıl Ordu'ya topraklarından geçerek savaşa katılmasına müsaade edeceği varsayımıyla, doğrudan askerî müdahalede bulunma taahhüdü vermiş olurdu (Zhukov, C. 1, s. 214).

olurdu kim bilir? Tahmin yarıştırmanın anlamı yok. Gereğinden fazla spekülasyon yaratacak kadar fazla değişken var bu denklemde.

Ne var ki Stalin'in ideolojik önyargıları 1939 yazında Sovyet liderinin ülkesinin Batı'yla ilişkilerinde pasif bir rol oynamaktan ilerisine müsaade etmeyeceği kadar gözünü boyamış gibi görünüyor.[219] İngiltere ve Fransa'nın bu dönem boyunca Hitler'i durdurmada son umut olabilecek "büyük ittifakı" hızlandırmak için pek çaba göstermediği ise aşikâr. Tiksindikleri ve itimat etmedikleri Sovyetler Birliği ile güçlerini birleştirmeye hevesli değillerdi. Avrupa savaşının başlangıcı yaklaştıkça müzakereler tahmin edileceği gibi yavaşladı. Ancak Sovyetler Birliği'nin de eli kolu bağlıydı. Stalin'in izleyeceği daha müstacel ve kararlı bir diplomasinin İngiliz ve Fransızların tereddütlerine rağmen Batı'yla yeni bir üçlü ittifakın önünü açması muhtemeldi. En azından Hitler ve Almanya'nın yönetici sınıfının durup düşünmesini sağlayabilirdi. Ne var ki savaş bulutları ürkütücü bir şekilde toplanırken Sovyet lideri Batı demokrasileriyle müzakerelerin sürüncemede kalmasından memnundu. Yalnız Batı'nın değil Sovyet tarafının da harekete geçmemesi en nihayetinde SSCB'nin söz konusu dönemdeki güvenlik durumu göz önünde bulundurulduğunda en mantıklı gelen karara, Hitler Almanyası ile pakt imzalamaya sevk etti.

Stalin bu paktı Sovyetler adına büyük bir diplomatik başarı olarak gördü. Ancak fiiliyatta Sovyetlerden ziyade Almanya'nın işine yaradı. SSCB şüphesiz sınırlarına kattığı toprakları dahil ederek savunma hattını batı istikametinde genişletebildi. Almanya'nın teşkil ettiği acil tehlikenin ortadan kalkması Kızıl Ordu'nun yeniden inşası ve savunmaların hazırlanması için zaman kazandırdı. Gelgelelim vaktin yetmediği barizdi. Ordunun yeniden inşasında yanlış adımlar atılmış ve yetersiz kalınmıştı. Ayrıca Almanlar da bu esnada hem askerî bakımdan hem de diplomatik nüfuzlarını yaymak için zaman kazanmış oldu. Almanların Fransa'daki zaferi 1940'ta Avrupa'daki güç dengesini tamamen alt üst ettikten sonra Alman diktatörü Tuna havzasındaki ülkeler üzerinde nüfuzunu kullanabilmişti. Almanların Romanya'daki tahakkümü ve Stalin ile Molotov'un, Balkanlar ve kuzeyde Finlandiya'nın, Almanya'nın yörüngesine geçmesini engellemek üzere nafile teşebbüsleri Molotov'un Kasım'daki Berlin ziyaretinde açıkça görülecek bir şekilde iki

219 Roberts, *Unholy Alliance*, s. 225.

ülke arasında tansiyonun yükselmesine yol açtı. Mussolini'nin Balkan macerası bu esnada bölgeyi daha da istikrarsız hâle getirmişti. Almanların gelecek bahar itibarıyla Yugoslavya ve Yunanistan'a müdahalesi, Sovyetlerin Güneydoğu Avrupa'yı nüfuz alanına dahil etmesine dair en ufak umudu da ortadan kaldırdı (bunun yanında Stalin, Hitler'in Balkanlardaki fetihlerinden sonra o yıl Doğu'ya taarruz edilmesini mantıklı bulmadığından Barbarossa'nın gizli tutulmasına fayda sağladı).[220] Sovyetler Birliği artık tamamen yalnızdı. Karadeniz'in kapısı Türkiye, İngiltere'nin tarafında yer almaya epey meyilli olsa da tarafsız kaldı. SSCB Batı'da Türkiye haricinde Alman nüfuzu altındaki ülkelerle çevrilmişti adeta. Pakt, Sovyetler Birliği'ne kısa süreli avantaj sağlamış ancak bu süre boyunca Almanya'nın teşkil ettiği tehlike büyümüştü. Hâliyle Stalin'in 1939'da doğru kararı alıp almadığının sorgulanması makuldür.

Görüldüğü üzere 1939 Ağustos'u ile 1941 Haziran'ı arasında Stalin'in izlediği siyaset hep azami hızda silahlanmak ama aynı zamanda Almanya'yı imkân dahilinde yatıştırmaktı. Stalin, Almanya ile savaştan imtina edilebileceğine inanacak kadar saf değildi. Sovyet lideri *Mein Kampf*'ın Doğu'da "yaşam alanı" kazanmayı savunan bölümlerini okuyup özümsemişti. Ancak hesaplaşmayı 1942'ye kadar erteleyebileceğini düşünmüş ve Hitler'in, İngiltere'yle anlaşmadan evvel Sovyetler Birliği'ni siyaseten boyun eğmeye zorlama ve ardından hücumunu Doğu'ya çevirme niyetini "okuyabildiğine" inanmıştı. Stalin, Hitler'in kendisinin yaptığını yaparak aynı soğuk ve acımasız makullükle davranacağını düşünmüştü. Bu esnada Hitler'in (Almanların uydurduğu ve Stalin'in inandığı üzere) herhangi bir taarruzdan evvel ültimatom vereceğinden emin olan Sovyet lideri zaman kazanabileceğine inanıyordu. Bu arada en azından provokasyon yapılmamalıydı. Japonya, Sovyetler Birliği'ne Almanların tehdidine nazaran küçük olsa da tehdit oluştururken Stalin için statükonun korunması iki kat önemliydi. Durum Stalin'i aşırı ihtiyatlı olmaya sevk etti.[221] Bu siyasetin bir alternatifi var mıydı?

1941'de Genelkurmay Harekât Daire Başkanlığı'nın ikinci ismi, 1942-1945 arasında Genelkurmay Başkanlığı ve Savunma Komiser Yardımcılığı görevlerini üstlenen Mareşal Aleksandr Mihailoviç Vasilevski yıllar sonra Sovyet liderinin ne pahasına olursa olsun savaştan

220 Glantz, *Barbarossa*, s. 31; Overy, *Russia's War*, s. 71.

221 Rotundo, s. 295–296.

kaçınma siyasetini sertçe eleştirdi.[222] Mareşal Vasilevski, bunu şöyle ifade etmişti:

> Stalin belli bir noktadan sonra böylesi bir siyaset izlemenin hem lüzumsuz hem de tehlikeli olduğunu anlamadı. Bu nokta düzgünce saptanmalı, silahlı kuvvetler azamî süratle çatışmaya tamamen hazırlanmalı, seferberliğe hız verilmeli ve ülke tek bir ordu kampına dönüştürülmeliydi. Silahlı çatışmayı ertelemeye çalışırken el altından imkân dahilinde her şey yapılmalı ve daha erken bir tarihte tamamlanmalıydı. Almanya'nın ülkemize askerî taarruz planladığına dair lüzumundan fazla kanıt mevcuttu... Elimizde olmayan sebeplerden dolayı savaşın eşiğine gelmiştik ve kararlı bir şekilde ileriye adım atılması gerekiyordu."[223]

Önceden ifade edildiği üzere silahlanma ve askerîleşme 1940-1941 yıllarında çılgın bir ivme kazanmıştı. Ancak Vasilevski çok daha fazlasının yapılmış olması gerektiğini düşünüyordu; silahlı kuvvetlerin çatışmaya hazır olabilmesi için erkenden topyekûn seferberliğe geçilmeliydi. Komutan, Almanları kışkırtmaktan kaçınma siyasetinin artık bir hayli tehlike arz etmeye başladığını ifade ediyordu. Mevcut durumda seferberliğin eksiksiz bir şekilde tamamlanmış olması gerekiyordu. Almanların taarruzunu öne çekme riski mevcuttu ama bu riski almak zorundaydılar. Stalin'in askerî danışmanlarının da bildiği üzere Almanların Barbarossa'yı başlattıkları 1941 baharından evvel taarruza geçmeleri mümkün değildi. Yani "provokasyonun" doğurabileceği sonuç gerçekleşmiş olacaktı (Gerçi Stalin epeydir Almanların illa kapsamlı bir savaş değil de sınırdan biraz toprak koparmak ve Sovyetleri ekonomik olarak kendine daha da bağımlı kılmak üzere ufak çaplı bir taarruzda bulunacağını düşünüyor ve bundan kaçınmak istiyordu.)[224]

222 Volkogonov, s. 470.

223 Mawdsley, "Crossing the Rubicon", s. 864'te alıntılanmıştır.

224 Glantz, *Barbarossa*, s. 30; Whaley, s. 217–218. Tolstoy, s. 224–230'da Stalin'in provokasyondan imtina etmekteki ısrarının, 1941 baharında benimsediği duruşun makul bir gerekçesi olduğunu düşünmüyor; Alman Yüksek Komutanlığı'ndaki komplocu unsurların Alman diktatörünün karşı çıktığı taarruz için bastırdığını iddia ederek bizzat Hitler'in, Sovyet liderinin şüphelerini yatıştırmak üzere şahsi garantisini verdiği savını ileri sürüyor. Ancak bu savın bir kanıtı bulunmuyor. Ne Alman ne de Rus arşivlerinde 31 Aralık 1940 ve 14 Mayıs 1941 tarihli, Hitler'den

Sovyet tarafı ayrıca 1940 yazında Japon devletinin güney istikametinde ilerleme kararı aldığını da biliyordu. Bu yüzden Doğu'dan Japonya'nın yakında taarruza geçeceği de göz ardı edilebilirdi.[225] Almanların o kadar ay boyunca kuvvet yığmasına müsaade etmektense caydırıcı bir girişimde bulunulması belki de 1941 baharında o kıymetli birkaç ay boyunca taarruzu ertelemede başarılı olabilirdi. Dahası, Sovyet kudretini sergileyerek Alman liderliğinde hâkim olan Kızıl Ordu'nun zafiyeti imajını silebilirdi. Stalin bunları yapmak yerine herhangi bir provokasyonda bulunmamak için donup kalmış gibiydi, Almanların Sovyet askerî tesislerini ve birliklerin mevkilerini, Wehrmacht'ın Kızıl Ordu'yu ezip geçeceği izlenimini teyit eden kanıtları ayrıntılarıyla kaydeden fotoğraflar çekmek için defalarca keşif uçuşu yapmasına müsaade etti.[226] Stalin şüphesiz nahoş bir durumdaydı. Sovyet liderinin caydırıcı bir teşebbüste bulunmak yerine kışkırtmaktan kaçınmayı tercih etmesi de gidişatı değiştiren bir seçimdi.

1941 Haziran'ı itibarıyla seçenekleri ziyadesiyle daralmıştı. İfade edildiği üzere Jukov ilerleyen dönemde Stalin'in 15 Mayıs 1941 tarihli önleyici taarruz planını reddettiğini itiraf etmişti. Bu planı takip etmek çok daha büyük bir felakete yol açardı. Hâlihazırda sınır savunmaları azami derecede gerilmiş, tümenler düzgünce konuşlandırılmamış, tahkimatlar yarım kalmıştı.[227] Bir de üstüne 1940-1941'de Sovyet askerî

Stalin'e gönderildiği iddia edilen iki mektubun doğruluğunu teyit edecek bir kanıt mevcut. 1997 tarihli bir Rus romanı kaynaklı olarak Murphy, s. 256-258'de basılan bu mektupların sahte olduğu neredeyse kesin. Sözde belgelerin menşeine dair büyük soru işaretleri olsa da Murphy (s. 185–191) itimat ediyor. John Lukacs, *June 1941: Hitler and Stalin*, New Haven/Londra, 2006, s. 150–158'de makul bir tutum izleyerek mektupları göz ardı ediyor.

225 13 Nisan 1941'de imzalanan Tarafsızlık Paktı böylesi bir taarruz tehdidini büyük oranda azaltmıştı. Yine de Japon hükümetinin Alman işgalini müteakip yaptığı mütalaalardan anlaşılacağı üzere Japonların pakta sadık kalacağı kesin değildi. Sovyetlere göre ise "anlaşmanın kendilerine biraz zaman kazandırma ihtimali vardı." (Zhukov, C. 1, s. 257).

226 Alman istihbaratının, Kızıl Ordu'nun zafiyetine dair mevcut önyargıları tasdik etmekten başka bir işe yaramayan büyük hataları için bkz. David Kahn, *Hitler's Spies: German Military Intelligence in World War II*, New York, 2000, s. 445–461. Ayrıca bkz. Whaley, s. 33. Sovyet askerî istihbaratının Kızıl Ordu'nun kudretine ilişkin dezenformasyon yayma teşebbüsünde bulunduğu görülmüyor.

227 Erickson, *Road to Stalingrad*, s. 69–73, 81, 86; Glantz, *Military Strategy*, s. 63, 98, 101–102; Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 97. Ayrıca bkz. Zhukov, C. 1, s. 249.

planlarında, Almanların başlatacağı herhangi bir taarruzun temel hücumunun Polonya'nın güney topraklarından, Pripyat bataklıklarının güneyinden geleceği bekleniyordu. 1941 Haziran'ında Sovyet güçlerinin ekseriyeti bu bölgeye konuşlandırılmıştı. Ancak Alman hücumu Kızıl Ordu komutasını şaşkına uğratacak şekilde cephenin merkezinden, Pripyat'ın kuzey bataklıklarından; Minsk, Smolensk ve Moskova istikametinde başlamıştı.[228] Sovyet askerî idaresi müşterek hareket ederek Stalin'in de desteğiyle feci yanlış bir karar almıştı.

En nihayetinde bunlar azami şekilde şahsileştirilmiş bir sistemin hatasıydı. Jukov ilerleyen dönemde şöyle bir yorumda bulunacaktı: "Hepimiz için en yüksek kademedeki yetkili Stalin'di ve kimse onun fikrini ve durum değerlendirmelerini sorgulamayı düşünmedi."[229] Bir kişinin paranoyak korkuları, kendi muhakemesinin yanılmazlığına inanması, askerî stratejideki eksiklikleri ve acımasız öngörülemezliğinin Sovyet sisteminin nihai yapısal unsurları hâline geldiği korku ve dalkavukluk ikliminde, Stalin'in tercihlerini düzeltecek biri çıkamazdı. Dalkavukluk her kademede yaygın durumdaydı. Politbüro boyun eğdi. Ordu da farklı değildi ve komutanlar çekincelerini dile getirdiğinde sindirilip itaate mecbur bırakıldılar. Sovyet diktatörünün işgal başlamadan hemen önceki haftada komutanlarının savunma için daha iyi mevkilerde muhabereye hazır birlikler bulundurma ricalarına uymayı reddetmesi, sistemin asıl sorununun bir emaresiydi.

Stalin'in bölümün başında alıntılanan, işgalin başlamasından birkaç gün sonra çaresizce sövmesi gayet anlaşılabilir. Kitlesel olarak Sovyet idaresinin ve şahsen kendisinin feci bir yanlış hesap yaptığı kanaatini yansıtıyordu. Kendi kendisini aldatmasına ve beslediği kuruntulara rağmen en nihayetinde Stalin'in seçenekleri tek bir seçime indirgenebilirdi; ya Sovyetler Birliği'ni 1941'de Almanya ile – tamamen göz ardı

228 Medvedev ve Medvedev, s. 245.

229 Zhukov, C. 1, s. 250'de hemen sonrasında Stalin'in, Almanların kuzeyden değil güneyden saldıracağı varsayımının yanlış çıktığını ekliyor. Dönemin genelkurmay başkanı (s. 300-301) yine de işgalin arifesinde ve hemen sonrasında yapılan taktiksel ve stratejik hataların sorumluluğunun orduya ait olan kısmını da kabul ediyor. Ayrıca bkz. Roberts, *Stalin's Wars*, s. 74, 80. Sovyet istihbaratının hatalarına dair yorumlar için ayrıca bkz. Glantz, *Stumbling Colossus*, s. 254–257. Whaley, s. 227'de büyük güçlerin istihbarat servislerinin Barbarossa'yı öngörmedeki umumi başarısızlığını vurguluyor.

edemediği – savaş ihtimaline hazırlamak için elinden geleni yapacak ya da riskleri göze alarak savaşın 1942'ye kadar ötelenebileceği kanaatinde ısrar edecekti. Bir başka deyişle en iyi ihtimale göre mi en kötü ihtimale göre mi karar alacaktı? Soruların yanıtı yeterince açık. Stalin'in bu seçimi hakikaten dünyayı değiştiren bir karar oldu. Karara giden yol da engebelerle doluydu. Bugünden bakıldığında dahi kritik dönemeçlerde en avantajlı sapak hangisi olurdu, emin olmak mümkün değil. Stalin'in aldığı kararların felakete gebe olduğu aşikâr. Felaketten nasıl böylesi akıl almaz biçimde kurtulduğu ise tamamen başka bir öykü.

7

Washington D.C., 1941 Yaz ve Sonbaharı

Roosevelt Fiilî Savaşı Başlatıyor

[Roosevelt] Barış ve savaş meselesini Kongre'ye taşısaydı temsilciler bunu üç ay tartışırdı. Başkan, savaş açacağını ama bunu ilan etmeyeceğini, gitgide daha da tahrik edici bir tutum izleyeceğini söyledi... Çatışmayı başlatmasını meşru gösterecek bir 'olayın' çıkmasını bekleyecekti.

Başbakan Churchill Roosevelt'ten aktarıyor, 19 Ağustos 1941

Almanların 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ni işgali, dünya savaşına dönüşmekte olan çatışmaya yeni bir boyut kazandırdı. Batılı müttefikler yani İngiltere ve Amerika için yeni bir umut doğurmanın yanında yeni belirsizliklere de yol açtı. Franklin D. Roosevelt yönetimi stratejik seçeneklerini yeniden gözden geçirmek durumundaydı.

Almanya artık iki cephede savaş veriyordu. İngiltere ve Amerika 1941 baharında Almanların Balkanlarda hâkimiyet kurmasıyla Nazilerin Kuzey Afrika ile Orta Doğu'da kuvvetli bir hücum başlatmasından korksa da Hitler Sovyetler Birliği'ne saldırmayı tercih etmişti. Almanların söz konusu dönemde İngiltere'yi istila etme ihtimali de 1940 yazında ortaya çıkmıştı (Bu sadece İngiltere'nin değil Amerika'nın savunması için de büyük tehlike teşkil ediyordu). Bu ihtimal 1941 baharının sonuna dek uzak bir olasılık olarak kalmaya devam etmiş, en sonunda istila tehdidi – tamamen ortadan kalkmamış olsa da – azalmıştı. Batılı ortakları pek memnun olmasa da yeni, potansiyel olarak güçlü bir müttefik Hitler Almanyası'na karşı verilen savaşta arenaya sürüklenmişti. Savaşın geleceği kara bulutlarla kaplıyken bu gelişmeler umut ışığı teşkil ediyordu.

Tüm bunlara rağmen büyük belirsizlikler vardı. Evvela Sovyetler Birliği Hitler'in hücumuna karşı direnebilecek miydi? Amerika Birleşik Devletleri Savaş Bakanlığı, Başkan Roosevelt'e Hitler'in güçlerinin bir ila üç ayda Sovyetler Birliği'ni fethedeceği yönünde görüş bildirdi. İngiliz askerî yetkililer de benzer bir görüşü benimsiyordu. Hitler'in Doğu harekatının altı-sekiz hafta içinde biteceği kanaati hâkimdi. Alman diktatörü ardından kuvvetlerini Batı'ya sevk edecekti. Yani İngiltere işgalinin geçici olarak ertelendiği düşünülebilirdi.[1] Almanya Sovyetler Birliği'ni mağlup ettikten sonra Avrupa kıtasının fiilen tamamına hâkim olduğunda İngiltere'yi müzakereye zorlamak için işgale gerek bile kalmayabilirdi. Her halükârda şartların değişmesiyle Amerika'nın nasıl davranması gerektiği sorusunun birden fazla cevabı vardı.

İngiltere'ye dönersek, yeni gelişmeyle sevinçten havalara uçan Churchill bir an bile tereddüt etmeyerek hemen İngiltere'nin Sovyetler Birliği'ne yardım edeceğini taahhüt etti. Bu, tam teşekküllü bir askerî ittifakın ilk adımıydı. İdeolojik farklılıklar (her ne kadar Churchill kapalı kapılar ardında Sovyetler Birliği'ne, onu yalnızca savaşta tutacak kadar, sınırlı yardım etmeyi planlıyor olsa da) mevcut durumun gereklerinin yanında ikinci plana düşüyordu.[2] İngiltere'nin Hitler'e karşı verilecek savaşta böylesi bir ittifak yapmakla kaybedeceği hiçbir şey yoktu, aksine çok fayda sağlardı. Amerika için ise durum o kadar net değildi. Amerika'da komünizm düşmanlığı hem yaygın hem de kökleri derindeydi. Yalnız infiratçı çevre değil genel olarak çoğu kişi Naziler ile Bolşeviklerin karşı tarafa azami zarar verene, birbirine tüketene kadar savaşmasının ve bu esnada Amerika'nın savaşa girmekten imtina etmesinin gayet iyi olacağını düşünüyordu. İki ülke de yakın dönemde tehlike arz etmediğinden İngiltere'nin içinde bulunduğu aciliyet gerektiren durumun aksine Stalin'le ortak olma ihtiyacı hissedilmiyordu. Zaten

1 Robert E. Sherwood, *The White House Papers of Harry L. Hopkins*, Londra, 1948, C. 1, s. 304–305; Frank Freidel, *Franklin D. Roosevelt: A Rendezvous with Destiny*, Boston, 1990, s. 373.

2 Winston S. Churchill, *The Second World War (C. 3): The Grand Alliance*, Londra, 1950, s. 330–333. Sheila Lawlor, "Britain and the Russian Entry into the War", Richard Langhorne (ed.), *Diplomacy and Intelligence during the Second World War*, Cambridge, 1985, s. 171–174'te Churchill her ne kadar destek vereceğini açıkça dile getirse de İngiliz başbakanının Sovyetler Birliği'ne teklif etmeyi planladığı "sembolik yardımı" vurguluyor.

Doğu'da birkaç hafta içinde Hitler muzaffer olursa, Sovyetler Birliği'nin Amerika'dan ihtiyaç duyduğu savunma sistemi için gereken silah ve teçhizatı sevk etmeye dair konuşacak bir şey kalmazdı. Sevk edilecek malzeme savaşta fark yaratacak zamanda ulaşamazdı ve Sovyetlerin muhtemel yenilgisi hâlinde Nazilerin eline geçerdi. Amerika'nın kendi müdafaasının parçası olarak Hitler yönünü batıya çevirdiğinde İngiltere'nin mücadele gücünü arttırmak daha mantıklı bir strateji olurdu.[3] Hâliyle seçeneklerin biri, herhangi bir eyleme girişmeden evvel beklemek ve Sovyetler Birliği'nde savaşın nasıl gelişeceğini görmekti.

Gidişatın böyle bir hâl almasına Japonya'nın vereceği tepki de kesin değildi. Roosevelt idaresi Tokyo'dan Washington'daki Japon büyükelçiliğine gönderilen mesajları (ismiyle müsemma *Magic*[4] istihbarat sistemiyle ele geçirerek) okuyabiliyordu. Bu sayede Japon liderlerinin neler tasarladığının farkındaydı: Paha biçilemez bir avantaj.[5] Başkan'ın danışmanları Tokyo'da Dışişleri Bakanı Yosuke Matsuoka'nın hevesle savunduğu politika uyarınca Sovyetler Birliği'ne Doğu'dan saldırarak Alman işgalinden istifade etmek için süratle harekete geçmek fikri ile güney istikametinde ilerlemeyi hedefleyen mevcut stratejiyi devam ettirme arasındaki fikir ayrılığından haberdardı. Batı'da ilerleme kaydeden Hitler'in askerleriyle mücadele ederken aynı anda Doğu'dan gelecek bir taarruzu savuşturmanın Sovyetler Birliği'nin direnme kapasitesini zayıflatacağı kesindi. Bu da Stalin'e yardım teklif ederken azami ihtiyatlı olma politikasının etkisini büyütürdü. Ancak Temmuz'un başına gelindiğinde Washington'daki karar mekanizması, *Magic* aracılığıyla Japon idaresinin güney istikametinde ilerlemeyi ve Sovyetler Birliği'ne en azından Hitler'in zaferi kesinleşene dek saldırıda bulunmamayı seçtiğini öğrenmişti. Bunun üzerine Stalin rejiminin hayatta kalma ihtimali şüphesiz arttı.

---

3 William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Undeclared War, 1940–1941*, New York, 1953, s. 537. Dışişleri Bakanlığı'nda bu kanaat hâkimdi. Roosevelt'in Sovyetler Birliği'ne yardım etme kararını "yalnızca umut ve içgüdülerinin rehberliğinde" aldığı söyleniyor (Warren F. Kimball, *The Juggler: Franklin Roosevelt as Wartime Statesman*, Princeton, 1991, s. 27, 40).

4 İng. Sihir, büyü. (ç.n.)

5 MAGIC'e ilişkin bkz. I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War*, Oxford/New York, 1995, s. 706–709.

Diğer yandan Güneydoğu Asya'da izlediği mevcut yayılmacı strateji Japonya'yı Amerika'yla kaçınılmaz bir çatışmaya sürükledi. Başkan Roosevelt hâlâ, Atlantik'in karşı yakasında Hitler'in teşkil ettiği daha büyük tehdidin üstesinden gelebilmek için Japonların harekete geçmesini engellemeyi umarken Pasifik sorunu aciliyet kazanmıştı. Roosevelt 1 Temmuz'da İçişleri Bakanı Harold Ickes'e, Japonya'nın benimseyeceği politikadan henüz emin olamadığını, "Atlantik'i kontrol edebilmek için Pasifik'te barışı korumaya destek çıkmamızın elzem" olduğunu söyleyerek şunu ekledi: "Elimde iki okyanusa yetecek kadar donanma gücü yok. Pasifik'te bir olay çıkarsa Atlantik'te gerektiği kadar gemi bulunduramayız."[6]

Japonlar tam bir gün sonra kuzey rotasına yönelmekten vazgeçip güney istikametinde ilerlemeye devam etme kararı aldı. Magic istihbaratıyla Tokyo'nun planlarından haberdar olan Başkan, idaresindeki şahinlerin Japonların mütearrızlığını frenlemesi yönünde gittikçe artan baskısı altındaydı. Roosevelt 10 Temmuz'da İngilizlere, Japonya Güneydoğu Asya'da "aleni bir eylemde bulunursa, cevaben derhal hem iktisadi hem de malî muhtelif ambargolar uygulayacağını" bildirdi.[7] Japonya 24 Temmuz itibarıyla Güney Çinhindi'ni işgal ederek o "aleni eylemde" bulunmuş oldu. Temmuz sona ermeden evvel Amerika'daki tüm Japon varlıkları donduruldu ve Japonya için "Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Sahası"nın inşasında zaruri olan petrol sevkiyatına ambargo kondu. Bu adımlardan sonra Pasifik'teki hesaplaşma ufukta görünür hâle gelmişti.

Ancak şimdilik Roosevelt idaresinin daha büyük tehdit olarak gördüğü Avrupa savaşıyla nasıl yüzleştiğini incelemek için istikametimizi Japonya'dan Avrupa'ya çeviriyoruz. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ni işgali üzerine eski kıtadaki çarpışmalarda şartlar değişmişti. Buna rağmen Roosevelt'i bekleyen açmaz aynıydı. ABD Başkanı Amerikan halkının ezici bir çoğunluğunun karşı çıktığı savaşa ülkeyi doğrudan dahil etmeden nüfusun ekseriyetinin desteklediği, İngiltere'ye azami yardım etme siyasetini nasıl uygulayacağı meselesiyle karşı karşıyaydı (ve artık Sovyetler Birliği'ne de destek vermenin lüzumlu olduğunu düşünüyordu).

6 *The Roosevelt Letters* (3 cilt) (1928–1945), ed. Elliott Roosevelt, Londra, 1952, s. 375.

7 Herbert Feis, *The Road to Pearl Harbor: The Coming of the War between the United States and Japan*, Princeton, 1950, s. 227'de alıntılanmıştır.

Bahsi geçen Ödünç Verme-Kiralama programının Sovyetler Birliği'ni kapsayacak şekilde genişletilmesiyle Sovyetlere malzeme yardımı sağlanması müstacel bir meseleydi. Derhal bu yönde bir karar alınmasa da Sovyetlerin malzeme taleplerini karşılamak için erkenden önlemler alındı ve Kasım itibarıyla Sovyetler Birliği, Ödünç Verme-Kiralama programından faydalanmaya hak kazandı.[8] İvedilikle ilgilenilmesi gereken ve hatta çok daha tehlike arz eden sorun ise, şiddetlenen Atlantik Muharebesi'ne tarafsız bir mevkiden nasıl yaklaşılacağıydı. Roosevelt'in karşı karşıya olduğu ikilemin makası bu hususta daha da açıldı. Gönderilecek malzemeler Atlantik'in dibini boylayacaksa İngilizlere yardım etmenin anlamı yoktu. Ancak hayati malzemelerin sevkini U-bot saldırılarına karşı korumak da alenen Amerika'yı savaşa sürükleme riski taşıyor ve bu risk her geçen gün artıyordu. Başkan gittikçe büyüyen infiratçı lobiyi, "Önce Amerika" örgütünün gür sesli müdahale karşıtı kampanyasını ve yürüttüğü Amerika'nın Avrupa savaşına dahil olmasıyla sonuçlanabilecek girişimlere Kongre'deki – farklı gerekçeleri olan cenahlardan – muhaliflerin kuvvetiyle muhtemelen karşılaşacağını göz önünde bulunduruyordu. Bu sebeplerden dolayı bir yandan "fiilî savaşta" her geçen gün kendisini silahlı çatışmaya sokabilecek daha büyük riskler alırken diğer yandan kamuoyunu yatıştırmaya yönelik zorlu denge siyasetini sürdürmesinin makul olduğunu düşündü.

ABD Başkanı birçok kez kendisini bu ikilemden kurtaracak bir olay çıkmasını istediğini ima edecekti. Gelgelelim sonbaharda işler kızıştığında Amerika'yı savaşa sokmak üzere olaylardan istifade etmek için fırsatın üstüne atlamadı. O dönemde de, sonrasında da birçok aleyhtarının kanaatinin aksine Roosevelt ülkesini muharip olarak savaşa sokmaya çalışmamıştı; mümkün olduğunca savaştan kaçınmaya çalışırken aynı zamanda Amerika'nın bir noktada şüphesiz müdahil olmak durumunda kalacağının farkına vardığı eylemlerinden anlaşılıyor. Başkan sonbaharda tansiyon yükselirken dahi Kongre'den savaş ilanı koparma ihtimalinin her halükârda sıfır olduğunu biliyordu. Savaşı yalnızca Kongre ilan edebilirdi ancak Roosevelt'in de bildiği üzere Amerika Birleşik Devletleri Anayasası, Başkan'a resmi ilân olmaksızın başkomutan olarak savaş açma yetkisi sağlıyordu. Sabık başkanlar bu

8 Waldo H. Heinrichs, Jr., *Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II*, New York/Oxford, 1988, s. 104–105, 174, 206.

yetkilerini kullanmıştı. Roosevelt'in halefleri de bundan istifade edecekti. Başkan donanmayı milli güvenlik uğruna "kendi uygun gördüğü şekilde" yani Atlantik'te Hitler'in U-botlarıyla "ilan edilmemiş savaşta" mücadele etmek için konuşlandırmaya ilişkin anayasal yetkilerinin hukuken teyit edilmesini istedi.[9]

Gelecek on iki ayda savaş yayılırken Roosevelt'in seçenekleri daraldı. Almanların Sovyetler Birliği'ni işgalinin ardından Başkan, önceden aldığı İngiltere'ye destek kararının kati mantığıyla karşı karşıya kaldı. Ödünç Verme-Kiralama'nın Sovyetleri kapsayacak şekilde genişletilmesine direnebilirdi, orası doğruydu. Kamuoyu Roosevelt'e Stalin'e yardım etmesi için hiçbir baskı yapmıyordu. İşgalin başlangıcı itibarıyla ilk haftalarda kendi danışmanları arasında şüphesiz destek vermenin getirilerine dair ihtilaf vardı. Başkan bu noktada liderliği ele aldı. Rusya'ya yardım konusunda ısrar etti. Bu adımın hem mantıklı hem de hayati öneme sahip olduğu anlaşılacak, zamanla Müttefiklerin zaferini güvenceye almada kritik bir katkısı olacaktı. Roosevelt İngiltere'ye yardım hususunda yılın başında alınan Ödünç Verme-Kiralama kararının neticelerinden istese dahi (ki istemiyordu) sıyrılamazdı. Roosevelt ancak Hitler'in askerleri Doğu'daki hızlı zaferin ardından İngiltere'yi istila eder ve teslim olmaya zorlarsa Ödünç Verme-Kiralama programına son verebilir ve İngiliz savaş gayretine verdiği taahhütlerden geri adım atabilirdi. Ancak Sovyet savunmasının hemen diz çökmeyeceğine işaret eden nispeten iyimser emareler kısa sürede görüldüğünden İngiltere'ye yardımı arttırmanın (ve Sovyetler Birliği'ne sevkiyatı başlatmanın) muazzam getirileri olacaktı.

Önceden ifade edildiği üzere doğal olarak bunun neticesinde Atlantik'te Amerika ile Almanya arasındaki tansiyonda artış yaşandı ve Başkan'ın konvoylara silahlı eskort sağlama meselesinde ne yapacağına karar vermesi sorunu belirdi. Roosevelt ne yönde adım atarsa atsın Kongre'den savaş ilanı istemekten ve kamuoyunu bölecek, milli birlik umudunu yok edecek bir siyasî mağlubiyet ile sonuçlanacağı neredeyse kesin riski almaktan imtina ediyordu. Bu yüzden önündeki tek seçenek önceki sene benimsediği siyaseti devam ettirmekti; Hitler'le savaşta "resmen savaş ilân etmek haricinde" elinden gelen tüm önlemleri

9 Thomas A. Bailey ve Paul B. Ryan, *Hitler vs. Roosevelt: The Undeclared Naval War*, New York, 1979, s. 263–264.

alacaktı. Ne var ki Amerikan-Alman ilişkilerinde baskın gelen müteamrızlık karşıtı duruşuna rağmen topyekûn savaşa dönüşme tehlikesi taşıyan Atlantik'teki silahlı çatışmalara varana kadar "resmî savaş ilân etmeksizin" tüm önlemleri alma siyaseti artık "fiilî savaşın" tarafı olmaya dönüşmüştü. Buna mukabil Roosevelt'in 1941 yaz ve sonbaharında elindeki seçenekler daralmıştı. Önünde hâlihazırda almış olduğu kararlar ve stratejik durumun kendisini mecbur bıraktığı tek bir yolu vardı. O da kıyıya, uçurumdan atlamadan mümkün olduğunca yaklaşmaktı.

I

Winston Churchill 22 Haziran 1941 akşamında verdiği, Atlantik'in karşı yakasında milyonlarca Amerikalının da kulak kesildiği etkili söylevde Hitler Almanyası'na karşı verilen savaşta Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika'nın kaderini hususiyetle birbirine bağlamıştı. İngiliz başbakanı, Hitler'in Sovyetler Birliği'ni işgalini "İngiliz adalarını işgal teşebbüsünün peşrevi" olarak nitelendirmişti. Hitler kuşkusuz "Amerika'nın donanması ve hava kuvveti müdahale edemeden evvel tüm bunları başarmayı" umuyor, diye ekledi. Churchill, İngiltere de işgal edilirse sahnenin son perde yani "Batı yarımkürenin Hitler'in iradesi ve sistemine boyun eğişi" için hazır olacağı uyarısında bulundu. İngiliz başbakanının vardığı sonuç açıktı: "Nasıl vatan toprağı için çarpışan bir Rus'un mücadelesi dünyanın her bir köşesindeki hür adamın ve hür halkların mücadelesi kadar haklıysa, bundan böyle Rusların tehlikesi bizim tehlikemiz, Amerikalıların tehlikesidir."[10]

Başkan Roosevelt de o minvalde düşünüyordu ancak fiiliyatta Churchill kadar kararlı değildi. Cordell Hull'un istirahati esnasında geçici olarak Dışişleri Bakan Vekilliğini yürüten Sumner Welles 23 Haziran'da Başkan'ın onayladığı ihtiyatlı (ama herhangi bir taahhütte bulunmayan), "hangi kaynaktan olursa olsun Hitlerizm'e karşı kuvvetlerin toplanmasının" Amerika'nın savunmasına ve güvenliğine yarar sağlayacağı belirtilen, sonunda idarede uzun süredir mevcut "Bugün Amerika kıtasının karşı karşıya olduğu en büyük tehlike Hitler'in ordularıdır" görüşünü yeniden ilan eden bir bildiri yayınladı.[11] Ancak

10 Winston S. Churchill, *Great War Speeches*, karton kapaklı baskı, Londra, 1957, s. 109.

11 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 541'de alıntılanmıştır.

bildiri somut bir şey sunmuyordu. Roosevelt ertesi gün basın toplantısında Welles'in bildirisine yaptığı yorumda bakan vekilinden daha netti: "Ruslara elimizden gelen tüm yardımı yapacağız tabii ki."[12] Sovyetlerin Amerika'da bulunan bloke edilmiş yaklaşık 40 milyon dolar değerindeki fonlarını serbest bıraktı ve yardım sağlamaya hazır olduğunu ifade ederken Sovyetlerin neye ihtiyaç duyduğunu bilmediğini de ekledi. Beyaz Saray'ın 26 Haziran'da Başkan'ın Sovyetler Birliği'ne karşı Tarafsızlık Yasası'nı kullanmayacağını duyurması en önemli gelişmeydi. Bu, Sovyetler Birliği'nin Uzak Doğu'ya kıyısı olan Vladivostok limanının malzeme taşıyan Amerikan gemileri için ikmal hattı olacağı anlamına geliyordu.[13]

Tüm bunlar doğru istikamette atılmış adımlardı. Ancak sade bir başlangıç niteliğindeydi. Başkan'ın askerî danışmanları daha cüretkâr olmaktan yanaydı. Savaş Bakanı Henry Stimson Almanların Sovyetler Birliği'ni işgali başladıktan bir gün sonra 23 Haziran'da Roosevelt'e, Kara Kuvvetleri Komutanı George Marshall dahil bakanlığındaki önde gelen askerî strateji uzmanlarının görüşlerini özetleyen bir layiha gönderdi. Stimson Almanya'nın taarruzunun "Hızır gibi yetiştiğini" ifade ediyordu. Zira bu sayede "İngiltere'ye yardım etmek, Almanya'nın gözünü korkutmak ve karşı karşıya olduğumuz en mutlak tehlikeye karşı kendi savunma pozisyonumuzu güçlendirmenin" en iyi yolu olarak "Atlantik muharebesindeki adımlarımıza azami kuvvetle devam edebileceğimiz" kısa bir soluk alabilmişti. Savaş Bakanı, soluklanma süresinin bir ila üç ay kadar süreceğini ileri sürdü. İnisiyatifi ele almak için tereddüt edecek zamanları yoktu.[14] Donanma Bakanı Frank Knox da Stimson ile mutabıktı. Knox aynı gün Başkan'a "Almanya'ya etkin bir darbe vurmak için" kaçırılmaması gereken bir fırsat gördüğünü", "ne kadar erken saldırırlarsa sonucun o kadar iyi olacağını" bildiren bir not yazdı. Donanma bakanı, Roosevelt'in gemilere eskort görevlendirmeye başlamak için zaman kaybetmeden psikolojik üstünlüğü ele geçirmesi gerektiğini savundu. Donanma Harekât Başkanı Amiral Harold Stark da bu görüşlere katıldı. Amiral "bizi büyük ihtimalle savaşa sokacağını"

12 Robert A. Divine, *The Reluctant Belligerent: American Entry into World War II*, New York, 1965, s. 123'te alıntılanmıştır.

13 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 541.

14 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 303–304.

biliyor ve "ertelediğimiz her gün savaşa girmemiz çok daha tehlikeli oluyor" diye düşünüyordu; Knox'un onayıyla hemen Atlantik'teki konvoylara eskort sağlamaya başlamayı önerdi.[15]

Ne var ki Başkan "yavaş yavaş acele etme" siyasetinde devam edecekti.[16] Stimson, Roosevelt'in birçok kez zorluklarla yüzleşmekten kaçındığını düşündüğünden öfkelenmişti ve Hitler'in güçleri Doğu taarruzunda muhteşem zaferler kazanırken Amerika'nın yoldan çıktığı kanaatindeydi. Savaş bakanı 2 Temmuz tarihinde günlüğüne kendisinden beklenmeyecek şekilde karamsar bir tutumla şunları not düştü: "Kısacası bu akşam kendimi ilk defa bu kadar büyük bir sorunla karşı karşıya kalmış gibi hissediyorum. Bu ülke böylesi bir krizle başa çıkabilecek kuvvete sahip mi? Almanlara karşı koyabilecek kadar kuvvetli, samimi ve özverili miyiz sorusu gün geçtikçe daha da ciddi bir sorun hâline geliyor."[17]

İçişleri Bakanı Harold Ickes de Stimson kadar savaş taraftarıydı. Bakan 23 Haziran'da Başkan'a gönderdiği mektupta: "Bu savaşa usulünce girmek zor olabilir ama şimdi girmezsek sıra bize geldiğinde ortada müttefikimiz kalmayacak." diye yazmıştı.[18] Ickes, Roosevelt'e Japonya'ya "savaşa etkin bir şekilde girebilmeyi" mümkün kılacak, halka hitap edeceği kesin bir petrol ambargosu uygulanmasını önerdi. "Böylelikle savaşa komünist Rusya'nın müttefiki olduğumuz eleştirisine maruz kalmadan girmiş olacağız." diye ekledi.[19] Ancak Amerika'da "komünist Rusya"ya yardımda bulunmaya dahi muhalefet gösterebileceklerin bulunması Roosevelt'i ihtiyata sevk ediyordu. Başkan bir taahhütte bulunmadan kamuoyunu yoklamak istedi.

Tahmin edildiği gibi kamuoyunun ikiye bölündüğü ortaya çıktı. İnfiratçılar kısa süreliğine bayram etti. Müdahale karşıtı bir senatör şu sözlerle birçok kişinin görüşünü dile getirdi: "Belalarını birbirinden

15 "Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 538; James McGregor Burns, *Roosevelt: The Soldier of Freedom* 1940–1945, Londra, 1971, s. 104'te alıntılanmıştır.

16 "Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 309.

17 Yale Üniversitesi Kütüphanesi, Henry L. Stimson'ın Günlükleri 1909–1945, 6 numaralı makara, 02.07.1941 tarihli günlük kaydı; Ayrıca bkz. Henry L. Stimson ve McGeorge Bundy, *On Active Service in Peace and War*, New York, 1948, s. 371.

18 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 538'de alıntılanmıştır.

19 Harold L. Ickes, *The Secret Diary of Harold L. Ickes* (C. 3): *The Lowering Clouds 1939–1941*, New York, 1955, s. 557–558.

bulsunlar. Stalin'in elleri de Hitler'inkiler kadar kanlı. İkisine de yardım etmemeliyiz. Kendi işimize bakalım. Zaten en başından beri böyle yapmamız lazımdı. Tüm bu yaşananlar Avrupa ittifaklarının tamamen istikrarsız olduğunu ve bunlara dahil olmamamız gerektiğini gösteriyor."[20] Hararetli komünist karşıtı Katolikler de Stalin'in ateist rejimine herhangi bir destek verilmesine karşı çıkıyordu. Kamuoyu yoklamalarında yine de çok az sayıda da olsa Doğu Avrupa'da kıran kırana süren savaştan Nazilerin galip çıkmasından yana olanların bulunduğu görüldü. Mühim basın organları komünizm nefretine rağmen şartların Sovyetler Birliği'ne imkân dahilinde azami destek verilmesini gerektirdiğinin farkındaydı.[21]

Roosevelt de Sovyetler Birliği'nin neye ihtiyaç duyduğunu ve bunların teslim edilip edilmeyeceğini bilmek, malzemelerin Ruslar Hitler'in kuvvetleri tarafından süratle mağlup edilince boşa gitmeyeceğinden emin olmak istiyordu.[22] Göz önünde bulundurulması gereken son husus olan Kızıl Ordu'nun direnme ihtimali konusunda Başkan en başından beri askerî danışmanlarına nazaran çok daha iyimserler arasındaydı. Almanların yıkıcı hücumu göz önünde bulundurulduğunda başlarda asılsız bir umuda dayandığı izlenimini veren böylesi bir iyimserliği teşvik eden isimlerden biri ABD'nin sabık Moskova büyükelçisi, Dışişleri Bakanı Cordell Hull'un acil harp işleri ve politikalarından sorumlu hususi yardımcısı Joseph E. Davies idi. Davies sürecin başından beri Sovyetler Birliği'ne yardımın güçlü savunucularındandı. Sabık büyükelçi günlüğüne 7 Temmuz'da, "Hitler'in bu saldırısı muharip olmayan ülkelerin vaziyeti için Tanrı vergisi bir rahatlama fırsatı. Sovyet direnişi mümkün olan her şekilde desteklenmeli." yazmıştı.[23] Birkaç gün sonra hazırladığı bilgilendirme notunda Sovyetler Birliği'ndeki engin tecrübesine dayanarak, Hitler Beyaz Rusya ve Ukrayna'yı işgal etse dahi Stalin'in muhtemelen Uralların ardına çekileceği ve "hatırı sayılır bir süre" savaşmaya devam edeceğini iddia etti. Davies'e göre buna mukabil Stalin'in Hitler'le barış müzakere etme zorunluluğu hissetmesi ihtimalini de ortadan kaldırmak için de Sovyet liderine, "Hitler'i mağlup

20 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 542'de alıntılanmıştır.

21 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 542–546.

22 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 309.

23 Joseph E. Davies, *Mission to Moscow*, New York, 1941, s. 488.

etmek için 'bütün gücümüzle' harekete geçeceğimizin ve Rusya'yla tarihi dostluk siyasetimizin hâlâ varlığını devam ettirdiğinin" anlatılması gerekiyordu.[24]

Amerikalılar Sovyetlerin ihtiyaçları meselesine dair Alman işgalinin başlamasıyla Moskova'da bir hafta içinde sorup soruşturmaya başlamışlardı. Washington'da hemen Sovyetlerin siparişleriyle ilgilenecek bir hususi komite kuruldu. Henüz Ödünç Verme-Kiralama üzerinde düşünülmemişti. Malzemelerin hibe edileceği değil satın alınacağı varsayılıyordu. Bunun yanında kredinin beş yıla uzatılması ya da Sovyet ham maddeleriyle Amerikan teçhizatının takası fikri de ele alındı. Hatta 18 Temmuz'da Kabine'nin önüne Sovyetlerin devasa "alışveriş listesi" getirildi. Rusların talepleri arasında 6.000 uçak, 20.000 uçaksavar, yaklaşık 50 milyon dolar değerinde sınai tesis ve teçhizat bulunuyordu. Listenin muazzam olmasının yanında, taleplerden herhangi birinin sevki için idarî mekanizma, Sovyet siparişlerini halletmek üzere tesis edilen komitenin ima ettiği kadar elverişli değildi. Sürece dahil olan yarım düzine teşkilatın eşgüdüm eksikliği ve ağırdan almalar sinir bozucu bir verimsizliğe yol açıyordu. Başkan bizzat müdahil oldu; Ağustos başında mütehakkim bir tutumla, neredeyse altı haftadır Sovyetlerin taleplerini yerine getirmek için somut bir çaba gösterilmediğine, artık "Rusların Amerika'nın kendilerini oyaladığını düşünecek" hâle geldiklerine dikkat çekti.[25] Ickes, Roosevelt'in esasen Dışişleri ve Savaş bakanlıklarını hedef alan müdahalesinin "şahit olduğum en müthiş fırçalardan biri" olduğunu düşünmüştü. Başkan sonbahar yağmurları başlayıp Ekim'de kar görülmesiyle Kızıl Ordu'nun Alman hücumuna karşı ihtiyaç duyduğu soluklanma imkânı elde edene kadar direnebilmesi için Ruslara yardım etmek üzere herhangi bir teşebbüste bulunulacaksa bu gecikmelerin atlatılması ve ikmal sevkinin hızlandırılması gerektiğinin gayet farkındaydı. "Artık risk almanın vakti geldi." diye düşünüyordu.[26]

Başkanın feveran ettiği 2 Ağustos günü Dışişleri Bakanlığı "Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti, Sovyetler Birliği'ni askerî taarruza karşı mücadelesinde kuvvetlendirmek amacıyla imkân dahilindeki her

24 Davies, s. 494–495, 497; ayrıca Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 306–309'da neşredilmiştir.

25 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 560–561; Burns, s. 114–115.

26 Ickes, C. 3, s. 592–593'te yapılan alıntılar kullanılmıştır.

türlü iktisadî yardımda bulunma kararı almış olduğunu" kayda geçti.[27] Gelgelelim ilk aşamada fazlasıyla mütevazı miktarda malzeme gönderildi. Temmuz'da Sovyetler Birliği'ne sadece 6.5 milyon dolar değerinde sevkiyat yapıldı. Ekim başına dek aktarılan yardımın ancak 29 milyon dolar olduğu tahmin ediliyor. Mevcut durumda Sovyetler Alman işgalciye karşı Amerika'dan dişe dokunur bir yardım almadan 1941 sonbaharına dek yaşam mücadelesi verdi.[28]

Roosevelt'in Ödünç Verme-Kiralama'nın başına getirdiği, sırdaşı ve şahsi elçisi Harry Hopkins'in 1941 Temmuz'unun sonunda, ilerleyen dönemde "savaşın en sıra dışı öneme sahip ve kıymetli misyonlarından biri" olarak tanımlanacak Moskova ziyareti Sovyetler Birliği'ne yardım meselesini canlandırdı.[29] Bizzat Hopkins bu misyon için inisiyatif kullanmış, Roosevelt kendisini hemen desteklemişti (Dışişleri Bakanlığı'ndan Sumner Welles de onay vermişti). Hopkins aslında Barbarossa başladıktan üç gün sonra böyle bir misyonu önermiş ve Başkan yirmi dört saat içinde rıza göstermişti. Roosevelt Amerikan askerlerini Avrupa'da savaşmak üzere görevlendirmektense Rusya'ya yardım göndermeyi yeğlerdi. O aşamada somut bir adım atılmadı.[30] Ne var ki bir ay kadar geçtikten sonra fikir tekrar masaya yatırıldı. Netice, Sovyetler Birliği'ne malzeme yardımına gereken desteği vermesinin yanında Roosevelt ile Stalin arasında resmi diplomatik kanalları aşan, doğrudan, şahsi bir bağlantı kurduğu için değerliydi. Hopkins misyonu en nihayetinde oluşacak Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika'nın "büyük ittifakının" temelinin atılmasında rol oynadı.

Hopkins'in Moskova'ya gönderilmesi fikri Churchill ve Roosevelt'in sonraki ay denizde, Newfoundland yakınlarında yapılması planlanan toplantıyı ve Ödünç Verme-Kiralama ile genel savaş stratejisine ilişkin meseleleri tartışmak üzere Temmuz'da Londra'ya yaptığı ziyaretten çıktı. Amerikan ordusu İngilizlerin gemi ve teçhizatı Orta Doğu cephesine

27 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 561

28 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 545, 558–563; Freidel, s. 374. Sovyetlere kuzey kutbundan gönderdiği ilk konvoyunu 1941 Ağustos'unda yola çıkaran İngiltere'nin de ilk etapta kıymetli bir faydası olmadı. Ancak Sovyetlerin Hitler'e karşı verdiği savaşa yardım için gönderilen malzemeler 1942'de önemli bir rol oynamaya başladı.

29 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 319.

30 Kimball, *The Juggler*, s. 22, 31–34, 36.

yönlendirmesini eleştirmiş ve Atlantik ile İngiliz Adaları'nın müdafaasına odaklanılması gerektiği uyarısında bulunmuştu. Churchill, Hopkins ve İngiliz-Amerikan askerî yetkilileriyle görüşmesinde kararlılıkla Orta Doğu'yu takviye etme gereğinin arkasında durdu ve Uzak Doğu'da artan tehlike konusunda ikaz etti. Hopkins stratejik yapbozun kritik bir parçasına, Sovyetler Birliği'nin ne kadar direnebileceğine dair malumat olmadığını fark etti. Eğer elde bulunandan daha sağlıklı bilgi edinilememiş olursa Churchill ve Roosevelt gelecek ay yapılması planlanan görüşmelerinde tamamen bihaber vaziyette olacaktı. Hopkins, bizzat Stalin'den bir şeyler öğrenmek için doğrudan Moskova'ya geçmeyi önerdi. Roosevelt telgrafla hemen onayını verdi ve Hopkins için Stalin'e şahsî referans mektubu gönderdi. Ulaşımı Churchill karşıladı ve yorgun, halsiz ve kanserle bitmek bilmeyen mücadelesi yüzünden ağrıdan bitkin düşmüş Hopkins, yirmi dört saat içinde Kuzey Kutup rotası üzerinden Arhangelsk'e, oradan da Moskova'ya uzun, tehlikeli ve bir hayli nahoş bir uçak yolculuğuna çıkmıştı.[31]

Hopkins 30 Temmuz 1941 sabahında Sovyet başkentine iniş yaptı. Başkan'ın hususi elçisi Londra'da kendi şapkasını kaybedince Churchill'in kendisine ödünç verdiği (kenarında başbakanın baş harfleri "W.S.C." bulunan) fötr şapka bulunduğu hâlde, akşamın ilk saatlerinde bizzat Stalin'le görüşmek üzere Kremlin'e doğru yola çıktı.[32] Sovyet lideri ve Hopkins kısa süre içinde Sovyetlere verilecek yardımı, acil ihtiyaçları ve uzun sürecek bir savaşta gerekecekleri tartışmaya başladı. Stalin Rus kentlerinin müdafaası için ivedilikle uçaksavar ve geniş menzilli makineli tüfek ihtiyacının altını çizdi. Sovyet lideri ayrıca en kısa zamanda bir milyon tüfek gönderilmesini istiyordu. Washington'a hâlihazırda sunulmuş kapsamlı listedeki kalemlere ek olarak uzun vadede yüksek oktanlı uçak yakıtı ve uçak üretiminde kullanılmak üzere alüminyuma gereksinim duyuyorlardı. Stalin, "Uçaksavarla alüminyum verin, üç dört yıl daha savaşırız." iddiasında bulundu.[33] Stalin'in yaptığı yorumlardan biri Hopkins'e cesaret verdi. Amerikan askerî

31 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 313–322; Hopkins'in Londra'daki görüşmelerine dair bkz. Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 377–378.

32 Moskova ziyaretine dair, Sherwood, *White House Papers*, C. 1. cilt, s. 324–349; şapka meselesi için bkz. s. 325.

33 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 329.

uzmanlarının ilk intıbaının aksine Sovyetler Birliği'nin Alman hücumuna direnme ve uzun bir savaşta mücadeleyi sürdürme ihtimaline dair şüphesiz emareler mevcuttu.

Hopkins'in Stalin ile ertesi sabah yaptığı ikinci uzun soluklu mülakatı daha yol gösterici geçti. Sovyet lideri Kızıl Ordu'nun sürpriz saldırı karşısında gafil avlandığını ve Hitler'in saldırmayacağına inanmış olduğunu itiraf etti.[34] Ancak Rusya'da kış harekâtına kalkışabilecek kapasitede olduğunu düşündüğü Alman ordusunu küçümsemeksizin, Sovyet askerlerinin direneceğinden emindi (Oysa Alman ilerleyişinin durdurulacağı noktalara dair tahminlerinin fazlasıyla iyimser olduğu anlaşılacaktı. Toprak kayıpları kısa sürede beklediğinden çok daha ağır bir hâl aldı). Stalin güz yağmurları başladığında Almanların savunmaya geçmek zorunda kalacağına emindi. ABD'nin Moskova Büyükelçisi Laurence Steinhardt'ı şaşkına çeviren bir dürüstlük sergileyerek Hopkins'e, Sovyetlerin silahlanma ve üretim oranlarının ayrıntılarını aktardı. Stalin mühimmat üretim tesislerinin yeri sorulunca Hopkins'e büyük fabrikaların çoğunun doğuya dağıtıldığını söyledi. Bir kâğıt parçasına acil uçaksavar, makine ve tüfek ile alüminyum talebini karaladı. Stalin, Hopkins'in Ekim itibarıyla cephe istikrara kavuştuktan sonra Moskova'da, üç ülkenin kendi stratejik menfaatlerini ve Sovyetlerin taleplerini en iyi şekilde nasıl yerine getirebileceklerini tartışmak için kurulmak üzere olan ittifakın üyeleri Sovyetler Birliği, İngiltere ve Amerika'nın üçlü bir konferans düzenlemesi önerisini derhal kabul etti.[35]

Nihayetinde askerî durumu inceledikten sonra Stalin, Hopkins'ten Amerika'nın Hitler'e karşı verilen savaşa girmesi uyarısını içeren Roosevelt'e hususi bir mesaj iletmesini rica etti. Sovyet lideri, İngiltere ve Sovyetler Birliği'nin Amerika'nın yardımı olmaksızın Alman savaş makinesini kolaylıkla mağlup edemeyeceği kanaatindeydi. Kendisine göre Amerika ile Almanya'nın en nihayetinde birbiriyle savaşması kaçınılmazdı. Kuşkusuz ne kadar çaresiz olduğunun bir göstergesi olarak, inanılmaz bir şekilde Rus cephesinin herhangi bir noktasında tamamen Amerikan idaresinde Amerikan askerlerini bulundurmaya dahi hazırdı. Stalin sözlerini, Kızıl Ordu'nun direnebileceğine emin olduğunu ve "ikmal meselesinin gelecek baharda ciddi bir sorun olacağı ve yardımımıza

34 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 337.

35 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 335–342, 347.

ihtiyaç duyduğunu" söyleyerek tamamladı. Hopkins'in raporunun bu kısmı "Hususi – Başkan İçin" olarak işaretlendi ve kopyalanmadı.[36]

Hopkins Stalin'den ve Sovyetlerin Alman taarruzuna karşı direniş göstermeye ne kadar kararlı olduğuna dair duyduklarından fazlasıyla etkilenmiş bir hâlde 1 Ağustos'ta Moskova'dan ayrıldı. Sovyet başkentinden aceleyle ayrıldığından kendisine lazım olan ilaçların bulunduğu çantasını unutuvermişti. Pruva rüzgarıyla geçen Arhangelsk'ten İskoçya'nın kuzey bölgesindeki Orkney Adalarında bulunan Scapa Flow'a, bitmek bilmeyen türbülanslı dönüş yolculuğunda ağrılı, hasta ve bitkin düşmüştü. Artık dayanma gücü tükenmiş, gözünün feri gitmiş vaziyette olan Hopkins'e iki gün istirahat verildi. Ardından Newfoundland kıyısında Başkan Roosevelt ile görüşmek üzere Atlantik'in karşı yakasına yolculuğa çıkacak savaş gemisi *Prince of Wales*'in güvertesinde Churchill'e katıldı.[37]

Hopkins'in Moskova ziyareti, Sovyet savaş gayreti için elzem olan yararı sağlayacak zamanda, yardımın sağlanmasına giden yolda kritik bir mihenk taşıydı. Stalin ve Sovyetler Birliği'nin daha müspet bir resmi, tesirli Amerikan gazetelerinde dolaşmaya başladı. Kamuoyu yoklamalarından Amerikalıların çoğunun Sovyetler Birliği'ne yardımı desteklediği anlaşılıyordu. Bu desteğin sebeplerinden biri, Ruslara el uzatılırsa Hitler'in Amerika müdahil olmadan Avrupa'da mağlup edilebileceği inancıydı.[38] Kamuoyunun müspet yaklaşımı sayesinde Roosevelt infiratçıların artık Sovyetlere daha kapsamlı olarak verilmesi tasarlanan desteğe gösterdiği muhalefeti görmezden gelebildi. En önemlisi de Hopkins'in, Sovyetlerin işgale direnme kudretine dair iyimserliği gün geçtikçe daha da gerçekçi bir hâl alıyordu. Almanlar şüphesiz büyük ilerleme kaydetmiş, Stalin'in Hopkins'le görüşmesinde öngördüğünden fazla mesafe almıştı. Ancak hem Amerikan hem de İngiliz askerî uzmanlarının Almanların hızlıca zafer kazanacağı varsayımı boşa çıkmıştı. Takvim ilerler, Rusların ağır kış havasının bastıracağı günler yaklaşırken Hitler'in boyundan büyük işe kalkıştığı ihtimali artmaya başladı.

36 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 342–344.

37 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 350; Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 381.

38 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 129.

Sovyet güçleri Eylül ayında Kiev'de dehşet kayıpların verildiğinde olduğu gibi önemli mağlubiyetlere uğramış olsa da ay sonu itibarıyla Alman ilerleyişinin hızının kesildiği aşikardı. Roosevelt ve Churchill Sovyetlere uzun vadeli, tatmin edici miktarda ve eşgüdümlü olarak destek planlamasına girişmenin zamanı geldiğini düşündü.[39] İngiliz, Amerikalı ve Sovyet temsilcilerinin Hopkins'in ziyareti sonrası ayarlanan toplantıları ay sonunda Moskova'da gerçekleşti. Amerika ve Birleşik Krallık, Stalin'in taleplerinden mümkün olduğu kadar fazlasını yerine getirmeyi kabul etti; gelecek dokuz ayda 1.800 adet uçak, tank, alüminyum, 90.000 cip, kamyon ve daha bir sürü malzeme göndermeyi önerdi.[40] İlk sevkiyat anlaşması 1 Ekim'de imzalandı.[41]

Nakliye ve ödeme meselesi henüz çözülmemişti. Kamuoyunun – infiratçı lobinin yüksek sesli muhalefeti hariç – ekseriyeti Rusya'ya yardımda bulunulmasını desteklese de Sovyetlerin malzemelerin bedelini kredi almadan karşılaması gerektiğini düşünen Roosevelt hâlâ yardım bedelini Rusların altın rezervlerinden almaya uğraşıyordu. Sovyetlerin antipatik büyükelçisi Konstantin Umanski altın rezervlerinin ödemede kullanılabileceğini kabul etmemek için inat etti, ayak diredi ve onaylamayı reddetti. Öfkelenen, hüsrana uğrayan Roosevelt kabine toplantısında Umanski'den "yalancı herif" olarak bahsetti.[42] Başkan yine de Ödünç Verme-Kiralama programına Stalin'i dahil ederek Sovyetlere hâlihazırda yardım sağlamaya hazırlanıyordu. Roosevelt son Moskova konferansından Sovyetlerin güçlü direnişine dair getirilen raporlara sesi gür çıkan infiratçılara rağmen kamuoyunun verdiği müspet tepkiden cesaret almıştı, artık meseleyi Kongre'de sınayabilirdi. Veto yememesi için teklife, silahlı kuvvetlere kapsamlı bir ödenek ayıran bir tasarıyı ekledi; vatansever kongre üyeleri bunu reddedemezdi.[43]

İnfiratçıların 10 Ekim'de, Sovyetler Birliği'nin Ödünç Verme-Kiralama programından yararlanmasını önlemek için sunduğu yasa değişikliği önce Temsilciler Meclisi'nde, yaklaşık on beş gün sonra da Senato'da reddedildi. Böylelikle Başkan işin içinden alnının akıyla çıkmış oldu.

39 Freidel, s. 375.

40 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 174–175; İngilizlerin katkısına dair bkz. Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 417–419.

41 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 396.

42 Ickes, C. 3, s. 620.

43 Freidel, s. 376.

Roosevelt ay sonuna doğru Stalin'e, Sovyetler Birliği'nin savaşın bitiminden beş yıl sonra başlayacak şekilde, faizsiz olarak on yıldan uzun sürede geri ödemek üzere bir milyar dolar civarında Ödünç Verme-Kiralama yardımı alacağını bildirdi. Başkan 1 Kasım itibarıyla Kongre'den onay almıştı. Amerikalılar tekliflerini beş gün sonra kamuoyuna duyurdu ve 7 Kasım'da Sovyetler Birliği Ödünç Verme-Kiralama programı kapsamında yardım almaya hak kazanmış oldu. Almanlar o tarihe dek Moskova'ya elli kilometre kadar yaklaşmıştı. Ancak Amerikan kamuoyunun ezici bir çoğunluğu artık Sovyetler Birliği'nin arkasındaydı, Kızıl Ordu'yu bu destansı mücadelesine devam etmesi için cesaretlendiriyor ve bu karanlık anda dahi, Moskova Almanların eline geçse bile en nihayetinde Sovyet direnişinin galip gelebileceğini düşünüyordu.[44]

Bu esnada Kızıl Ordu direndikçe Amerika'nın kudretli cephanesinin etkili olmaya başlama şansı artıyordu. Japonlar Pearl Harbor'a saldırana dek Sovyetler Birliği'ne yalnız 65 milyon dolar değerinde teçhizat ulaşmıştı. Sovyetlerin Aralık'ta Alman istilasını Moskova kapılarından püskürtebilmesinde Batılıların yardımının somut bir yararı olduğu söylenemezdi. Amerikalıların Ödünç Verme-Kiralama kapsamında nihayetinde 10 milyar dolardan fazla değerde yardım göndereceğini bu dönem itibarıyla kimse öngörememişti.[45] Ancak bu program ile gönderilen yardım Sovyet savaş gayretine zamanla paha biçilemez katkıda bulunacaktı.

Kısa vadede, Sovyetler Birliği'nin, Roosevelt'in şahsi müdahalesinin hem aleni hem de etkili olduğu bir girişimle yardım kapsamına alınması, Amerika'yı Avrupa savaşına dahil olmaya bir adım daha yaklaştırdı. Roosevelt bir karar almak zorunda kalmıştı. Başkan'ın askerî danışmanları, boşa kürek çekmekten ibaret olduğunu düşündükleri bir savaşa yardımda bulunmanın akıl kârı olup olmadığı hususunda şüpheliydi. İnfiratçılar ve Katolikler ülke dahilinde sesi gür çıkan bir muhalefet cenahı oluşturmuştu. Öbür yandan Roosevelt'in maiyetinin diğer üyeleri ise Sovyetlere bir taahhütte bulunulmasında ısrarcıydı.

44 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 818–819; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 399–400; Freidel, s. 376. Ödünç Verme-Kiralama Yasası 1941'in başlarında Kongre'ye ilk kez getirildiğinde, Sovyetler Birliği'ne yardım yapılmasını istemeyenlerin muhalefetine yol açmıştı (Warren F. Kimball, *The Most Unsordid Act: Lend-Lease 1939–1941*, Baltimore, 1969, s. 189).

45 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 560; Freidel, s. 376.

Roosevelt esasen her zaman olduğu gibi ihtiyatla yaklaşsa da en başından beri Sovyetlerin direnme kabiliyeti konusunda danışmanlarının ekseriyetine nazaran daha iyimser bir tutum izlemişti. Başkan bunun yanında Hitler'in Doğu'da cephe açmasının savaşın anahtarı olabileceğinin de hemen farkına varmıştı. ABD Başkanı 26 Haziran'da Vichy Fransası'ndaki büyükelçisine gönderdiği mektupta şunları yazmıştı: "Şimdi bir de Rusya dalaveresi çıktı. Eğer [bu harekât] oyalamak için yapılmış bir şeyden ibaret değilse Avrupa'nın Nazi hâkimiyetinden kurtulmasına sebep olacak."[46] Ardından Amerika'nın Sovyet savunmasına imkân dahilinde azami destek sağlaması gerektiğini ifade etmişti. Başkan bu yüzden Hopkins'in misyonuna acilen onay vermiş ve mevcut muhalefete rağmen Ödünç Verme-Kiralama'nın genişletilmesini Kongre'ye getirmeye hazırlanmıştı.

Büyük muhalefete rağmen Sovyetler Birliği'ne yardıma taahhütten geri adım atılması mümkün değildi. Böylesi bir adım Sovyetlere yardımdan yana olan çoğunluğa karşı azınlığın fikrini desteklemek olurdu. Her ne kadar arada sırada taktiksel tereddütler yaşanmış olsa da Roosevelt'in izlemiş olduğu "savaşa katılmaksızın her türlü yardımda bulunma" siyasetini de tersine çevirirdi. Dahası infiratçıların aksine Roosevelt hiçbir zaman Hitler'in Rus savaşına, kana susamış iki diktatörün Amerika'nın savaşa müdahil olmasını engellemek umuduyla kozunu paylaşmasına seyirci kalmak gibi bir dar çerçeveden bakmamıştı. Başkan Amerika'nın her an savaşa girebileceğini gayet iyi biliyordu. Önceki yıl seçimden evvel verdiği söze rağmen Nazizm'i mağlup etme hedefine ulaşılacaksa, bu, en nihayetinde Amerikan askerlerini Avrupa'ya savaşmaya göndermek durumunda kalacağı anlamına geliyordu.

Stalin, Hopkins aracılığıyla gönderdiği hususi mesajında Hitler'in ordusunun ancak Amerika savaşa girince mağlup edileceğini açıkça ifade etmişti. Roosevelt'in askerî danışmanları da bunu söylüyordu. Silahlı kuvvetlerin Harp Planlama Dairesi Temmuz'da, tüm muhtemel cephelerde ihtiyaç duyulabilecekleri inceleyen – Eylül'de Başkan'a sunulacak olan – kapsamlı bir Zafer Programı hazırlamak üzere çalışmalara başladı. Ancak Amerika'nın savaşa girmesi ve Avrupa'da savaşmak üzere muhtemelen beş milyon kadar askeri ihtiva eden büyük bir kuvveti göndermesiyle Almanya'nın askerî bakımdan tamamen mağlup

46 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 544'te alıntılanmıştır.

edilebileceği sonucuna varıldı. Programda 1 Temmuz 1943 itibarıyla yaklaşık dokuz milyon askerlik bir ordunun donatılması, eğitilmesi ve seferber edilmesi tasavvur ediliyor, bunun için üretim planlarının ikiye katlanması gerektiği öngörülüyordu.[47]

Roosevelt, Stalin'i değil Hitler'i Amerika'nın güvenliği için tehdit olarak görmüştü. Almanların Sovyet işgali başladıktan hemen sonra "Rus hâkimiyeti ihtimalinden endişe etmemiz gerektiğini düşünmüyorum." diye yazmıştı.[48] Muzaffer Almanya'nın hegemonya kurma ihtimali ise ekarte edilemezdi. Hâliyle Stalin'e destek verilmesi makul ve gerekliydi. Yine de savaşa fiilen girilmeyecekti; buna ne ABD halkı ne de başkanı hazırdı. Sovyetler Birliği'ndeki amansız savaş çok uzaklardaydı. Amerika'nın mücadeleye katılması için kendisine daha yakında bir olay yaşanmalıydı. Bunun Atlantik'te ivme kazanan muharebe olması ihtimali oldukça yüksekti.

II

Roosevelt 1 Temmuz'da Kanada Başbakanı Mackenzie King'e kaleme aldığı mektupta, "Ruslar yaz boyunca direnmeyi başaramazlarsa Almanların İngiltere'ye karşı, özellikle de Atlantik'in kontrolü için sarf ettiği gücü arttırabileceği" görüşünü ifade etmiş, "Bugün görünenden çok daha fazla yardımda bulunabiliriz." diye eklemişti.[49] Başkan, Atlantik konvoylarına eşlik etme meselesine üstü kapalı imada bulunuyordu. Stimson, Knox ve diğerleri Hitler'in dikkatini Sovyetler Birliği'ne çevirmesinin Atlantik'te inisiyatifi ele almak için muhteşem bir fırsat sağladığı kanaatindeydi. Bu isimler hazır ortam müsaitken Roosevelt'ten fırsattan istifade Amerikan gemilerinin eskort sağlamaya başlamasını istiyordu. Başkan bir süre argümanları kabul ediyor ve Batı Atlantik'te

47 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 738; David M. Kennedy, *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929–1945*, New York/Oxford, 1999, s. 486–487; David Reynolds, *The Creation of the Anglo-American Alliance 1937–1941: A Study in Competitive Co-operation*, Chapel Hill, Kuzey Carolina, ABD, 1982, s. 212; Mark A. Stoler, *Allies and Adversaries: The Joint Chiefs of Staff, the Grand Alliance, and U.S. Strategy in World War II*, Chapel Hill, NC/Londra, 2000, s. 47, 49, 50, 55; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 413–423'teki metinden hatırı sayılır alıntılar yapıldı.

48 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 544'te alıntılanmıştır.

49 *The Roosevelt Letters*, C. 3, s. 378.

hangi ülkeye ait olursa olsun 11 Temmuz 1941 itibarıyla tüm gemilere eşlik etmek üzere planların derlenmesini onaylıyor gibiydi. Amerika'nın silahlı gemilerinin İngiliz konvoylarını koruması yönünde kritik bir adım atmış gibi görünüyordu. Askerî danışmanları uzun zamandır bunu savunuyordu. Ancak Başkan birkaç gün içinde büyük olasılıkla kamuoyunun gemilere eskort sağlanması hususunda kaygılarından ve bunun Kongre'deki rakiplerinin eline koz vereceğinden endişe duyduğundan fikrini değiştirdi. Japonya'ya dair belirsizlikler yüzünden Knox'un Pasifik'ten Atlantik'e daha fazla savaş gemisi aktarmasına müsaade etmeyecekti. Yani Knox'un, Başkan'ı Amerikan gemilerinin ta İzlanda'ya kadar eskort sağlaması planlarını onaylamaya ikna etmede işi zordu.[50] Kabinesindeki "şahinler" bir kez daha Roosevelt'in cüret gerektiren bir anda geri adım attığını düşündü.[51]

Başkan tüm bunlara rağmen Temmuz başlarında savaşın kıyısına bu kez kuşkusuz cüret dolu bir adım daha attı. 7 Temmuz'da Amerika'nın 4.400 askerlik bir tugay dolusu deniz piyadesi, işgal etmek üzere İzlanda'ya iniş yaptı. Roosevelt bu şekilde, Batı yarımkürenin güvenliğini kuvvetlendirmek üzere Hitler'in "istikameti [Doğu'ya] çevirmesinden" istifade etmiş oldu.[52]

Roosevelt'in bu adımının geçmişi 1940 Mayıs'ına dayanıyordu. Atlantik'in nakliye rotalarına hâkim konumda böylesi hayati öneme sahip bir mevkinin Alman işgaline girmesinden endişe eden Churchill, adaya Kraliyet Ordusu'ndan bir piyade tugayı göndermişti. Haziran ve Temmuz'da ülkeye İngiliz ve Kanadalı takviye birlikleri sevk edilmişti. Ne var ki Churchill askerleri başka bölgelere göndermeye can atıyordu ve Amerika'yı savaşa doğrudan müdahil etmek istiyordu. İngiliz başbakanı mümkün olan en erken tarihte Amerikan kuvvetlerinin İngiliz askerlerinin yerini almasını arzu etti. İngiliz ve Amerikan orduları 1941 başlarında savaş hâlinde adanın savunmasının Amerika'ya düşeceğinde anlaşmıştı. Amiral Stark Haziran ortasına gelindiğinde henüz İngiliz komutası altında olacağı öngörülen Amerikan askerlerinin sevki için talimatlar

50 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 539, 579.

51 Burns, s. 104; Stimson Günlükleri, 6 numaralı makara, 6–7 Temmuz 1941 tarihli kayıtlarda Knox'un, Roosevelt'in cesaret göstermemesinden hayal kırıklığına uğradığı ve öfkelendiği görülüyor.

52 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 110; Freidel, s. 383.

hazırlamıştı. Amiral harekât talimatlarını Başkan'a usulünce ileteceğini umduğu Hopkins'e kaleme aldığı ön bilgilendirme notunda şöyle yazdı: "Bunun fiiliyatta bir savaş nedeni olduğunun farkındayım."[53] Roosevelt Stark'a onay verdi. Ancak Başkan İzlanda hükümetinden 1 Temmuz'da resmi davet gelmeden evvel harekete geçmeyecekti.[54] Roosevelt altı gün sonra "İngiliz kuvvetlerini takviye etmek ve belki de nihayetinde İngilizlerin yerini almak üzere" İzlanda harekâtının başlatıldığını duyursa da gelen Amerikan askerleriyle aynı sayıda İngiliz askeri bölgeden hemen çekilmeye başladı.[55] Kara kuvvetlerine mensup erler yerine deniz piyadelerinin konuşlandırılması kamuoyu görüşü konusunda bir hayli hassas olan Başkan'a, erlerin Batı yarımküresi dışında görev yapmasına müsaade etmeyen Seçici Hizmet Yasası'nın teşkil ettiği engelleri aşma imkânı sağladı. Deniz piyadeleri gönüllüydü, kendilerini profesyonel savaşçı olarak görüyorlardı; Roosevelt'in daha birkaç ay öncesinde yabancı topraklara savaşa yollamayacağına söz verdiği "oğullardan" değillerdi.[56]

Açıkça tarafsızlığa sığmayan bir hareketti bu. Sevinçten dört köşe olan Churchill Avam Kamarası'na Başkan'ın bu eyleminin "birinci sınıf siyasî ve stratejik öneme sahip bir olay. Hatta savaş başladığından bu yana gerçekleşen en önemli olaylardan biri" olduğunu söyledi.[57] Kapalı kapılar ardında ise İngiliz başbakanı (Washington'daki büyükelçisi Lord Halifax da kendisine katılıyordu), bu girişimin Amerika'nın İngiltere'nin safında savaşa müdahil olmasını hızlandıracağından önem arz ettiği kanaatindeydi.[58] Hakikaten de Amerika Atlantik'teki çatışmalara daha da yaklaştı. Belki de ifade edildiği gibi "Roosevelt savaş dışında kalmak için İngiltere'ye yardım etmek ile İngilizlere savaşa girerek yardım etmek arasındaki eşiği kasten geçtiyse bunu tam da 1941 Temmuz'unda yapmıştı."[59]

53 Burns, s. 105'te alıntılanmıştır.

54 Joseph P. Lash, *Roosevelt and Churchill 1939–1941: The Partnership that Saved the West*, New York, 1976, s. 341–342.

55 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 576; Ickes, C. 3, s. 571.

56 Bailey ve Ryan, s. 155.

57 *The Churchill War Papers* (C. 3): *The Ever-Widening War, 1941*, ed. Martin Gilbert, Londra, 2000, s. 914 (09.07.1941); Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 578.

58 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 208.

59 Burns, s. 105. Uzak Doğu'da da petrol ambargolarının uygulanması, 1941 Temmuz'unu Amerika'nın stratejik düşünce ve diplomasisinde bir dönüm noktası olarak görmeyi mümkün kılıyor. Bkz. David Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor: Roosevelt's America and the Origins of the Second World War*, Chicago, 2001, s. 143.

Amerikan askerleri İzlanda'ya iniş yaptıktan sekiz gün sonra "herkes ülkenin Doğu yarımkürede olduğu ve böylelikle mantıken Avrupa kıtasının bir parçası olduğunu kabul ediyor" olsa da Batı yarımküreye dahil olduğu ilan edildi.[60] Amerikan savunma alanı ve Alman muharebe alanı İzlanda'da kesişiyordu. ABD donanması adaya kadar Amerikan konvoylarına eskortluk yapmanın yanında artık İzlanda'nın savunmasıyla da ilgilendiğinden Alman denizaltıları ile arasında "hadiselerin" çıkması ihtimali hiç olmadığı kadar yüksekti. Ancak bir kamuoyu yoklamasında soru yöneltilen Amerikalıların %61'i İzlanda işgalini onaylıyor, yalnız %20'si karşı çıkıyordu.[61] Başkan harekâta karşı "zehir zemberek bir isyandan" korkmasına rağmen halkı peşinden peyderpey savaşın eşiğine sürüklüyordu.[62] Roosevelt buna rağmen kamuoyunu gereğinden hızlı olarak çok ileri götürmekten imtina etti. Amerikalılara ait olmayan konvoyları ileri sürme fırsatı çıkmış olsa da Başkan bundan istifade etmedi.

1940 tarihli Seçici Hizmet Yasası'nda değişiklik yapılması üzerine Temmuz ve Ağustos aylarında fitili ateşlenen hararetli tartışmalardan Başkan'ın kamuoyu hassasiyetinin makul bir gerekçesi olduğu anlaşıldı. General Marshall'a göre mevzubahis olan adeta "ordunun dağılmasıydı."[63] Yönetim teklif ettiği değişiklikleri Kongre'den geçirmeyi başaramazsa Avrupa'daki muhtemel çatışmalar için planlanan (henüz hazırlık aşamasındaki) Zafer Programı'nda öngörülen büyük ordunun hayata geçirilmesi mümkün olmazdı. Kongre'deki hararetli mücadeleyle beraber ülkedeki genel hissiyatın gücü de Roosevelt'e, halk İngiltere'yi ve onun yanında Sovyetler Birliği'ni desteklemeye ne kadar hazır olursa olsun Amerikan askerlerinin yurtdışında savaşa gönderilmesine karşı muhalefetin her zaman olduğu kadar şiddetli olduğunu çarpıcı bir şekilde anımsattı.

1940 Ağustos tarihli Seçici Hizmet Yasası, ordunun 900.000 kişiyi askere çağırmasına müsaade ediyor ancak – Başkan değil de – Kongre milli güvenliğin tehlikede olduğunu ilân etmezse bunu bir yıllık bir süreyle sınırlandırıyordu. İkinci koşul askere alınanların Batı yarımküre haricinde hizmet veremeyeceğiydi (Roosevelt, İzlanda işgalinde deniz

60 Ickes, C. 3, s. 571; Bailey and Ryan, s. 156.

61 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 577.

62 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 578. İnfiratçıların sessiz protestosuna dair bkz. Lash, s. 343.

63 Sherwood, *White House Papers*, 1. cilt, s. 367.

piyadelerini görevlendirerek bu şarttan kaçınmıştı). Başkan'ın Mayıs'ta ilân ettiği sınırsız olağanüstü hâlin Seçici Hizmet Yasası üzerinde etkisi yoktu; ayrıca Kongre liderleri Roosevelt'e yasayı değiştirmek için oy toplayamadıklarını ve önceki sonbaharda askere alınanlar için yasanın belirlediği mühletin dolmak üzere olduğunu söyledi. Dahası ülkenin dört bir yanında aileler "oğullarının" memlekete dönmesini istiyordu. Bu esnada orduda askere çağrılan erlerin morali o kadar düşüktü ki çoğu kendilerine taahhüt edilen tarihte terhis edilmezse firar etme raddesine kadar gelmişti. Başkan için nereden bakılırsa bakılsın sıkıntılı ve son derece hassas bir durumdu. Roosevelt önce her zamanki gibi ihtiyata meyletti. Kongre'de mücadele vermeye çekiniyordu. Stimson, Knox ve özellikle Marshall, günlerce Başkan'ı Kongre'nin karşısına çıkmaya ikna etmeye çalıştı. Meseleyi daha fazla görmezden gelemezlerdi. Nihayetinde Roosevelt kaçınılmaz, engin muhalefetle yüzleşmeyi kabul etti.

10 Temmuz'da yasaya üç değişiklik teklifi sunuldu. Askere çağrılanların olağanüstü hâl süresince görevde kalması, bu askerlerin Batı yarımküre dışına göreve yollanmasına müsaade edilmesi ve personel alımına konan 900.000 kişilik azami sınırın kaldırılması isteniyordu. Kongre'de bu değişikliklere ekseriyetle parti politikaları doğrultusunda, şiddetli muhalefet vardı. En hararetli saldırılar bekleneceği üzere Cumhuriyetçilerden geldi. Ancak öncesinde alınan önlemleri desteklemiş birçok Demokrat Partili de Başkan'a yurtdışına asker gönderme gücü vermenin açacağı sonuçlardan kaygı duyuyordu. Böylece muhalefetin olağan infiratçı çekirdeği bu kez daha geniş olan endişeli cenahın, "oğullarının" askerî hizmetinin devamı yönünde oy verirlerse seçmenlerinin vereceği tepkiden kaygı duyan Kongre üyelerinin desteğini de hesaba katabilirdi. Neticede yasa 7 Ağustos'ta 45'e 30 gibi rahat bir çoğunlukla Senato'dan geçti. Asıl heyecan Temsilciler Meclisi'ndeki tartışmalara saklanmıştı. O da 12 Ağustos'ta sona erdiğinde yasa 202'ye karşı 203 oyla tek bir oy sayesinde kabul edildi.[64]

Başkan'ın bu girişimi ilerleyen dönemde mazur görülebilecek bir mübalağa ile "savaşın en kritik muharebelerinden biri" olarak tanımlandı.[65] Oylama farklı bir hâl alsaydı Roosevelt yönetimi şüphesiz askerî

64 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 367–369; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 570–574; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 129–131.

65 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 368.

planlamalarının bozulmaması için yeni önlemler almak durumunda kalacaktı. Ne var ki o kıymetli zaman kaybedilmiş olurdu. Dört ay sonra Pearl Harbor'a düzenlenen saldırı, ordusu terhis hâlinde bir ülkeyi bulurdu.[66] En önemlisi de savaşın küresel çatışmaya dönüşme ihtimali gittikçe büyüdüğü esnada yapılan bu oylama ile Roosevelt'e bir ikaz verilmişti. Bizzat infiratçılığın piri Senatör Burton K. Wheeler'in dile getirdiği üzere, "Hükümet Kongre'den bir savaş ilanı geçiremezdi."[67]

Kongre'yi ve ülkenin ekseriyetini hararetli tartışmalar meşgul ederken Roosevelt ve Churchill, göreve başladıklarından beri ilk kez buluştu. Görüşme Churchill'in önceki yıl söylediği, İngiliz İmparatorluğu ile Amerika "bir arada olacak" sözünün somut hâli niteliğindeydi.[68] Churchill için Roosevelt ile özel görüşme fazlasıyla önemliydi. Başbakan'ın yardımcılarından biri "Hiçbir şey Başkan ile dostluğuna gölge etmemeli, her şey buna bağlı." diye not düşmüştü. Churchill, görüşmeyi Roosevelt'in istemiş olmasının kayda değer olduğunu düşünüyordu. ABD Başkanı "daha ileri bir adım atmayı planlamasaydı" görüşmek istemezdi.[69] Ne var ki Roosevelt'in gündeminde önem teşkil eden bir şey yoktu. Başkan kritik birkaç mesele üzerinde izlenecek siyaseti eşgüdümlü hâle getirmek, arada varsa pürüzleri gidermek ve Churchill'i tanımaktan başka bir şey istemiyordu. İngiliz başbakanının umduğu adımı atmayı yani Amerika'yı savaşa sokma kararı almayı düşünmüyordu.[70]

İki lider arasında bir zirveye dair daha bahar aylarında planlar yapılmıştı. Sonunda bu mühim görüşmeler 9-12 Ağustos'ta Amerikan donanmasına ait ağır kruvazör cinsi *Augusta*'da ve Churchill'le birlikte Harry Hopkins'i Atlantik Okyanusu'ndan geçerek Newfoundland'in Argentia adındaki eski gümüş madeni yerleşimi Placentia Körfezi'ne götüren İngiliz savaş gemisi *Prince of Wales*'te perde arkasında gerçekleşti. Yan yana demirlemiş iki savaş gemisinde yapılan müzakerelerde Roosevelt ile Churchill'e silahlı kuvvetlerin idari kadrosu ve uluslararası diplomasi yetkilileri eşlik etti.[71]

66 Stimson ve Bundy, s. 377; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 574.

67 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 368'de alıntılanmıştır.

68 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 169'da alıntılanmıştır.

69 Her iki alıntı için bkz. Lash, s. 391.

70 Lash, s. 392.

71 Konferansı kapsamlı aktaran eserler için bkz. Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 350–366; Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 385–400; Langer ve

Müzakerelerde Sovyetler Birliği'ne yardımın benimsenmesinden Atlantik'teki konvoylara, Güneydoğu Asya'da Japonya'nın teşkil ettiği tehlike ve savaş sonrası düzene kadar birçok mesele tartışıldı. Atlantik Konferansı'nda enteresan bir şekilde Atlantik'ten çok Pasifik mevzu edildi. Hitler Wehrmacht'ın Rusya'daki ilerlemesiyle meşgul olduğundan Batı'daki tehlike geçici olarak azalmıştı. Amerika'nın İzlanda işgali sorunsuz tamama ermişti. Atlantik'te tedirginlik verici bir açmaz oluşmuştu. Aksine Uzak Doğu'da Japonya'nın Güney Çinhindi'ni işgalinden ve Amerikalıların petrol ambargosu uygulamasından sonra tansiyon hızla tırmanmıştı. Pasifik, Atlantik'ten daha acil tehlike arz ediyordu. Görüşmelerin pek somut bir neticesi olmadı. Churchill, Japonların herhangi bir yayılma teşebbüsüne karşı Amerikalıların güçlü bir tutum izlemesi uyarısında bulundu. Roosevelt dönüşte Japonya'nın Washington büyükelçisini "sert bir dille" uyarmayı kabul etse de Dışişleri'nin müdahalesiyle elçiyle görüştüğünde üslubunu yumuşattı. Petrol ambargosuna rağmen tahrik değil caydırıcılık siyasetinde devam edildi. Hedef Pasifik bölgesinde mümkün olduğunca sükuneti sürdürmekti.[72]

Atlantik bölgesi müzakerelerde ikinci planda kalsa da İngilizler nispeten yüreklendi. Roosevelt, Churchill'in umutlarını boşa çıkararak hemen Amerika'nın savaşa acilen müdahil olacağı beklentilerini ekarte etti. Ancak müdahale zamanını yaklaştırma potansiyeline sahip gibi görünen iki adım üzerinde anlaşıldı.

Roosevelt Nazi casuslarının Afrika çıkıntısına[73] sızması ve Hitler'e İber Yarımadası'ndan kolay bir hücumla Kuzey Afrika'ya geçme yolunu açmasından sahiden endişeleniyordu.[74] Amerika'nın stratejisyenleri epeydir Atlantik'in güneyinde Afrika çıkıntısından Brezilya'ya uzanan nispeten kısa mesafeye alaka gösteriyor, bu rotayı Alman askerlerinin Amerikan kıtasına ayak basmaları için en kolay yol olarak görüyorlardı. Başkan, kendisine Almanların Cebelitarık'ı ele geçirmek üzere hücumda bulunmasının tehlikelerinden bahseden Churchill'e bu tehdidin

---

Gleason, *The Undeclared War*, s. 663–692; Lash, s. 393–400; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 148–161; özellikle de, Theodore A. Wilson, *The First Summit: Roosevelt and Churchill at Placentia Bay 1941*, Londra, 1970.

72 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 670–677; Wilson, s. 112–113, 117, 119, 163–166, 215, 241–244.

73 *Bulge of Africa* (İng.): Afrika kıtasının kuzeybatı kesimi. (ç.n.)

74 Freidel, s. 386.

önünü almak için İngiltere (İzlanda'da olduğu gibi) Portekiz'den bir davet ayarlayabilirse Azor Adalarına işgal kuvveti göndereceği taahhüdü vermeye hazırdı.[75] Bir neticesi olmadı. Almanlar Cebelitarık'ı ele geçirmediğinden Portekiz'in en azından bu aşamada Amerikan ordusunu davet etmesine ve Azor Adalarının işgaline gerek yoktu.

Üzerinde anlaşılan ikinci nokta Churchill'i bir nebze tatmin etti. Roosevelt nihayet yalnız Amerika'nın ya da İzlanda'nın değil Atlantik'in batısında ta İzlanda'ya kadar tüm ülkelerin ticari konvoylarına silahlı eskort sağlamaya rıza gösterdi. İngiliz gemileri artık Amerika'nın korumasına güvenebilirdi. Başkan'ın kabinesindeki "şahinler" aylardır kendisini bu adımı atması için sıkıştırıyordu. Amiral Stark, Placentia Körfezi'nden 16 Eylül itibarıyla geçerli olmak üzere talimatlar göndermişti.[76] Roosevelt "Almanya ile fiilî savaşın başlangıcı niteliğinde" önemli (ve İngilizlere göre geç kalınmış) bir adım atmıştı.[77] En azından Churchill'in yorumu bu yöndeydi. Hakikatte ise sadece konvoylara eskort verilmesi için acil planlar üzerinde anlaşılmıştı; uygulaması hâlâ Başkan'ın emrine bağlıydı. Roosevelt Washington'a döndüğünde en başta anlaşmanın icrasını hızlandırmak için hiçbir girişimde bulunmadı.[78] İngiliz donanma istihbaratıyla iletişim bağlantılarını kurmak ve gemilerin doğru zamanda doğru yerde bulunduğundan emin olmak gibi teknik ve lojistik sorunlar da hemen harekete geçilmesi önünde engel teşkil ediyordu.[79] Ne var ki Başkan'ın karşısındaki esas sorun siyasiydi. Roosevelt Amerikan halkına nasıl bunu nasıl açıklayacak ve meseleyi Kongre'ye nasıl getirecekti, bilmiyordu.[80] Churchill'in görüşmeye dair İngiliz kabinesine verdiği rapora göre Başkan kendisine "Kongre'yle ilişkilerinde adeta bıçak sırtında olduğunu" söylemiş ve Kongre'den savaş ilanı isterse üç aylık bir tartışma başlatacağını eklemişti (Roosevelt hakikatte ise Kongre'den isteyeceği savaş ilanının ikiye ya da üçe bir

75 Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 388–389; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 356; Wilson, s. 88, 160–163; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 157.

76 Wilson, s. 144.

77 Wilson, s. 145.

78 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 216; Freidel, s. 392; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 143.

79 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 164.

80 Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*, New York, 1979, s. 286.

oranla geri çevrileceği kanaatindeydi).[81] ABD Başkanı, onu yapmak yerine "savaşı başlatacağını ama savaş ilanında bulunmayacağını ve gittikçe daha fazla kışkırtıcı olacağını..., çatışmayı başlatmasına meşruiyet kazandıracak bir "olay" arayacağını" ifade etmişti.[82]

Konferans fiiliyatta kayda değer başarı elde edemedi. Yine de önem taşıyordu. Atlantik Konferansı'ndan Amerika ve İngiltere'nin savaş sonrası dünya düzeni tasavvuru olarak fikri büyük ölçüde Amerikalılara ait bir ilke beyanı olan Atlantik Sözleşmesi doğdu. Fiilen demokratik savaş hedeflerinin ilanı mahiyetinde olan sözleşmenin sekiz maddesinin tamamı kolaylıkla kabul edilmiş olmasa da son taslağı üzerinde 12 Ağustos'ta mutabakata varıldı ve metin iki gün sonra kamuoyuna açıklandı. Sözleşmede Amerika ve İngiltere'nin toprak ya da başka bir çeşit kazanım peşinde olmadığı, ilgili halkların isteğinin ötesinde sınır değişimi istemediği, tüm halkların yönetilmek istediği hükümet şeklini seçme hakkına saygı duyduğu, ticarete ve ham maddelere eşit erişim sağlamasını desteklemeye çabalayacağı, herkese iktisadî kalkınma ve sosyal güvenlik için çalışacağı ve dünya barışı ile silahsızlanma yolunda mücadele vereceği ilan edildi.[83]

Esasen propaganda amaçlı olan bu sözleşme Birleşmiş Milletler'in misyonlarında yer bulacak demokratik hak ve kaidelerin dizini olarak tarihî bir öneme sahip oldu. Ancak Atlantik Konferansı'nın söz konusu dönemde gerçek kıymeti, ne kadar asil olursa olsun, okyanusun iki tarafında da izlenecek somut ortak politika beyanının yerini tutamayacağı düşünülen soyut savaş hedeflerinin ilanından ziyade Roosevelt ile Churchill arasındaki şahsi ilişkide yatıyordu.[84] İki lider arasında doğrudan, şahsi temelli derin öneme sahip bir ittifak kuruldu. Konferansta tesis edilen karşılıklı güven savaşın çalkantılı gelişmeleri boyunca devam edecekti.

Başkan ve Başbakan'ın tanışması her ikisinde de etki bıraktı. 10 Ağustos Pazar sabahı *Prince of Wales*'in kıç güvertesinde düzenlenen

81 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 217.

82 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 214–215'te alıntılanmıştır (Churchill'in kabine üyelerinden bazılarının Başbakan'ın bu müspet anlatımına şüpheyle yaklaştığına dikkat çekiliyor); Dallek, s. 285.

83 Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 393–394'teki metin; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 687–688; Wilson, s. 206.

84 Wilson, s. 174, 260–262.

ortak kilise ayininde İngiliz ve Amerikalı denizciler birlikte, kendisinin geminin büyük silahlarının altında seçmiş olduğu ilahileri söyler ve iki ulusun sancakları yan yana vaaz kürsüsünü kaplarken Churchill dokunaklı bir şekilde iki ülkenin ortak hedefini hissetti. İngiliz başbakan Atlantik Sözleşmesi'nin imzalanmasına dair ileride "Yalnız hâlâ tarafsız olan Amerika'nın muharip bir güçle katılıyor olmasının bile muhteşem" olduğunu söyledi.[85] Roosevelt için de bu ikili görüşmenin ehemmiyeti yüksekti ve bunun tek sebebi sözleşmede kendine yer bulan ortak savaş hedeflerinin ilanı değildi. Churchill gibi Roosevelt de *Prince of Wales* gemisinde düzenlenen, konferansın "ana fikri" olarak ifade ettiği ortak ayinin temsil ettiklerinden ziyadesiyle etkilenmişti. Oğlu Elliott, Başkan'ın, "Burada başka hiçbir şey olmasaydı yine de ayin bizi birleştirirdi." dediğini ifade etti.[86] Roosevelt, Churchill ile hususi bir bağ kurmuştu. Başkan konferansın İngiliz İmparatorluğu ile kurulan gayriresmî ittifakta Amerika'nın liderliğini zımnen kabul eden havasından da memnundu.[87] Konferans esnasında üzerinde resmen mutabık kaldığı çok az somut adım olsa da İngilizlerin stratejik düşünce biçimini ve Amerika'nın yardımıyla Hitler'e karşı verilen savaşın nasıl kazanılabileceğini daha iyi kavradı.[88] Başkan savaşın neticesi için Doğu cephesinin kilit niteliğe sahip olduğunu daha net görmeye başlamıştı. Churchill ile konferansın son günü 12 Ağustos'ta kaleme alarak Stalin'e gönderdiği (Hopkins'in de ziyareti esnasında önerdiği üzere) uzun vadeli desteğe yönelik anlaşmalar yapmak için Moskova'da görüşmeyi teklif ettiği mesajda Sovyetler Birliği'ne yardımda bulunmaya dair kararlılığı ifade edilmiş oldu.[89] Ayrıca artık tarafsızlıktan vazgeçerek "Atlantik Muharebesi'nde" Almanya'ya karşı kısıtlı, fiilî bir savaşa tekabül edecek, Amerika'yı savaşın içine tamamen çekme riskini arttıran, daha aktif olarak muharip bir rol benimsemeye hazırdı.[90]

85 Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 384, 394 (alıntı); ayinin tasviri için bkz. Wilson, s. 108–111.

86 Wilson, s. 111'de alıntılanmıştır.

87 Wilson, s. 203.

88 Freidel, s. 385.

89 Wilson, s. 210–211; Churchill, *The Second World War*, C. 3, s. 395–396'daki metin.

90 Wilson, s. 203; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 159.

Ne var ki Amerika'nın ne zaman savaşa gireceği sorununu çözmeye hâlâ yaklaşılmamıştı. Roosevelt'in olay çıkarma yorumu kuşkusuz bunun an meselesi olduğunun düşünülmesine yol açmıştı. Peki bu ne zaman olacaktı? İngilizlere göre Amerikalılar bu işi süresiz olarak erteleyemezdi. Yine de Amerika'nın yakında savaşa girmesi beklenmiyordu. Konferansın son gününde Plecentia Körfezi'ne ulaşan, Seçici Hizmet Yasası'nın yürürlükte kalması için yapılan oylamanın endişe verici derecede yakın sonuçlandığı haberi pek yüreklendirici olmadı.[91] Churchill'in görüşmeden döndükten hemen sonraki keyifli hâli de memlekette karşılaştığı tepkiyle kaybolmuştu.[92] Kamuoyu – Amerika'da olduğu gibi – pek hevesle karşılamamıştı. Kabine müzakerelerden Amerika'nın yakında İngiltere'nin safında savaşa gireceğine umut bağlamış gibi görünmüyordu. Churchill'in İkmal Bakanı Lord Beaverbrook, Placentia Körfezi'nden Washington'a geçmiş ve Amerika'nın kendi topraklarına doğrudan bir taarruz ile mecbur kalmadığı sürece savaşa girme ihtimalinin olmadığını bildirmişti. Bunun da İngiltere ile Rusya yenilene kadar gerçekleşmesi pek olasılık dahilinde görülmüyordu.[93] Roosevelt'in endişeli infiratçıların eleştirisine, Atlantik Konferansı'nın Amerika'yı savaşa daha da yaklaştırmadığı karşılığını vermesi İngiltere'deki kederli atmosferi daha da körükledi.[94]

Canı sıkkın Churchill Ağustos sonuna doğru Harry Hopkins'e "normalde özgüvenli, şevkli Başbakan'ın Beyaz Saray'a yolladığı en kasvetli mesajlardan birini" iletti. Churchill İngilizlerin Atlantik'te U-botlar karşısında önceki iki günde 50.000 ton gibi ağır bir zayiat verdiğini işaret etti. "İngiltere gelecek sene [1942'de] tek başına savaşırsa ne olacak bilmiyorum." diye ekledi. Başbakan, Hitler'in denizaltılarının "Amerika'yı savaşa çekecek bir 'hadise' çıkmasın diye" Batı yarımküreye ait olduğu belirlenen bölgeden uzak durduğuna dikkat çekti.[95]

Gelgelelim Churchill'in Hopkins'e gönderdiği umutsuzluk saçan mesajdan sonra bir hafta içinde, Roosevelt'e Atlantik'teki gemilere eskort verilmesi politikasını duyurma fırsatını veren ve Amerika'yı savaşın eşiğine biraz daha yaklaştıran bir hadise vuku buldu.

91 Wilson, s. 212, 214.

92 Amerika'nın verdiği tepki için bkz. Wilson, s. 223–224, 231–234, 266–267.

93 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 369.

94 Freidel, s. 389.

95 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 374.

III

İzlanda'nın yaklaşık 265 kilometre güneyinde devriye gezen İngiltere'ye ait bir bombardıman uçağı, Alman muharebe alanı ile Amerikan güvenlik bölgesinin kesiştiği bir noktada 4 Eylül sabahının erken saatlerinde U-652 kodlu Alman denizaltısını saptadı. Denizaltı tehlike yaratmamak için dalış yaptı. Ancak bulunduğu mevki hemen yakınlarda bulunan, İzlanda'ya posta ve birkaç askerî yolcu taşıyan Amerikan destroyeri USS *Greer*'e iletildi. Destroyer o esnada Amerikan gemilerine eşlik ediyor olmadığından taarruz yetkisi bulunmuyordu ve resmen yalnız denizaltının mevkiini bildirmekle görevliydi. USS *Greer* yine de U-bota yaklaştı ve bir saatten uzun bir süre mevkiinin sonar okumalarını yapıp bunları İngiliz bombardıman uçağına ileterek Alman denizaltısını takip etti, İngiliz savaş uçağı havadan U-botun üzerine dört sualtı bombası bıraktı. Bombalar hedefini tutturamadı ve bombardıman uçağı üssüne geri döndü. Gelgelelim takip devam etti ve bir buçuk saat sonra *Greer*'in radyo sinyalini takip eden başka bir İngiliz uçağı U-botu aramak üzere o mevkiye geldi. Takip dört saat kadar sürdükten sonra U-botun komutanı muhtemelen bataryaların bozulacağından ve yüzeye çıkmak zorunda kalacağından korktuğundan durumu tersine çevirmeye karar verdi. *Greer*'e iki torpido ateşledi, ikisi de değmeden Amerikan gemisinin yanından geçti. *Greer* sekiz sualtı bombası atarak misilleme yaptı ancak U-652'ye sadece ufak çaplı hasar verebildi. İngiltere'ye ait bir destroyer bir saat kadar sonra olay mahalline geldi, bir sualtı bombası da o bıraktı, bir etkisi olmadı. USS *Greer* gün ortasında U-botu imha etmek için son bir teşebbüste daha bulundu. *Greer*'in ateşlediği on bir sualtı bombası da hedefin yanından dahi geçmedi. Ancak on saatlik bir takip sonucunda akşamın erken saatlerinde *Greer* pes etti, İzlanda'ya doğru yoluna devam etti.[96]

Hadise telsizle hemen Washington'a bildirildi ve Başkan'a arz edildi. Donanma Bakanlığı gecikmeden *Greer*'e yapılan denizaltı taarruzuna ilişkin bir basın açıklaması yayınladı.[97] Roosevelt ertesi gün 5 Eylül'de basın toplantısında U-botun, tanıtma numarası mevcut, Amerikan bayrağını taşıyan ve Amerika'nın güvenlik bölgesinde bulunan

96 Bailey ve Ryan, s. 168–173.

97 Bailey ve Ryan, s. 173–174.

bir gemiye güpegündüz kasti bir saldırı düzenlendiğini vurguladı. Başkan ayrıca denizaltının bulunduğu takdirde "imha edilmesi" emrini verdiğini ifade etti.[98]

Roosevelt bu noktada hakikatleri tamamen idrak etmiş olmayabilir. Başkan'ın anlatımında doğal olarak *Greer*'in tacizinin bahsi geçmiyordu. Hâl böyleyken U-652'nin torpidolarını kendini koruma amacıyla ateşlediği söylenebilir. Almanlar destroyerin Amerikan gemisi olduğunu anlamamış da olabilir. Zira denizaltı Alman muharebe alanında İngiliz uçaklarının saldırısı altındaydı ve önceki sonbaharda İngiltere'ye sevk edilenlere benzeyen söz konusu dört bacalı destroyere periskoptan ancak bir kez göz atabilmişti.[99] Ne var ki bu değerlendirmeler beklediği gibi bir fırsatı ele geçiren Roosevelt'i caydıracak gibi değildi.

Başkan 5 Eylül günü öğle yemeğinde Harry Hopkins ve Cordell Hull'a, uzun zamandır planladığı ancak *Greer* hadisesinden sonra gelecek hafta yapmayı düşündüğü ulusa sesleniş konuşmasının ana hatlarını çizdi. Lafını esirgemeyecekti. Görünüşe bakılırsa Hull da yaşananlara en az o kadar öfkelenmişti, iddialı konuştu. Ancak Dışişleri Bakanı görüşlerini Beyaz Saray'a göndermek üzere özetleyerek kâğıda döktüğünde kuşkuları galip geldi ve harekete geçme tavsiyesinde bulunmadı. Annesinin cenazesine katılmak için Hyde Park'a giden Başkan'ın yokluğunda Hopkins ile Roosevelt'in diğer önde gelen konuşma yazarı hâkim Samuel Rosenman, Dışişleri Bakanlığı'nın görüşünü almadan konuşma üzerinde çalıştı. Başkan'ın yazdığı bazı kısımları da metne yedirdiler (taslak hazırlandığı esnada telefon üzerinden Roosevelt ile irtibata geçmişlerdi). Roosevelt Washington'a döndüğünde konuşma hazır sayılırdı. 10 Eylül akşamında Stimson, Knox ve Hull karşısında konuşmayı prova etti, dinleyicilerinden samimi takdir topladı. Cümleler üzerinde ufak tefek değişiklikler yapıldı. Ardından ertesi sabah Başkan bir grup önde gelen Kongre üyesi karşısında konuşmayı seslendirdi. Beğenmeyen tek kişi Cumhuriyetçi Parti'den bir infiratçıydı. Dışişleri Bakanı önceki akşam onay verdiğini ifade etmiş olsa da yine şüpheye düşmüştü. Hull, Hopkins'e "konuşma çok sert" yorumunda bulundu ve "önce saldırıya geçmekten bahsetmekten ya da herhangi

98 *The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt*, ed. Samuel I. Rosenman, C. 10 (1941), New York, 1950, s. 374–383; Bailey ve Ryan, s. 175–176.

99 Bailey ve Ryan, s. 171, 173, 175.

bir şekilde saldırının lafını etmekten" vazgeçilmesini istedi. Bakan ayrıca Roosevelt'e de aynı minvalde görüş bildirdi. Ancak konuşmanın gidişatında bir yumuşama olmayacaktı.[100] Bu, Başkan'ın en çarpıcı söylevlerinden biri oldu.

Roosevelt altı gün önce yaptığı basın toplantısıyla aynı minvalde konuşmasına başladı. *Greer*'e yapılan saldırı güpegündüz, Amerika'nın öz savunma bölgesinde gerçekleşmişti ve onun Amerikan gemisi olduğu anlaşılamamış olamazdı. "Size açıkça söyleyeyim. Alman denizaltısı uyarıda bulunmadan Amerikan destroyerine, kasten, gemiyi batırmak üzere ateş açmıştır." beyanında bulundu. Saldırıyı "kanunen ve ahlaken korsanlık" olarak tanımladı. Başkan *Greer*'in istisnai olmadığını ve "genel bir planın parçası" olduğunu göstermek için Temmuz'da ticari gemi *Robin Moor*'un batırılması dahil herhangi bir misillemeyle karşılığın verilmediği birkaç hadiseden bahsetti. Başkan Nazilerin Batı yarımküreye silah zoruyla hâkim olmanın ilk adımı olarak denizler üzerinde mutlak tahakküm kurmayı planladığını söyleyerek devam etti. Ardından infiratçılara dokundurma yaptı. Amerikalılar "Nazi tahakkümündeki bir dünyada mutlu ve huzur içinde yaşayabilecekleri" gibi "hayalperest bir inançla" kendilerini kandırmaya devam edemez, diye konuştu. Yatıştırma siyaseti mümkün değildi. Bir dur denilmeliydi artık. Hitler'in düşmanları için ikmal yolları açık tutulmalı, denizlerin bağımsızlığı sürdürülmeliydi. Roosevelt Atlantik'te önleyici taarruza ihtiyaç olduğuna inandırmak için – biraz evvel öğle yemeğinde misafirlerinden birinin kullandığı ifadeyi uyarlayarak – manidar bir benzetmede bulundu.[101] "Saldırıya geçmeye hazır bir çıngıraklı yılan görünce yılanı ezmeden evvel size saldırmasını beklemezsiniz. Nazilerin

100 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 371–373 (alıntı s. 373). Stimson, Hopkins'e konuşmaya dair kendisine önceden danışılmadığını söyledi ama "Başkan sağlam ve kuvvetli bir şeyler söylemeye hazır değilse hiç konuşmasın" görüşünü benimsedi. Savaş Bakanı, Roosevelt'in söylevini dinlediğinde, "yaptığı en kararlı konuşma" olduğunu düşündü (Stimson Diaries, 7 numaralı makara, 09–10.09.1941 tarihli kayıtlar). Cordell Hull hatıratında, 10 Eylül akşamında, Başkan'ın "Atlantik'teki gemilerimizin Mihver'in denizin altında ya da üstünde, savunma bölgemizin sularındaki nakliyata müdahil olmaya çalışan herhangi bir gemisine ateş açacağının altını çizerek netleştirmesi" üzerinde mutabık olsa da ertesi gün konuşmanın yumuşatılması yönündeki müdahalesinden bahsetmiyor (Cordell Hull, *The Memoirs of Cordell Hull*, New York, 1948, C. 2, s. 1047).

101 Lash, s. 417.

bu denizaltıları ve ticari gemilere baskın düzenleyen muhripleri de Atlantik'in çıngıraklı yılanıdır." Kuvvetli bir tasvirdi. Başkan sözü, siyasî olarak bunun ne anlama geleceği hususuna ve kritik (hatta bazılarına göre gecikmiş) konvoylara eskort sağlanması meselesine getirdi. "Artık denizde ve havada Atlantik'in muazzam bir alanında çok sayıda araçla yürütülen devriyelerimize, Amerika'nın denizlerin özgürlüğü politikasını sürdürme görevi düşüyor. Bu da gayet basit ve net bir şekilde şu anlama geliyor: Devriye gezen gemi ve uçaklarımız, savunma alanımıza dahil sularda ticaret yapan yalnızca Amerikan değil tüm ülkelerin ticari gemilerini koruyacak." Roosevelt hedefin sadece müdafaa olduğunun altını çizdi. Ancak ardından Mihver'i açık bir şekilde uyardı: "Bundan itibaren Alman yahut İtalyan savaş gemileri Amerika'nın müdafaası için savunulması gereken sulara girerlerse başlarına geleceklerden kendileri sorumludur."[102]

Başkan konuşmasını tamamladığında milli marşın çalınması, radyo aracılığıyla dünyaya duyurulan konuşmayı dinlemek için Beyaz Saray'ın Diplomatik Karşılama Odası'nda toplanmış aile üyeleri, dostları, danışmanları ve geniş bir basın mensubu grubundan oluşan seyircileri, duygusal bir final yaparak ayağa kaldırdı.[103] Başkan rakiplerini alt etmişti. İnfiratçılar artık münferit hâldeydi. Atlantik'te konvoylara eskort verilmesi kararı da halka açıklanmıştı. İki gün sonra resmi talimatlar ulaştı. 16 Eylül'den itibaren konvoylara eşlik edilmeye başlandı.[104] "Uzun zamandır çözülmeyi bekleyen, Amerika'nın Atlantik'teki gemilere eskort sağlaması meselesi sıcak savaşın ilanıyla halloldu." yorumu, yaşananları gayet münasip şekilde tasvir ediyor.[105]

Her ne kadar kelimesi kelimesine söylemiş olmasa da Başkan'ın "görür görmez ateş etme" politikasını başlattığı aşikardı. Ertesi gün *New York Times* manşeti şöyle çıktı: "Roosevelt Donanmaya Önce Vur Emri Verdi."[106] İnfiratçılar bu adımı beklendiği üzere şiddetle protesto etti.[107] Ancak kamuoyu yüzde altmış ikiye karşı yüzde yirmi sekiz gibi

102 *Public Papers and Addresses*, C. 10, s. 384–392; *FDR's Fireside Chats*, ed. Russell D. Buhite ve David W. Levy, New York, 1992, s. 189–196.

103 *FDR's Fireside Chats*, s. 188–189.

104 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 742, 746.

105 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 746.

106 Heinrichs, *Threshold of War*, s. 168.

107 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 747; Lash, s. 419.

bir oranla "gördüğü yerde vurma" politikasını destekliyordu. Bu durum *Greer* olayının ve Başkan'ın bundan istifade etmesinin yarattığı etkiyi gösteriyordu. Hadiseden iki gün önce halkın ancak ucu ucuna çoğunluğunu oluşturan %52'si Amerikan donanmasının İngiltere'ye giden harp malzemelerine "refakat etmesinden" yanaydı.[108] Amerikan halkının Amerika'yı ileride Atlantik'te Alman gemileriyle silahlı çatışmaya sürükleyeceği neredeyse kesin bir siyaseti desteklemesi sağlanmıştı. Savaş kapıdaydı. Donanma'nın Hârekat Başkanı Amiral Stark 22 Eylül'de durumu şöyle ifade etti: "Atlantik'e gelince, resmen olmasa da fiilen işin içindeyiz."[109]

Roosevelt aleyhtarları söz konusu dönemde ve sonrasında Başkan'ı ateşli infiratçı neşriyat *Chicago Tribune*'de ifade edildiği üzere "ülkeyi savaşa sokacak muazzam bir komplo ile" Amerikan halkını oyuna getirmekle suçladı.[110] Roosevelt'in *Greer* söylevinde olayla ilgili gerçeklere dair verdiği bilgilerde cömert davranmadığı kesindi. U-652 torpido atışı yapmadan evvel mevcut koşullardan, yani denizaltının saatlerce takip ve taciz edildiğinden bahsetmedi. İlk kurşunun Alman denizaltısından geldiği doğruydu ancak durduk yere ateş açmamıştı. Amerikan halkının bundan haberi olmadı. Roosevelt'in *Greer* hadisesinin Nazilerin Amerikan gemiciliğine sistematik bir saldırısının parçası olduğu iddiası da çarpıtmaydı. Aslında şaşırtıcı bir şekilde çok az hadise yaşanmıştı. Başkan ile askerî danışmanları, Hitler'in Sovyetler Birliği'ni mağlup etmeden evvel Atlantik'te doğrudan bir çatışma başlatma ihtimali olmadığının farkındaydı (Esasen her ne kadar Roosevelt'in bilmesi mümkün olmasa da Hitler Doğu'yla meşgulken Atlantik'te tahrikten kaçınılması yönünde açık talimat vermişti).[111] Başkan'ın taraftarları ise kendisinin olayın içyüzüne ilişkin tam olarak bilgilendirilmediğini iddia etti. Gelgelelim eğer Roosevelt 5 Eylül'deki basın toplantısında yaşananların tümünden haberdar değildiyse bile altı gün sonrasında da bu durumun devam etmesi pek mümkün değildir (Hull'un açıklamaya dair ketumluğu tam da bu sebeptendir, hadisede hukuken su götürmez biçimde haklı olan taraf Amerika olmadığındandır belki de).

108 Bailey and Ryan, 177 ve 182. sayfalardaki notlar.

109 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 747'de alıntılanmıştır.

110 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 747'de alıntılanmıştır.

111 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 749.

Böyleyken Roosevelt'in konuşmasında hilekârlık yapmış olması çok muhtemel. Peki bu makul bir karar mıydı?

Roosevelt yaptıklarının gerekçesi olarak, milli güvenliğin menfaatine olacak şekilde hareket etmeyi ve başkan olarak bunu kaçınılmaz sorumluluğu gördüğünü ileri sürdü.[112] Hitler rejiminin teşkil ettiği uzun vadeli tehdit göz önünde bulundurulduğunda Başkan'ın haksız olduğunu söylemek zor.[113] Başka alternatifi var mıydı? Aslında söz konusu dönem itibarıyla seçenekleri büyük ölçüde kısıtlanmıştı. Başkan Atlantik'te gemilere eskort sağlama politikasını Amerikan halkına daha makul göstermek için mübalağada bulunduysa bile, bu adım önceki aylarda ihtiyatlı ama istikrarlı bir şekilde atılan adımlarla uyum içindeydi. Stimson sürecin en başından beri, Kongre'nin onayladığı Ödünç Verme-Kiralama programının mantıken Atlantik'in karşı yakasına götürülecek malzemenin korunmasını gerektirdiğini işaret edenlerin yalnızca biriydi. Dolayısıyla Roosevelt'in 1941 Eylül'ünde karşı karşıya olduğu tek sahici seçim vardı. Ya icra kuvvetini kullanacak ya Kongre'de bitmek bilmeyen, şiddetli tartışmaları ve yenilgi ihtimalini göze alacak ya da *Greer* hadisesini görmezden gelip Atlantik'te gemilere eskort sağlanmasını başlatmayı tekrar erteleyecekti.

Seçeneklerin hiçbiri azınlık durumundaki infiratçılığa hitap etmiyordu. Zaten bunu yapmanın herhangi bir yolu yoktu. Alman tehdidiyle mücadele etmenin yarattığı (Pasifik'te yükselen tansiyonun alevlendirdiği) stratejik sorun böylece ortadan kaybolmayacak ya da küçülmeyecekti. Başkan konvoylara eskort sağlanmasını başlatma fırsatını teperse askerî uzmanlarının tavsiyesini hiçe saymış olurdu. Ayrıca Churchill'e Placentia Körfezi'nde verdiği sözden caymış olurdu ve bunun Hitler'in nihai mağlubiyetinin tek yolu olarak görülen Atlantik ittifakına hasar vermesi de ihtimal dahilindeydi. Bu da İngiltere'nin savaşa devam etme kabiliyetine dair büyük bir risk almak demekti. Roosevelt'in askerî uzmanlarının tam da konuşmanın yapıldığı 11 Eylül'de ifade ettiği üzere "İngiltere'nin savaşı sürdürebilmesi için Atlantik'teki İngiliz güçlerinin

112 *FDR's Fireside Chats*, s. 196.

113 Buna rağmen Roosevelt'in, kendisine sunulan yanıltıcı malumata dayanarak icra yetkisini kullanıp Kongre'yi haklı gerekçelerle de olsa atlatmasının, ilerideki dönemde Vietnam'da yaşanacaklar için muzır örnek teşkil ettiği düşünülüyor (Lash, s. 420–421).

ek nakliye yüküyle ve Amerikan deniz ve hava birlikleriyle acilen, sağlam şekilde takviye edilmesi gerekecekti."[114] İngiltere silah bırakmak ya da aleyhte şartları olan bir anlaşma müzakere etmek durumunda kalır, Avrupa kıtası ve Atlantik üzerinde Hitler'in hâkimiyeti tescilleneceğinden Amerika'nın kendi savunması da tamir edilemeyecek biçimde darbe yerdi; Roosevelt en başından beri bunun farkındaydı. İnfiratçılığın Amerika'nın devekuşu gibi başını gömeceği ve Hitler'in de ABD'yi rahat bırakacağı düşünceleri Başkan'ın hep ifade ettiği üzere tehlikeli kuruntulardı. Amerika 1941 itibarıyla "Atlantik Muharebesi"nde seyirci kalmayı kendi menfaatleri mucibince göze alamazdı.

Roosevelt imkân dahilindeki tek yolu izledi. *Greer* hadisesinden istifade etmesi yetki istismarı değil siyasî açıdan zekice bir hamleydi. Başkan'ın bu girişimi, konvoylara eskort sağlanmasına, muhtemelen önceden mümkün olmayacak derecede kamuoyunun ekseriyetinin desteğini kazandırmıştı. Washington'daki İngiltere Büyükelçisi Lord Halifax, Churchill'e Başkan'ın içinde bulunduğu ikilemi kendi görüşüyle şöyle tasvir etti: "(1) Amerikalıların %70'inin savaşın dışında kalma isteği ve (2) Amerikalıların %70'inin savaşa girmek pahasına bile Hitler'i ezip geçmek için her şeyin yapılması isteği arasında bir rota belirlemek."[115] Başkan'ın "yavaş yavaş acele etme" siyaseti bir kez daha hem başarıyla sonuçlanmış hem de haklı çıkmıştı. Ancak Roosevelt şüphesiz Amerika'yı Nazi Almanyası'yla tam tekmil bir savaşın eşiğine getirmişti. Böyle münferit hadiselerle çatışma hâli devam edebilir miydi? Yoksa "fiilî savaş" kolaylıkla, Başkan'ın üzerinden daha bir yıl geçmemiş seçim kampanyasında reddettiği, Amerika'nın oğullarını yabancı topraklara savaşa göndermesini gerektirecek topyekûn bir çatışmaya mı dönüştürülecekti?

Sonbahar ayları boyunca Atlantik'te kaçınılmaz hadiseler yaşanırken ikinci seçenek daha muhtemel görüldü. Roosevelt'in 11 Eylül tarihli "millet ile baş başa" söylevinden hemen sonra yayılan, Başkan'ın

114 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 749'da alıntılanmıştır.

115 Dallek, s. 289'da alıntılanmıştır. Robert Divine'ın "[konvoylara eskort sağlanmasına] kamuoyunun tepkisi o kadar müspetti ki Roosevelt halkın sağlam desteğiyle aylar evvel başlayabilirdi" yorumu, aynı sayfada Gallup'un anketlerinin istatistikleri eklenmiş olsa da, Amerikan kamuoyunun içinde bulunduğu esas çelişkiye (ve Başkan'ın buna bakışına) gereken ehemmiyeti vermiyor (Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 144).

kongre liderleriyle 1939 Tarafsızlık Yasası'nın yürürlükten kaldırılması yönünde önlemleri tartıştığı haberi de aynı istikamete işaret ediyordu.[116] Ne var ki güzün ilerleyen günlerinde Atlantik'teki çarpışmalar büyük bir çatışmaya yol açmayınca ilk ihtimal yani ilan edilmemiş savaş hâlinin sürmesi de mümkün görünmeye başladı. Zaten o zamana dek Pasifik'te savaş tehlikesi Almanya'yla topyekûn çatışma tehdidi kadar büyümüştü. Başkan Atlantik'teki hadiselere tepki verirken bunu ihtiyatla göz önünde bulundurmalıydı.

IV

Olaylar çok geçmeden baş gösterdi. 19 Eylül'de Panama'ya kayıtlı ancak ABD Denizcilik Komisyonu tarafından satın alınmış Danimarka yapımı yük gemisi *Pink Star*'a torpido atılınca 1939 Tarafsızlık Yasası uyarınca müsaade edilmeyen, ticari gemilerin silahlandırılmasının gereği tartışılmaya başlandı.[117] Tarafsızlık yasasını ihlâlden imtina etmek için Panama bayrağı çekilen ancak Amerika'ya ait olan birkaç yük gemisinin daha batırılması bu sorunu yeniden gündeme getirdi.[118]

Roosevelt'e değişen şartlar altında Tarafsızlık Yasası'nın yetersizliklerini vurgulamak için en iyi fırsatı veren, Amerika'ya ait bir başka destroyer USS *Kearny*'ye 17 Ekim'de İzlanda'nın güneyinde torpido saldırısı düzenlenmesi oldu. *Kearny*, bir U-bot "kurt sürüsünün" saldırısı üzerine yardım çağrısında bulunan Kanadalıların eşlik ettiği konvoya yardıma gelen, Amerika'ya ait dört destroyerden biriydi. Haydutlarla gece boyu devam eden mücadelede birkaç gemi batırıldı. Destroyerler denizaltıyı sualtı bombası yağmuruna tutsa da çatışmada USS *Kearny*'ye bir torpido isabet etti. Destroyer hasar aldı ancak batmadı, hasarlı hâliyle İzlanda'ya kadar ulaştı. Ne var ki gemi mürettebatından on biri ölmüş ve yirmi dördü yaralanmıştı.[119] Resmî olarak muharip olmayan bir millet için acı bir andı. Roosevelt fırsatı kaçırmadı. Başkan, 27 Ekim "Donanma ve Topyekûn Savunma Günü'nde" epey ateşli bir söylev verdi; Pearl Harbor öncesindeki en samimi konuşmasıydı.

116 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 751.
117 Bailey ve Ryan, s. 188–191.
118 Bailey ve Ryan, s. 191–192, 195–196.
119 Bailey ve Ryan, s. 196–197.

"Ateş açmamış olmayı isterdik. Fakat çatışma başladı. Tarih ilk kurşunu atanı yazdı," diye başladı sözlerine Roosevelt. "Amerika saldırıya maruz kaldı." Aynı doğrultuda, şu iddiayla devam etti: "Hitler'in torpidosu her bir Amerikalıyı hedef aldı. Amerikan halkını okyanuslardan uzak tutmak, bizi korkutarak çekilmeye zorlamak için girişilmiş bir teşebbüstü." Başkan elinde bulunan, Almanların Güney Amerika'ya hâkim olma planlarına ilişkin gizli haritaları ve Nazilerin dinin ortadan kaldırılması tasarısını (saf Roosevelt'in yuttuğu, İngilizlerin hazırladığı sahte belgeleri) andı; bu "acı gerçeklerle" Amerikalıların birlik içinde olmadığını Nazilere açık ederek altın tepside sunan infiratçıları – doğrudan cenahın adını anmadan – yerden yere vurdu.[120] Önceki konuşmalarında olduğu gibi gelecekte nihai seçimin Amerikan hürriyeti ile Nazi tiranlığı arasında yapılacağını öne sürdü ve bir kez daha Hitlerizm'in topyekûn imhasını taahhüt etti. Amerika Birleşik Devletleri, diye devam etti sözlerine, muharipler için silah üretimini zirveye çıkarmıştı ve "Türlü türlü elzem silah ve malzemeler ne Amerikan limanlarına hapsolacak ne de denizin dibini boylayacaktı; milli irade bunu talep ediyordu." Sırf bu iradeye meydan okumak için Amerikan gemileri batırılmış ve denizcilerinin canına kıyılmıştı. Roosevelt "Buna boyun eğmeye niyet dahi etmeyelim." diye buyurdu. "Boyun eğmemedeki kararlılığımız Amerikan donanmasına verdiğimiz gördüğü yerde vurma emirleriyle gösterilmiştir. Bu emirler hâlâ geçerlidir." Ardından bunu tarafsızlık yasasına bağladı: "Milletimizin ticari gemileri kendilerini denizdeki yılanlara karşı savunabilmeleri için silahlandırılmalı. Milletimizin ticari gemileri dostlarımızın limanlarına malzemelerimizi rahatça taşıyabilmeli. Milli donanmamız milletimizin ticari gemilerini korumalı." Bu "topyekûn milli müdafaa" demekti. Söylevini hamasi bir tonda sona erdirdi: "Biz Amerikalılar bugün en yeni ve en büyük imtihan karşısında mücadeleye hazırlandık ve silahları elimize aldık. Tanrı'nın bize asli vazifemiz olarak yerine getirmemiz için kudret bahşettiği görevi, milletimizin müdafaası ve atalarımıza olan sadakatimiz namına ifa etmeye hazır bulunuyoruz.[121]

120 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 219; Nicholas John Cull, *Selling War: The British Propaganda Campaign against American 'Neutrality' in World War II*, New York/Oxford, 1995, s. 170–173.

121 *Public Papers and Addresses*, C. 10, s. 438–445.

Bir savaş ilanına mukaddime gibiydi. Ancak Kongre'ye herhangi bir talep iletilmiyordu.

Roosevelt'in konuşma yazarı Samuel Rosenman ilerleyen dönemde Başkan'ın 1939 Eylül'ünde Avrupa savaşı başladığında Amerika'nın savaş dışında kalabileceği kanaatinde olduğunu ve 1940'ta da bu görüşünü sürdürdüğünü ifade edecekti. Ancak Başkan'ın fikrini değiştiren belirleyici bir hadise yaşanmış olmasa da 1941'de tedricen Amerika'nın kaçınılmaz bir şekilde savaşa gireceği sonucuna varmıştı.[122] Ne var ki bu kanaat kendi ülkesindeki siyasi hakikatlerle çatışıyordu. *Greer* hadisesinden sonra Lord Halifax ile görüşen Roosevelt'in, "Savaş ilan edilmesini isterse elde edemeyeceğini ve kamuoyunun kendisi aleyhine döneceğini" söylediği rivayet ediliyor.[123] Başkan bu kanaatini muhafaza etti. Bu "bekle-gör" politikası izlenecek demekti.

Sonbaharın ilerleyen günlerinde Başkan üç sebepten dolayı kendisini eli kolu bağlı hissediyordu. Tarafsızlık yasasına revizyon teklifi Kongre'ye sunulduğundan ve Atlantik'teki çatışma durumu tırmandığından ülkesinde infiratçıların yaygarası yeniden yükselmişti. Üretim ve silahlanma hususunda Amerika hâlâ savaşa hazır değildi. Uzak Doğu'da kazan kaynamaya başlamışken artık soru Roosevelt'in durumu ne kadar stabil tutabileceğiydi. Başkan'ın birkaç ay evvel söylediği üzere "donanmanın her yere yetecek kuvveti yoktu" ve Pasifik'te savaş çıkması Atlantik'e verilen ağırlığın değişmesi anlamına gelirdi.[124] Belki de bu endişelerin bir araya gelmesi Roosevelt'in bir Alman U-botu 31 Ekim'de İrlanda'nın 965 kilometre batısında Amerika'nın bir başka destroyeri USS *Reuben James*'e saldırdığında, *Greer* ve *Kearney* hadiselerine verdiği tepkiyle karşılaştırıldığında şaşırtıcı bir şekilde ılımlı bir tutum izlemesine yol açtı. Amerikan savaş gemileriyle ilişkili üç çatışmanın en kötüsü olan bu olayda U-bottan ateşlenen torpido destroyerin cephaneliğine isabet etti. Gemi beş dakikada battı ve yüz on beş personel hayatını kaybetti. Roosevelt'in daha az hasar alınan ve zayiat verilen evvelki saldırılarda kullandığı tahrik edici ton göz önünde bulundurulduğunda bu hadisede benimsediği itidalli tutum çarpıcıydı. Başkan'ın bu tutumu önceki mütearrız ifadelerine rağmen Atlantik'teki "fiilî savaş" niteliğindeki çatışmayı topyekûn savaşa

122 *Public Papers and Addresses*, C. 10, s. 444–445.

123 Dallek, s. 289'da alıntılanmıştır.

124 Freidel, s. 394; Bailey ve Ryan, s. 208; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 146.

dönüştürmeye hâlâ hazır olmadığına işaret ediyordu. Bu dönem boyunca öyle bir planı olduğuna dair en ufak bir kanıt bulunmamakla beraber savaş ilanı elde etmeyi düşünüyor olsa bile Tarafsızlık Yasası'na revizyon meselesi Roosevelt'in fikrini değiştirirdi.

Ödünç Verme-Kiralama'nın yasalaştırılması sonucu 1939 yasasının en azından bazı kısımlarını yürürlükten kaldırma gereği doğdu. Atlantik'in karşı yakasına silah ve malzeme taşınacaksa ticari gemilerin silahlandırılması ve yüklerini ta İngiltere'ye kadar Amerikan gemilerinin taşıması makul olurdu. Kongre'den yasanın ilgili bölümlerini iptal etmesini isteme sorunu 1941 baharında ortaya çıktı. Ancak Cordell Hull infiratçı muhalefetin kuvveti sebebiyle Başkan'ı ikaz etti.[125] Dışişleri Bakanı, Başkan'ın yasanın tashihini acil bir husus olarak kongre liderleriyle tartışmasını teşvik ettiğine göre Haziran sonu itibarıyla fikrini değiştirmiş gibi görünüyor. Roosevelt bu tartışmaları gerçekleştirse de Eylül başlarında *Greer* hadisesiyle fırsatı elde edene dek Kongre'den bunu isteyecek kadar kendinden emin değildi.[126] Hull ayın son haftasında yasanın tamamen yürürlükten kaldırılmasındansa üzerinde (Roosevelt idaresinin kontrolünü sürdürmek istediği, örneğin muhariplere maddi kaynak toplanması gibi meselelerde) değişiklikler yapılmasını teklif etti.[127]

Başkan Kongre'den aleyhte bir karar çıkması riskini almada idaresinin önde gelen üyelerinden birbiriyle çatışan epey tavsiye aldı.[128] Belli başlı bazı gazetelerden etkilenen kamuoyu değişikliklere destek verdi. Gallup'un 5 Ekim'de yaptığı bir yoklamada katılımcıların yüzde yetmişinin Hitler'in mağlup edilmesinin ülkeyi savaşın dışında tutmaktan önemli olduğunu düşündüğüne işaret ediliyor.[129] Kongre'deki kanaat ise bambaşka bir meseleydi. İnfiratçı hissiyat bir kez daha kamçılandı. Yasa değişikliklerinin Kongre'den geçmesi çantada keklik değildi.

Senato'da Ekim başında yapılan gayriresmî araştırmalardan Başkan'ın ihtiyatla hareket etmesi gerektiği anlaşılıyordu. Roosevelt ilkin sadece, yasanın ticari gemilerin silahlandırılmasını yasaklayan

125 Hull, C. 2, s. 943.

126 Senato'nun dışişlerine ilişkin rolü olan önde gelen sözcüleri Roosevelt'e, çoğunluğun değişiklikten yana olduğu kanaatlerini bildirirken bitmek bilmeyen tartışmalara ve infiratçıların parlamentonun felce uğramasına yol açacağını söylemişti (Lash, s. 426).

127 Hull, C. 2, s. 1046–1047.

128 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 380.

129 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 752.

bölümünün (VI. Kısım) yürürlükten kaldırılmasıyla nabız yoklamaya karar verdi, bu meselede azami fikir birliği sağlanması beklenebilirdi. 9 Ekim'de teklifi Kongre'ye sundu, bu bitmek bilmeyen sert tartışmaları başlattı. Müzakereler sona ermek üzereyken USS *Kearny*'ye saldırı düzenlendiği haberleri geldi. Bunun gelişmeleri etkilemiş olması muhtemeldir. Temsilciler Meclisi 17 Ekim'de büyük bir çoğunlukla (259'a karşı 138 oyla) VI. Kısım'ın yürürlükten kaldırılmasına onay verdi. Ki o zaman da Cumhuriyetçilerin 113'ü bu öneriyi dahi reddetti.[130]

Amerikan gemilerinin savaş alanlarından geçmesine müsaade etmeyen II. ve III. Kısımların feshine ilişkin teklif Senato gündemine getirildiğinde büyük öfkeyle karşılandı. USS *Kearny*'ye yapılan saldırıdan ve USS *Reuben James*'in batırılmasından sonra Roosevelt'in mütearrız tonda konuşması, infiratçı muhalefeti alevlendirdi.[131] Bu cenahın önde gelenlerinden biri, alenen Roosevelt'in Kongre'den Amerika'nın savaşa girip girmeyeceğine ilişkin oylama talep etmesini öne sürdü. Başkan'ın böylesi bariz bir tuzağa düşme tehlikesi yoktu. Öneri Roosevelt'e ihtiyatlı tutumunun ne kadar haklı olduğunu göstermeye kafiydi. Başkan Kongre'ye gitme yolunu seçseydi "Kesinlikle feci bir mağlubiyet alırdı."[132] Nihayetinde 7 Kasım'da tasarı büyük bir fark olmadan 37'ye karşı 50 onay alarak Senato'dan geçti. Bir kez daha Cumhuriyetçilerin ekseriyeti muhalefet tarafındaydı. Bu, Avrupa'da savaşın başlamasından bu yana Senato'da dış politikaya dair yapılan bir oylamada elde edilen en az oy çokluğunu teşkil ediyordu.[133] Durum Temsilciler Meclisi'nde daha beterdi. Yasa değişiklikleri on sekiz oyla ucu ucuna çoğunluk elde edilerek, 212 lehte 194 aleyhte oyla onaylandı.[134] Roosevelt istediğini elde etmişti. Ne var ki aylar öncesinde Ödünç Verme-Kiralama Yasası imzalandığında hâlihazırda üzerinde mutabık kalınan meselelerin doğal neticelerine dair verilen mücadele, Kongre'den savaş ilanı isteme yönünde herhangi bir teşebbüsün muazzam bir başarısızlıkla sonuçlanacağını bir kez daha açıkça gösterdi.

130 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 752–756; Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 381.

131 Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 146.

132 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 383.

133 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 757.

134 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 758; Divine, *The Reluctant Belligerent*, s. 147.

V

Tarafsızlık yasasına getirilen değişikliklerin çok az farkla geçirilmesinden Atlantik'teki *USS Greer*, *Kearny* ve *Reuben James* hadiselerinin de içinde bulunduğu çatışmaların Kongre'yi Amerika'nın resmen savaşa girmesine ikna etmeye yetmediği anlaşılıyor.[135] Kongre'den savaş ilanı elde etmesi mümkün olmayınca Roosevelt'in başka seçeneği kalmamıştı. Tek yolu, "fiilî savaşa" devam etmekti.

Zaten Roosevelt de bunu yeğlerdi. Kasım'ın ilk günlerinde basın toplantısında verdiği demeçte "Almanya'yla resmen savaşa girmek istemiyoruz." dedi ve şöyle devam etti: "Çünkü ne yapıyorsak müdafaa için, kendimizi müdafaa etmek için yapıyoruz."[136] Bir yıldan uzun süredir izlediği politikayı tamamen, Amerika'nın müdafaasının bir parçası olarak, Amerika'nın doğrudan çatışmaya girmesini önleyebileceği ancak gittikçe azalan umuduyla, İngiltere'ye (ve son dönemde Sovyetler Birliği'ne) azami yardımda bulunmak üzerine şekillendirmişti. Muhaliflerinin Başkan'ı ülkeyi savaşa sürüklemek için şeytani planlar yapmakla suçlamalarına rağmen kanıtlar, Roosevelt'in savaştan kaçınma hususunda ifadelerinde samimi olduğunu, ancak güç geçtikçe Hitler mağlup edilecekse Amerika'nın savaşa müdahalesinin hem kaçınılmaz hem de elzem olduğu sonucuna gönülsüzce vardığını ortaya koyuyor.[137]

Savaşa girme tarihinin mümkün olduğunca geciktirilmesinin haklı gerekçeleri de vardı.[138] Amerika ne kadar süre resmen savaş dışı kalırsa ülkenin askerî kuvveti ve savaş ekonomisinin seferberliği o kadar çok yol alırdı. Dahası, savaş ilanı ülke dahilinde İngiltere ve Sovyetler Birliği'ne gönderilen silah ve teçhizatın mevcut durumda Amerikan silahlı kuvvetlerine ayrılması yönünde şüphesiz tepkiye yol açardı. Bu durum Avrupa cephesinde kısa vadede Hitler'e karşı direnişi güçlendirmek şöyle dursun belki de feci sonuçlar doğuracak şekilde zayıflatırdı. Muhtemelen çok daha fazla sayıda Amerikan gemisi Atlantik'te U-botlara yem olurdu. Ayrıca Almanya'ya savaş ilan edilmesinin Hitler'in Üçlü Pakt ile resmen müttefiki olan Japonya'yı da savaşa çekeceği yönünde hakiki bir endişe vardı. Amerika'nın Pasifik'te mücadele etmesi, esas

135 Dallek, s. 292.

136 Bailey ve Ryan, s. 209'da alıntılanmıştır.

137 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 218.

138 İfade edilen gerekçelerin bir kısmı için bkz. Bailey ve Ryan, s. 260–263; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 218; Reynolds, *From Munich to Pearl Harbor*, s. 157.

olay olarak görülen Hitler ile savaşı kuşkusuz zorlaştırırdı.[139] Sonbahara gelindiğinde Japonya'nın savaşa girmesinin an meselesi olduğuna dair emareler gittikçe artıyordu. Ne var ki Amerika'nın izlediği savaşı mümkün olduğunca erteleme siyaseti devam ettirildi.

Tüm bunların ötesinde her zamanki gibi, yalnız Kongre'deki muhalefet değil kamuoyunun duruşu da dikkate alınmalıydı. Yapılan yoklamaların neticesinden halkın Roosevelt'e ve izlediği siyasete Kongre'nin olduğundan daha müspet yaklaştığı anlaşılıyordu. Zira Kongre'de, çeşitli sebeplerden dolayı Başkan'a bir darbe indirmek isteyen ateşli infiratçılar bulunuyordu. Ancak halkın büyük çoğunluğunun savaş karşıtı olduğu da göz ardı edilemezdi. Belki de kamuoyunun bir kısmının desteği kazanılabilirdi. Gelgelelim Roosevelt'in ses getiren konuşmalarının büyük bir etkisi olmamıştı. Amerika taarruza uğramadığı takdirde bir ihtimal Kongre'den geçirilse dahi savaş ilanının ülkeyi şüphesiz kesin sınırlarla böleceği gerçeğiyle yüzleşilmeliydi.

Roosevelt 1941 sonbaharında imkân dahilinde Almanya'yla ilan edilmemiş, kısmi bir savaş kararı almış gibi görünüyor. Başkan belki de Churchill'in uzun zamandır ısrar ettiği şeyden kaçınmasını mazur göstermek için Lord Halifax'a zaten "savaş ilanının modasının geçtiğini" söylemişti.[140] Kasım sonu ve Aralık başında Atlantik'in karşı yakasına doğrudan İngiltere'ye (ve ayrıca Sovyet Rusya'ya) konvoylara eskort verilmesini dar bir çerçeveden, tahrik etmeyerek başlatmış olması, Başkan'ın Almanya ile ilişkilerde mevcut açmazdan çıkmaya yönelik herhangi bir acelesi olmadığını gösteriyor. Roosevelt bu durumun birkaç ay daha devam etmesini umuyordu.[141] Bu stratejinin vadesi kısa oldu. Sonunda Eylül'de Başkan'a sunulan (içeriden sızıntı sayesinde infiratçıların amiral gemisi *Chicago Tribune*'nin Aralık ayının ilk haftasında ayrıntılarını yayınladığında muazzam bir hiddetle karşılanan)[142] Zafer

139 Amiral Stark, Tarafsızlık Yasası'nın gözden geçirilmesi yönünde ısrar edilmesi meselesiyle ilgili Eylül sonunda sunduğu layihada, bu durumdan hususiyetle bahsetmişti. Ancak mütemadiyen Amerika'nın savaşa dahil olmasında ısrar eden Stark, "Japonya'yla çatışmaya girilmesi göze alınmak durumunda kalınsa dahi Amerika'nın mümkün olan en kısa zamanda Almanya'yla savaşa girmesi gerektiği" kanaatindeydi. (Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 381'de alıntılanmıştır). Önceden ifade edildiği üzere Roosevelt böyle bir politika izlemeye hazır değildi.

140 Dallek, s. 289'da alıntılanmıştır; Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 353, 114. not.

141 Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 219–220.

142 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 923; Kennedy, s. 487–488.

Programı'nda, Hitler'in ancak Avrupa'da savaşmak üzere 1943 itibarıyla milyonlarca asker gönderilmesiyle mağlup edilebileceği sonucuna varılmıştı.[143] Planda sunulan tahminlerde Sovyetler Birliği'nin o tarihe dek mağlup olacağı tasavvur ediliyordu. Kızıl Ordu Amerikan askerî strateji uzmanlarının öngördüğünden daha katı bir direniş sergilese dahi Hitler'i mağlup etmek için Amerikan askerlerinin Avrupa'da karada savaş vermesi gerekecekti. Plan gayet sarihti: "Avrupalı düşmanlarımız yenilgiye uğratılacaksa Amerika'nın savaşa girmesi elzemdir."[144] Roosevelt o günün ertelenebileceğini umuyordu. Ne var ki Nazizm yok edilecekse savaş sonsuza dek ertelenemezdi.[145]

Zafer Programı "ufuk netleşene kadar Japonya'yı kontrol altında tutma" tavsiyesinde bulundu.[146] 1941 Kasım'ının sonu itibarıyla ufukta bir şeyler gözüküyordu. Beyaz Saray ele geçirilen Japon diplomatik istihbaratından Japonya'dan her an saldırı gelebileceğini anlıyordu. Roosevelt Amerika'yı Atlantik'te savaşın eşiğine getirmeyi, ötesine geçmemeyi ve Japonya'yı sindirmeyi ummuştu. Ne var ki gökte güneşin parladığı 7 Aralık 1941 sabahında Pasifik'in güneyinde çok uzak bir noktada limanda demirli Amerikan gemilerine düşen bombalarla Başkan'ın umutları da imha oldu.

Amerikalıların bakış açısından o sabah yaşananlar hakikaten de vahimdi. Ancak bir yandan gittikçe yayılan küresel savaşa doğrudan katılmayı ertelemek için çabalarken diğer yandan hazırlıklarını tamamlamaya çalışan Roosevelt, en nihayetinde milleti bir bütün olarak savaşa sokabileceği bir hadiseyi elde etmiş oldu.

143 Kennedy, s. 487.

144 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 415.

145 Anlaşıldığı üzere Roosevelt, 1941 sonbaharında hâlâ, Sovyetler Birliği direnebilirse Avrupa'ya asker göndermek zorunda kalmayabileceğini düşünüyor ve Rusya'ya destek verilmesi i, Amerikan kara kuvvetlerinin kullanılmasını önleyebilecek bir araç olarak görüyordu. Ancak ordu, Amerikan askerleri sevk edilmeden Sovyetler Birliği ve İngiltere'nin Almanya'yı mağlup edebilecek durumda olmadığı görüşünü benimsedi. Bu bakış açısına göre söz konusu ülkelere yapılacak yardımın hedefi, Amerika'nın silahlanması tamamlanana dek askerî direnişi devam ettirmekti. Fiiliyatta ise Sovyetler Birliği'ne sevk edilen Ödünç Verme-Kiralama yardımı, yaklaşık 101 tümeni donatabildi. Bu da Amerika'nın Avrupa'ya Zafer Programı'nda tasavvur edilen kadar nakliye yapamadığı anlamına geliyordu (Stoler, s. 55–58, 285, 64. not).

146 Sherwood, *White House Papers*, C. 1, s. 419.

8

Tokyo, 1941 Sonbaharı

Japonya Savaşa Girme Kararı Alıyor

Savaşa girmek için önümüze çıkan fırsatı şimdi elimizden kaçırırsak Amerikan diktasına boyun eğmek zorunda kalacağız. Hâliyle Amerika'yla önünde sonunda savaş başlatma kararı alacağız.

Danışma Meclisi Başkanı Yoshimichi Hara, 5 Kasım 1941

Bundan iki yıl sonra ordu için kullanabileceğimiz petrol kalmamış olacak. Gemileri hareket ettiremeyeceğiz. Amerika'nın Güneybatı Pasifik'teki savunmalarını kuvvetlendirmesi, donanmasını genişletmesi, Çin hadisesinin bitmemesi gibi meseleleri düşününce sorunların bitmeyeceğini görüyorum. Kemer sıkmaktan, çile çekmekten bahsedebiliriz ancak halkımız ne kadar süre böyle bir hayata dayanabilir?

Başbakan Hideki Tojo, 5 Kasım 1941

1941 yazında Japon liderlerinin karşısına aniden yeni seçenekler çıkmıştı. Geçen yıl olduğu gibi bu seçenekleri meydana getiren de çok uzak topraklarda yaşanan olayların hemen ardından yaşanan küresel neticelerdi. Yine nihai adımı atan Hitler olmuştu. Almanların 22 Haziran 1941'de Sovyetler Birliği'ni işgali, tam bir yıl önce Fransa'da kazandıkları zaferle benzer şekilde Japonya'da gücü elinde bulunduran seçkin zümreyi net bir şekilde uyarılmış olmasına rağmen hazırlıksız yakalanmıştı. Tokyo'nun "Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Sahası'nda" hâkimiyetini tesis ederken Batılı güçleri Uzak Doğu'da kendisine karşı harekete geçmekten caydırmak için Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği'yle koalisyon kurma umudu, Hitler'in taarruzuyla bir çırpıda

yok oldu. Böylesi bir stratejinin ardındaki itici gücü sağlayan Dışişleri Bakanı Matsuoka'ydı. Bakan, Berlin ve Roma ziyaretlerinden sonra Nisan ayında Moskova'da Japon-Sovyet Tarafsızlık Paktı'nı imzalayarak muhteşem bir diplomatik başarının mimarı olmuştu. Bu strateji artık enkaz hâlindeydi. Sovyetler Birliği Nazi Almanyası'yla savaşında ideolojik farklılıklara rağmen destek için artık İngiltere ve Amerika'ya yönelecek gibi görünüyordu. Japonya diplomatik açıdan hiç olmadığı kadar yalnız hâldeydi. Ayrıca Çin bataklığından da kurtulmanın yolunu bulmuş değildi.

Japon liderleri karşılarına çıkan fırsat ve tehlikeleri tamamen farklı değerlendiriyordu. Ne var ki bir anda alternatif bir strateji benimsenmesi sorunu ortaya çıkmıştı. Önceki yaz kararlaştırılan güney istikametinde yayılma politikası en azından geçici olarak ertelenmeli ve Stalin rejimi batıda Alman taarruzundan aldığı ağır darbe sonucu sendelerken Sovyetler Birliği'ne doğudan saldırmak üzere kuzeyden hücuma geçilmeli miydi? Karşılarına çıkan fırsattan istifade etmekten yana olan birçok yetkili bulunuyordu. Önceliklerin böyle kökten bir şekilde değiştirilmesini savunan kuvvetli isimler vardı; içlerinden sesi en çok çıkan bizzat Matsuoka'ydı. Aylardır teşvik ettiği stratejiyi alametifarikası olduğu üzere coşkulu bir tavırla elinin tersiyle itiverdi. Dışişleri Bakanı "Büyük adamlar karar değiştirir." diye buyurdu. "Önceden güneyde ilerlemeyi savunuyordum ancak şimdi kuzeyde hücuma geçmekten yanayım."[1]

Ordu komutasında bazı isimler de kuzeydeki ezeli düşmana ölümcül darbeyi indirme ihtimaline meyliediyordu. Fakat komutanlar Matsuoka'dan daha ihtiyatlıydı. Zira Japonya'nın 1939 yazında Mançurya-Moğolistan hududundaki ihtilaflı bölgede yaşanan "Nomonhan Hadisesi" esnasında Sovyet birlikleriyle zorlu çatışmalarda kayıp ve yaralılar olmak üzere 17.000 civarı askeri zayi olmuştu. Japon komutanlar Almanya'nın Sovyetler Birliği'nde galip geleceğine Matsuoka'nın olduğu kadar emin değildi. Ordu komutası ayrıca Sovyetlerin Japonya'nın kuzeydeki birliğinden çok daha fazla sayıda askeri olduğunun farkındaydı. Bir gecede başarılamayacak kuzey istikametindeki bu taarruz için ordunun bölgeye kuvvet yığması gerekiyordu. Buna mukabil komutanlar kendilerini kuzeyde bir taarruza adamadan evvel Alman-Sovyet savaşının nasıl

1 Nobutaka Ike (ed.), *Japan's Decision for War: Records of the 1941 Policy Conferences*, Stanford, California, ABD, 1967, s. 72.

geliştiğini görmek istiyordu; şu noktada riskli bir girişimdi. Donanma her halükârda güney stratejisine bağlı kaldı.[2]

Hâliyle Matsuoka gittikçe yalnızlaştı. Kısa süre içinde kara ve deniz kuvvetleri temsilcilerinin ortak muhalefetiyle karşı karşıya kaldı. Haziran sonunda yapılan bir dizi toplantı sonrası Matsuoka'nın planları ekarte edildi. Kuzey stratejisi de iptal edildi ya da en azından Almanya Sovyetler Birliği'ne karşı verdiği savaşta tamamen zafer elde edene kadar ertelendi. Matsuoka hezimete uğramış ve yüksek mevkilerde destek bulamamıştı; Temmuz ortasında Dışişleri Bakanlığı'ndan istifa etmek zorunda kaldı. Yerine nispeten daha yatıştırıcı bir tavrı olan Amiral Teijiro Toyoda getirildi.

Japonya kısa süre sonra, planlanan güney istikametinde hücum siyasetinde kritik bir adım attı. Vichy Fransası'na baskı yapılmasıyla 40.000 (ileride bu sayı 185.000'e yükselecekti) Japon askeri 28 Temmuz'da Fransız Çinhindi'ne giriş yaptı.[3] Japonya artık Burma Yolu'ndan Çan Kay Şek'e giden ikmali kesebilecek durumdaydı. Hollanda Doğu Hint Adalarının petrolüne giden yol da Tokyo'ya açılmıştı. Elde edilen istihbarat sayesinde Japonların girişiminden önceden haberdar olan Amerikan yönetimi çoktan misilleme niteliğinde adımlar atmaya başlamıştı. Amerikan Dışişleri Bakanı Cordell Hull 23 Temmuz'da Washington'daki Japonya Büyükelçisi Kichisaburo Nomura'ya, Japonya ile ABD arasındaki gittikçe kötüye giden ilişkileri geliştirme umuduyla ekseriyetle gayriresmî olarak aylardır yürütülen diplomatik müzakereleri sonlandıracağını bildirdi. Üç gün sonra Amerika'daki tüm Japon varlıkları donduruldu (Ardından birkaç gün içinde İngiltere, Kanada, Filipinler, Yeni Zelanda ve Hollanda da aynı önlemleri aldı).[4]

2 Kuzey stratejisi hakkındaki müzakereler için şu makaleye bkz. Chihiro Hosoya, "Northern Defence", James William Morley (ed.), *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia*, New York, 1980, s. 94–112 içinde. Donanma'nın güney stratejisine dair duruşu, aynı cildin şu makalesinde incelenmektedir: Jun Tsunoda, "The Navy's Role in the Southern Strategy", özellikle s. 287–295.

3 Herbert P. Bix, *Hirohito and the Making of Modern Japan*, Londra, 2001, s. 400'teki rakamlardan istifade edilmiştir.

4 Akira Iriye, *The Origins of the Second World War in Asia and the Pacific*, Londra/New York, 1987, s. 148; James William Morley (ed.), *The Final Confrontation: Japan's Negotiations with the United States*, 1941, Columbia, NY, ABD, 1994 (Tsunoda Jun'un Japon belgelerine dayanan makalelerinin tercümesi), s. 159.

Japonya artık Amerika'dan petrol satın alamayacaktı. Japonya'yı Doğu Hint Adalarını işgal etmeye kışkırtmaktan imtina eden Başkan Roosevelt topyekûn petrol ambargosu konmasından yana değildi. Uçaklarda kullanılamayacak düşük kaliteli petrolün ufak miktarlarda ihracına hâlâ müsaade ediliyordu. Başkan bu esnada ihracatı topyekûn sekteye uğratmaktansa caydırıcı niteliği olan geçici kısıtlamalar getirmeyi tasarlamış gibi görünüyor. Ancak ABD Hazinesi ile yeni kurulan İktisadi Savunma Kurulu'ndaki şahinler Japonların fonlarını düşük kaliteli petrol almaya yetecek kadar bile serbest bıraktırmayarak Roosevelt'i fiilen ekarte etti. Roosevelt Japonya'nın 25 Temmuz itibarıyla hiç petrol alamadığını ancak Eylül'ün ilk günlerinde öğrendi.[5] Böylelikle Japonya'ya de facto topyekûn petrol ambargosu uygulanmış oldu.[6] Japon ordusunun hesabı feci şekilde yanlış çıktı. Japonlar Amerika'nın topyekûn ambargo uygulamayacağına inanmaya devam etmişti.[7] Konoe hükümeti telaşa kapıldı.[8] Petrol olmaksızın Japonya'nın güç ve refah arayışı başarısızlığa mahkûmdu. Japonya'nın elinde ancak iki yıl yetecek kadar petrol rezervi kalmıştı ve bu miktar da hızla tükeniyordu.[9] Zaman su gibi akıp gidiyordu.[10]

Güney hücumu bekleyemezdi. Japonya, Hollanda Doğu Hint Adalarının petrolünü garanti altına almak zorundaydı. Gelgelelim bu da şüphesiz hem Hollandalı yetkililer ile hem de İngiltere ve daha da tehlikelisi Amerika ile çatışmaya yol açacaktı. Amerika, İngiltere ve

5 David Reynolds, *The Creation of the Anglo-American Alliance 1937–1941: A Study in Competitive Co-operation*, Chapel Hill, NC, ABD, 1982, s. 234–236; William Carr, *Poland to Pearl Harbor: The Making of the Second World War*, Londra, 1985, s. 153; Iriye, *Origins*, s. 149–150.

6 Iriye, *Origins*, s. 147.

7 Iriye, *Origins*, s. 148-149.

8 Bix, s. 401.

9 Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, 431 numaralı Wolfson Mikrofilmi, Marki Koichi Kido'nun Günlüğü, 1632W (63) 31.07.1941, (63) 02.08.1941, (66) 07.08.1941 no.'lu belgeler; Carr, s. 154–155.

10 Herbert Feis, *The Road to Pearl Harbor: The Coming of the War between the United States and Japan*, Princeton, 1950, s. 244'te şöyle anlatıyor: "Artık benzin sayacıyla saat yan yana duruyordu. Petrol seviyesinde her düşüşle karar zamanı yaklaşıyordu." Benzer bir teşbihte daha bulunuyor: "Zaman her iki devlet için de [izleyeceği stratejiyi belirleyecekleri tarih için] bir sayaç hâline gelmişti. Ancak devletlerin biri bunu umursamazken diğeri her geçen saniyeyle daha da geriliyordu." (s. 270).

Hollanda sadece fiilî bir ittifakın içinde değildi. Bu ülkelerin menfaatleri Çan Kay Şek'in milliyetçilerinin – Batı desteğiyle – Japonya'ya karşı dört yıldan uzun zamandır sürdürdüğü acı, zalimce, bitmek bilmeyen ve hâlihazırda yüzbinlerce yaşama mal olmuş bir savaşın yaşandığı Çin'in akıbetine de bağlıydı. Buna mukabil Japonya AİÇH[11] (Amerikan, İngiliz, Çinli, Hollandalı) olarak anılan güçlerle büyük karşılaşmaya hazırlanıyordu. Bir yandan İngiltere'nin de kışkırttığı Amerika'nın tutumu yaz süresince sertleşmişti. Bu durum Japonya'yı, kendi izlediği siyasetten daha çok köşeye sıkıştırmıştı. Hâliyle 1941 Ağustos'u itibarıyla manzara çok kasvetliydi. İki taraf da inat ediyordu. Artık savaş kaçınılmaz gibi görünüyordu. Bilinmeyen tek şey ne zaman başlayacağıydı. Ok yaydan çıkmıştı. Ya da çıkmamış mıydı?

Yıllar sonra o günlere dönüp bakıldığında Pasifik Savaşı'na giden yol dümdüz gibi görünüyor. Ancak Japon liderler söz konusu dönemde hatta sonbaharda bile savaştan kaçınabileceklerini, bunun için imkânlar her ne kadar daralmış olsa da bunun hâlâ mevcut olduğunu düşünüyordu. Durum hakikaten de böyleydi. 1941 sonbaharında Başbakan Konoe, Dışişleri Bakanı Toyoda ve dahi İmparator Hirohito savaşa karşıydı. Kara ve deniz kuvvetleri komutalarında da tereddüt ve savaşın neticelerine dair endişe vardı. Seçkin sınıfta görüş ayrılığı bulunuyordu. Özellikle de orduda (manipüle edilen kitlesel medyanın yıllar boyu kamçıladığı mütearrız bir hâle bürünmüş halkın şovenizminden destek alan) bazıları savaşa dünden razıydı. Korkanlar da vardı. Uzun sürmesi muhtemel bir savaşı kazanamayacaklarını biliyorlardı. Bunun Japonya için, haddi hesabı olmayan feci neticeleri olurdu. Samuray havasına girip kaderciliğe bağlayanlar da yok değildi. Savaş kaçınılmazdı. Sonunda Japonya yok olabilirdi. Ama başa gelen çekilecekti. Geri adım atılamazdı. Şerefle yok olmak utançla hayatta kalmaktan evlaydı.

Ana hatlarıyla anlatılan bu görüşler 1941 sonbaharında Japonya'nın önündeki seçeneklerin nasıl algıladığını şekillendirdi. Kasım sonu itibarıyla mukadder seçim yapılmış, savaş kararı alınmıştı. Donanma çoktan Pearl Harbor'a doğru yola çıkmıştı. Peki bu mühim karara nasıl varıldı?

11 İng. *ABCD* (*American, British, Chinese, Dutch*) (ç.n.).

I

Amerika'nın petrol ambargosunu uygulamaya koymasının ardından 1941 Ağustos'unda Pasifik'in üstünde fırtına bulutları hızla kümelenmeye başladı. Japonya'nın idarecilerinden önceden mevcut duruma yol açan iddialılığın taraftarlığını yapmış bazıları artık endişeye kapılmış ve hissikablelvuku ile yaşananları sezmiş durumdaydı.

Yeni Dışişleri Bakanı Teijiro Toyoda 5 Ağustos'ta hazırlanan ve ertesi gün Washington'a sunulan tekliflerle Amerika ile Japonya'nın menfaatleri arasındaki genişleyen uçurumu aşmaya çalıştı. Toyoda, Japonya'nın Güneybatı Pasifik'te Fransız Çinhindi ötesine asker konuşlandırma niyeti olmadığını ifade etti. Japonlar Amerikan mülkiyetindeki Filipinler'in tarafsızlığını garanti etmeye hazırdı. Tüm bu ufak çaplı tavizlerden fazlasını veremezlerdi. Amerika buna karşılık olarak Güneybatı Pasifik'te Japonya'ya karşı askerî önlemlerini sonlandırmak ve İngiltere ile Hollanda'yı da bu yönde teşvik etmek durumunda kalacaktı. Amerika ayrıca Japonya'nın Hollanda Doğu Hint Adalarının doğal kaynaklarını ele geçirmesinde, adayla sağlam ticari ilişkiler tesis etmesinde Japonlarla iş birliği ve Çin'deki savaşı bitirmek üzere arabuluculuk yapacak ve Japonya'nın askerler bölgeden çekildiğinde dahi Fransız Çinhindi'ndeki hususi mevkiini kabul edecekti.[12] Amerika'nın bakış açısından pek çekici bir teklif sayılmazdı. Taslak, ölü doğmuş bir metin olmanın ötesine geçemedi.

Daha üst bir seviyeden bir başka girişimde daha bulunuldu. Başbakan Prens Fumimaro Konoe Japonya'nın yayılmacı politikasını ve Çin'de devam etmekte olan savaşı tamamen desteklemiş olmasına rağmen gelişmelerden o kadar rahatsızdı ki Amerika'yla önlenemeyeceğinden gittikçe daha da emin olunan bir savaşın önünü almak için çaresizce son bir teşebbüse niyet etti. Japon başbakanı, Başkan Roosevelt ile Honolulu'da yahut Pasifik'in ortasında denizde baş başa görüşmeyi önerdi.[13] Böylesi bir teklifin Japon tarihinde örneği yoktu. Başbakan

12 Morley, *The Final Confrontation*, s. 157; *Foreign Relations of the United States. Japan 1931–41*, C. 2 [= *Japan II*], Washington, 1943, s. 549–550.

13 Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, 437 numaralı Wolfson Mikrofilmi, Milli Arşivler, Washington, 243 no.lu Kayıt Grubu: Stratejik Bombardıman Araştırması Kayıtları, Dosya 1d (10), Prens Konoye'nin [Konoe] Hatıratı [=Konoe Hatıratı] 1942 Mart'ı, 29–30 numaralı dosyalardan kopyalanmıştır.

için hem fiziki hem de siyasi tehlikeler taşıyordu. Fumimaro Konoe komutanlarıyla konuşurken bu girişiminin gerekçesinin Amerika'yla aradaki ayrılıkları ne pahasına olursa olsun aşmak değil, dünyaya Japonya'nın savaşı engellemek için her şeyi yapmış olduğunu göstermek olduğunu söyledi. "Biz imkân dahilindeki her şeyi yaptıktan sonra savaş çıkarsa yapacak bir şey yok." diye konuştu. "O durumda bir karar almış olacağız ve halk da tamamen hazır olacak. Ayrıca iyi niyet göstererek her yolu denediğimizi tüm dünya güzelce anlamış olacak."[14] Japon başbakan kapalı kapılar ardında askerlerin Çinhindi'nden çekilmesi gibi bir dizi sınırlı taviz vermeye hazırmış gibi görünüyor. Konoe'nin yakın çevresindeki isimlerin ilerleyen dönemdeki ifadelerine göre Başbakan lüzum hâlinde telgraf yoluyla İmparator'un onayını alacak, kara kuvvetlerini saf dışı bırakacak ve barışı muhafaza etmek için tavizleri kabul edecekti.[15] Konoe'nin her zamanki dayanıksız ve müstereddit hâli göz önünde bulundurulduğunda böylesi cüretli bir adım atıp atmayacağı kesin görünmüyor. Ayrıca Japon başbakanı Amerikalıları etkilemesi muhtemel herhangi bir tavizde bulunsaydı ordu ve fazlasıyla Amerikan karşıtı kamuoyunun muhalefeti ile karşılaşırdı. Fanatik radikal milliyetçilerin Konoe'yi öldürmek üzere en az iki suikast planı ortaya çıkarıldı.[16] Daha birkaç yıl evvel birden fazla kez suikast ile hükümet değişmişti. Dostlarının uyardığı üzere Konoe muhtemelen bu girişimden sağ kurtulamazdı. Başbakan orduyu hileyle ekarte edebileceği düşüncesinde ciddiyse hem kara hem de deniz kuvvetlerinin komutasının Japonya'daki iktidar cenahları üzerindeki nüfuzunu bayağı küçümsüyor demekti.

İmparator, Konoe ile 4 Ağustos'ta görüştüğünde Başkan Roosevelt'le buluşma fikrini destekledi ve Başbakan'a beklemeden harekete geçmesi uyarısında bulundu.[17] Dışişleri Bakanı Toyoda da felaketten kaçınmak için son umut olarak Başbakan'ın planının arkasında durdu. Genelde müstereddit, karar almakta zorlanan ve görüşlerinde net

14 Morley, *The Final Confrontation*, s. 179'da alıntılanmıştır.

15 Yoshitake Oka, *Konoe Fumimaro: A Political Biography*, Tokyo, 1983, s. 139–140.

16 John Toland, *The Rising Sun: The Decline and Fall of the Japanese Empire, 1936–1945*, New York, 1970, Modern Library baskısı, 2003, s. 100; Ike, s. 151 ve 35. not, Feis, s. 282.

17 Bix, s. 403–404; Morley, *The Final Confrontation*, s. 181.

olamayan Donanma Bakanı Koshiro Oikawa, Konoe'nin önerisini destekliyordu. Muhtemelen başarıya ulaşma şansının çok az olduğunu düşünmüştü. Oikawa şüphesiz donanmanın hazırlıklarının epey yol almış olduğunu ve seferi kuvvetlerinin Eylül başında harekete geçmeye hemen hemen hazır olacağını biliyordu.[18] Oikawa'yla karşılaştırıldığında daha net olan Kara Kuvvetleri Bakanı Hideki Tojo, bakanlığı emrindeki kuvvetler adına şerh düşerek görüşmeye onay verdi. Konoe Japon siyasetinin temel, müzakere edilemez ilkelerini muhafaza etmeye ve Roosevelt uzlaşmazsa Japonya'yı Amerika'ya karşı savaşa sokmaya hazır olduğu sürece Başbakan'ın girişimine karşı çıkmayacaktı.[19]

Bakanlık düzeyi altında ordunun diğer mensupları Konoe'nin teşebbüsüne o kadar olumlu yaklaşmıyordu. Deniz Kuvvetleri Başkomutanı Osami Nagano, Amerika'yla diplomatik müzakerelerin bozulması ve Japonya'nın savaşa girmesi gerektiği görüşüne gönülden bağlı kaldı. Donanmanın planlama uzmanları arasında Roosevelt'le yapılacak zirvenin "acayip bir tertip" olduğu düşüncesi hâkimdi. Karacılarda da pek rağbet yoktu. Genelkurmay Başkanı Gen Sugiyama ve Harekât Daire Başkanı, şahinlerden Shin-ichi Tanaka, Konoe'nin hamlesini "son bir gayret" olarak kabul etmeye hazırdı. Zira böylece "Roosevelt, İmparatorluğumuzun sahici niyetlerini yanlış yorumlar ve aynı siyaseti izlemekte ısrar ederse Amerika'yla savaşa girmedeki azim ve kararlılığımızın önüne kimse geçemezdi." Yani özetle bu girişim kuvvetle muhtemel başarısızlıkla sonuçlandığında savaş meşru hâle gelirdi. Diğer bir avantaj da şuydu: "Konoe Amerika'ya gidemez diyemeyiz. Yüzde seksen ihtimalle teşebbüsünün başarısızlıkla sonuçlanacağı kanaatindeyiz ancak o halde de Başbakan'ı istifa etmemesi için sıkıştırmış oluruz." Bu manevra Japonya'nın siyasî liderliğinde ordunun çoktan beklediği değişime yol açabilirdi. Sugiyama ve Tanaka yine de ihtiyatlı konuştu. Kaypak Konoe'yi sıkıştırmak "duvara reçel mıhlamaya çalışmak gibi olabilirdi."[20]

18 Morley, *The Final Confrontation*, s. 180–181.

19 Konoe'nin Hatıratı, 30–31 numaralı dosyalar; Oka, s. 139; Robert J. C. Butow, *Tojo and the Coming of the War*, Princeton, 1961, s. 243–244; Roger D. Spotswood, "Japan's Southward Advance as an Issue in Japanese-American Relations, 1940–1941", basılmamış doktora tezi, Washington Üniversitesi, 1974, s. 398–401.

20 Alıntılar için bkz. Morley, *The Final Confrontation*, s. 180.

Uzun boylu, iyi huylu, tek gözlü, İngilizceye hâkimiyeti zayıf, sürekli eğilip duran ve nispeten Amerikan yanlısı görüşlere sahip emekli amiral olan Japonya'nın Washington'daki Büyükelçisi Kichisaburo Nomura'ya 7 Ağustos'ta Konoe ile Roosevelt arasında bir zirve ayarlaması emredildi.[21] Ne var ki Amerikan Dışişleri Bakanı Cordell Hull, Japonların *Magic* ile ele geçirilen istihbaratının özetlerinden haberdar olduğundan elçiye soğukkanlılıkla karşılık verdi. Japonların Çinhindi'nin güneyine yönelmiş olması Hull'un tahminlerini doğru çıkarmıştı. Bakan 2 Ağustos'ta, "Japonlar ancak cebren durdurulabilir." demişti.[22] Hull altı gün sonra Nomura'ya dürüstçe şunu söyledi: "Yalnızca Japonya cebir kullanmayı bıraktığında müzakere masasına oturabiliriz." Cordell Hull iki lider arasında bir zirve fikrine ilgi göstermedi, Japonların siyasetinde değişim yaşandığının kanıtı olmaksızın Roosevelt'e bunu sunmanın faydası olmayacağına inandığını ifade etti.[23]

Roosevelt bu esnada başka bir zirveyle ilgileniyordu ve bu zirve kâğıt üzerinde kalmamıştı. Başkan 9 ila 12 Ağustos 1941 tarihleri arasında Newfoundland'in Placentia Körfezi'nde Winston Churchill ile üst düzey görüşmelerle meşguldü. Batılı güçler için düzenledikleri tarihi konferansın sonunda imzalanan; özgürlük, barış, iktisadi liberalizme bağlılığın yinelendiği ve uluslararası ilişkilerde güç kullanımının reddedildiği Atlantik Sözleşmesi asil ilkelerin ilanıydı. Ancak Japonlar Roosevelt ile Churchill'in ortak açıklamasına epey farklı yaklaşıyordu. İlan edilen ilkeleri tehdit olarak görüyordu. Tokyo basınının amiral gemisi *Asahi* sözleşmenin, Batılı güçlerin "Anglo-Amerikan dünya görüşü temelinde küresel hâkimiyet sistemini" sürdürmeye yönelik kararlılığını yinelenmesinden ibaret olduğunu okuyucularına duyurdu.[24] Savaştan

21 Iriye, *Origins*, s. 157; Morley, *The Final Confrontation*, s. 181. Nomura'nın görünüşü ve karakterine dair bkz. Cordell Hull, *The Memoirs of Cordell Hull*, New York, 1948, C. 2, s. 987; Toland, *The Rising Sun*, s. 67; Gordon W. Prange, *At Dawn We Slept: The Untold Story of Pearl Harbor*, Londra, 1982, s. 6.

22 *Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers 1941 (4. Cilt): The Far East*, Washington, 1956 [= *FRUS*, 1941], s. 359; Ayrıca Carr, s. 154–155'te alıntılanmıştır. Hull, C. 2, s. 1014–1015'te, Amerikan Dışişleri Bakanı'nın Çinhindi'nin güneyinin işgali sonrası edindiği, Japonya ile Amerika arasında savaş çıkacağı kanaatinin artık muhtemel netice olduğunu ifade ediyor.

23 Morley, *The Final Confrontation*, s. 182.

24 Iriye, *Origins*, s. 156.

kaçınmanın tek yolunun Japonya'nın bu hedefe boyun eğmesi olduğu sonucuna varıldı. Konoe-Roosevelt zirvesinde savaşın önünü almaya muktedir tavizler verilebileceğine dair hem Tokyo'daki hem de Washington'daki alametler pek umut vermiyordu.

Placentia Körfezi'nde Amerika'nın *Augusta* isimli kruvazöründeki görüşmelerinde Churchill, Roosevelt'e Japonlara karşı daha sert bir tutum izlemesi uyarısında bulundu. Roosevelt ise işi ağırdan almaktan yanaydı. Amerikalılar aylardır Japonların istihbarat sinyallerini takip ediyor olduğundan Başkan karşı tarafın niyetinin ne olduğunun gayet farkındaydı. Roosevelt, savaşın başlamasını birkaç haftalığına dahi geciktirmenin Amerika'nın askerî hazırlıklarına faydalı olacağı ve İngilizlerin de Singapur etrafına savunma kurmasına yarar sağlayacağını öne sürdü. Churchill'e, "Japonları üç ay kadar pışpışlayabilirim herhalde." dedi.[25]

ABD Başkanı Placentia Körfezi'nden dönüşte 17 Ağustos'ta Nomura ile görüştüğünde Japon elçisine (Churchill ile görüşmesinde İngiliz başbakanının hazırladığı taslak üzerinden yazılan) bir uyarı verdi; Japonlar Güneybatı Pasifik'te ilerlemeye devam ederse Amerika karşı tedbir alacak, belki de bu durum savaşla sonuçlanacaktı. Ne var ki Churchill'e teklif ettiği sert tutumdan geri adım atan Roosevelt, Japon büyükelçiye nispeten uzlaşmaya yönelik ikinci bir not uzattı. Japonya yayılmacı siyasetini askıya alacak ve "Pasifik Okyanusu için barışçıl bir programa girişecek" olursa, Başkan Japonya ile müzakereleri yeniden başlatmaya hazır olacaktı. Roosevelt Ekim ortasında Alaska'nın başkenti Juneau'da bir toplantı tertip etmeyi teklif etti. Nomura, Roosevelt'in samimiyetinden şüphe duymadı. Elçi Tokyo'ya çektiği telgrafta "Fırsatı elimizden kaçırmadan cevap vermeliyiz." dedi. Hükümet "acilen bu meseleye dair karar almalıydı."[26]

25 Toland, *The Rising Sun*, s. 91. Japonya'ya karşı izlenecek stratejide Churchill ve Roosevelt arasındaki görüş farklılıklarına dair bkz. H. Heinrichs, Jr., *Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II*, New York/Oxford, 1988, s. 152–155; Feis, s. 256–257.

26 Konoe Hatıratları, 33 numaralı dosya; *The "MAGIC" Background of Pearl Harbor*, C. 3, Washington, 1977, Ek, s. A38–39; Hull, C. 2, s. 1019–1020; Morley, *The Final Confrontation*, s. 183–184. Roosevelt'in Placentia Körfezi'nden dönüşte Dışişleri'nin tavsiyesi üzerine tutumunu değiştirmesine dair bkz. Reynolds, *Anglo-American Alliance*, s. 239.

Japonya ile ilişkiler hususunda bir hayli deneyime sahip ve Japonların düşünce biçimine uyum sağlamış, Tokyo'daki Amerikan büyükelçisi Joseph C. Grew hâlâ ustaca diplomasi ile bu açmazdan çıkılabileceğine inanıyordu. Japon Dışişleri Bakanı Toyoda 18 Ağustos'ta kendisine Roosevelt ve Konoe arasında yapılması teklif edilen zirveden bahsedince Grew hemen Washington'a mesaj gönderdi. Devletini "Tüm gücüyle, Japonya ile Amerika arasında tamamen beyhude bir savaşın çıkacağına yönelik göz göre göre gittikçe büyüyen ihtimali ekarte etmek adına Japonların teklifinin geri çevrilmeden evvel samimiyetle dikkate alınması" için ihtar etti. ABD'nin Tokyo büyükelçisi bunun ardından ilettiği raporlarda, Japon hükümetinin büyük kapsamlı tavizler vermeye hazır olduğuna emin olduğunu ekledi. Grew Uzak Doğu'nun yeniden imarı için genel bir plan kurmaya hemen teşebbüs edilmemesi, aksine Japonya tarafının ileri sürdüğü taahhütlerini yerine getirmesi karşılığında Amerika'nın uyguladığı yaptırımların adım adım gevşetilmesi tavsiyesinde bulundu.[27]

26 Ağustos'ta İrtibat Şurası'nda, Japonların Roosevelt'in uyarısına ve beraberindeki mesaja Konoe'nin samimi bir mesajı ve resmi yanıt ile karşılık vermesinde mutabık kalındı.[28] Nomura devletinin yanıtını iki gün sonra Amerikan başkanına iletti.[29] Konoe şahsi mesajında iyi niyet sunarak ve geçmişteki yanlış anlaşılmalardan duyduğu pişmanlığı ifade ederek mümkün olan en kısa zamanda mümkünse Hawaii'de "durumu düzeltmek için neler yapılabileceğine ilişkin" bir görüşme tertip edilmesinde ısrarcı oldu. Pasifik'teki meseleler geniş çerçevede tartışılmalıydı. Yetkililer detayları sonra halledebilirdi. Resmi pusulada Japon teşebbüslerinin milli savunmanın gereği olduğunun ve Amerika'nın aldığı karşı tedbirlerin teşkil ettiği tehdidin altını çizdi. Ancak bir yandan da yatıştırıcı bir üslup takındı. Devamında Japonya'nın Doğu Asya'da sulh sağlandığı anda askerlerini Çinhindi'nden hazır çekmeye hazır olduğu

27 *Japan II*, s. 565; Toland, *The Rising Sun*, s. 93'te alıntılanmıştır; Grew'in sonradan gönderdiği raporlar için bkz. *FRUS*, 1941, C. 4, s. 382–383. Ayrıca bkz. Joseph C. Grew, *Ten Years in Japan*, New York, 1944, s. 416–421; Hull, C. 2, s. 1025; Waldo H. Heinrichs, Jr., *American Ambassador: Joseph C. Grew and the Development of the United States Diplomatic Tradition*, Boston, 1966, s. 309–312, 337–343; Morley, *The Final Confrontation*, s. 186–187.

28 Ike, s. 124–125.

29 Konoe Hatıratları, 35 numaralı dosya.

ifade ediliyordu. Komşu ülkelere hücum etmeye ya da Sovyetler Birliği'ne taarruza niyetleri yoktu. Japon tarafı yanıtında "Sözün özü, Japon devletinin tahrik edilmediği sürece herhangi bir komşusuna askerî kuvvet kullanma niyeti yoktur." beyanında bulundu.[30]

Roosevelt, Nomura'ya münasip bir şekilde, samimi ve hatta dostça mukabele etti. Prens Konoe'yle üç dört gün geçirmeyi iple çektiğini söyledi. Başbakan'ın İngilizcesinin iyi olduğunu öğrenmekten memnun oldu. Başkan bir kez daha zirvenin Juneau'da yapılmasını teklif etti. Ancak bir tarih vermedi. Aslında Roosevelt Japonya'yı hâlâ "pışpışlıyordu." Yine de Dışişleri Bakanı Hull aynı günün akşam saatlerinde Nomura ile görüştüğünde zirve ümidini söndürdü. Bakan, Büyükelçi Grew'den ziyade Dışişleri Bakanlığı Uzak Doğu Masası'nın yöneticisi, savaş yanlısı Stanley K. Hornbeck'ten ve hatta Hornbeck'ten çok *Magic* ile elde edilen istihbarattan etkilendiğinden önceden net bir gündem belirlenmeden zirve düzenlenmesinden yana değildi. İlerleyen dönemde "Japonya bizi genel ifadelerin tebliğ edileceği bir konferansa itmeye çabalıyormuş gibi görünüyordu. Tokyo o zaman bu ifadeleri kendi amaçlarına uygun olacak şekilde yorumlayabilecek ve uygulayabilecekti." Hatta Başkan'ın desteğini bile referans gösterebilirdi. "Konoye [Konoe] hükümetinin kabul edebileceğimiz tekliflere rıza göstermeye cesaret edeceğine inanmak zordu." diye ekledi. "Japonya'da Amerika'yla ilişkilerin iyileştirilmesi yönünde herhangi bir teşebbüse karşı azımsanmayacak bir muhalefet bulunuyordu."[31]

Bu esnada muhalefet kendi zeminini hazırlamakla meşguldü. Merkezde kara ve deniz kuvvetlerinden özellikle de orta kademedeki subaylardan, her biri kendi gündemi bulunan farklı hizipler mevcuttu. İhtiva ettiği grupların arasında ne gibi farklılıklar olursa olsun muhalefetin, Japonların yayılmacı hedeflerinin değişmez olduğu ve "Çin Meselesi"nde yapılan fedakarlıkların nafile olmadığından emin olma ihtiyacına sırtını dayayabileceğinden sağlam taviz yaratacak herhangi bir girişime engel olma şansı yüksekti. Eylül'ün ilk haftasında Konoe'nin Roosevelt ile zirve yapılması tekliflerine verilen karşı öneri netleştirildi

30 William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Undeclared War, 1940–1941*, New York, 1953, s. 700–701; Oka, s. 141; Morley, *The Final Confrontation*, s. 185.

31 Hull, C. 2, s. 1024; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 701; Morley, *The Final Confrontation*, s. 185–188; Oka, s1. 141–142.

ve İmparator huzurunda milli siyaset olarak ikrar edildi. Bu hâlde altı hafta gibi olağanüstü kısa bir süre içinde Amerika'yla mutabakata varılamazsa Japonya savaşa girecekti.

II

Roosevelt ve Nomura'nın Washington'da Başkan ve Prens Konoe arasında muhtemel bir zirveden konuştuğu günden bir gün önce 16 Ağustos itibarıyla kara ve deniz kuvvetlerinin planlama karargâhlarının büro ve daire başkanları "İmparatorluğun Politikalarını İcra Planı" teklifini tartışmak üzere Tokyo'da toplanmıştı. Donanmanın ileri sürdüğü üzere "planın" özü Japonya'nın savaşa hazırlanırken aynı zamanda diplomasi yürütmesiydi. Bu uzlaşma anlamına geliyordu. Donanma seferberliğin ardından savaş kararı alınabileceğini düşünüyordu, kara kuvvetleri ise tam tersi kanaatteydi. Ancak uzlaşmada diplomasiye çok az şans tanındı. Savaşa geri sayım başlamıştı. Donanma, önceki gün kara kuvvetlerine ordunun iki kuvveti arasında 20 Eylül'e dek harekâtlara dair anlaşmaya varılmasını ve savaş hazırlıklarının 15 Ekim itibarıyla tamamlanmasını istediğini bildirdi. Diplomasi için bitiş tarihi olarak Ekim ortası belirlenmişti. O zamana dek anlaşmaya varılamazsa Japonya cebir kullanacaktı. "Planın" taslakları kara ve deniz kuvvetlerinin personeli arasında iki hafta boyunca neredeyse her gün yapılan toplantılarda netleştirildi. Ufak kelime değişiklikleri üzerinde uzun soluklu tartışmalar yapılması, farklı hizip ve menfaatlerin söz konusu olduğunu yansıtıyordu. Ancak hatırı sayılır bir değişiklik yapılmadı. Temel prensiplere dair bir tartışma yaşanmadı. 30 Ağustos itibarıyla belge neticelendirilmiş ve "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" üzerinde anlaşılmıştı.[32] "Ekim başı itibarıyla hâlâ diplomatik müzakereler ile taleplerimizi elde etme ihtimalimiz olmazsa hemen Amerika (beraberinde İngiltere ve Hollanda) ile savaşa girme kararı alacağız." gibi kritik bir şart koşuluyordu.[33]

Taleplere bakılınca diplomatik başarı kazanılması ihtimali pek umut vaadetmiyordu. Amerika ve İngiltere Çan Kay Şek'e askerî ve

32 Morley, *The Final Confrontation*, s. 165, 169, 364–366 (6. ek); Ike, s. 135–136; Iriye, *Origins*, s. 159.

33 Morley, *The Final Confrontation*, s. 365.

malî yardımı kesecek, Uzak Doğu'daki askerî mevcudiyetini genişletmeyecek ve Japonya'ya gerekli ekonomik kaynakları sağlayacaktı. Japonya bunun karşılığında askerlerini Çinhindi'nden Çin haricindeki komşu ülkelere sevk etmemeyi ve Uzak Doğu'da barış tesis edilir edilmez Çinhindi'nden çekilmeyi kabul ediyordu ve Filipinler'in tarafsızlığına güvence vermeye hazırdı.[34] Aslında 3 Eylül'deki İrtibat Şurası'ndan önceki gün "gerekenleri" tartışmak üzere davet edilen Genelkurmay Başkanı Sugiyama, Konoe'ye zafiyet göstermesi ihtimaline karşılık ültimatom verdi. Sugiyama üç temel prensipte tereddüde yer olmadığının altını çizdi. Bunlar Mihver ile ittifak, Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı'nın tesisi ve askerlerin Çin'de konuşlandırılmasıydı.[35] Kara ve deniz kuvvetleri arasındaki mutabakatın temelini bu ilkeler oluşturuyordu. Ordunun desteği olmadan hiçbir sivil hükümet ayakta kalamazdı. Ordu izlenecek politikaya ilişkin böylesi sert temeller öne sürmüşken (ve hem seçkinler arasında hem de kamuoyunda çok daha geniş çapta kabul görmüşken) hiçbir diplomatik adımın kayda değer başarı şansı yoktu. Konoe kendi kazdığı kuyuya düşmüştü. Çin'deki savaşın başlangıcından bu yana tesis etmede söz sahibi olduğu temel ilkelere bağlılıktan geri adım atamazdı. Gelgelelim bu ilkeler gevşetilmeden Konoe'nin hâlâ düzenlenmesinden yana olduğu zirvede Roosevelt'e sunabileceği bir şey yoktu.

Konoe'nin müzmin acizliği ve uyuşuk yapısının yanında böyle riskli bir durumda olması 3 Eylül'de yedi saatlik İrtibat Şurası'nda "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" planı tartışılır ve kabul edilirken Başbakan'ın muhtemelen neden itirazını dile getirmediğinin temel sebebiydi. Diplomatik çözümün toplantıda mevcut diğer önde gelen savunucusu Dışişleri Bakanı Toyoda da Başbakan kadar uysaldı. Toplantının havasını savaş yanlısı kurmay başkanlar Nagano ve Sugiyama belirledi. Her iki komutan da kısa bir süre diplomatik yoklamalara müsamaha göstermeyi kabul etse de esasen ivedilikle çıkmasının son derece yüksek olduğu düşünülen savaşa hazırlanılmasıyla ilgilendikleri açıktı. Adı geçen iki kuvvet komutanı da seferberlikte vakit kaybedilmesini düşünmeye hazır değildi. Savaş çıkacaksa, ki Nagano da Sugiyama da çıkmasının kaçınılmaz olduğunu düşünüyordu, yakında patlak

34 Morley, *The Final Confrontation*, s. 366.

35 Morley, *The Final Confrontation*, s. 169.

verecekti. Nagano "Şu an bir savaşı kazanma şansımızın olduğuna eminim. Ancak bu fırsatın zamanla kaybolacağından korkuyorum." diye konuştu. Nagano'nun tahmini aslında ileri sürdüğü eylem planının mantığına karşı kritik şüpheler uyandırmalıydı. Kara Kuvvetleri Komutanı düşmanla Japon karasularında kısa süreli nihai bir hesaplaşma yaşanmasını umuyordu. Bu çatışma savaşı sonlandırmayacaktı. Ama Japonya'ya uzun süreli bir savaşta direnmesini sağlayacak kaynakları verebilirdi. Nagano dürüstçe şunu ortaya koydu: "Eğer tam aksi şekilde nihai bir muhabere yaşanmadan uzun soluklu bir savaşa girersek, özellikle de kaynaklarımız tükeneceğinden dara düşeceğiz. Bu kaynakları ele geçiremezsek büyük bir savaşı sürdürmemiz mümkün değil." Komutan silahlı kuvvetlerin "hücumu sürdürmekten" başka seçeneği olmadığı sonucuna vardı. Sugiyama kendisine katılıyordu. Savaş hazırlıkları en geç Ekim'in son on gününe kadar tamamlanmalıydı. Ekim'in ilk on gününde ise diplomatik hedeflere ulaşılmalıydı. Deniz Kuvvetleri Komutanı, "Bunu başaramazsak hücuma devam etmek zorundayız. İşlerin uzamasına müsaade edemeyiz." diye konuştu. Donanma komutanı, durumun aciliyetinin temel sebebinin gelecek baharda kuzeyde harekete geçebilmeleri olduğunu söylerken deniz değil kara kuvvetlerinin bir önceliğini öne sürüyordu.

Toplantının geri kalanı boyunca ekseriyetle "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" planında yapılacak ifade değişiklikleri tartışıldı. Şaşırtıcı bir şekilde ciddi itiraz görülmedi. Toplantı uzun sürse de pürüzsüz ilerledi. Savaş kararı için bir programın belirlendiği kritik belge, büyük itirazla karşılanmadan kabul edildi. Nagano'nun muğlak, bir hayli farazî ve tümüyle cesaret verici olmayan tahmininin eleştirilmesi şöyle dursun ciddi sorguya maruz kalmamış olması inanılır gibi değildi. Donanmanın planlama uzmanları dahi savaş uzarsa avantajın büyük ölçüde karşı tarafa geçeceğini düşünüyordu; büyük olasılıkla böyle olacaktı. Nagano bu düşüncenin farkındaydı. Ne var ki Konoe, Toyoda ya da toplantının diğer katılımcıları donanma komutanının mevcut bir alternatifin görülmemesi temelinde savaşa girme kararlılığından ve iyi şansa bel bağlanmasından fazlasını sunamıyor olmasına mukavemet etmedi.[36]

36 Ike, s. 129–133; Morley, *The Final Confrontation*, s. 267–274.

Kabine, Japonya'yı savaşa sokacak bir siyaseti savunan kritik vesikayı ertesi gün geç saatlerde tereddüt etmeden onayladı. Belge, kabulünün nihai ve en resmi aşamasında 6 Eylül'de imparatorun huzurunda toplanan İmparatorluk Şurası'na sunuldu. İmparatora sunulduğunda milli siyaset olarak benimsenecek ve kendisinin yüksek müsaadesiyle mühürleneceğinden değiştirilmesi fiilen mümkün olmayacaktı.

Konoe önceki akşam imparatoru "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" vesikasına dair resmi olarak bilgilendirmek için saraya gitti (gerçi İmparator Hirohito her zamanki gibi son gelişmelerden haberdardı ve yakında "ziyadesiyle kritik bir karar almak" durumunda kalacağını biliyordu).[37] İmparator İrtibat Şurası'nın onayından geçen belgenin muhtemel sonuçlarından endişe ediyordu. Diplomasi karşısında savaşa öncelik verildiğini düşünüyor ve Konoe'nin müzakerelerine Ekim ayına dek mühlet verilmesinin bir hayli tehlikeli olduğunu ve bunun değiştirilmesini istiyordu. Başbakanın Hirohito'ya sunabileceği tek teselli, en azından müzakerelerin başarıya ulaşması için azami çaba göstereceğiydi. Konoe İrtibat Şurası'nın aldığı bir kararı düzeltmenin zor olduğunu ekledi. İmparatora kuvvet komutanlarını sorgulamayı önerdi.[38]

Nagano ve Sugiyama kısa süre sonra saraya çıktı ve Konoe de hazır bulundu. Hirohito Amerika'yla savaşılması hâlinde zafer olasılığını sordu. Sugiyama yaklaşık üç ay zarfında zafer kazanılabileceğini söyleyince İmparator kendisinden hiç beklenmeyeceği şekilde öfkelendi. "Çin hadisesinde de kara kuvvetleri, Çinlilere üç tümenle tek bir darbe indirdikten sonra barış elde edebileceğimizi söyledi." diyerek itiraz etti ve şunu ekledi: "Sugiyama, o dönem Kara Kuvvetleri Bakanı sendin." Sugiyama ikna edici olmayan bir hâlde, Çin'in engin toprakları olduğu ve Japonya'nın beklenmedik zorluklarla karşılaştığı karşılığını verdi. İmparator cevabı yapıştırdı: "Pasifik Okyanusu daha engin değil mi?" Ardından komutanına o dönem yaptığı uyarıları anımsattı ve doğrudan sordu: "Sugiyama bana yalan mı söylüyorsun sen?" Nagano mesai arkadaşını mahcubiyetten kurtarmak için araya girdi. Genelkurmay Başkanı, zaferin tamamen garanti edilemeyeceğini kabul etti. Bu tüm savaşlar için geçerliydi. Komutan ardından tıbbi bir benzetmede

37 Bix, s. 410.

38 Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, 431 numaralı Wolfson Mikrofilmi, Marki Koichi Kido'nun Günlüğü, 1632W (67) numaralı belge, 05.09.1941; Oka, s. 145-146.

bulundu. Doktor hastanın ameliyatla kurtulma şansının yüzde yetmiş olduğunu ve ameliyat yapılmazsa kesinlikle öleceğini söylese mecburen ameliyat seçilecekti. Su götürür bir mantıkla "Ameliyattan sonra hasta ölürse o zaman mukadderat dersiniz. Şu an içinde bulunduğumuz durum tam da bu... Vakti boşa harcar ve iş işten geçtikten sonra savaşa girmek zorunda kalırsak o zaman elimizden bir şey gelmeyecek." iddiasında bulundu. Nagano tuhaf bir argüman ileri sürmüştü. Ne var ki komutanın argümanı imparatoru sakinleştirmiş gibi görünüyordu. Konoe ertesi gün düzenlenecek İmparatorluk Şurası'nın gündemini değiştirmesinin gerekip gerekmediğini sordu. İmparator şöyle yanıtladı: "Değiştirmeye gerek yok."[39]

İmparator bu kritik anda esasen sorguladığı durumu uysal bir şekilde kabullenmekten başka bir şey yapabilir miydi? Başka seçeneği var mıydı? Diplomatik çözüme tüm desteğini verip savaş kararına geri sayım başlatmayı reddedebilir miydi? En azından danışmanlarından biri imparatorun başka yollar izleyebileceğini düşünüyordu. Sabık İngiltere Büyükelçisi Mamoru Shigemitsu, İmparator Hirohito'ya Japonya'nın Avrupa'nın savaşına müdahil olmayarak ve izlediği mevcut siyaseti yeniden gözden geçirerek büyük güç statüsünü muhafaza edebileceğini ve savaş sonrası politikaları etkileyebileceği yönünde tavsiye verdi.[40] Yani bu Mihver güçleriyle ittifaktan geri adım atılması ve Çin ile Güneydoğu Asya'da, müzakerelerde Amerikalıları etkileyecek kadar taviz verilmesi anlamına geliyordu. Ne var ki gücü elinde bulunduran seçkin zümrenin çoğu hatırı sayılır ödün verilmesine karşı çıkmasına rağmen böylesi tavizler verilmezse petrol sayacı azalmaya devam edecekti. Her halükârda fiiliyatta imparatorun kuvveti fikriyatta olduğundan daha sınırlıydı. İmparatorluk makamının anayasal bakımdan icra yetkisi hâlâ mevcuttu. Silahlı kuvvetler kâğıt üzerinde imparatorun iradesi uyarınca hareket ederdi. Hem hükümetin hem de silahlı kuvvetler idaresinin

39 Bix, s. 412–413; Morley, *The Final Confrontation*, s. 174; Konoe'nin Hatıratları, 40–41 numaralı dosyalar.

40 Bix, s. 410. Bix, imparatorun "hayatının en mühim kararıyla" karşı karşıya olduğunu, "söz konusu dönemde kesinlikle seçenekleri bulunduğunu", Çinhindi'nden ricat etmeyi ve Hollanda Doğu Hint Adalarını ele geçirme fırsatını elinden kaçırmayı en azından donanmanın komuta kademesinin bir kısmının tasvip edeceğini ve neticesinde Hirohito'nun özgürce, gönüllü olarak savaş yolunu tercih ettiğini öne sürüyor.

itaatten gelen hürmetle kendilerini imparatora bağlı hissettikleri kesindi. Ancak Hirohito'nun pek baskın olmayan kişiliği şöyle dursun, İrtibat Şurası'nda kara ve deniz başkomutanlıkları ile sivil hükümetin idaresi tarafından alınan bir kararı geçersiz kılarak icra yetkisini kullanması, imparatorluk tahtının itibarı bakımından büyük risk teşkil ederdi. Fiiliyatta düşünülemezdi bile. Hirohito şüphesiz barışı Amerika'yla girilecek savaşın tehlikelerine yeğlerdi. Gelgelelim İmparator Japonya'nın kudret ve ihtişam arayışında atılan ve ülkeyi mevcut müşkülata düşüren adımları dışarıdan göründüğü kadar içten içe de destekliyordu. Gönülsüz bir orduya, kamuoyunun ekseriyetinin yanında seçkinlerin büyük hiziplerinin de Japonya'nın milli gururu ile doğrudan ilgili gördüğü bir duruştan geri adım atmayı emredemezdi. Mevcut şartlar altında komuta kademesiyle zıtlaşma teşebbüsünde bulunmasının bizzat monarşinin statüsünü tehlikeye atması muhtemeldi.

Hirohito 6 Eylül sabahı saat 10.00'da başlayacak İmparatorluk Şurası'nın başlamasından yirmi dakika önce baş danışmanı Ferman Mührü Emini Koichi Kido'yu huzuruna çağırttı ve markiye toplantıda soru sormak istediğini söyledi. Bu geleneklere sığmazdı. Alışılageldiği üzere İmparator sessizce oturur, Danışma Meclisi Başkanı Yoshimichi Hara kendisi namına bakanlara ve kuvvet komutanlarına sorular yöneltirdi. Kido imparatora bu toplantıda da geleneği devam ettirmesini tavsiye etti. Bunun yanında imparatorun toplantı sonunda, yakında yapılacak müzakerelerde başarı elde edilmesi için aktif olarak iş birliğinde bulunulmasını teşvik etmek üzere uyarıda bulunması münasipti.[41]

Kritik İmparatorluk Şurası Başbakan Prens Konoe'nin gittikçe gerilen uluslararası duruma dair beyanı ile başladı.[42] Amerika, İngiltere ve Hollanda'nın birleşik cephesi Japon İmparatorluğu'nun karşısındaydı. Sovyetler Birliği de bu gruba katılabilirdi. Mevcut durum devam ederse Japonya zamanla milli kuvvetini sürdüremeyecek hâle gelecekti. Konoe savaş felaketine meydan vermemek için diplomatik önlemlerin önemini vurguladı. Başbakan ancak belirli bir zaman dahilinde diplomasi başarısız olursa "Kendimizi müdafaa etmek için nihai adımı atmaktan

41 Kido'nun Günlüğü, 1632W (68) numaralı belge, 06.09.1941; Bix, s. 413; Toland, *The Rising Sun*, s. 98.

42 Özellikle aksi belirtilmediği sürece bu noktadan itibaren ifade edilenlerin tümü için bkz. Ike, s. 138–151.

başka şansımız olmayacağını düşünüyorum." diye konuştu. Konoe'nin bu sözlerle (kapalı kapılar ardında ifade ettiği) çoğunluğun iyiliğine olacak sulha varmak için son derece kritik olan büyük fedakarlıklar yapılması ihtiyacına kuvvetli bir destek verdiği söylenemezdi.

Ardından donanma komutanı Nagano konuştu. Amiral üç gün önce İrtibat Şurası'nda ileri sürdüğü argümanları tekrarladı. Zaman esastı. En ufak bir gecikme Japonya'yı "felce uğratır" idi. Donanma komutanı petrol stoklarının "günbegün eridiğine" dikkat çekti. "Bu durum kademeli olarak milli savunmamızı zayıflatacak ve statüko korunduğu hâlde ileride imparatorluğumuzun hareket kabiliyetini sınırlayacak" idi. Bu esnada Amerikan ve İngilizlerin askerî hazırlıkları kuvvetlendiriliyordu. Nagano'nun savaşın çıkması hâlinde yaşanacaklara dair tahmini İrtibat Şurası'nda olduğu gibi en iyi ihtimallere dayanıyordu. Japonya Amerikan ve İngiliz deniz kuvvetlerini "okyanusun iyi bildiğimiz bölgelerinde" (yani Uzak Doğu'da) hızlıca mağlup edebilirse ve uzun sürmesi muhtemel bu savaşta Japonya'nın durumunu geçit vermez hâle getirecek stratejik bölgeler ile ham maddeler ele geçirilebilirse zafer *şansı* yüksek olurdu. O zaman dahi netice, milli güce ve statükodaki öngörülemez gelişmelere bağlı olacaktı. Nagano'nun konuşmasının ana fikri Japonya'nın en iyi fırsatının yakın gelecekte olduğuydu. Bekleyecek hâli yoktu. Diplomasiye fırsat tanınmak zorundaydı. Yine de zamanlama katı kısıtlamaya tabi tutulmalıydı. Japonya'nın ileri bir tarihte ve daha elverişsiz şartlar altında savaşmak zorunda kalmayacağı sonuçlar elde edilmeliydi. Nagano endişe verici bir değerlendirme sunmuştu. Kuvvet ve kaynak bakımından ezici üstünlüklere sahip bir ülkeyle büyük bir savaşa girmesi muhtemel bir millet için önerilenler akıldışıydı. İleri sürdüğü argümanların çizgisi bariz hatalar, zayıf noktalar ve denenmemiş varsayımlar barındırıyordu. Ne var ki komutanın önerisi ciddi bir incelemeye tabi tutulmadı.

Nagano'nun beyanıyla tamamen mutabık olduğunu ifade ederek söze başlayan Genelkurmay Başkanı Sugiyama da sıkı bir sorguya maruz kalmadı. General vaktin kısıtlı olduğunu ve savaş hazırlıklarının Ekim sonlarında tamamlanması gerektiğini bildirdi. Komutan elbette tüm diplomatik önlemlerin denenmesi ihtiyacını kabul ediyordu ancak buna ikincil önem verdiği aşikardı. Sugiyama'nın asıl kaygısı yakın gelecekte savaşa hazır olmaktı. "Kış aylarından istifade eder ve güneydeki askerî harekâtımızı hızlıca tamamlarsak gelecek bahar ya da sonrasında

kuzeyde yaşanacak herhangi bir değişiklikle baş edebilecek durumda olacağımızı düşünüyorum." diyerek kendi iyimser tahminini ekledi (Bu kara kuvvetlerinin İmparatorluk Şurası için hazırladığı son derece iyimser şu tahminine dayanıyordu: "Almanya'nın bu yıl içinde Sovyetlerin Avrupa topraklarının ekseriyetinden kolayca geçeceği ve Stalin rejiminin Uralların doğusuna kaçacağı neredeyse kesin... Stalin rejimi Avrupa'daki topraklarını kaybedince zamanla zayıflayacak ve savaşı sürdürme kabiliyetini kaybedecektir).[43]

Toyoda, Amerika'yla bahardan beri yürütülen diplomatik ilişkileri uzun uzadıya anlattıktan sonra Planlama Kurulu Başkanı General Teiichi Suzuki maddi kaynaklar meselesine değindi. Batılı güçlerin uyguladığı iktisadî ambargonun neticesinde "İmparatorluğumuzun milli gücünün günbegün azaldığını" bildirdi. "Sivil talebe katı savaş dönemi kontrolü getirsek dahi en ehemmiyetli malzeme olan akaryakıt stokumuz seneye Haziran yahut Temmuz'da dibi görecek." diye ekledi. Ardından general şu aşikâr sonuca vardı: "İmparatorluğumuzun bekası için sağlam bir iktisadî temel kurmamız ve bunu istikrara kavuşturma kararı almamız elzemdir." Bu, askerî eylem anlamına geliyordu.

Danışma Konseyi Başkanı Hara fırsattan istifade İmparator namına soru yöneltti. Hara askerî liderlerin aksine doğrudan diplomasi üzerinde durdu. Alışılageldik çabalar kâfi gelmeyecekti. İmkân dahilinde her yol denenmeliydi. Konsey Başkanı, Konoe'nin Başkan Roosevelt'le zirvede buluşma teşebbüsünü destekledi. Diplomasinin en nihayetinde başarısız olma ihtimaline karşılık askerî hazırlıkların tamamlanmasına katılıyordu. Ancak Hara şuraya sunulan "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" taslağından rahatsızlık duymuştu. Zımnen diplomasiye değil savaşa öncelik verildiği ifade ediliyordu. Donanma Bakanı Oikawa, Konsey Başkanı'nı teskin etmeye çalıştı. Savaşa öncelik verilmiyordu. En ciddi diplomatik gayretin başarısız olması hâlinde savaş son çare olacaktı. Hara açıklamadan tatmin olmuş göründü. Konoe'nin gayretleri başarısızlıkla sonuçlanırsa savaş kararının ihtiyatlı tartışmalara tabi olacağını düşündü. Diplomatik müzakereler yürütüldüğü ve mümkün olduğu kadar ileri götürüldüğü sürece Hara için sorun yoktu. Konsey Başkanı, şuraya getirilen teklif imparatorun muvafakatini almadan evvel Konoe'nin Amerika'ya yapacağı ziyarete

43 Morley, *The Final Confrontation*, s. 172.

ve "Japonya ile Amerika arasında en kötü ihtimalin gerçekleşmesinden" kaçınma teşebbüsüne azami destek verilmesini istedi. Başkanın isteği mahcup edici bir sükûnet ile karşılandı. Ardından olağanüstü bir durum yaşandı. Bizzat İmparator Hirohito cızırtılı, tiz sesiyle sordu: "Neden cevap vermiyorsunuz?" Bir an geçtikten sonra Oikawa savaş hazırlıkları başlatılsa dahi müzakere için her türlü adım atılacağını söylemeyi kendine vazife edindi. Sessizlikle dolu bir nahoş bir an daha yaşandı. Ne Nagano ne de Sugiyama herhangi bir yorumda bulundu. İmparator bir kez daha konuştu. "Başkomutanlık niye karşılık vermiyor?" Hirohito o anda cebinden bir kâğıt parçası çıkardı ve büyükbabası İmparator Meiji'nin 1904'te Rusya'yla savaşın başlangıcında kaleme aldığı kısa, müphem bir şiir okudu:

Dört deniz boyunca
Herkes kardeş.
Böyle bir dünyada
Dalgalar niye kudurur,
Niye uğuldar rüzgarlar?

Hirohito, İmparator Meiji'nin "sulhsever ruhunu" hatırlamak için şiiri sık sık okuduğunu söyledi.[44] Afallayan Nagano ve Sugiyama sırayla mahcup bir hâlde ayağa kalkarak Hara'nın öncelikle barış müzakerelerinin taşıdığı kritik önemini vurgulamasına katıldıklarının altını çizdi. Böylelikle tuhaf ve gergin geçen İmparatorluk Şurası sona erdi.

İmparatorun emsalsiz müdahalesi ile diplomatik müzakereler ve askerî hazırlıklar arasında ağırlığın nereye verileceğine yönelik malum anlaşmazlıklar, imparatorun neye muvafakat verdiğini ve milli siyasetin ne olacağının muazzam ehemmiyetini gölgeleyemezdi; Japonya artık resmen savaş yoluna girmişti. Eğer sadece birkaç hafta içinde, henüz kesin tarihi belirlenmemiş ve başarı şansı çok az görülen diplomatik müzakereler şaşırtıcı olmayan bir şekilde olumsuz sonuçlanırsa savaş kararı onanacaktı. İmparatorluk Şurası ve öncesindeki İrtibat Şurası'nda yaşanan tüm bu heyecanlı anlara rağmen gerçekleşmesi en muhtemel ve bir hayli vahim bu gelişmeye esaslı bir muhalefet olmaması

44 Kido'nun Günlüğü, 1632W (68) numaralı belge, 06.09.1941; Konoe Hatıratları, 41 numaralı klasör; Bix, s. 414; Morley, *The Final Confrontation*, s. 176; Toland, *The Rising Sun*, s. 99; Oka, s. 146–147.

çarpıcıydı. Başlıca kuvvet komutanlarının bulunduğu erkenden askerî eylemde bulunmaktan yana olan taraf ile diplomasinin önceliğinde ısrarcı olanlar arasında sağlanan uzlaşma özü itibarıyla boştu. Askerî liderler diplomasiyi destekler gibi görünür, sert bir tavırla argümanlarını kabul ettirirken müzakere destekçileri zayıf, savunma hâlindeydi. En nihayetinde kış gelmeden evvel Amerika'yla savaşa girmeyi kabullenmeye razıydılar. Dahası askerî mantığı, Japonların uzun süreli bir savaşta malzeme ve personel alanlarında yaşayacağı yetersizliği ya da Çin yahut "Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı"nın inşası için güney hücumu hususlarında müzakere pozisyonunun esnek olmayışını sorgulamak üzere bir ses yükseltilmedi. Endişe verici savaş ihtimalinin huzursuz ettiği açıkça gösterilmiş olsa ve Japonya'nın yönetici seçkin sınıfı dahilinde aleni anlaşmazlıklar bulunsa da "barış güvercinleri" ile "savaş yanlısı şahinler" arasında ayrım yoktu. Ayrım daha ziyade savaşı göze alamayanlar ile kaderciler arasındaydı.

Ordu içinde öne çıkan ikinci grup yani kaderciler için neticesi ne olursa olsun savaş kaçınılmazdı. Bu düşünce tarzı, İmparatorluk Şurası'nda kullanılabilir diye Kara Kuvvetleri Komutanlığı'nın hazırladığı bir yanıtta ortaya konmuştu. İngiltere ve Amerika ile bir savaşın kaçınılmaz olup olmadığı sorusuna hazırlanan yanıt şu şekildeydi:

> Doğu Asya'da İmparatorluğun Çin hadisesindeki tasarrufu odaklı olarak Yeni Nizam'ın tesisi sabit bir milli siyasettir. Ancak Amerika Birleşik Devletleri'nin Japonya siyaseti, dünyaya hâkim olmak ve demokrasiyi savunmak üzere İmparatorluğun Doğu Asya'da yükselişini ve yayılmasını engelleyecek bir dünya görüşüne dayanıyor. Japonya'nın siyaseti ise bununla taban tabana zıt. İki güç arasında çatışmalar, gerginlik ve rahatlama dönemlerinden sonra nihayetinde savaşa dönüşecek. Bunun tarihî olarak kaçınılmaz olduğu söylenebilir. Amerika, Japonya siyasetini değiştirmediği sürece durumun hakikatleri İmparatorluğu kendini korumak ve savunmak için son çare olarak savaşa başvuracağı dönüşü olmayan noktaya mecbur bırakacak. Geçici bir barış için devlet politikasından kısmen rıcat ederek Amerika karşısında bir adım geri çekilirsek Amerika'nın askerî durumu önce on sonra da yüz adım geri çekilmemizi talep edebileceği bir konuma gelecek. Nihayetinde İmparatorluk Amerika ne isterse onu yapacak.[45]

45 Morley, *The Final Confrontation*, s. 170–171'de alıntılanmıştır.

Kara kuvvetleri ve donanmanın esas düşüncelerini yansıtan Konoe'nin barış manevralarının gönülsüzce verdikleri destek değil bu yanıttı. Japonya'nın Amerika'ya bağlılıktan kurtulmasının tek yolunun askerî bir kumar olduğunun kaderci bir şekilde kabullenişiydi bu. Japon seçkinleri arasında bu tarz düşüncenin hâkimiyeti göz önünde bulundurulduğunda savaştan kaçınma şansının son derece az olduğu aşikârdı.

III

İmparatorluk Şurası bittikten sonra Konoe vakit kaybetmeden Japonya'nın büyük soylu ailelerinden birinin başı Kont Ito Bunkichi'nin konutunda Amerikan Büyükelçisi Joseph Grew ile gayriresmî ve ziyadesiyle gizli bir görüşme yapmak üzere ayrıldı. Toplantıda Grew ve Konoe haricinde Başbakan'ın özel kalemi Tomohiko Ushiba, ABD elçilik danışmanı (Japonya doğumlu ve yirmi üç yıl Japonya'da yaşamış olduğundan ülke hakkında fazlasıyla bilgili) Eugene H. Dooman ve Konoe'nin metresi hazır bulundu. Japon başbakan metresi kuafördeyken kendisine telefonla ulaşmayı başarmış ve hazırlanmasını söylemişti. Biraz sonra bir arabayla kendisini aldıracak ve gizli buluşma yerine götürecekti. Tamamen mahremiyet sağlamak için hizmetçilere bu akşamlığına izin verilmişti; Başbakan'ın sevgilisinin görevi ikram ile ilgilenmekti. Misafirlere "evin kızı" olarak tanıtıldı. Ushiba ve Dooman tercüme görevini üstlendi, Konoe ile Grew üç saat boyunca dürüstçe konuştu. Konoe, Roosevelt ile görüşmeyi ne kadar arzuladığının ve kaybedecek zaman olmadığının altını çizdi. Başkan ile doğrudan görüştüğünde aciliyet arz eden sorunları çözebileceğini ve savaşın önünü alabileceğini düşünüyordu. Esas öncelik buydu. Detaylı bir mutabakatı yetkililer sonrasında çözebilirdi. Konoe "Çin hadisesi", Üçlü Pakt ve Amerika'yla ilişkilerin kötüleşmesinde kendi sorumluluğunu kabul etti. Cordell Hull'un Nisan ayında Amerikan siyasetinin tartışılmaz temeli olarak ileri sürdüğü "Dört İlke'yi" yani ülkelerin egemenliğinin dokunulmazlığını, diğer milletlerin iç işlerine karışmamayı, ticari fırsat eşitliği ve Pasifik'te statükonun muhafazasını prensipte kabul etmeye dahi hazır olduğunu ifade etti. Konoe hayatının tehlike altında olduğunun farkındaydı; daha birkaç gün evvel güvenlik görevlileri dört silahlı milliyetçi fanatiğin kalkıştığı suikast teşebbüsünü önlemişti.[46] Ancak

46 Toland, *The Rising Sun*, s. 103.

Japon başbakanı buna barışı korumak gibi büyük bir amaç karşısında ehemmiyet vermiyordu. Grew ve Dooman, Konoe'nin samimiyetine inanarak ayrıldı. Grew, Konoe'ye kariyerinin "en mühim telgrafı" olacağını söylediği telgrafta Washington'a Başkan ile görüşmeyi onaylanmasını tembih etti. Ne var ki Cordell Hull şüpheciliğini sürdürdü. Baş danışmanı Stanley Hornbeck de her zamanki gibi hasmane yaklaştı.[47]

Roosevelt Tokyo'da mühim İrtibat Şurası'nın gerçekleştiği 3 Eylül'de Hull'un hazır bulunduğu bir görüşmede Japon büyükelçisini tekrar kabul ettiğinde Nomura'ya karşı tonunu hâlihazırda değiştirmiş, sertleştirmişti. Başkan bu kez Nomura'yı yüreklendirmedi. Roosevelt, Prens Konoe gibi kendisinin de kamuoyu görüşünü göz önünde bulundurmak zorunda olduğunu söyledi ve halk "siyasetimizde Japonya'ya ayak uydurmak üzere hiçbir değişiklik yapılmayacak" talebinden geri adım atmıyordu. Başkan yine de Konoe'yle görüşmek istediğini ifade etti. Ne var ki ön görüşmeler yapılmadan zirve düzenlenemeyeceğine dikkat çekti. Hâlâ netleştirilmesi gereken büyük farklılıklar mevcuttu. Hull'un "Dört İlkesi'nin" bir kez daha üstünde duruldu. Roosevelt esasen anlaşmanın ancak Japonya evvelden Amerika'nın Çin ve Üçlü Pakt'a ilişkin taleplerine boyun eğer, Uzak Doğu'da "yeni nizam"ın hâkimiyeti üzerindeki hak iddiasından vazgeçer ve uluslararası ticarette ayrımcılığı sona erdirirse mümkün olabileceğini yineledi. Toyoda'nın Nomura-Roosevelt görüşmesinin raporunu görmeden evvel kaleme aldığı, 4 Eylül'de

47 Konoe Hatıratları, 42 numaralı dosya; *Japan II*, s. 604–606; Grew, s. 425–428 (06.09.1941); Oka, s. 148–149; Toland, *The Rising Sun*, s. 100–102 (kısmen Konoe'nin (adı geçmeyen) metresiyle yapılan mülakata dayanıyor); Hull, C. 2, s. 1028–1031; Heinrichs, *American Ambassador*, s. 346; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 716; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 185–186. David Bergamini, *Japan's Imperial Conspiracy*, New York, 1971, C. 2, s. 1019'da, Baron Ito'nun kızının yiyecek ve içecek servisi bulunduğunu ifade ediyor. Feis, s. 271'de, "evin kızından" bahsediyor. Konoe konuşmanın bir buçuk saat sürdüğünü söyleyecekti; Grew (s. 425'te) "görüşmenin üç saat sürdüğünü" kaydediyor. Hull, Grew'in Japon liderleriyle görüşmelerinde ihtiyatını muhafaza edip etmediğinden endişe ediyordu. Bakan, 9 Eylül'de büyükelçiye, "[Dışişleri] Bakanlığın burada yapılan görüşmelerle paralel olarak, Japon devletinin niyetinin biraz daha aydınlatılması niyetiyle orada irtibat kurmanıza itirazı bulunmuyor. Başkan'ın yakın ve mevcut menfaatinin bulunduğu bir mesele olduğundan bir anlaşmaya varılmasına ilişkin nihai tartışmaların prensip gereği burada yürütülmesine devam edilmesi gerektiği düşünülmektedir." sözlerini aktardığı bir telgraf gönderdi (*FRUS*, 1941, s. 434). "Dört İlke" için, bkz. Hull, C. 2, s. 994–995.

iletilen telgrafında zirveye zemin hazırlamak üzere teklif ettiği sınırlı tavizler, Amerikalıların bu temel duruşunu değiştirmeye kâfi gelmezdi.[48]

Nomura yine de 11 Eylül'de Tokyo'ya, Japonların Çin'de mühim bir adımının Konoe'nin Roosevelt ile görüşmesinin yolunu açacağı görüşünü iletti. Japon elçisinin telgrafı gittikçe artan çaresizliği yansıtıyordu. Amerikalılara kanaatten çok umudunu yansıtan bir ifade ile Japonların çatışmalar bittikten sonra iki yıl içinde Çin'den tüm askerlerini çekmeyi kabul edeceğini bildirmeyi teklif etti. Büyükelçi, bunun en azından zirvede tartışmanın temelini oluşturabileceğini düşünüyordu. Nomura'nın fırsatçı bir şekilde hesap ettiği üzere ateşkes müzakereleri ve sonrasında barış konferansı daha uzun süre alırdı; buna mukabil Japonların fiilen çekilmesi birkaç yıl daha uzardı. O zamana kadar da şartları değiştirecek çok şey yaşanmış olurdu. Büyükelçi askerlerin Çin'den çekilmesine dair kesin karar verilmesini istedi.[49]

İrtibat Şurası 13 Eylül'de bu yönde bir karar aldı ve bir hafta sonra kabul edildi. Ancak Amerikalıların bu şartları barış müzakerelerinin zemini olarak cazip bulması pek mümkün değildi. Toyoda'nın 4 Eylül'de talepleri ölçülü olarak hafifletmesine bile öfkelenen kara kuvvetleri istekleri yeniden sertleştirdi. Karacılar İrtibat Şurası'na sunulan "Japonya ile Çin Arasında Temel Barış Şartları"nda komünizme karşı müdafaa adına Kuzey Çin ve İç Moğolistan'da Japon güçlerinin konuşlandırılmaya devam edilmesinde bastırıyordu. Diğer güçler "Çin hadisesi" halledilir edilmez bölgeden çekilecekti. Ancak bu Çan Kay Şek'in Çongçing hükümetiyle Nanking'de Wang Jingwei idaresindeki Japon kukla rejiminin birleşmesiyle gerçekleştirilecekti. Tabii Çin milliyetçileri asla bunu seve seve kabul etmezdi. Çin ve Japonya iktisadî iş birliği yapacaktı. Mançukuo tanınacaktı.[50] Kara kuvvetleri, bu şartlar reddedilirse Japonya'nın savaşa hazır olması gerektiği kanaatindeydi.[51]

Dışişleri Bakanı Toyoda doğrudan reddedileceğine emin olduğundan Amerikalılara daha sert talepler sunmak istemiyordu. Büyükelçi

48 Konoe Hatıratları, 36 numaralı dosya; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 704–705; Morley, *The Final Confrontation*, s. 189, 194; Carr, s. 156.

49 *The "MAGIC" Background of Pearl Harbor*, C. 3, Ek, s. A88–90; Iriye, *Origins*, s. 163; Ike, s. 169.

50 Ike, s. 170–171. Grew 22 Eylül'de Toyoda ile görüştüğünde karamsarlığını ifade etti (Grew, s. 432–434).

51 Iriye, *Origins*, s. 163.

Nomura en sonunda 27 Eylül'de "Taslak Mutabakat" metni eline geçtiğinde bu görüşü doğruladı. Silahlı kuvvetlerin Toyoda ve Konoe'ye güveni çoktan sarsılmıştı. İktidarı elinde bulunduran seçkin sınıfın en kısa zamanda savaş isteyen ve müzakerelerle savaş ihtimalini defetmeyi uman hiziplerini geçici olarak bir arada tutan hassas uzlaşma parçalara ayrılıyordu. Genelkurmay Başkanı Sugiyama ile Deniz Kuvvetleri Komutanı Nagano 25 Eylül'de, Amerika'yla müzakerelerin başarıyla tamamlanacağı tarih olarak en geç 15 Ekim'i kabul ettirmeyi başardı. O tarih itibarıyla savaş ile barış arasındaki seçim mecburen yapılmış olacaktı. Konoe beyninden vurulmuşa döndü. İstifa tehdidinde bulundu. Ancak Kido, Başbakan'a 6 Eylül'de "Ekim başlarının" karar alınabilecek nihai tarih olarak belirlendiği İmparatorluk Şurası'nda kendisinin de hazır bulunduğunu anımsattı.[52] Konoe geri adım attı. Japon başbakanı feci olduğunu düşündüğü olayların sorumluluğundan çekilemeyince ya da yaşananların gidişatını değiştiremeyince Tokyo'dan ayrıldı ve yorgun, bunalım içinde, sahil kenti Kamakura'daki evine çekildi.[53]

Amerika'nın Japonların şartlarına verdiği öngörülebilir yanıt çok gecikmedi. Dışişleri Bakanı Hull 2 Ekim'de Nomura'yla görüştüğünde diplomasi dilinin ardında Japon tarafının tekliflerini açık sözlülükle reddetti ve Amerika'nın artık çok daha sert ve Tokyo'nun asla kabul edemeyeceği şekildeki taleplerini kararlılıkla yeniden ifade etti. Hull ayrıca Japonya duruşunu değiştirmeye hazır olana dek Konoe ile Roosevelt arasında bir görüşmenin kıymetinden şüphe ettiğini dile getirdi.[54] En başından beri olduğu gibi sorunun merkezi Çin'di. Yalnız Konoe'nin komutanlarını Çin'den askerleri çekme taahhüdü vermeye ikna etmesiyle savaştan kaçınılabileceği aşikardı. Bunun da imkânı yoktu. Toyoda 4 Ekim tarihli İrtibat Şurası'nda Hull'un tavizsiz beyanına yanıt vermek istediğinde askerî temsilciler kendisini reddetti. Kara ve

52 Ike, s. 155–156. Hükümet ile Başkomutanlık arasındaki istişare sonrası hazırlanan, "6 Eylül Tarihli 'İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler' Konulu İmparatorluk Şurası'nda Sorulara Verilecek Yanıtlar İçin Kaynaklar" isimli belgede kararın zamanlaması ifade edilmiştir (Ike, s. 152–163).

53 Kido'nun Günlüğü, 1632W (71) numaralı belge, 26.09.1941; Oka, s. 150–151; Ike, s. 176–178; Toland, *The Rising Sun*, s. 105; Morley, *The Final Confrontation*, s. 209.

54 *FRUS*, 1941, s. 494–497; *Japan II*, s. 656–661; Hull, C. 2, s. 1033; Konoe Hatıratları, 47 numaralı dosya; Heinrichs, *American Ambassador*, s. 350.

deniz kuvvetleri komutanları Washington'un oyalama taktiklerinden bıkmıştı. Müzakere aşamasını sonlandırmak istiyorlardı.[55]

Ne var ki donanma duruşunda birlik içinde değildi. Kara Kuvvetleri Bakanı Tojo'nun aksine doğuştan mütereddit Donanma Bakanı Oikawa, Başbakan Konoe'yi Kamakura'da ziyaret etti ve kendisine "Amerika'nın teklifini bütünüyle sineye çekmeye hazır olmalıyız." dedi. Donanmanın desteğini taahhüt etti ve kara kuvvetlerinin de razı olacağı varsayımında bulundu.[56] Bu hüsnükuruntudan başka bir şey değildi. Toyoda, Konoe ve Oikawa'nın 6 Eylül tarihli İmparatorluk Şurası'nda alınan kararı ortadan kaldırma umudu boşa çıkmaya mahkumdu. Oikawa kara kuvvetleri şöyle dursun deniz kuvvetlerinin tamamının desteğini bile alamazdı. Karacıların komutanı Nagano erkenden karar alınmasında ve müzakereler Ekim ortasında başarıyla neticelenmezse yani Japon talepleri kabul edilmezse savaşla sonuçlanacak bir siyasetin benimsenmesinde ısrar edenlerin en açık sözlüsüydü. Oikawa ile Nagano arasında donanmanın diğer önde gelen isimlerinden sesler yükseliyordu. Bu seslerin sahipleri Amerika'yla savaşın neticelerinden endişeleniyor, ihtiyat tavsiye ediyor, donanma müzakere yapılmasından yana olmayı seçerse kara kuvvetlerinin de duruşunu yumuşatmak durumunda kalacağını ima ediyordu. Ancak buna rağmen ziyadesiyle müphem konuşuyor ve mertçe, açık açık savaş yerine barış yanlısı konuşmayı da reddediyorlardı. Donanmanın Harekât Başkanı Shigeru Fukudome, 6 Ekim'de kara ve deniz kuvvetlerinin planlama başkanlarının toplantısında savaş hususunda gittikçe şüpheye düşenlerin endişelerinin kaynağını şöyle özetledi: "Güney Denizi'nde[57] yapılacak harekâta zerre güvenmiyorum. Savaşın ilk yılında gemi zayiatı açısından 1.4 milyon ton kaybedilmiş olacak. Birleşik Filo'nun yürüttüğü yeni tatbikatların neticesinde savaşın üçüncü yılında halkın ihtiyaçlarını karşılayabilecek gemi kalmayacağı anlaşılıyor."[58] Donanma harekât planlamasının

55 Ike, s. 179–180.

56 Morley, *The Final Confrontation*, s. 210.

57 Pasifik Okyanusu'nun ekvatorun güneyinde olan bölümünden bahsederken kullanılır. XVI. yüzyıl İspanyol kâşiflerinden Vasco Núñez de Balboa, günümüzde Pasifik Okyanusu'nu kapsayan bölgeyi *Mar del Sur* (Güney Denizi) olarak adlandırmıştır. Ne var ki Portekizli ünlü denizci Magellan bu bölgeye Pasifik Okyanusu adını vermiş ve ilerleyen dönemde bu isim benimsenmiştir. Sonra Pasifik'in güneyi için kullanılagelmiştir. (ç.n.)

58 Morley, *The Final Confrontation*, s. 213'te alıntılanmıştır.

merkezinden kaynaklanan böylesi ciddi şüphelerin fiiliyatta bir neticesi olmadı. Bölünmeler devam etti. Donanma komutasında Nagano değil Oikawa kendini gittikçe daha da yalnızlaşmış buldu.

Bu esnada kara kuvvetleri çok daha uyum içindeydi. Duruşu donanmanın duruşuna nazaran netti. Karacılar müzakerelerin – her ne kadar 15 Ekim'e dek devam ettirilebilse de – başarı şansı olmadığı kanaatindeydi. En önemlisi de Çin'de askerlerin konuşlandırılması hususunda ifade seçimine dair ufak değişiklikler dahil hiçbir tadilat yapılmayacağı belirtildi. Yine de Fukudome'nin beyanı kara kuvvetleri komutasını endişelendirmişti. Eğer bu doğruysa Kara ve Deniz Kuvvetleri Bakanları ile komutanlarının İmparatorluk Şurası'nı Japonya'nın kazanma şansı olmayan bir savaşa mahkûm etmeye sevkten istifa etmeleri gerekecekti. İddianın netleştirilmesi gerekiyordu. Ancak Tojo ve Oikawa 7 Ekim sabahında görüştüğünde kesinlik ile müphemlik çatıştı. Tojo, Hull'un "Dört İlke"sini kabul etmenin 1920'li yıllarda Dokuz Devlet Antlaşması hükmü altındaki duruma ve Japonya'nın "Mançurya hadisesi" öncesindeki güçsüzlüğüne dönmek anlamına geleceğinde ısrar ediyordu. Bu adım Tokyo'nun 1931'den beri izlediği siyasetin tamamını alaşağı eder ve "Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı" hedefine darbe vururdu. Taviz verilmeyecek diğer nokta ise askerlerin konuşlandırılmasıydı. "Mutlak asgari talepti" bu. Kuzey Çin ve Moğolistan'da görevli askerlerin çekilmesi Mançukuo'nun varlığını tehlikeye atardı. Bu bir kez daha ülkenin zafiyet hâline ve Amerikan tahakkümüne dönüşü anlamına gelecekti. Oikawa'nın böylesi net ve sağlam bir duruş karşısında verebileceği tek yanıt müzakerelerin devam etmesi gerektiği ancak ne İmparatorluk Şurası kararını değiştirmek ne de savaş kararına itiraz etmek istediğiydi.[59]

Konoe takvimler 15 Ekim'e yaklaşır, savaş ve barış arasındaki seçimde hâlâ birlik ve netlik sağlanamamışken 12 Ekim Pazar günü Tokyo eteklerindeki Ogikubo'da bulunan konutunda beş kritik bakanlığın başını ihtiva eden (Dışişleri, Kara ve Deniz Kuvvetleri, Kabine Planlama Kurulu'ndan General Suzuki ve kendisi) bir toplantı düzenledi. Toplantıdan Konoe'nin ellinci doğum gününde kutlayabileceği bir netice çıkmadı. Tojo toplantının başında alametifarikası olan dobralığıyla, müzakerelerin ümit vadetmediği beyanında bulundu. Oikawa fırsattan

59 Morley, *The Final Confrontation*, s. 213–217; Iriye, *Origins*, s. 164–165.

istifade, donanmanın Fukudome'nin birkaç gün evvel söylediği gibi bazı önde gelen planlama uzmanlarının kazanılamayacağından korktuğu bir savaş riskini almaya gönülsüz olduğunu ifade edebilirdi. Donanmanın net tutum sergilemesi şu noktada dahi denklemi savaş değil barış lehine değiştirirdi. Donanma bakanı bunun yerine sadece müzakere yürütülmesi ya da askerî eylemde bulunulması ikilemini yineledi. Oikawa 6 Eylül İmparatorluk Şurası'nda benimsenen siyasetle taban tabana zıt olacak şekilde müzakere yolunun seçilmesinin, "belki birkaç yıl boyunca savaşa girilmeyeceği" anlamına geldiğini de ekledi. Bakan ardından herhangi bir öneride bulunmaktan ısrarla imtina etti, kararı başbakana bıraktı. Konoe, Dışişleri Bakanı Toyoda'nın müzakerelere ilişkin tahminlerini sordu. Zor durumda kalan Toyoda lafı dolandırdı. Dışişleri Bakanı özgüvenli bir şekilde müzakerelerin başarıyla sonuçlanacağını söyleyemiyordu. Bu karşı tarafın söyleyeceklerine bağlıydı. Tojo hakikate uygun olmakla beraber mevcut bağlamda ziyadesiyle kötü bu yanıtın üzerine atladı. Kara Kuvvetleri Bakanı "Böylesi müteredditbir tutum benim elimi kolumu bağlar. Başkomutanlığı buna razı edemem." diye feryat etti. "Bu kadarına güven olmaz ki." Oikawa Japonya'nın kendisini "oyalanmış" bulup her hâlükârda savaşın içine çekilebileceğini kabul etti. Konoe iki seçenek arasında diplomatik müzakereleri seçeceğini söyledi. Ancak Tojo bunun sadece başbakanın öznel kanaati olduğunu söyleyerek karşı çıktı. Başkomutanlığı yalnız bununla ikna edemezdi. Toplantı bir sonuca varılmadan tamamlandı. Fakat artık kara kuvvetlerinin tutumu baskın çıkıyordu. Toplantıda bu tutum doğrudan desteklenmemişti. Ama diğer dört katılımcı Tojo'nun duruşunu doğrudan reddetmemişti de.[60] Konoe'nin hükümet krizi derinleşiyordu.

14 Ekim'de dönüşü olmayan yola girildi. Konoe o gün yapılacak kabine toplantısından hemen önce Tojo ile baş başa bir görüşme ayarlamıştı. Görüşmede iki adam arasındaki uçurumun ne kadar derinleştiği ortaya çıktı sadece. Konoe barışın tesisini sağlayabilecek

60 Konoe Hatıratları, 49–50 numaralı dosyalar; Morley, *The Final Confrontation*, s. 222–225; Toland, *The Rising Sun*, s. 109–111; Oka, s. 154–156. Ayrıca Tojo'nun savaş sonrasında Uluslararası Uzak Doğu Savaş Mahkemesi'nde toplantıya dair (bazı detayları farklı) verdiği ifadeye bakınız: *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (III. Kısım)*, Japon Monografları, 147, Askerî Tarih Başkanlığı Dairesi, Kara Kuvvetleri Bakanlığı, 6 numaralı ek (http://www.ibiblio.org/pha/monos/147/147app06.html).

müzakereleri başlatmanın Çin'deki Japon askerleri meselesine bağlı olacağından emin olduğunu söyledi. Başbakan, Tojo'ya Japonya'nın "bir süreliğine boyun eğmesi, askerleri çekme muamelelerine razı olması ve Japon-Amerikan savaşı krizine maruz kalmamayı" önerdi. Konoe "Çin hadisesini bitirmek gerek." diye konuştu. Kara kuvvetleri bakanı, İmparatorluk Şurası'nda kabul edilen resmi mutabakattan geri adım atan Konoe'nin bu tavrını emanete hıyanet olarak görmüş ve dehşete kapılmıştı. Başbakanın önerisini hemen reddetti. Konoe'nin aktardığına göre Tojo, "Bu kez Amerika'ya boyun eğersek günbegün daha mütehakkim adımlar atacak ve büyük olasılıkla dur durak bilmeyecek. Askerlerin çekilmesinin şerefimizden fedakârlıkta bulunma ve karşılığında meyvelerini toplama meselesi olduğunu söylüyorsunuz ancak Kara Kuvvetleri'nin mücadele ruhunu korumak namına buna katılmak mümkün görünmüyor." diye konuştu. Konoe, Amerika'nın maddi kaynaklardaki üstünlüğü yüzünden Japonya'nın azami ihtiyatla hareket etmek zorunda olacağı karşılığını verdi. Tojo, Konoe'yi hafife aldığından bir anlığına mantık dairesinden uzaklaştı. Başbakanı, "Bazen Kiyomizu Tapınağı'nın (Kyoto'daki Budist mabedi) taraçasından gözleriniz kapalı aşağı atlamak gibi olağanüstü şeyler yapmaya cesaret göstermemiz lazım." diye tersledi. Kara kuvvetleri bakanı bu sıra dışı çıkışını kendisiyle Konoe arasındaki farkın şahsiyet meselesinden ibaret olduğunu söyleyerek tamamladı. Bakanın neyi ima ettiği gayet net biçimde anlaşılıyordu. Mevcut kritik anda Konoe'nin sunabileceğinden daha cesur bir liderliğe gerek vardı.[61]

Tojo bu görüşmeden sonra yapılan kabine toplantısında da büyük coşkuyla konuştu. "Amerika'nın iddialarına tamamen boyun eğmek Çin hadisesinin kazanımlarını yok edecek ve buna bağlı olarak Mançukuo'nun bekasını tehlikeye atacak, hatta Japonya'nın Kore ve Tayvan üzerindeki hâkimiyetini etkileyecek." diyerek adeta ateş püskürdü. Japonya'nın büyük İmparator Meiji döneminin öncesinden bu yana deneyimlemediği zafiyet hâline döneceği açıkça ima ediliyordu. Tojo zorluklara karşı mücadele veren milyonlarca Japon askerine, savaşta verilen yüz binlerce kayba, milletin bekası için verilen savaşta harcanan milyarlara dikkat çekti. "Tabii Mançurya hadisesi öncesi zafiyet hâline dönmek istiyorsak o zaman söylenecek bir şey yok, değil mi?" diye cevap

61 Konoe Hatıratları, 50–51 numaralı dosyalar; Toland, *The Rising Sun*, s. 111–112; Oka, s. 155–156.

beklemeyen bir soru yöneltti. Başka çıkar yolu yoktu. Japonya hak iddia ettiği bölgenin tam kalbi olan Çin'de asker bulundurmada ısrar etmek zorundaydı. Şimdi Amerika'ya boyun eğmek o geleceği tehlikeye atardı. Adeta itaate varan bir dış politika anlamına gelirdi bu.[62] Tojo kendilerine 6 Eylül tarihli İmparatorluk Şurası'nda mutabık olunan siyasete bağlı olduklarını anımsatırken kara kuvvetleri bakanının hararetli konuşmasından gözü korkan kabine sükûnet içinde dinledi: Ekim ayının başlarında diplomatik çözüm bulunamamış olursa savaş kararı alınacaktı. Askerî hazırlıklar bu karar mucibince devam ediyordu. Sadece Çin'deki askerler hususunda Amerika'yla bir anlaşmaya varılırsa bu hazırlıklara son verilebilirdi.[63] Mantığı gayet basitti. Yalnızca 6 Eylül mutabakatına bağlı olmayan yeni bir kabine savaş sürecini geri çevirebilirdi.

Konoe bu mantığı anlıyordu. O akşam iki çalışma arkadaşıyla yemeğe geldiğinde sadece onlarla hoşça vakit geçirmek üzere geldiğini ifade etmek için geleneksel Japon kıyafeti giymişti. Önceden planlanmış tartışmayı yapmalarına gerek yoktu artık. Kabinesi çökmek üzereydi.[64] 16 Ekim akşamının erken saatlerinde Konoe saraya gitti ve istifasını sundu.

Başbakan, imparatora yazdığı mektupta hâlâ "fırsat verilirse Amerika'yla mutabakata varma ihtimalinin var olduğuna" inandığını ifade etti. Çin'den askerlerin çekilmesi hususu düğüm noktası kaldı. Tojo ile konuşmasında söylediği üzere imparatora da "şerefimizden bir nebze fedakârlık yapabilir ve Amerika'nın öne sürdüğü formüle rıza gösterebilirsek" meselenin çözülebileceği tavsiyesinde bulundu. Konoe her hâlükârda, özellikle de 1937'den beri olayların raydan çıkmasında kendisinin büyük sorumluluğu olduğunu hissettiğinden Çin hadisesi henüz halledilememişken büyük bir savaşa girmeye razı olamazdı. Başbakan "Şimdi geleceğimiz için bugünümüzü feda etmenin tam zamanı" diye yazdı. Ancak Tojo'yu buna ikna etmeyi başaramadığını ve Savaş Bakanı'nın "fırsatı kaçırmadan bir an önce savaşa hazırlanmanın" gerektiği görüşünü savunduğunu kabul etti. Konoe mektubu görüşlerinin kabul görmeyeceğini ve yürütme sorumluluğunu yerine getiremeyeceğini anladığını ifade ederek tamamladı.[65]

---

62 Morley, *The Final Confrontation*, s. 227'de alıntılanmıştır; Bix, s. 417; Oka, s. 156; Toland, *The Rising Sun*, s. 112–113.

63 Iriye, *Origins*, s. 165–166.

64 Oka, s. 156–157.

65 Konoe Hatıratları, 85–86 numaralı dosyalar.

Tojo önceki günlerde sergilediği yılmaz tavrına rağmen şaşırtıcı bir şekilde Konoe istifa etmeden evvel donanmanın müstereddit ve güvensizliğini göz önünde bulundurarak (iş işten geçmiş olsa da) 6 Eylül İmparatorluk Şurası'nda alınan kararın yeniden incelenmesi gerektiğini kabul etmişti. Sadece bu kararın bağlamadığı yeni bir hükümet bu görevi yerine getirebilirdi. Tojo, Konoe'nin muhtemel halefi hakkında fikri sorulduğunda imparatorun yakın akrabası Prens Higashikuni'yi önerdi. Zira kara kuvvetlerinin bir subayı olan prens, kara ve deniz kuvvetlerini bir arada tutabilecek ve savaş kararı için belirlenen mühleti iptal edebilecek, izlenen politikayı detaylı bir şekilde incelerken milli birliği sağlayabilecek tek kişiydi. Konoe uykusuz geçen bir gecenin ardından Higashikuni'nin en ideal halefi olacağını kabul etti. Ancak Hirohito, Kido'nun süratli tavsiyesiyle imparatorluk hanedanının prestijini riske atmaktan endişe ettiğinden teklifi reddetti. Bunda Kido'nun hanedandan bir prensin idaresinde kabine kurulmasının nihayetinde "Hanedanın halkın nefret objesine dönüşmesine yol açabileceği" ifadesi etkili olmuştu. Afallayan Tojo saraya çağrıldı ve İmparator kendisinden başbakan olmasını istedi. Tojo'nun savaş için belirlenen yol haritasına dair son dakikada duyduğu şüpheler, imparatora sorgusuz sualsiz sadakati, siyasi hırsı olmaması ve kara kuvvetlerini kontrol altında tutabiliyor olması, Kido'nun kendisini mevcut durumda düşünülen diğer şahıs olan müstereddit Donanma Bakanı Oikawa'ya tercih etmesine sebep oldu.[66] Ne var ki şunu gizlemek mümkün değildi: Çin'den askerlerin çekilmesinin en önde gelen muhalifi, müzakerelere karşıt en sert tutumu izlemiş kişi ve savaş ile barış arasında alınacak kararı içeren mevcut krizi herkesten çok etkilemiş General Hideki Tojo, şimdi Japonya'nın yeni hükümetinin başıydı.

IV

Tojo tepeden tırnağa bir asker olup kara kuvvetlerine mensubiyetinde kendini ispatlayarak kariyer basamaklarını tırmanmış bir subaydı. Kara kuvvetlerinin menfaatlerinden ötesini düşünmeme Tojo'da alışkanlık

66 Konoe Hatıratları, 52–53 numaralı dosyalar; Kido'nun Günlüğü, 1632W numaralı belge (s. 79–82, alıntı s. 80); Morley, *The Final Confrontation*, s. 230–245; Butow, s. 285–301, 308; Toland, *The Rising Sun*, s. 113–118; Bix, s. 418–419; Oka, s. 157–159; Feis, s. 285–286.

hâline gelmişti. Konoe'nin hükümetini alaşağı eden barış müzakerelerini kurtarması muhtemel Çin'de konuşlandırılan askerler meselesinde geri adım atmayı reddetmesi, yeni başbakanın kara kuvvetlerinin kaygılarına öncelik vermede ne kadar katı bir duruş sergilediğinin deliliydi. Sınırlı vizyonu olan, imparatora sorgusuz sualsiz itaat ve hizmet eden bir adamdı. Tojo "Biz faniyiz, İmparator ise ilahi. Ekselanslarının kutsallığı ve azameti karşısında boynum kıldan incedir." diye konuştu.[67] Aklından bile geçmemiş bir makama oturmaya çağrılan Tojo bir anda, kariyerinde ilk kez muazzam bir kriz anında kara kuvvetlerinin menfaatlerinden ötesini, genel olarak milletin menfaatlerini düşünmek zorunda kaldı.

Kaderin bir cilvesi olarak Tojo'nun başbakanlığa atanması savaşın çıkmayacağına dair son ümit ışığını teşkil ediyordu. Kido, Hirohito'nun yeni başbakan seçmede muhakemesine güvendiği yedi sabık hükûmet başının toplantısında Tojo'nun başbakan atanmasına muhalefet gösterenleri İmparator emrederse Tojo'nun savaş başlatmayacağını ve Amerika'yla müzakereleri yürütmeye kabil olduğunu öne sürerek bastırmıştı.[68] Tojo üzerine yüklenmiş sorumluluğu düşünmek için zaman isteyen İmparator ile birlikte toplantıdan ayrıldı. Hirohito, Tojo'ya kara ve deniz kuvvetleri arasında daha yakın iş birliği sağlamasını, yani üstü kapalı olarak ifade etmiş olsa da silahlı kuvvetlerin müzakereyle barış sağlanması kampanyası arkasında birleşmeye ikna edilmesini istemiş ve Oikawa'yı da huzuruna çağırarak aynı şeyi söylemişti. Kısa süre sonra Kido, Tojo ve Oikawa'nın yanına geldi ve imparatorun isteklerini daha sarih şekilde açıkladı. Kido imparatorun emriyle yeni kabinenin "6 Eylül'de İmparatorluk Şurası'nda alınan kararı kafaya takmadan" devlet politikasını yeniden incelemesi gerektiğini ifade etti. Bu olağanüstü bir adımdı. İlk defa bir imparator, İmparatorluk Şurası'nda kendisi huzurunda alınan bir karara uyulmamasını emrediyordu. Tojo'dan "boş kâğıdın başına geçmesi" yani beyaz bir sayfa açması isteniyordu.[69]

67 Ito Takashi, Hirohashi Tadamitsu ve Katashima Norio (ed.), *Başbakan Tojo'nun Gizli Belgeleri: General Hideki Tojo'nun Sözleri ve İcraatı* [Japonca], Tokyo, t.y., s. 478.

68 Morley, *The Final Confrontation*, s. 239.

69 Kido'nun Günlüğü, 1632W (81) numaralı belge, 17.10.1941; Butow, s. 301–302; Feis, s. 286–287; Morley, *The Final Confrontation*, s. 241, 243–244; Toland, *The Rising Sun*, s. 118.

Tojo süratle kabinesini topladı. Bu noktada hemen ne kadar kendinden emin olduğunu gösterdi, müdahaleye mahal vermedi. Oikawa'nın Donanma Bakanlığı'ndaki koltuğuna Soemu Toyoda'nın atanması teklifini reddetti. Yeni başbakan, Toyoda'nın karacıların lider kadrosuna duyduğu antipatinin farkında olduğundan bunun kara kuvvetleriyle sorun yaratacağını düşünüyordu. Oikawa başbakanın kararını kabullendi ve Yokosuka deniz üssünün başkomutanı Shigetaro Shimada'nın yerini almasını kabul etti. Tojo kara kuvvetleri mensuplarının kendi bakanlıklarına kimin getirileceğini etkileme teşebbüslerini de sertçe geri çevirdi.[70] Dışişleri hususiyetle önemli bir makamdı. Tojo'nun bu hususta Amerikan karşıtı ve Mihver yanlısı Matsuoka'yı tekrar göreve getirmesi önerilerini reddetmesi, yeni başbakanın imparatorun savaşı engelleyecek bir yol bulma talimatlarını böylesi geç bir vakitte dahi yerine getirmeye hazır olduğunun bir göstergesiydi. Tojo, Berlin ve Moskova'da büyükelçilik görevini yürütmüş ziyadesiyle deneyimli bir diplomat olan Shigenori Togo'yu Dışişleri Bakanı olarak seçti. Togo Amerika ile müzakerelerin başarısı yönünde ciddi bir niyet olması şartına bağlı olarak bu adaylığı kabul etti. Kendisine müzakerelerin başarıyla sonuçlanmasının istendiği ve kara kuvvetlerinin bunu mümkün kılabilmek için tavizlere rıza göstermek durumunda kalacağının garantisi verildi. Tojo karacıları izleyeceği siyasete boyun eğdirmeye teşebbüste bulunmak için Kara Kuvvetleri Bakanlığı'nı bizzat üstlendi. Yeni başbakan ayrıca Amerika'yla bir anlaşma yapıldığı takdirde içeride yaşanabilecek huzursuzlukları bastırmak üzere içişlerinin yönetimini de devraldı.[71]

Esasen Amerikalıların nezdinde, böylesi bir mutabakata varılması ya en azından pervasızca savaşa koşulmasını engelleyecek veya birkaç aylığına zaman kazandıracak bir çeşit karşılıklı taahhüt verilmesi ihtimali tamamen ortadan kalkmış değildi. Tojo'nun atanması Londra ve Çongçing'de tehlike çanlarının çalınmasına yol açmıştı. Hem İngiliz Dışişleri Bakanlığı hem de Çin milliyetçileri Japonya'nın Çin'in ikmal yolunu kesecek ve Çan Kay Şek'in mücadelesine diz çöktürecek bir eylemde bulunmak üzere olmasından korkuyordu. Destek için

70 Butow, s. 302–305; Morley, *The Final Confrontation*, s. 246–247.

71 Iriye, *Origins*, s. 168–170.

Amerikalıları sıkıştırdılar.[72] Washington da Tojo'nun başbakan olarak atanmasını kötüye alamet olarak yorumladı. Savaş bir anda çok daha yakın görünmeye başladı. Dışişleri Bakanı Cordell Hull, Tojo'nun "küçük çaplı, dik kafalı, sabit fikirli tipik bir Japon subayı" ve "bayağı ahmak" olduğuna karar verdi. En kötü ihtimalin gerçekleşmesinden korkuyordu.[73] Ne var ki Başkan Roosevelt ayrıca Kara-Deniz Kuvvetleri Müşterek Kurulu'nun tavsiyelerini de dinliyordu. Bu kurul Başkan'a, Amerikan donanmasının hâlâ öncelik addedilen Atlantik'te İngiltere'ye verdiği desteği ciddi ölçüde belki de ölümcül boyutta azaltmadan Pasifik'te Japonya'yla boy ölçüşmeye henüz hazır olmadığını anımsatmıştı.[74] Özetle ne Amerika ne de Japonya sathında savaştan kaçınmaya yönelik tüm ihtimaller henüz reddedilmemişti.

Gelgelelim Tojo, politika idaresinde izlenecek yol haritasını son anda ikna edici bir şekilde değiştiremeyecek kadar uzun süredir gereğinden fazla mütearrız bir tavır sergilemişti. Zayıf ve müteredditi Konoe'nin aksine Japonya'nın kudretli lideri olarak görülüyor olsa da zincirlerinden kurtarılmasında bizzat rol oynadığı silahlı kuvvetler ile aşık atamazdı. Askerî geçmişine ve Kara Kuvvetleri Bakanlığı görevini hâlâ yürütüyor olmasına rağmen donanma şöyle dursun kara kuvvetlerinin harekât kurmayları üzerinde dahi doğrudan kontrolü yoktu.

72 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 842–843; Carr, s. 161; Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*, New York, 1979, s. 304–305.

73 Hull, C. 2, s. 1054. Diğer yandan Tokyo büyükelçisi Grew başlarda gereksiz yere endişelenmemişti. Elçi, Tojo'nun kara kuvvetlerini kontrol edebileceği ve anlaşmayı kabul ettirebileceğine ikna olmuştu (Grew, s. 460 (20.10.1941); Heinrichs, *American Ambassador*, s. 354). Dışişleri'nin Tojo Kabinesi'ne ilişkin Uzak Doğu İşleri Daire Başkanı Maxwell M. Hamilton'un 18 Ekim 1941'de kaleme aldığı tahmini de bütünüyle menfi değildi. Hamilton raporunda, "Yeni kabinenin Japonya'nın uluslararası ilişkilerine müzakereyle bulunan bir çözümü reddedeceği düşünülmemektedir. Ancak aynı zamanda müzakerelerle çözüm bulunamaz yahut çözümler meyve vermezse cebren bulunacak bir çözüm fırsatının yeterince hazırlıklı olunmaması ya da güç konuşlandırılmamış olmasıyla kaçırılmayacağını garantilemek için her türlü önlemi alacaktır." yorumunda bulundu. (*FRUS*, 1941, s. 522–523). Grew'in ileri sürdüğü (Grew, s. 469–470 (3–4.11.1941) Japonya'nın açıkça "barış programının başarısızlıkla sonuçlanması hâlinde alternatif bir program uygulamaya" hazırlandığı görüşüne benzer bir yaklaşımdı.

74 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 845–846 (Kara-Deniz Kuvvetleri Müşterek Kurulu'nun tezkeresi, 05.11.1941). Ayrıca bkz. Carr, s. 161.

Burada personel değişmemişti. Silahlı kuvvetlerin her iki kolu da kendilerini savaş hazırlıklarına adayarak geri adım atamayacak kadar yol almıştı. Konoe'ye yapılan, diplomatik çözüm için Ekim ortasına kadar mühlet verilmesine ve en sonunda kabinenin çöküşüne yol açan baskı Japonya'nın askerî açıdan zayıflamamak ve Pasifik'te avantajı yitirmemek için bekleyemeyeceği iddiasına dayanıyordu. İmparator, Tojo'ya 6 Eylül tarihli İmparatorluk Şurası'nda onaylanan diplomasiye mühlet veren karara aldırmamasını söylemiş olmasına rağmen kararın dayandığı gerekçe öylece bir kenara itilemezdi. Dahası imparatorun talimatı Başkomutanlık'a resmen iletilmemişti. Genelkurmay Başkanı ve Deniz Kuvvetleri Komutanı – Sugiyama ve Nagano – ile astlarının teşkil ettiği komuta kademesi bu yüzden kendilerini talimata uymak zorunda hissetmedi.[75] Başka bir deyişle Tojo hâlâ Konoe'yi mahveden çıkmazdaydı. Manevra alanı azami ölçüde kısıtlanmıştı. Ya savaşı en azından geçici olarak önlemek için müzakereleri aşırı süratle başarıyla yürütecek ya da savaşa girecekti.

Ancak müzakere, somut tavizler verileceği anlamına geliyordu. Konoe idaresinde verilmeyen tavizlerin Tojo hükümetinde nasıl elde edileceğini tahayyül etmek zordu. Kabinesinin ilk beyanatında "İmparatorluğun sarsılmaz milli siyasetine" bağlı kalacağına söz verilmişti. Beyanatta bunun sebebi şöyle ifade ediliyordu: "Çin hadisesini başarıyla sonuçlandırmak, Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı'nı sağlam temele oturtmak ve dünya barışına katkıda bulunmak."[76] Ne var ki önceki aylarda görüldüğü üzere tam da bu politika Japonya'yı savaşın kıyısına getirmişti. Bu siyaset barışın bağlı olduğu büyük tavizler için pek ümit vermiyordu.

Alternatifi askerî mantığı takip etmekti. Bu da yıl bitmeden savaşa girilecek demekti. Kararın alınma tarihi Ekim ortasından ileri atılmıştı ancak sonsuza dek ertelenemezdi. Aslına bakılırsa birkaç hafta içinde savaş kararı alınmak durumunda kalınacaktı. Tojo'nun başbakanlığının ilk on beş gününde yaşanan hararetli olayların atmosferi bu şekildeydi.

Tojo'nun Başkomutanlık ile yaşadığı zorlukların ilki hemen baş gösterdi. Hükümetin oluşturulduğu 18 Ekim gününde düzenlenen ilk kabine toplantısının gündeminde savaşın yol haritasına ve Japonya'nın

75 Morley, *The Final Confrontation*, s. 249.

76 Morley, *The Final Confrontation*, s. 247'de alıntılanmıştır.

Amerika'yla müzakere yürüterek yakın gelecekte asgari taleplerine dahi ulaşabilmesine dair bir dizi farazi soru vardı. Sorular 6 Eylül'de alınan kararın yeniden incelenmesinde temel teşkil edecekti.[77] Gelgelelim Başkomutanlık'ın soruların bir nüshasını aldıktan sonra yanıtı "yeniden incelemeye hakikaten hiç lüzum yok" oldu. Deniz Kuvvetleri Komutanı Nagano "İmparatorluk Şurası'nda alınan karar değişikliğe müsait değildir." diye duruşunu açıkça ifade etti.[78] Astları ikna edici bir şekilde bu aşamada sadece yüz seksen derece dönüş ile yani "İngiliz-Amerikan cenahına katılarak" ve "Çinlerin nefretini üzerimize çekerek, milli prestijimizi yitirerek" diplomatik çözümün elde edilebileceğini ileri sürdü.[79] Kara kuvvetleri kurmayları da agresif bir tutum izledi. Karacılar müzakerelerin başarıya ulaşması umudunu baltalayacağının tamamen farkında olduğundan Çin'den askerlerin çekilmesini düşünmeyi dahi doğrudan reddetti. Devlet politikasının yeniden incelenmesi fikrine direniş yeni kabineyi adeta kurulur kurulmaz devirme tartışmalarına dahi yol açtı. Başkomutanlık'ın tutumunun değişmemesi Tojo'ya sürecin en başından itibaren aşılması güç zorluklar çıkardı. Yeni başbakan sonraki adımını kestiremiyordu. Donanma Bakanı Shimada'ya "ne yapacağıma karar veremiyorum" diyecekti.[80]

23 Ekim - 1 Kasım arası (26 Ekim hariç) her gün neredeyse daimî olağanüstü gündemle bir araya gelen İrtibat Şurası aynı ikilemle karşı karşıya kaldı. Nagano ve Sugiyama'nın hızlıca karar alınması yönündeki baskısına rağmen savaşın muhtemel seyri ve müzakerelerin başarı şansına ilişkin farazi sorular bitmek bilmeyen ve çoğu kez meseleden sapan tartışmaların çerçevesini belirledi. Tartışma konusu olan kritik hususlardan biri de çatışma hâli devam ettiği takdirde Japonya'nın savaşma kabiliyetinin durumuydu. Bu ekseriyetle ham maddelerin özellikle de petrol ile çeliğin ulaşılabilirliğine ve Japonya'nın nakliye kapasitesi ile gemi inşa etme kabiliyetiyle ilgiliydi. Planlama Kurulu Başkanı General Teiichi Suzuki ve yeni Maliye Bakanı Okinori Kaya'nın elinde çarpıcı bir şekilde bu aşamada dahi yeterli malumat bulunmuyordu. Kaya "genel beyandan ziyade net bir muhakemenin" oluşturulamamasından

77 Morley, *The Final Confrontation*, s. 248–249.

78 Morley, *The Final Confrontation*, s. 249'da alıntılanmıştır.

79 Morley, *The Final Confrontation*, s. 252'de alıntılanmıştır.

80 Morley, *The Final Confrontation*, s. 250'de alıntılanmıştır.

şikâyet etti.[81] Dışişleri koltuğuna yeni oturmuş Togo, Başkomutanlık harekât detayları ya da asker sayısını açıklamadığından bilinçli tahminde bulunabilmeleri için gereken net istatistiki verilerin bulunmamasına ne kadar şaşırdığını aktaracaktı.[82] Elde bulunan malumat bile şüpheye mahal vermiyordu: Japonya'nın ham maddeleri, nakliyat ve gemi inşaatı kapasitesi, Amerika'nın gereğinden fazla üstün kaynakları etkisini göstermeden evvel iki yıldan uzun savaşamayacak kadar yetersizdi. Tojo ordu tahsisatlarıyla ilgili "1942 ve 1943'te bir şekilde idare ederiz." diye konuştu. "Ancak 1944'ten sonra ne olacağı belli değil."[83] Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan elde edilebilecek kaynak hesaba katıldığında dahi petrol ancak iki buçuk yıl dayanırdı. Sentetik yağ üretimi üç yıl boyunca açığı kapatabilecek durumda olmayacak, o zaman dahi üretim tesisinin inşası bir milyon ton çelik ile büyük miktarda diğer değerli kaynakların erişilebilirliğine bağlı olacaktı. Savaşın üçüncü yılında çelik kıtlığından dolayı gemi inşa kapasitesi yükselmek şöyle dursun sert düşüş gösterecekti. Bu esnada talebin maliye üzerindeki yükü muazzam boyuttaydı.[84] Neresinden bakılırsa bakılsın kasvetli bir portre çiziliyordu. Komutanlar uzun vadede görüleceği yadsınamayacak eksikliklere, savaşın belirsizliklerine, zekice belirlenmiş bir strateji ile şans ihtiyacına ve zemini daha uzun sürecek bir savaşa hazırlamak için erken avantajlardan en yüksek faydayı sağlamanın gereğine dikkati çekerek karşılık verebilirdi. En iyi ihtimalin gerçekleşmesi üzerine kurulan bir plandı bu, en kötü ihtimale hazırlık değildi.

Zamana karşı yarışıldığı göz önünde bulundurulduğunda tartışmalar kuvvet komutanlarını öfkelendirecek kadar, gereğinden fazla yavaş ilerliyordu. Bir keresinde "Başbakan'ın yarım saat boyunca geçen

81 Ike, s. 195.

82 Ike, s. 188.

83 Ike, s. 191. Bu öngörülü bir tahmindi. Morley, *The Final Confrontation*, s. 267–303'te Japonların planlamadaki kusurları ve savaş uzadıkça malzemelerle nakiyeye dair tahminler ile gerçekler arasındaki uçurumun gittikçe büyüdüğünü ortaya koyuyor.

84 Ike, s. 191–192, 195. Tojo savaş sonrasında asgari miktarda sentetik yağ üretebilmenin dört ila yedi yıl alacağı beyanında bulundu. Bu süreç boyunca Japonya o kadar süre dayanması mümkün olmayan stoklarına bağlı kalacaktı [*Political Strategy Prior to the Outbreak of War (III. Kısım)*, Japon Monografları, 147, 7 numaralı ek (http://www.ibiblio.org/pha/monos/147/147app07.html)].

her dakikanın ne kadar kıymetli olduğunu anlattığı" dikkatleri çekti.[85] Amerikalılarla yapılan müzakerelerin başarı şansı sorununa ancak 30 Ekim'de gelindi. Kısa zamanda başarı umudunun olmadığı kabul edildi. Japon tarafının verebileceği tavizler masaya yatırıldığında Çin'deki ticarete ilişkin, Nagano'nun Japonya'nın bonkörlüğünü göstereceğini söylediği "dünya çapında fırsat eşitliği ilkesinin" kabulünde mutabık kalındı. Bunun dışında Eylül başlarında ileri sürülen şartlar üzerinde somut hiçbir değişiklik kabul edilmedi.[86] Çin'de asker konuşlandırma meselesi üzerine hararetli bir tartışma çıktı. "Diplomatik jest olarak" bunun yirmi beş yıl sürebileceğine karar verildi. O bile kara kuvvetlerinden şiddetli uyarıyla karşılaştı. Diğer yandan Dışişleri Bakanı Togo – toplantı notlarına göre – "hakikati unutarak" askerleri hemen çekmeyi savundu. Konoe hükümetinde Kara Kuvvetleri Bakanlığı yaparken asker konuşlandırılmasına dair herhangi bir tavizin en şiddetli muhalifi olan Tojo en nihayetinde, "'ilelebet denecek kadar' uzun, belli bir müddet verilmesini" önerdi. Her halükârda kaç yıl ifade edilirse edilsin Amerikalıların teklifi reddedeceği düşünülüyordu. Amerika'nın şartlarının etkisi, bunların kabul edilip edilmeyeceği değerlendirildiğinde (her şeyin düzelebileceğini ileri sürerek "geride kalanları şaşırtan") Togo hariç herkes Japonya'nın "üçüncü sınıf bir ülke olacağında" mutabıktı.

Başbakan toplantıya, toplantı sabaha kadar sürse bile 1 Kasım'da bir karara varılacağını beyan ederek nokta koydu. Üç seçenek sundu. Birincisi Japonya'nın savaştan kaçınması ve büyük zorluklardan geçmesiydi. İkincisi hemen savaş kararı alınmasıydı. Üçüncü ise savaş kararı alınması ve askerî hazırlıklar ile diplomasinin beraber yürütülmesiydi.[87] Toplantıda bu aşamada bile hiç olmazsa çabucak uzlaşma sağlanarak bir çeşit anlaşma yapılabileceği umudu dile getirilmiş olsa da askerî temsilcilerin bu yönde ne isteği ne de beklentisi vardı.

1 Kasım 1941 gününde imparatorluk sarayında düzenlenen, 1937'den o yana yapılan altmış altıncı İrtibat Şurası tarihi bir toplantıydı.[88] On yedi saat sürdü, tansiyon yüksekti ve hararetli tartışmalar yaşandı. Sona erdiğinde savaş çıkacağının kesin olduğu söylenebilirdi.

85 Ike, s. 198.

86 Ike, s. 197–198.

87 Ike, s. 198–199.

88 Konferansa yapılan katkılara dair tüm alıntılar aksi belirtilmediği takdirde Ike, s. 199–207'den alıntılanmıştır.

V

Tojo'nun toplantı öncesinde, 30 Ekim'de sunduğu tekliflerin üçüncüsü olan askerî harekât hazırlıkları tamamlanırken müzakerelere devam etme önerisi etrafında bir görüş birliği tesis etme gayretleri başarıya ulaşamadı. Kara kuvvetleri bakanlığı teklife sahip çıkarken stratejik planlamayla ilgili hususlarda doğrudan imparatora bağlı olan Genelkurmay destek vermedi. Sugiyama müzakerelerin sona erdiği, askerlerin moralinin tehlikede olduğu, geri çekilemeyecekleri, tek seçeneğin savaş olduğunda ısrarcıydı. Hâliyle Kara Kuvvetleri Komutanı'nın pozisyonu netti ve Başbakan'ınkinden farklıydı. Sugiyama'ya göre İrtibat Şurası'nın üç teklifin ikincisini, hemen savaşa girmeyi benimsemesi gerekiyordu. Tojo önceki gün gecenin geç saatlerinde yaptığı görüşmede Maliye Bakanı Kaya ve Planlama Kurulu Başkanı Suzuki'yi üçüncü seçeneğini desteklemeye ikna etmeyi başarmıştı. Gelgelelim yalnız Dışişleri Bakanı Togo ilk seçeneği yani uzun soluklu mahrumiyetin bedelini göze alarak savaştan imtina etmeyi yeğliyordu. Deniz Kuvvetleri'nin yeni bakanı geç saatlerdeki tartışmada da hazır bulunan Shimada'nın ise kendi gündemi mevcuttu. Bakan kritik kararın arifesinde savaşa onayını kara kuvvetleri ve kamunun çelik kullanımında kesintiye gidilerek donanma için tahsisatında büyük artış şartına bağlı kıldı. İrtibat Şurası'nın ilk yarısını tam da bu husus işgal edecek, birkaç saatlik tartışma sonrası Shimada'nın talebi üzere çözülecekti. Böylelikle kara kuvvetleri gibi donanma da savaşa hazırdı.[89]

Çelik tahsisatı meselesi çözüldükten sonra yetkililer Tojo'nun teklif ettiği üç seçeneği masaya yatırdı. Önceki tartışmalarda karara bağlanamamış bölümler yeniden su yüzüne çıktı. Tartışmalar önce ilk teklif olan savaşa girmemeye odaklandı. Maliye Bakanı Kaya birkaç kez donanmayı uzun vadede başarı şansına ikna etmeye çalıştı. "Şu anda olduğu gibi süreci savaşa girmeden devam ettirebilirsek ve üç yıl sonra Amerikan donanması bize taarruza girişirse Donanma'nın savaşı kazanma şansı olacak mı olmayacak mı?" sorusunu yöneltti. Nagano "Kim bilir." yanıtını verdi. Kaya bir kez daha Japonya'nın bir deniz savaşını kazanıp kazanamayacağını sordu. Deniz Kuvvetleri Komutanı sadece "Hazır temelleri atılmışken şimdi savaşa girmek üç yıl sonra

89 Morley, *The Final Confrontation*, s. 255–258; Toland, *The Rising Sun*, s. 124.

olacağından daha kolay olur." görüşünü yeniden dile getirdi. Kaya tatmin olmamıştı. "Üçüncü yılında zafer şansı olacaksa savaşa girilmesinde sorun olmaz." diye konuştu. "Ne var ki Nagano'nun açıklamasına göre zafer kesin değil. Ayrıca Amerika'nın bize savaş açma ihtimalinin çok az olduğunu düşünüyorum. Bu yüzden şimdi savaş açmanın iyi bir fikir olduğunu düşünmüyorum." Togo, Maliye Bakanı'na arka çıktı. Nagano geleceğin müphem olduğuna işaret etti. Amerika üç yıl sonra güçlenmiş olacaktı. Kaya, "Öyleyse ne zaman savaşa girip kazanabiliriz?" diye sertçe karşılık verdi. Nagano tam da bu soruyu bekliyordu. Donanma komutanı hararetle çıkıştı: "Şimdi! Savaşa girmek için daha iyi bir zaman gelmeyecek." Suzuki, Nagano'yu destekledi. Kaya ikna olmamıştı ancak ilk seçenekten de vazgeçmişti. Böylece tüm kayıpları göze alarak savaştan çekilme teklifi sizlere ömürdü. Teklif, kabulünün Japonya'yı yıllar boyu sürecek sıkıntılara ve yoksunluğa mahkûm edeceği varsayımıyla ilişkilendirildiğinden pek çekici bir öneri değildi. Neredeyse formalite icabı olarak hemen ekarte edilmişti. Kaya önceki akşam Tojo ile görüşmesinde üçüncü teklifi hâlihazırda kabul ettiğinden toplantıda izlediği tutum ekseriyetle etkileme amaçlıydı.

Ardından sıra, hemen savaşa girmeyi öneren ikinci teklife geldi. Sugiyama, ordunun duruşuna dair bir açıklamada bulundu. Karacılar müzakerelerin başarıya ulaşabileceği umudundan vazgeçmişti; Amerika, İngiltere ve Hollanda'yla Aralık ayının başında savaşa girmeye kararlıydı. Amerika'yla müzakereler o zamana dek devam edebilirdi ancak Japonya'ya savaşta avantaj sağlama vesilesi olarak yapılacaktı ve Almanya ile İtalya'yla bağlar kuvvetlendirilmeliydi. Kaya ile Togo hemen itiraz etti. Japonya'nın uzun tarihinde muazzam bir milattı bu. Söz konusu olan milletin bekasıydı. "Diplomatik üçkağıda başvurmamızı istemeniz inanılır gibi değil. Hilekarlık yapmamızın imkânı yok." dediler. Bir kez daha müzakere teşebbüsünde bulunulmasında ısrar ettiler. Kara Kuvvetleri'nin dobra ve açık sözlü kurmay başkan vekili, ince ayrıntılara ve entelektüel zarafete meyilli olmayan Osamu Tsukada'nın sabrı taştı. Daha fazla müzakere çağrılarına katlanamıyordu. 1 Aralık'ta savaşa girileceği yönünde hemen savaş kararı alınmasını ve ancak ondan sonra diplomasi işinin konuşulabileceğini söyledi. Nagano'nun yardımcısı, donanmanın kurmay başkan vekili Seiichi Ito bir anda ortaya yeni bir tarih attı. "Deniz Kuvvetleri'ne kalırsa 20 Kasım'a

kadar müzakere yapabilirsiniz." diyerek tartışmaya katıldı. Tsukada söze yeniden dahil oldu. "Kara Kuvvetleri olarak ancak 13 Kasım'a kadar müzakere yapılabilir diyoruz." Komutanlar evvelden tartışılmamış tarihler ortaya atıyor ve müzakerelere önceden tasavvur edilenden çok daha az mühlet biçiyordu. Togo afallamıştı. "Diplomasinin başarıya ulaşmasını imkânsız kılacak mühlet ya da şartları kabul edemem. Savaşa girme fikrinden vazgeçmeniz lazım belli ki." itirazında bulundu.

O an itibarıyla ikinci teklif (hemen savaş kararı alınması) ile üçüncüsü (müzakerelerin ve savaş hazırlıklarının aynı anda yürütülmesi) arasındaki tartışmayı ayırmak imkânsızdı. Tojo ile Dışişleri Bakanı kara kuvvetlerinden "diplomasiyle başarı elde edilebilirse savaştan vazgeçeceğiz" garantisi istedi. Tsukada "Mümkün değil." karşılığını verdi. Kuvvet komutanları bu taahhüdün askerî hazırlıkları karıştıracağında mutabıktı. Shimada yardımcısına alçak sesle, müzakerelerin savaş patlak vermeden önce iki gün kadar devam ettirilebileceğini söylediğinde Tsukada kendisine sertçe çıkıştı: "Çeneni tutar mısın? Az önce söylediğin olacak şey değil." Herkesin asabı bozulmaya başlamıştı. Tojo yirmi dakikalık ara teklif etti. O süre boyunca kara ve deniz kuvvetleri harekât planlama başkanları Tanaka ile Fukudome çağırıldı. Nihayetinde müzakerelerin savaşın başlangıcından beş gün öncesine kadar devam edebileceğinde uzlaşıldı. Savaşın başlangıcı olarak 30 Kasım tarihi belirlendi. Tsukada daha fazla baskı üzerine savaşın 30 Kasım gece yarısında başlamış olacağını kabul etti. Kararın tam zamanı kesinleştirilmişti. O tarihe dek diplomasi başarı kazanırsa savaş iptal edilecekti. Ancak bu kısa süre içinde diplomatik bir başarı kazanılamazsa Japonya savaşa girecekti.

Saat akşamın 10'u olmuştu ve toplantı on bir saattir sürüyordu. Daha müzakere şartları meselesi konuşulmamıştı. Temel meselelere dair iki gün önce üzerinde uzlaşılan plan masaya yatırıldı. Tasarı Japonya ile Amerika'yı ayıran meselelere dair kapsamlı bir anlaşma öngörüyordu. Çin'de asker konuşlandırılması hususundaki tek taviz bu görevlendirmenin yirmi beş yılla sınırlandırılmasıydı. Çinhindi'ndeki askerlerin de "Çin hadisesi" çözüldükten ve Uzak Doğu'da "adil bir barış" tesis edildikten sonra tahliye edileceğinde uzlaşıldı. Ticarette fırsat eşitliği ilkesi dünya çapında uygulanması (fiiliyatta pek mümkün gözükmüyordu) şartına bağlı olarak kabul edildi. Üçlü Pakt hususunda,

Japonya'nın eyleme geçmeye karar verme hakkı vurgulandı. Son olarak Japonya Amerika'nın "Dört İlkesinin" herhangi bir resmi anlaşmaya dahil edilmesini reddetmeyi sürdürdü.[90] Plan Amerika'nın hâlihazırda geri çevirdiği görüşler üzerinde çok az değişiklik teklif ediyordu. Hâliyle başarı şansı yok gibiydi. Ancak Togo'nun, bundan A Planı olarak söz edip komutanlara önceden hiçbir şekilde danışmadığı bir B Planı takdim etmesi toplantıdakileri şaşırttı. Sugiyama toplantı başlamadan evvel Tojo'dan, A Planı olarak ifade edilen tasarıda sunulan şartlarda taviz verilmeyeceği yönünde garanti istemiş ve elde etmişti. Şimdiyse masaya yatırılan B Planı tam da bunu öngörüyordu.

Togo'nun tasarladığı ve Tokyo'daki hem Amerikan hem de İngiliz büyükelçilerinin fikrini aldığı B Planı, kısa vadede savaşı önleyecek bir araç, Japonya'nın kabul edebileceği asgari şartların ifadesiydi. Dışişleri Bakanı A Planı'nın umut vadetmediğini ve onu temel alarak müzakere etmeye çalışmanın kendisini çıkmaza sokacağını düşünüyordu. Kısa bir belge olan B Planı'nda Çin hesaba katılmamış ve güneye odaklanılmıştı. Nihai ya da kapsamlı bir anlaşmadan ziyade (bu kadar kısa sürede böylesi bir anlaşma hazırlanması mümkün değildi) Amerika'yla ilişkilerin daha da kötüleşmesini engellemek için tasarlanmıştı. Japon askerlerinin Fransız Çinhindi'nin kuzeyinden hemen çekilmesi ve "Çin hadisesinin" halledilmesinden sonra da ülkenin tamamından ricat edileceği kabul ediliyordu. Japonya ile Amerika bu esnada Güneydoğu Asya'da Çinhindi haricinde askerî eylemde bulunmamaya söz verecekti. Tokyo ile Washington, Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan gerekli kaynakları emniyete almada iş birliği yapacak ve Amerika, Japonya'nın ticari ilişkilerinin Japon mal varlıklarının dondurulmasından önceki hâline yeniden tesisi için ihtiyaç duyduğu petrolü sağlayacaktı. Son olarak Amerika, Japonya ile Çin arasındaki barış gayretlerine engel olmayacaktı.[91]

Askeri temsilciler verilen tavizin boyutu karşısında şaşırmıştı. Sugiyama ve Tsukada Çinhindi'nden asker çekilmesini doğrudan reddetti. Kara Kuvvetleri'nin hem başkomutanı hem de kurmay başkan vekili inatçıydı; Dışişleri Bakanı A Planı'nı sürdürmeliydi. Buna Nagano da katılıyordu. Tsukada konuşmacıların savaş ve müzakere esaslarına

90 Morley, *The Final Confrontation*, s. 368–369 (9 numaralı ek).

91 Morley, *The Final Confrontation*, s. 368–369 (9 numaralı ek); Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 878.

ilişkin benimsediği görüşleri özetledi ve kafalarda soru işareti kalmış olabilir diye, nevi şahsına münhasır bir tavırla kendi bakışını ortaya koydu. Söze "Genel itibarıyla harbe girersek şansımız pek fazla görünmüyor." diyerek başladı. "Hepimiz sulh ile yolumuza devam etme şansımız olup olmadığını düşünüyoruz." Ne var ki, diye devam etti, "Statükoyu sürdürmek mümkün değil." Ardından tuhaf bir mantıkla şunu ekledi: "Bu sebeple ister istemez savaşa girmek zorunda olduğumuz sonucu çıkarılıyor." Tsukada bu noktaya kadar sadece ısınma turları atmıştı. Japonya'nın Amerika'ya karşı verilecek savaşta şansının parlak olmadığını kabul ederek söze başladı ve sonrasında milli kaderciliğe bağladı. "Ben, Tsukada, savaştan kaçınmanın mümkün olmadığına inanıyorum. Tam sırası. Şimdi savaşa girmesek dahi seneye ya da sonraki sene girmek zorundayız. Tam sırası. Tanrıların Memleketi Japonya'nın ruhu, savaşımızı ışığıyla aydınlatacaktır." beyanında bulundu. Kadercilikten, ordunun en iyi ihtimalin gerçekleşmesi umuduna dayanan iyimserliğine geçti. "Japonya'nın güney istikametinde hücumu kuvvetle muhtemel Almanya ile İtalya'nın İngiltere'yi mağlup etmesini sağlayacaktır ve Çin'in teslim olmaya mecbur edilme şansı da mevcut durumda olduğundan çok daha yüksek. O takdirde Rusya'yı dahi teslimiyete zorlayabiliriz. Güneyi alırsak Amerika'nın milli savunma kaynaklarına kuvvetli bir darbe indirebileceğiz. Yani demirden bir sur kuracak ve Asya'daki düşman devletleri teker teker yok edecek; bunun yanında Amerika ile İngiltere'yi de yeneceğiz." Askeriye dahilindeki seçkin sınıfın en önde gelen temsilcilerinden birinin düşünceleri bu şekildeydi. Tam anlamıyla delilikti bu.

Togo böylesi bir saçmalık karşısında geri adım atmadı. Tartışma bir kez daha alevlendi. Togo'nun istifa etmesi mümkün görünüyordu. Ancak bu istifa hükümeti devirirdi. Kurulacak yeni kabinenin savaşa muhalefet göstermesi mümkündü. Komutanları kısa bir araya daha sevk eden düşünce bu oldu, odaklanmalarını sağladı. Komutanlar özellikle ticari ilişkilerin yeniden tesisi, petrol kaynakları ve Çin ile yapılacak barışa Amerika'nın müdahil olmaması gibi meselelerde ufak tefek ifade değişiklikleri yaptı. Tüm bunlar hükümet değişikliğini tetiklemeden şartları mümkün olduğunca sertleştirmek üzere tasarlanmıştı. Komutanlar bu kısıtlı değişikliklerden her ne kadar memnun olmasalar da Togo'nun teklifini kabul etmek durumunda kaldılar. Oturumu 2

Kasım gecesi 01.30'da sona eren toplantıda "mevcut kritik durumun çözülmesi, [Japonya'nın] kendini koruması ve savunması, Büyük Doğu Asya Yeni Düzeni'nin tesisi için (...) Amerika, İngiltere ve Hollanda'yla savaşma" kararı alınmış, harekâtın başlatılması için son tarih Aralık ayının başı olarak belirlenmişti. Müzakereler başarıya ulaşırsa "savaş 1 Aralık'ta başlamayacak" ve harekât askıya alınacaktı.[92]

Togo ile Kaya muvafakat etmeden evvel potansiyel neticelerin bazıları üzerine düşünmek üzere birkaç saat mühlet verilmesini istedi. Ertesi gün öğle saatlerinde rıza gösterdiler. İrtibat Şurası'nda oy birliğiyle karar alınmış oldu. Tojo kendisine toplantının neticesini bildirdiğinde İmparator Hirohito Başbakan'a "bir anlaşma elde etmek için elinden gelen her şeyi yapmasını" tembihledi. Hürmetkâr Tojo imparatorun isteğini yerine getirmek için can atıyordu. Müzakerelerin başarıyla tamamlanma şansını yarı yarıya olarak belirledi. Dışişleri Bakanı Togo başbakana nazaran daha gerçekçiydi; başarı şansının en fazla yüzde on olduğunu düşünüyordu.[93]

5 Kasım sabahı 10.30'da Japonya'nın liderleri bu kez basının duyurmadığı, üç gün önce alınan kararın onanacağı İmparatorluk Şurası'na katılmak üzere imparatorun huzurunda sarayda bir araya geldi.[94] İrtibat Şurası'ndaki hararetli atmosferin aksine bu kez ihtilaf yaşanmadı. Ancak İmparator dahil katılan herkes kederli ve kaygılı görünüyordu.[95]

Tojo konuşmasına katılımcılara, 6 Eylül'de üzerinde uzlaşılan "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" tasarısının yeniden gözden geçirilmesinin arka planını anımsatarak başladı. Aradan geçen tartışmaların neticesinde "savaşa gitme kararını şimdi almamız, askerî harekâtın başlangıcı olarak Aralık başını belirlememiz, tüm gayretlerimizi savaş hazırlıklarını tamamlamaya odaklamamız ve aynı zamanda kördüğümü diplomatik yollardan çözmeye çalışmamız gerektiği

92 Morley, *The Final Confrontation*, s. 263–264'te alıntılanmıştır.

93 Morley, *The Final Confrontation*, s. 264–265. Togo 1945 yılından geriye baktığında bir yandan icraatını savunmuş olsa da insaflı davranarak, o raddede savaşı önleme teşebbüsünün karşı karşıya olduğu imkânsız duruma dikkat çekti (Sheffield Üniversitesi Kütüphanesi, Japon Belgelerinin Tercümesi [Tokyo Savaş Suçları Mahkemesi için hazırlanmış], 306 numaralı Wolfson Mikrofilmi, Togo Hatıratları, Nisan–Ağustos 1945, 1 numaralı dosya).

94 Bix, s. 424.

95 Morley, *The Final Confrontation*, s. 266; Toland, *The Rising Sun*, s. 130.

sonucuna vardık." diyerek devam etti. Togo pek diplomatik manevra alanı kalmadığına dikkat çekti. Suzuki ile Kaya hammadde ve maliye durumlarına dair uzun açıklamalarda bulundu. Suzuki maddi kaynaklar bakımından savaşmanın "yerimizden kımıldamadan düşmanın üzerimizde baskı kurmasını beklemekten" yeğ olduğunu ileri sürdü. Kaya bir süre işgal bölgelerindeki "halkın hayat şartları üzerinde düşünecek vaktimiz olmayacak ve bu arada sözde sömürü siyasetini izlemek durumunda kalacağız." diye not düştü. Kuvvet komutanları savaş hazırlıklarına dair yorumda bulundu. Sugiyama bir kez daha, savaşın ertelenmesi hâlinde zamanın Japonya'nın aleyhine işleyeceğinin altını çizdi.

Danışma Konseyi Başkanı Hara bu noktada araya girerek alışılageldiği üzere İmparator namına sorular yöneltti. Çin'de asker konuşlandırılması hususuna Tojo yanıt verdi. Başbakan bir kez daha Japonya'nın savaşın başlangıcından bu yana bölgede yaptığı fedakarlıkları vurguladı. Çin'deki askerlerin çekilmesi Japonya'yı savaş öncesindeki durumundan çok daha kötü bir hâle getirirdi. Tojo, Çin hiç olmadığı kadar kudretli olur ve "Mançurya, Kore, Formosa'yı [Tayvan] bile yönetmeye kalkar." diye ekledi. "Ülkemizin sınırlarını ancak asker konuşlandırarak genişletebiliriz. Amerika bunu hoş karşılamıyor." Hara, Togo'nun A ve B planlarının ayrıntıları konusuna geçti. Togo, A Planı'yla bir anlaşma sağlamayı beklemediğini kabul etti. B Planı dahi ciddi engellerle karşılaşacaktı. Müzakerenin iki hafta mühleti kalmıştı. Dışişleri Bakanı "Ne yazık ki ufukta başarı umudu gözükmüyor." diye konuştu. Hara da bunu esefle karşılıyordu; bir kez daha müzakereyle barışın tesis edilmesinin önemini vurgularken "İçerideki siyasi durum sebebiyle ve kendimizi koruyabilmemiz için Amerika'nın tüm taleplerini kabul etmemiz mümkün. Mevkimizi korumamız lazım." sonucuna vardı. Danışma meclisi başkanı isabetli bir şekilde Çin savaşı hususunun sorunun kökünü teşkil ettiğini düşünüyordu. Ancak bu açmazdan acil çıkış yolu görülmüyordu. Japonya mevcut durumun devamına müsaade edemezdi. "Savaşa girmek için önümüze çıkan fırsatı şimdi elimizden kaçırırsak Amerikan diktasına boyun eğmek zorunda kalacağız. Hâliyle Amerika'yla önünde sonunda savaş başlatma kararı alacağız." İmparator bu toplantıda sessiz kaldı. Hara'nın Hirohito'nun hissiyatını aktardığına şüphe yoktu.

Tojo toplantıyı sona erdirdi. Savaşın ciddi meşakkatlere yol açacağını kabul etti. Yine nispeten daha az çekici bir alternatifi tasvir etti.

"Bundan iki yıl sonra ordu için kullanabileceğimiz petrol kalmamış olacak. Gemileri hareket ettiremeyeceğiz. Amerika'nın Güneybatı Pasifik'teki savunmalarını kuvvetlendirmesi, donanmasını genişletmesi, Çin hadisesinin bitmemesi gibi meseleleri düşününce sorunların bitmeyeceğini görüyorum. Kemer sıkmaktan, çile çekmekten bahsedebiliriz ancak halkımız ne kadar süre böyle bir hayata dayanabilir?" Başbakan "iki üç yıl daha harekete geçmez ve beklersek" Japonya'nın "üçüncü sınıf bir millet olmasından" korkuyordu.[96]

Savaşın nihai gerekçesi buydu. İki seçenek vardı: Amerika'nın idare ettiği bir dünyada barış içinde yaşamak ancak sefalet çekmek ya da yenilgiyle sonuçlanması muhtemel bir savaşa girmek ve bunun yanında milli gururu korumak.[97] İki seçenekten savaş yeğ görülüyordu. Tokyo'daki Amerika Büyükelçisi Joseph Grew'in ifade ettiği üzere Japonya "yabancıların baskısına teslim olmaktansa millet olarak hara-kiri"[98] riskini alırdı. Grew tespitine şu müphem ifadeyi ekledi: "Japonların muhakemesini Amerikan mantık standartlarıyla ölçemezsiniz."[99] Kritik İmparatorluk Şurası sona erdi. Diplomatik bir mucize yaşanmadığı sürece Japonya'nın savaşa gireceğinde mutabık kalındı. Hiçbir itiraz sesi yükselmemişti. İmparator resmen tasdik etti.

VI

Her şey diplomasinin kopma noktasına gelen son ipine bağlıydı. Togo son bir gayret namına, çırpınan Nomura'ya yardım etmek için bir hayli deneyimli diplomat Saburo Kurusu'yu mümkünse kısa süreli bir barış anlaşması ayarlamakla görevli hususi elçisi olarak Washington'a gönderdi. Ufak tefek, iki dirhem bir çekirdek Kurusu, Almanya'da büyükelçilik yapmış ve Üçlü Pakt'ı imzalamıştı. Ancak İngiliz kökenli

96 Şuraya ilişkin yukarıdaki alıntılar aksi belirtilmediği sürece Ike, s. 208–239'dan alınmıştır.

97 Iriye, *Origins*, s. 177–178.

98 *Hara-kiri* olarak bilinen *Seppuku*, feodal Japonya'da esasen samurayların şerefiyle hayatına son vermesi olarak ortaya çıkmış, özellikle İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın savaşı kaybetmesi sonrası yaygın biçimde görülen, karın kesilerek yapılan bir intihar şeklidir. (ç.n.)

99 Grew, s. 468–469 (Washington'a 03.11.1941 tarihli raporundan; günlüğüne 04.11.1941'de neredeyse kelimesi kelimesine not düşmüştür); *Japan II*, s. 703–704.

Amerikan eşi sayesinde aynı zamanda Amerika'ya da aşinaydı.[100] Pek olumlu işaret yoktu; Hull "en başından beri [Kurusu'nun] kendisini aldattığını hissetmişti."[101] Tokyo'da Tojo birkaç gün evvel yüzde elli olarak ifade ettiği başarı şansını yüzde otuza düşürdü. Başbakan elçisinden elinden gelenin en iyi yapmasını istedi.[102]

Bu esnada savaş hazırlıkları epey ilerlemişti. 1941 Mayıs'ında Amiral Isoroku Yamamoto, Pearl Harbor'a bir taarruz teklif etmiş (kendisi en nihayetinde bu saldırıyı yönetecekti), teklif Eylül'deki tatbikatlarda denenmiş ve planı 20 Ekim'de Nagano da kabul etmişti.[103] Bu genel taarruzun bir kolunu teşkil edecekti. Bu cüret isteyen teşebbüsle eşgüdümlü olarak sonrasında Malaya ve Filipinler'e kapsamlı bir taarruz düzenlenecek, ardından Hollanda Doğu Hint Adaları hedef alınacaktı. Dört ila sekiz ay içinde Japonya Amerika'yla daha uzun bir süre savaşmak yahut Washington'u kendi lehine bir müzakereye zorlamak için gereken Güneydoğu Asya ve Pasifik'in batısında hâkimiyeti ele geçirecekti. Stratejik hedef buydu. Bu esnada Japonların yayılmasının sonucunda Çin'e giden yardımın kesilmesiyle Çan Kay Şek'in mücadelesinin hayat damarının kuruyacağı varsayılıyordu. Nihayetinde Japonya'nın doğrudan kontrolünün dışında olsa da Almanların İngiltere ve Sovyetler Birliği'ne karşı askerî zafer elde etmesinden sonra Mihver güçlerinin, Avrupa'daki savaşın gittikçe uzayan keşmekeşiyle yorgun düşecek Amerika'ya savaş açacağı umuluyordu.[104] Kasım başı itibarıyla Japonların stratejik

100 Toland, *The Rising Sun*, s. 129, 136.

101 Hull, C. 2, s. 1062.

102 Toland, *The Rising Sun*, s. 129–130.

103 Morley, *The Final Confrontation*, s. 285; ayrıca bkz. Bergamini, C. 2, s. 1020–1022. İronik bir şekilde bu muhteşem saldırı planını tam da Amerika'yla savaşmaya muhalefet eden Yamamoto ta 1940 Kasım'ında tasarlamış, imparatorun dikkatine sunmuş ve Hirohito alaka göstermişti. İmparator 1941 Ocak'ında planın uygulanmasına dair araştırma yapılmasını emretmiş, araştırma neticesinde "taarruzun muazzam tehlikeli olacağını ancak makul bir başarı şansının bulunduğu" ifade edilmişti (Bergamini, C. 2, s. 954–955 ve 1 numaralı not). Bu yönde bilgi sızmış olmalı (bkz. Prange, s. 31) zira Grew hâlihazırda 27 Ocak 1941'de Washington'a şunu iletmişti: "Japonların Amerika'yla anlaşma sağlanamazsa Pearl Harbor'a tam tekmil bir sürpriz taarruz planladığı minvalinde dedikodular dolaşıyor." (Grew, s. 368). Ayrıca bkz. Hull, C. 2, s. 984; *FRUS*, 1941, s. 17. Yamamoto'nun bir portresi için bkz. Mark Weston, *Giants of Japan: The Lives of Japan's Greatest Men and Women*, New York/Tokyo/Londra, 1999, s. 190–200.

104 Iriye, Origins, s. 170–171.

planı son hâlini almaya başlamıştı. Müşterek Donanma Başkomutanı Yamamoto 3 Kasım'da "Japon İmparatorluğu, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Hollanda ile savaş çıkmasını beklemektedir." ifadesiyle başlayan gizli harekât emrini onayladı.[105]

Kuvvet komutanlarının her gün bilgilendirdiği İmparator gelişmelerden tümüyle haberdardı ve taktiksel detaylara olağanüstü dikkat gösteriyordu. Hirohito 4 Kasım'da istisnai bir şekilde, kuvvet komutanları ile başbakana soruların sorulduğu Yüksek Savaş Konseyi'nin uzun toplantılarından birine katıldı.[106] Hâlâ kuşku ve kaygıdan harap düşmüş hâldeydi. Savaşın neticelerinden korkuyordu. Ayrıca askerî harekâtların önemli detaylarıyla da ilgileniyordu. Bu şüphe ve endişelerinin haklı gerekçeleri vardı. Taarruz için ne kadar kusursuz bir plan hazırlanmış olursa olsun genel stratejinin kusurları bulunuyordu. Stratejiyi oluşturan unsurların gereğinden çok daha fazlası Japonya'nın kontrolünde değildi ve çoğunun gerçekleşmesi en iyi ihtimalin yaşanmasına bağlıydı. Ancak İmparator kendi içinde ne gibi kaygılar yaşarsa yaşasın Kasım ortasında stratejik harp planını onadı.[107]

Nomura ile Kurusu azami cesaret gerektiren bir vazifeyle karşı karşıyaydı. Üstüne üstlük Tokyo-Washington hattındaki gizli trafiğin tamamında olduğu gibi Amerikan istihbaratı A ve B planlarını ele geçirilmiş, deşifre etmiş ve Hull'a göndermişti. Bununla beraber Togo'nun Nomura'ya gönderdiği gizli talimatların yanlış tercümelerle tahrifata uğraması, Japonların ikili oynadığına dair mevcut kuşkuyu arttırdı.[108] Tahrifat olsun ya da olmasın ele geçirilen yazışmaları yanlış anlamak mümkün değildi: Japonya yakın gelecekte çıkacak bir savaşa hazırlanıyordu.[109] Dışişleri Bakanlığı'nda Stanley Hornbeck, Hull'a Tokyo Büyükelçisi Grew'in Japonların savaştan kaçındığını ciddiye alma ricalarını görmezden gelmesi tavsiyesinde bulundu. Ele geçirilen istihbarattan Japonya'nın barıştan söz etmesine rağmen savaşa hazırlandığını bilen, Grew'in Japonların

105 Feis, s. 296'da alıntılanmıştır; (nüanslı bir çevirisi) Bergamini, C. 2, s. 1041.

106 Bix, s. 423; Morley, *The Final Confrontation*, s. 265.

107 Bix, s. 421–422.

108 Toland, *The Rising Sun*, s. 132–135'teki örnekler. (s. 133'teki) Notta kasti olarak yanlış tercüme edildiğine dair bir kanıt olmadığı ifade ediliyor. Ayrıca Butow, s. 335 ve 38. notta "Tahrifatın Japonya'nın gerçek niyetlerini esasen çarpıtmadığı" belirtiliyor.

109 Hull, C. 2, s. 1056–1057, 1060.

niyetine çok kolay güvendiğini düşünen inatçı Hornbeck ikna olmamıştı. Amerikan Dışişleri Bakanı Tokyo Büyükelçisi'nin aksine Uzak Doğu Dairesi'nin yöneticisi Hornbeck'i dinliyordu.[110]

Tüm bunlara rağmen başlarda hâlâ tavizle müzakere elde etmeye çalışanların zayıf umudu makul görülebilir. 15 Kasım itibarıyla A Planı tahmin edileceği üzere artık reddedilmişti.[111] Ancak Amerikan hükümeti hâlâ zaman kazanmaya çalışıyordu. Ayrıca Roosevelt yönetiminden tek ses çıkmıyordu. Hull ile Dışişleri Bakanlığı uzlaşma ihtimalini köreltirken Başkan hâlâ anlaşmaya açık olduğu izlenimini veriyordu. Askerî danışmanları Roosevelt'e Japonya'ya ihtiyatla yaklaşması ve Almanya'yı mağlup etmeye odaklanması uyarısında bulunuyordu. Başkan bu yüzden Dışişleri Bakanı ve bariz bir şekilde kayıtsız kalan Savaş Bakanı Henry Stimson'a intikal olmayacağını altı aylık ateşkes teklif etmeyi düşündüğünü söyledi. Roosevelt 10 Kasım'da Japon büyükelçisini kabul ettiğinde "muvakkat anlaşma" olarak ifade ettiği bir mutabakat ihtimalini çıtlattı. İkili bir hafta sonra bu kez (10 Kasım'da Amerika'ya varan) Kurusu'nun da hazır bulunduğu görüşmede tekrar buluştuğunda Başkan kritik Çin meselesinde bir dönüm noktası ihtimalini ortaya attı. Başkan, Amerika'nın Çin-Japon ihtilafında müdahil olma yahut arabuluculuk yapma niyetinde olmadığını ifade etti. Nomura'nın mesajına göre Başkan Amerika'nın anlaşmayı teşvik etmedeki rolünü tarif etmek için "takdim edici" ifadesini icat etmişti. Kurusu, Tokyo'ya Roosevelt'in "Japon-Amerikan anlaşmasına epey hevesli" olduğunu bildirdi. Nomura o kadar yüreklenmişti ki şahsi teşebbüsüyle Japonya'nın askerlerini çekmesi karşılığında Amerika'nın dondurulan Japon varlıklarını serbest bırakmasını teklif etti. Tokyo Nomura'nın çok ileri gittiğini düşünüyordu. Togo, Nomura'yı ikaz etti, (Kurusu'nun Tokyo'ya tamamıyla kabul edilemeyebileceğini hâlihazırda söylediği) B Planı'nı yeniden teklif etmesi talimatını verdi.[112] Nomura talimata uyarak 20 Kasım'da Hull'a B Planı'nı sundu. Diplomatik piyesin son perdesi bu şekilde açıldı.

110 Washington'da Dışişleri'nin tonundaki farklılık için bkz. Grew, s. 468–469 (03.11.1941); Morley, *The Final Confrontation*, s. 310–311.

111 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 855–866; *Japan II*, s. 729–737; Hull, C. 2, s. 1058–1062; Feis, s. 303–305.

112 Feis, s. 307–308; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 863–864; Ike, s. 251 (Togo'nun İrtibat Şurası'na 20.11.1941 tarihli raporu); Hull, C. 2, s. 1063–1064; Morley, *The Final Confrontation*, s. 301–305.

Hull'un B Planı'nı soğuk karşılaması Nomura ile Kurusu'yu umutsuzluğa düşürdü. Amerikan Dışişleri Bakanı, halkının Japonya ve Nazi Almanyası'nı dünyayı aralarında paylaşmak üzere bir ittifak hâlinde olarak gördüğünü açıkça ifade etti. Üçlü Pakt'ın bu hissiyatı kuvvetlendirdiğini söyledi. Hull kapalı kapılar ardında mevcut teklife karşı tamamen menfiydi. Teklifin ültimatom niteliğinde olduğunu düşünüyordu; hatta şartlara dair "hiçbir Amerikalı yetkilinin kabul etmeyi tahayyül dahi edemeyeceği kadar abesti" yorumunda bulunacaktı.[113]

Şahsi görüşleri ne olursa olsun Bakan Hull, B Planı'nı anında reddetmedi. Aslında 25 Kasım tarihli nihai taslağında Amerika'nın yanıtı şaşırtıcı biçimde uzlaşmaya yönelikti.[114] Roosevelt'in Hull'a bir hafta önce gönderdiği el yazısı not dikkate alınarak Başkan'ın Kasım başında Nomura'yla görüşmesinde değindiği gibi bir "muvakkat anlaşma" teklif ediliyordu. Başkan'ın özet niteliğinde net bir şekilde ifade ettiği üzere Japonya kıtaya intikalini durduracak ve Amerika Avrupa'daki savaşa müdahil olsa dahi Üçlü Pakt'a başvurmayacaktı. Amerika ise karşılığında Japonya ile iktisadî ilişkilerini sürdürecek ve Japonya ile Çin arasında müzakerelerin başlangıcı için aracılık yapacaktı.[115] Askerî idare Filipinler'deki savunmaları kuvvetlendirmek için zaman kazanmaya odaklı fikri destekliyordu. Bu noktada Japonların B Planı ile ABD Dışişleri'nin dahil etmeye çalıştığı, Başkan'ın muvakkat anlaşma fikri arasında ortak zemin bulunabilirmiş gibi göründü.[116] Ne var ki akşamın ilerleyen saatlerinde Hull bu ihtimalden vazgeçmişti. Çinliler bekleneceği üzere Japonya'ya karşı herhangi bir taviz vermeye şiddetle karşıydı. İngiltere, Hollanda ve Avusturalya hükümetleri pek alaka göstermiyordu.[117] Her halükârda Dışişleri Bakanı'nın, Japonlarla

113 Hull, C. 2, s. 1069–1071 (alıntı s. 1070); Butow, s. 336–338. Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 880'de "Japonların birçok bakımdan Amerikan Dışişleri'nde mevcut görüşlerle benzeşen önerileri karşısında Bakan Hull'un böylesi öfkelenmesini" eleştiriyor. Spotswood (s. 450–451'de), Özellikle de Çinhindi'ndeki Japon askerleri in sayısının gittikçe arttığı göz önünde bulundurulduğunda Hull'un muhakemesini savunuyor.

114 *FRUS*, 1941, s. 635–636 (nihai taslak s. 661–664); Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 881–882.

115 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s, 872.

116 Hull, C. 2, s. 1072–1073.

117 *FRUS*, 1941, s. 640, 650–651, 655–656, 659–661, 666; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 209–211.

Amerika'nın şartlarından taviz verilmemesi haricinde herhangi bir şekilde uzlaşmada gönülsüzlüğü büyük ölçüde azalmamıştı. Aksine Tokyo'dan Nomura'ya, 22 Kasım'da gönderilen müzakerelere verilen mühleti 25 Kasım'dan ayın 29'una çekerken "bu mühletin kesinlikle değişemeyeceği; söz konusu tarihten sonra sistemin kendi kendine harekete geçeceğinin" altını çizen mesajının ele geçirilmesiyle Hull'un uzlaşmaya isteksizliği artmıştı. Dışişleri Bakanlığı'nda muvakkat anlaşmaya varılabileceğine yönelik bir umut kaldıysa bu mesaja duyulan öfkeyle ortadan kalkmış olmalı.[118]

"Muvakkat anlaşma" teklifine Amerika'nın Çin'i harcayarak Japonya'ya karşı yatıştırma siyaseti izleyeceğinden korkan Çan Kay Şek'in aşırı tepkisi Hull'un fikrini değiştirmesine özellikle yol açmıştı.[119] Churchill'in Roosevelt'e gönderdiği Çan'ı destekleyen ve İngiliz tarafının Çin'in mağlup olacağı kaygısını ifade eden mesajı, Hull'un "muvakkat anlaşmayı" reddetmesinin haklılığını ortaya koydu.[120] Dışişleri Bakanı, "Japonya'nın muvakkat anlaşmayı kabul etmesinin pek dişe dokunur olmayan muhtemel sonuçları, anlaşmanın yol açtığı riskleri, özellikle de Çinlilerin morali ve direnişinin yıkılması, hatta Çin'in parçalanması riskini göze almaya değmez." sonucuna vardı.[121] Diğer yandan Roosevelt 26 Kasım'ın erken saatlerinde bile "muvakkat anlaşmanın" sağlanabileceğine işaret ediyor, Çinlileri sakinleştirebileceğini söylüyordu. Başkan'ın ruh hâli kısa süre sonra, Tayvan'ın güneyinde 50.000 kadar asker taşıyan Japon konvoyunun gözlemlendiği raporları kendisine iletilince görülebilir şekilde bozuldu. Roosevelt gördüklerinin Japonların kötü niyetinin kanıtı olarak kabul etmiş ve hiddetlenmişti. Bunun "durumu tamamen değiştirdiğini" söyledi. Hull hemen

118 *The 'MAGIC' Background of Pearl Harbor*, C. 4, Washington, 1978, Ek, s. A89. Başkan 25 Kasım'da yakın danışmanlarına "muhtemelen gelecek pazartesi [1 Aralık'ta] saldırıya uğrayacağımızı zira Japonların uyarıda bulunmadan taarruza geçmeleriyle ünlü olduğunu ve asıl meselenin nasıl tepki vereceğimiz olduğunu" söyledi. Roosevelt "kendimizi çok tehlikeye atmadan Japonları ilk ateşi açan taraf olmaya nasıl sevk edeceğimizi" meşakkatli bir sorun olarak görüyordu. (Yale Üniversitesi Kütüphanesi, Henry L. Stimson Günlükleri 1909–1945, 7 numaralı makara, 25.11.1941 tarihli kayıt).

119 *FRUS*, 1941, s. 660–661; Stimson Günlükleri, 7 numaralı makara, 26.11.1941 tarihli kayıt.

120 *FRUS*, 1941, s. 665.

121 Hull, C. 2, s. 1081.

ardından Beyaz Saray'a giderek "muvakkat anlaşmadan" vazgeçilmesini önerdi. Bunun yerine Japonlara yeni ve "kapsamlı, basit bir genel barış anlaşması" teklif edilmeliydi. Roosevelt Hull'un önerisini kabul etti.[122]

Hull'un ne komutanlara ne de İngiliz temsilcilere yahut diğer gayriresmî müttefiklere danışmadan hazırladığı teklif, Kurusu ile Nomura'ya aynı gün akşamüstü saatlerinde sunuldu. Teklifin on maddesinde Amerika'nın, önceki müzakere teşebbüslerinin başarısızlıkla sonuçlanmasına sebep olan temel ilkeleri taviz verilmeden yeniden ileri sürülüyordu. Beyaz Saray evvelden ileri sürdüğü tekliflerin hepsinden çok daha sert bir tonda yeni taleplerde bulunuyordu.[123] Özetle Japonya'nın Çin ve Çinhindi'nden askerlerini çekmesi, sınır ötesi hak iddialarından ve Boksör Ayaklanması'nı[124] müteakiben yeni yüzyılın başlangıcına dayanan tavizlerinden vazgeçmesi, Çin'de Çan Kay Şek'in hükümeti haricinde bir idare tanımaması ve Üçlü Pakt'ı fiilen ilga etmesi isteniyordu. Japonların bu talepleri yerine getirmesi karşılığında Amerika dondurduğu Japon varlıklarını serbest bırakacak ve iktisadi ilişkilere yeniden istikrar kazandıracak yeni bir ticari anlaşma üzerine çalışacaktı. Hull teklifin Pasifik'te barışın tesisi yolundaki uzun vadeli tartışmaların yolunu açabileceğini ileri sürdü. Samimiyetten uzak bir ifadeydi bu. Zira Bakan müzakerelerin çuvalladığına emindi.[125] Amerikan bakan, teklifin Tokyo'da katiyen reddedileceğinin farkında olan ve talepleri hafifletmek üzere gayriresmî

122 Hull, C. 2, s. 1074–1076, 1082; Toland, *The Rising Sun*, s. 140–143; Morley, *The Final Confrontation*, s. 305–307, 309; Carr, s. 163; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 208–212; Stimson Günlükleri, 7 numaralı makara, 27.11.1941 tarihli kayıt.

123 *Japan II*, s. 766–770; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 896–897'deki metin; *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (III. Kısım)*, Japon Monografları, 147, 9 numaralı ek (http://www.ibiblio.org/pha/monos/147/147app09.html). Beyaz Saray'ın talepleri altı ay önce 21 Haziran'da (bkz. *Japan II*, s. 483–485) sunulan tekliflerden çok daha sertti. Amerikan tarafı bu teklifi "Uluslararası ilişkilere dair Bakan Hull'un birçok kez ifade ettiği ilkelerin tavize mahal vermeyen şekilde yeniden ifadesi" olarak tanımlamıştı. (Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 632).

124 Kasım 1899-Eylül 1901 arasında, Batılıların Çin üzerindeki nüfuzuna karşı Boksör Cemiyeti tarafından başlatılan ayaklanma. Ayaklanmayı Çin'in Qing Hanedanı desteklemiş olsa da ABD, Almanya, Avusturya-Macaristan, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya ve Rusya'nın "Sekiz Devlet İttifakı" isyanı bastırmış ve Çin'den ağır tazminat talep etmiştir. (ç.n.)

125 Morley, *The Final Confrontation*, s. 313–315, 317–318; Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 893, 898; Hull, C. 2, s. 1081–1084; Carr, s. 163–164; Bix, s. 428.

olarak tartışmak isteyen dehşet hâlindeki Japon heyetine "Elimizden ancak bu geliyor." dedi.[126] Hull "Japonların cidden teklifimizi kabul edeceğini hiç düşünmedik" diye itiraf edecekti.[127]

Tahmin edileceği gibi 27 Kasım'da telgraf Tokyo'ya ulaştığında "On Madde" ültimatom hatta hakaret olarak görüldü.[128] Japon liderleri hem sinirlenmiş hem de afallamıştı. Hepsinden öte Çin'den topyekûn çekilmeleri yönündeki talep Japon idaresini öfkeden deliye döndürdü. Japon liderler bunun Mançurya'yı da kapsadığını, bu yüzden 1931 öncesi döneme geri dönüleceği ve Japonya'nın ekonomisine darbe vurulacağı anlamına geldiğini düşündüler. Hull esasen bu kadar spesifik düşünmemişti. Amerikan bakan Mançurya meselesi acil çözülmesi gerekenler arasında görmüyordu.[129] Teklif taslağı yetersiz ve alelacele şekilde hazırlandığından yanlış anlamalara yol açmıştı. Tokyo'yu sahiden de rahatsız etmişti. Ancak Japonya'nın vereceği yanıt üzerinde kayda değer bir etkisi olmaması muhtemel.

Savaşa girmekten kaçınılabileceği umuduyla müzakerelerin devam ettirilmesinde ısrar edenler ortada kalakalmış gibi hissediyordu. Özellikle kara ve deniz kuvvetlerinde harp kararı alınmasını talep edenler ise "Hull Notası'nın" (ileride böyle anılacaktı) Hızır gibi yetiştiğini düşünüyordu. Hususiyetle kara kuvvetleri B Planı'nın uzlaşma yolunu açabileceğinden endişe etmişti. Japon tarafının taleplerine, petrol kaynaklarına ilişkin planın kabul edilmesi ihtimalini fiilen baltalayacak katı yeni şartlar konmasını istemişti.[130] Şimdi Genelkurmay derin bir nefes alıyor, hatta mutluluk duyuyordu. Hull'un teklifine şu şekilde

126 Toland, *The Rising Sun*, s. 143'te alıntılanmıştır.

127 Morley, *The Final Confrontation*, s. 313'te alıntılanmıştır.

128 Bkz. Tojo'nun savaş sonrası Uluslararası Uzak Doğu Askerî Mahkemesi'ne verdiği ifade. Dönemin Kara Kuvvetleri Bakanı ifadesinde, Amerika'nın teklifinin ültimatom olarak görüldüğünü ve "herkesin taleplerin böylesi ağır oluşuna şaştığını" ifade etmişti (*Political Strategy Prior to the Outbreak of War (IV. Kısım)*, Japon Monografları, 150, 3 numaralı ek (http://www.ibiblio.org/pha/monos/150/150app03.html)). Togo 28 Kasım'da Nomura ile Kurusu'ya gönderdiği telgrafta "beklenmedik ve ziyadesiyle esef verici bu küçük düşürücü teklif" olarak bahsetti. (*The 'MAGIC' Background of Pearl Harbor*, 4. cilt, s. 84–86 ve ek, s. A118). Nomura bundan iki gün önce, Hull On Madde ile karşılarına çıktığında kendisi ve Kurusu'nun "afalladığını" belirtmişti. (C. 4, Ek, s. A102–103).

129 Toland, *The Rising Sun*, s. 145.

130 Morley, *The Final Confrontation*, s. 315–317; Ike, s. 256–257.

bir tepki geldi: "Mucize gibi... Artık İmparatorluk son adımı atacak ve savaşa girme kararını alabilecek. Müthiş oldu, sahiden müthiş!"[131]

29 Kasım sabahında Tojo ve dört bakanıyla görüşen sabık başbakanlar gibi bir dizi "kıdemli devlet adamı" askerî çatışmanın neticelerine duydukları dehşet sebebiyle, Japonya uzun soluklu fakruzaruret hâline düşecek olsa dahi müzakerelere devam edilmesi ve savaşa girilmemesine yönelik son yakarışta bulunanlar arasındaydı. Ancak Togo dahi müzakerelerin yolun sonuna vardığını çoktan kabullenmişti. Artık Tojo da hararetli bir şekilde askerî harekâtı destekliyordu. Kuşkuları ne olursa olsun hazır bulunanların hiçbiri ciddi itirazda bulunmadı.[132] Kara kuvvetleri bakanı savaştan sonra, toplantıda ifade edilen kanının "Bağımsızlık için mücadele vereceksek nihayetinde kaybedecek bile olsak savaş açmalıyız" mahiyetinde olduğunu söyleyecekti.[133]

İmparatorun hâlâ kaygıları vardı. Kardeşi Prens Takamatsu 30 Kasım'da Hirohito'yu imparatorluğu savaşa sokmamaya ikna etmeye çalıştı. Ancak İmparator aynı gün ilerleyen saatlerde savaş hazırlığını soruşturmak için donanma komutasını çağırdığında Deniz Kuvvetleri Bakanı Shimada zafer kazanacaklarına inandığını dile getirdi. Nagano kendisine donanmanın altı uçak gemisini ihtiva eden büyük görev gücünün hâlihazırda okyanusta ve Pearl Harbor'a doğru yola çıkmış olduğunu iletti. Kapalı zarf usulüyle talimat verilen donanma 26 Kasım sabahı saat 06.00'da Güney Kuril Adalarının uzak bir köşesindeki Hitokappu Körfezi'nden denize açılmış ve şimdi Pasifik'te yolu yarılamıştı; Hawaii'den 1.800 deniz mili kadar uzaklıktaydı.[134] Nagano zaten önceki akşam İrtibat Şurası'nda gönülsüz bir şekilde, kısık sesle "harekâtın 8 Aralık'ta başlayacağını" söylemişti. Başbakan dahi bunu ilk kez duyuyordu. Sürpriz unsuru hayati önem taşıyordu. Müzakerelere sadece eli kulağındaki saldırıyı gizlemek için devam edilecekti.[135]

131 Morley, *The Final Confrontation*, s. 320'de alıntılanmıştır.

132 Bix, s. 430; Toland, *The Rising Sun*, s. 176–179; Morley, *The Final Confrontation*, s. 324–326.

133 *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (İV. Kısım)*, Japon Monografları, 150, 4 numaralı ek (http://www.ibiblio.org/pha/monos/150/150app04.html).

134 Bix, s. 430–431; Iriye, *Origins*, s. 182; Ike, s. 262–263 (donanmanın limandan ayrıldığı saat yanlışlıkla sabah değil "akşam altı" olarak verilmiştir); Morley, *The Final Confrontation*, s. 332; Prange, s. 390; Bergamini, C. 2, s. 1057–1059.

135 Ike, s. 261 ve 46. not; Morley, *The Final Confrontation*, s. 327; Toland, *The Rising Sun*, s. 179.

Yapılacak tek şey İmparatorun savaşa resmi onayını vermesiydi. Kido, Hirohito'ya "bu kez karar muazzam öneme sahip. Siz tasdik ettiğiniz anda geri dönüşü olmayacak. Aklınızda en ufak bir şüphe kalmayacak kadar emin olmanız lazım."[136]

İmparatorluk Şurası 1 Aralık günü öğleden sonra toplandı. Hükümet ve silahlı kuvvetler mensubu on dokuz isim imparatorun huzurunda bir araya geldi, odanın en sonunda altın bir paravanın önünde platforma oturtuldu.[137] Önce Tojo ardından uzun uzadıya Dışişleri Bakanı Togo Amerika'yla diplomatik müzakerelerin nasıl başarısızlıkla sonuçlandığını anlattı. Diğer bakanlar kendi alanlarında savaşa ne kadar hazır olduklarını aktardı. En önemlisi hem kara hem de deniz kuvvet komutanlıkları adına konuşan Nagano'nun konuşmasıydı. Amiral, askerî harekât hazırlıklarının tamamlandığını ifade etti. "Güç kullanabileceğimize dair imparatorun emrini alır almaz önceden hazırlanan planlar mucibince harekete geçebilecek durumdayız." diye konuştu.[138] Hara her zamanki gibi İmparator namına yönelttiği sorulara, ziyadesiyle derin bir konuyla ilgileniyor olmalarına rağmen "atılması gereken her adımın atıldığından eklenecek bir şeyi olmadığını" söyleyerek başladı.[139] Alışılageldiği üzere imparatoru temsilen Danışma Konseyi Başkanı, Japonya'nın Amerika'nın sergilediği "kibirli, dik kafalı ve saygısız" tavrı hoş göremeyeceğini ifade ederek sözlerini tamamladı:

> Pes edersek tek seferde, sadece Çin ve Rusya'yla yaptığımız savaşlardaki kazançlarımızı değil beraberinde Mançurya Hadisesi'yle elde edilenleri de feda etmiş olacağız. Bunu yapmamız mümkün değil. Halkımızı Çin Hadisesi başladığından beri dört yıldır onca çektiklerinin üzerine daha büyük meşakkatler yaşamaya mecbur edemeyiz. Ne var ki ülkemizin bekasının tehdit altında olduğu, İmparator Meiji'nin muazzam başarılarının ziyan olacağı ve başka çaremiz kalmadığı da ortada. Hâliyle Amerika'yla yapılan müzakerelerin ümit vermediğine ve önceki İmparatorluk Şurası kararı mucibince savaşın başlamasının kaçınılmaz olduğuna inanıyorum.

136 Bix, s. 430–431'de alıntılanmıştır.
137 Bix, s. 431.
138 Ike, s. 271.
139 Ike, s. 279.

Hara'nın son yorumu, uzun süreceği belli olan bu savaşı erkenden sona erdirmeye çabalaması ve içeride çıkabilecek bir huzursuzluğu engellemek için elinden geleni yapması için hükümeti teşvik etmek içindi.[140] Tojo, danışma konseyi başkanını bu yönde temin etti ve toplantıyı imparatora bağlılığını bildirerek kapattı. Sugiyama gözlemlerini, "Majesteleri yapılan konuşmalara başıyla onay verdi ve huzursuz olduğuna dair herhangi bir emare yoktu. Keyfi gayet yerinde görünüyordu ve biz de huşu içindeydik." şeklinde kaydetti.[141] İmparator ifadesiz bir hâlde ayrılırken hazır bulunan herkes kendisini eğilerek selamladı. Tüm katılımcıların imzaladığı savaş teklifi kısa süre içinde Hirohito'ya sunuldu. Kararının ehemmiyeti üzerine kısaca düşündükten ve Hull'un taleplerinin kabul edilmesinin aşağılayıcı olacağını ifade ettikten sonra İmparator Hirohito belgelerin üzerine imparatorluk mührünü vurdu. Böylece savaşa onay vermiş oldu.[142]

VII

Sugiyama ve Nagano ertesi gün imparatora askerî planlara dair kapsamlı bir brifing verdi. Kurmay başkanları, Japonya saatiyle 8 Aralık'ta (Hawaii'de henüz 7 Aralık olacaktı) Pearl Harbor'a düzenlenecek saldırının ayrıntılarını açıkladı. Nagano Amerikan gemileri demirli vaziyette olacağından pazar gününün ideal olduğunu söyledi. İmparatorun iznini rica etti. Hirohito anında onay verdi. Müşterek donanma komutanı Yamamoto'ya hemen bilgi verildi. Yamamoto aynı gün 17.30'da Hawaii'ye sevk edilen görev gücüne "Çatışma 8 Aralık'ta başlatılacak. Saldırı planlandığı üzere başlatılsın." talimatını geçti.[143]

Amerikalıları askerî açıdan gafil avlayabilmek için son ana kadar devam ettirilen diplomatik müzakereleri sürdürme numarasına zamanlama konusunda hassasiyetle yaklaşılması gerekiyordu. On dört maddelik uzun bir belge hazırlandı. Belge Amerika'yla iş birliği umudunun nihayetinde yitirildiği, müzakereler devam etse dahi bir anlaşmaya varılamayacağı ifadesiyle sona eriyordu.[144] Tokyo'nun yanıtı Washington saatiyle

140 Ike, s. 282.

141 Ike, s. 282–283; Bix, s. 433.

142 Butow, s. 363; Toland, *The Rising Sun*, s. 182.

143 Toland, *The Rising Sun*, s. 183; Morley, *The Final Confrontation*, s. 323.

144 Morley, *The Final Confrontation*, s. 344; *The 'MAGIC' Background of Pearl Harbor*, C. 4, ek, s. A130–134.

13.00'da (Hawaii'de 07.30 iken), Pearl Harbor taarruzundan yarım saat evvel Amerikan hükümetine sunulacaktı.[145] Ucu ucuna yetişecekti ancak işler planlandığı gibi gitmedi. Japonya'nın Washington büyükelçiliğinin kifayetsizliği yüzünden kritik mesajın deşifresi affi olmayan şekilde gecikti. Tokyo kasten on dördüncü ve son maddeyi mümkün olduğunca geciktirdi. Metnin bu kısmı öğlen tam 12.30'a kadar çözülememişti ve mesajın temize çekilmiş hâli 13.50'de ancak hazır oldu.[146]

Gelgelelim Amerikan yönetimi Tokyo'nun mesajını bu esnada ele geçirebilmişti. Metnin ilk on üç maddesi 6 Aralık günü 21.30'da Roosevelt'in eline geçti. Başkan "Savaş ilanı bu." yorumunda bulundu.[147] (Başkan birkaç saat önce Hirohito'ya bölgede barışı muhafaza etmek için Japon askerlerinin Çinhindi'nden çekilmesini istediği hususi bir mesaj göndermişti. Ancak bunun nafile olduğunu biliyordu. Tojo, Başkan'ın mesajından rahatsızlık duyduğu söylenen imparatora Roosevelt'in telgrafını sunma zahmetine katlanmadan elinin tersiyle itti).[148] Hull, Stimson ve Knox bir saat önce deşifre edilmiş metne ulaşmıştı. Ertesi sabah görüşmek üzere sözleştiler. Daha erken bir tarihte görüşmeyi ya da Pasifik'teki Hawaii ve Filipinler dahil tüm komutanlarına hâlihazırda gönderilmiş Japonya ile savaşın kapıda olduğu yönünde ikazların üstüne askerî üslere hususi uyarıda bulunma gereği duymamıştı.[149] Japonlardan her an taarruz bekleniyordu ancak kimse Pearl Harbor'a saldıracaklarını tahayyül etmemişti.[150] Washington saatiyle 5 Aralık'ta, Çinhindi'nin güney ucundan yola çıkıp Siyam Körfezi istikametinde ilerleyen üç Japon konvoyunun görülmesi, Malaya ya da

145 Morley, *The Final Confrontation*, s. 329.

146 Morley, *The Final Confrontation*, s. 338.

147 Robert E. Sherwood, *The White House Papers of Harry L. Hopkins*, Londra, 1948, C. 1, s. 430; Morley, *The Final Confrontation*, s. 344'te de alıntılanmıştır; Toland, *The Rising Sun*, s. 194.

148 Toland, *The Rising Sun*, s. 193–194, 198–199; Bix, s. 436.

149 Morley, *The Final Confrontation*, s. 344; Iriye, *Origins*, s. 183.

150 Aslında önceki yılın Temmuz ayında yapılan "kehanet" niteliğinde bir araştırmayla tam da uçak gemisiyle yapılacak bir hava taarruzu ihtimalinin arttığı ve Pearl Harbor'daki savunmaların kuvvetlendirilmesi gerektiği işaret ediliyordu (Prange, s. 185–188). Araştırma sonucunda Pearl Harbor'un havadan beklenmedik bir taarruza karşı korunması için yapılan Müşterek Kara-Deniz Hawaii Savunma Planı çok başarılıydı. (Toland, *The Rising Sun*, s. 195). Geçen yılın Ocak ayında Grew'in ilettiği uyarıları anımsayan yok gibi görünüyordu (Grew, s. 368).

Siyam'a yahut Güneydoğu Asya ve Güney Pasifik'te herhangi bir yere çok yakın zamanda taarruz edilmesinin muhtemel olduğuna işaret ediyordu. Doğrudan Amerika'nın mülkiyetinde bulunan bir toprağa saldırı yapılmasına daha az ihtimal veriliyordu (gerçi Pearl Harbor taarruzunun ilk haberi ulaştığında verilen ilk yanıtlardan biri, bir yanlışlık olduğu ve saldırının Filipinler'e yapıldığı olmuştu.).[151]

Ne var ki kifayetsizlik Japon büyükelçiliği ile sınırlı değildi. ABD'nin Donanma Harekât Başkanı Amiral Stark'ın ofisi, deşifre edilen metnin son kısmını Washington saatiyle 7 Aralık'ta 11.30'dan evvel (Hawaii saatiyle 06.00) ele geçirmişti. Mesaj Kara Kuvvetleri Komutanı George Marshall'ın da elindeydi. Marshall ile Stark iki kez telefonla görüştü. Nihayetinde ikaz kararı aldılar. Washington saatiyle öğlene dek San Francisco, Panama Kanalı ve Filipinler'deki komutanlara uyarı gönderildi. Ancak hava şartları Hawaii ile iletişimi engelliyordu. Ne doğrudan bağlantılı sinyal karıştırıcı telefon[152] ne de donanmanın telsiz iletişimi kullanıldı. Şaşırtıcı bir şekilde mesaj Honolulu'ya doğrudan bağlantısı olmayan *Western Union*'un[153] ticari telgraf sistemiyle gönderildi. Japon taarruzu başladığında uyarı mesajı hâlâ Hawaii'ye ulaşmamıştı.[154]

Japon pike bombardıman uçaklarının ilk dalgası bulutsuz mavi göğü delip geçerek Hawaii saatiyle 07.50'de (Washington'da 13.20'ydi) Pearl Harbor'a demirli Amerikan donanmasına taarruzunu başlattı.[155] Saldırı 09.45'te sona erdiğinde ve büyük deniz üssünün üzerindeki duman bulutu dağıldığında *Arizona*, *Oklahoma* ve *California* adlı muhteşem savaş gemileri batırılmış, *West Virginia* alevler içinde, *Nevada* karaya oturmuş ve üç gemi daha hasar görmüş hâldeydi. Toplamda on sekiz gemi batırılmış ya da hasar almış, uçakların yüz seksen sekizi imha edilmiş ve yüz elli dokuzu zarara uğramıştı. Personelden hayatını

151 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 926–927 (ve s. 911); Iriye, *Origins*, s. 183; Morley, *The Final Confrontation*, s. 345; Heinrichs, *Threshold of War*, s. 216.

152 İng. *Scrambler telephone*. Telekulağın önüne geçmek için 1939'da İngiliz Posta Ofisi'nin geliştirdiği telefon gizlilik sistemi. İki uçlu çalışıyordu. Sinyalleri değiştirerek gönderenin mesajını şifreliyor, mesajın alıcısının elinde şifreyi çözücü bir alet yoksa mesaj anlaşılamıyordu. (ç.n.)

153 1851'de kurulmuş telgraf iletişim şirketi. (ç.n.)

154 Toland, *The Rising Sun*, s. 201–202; Morley, *The Final Confrontation*, s. 334–335, 344–345.

155 Morley, *The Final Confrontation*, s. 338.

kaybedenlerin sayısı 2.403'ü bulmuş ve 1.178'i yaralanmıştı.[156] Fakat en önemlisi uçak gemilerinin limanda olmamasıydı. Denizaltı sığınakları da bombardımana maruz kalmamıştı. Ayrıca hasar gören gemilerin çoğunun tamir edilebilecek durumda olduğu anlaşıldı ve tamir olanlar sonradan tekrar hizmete alındı. Kısacası Japonlar Amerikan savaş makinesine büyük darbe indirmiş ancak Amerikalıları nakavt edememişti.

Japonların Amerika'yı yıkacak bir şekilde mağlup etme teşebbüslerinde stratejik cephaneliğinin boş olduğunu gösterircesine Pearl Harbor'a müteakip bir saldırı daha olmadı. Esasen Yamamoto geçen sene Ocak ayında yazdığı hususi bir mektupta felç edici bu yetersizliği öngörmüştü. "Japonya ile Amerika arasında savaş bir çıkarsa Guam ile Filipinler'i almamız yetmez." diye yazmıştı. "Üstüne Hawaii ile San Francisco'yu ele geçirmek bile kâfi gelmez. Washington'a girmemiz ve Beyaz Saray'da anlaşmayı imzalamamız (yani barış için şartlarımızı kabul ettirmemiz) lazım."[157]

Tüm bunlara rağmen Pearl Harbor ağır bir şoktu.[158] Japonların kapsamlı taarruzu da başladı. Hatta zamanlamadaki bir hatadan dolayı

156 I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War*, Oxford/New York, 1995, s. 872; Toland, *The Rising Sun*, s. 221, 235; Dallek, s. 311; Gerhard L. Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 260–261.

157 Yamamoto'nun Sasakawa Ryochi'ye 24 Ocak [1941] tarihli mektubu, Konoe Hatıratları'na son bir dosya olarak iliştirilmiştir.

158 Bu öyle muazzam bir etki yaratmıştı ki esasen Amerikan yönetiminin taarruzdan haberdar olduğu ancak uygun güvenlik önlemlerini kasten almayarak Amerika'nın savaşa girmesini meşrulaştıracağı gerekçesiyle saldırının gerçekleşmesine müsaade ettiği yönündeki komplo teorileri hemen ayyuka çıktı ve o günden beri bir türlü üstü kapatılmadı. Teoriler hiç akıl alacak gibi değildi ve Prange'nin hem Amerikan hem de Japon tarafının Pearl Harbor'a yaptığı askerî takviyelere dair derin incelemesi (özellikle son bölümdeki ifadelerine bkz., s. 725–738) ve Roberta Wohlstetter, *Pearl Harbor: Warning and Decision*, Stanford, California, ABD, 1962, özellikle s. 382–396'daki Amerikan istihbaratı analizinde, bu inanılmaz olayların ardındaki şeytani entrikalara değil şüphe götürmez bir şekilde bir dizi hata ve muhakeme yanlışlarına dikkat çekiyor. Richard J. Aldrich'in nispeten daha yakın zamanda hazırladığı *Intelligence and the War against Japan: Britain, America and the Politics of Secret Service*, Cambridge, 2000 künyeli çalışması bu çıkarımı destekliyor. Bu Churchill'in eline Pearl Harbor'a dair net bir istihbarat geçtiği ancak başbakanın bunu Roosevelt'ten kasten gizlediği minvalinde bir komplo teorisine daha yol veriyor (s. 68–84).

Malay yarımadasına düzenlenecek saldırı Pearl Harbor bombardımanından önce gerçekleşmişti. Kısa süre içinde Filipinler'e de çıkarma başladı. Singapur erken saatlerde bombardımanın hedefi oldu. Birkaç saat sonra Hong Kong'a saldırı düzenlendi. Japonların askerî başarılarına dair haberler Tokyo'da 8 Aralık sabahının erken saatlerinde duyuruldu, sokaklarda alkış tufanı koptu.[159] Japonya hâlâ kâğıt üzerinde savaşta değildi. Aynı gün saat 11.00'da Pearl Harbor'a düzenlenen başarılı taarruzun haberleri imparatorun sarayına ulaştıktan yedi buçuk saat sonra İmparator Hirohito savaş ilanı üzerine mührünü vurdu. İmparatorun "ziyadesiyle keyifli" olduğu söyleniyordu.[160]

Washington'a dönersek, Cordell Hull saat ikiyi geçerken Pearl Harbor haberini Başkan'dan duymuştu. Nomura ile Kurusu'yla görüşmek üzereydi. On beş dakika sonra Japon elçileri odaya girdi. Dışişleri Bakanı misafirleriyle ne el sıkıştı ne de onları buyur etti. Japonların son notasını okudu. Karşısındakini suspus eden bir tonla çıkıştı: "Elli yıldır kamu hizmetindeyim, bugüne dek hiçbir ama hiçbir devletin dile getirebileceğini tahayyül edemeyeceğim, böylesi alçak yalanlarla ve çarpıtmalarla dolu bir belgeyi ilk kez görüyorum." Amerikalı bakan ters bir tavırla başıyla kapıyı işaret etti. Nomura ile Kurusu kapının önüne kondu.[161]

Başkan ertesi gün 13.00'da Kongre'ye seslendi. Tıka basa dolu Temsilciler Meclisi'nin üyelerine şunları söyledi: "Dün, tarihe dehşet ile kazınacak 7 Aralık 1941 tarihinde, Japon İmparatorluğu'nun deniz ve hava kuvvetleri güçleri Amerika Birleşik Devletleri'ne ansızın, planlı bir saldırı düzenledi." Temsilciler konuşmayı birçok kez alkışlarla kesti. Başkan söylevinin sonunda Kongre'den "7 Aralık 1941 Pazar günü Japonya'nın gerçekleştirdiği bu sebepsiz, kalleş taarruz dolayısıyla Amerika

159 Toland, *The Rising Sun*, s. 227. Kido sarayda olduğu esnada "müthiş haberleri" duyduğunda "Tanrıların yardımımıza koştuğunu" hissetmişti (Kido'nun Günlüğü, 1632W (90) numaralı belge, 08.12.1941).

160 Bix, s. 436–437; Savaş İlanına Dair İmparatorluk Fermanı'nın metni, *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (IV. Kısım)*, Japon Monografları, 150, 7 numaralı ek içinde (http://www.ibiblio.org/pha/monos/150/150app07.html).

161 Hull, C. 2, s. 1095–1097 (alıntı s. 1096); Morley, *The Final Confrontation*, s. 338; *The "MAGIC" Background of Pearl Harbor*, C. 4, s. 101; Toland, *The Rising Sun*, s. 224–225. Nomura'nın tasviri, *Political Strategy Prior to the Outbreak of War (IV. Kısım)*, Japon Monografları, 150, 6 numaralı ek içinde (http://www.ibiblio.org/pha/monos/150/150app06.html).

Birleşik Devletleri ve Japon İmparatorluğu arasında bir harp hâli mevcut olduğunun" resmen ilanını istedi. Roosevelt'in sözleri büyük alkış ve tezahüratlarla onaylandı. Resmi oylama yapıldığında savaşa karşı çıkan tek bir temsilci bulunuyordu: Montana vekili Jeannette Rankin 1917'de olduğu gibi bugün de harbe girişin karşısında durdu. Temsilciler Meclisi'nin Rankin haricinde kalan 388 üyesi ile tüm senatörler savaş kararını destekledi.[162] Japonların Pearl Harbor taarruzu Amerika'nın ilk kez bu kadar birlik içinde olmasını sağladı. Bu saldırı olmadan Roosevelt'in Kongre'den Pasifik'te savaş ilanı koparması pek mümkün görünmüyordu. Pearl Harbor Başkan'ın bunu deneme gereğini ortadan kaldırmış oldu. Roosevelt 16.10'da harp ilanını imzaladı. İngiltere ile İngiliz Milletler Topluluğu'na mensup diğer devletler de Amerika'nın ardından Japonya'ya savaş açtı. Pasifik Savaşı başlamıştı.[163]

VIII

Üzerinden dört yıl geçmeden savaşta kullanılan yegâne nükleer bombalarla iki şehri imha edilmiş, halkı mağlup edilmiş ve mücadele gücü kırılmış, ekonomisi perişan hâle getirilmiş, ülkesi düşman işgaline uğramış Japonya yıkıldı. Japonya'nın liderlerinin yaptığı kritik seçimlerin vahim sonucu buydu. Bu kararlar ne kadar rahat ve özgürce alınmıştı? Ayrıca ne zaman diğer tüm seçenekler elenmiş, başka olasılık kalmayana dek seçenekler sınırlandırılmıştı ya da bu yapılabilmiş miydi? Öncesinde değilse de o dönem itibarıyla Japonya'nın seçme özgürlüğünün gerçek sınırları neydi? Kararlar üzerindeki nesnel sınırlar ile psikolojik ve öznel etkenleri ayırt etmek mümkün müdür?

Soruları sorması cevaplarını bulmaktan daha kolay. Fakat Japonya'nın sivil ve askerî idaresinin attığı, manipüle edilmiş kamuoyunun desteklediği, devamlı olarak eldeki seçenekleri 1941 sonbaharında biri hariç hepsi ortadan kalkana dek önemli ölçüde sınırlandıran bir takım kritik adımın altını çizmek mümkün görünüyor.

Seçenekleri ilk kez sınırlandıran ta 1931'de Mançurya'nın fiilen ilhakıyla sonuçlanan "Mukden hadisesi" olmuştu. Japonya dahilinde gitgide tırmanan huzursuzluğun yanında Amerika ile İngiltere özelinde

162 Frank Freidel, *Franklin D. Roosevelt: A Rendezvous with Destiny*, Boston, 1990, s. 407; Bergamini, C. 2, s. 1096; Carr, s. 166.

163 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 938–939.

Batılı sınai rakiplere karşı kısmen Japon ithal mallarına konan yüksek gümrük vergisi sebebiyle beslenen husumet artıyordu. Savaş sonrasında tesis edilen "Washington sisteminin" getirdiği düşünülen dezavantajlara karşı düşmanlık milliyetçiliği ve militarist eğilimleri besleyen bir iklim yarattı. Sömürgeci bir sistemle ya da en azından Japonya'ya bağlı topraklarla elde edilecek otarsinin faydalarına bel bağlayan neo-merkantilist[164] temayüller zemin kazandı.[165] Japon hükümetinin Kwantung Ordusu'nun Mançurya'daki bağımsız girişimine verdiği desteğin arka planı buydu. Japonya'nın, Çin ile 1894-1895'teki savaştan beri Mançurya'da menfaati bulunuyordu. Bölgenin kontrolü Japon ekonomisini kuvvetlendirirdi. Ayrıca Japonların, gittikçe daha da büyük tehlike arz ettiği düşünülen Sovyetler Birliği karşısında savunmasını tahkim ederdi. Kwantung Ordusu'nun müstakil olarak başlattığı saldırının desteklenmesinin iktisadî, askerî ve iç siyaset bakımından sebepleri açıktı. Ancak Japon devleti bu desteği vermek zorunda kalmamıştı, çaresiz bir hâlde değildi. Tokyo saldırıyı destekleme kararı alarak iç siyasette 1920'lerde kaybettiği nüfuzunu büyük ölçüde geri kazanma sürecinde olan, güç gösterilerinde bulunan Japon ordusunun mevkiini azımsanmayacak derecede kuvvetlendirdi. Ayrıca sesi gittikçe daha çok çıkan popülist milliyetçi söylemi de teşvik etti. İlerleyen dönemde Mançurya sembolik önem kazandı; Japonya'nın Batılı güçlerin sömürüsüne maruz kaldığı 1931 öncesi "Washington sistemine" dönüş hep tahayyül edilemeyecek bir ihtimal olarak ileri sürüldü. Mançurya böylelikle ileride alınacak kararları şekillendirmede rol oynadı.

Japonların Mançurya'yı işgali bir dönüm noktasıydı. Altı yıl sonra başlayan "Çin hadisesi" ile arasında esasen bir bağ yoktu. Gelgelelim işgalin hareket serbestisi kazandırdığı güçler iki olay arasındaki süreçte kuvvetlendi. Japonya da uluslararası camiada gittikçe yalnızlaştı. 1937'de ordudaki popülist talepler ve askerî yayılmacılık bir araya gelerek "Çin hadisesini" silahlı kuvvetlerin personel gücü ve kaynaklarını yutarken karşılığında gittikçe daha az kazanımın sağlandığı, bitmek

164 Neo-merkantilizm, ihracatı desteklerken ithalata karşı çıkan, sermaye hareketini kontrol eden ve para birimine dair kararları merkezî bir hükümete bağlayan siyasi-iktisadi bir düzendir. (ç.n.)

165 Nazli Choucri, Robert C. North ve Susumu Yamakage, *The Challenge of Japan before World War II and After*, Londra/New York, 1992, s. 37–38, 40–43, 118–120, 132–137.

tükenmek bilmeyen bir savaşa dönüştürdü ve bu hadise aynı zamanda Amerika'yla herhangi bir uzlaşmanın önündeki en büyük engeli teşkil etmeye başladı. Çin'e karşı "kutsal savaş" fikri Japon devletinin askerî hiziplerinden öteye yayılmıştı. Önde gelen sivil politikacılar arasında savaşa karşı ses çıkaran yok gibiydi. İlk kez göreve gelen ve dört yıl sonra Pasifik Savaşı'nı önlemek için son dakikada bir anlaşma yapılmasını çaresizce savunan Başbakan Prens Konoe bu anlaşmanın hararetli savunucularından sadece biriydi. Altını çizmek gerekirse, Tokyo hükümetinin önünde başka bir yol vardı. Esasen ufak bir hadise olan bu olayı büyük bir savaşa dönüştürmeme yönünde karar alabilirdi. Hükümet bunun yerine Çin'i yıkmaya çalışma yolunu seçti. Bunun yanında sergilediği, Batıyı sarsan mezalim Japonya'yı çıkması çok daha zor bir köşeye sıkıştırdı.

1940 ve 1941'de alınan kritik kararlara giden yolu ayrıntılarıyla inceledik. Japon devleti hiziplere bölünmüştü. İzlenecek siyasete yönelik sık sık farklı yöntemler teklif edilmesine ve karar alma süreci karmaşık ve çoğu kez zahmetli bir iş olmasına rağmen 1940 itibarıyla kayda değer hiçbir şahıs ya da hizip, özellikle de ordudan kimse Japonların iktisadi *imperium*unu kurmak üzere yakın gelecekte Güneydoğu Asya'ya doğru yayılma zorunluluğuna karşı çıkmadı. Artık yayılmacılık küresel olarak seçkin yönetici sınıflarda kabul gören bir ideolojiydi. En hevesli şekilde savunanlar bu seçkinlerin en kuvvetli grupları, kara ve deniz kuvvetlerinin komutası ile subay kademesiydi. 1940 yazında, ertesi sene yazın ve nihayetinde sonbaharında izlenebilecek başka politikalar mevcuttu. Ama çember gittikçe daralıyordu.

1940 yazında – Hitler'in Batı taarruzundan sonra İngiltere'nin içinde bulunduğu kargaşadan istifade ederek – güney istikametinde hücum kararı alınması diplomatik çözüm arayışında müzakeresi mümkün olmayan ikinci bir unsur oldu. Japonya, Amerikan ve İngiliz karşıtı bir tutumu daha sıkıca benimsemesinin neticesinde yazın ilerleyen günlerinde Mihver güçleriyle askerî ittifak kurma kararı aldı. Tokyo'nun Amerika'yla çatışacağı gün geçtikçe daha da kesinleşiyordu. Japon hükümeti bu yolu izlemenin neden olacağı tehlikelerin bilincindeydi. Yine de bu istikameti tercih etti. Kudretli bir düşmanla askerî çatışma ihtimalini günbegün arttıran yayılmacı siyasetten geri adım atarak yeniden – Japonya'nın zararına olduğu düşünülen – doğasında

rekabet bulunan uluslararası ticaret camiasına dönmekten yana olan seçenek hâlâ masadaydı fakat kesin surette reddedildi.

1941 yazında Tanrılar bir kez daha Japonya'nın tarafını tutmuş gibi görünüyordu. Almanya'nın Sovyetler Birliği'ne ani taarruzu ve Sovyet topraklarında hızlıca ilerleme kaydederek Kızıl Ordu'ya ağır darbeler indirmesi, Japonlara kuşatılmış hâldeki eski düşmanlarına doğudan saldırma şansı sunuyordu. Tokyo'da altı hafta boyunca bu husus tartışıldı. Ancak güney istikametinde hücum hazırlıklarına devam kararı alındı. Bu dönem itibarıyla Japonya tamamen kendi iktisadî ve ideolojik zorunluluklarına takılı kalmıştı. Tokyo Temmuz'da Fransız Çinhindi'ne asker sevk ettikten sonra Amerikalıların petrol musluğunu kapatmasıyla hâlihazırda iç içe geçmiş bu unsurlar daha sarih hâle geldi. Artık kasten harbe girilmeyeceği kararı alınmazsa savaş kaçınılmazdı.

Japon idaresinden önemli isimler 1941 sonbaharında harp kararı alınmasından yana görüş bildiriyordu. Ancak artık Amerika'yla savaşa girmenin Japonya açısından yaratacağı neticelerden duyulan muazzam endişe düpedüz korkuya dönüşüyordu. Bizzat İmparator harbe girmek istemiyordu. Başbakanlığının üçüncü döneminde olan ve savaşın önünü almak için çaresizce Başkan Roosevelt ile bir görüşme ayarlamaya çalışan Prens Konoe de savaş karşıtıydı. Konoe'nin bu çabalarının sonucunda hükümeti düştü. Konoe'nin kabinesi iktidardan düştüğünde evvelden ziyadesiyle savaş yanlısı olan halefi Tojo dahi Amerika'yla diplomasiyle anlaşmanın ciddi savunucusu oldu. Dışişleri Bakanı Togo böylesi bir anlaşmayı hayata geçirmek için göreve getirilmişti. Kurusu'nun Washington'da mahsur kalan elçisi Nomura'ya destek olsun diye gönderilmesi Japonya'nın son dakikada açmazdan çıkış bulmaya yönelik bu teşebbüsünün ciddiyetinin göstergelerinden biriydi. İmparatorluk Şurası'nın savaşa girme kararını onamasından önceki gün olan 29 Kasım 1941 gibi geç bir tarihte bile *jushin*'in (sabık başbakanların oluşturduğu kıdemli devlet adamları grubu) ekseriyeti hâlâ gerçekleşmesinden korktukları faciayı önlemeye can atıyordu.

Böylesi nüfuzlu isimler açıkça sulhtan yana tavır koyuyorsa nihai karar neden harpti? Kısmen Amerika'nın tutumunun sertleşmesi Japonya'yı daha da sıkıştırmıştı tabii. Amerikan yönetimi ve en önemlisi Dışişleri Bakanı Cordell Hull bu kadar inat etmeseydi, özellikle

de 1941 sonbaharında müzakereye açık olsaydı yaşanması kuvvetle muhtemel ya da imkân dahilindeki olaylara dair ilerleyen dönemde çok spekülasyon yapıldı. Amerika'nın birincil menfaatinin bulunmadığı bir ülkeden Japon askerlerinin çekilmesinde taviz vermeden ısrar etmek yerine Tokyo'yla uzlaşabilmek adına Çin'e bağlılığını zayıflatmak Washington'un en azından kısa vadede kendi çıkarına olmaz mıydı?[166] Roosevelt Konoe'yle görüşmeye razı olsaydı Pasifik'te barış korunamaz mıydı?[167] Amerika Kasım'da Hull'un kati On Madde'si ile uzlaşma ihtimaline kapıyı kapatmak yerine Başkan'ın önerdiği "muvakkat anlaşma" stratejisini sürdürmeye hazır olsaydı savaş son anda önlenemez miydi? Tokyo'da savaş kararıyla sonuçlanan bu meşakkatli sürece katılanların bazıları ilerleyen dönemde spekülasyonlarda bulundu. Roosevelt'in "muvakkat anlaşması" Japon hükümetinin eline geçseydi ya da Hull'un "notasında" Çin'den askerlerin çekilmesi talebine Mançukuo'nun dahil olduğu varsayımına sehven göz yumulmasa ve Mançukuo hariç tutulsaydı Tokyo'nun başka teklif ve tavizler vereceğini iddia etti. Farazi tahmine göre muhtemelen Tojo'nun hükümeti düşer ve yerini barış taraftarı bir kabine alırdı. İrtibat Şurası'nda "muvakkat anlaşma" üzerine çıkan tartışmanın seferberliğin ertelenmesini gerektirmesi muhtemeldi.[168] Savaş makinesi geçici olsa dahi bir kez durdurulduğunda bahara kadar tekrar harekete geçirilemezdi. Bir süreliğine soluk alınabilir ve belki de Uzak Doğu'daki güç ilişkilerinde kalıcı bir yeni temel atılabilirdi.

Tüm bunlar hüsnükuruntu gibi görünüyor. Roosevelt idaresi şüphesiz uzlaşma karşıtı bir tavır sergilemişti. Ne var ki Amerika'nın

166 Paul W. Schroeder, *The Axis Alliance and Japanese-American Relations 1941*, Ithaca, NY, ABD, 1958, s. 203–208. Carr, s. 157'de aynı soruyu yöneltiyor ve ardından ikna edici bir yanıt sunuyor: "Özellikle de Roosevelt gibi kamuoyu kanaatine bu kadar hassas olan hiçbir Amerikan başkanı, öfkeli halk karşısında böylesi ölçüde bir yüz seksen derece eksen değişikliğini halledemezdi (...) Ayrıca Japonya karşısında boyun eğildiği emaresi Mihver karşıtı cephenin mücadele gücünü olumsuz etkilerdi."

167 Feis bu hususta (s. 274–275'te), Konoe'nin "gönüllü ya da gönülsüz olarak başkanlık yaptığı konferanslarda belirlenen şartların esiri" olduğunu ifade ediyor ve şunu ekliyor: "Bu şartları savuşturması ya da son çare olarak ekarte etmesi pek muhtemel değildi. Siyasi kariyeri bunun tam aksini işaret ediyor."

168 Örneğin bkz. Toland, *The Rising Sun*, s. 141 ve 145'teki notlar; Morley, *The Final Confrontation*, s. 319.

duruşu tam da Japonya'nın 1937'den beri süren Uzak Doğu'da yayılma ve hâkimiyet kurma hırsında dur durak bilmemesine cevaben sertleşmişti. Savaş yaklaşırken ele geçirilen istihbarat Tokyo'nun bölgede "yeni düzen" tesis etmek amacıyla yayılmacılığa kararlı olduğu doğrulanıyordu. Çin anakarasından çekilme sorununda da taviz verilemezdi. Çin, Amerika'da ahlaki bir dava hâline gelmişti. Japon ordusunun Çin halkına karşı sergilediği mezalimin haberleriyle tetiklenen Japon aleyhtarı tepkiler Amerikan kamuoyunu Roosevelt yönetiminin Uzak Doğu siyasetinde görmezden gelemeyeceği bir hâle getirmişti. Buna mukabil, Çin tüm müzakere teşebbüslerinde sadece idealist gerekçelerle sınırlı olmayan önemli bir kırılma noktasını teşkil ediyordu.[169] Amerika'nın Çin milliyetçilerinin davasına bağlılığında iktisadî kaygılar da birincil etken değildi. Asya kıtasına nazaran Pasifik bölgesi Amerika'nın bölgedeki menfaatleri için merkezî önem taşıyordu. Esas mesele gün geçtikçe önemini arttıran Amerika, İngiltere, Çin ve Hollanda Doğu Hint Adaları yetkililerinin oluşturduğu zayıf AİÇH koalisyonunu bir arada tutma sorunuydu. Çin'i yalnız bırakmanın en ciddi sonucu İngiltere'nin Uzak Doğu üzerindeki durumuna ilişkin olurdu. Bu özellikle de Japonya Mihver güçleriyle resmi bir ittifakta olduğundan Atlantik Savaşı'nda ve Amerika'nın hâlâ öncelik kabul ettiği Nazi Almanyası'na karşı verilen mücadelenin kritik bir anında Amerika'yla İngiltere arasındaki ilişkileri büyük sıkıntıya sokardı. Çin bilhassa bundan dolayı merkezde olmaya devam etti. Amerika Pasifik'te çıkmak üzere olan savaşı önleyerek kısa vadeli kazanç elde etmek için, özellikle de Japonların bölgeye hâkim olma planları göz önünde bulundurulduğunda harp önlenmiş değil sadece bir süreliğine ertelenmiş olacağından Çan Kay Şek'i gözden çıkaramazdı.[170]

Japonya'nın seçeneklerinin tek yol savaş olacak kadar daralmasının temel sebepleri Washington'da değil Tokyo'da aranmalı. 1941 sonbaharında savaştan imtina etme isteği önde gelen çevrelerde kuşkusuz dillendirilmişti. Gelgelelim şimdi barış çağrısında bulunan isimler her kademede Japonya'yı ucu savaş olan yola sokan adımları desteklemişti. Konoe mütecaviz yayılmacılığı, kendilerini bekleyen faciadan kurtulma

169 Langer ve Gleason, *The Undeclared War*, s. 721.

170 Iriye, *Origins*, s. 178–179.

şansı kalmayana dek hevesle destekleyenlerin en önde gelenlerinden yalnızca biriydi. Bununla beraber, savaştan korkuyor olmak Japonya'yı uçurumun kenarına götüren siyasî kararlara muhalif olunmasıyla eşdeğer anlama gelmiyor. İzlenecek politikaya yönelik tehlikelerle dolu olarak görülen kararlara karşı birlik hâlinde, doğrudan bir şekilde karşı çıkılmadı. Zira seçkin sınıfın hiçbir hizbi Çin'deki mücadelenin zaferle sonuçlanmasından ve "Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı"nın yani bir başka deyişle Uzak Doğu'da Japon hâkimiyetinin tesis edilmesi için yayılma siyasetinin başarıya ulaştırılmasından geri adım atamazdı. Bu hedefler yalnız iktisadî bir zorunluluk hâline gelmemişti. Aynı zamanda şeref ve milli gurur, prestij kazanma, büyük bir güç mertebesine ulaşmış olma meselesiydi. Aksi hâlde yalnız sefil duruma düşeceklerini değil mağlubiyet, aşağılanma, yüz karasına maruz kalacaklarını ve Amerika'ya temelli olarak boyun eğmiş olunacağından Japonya'nın büyük güç statüsünün de ortadan kalkacağını düşünüyorlardı.

Geçen on yılda Büyük Buhran siyaseti ve toplumu istikrarsızlaştırır, Anglo-Amerikan hâkimiyetindeki uluslararası ekonominin erdemlerine inancı sarsarken bu düşünce tarzı Japon toplumuna yayılmıştı. Hem gücü elinde bulunduran seçkin sınıfa hem de ilhamını hükümetten alan ana akım medyanın "Mançurya hadisesi"nden bu yana yaygaracı şovenizmini doğrudan imal etmemiş olmakla beraber kasten yüreklendirdiği halkın geneline nüfuz etmişti. Hepsinden önemlisi en kuvvetli hizip olan ordunun nüfuzunu mütehakkim kılan da bu inanıştı. Kara ve deniz kuvvetlerinin menfaatleri ve gündemleri farklı olsa da – Sovyetler Birliği'ne karşı kuzeydeki savunmaların takviye edilmesinin yanı sıra – Çin'de hâkimiyet kurma arayışı ile güneyde yayılma ihtimali bu iki kuvveti bir arada tutmaya yeterdi de artardı bile. Dahası siyasî tartışmada kozlar hep ordunun elindeydi: Çin'den çekilmek 1937'den beri yapılan tüm fedakârlıkların nafile olduğunu kabul etmek anlamına gelecek; güney istikametinde hücumdan vazgeçilirse fakruzaruret hâli refah ve güvenliğe tercih edilecek; Mihver'den geri adım atılınca Amerika'ya kesin surette boyun eğilmiş olacak ve 1941 sonbaharında savaşa girilmemesi sadece kaçınılmaz olan bu harbi, güç dengesinin Japonya açısından daha aleyhte olacağı bir zamana erteleyecekti. Siyasi seçenekler daralırken her aşamada, planlama ve harekât alanlarında görevli orta rütbeden hevesli subayların sıkıştırdığı

kara ve deniz kuvvetlerinin komutanları savaşın en zorlu ve önde gelen savunucularıydı. Komutanlar 1941 yazının sonları itibarıyla ciddi bir muhalefetle karşılaşmadan yıl sonundan önce askerî harekât sözü almayı başarmıştı. Japon devletinin yaptığı son ciddi siyasi seçim, askerî programı kabul etmek oldu. Bu – başarı şansı her ne kadar zayıf olsa da – diplomasinin zamana karşı yarışmak zorunda bırakıldığı anlamına geliyordu. Japonya'nın seçkin sınıfının diğer hiziplerinin zafiyeti kara ve deniz kuvvet komutanlıklarının izlenecek politika seçenekleri üzerinde gün geçtikçe daha da söz sahibi olmasına imkân sağlamıştı. Sonunda seçeneklerin tümü ortadan kalkarak geride sadece ordunun kararına yani savaşa yol vermişti.

O feci savaş sona erdiğinde Japonya kendisini Amerika'ya iktisadi bakımdan savaş öncesinde tahayyül edemeyeceği kadar bağımlı, büyük güç prestijinden mahrum, askerî kabiliyetten tamamen yoksun bulacak, ne var ki yıllar sonra vatandaşlarının iki savaş arasındaki sıkıntılı ve çalkantılı dönemde hayal edemeyeceği bir refah içinde olacaktı.

9

Berlin, 1941 Sonbaharı

Hitler Amerika'ya Savaş İlan Ediyor

[Hitler] Japonların savaşa girişinin özellikle de U-bot muharebemiz hususundaki muazzam ehemmiyetinin altını çiziyor. Führer, Japonlar harbe girmemiş olsaydı bile önünde sonunda Amerikalılara savaş açmak zorunda kalacağı kanaatinde. Şimdi Doğu Asya'daki bu çatışma fırsatı ayağımıza getirdi.

(Hitler'in 11 Aralık 1941'de partinin önde gelenlerine yaptığı konuşmaya dair bir yorum)

Hitler'in Amerika'ya harp ilan etmesi, İkinci Dünya Savaşı'nda aldığı "en kafa karıştırıcı" karar olarak ifade edilir.[1] Alman diktatörü 11 Aralık 1941 günü öğleden sonra Reichstag'ta verdiği uzun söylevin doruğunda, "Başkan Roosevelt yıllardır tahammül edilemeyecek ölçüde tahrikte bulunuyor." diye konuştu. Almanya ve İtalya buna rağmen savaşın büyümesini önlemeye ve Amerika Birleşik Devletleri'yle arasındaki ilişkiyi sürdürmeye çabalamış ancak başarısız olmuştu. Dolayısıyla Almanya ve İtalya kendilerini 27 Eylül 1940 tarihli Üçlü Pakt uyarınca, Japonya'nın safında "savunma savaşına katılarak halkları ve imparatorluklarının Amerika ile İngiltere karşısında özgürlük ve bağımsızlığını müdafaa etmesi için birlikte yürütmeye" mecbur addediyordu.[2] Nazi

1 Sebastian Haffner, *Von Bismarck zu Hitler: Ein Rückblick*, karton kapaklı baskı, Münih, 1989, s. 293. Ayrıca bkz. Enrico Syring, "Hitlers Kriegserklärung an Amerika vom 11. Dezember 1941", *Der Zweite Weltkrieg: Analysen, Grundzüge, Forschungsbilanz*, Wolfgang Michalka (ed.), Münih / Zürih, 1989 içinde (s. 683).

2 Max Domarus (ed.), *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, Wiesbaden, 1973, s. 1809.

Dışişleri Bakanı Joachim von Ribbentrop savaş ilanını resmî bir tavırla Amerikan maslahatgüzarına bildirdi, Alman bakanın görüşmenin sonunda Amerikan maslahatgüzarı başıyla sertçe selamlamasıyla Almanya ile Amerika arasındaki ilişki sona erdi.[3]

Dört gün sonra, Nazi Partisi'nin hususi istihbarat kuruluşu olarak göreve başlayan ve sonraları rejimin gelişmekte olan muazzam SS polis ağının bir parçası hâline gelen Güvenlik Servisi (*Sicherheitsdienst*, SD) düzenli olarak Alman halkına yapılan kamuoyu yoklamalarından derlediği raporda "Amerika'ya savaş ilanı şaşkınlık uyandırmadı ve fiilî durumun resmen ikrarı olarak yorumlandı." iddiasında bulundu. Kamuoyu görüşünün bu kısa ve öz aktarımının ne kadar doğru olduğu akıllarda soru işareti uyandırıyor. Öyle ki aynı raporda kırsal kesimde "şaşkınlık bildiren ve yeni bir düşman peyda olduğundan kaygı duyan ifadelere de tek tük rastlandığı" kayda geçilmiş. Ayrıca yine rapora göre Amerika'ya harp ilanının doğuracağı sonuçlar üzerine, yıllarca sürecek bir deniz harbi beklentisiyle çeşitli spekülasyonlar dolaşıyordu.[4] ABD'ye savaş açılmadan önce dahi polis muhbirlerinin kulağına savaşın beş yıl süreceği, Amerikan yardımının İngiltere'nin paçasını kurtardığı ve belki de Almanya'nın galip gelemeyeceği, neticede müzakere masasına oturulacağı kehanetinde bulunan karamsar söylentiler geliyordu.[5] Almanya'nın nihayetinde muzaffer olacağına emin, sıradan bir Alman askeri bile Hitler'in Reichstag konuşmasının olduğu gün hatıra defterine bu gelişmeyle "savaşın ömür boyu süreceğini" not düşmüş ve "Yazık ana babalara." diye eklemişti.[6]

Savaşın epey uzayacağından ve tahayyül edilemeyecek kaynaklara erişimi bulunan yeni bir kudretli düşmanın karşı safa katılmasıyla kaygılanan ve dehşete kapılanlara görüşlerini yaymamaları sıkıca tembih

3 Domarus, s. 1808, 543. notta; *DGFP*, 13, 577 numaralı belge, s. 1004–1005; ayrıca bkz. Paul Schmidt, *Statist auf diplomatischer Bühne 1923–45: Erlebnisse des Chefdolmetschers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas*, Bonn, 1953, s. 554.

4 *Meldungen aus dem Reich: Auswahl aus den geheimen Lageberichten des Sicherheitsdienstes der SS 1939–1944*, ed. Heinz Boberach, Neuwied/Berlin, 1965, s. 198.

5 Harry W. Flannery, *Assignment to Berlin*, Londra, 1942, s. 291.

6 *Mein Tagebuch. Geschichten vom Überleben 1939–1947*, ed. Heinrich Breloer, Köln, 1984, s. 64.

edildi. Yine de kapalı kapılar ardında bu yönde kaygılar kol geziyordu. Birinci Dünya Savaşı'nın hatıraları hâlâ tazeydi. Gizli sosyalist kaynaklardan sızan raporlara göre birçok Alman "Son dünya savaşının neticesini belirleyen ve Almanya'nın kaderini çizenin Amerika'nın savaşa girmesi olduğunu unutmamış" idi.[7] Varşova'da meskûn bir Alman subayı harp ilan edildiği gün eşine yazdığı mektupta haberin "yüreğine indiğini" yazmış ve şunu eklemişti: "Muhtemelen her bir Alman'ın korktuğu başına gelmiş oldu."[8] Alman halkı Rusya'nın buzlu sularına saplanmış ve iki yıl önce savaş başladığından bu yana Almanya'nın ilk ciddi askerî kriziyle yüzleşen ordudaki sevdikleri hakkında hâlihazırda muazzam endişe duyarken böylesi korkular bunun üzerine tuz biber oldu.

Hitler'in Propaganda Bakanı ve en yakın, en güvenilir yardımcılarından Joseph Goebbels dahi savaşa doğrudan kuvvetli bir düşmanı daha çekmekten duyduğu kaygıyı zımnen ima etti. Japonların Pearl Harbor'a saldırdığının haberleri Berlin'de duyulduktan hemen sonra Hitler ile yaptığı telefon görüşmesinin özetini not eden Goebbels Almanya'nın "Üçlü Pakt uyarınca Amerika'ya savaş açmaktan büyük ihtimalle imtina edemeyeceğini" yazmıştı. Propaganda Bakanı aslında çok şey belli eden şu cümleyi günlüğünde kayda geçirdi: "Ama bu o kadar da kötü bir gelişme değil." Zira Goebbels, Amerika'nın İngiltere'ye gönderdiği malzemeleri Pasifik'teki savaşa yönlendirmek zorunda kalacağını varsayıyordu.[9] Propaganda Bakanı'nın bu ifadeleri, kendisinin de Amerika'ya savaş ilan edilmesini endişe verici bir gelişme addettiğinin ufak da olsa bir göstergesiydi. Tabii bilinçaltındaki kuşkular alışılageldik güven patlamasıyla ortadan kaybolmuştu.

Savaş sonrasındaki anlatımlarına güvenilebilirse Doğu Cephesi'ndeki krizin boyutunun gayet farkında olan komuta kademesi o kadar iyimser değildi. Hitler'in bir aylık izinden dönen Luftwaffe'den emir subayı Nicolaus von Below'a, Pearl Harbor'un Almanya'nın Amerika'ya savaş ilan etmesi için bir işaret olduğu söylenmişti. Von Below

7 Philipp Gassert, *Amerika im Dritten Reich: Ideologie, Propaganda und Volksmeinung 1933–1945*, Stuttgart, 1997, s. 321'de alıntılanan, 1941 Aralık'ı tarihli "Almanya Dâhilî Raporu".

8 Wilm Hosenfeld, *"Ich versuche jeden zu retten": Das Leben eines deutschen Offiziers in Briefen und Tagebüchern*, ed. Thomas Vogel, Münih, 2004, s. 561.

9 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, ed. Elke Fröhlich, II. kısım, C. 2, Münih, 1996, s. 453 (08.12.1941).

ilerleyen dönemde ifade ettiğine göre Hitler'in Amerika'nın "potansiyeli", geçmişte Birinci Dünya Savaşı üzerinde belirleyici etkisi olmuş iktisadî ve askerî kuvveti hakkında bu kadar "cahil" olduğuna şaşırmıştı. Subay bunu Hitler'in "amatör" yaklaşımı ve yabancı ülkelere dair kısıtlı bilgi sahibi olmasının ifadesi addetmişti.[10]

Söz konusu dönemde tümamiral olan Alman U-bot filosunun başkomutanı ve üst kademe subaylar arasında Führer'e tamamen bağlı olanlardan biri olan Karl Dönitz de Almanya'nın Amerika'yla savaşa girdiği haberlerine inanamıyordu. Dönitz olur da Amerika savaşa girerse Amerikalılar denizaltı savunmalarını henüz takviye etmeden onların boşluğundan faydalanmak istiyordu. Bu yüzden Eylül'de Hitler'den ABD'ye büyük bir darbe indirmek üzere U-botların uygun şekilde konuşlandırılması için kendisine münasip bir zamanda haber verilmesini istemişti. Amiral ilerleyen dönemde "Olaylar tamamen farklı gelişti. Bizzat Alman Yüksek Komutanlığı Japonların 7 Aralık 1941'de Pearl Harbor saldırısı karşısında gafil avlanmıştı. O dönemde Amerikan karasularında tek bir Alman U-botu bulunmuyordu." yorumunu yazıya dökecekti.[11]

Hitler'in harekât planlama alanında başdanışmanı General Alfred Jodl'un yardımcısı General Walter Warlimont, kimseye danışmadan ya da üzerinde düşünmeden anlık kararlar alınarak uygulanan, acemice, eksik planlanmış stratejinin bedeline dikkat çekti. Warlimont, Hitler'in Doğu Prusya'daki sahra karargâhında kurmayları ile Amerika'yla savaşın muhtemel sonuçlarını tartışırken Jodl kendisini 11 Aralık'ta öğlen saatlerinde Berlin'den aradığında harp ilan edildiğini öğrendi. Jodl'un, "Führer'in Amerika'ya savaş ilan ettiğini duydun değil mi?" sorusuna Warlimont "Evet duydum. İnanılır gibi değil." cevabını verdi. Jodl acilen Amerika'nın kuvvetlerini hangi bölgeye konuşlandırabileceğini düşünmeleri gerektiğine dikkat çekti. Warlimont hak verdi. "Şu zamana kadar Amerika'ya karşı bir savaşı düşünmedik, bu konuda temeli olan bir değerlendirme yapabilmemiz için elimizde yeterli veri yok." diye ekledi.[12]

Warlimont Amerika'ya savaş ilân etme kararını şöyle değerlendirdi: "Wehrmacht'a hiçbir şekilde danışılmadan ya da haber verilmeden

10 Nicolaus von Below, *Als Hitlers Adjutant 1937–1945*, Mainz, 1980, s. 296.

11 Karl Dönitz, *Memoirs: Ten Years and Twenty Days*, New York, 1997, s. 195.

12 Walter Warlimont, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Presidio baskısı, Novato, California, t.y., s. 208.

[Hitler'in] tamamen kendi başına aldığı bir karar. Sonucunda tahayyül edilebilecek en ciddi biçimde, iki cephede savaşla karşı karşıyayız. Hitler'in savaş planı o ana dek Wehrmacht'ın tüm gücüyle Batı'daki savaşı sona erdirmek için kullanmak üzere Rusya'yı "önemli bir askerî unsur" olarak hızlıca saf dışı bırakmayı hedefliyordu. Şimdi toplam savaş gücü bizimkinden katbekat üstün olan biri Doğu'da diğeri Batı'da olmak üzere iki düşmanımız arasında ezilmekten kurtulmayı umabiliriz en fazla."[13] Warlimont, Hitler'in "siyasî duruma dair kendi tasavvurundan büyülendiği ve bunun askerî açıdan muhtemel sonuçlarını yeterince dikkate almadığı" kanaatindeydi.[14]

Hitler kendisine fazlasıyla sadık Jodl ile Genelkurmay Başkanı dalkavuk Feldmareşal Wilhelm Keitel hariç askerî strateji uzmanlarına danışmadan, böylesi bir savaşa doğru düzgün hiçbir hazırlık yapmadan ve Dönitz'in ifade ettiği üzere mevcut lojistik hususları göz önünde bulundurmadan, Amerika gibi kuvvetli bir devlete aniden savaş ilan etmişti. Zaten Almanya açısından savaşın resmen ilan edilip edilmemesi önemli değildi, Almanları bağlamazdı. Hitler Reichstag söylevinde harp ilânının Üçlü Pakt şartlarına uyduğunu ifade etmişti. Fakat durum hiç öyle değildi. Ribbentrop – ileride kendi menfaati uyarınca aktardığı üzere – Hitler'e Almanya'nın pakt uyarınca sadece Japonya üçüncü bir tarafın saldırısına maruz kalırsa yardımda bulunma sorumluluğu olduğunu anımsatmıştı.[15] Japonya taarruza maruz kalan değil saldıran taraf olduğundan Almanya müdahil olmak zorunda değildi. Alman Dışişleri'nin en önde gelen yetkilisi, Dışişleri Bakanı Müsteşarı Ernst von Weizsäcker ileride Hitler'in söylevinde Almanya'nın Üçlü Pakt uyarınca Amerika'ya savaş ilan etmek durumunda olduğu iddiasının şaşkınlık uyandırdığını aktaracaktı. Müsteşar bunu "hem hukuken hem de siyaseten hata" addediyordu.[16]

Sadece sıradan vatandaşlarda değil Hitler'in maiyetinde ve hükümet ile ordunun en yüksek kademelerinde Amerika'ya harp ilânının şaşkınlıkla karşılanması ve bu isimlerin yaşanacakları önceden sezmesi Amerika'yla savaşın kaçınılmaz ya da zaruri olarak görülmediğini

13 Warlimont, s. 203.

14 Warlimont, s. 50.

15 *The Ribbentrop Memoirs*, Londra, 1954, s. 160.

16 Ernst von Weizsäcker, *Erinnerungen*, Münih/Leipzig/Freiburg, 1950, s. 328.

açıkça ortaya koyuyor. Almanya'nın önde gelen ordu ve diplomasi camiası mensupları için bile Washington'la savaş tek yol değildi. Hitler seçenekleri tartmış ve savaşı tercih etmişti. Führer'e göre Atlantik'te fiilen karşı karşıya geldiği Amerika önce İngiltere'ye ardından Sovyetler Birliği'ne doğrudan destek verdiğinden aralarında fiilen bir savaş hâli mevcuttu. Ne var ki Roosevelt'e kalsa Atlantik'teki "fiilî savaşın" sonsuza dek hatta Japonların Pearl Harbor'a saldırısından sonra bile devam edebileceğini gördük. Hitler, Roosevelt'in Amerikan kamuoyuyla ilgili sıkıntılarından haberdardı, hatta Kongre'yle yaşadığı sorunlara çok daha hâkimdi. Führer, Amerikan başkanının 1941 Ağustos'unda çıkarılan Seçici Hizmet Yasası'nı uzatmada azami farkla destek kazandığını ve Japonlar 7 Aralık'ta Pearl Harbor'u bombardımana tutarak alenen saldırana dek Kongre'den harp ilânı istemeye cüret edemediğini biliyordu. Japonya'ya savaş açılmış olması bile Roosevelt'in Almanya'ya karşı bir savaş için kongreden yetki alabileceği anlamına gelmiyordu. Hitler 11 Aralık'ta o zor hatta nahoş sorumluluğu Roosevelt'in üzerinden aldı.

Aslında Amerika'ya savaş ilan etmeden Washington'un dikkatini Pasifik'te istediği gibi dağıtma imkânı Hitler'in elindeydi. Ayrıca o anda Amerika'yı mağlup etmesinin imkânsız olduğunun da farkındaydı. Führer'in U-botları kuşkusuz Atlantik'teki Amerikan nakliyatına saldırı düzenleyebilirdi. Gelgelelim Amerikan anakarasına taarruzda bulunma, kentleri bombalama ya da askerî düzenini bozma imkânı yoktu. Hitler ABD'ye savaş açarak zamana karşı yarışmaya başlamış oldu; Avrupa'da topyekûn zafer kazanma, Amerika'yı mağlup edebilecek ya da en azından başından savabilecek iktisadî güç ve askerî kudret elde etme ihtiyacı daha da aciliyet arz etmeye başladı. Zaman Almanya'nın aleyhine işliyordu. Hitler'in de bildiği üzere Amerikalılar iki yıl içinde Avrupa kıtasında savaşmaya hazır muazzam bir kara ordusuna sahip olmayı umuyorlardı. Stalin'in sabırsızlıkla beklediği bu "ikinci cephenin" fiiliyatta açılması beklenenden uzun sürdü (gerçi Kuzey Afrika'ya çıkarma ardından İtalya'nın güneyinden kuzeye doğru hücum 1943'te başlamıştı) ve İngilizlerin Amerikan yardımı olmadan asla başaramayacağı Nazi kontrolündeki Batı Avrupa'nın işgali 1944'ün Haziran'ında ancak başladı. Fakat Hitler 11 Aralık 1941 tarihli bu kararla Almanya'nın akıbetini kesinleştirmede epey yol kat etmiş oldu. Führer'in böylece ne pahasına olursa olsun almaması gereken bir kararı aldığı anlaşılıyor. Bugünden bakıldığında bile

Hitler'in bu yaptığı delilik gibi görünüyor. Neden tavsiye almadan ve Doğu Cephesi'nde kıran kırana mücadele verildiği bu kritik dönemde Batı'da yeni ve ziyadesiyle kuvvetli ve nasıl yeneceğini bilmediği bir düşmana karşı savaş açma kararı aldı? Ne anlaşılmaz bir karar!

I

Amerika 1930'ların sonlarına dek Hitler'in düşünce dünyasında uluslararası güç siyaseti bakımından merkezde yer almamıştı. Führer yalnızca Avrupa odaklıydı. Başka bir yarımkürede olan ve infiratçı bir siyaset izlemeye kararlı olduğu izlenimi veren Amerika'nın Hitler'in gelecekteki Alman dış siyasetine dair tasavvurlarıyla alakası yoktu.

Yine de Amerika'nın iktisadî potansiyeli ve ırksal yapısı Hitler'in ideolojik dünyası yani Almanya'nın mevcut sorunları ve gelecek umutlarına bakışı üzerinde etkileri vardı. Alametifarikası olduğu üzere Führer'in "yaşam alanı" ve ırk gibi temel fikirleri kafasındaki Amerika imajında kilit rol oynuyordu. Muazzam genişlikteki topraklarında iktisadî başarısını ve yaşam standardının yüksek olmasını atfettiği beyaz ağırlıklı "Kuzey Avrupa kökenli" ırkî temeli ile Amerika'yı, Avrupa'da tesis etmek istediği Alman "yaşam alanı" vizyonu için model olarak alıyordu.[17] Hitler Amerika'nın iktisadî kalkınmasını (genel kanaat olduğu üzere) teknolojik yenilikler ve yönetim ile üretimi çağdaşlaştırarak gerçekleştirdiğini düşünmüyordu. "Beyaz adamın geride ancak birkaç yüz binini bırakarak milyonlarca Kızılderili'yi kırıma uğrattıktan sonra," Batı'yı sömürgeleştirip topraklarını nüfusuna yetecek ölçüde genişleterek büyüdüğüne inanıyordu.[18] Führer'in bu görüşü Alman halkının refahı ve Avrupa hâkimiyetini yalnız "cebren" yayılma siyasetiyle elde edebileceği kanısıyla aynı doğrultudaydı. 1930'lu yılların başına gelindiğinde

17 Hitler 24 Şubat 1945'te iş işten geçmişken dahi, "nüfusuyla örtüşecek boyutta bir bölgede iktisadî bağımsızlığını garanti altına almak için" Almanya'da muadilini kurmayı umduğu model olarak Amerika'nın "halkının tamamının enerjisini tüketmeye yetecek uçsuz bucaksız topraklarından" bahsediyor, "büyük bir milletin geniş topraklara ihtiyacı olduğunu" ekliyordu. (*The Testament of Adolf Hitler: The Hitler–Bormann Documents, February–April 1945*, ed. François Genoud, Londra, 1961, s. 88). Bu kaynağın metinsel sorunlarına dair bkz. Ian Kershaw, *Hitler 1936–1945: Nemesis*, Londra, 2000, 121. not, s. 1024–1025.

18 *Hitler: Reden, Schriften, Anordnungen: Februar 1925 bis Januar 1933*, ed. Institut für Zeitgeschichte, C. 3, 1. kısım, Münih, 1994, s. 161 (18.10.1928).

Alman diktatörü Amerika'yı iktisadî bakımdan "en kuvvetli rakibi" olarak görüyordu.[19] Kamuoyuna bu ifadenin muhtemel neticelerini açıklamasa da kapalı kapılar ardında uzun uzun düşünmüştü. İlerleyen yıllarda Alman hâkimiyetindeki Avrupa bir ara Amerika Birleşik Devletleri ile üstünlük mücadelesi vermek zorunda kalacaktı. Hitler'in zihnindeki Amerika imajının değişmez bir parçası olan ırkî açıdan beyaz nüfusu kâfi; ekonomisi, siyasî ve kültürel dünyası Yahudi tahakkümünde bir ülke olduğu düşüncesi, Führer'in Amerika'yla çatışmanın kaçınılmaz olduğu çıkarımını zımnen olsa da güçlendirmişti.[20]

Hitler'in 1920'li yıllarda Amerika tasavvuru (azılı Yahudi düşmanı muhteviyatı ve ayrıca masonluğa yoğunlaşması haricinde) Almanya'nın muhafazakâr cenahında yaygın basmakalıp görüşlerle örtüşüyordu. Siyasî "kariyerinin" ilk yıllarında Hitler'in Amerika imajı bekleneceği gibiydi. Ülkenin Birinci Dünya Savaşı'ndaki rolünü Yahudi sermayesi ve masonların menfaatlerinin şekillendirdiğini düşünüyordu. Ayrıca Alman sağının ekseriyetle 1918 "Kasım Devrimi"nin başarıya ulaşmasında ve sonraki sene Haziran ayında Almanya'ya milli utanç yaşatan Versailles Antlaşması'nda rol oynamakla suçladığı Başkan Woodrow Wilson'a duyduğu nefret de etkili olmuştu.[21] Hitler verdiği ilk söylevlerinden biri olan 1919 Aralık'ında yaptığı konuşmada, Almanya'nın "kati düşmanları" arasında Amerika'yı İngiltere ile birlikte saydı. Birinci Dünya Savaşı'nın üzerinden çok kısa zaman geçmiş olduğundan bu görüşü gayet olağandı. Geleceğin diktatörü, Amerika'nın gözünün kana bulanmış dahi olsa paradan başka bir şey görmediğini düşünüyordu. Ardından Amerika'yı Yahudilerin kuvvetiyle ilişkilendirdi: "Yahudilerin tek kutsalı cüzdandır." Amerika'nın beklendiği üzere savaşa katıldığını ve ganimetin aslan payını alarak köşesine çekildiğini söyleyerek sözünü tamamladı.[22] 1923 sonundaki darbe teşebbüsünden önceki yıllarda yaptığı konuşmalarda birçok kez benzer ifadeleri dile getirdi ancak konuşmanın ana teması hiç bu olmadı.

Hitler başarısızlıkla sonuçlanan darbe teşebbüsü sonrası tutukluyken 1924'te yazımına başladığı ve serbest bırakıldıktan bir yıl kadar

19 *Hitler: Reden, Schriften, Anordnungen*, C. 4, 1. kısım, s. 417 (25.06.1931).

20 Paragrafta Gassert'in (s. 87–103'teki) aydınlatıcı analizinden yararlanılmıştır.

21 Gassert, s. 34–36.

22 Eberhard Jäckel ve Axel Kuhn (ed.), *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen 1905–1924*, Stuttgart, 1980, s. 96–97, 99.

sonra 1926 yazında tamamladığı kitabı *Mein Kampf*'ın ikinci kısmında da Amerika, Almanya'nın gelecekteki dış siyaseti tasavvurunda kıymetli bir yer işgal etmedi. Yalnız kitabın sonuna doğru kısa bir paragrafta Amerika'nın Yahudi kontrolünde bir ülke, müstakbel rakibi ve ölüm döşeğindeki İngiliz İmparatorluğu'nun nihai mirasçısı olarak uluslararası ilişkilerdeki mevkiine değindi. "Amerika'nın borsasını idare eden Yahudiler." diye yazıyordu. "Yüz yirmi milyonluk milletin üretim yapan vatandaşları üzerindeki tahakkümünü her geçen yıl arttırıyorlar." Bu durum İngiltere'ye gittikçe daha da büyük tehdit teşkil ediyordu. Müstakbel Alman diktatörü, "Aradaki hısımlık İngiltere'de Birleşik Devletler'in uluslararası, iktisadî ve güç siyasetindeki tüm alanlarda ilerlemesinde gıptayla karışık bir kaygı oluşmasını engelleyemez." iddiasında bulundu. "Bir zamanların sömürge ülkesi, büyük ananın evladı, dünyanın yeni hâkimi olma yolunda ilerliyor."[23] Hitler'in çarpık dünya görüşüne göre büyük bir güç olarak uluslararası sahneye çıkmaya hazırlanan Yahudilerin idaresinde bir ülke Almanya açısından yakın dönemde doğrudan tehlike arz etmiyordu, üzerinde çok durmadı.

Hitler'in yayınlanmamış "İkinci Kitap"ını kaleme aldığı 1928 itibarıyla Amerika'yla önünde sonunda çatışma ihtimali, zihninde yavaş yavaş şekillenmeye başlamıştı (Eserinin savaştan çok sonra keşfedilene dek yayınlanmamış olmasının sebebi muhtemelen yazıldığı dönemde sakıncalı bir mevzu olan Güney Tirol'ü konu edinmiş olmasıydı). Amerika'nın gittikçe büyüyen iktisadî kudretinin Avrupa için tehdit teşkil ettiği yönünde inanışlar Almanya'da 1920'li yılların son deminde genel Amerikan karşıtı önyargı kadar yaygındı.[24] Yine de Hitler'in jeopolitiğe dair varsayımlarıyla bağlantılı ırkçı dünya görüşü bu kanaate farklı bir boyut kazandırdı.

Nazi lideri 1920'lerin ikinci yarısında "alan sorunu" olarak ifade ettiği jeopolitik meselelerle, darbe teşebbüsünden önceki yıllarda olduğundan çok daha ilgi göstermeye başlamıştı. Bu tutumu esas itibarıyla Almanya'nın bekası için mecburen topraklarını genişleteceği ve

23 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, 876–880. baskı, Münih, 1943, s. 722–723; İngilizceye çev. Ralph Mannheim, Sunuş bölümünü kaleme alan D. C. Watt, karton kapaklı baskı, Londra, 1973, s. 582–583.

24 Dietrich Aigner, "Hitler und die Weltherrschaft", Wolfgang Michalka (ed.), *Nationalsozialistische Außenpolitik*, Darmstadt, 1978, s. 62.

Sovyetler Birliği'ne ait toprakları kapsayacak şekilde yayılmak zorunda olduğu iddiasına meşruiyet kazandırılması sonucunu doğuracaktı. Ayrıca *Mein Kampf*'ta ifade etmiş olduğu, Almanya'nın dış politikada önceki ittifaklarına sırt çevirmesi ve İngiltere ile İtalya'yla ittifak kurmaya çalışması gerektiği görüşünü de detaylandıracaktı. Dünyanın öbür ucunda bir konumda infiratçı siyaset izleyen Amerika tasavvuru bu yaklaşımda rol oynamamıştı. Ancak kabaca özetlediğimiz "yeterli ırkî temeli" bulunmasına rağmen Yahudiler ile masonlar tarafından yönetilen, büyük dünya gücü hâline gelme potansiyeline sahip iktisadî bir dev olma yolundaki ülke imajının etkisi vardı. Hitler bu imajı Almanya'nın ileride küresel güç olacağı yönündeki vizyonuyla birleştirmeye ve neticelerini planlamaya başladı.

Müstakbel diktatör bunlara kendisinden bekleneceği üzere ırkî çerçeveden bakıyordu. Amerika'nın göçü ırk temelli sınırlandırma yasasından (söz konusu dönemde birçok kişi gibi) etkilenen ve kamu sağlığı ile ırk ıslahına ilişkin görüşlerin propagandasını yapıyordu. Avrupa'nın "en iyi" göçmenlerinin bir seçkisini temsil eden ve eski kıtanın yozlaşmış, zayıflamakta olan ırkî yapısıyla rekabet hâlindeki genç, ırkî olarak kuvvetli bir beyaz nüfus tasavvurunu ortaya koydu.[25] "Avrupa'nın ırksal açıdan zafiyeti günbegün öyle büyüyor ki dünyanın geleceğini Kuzey Amerika kıtası halkının belirleyeceği günler gelecek." diye yazdı. Bu tehdide engel olmanın tek yolu Avrupa'nın ırkî Rönesans'a girmesiydi.[26] Buna mukabil "Gelecekte Kuzey Amerika'ya kafa tutabilecek tek devlet hem iç dinamiklerinin yapısı hem de dış politikasının özüyle, halkının ırkî değerini nasıl yükselteceğini ve bu amaç için en elverişli, milli yapıda tesis edebileceğini anlayan devlet olacaktı." Nazi hareketi için belirlenen misyon bunu gerçekleştirmekti. Kastedilen gayet netti. Hitler'e göre ırksal bakımdan arındırılan Almanya'nın tahakkümündeki "Avrupa ile Amerika arasındaki çatışmanın sulh içinde ekonomik bir savaştan ibaret olacağına inanmak ahmakça olacaktı." Amerika en

25 Gassert, s. 95–96; Gerhard L. Weinberg, *The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933–36*, Chicago/Londra, 1970, s. 21; Gerhard L. Weinberg, "Hitler's Image of the United States", *American Historical Review*, 69 (1964), s. 1009.

26 *Hitler's Second Book: The Unpublished Sequel to Mein Kampf*, ed. Gerhard L. Weinberg, New York, 2003, s. 112.

nihayetinde gözünü dışarı dikecekti. Avrupa'yla nihai mütehakkimi belirlemek üzere girişeceği savaştan kaçınamazdı.[27]

Hitler 1930'larda Amerika'dan 1920'li yıllarda yaptığı kadar bile bahsetmedi.[28] Alman lideri birçok çağdaşı ve Nazi basınının benimsediği yaklaşımla aynı doğrultuda olarak Amerika'nın 1929 Ekim'inin sonunda Wall Street'in çökmesiyle tetiklenen ekonomik kriz ile önemli ölçüde zayıfladığı kanaatindeydi. Yarı Amerikan kökenli dostu Ernst Hanfstaengl'e göre Hitler kendi sorunlarına boğulmuş bir ülkenin dış ilişkilerde rol oynama beklentisi olmayacağı yorumunda bulunmuştu.[29] Krizin, Nazi liderinin serbest piyasa ve liberal kapitalizmin milletin bekası için zorunlu olan emniyeti sağlayamadığı görüşünü desteklemiş olması da muhtemeldi. Fiiliyatta ise kamuoyu önünde Amerika'daki Büyük Buhran'a dair kayda değer bir yorumda bulunmadı, retorik kabiliyetini kendi ülkesindeki kusurlu demokratik sisteme saldırılara sakladı. Ekonomik krizin yol açtığı geçici zafiyet hâli Hitler'in 1940'lı yıllara değin vazgeçmediği uzun vadeli, Amerika'yla Avrupa arasında nihai savaş vizyonuyla bağdaşıyordu.[30]

Tüm bunlara rağmen Hitler'in uzak geleceğe ilişkin bu müphem tahayyüllerinden ileride Amerika'ya dair aldığı siyasî kararlara dümdüz bir yol uzanmıyor. Hitler iktidara gelme sürecinde Amerika'ya asgari alaka gösterdiğinde olduğu gibi şansölye koltuğuna oturduktan sonra da Washington kendisi için ikinci planda kalmaya devam etti. İktidarının ilk yıllarında Amerika'yla alenen ilgilenmedi ve dış politikasının oluşturulmasında bu ülke kendine pek yer bulamadı. Yine de Hitler'in üstü kapalı onayıyla iki devlet arasındaki ilişkiler Avrupa'daki savaşın başlangıcına dek istikrarla kötüleşti. Alman diktatörü bu gidişatı durdurmak için hiçbir girişimde bulunmadı. Zaten rejiminin temelini oluşturan ırkçılık ve militarizmden geri adım atmadan yapabileceği pek bir şey de yoktu.

---

27 "*Hitler's Second Book*, s. 116–117.

28 "Hitler'in Amerika'ya dair sorunlu ve güvenilir olmayan kaynaklarda (Edouard Calic, *Unmasked: Two Confidential Interviews with Hitler in 1931*, Londra, 1971 ve Hermann Rauschning, *Hitler Speaks*, Londra, 1939) bulunan sözümona yorumları sahih açıklama olarak kabul edilemez.

29 "Ernst Hanfstaengl, *Hitler: The Missing Years*, karton kapaklı baskı, New York, 1994, s. 188.

30 Gassert, s. 93–94; Andreas Hillgruber, "Der Faktor Amerika in Hitlers Strategie 1938–1941", *Aus Politik und Zeitgeschichte: Beilage zur Wochenzeitung 'Das Parlament'*, 11 Mayıs 1966, s. 4; Weinberg, "Hitler's Image", s. 1010–1012.

Almanya'nın Amerika'yla ilişkileri 1933'e dek iyiydi ve daha da iyiye gidiyordu. Nazilerin yeni rejimi kurmasıyla gidişat kısa süre içinde değişti. Ticari tarifelere dair tartışmalar ile Almanya'nın Amerika'ya borçlu olduğu kredileri ödemekten caymaya hazır oluşu iki ülke arasındaki iyi niyetin hızla gerilemesinde kısmen rol oynadı. Fakat daha mühim başka meseleler vardı. Nazilerin Yahudilere uyguladığı, ilk ciddi hak ihlallerinin 1933 baharında ayyuka çıktığı mezalim Amerika'da kuvvetli tepkiye yol açtı ve Alman karşıtı hissiyatı kamçıladı. Hıristiyan ibadethanelerine yapılan saldırılar, ırkî ya da siyasi bakımdan "sakıncalı" yazarlara ait kitapların yakılması ve siyasî muhaliflere karşı insanlığa sığmayan polis şiddeti de kamuoyunda etki yarattı. Nazi barbarlığı karşısında tırmanan nefretin ötesinde Hitler rejiminin alenî militarizmi ile Almanya'nın yeniden silahlanmaya başladığının yakında açığa çıkacak bariz emareleri, Atlantik'in karşı yakasında giderek artan şekilde, ileride yaşanacakların işareti olarak yorumlandı.[31]

İkili ilişkilerin kötüleşmesi bekleneceği üzere Almanların zihnindeki Amerika imajında da yankı buldu. Önce Amerika'yla yapılan ticarete sonra da 1936 Olimpiyat Oyunları'nın düzenlenmesine ilişkin kaygılar sebebiyle Nazi rejiminin ilk yıllarındaki propagandasında özellikle de 1930'lu yılların sonlarındaki tiz tonunun aksine o kadar aleni bir Amerikan karşıtlığı güdülmedi. Yine de Amerika'daki Yahudilerin sözde rolü, yoğunluğu artarak sık sık eleştirildi. 1930'ların ortasından itibaren "Yeni Düzen"e, Amerika'nın kültürel ve ırkî zayıflamasına ve bizzat Başkan Roosevelt'e dair menfi yorumlar da arttı.[32]

Atlantik'in karşı yakasında Almanya'yı hedef alan husumetin yükselişi Hitler'i endişeye sevk etmedi. Almanların bakış açısına göre, Nazi rejiminin ideolojik önceliklerinin Amerikalıların liberal hissiyatına uymadığı göz önünde bulundurulduğunda okyanus ötesinin nefreti kaçınılmazsa endişe duymanın anlamı yoktu. Nihayetinde Amerika hâlâ ekonomik buhranın pençesinde, infiratçılığın idaresindeydi ve askerî kapasitesi fazlasıyla düşüktü. Hitler buna binaen Amerika'nın kendi menfaatini kollamak için yakın gelecekte Avrupa meselelerine müdahil olmaktan kaçınacağından emin olabilirdi. Nazi Dışişleri Bakanı Konstantin

31 Weinberg, *Diplomatic Revolution*, s. 133–158, özellikle s. 145, 149, 157.

32 Almanların Amerika'yı nasıl tasvir ettiğinin ayrıntılı bir incelemesi için bkz. Gassert, s. 183–246.

von Neurath, Hitler rejiminin en başından beri bu yorumun üstünde duruyordu. Bakan, Washington'un Almanların talep ve isteklerini desteklemesi beklenemezse de "Amerika'nın Avrupa meselelerine alaka göstermeyişi Başkan Roosevelt idaresinde de muhtemelen değişmeyecektir." iddiasında bulundu.[33] Hitler Amerika'nın, Avrupa'nın yeniden şekillendirilmesiyle doğrudan ilgilenmeyeceğine kanaat getirmiş olmalı. Alman şansölyesi ve önde gelen Nazilere göre Alman dış siyasetinde Amerika bir unsur olarak göz önünde bulundurulmasa da olurdu.

Hitler'in savaştan önceki son demde fikrini değiştirdiğine dair emare görünmüyor. Führer 5 Kasım 1937'de komutanlarına Avusturya ile Çekoslovakya'ya yayılma fikirlerini açar ve Almanya'nın "yaşam alanı" için en geç 1943-1945 gibi savaşa girmesine yönelik farklı senaryolar ileri sürerken Amerika'nın bahsini bile geçirmedi.[34] Ertesi sene Avusturya ve sonrasında Südet bölgesinin Reich sınırlarına dahil edilmesiyle Almanların emelleri hayat bulurken Hitler'in gözünde Amerika alakasız kalmaya devam etti.

Yine de işlerin değişmeye başladığının birden fazla emaresi görülmüştü. Almanya'nın Washington Büyükelçisi Hans Heinrich Dieckhoff, Roosevelt'in dünya barışını tehdit eden ülkelerin (Almanya, İtalya ve Japonya'dan bahsettiği açıktı) uluslararası camia tarafından tecrit edilmesini savunduğu 5 Ekim 1937 tarihli "karantina söylevi"ni, Amerika'nın infiratçı çizgiden ayrılabileceğinin işareti olarak yorumladı. Dieckhoff Aralık ayının ilk günlerinde, Washington'un muhtemelen pasif bir dış politika izlemeye devam edeceği yönünde görüş bildirdi. Ancak kendi menfaati söz konusu olursa ya da kabul edilemez bir tahrike maruz kalırsa, içerideki muhalefete rağmen bu politikaya son verir ve "İngiltere'nin mevcudiyetinin tehlike altına girdiği bir savaşta Amerika tüm varlığıyla İngilizleri desteklerdi."[35] Amerika ile Almanya'nın karşılıklı husumeti hiç olmadığı kadar görünür hâle gelmişti. Almanya'da Amerikan karşıtı propaganda hacmi tırmanışa geçerken

33 *Akten der Reichskanzlei: Die Regierung Hitler*, ed. Karl-Heinz Minuth, C. 1, Boppard am Rhein, 1983, s. 317; ayrıca bkz. Gassert, s. 183–184.

34 *IMT*, C. 25, s. 402–413, 386-PS numaralı belge; Çev. Jeremy Noakes ve Geoffrey Pridham (ed.), *Nazism 1919–1945: A Documentary Reader*, C. 3, Exeter, 1988, s. 680–687.

35 *DGFP*, 1, 423 numaralı belge, s. 656; Hillgruber, "Amerika", s. 7. Büyük ölçüde Japonya'yı hedef alan "karantina söylevi" için bkz. Robert Dallek, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*, New York, 1979, s. 148.

Atlantik'in karşı yakasında Hitler'in mütearrızlığının Avrupa'yı savaşın eşiğine getirmesi üzerine artan kaygı Nazizm nefretiyle bir araya geldi. Nazi barbarlığına duyulan tiksinti, 9-10 Kasım 1938'de sözde *Reichskristallnacht* boyunca Yahudileri hedef alan ülke çapındaki korkunç pogromlara verilen tepkiyle zirveye ulaştı.[36] Amerika'nın dört bir yanına öfke dalgası yayıldı. Amerika'nın Berlin Büyükelçisi "rapor vermesi ve danışılmak için" geri çekildi (Elçi hiç dönmemek üzere çağrılmıştı). Kısa süre sonra misilleme olarak Washington'daki Alman büyükelçi de Berlin'e çağrıldı.[37] Diplomatik ilişkileri tamamen kesme yönünde hamle yapılmış olmasa da Alman Dışişleri ekonomik yaptırım ihtimalinden endişe ediyordu.[38] Endişelerin haklılık payı vardı. Amerikan hazinesi Dışişleri Bakanı Cordell Hull'un müdahalesiyle Alman ithal mallarına cezai gümrük vergisi koymaktan son dakikada geri adım attı.[39]

Reichskristallnacht'ın ertesi gününde Alman basınının temsilcileriyle konuşan – pogromun bahsini dahi açmayan – Hitler on yıl evvelki görüşlerinin tam aksine, Amerikan halkı karışık etnisiteye sahip olduğundan ırkî bakımdan Amerikalıları aşağı gördüğünü ifade etti.[40] Führer ve diğer Nazi liderleri Amerika'nın ileride kendilerine düşman olabileceğini ciddi ciddi düşünmeye başladı. Hitler 1939 Ocak'ında ABD'nin Almanya'ya karşı propaganda yaptığını söyledi. Amerika'nın artık Reich'ın düşmanları arasında olduğu anlaşıldı.[41] Hitler'in Amerika'da *Reichskristallnacht*'a verilen tepkilere duyduğu öfke ve Yahudilerin bu ülkedeki gücüne dair paranoyası bir araya gelince Führer, Roosevelt ile güya Amerika'da sözü geçen Yahudilere daha yüksek tonda saldırmaya başladı.

Hitler'in 30 Ocak 1939'da "iktidara el koyuşunun" altıncı yıl dönümünde Reichstag'ta yaptığı mühim konuşmanın arka planını kısmen bu oluşturdu. Hitler'in mütemadiyen Amerikan devletinde ve iktisadî kudretinde hâkim güç addettiği Yahudilere atfettiği nüfuz

36 Gassert, s. 246–259.

37 Frank Freidel, *Franklin D. Roosevelt: A Rendezvous with Destiny*, Boston, 1990, s. 314; Gassert, s. 258–259.

38 Saul Friedländer, *Prelude to Downfall: Hitler and the United States, 1939–1941*, New York, 1967, s. 8–9.

39 Adam Tooze, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, Londra, 2006, s. 283.

40 Wilhelm Treue (ed.), "Rede Hitlers vor der deutschen Presse (10 Kasım 1938)", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 6 (1958), s. 191.

41 *DGFP*, 4, 158 numaralı belge, s. 192; Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 9.

söylevin merkezini teşkil ediyordu. Führer'in konuşması İngiltere ve Amerika'daki Yahudi sermayesinin Almanya'nın iktisadî ve milli güvenliğine teşkil ettiğini düşündüğü tehdide saldırı mahiyetindeydi. Hitler Yahudileri Almanya'yı istemediği bir savaşa mecbur bırakan savaş çığırtkanları olarak tasvir etti. Almanya yine de bu meydan okumaya karşılık vermeye ve ölümüne mücadele etmeye hazırdı. Hitler iş savaşa varırsa o zaman savaşa yol açanların yani Yahudilerin yok olacağı yönünde korkunç bir tehdit savurdu. Savaş "Avrupa'daki Yahudi ırkının imhasıyla" sonuçlanırdı.[42]

Alman diktatörü tehditkâr konuşmasını yaptıktan sonraki gün Roosevelt, Hitler'in tehdidiyle Amerika'nın hududunun artık Ren'e kadar uzandığını söyledikten sonra (Fransa'ya uçak gönderilmesini meşru göstermek için sözgelimi öyle bir ifade kullanmıştı) Alman basını Washington'u saldırı yağmuruna tuttu.[43] Nazi habercilerinin tutumu Hitler'in Nisan sonundaki Reichstag söylevinde Roosevelt'e yapacağı taarruzun peşrevi niteliğindeydi.

Roosevelt'in eli kolu, Amerika'yı Avrupa'nın başındaki belaya sürükleyebilecek herhangi bir eyleme karşı olan Amerikan kamuoyu ve infiratçı cenahın yaygaraları yüzünden bağlıydı. Buna rağmen Amerikan başkanı önceki sonbaharda Münih'te yaşananlardan bu yana, savaş ihtimaline ve İngilizler ile Fransızların yatıştırma siyasetinin başarısızlığının neticelerine dair gittikçe daha da kaygılanmaya başlamıştı. *Reichskristallnacht*'ta yaşanan dehşet Nazi rejiminin barbarlığını gözler önüne sermişti. Mart ayının ortalarında Hitler'in Wehrmacht'ı Çekoslovakya'dan artakalan toprakları işgal etmiş, ardından Nisan başında diğer "kuduz köpek" Mussolini'nin askerleri Arnavutluk'u ele geçirmişti. Roosevelt birkaç gün sonra Hitler ile Mussolini'den taarruz ve savaş yolundan vazgeçmesi, Avrupa'da sulh ile kalkınmaya samimiyetle kendilerini adaması yönünde hususi rica mahiyetinde bir resmi bildiri hazırladı. Birkaç kez baştan yazılan bildiri 15 Nisan 1939'da yayınlandı. Başkan esasen Mihver diktatörlerinin, ekseriyeti Avrupalı ve birkaçı da Orta Doğu'dan olmak üzere otuz bağımsız milletten oluşan listedeki

42 Domarus, s. 1058; Çev. Noakes ve Pridham, C. 3, s. 1049. Ayrıca bkz. Tooze, s. 283–284.

43 Roosevelt'in basına sızdırılan kapalı kapılar ardında kullandığı ifadeler için bkz. Dallek, s. 181; Almanların karşı propagandası için bkz. Gassert, s. 261.

ülkelerin hiçbirine en az on yıl boyunca saldırmayacağı taahhüdü vermesini teklif ediyordu. Roosevelt kendi adına Amerika'nın, silahlanmanın azaltılması ve uluslararası ticarette tüm ülkelere eşit şartların uygulanması üzerine tartışmalara katılacağının sözünü vermiş oluyordu.[44]

Hitler Roosevelt'in, Berlin'in eline resmen geçmeden evvel duyurduğu bu bildiriyle küstahlık ettiğini varsaydığından öfkeden deliye dönmüş ve aşağılanmış hissediyordu.[45] Führer ilk olarak "böylesi alçak bir mahluka" cevap vermenin kendi haysiyetine sığmayacağını düşünse de muhtemelen ABD Başkanı'nın konuşması uluslararası kamuoyu üzerinde genel itibarıyla müspet etki yarattığından en nihayetinde karşılık verme gereği hissetti.[46] Hitler 28 Nisan tarihli Reichstag söylevinde yıktı geçti.[47] Alman diktatörü adı geçen otuz ülkeyi soruşturduğunu ve içlerinden birinin bile Almanya'nın tehdidi altında hissetmediğini iddia etti. Ülkelerin bazıları (içlerinden birinin Suriye olduğunu söyledi) yanıt verememişti zira demokratik devletler kendisinin hareket özgürlüğünü kısıtlıyordu. Filistin'i işgal eden de Alman askerleri değil İngiliz kuvvetleriydi herhalde. Mesela İrlanda Cumhuriyeti Almanya'nın değil, İngiltere'nin kendisine taarruzda bulunmasından endişe ediyordu. Roosevelt'in silahsızlanma çağrısı da Hitler'e koz vermişti; Alman diktatörü muzafferlerin Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra kendilerini silahsızlandırmamak için türlü türlü bahaneler bulurken Almanya'yı silahlı savunmadan yoksun bırakmış olmasından istifade etti.

Hitler'in müstehzi çıkışları Reichstag'ta toplanmış uysal Nazi vekillerini kahkahaya boğdu. Bu da Führer'in en etkili konuşmalarından biri oldu. Goebbels zevkten dört köşeydi. "Roosevelt'e güzelce verdi veriştirdi. Başkan'ı yerden yere vurdu adeta. Meclistekiler gülmekten kırılıyordu. Konuşma zevkli geçti. Halk üzerinde inanılmaz başarı yakaladı. Alenen Führer'e saldıran mutlaka ettiğini bulur... O bir siyasi taktik ve strateji dehası. Kimse onun yaptığını yapamaz. Roosevelt gibi

44 William L. Langer ve S. Everett Gleason, *The Challenge to Isolation, 1937–1940*, New York, 1952, s. 84–85; Cordell Hull, *The Memoirs of Cordell Hull*, New York, 1948, C. 1, s. 621.

45 Below, s. 161.

46 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 87.

47 Konuşmanın Roosevelt'e "yanıt" olarak ayrılan kısımları için bkz. Domarus, s. 1166–1179.

bir cüce Führer'le mukayese bile götürmez." şeklinde not düşecekti izlenimini.[48] Hitler'in belâgatinin ne kadar etkili olduğunun farkına varan sadece Naziler değildi. Söz konusu dönemde Berlin'de meskûn Amerikalı gazeteci William Shirer Hitler'in konuşmasını dinlemişti. Shirer, Führer'in Roosevelt'e verdiği, Amerika ve Avrupa'daki yatıştırma siyaseti taraftarları ile infiratçılara oynayan yanıtının "epey kurnazca" olduğunu düşünmüştü.[49]

Yine de bu cenahların ötesinde Hitler'in Roosevelt ile "hesaplaşması" pek prim yapmadı. Aksine birçok kişi Roosevelt'in alenen müteamrız niyet karşısında sağduyu ve sulh çağrısında bulunarak ahlaken üstün bir tutum sergilediğini düşündü. Konuşmanın etkisi ve Roosevelt'in Hitler'i konuşmaya sevk eden müdahalesinin kalıcı bir etkisi olmadı. Önemli olan Amerika'yla Almanya arasındaki kırılmanın en aleni şekilde teşhir edilmiş olmasıydı. Demokrasilerle Mihver güçleri arasındaki savaşta Amerika'nın hangi safta olduğu aşikârdı.

Almanların çerçevesinden bakıldığında Amerika ne kadar tarafsız görünürse görünsün esasen düşman addedilmeliydi. Bu değişim Alman siyasetinin inşasında yıllar boyu önem atfedilmeyen Amerika'nın artık sadece ideolojik değil aynı zamanda stratejik olarak da incelenmesini gerektiriyordu. Esas mesele, çıkma olasılığı hiç olmadığı kadar yüksek Avrupa harbi yakın zamanda patlak verirse Amerikan müdahalesinin engellenmesiydi. Almanlar buna pek ihtimal vermediğinden gereksiz yere endişelenilmesi için bir sebep olarak görülmüyordu. Amerikalıların 1940 sonbaharında başkanlık seçimi vardı. O tarihten evvel kamuoyu görüşünü riske atacak bir adım atılamazdı. Zaten infiratçılığın kuvveti müdahaleyi engelliyordu. Dahası silahlanma gayreti ve sınai savaş üretimi henüz başlangıç aşamasında olduğundan Amerika'nın içinde bulunduğu askerî zafiyet malumdu. Almanların planları uzun soluklu bir savaş ya da bir dizi harp öngörüyordu. Ancak Amerika müdahil olacak hâle gelmeden evvel savaşın ilk evrelerinde hızla zafer kazanacaklarını farz ediyorlardı. Hitler Polonya ile aralarındaki

48 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, ed. Elke Fröhlich, I. kısım, C. 6, Münih, 1998, s. 332 (29.04.1939). Hitler'in konuşmasının Almanya dahilindeki müspet etkisi için bkz. Gassert, s. 263–266.

49 William L. Shirer, *Berlin Diary, 1934–1941*, karton kapaklı baskı, Londra, 1970, s. 133. Shirer Hitler'in yorumlarının infiratçıların hoşuna gideceği kanaatinde haklıydı. Bkz. Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 89.

savaş sonunda çıktığında Alman askerî kuvvetinin sonucu hemen belirleyeceğinden emindi. Führer Batılı demokrasilerin Polonya'ya karşı herhangi bir harekâta dahil olmasını beklemiyordu. Yine de müdahalede bulunurlarsa Almanya'nın galip geleceğine şüphesi yoktu. Batı demokrasileri yani İngiltere ile Fransa mağlup edilecek yahut Almanların ezici askerî üstünlüğü karşısında müzakere masasına oturmak zorunda kalacaktı. Amerikalılar suya sabuna dokunmayacaktı. "Yahudi Bolşevizmi" ile yapılacak hesaplaşmada Batı Avrupalılar önünde sonunda ya Almanlara destek olacak ya da çenelerini tutacaktı. Bu da hızla olup bitecekti tabii. Amerika'yla ilerleyen yıllarda, en erken 1940'lı yılların ortasında çıkacak harp o tarihe dek okyanusların hâkimiyeti için mücadele vermeye hazır, kudretli bir filoya sahip olmuş Almanya'nın Avrupa kıtasının tamamına hükmetmesi üzerinden yaşanacaktı.

Bu tahayyül hayal dünyasından çıkamadı. Fakat 1939 yazında savaş gitgide yaklaşırken Nazi cephesinde Amerika kritik stratejik ehemmiyete sahip bir unsur olamadan Almanya'nın Avrupa'da egemenliğini tesis edeceği yönünde, hâlâ netleştirilememiş temel varsayım kabul görüyordu.

II

Tüm bunlara rağmen hiçbir şey kesin değildi. 1939 Eylül'ünde Avrupa'da harp patlak verdiğinde Hitler Amerika'nın askerî ve sınai potansiyeli savaşta kendini hissettirmeye başlamadan evvel Avrupa'da hâkimiyetini kurmak için fazlasıyla kısıtlı zamanı olduğunun farkındaydı. Amerika gittikçe daha da yabana atılmayacak bir güç hâline geliyordu. Zaman Hitler'in aleyhine işliyordu. Almanya Amerika'nın müdahalesi dengeleri değiştirmeden evvel zafer kazanmalıydı.

Alman diktatörü Amerika'nın erken dönemde savaşa girme ihtimali olmadığı kanaatindeydi ama işleri şansa bırakamazdı. Lüzumsuz yere Washington'u tahrik edecek hiçbir şey yapılmayacaktı. Alman basınının Başkan Roosevelt'e olağanlaşmış ağır saldırıları savaşın başlangıcından önceki aylarda Goebbels'in Propaganda Bakanlığı'ndan gelen talimatla sonlandırıldı. Basına Amerika'yla ilgili haberler yaparken azami ihtiyat göstermesi emredildi.[50] Hitler ayrıca tarafsız Amerikan gemilerini batırma riskine rağmen U-botlarını okyanusa sevk etmeye

50 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 50–51; Gassert, s. 271–277.

gereğinden fazla hevesli donanma komutasını dizginledi. Führer sonbaharda birçok kez Donanma Komutanı Büyük Amiral Erich Raeder'den Atlantik'te Amerika'yla hadise çıkmaması için imkân dahilinde her şeyin yapılmasını istedi. Alman diktatörü 23 Şubat 1940'ta Raeder'e Kanada'nın kıyı bölgesinde Halifax yakınlarındaki İngiliz konvoyları için kritik öneme sahip Nova Scotia limanı açıklarında iki denizaltının devriyeyle görevlendirmesine müsaade etmeyi reddetti. "Zira bunun Amerika'da menfi psikolojik etkileri" olabilirdi. Mart başında Alman donanmasına nerede olursa olsun Amerikan gemilerini durdurma, ele geçirme ya da batırmayı yasaklayan açık talimatlar verildi.[51]

Alman ordusu 1939 sonbaharındaki tahminlerinde, Amerika'nın sınai ve askerî potansiyeli kendini hissettirmeye başlamadan evvel elde ancak bir buçuk yıl kadar süre kaldığını öngördü. Alman Silahlı Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın analizine göre Amerika o an itibarıyla ancak kendi silahlı kuvvetlerinin talebini karşılayabiliyordu ve uçak, tank ve diğer askerî araçların üretimine yaklaşık bir yılda başlayabilecekti. Ancak Washington bir ila bir buçuk sene sonra "silahlanmanın tüm aşamalarında tüm ülkeleri katbekat aşacak bir üretim seviyesine" ulaşacaktı.[52] Bu değerlendirme, Washington'da görevli Alman ataşemiliterinin raporlarıyla aynı doğrultudaydı. Alman diplomat 1940 yazının son demlerinden önce müdahale ihtimalini ekarte ediyor ancak o tarihten sonra Amerika'nın savaşa tam teşekküllü katılacağını öngörüyordu.[53] Washington'daki Alman büyükelçiliği, Roosevelt yönetiminin uzun bir savaş tasavvur ettiğini, İngiltere ile Fransa'nın hızla mağlup edilmesini beklemediğini ve demokrasiler yıkımla karşı karşıya kalır ya da aksine zafere yaklaşırsa savaşa dahil olacağı görüşünü benimsiyordu. Washington'un müdahale için gerekli halk desteğini yaratacağı varsayıldı.[54]

Hitler'in Fransa'nın askerî mağlubiyetini tamama erdirme ve İngilizleri zafiyet hâlinde müzakere masasına oturtmaya neden acele ettiği böylesi raporlar göz önünde bulundurulduğunda daha anlaşılabilir hâle geliyor. Hitler savaşın başında Amerikalılar müdahale etmeden

51 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 61, 65.

52 *KTB d. OKW*, C. 1, 1965, s. 108E; Hillgruber, "Amerika", s. 8.

53 *DGFP*, 8, 172 numaralı belge, s. 180 (01.10.1939); 405 numaralı belge, s. 470–471 (01.12.1939); Hillgruber, "Amerika", s. 9.

54 *DGFP*, 7, 378 numaralı belge, s. 377 (28.08.1939); Hillgruber, "Amerika", s. 9.

"Avrupa'daki tüm sorunları çözeceğine" emin olduğunu söylemişti. Gelgelelim kapalı kapılar ardında "İşi o zamana kadar bitiremezsek yandık demektir." diye eklemişti.[55] Yalnız birkaç haftada Polonya diz çökünce Alman diktatörü zaman askerî ve iktisadî bakımdan Nazi Almanyası'nın aleyhine işlediğinden Fransa'ya hemen taarruza girişilmesini istedi.[56] Alman diktatörü 1940 Mayıs'ındaki Batı taarruzu başlamadan hemen evvel atacağı adıma gerekçe namına dostu Mussolini'ye şunu iletti: "Bay Roosevelt'in tüm telgraf, nota ve sorgu suallerinin altında yatan tehditkâr söylemi savaşı en kısa zamanda tamamen sona erdirmek için gereğinden fazla sebep teşkil ediyordu."[57]

Başkan Roosevelt tam da İtalya'nın savaş açtığı günde yani 10 Haziran 1940'ta Amerika'nın maddi kaynaklarıyla "cebir karşıtlarına yardım edeceğini" alenen ilân etti.[58] Roosevelt'in – yapılacak başkanlık seçiminde Demokrat Parti'nin adayı olmayı kabul ederken – 19 Temmuz'da verdiği bir söylevinin analizi bir ay kadar sonra Hitler'in eline geçti. Amerikan başkanının kati surette Almanya'nın karşı safında ve süregelen mücadelede İngiltere'yi desteklemeye hazır olduğu açıktı.[59] Bunun Almanya'nın savaşı üzerinde yaratacağı etki açıktı: Amerikan kaynakları ve Washington'un muhtemel doğrudan müdahalesi etkisini göstermeden savaş hemen nihai olarak zaferle sonuçlandırılmalıydı. Hitler bu sonuca varmıştı. Atlantik'in karşı yakasından gelen sinyaller Hitler'in ay sonunda generallerine ilân ettiği kararını etkiledi. Führer Sovyetler Birliği'ne taarruz ederek Rusları birkaç ay sürecek "yıldırım savaşında" mağlup etmeye hazırlanacaktı. Hitler'in ideolojik sebeplerden dolayı ezelden beri kafasına koymuş olduğu savaşın artık stratejik açıdan kritik bir amacı vardı: İngilizlerin Avrupa kıtasındaki herhangi bir müttefik bulma umutlarını yok ederek İngiltere kaçınılmazı kabul etmeye ve uzlaşmaya zorlanacak, böylelikle Amerikan müdahalesi riski de ortadan kalkacaktı. Yani Londra ve Washington'u mağlup etmenin yolu Moskova'dan geçiyordu.

55 Below, s. 200.

56 Franz Halder, *Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942 (C. 1): Vom Polenfeldzug bis zum Ende der Westoffensive* (14.08.1939–30.06.1940), ed. Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart, 1962, s. 86–90.

57 *DGFP*, 9, 192 numaralı belge, s. 277; Hillgruber, "Amerika", s. 9.

58 Langer ve Gleason, *Challenge*, s. 516'da alıntılanmıştır.

59 *DGFP*, 10, 199 numaralı belge, s. 259–260; Hillgruber, "Amerika", s. 12.

Hitler'in stratejisi küresel boyut kazandı. Artık Uzak Doğu'da Japonya'nın rolünü de dahil ediyordu. Wehrmacht'ın Sovyetler Birliği'ni mağlup etmesi, Japonya'yı kuzeydeki eski düşmanının teşkil edeceği tehditten kurtarmış olurdu. Bu, Japonların hâlihazırda tartıştığı, Uzak Doğu'daki İngiliz mevcudiyetine taarruz anlamına gelen ve Amerika'yı da Pasifik'te meşgul ederek bir taşla iki kuşun vurulacağı güney istikametinde hücum stratejisinin yolunu açardı. Birkaç hafta içinde Japonya'ya gösterilen yeni alaka, 27 Eylül 1940 Üçlü Paktı ile neticelenecek adımların yolunu açmış ve Ribbentrop'un, İngiliz İmparatorluğu'nun küresel gücü ile Amerika'nın uluslararası kuvvetini yıkacak bir yeni dünya düzeni inşa etmeyi hedefleyen kısa ömürlü umutlarını kuvvetlendirmişti.[60]

Bu esnada Churchill ile Roosevelt arasında Eylül başında neticelendirilen destroyer anlaşması Hitler'e Amerika'nın henüz mağlup edilmemiş İngiltere'ye desteğini arttırdığının en somut göstergesini sunmuştu. Savaş yanlılarından Amiral Raeder artık Amerika'nın harbe kesin gireceğini düşünüyordu.[61] Ne var ki destroyer anlaşmasının temsil ettiği gelişmekte olan Atlantik ittifakı ve Amerikan yönetiminin aleni Alman karşıtı tabiatına göz yumulmak zorundaydı. Hitler hâlâ Washington'u tahrikten imtina ediyordu. Alman basınına kesin kısıtlamalar getirildi.[62]

Amerikan karşıtı propagandaya getirilen kısıtlama Roosevelt'in – yakında Ödünç Verme-Kiralama politikası olarak hayata geçecek stratejiyi tanıtmak adına komşuya yangını söndürsün diye bahçe hortumu ödünç verme mecazını kullandığı – 17 Aralık tarihli basın toplantısının ve ay sonunda yaptığı "demokrasinin cephaneliği" konuşmasının ardından kaldırıldı.[63] Propaganda savaşında kolların sıvanması Nazi rejiminin Ödünç Verme-Kiralama programının takdimini ne kadar ciddiye aldığını yansıtıyordu. Atlantik'te denizden ciddi boyutlu bir taarruzu kabul ettirmek için her zamanki gibi son gelişmelerden istifade etmeyi isteyen Amiral Raeder, 27 Aralık'ta Ödünç Verme-Kiralama'nın muhtemel neticelerine dikkat çekti. Amiralin Hitler'e ilettiği "[İngiltere'ye] 1941

60 Wolfgang Michalka, "From the Anti-Comintern Pact to the Euro-Asiatic Bloc. Ribbentrop's Alternative Concept of Hitler's Foreign Policy Programme", H. W. Koch (ed.), *Aspects of the Third Reich* içinde, Londra, 1985, s. 281–282.

61 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 125.

62 Gassert, s. 281.

63 Gassert, s. 284–286.

sonu ya da 1942 başı itibarıyla çok güçlü bir destek geliyor" kanaati Führer'in on gün evvel Jodl'a bizzat söylediği, Amerika Avrupa kıtasına müdahil olamadan evvel 1941 sonuna dek hâkimiyet kurma zorunluluğunun altını çiziyordu.[64] Alman Dışişleri'nde Amerika uzmanı addedilen sabık Washington Büyükelçisi Hans Dieckhoff 9 Ocak'ta kaleme aldığı pusulada Amerikan müdahalesinin doğurabileceği sonuçların ciddiyetini anlattı. Dieckhoff Amerika'nın harbe girişinin durumu değiştirmeyeceğini düşünmenin hata olacağına dikkat çekti. Washington bu yönde karar alırsa sınai üretim hızla artar; İngiltere'ye daha fazla sayıda silah, mühimmat ve uçak gönderilmesine imkân sağlanırdı. Amerika müdahalede bulunmazsa İngilizlerin mağlubiyeti barış anlaşması ve savaşın sona ermesi ihtimalini yaratırdı. Sabık büyükelçi "Amerika savaşa dahil olursa İngiltere yenilse dahi Amerika'ya karşı verilen savaş sürecek ve sulhu tesis etmek zorlaşacak." diye ekledi.[65] Kıdemli bir diplomat Amerika'nın, Ödünç Verme-Kiralama göz önünde bulundurulduğunda gün geçtikçe daha da muhtemel addedilen müdahalesinin Alman zaferini imkânsız hâle getireceğini ancak böyle ima edebilirdi. Almanların Washington Büyükelçiliği'ndeki ataşemiliteri General Friedrich von Bötticher'in Amerika'nın savaş uçağı üretiminin 1941'de üçe katlanacağı tahminini bildirdiği raporu bu kanaati kuvvetlendirdi. O tarihe dek üretim miktarı Almanya'yı sollardı.[66]

Hitler halk önünde sık sık kullandığı tehditlere belki de ilk kez – en azından Amerika'nın çerçevesinden bakıldığında – adeta zafiyet hâlinde sığındı. Führer "iktidara el koyuşunun" sekizinci yıl dönümüne tekabül eden 30 Ocak 1941'de Reichstag'ta yaptığı konuşmada "Herkes aklını başına alsın. İngiltere'ye yardım edebileceğini düşünenler, şunu bilin: yanında eskortu olup olmadığına bakılmadan torpidolarımızın menziline giren bütün gemilere ateş açılacak!" diye çıkıştı.[67] Hâlâ ne pahasına olursa olsun kaçınmaya çalıştığı savaşı tetiklemekten korktuğundan uygulamaya cüret edemediği bir tehditti bu. Hitler'in Ödünç Verme-Kiralama programı istikametinde atılan adımlardan perde arkasında çıkardığı netice bu içi boş tehditten daha önemliydi.

64 *Fuehrer Conferences on Naval Affairs 1939–1945*, Londra, 1990, s. 162.
65 *DGFP*, 11, 633 numaralı belge, s. 1061–1062.
66 Friedländer, s. 172.
67 Domarus, s. 1661.

Alman diktatörü, Ödünç Verme-Kiralama Programı'na yönelik adımların atılması karşısında ilk olarak Almanya'nın topyekûn zafer şansının, yani Amerikalıları savaş dışı tutabilmesinin, Sovyetler Birliği'nin hızla yıkılmasına bağlı olduğu düşüncesinde haklı olduğu sonucuna vardı. Ayrıca bu gelişme Hitler'i, önceki yılın Eylül ayında imzalanmasından bu yana hiç gelişme görülmeyen Üçlü Pakt'a ilişkin Japonya'ya karşı daha etken bir politika izlemeye sevk etti. Alman diktatörü 9 Ocak'ta komutanlarına "Rusya'yı ezersek Japonya tüm kuvvetini Amerika'ya yönlendirebilir." dedi. Bu da Amerika'nın harbe girmesini önlerdi.[68] Hitler'in düşüncelerine ışık tutan donanmanın toplantıya ilişkin raporu Alman diktatörünün stratejik düşüncelerini ve bu düşüncelerin sonuçlarını ortaya koyuyor. Söz konusu raporda Führer'in yorumları şöyle aktarılıyor: "Amerika ile Rusya Almanya'ya karşı savaşa girerse işler sarpa saracak. Haliyle buna dair herhangi bir ihtimalin en başında önünü almak lazım. Rus tehdidi olmasaydı İngiltere'yle rahatça savaşırdık. Rusya mağlup olursa Japonya fazlasıyla rahatlayacak, karşılığında Amerika'nın karşı karşıya olduğu tehlike artacaktır." Alman diktatörü ardından Japonya'ya umut bağladığını gösterir bir düşüncesini daha dile getirmişti: "Führer, Japonların Singapur'daki çıkarları konusunda Amerika'nın sert adımlar atmaya mecbur kalmasına yol açsa dahi Tokyo'ya tam destek verilmesi gerektiğini düşünüyor."[69] Bir başka deyişle Japonların Uzak Doğu'da yayılması Almanya'nın Avrupa'da nihai zaferi elde etme stratejisinin esaslarından birini teşkil etmeye başlıyordu. Sovyetler Birliği'nin süratle mağlubiyete uğratılması her iki amaç için de kilit niteliğindeydi.

11 Mart 1941'de Ödünç Verme-Kiralama Yasası ABD Kongresi'nden geçince Alman idaresi *Völkischer Beobachter*'de (Nazi basınının amiral gemisi olan günlük gazete) çıkan bir makaleden anlaşılacağı üzere Amerika'nın artık geri dönüşü olmayan şekilde kendini Almanya'nın düşmanlarına desteğe adadığı sonucuna varmıştı. Makalede "Kime karşı çarpıştığımızı biliyoruz artık." deniyordu. "Nihai mücadele başladı."[70] Alman Silahlı Kuvvetleri Yüksek Komutanlığı'nın Roosevelt'in

68 *KTB d. OKW*, C. 1, s. 257–258; ayrıca Andreas Hillgruber, *Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940–1941*, 3. baskı, Bonn, 1993, s. 364'te alıntılanmıştır.

69 *Fuehrer Conferences*, s. 172.

70 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 175'te alıntılanmıştır.

konuşmasına verdiği tepkilere dair bir raporda genel kanı bunun "Almanya'ya savaş ilanı olarak addedilebileceği" yönündeydi.[71] Hitler de Başkan Roosevelt'e bir güzel sövüp saydıktan sonra Amerikalıların kendisine savaş sebebi verdiğinde karar kıldı. Şimdi harekete geçmeye hazır olmasa da "Bir şekilde Amerika'yla harbe gireceğiz." yorumunu yaptı. Almanya galip gelirse kaybedeceklerinden endişe duyan Roosevelt ile arkasındaki Yahudi sermaye sahipleri gereğini yapacaktı. Alman diktatörü tek pişmanlığının hâlâ Amerikan şehirlerini bombalayabilecek uçağı bulunmaması olduğunu söyledi. Amerikan Yahudilerine böyle bir dersi seve seve verirdi. Ödünç Verme-Kiralama Yasası ilaveten sorunlara yol açmış olsa da bu sorunlar "amansız bir deniz savaşıyla" halledilebilirdi. Atlantik'te U-botların daha fazla tonajı batırması önemliydi. Fakat Amerikalılar henüz kendi silahlanma kapasitelerini aşabilmiş değildi.[72]

Hitler 25 Mart 1941'de "Amerika'nın İngilizlere yardım yasasının muhtemel etkilerine karşı tedbir olarak" Alman harp sahasını İzlanda kıyıları ve Amerikan tarafsızlık bölgesinin sınırlarına dek genişletti. Bu eylemin öncesinde Amerikan yönetiminin işi ilerleterek nakliye gemilerine İzlanda'ya kadar konvoy sağlamayı düşündüğü dedikoduları Berlin'e ulaşmıştı.[73] Görüldüğü üzere Roosevelt, yönetiminin savaş yanlısı üyelerinin ısrarcı olduğu ikmal konvoylarına eskort sağlama meselesini ancak aylar geçtikten sonra kabul edecekti. Almanlara göre bu mesele, Amerika'yı savaşa sokmasını sağlayacak bir tahrik unsuru arayan Roosevelt'in 1941 baharında Atlantik'teki çatışma durumunu kasten tırmandırdığı izlenimini veren sorunlardan biriydi.

Mart ayının sonlarında İngilizlerin savaş gemilerini Amerikan tersanelerinde tamir ettirmesine müsaade verildi. Ardından Amerikan limanlarındaki Mihver gemilerine el konması ve Grönland'da askerî üs kurmak üzere anlaşma yapıldı. Bu gelişmeler Almanya'ya karşı alenen hasmane faaliyet addedildi. Amerika'nın Azor Adalarını işgal planları dedikoduları da üstüne tuz biber oldu.[74] (Almanlar Amerika'ya

71 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 175, 1. notta alıntılanmıştır.

72 *Heeresadjutant bei Hitler 1938–1943: Aufzeichnungen des Majors Engel*, ed. Hildegard von Kotze, Stuttgart, 1974, s. 99 (24.03.1941).

73 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 203.

74 *Fuehrer Conferences*, s. 199 (22.05.1941); Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 205–208; Thomas A. Bailey ve Paul B. Ryan, *Hitler vs. Roosevelt: The Undeclared Naval War*, New York, 1979, s. 122–129.

saldıracak uzun menzilli bombardıman araçlarına üs olarak kullanmak üzere Washington'un önünü almak için epeydir bu adaları işgal etmeyi düşünüyordu. Hitler de bu planı destekliyordu). Roosevelt yönetiminin tam teşekküllü eskort sağlamak yerine İngiliz konvoylarını pusudaki Alman denizaltılarına karşı uyarmak için Atlantik'te gemilerini devriyeye çıkarmaya başlamış olması da iyiye işaret değildi.

Nisan'da Amerika'ya ait USS *Niblack* adlı bir destroyer ile sonradan anlaşılacağı üzere yanlışlıkla Alman U-botu sanılan araç arasında çıkan, sadece tam bir savaşa dönüşümü hızlandırmaya yarayacak ilk çatışma ileride yaşanacakların habercisi gibiydi. 21 Mayıs'ta *Robin Moor*'un batırılması daha da tehlikeli bir dönüş noktasıydı ve altı gün sonra Roosevelt Atlantik'te Alman hakimiyetini engellemek için yönetiminin elinden gelen her şeyi yapma niyetini ve "süresiz olağanüstü hâl" ilan ettiği mühim konuşmasını yaptı.[75] Amerika'nın *Robin Moor*'un batırılmasına şaşırtıcı bir şekilde itidalli bir tepki vermesi ve ayrıca Roosevelt'in mühim konuşmasından önce yaşanan tantananın arkasının gelmemesi Berlin'in derin bir nefes almasını sağladı. Bahar ayları boyunca tansiyonun tırmandığı dönem sona ermiş, tekinsiz bir açmaza girilmişti. Balkanlardaki harekâtla ve daha da önemlisi "Barbarossa Harekâtı" hazırlıklarıyla meşgul Hitler'in en son istediği şey Amerika'nın Atlantik'te yaşanan bir hadise sonucu savaşa girmesiydi.

Hatta Hitler mütearrız Alman donanma komutasının başındaki savaş meraklısı Amiral Raeder'e defalarca, Atlantik'te her geçen gün daha büyük tehlike teşkil eden Amerikan tehdidiyle alakadar olması, tahrik olarak yorumlanabilecek hadiselerden kaçınması talimatı vermişti. *Robin Moor* Hitler'in açık emirlerine karşı gelinerek batırılmış olsa da sonbahara dek münferit bir hadise olarak kaldı. Barbarossa'nın başlayacağı tarih yaklaşırken Alman denizaltılarının Amerikan gemilerine karşı herhangi bir harekette bulunmasına tekrar kesin yasak getirildi. Hitler'in Haziran başında Raeder'e "Amerika'ya ait ticari gemilerin aranması sorununun donanma kuvvetleri Atlantik'e sevk edilene kadar rafa kaldırılacağını" söyledi; yani bu denizde topyekûn savaş başlayana kadar geçici olarak konmuş bir yasaktı.[76]

75 Bailey ve Ryan, s. 129–132, 138–144.

76 *Fuehrer Conferences*, s. 218 (06.06.41).

Sovyetler Birliği işgali başlamadan bir gün önce 21 Haziran'da Amiral Raeder Almanların Atlantik'te Amerikan gemilerine karşı eyleme girişmesi sorununu bir kez daha gündeme getirdi. Önceki gün yaşanan ve facianın kıyısından dönülen bir hadiseyi aktardı. Bir Alman U-botu Amerikan donanmasına ait eski bir savaş gemisi olan *Texas* ve ona eşlik eden destroyer ile Almanların ilân etmiş olduğu harp sahasının on küsur deniz mili kadar içerisinde karşılaşmıştı. Denizaltı takibe başlamış fakat *Texas* hasar almadan, tehlikenin farkına dahi varmadan bölgeden uzaklaşmıştı.[77] Raeder hadiseyi *Robin Moor* olayında olduğu gibi hoş karşıladı ve Hitler'e "Amerika hususunda sıkı önlemlerin aleni yumuşaklıktan daha etkili olduğu" görüşünü bildirdi. Ne var ki Hitler kararlıydı. Raeder görüşmesinin raporunda Führer'in "şimdilik yasak bölge haricinde ne olursa olsun Amerikan savaş ve ticaret gemileriyle olay çıkmasını istemediği" belirtiliyordu. "Yasak bölge içinse karışık ve tehlikeli durumlarda denizaltıların dahil olmayacağı, ifa edilebilecek, kesin ve net talimatlar verilmesi gerekecekti."

Raeder mesajı almıştı; harp sahasının sınırları içerisinde Amerikan gemilerine saldırıdan imtina edebilecekleri yaklaşık elli ila yüz deniz mili uzunlukta bir şerit sağladı. Hitler bir yanlış anlaşılma olmasını istemiyordu. Rapor şöyle devam ediyordu: "Führer Barbarossa harekâtında iyice yol alınmadan Amerika'yla bir hadise çıkarılmasından sakınmak istediğini ayrıntılarla ifade ediyor. Birkaç hafta sonra durum daha da netleşip Amerika ile Japonya'nın üzerinde istediğimiz etkiyi yarattığımızda Japonya'nın teşkil ettiği tehlike artacağından Amerika savaşa girmeye çok daha az meyilli olacak."[78] Bu ifadeyle Amerikan gemilerine saldırıya getirilen yasağın geçiciliğinin ortaya konmasının yanında Sovyetler Birliği'ne saldırının küresel çapta stratejik hedefleri de açığa kavuşturulmuştu. Bu hedeflerde Japonya'nın pozisyonu kritikti.

Üçlü Pakt'ın imzalanmasından bu yana Japonların niyetlerine dair kaygılı ve kuşkulu olan Nazi idaresi bilfiil Japonya'yı Singapur'a saldırmaya ikna etmeye çalışmıştı. Hitler'in 5 Mart 1941 tarihli "Japonya ile İş Birliği" konulu talimatı şu ifadeyle başlıyordu: "Üçlü Pakt temelli iş birliğinin hedefi, Japonya'yı Uzak Doğu'da mümkün olan en kısa

77 Bailey ve Ryan, s. 148–149.

78 *Fuehrer Conferences*, s. 219–220 (21.06.1941).

zamanda fiilen harekâtlara başlamaya sevk etmek olmalı. Neticesinde kuvvetli İngiliz güçleri bölgeyle meşgul olurken Amerika da esas olarak Pasifik'e odaklanacak."[79] Birkaç gün evvel Ribbentrop ciddi ciddi Japonya'nın yakın dönemde yeniden göreve getirdiği ve alenen Mihver yanlısı Berlin Büyükelçisi Hiroshi Oshima'yı Singapur'a taarruza razı etmeye yeltenmişti.[80] Bunun Alman siyasetinin kaçınmaya çalıştığı Amerika'nın savaşa müdahalesi riskini taşıdığı biliniyordu. Fakat görünürdeki tezat yalnız yüzeyseldi. Almanlar Amerika'nın Pasifik sahasına müdahalesinin Avrupa'daki savaşa katılımına destek değil köstek olacağını düşünüyordu. Ancak onun da ötesinde Filipinler'deki Amerikan üssüne saldırmaktan kaçınırken Washington'un savaş açmasına yol açmadan İngilizlerin Uzak Doğu'daki mevcudiyetinin kalesi Singapur'a hızlı bir saldırı düzenlenebilirdi. Bu durum Amerika'nın Atlantik'i ikinci plana atarak Pasifik'te savunmayla meşgul olmasına yol açacaktı. Almanların Japonları Singapur'a saldırmaya ikna çabalarını yoğunlaştırmasının altında başka endişeler de yatıyordu. Almanya kendini Amerika ile harp hâlinde bulduğu takdirde çaresizce Japonya'nın kendi safında olmasını istiyordu. Tüm bunlara ek olarak Japonların hedeflerine dair kuşkularından henüz kurtulamamış, Japonya'nın Almanya'yı nihayetinde Amerika'nın kudretiyle tek başına karşı karşıya bırakarak Amerika'yla uzlaşmaya varılabileceği korkusu silinmemişti.[81]

Almanların iki ülkenin uzlaşacağına dair kaygıları arttı ve 1941 baharı boyunca bu endişe etkisini yitirmedi. Zira Berlin, Nazi siyasetini destekleyen Oshima'nın verdiği izlenimlerle ve Tokyo'daki Alman büyükelçiliği üzerinden sızdırılan, Japon Dışişleri Bakanı Matsuoka'nın Amerikan karşıtı ve Mihver yanlısı duruşuna dair mesajlarla çatışacak şekilde, Japonya'nın Amerika ile arasında tırmanan tansiyonu düşürmeye yönelik adımlarının farkındaydı. Ribbentrop ve Hitler, Matsuoka'nın 1941 Mart'ının sonunda Berlin'e ziyaretinde Japon bakanı Singapur'a erkenden taarruz düzenlenmesi yönünde bir taahhütte bulunması için sıkıştıracak her türlü gayrette bulundu. Ribbentrop "Washington filosunu Japon karasularına gönderme riskini kuvvetle

79 *Hitlers Weisungen für die Kriegführung: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht*, ed. Walther Hubatsch, karton kapaklı baskı, Münih, 1965, s. 121.

80 *DGFP*, 12, 78 numaralı belge, s. 144–145.

81 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 196, 202.

muhtemel almayacağından Singapur'un ele geçirilmesi Amerika'yı çok büyük ihtimalle harp dışı tutacaktır." diye konuştu. "Japonya bugün İngiltere'ye karşı bir savaşta Singapur'a saldırıda bulunmak gibi nihai bir darbe indirerek başarılı olursa Roosevelt fazlasıyla zor bir duruma düşmüş olacak. Amerikan başkanının Japonya'ya karşı etkili bir eyleme girişmesi hiç kolay olmaz."[82] cümlesini ekledi. Hitler Japon Dışişleri Bakanı'yla görüşmesinde retorik yeteneğinin sınırlarını zorladı. Ülkesinin Amerika'nın İngiltere'ye yardım etmesi ihtimalini dikkate almış olduğunu söyledi. Ancak bu yardımın 1942'den evvel kayda değer etkisi olamazdı. Ayrıca Japonya Singapur'a karşı eyleme geçtiği takdirde doğu sınırındaki Alman tümenleri ihtiyaç hâlinde konuşlandırılmaya hazır olduğundan Tokyo'nun Sovyetler Birliği'nden çekinmesine gerek yoktu (Hitler yine de herhangi bir somut işgal planı açıklamadı). Alman diktatörü Üçlü Pakt kuvvetlerince "ortak eylem" çağrısında bulundu. Japonların harekete geçmesi için daha iyi bir zamanlama olamazdı. Ne var ki Matsuoka Hitler'i hayal kırıklığına uğratacak şekilde ayak diredi. Japon bakan Singapur'a yapılacak saldırının an meselesi olduğu, şahsen ne kadar erken düzenlenirse o kadar iyi olacağını düşündüğü yorumunu yaptı. Gelgelelim Tokyo'da başka görüşler hâkimdi. Bu yüzden bakan bir taahhütte bulunamazdı.[83]

Japon Dışişleri Bakanı Mussolini'yle nezaket gereği kısa bir telefon konuşması yaptıktan sonra Hitler ile yeniden görüştüğünde Alman lideri özgüvenle dolu, üstü kapalı endişelerini maskeleyen bir tavır takındı. Amerika savaşa girdiği takdirde Almanya'nın muzaffer olacağını iddia etti. Almanya U-botlarıyla, Luftwaffe'si ile harbi yürütürdü, Nazi devleti tek bir Amerikalının dahi Avrupa'ya çıkarma yapmasını engellemek için önlemler almıştı. Her halükârda Amerikan kuvvetleri Alman askerlerinin dengi olamazdı. Hitler birden beklenmedik bir şekilde önemli bir taahhütte bulundu. Japonya Amerika'yla savaşa girerse Almanya "Üzerine düşeni yapardı." Amerika düşmanlarını teker teker ortadan kaldırmak isteyecekti. Alman diktatörü "Bu yüzden Japonya ile Amerika arasında harp çıkması hâlinde Üçlü Pakt'taki müttefiklerin kudreti birlikte harekete geçmelerinden kaynaklandığından Almanya anında katılım gösterir. Müttefikler ancak bir araya gelmez, ayrı ayrı mağlup edilmeyi

82 *DGFP*, 12, 281 numaralı belge, s. 382.

83 *DGFP*, 12, 222 numaralı belge, s. 388–392.

beklerse zafiyet göstermiş olur." beyanında bulundu.[84] Hitler'in bu ihtiyari ifadeleri sekiz ay sonra neden Amerika'ya savaş ilan ettiğine dair ipucu veriyor. Ancak Führer Tokyo'nun niyetlerinin müphem olduğunu ve Japonya'yı Uzak Doğu'da kendi istediği savaşa sokabilmek için elinden hiçbir şey gelmediğini şimdilik kabullenmek zorundaydı.

Hitler'in Sovyetler Birliği'ne topyekûn taarruzu başlatacağı tarih yaklaşırken Japonların planları belirsizliğini korudu. Almanlar daha aleni bir Amerikan karşıtı tutumu teşvik etmeye çalıştı.[85] Ne var ki bu teşebbüsün elle tutulur bir neticesi olmadı. Tokyo'daki Alman büyükelçi General Eugen Ott 6 Haziran'da Japonya'nın Amerika'nın harbe girmesini engellemek üzere Washington'la ilişkileri iyileştirmeye çalıştığını aktardı. Neticesinde Japonya'nın Singapur'a düzenleyeceği saldırı "Amerika'yı anında savaşa sokacağı" varsayıldığından şimdilik rafa kaldırılmıştı. Ott, Amerika ilk adımı atarak harbe dahil olursa Japonların taahhütlerini yerine getireceğinden emindi. Ancak Amerika, Almanya ile Rusya arasındaki bir çatışmanın neticesinde savaşa girerse Japonya Üçlü Pakt mucibince savaşma zorunluluğu hissetmezdi.[86]

Alman askerleri 22 Haziran'da bir anda Sovyetler Birliği'ne hücuma geçmişti. Bu yüzden Hitler'e göre risk zirvedeydi. Sovyetler Birliği'nde süratle zafer kazanılmak zorundaydı. Almanların nihai zaferi hızla Stalin'in kuvvetlerini tek hamlede devirecek bir darbe indirmelerine ve mümkünse Japonların bu esnada Uzak Doğu'da İngiltere ve Amerika'yı hedef alacak saldırılar düzenleyerek kendilerini desteklemesine bağlıydı. Japonların Hitler'in kontrol edemediği eylemleri Alman stratejisinin kritik bir unsuru hâline gelmişti. Zira stratejinin temelinde Amerika'nın müdahale edebileceği korkusu yatıyordu. Savaş uzarsa Amerika'nın harbe dahil olması kaçınılmaz gibi görünüyordu; o halde Almanya'nın kazanma şansı hızla azalırdı. İş dönüp dolaşıp Hitler'in 17 Aralık 1940'ta Jodl'a söylediğine geldi: "1942 itibarıyla Amerika müdahale edebilecek durumda olacağından Avrupa kıtasındaki sorunların tamamını 1941'de çözmek zorundayız."[87]

84 *DGFP*, 12, 266 numaralı belge, s. 455–456.

85 *DGFP*, 12, 496 numaralı belge, s. 777–780; *Ciano's Diary 1939–1943*, ed. Malcolm Muggeridge, Londra, 1947, s. 341 (12.05.1941).

86 *DGFP*, 12, 596 numaralı belge, s. 967–970.

87 *KTB d. OKW*, C. 1, s. 996.

III

Sovyetler Birliği'ne hücum başlamadan önceki haftalarda Amerika Hitler'in düşüncelerinde doğal olarak geri plandaydı. Amerika sorunu Führer'in zihninin arkalarında olsa da tamamen aklından çıkmamıştı. Zafer kazanılana dek bu süreç boyunca en önemlisi – Atlantik cephesinde rahatsızlık yaratacak ve Roosevelt'in istifade ederek Amerika'yı savaşa sokabileceği fırsatı altın tepside verecek – Amerikan gemileriyle ilgili bir olay yaşanmamasıydı. Amiral Raeder ile donanmanın diğer komutanları hâlâ ellerini ovuşturuyordu. Ancak Hitler'in, Roosevelt'in şiddetlendirdiği Atlantik'teki "fiilî savaşa" rağmen Barbarossa'dan evvel kabul edilmiş, U-botları kontrol altında tutma politikasında ısrar etmekten başka seçeneği yoktu. Donanma komutası 8 Temmuz'da "Almanya'nın Amerika'ya karşı izlediği tavrın aynı kalacağını, tahriklere kapılmayacağını" bildirdi.[88]

Önceki gün Amerikan askerleri İzlanda'ya ayak basmıştı. Amerika'nın tarafsızlıktan bir adım daha uzaklaşması, İngiliz konvoylarının İzlanda'daki askerlere ikmal götüren Amerikan gemileriyle aynı rotayı kullanmasını sağlayarak geçişini kolaylaştırdığından Almanya için Atlantik'teki savaşı şüphesiz çok daha zorlaştırdı. Fakat Hitler misilleme niteliğinde bir adım atmaya hazır değildi. Esasen Atlantik'in kuzeyinde görevli U-bot komutanları derhal İzlanda kara sularında harekete geçmek üzere müsaade istemişti. Ne var ki tahrikten kaçınma siyasetinde bir değişiklik olmadı.

Raeder bundan rahatsızdı. Amiral, Doğu Prusya'da hazırlanan "Kurt İni" lakaplı "Führer Karargâhı"nda 9 Temmuz'da Hitler'den "Amerika'nın İzlanda işgali savaşa dahil olma olarak mı görüleceği yoksa görmezden gelinmesi gereken bir tahrik mi kabul edileceğine" karar vermesini istedi. Aldığı yanıt Hitler'in düşüncelerine ışık tutuyor. Raeder'in toplantıya dair notlarında şunlar ifade ediliyor: "Führer Amerika'nın savaşa girişini bir iki ay kadar ertelemeyi arzu ettiğini iyice anlattı. Bunun birinci sebebi Doğu Harekâtı'nın Hava Kuvvetleri'nin tüm gücüyle yürütülecek olması. Havacılar göreve hazır ve Hitler bu gücü kısmen bile olsa başka bir yerde görevlendirmek istemiyor. Diğer sebep de Doğu Cephesi'nde kazanılacak bir zaferin savaşın bütünü ve

88 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 255'te alıntılanmıştır.

Amerika'nın tavrı üzerinde de muazzam etki yaratma ihtimali. Buna mukabil şimdilik mevcut talimatları değiştirmekten yana değil, herhangi bir olay çıkmasından kaçınılacağına emin olmak istiyor."[89]

Amerika'yla savaşın iki ay kadar ertelenmesinin, Doğu Harekâtı'nın zaferle sonuçlanmasının ardından Almanya'nın ilk kurşunu atmasıyla ya da Roosevelt'in tahminen savaşa girmek üzere bir girişimde bulunmasıyla sonuçlanacağının tahayyül edilip edilmediği netleştirilmedi. Ancak Hitler'in yorumları harbin ertelenebilmesi hâlinde adımı atanın Almanya olacağı hissini uyandırıyor. Führer'in Raeder'e iki hafta sonra 25 Temmuz'da söyledikleri de bu görüşü destekliyor. Hitler Doğu Harekâtı sürerken Amerika'nın harp ilan etmesine mâni olmak istediğini tekrar dile getirdi. Ancak "Doğu Harekâtı'ndan sonra Amerika'ya karşı şiddetle harekete geçme hakkını saklı tutuyor" idi.[90] Wehrmacht'ın doğu istikametinde hücum hâlinde olduğu 1941 yazının ortasında Hitler yakında Sovyetler Birliği yenilir yenilmez Amerika'yla girilecek harp üzerine kafa patlatıyordu.

Söz konusu dönemde Doğu'da zafer kazanılmış gibi görünüyordu. Genelkurmay Başkanı General Franz Halder daha takvimler 3 Temmuz'u gösterirken Doğu Harekâtı'nın iki haftada kazanılacağını ifade etmenin abartma olmayacağını söylemişti.[91] Generalin kibirli varsayımı yakında tersine dönecekti. Ne var ki Hitler Doğu'yu hallettikten sonra Amerika'yla yapılacak savaşı bu coşkulu atmosfer altında tasavvur etmişti.

Führer Temmuz ortasında Berlin'deki Japon büyükelçi Oshima'ya akıl almaz bir teklifte bulunarak, Almanya ile Japonya'nın müşterek gayretiyle önce Sovyetler Birliği sonra da Amerika tehdidini ortadan kaldırma ihtimalini çıtlattı. Hitler elçiye, "Amerika'yla harpten sıyrılamayacağız." dedi. Alman diktatörünün şimdi bir şey yapmıyor olmasından Amerika'nın İzlanda işgalini kabullendiği sonucuna varılmamalıydı. Amerika'dan korkacak bir şeyi yoktu. Avrupa'nın silahlanma sanayii Amerika'nınkinden çok daha büyüktü. Bizzat Hitler de Birinci Dünya Savaşı'nda Amerikan askerleriyle deneyim kazanmıştı,

89 *Fuehrer Conferences*, s. 221 (09.07.1941).

90 *Fuehrer Conferences*, s. 222 (25.07.1941).

91 Franz Halder, *Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942* (C. 3): *Der Rußlandfeldzug bis zum Marsch auf Stalingrad (22.6.1941–24.9.1942)*, ed. Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart, 1964, s. 38.

Almanlar onlardan katbekat üstündü. Führer Doğu'daki harekât biter bitmez kara kuvvetlerini bir kenara bırakarak donanma ve hava kuvvetlerini takviye etmeye yoğunlaşacaktı (Hatta önceki gün bu minvalde bir talimat yayınlanmıştı. Ağırlığın su üstü gemileri yerine U-botlara verilmesinden İngiltere ile Amerika'nın hedef tahtasında olduğu anlaşılıyordu.[92] Hitler'in daha Mayıs'ta Amerika'ya taarruzda kullanılacak uzun menzilli bombardıman uçakları için Azor Adalarında üs tasarladığını unutmamak gerek).[93] Alman diktatörü Wehrmacht'a övgüler yağdırdı, ardından Oshima'ya, Rusya'nın imhasının hem Almanya hem de Japonya'nın menfaatine olduğunu söyledi. Rusya hep onların düşmanının dostu olacaktı. Hitler'e göre Almanya doğuda Sovyetler Birliği ve batıda Amerika'nın tehdidi altındaydı. Japonya için ise durum tam tersiydi. Hitler bu yüzden "onları beraber yok etmeliyiz" fikrindeydi.

Führer, Oshima'ya Japonya'nın müdahalesi için mevcut şartların ideal olduğu imasında bulundu. Lafı yuvarlayarak "Rus savaşı kazanıldı." dedi. Sovyet direnişi yakında kırılacaktı. Eylül itibarıyla Hitler'in doğuda işi bitecekti. Yardıma ihtiyacı yoktu. Mücadeleye tek başına devam edebilirdi. Alman diktatörü, ancak Sovyetler Birliği'nin mağlubiyete uğratılmasıyla Japonya için karar anı geldi, diye konuştu. Görüşmede mevcut olan Ribbentrop'la birlikte hâlihazırda Japonya'yı Sibirya'ya hücumda bulunma konusunda teşvik etmişti. Vladivostok'a bir taarruz geçici olarak Singapur'un yerini aldı.[94] Hitler'in stratejik hedefi artık aşikârdı. Muhatabına "Amerika o zaman ne yapacak? Savaşı nasıl başlatacak?" sorusunu yöneltti. "Rusya'nın yıkılması Almanya ile Japonya'nın siyasî bakımdan ustalık işi olmalı. Aynı anda harekete geçersek, Rusya'nın yaşam desteğini aynı anda kesersek işimizi kolaylaştırmış olacağız." Hem şans hem de umut vardı. Hitler sözlerini "Amerika'nın harbe müdahil olmasını yalnız Rusya'nın yıkıma uğratılmasıyla ve yalnız Japonya ile Almanya soğukkanlılıkla [*eiskalt*], kesin olarak harekete geçerse engelleyebiliriz." şeklinde noktaladı.[95]

92 *Hitlers Weisungen*, s. 159–162.

93 *Fuehrer Conferences*, s. 199; Hillgruber, "Amerika", s. 18.

94 Eberhard Jäckel, *Hitler in History*, Hanover/Londra, 1984, s. 72.

95 *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichnungen über die Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941*, ed. Andreas Hillgruber, karton kapaklı baskı, Münih, 1969, s. 292–303; bkz. Hillgruber, "Amerika", s. 17.

Hitler bir kez daha Sovyetler Birliği'nin mağlup edilmesini, Amerika'yı savaş haricinde tutmak ya da Amerika'ya karşı saldırı için platform olarak kullanmak arasında gidip gelmişti. Her halükârda doğudaki savaşın kazanıldığı varsayılıyorken Oshima'yla yapılan görüşme Amerika'nın, Hitler'in nihai zaferi elde etme düşüncelerinde merkezi rol oynadığını ortaya koydu. Avrupa'da hâkimiyet (1928'de "İkinci Kitap'ta" ortaya koyduğu iddialarına geri dönüş yapıyordu) küresel çapta muhtemel sonuçlarıyla göz önünde bulundurulmalıydı. Hitler burada yine Amerika'yla hesaplaşılmasını kaçınılmaz görüyordu. Japon elçiyi istediği şekilde harekete sevk etmeyi umarak açıkça tesirli olmak üzere konuşuyor olmasına rağmen Japonya'nın Hitler'in stratejik vizyonundaki yeri açık bir şekilde merkezî nitelik taşıyordu. Ancak Alman diktatörünün elinden Japon liderlerinin meseleye kendi çerçevesinden bakmasını ummaktan başka bir şey gelmiyordu. Hakikatte Hitler Japonların asıl niyetinin ne olduğunu bilmiyordu ve öğrenemeyecekti de. Bir ay sonrasında hâlâ Japonya'nın Sovyetler Birliği'ne saldıracağına emindi.[96] Führer'in haberi yoktu ancak Oshima'yla görüşmesinden iki hafta kadar önce 2 Temmuz'da Japon idaresi "kuzey harekâtından" yani Sovyetler Birliği'ne taarruzdan vazgeçmişti. Japon milletinin yöneticileri Hitler'in doğudaki savaşı kazandığına kendisi kadar emin değildi.

Hitler Japon elçinin gözünü boyamak için pespembe bir manzara tasvir ettikten sonra bir ay içinde Doğu Prusya'daki karargâhındaki hava görünür şekilde kasvetli hâle gelmişti. Almanlar ilerlemeye devam ediyor olsa da Sovyetleri hızla saf dışı bırakma planının başarıyla sonuçlanmadığı aşikardı. Verilen kayıplar gittikçe artarken yaşanan lojistik zorluklar da tırmanıyordu. En önemlisi de Sovyet mukavemetinin tahmin edilenden daha dayanıklı çıkmasıydı. General Halder 11 Ağustos'ta "Rus devini küçümsemişiz" itirafında bulundu.[97] Harbin kışa sarkacağı hiç olmadığı kadar barizdi. Dizanteri ile aşırı gerginlikten muzdarip Hitler, Ağustos ortası itibarıyla önde gelen askerî danışmanlarıyla menfi tartışmalardan ilkinin ortasındaydı. Asıl hedef generallerinin önerdiği Moskova mı olmalıydı, yoksa Barbarossa planıyla ortaya konmuş ve kendisinin de üzerinde ısrar ettiği, Sovyetler

96 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 1, Münih, 1996, s. 263 (19.08.1941).

97 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 3, s. 170 (11 Ağustos 1941); çev. *The Halder War Diary, 1939–1942*, ed. Charles Burdick ve Hans-Adolf Jacobsen, Londra, 1988, s. 506.

Birliği'nin güneyindeki kritik sınai ve petrol zengini bölgeleri emniyete almak üzere hücum ve kuzeyde Leningrad'ın fethiyle Baltık'a hâkim olunması mı amaçlanmalıydı?[98] Birkaç hafta içinde kış gelip kar bastırmadan evvel sonbaharda son çare olarak büyük bir Moskova hücumu başlatılarak kendiliğinden çözülecek karar hâlâ muallaktaydı. Hitler'in generalleri, Führer'in şiddetli öfke patlamaları altında geri adım atmak zorunda kalmıştı. Tam bu esnada Churchill-Roosevelt ikilisinin Newfoundland'in Placentia Körfezi'nde görüşmesinin neticesi olan Atlantik Sözleşmesi haberleri duyuldu.

Goebbels kuşkuyla yaklaşarak ve kısmen isabetli şekilde sözleşmenin "tipik bir propaganda ürünü" olarak anında adını koydu, neticede kendisinin uzmanlığına giriyordu. Nazi hükümetinin propaganda bakanı, "Churchill'in Amerika'yı savaşa çekmeye kararlı olduğu kesin." yorumunda bulundu. "Onu başaramadı. Roosevelt'in kamuoyu yüzünden Amerika'yı harbe sokması şu an mümkün değil. Bu yüzden bu devasa propaganda blöfünü yapmaya karar verdikleri açık." Goebbels Alman basınına tüm zehrini Atlantik Sözleşmesi'nin sekiz maddesine akıtma talimatı verdi. Propaganda bakanı bu sözleşme ile Roosevelt'in kesin surette İngiliz mütearrızlarının hedefleriyle aynı safta konuşlandığını kabul etti. Ancak "bu duyurunun harbin genel durumunda bir değişiklik yarattığı" hiçbir şekilde söylenemezdi.[99] Ribbentrop da Goebbels'in Atlantik Sözleşmesi'nin "devasa bir blöf" olduğu iddiasını 17 Ağustos'ta Hitler'e sunduğu pusulada dile getirdi.[100]

Goebbels hasta ve asabi Hitler'i ertesi gün sahra karargâhında ziyaret etti. Alman diktatörü şaşırtıcı olmayan şekilde ve Goebbels'in de tahmin ettiği üzere Atlantik Sözleşmesi'ni elinin tersiyle itiverdi. Hitler'in Amerika'ya dair görüşleri defaatle olduğu gibi burada da, en azından kısmen, kendisine Washington'da görevli Alman ataşemiliteri Bötticher'den gelen raporlarla şekillendi. Bötticher Atlantik Konferansı'nın kayda değer olmadığını bildirmişti. Ataşemiliter hep – ve hatalı bir biçimde – Amerika'nın Japonya'yla meşgul olduğu ve Pasifik'e öncelik verdiği

98 Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, Londra, 2000, s. 407–418.

99 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. Kısım, C. 1, s. 236–237 (15.08.1941). Almanların Atlantik Sözleşmesi'ne dair propagandası için bkz. Friedländer, s. 268–269; Gassert, s. 312–313.

100 *DGFP*, 13, 209 numaralı belge, s. 323; Friedländer, s. 267.

kanaatindeydi. Hâliyle Almanya'nın karşı karşıya olduğu tehdidi ciddiye almıyordu. Bötticher sık sık Yahudilerin Amerika'yı yönettiği inancını dile getirerek Hitler'in önyargılarından daha da istifade etti.[101] Alman ateşemiliter bu kez Churchill ile Roosevelt arasındaki görüşmenin olayların gidişatını ya da kuvvetler arasındaki dengeyi değiştiremeyeceğinin sinyallerini vermişti. Ne ilan edilirse edilsin askerî hazırlıkları tamamlayamamış ve iki cephede savaşma ihtimalinden korkan Amerika savaşa henüz giremezdi. Bötticher Amerika dahilindeki farklılıkları "Yahudilerin dünyayı algılayışı ve sahici Amerikancılık arasındaki çatışmanın" yansıması addediyor, ikincinin müdahaleye karşı olduğunu düşünüyordu.[102]

Hitler'in böylesi bir bilgi birikimine sahip olduğu göz önünde bulundurulduğunda Atlantik Sözleşmesi'nden etkilenmeyeceği belliydi. Churchill'in yakın dönemde parlamentoda maruz kaldığı bir eleştiriyi muazzam ölçüde abartarak İngiliz başbakanının Roosevelt'i savaşa girmeye ikna teşebbüsünün arkasında ülke içinde yaşadığı zorluklar olduğunu düşündü.[103] Amerikan başkanı aslında savaşa müdahil olmak istiyor olmasına rağmen Amerika'daki duruma dikkat etmek zorunda olduğundan teklife icabet edememişti. (Hitler Kongre'de Seçici Hizmet Yasası'nın uzatılmasına ilişkin tatsız geçen tartışmalardan haberdardı). Führer, Roosevelt ile Churchill'in fiiliyatta kıymeti olan herhangi bir karar alabilecek durumda olmadığından Atlantik Sözleşmesi'ni ilan ettiğini düşünüyordu. Alman diktatörü sözleşmenin "bize zararı dokunamayacağı" kanaatindeydi.[104]

Japonların niyeti hâlâ muammaydı. Raeder 22 Ağustos'ta Hitler'le yaptığı görüşmeden "Führer Japonya'nın kuvvetlerini toparlar toparlamaz Vladivostok'a saldırı düzenleyeceğinden emin." çıkarımında bulundu. "Japonlar kuvvetlerin rahatça toplanması ve saldırının sürpriz olması için mesafeli duruş sergiliyor olabilir."[105] Hitler'in iyimserliği mesnetsiz ve yersizdi. Esasen Alman Dışişleri bakanlığı Japonların

101 David Kahn, *Hitler's Spies: German Military Intelligence in World War II*, New York, 2000, s. 80–83.

102 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 266–267, Bötticher'in 14 Ağustos 1941 tarihli telgrafını alıntılıyor.

103 Churchill'i bu dönemde eleştirenler için bkz. John Charmley, *Churchill: The End of Glory, A Political Biography*, Londra, 1993, s. 448–449.

104 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 1, s. 263 (19.08.1941).

105 *Fuehrer Conferences*, s. 228–229 (22.08.1941).

niyetlerine karşı Hitler kadar ümitli yaklaşmıyordu. Japonya'nın Mihver yanlısı Dışişleri Bakanı Matsuoka yerine Temmuz orasında Amerika'ya daha uzlaştırıcı bir üslupla yaklaşan Amiral Toyoda'nın getirilmesi müspet bir emare addedilmedi. 26 Temmuz'da Güney Çinhindi'nin işgaline cevaben Amerika'daki varlıklarının dondurulmasıyla karşı karşıya olan Japonya'nın Amerikalılarla uzlaşmaya varmayı arzu ediyor olabileceği yönünde kuşku yarattı. Ağustos sonunda Japon Başbakanı Prens Konoe'nin kritik bir mesajının Başkan Roosevelt'e iletildiği haberinin öğrenilmesi üzerine tedirginlik tırmandı. Mesaj Almanya'nın istediğinin tam zıttı olacak şekilde çatışmadan imtina etmeye yönelik bir eylem olarak yorumlandı. Almanlara hiçbir açıklama yapılmadı. Fakat Naziler Japonların Amerika'yla harbe yol açacak bir harekette bulunmayı asla istemediği kuşkularını hasır altı edemezdi.[106]

Tam da bu noktada yaşanan *Greer* hadisesi Atlantik'teki olayların gidişatını değiştirdi. Goebbels başlarda meseleyi büyütmemekten yanaydı. Hatta ilk olarak hadiseye yol açan aracın muhtemelen Amerikalıları savaşa çekmek üzere kasten provokasyon yaratmaya çalışan bir İngiliz denizaltısı olduğunu düşündü. Propaganda Bakanı hâlâ Roosevelt'in savaş riskini alacak kadar kuvvetli bir durumda olmadığı kanaatindeydi. Amerikan basınının meseleden böyle istifade etmesine şaşırmıştı. Goebbels şahsen Alman neşriyatının bizzat Roosevelt'e saldırmasına müsaade etmeye hazırdı ancak bu saldırıları Atlantik'teki hadiseye bağlamak ve karşı tarafa bir tahrik unsuru olarak sunmak istemiyordu. Günlüğüne "Şu an ziyadesiyle zor durumdayız. Büyük hassasiyet ve azami ihtiyatla hareket etmemiz icap ediyor." diye not düştü.[107] Ne var ki Roosevelt 11 Eylül'de "gördüğü yerde vurma" konuşmasını yapınca Goebbels basına Başkan'ı yaylım ateşine tutma talimatı verdi. Nazi propaganda bakanı bu konuşmadan Roosevelt'in gayriresmî savaşa giriştiği çıkarımında bulundu. Resmen savaş ilânının önündeki tek engelin Amerikan halkı olduğunu düşünüyordu. Bir dizi silahlı çatışma çıkması hâlinde Başkan şüphesiz kamuoyunu harbi desteklemeye kolaylıkla teşvik ederdi. Goebbels şu aşamada Almanya'nın bunu hoş karşılayamayacağını açıkça ifade etti. "Amerika'nın harbe girmesi maddi yönden değil psikolojik açıdan fazlasıyla tatsız olacaktır." yorumunda

106 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 275–281.

107 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 1, s. 367–368, 370–371, 375–376 (06–08.09.1941), alıntı söz s. 376.

bulundu. "Ama onu da göğüsleriz."[108] Bir gün sonra kendi (muhakkak Hitler'in'de) hislerini özetledi. "Resmi harp ilânı ne kadar ertelenebilirse bizim için o kadar iyi olur. Doğu'daki harekâtı umduğumuz ve istediğimiz üzere zaferle taçlandırabilirsek Amerikalıların savaş ilân etmesinin bize çok zararı dokunamaz."[109]

Raeder ile komutanları Goebbels'in dile getirdiği ihtiyatlı yaklaşımı benimsemiyordu. Donanma komutası geçmişte olduğu gibi Atlantik Muharebesi'nde de topyekûn çatışmaya can atıyor ve Amerikalıların *Greer* hadisesinde el yükseltmesini sineye çekmek istemiyordu. Raeder ve U-bot filosunun komutanı Amiral Dönitz 17 Eylül'de Atlantik'teki denizaltılara verilen savaş talimatlarını değiştirmek üzere Hitler'e birkaç teklif sundu. Deniz kuvvetlerinin özgün menfaatlerini azami ölçüde arttırma isteklerinin dışında bu amiraller Almanya'nın zafer kazanmak için en iyi ihtimalinin Amerika'dan İngiltere'ye giden ikmali kesmekten geçtiğinde hemfikirdi. Bunu yapabilmek için savaşı İngiliz ikmal konvoylarına destek veren Amerikan gemilerini içine alacak şekilde genişletmek durumundalardı. Raeder ile Dönitz böylesi bir eylemde tereddüt göstermenin büyük hata olduğunu düşünüyordu. Amiraller blokaj bölgesine bakmaksızın konvoylara eskortluk yapan gemilere ve düşmana yardım eden yahut bir taarruz veya takibe dahil olan Amerikan gemilerine saldırma serbestisi istiyordu. Bu iki ismin diğer bir talebi de Amerikan kıyılarından ancak on sekiz deniz mili çapında bir tarafsızlık bölgesinin tanınmasıydı. Amirallerin talepleri neredeyse Atlantik'te konuşlandırılmış U-botlara açık çek verilmesiyle aynı kapıya çıkıyordu. Fakat Hitler'e göre Doğu Harekâtı'nda böylesi kritik bir dönemeçteyken Raeder ile Dönitz çok ileri gitmişti. Raeder "Führer Rusya harekâtında kritik kararın Eylül sonunda alınacak gibi göründüğü mevcut durumun bir bütün olarak ayrıntılı bir şekilde incelendiği tartışmaya dayanarak, takriben Ekim ortasına kadar gemi ticaretine karşı verilecek savaşta herhangi bir hadise çıkmaması için özen gösterilmesini istiyor." sözlerini kayda geçti.[110] Tabi

108 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 1, s. 407–408 (13.09.1941).

109 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. Kısım, C. 1, s. 417 (14.09.1941).

110 *Fuehrer Conferences*, s. 231–233 (17.09.1941). Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Ernst von Weizsäcker 19 Eylül'de, Roosevelt sekiz gün evvel Amerikan gemilerinin "gördüğü yerde vuracağını" ilan etmiş olsa da Amerika'ya azami ihtiyatla yaklaşılacağını günlüğüne not düştü (*Die Weizsäcker-Papiere 1933–1950*, ed. Leonidas E. Hill, Frankfurt am Main, 1974, s. 270).

Eylül ayı sona erdi ancak Sovyetler Birliği'nde zafer kazanılamadı. Ekim ortası da geldi geçti, Hitler'in Atlantik'teki U-botlara iliştin talimatında hiçbir değişiklik olmadı.

Bu esnada Hitler ve önde gelen generalleri hususiyetle, işlerin sarpa sardığı Doğu Cephesi'ne odaklanmıştı. Moskova hücumu Ekim'in ilk günlerinde başlamış olsa da kış bastırmadan şehri ele geçirme ihtimali gittikçe azalıyordu. Harekâtın programı allak bullak olmuştu. Barbarossa'nın muhteşem stratejik planları tamamen mahvolmak üzereydi. Ancak hızla silahlanmakta olan Amerika'nın teşkil ettiği tehdit azalmamıştı. Alman idaresine göre Roosevelt Yahudi savaş çığırtanlarının baskısıyla Amerika'yı savaşa sokmaya kararlıydı.

Berlin'in bakış açısından Japonya'nın Uzak Doğu'da eyleme geçmesi gittikçe daha da zaruri hâle geliyordu. Fakat Almanların Japonlardan beklentisinde ufak bir değişiklik meydana geldi. Hitler Temmuz'da Oshima'yla görüştüğünde Tokyo'nun Sovyetler Birliği'nin imhasında kendisiyle iş birliği yapacağını sonra Amerika'yla ilgileneceğini ummuş hatta Japonların böyle yapacağını varsaymıştı. Şimdiyse Japonya ile Amerika arasında içten içe kaynayan gerginliğin endişe verici bir uzlaşmayla sakinleşeceğinden çok, Pasifik'te topyekûn savaşa evrileceği yönünde umutlar yeşermeye başlamıştı. Hitler o ana dek Japonya'ya baskı yapmaktan kaçınmaya meyilliydi. Almanya'nın Japonlara muhtaç olduğu izlenimini vermek istemiyordu.[111] Ribbentrop buna rağmen 13 Eylül'de Roosevelt'in mütearrızlığının Mihver ile Amerika arasında kesinlikle harbe yol açacağı uyarısında bulunarak Tokyo'dan Japonya'nın Üçlü Pakt'ta verdiği taahhütleri yerine getireceğine dair teminat istedi. Alman bakan Washington'a bu minvalde bir uyarı yapılmasını talep etti.[112]

18 Ekim'de Tokyo'da hükümetin el değiştirmesi ile yeni bir umut filizlendi. Konoe hükümetinin miadını doldurması ve mütearrız olarak tanınan General Tojo başkanlığında yeni kabinenin oluşturulması Berlin'de isabetli bir şekilde Washington ile müzakerelerin başarısızlıkla sonuçlandığının işareti olarak yorumlandı. Hitler ihtiyatlı yaklaşımını sürdürdü. Japonların yeni kabinesinin kuvvetli söylemi ile eylemleri arasında uyuşmazlık görüyordu. Alman diktatörü, Tojo'ya güvenmiyor,

111 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 3, s. 219 (10.09.1941); Jäckel, *Hitler in History*, s. 75; *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 268 (06.09.1941).

112 *DGFP*, 13, 316 numaralı belge, s. 505; Jäckel, *Hitler in History*, s. 75.

yeni kabinenin tesisinin Amerika'dan taviz koparmak için yapılmış taktiksel bir blöf olduğunu düşünüyor ve her zamanki gibi Japonların şeffaflıktan tamamen uzak olan niyetlerini anlamakta zorluk çekiyordu. Oshima dahi kendi devletinin hedeflerinden haberdar edilmiyordu.[113] Ancak Goebbels "şimdi Japonların en azından kademeli olarak müdahaleye başlayacağı" varsayımında bulundu.[114] Böylelikle Pasifik'teki durum Amerikalıları meşgul edecek, Atlantik ve Avrupa savaşına odakladığı dikkatini dağıtacak ve Almanlara Sovyetlerin işini bitirecek zaman kazandıracaktı. Ne var ki Doğu Harekâtı'nda bir neticeye varılmadığı sürece Amerika'yla ilişkilerde tehlikeli anlara yol açabilecek hadiselere getirilen yasak devam ettirilmek zorundaydı.

Böylesi hadiseler hakikaten artmış olsa da Alman basınında ciddi bir yankısı olmadı ve bu olaylara Roosevelt'in Amerika dahilinde önem atfettiği düşüncesi hâkimdi. 17 Ekim'de USS *Kearny*'ye yapılan torpido saldırısı, Amerikan başkanının Tarafsızlık Yasası'nın kritik bölümlerini yürürlükten kaldıracak ihtilaflı yasa değişikliğini Kongre'den geçirmede kullanmak için icat ettiği bir olay olarak lanse edildi.[115] 31 Ekim'de *Reuben James* battığında Alman basını Roosevelt'in elinde olduğunu ileri sürdüğü, Nazilerin Güney Amerika'ya ilişkin emellerini ortaya koyduğu gizli belgelere dair iddialarını şiddetle kınamakla yetindi. Geminin batırılmasının neticeleri hususunda Goebbels isabetli bir mantıkla şu değerlendirmede bulundu: "Savaş muhtemelen mevcut durumda Roosevelt'in işine yaramaz. Önce Japonya'yla işlerin nasıl ilerlediğini görecek, daha önünde Amerikan kamuoyu da var. Yani şu an endişelenmenin lüzumu yok bence."[116] Hitler Nazi Partisi'nin "eski topraklarına" 1923 yılındaki meşum darbe teşebbüsünün yıl dönümü olan 8 Kasım 1941'de bir konuşma yaptı. Atlantik'te Amerikalıların mütearrız eylemleri ve Roosevelt'in tahrikleriyle taban tabana zıt olan kendi itidalli yaklaşımının altını çizdi, tekrar Başkan'ın Nazilerin

113 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 280.

114 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, Münih, 1966, s. 136, 149 (18, 21.10.1941), alıntı s. 136.

115 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 140, 145 (19–20.10.1941); Bailey ve Ryan, s. 202.

116 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 216 (alıntı), 223 (01–02.11.1941).

Güney Amerika'ya dair planlarının sözde kanıtlarını yerden yere vurdu.[117] Hitler beş gün sonra Raeder'le görüştüğünde Kongre Tarafsızlık Yasası'nı ilga etse dahi donanmaya verilen talimatların değişmeyeceğini teyit etti. Alman diktatörü "Amerikan güçleriyle olay çıkması ihtimalini azaltmanın" donanma politikası olmaya devam edeceğini kabul etti.[118] Gelgelelim Hitler'in de görmüş olabileceği üzere, Atlantik Muharebesi'nde geri adım atılmadan Amerika'nın Tarafsızlık Yasaları'nı değiştirdikten ve bununla beraber İngiltere'nin savaş gayretlerini sürdürmesinde hayatî öneme sahip ikmal hattı kuvvetlendirildikten sonra (görüldüğü üzere donanma komutasının epeydir değiştirmeye çalıştığı) bu politika sonsuza dek devam edemezdi.[119] Yani Almanların tahammül politikasının net olmamakla beraber mutlak zaman kısıtlaması bulunuyordu.

Hitler sonbahar ayları boyunca her zamanki coşkulu üslubunun yanında muğlak bir ifade kullanarak Amerika'yla nihai hesaplaşmaya birçok kez yeni neslin sorumluluğu olarak atıfta bulundu. Bu söylemi Führer'in 1920'li yıllarda tahayyül ettiklerine bir dönüş (yahut bunların yinelenmesi) niteliğindeydi. Nitekim kendisinin ifade ettiklerine ne boyutta inandığını söylemek zor. Malum olduğu üzere Hitler için önemli olan sözlerinin dinleyiciler üzerinde yarattığı etkiydi.[120] Zira Alman diktatörü o an itibarıyla hesaplaşmanın gelecek nesle kalmayacağını herkesten iyi biliyordu. Esasen Amerika'yla savaştan kaçınmak ya da bu harbi uzun bir süre ertelemek mümkün değildi.

Bununla beraber, ne Almanlar ne de Amerikalılar eşikten geçmeye ve Atlantik'te kaynayan savaş kazanına atlamaya hazır olduğundan nihayetinde Pasifik'te yaşanan, Hitler'in Reich'ının kontrolünde olmayan hadiseler Almanya'yı Amerika'yla savaş alanında doğrudan karşı karşıya getirecek, dünyayı değiştirecek o karara yol açacaktı.

117 Domarus, s. 1778.

118 *Fuehrer Conferences*, s. 239 (13.11.1941); ayrıca bkz. Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 294.

119 William Carr, *Poland to Pearl Harbor: The Making of the Second World War*, Londra, 1985, s. 143.

120 Dr. Henry Picker, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941–1942*, ed. Percy Ernst Schramm, Stuttgart, 1963, s. 145 (10.09.1941); *Staatsmänner*, s. 319 (Ciano ile görüşme, 25.10.1941); Hillgruber, Amerika", s. 4, 18.

IV

Ribbentrop'un 13 Eylül'de Japonya'dan Almanya ile Amerika'nın arasında savaş çıkması hâlinde Tokyo'nun Üçlü Pakt kapsamında üzerine düşenleri yapacağı yönünde garanti talebine Ekim ayı boyunca cevap gelmedi. Ekimin ortasında Tokyo'da Konoe'nin yerine, uzlaşmacı olmamasıyla tanınan General Tojo'nun başbakanlığında yeni hükümetin kurulması dışarıdan bakıldığında izlenen siyasete somut bir değişiklik getirmemişti. Dışişleri'nde belirtildiği üzere Hitler'in yeni kabineden pek bir beklentisi yoktu. Führer yaz aylarından bu yana Japonya'nın Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girmesine dair fikrini değiştirmiş ve Tojo'nun bu yönde karar almış olabileceğinden endişe ediyor gibi görünüyordu. Hitler şu an bunu istemiyordu. Pasifik'te Japonya ile Amerika arasındaki çatışma ona göre daha cazipti. Sovyetler Birliği'ni mağlup ederek İngiltere'yi müzakereye zorlayabileceği yönünde gitgide azalan umutları hâlâ besliyordu. Alman diktatörünün "Rusya şimdi diz çöker ve İngiltere bizimle barış yapmak isterse Japonya engel teşkil edebilir." diye konuştuğu iddia ediliyordu.[121] Alman yönetimi Tojo'nun iktidara gelişinin Tokyo ile Washington arasındaki ilişkilere nasıl bir tesiri olduğunu kestiremiyordu. Tokyo'daki Alman büyükelçi General Ott'tan Japonya ile Amerika'nın arasının bozulduğu izlenimi edinilmişti. Fakat ortada bariz bir girişimde bulunulacağı emaresi yoktu. Goebbels ay sonuna doğru iki ülke arasındaki tansiyonda ancak propaganda seviyesinde bir yükselmeye dikkat çekti. Alman propaganda bakanı "Tojo'nun kararlı bir adım atacağı belli değil." yorumunda bulundu. "Belki Führer şüphe etmekte haklıdır. Her halükârda boş yere ümitlenmemeliyiz."[122] Ott ay sonunda Japonların Almanya'nın kendilerinden altı hafta önce yani 13 Eylül'de istediği Amerika'ya uyarıda bulunma hususunda hâlâ karar almadığını bildirdi.[123] Bu son derece hayal kırıklığına uğratıcıydı.

Hitler'in etkisi altında kalan Goebbels Japonlardan tamamen kuşkuluydu. Propaganda bakanı 6 Kasım'da Tojo için "Çok atar ama boş sıkar." tespitinde bulundu. "Japonlar savaşa fiilen müdahale etmeye meyilli değil gibi görünüyor." diye ekledi. "Neyse ki Japonların fiilî

121 *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 274 (21.10.1941); Weizsäcker, *Erinnerungen*, s. 326.

122 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 180 (26.10.1941).

123 *DGFP*, 13, 434 numaralı belge, s. 717; Jäckel, *Hitler in History*, s. 75.

askerî desteğini hesaba katmadık da hesaplamalarımız büyük ölçüde etkilenmedi."[124] Gelgelelim Goebbels her şeyden haberdar değildi.

Bu noktaya gelindiğinde işler yeni hareketlenmeye başlamıştı. Teklifler Berlin'den değil Tokyo'dan geldi. İlk emare Ott'tan 5 Kasım'da gelen, Japon donanmasının "Almanlardan, Japon-Amerikan savaşı çıkması hâlinde müstakil bir barış anlaşması ya da mütareke imzalamayacağı yönündeki teminata" ilişkin ağız aradığına dair bir mesajdı.[125] Japon Genelkurmay Başkanlığı'nın yabancı ordularla ilgilenen dairesini idare eden General Kio Puku Okamoto'nun, karşılıklı gönderilen bir dizi mesaja sebep olmuş 18 Kasım tarihli nabız yoklaması daha fazla ümit vadediyordu. Okamoto, Japon Genelkurmayı faktörü düşünüldüğünde Japonya ile Amerika arasındaki sorunlara sulh yoluyla bir çözüm bulunmasının mümkün olmadığını iletti. Köprüler atılırsa Japonlar "kendi başının çaresine bakar" ardından Amerika harbe girerdi. Okamoto Genelkurmay namına, Almanya ve Japonya'nın "ayrı ayrı hiçbir mütareke ya da barış anlaşması yapmayacağı, sadece ortak adım atacağı taahhüdünde bulunmasını" istiyordu.[126] Ribbentrop hemen yanıt verdi. Ott aracılığıyla 21 Kasım'da şu mesajı iletti: Berlin'de, Japonya ya da Almanya ile Amerika arasında savaş çıkması hâlinde herhangi bir mütareke ya da barışın sadece ortak imzalanabileceğine kesin gözüyle bakılıyordu ve bu mutabakat resmiyete dökülebilirdi.[127]

Japonlar vakit kaybetmedi. Ott iki gün içinde 23 Kasım'da Okamoto'nun yanıtını iletti; bizzat Tojo'ya danışıldığı barizdi. Diplomatik merdivende bir basamak daha çıkıldı. Ott, Okamoto'nun kendisinden şahsi görüşüne göre "Japonya savaş açarsa Almanya'nın kendisini

124 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 240 (06.11.1941).

125 Jäckel, *Hitler in History*, s. 75. Ayrıca bkz. *DGFP*, 13, s. 745, 3. not.

126 *DGFP*, 13, 480 numaralı belge, s. 799; ayrıca Jäckel, *Hitler in History*, s. 76'da ufak bir tercüme farkıyla alıntılanmıştır; ayrıca bkz. Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 306; Gerhard Krebs, "Deutschland und Pearl Harbor", *Historische Zeitschrift*, 253 (1991), s. 341–342. Krebs Japonların Alman desteğini teminat altına almaya yönelik çabalarını ayrıntılı bir şekilde aktarıyor (s. 327–347).

127 *DGFP*, 13, 487 numaralı belge, s. 806–807; Jäckel, *Hitler in History*, s. 76; Friedländer, s. 306; Klaus Hildebrand, *Das vergangene Reich: Deutsche Außenpolitik von Bismarck bis Hitler*, Stuttgart, 1995, s. 762–763. Şaşırtıcı olmayan bir şekilde Ott, Ribbentrop'un yanıtını Üçlü Pakt'ın kapsamadığı durumlarda yani Japonların taarruzu hâlinde Japonya'ya destek sağlanmasına onay olarak yorumladı. Bu Japon yönetiminin içini rahatlattı. (Krebs, s. 342).

Amerika'yla harp hâlinde kabul etmeyi düşünüp düşünmeyeceğini" öğrenmek istediğini bildirdi.[128] Önceden ifade edildiği üzere Üçlü Pakt ortak bir eyleme girişilmesi için üçüncü bir gücün taarruzu başlatmasını şart koşmuştu. Peki ya ilk kurşunu Japonya atarsa ne olacaktı? Bu ihtimal göz önünde bulundurularak bu hususta herhangi bir uzlaşmaya varılmadı. Hitler'in önceki Nisan'da yapılan toplantıda Matsuoka'ya, savaşı başlatan tarafa dair bir şart ileri sürmeden, Japonya kendisini Amerika'yla savaşın içinde bulursa Almanya'nın ivedilikle destek sunmaya hazır olduğunu dile getirmişti. Tuhaftır ki bu esnada Hitler'in bu ifadesi de unutulmuş ya da görmezden gelinmişti.[129] O dönem Tokyo'ya yanlış mı iletildi, Hitler'in taahhüdünün ciddi ve bağlayıcı olmadığı mı düşünüldü yoksa sadece görmezden mi gelindi, orası net değildir. Nasıl muamele görmüş olursa olsun Hitler'in sözü resmi bir anlaşma değildi. Okamoto şimdiyse paktın kapsamının dışında kalan bir ihtimal üzerine Japonya'nın başlattığı bir savaşta Almanya'nın askerî destek sunacağının garantisini istiyordu. Reich'ın böyle bir garanti vermesi, kendisini o noktaya dek kaçınmak için her şeyi yaptığı bir ihtimale yani Amerika'yla savaşa adaması anlamına gelirdi. Almanya'nın Amerika'yla savaşa girmesi yönündeki karar Japonya'ya bırakılmış olurdu. Okamoto böylesi bir garantinin verilmesi karşılığında hiçbir şey teklif etmiyordu. Ayrıca Hitler ile Ribbentrop farkında olmasa da Japon devleti Almanya ile, Amerika'yla ayrı bir barış anlaşması yapma ihtimalini ekarte etmek için anlaşma yapmaya çalışırken Berlin'in Sovyetler Birliği'ne karşı savaşa girme isteğini kati surette reddetmeye hazırdı. Almanlar Japonların Amerika'yla savaşına destek için bu şartı koşarsa hiçbir şekilde anlaşmaya varılamazdı.[130] Gelgelelim bu durum Japonların artık son aşamalarına giren savaş hazırlıklarını durdurmazdı.

Almanların bunların hiçbirinden haberi yoktu. Alman Dışişleri Müsteşarı Ernst von Weizsäcker 23 Kasım'da günlüğüne Japonların talepleriyle Amerikalıların talepleri arasındaki boşluğu kapatmanın zor olduğunu ancak Tokyo'nun Washington ile müzakerelerin ilerleyişine

128 *DGFP*, 13, 492 numaralı belge, s. 813; Jäckel, *Hitler in History*, s. 77.

129 *Staatsmänner*, s. 256–257 (04.04.1941).

130 Ike Nobutaka (ed.), *Japan's Decision for War: Records of the 1941 Policy Conferences*, Stanford, California, ABD, 1967, s. 241–242 (12.11.1941).

dair biraz bilgi verdiğini kaydetti.[131] Goebbels, Tojo'nun görünürde savaştan uzak tavrından şikâyete devam etti. Propaganda bakanı Kasım ortasında "Mevcut durumda Japonların savaşa müdahil olma niyetinden bahsedilemez." çıkarımında bulundu.[132] Aslında Japon idareciler hâlihazırda Amerikalılarla anlaşmaya varılmasına dair son mühlet olarak 25 Kasım'ı belirlemişti. O tarihe dek uzlaşılamazsa sıra savaşa gelecekti. Mutabakat sağlanamadı, ertesi gün donanma görev gücü gizlice Pearl Harbor'a doğru yola koyuldu.

Okamoto'nun 23 Kasım'da ileri sürdüğü kritik sorusuna beş gün boyunca yanıt verilmedi.[133] Ancak Ribbentrop 27 Kasım'da Amerikalıların Japonya'ya, müzakerelere son vermesi ve köprülerin atılmasına yol açması neredeyse kesin bir ültimatom verdiğini öğrenir öğrenmez kuşkusuz Hitler'e danıştıktan sonra hızlıca harekete geçti.[134] Nazi Dışişleri Bakanı ertesi gün Büyükelçi Oshima'ya Japonya'nın Amerika'yla karşı karşıya gelmekten kaçınamayacağı görüşünü ifade etti. Alman bakan bunun için mevcut durumdan daha iyisinin bulunamayacağını düşünüyordu. Japonya'yı Amerika'ya ve ayrıca İngiltere'ye hemen savaş ilan etmeye şiddetle teşvik etti. Oshima'nın Tokyo'ya çektiği telgrafa göre Ribbentrop şöyle devam etmişti: "Japonya Amerika ile savaşa girerse Almanya elbet hemen müdahil olacaktır. O şartlar altında Almanya'nın Amerika'yla müstakil bir barış imzalaması katiyen mümkün değildir. Führer bu hususta kararlı."[135]

131 *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 277 (23.11.1941).

132 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 308 (18.11.1941).

133 27 Kasım'dan 29 Kasım'a üç gün boyunca Hitler'in 1936 Anti-Komintern Pakt'ın genişletilmesini kutlamak üzere Berlin'de bulunan yabancı devlet ricaliyle yapacağı bir dizi görüşmeye katılımına hazırlık yapılması meseleleri geciktirmiş olabilir. Bkz. Milan Hauner, *Hitler: A Chronology of his Life and Time*, 2. baskı, Basingstoke/New York, ABD, 2005, s. 171.

134 *DGFP*, 13, 506 numaralı belge, s. 847–848; Michael Bloch, *Ribbentrop*, karton kapaklı baskı, Londra, 1994, s. 346.

135 *The "MAGIC" Background of Pearl Harbor*, C. 4, Washington, 1978, ek, s. A383; *DGFP*, 13, 512 numaralı belge, s. 870, 4. not; Jäckel, *Hitler in History*, s. 79. Bkz. Krebs, s. 346–347. Hitler'in alıntılanan sözleri için sunulan kanıtın güvenilirliği sorununa dair bkz. Syring, s. 688–689. Krebs, s. 369'da, Oshima'nın Tokyo'ya 29 Kasım tarihli telgrafının şu şekilde olduğunu ifade ediyor: "Japon-Amerikan ilişkilerinde bir çatışma patlak verirse [Hitler'in] tüm gücüyle Japonya'yı destekleyeceği yönünde teyit aldım."

Ott 30 Kasım günü Tokyo'da Japon Dışişleri Bakanı Togo'yu Almanya'nın Japonya'nın yanında olacağına dair temin etti.[136] Oshima'ya tez elden telgraf çekildi. Tokyo'nun Berlin büyükelçisi, Hitler ile Ribbentrop'u el altından "Anglo-Sakson milletleri ile Japonya arasında yaşanacak silahlı çatışma sonucu savaşın patlak vermesi tehlikesinin son derece yüksek olduğu" hususunda bilgilendirecekti. Japon sefiri "savaş kimsenin beklemediği kadar yakında patlak verebilir" diye ekleyecekti.[137] Oshima, Ribbentrop'u sözlü taahhüdün yazılı bir anlaşmaya döküldüğü yönünde temin edecekti. 1 Aralık gecesinin geç ya da bir başka deyişle 2 Aralık'ın erken saatlerinde Oshima Tokyo'nun mutabakatını Ribbentrop'a bildirdi. Ancak resmi bir akde dökülmeden evvel Alman bakan Hitler'in nihai onayını almak zorundaydı.[138]

1940'lı yılların başlarında bile devlet başkanları nadiren telefonla ya da telsizle ulaşılamayacak durumda olurdu. Ancak uçakla Doğu Cephesi'ne geçtikten sonra yolda kalan ve 4 Aralık'a kadar Doğu Prusya'daki karargâhına dönemeyen Hitler'e üç gün boyunca hakikaten ulaşılamadı. Ancak Ribbentrop Alman diktatörüne ulaşıp nihai kararını öğrenince aceleyle fiilen önceki yıl imzalanan Üçlü Pakt'ın yerini alan yeni bir anlaşma taslağı hazırlandı ve taslak o gece Oshima'ya sunuldu.[139] Hitler'in onayıyla artık Almanya'yı Amerika'ya karşı harbe sokacak ok resmen yaydan çıkmıştı.

Tez canlı Ribbentrop hemen Roma'yla irtibata geçti ve İtalyanlar da bu rüzgâra katıldı. Mussolini Japonların teşebbüsünden memnundu. İtalyan diktatörü "Ta 1939 Eylül'ünde öngördüğüm kıtalar arası

136 *IMT*, C. 31, 2898-PS numaralı belge, s. 268. Friedländer, s. 306'da sehven toplantı tarihini 10 Kasım olarak veriyor ve Ott'un Dışişleri Bakanı Togo ile değil Kara Kuvvetleri Bakanı Tojo ile görüştüğünü ifade ediyor.

137 *Nazi Conspiracy and Aggression*, ABD Hükümeti, C. 6, Washington, 1946, 3598-PS numaralı dosya; ayrıca John Toland, *Adolf Hitler*, Londra, 1977, s. 694'te alıntılanmıştır.

138 *The "MAGIC" Background of Pearl Harbor*, C. 4, ek, s. A387–8; Jäckel, *Hitler in History*, s. 80. Ayrıca bkz. Carl Boyd, *Hitler's Japanese Confidant: General Oshima Hiroshi and MAGIC Intelligence, 1941–1945*, Lawrence, Kansas, ABD, 1992, s. 36. Syring, s. 689'de (ayrıca bkz. s. 695, 57. not), tarihçilerin üzerinde uzlaşamadığı, tarihin 1 Aralık mı yoksa ayın 2'si mi olduğu sorusunu yanıtsız bırakıyor. Cevabın pek bir şey değiştirmeyeceği açık.

139 Krebs, s. 352–353; Jäckel, *Hitler in History*, s. 80–81; Bloch, s. 346.

savaşa vardık sonunda." açıklamasında bulundu.[140] Kritik ilk iki madde uyarınca anlaşmanın tüm tarafları içlerinden herhangi biri ile Amerika arasında savaş çıkarsa dahil olacaklarını ve karşılıklı muvafakat olmadan Amerika yahut İngiltere ile müstakil ateşkes, barış anlaşması imza etmeyeceğini taahhüt ediyorlardı.[141] Sadece imzaların atılması kalmıştı. Weizsäcker işin 6 Aralık'ta neticelenmesini bekliyordu.[142] Ne var ki bu tarih tutmadı. Hâlâ netleştirilememiş ayrıntılar vardı. Anlaşmaya son şeklinin verilmesi vakit alacaktı.

Alman yönetimi bir süredir Japonya ile Amerika arasındaki ilişkilerdeki krizin dönüm noktasına geldiğini sezmişti. Alman askerleri harap haldeki Rus topraklarına saplanıp kalmışken ve Moskova yakınlarında gittikçe alevlenen bir askerî kriz varken Tokyo'dan gelen bu haberler son derece hoş karşılandı. Oshima'nın bahsettiği, Japonların yakın dönemde Singapur'a doğru harekete geçeceği ihtimali de bir o kadar olumlu bulundu.[143] Japonların yeniden düzenlenmiş bir üçlü pakt talebine icabet etmek için bu kadar acele edilmesi, savaşta Almanya'nın lehine bir dönüm noktasının yaklaştığı hissini yansıtıyordu.

Herkes Hitler'in (ve de Ribbentrop'un) Japonlara karşı iyimserliğini paylaşmıyordu. Dışişleri Müsteşarı Weizsäcker Japonların Amerika'yla harbe girilmesini epeydir kaçınılmaz olarak gördüğü yorumunda bulundu. Müsteşar Alman bakış açısından bakıldığında Japonların savaşa girişinin askerî açıdan yaratacağı etkiyi gayet ölçülü bulmuştu. Ancak genel olarak Almanya'nın uzun vadeli şansı hakkında rasyonel ve karamsar olduğundan Japonların dahil olmasını olumlu karşılamıyordu.[144] Artık fırtınanın yakında kopacağı haberleri Dışişleri'nden Genelkurmay Başkanlığı Karargâhı'na kadar yerde duyulur olmuştu. General Halder 6 Aralık'ta, Japonya ile Amerika arasındaki çatışmanın "kapıda" olduğu duyumunu aldı.[145] Tokyo-Berlin hattındaki diplomatik metcezirden

140 *Ciano's Diary*, s. 405–406 (03, 05.12.1941).

141 *DGFP*, 13, 546 numaralı belge, s. 958–959; Jäckel, *Hitler in History*, s. 81; Krebs, s. 352–353.

142 *Die Weizsacker-Papiere*, s. 279 (06.12.1941).

143 Weizsäcker, *Erinnerungen*, s. 327; *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 468 (10.12.1941).

144 *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 278–279 (06.12.1941).

145 Halder, *Kriegstagebuch*, C. 3, s. 332 (07.12.1941); İngilizce çev. *Halder War Diary*, s. 582.

haberdar edilenler arasında olmayan Goebbels yükselen tansiyonu defalarca kayda geçti. Propaganda bakanı 6 Aralık'ta, "Washington ile Tokyo arasındaki gerginlik hâlâ kritik bir zirvede. Artık aralarındaki sorunların çözülebileceğini düşünmüyorum. Bu savaşta bomba bir ara patlayacak." yorumuyla vaziyete dair not düştü.[146]

Nazilerin propaganda üstadı hakikate ne kadar yakın olduğunun farkında değildi. Ertesi gün Hawaii saatiyle sabahın ilk saatlerinde Japonlar Pearl Harbor'u bombardımana tuttu. Nefes kesen saldırının haberi Hitler'in karargâhına ulaştığında Orta Avrupa'da 7 Aralık gününün akşam saatleri yaşanıyordu.

V

Alman yönetimi öncesinde Japonların saldırıda bulunacağını sezmemişti. Esasen ilk kurşunu Amerikalıların atmasını umuyor gibi görünüyorlardı.[147] Weizsäcker ilerleyen dönemde Aralık ayının ilk haftasında "Japonların Amerika'ya doğrudan saldırı düzenleyeceğine inanmamıştık" diyecekti. Pearl Harbor'un haberi duyulduğunda Dışişleri uydurma olduğunu düşündü.[148] Ribbentrop'un öfkeyle verdiği ilk tepki bu yöndeydi. Almanya'nın düşmanlarının propaganda oyunu kurduğunu ve kendi basın şubesinin de buna kandığını sandı. Dışişleri Bakanı daha fazla soruşturma yapılmasını ve kendisine ertesi sabah rapor sunulmasını istedi.[149] Haberin doğruluğuna dair malumat rapordan tez ulaştı. Heyecandan yerinde duramayan Ribbentrop Roma'yı, İtalyan Dışişleri Bakanı Kont Ciano'yu o gece telefonla aradı. Ciano, "[Ribbentrop] Japonların Amerika'ya saldırısı yüzünden sevinçten uçuyor." diye not düştü. İtalyan bakan Alman mevkidaşına tebriklerini iletmekle beraber bu yeni gelişmenin getireceği avantajlara kuşkuyla yaklaşıyordu. Damat bakanın kanaati şu yöndeydi: "Amerika savaşa girecek ve savaş, Amerika'nın potansiyel tüm kuvvetini eyleme dökmesine fırsat sağlayacak kadar uzun olacak, orası kesin."[150] Weizsäcker da içten içe

146 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 439 (06.12.1941).

147 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 307.

148 Weizsäcker, *Erinnerungen*, s. 328. Jodl kendisi gibi Hitler'in de şaşırdığını düşünüyordu. (*IMT*, C. 15, s. 397).

149 Schmidt, s. 553.

150 *Ciano's Diary*, s. 407 (08.12.1941).

Almanya'nın bundan ne gibi fayda sağlayacağına emin olamıyordu. Müsteşar Japonya'nın artık kendini "mütecavizlerden" biri olarak konumlandırdığını düşündü. Weizsäcker "Tokyo'nun izlediği bu yolu mazur göstermek için askerî açıdan epey büyük bir etki yaratması gerekecek. Amerika'yla ilişkilerimizin de süratle kanunen netleştirilmesi lazım." kanaatine vardı.[151]

Goebbels her ne kadar Japonya-Amerika ilişkilerinde tırmanan gerginliği yakından takip ediyor olsa da Pearl Harbor'a saldırı haberlerini şaşkınlıkla karşıladı. Propaganda Bakanı günlüğüne "Bir anda pat diye Japonya'nın Amerika'ya saldırdığı haberi geldi." diye not düştü. "Harp başladı." Goebbels savaşın çıkmasını umuyordu ama son birkaç haftada gerçekleşeceğinden şüpheye düşmüştü. Hâlâ saldırının nereye düzenlendiğinden emin değildi; tek bildiği Japonların "Pasifik'in oralarda bir yeri" bombaladığıydı. Gece ayrıntılar eline ulaştı. Roosevelt Kongre'yi toplantıya çağırmış ve sabah 6'da Japonya'ya savaş ilan edilmişti. Goebbels kısa süre içinde Hitler'le telefon görüşmesi yaptı. Führer yaşananlar karşısında "sevinçten havalara uçmuştu". Pazartesinin ilk saatlerinde yaptıkları bu görüşmede Reichstag'ın Alman devletinin tutumunu netleştirmek için çarşamba günü (10 Aralık'ta) toplanmasını istedi. Hitler her zamanki gibi ilk olarak olayın propaganda üzerinde yaratacağı etkiyi düşünüyordu. Vakit kaybetmedi. Goebbels (bölümün başlarında kendisinin yorumu aktarılmıştı) muhtemelen Hitler ile görüşmesine dayanarak Almanya'nın Üçlü Pakt uyarınca Amerika'ya savaş ilan edeceğini farz ediyordu. Yine de Amerika'nın İngiltere'ye sağladığı teçhizatı büyük ölçüde azaltacağından ve aynı zamanda Amerika'nın Pasifik'teki hadiselerle meşgul olmasıyla Almanya'nın bir bakıma "kanatlardan korunmuş vaziyette" olacağından bu gelişmeyi dikkate değer bir avantaj gördü. Alman Propaganda Bakanı yaşananları, "Bu gelişmeyle Führer ve karargâhın ağzı kulaklarına varıyor. Başımızdaki ciddi bir tehdidi en azından şimdilik savabildik." şeklinde kayda geçerken doğrudan Hitler'in sözlerini alıntılamasa bile şüphesiz Führer'in görüşlerini tekrarlıyordu. "Roosevelt son haftalarda ve aylarda olduğu kadar cesaretli olamayacak artık." diye ekledi. "Bu harp artık tam anlamıyla dünya savaşı. Başlangıçta küçük çaplı olan hadiselerin dalgaları artık

151 *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 279–280 (08.12.1941).

tüm dünyayı sarmış durumda." Mevcut kriz aşıldığında Almanya için fırsat bu bir fırsattı. Goebbels "Bu yarışı galip tamamlarsak Almanya'yı dünya gücü hâline getirme rüyamızı gerçeğe dönüştürmemizin önünde hiçbir şey duramaz." değerlendirmesinde bulundu.[152]

Sovyetler, Moskova'dan pek de uzak olmayan bölgede soğuktan donmuş ve bitkin Alman askerlerine karşı Pearl Harbor saldırısından iki gün önce taarruz başlatmış, Doğu Cephesi'nde kriz derinleşmişti ve bu krizin pençesindeki Hitler dünyanın öbür ucundaki Pasifik'te yaşanan hadiselerle havalara uçtu. Führer'in üzerinden yük kalkmış bir hâlde yaptığı değerlendirme şuydu: "Savaşı hayatta kaybedemeyiz. 3.000 yıldır fethedilmemiş bir müttefikimiz var artık."[153] Hitler için bu bir "kurtuluştu."[154] Japonya ile Amerika arasında savaş başladığını bildiren telgrafı sıkı sıkıya tutar bir hâlde pat diye içeri daldığında afallayan Keitel, Führer'in adeta kâbustan uyanmış gibi göründüğü izlenimine kapıldı.[155] Haber hızla yayılırken karargâhta "bayram havası esmeye başladı."[156] Hitler Pearl Harbor üzerindeki toz bulutu dağıldığında Japonların hava akınının Amerika'ya Tokyo'nun ihtiyaç duyduğu gibi diz çöktürecek bir darbe vuramadığını anlayabilseydi o kadar coşkulu olmayabilirdi. Aksine o anda uzun vadeli tahminlerinin tutacağına emindi: Pasifik'teki savaş Amerika'nın elini kolunu bağlayacak ve İngiltere hem Atlantik'in karşı yakasından gelen ikmallerin azalmasıyla hem de Japonların Uzak Doğu'da bulunan İngiliz varlıklarına saldırmasıyla dara düşecekti. Bir anda Almanya'nın şansı artmıştı. 9 Aralık'ta Berlin'e vardığında hâlâ neden iyimserlikle dolu olduğuna şaşmamak gerek.[157]

Bu görüşler göz önünde bulundurulduğunda Hitler'in Almanya'yı Amerika'yla savaşa sokmak için olaydan istifade edeceğine şüphe yoktu.

152 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. Kısım, C. 2, s. 453 (08.12.1941).

153 Institut für Zeitgeschichte, Münih, ED 100, Walther Hewel'in Günlüğü (08.12.1941); ayrıca David Irving, *Hitler's War*, Londra, 1977, s. 352'de alıntılanmıştır.

154 Franz von Papen, *Memoirs*, Londra, 1952, s. 484.

155 *Generalfeldmarschall Keitel: Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW*, ed. Walter Görlitz, Göttingen, Almanya, 1961, s. 285. Otto Dietrich, *12 Jahre mit Hitler*, Münih, 1955, s. 85'te Pearl Harbor'un haberini aldıktan sonra Hitler'in hal ve tavırlarında aniden değişim yaşandığını aktaracaktı.

156 Warlimont, s. 207–208.

157 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. Kısım, C. 2, s. 469 (10.12.1941).

Görüldüğü üzere bu Pearl Harbor hadisesi üzerine verilmiş anlık, duygusal bir tepki değildi. Haftalar öncesinden Japonlarla kurulan irtibat Almanya'nın Amerika'ya karşı, kendi kontrolünde olmayan hadiselerin yol açabileceği bir savaşa girmesi ihtimali üzerine kurulmuştu. Hitler Pearl Harbor'un haberini duyar duymaz bir an bile tereddüt etmedi. Goebbels Hitler'le yaptığı telefon konuşmasından artık Almanya'nın Amerika'ya savaş ilan edeceğini sorgusuz sualsiz kabul etti. *Hitler'in Luftwaffe emir subayı Nicolaus von Below 9 Aralık sabahında iznini tamamlayıp Führer Karargâhı'na döndüğünde, anında Pearl Harbor'un Amerika'ya savaş ilân etmek üzere işaret addedildiği izlenimini edindi.*[158] *Söz konusu dönemde Hitler'in karargâhında görev yapan* Wolfgang Brocke ilerleyen yıllarda Führer'in saldırı haberini aldığında verdiği ilk tepkinin artık Amerika'ya savaş açabileceği olduğunu aktardı.[159]

Hitler'in kritik kararının arkasındaki itici güç kuşkusuz Atlantik Muharebesi'ydi. Keitel, Führer'in Pearl Harbor'a saldırı düzenlendiğini duyduktan sonra sevinçten dört köşe olmasını Amerika'nın Almanya'nın dezavantajına işleyen "fiilî savaşının" neticelerinden kurtaracağı hissiyatına kapılmasına bağladı.[160] Hitler harp ilânından evvel 8-9 Aralık'ta U-botların manevralarını kısıtlayan tüm engelleri kaldırdı. Artık Amerikan gemilerine saldırmakta serbesttiler.[161] Goebbels denizaltı komutanlarının gözle görülür biçimde rahatladığına dikkat çekti. Komutan ateş izni olup olmadığını anlamak için bir sürü talimat kitapçığını incelemek zorundayken "torpido savaşı" verilmesi imkânsızdı. Deniz harbindeki başarısızlığın ekseriyeti U-botların eli kolu bağlı bir vaziyette olmasına atfedilebilirdi. "Artık o iş bitti. Hiçbir serbest bölge tanınmayacak, Amerikan bayrağına saygı gösterilmeyecek. İngiltere istikametinde yakalanan kim olursa olsun U-botlarımızın kendisine ateş açacağını bilecek."[162] Hitler tam da böyle düşünüyordu.

158 Below, s. 296.

159 Hans Mommsen'in Wolfgang Brocke ile 25 Nisan 1997'de yaptığı mülakatın basılmamış notları ve ses kaydı. Çalışmasından yararlanmama müsaade ettiği için Professor Mommsen'e çok minnettarım.

160 *Generalfeldmarschall Keitel*, s. 285.

161 Gerhard Weinberg, *A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994, s. 262; Jäckel, *Hitler in History*, s. 82; Friedländer, s. 308.

162 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 464–465 (10.12.1941).

Ribbentrop 9 Aralık'ta savaş ilanından önce ama "vur yetkisi" emirleri u-botlara gönderildikten sonra kendisini gördüğünde Führer Almanya'nın şimdi harbe girmesinin esas sebebini kendisine şöyle izah etti: "Amerika zaten gemilerimizi hedef alıyor. Amerikalılar bu savaşta etkin bir unsur ve yaptıklarıyla fiilen bir savaş hâli denebilecek bir durum yarattılar."[163] Hitler aylardır Atlantik'te kendilerine getirilen kısıtlamalar altında görevlerini yapmaya çalışan ve yerinde duramayan donanma komutanlarını zapt etmişti. Amerikalılar tüm bu süreç boyunca tedricen "fiilî savaşlarını" şiddetlendirmişti. Tahrikler günbegün artmış fakat Hitler kendini frenlemek zorunda hissetmişti. Ne var ki kinini frenlediğini söylemek mümkün değil. En azından misilleme yapabilmeyi dört gözle bekliyordu. 11 Aralık'taki Reichstag söylevinde Amerika'nın Atlantik'te aylardır sergilediği bitmek bilmeyen ihlâlleri olarak tasvir ettiği, o ana dek çözülmemiş tüm şikâyetlerini yalnızca propaganda etkisi için hararetle söze dökmedi;[164] hiddeti, içindeki Başkan Roosevelt'le ödeşme hırsını yansıtıyordu. Daha önemlisi U-botlar Hitler'in Amerika'ya tek taarruz yoluydu. Harp Amerika'yı geri çekilmeye zorlamadan ya da en azından taviz vermeye hazır hâle getirmeden sona eremezdi.

Hitler'in düşünceleri en net olarak ertesi gün öğlen saatlerinde partisinin önde gelenlerine kapalı kapılar ardında söylediklerinden anlaşılabilir. Bu ifadeleri, aldığı kritik kararda birinci önceliğinin Atlantik'te verilen savaş olduğunu ortaya koyuyor.

Goebbels Hitler'in sözlerini şöyle özetledi:

> [*Hitler*] Japonların savaşa girişinin özellikle de U-bot muharebemiz hususunda muazzam ehemmiyetinin altını çiziyor. U-bot komutanlarımız torpidoları ateşleme emri verip vermemeleri gerektiğini bilmedikleri bir aşamaya gelmişti. U-botların hareket serbestisi yoksa onlarla verdiğiniz bir mücadeleyi kazanamazsınız. Führer, Japonlar harbe girmemiş olsaydı bile önünde sonunda Amerikalılara savaş açmak zorunda kalacağı kanaatinde. Şimdi Doğu Asya'daki bu çatışma fırsatı ayağımıza getirdi. Almanya'nın tüm teşkilatları bu çatışmayı

163 *Nazi Conspiracy and Aggression*, Washington, 1948, Ek B, s. 1199; ayrıca biraz değişik bir üslupla, *IMT*, C. 10, s. 298'de ve *The Ribbentrop Memoirs*, s. 160'ta alıntılanmıştır.

164 Domarus, s. 1806–1807.

> meydana getirmek için hakikaten çaba gösterdi ancak savaş neredeyse beklediğimizden de erken patlak verdi. Bu bizim için psikolojik açıdan da paha biçilmez derecede kıymetli. Doğu Asya'daki eş zamanlı çatışma olmadan tek başımıza Amerikalılara savaş ilân etseydik Alman halkı kaldıramazdı. Şimdiyse herkes bu gelişmeyi neredeyse bir gereklilik addediyor. Führer, haftalar ve aylardır bu mesele üzerine ziyadesiyle zor bir nefis mücadelesi veriyor. Ya U-bot mücadelesinin toptan başarısızlığa mahkûm edileceğini ya da Amerika'ya karşı savaş açmak üzere o nihai adımı atacağını biliyordu. Bu ağır yük kendisinin omuzlarından alındı. Atlantik'teki mücadeleye önceden olduğundan çok daha olumlu bakıyor. Batırılan gemilerin sayısının hızla artacağını düşünüyor. Führer savaş gayretinde tonaj sorununu bütünüyle belirleyici addediyor. Bu sorunu çözen muhtemelen savaşı da kazanacaktır.[165]

Hitler için bu ifadeleri aldığı kararın esas sebebinin tek taraflı "fiilî harp" hâli olduğunu ortaya koyuyordu. Artık Atlantik'te topyekûn denizaltı savaşı başlatmak ve U-botların 1915-1916'da olduğu gibi "işe yaramaz" olmasını engellemek için haklı gerekçesi vardı.[166] Amerika'ya savaş ilânı meselesinde de Birinci Dünya Savaşı'nın yankıları Hitler'de silinmeyen izler bırakmıştı.

Pearl Harbor vesile oldu. Japonlar Amerika'ya saldırmasaydı belli ki Hitler kendisini böylesi büyük bir adımı atacak kadar özgüvenli hissetmeyecekti. Japonların Kasım'ın başındaki ilk yoklamalarından beri izlenen Üçlü Pakt'ın kapsamından daha ciddi askerî taahhütlere yönelik yüzeysel diplomasi, muhtemelen yakın gelecekte Japonya'nın yanında Almanya'nın da Amerika'yla çatışmaya girme ihtimalinin arttığı düşünülerek yürütülmüştü. Müzakereler Almanya'nın Amerika yerine Japonya taarruzu başlatırsa bile savaşa katılacağı yönünde resmi bir anlaşmaya imza koymaya hazır olduğu bir aşamaya gelmişti. Gökten Pearl Harbor'a bombalar yağmaya başladığında böylesi bir mutabakatın imzalanmamış olması sağduyudan ziyade şans eseriydi. Hitler'in bu yüzden ne Üçlü Pakt ne de başka bir anlaşmayla ilgili olarak sorumluluğu bulunuyordu. İstediği olmuştu; Japonya Pasifik'te Amerika'yla harbe girmişti. Pearl Harbor mucizesiyle Amerika'nın tüm enerjisini Pasifik'e

165 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 494 (13.12.1941).
166 Domarus, s. 1807.

yönlendireceğini varsayarak hâlinden memnun olabilirdi. Amerika'yla mevcut gergin ilişkisini sürdürebilirdi. Ya da U-botlarına verilen – Raeder'in aylardır başının etini yediği – emirleri savaş açmadan değiştirebilirdi ki Reichstag konuşmasından iki gün önce tam da bunu yapmıştı. Gelgelelim Führer ne pasif kalmayı ne de – muhtemelen Roosevelt'in üzerinde gittikçe artan şekilde, Başkan'ı ya savaş ilân etme ya da itibarını kaybetme riskini almaya itecek kadar baskı kurabilecek şekilde – sadece Atlantik'teki çatışmayı tırmandırmayı seçti. Onlar yerine mevcut uluslararası taahhütleri göz önünde bulundurulduğunda lüzumsuz yere Amerika'ya resmen savaş açtı. Bu kararı süratle, kimseye danışmadan almıştı.

Hitler Tokyo'dan gelen baskıya rağmen resmen savaşı ilân etmeden evvel gecikme yaşandı. Führer bu konuşmasının kritik olduğunun farkındaydı. Dünyanın dört bir yanında özellikle de Japonya ve Amerika'da duyulacak, Almanya'da büyük etki yaratacaktı. Goebbels'e haftalardır Alman halkına bir söylev vereceği vaadinde bulunuyordu. Fakat Doğu Harekâtı'nda işler pek planlandığı gibi gitmemişti. Hitler'in artık en azından konu edinebileceği, propaganda açısından iyi bir etki yaratabileceği bir mesele vardı. Ribbentrop 9 Aralık'ta Oshima'ya Hitler'in Amerika'ya savaş açmanın psikolojik çerçeveden en iyi yolunu bulmaya çalıştığını söyledi.[167] 10 Aralık itibarıyla Reichstag oturumu için planlanan ilk tarih mecburen ertelendi. Hitler bitmek bilmeyen toplantılar silsilesiyle oyalanmış ve henüz konuşması üzerinde çalışmaya başlamamıştı.[168] Söylevini özen göstererek hazırlamak istiyordu. Bu yüzden Reichstag oturumunu bir gün erteledi.[169] Yani savaş ilânının ertelenmesinin sebepleri aleladeydi. Fakat nispeten daha az sıradan olan bir sebep daha vardı. Bu sebep Japonya'yla hâlâ imza edilmemiş anlaşma taslağıydı.

Ribbentrop 9 Aralık sabahı Hitler'le görüştüğünde Oshima'nın acilen Amerika'ya savaş ilân edilmesi talebini iletti. Dışişleri Bakanı son dakikada tereddüde düştüğünden midir, Hitler'e Almanya'nın böylesi kritik bir karar alırken tabi olduğu ciddi yükümlülükleri anımsatmak istediğin midir bilinmez, Üçlü Pakt gereğince Amerika'ya savaş açma taahhüdü olmadığına dikkat çekti. Paktla Almanya'nın ancak Japonya'ya

167 Friedländer, *Prelude to Downfall*, s. 308.

168 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 476 (11.12.1941).

169 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 468 (10.12.1941).

herhangi bir saldırı hâlinde müttefikine askerî yardımda bulunma mecburiyeti bulunuyordu. Fakat mevcut durumda çatışmayı başlatan Amerika değil Japonya'ydı. Hitler'in bakanına verdiği cevap şu oldu: "Japonya'dan yana olmazsak pakt siyasî bakımdan ölmüş demektir."[170]

Ribbentrop ilerleyen dönemde, Hitler'i Amerika'ya savaş açmaktan vazgeçirmeye çalıştığını iddia etti. "Amerika'nın savaşa çekilmesini hiç istemedim. Gelgelelim Japonlar farklı düşünüyordu." diye konuştu.[171] Nazi Dışişleri Bakanı'nın söz konusu dönemde sergilediği tutum sonraki yıllarda kendi müdafaası için söylediklerinin inanılırlığını zedeliyor. İki haftadan uzun süre boyunca tartışılan, Japonya'yla Üçlü Pakt'tan daha bağlayıcı bir anlaşma imzalanmasına itiraz etmemiş, Pearl Harbor'dan sonra coşkusunu Ciano'yla paylaşmış ve 9 Aralık'ta İtalyan büyükelçi Dino Alfieri'yle konuşurken Japonya'nın Mihver saflarında dahil olmasını "savaşın başlangıcından bu yana en önemli gelişme" şeklinde nitelendirmişti.[172] Ribbentrop Hitler'le görüşmeden önceki gün 8 Aralık'ta Japonya'yla yeni anlaşmanın taslağını Oshima'ya vermiş ve taslağı o akşam Ott'a iletmişti. Alman bakan açıkça Hitler'in yakındaki Reichstag söylevine atıfta bulunarak "burada hususi bir şekilde duyurulabileceğinden" anlaşmanın en kısa zamanda kabul edilmesini istedi.[173]

Japonların netleştirilmesini istediği ufak noktalar olduğu anlaşıldı. Nihai müsaade 10 Aralık Çarşamba günü geldi ve Ribbentrop, Alfieri ile Oshima savaş ilan edilmeden hemen önce perşembe günü bu önemli anlaşmayı imzaladı. Hitler 11 Aralık günü öğlen verdiği söylevde anlaşmanın tamamını okudu.[174] Bu tavrı bu mutabakata verdiği kıymetin göstergesiydi. En kritik ibare, taraflar rıza göstermeden Amerika yahut İngiltere ile mütareke ya da sulh anlaşması imza edilmeme üzerinde uzlaşılan ikinci maddeydi.

Hitler için her şey kusursuz gidiyordu. Tarih boyunca yenilmezliğini kanıtlamış müttefiki ile resmî bir anlaşma yapmıştı. Anlaşma Japonya'nın 1905'te Rusya ile yaptığı gibi Amerika'yla erkenden sulh

170 *Nazi Conspiracy and Aggression*, Ek B, s. 1199; aynı fikirler farklı ifadelerle *The Ribbentrop Memoirs*, s. 160'ta aktarılmıştır.

171 *The Ribbentrop Memoirs*, s. 160, 167.

172 *DGFP*, 13, 569 numaralı belge, s. 994; Friedländer, s. 308.

173 *DGFP*, 13, 562 numaralı belge, s. 982; Jäckel, *Hitler in History*, s. 82.

174 Domarus, s. 1809–1810.

yapmasını engelliyordu. Birinci Dünya Savaşı'nda Amerika'nın müdahalesi savaşın sonucunu değiştirmişti. Japonya ile Amerika Pasifik'te çatışma hâlindeyken ve Japonların elinde Almanya müsaade etmediği sürece anlaşmadan "çıkış maddesi" bulunmazken ilk büyük savaşta yaşananların tekrarlanma ihtimali tamamen ekarte edilmemiş olsa da büyük ölçüde azaltılmıştı.[175] Hitler böylesi bir anlaşma yapılmasaydı Japonya ile Amerika'nın, Almanya'yı Amerikan kudretine karşı tek başına bırakacak bir şekilde uzlaşarak barış yapması ihtimali olduğunu düşünüyordu.[176] Doğu'daki savaşın ne zaman biteceği belli dahi değilken "'müstakil barış yok' anlaşması" adı verilen bu mutabakat Amerika'ya Hitler'in her halükârda şahsen meyilli olduğu savaş ilanı için makul bir dayanak addedildi.[177] Böylece Amerika'nın Pasifik'le meşgul olacağı kesinleştirildi. Dahası Amerika Pasifik'e de tamamen odaklanamayacak, iki cepheli bir savaşla karşı karşıya kalacaktı. Böylelikle Amerika Hitler'in 1942'de devreye girmesini beklediği silahlı kuvvetini ne Japonya'ya ne de Doğu'daki savaş kazanılmadan ve Avrupa Alman hâkimiyetine diz çökmeden evvel Almanya'ya tamamen yönlendirebilirdi.[178]

Hitler için hep kıymetli olmuş ve rol oynamış diğer bir unsur da prestijdi. Ribbentrop kuşkusuz efendisinin sözlerini ikrar ederek Weizsäcker'e şunu söyledi: "Büyük bir güç kendine savaş açtırmaz, savaşı kendisi ilân eder."[179] Dışişleri müsteşarı ise harp ilânının Almanya değil Amerika'dan gelmesinin daha iyi olacağı kanaatindeydi. Japonlara bu jesti yapmanın kıymetini görmüyordu. Ancak böyle bir iddianın kıymetiharbiyesi yoktu.[180] Führer'e göre Amerika özellikle de son on sekiz ayda ve en önemlisi sonbaharda ihlâllerini arttırarak kendisini düpedüz Almanya'nın düşmanları arasında konumlandırmıştı. Hitler Pasifik'te yeni başlayan savaşa rağmen Amerika'nın Almanya'ya savaş açmasının an meselesi olduğuna şüphesi yoktu ve bunu yakında yapacağını varsayıyordu. Pearl Harbor'dan tamı tamına üç gün önce infiratçı cenahın yayın organı *Chicago Tribune*'de, Avrupa'da savaşacak kudretli bir ordu tasavvur eden ve doğruluğu Roosevelt yönetimince reddedilmemiş

175 Jäckel, *Hitler in History*, s. 86'da bu noktaya değinmiştir.
176 Syring, s. 691.
177 Jäckel, *Hitler in History*, s. 83; Syring, s. 688.
178 Syring, s. 692; Gassert, s. 317.
179 Weizsäcker, *Erinnerungen*, s. 328.
180 *Die Weizsäcker-Papiere*, s. 280 (10.12.1941).

Zafer Programı'na ilişkin yapılan sansasyonel neşriyat Berlin'deki Nazi liderleri için Amerika'nın savaş gayelerinin ifşaatıydı.[181] Amerika'nın Japonya'ya savaş açmasının hemen ardından Üçlü Pakt'ın diğer ortaklarına da harp ilân etmesi muhtemel gözüküyordu. Hitler bunu kamuoyuna "yedirmenin" meşru gösterebileceği sebepler dahilinde Almanya'nın Amerika'ya savaş açmasından daha zor olacağını hesaplamış olmalı.

Goebbels'in kabul ettiği gibi Japonya şans eseri savaşa girmişti.[182] Bu gelişme bir anda Almanya'nın özellikle de kritik Atlantik Muharebesi'nde kazanma ihtimalini büyük ölçüde arttırmıştı. Hitler alışılageldiği üzere hemen fırsattan yararlanarak savaşta kaybetme tehlikesini yaşadığı inisiyatifi geri almaya çalıştı. Japon müttefikine bağladığı fevkalade büyük umudu Führer'i, 11 Aralık'ta dünyayı değiştirecek bir karar almaya; 1942 Ocak'ının başında Oshima'ya itiraf ettiği üzere, nasıl yeneceği hakkında en ufak bir fikrinin bile olmadığı bir düşmana tam bir savaş ilan etmeye sevk etti.[183]

VI

O zaman Hitler'in 11 Aralık 1941'de Amerika'ya savaş açma kararı muamma, muazzam bir megaloman delilik anı mıydı? Genelde bu çerçeveden bakılmaktadır. Fakat ortada bir muamma yok. Hitler sadece kaçınılmazın önünü aldığını düşünüyordu. Hitler'in kararı esrarengiz yahut kafa karıştırıcı olmak şöyle dursun 1920'li yıllardan bu yana Amerika'ya dair görüşleriyle ve özellikle de 1940-1941 senelerinde Amerika, Japonya ve savaşın geleceğine ilişkin stratejik düşünceleriyle tutarlıydı. Ayrıca Führer'in zamanın Almanya'nın aleyhine işlediği yönünde üstü kapalı korkusuyla, Amerika'nın iktisadî kudreti Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi harbin gidişatını değiştirmeden mağlup edilmesi ya da en azından kontrol altında tutulması gerektiği kanaatiyle bağdaşıyordu. Altında yatan dayanakları düşünüldüğünde Hitler'in aldığı karar gayet gerçekçiydi.

Gelgelelim bu kararın akla yatkın olduğu anlamına gelmiyor. Fakat Hitler'in projesinin çılgınlığı sadece bu hususi kısmı yani Amerika'ya savaş açması değil dünya gücü olmak için oynadığı büyük kumardı.

181 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 433, 439 (05–06.12.1941).
182 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 468 (10.12.1941).
183 Hillgruber, *Hitlers Strategie*, s. 554.

Führer'in Pearl Harbor'dan sonra galeyana geldiği kesindi. Ne Hitler ne de önde gelen Nazilerin hiçbiri böylesi gözü kara bir taarruz beklememişti. Führer'i Japonların taarruzunun cüreti etkiledi. Tam Hitlerlik bir hareketti. Japonya'nın savaşma potansiyelini gözünde fazlasıyla büyüterek saldırının gerçekte yarattığından daha büyük yankısı olduğunu düşündü. Hitler, Doğu Cephesi'nde aldığı yenilgilerle sendelediği – Sovyetlerin savaşın ilk yıkıcı karşı taarruzunu başlatmış olduğu – o günlerde Japonların limana demirli Amerikan donanmasına saldırı düzenlemesinden daha iyi bir haber isteyemezdi. Japonya ile Amerika'nın savaşta olması tam da Hitler'in istediği şeydi. Sonrasında kararlar bu coşku havasında alındı. Ancak anlık, mantıksız duygulara dayanmıyordu bu kararlar. İlki Atlantik'te U-botları Amerikan gemilerinin üstüne salmak oldu. Hitler kuşkusuz tüm güz boyunca bunu yapmak için sabırsızlanmıştı. Artık kendini frenlemesine gerek yoktu. Führer bunun Atlantik Muharebesi'nin gidişatını Almanların lehine değiştireceğini düşünüyordu (hakikaten de Kuzey Amerika sahillerinde görev yapan az sayıda U-bot 1942'nin başlarında Müttefiklerin gemi sevkiyatına büyük hasar vermeyi başardı).[184] Ardından daha mühim karar alındı, Amerika'ya savaş açıldı. Prestij ve propaganda hususları gereğince harbi ilân eden Almanya olmalı ve eli kolu bağlı şekilde Amerika'nın savaş açmasını beklememeliydi. Ne var ki görüldüğü üzere Hitler, kendisine tamamen itaat gösteren Ribbentrop ile muhtemelen Keitel ve Jodl haricinde kimseye danışmadan tek başına aldığı kararı öncesinde, birkaç hafta evvel Japonya'nın savaşa girdikten sonra Almanya'ya uymayacak bir zamanda çekilmesini önlemek için kendi çapında makul girişimlerde bulunmuştu. Hitler ancak fiilen yeni bir üçlü pakta tekabül eden anlaşma imzalandığında savaş ilân etti.

1941 Aralık'ında Hitler'in önündeki seçenekler, aldığı kararın kafa karıştırıcı olduğu iddiasında ileri sürüldüğü kadar geniş miydi? Bir dakikalığına 1940-1941 yıllarında geliştirmekte olduğu savaş stratejisinde Amerika'nın yerine dönelim. Hitler Washington'daki bilgili ataşemiliteri General Bötticher'den Amerika'nın silahlanma programının temposuna dair ekseriyetle güvenilir malumat alıyordu. Fakat

184 Dönitz, s. 202–206. Dönitz yine de Akdeniz'deki denizaltı mücadelesinin ihtiyaçlarıyla Norveç'in korunması birbiriyle rekabet hâlindeki talepler olduğundan elinin altında ne kadar az sayıda U-botun bulunduğundan dem vurdu.

Bötticher, Hitler'e iki şekilde yanlış malumat verdi. Ataşe ilk olarak Amerika'nın topyekûn stratejisinde Pasifik'in ehemmiyetini abarttı, Avrupa'daki savaşa bağlılığını önemsiz gibi lanse etti. İkincisi de Amerika'nın silahlanma programında hızlıca ilerleme kaydedildiğine ilişkin şüphe bırakmasa da Almanya harbi kazanmadan evvel Amerika'nın savaşmaya hazır olamayacağında ısrarcıydı. Berlin'e bu mesajı iletti.[185] İstihbarattaki yanlış hesap Hitler'in teşhisiyle uyuşuyordu. Atlantik'in karşı yakasında teçhizat bakımından başlarda herhangi bir çözüm yolu bulamadığı eli kulağındaki tehlikenin farkında olan Hitler'in Fransa'da zafer kazanmasıyla Wehrmacht'ın Sovyetler Birliği'ndeki hücumu zayıflatılana dek hedefi Avrupa'daki Alman hâkimiyeti tesis edilene kadar Amerika'yı savaşın dışında tutmak olmuştu. Barbarossa Harekâtı'nın arkasındaki stratejik fikir buydu. Almanya Sovyetler Birliği'ni ezip geçtikten sonra İngiltere mecburen müzakere masasına oturunca Amerika kendi yarımküresine dönmek durumunda kalacaktı. 1920'li yıllarda tasavvur ettiği senaryoya göre bir ara Alman hâkimiyetindeki Avrupa ile Amerika arasında nihai hesaplaşma yaşanacak ancak bunu görmeye kendi ömrü yetmeyecekti.

Hitler Almanların erken dönemde, 1941 Haziran ve Temmuz'unda Sovyetler Birliği'nde kazandığı zaferlerin sarhoşluğu esnasında geçici olarak büyük gelecek vizyonundan saptı. Sovyetler Birliği'ni ortadan kaldırmak ve kısa süre içinde birlikte Amerika'yı hedef almak üzere Japonlarla ortak girişimde bulunmak bir süreliğine çekici bir teklif gibi göründü. Gelgelelim Hitler'in hiçbir şekilde ne düşündüğünü bilmediği Japonlar Almanların erkenden Singapur'a taarruza geçme teklifini kabul etmedikleri gibi Sibirya'ya doğru hücuma da geçmedi. Bu esnada Alman hücumunun Sovyetler Birliği'nde başı sıkışmıştı. Doğu Harekâtı tüm tahminlere rağmen kolay kazanılamayacak ve zafer o yıl elde edilemeyecekti. Yol uzundu. Hitler, Roosevelt'in fırsattan istifade Atlantik'teki ihlâlleri arttırarak mevcut şartlarda hiçbir şey yapamayacağını bildiğinden kendisini açıkça tahrik ettiğini düşünüyordu.

Japonya'nın niyetleri hâlâ net değildi. Mütearrız tavır sergiliyor ancak aynı zamanda Washington'la müzakere etmeye hazır gibi görünüyordu. Durum sonbahara gelindiğinde nihayetinde netleşmişti. Japonya ile Amerika arasında köprüler geri dönüşü olmayan biçimde

185 Kahn, s. 83–84.

atılmıştı. Kuvvetle muhtemel savaş çıkacaktı. Hitler Doğu'daki şartlar değiştiğinden Japonya'nın oynayacağı rolü, şahsi stratejisinde Amerika'nın yerini göz önünde bulundurarak değerlendirmek zorundaydı. Amerika'nın süresiz olarak harbin dışında tutulamayacağı artık barizdi. Sorun Amerika'nın savaşa ne zaman katılacağıydı. Hitler birçok kez Washington'un 1942 itibarıyla savaşa hazır olmasını beklediğini söylemişti. Hitler'in hakiki harbi olan Sovyetler Birliği'ne karşı verdiği savaş bittikten sonra değil bitmeden evvel Amerika'yı yenmesi gerektiği gittikçe daha da kesinleşiyordu. Buna mukabil Führer'in fikir dünyasında Japonya'nın rolü artık Amerikalıları Pasifik'te mümkün olduğunca uzun süre ve tüm gücüyle oyalamak; İngilizleri Uzak Doğu'da tamamen zayıflatmak, varlıklarını ele geçirmek, kalelerini yıkmak ve en sonunda İngiliz İmparatorluğu'nun kalbi Hindistan'ı ortadan kaldırmaktı.[186] Hitler'e göre Amerika'ya karşı zaten kaçınılmaz olduğunu düşündüğü savaşa girerek Japonya'yı desteklemesinin sebebi, Amerikalıların Japonları mağlup etmesini ya da sulh şartlarını kabul ettirmesini ve sonrasında hedef tahtasına Almanya'yı oturtmasını engellemekti. Almanların müdahalesiyle Amerika iki okyanusta savaşmak zorunda kalacaktı.[187]

Hitler bunun kendisine beklenmedik bir direniş gösteren Sovyetlerin işini bitirecek ya da en azından belki Stalin'le, kendi şartlarıyla bir mutabakata vararak Doğu Harekâtı'nı sona erdirerek tatmin edici bir noktaya ulaşabilecek kadar zaman kazandıracağını düşündü. Alman diktatörü Japonya'nın 1941 Aralık'ında savaşa girmesinin kendisine bu fırsatı vermiş olduğu kanaatinde olduğundan Pearl Harbor haberlerini coşkuyla karşıladı. Kısacası Hitler'in bakış açısına göre bu noktada Amerika'ya savaş ilân etmek büyük bir kumar olmak şöyle dursun kafa karıştırıcı bir karar dahi değildi. Hitler başka seçeneği olmadığını hissediyordu. Bu kararın 1941 sonbaharı itibarıyla zafere giden ve kapanmaya başlamış yolu açacağını düşünüyordu. Bu yüzden Führer için tek yol buydu.

Hitler'in kendi meydana getirdiği olasılıklara rağmen objektif olarak bakıldığında Almanya'ya savaşta yeni fırsatlar yaratabilecek

186 Hitler'in 3 Ocak 1942'de Oshima'ya, Japonya ile Almanya birlikte hareket ederse "İngiltere Hindistan'ı kaybeder, tüm dünya çöker. Hindistan İngiliz İmparatorluğu'nun kalbi." demişti (Hildebrand, *Das vergangene Reich*, s. 764'te alıntılanmıştır).

187 Hildebrand, *Das vergangene Reich*, s. 762.

bir karar alarak Amerika'ya savaş açmaktan imtina etme seçeneği var mıydı? Tabii nesnel bir bakış açısından bakıldığında Alman diktatörü ülkesini Amerika'yla harbe sokmak mecburiyetinde değildi. Almanların Pearl Harbor saldırısı sonrasında savaş açmak gibi bir zorunluluğu yoktu. İfade edildiği sürece Ribbentrop dahi Hitler'e bu yönde bir sorumlulukları bulunmadığını anımsatmıştı. Fakat Hitler Amerika'ya savaş açmamayı tercih etseydi bunun ne gibi neticeleri olurdu? Hitler bu kararında bu kadar aceleci olmasaydı Amerika Atlantik'ten çekilir, İngiltere ile Sovyetler Birliği'ne yardımı keser, Avrupa'yı bir başına bırakır ve Pasifik'e odaklanarak Nazi liderinin Bolşevizm'e karşı verdiği savaşı sürdürmesine müsaade eder miydi? Roosevelt Kongre'de mağlup edilme korkusuyla savaş ilânı için ısrar etmekten çekinir miydi? Yani kısacası Hitler öyle bir mecburiyeti bulunmamasına rağmen aceleyle Japonya'nın kollarına koşmaya bu kadar hazır olmasaydı savaş tamamen farklı bir istikamete girer miydi? İşimiz tahminlere kaldıysa ortada çok ihtimal var. Ancak çok azının gerçekleşmesi mümkün. Söz konusu dönemde karar alma mekanizmasına dahil olanların eylemlerinin yanında düşünceleri de tamamen farklı bir senaryonun gerçekleşebileceğine dair çok az ipucu veriyor.

Daha soğukkanlı isimler farklı seçenekleri tercih edebilirdi kuşkusuz. Örneğin Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Weizsäcker Amerikalıların savaş açmasını beklemekten yanaydı. Alınan karara nazaran kesinlikle daha mantıklı bir taktik olurdu bu. Roosevelt, kafası bir gecede Pasifik'teki yeni savaşa ve Japonya'dan intikam almaya meşgul olan Kongre'yi ve de Amerikan halkını, Almanya'nın hâlâ esas düşman olduğuna ve Avrupa'daki Mihver güçlerine savaş açılmasının gerekli olduğuna ikna etmeyi deneyip denememe ikileminde kalacaktı. Savaşı karşı taraf açsaydı usta Alman propagandacıları Almanya'nın istemediği ve tüm çabalarına rağmen Amerikan plütokrasisinin[188] kendilerini mecbur bıraktığı bir savaşın kapıda olduğu ve can havliyle mücadele etmeleri gerektiği imgesini yaratarak ile bunu avantaja çevirebilirdi. Böyle bir propaganda fırsatı Hitler'in prestij namına Almanların savaş açan taraf olması ısrarı yüzünden kaybedildi.

188 Plütokrasi sermaye sahibi olanların gücü elinde bulundurduğu bir hükûmet biçimidir. (ç.n.)

Fakat Müsteşar Weizsäcker'in, Hitler gözünü karartarak fırsattan istifade lüzumsuz bir savaş ilânında bulunmasaydı Almanya'nın içinde bulunduğu zor durumun kesinlikle değişeceğini düşünmediğinin de kayda geçilmesi gerek. Müsteşar artık Amerika'yla savaşa girileceğinden kuşku duymuş izlenimi vermiyor. Weizsäcker'in Hitler'den farkı, Japonya'ya gereksiz olduğunu düşündüğü bir jest yaparak savaşı açan taraf olmaktansa savaş açılan taraf olmayı tercih etmesiydi. Müsteşar Almanya'nın Amerika'ya harp ilân etmeyerek bu ülkeyle savaşmaktan kurtulabileceğini düşünmüyordu. Hitler gibi müsteşar da Almanya'nın en kısa zamanda Amerika'yla savaşa girmesini bekliyordu.

Atlantik'in karşı yakasında da benzer bir düşünce tarzı hâkimdi. Tam da Pearl Harbor saldırısının yaşandığı günün akşamında Başkan Roosevelt yapılması gerekenleri tartışmak üzere kabinesinin üyeleri ve üst düzey askerî danışmanlarıyla akşam yemeği yemişti. Ertesi sabah Japonya'ya harp ilân edilmesi kararlaştırılmış bu esnada Japonlar iş işten geçtikten sonra resmi olarak Washington'a savaş açmıştı. Roosevelt ile danışmanları an itibarıyla Mihver'in diğer bileşenlerine de savaş açmalarının gerekip gerekmediğini değerlendirdi. ABD Dışişleri Bakanı Cordell Hull "Ancak Almanya'nın bize kesinlikle harp ilân edeceğini varsaydık." diye aktaracaktı. "Japonların Berlin-Tokyo hattından ele geçirilen – Amerikalıların *Magic* kriptanaliz cihazıyla okuduğu – mesajları iki hükûmet arasında bu hususta kesin bir taahhüt bulunduğunu anlamamızı sağladı. Bu yüzden Hitler ile Mussolini'nin bize savaş açtıklarını ilân etmelerini beklemeye karar verdik. Bu esnada riske girmeyecek ve Mihver'in Avrupa ayağıyla da savaşta olduğumuzu farz ederek örneğin Atlantik'te eyleme geçecektik."[189]

Almanlar aceleyle savaş açmasaydı Amerika Atlantik'te statükoyu sürdürebilir ve kendisi de Almanya'ya harp ilân etmekten kaçınabilir miydi? Roosevelt Japonya'nın Amerika'ya karşı taarruza girişmesine rağmen Kongre'den Almanya'ya savaş ilân edilmesini isteseydi kuşkusuz ciddi muhalefetle karşılaşırdı.[190] Başkan'ı bu yönde bir girişimde bulunmaktan caydıran da buydu. Roosevelt bekleneceği üzere ihtiyatlıydı ve Savaş Bakanı Henry Stimson'un Pearl Harbor'dan hemen sonra Kongre'den Japonya'nın yanında Almanya ile İtalya'ya da savaş ilânı

189 Hull, C. 2, s. 1099–1100.

190 Freidel, s. 408.

istenmesi yönündeki ısrarına direnmişti.[191] Neyse ki Hitler Amerikan başkanının bu sorununu giderdi.

Hitler Amerika'ya savaş açmasaydı dahi Amerika'nın yakında savaşa topyekûn müdahil olma yönünde eylemlerde bulunması muhtemeldi. Roosevelt yönetimi ezelden beri Almanya ve İtalya'yı Japonya ile beraber özgür dünyaya ortak bir tehdit olarak kabul etmişti. Ayrıca Atlantik hep birincil önceliğe sahip olmuştu. Roosevelt Kongre'yi savaş ilânına davet ettiği konuşmasından sonra Beyaz Saray'a döndüğünde danışmanlarına hemen esas hedefin hâlâ Almanya olduğunu anımsattı.[192] Ardından donanmanın Pasifik'e odaklanılmasını tercih etmesine rağmen savaşın bu bölgeyle sınırlandırılamayacağını söyledi. Bunu söylemek sadece spekülasyon olur ancak Hull'un ifadelerinin mahiyetinden, Roosevelt'in Berlin'de cereyan edenlerden haberi olmasaydı Pearl Harbor sonrası oluşan iklimden Amerika'yı Almanya ile İtalya'ya karşı da tam olarak savaşa sokmak üzere istifade etmesi en azından makul gözüküyor. Zaten Aralık ayında sızdırılan Zafer Programı'nın temeli Amerika'nın çok geçmeden Avrupa'daki savaşa müdahil olacak büyük bir kara kuvveti göndermesiydi. Roosevelt'in askerî danışmanları Hitler'den kurtulmanın tek yolunun bu olduğunda ısrar ediyordu.

Roosevelt şahsen Amerika'nın istikbâl ve hürriyetinin yalnız Hitler'in yok edilmesiyle garanti edilebileceğinde kararlıydı. Pasifik'e odaklanmak için Atlantik Muharebesi'nde geri adım atmak, İngiltere'ye Ödünç Verme-Kiralama kapsamında ikmal malzemesi göndermekten vazgeçmek ve Hitler'in Avrupa'da istediği gibi at koşturmasına müsaade etmek, hem Roosevelt'in 1930'ların ortasından beri ileri sürdüğü dış siyaset hedef ve idealleriyle çelişir hem de komutanlarının aylardır kendisine sunduğu tavsiyeler ile bu tavsiyeler uyarınca yapılan somut, kapsamlı planlama hiçe sayılmış olurdu. Şartlar Pearl Harbor hadisesinden sonra mümkün olduğunca elverişli olsa da Roosevelt 1941 Aralık'ında hâlâ Kongre'ye resmi bir savaş ilânı teklif etme riskini almak istemiyor olabilirdi. Almanya savaş açmasaydı bile Atlantik'teki gölge boksunun hep böyle 1941 sonbaharında olduğu seviyede devam etmesi çok zordu.

191 Dallek, s. 312.

192 Freidel, s. 407.

Hitler'in savaş ilânından evvel ve müstakil olarak aldığı, önceden izlenen stratejiyi değiştirme ve U-botlarına Amerikan gemilerine karşı harekette bulunma serbestisi verme kararı Atlantik'te mevcut tekinsiz açmazı başlı başına değiştirdi. Sonraki aylarda Almanların U-botlarla verdiği Atlantik Muharebesi'ni sertleştirmesi çatışmayı Amerikan kıyılarına taşıdı ve Müttefik konvoylarına ciddi, gittikçe artan sorunlar teşkil etti.[193] Roosevelt Pearl Harbor hadisesinin hemen ardından bazı savaş gemilerini Japon tehlikesine karşı Atlantik'ten çekmek zorunda kalmış olduğundan Pasifik'teki ihtiyaçlarla daha kötüleşen mevcut sorunlara elde bulunan tüm güçle ve ivedilikle mücadele edilmek zorundaydı.[194] Bir başka deyişle Amerika'nın Almanya'ya karşı savaşı resmiyete dökülmese, "fiiliyatta" kalmaya devam etse bile 1941 sonbaharındaki statüko sürdürülemezdi. Amerikalıların hemen olmasa da birkaç ay içinde önünde sonunda tam teşekküllü, topyekûn bir savaşa yeltenmemesi neredeyse imkânsızdı.[195] Roosevelt'in resmen savaş ilân ederek ya da o olmazsa başkanlık yetkisini resmi ilânın sadece mevcut hakikati onaylayacak bir formaliteden ibaret olacağı şekilde kullanarak çok geçmeden Amerika'yı Almanya'yla topyekûn savaşa sokacağı makul bir varsayım olabilir. Her halükârda Almanya ile Amerika yakında savaşıyor olacaktı.

Buna mukabil Hitler'in genelde, hem kafa karıştırıcı hem de fazlasıyla gözü kara, Almanya'yı en sonunda felâkete sürükleyen bir seçim olduğu düşünülen 11 Aralık 1941'de Amerika'ya savaş açma kararı aslında muhtemelen bu noktaya kadar incelediğimiz siyasî kararların çoğu kadar kritik değildi. Yani savaş ilân edilmeseydi zaferin kapıda olduğu, Almanya'yı yıkım yoluna götüren yolda nihai bir dönüm noktası değildi. Farklı, Hitler kadar dediğim dedik olmayan bir lider tereddüt edebilir, gelişmeleri ve özellikle de Amerika'nın ne tepki vereceğini bekleyebilirdi. Fakat böylesi bir liderin Almanya'yı bu raddeye kadar getirdiği ve savaşı bir şekilde anlaşmaya vararak sona erdirmeye hazır

193 David M. Kennedy, *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929–1945*, New York/Oxford, 1999, s. 565–569.

194 Weinberg, *A World at Arms*, s. 330.

195 Bu bakış, Kennedy'nin (s. 524'te) ileri sürdüğü "Resmen savaş açılmış olmadığından Roosevelt Amerika'nın azami gayretini Almanlarla fiilî bir mücadelenin yaşandığı Atlantik yerine resmen düşman ilân edilen Japonlara karşı Pasifik sahasında sarf etme yönündeki taleplere direnmenin imkânı olmadığına kanaat getirmiş olabilir." iddiasıyla farklılık gösteriyor.

olmadığı varsayılırsa bu yönde alınacak karar büyük ihtimalle tarihi kökten değiştirmezdi.

Almanya hakikaten de dikkate değer bir şekilde Moskova eteklerindeki kış krizinden toparlandı ve 1942'nin ilk yarısında bir nebze şaşkınlık verici yeni askerî başarılar kazandı. Naziler bu yılın yaz aylarında 1941'de Barbarossa için oluşturulandan daha zayıf bir kuvvetle Kafkas petrol sahalarını ele geçirmek üzere yeni bir taarruz başlattı. Hitler İmparatorluğu'nun kendisini yok edecek bir mağlubiyetin eşiğinde olduğu ancak sonbaharda dehşetengiz Stalingrad Muharebesi sona erirken anlaşıldı. Bu yenilgiyle beraber (Kasım'ın başında Amerika'nın önderliğindeki "Meşale Harekâtı" çıkarmasının yaşandığı) Kuzey Afrika'da yapılan muazzam ricatlar savaşın mutlak dönüm noktasını teşkil etti. Dünyanın öbür ucundaki Pasifik'te 1942 Haziran'ında gidişatı değiştiren Midway Muharebesi Japonların deniz gücünü çoktan kırmıştı. Bu ve ardından Amerikalıların Solomon Adaları'ndaki Guadalcanal'da güçlükle kazandığı zafer 1943 Ocak'ında Pasifik Savaşı'nda olayların akışını tersine çevirdi.[196] Hem Uzak Doğu'da hem de Avrupa'da yapılacak çok iş vardı. Ancak ne Almanya ne de Japonya'nın geri dönme şansı yoktu. İki Mihver ülkesi de Amerika'nın sınırsız gibi görünen personel ve silah tedarikine günbegün daha da maruz kalıyordu.

Amerika'nın 1941 sonunda savaşa girmesi 1917 yılında olduğu gibi savaşın sonucunu değiştirdi. Batı'da İngiliz kuvvetlerinin yanında Amerikan kudreti, Doğu'da önüne geleni ezen acımasız Kızıl Ordu ile birlikte Almanya'yı en nihayetinde hezimete uğrattı. Fakat Almanlar küresel güç elde etmek üzere oynadığı kumarı 1941 Aralık'ına gelindiğinde esasen kaybetmişti. Churchill de bu kanaatteydi; en azından ilerleyen dönemde böyle düşündüğünü söyleyecekti.[197] Alman halkının

196 Kennedy, s. 543; I. C. B. Dear ve M. R. D. Foot (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War*, Oxford/New York, 1995, s. 860.

197 Richard Overy, *Why the Allies Won*, Londra, 1995, s. 15'te, "Görünüşe bakıldığında 1942'nin ilk aylarında aklı başında hiçbir kimse savaşın sonucunu tahmin edemezdi." diyor. "Görünüşe bakıldığında" kimse tahmin edememiş olabilir. Ancak ilerleyen dönemdeki aktarımlarından anlaşılana göre Churchill şunun farkındaydı: Pearl Harbor'dan ve Amerika savaşın içine çekildikten sonra "Savaşı kazanmıştık... Hitler'in akıbeti belliydi. Hakeza Mussolini'nin de. Japonları da ezip geçecektik. Geriye sadece ezici gücü usulünce uygulaması kalmıştı." (Winston S. Churchill, *The Second World War (C. 3): The Grand Alliance*, Londra, 1950, s. 539).

kuvvetli olmadığı anlaşırsa Almanya'nın bozguna uğratılmayı ve kendisinden kuvvetli bir güç tarafından yok edilmeyi hak ettiği ifadesinden (bu ifadeyi 1945 başında felâketin eşiğinde tekrarlayacaktı) Hitler'in de sonunda 1941 güzünde, kısa bir süreliğine ilk kez mağlubiyet ihtimalini göz önünde bulundurduğu görülüyor.[198] Bu Führer'in bir anlık zafiyeti olsa da birçok şeyi açığa çıkardı. Zevahirin ardında Hitler artık nihai zafer şansının kalmadığının farkına varmış gibi. Doğu Harekâtı planı çökmüştü. Amerika'yla savaş ise mukadderdi.

Führer savaşı açan taraf olarak kaçınılmaz bu harpte ilk adımı atan oldu. Bu savaş ilânı, inisiyatifi tekrar ele geçirmeye yönelik cüretkar bir eylemdi. Ancak ilk kez en başından beri başarısızlığa mahkûm bir hareketti bu.

198 *Staatsmänner*, s. 329 (Hitler'in Danimarka Dışişleri Bakanı Erik Scavenius ile görüşmesi, 27.11.1941). Benzer ifadeleri 27 Ocak 1942'de maiyetinin yanında da tekrarladı (Picker, s. 171). Her ikisini de Hillgruber, "Amerika", s. 20'de alıntılamıştır.

10

Berlin/Doğu Prusya, 1941 Yazı-Sonbaharı

Hitler Yahudileri Ortadan Kaldırma Kararı Alıyor

> Bize Berlin'de dediler ki: "Niye sıkıntı yaratıyorsunuz? Bunlara Doğu Bölgesi'nde[1] ya da Reich Komiserliği'nde de [Ukrayna] yapabilecek bir şeyimiz yok. Kendiniz ortadan kaldırın işte! (...) Yahudileri önümüze gelen yerde, nerede mümkünse orada imha etmeliyiz."
>
> Hans Frank, Polonya Genel Valisi, 16 Aralık 1941

Hitler Almanya'nın Amerika Birleşik Devletleri'ne harp ilânını duyurduktan bir gün sonra 12 Aralık 1941'de Berlin'deki Reich Şansölyeliği'nde partinin önde gelenlerine hitap etti. Savaşın gidişatını uzun uzun irdeledikten sonra meseleyi Yahudilerin durumuna getirdi. Propaganda Bakanı Joseph Goebbels Hitler'in sözlerini şöyle kayda geçti: "Führer Yahudi Sorunu'na ilişkin kökten temizlik yapmaya kararlı. Kendisi Yahudiler bir dünya savaşına daha yol açarsa yok olacakları kehanetinde bulunmuştu. Laf olsun diye söylememişti bunu. Dünya savaşı kapıyı çaldı. Neticesinde Yahudiler mutlaka imha edilmeli. Bu sorun duygusallıkla ele alınmayacak. Yahudilere değil sadece Alman halkına sempati duyacağız. Alman halkı Doğu Harekâtı'nda bir kez daha 160.000 kadar evladını feda etmişse bu kanlı savaşı azmettirenler bedelini canıyla ödeyecek."[2]

---

1 *Reichskommissariat Ostland* (Reich Doğu Komiserliği), Nazi Almanyası'nın 1941'de kurduğu, işgal ettiği Baltık devletleri ile Belarus SSC'nin batı kısmını ihtiva eden idarî bölge. (ç.n.)

2 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, ed. Elke Fröhlich, II. kısım, C. 2, Münih, 1996, s. 498–499 (13.12.1941).

Yahudiler zaten yaklaşık altı aydır Hitler'in ifade ettiği üzere "bedelini canıyla ödüyordu." 22 Haziran'da Sovyetler Birliği işgali başladığından beri yaz boyunca Nazi Güvenlik Polisi'nin ölüm taburları erkeklerle başlayarak ve kısa süre içinde kadın ve çocukları da dahil ederek on binlerce Yahudiyi katletmişti. Hızla mesafe kat eden Wehrmacht güçlerinin ardından "tahrip edici unsurları" ortadan kaldırmak üzere gönderilen, Baltık bölgesini yakıp yıkarak geçen dört *Einsatzgruppe* yani görev kuvvetinin sadece biri yıl sonu itibarıyla tamı tamına 229.052 Yahudinin canına kıymıştı.[3] Soykırımın ilk dehşet evresi bu oldu. Fakat sonbahara gelindiğinde soykırım Sovyetler Birliği'nin işgal altındaki topraklarının ötesine yayılmıştı ve ikinci, daha geniş ve en kapsamlı aşamasına giriyordu. Alman işgalindeki Avrupa'nın tamamında Nazilerin "Yahudi Sorununun Nihai Çözümü" olarak nitelendirdiği Yahudilerin kelimenin tam anlamıyla imhasına yönelikti bu.

Yahudileri ortadan kaldırma programı işgal altındaki Polonya'nın katliam merkezlerindeki ölüm tesislerinde kimyasal gaz vererek öldürme faaliyetleriyle başlamıştı. Ancak 1942 bahar ve yazına dek ve Avrupa'nın dört bir yanına yayılana tamamen yürürlüğe konamayacaktı. Soykırımın son feci aşamasına yani kitlesel nakillere ve muazzam ölçüye ulaşmış, seri olarak gazla zehirlemelere Almanya'nın kesin mağlubiyete hiç olmadığı kadar yaklaştığı 1944 yazına dek başlanamayacaktı. Yine de yaklaşık yarım milyon Macar Yahudisi Auschwitz-Birkenau'nun gaz odalarında katledildi. O zaman dahi Yahudilerin çilesi bitmeyecekti. On binlercesi Kızıl Ordu'nun süratle yol almasıyla işgal altındaki Polonya'da mevcut ölüm kamplarının kapatılmasıyla doğudan batıya doğru korkunç "ölüm yürüyüşüne" çıkarılarak hayatını kaybedecek, hayatta kalan tutsaklar ise Almanya dahilinde hâlihazırda feci şekilde tıka basa dolu çalışma ya da toplama kamplarına (Bergen-Belsen gibi) sokulacaktı.

Bu tarifsiz acı, eziyet ve ölüme 1941'de alınan kritik iki daha doğrusu iki takım karar yol açtı. Bunların ilki yazın Sovyetler Birliği'ndeki Yahudileri öldürme kararıydı. İkincisi sonbaharda katliamların Nazi işgali altındaki Avrupa'nın tamamına yayılmasıydı. En güvenilir kaynaklara göre Hitler İmparatorluğu çökene dek katledilen Yahudilerin

3 Helmut Krausnick ve Hans-Heinrich Wilhelm, *Die Truppe des Weltanschauungskrieges: Die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD 1938–1942*, Stuttgart, 1981, s. 619.

toplam sayısı 5.29 ila 6 milyon civarını buluyordu.[4] Gelgelelim hedef bu sayının neredeyse iki katıydı. 1942 Ocak'ında ortaya konduğu üzere "Nihai Çözüm" kapsamında toplamda en az 11 milyon Yahudinin katli tahayyül edilmişti.[5]

Avrupa'daki Yahudileri katletme kararının öncülü yoktu. Bu tarihte emsali görülmemiş bir karardı. En yakın benzerliği taşıyan hadise 1915'te – söz konusu dönemde Osmanlı Devleti'nde yaşayanların üçte ikisine tekabül eden – bir ila bir buçuk milyon Ermeninin öldürülmesiydi. İki hadise arasında birtakım benzerlikler vardı. Türklerin Ermenilere karşı husumetinin, korkunç şiddet olayları ve katliamların yaşandığı epey uzun bir tarihi vardı. Radikalliğe varan ideolojik gerekçeler bulunuyordu. Topyekûn soykırım son derece korkunç bir savaş bağlamında gerçekleşti. Kanlı programı Osmanlı hükümetinin desteğiyle yürütüldü.[6] Gelgelelim Holokost ile arasında büyük farklılıklar da vardı.[7] Bu soykırımı tetikleyen biyolojik ırkçılık değildi. Tahminî 20.000 kadar Ermeni Müslüman olarak canını kurtardı.[8] Nazi Almanyası'nda Yahudilerin Hıristiyan olması onları hiçbir şekilde kurtarmazdı. 1915'te yaşanan soykırımın arkasında Ermeni toplumunu imha etme siyaseti bulunmuyordu. Bürokratik olarak planlanmamıştı ve 1914-1915 yılları arasında yaşanan umulmadık krizlere, gittikçe daha da korkunçlaşan acımasız tepkiler verilmesinden kaynaklandığından esasen tertipli değildi.[9] Nazilerin soykırımı ise 1941'de başlatılmış olsa

4 *Dimension des Völkermords: Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus*, ed. Wolfgang Benz, Münih, 1991, s. 17.

5 Jeremy Noakes ve Geoffrey Pridham (ed.), *Nazism 1919–1945: A Documentary Reader*, C. 3, Exeter, 1988, s. 1130; Mark Roseman, *The Villa, the Lake, the Meeting: Wannsee and the Final Solution*, Londra, 2002, s. 111–112. Belirlenen hedef İngiltere'nin yanı sıra İsviçre, Türkiye, İsveç, İrlanda ve İspanya gibi tarafsız ülkelerin Yahudi vatandaşlarını da kapsıyordu.

6 Donald Bloxham, "The Armenian Genocide of 1915–16: Cumulative Radicalization and the Development of a Destruction Policy", *Past and Present*, 181 (2003), s. 141–143, 146, 186–191; Norman M. Naimark, *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*, Cambridge, Mass./Londra, 2001, s. 18–36.

7 Robert S. Wistrich de *Hitler and the Holocaust*, New York, 2001 künyeli eserinde (s. 238'te) bunu ileri sürmüştür.

8 Naimark, s. 35.

9 Michael Mann, *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge, 2005, s. 140, 145; Bloxham, s. 152. Ayrıca bkz. Naimark, s. 28–30.

da mantıken Nazi iktidarının temel varsayımlarının neticesinde bazı yönlerden önlenmesi mümkün olmayan bir şekilde gelişmişti. 1933 itibarıyla tavizsiz biyolojik antisemitizmin sözde fikirsel temellerine resmî ideolojide yer verildi (ve bu temeller ülkenin en yüksek makamında tecessüm etti). Ardından bu durum çağdaş bürokratik sistemin etkin biçimde hayata geçirdiği; yeni, sanayi tipi teknolojiyle yürütülen, özenli bir planlamanın ürünü imhayla sonuçlanan, nihai hedefi Avrupalı Yahudilerin topyekûn ortadan kaldırılması olan sistematik ve gün geçtikçe daha da radikalleşen bir mezalime yol açtı.[10]

Yapısı gereği önceki bölümlerde incelenenlere benzemeyen bir karardı bu. Şu ana kadar irdelenen, aralarında Hitler'in aldıkları da bulunan kararların temelleri düşünüldüğünde askerî stratejinin ardındaki siyasî yönden (muhtelif derecelerde) akla uygun olarak kabul edilebilirdi. Bu kararların altında imzası olanlar tam da böyle düşünüyordu. Bunların neticeleri ne kadar feci olursa olsun arkalarındaki mantık – bazılarınınki çarpık olsa da – bugün dahi anlaşılabilir. Yahudileri katletme kararı ise bambaşkaydı. Nazilerin Yahudilere karşı mezaliminin gidişatı göz önünde bulundurulduğunda soykırıma giden yol mantığa uygun olabilir fakat kökeninde bulunan bu şeytani antisemitizmin patolojisi mantığa tamamen aykırı. Yine de bu farklı olmakla beraber temel itibarıyla savaşta alınan bir karardı. Nazi zihniyetine göre Yahudilere ölümüne savaş açma kararı Nazilerin içinde bulunduğu muazzam savaşın bir parçasıydı ve bu savaşa özgüydü; ondan ayrı olarak alınmamıştı.

I

Hitler'in 12 Aralık 1941'de partisinin önde gelenlerine yaptığı konuşma bunu netleştirdi. Yahudilerin savaşa yol açtığına inanıyordu. Şimdi bunun bedelini kendi hayatlarını kaybederek ödemek zorundalardı. Hitler bunu önceden öngördüğünü söyledi. "İktidarı ele alışının" altıncı yıl dönümünde 30 Ocak 1939'da Reichstag'ta verdiği söylevdeki ifadelerine atıfta bulunuyordu: "Hayatım boyunca sık sık kehanette bulunmuş ve genelde dalga konusu olmuşumdur... Bugün bir

10 Yazarın bu paragrafta 1915 hadiseleri hakkında yaptığı yorumlar yayınevimizin görüşlerini yansıtmamaktadır. Kershaw'ın bu hususta ifadeleri ilmî olmaktan ziyade Batı dünyasındaki akademik çevreler üzerinde etkili olan ideolojik ve siyasi temelli kanaatleri aksettirmektedir. (e.n.)

kehanette daha bulunacağım: Avrupa içinde ve dışındaki uluslararası Yahudi sermayedarlar milletleri bir dünya savaşına daha sokmayı başarırsa sonucunda dünya Bolşevikleşmeyecek ve Yahudilik muzaffer olmayacak. Aksine Avrupa'daki Yahudi ırkının kökü kazınacak!"[11] Führer'in bu sözleri bir imha programının resmî başlangıcı değildi. Ancak Hitler'in soykırıma meyilli zihniyetini, Yahudilerin kendi çarpık psikolojisine göre Birinci Dünya Savaşı'nda olduğu gibi bir savaşın daha günah keçisi olacağı ve neticesinde Yahudilerin ortadan kalkacağını kesin olarak kabul ettiğini yansıtıyordu.

Hitler bu "kehanetten" hiç vazgeçmedi. Hem halkın önünde hem de kapalı kapılar ardında tam da "nihai çözüm"ün en yoğun döneminde birçok kez buna atıfta bulundu. Kehanetinden her bahsedişinde ilk kez Almanların Polonya'yı işgaliyle Avrupa savaşının başladığı 1 Eylül 1939'da dile getirdiğini söyleyerek tarihi kasten yanlış verdi. Hakikatte ise Reichstag'ta o gün yaptığı konuşmada Yahudileri anmamıştı. Yani Yahudilerle savaş arasındaki bağlantı savaşın başından itibaren zihnine yerleşmişti. Bu düşüncesinden son nefesine kadar vazgeçmedi. Öyle ki Berlin'deki sığınağında intihar etmenin arifesinde "Siyasi Vasiyet"ini yazdırırken bir kez daha savaştan Yahudileri sorumlu tuttu ancak "hakiki mücrim"in bu kez "günahının kefaretini ödemeye" mecbur edildiğini söyledi.[12]

Hitler'in zihniyeti buydu: Yahudiler yok edilmezse savaş asla kazanılamazdı. Birinci Dünya Savaşı kendisine göre tarif edilemez bir faciayla, korkakça silah bırakılmasıyla, o rezalet devrim ve milli gururun ayaklar altına alınmasıyla sonuçlandığından beri bu düşünce aklından çıkmamıştı. Almanya'da sağ cenaha mensup çok kişi gibi Hitler de yenilgiden Yahudileri sorumlu tuttu. Izdırap, keder ve zayiat günbegün tırmanırken günah keçisi arayışında savaş yanlısı lobilerin aralıksız propaganda yağmurunun hedefi acımasızca ve tamamen haksız yere Yahudiler oldu. Harp zengini, asker kaçağı ve gösterilen askerî gayreti baltalayan iç huzursuzlukların müsebbibi olmakla suçlandılar. Hitler'in

11 Max Domarus (ed.), *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, Wiesbaden, 1973, s. 1058; Çev. Noakes ve Pridham, C. 3, s. 1049.

12 Werner Maser (ed.), *Hitlers Briefe und Notizen: Sein Weltbild in hand-schriftlichen Dokumenten*, Düsseldorf, 1973, s. 360–361; Çev. *Nazi Conspiracy and Aggression*, ABD Hükümeti, Washington, 1946–1948, C. 6, s. 260.

mevcut köklü antisemitizmi bu karalamalardan beslendi. Rus Devrimi'nde Leon Troçki ve benzeri kritik isimler rol oynamıştı. Benzer şekilde Almanya'da en aleni şekliyle de, 1919 Nisan'ında vadesi kısa süren Sovyet tarzı hükümetin tesis edildiği Bavyera deneyinde nefret edilen sosyalist ayaklanmanın önde gelen liderlerinin Yahudi olması, milliyetçi sağ cenahta yaygınlaşmış şiddetli Yahudi nefretine dayanak sağladı. Hitler tüm bunları benimsedi, kendi köklü önyargıları, hayatı boyunca hiç kopamayacağı, Almanya'nın başına gelen tüm fenalıklardan Yahudilerin sorumlu olduğu patolojik takıntısında pekişti.

Hitler ilk savaş sonucundaki facianın tamir edilmesi, tarihin gidişatının tersine çevrilmesi için ikinci bir savaş verilmesi gerektiğini düşünüyordu. Almanya'yı mahveden 1918 "Kasım suçlularının" kurduğu "Yahudi" Weimar Cumhuriyeti'ne öncülük eden felaketin sebeplerinin öcünün alınması Yahudilerin ortadan kaldırılması anlamına geliyordu. Hitler 1919 Eylül'ünde kaleme aldığı ilk siyasi bildirisinde Almanya'nın herhangi bir milli hükümetinin "nihai hedefinin Yahudilerin topyekûn imhası" olması gerektiğini savunmuştu.[13] Birkaç yıl sonra yazılan *Mein Kampf*ın sonlarına doğru korkunç bir paragrafta, "İnsanı yoldan çıkaran bu İbranilerin on iki-on beş bin kadarı savaşın başında zehirli gazla halledilseydi" cephede milyonlarca askerin fedakarlıkta bulunmak zorunda kalmayacağı beyanında bulundu.[14] Bu sözler soykırımın ayrıntılı bir planı değildi. Ancak Hitler'in zihnine işleyen ve aklından hiç çıkmayan savaş ile Yahudiler arasında bağlantı olduğu fikrinde aleni soykırım iması bulunuyordu. 1933 itibarıyla bu fikre sahip adam Almanya'yı idare ediyordu.

Bu fikir Hitler'le sınırlı değildi. 9-10 Kasım 1938 *Reichskristallnacht* pogromunun hemen ardından Hitler'in baş şövalyesi Hermann Göring Nazi mahfillerinde bir savaş daha çıkarsa "Yahudilerle büyük hesaplaşma" yaşanacağından bahsetti.[15] İki hafta sonra 24 Kasım'da SS'nin basındaki amiral gemisi *Das Schwarze Korps*, bu suçluların yani Yahudilerin kökünün "topla tüfekle" kurutulmasından, "Almanya'da Yahudiliğin

13 Eberhard Jäckel ve Axel Kuhn (ed.), *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen 1905–1924*, Stuttgart, 1980, s. 89–90; Çev. Noakes ve Pridham, C. 1, Exeter, 1983, s. 12–14.

14 Adolf Hitler, *Mein Kampf*, 876–880. baskı, Münih, 1943, s. 772; Çev. Ralph Mannheim, *Hitler's Mein Kampf*, D. C. Watt'ın önsözüyle, Londra, 1973, s. 620.

15 *IMT*, C. 28, s. 538–539.

fiilen nihai olarak sonlandırılması, tamamen ortadan kaldırılmasından" bahsetti. Bu dönem itibarıyla önde gelen Naziler bütünüyle ya da çoğunlukla bu fikirlere katılıyordu. Bu fikirlerin Nazi rejiminin ideolojik bakımdan en dinamik unsurunda, SS idaresindeki Güvenlik Polisi'nin himayesinde gittikçe büyüyen imparatorluğunda kurumsallaşmış olması kritik öneme sahipti. Burada "Yahudi Sorunu'na" dair uzman olunarak kariyer yapılabiliyordu. "Nihai çözüm"ün mimarı olacak Adolf Eichmann bunun tipik bir örneğiydi.[16] Ancak meslek aşkı ile ideoloji el ele gidiyordu. Davanın esas fanatikleri "Yahudi sorununu çözme" yolları bulmak için durmadan çalışarak kendini ispatlayanlardı. Bu isimler Yahudiliğin şerrin kökü olduğu doktrinini çoktan benimsemişti ve bilhassa Yahudiler olmak üzere "Ari olmayan unsurları" temizleyen de kuvvetli, mütehakkim Nazi İmparatorluğu olmalıydı.[17]

Hitler rejimin yüce lideri olarak Almanya'nın kurtuluşunun Yahudilerin ortadan kaldırılmasından geçtiği inancını temsil ediyordu. Rejimin başka isimleri farklı yollarla bu ideolojik zorunluluğu yerine getirmeye çalışıyordu. Güvenlik Polisi'nde "vazife" kurumsal bir yapıya bürünmüştü ve daha kapsamlı savaş ve fetih hedefine dahil edilmişti. Hitler'in Yahudiler ile savaş arasında alenen bağlantı kurması sadece mevcut kökleşmiş antisemitik önyargının üzerine oynamak ve ondan istifade etmekle kalmamış; aynı zamanda bu önyargıya dinamik ve ilahi bir kurtuluş gayesi vermişti. Savaş başlayana dek Nazi idaresi soykırım öncesi aşamaya gelmiş seçkin sınıfı hâline getirilmişti.

Nazilerin hayal gücünün merkezine oturan Yahudilerin şeytanlaştırılması, soykırıma meyilli zihniyete zemin teşkil ediyordu. Bu durum mantığın sınırlarını aşıp geçmişti. Yahudiler Alman nüfusunun çok ufak bir azınlığını oluşturuyordu (1933'te sadece % 0.76'sına tekabül ediyordu). Bu insanların iktidar mücadelesi verecek, toprak üzerinde rekabete girerek hak talep edecek, kaynakları tüketecek ya da yirminci yüzyılda görülen bazı "etnik temizliklere" mazeret gösterilen hayali tehdit olarak algılanma haricinde bir tehlike oluşturacak durumda

16 Eichmann'ın kariyer basamaklarını tırmanışı için bkz. David Cesarani, *Eichmann: His Life and Crimes*, Londra, 2004, 1–3. Bölümler.

17 Bkz. özellikle de Michael Wildt, *Generation des Unbedingten: Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburg, 2002, hususiyetle kariyer fırsatlarına ilişkin, s. 163–189.

olmadıkları aşikârdı. Nazilerdeki Yahudi imajı geleneksel nefretin çok ötesindeydi. Yahudiler Alman varlığına en önemli tehlike addediliyordu. Güya Yahudiler Alman kültürünü "zehirliyordu." Sözde Almanlığın "hakiki" özü, "Yahudiliğin" tahrip edici materyalizmi ve yolsuzluk akımlarıyla mukayese edildi. Ancak tehlikenin daha da ileri uzandığı düşünülüyordu. Nazilere hem "plütokrat" düşmanları İngiltere ve Amerika'nın arkasındaki kapitalizm hem de Sovyet düşmanının ardındaki Bolşevizm'le karşılaştırıldığında Yahudilerin Almanya'nın mevcudiyetine karşı en büyük tehdidi teşkil ettiği kanaati hakimdi. Esasen Yahudiler Nazizm'in lanetlediği, Hitler'in defalarca dile getirdiği üzere kökünü kazımak istediği bir uygarlığın temellerini oluşturmak üzere hem Yahudilik hem de Hristiyanlığa nüfuz etmiş ahlaki değerler dizisini simgeliyordu. Nazizm bu bakımdan, Yahudilerin örnek teşkil ettiği tahripkâr değerlerin yıkımı ve izlerinin ortadan kaldırılmasıyla yenilenmiş bir millet ve toplumun doğacağı bir yeniden diriliş vizyonuydu. Yahudilerin yalnız nüfuzunu değil bizzat kendilerini de imha ederek milli kurtuluşa varmak için tam anlamıyla tarihin gidişatını değiştirmeye yönelik kökten bir teşebbüstü bu.[18]

Böyle bir temele dayanan, Avrupalı Yahudileri katletme kararı 1941'in kendine has şartları altında verilmiş olsa da önü alınması mümkün olmayan, korkunç bir mantığın sonucuydu. 1940 ile 1941'de siyasi liderlerin aldığı diğer kritik kararları incelerken bu isimlerin söz konusu dönemde mevcut durumu göz önünde bulundurduklarında başka seçeneklerinin olup olmadığı tartışılmıştı. Fakat Yahudilerin katledilmesi kararı tetkik edildiğinde, karardan ziyade katliam yöntemlerine alternatif seçeneklerin çıktığı görülüyor.

Bir başka deyişle şu ana kadar incelenen kararların arasında Yahudileri katletme kararının emsali bulunmuyor. Savaşa girip girmeme kararında olduğu gibi az sayıda bakan, general ya da diğer yetkililerle kapalı kapılar ardında yürütülen tartışmalarla alınan ve sonradan halka

18 Otto Dov Kulka, "Die deutsche Geschichtsschreibung über den Nationalsozialismus und die 'Endlösung'". Tendenzen und Entwicklungsphasen 1924–1984", *Historische Zeitschrift*, 240 (1985), s. 628–629; Otto Dov Kulka, "Critique of Judaism in European Thought: On the Historical Meaning of Modern Antisemitism", *Jerusalem Quarterly*, 52 (1989), s. 128–129. "Kurtuluş yolu olarak antisemitizm" kavramına dair ayrıca bkz. Saul Friedländer, *Nazi Germany and the Jews: The Years of Persecution, 1933–39*, Londra, 1977, s. 84, 87–90.

duyurulan bir karar değildi bu. Uygulayanların dahi hakkında konuşamayacağı, en üst seviyeden bir devlet sırrıydı. Suç teşkil eden en büyük talimatlar sözlü olarak verildi. En üst düzeydeki tartışmalarda üstü kapalı ifadeler kullanıldı. Hitler en çekirdek kadrosunun yanında dahi doğrudan Yahudilerin katledilmesinden bahsetmedi. Aksine SS'nin bir numarası ve imha programının uygulanmasından mesul olarak doğrudan Hitler'e hesap veren Heinrich Himmler bu konuyu açık açık konuştu. Gelgelelim Himmler bu konuşmayı çok geç dönemde, 1943 Ekim'inde, SS'deki adamlarına ve sonrasında partinin önde gelenlerine yapacaktı. Aleniyetin sebebi mağlubiyet ihtimali daha da büyürken zamanında köprüleri yakmış ve iş birliği hâlindeki suç ortaklarının gizliliğe sığınmamasıydı. Himmler "bizi yok etmek isteyenleri yok etmek için" ahlaki hak ve sorumlulukla hareket ettiklerini iddia etti. SS şefi "Yahudi halkının kökünün kazınması" hadisesini "tarihimizde emsali olmayan ve olmayacak şanlı bir sayfa" olarak tasvir etti.[19] Himmler'in ifadelerinde tarihi bir vazifenin yerine getirilmesinden duyduğu sapkın gururun yanında muazzam boyutta bir cürmün işlendiği ve lüzumlu olsa da bundan asla açıkça bahsedilemeyeceği hissiyatı bulunuyordu.

Rejimin üst safhalarında dahi böylesi gizlilik olduğu göz önünde bulundurulduğunda önceki bölümlerde incelenmiş kararlar ile arasında aleni bir fark daha ortaya çıkıyor. Yahudi soykırımı kararı sadece dolaylı kanıtlarla anlaşılabiliyor. Bu kararın tam olarak ne zaman ve nasıl alındığı sorusuna kesin yanıt verilemiyor. Aslında "karar" tabirinin kullanılması belirli bir anda net bir beyanda bulunulduğu izlenimi verdiğinden yanıltıcı olabilir. Her biri kendinden önce gelenin üzerine birikim yapan bir dizi görevlendirme tasavvur edildiğinde yaşananlar daha isabetli şekilde anlaşılabilir. Ancak o hâlde dahi görevlendirmeler bir bağlamda düşünüldüğünde Avrupalı Yahudilerin yok edilmesi sonucu oluşuyordu. Yani bir araya getirildiklerinde ortaya parçalardan oluşan bir karar çıkıyordu.

Hâlihazırda kararın en az iki parçası olduğu kaydedilmişti. İlk adım Sovyetler Birliği topraklarındaki Yahudilerin öldürülmesiydi. Ardından katliamın boyutunu arttırmak üzere ikinci aşamaya geçilecekti. Hitler'in bu karar ya da kararların verilme sürecindeki rolü net bir şekilde ortaya konamıyor. Herhangi yazılı bir talimat şu ana dek bulunamadı.

19 *IMT*, C. 29, s. 145–146; Çev. Noakes ve Pridham, C. 3, s. 1199–1200.

Bulunamayacağı da neredeyse kesin. Ancak "nihai çözüm"ün her bir aşamasında Hitler'in izleri mevcut. Söz konusu dönemde Almanya'nın başına hangi nasyonalist lider geçerse geçsin Yahudiler ayrımcılığa uğrayacaktı. Buna karşın durumun topyekûn soykırıma dönüşmesi için Hitler'in iktidara gelmesi gerekecekti. Goebbels 1942 Mart'ında Hitler'i "Yahudi Sorunu'nun sadık lideri ve radikal çözümün temsilcisi" olarak betimlerken malumu ilam ediyordu.[20] Hitler olmadan "nihai çözüm" tahayyül edilemezdi.

II

Antisemitizm Nazilerin soykırımı işlemeden önceki yıllarda Avrupa'nın büyük kısmında kuvvetliydi ve yaygın hâle gelmişti. "Nihai çözüm" ele geçirilen topraklara yayıldıkça yıllardır varlığını sürdüren nefret sayesinde Nazi yöneticilerin işgal ettikleri ülkelerde Yahudilerin önce tehciri sonrasında da katledilmesinde gönüllü yardımcıları hiç eksik olmadı. Fakat "nihai çözüm" Almanya haricinde bir yerde ortaya çıkamazdı. Holokost Alman icadı olmalıydı.[21]

Bilindiği üzere Yahudi nefreti en şiddetli olarak Yahudilere yönelik vahşi pogrom ve bölgesel katliamların epeydir yaygın görüldüğü Rus İmparatorluğu ve Doğu Avrupa'da yaşanmıştı (bizzat pogrom kelimesi Rusça kökenliydi). Habsburg İmparatorluğu'nda da antisemitizm yükseliştеydi. Hitler'in Viyana'da yaşadığı günlerde önde gelen iki antisemitist olan Pan-Germen lideri Georg Schönerer ile şehrin belediye başkanı Karl Lueger'in genç bir hayranıydı.[22] Batı Avrupa'da da Yahudilere karşı köklü bir önyargı bulunmuyor değildi. Fransa XX. yüzyılın eşiğinde "Dreyfus Olayı"yla yani Fransız ordusu mensubu Yüzbaşı Alfred Dreyfus'un haksız yere vatana ihanetle itham edilip yargılanma

20 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 3, Münih, 1994, s. 561 (27.03.1942).

21 Daniel Jonah Goldhagen, *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, New York, 1996, s. 77'de, XIX ve XX. yüzyıllar boyunca "tasfiyeci antisemitizmin Alman kültürel ve siyasi yaşamı ile gündemin içine işlemiş olduğundan toplumun tüm sınıf ve sektörlerinde ziyadesiyle yaygın ve aynı zamanda toplumun ahlaki yapısına da nüfuz etmiş durumda" olduğunu ileri sürerek Almanya'nın soykırıma giden hususi yolunun altını çiziyor. Burada Goldhagen'in ileri sürdüğü ihtilaflı iddialar desteklenmemektedir.

22 Ian Kershaw, *Hitler, 1889–1936: Hubris*, Londra, 1998, s. 33–35.

ve cezaya çarptırılmasının ülkede antisemitist taşkınlıklar silsilesine yol açmasıyla sarsılmıştı.[23]

Almanya Birinci Dünya Savaşı'ndan önce Avrupa'daki antisemitizmin merkezi olmaktan çok uzaktı. Küçük çaplı ve ekseriyeti varlıklı Yahudi toplumu asimile olmak istiyordu. Bunu engelleyen eski hukuki kısıtlamalar çoktan kaldırılmıştı. Fakat tam da Yahudilerin Alman İmparatorluğu'nda zenginleşiyor olması kin ve husumete sebep oldu. 1880'lerde iktisadi buhran fiyatlarda ani artışa sebep oldu. 1890'larda hususiyetle antisemitist bir parti kuruldu ve on yıl içinde desteğinin çoğunu kaybetse de antisemitizm bu esnada ana akım siyasete, özellikle de Muhafazakâr Parti'ye ve vatansever dernek, lobi ve öğrenci birliklerine nüfuz etmişti. Yahudilere karşı bir hayli nefret oluştuğu aşikardı. Bismarck'ın döneminde dahi beş yüzden fazla sayıda antisemitist neşriyat ortaya çıktı.[24] XIX. yüzyıl sona yaklaşırken Yahudi karşıtı yayınların sayısı azalmak şöyle dursun artışa geçti ve çok daha acımasız bir dil benimsendi. Theodor Fritsch'in, Hitler'in ilerleyen dönemde "üzerinde sıkı çalıştığını" iddia ettiği popülist eseri *Handbuch der Judenfrage* (Yahudi Sorunu Rehberi) 1887'de basıldıktan sonra beş yıl içerisinde yirmi beşinci baskısını yaptı. Alman vatandaşı olmuş İngiliz Houston Stewart Chamberlain'in Yahudileri kötülüğün vücut bulmuş hâli olarak tasvir eden ve İsa Mesih'in Ari ırka mensup olduğunu "kanıtlayan" ırkçı hicvi *Grundlagen des 19. Jahrhunderts* (XIX. Yüzyılın Temelleri) de 1900'de yayınlandığında çoksatar oldu.[25]

Antisemitizm Almanya'da yaygındı fakat Doğu Avrupa'da yaşanan pogrom benzeri hadiselerin aksine çoğu zaman ayrımcılık ile kendisini gösteriyordu (küçük çaplı olsa da bölgesel şiddet olayları nadir değildi).

23 Léon Poliakov, *The History of Anti-Semitism*, (C. 4): *Suicidal Europe, 1870–1933*, Oxford, 1977, s. 52–57.

24 Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1866–1918, (C. 2) Machtstaat vor der Demokratie*, Münih, 1992, s. 295.

25 Nipperdey, s. 299, 305; George Mosse, *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich*, Londra, 1966, s. 93–97, 112. Hitler'in Fritsch üzerine çalıştığı iddiasının kaynağı 28 Kasım 1930'de antisemitist bir yazara kaleme aldığı mektuptu. Hitler, Fritsch'in eserinin antisemitist Nazi hareketine zemin hazırladığına emin olduğunu söylemişti (*Hitler: Reden, Schriften, Anordnungen: Februar 1925 bis Januar 1933*, ed. Institut für Zeitgeschichte, C. 4, 1. kısım, Münih/Londra/New York/Paris, 1994, s. 133).

Yahudilerden zehir, basil,[26] parazit ve haşarat olarak bahsedilen tehlikeli antisemitist yayınlarda kullanılan dil kesinlikle korkutucuydu. İfadelerde ne kastedildiği barizdi. Fakat siyaset ile retorik arasında epey mesafe vardı. Bunların hiçbiri devletten destekli olarak eyleme geçemedi. İmparatorluk Almanyası'nda Yahudilerin hayatı karmakarışıktı. Ayrımcılığa maruz kalmalarının yanında bariz şekilde daha iyi bir gelecek umudu vardı.[27] 1914 yılında savaşın arifesinde Avrupa sahnesini gözlemleyen biri muhteşem bir öngörüye sahip olsa bile bir nesil kadar sonra Almanya'nın Avrupa Yahudilerini ortadan kaldıracak bir programa girişeceğini tahayyül edemezdi.

Tek başına Yahudilere duyulan nefret "nihai çözüm"ü doğuramazdı. Tabii ki nefret soykırımın zaruri bir unsuruydu. Ancak tek başına yeterli değildi. Hitler 1919'da Yahudiler "tasfiye edilecekse" (o dönem çok büyük ihtimalle Almanya'dan sürülmelerini kastediyordu) pogromlara yol açan hiddetli antisemitist isyanların daha sistematik "rasyonel" yargılamalara dönüştürülmek zorunda olduğunu kavradı.[28]

Yaygın antisemitist önyargı ve nefreti ne kadar korkunç olursa olsun soykırım programına dönüştürmek için bunlardan ilk olarak katliamdan daha albenili olan milli şahlanma hedefinde istifade edilmesi gerekiyordu. Bunu iktidarı ele geçirebilecek bir parti toplumda yaygınlaştırmalıydı. Ardından iktidar kullanılarak Yahudilerin tasfiyesi hayali milli kurtuluş planları çerçevesinde izlenen siyasetin esas odak noktası yapılacaktı. Yahudilerin tasfiyesi hedefini sistematik planlayabilecek ve bunları amansızca uygulayabilecek devlet organları kurumsallaştırmalıydı. Son olarak baş düşman addedilenlerin tamamen kökünün kazınması sürecini hızlandırmak için milli beka mücadelesi olarak lanse edilen, vahşileştirilmiş şartlarıyla topyekûn bir savaş verilmesi gerekiyordu. Nazizm idaresinde tam olarak bu yaşandı. Başka bir yerde görülebilir miydi, orası zor. Nazizm'in zaferi kaçınılmaz değildi, Almanlar için antisemitizminden ölüm kamplarına giden tek yönlü bir yol yoktu. Fakat Hitler iktidarı şahsında topladıktan sonra söz konusu dönemde kimse yaşanacak dehşeti tüm boyutlarıyla tahayyül edemese de sürecin soykırımla sonuçlanma ihtimali arttı.

---

26 Basil bulaşıcı hastalıklara yol açan ince uzun bir bakteri çeşididir. (ç.n.)

27 Nipperdey, s. 290, 303 ve ölçülü aktarımı, s. 289–311.

28 Jäckel ve Kuhn, s. 89.

Birinci Dünya Savaşı yaşanmasaydı soykırım hiçbir şekilde düşünülemezdi. Savaşın son yıllarında kayıpların gittikçe daha da artması ile yaşanan maddi yoklukların beraberinde 1914'ün büyük umutlarının komple suya düşmesi ve kinin birikmesiyle günah keçisi bulmaları zor olmadı. Yahudilere karşı nefreti körüklemek işten değildi. Kontrolden çıkmış antisemitizm, savaş yanlısı lobinin provokasyonlarının bir parçasıydı. Harbe karşı gösterilen muhalefet, Yahudilerin teşvik ettiği bozgunculuk hareketi olmakla suçlandı. Bolşevik Devrimi'nin vuku bulmasıyla Yahudiler dünya devriminin ajanları olmakla da suçlandı. Savaşta feci şekilde mağlup olunmasının üzerine Almanya'da bir de sosyalist devrim olunca Yahudilerin bozgunculuk faaliyeti gösterdiği iddiası yaşanan travmaya getirilen izahatın merkezine oturdu.

Hitler Yahudilerin Almanya'nın mahvoluşuna yol açtığına tüm kalbiyle inanıyordu. Ancak yaşadığı dönemde Yahudilerden böyle hararetle nefret eden tek kişi değildi. Kariyerinin başlarında Münih'in birahanelerinde kazandığı başarıların sebebi bu konuda halkın bam teline basmış olmasıydı. Partisinin yerel teşkilatlarını yönetecek, kritik öneme sahip bölgesel liderleri *Gauleiter*'lerin[29] ekseriyeti Hitler ile aynı nesildendi ve Yahudilerin menfi etkilerini en az onun kadar hissediyorlardı. Partinin milis kuvveti SA'nın (*Sturmabteilung* yani Fırtına Birlikleri) kabadayılarının büyük çoğunluğu da azılı antisemitistti yahut SA'ya katıldıklarında öyle oldular. Hem vahşi antisemitizmi benimseyen milis faaliyetleri hem de Hitler ile emekleme dönemindeki Nazi hareketinin radikal etnik milliyetçi (*völkisch*) fikirlerine rağbet daha büyüktü.

Milis kuvvetin tehlikeli haydutlarıyla uzaktan yakından alakası olmayan aydınlar ve orta sınıfın daha geniş okumuş kesimleri, sosyalist idaredeki yeni demokrasiye olan kinlerinin, ihtilaflarının ve onun sebep olduğu sözde kültürel ve ahlaki çöküşünün üstesinden gelmek için milli birlik ve dirilişin hayalini kuruyordu. Yahudilerin tahripkâr addedilen etkilerinin tasfiyesi, milli diriliş yani imparatorluğun ileride büyük bir lider tarafından yeniden inşa edilmesi fikirlerine uyum sağlıyordu. Almanya'nın ancak Yahudileri "tasfiye etme" yoluyla "kurtuluşa" erebileceği düşüncesi ta Richard Wagner'den beri siyasi kültürün

29 Almancada Bölge Yöneticisi anlamına gelen *Gauleiter*'ler 1925 itibarıyla atanmaya başladı. NSDAP'nin yerel teşkilatını idare eden bu isimler doğrudan Hitler tarafından atandığından sadece ona karşı mesuldü. (ç.n.)

parçalarından sadece biriydi; gelgelelim ne büyük besteci ne de başkası bunu Yahudilerin fiziki imhası olarak tasavvur etmişti.[30] Antisemitizm savaşın kaybedilmesi, monarşinin sona ermesi, sosyalist devrim ve nefret edilen bir demokratik sistemin meydana getirdiği, toplumda yaygınlaşmış muhafazakâr-gerici temelli kültürel karamsarlık atmosferinde filizlenmek için verimli bir zemin buldu. Panzehri yeni bir binyılcılıktı;[31] milletin yeniden doğuşuydu. 1920'li yılların başlarında üniversiteye giden mürekkep yalamış genç Almanlar arasında hukuk alanında doktora yapanlar, detoksun insan vücudunu canlandırmasında olduğu gibi "menfi tesirlerden" arındırarak Alman halkının ruhen yenilenmesine dair fikirleri inceleyip üzerinde kafa yoruyordu. Ortadan kaldırılması gereken en habis "menfi tesir"in Yahudiler olduğunu öğrendiler. Öğrenciyken bu fikirleri benimseyenlerin bazıları ileride Güvenlik Polisi'ne katılacak, soykırımı planlayacak ve Rusya'da Einsatzgruppen'in işlediği katliamları yönetecekti.[32]

1916 ile 1923 arasında antisemitizm Almanya'daki sağ cenahın düşünce yapısında temel bir unsur hâline gelmiş ve hâlâ küçük çaplı olan Nazi Partisi'nin aralarında bulunduğu kitle hareketlerinin siyasetinde ele alınmıştı. 1924 ila 1929 arasında Weimar Cumhuriyeti'nin nispeten sakin geçen ara yıllarında her şey tozpembe görülüyordu. Antisemitist köktenciler geçici olarak gözden düştü ancak ortadan kaybolmadı. Yahudiler çoğulcu bir demokraside dahi kendi teşkilatları, bazı liberal ve sol çevreler haricinde yeterince dost ya da haklarını savunan kimse bulamadı. Demokrasinin 1930 itibarıyla dağılma sürecine girmesiyle Hitler'in iktidara gelişinin yolu açıldığında gittikçe genişleyen Nazi

30 Otto Dov Kulka, "Richard Wagner und die Anfänge des modernen Antisemitismus," *Bulletin des Leo Baeck Instituts*, 4 (1961), s. 281–300'de Wagner'in yazılarında ilahi kurtuluş yolu olarak antisemitizmi devrimci bir ideolojinin temeli şeklinde ileri sürdüğünü ortaya koyuyor.

31 Genelde dini akımların benimsediği, "kurtarıcı mesihin" çıkışı ile yaşanacak yıkıcı bir süreç sonrası huzur ve refahın hâkim olacağı bir altın çağın geleceği inanışıdır. Naziler örneğinde görüldüğü gibi seküler akımların da benzer inanışı benimsediği olmuştur. (ç.n.)

32 Ulrich Herbert, "'Generation der Sachlichkeit': Die völkische Studentenbewegung der frühen zwanziger Jahre in Deutschland," Werner Johe ve Uwe Lohalm (ed.), *Zivilisation und Barbarei*, Hamburg, 1991, s. 115–144 içinde; kapsamlı olarak da Wildt, *Generation des Unbedingten* eserinde incelenmiştir.

hareketinin içine çekilirken antisemitistlerin tüm gücüne maruz kalan Almanların sayısı arttı.

Antisemitizmin Nazizm'in esas albenisi olduğu söylenemezdi. Fakat bir kere parti ve uzantılarına dahil olunca kaçış yoktu. Hitler Almanya Şansölyesi olduğunda ardında tamamı Almanya'da Yahudilere yaşam hakkı tanımayan siyasi emellere bağlı olan, 850.000 civarı üyesi, yarım milyon kadar Fırtına Birlikleri mensubu bulunan muazzam bir kitle hareketi vardı. Partideki sadıklar haricinde on üç milyondan fazla Alman artık Hitler'i destekliyordu. Bunların tamamı antisemitizme kendini adamamıştı. Gelgelelim hepsi Hitler'in ve partisinin Yahudilerin Alman toplumundan tamamen tasfiye edilmesi yönünde önlemler alınmasını istediğini bilerek ona oy verdi.

1919 ila 1933 arasında Weimar Cumhuriyeti döneminde Yahudiler tedirginlik içinde yaşadı. Bitmek bilmeyen tahriklere, devamlı ayrımcılıklara ve yer yer şiddet olaylarına maruz kaldılar. O halde dahi Yahudilerin söz konusu yıllarda Almanya'da kendilerini "rahat" hissetmeleri mümkündü.[33] 30 Ocak 1933'te Hitler iktidara geldiğinde bu durum bir anda değişti.

Hitler'in Almanya içinde ve dışında, her zaman her yerde ve her şeye kadir bir güç, milletin karşı karşıya olduğu en büyük tehlike; savaşın kaybedilmesi ve ardından yaşanan tüm melanetin müsebbibi addettiği Yahudilere karşı paranoyakça takıntısını tüm çılgın boyutlarıyla çok az kişi paylaşıyordu. Hitler'e iktidarı kazandıran kendine özgü, hususi "dünya görüşü" değildi. Fakat Hitler Reich Şansölyesi olarak atandığında kendisinin Yahudi nefreti yaşanan çeşitli kırılmalarla dönüşerek, çarpıtılarak ve uyum sağlayarak milli birlik ile kuvveti yeniden tesis etmeye yönelik kapsamlı mesajının bir parçası olarak milyonların düşüncelerine bir şekilde nüfuz etmişti. Bizzat devletin gücü, Yahudiler hakkında patolojik sanrıları tarafından yönlendirilen, ağzından çıkan her söz sadık bürokratlar ordusuna emir olan ve kendisine hayran halkın neredeyse ilahi bir statü atfettiği bir liderin emrindeydi. Yahudileri Almanya'dan tasfiye etme serüveni artık siyasî ve kurumsal yeni bir şekil alabilirdi. Bundan böyle Almanya'da Yahudilere saklanacak yer yoktu.

33 Peter Gay, "In Deutschland zu Hause...Die Juden der Weimarer Zeit", Arnold Paucker (ed.), *Die Juden im Nationalsozialistischen Deutschland 1933–1943*, Tübingen, 1986, s. 31–43 içinde.

Mantıklı, ileri görüşlü ya da sadece şanslı olanlar ülkeden ayrılabildi. Çoğu göreceli olarak göze batmayacakları büyük şehre taşındı. Fakat hiçbir yer güvenli değildi, sadece zaman kazanmış oldular.

Daha 1933 baharında ayrımcılığa yönelik ilk büyük adımlar atıldı. Yahudiler kamu hizmetinden atıldı. Yargı mensubu olmalarına, doktorluk yapmalarına ve çocuklarını okula yazdırmalarına engel olundu. 1 Nisan'da ülke çapında Yahudi mağaza ve dükkanlarına yapılan boykot bir gün sürse de Yahudilerin kepenk kapatması için yerel ve bölgesel teşebbüsler devam etti. Antisemitist iklimin kötüleşmesinin yanı sıra artık devlet Yahudilerin hayatını zindan edenlere destek veriyordu. 1935 bahar ve yaz aylarında antisemitist provokasyon ve şiddetin ikinci büyük dalgası, Eylül'de Yahudileri tüm vatandaşlık haklarından yoksun bırakarak toplumun dışına iten bir dizi kararnameye girizgâh niteliğindeki meşum Nürnberg Yasaları'nın yayınlanmasıyla sona erdi. 1938'de Nazi İmparatorluğu'nun genişlemesiyle *Anschluss*'tan sonra Viyana'da, ardından ilhak edilen Südet bölgesinde aleni antisemitist şiddet dalgalarında yeni zirveler görüldü. Ancak Yahudi toplumunu ve dünyanın geri kalanını Nazi mezaliminin vahşetine karşı uyandıran bir hadise yaşandı. Sonrasında büyük şehirlerin caddelerinde geride kalan kırık camların miktarına atıfta bulunularak kinayeli bir şekilde *Reichskristallnacht adı verilen,* 9–10 Kasım 1938 gecesinde gerçekleşen pogromda Almanya'nın dört bir yanında Yahudilere, mal mülklerine ve sinagoglarına karşı başlatılan feci saldırılar düzenlendi. Yahudiler imkân dahilinde yer ayrımı gözetmeden kaçtı. Rejim, süreci hızlandırabilmek namına göçebilmeleri için para toplanana kadar 20.000 ila 30.000 Yahudiyi göz altına alarak rehin tuttu. Geride kalan Yahudileri ekonomiden tasfiye etmek için hızla önlemler alındı. "Aryanlaştırma" süreci yani Yahudilerin iş yerlerini yok pahasına satmaya mecbur bırakılması nihai aşamalarına başladı. Dehşet hâlinde, yoksul, sayı olarak fazlasıyla azaltılmış Yahudi toplumu savaşın arifesinde Hitler'in müritlerinin merhametine kalmış bir durumdaydı. Hitler'in 30 Ocak 1939'da yaptığı konuşmadaki ifadeleri ve rejiminin o ana kadarki eylemleriyle günbegün daha da kesinleştiğinden tek bir Yahudi bile yeni bir savaşın vuku bulacağından kuşku duymuyordu.

1933 ila 1939 arasında Nazi mezaliminin radikalleşmesinde Hitler'in bizzat verdiği talimatların hemen hemen hiç etkisi yoktu. Führer

yıllar sonra "Yahudiler meselesine bile," tabii isteyerek değil esasen dış politika faktörü yüzünden "ne zamandır ilgi göstermemeye" mecbur kaldığını kabul edecekti.[34] Hitler 1935'te Nürnberg Yasaları'nın geçirilmesi ya da 1938 Kasım'ındaki pogromun başlatılmasında olduğu gibi büyük bir karar alındığı durumlar haricinde nadiren aktif olarak sürece dahil olurdu. Yapılacaklara dair ana hatları belirtmesi kâfiydi.[35] Hitler genelde Yahudilere karşı alınacak önlemlere dair isteklerini bildirmek için yardakçılarına bir çeşit "sinyal" verir ya da "yeşil ışık" yakardı. Radikaller Führer'in teşvikiyle mezalimi arttırırdı. Ardından yapılanları ya Hitler tasdik eder ya da ayrımcılığı gözeten bir yasaya bağlanırdı. Her halükârda mezalimin ivmesi kesilmedi, günbegün daha da radikalleşti. Hitler'in çeşitli kademelerden astları "Führer'le – onun isteyeceği şekilde – çalışmanın" ustası olmuştu.[36] Bu sadece parti ya da devlet kadrolarındaki bürokratlar için geçerli değildi. Örnek olacak şekilde Reichsführer-SS Heinrich Himmler ile sağ kolu, kuvvetli baş teknokrat Reinhard Heydrich'in kontrolündeki gittikçe büyüyen emniyet, güvenlik ve takip işleri sahasına da tatbik ediliyordu.

1939 itibarıyla Yahudilerin Almanya'dan "tasfiyesi" epey mesafe almıştı. Nazi idaresi ise yeterince yol alınamadığını düşünüyordu. Nazilerin Yahudi politikası önceden tayin edilmiş yolda dosdoğru devam etmiyordu. Önüne engeller çıktı, durakladı ve tekrar devam etti; "dolambaçlı bir yolda" ilerledi. Gelgelelim Yahudilere karşı gösterilen mezalimin gittikçe daha da radikalleşmesi yolundan uzun süreliğine hiç sapmadı.[37] Zulmün arttırılmasına rağmen 1938'in sonu itibarıyla 1933'teki Yahudi nüfusunun üçte ikisinden fazlası hâlâ Almanya'da yaşıyordu. Nazi yetkilileri geride kalanların çoğunun gidecek yeri olmadığı kanaatine vardı. Göç şansları yoktu.[38] SD'nin Yahudi Bürosu

34 *Adolf Hitler: Monologe im Führerhauptquartier*, ed. Werner Jochmann, Hamburg, 1980, s. 108.

35 Bkz. Martin Broszat, "Soziale Motivation und Führer-Bindung des Nationalsozialismus," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 18 (1970), s. 403.

36 Söz konusu tabir için bkz. Kershaw, *Hitler, 1889–1936*, s. 529–530.

37 Karl A. Schleunes, *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy toward German Jews 1933–1939*, Urbana, Illinois, ABD, 1970.

38 Otto Dov Kulka ve Eberhard Jäckel (ed.), *Die Juden in den geheimen NS-Stimmungsberichten 1933–1945*, Düsseldorf, 2004, s. 372–373 (SD'nin 1938 tarihli Alman Yahudileri raporu).

1937'den beri Yahudilerin sınır dışı edilme sürecini hızlandırmak için yollar aramıştı. Ortaya kapsamlı bir fikir atıldı, Yahudi sorununa toprak çözümü bulundu; Yahudileri yabancı, yaşanması zor bir bölgeye postalayıp orada bırakacaklardı. Yahudilerin Güney Amerika'nın nispeten daha kıraç bölgelerine tehcir edilmesi gibi birçok absürt fikir ortaya atıldı ve tartışıldı.[39] Tabii böylesi uç fikirlerin bir neticesi olmadı. Ancak 1940'lı yıllarda farklı ve de daha tehlikeli bir durumda bu fikirler tekrar su yüzüne çıkacaktı. Göçü hızlandırmak için düşünülen başka bir yöntem de pogromlardı. *Reichskristallnacht*'ın dehşeti Almanya'yı her halükârda terk etmeye can atan bir mülteci akınını tetiklemişti. Yabancı ülkeler Yahudi göçüne büyük ölçüde kapalı olan kapılarını geçici olarak açmak zorunda kaldı. 1938-1939 yılları arasında en az Nazi idaresinin önceki dört yılında göç eden kadar sayıda Yahudi ülkeden ayrıldı.[40] O halde dahi savaşın arifesinde Almanya'da Yahudi nüfusu 1933'te olduğunun yarısından biraz daha azdı. Naziler hâlâ Almanya dahilinde bile "Yahudi Sorunu'na çözüm" bulabilmiş değildi.

Heydrich *Reichskristallnacht*'ın hemen ardından 1938 Kasım'ında bile kalan Yahudilerden ancak on yılda kurtulabileceklerini düşünmüştü.[41] Yakında kendisine meseleleri şahsen ele alma fırsatı verilecekti. Nazi güruhunun Yahudi mallarını sebepsiz yere talan etmesi, Yahudileri Almanya'dan defetme hedefinden çok daha az olsa da büyük eleştiriyle karşılanmış ve *Reichskristallnacht* Almanya dahilinde kapsamlı son umumi mezalim olmuştu.[42] Daha "rasyonel" bir politikaya gerek vardı. 24 Ocak 1939'da Heydrich Yahudi Göçü Merkez Şubesi'nin başına atandı. Bu atama ilhamını, Nazi liderliğinin hayli başarılı bir harekât addettiği, Adolf Eichmann'ın fikir babası olduğu, önceki yıl Viyana'da

39 Michael Wildt, *Die Judenpolitik des SD 1935 bis 1938: Eine Dokumentation*, Münih, 1995, s. 32–33.

40 Avraham Barkai, *Vom Boykott zur "Entjudung": Der wirtschaftliche Existenzkampf der Juden im Dritten Reich 1933–1943*, Frankfurt am Main, 1988, s. 156.

41 Peter Longerich (ed.), *Die Ermordung der europäischen Juden: Eine umfassende Dokumentation des Holocaust 1941–1945*, Münih/Zürih, 1989, s. 45; Noakes ve Pridham, C. 3, s. 566.

42 Bkz. rejimin kendi teşkilatlarının raporları, Kulka ve Jäckel, s. 304–378 içinde; Derinlemesine incelemesi için bkz. Martin Korb, "Deutsche Reaktionen auf die Novemberpogrome im Spiegel amtlicher Berichte," basılmamış master tezi, Technische Universität Berlin, 2004.

yürütülen ve Almanya'yla karşılaştırıldığında çok daha fazla sayıda Yahudinin ayrılmasıyla sonuçlanan olaydan alıyordu.[43] 1939 Eylül'ünde işgal kuvvetlerinin arkasında Güvenlik Polisi birimlerinin Polonya'ya girmesiyle Heydrich yeni fethedilen bölgelerde "Yahudi Sorunu" meselesinde kritik bir mevkiye getirilmişti. Bu mevki Heydrich'in savaş öncesinde üstlendiği görevlerden çok daha alt kademedeydi. Görev Hitler'in iktidara geldiği dönemde yarım milyon kadar mensubu bulunan Yahudi toplumundan artakalanın tehcirini hızlandırmaktı. Artık ilk hedefe hâlâ ulaşılamamışken Polonya'nın fethi Nazilerin nüfuz alanına iki milyon Yahudiyi daha getirmişti. Çözülecek "Yahudi Sorunu" artık Almanya'yla sınırlı değildi. Savaşın bir parçası olmuştu. Çatışmaların başlamasıyla küçülmek şöyle dursun çok daha büyük hâle gelmişti.

III

Polonya birçok bakımdan ileride yaşanacakların laboratuvarı oldu. Fethedilen ülkenin Almanya'nın doğu sınırına bitişik üç büyük bölgesi Nazi İmparatorluğu'na dahil edildi. Ancak önceki yıl nüfusun ekseriyetinin Alman ırkına mensup olduğu Avusturya ile Südet bölgesinin aksine, yeni ilhak edilen bölgenin halkı çoğunlukla Polonyalıydı. Alman kökenliler azınlıktaydı. Yahudiler ise çok daha küçük bir azınlık teşkil ediyordu. Yeni idarecilerin hedefi açıktı. Almanya ile Polonya arasında uzun süredir ihtilaflı olan bölgeler mümkün olan en kısa zamanda tamamen Almanlaştırılacaktı. Polonyalıların hemencecik ortadan kaldırılamayacağı açıktı. Ancak yeni efendiler hor gördükleri, mağlup edilmiş bir milletin en alçak kesimi olan Yahudileri aradan çekmenin kolaylıkla halledilebileceğini düşündü. Bu efendilerin en gaddarlarından biri, Gau Wartheland adı verilen (genelde "Warthegau" olarak bahsedilen), karargâhı Poznań'da bulunan bölgenin patronu Arthur Greiser'di. Greiser 1939 Kasım'ında "Yahudi Sorunu"nun sorun olmaktan çıktığını ve çok yakında çözüleceğini tahmin ediyordu.[44] Gelgelelim Nazi hareketinin diğer önde gelenleri gibi Greiser de gereğinden fazla tahmin

43 Kulka ve Jäckel, s. 367–368, 372–373.

44 Główna Komisa Badania Zbrodni Hitlerowskich w Polsce [Hitler-Rejiminin Polonya'da İşlediği Suçları Soruşturma Merkez Komisyonu Arşivi, Adalet Bakanlığı, Polonya], Proces Artura Greisera [Arthur Greiser Davası], C. 27, 167 numaralı dosya.

yürütüyordu. Aman vermemeye hazır olmalarına rağmen hedeflerinin önündeki lojistik sıkıntıları hesaba katmamışlardı.

İlk hedef ülkenin Naziler ile Sovyetler Birliği arasında paylaşılmasından sonra Alman işgalindeki Polonya'nın en doğusunda kalan Vistül ile Bug nehirleri arasında uzanan şeritte devasa bir açık hava hapishanesi ayırmaktı. Yeni ilhak edilen bölgelerdeki Yahudiler ve Almanya'da meskûn Yahudilerin tamamı ile 30.000 kadar Çingene toplanacak, hayvan vagonlarına bindirilecek ve bu çöplüğe bırakılacaktı. Hitler bu sürgünlere onay vermişti. Heydrich yaklaşık bir yılda halledilmesini bekliyordu.[45]

Bu tahmin tamamen hayal mahsulüydü. Sonbahar bitmeden evvel Vistül'ün ötesinde açık hava hapishanesi niteliğinde bir bölge ayırma fikrinden vazgeçilmişti. Onun yerine Yahudiler Polonya'dan artakalan, karargâhı Krakow'da olan ve Nazi İmparatorluğu sınırlarına dahil edilmeyen "Genel Valilik" topraklarının en büyük kısmının dört semtine de sürgün edilecekti. Kısa sürede vazgeçilen daha doğrusu ertelenen ikinci fikir de Alman Yahudilerinin hızla sürgün edilmesiydi. Eichmann 1939 sonbaharında Protektora'daki (Çekoslovakya'dan arta kalan, artık Alman hâkimiyetindeki bölgedeki) Mährisch-Ostrau'dan Yukarı Silezya'daki Katowice'ye ve Viyana'dan Doğu Polonya'nın Lublin bölgesine kadar uzanan bölgede meskûn yüzbinlerce Yahudinin tehcirini tertiplemişti. Bunun Yahudilerin Almanya ve Avusturya'dan tasfiyesinin ilk aşaması olacağını varsaymıştı. Ne var ki tehcir süreci başlar başlamaz yukarıdan büyük ihtimalle Himmler'den gelen talimatla durdurulacaktı.[46] Hitler, Reichsführer-SS yani SS'nin komutanı Heinrich Himmler'i Ekim başında doğuda işgal edilen toprakların iskanını yürütmek üzere geniş yetkilerle donatmıştı. Himmler'in önceliği "Warthegau" başta olmak üzere son ilhak edilen bölgelerde Baltık bölgesinde ve Almanya'nın işgal ettiği toprakların ötesinde bulunan Alman ırkına mensup olanlar için yer bulmaktı. Bu sebeple yalnız Yahudilerin değil muazzam sayıda Polonyalının da bölgeden acilen sürülmesi gerekecekti. Kasım ayında Şubat'a dek bir milyon kadar Polonyalı ve Yahudinin tehcir edilmesi

45 Christopher R. Browning, Jürgen Matthäus'un katkılarıyla, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939–March 1942*, Lincoln, Nebraska, ABD, 2004, s. 26–27.

46 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 36–43.

konuşuluyordu.[47] Yahudilerin Almanya, bir zamanların Avusturya'sı ve Protektora'dan sürgünü o kadar aciliyet arz etmiyordu.

"Warthegau'dan" Polonyalılar ile Yahudilerin toplanıp sürgün edilirken kendilerine akıllara ziyan şiddet uygulanmasına rağmen bunu müteakip yapılan muazzam planların hedeflerine ulaşılması mümkün olmadı. Yahudileri Vistül'ün doğusuna sürgün etme planlarını esasen "ne kadarı ölse o kadar iyi" yorumunu yaparak olumlu karşılamış olan Genel Vali Hans Frank, kendi bölgesine daha fazla sürgün gönderilmesinin önünü alana kadar çok az mesafe kat edilmişti.[48] Frank, idaresindeki hâlihazırda aşırı kalabalık ve fakir, gıda yoksunluğu çeken bölgeye muazzam sayıdaki sürgün Polonyalıyı yerleştirme imkânı olmadığından yakındı. Ayrıca kontrolündeki bölgenin "Yahudisiz" olmasını istiyor, daha imtiyazlı diğer bölgelerin Yahudileri atıp kaçtığı bir yere dönüşmesine karşı çıkıyordu. Frank kısa vadede Genel Valilik'in yarım milyondan fazla Yahudiyi daha almak zorunda kalacağının ve "ancak o zaman bunların akıbetinin ne olacağını peyderpey tartışabileceğinin" farkındaydı. Vali Frank hâlâ bölgesinin sabık Polonya'nın Sovyet kontrolü altındaki bölgesiyle sınırı olan, en doğudaki topraklarında Yahudiler için devasa bir açık hava hapishanesi fikrinden vazgeçmiş değildi.[49]

1940 baharı itibarıyla Nazi Almanyası yönetimi, işgal altındaki Polonya topraklarının mevcut sınırları içinde yoğun nüfus nakli ve iskânı (Yahudiler bunun yalnız bir parçasıydı) gerçekleştirilemeyeceğini anlamıştı. İlhak edilen bölgelerdeki Nazi yöneticileri, özellikle de "Warthegau'da" bulunan Greiser, kendi idareleri altındaki Yahudilerden kurtulmaya can atıyordu ancak tehcir edecek yol bulunamıyordu. Esasen sakinleri göç ettirilene dek geçici barınma yeri olarak planlanan gettolar kalıcı kurumlara dönüştü. Bu gettoların en büyüğü "Warthegau'da" bulunan Łódź ve sonrasında Genel Valilik'e bağlı Varşova gettoları o kadar büyük kâr ve yolsuzluk fırsatı sunmuştu ki buraların Nazi idarecileri gettoların lağvedilmesini düşünmek dahi istemiyordu. Bu esnada Hans Frank daha da katı bir tutum izlemeye başlıyordu. Frank, Hitler ile Himmler'e bölgesinin, Alman Reichı'nın "gerek Polonyalı, Yahudi gerekse Çingene olsun, dışarıdan Genel Valilik'e akın akın gelen tüm

47 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 47.

48 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 45'te alıntılanmıştır.

49 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 62.

unsurları muhafaza etmesi" ihtiyacına hizmet etmekten başka isteği olmadığını söylemişti. Fakat ardından Heydrich'i, bölgesindeki gıda durumu sebebiyle iskân programına devam etmesinin mümkün olmadığına ikna etmişti.[50] Çıkmaza girilmişti.

Frank daha Ocak ayında eski antisemitist fikirlerden birini, ilk kez 1880'li yıllarda ırkçı Alman yazar Paul de Lagarde'nin ortaya koyduğu, milyonlarca Yahudiyi Fransız sömürgesi Madagaskar'a yerleştirme planını değerlendirerek muhtemel bir çözüm yolu ileri sürmüştü.[51] Frank bu şekilde Genel Valilik'te yer açılabileceğini söyledi.[52] O dönemde bu boş hayalden ibaretti. Ancak Almanların 1940 baharında Batı Harekâtı'nda kazandığı zaferle bu ihtimal tekrar su yüzüne çıktı. Himmler Alman hücumu başladıktan beş gün sonra Hitler için hazırlanan "Doğu'daki yabancı nüfusa" yapılacak muameleye dair bir tezkerenin ekinde "Yahudilerin tamamının Afrika ya da başka bir sömürgeye büyük çaplı göç ettirilmesi ihtimaliyle", "Yahudi" teriminin "tamamen yok olduğunu" görmeyi umduğunu iletti.[53] Belki de Himmler Yahudileri Afrika'ya sürgün etme fikrini (özellikle Madagaskar'dan bahsedilmiyordu) ağız yoklama amaçlı ileri sürmüştü. Öyleyse bile hiçbir itirazla karşılaşmamıştı. Hitler tezkereyi tasdik etti. Nazi rejiminin daha geniş üst kademesinde nelerin kapıda olduğu kısa sürede anlaşılmış olmalı. Zira Fransa'nın mağlubiyeti garanti görüldüğünden Yahudilerin sınır dışı edileceği yerin Madagaskar olmasını Genel Valilik değil Dışişleri Bakanlığı teklif ediyordu. Fikir hemen kapıldı. Madagaskar Polonya'daki abluka hâline çözüm olacaktı. Himmler Temmuz'da Genel Valilik'e yapılan tehcirleri durdurduğunda[54] Frank'in "içi rahatladı."[55] Sıkıntıları yakında sonlanacaktı. Frank bölgesine daha fazla Yahudinin

50 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 71.

51 Magnus Brechten, *"Madagaskar für die Juden": Antisemitische Idee und politische Praxis 1885–1945*, Münih, 1997, s. 16.

52 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 57.

53 Helmut Krausnick, "Denkschrift Himmlers über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten (Mai 1940)", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 5 (1957), s. 197; Çev. Noakes ve Pridham, C. 3, s. 932.

54 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 72.

55 *Das Diensttagebuch des deutschen Generalgouverneurs in Polen 1939–1945*, ed. Werner Präg ve Wolfgang Jacobmeyer, Stuttgart, 1975, s. 252; Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 84'te alıntılanmıştır.

gönderilmesinden kurtulmakla kalmayacak, hâlihazırda orada meskûn iki milyondan fazlası denizaşırı bölgelere sevk edilerek artık kendisinin sorunu olmaktan çıkacaktı.

Yahudi bölgesi olması tasarlanan son mekân Madagaskar kısa sürede gözden düşecekti. Ancak 1940 yılında birkaç ay boyunca Nazi idaresinde en yüksek kademede ciddiyetle masaya yatırıldı. Artık ilk kez "Yahudi Sorunu"na Batı Avrupa'yı kapsayan bir çözüm tasavvur ediliyordu. Heydrich kontrolü ele almak üzere süratle harekete geçti. Alman hâkimiyetindeki 3.250.000 Yahudinin teşkil ettiği "sorunun tamamını kapsayan" bir "nihai toprak çözümü" bulunması ihtiyacından bahsetti.[56] Eichmann ve astlarına planları hazırlama görevi verildi. Planlar Ağustos ortası itibarıyla hazırdı. Gelecek dört yılda birer milyon olmak üzere dört milyon Yahudi hem gözden hem de gönülden ırak olacakları dünyanın öbür ucuna, Hint Okyanusu'nda bir ıssız adaya gönderilecekti. Harekâtı Güvenlik Polisi idare edecekti. Yahudiler orada bağımsız olarak var olamayacaktı. Yeni memleketleri olan devasa açık hava hapishanesi ya da diğer bir deyişle "süper getto"yu SS yönetecekti. Önceki yılın sonbaharında Yahudilerin Lublin bölgesine sürgün edilmesinin Yahudi nüfusunu imha edeceği biliniyordu (ve bu hoş karşılanmıştı).[57] "Madagaskar Projesi"nden de başka bir şey beklenemezdi. Yahudilerin oraya çürümeye yollandığı aşikârdı. Bunun soykırım neticesi doğuracağı açıktı. Ancak bu proje ölü doğdu. Temel ön koşulları dahi yerine getirilmedi. Bozguna uğrayan Fransa, Madagaskar'ı Almanlara manda olarak bırakmaya kesin surette ikna edilebilirdi. Ancak İngiltere uzlaşmayı reddederken Yahudileri Madagaskar'a taşımak üzere gereken filo ve deniz güvenliğini elde etmek mümkün değildi. Eichmann'ın tasarısı Heydrich'in masasının göze batmayan bir köşesinde tozlanmaya terk edildi.[58] Daha iyi bir fırsat kapıya gelmek üzereydi.

Hitler'in 1940 Aralık'ında seneye baharda Sovyetler Birliği'ne saldırma kararı almasının ırkî hedeflere ulaşılmasında muazzam etkileri olmuştu. Bir yandan Alman idaresinde mevcut dört milyonu (yakında tekrar hesaplanarak altı milyona ulaşılacaktı) sürgün etme sorununa henüz çözüm bulunamamışken Nazilerin eline milyonlarca Yahudi

56 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 83.
57 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 45.
58 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 88.

daha geçecekti. Wehrmacht işgali hangi yoldan yürütürse yürütsün önünde milyonlarca Yahudi olacaktı. Diğer yandan hızla kazanılması beklenen zafer, yürütülecek muazzam ölçüde bir ırkî "temizlik" ile nüfus nakli ve iskân ihtimalini ortaya çıkaracaktı.

İşgal başlatılana dek tam da bu yönde planlar yapılıyordu. SS gelecek yirmi beş yıl boyunca büyük ölçüde Sibirya'ya tehcir edilerek, ekseriyeti Slav olan otuz bir milyon kadar kişinin sürgününü öngörüyordu. İlk aşamasında beş ila altı milyon Yahudinin "yok olacağı" kabul ediliyordu.[59]

Bu planlar tasarlanmadan evvel Doğu'da kazanılacağı varsayılan zafer "Yahudi Sorunu"na bir muhtemel çözüm daha yarattı. Kadük olmuş Madagaskar planının yerine Avrupalı Yahudileri "doğuya," buz gibi soğuk; yetersiz beslenme, bitkinlik ve hastalıkların hızla vahim kayıplara yol açacağı eski Sovyet topraklarının buzla kaplı ıssızlarına tehcir etme ihtimali vardı artık. 1941 Şubat'ının başında Madagaskar başa çıkılması mümkün olmayan sorunlar doğurduğundan "pek hoş olduğu söylenemeyecek başka bir şey düşündüğü"ne dair şüphe çekici bir yorumda bulunduğunda Hitler'in aklından bunlar geçiyordu.[60]

Hitler'in nahoş fikirleri bu yorumda bulunmasından evvel hâlihazırda Himmler ve Heydrich'e iletilmiş, ikili, Sovyetler Birliği'ne yapılacak taarruzun kendi iktidar sahaları için ne gibi sonuçlar doğurabileceğini araştırmaya başlamıştı. Himmler'in önünde Doğu Avrupa'nın ırkî yapısını yeniden düzenlemek için sınırsız imkânlar olacaktı. Heydrich ise Güvenlik Polisi'ni yeni, büyük görevler beklediğini düşünüyordu. Dahası "Yahudi Sorunu"na artık "nihai çözüm" bulma ihtimali de parmaklarının ucunda olacaktı. 1941'in başından beri bu ifade sık sık kullanılır olmuştu. Ancak ileride olacağı üzere, Yahudilerin ölüm kamplarının gaz odalarında sistematik bir şekilde katledilmesi değil – yine soykırıma yol açması muhtemel olan – "Madagaskar Projesi" yerine getirilen, doğuda Yahudilerin yeniden iskânı kastediliyordu.

1941 Ocak'ı itibarıyla Himmler ve Heydrich, Hitler'in aklında tam olarak ne gibi tilkiler dolaştığını biliyordu. Eichmann'ın en yakın mesai arkadaşlarından Theo Dannecker 21 Ocak'ta "Führer'in iradesi

59 Helmut Heiber, "Der Generalplan Ost", *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 6 (1958), s. 281–325.

60 *Heeresadjutant bei Hitler 1938–1943: Aufzeichnungen des Majors Engel*, ed. Hildegard von Kotze, Stuttgart, 1974, s. 94–95.

doğrultusunda Alman idaresindeki yahut kontrolündeki Avrupa dahilindeki Yahudi sorununa savaştan sonra nihai bir çözüm bulunacak." şeklinde not düştü. Hitler, Himmler ile Göring üzerinden Heydrich'e "nihai çözüm projesi" sunma talimatı vermişti. Heydrich deneyiminden istifade ederek esas noktalarıyla bir teklif hazırlamayı başarmıştı ve çalışması hâlihazırda Hitler ve Göring'in elindeydi. Ne var ki teklifin uygulanması hem toplu sürgünlerin ihtiyaçları hem de "henüz karar verilememiş yerleşim bölgesinde iskân çalışmaları" için muazzam bir çaba ve detaylı planlama gerektirecekti.[61]

Eichmann söz konusu ifadeyi ilk kez Himmler'in "iskân"a dair 10 Aralık 1940'ta partinin Berlin'de toplanan önde gelenlerine yapacağı konuşma için hazırladığı notlarda kullanmıştı. Eichmann o dönemde 5.8 milyondan fazla Yahudinin sürgün edileceği tahmininde bulunmuştu. Bu rakam artık sadece doğrudan Alman idaresi altında bulunan toprakları değil "Alman halkının Avrupa iktisadî bölgesindekileri" dahil ettiğinden Madagaskar'a gönderilmesi planlanan sayıdan 1.8 milyon fazlaydı. Toplam sayı Kıta Avrupası'nda Polonya'nın ortasından geçen Alman-Sovyet hududunun batısında kalan Yahudileri kapsıyordu.[62]

Himmler konuşmasında Polonyalı işçilere yer açmak için Yahudileri (ve de Polonyalıları) kabul etmek üzere belirlenen bir bölge olan Genel Valilik'ten "Yahudilerin göçünden" özellikle bahsetmişti.[63] Fakat Genel Valilik'teki iki milyon Yahudi nereye gönderilecekti? Madagaskar'ın söz konusu olmadığı kesindi. Gelgelelim birkaç gün sonra Hitler ertesi yıl baharda Sovyetler Birliği'ne saldırmak üzere askerî talimat verecekti. Himmler bu talimatın verileceğinin şüphesiz farkındaydı. "Henüz karar verilememiş yerleşim bölgesi" ifadesiyle sadece ertesi yıl

61 Peter Longerich, *Politik der Vernichtung: Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung*, Münih/Zürih, 1998, s. 287'de; Ayrıca Götz Aly, *"Endlösung": Völkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden*, Frankfurt am Main, 1995, s. 269'da alıntılanmıştır; Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 103–104. Ayrıca bkz. Édouard Ḥusson, *"Nous pouvons vivre sans les Juifs": Novembre 1941: Quand et comment ils décidèrent de la solution finale*, Paris, 2005, s. 71–73. B. Husson'a Paris'teki Centre de Documentation Juive Contemporaine'den (referans no. DCL1–2, V-59) Dannecker'in bilgi notunun bir kopyasını bana ilettiği için çok müteşekkirim.

62 Aly, s. 195–201.

63 Aly, s. 200.

Alman kontrolüne geçmesi beklenen uçsuz bucaksız toprakların belirsiz bir bölgesi kastediliyor olabilirdi.

Sovyetler Birliği'ne düzenlenecek taarruz azami gizliliğe tabi tutulduğundan "nihai çözüm" için düşünülen bölge çekirdek kadro dışında net olarak belirtilemezdi. Bundan dolayı resmiyette hâlâ konum olarak Genel Valilik bölgesinden bahsediliyordu. Ancak "sırra vâkıf olanlar" bunun kamuflajdan ibaret olduğunun farkındaydı. Eichmann Mart'ta Genel Valilik'in daha fazla Yahudi kabul edebilecek durumda olmadığını kabul etti.[64] Fethedilen Sovyet topraklarını yönetmek üzere yeni kurulan Doğu Bölgeleri Bakanlığı adında bir kurumu yönetmek için Alfred Rosenberg görevlendirilmişti. Göring ile Heydrich görüşmesinde, Heydrich'in, Rosenberg'in sorumluluklarına ayak uydurmak durumunda kalma mecburiyetinden bahsedildiğinde, "nihai çözüm" için tasavvur edilen bölge kesinleştirilmemiş olmakla beraber alanın Genel Valilik'in çok doğusunda kaldığı anlaşılıyordu.[65]

Aslında Hitler Martta Hans Frank'a Yahudilerden arındırılacak ilk bölgenin kendisinin yönettiği Genel Valilik olacağının sözünü verdi.[66] Dönen tezgâhın farkına varan, diğer bölgeleri idare eden Nazi yöneticileri de kendi mıntıkalarının Yahudilerden temizlenmesi için baskı yapmaya başladı. Goebbels Viyana'nın pek yakında "Yahudilerden kurtulacağı" ve sıranın yakında Berlin'e de geleceği yönünde yanıltıcı bir bilgi edindi. Propaganda Bakanı "Sonra da Yahudiler Avrupa'nın hiçbir yerinde barınamayacak." düşüncesini kayda geçti.[67]

Bu esnada sadece Avrupa'yı kapsayan "Yahudi sorununa nihai çözüm" değil aynı zamanda işgal sonrasında Sovyet Yahudilerine de yapılacak muameleye dair de planlar yapılıyordu. Bahar itibarıyla bu hususlar daha kapsamlı savaş planlarıyla iç içe geçmişti. Hitler sayesinde Alman komutanların bu savaşın Batı Avrupa'da yaşananlardan dağlar kadar farklı olacağından şüphesi yoktu.[68] Hitler Sovyet işgalinin kati surette "imha savaşı" olacağı beyanında bulundu. "Yahudi-Bolşevik aydın sınıfı

64 Aly, s. 268; Longerich, *Politik der Vernichtung*, s. 287.

65 Aly, s. 270–271; Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 104.

66 *Diensttagebuch*, s. 332–333, 336–337.

67 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, I. kısım, C. 9, Münih, 1998, s. 192 (18.03.1941).

68 Bu paragafta bahsedilen gelişmelerin özeti için bkz. Ian Kershaw, *Hitler, 1936–1945: Nemesis*, Londra, 2000, s. 353–360.

ortadan kaldırılacak" idi.[69] Ordu komutası Himmler ve Heydrich ile harekât yöntemlerine dair dirsek temasında bulundu. Komuta kademesi ele geçirilen siyasî komiserlerin derhal infaz edilmesi yönünde talimatlar hazırladı. Göring, Heydrich'ten Alman askerlerinin "kurşuna dizeceklerinin gerçekte kim olduğunu öğrenebilmesi için Sovyet gizli polisi, siyasî komiserleri ve Yahudiler konulu kısa bir kılavuz" hazırlamasını istedi.[70] Heydrich Mayıs itibarıyla her biri 600 ila 1.000 askerden oluşan, ekseriyeti Güvenlik Polisi ve SD mensuplarından seçilmiş, "tahrip edici unsurların" hakkından gelmek için ordunun arkasından Sovyetler Birliği'ne girecek dört Einsatzgruppen kuvveti topluyordu. Heydrich verdiği brifinglerde hedef grupların tayin edilmesinde hem eli bol hem de kapsayıcıydı. Yahudi, Çingene, sabotajcı ve tüm Komünist memurlar tehlike teşkil ediyordu. Yahudiliğin Bolşevizm'in kökeni olduğu ve Führer'in hedefleri doğrultusunda yok edilmesi gerektiğinin altını çizdi.[71]

Alman askerleri 22 Haziran'da Sovyet hududunu geçtiğinde Hitler rejimi soykırım yolunda epey yol kat etmişti. Polonya mağlup edildikten bu yana iki yılda olayların ivmesi tırmanışa geçmişti. Polonya'nın fethiyle Nazi hâkimiyetine giren Yahudilerin sayısı artış gösterdi. Yahudileri en alçak, en nefret edilen topluluğu olarak görmeleri, işgal altındaki bu ülkeye insanlık dışı muamelede bulunmaları ve icat edilen bir soruna çözüm bulmanın mümkün olmaması gibi sebepler bir araya geldi. Tüm bunlar Nazilerin vizyonları ne kadar büyük, yöntemleri ne kadar korkunç olursa olsun bu açmazdan çıkış yolu bulmak üzere daha da çılgınca bir arayışa girmelerine yol açtı. Savaşın müspet gelişmeleri bir anlığına Avrupa'nın tamamını kapsayan, denizaşırı topraklarda Madagaskar'ı acil bir çare hayali olarak sundu. İngiltere'nin mücadeleye devam etmedeki ısrarcılığı bu seçeneği hemen ekarte etti. Fakat 1940'ın son demlerinde alınan gelecek yıl Sovyetler Birliği'ne saldırma kararı yeni bir imkân yarattı ve radikalleşmeyi bir adım daha ilerletti. Avrupalı Yahudilerin Sovyetler Birliği'nin kutup bölgesindeki ıssız topraklarında ölüp gitmesiyle sonuçlanacak cazip, nihai bir iskân çözümü ihtimali ve Alman ordusunun güzergâhındaki, Bolşevizm'in can damarı addedilen

69 *KTB d. OKW*, C. 1, *1 August 1940–31 Dezember 1941*, 1965, s. 341.

70 Aly, s. 270.

71 Heinz Höhne, *The Order of the Death's Head: The Story of Hitler's SS*, Londra, 1969, s. 330.

Yahudilerin Wehrmacht'ın ardından gelen Güvenlik Polisi Einsatzgruppen için meşru hedef teşkil etmesi Yahudileri yok edecek savaş planlarıyla artık iç içe geçmişti. Son durak soykırımdı. Ancak Sovyetler Birliği topraklarında bile topyekûn soykırım adımları henüz atılmamıştı.

Hitler'in 1939 Eylül'ünden bu yana gelişmelerdeki rolü kati olmakla beraber müphemdi. En başından itibaren Polonya'daki barbarlığın temel kurallarını belirlemişti. Buna hiç şüphe yok.[72] Hitler bunu yapmamış olsaydı da Nazi kuvvetleri o halklara zulmedecekti. Hem Polonyalılara hem de Yahudilere karşı öfke o kadar çok bastırılmıştı ki sivil halka karşı düzenlenen ciddi şiddet olaylarının önünü almak mümkün değildi. Fakat Hitler böyle eylemleri önleyecek ve yasaklayacak hususi talimatlar verseydi yaşanan planlı insanlık dışı hadiselerin hiçbirinin vuku bulmasına imkân yoktu.

Hitler acımasız "etnik temizlik" programını hâlihazırda başlatmış olduğundan plan-program işini Himmler ile Heydrich'e bırakabilirdi. Führer, partisinin doğudaki bölge şefleri *Gauleiter*'lere bölgelerini Almanlaştırırken kullandıkları yöntemleri sormayacağını ve hukuki teferruata takılmadığını söyleyerek açık çek verdi.[73] Gelgelelim kritik politik kararlar alınacağı zaman söz Hitler'indi.

Führer Almanya dahilindeki Yahudilerin nereye sürgün edileceğine tek başına karar verebilirdi, bazı astları bu konuda ısrar ediyordu. İşgal altındaki Polonya içinde gittikçe büyüyen sürgün problemi, her ne kadar çözüm bulamayacak olsa da kendisinin dikkatine sunuldu ve birçok kez kendisinden Hans Frank'ı Yahudilerin Genel Valilik'e kabulü konusunda yatıştırması beklendi. Hitler isabetli bir planlama ürünü olmayan "Madagaskar Projesi"ni şüphesiz tasdik etmişti. Ayrıca ifade edildiği üzere Heydrich'in Avrupalı Yahudilerin "nihai iskân çözümü" ile doğuda belirsiz bir istikamete gönderilmesine yönelik bir teklif üzerinde çalışmakla görevlendirilmesinin kaynağı da Hitler'di. Himmler, Heydrich ve *Reichskristallnacht* sonrasında Yahudi karşıtı siyasetin görünürde idaresini yürüten, doğunun iktisadî sömürüsü planlarından başını kaldıramayan Göring ziyadesiyle kuvvetli şahıslardı. Ancak bu isimler güçlerini Hitler'den alıyordu. Führer olmadan onların borusu da ötmezdi. Buna binaen "Yahudi Sorunu"na gittikçe daha da radikalleşen

72 Bkz. Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 243–247.

73 Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 251.

çözüm arayışının ardında en nihayetinde, Hitler'de tecessüm eden ve artık rejimin tamamına yayılan, bir savaşın çıkması sonucu Yahudilerin ortadan kaldırılacağı yönündeki ideolojik zaruret bulunuyordu.

30 Ocak 1941'de tam da Avrupalı Yahudilerin Sovyetler Birliği'ne sürülerek korkunç ve belirsiz bir kadere mahkûm edilmesi ihtimaliyle "nihai çözüm" planlarında vites arttırılmışken Hitler "iktidarı ele alışının" sekizinci yıl dönümü anısına Reichstag'ta verdiği söylevde, 1939 Ocak'ında dile getirdiği "kehanete" ilk kez atıfta bulundu.[74] Zamanlama tesadüfi değildi. Hitler aklındakileri üstü kapalı şekilde işaret ediyordu; Yahudilerle hesap vakti yaklaşıyordu.

IV

22 Haziran 1941 gününün erken saatlerinde Alman askerlerinin Sovyet hududundan girişiyle Hitler'in taahhüt ettiği "imha savaşı" başladı. Nazi barbarlığı yeni bir aşamaya geçmiş oldu. Harekât başlamadan evvel orduya verilen talimatlar dikkate alındığında sıradan askerlerin sergilediği münferit gaddarlıkların anında başlamasına şaşmamak gerek. Taarruz başladıktan sadece üç gün sonra birlik komutanlarından biri "Hem savaş esirleri hem de sivillerin manasızca vurulduğuna şahit oldum." yorumunda bulundu. Komutan beş gün sonra dosdoğru "cinayet" olarak tanımladığı "sorumsuz, manasız ve canice" infazlara son verme talimatını tekrarlamak zorunda kalmıştı. "Führer'in Bolşevizm'e (siyasî komiserlere) ve partizanlara karşı acımasız olma isteğini" uygulama gereğinin yine de altını çizen komutan savaşın gayesinin "Yahudi ve suçlu bir grubun zulmü altında yıllardır acı çeken bu topraklarda" barış ile nizamı yeniden tesis etmek olduğunu ifade etti.[75]

Bu örnekte olduğu gibi askerlerinin işlediği keyfi gaddarlıktan müteessir olan ve bunu durdurmaya çalışan bir birlik komutanı bile komiserlere ve partizanlara insafsızlık gösterilmesinin gereğini kabul ediyor ve parantez içinde suçlularla birlikte ifade ettiği Yahudilerin Bolşevik rejiminin arkasında olduğuna inanıyordu. Bu anlayış her yere nüfuz etmişti. Eşi benzeri olmayan bir savaştı bu ve tam merkezinde Yahudilerin olduğu düşünülüyordu.

74 Domarus, s. 1663.

75 Omer Bartov, *The Eastern Front 1941–45: German Troops and the Barbarisation of Warfare*, New York, 1986, s. 116–117.

Yahudi katliamı tam da bu ideolojik iklimde – sonbahar itibarıyla Alman kamplarında günlük 6.000'inin hayatını kaybedeceği – sivil halka ve savaş esirlerine karşı akıl almaz kırımın uygulandığı, eşi benzeri görülmemiş kanlı bir harekâtın parçası olarak süratle tırmanışa geçti.[76] Belirtildiği üzere Heydrich, kurulan Einsatzgruppen birliklerini Sovyetler Birliği'ne girdiklerinde üzerlerine düşen görev konusunda bilgilendirmişti. Fakat bir zamanlar genel kabul gören kanının aksine Güvenlik Polisi lideri, askerlerine verdiği bu brifinglerde Sovyet Yahudilerine karşı topyekûn soykırım emri vermemişti. Gittikçe el arttırılan soykırım sürecinin ilk büyük adımı olarak Himmler kaynaklı, bu minvalde bir sözlü talimat harekâtın başlangıcından birkaç hafta sonra ortaya çıkacaktı. O zaman dahi bu katliam hadiselerine yönelik resmi emir verilmeyecek, daha ziyade infazlar teşvik edilecekti.

Heydrich'in Einsatzgruppen'e verdiği ilk emir, sonraki detaylı ifadelerine nazaran daha sınırlıydı ve kendisinden bekleneceği üzere muğlaktı. Himmler'in sağ kolu 2 Temmuz'da muhtemelen ordu komutanlarından gelebilecek itirazlara karşı Einsatzgruppen'in eylemlerine kılıf uydurmak için, Komünist memurlar, çeşitli "aşırıcı unsurlar" ile "parti mensubu ve devlet görevlisi tüm Yahudilerin" idamını buyuran yazılı bir yönerge göndermişti.[77] Heydrich'in bu yönergesi ölüm mangalarının komutanlarına önceki brifinglerinde söyledikleriyle muhtemelen büyük ölçüde örtüşüyordu lâkin yazılı emirler, hedef alınacak grupların tanımına dair Einsatzgruppen'e geniş yetki bahşedilecek şekilde ifade edilmiş ve bu katliam birlikleri açıkça Heydrich'in emirlerini Yahudiler üzerinde serbestçe ve uygun buldukları şekilde yorumlamaya teşvik edilmişlerdi. Himmler'in sağ kolunun yönergeleri, açık ve net talimattan ziyade belli ki farklı şekillerde uygulamaya geçirilebilecek cinaî emelli fakat açık uçlu bir direktifti; zira Einsatzgruppen ve alt birimleri Barbarossa'nın ilk aşamalarında tek tip bir tutum takınmadı.

Aslında Einsatzgruppen birliklerinin infazları bir merkezden idare edilen ideolojik itici gücün, sahadakilerin aldığı "tutarsız, yerel ve bölgesel olarak bir dizi çeşitli önlem" ile karşılıklı etkileşime girdiği ilk

76 Jürgen Matthäus, "Operation Barbarossa and the Onset of the Holocaust, June–December 1941", Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 244 içinde.

77 Longerich, *Ermordung*, s. 116–118; Krausnick ve Wilhelm, s. 164.

katliam dalgasının sadece bir parçasıydı.[78] Daha 24 Haziran'da Doğu Prusya'da Litvanya hududu yakınlarında bulunan Tilsit Gestapo bürosunun başı, Sovyet hudut askerlerinin işgalin ilk saatlerinde gösterdiği cüretli fakat beyhude direnişi esnasında sözde "Wehrmacht'a karşı işlenen suçlar" sebebiyle bölge sakini iki yüz Yahudinin infaz edilmesi emrini verdi. Gestapo komutanı inisiyatif almıştı. Baltık bölgesinde görevlendirilen Einsatzgruppe birliklerinin yeni komutanı Franz Walter Stahlecker'in "temizlik eylemlerine esas itibarıyla riayet" mucibince infaz emirlerini vermişti.[79] Üç gün sonra 309. Polis Taburu, Bialystok'ta iki bin Yahudiyi katletti. Kurbanların kadınlar ve çocuklar dahil beş yüzünden fazlası bir sinagoga götürülmüş ve bu insanların içinde bulundukları ibadethane ateşe verilmişti. "Eylemin" müsebbibi tabur mensubu birkaç fanatik Naziydi.[80] Fakat bu şahıslar SS liderlerinin böylesi cinaî vahşeti sözlü olarak teşvik ettiğinin farkındaydı. Söz konusu beklentiler hemen kulaktan kulağa yayıldı.

Özellikle Baltık bölgesindekiler olmak üzere bazı birlikler kısa süre içinde Yahudi erkekleri toplu olarak katletmeye başladı. Örneğin Litvanya'nın Kowno kentinde sadece 6 Temmuz gününde 2.514 Yahudi infaz edildi.[81] Alman işgalcilerin kasten teşvik ettiği, bölge halkı arasında korkunç ve alabildiğince nüfuz etmiş Yahudi nefretine davetiye çıkaran pogromlar da yaşanan dehşetin üzerine tuz biber oldu.[82] Diğer bölgelerde katliamlar bu kadar pervasız değildi ve ekseriyetle Yahudi "aydın sınıfıyla" sınırlandırılmıştı.[83] Yani işgal başladıktan sonra bu kadar erken bir dönemde katliamlar merkezden teşvik ediliyordu fakat bölgelere de epey geniş inisiyatif alanı bırakılmıştı. Yapılanlar hâlihazırda aleni toplu katliamlara tekabül etse de henüz açıkça, kapsamlı bir soykırım emri verilmemişti. Ne var ki Sovyet Yahudileri için toplu soykırım süreci yakında başlayacaktı.

Topyekûn soykırım belirli bir tarihte verilmiş tek bir emre indirgenemez. Nazilerin politikası böyle işlemiyordu. Soykırımla neticelenen

78 Matthäus, *a.g.e.*, s. 258–259.

79 Matthäus, *a.g.e.*, s. 253–235; Richard Breitman, *The Architect of Genocide: Himmler and the Final Solution*, Londra, 1991, s. 168.

80 Longerich, *Politik der Vernichtung*, s. 345–348.

81 Krausnick ve Wilhelm, s. 163.

82 Matthäus, *a.g.e*, s. 268–277.

83 Krausnick ve Wilhelm, s. 196.

kritik adımların tam olarak nasıl, ne zaman atıldığı ve yetkilendirilme yapıldığı zahmetli bir şekilde bir araya getirilen kanıtlara dayanıyor.[84] Hitler'in bürokrasiyle alakası olmayan yönetim tarzı, gizlilik takıntısı ve dolambaçsız talimatlar vermek yerine şahsına münhasır şekilde kamuflaj lisanı ve işaretler kullanması Führer'in müdahalelerini perdeliyor. Himmler ile Heydrich'in elinde "nihai çözüm"e dair ne kadar dosya varsa Nazi Almanyası çökerken hepsi şüphesiz imha edilmiştir. Her halükârda belgeler günümüze ulaşmadı. Nazi liderlerinin, ölüm mangalarının komutanlarının ve katliamın orta kademeden yöneticilerinin ileriki dönemde verdikleri, birbirini tutmadığı görülen ifadelerinin bilhasssa detaylarının çoğu kez aldatıcı olduğu görüldü. Tabii bu ifadeleri verenler genellikle kendi menfaatleri için yalan söylüyorlardı. Yine de günümüze ulaşan belgeler ve sonradan verilen ifadeler sayesinde yaşanan soykırımın temel aşamaları son derece makul bir şekilde canlandırılabiliyor.

Bu süreç piramidin tepe noktasından tabanına inen kesin talimatlarla ilerlemedi. Evvela üst tabakadan alt tabakaya "yeşil ışık" gönderilmesi ve alt tabakadakilerin kendi kendilerine inisiyatif almasıyla radikal eylemlerin ortaya çıktığı, iç içe geçmiş bir karşılıklı ilişki mevcuttu. Katliamda doğrudan rol oynayanlar, kendilerine verilen talimatları inisiyatif alarak yorumladı ve üstlerinin kendilerinden beklediğine inandıkları şekilde hareket ederek sahadaki radikalleşmeye hız kazandırdı. Astların sahadaki tutumları da yukarıdaki lider kadronun hareketlerini değiştirdi ve izlenecek politikayı etkiledi. Gelgelelim "çevredeki" harekâtlar kendi dinamiklerini geliştirmiş olsa da hiçbir şey merkezin teşvik ve kontrolünden bağımsız değildi. Başlatan da, azmettiren de, tasdik eden de "merkezden" gelen "eylem talimatlarıydı." Yani işlerin topyekûn soykırıma varmasıyla sonuçlanan kritik adımlar, bir şekilde merkezî iradeye itaat ederek atılmıştı. Ekseriyetle Heydrich yahut Himmler, astlara sözlü olarak, kendilerinden beklenenlerin ne olduğunu ileterek veya askerleri harekete "teşvik" ederek merkezî iradeyi tecelli ettirmişti. Bu isimler astlarına çoğu kez net talimatlar vermekten ziyade genel itibarıyla isteklerini ifade etmişlerdi. Bu durumun Hitler'in, Himmler ile kapalı kapılar ardında baş başa yaptığı toplantılarda "isteklerini" nasıl dile getirdiğini yansıtıyor olması kuvvetle muhtemeldi.

84 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 313, 317.

Zabıt tutulmayan, başka kimsenin katılmadığı (bazen Heydrich eşlik ederdi) gizli toplantılar diyalektik bir süreç başlattı. Himmler, "Führer'in istekleri" olarak ifade edilenleri hemen faaliyete geçirirdi. Himmler Führer'in iradesini kendisinden daha düşük kademedeki Güvenlik Polisi yöneticilerine aktarır, onlar da farklı zaman ve şekillerde, infazları düzenleyenlere iletirdi. Bölge yöneticilerine, şiddetin gittikçe arttırılması buyruğuna uydukları sürece istedikleri şekilde yorumlayabilecekleri geniş bir salahiyet tanınmıştı. Bu sayede idareciler münasip gördükleri şekilde harekete geçti, inisiyatif aldı ve kendilerinden beklenen şiddetli önlemleri uyguladı. Uygulamalar yukarıdan tasdik edildi ve sonucunda radikalleşme bir adım daha ileri taşındı. 1941 yazının ortasında tam da böyle bir süreç yaşandı. Sovyetler Birliği'ndeki kısmî soykırımı topyekûna dönüştüren buydu.

Himmler kısa bir Berlin ziyaretinden sonra 15 Temmuz'da Rus harekâtının başından beri zamanının çoğunu geçirdiği Doğu Prusya'daki Führer Karargâhı'na döndü. Reichsführer-SS kuvvetle muhtemel ertesi gün öğlen saatlerinde, kazanılacağı garanti görülen bir savaştan sonra Sovyetler Birliği'nin işgal edilen topraklarının nasıl kontrol edileceği ve sömürüleceğinin ana hatlarını çizmek üzere Hitler liderliğinde düzenlecenek toplantıya katılmayı bekliyordu. Ne var ki SS liderinin dikkati o gün önemli bir şahsın yani Stalin'in oğlunun esir alınmış olmasıyla dağıldığından olacak, toplantıya iştirak etmedi. SS liderinin o gün Führer'i görüp görmediği ya da telefonla irtibata geçip geçmediği kesinleştirilemiyor. Ancak Himmler toplantı esnasında orada değilse de kısa sürede karargâha dönmüştü ve ertesi gün öğle saatinde önceki gün yapılan mülahazalara ilişkin uzun soluklu bir tartışmaya katılmıştı. Tartışmada Reich Şansölyeliği'nin başı Hans Heinrich Lammers mevcuttu, Hitler'in doğuda işgal edilen topraklardaki yetki dağıtımına dair talimatlarını açıkladı.[85] Doğuda emniyet ve asayişin tüm sorumluluğu Himmler'e verilmişti.[86]

Reichsführer-SS'e verilen bu görev yeni atanan Doğu İşgal Bölgeleri Bakanı Alfred Rosenberg'in yetki sınırlarına riayet edilmesi

85 *Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42*, ed. Peter Witte, vd., Hamburg, 1999, s. 184–185.

86 *"Führer-Erlasse" 1939–1945*, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997, s. 188–189 (17.07.1941).

yönündeki nasihat ile sadece kâğıt üzerinde sınırlandırılmış fiilen ucu açık bir salahiyetti. Himmler kısa süre içinde toplantının zabıtlarına ulaştı. SS lideri kayıtlarda Hitler'in "karşımıza çıkan her şeyi imha etmekten" ve "yan gözle bakanı" dahi vurup öldürerek yeni ele geçirilen bölgelere boyun eğdirmekten bahsettiğini görecekti. Kuşkusuz kendisinin kulağına çok daha fazlası gelmişti.[87] Himmler'in gücünün kapsamını azami şekilde genişleten yeni güvenlik vazifesini böyle bir hissiyat şekillendirdi. Ancak yetkilerinden bütünüyle istifade edebilmesi için doğuda mevcut durumda elinde olandan çok daha büyük bir polis gücüne ihtiyacı vardı. Yahudiler o ana dek toplu katliamlar tecrübe etmiş ve Naziler onları – Stalin'in Alman işgali başladıktan sonra Sovyet halkına 3 Temmuz'da yaptığı ilk konuşmada teşvik etmiş olduğu – yıkıcı ve partizan faaliyetle eşdeğer kabul etmişti. Bunlar göz önünde bulundurulduğunda polis gücü arttıkça yeni işgal edilen bölgeleri "emniyete almak" için Yahudilerden "temizlik" çabasının yoğunlaştırılacağından ölümlerin de artacağı aşikardı.

Himmler, Hitler'in kendisini Doğu'nun asayişini sağlamakla görevlendirdiğine dair emrini aldıktan bir gün sonra 18 Temmuz'da Genel Valilik'e yapacağı planlanan ziyareti iptal etti.[88] Kendisi kuvvetle muhtemelen yeni mevkiinden faydalanmakla meşguldü. SS liderinin yeni vazifeleri ve görevlerini yerine getirebilmesi için Doğu bölgelerindeki polis gücünde büyük artışa gidilmesi gereğine dair Führer'le telefonda konuşmuş olması mümkündür. Himmler'in aslında işgal gerçekleşmeden evvel de böylesi fikirleri mevcuttu. Hitler'in 16 Temmuz'daki toplantıda kendisini Doğu'daki asayişten mesul kılması, Himmler'e fikirlerini hayata geçirme ve böylelikle kendi gücünü büyük ölçüde arttırma fırsatı vermiş oldu. Reichsführer-SS 19 ila 22 Temmuz arasında toplamda 11.000 askere tekabül eden iki büyük SS tugayını Belarus'un güneyi ve Ukrayna'nın kuzeyine uzanan muazzam çamur deryası Pripyat bataklıkları bölgesi boyunca görevlendirdi. Bu yolla Hitler'in toplantısından sonra bir hafta içinde Alman cepheleri ardındaki SS personelinin sayısını dörde katlamıştı. Bu sadece başlangıçtı. Polis gücündeki muazzam büyüme devam etti. 1941 sonu itibarıyla Doğu Cephesi'ndeki polis taburlarının mensubu önceki yılın Haziran

87 *IMT*, C. 38, s. 86–94, 221–L numaralı belge.

88 *Dienstkalender*, s. 185.

ayında gönderilen ilk Einsatzgruppen personelinin on bir katından fazlasını bularak 33.000'e ulaştı.[89]

Himmler'in yeni atanan birliklerin dikkatini Yahudileri katletmeye odaklamak için Hitler'den hususi talimat almasına gerek yoktu. Doğu Harekâtı'nın ilk anından beri Yahudiler katliam timlerinin ana hedefi olmuştu. Öldürülen Yahudilerin sayısı şimdiden diğer kurbanların sayısını geride bırakmıştı. Kurbanların sözde yıkıcı ve muhalif tavırları ölümleri meşru göstermek için bahane olarak ileri sürüldü. Buna mukabil Doğu bölgelerine en hızlı ve kapsamlı şekilde "boyun eğdirmeye" yönelik bu vazifenin en vahim neticelerini Yahudiler tecrübe etti. Himmler'in yeni SS tugaylarının görev bölgesi Pripyat bataklıkları, işgal bölgeleri arasında hususiyetle arızalı bir bölge kabul ediliyordu.[90] 1 Ağustos günü 2. SS Süvari Alayı, Reichsführer-SS'nin kesin talimatını duyurdu: "Yahudilerin tamamı vurulacak. Yahudi kadınları bataklıklara sürülecek."[91] Komutanlar yine de bu "kesin" talimatı çeşitli şekillerde yorumlayabildi.[92] Saha komutanları yine de on beş gün içinde bölgenin dört bir yanındaki kasaba ve köylerin "Yahudilerden arındırıldığını" (*Entjudung*) bildirmeye başlamıştı. Artık Yahudilerin sadece erkekleri değil kadın ve çocukları da katlediliyordu. Komutanların biri Himmler'in talimatını harfiyen uygulayarak kadın ve çocukların bataklıklara sürüldüğünü fakat suyun boğulamayacakları kadar sığ olduğunu bildirdi.[93] Hitler'in birkaç hafta sonra yaptığı bir yorum Pripyat'ta yaşananların farkında olduğunu gösteriyor. Konukları Himmler ve Heydrich'e tam da "kehanetini" anımsatmış ve yine Birinci Dünya

89 Christopher R. Browning, *The Path to Genocide: Essays on Launching the Final Solution*, Cambridge, 1992, s. 105–106; Breitman, s. 181–184; Yehoshua Büchler, "Kommandostab Reichsführer-SS. Himmler's Personal Murder Brigades in 1941", *Holocaust and Genocide Studies*, 1/1 (1986), s. 11–25; Longerich, *Politik der Vernichtung*, s. 362–366.

90 Matthäus, Browning, *The Origins of the Final Solution* içinde, s. 279.

91 Longerich, *Politik der Vernichtung*, s. 367; Christian Gerlach, *Kalkulierte Morde: Die deutsche Wirtschafts-und Vernichtungspolitik in Weißrußland 1941 bis 1944*, Hamburg, 1999, s. 560; Matthäus, Browning, *The Origins of the Final Solution* içinde, s. 281.

92 Raul Hilberg, "The Kommandostab Revisited", *Yad Vashem Studies*, 34 (2006), s. 360–362.

93 Gerlach, *Kalkulierte Morde*, s. 560–566; Matthäus, Browning, *The Origins of the Final Solution* içinde, s. 281–282.

Savaşı'ndaki can kayıplarından ve mevcut savaştan Yahudileri mesul tutmuşken şöyle deyiverdi: "Kimse bana onları bataklığa süremeyiz demesin! O zaman halkımız ne olacak? Yahudileri ortadan kaldırdığımız korkusunun biz işi yapmadan yayılması iyidir."[94]

Hitler imalı yorumlarında Pripyat harekâtını Yahudilerin imhası ve 1939'da dile getirdiği kendi "kehanetiyle" bağlamıştı. Doğu'da Yahudilere kapsamlı saldırı başlatılırken 1 Ağustos'ta Gestapo lideri Heinrich Müller, Führer'in, Einsatzgruppen'in eylemlerinin kendisine düzenli olarak rapor edilmesini istediğini belirtti.[95] Müller aynı gün "en kısa zamanda" Hitler'e gönderilmek üzere Einsatzgruppen'in harekâtlarına dair izahatın toparlanmasını emretmişti. İki hafta sonra Hitler'in kameramanı Walter Frentz Yahudilerin infazı esnasında katliamı kaydetmek üzere Himmler ile birlikte Minsk'teydi. Hitler ya da Himmler'in kaydedilen görüntüyü izleyip izlemediği kesin değil. Ancak Hitler'in kritik bir anda doğuda Yahudilerin imhası sürecinden haberdar olmak istediği belliydi.[96] Führer'in açıkça alaka göstermesinin, Sovyetler Birliği'nde yeni, daha aleni ve doğrudan soykırım evresinin başladığını işaret ettiği kabul edilebilir.

O zaman bile Yahudiler anında her yerde katledilmedi. İşin sadece personel gücü ve lojistik kısmı bile engel niteliğindeydi. Talimatların iletilme şekli de farklı şekildeki yorumlamalara pek müsaade etmiyordu. Katliamların şiddetlenme temposu ve zamanlaması tek tip değildi. Mesela birliklerden biri olan, Litvanya'da istisnai bir gaddarlık sergileyen Einsatzgruppe A, Temmuz ayında (135'i kadın) 4.239 Yahudiyi katlettiğini bildirirken Ağustos'ta (çoğu ayın ikinci yarısında olmak üzere) 37.186 ve Eylül'de ekseriyeti kadın ve çocukları ihtiva eden 56.459 Yahudiyi infaz ettiğini kayda geçti.[97] Diğer yandan Belarus'ta konuşlandırılan Einsatzgruppe B'nin hâlihazırda yüksek infaz oranı Eylül'ün 15'inden sonra hızla tırmanacaktı. Kadın ve çocuklar her zaman olmasa da sık sık bu katliamların hedefi oluyordu. Fakat bu bölgede de Yahudi cemaatleri topyekûn imha ediliyordu.[98]

94 *Adolf Hitler: Monologe*, s. 106 (25.10.1941).

95 Gerald Fleming, *Hitler and the Final Solution*, karton kapaklı baskı, Berkeley/Los Angeles, ABD, 1994, s. 73–74.

96 Gerlach, *Kalkulierte Morde*, s. 573–574.

97 Alfred Streim, *Die Behandlung sowjetischer Kriegsgefangener im "Fall Barbarossa"*, Heidelberg/Karlsruhe, 1981, s. 85–86.

98 Gerlach, *Kalkulierte Morde*, s. 567–569.

Katledilen kurbanların toplam sayısı Sovyet harekâtının ilk haftalarında olduğundan çok daha fazlaydı. Himmler Ağustos ortasında Minsk bölgesine ziyarette bulunmuştu. Burada aralarında kadınların da bulunduğu Yahudilerin toplu infazına şahit olmuş, iki komutanıyla zehirli gaz verme yöntemlerini tartışmış ve savaş sonrasında verilen bazı ifadelere göre Hitler'den kadın ve çocuklar dahil tüm Yahudilerin imha edilmesi yönünde talimat aldığını iddia ederek "Doğu'daki Yahudilerin topyekûn ortadan kaldırılmasından" bahsetmişti. Himmler'in ziyaretinden sonra infaz olaylarında büyük artış yaşandı.[99] Verilen ifade tamamen güvenilir değil ve Hitler'in verdiği bir kesin emrin iletildiğine dair başka kanıt bulunmuyor. Himmler'in kadın ve çocukların da infaz talimatını bizzat verdiği de kesin değil.[100] Gelgelelim talimattan anlaşılanın bu olduğu da görülüyor. Himmler genişletilmiş güvenlik vazifesinde açıkça Sovyetler Birliği'nin işgal altındaki topraklarında meskûn Yahudilerin ortadan kaldırılması kastı bulunduğunu önde gelen komutanlarına iletmişti. Bu yazıya dökülmemiş ya da aleni bir mesajla bildirilmemişti. Bu şekilde aktarılamayacak kadar hassas bir konuydu. Farklı kademelerde verilen brifinglerle kadrolara tepeden aşağı sözlü talimat olarak iletilmesi farklı birimlerin kendilerinden beklenenleri farklı zamanlarda duyduğu anlamına geliyordu.[101] Haberler yine de kulaktan kulağa tez duyuldu. Ağustos'un sonuna gelindiğinde Sovyet Yahudiliğini imha etmeye yönelik soykırım teşebbüsünde epey yol alınmıştı.

İnfazı gerçekleştirenler ile rejimin kalbinde bulunan ve imha politikasının ana hatlarını belirleyenler arasında karşılıklı radikalleştirme süreci sonucunda katliam şiddetlendi. Yetkiyi elde tutan, işgal bölgelerindeki komutanlara ve polis şeflerine talimatları ileten Himmler'di; komutanlar da bunları astlarına aktarıyordu. Ancak daha yüksek bir otorite bulunuyordu.

Doğu'daki polis güçlerinin muazzam ölçüde takviyesi Himmler'e işgal altındaki bölgeleri "ıslah etme" vazifesinin verilmesinin hemen ardından yaşanmıştı ve 17 Temmuz'da Nazi komutanlarının siyasî yetki

99 Matthäus, Browning, *The Origins of the Final Solution* içinde, s. 283, s. 504, n. 212; Breitman, s. 195–196; Longerich, *Politik der Vernichtung*, s. 372–373.

100 Gerlach, *Kalkulierte Morde*, s. 572–573 ve 435. not.

101 Streim, s. 89–93.

alanlarını belirlediği kritik toplantı sonrası SS liderine o görevi veren Hitler'di. Ayrıca tam da Himmler'in infazlara Yahudi kadın ve çocukların da dahil edilmesine dair kapsamlı olarak ifade edilmiş talimatları ilettiği Ağustos başında Hitler'in katliamlara hususi alaka göstermesi tesadüf sayılamazdı. Führer'in "yan bakanı" vurmaya "yeşil ışık" yakması ve zapta geçilmeyen muhtemel ağır yorumları soykırım yolunda radikalleşmeyi tetiklemeye yetmişti. Uygulamaların zamanlamasında farklılık görülse de 16 Temmuz'da Hitler'in karargâhında yapılan toplantıdan sonra Himmler'in yetkilerinin genişletilmesi ve Ağustos ortasında duyurulan, infazlara Yahudi kadın ve çocukların da dahil edilmesi kararı, Sovyet vatandaşı Yahudileri topyekûn ortadan kaldırmaya yönelik bir karar niteliğindedir.

V

Avrupa'daki tüm Yahudileri öldürmeye yönelik kapsamlı karar henüz alınmamıştı. Bu karar daha önce alınan Sovyet Yahudiliğini ortadan kaldırma kararıyla bağlıydı, hatta onun bir uzantısıydı.

1942 Ocak'ı itibarıyla yüz binlercesi katledilmiş olsa da Sovyetlerde hâlâ tahmini beş milyon Yahudi yaşıyordu.[102] Fakat Eichmann 1940'ın sonuna gelindiğinde Sovyetler Birliği'nin batısında kalan Avrupa topraklarından "henüz belirlenmemiş bir bölgeye" sürülecek Yahudilerin sayısını hesapladığında hâlihazırda Sovyet topraklarında yaşayan milyonlarca Yahudi'den bahsetmemişti. Eichmann Sovyet vatandaşı Yahudiler hariç sürgün edilecek Yahudi sayısını yuvarlayarak toplamda altı milyon bulmuştu (Polonya'nın Barbarossa öncesinde Sovyetlere ait olan kısmındaki yüz binlercesi de artık buna dahil edilecekti).[103]

Alman askerleri Haziran'da Sovyet hududunu geçtiğinde Sovyet Yahudilerine karşı izlenecek politikada Doğu'ya mı sürülecekleri yoksa direkt infaz mı edilecekleri gibi net ve nihai bir karara varılmadığı açıktı. Ancak ideoloji ile lojistiğin bir araya gelmesiyle ele geçirilen Sovyet topraklarında kısa süre içinde topyekûn soykırımın vuku bulması neredeyse kaçınılmazdı.

---

102 Roseman, s. 101; Aly, s. 302–303 ve 10. not.

103 Sadece Doğu Galiçya'da yarım milyon Yahudi daha Nazi idaresine girmişti (Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 347).

Sürgün hiçbir zaman tatbiki mümkün bir çözüm olmadı. Varsayımlar doğru çıksa ve Doğu Harekâtı süratle Alman zaferiyle sonuçlansa dahi Avrupa'nın her yerindeki milyonlarca Yahudiyi eski Sovyet topraklarında uzak bir noktaya sevk etmek devasa bir teşebbüs olurdu. Sovyet vatandaşı Yahudiler bulundukları yerde katledilmeyecekse onların da belli belirsiz tasavvur edilen büyük açık hava hapishanelerine taşınması sorunu çıkacaktı. Her biri muazzam büyüklükte sıkıntılar doğacaktı. Fiiliyatta bu meselelerin hiçbiri gündeme gelmedi. Alman hücumu hız kaybederken savaşın gelecek seneye sarkması kesinleşip Sovyet vatandaşı olmayan Yahudilerin sürgün edilebileceği bir bölge bulma ihtimali hayata geçirilemeyince Sovyet Yahudilerinin akıbeti belli oldu. Yaz ortasına gelindiğinde de kesinleşti. Tek çözüm yolu görüldükleri yerde öldürülmeleriydi. Hâlihazırda soykırım atmosferinin yaşandığı bir ortamda Avrupalı Yahudilerin kalanını Sovyetler Birliği'ne sürgün etme seçeneği hızla ortadan kaybolurken onlara nasıl muamele edilmesi sorunu da büyük aciliyet arz etmeye başladı.

Başlarda Kızıl Ordu'ya karşı kazanılacak zafer hızla toplu sürgün yolunu açarak çözüm üretecek gibi görünmüştü. Rus harekâtı başladıktan kısa süre sonra Hitler birkaç kez Yahudilerden basil olarak bahsetmişti. Führer kendisini siyasetin Robert Koch'u (tüberküloza yol açan basili keşfeden bilim insanı) gibi addettiğini söyledi ve Yahudileri "tüm toplumsal çürümenin mayası" şeklinde betimledi. Bir devletin Yahudiler olmadan da varlığını sürdürebileceğini kanıtladığını ifade etti.[104] Birkaç gün sonra Almanya'yı ziyaret eden Hırvat bakan Mareşal Sladko Kvaternik ile görüşmesinde basil mukayesesini tekrarladı. Hitler, Hırvat bakana "Avrupa'da Yahudi kalmazsa Avrupa devletlerinin birliği rahatsız edilmez." dedi. Sibirya olsun Madagaskar olsun fark etmez, yeter ki gönderilsinler diye ekledi.[105] Hitler yabancı misafirinin yanında denizaşırı topraklara sürgün etme kurgusunu sürdürüyordu. Ne var ki önde gelen Naziler için Wehrmacht'ın Sovyetler Birliği'nde kaydettiği

104 Institut für Zeitgeschichte, Münih, ED 100, Walther Hewel'in Günlüğü (10 Temmuz 1941); David Irving, *Hitler's War*, Londra, 1977, s. 291'de alıntılanmıştır; Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 470.

105 *Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichnungen über die Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941*, ed. Andreas Hillgruber, karton kapaklı baskı, Münih, 1969, s. 310; Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 470'te alıntılanmıştır; Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 315.

ilerlemelere dair her "hususi duyurusu", Yahudilerin "doğuya" yahut "Sibirya'ya" (Sovyetler Birliği'nde herhangi bir yere yani) en kısa zamanda sürgün edileceğine dair yeni beklentiler doğuruyordu. Hitler'in yaptığı yorumlar bu noktada Yahudiler hakkındaki düşüncelerine ışık tutuyor. Sovyetlerde katliamların topyekûn soykırıma dönüştüğü bir dönemde Hitler'in Avrupa çapında bu soruna radikal bir çözüm bulunması yönündeki imalarını ne Himmler ne de Heydrich gözden kaçırmıştı.

Temmuz'da Sovyetler Birliği'nde Alman zaferi, ardından İngiltere'nin teslim oluşu ve savaşın zaferle taçlanışı parmaklarının ucundaymış gibi görünüyordu. Reich Güvenlik Karargâhı'nda "Yahudi Sorunu'na" Heydrich'in Mayıs'ta "kuşkusuz bulunacağını" duyurmuş olduğu büyük "nihai çözüm" için planlar yapıldı.[106] Heydrich ay sonunda Eichmann'a (1938 Kasım'ından beri "Yahudi Sorunu'nun" çözümünün başında olan) Göring'ten "Avrupa'daki Alman nüfuz alanında Yahudi Sorunu'na topyekûn çözüm" hazırlamak için kendisini yetkilendiren bir resmî belge alması talimatı verdi. Önceden ifade edildiği üzere Heydrich 1940 Mart'ında Göring'e "Yahudi Sorunu'nu" çözmek için taslak plan sunmuştu. Heydrich'in şimdi istediğiyse kendisine sözlü olarak verilen yetkinin resmiyete dökülmesiydi. Güvenlik Polisi komutanı bunu kendi planlarının uygulamasına müdahalede bulunabilecek sivil yöneticiler ve diğer teşkilatların başkanları (özellikle de Rosenberg'in "Doğu Bakanlığı") ile başa çıkabilmesi için gerekli bir adım olduğu kanaatindeydi. Dışarıdan bakıldığında Avrupa hazır Almanya'nın önünde diz çökmüşken, Avrupalı Yahudileri Sovyetler Birliği'nde ve köle işçi olarak çalıştırma, yetersiz beslenme ve acımasız iklim koşullarına maruz bırakma gibi "doğal yollardan" ölmeleri için sürgün etmenin zamanı gelmiş gibi görünüyordu. Yahudilerden çocuk, yaşlı ve engelliler gibi çalışacak durumu olmayanların da tasfiye edilmesi önerileri de sunulmaya başlamıştı bile.[107]

Ne var ki birkaç hafta içinde Alman hücumu yavaşladığı ve Kızıl Ordu'nun savaşma kapasitesine yönelik yapılan değerlendirmelerin büyük ölçüde yanlış çıktığı alenen ortaya çıkmıştı. Böylece yılbaşından

106 Aly, s. 285'te alıntılanmıştır. 1942 Ocak'ında Wannsee Konferansı'nda sunulan rakamların büyük ölçüde 1941 Haziran ve Temmuz'undaki planlama bakış açılarını yansıttığı yönündeki makul öneri için bkz. s. 301–306.

107 Aly, s. 273, 328; Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 471.

bu yana hâkim olan Sovyetler Birliği'ne sürgün edilme yoluyla soykırıma uğratma çözümünün gerçekçi olmadığı kısa süre içinde anlaşıldı. "Yahudi Sorunu"na, "Doğu'da iskân" yoluyla çözüm üretmeye yönelik son umut Genel Valilik ve sonrasında Madagaskar planları boşa çıkınca süresiz olarak ertelendi. Fakat Yahudileri tehcir etme baskısı bu esnada azalmak şöyle dursun şiddetle artmıştı. Gittikçe artan sürgün baskısıyla bu yolun önündeki başa çıkılamaz engelleri ortada buluşturmak mümkün değildi. Bu esnada Sovyetler Birliği'nde Yahudilerin toplu katliamı hızla yayılmıştı. Almanya dahilinde Doğu'daki ağır savaş haberleri duyulurken Goebbels'in propagandası ile alevlenen Yahudi karşıtı kamuoyu çığırından çıkmaya başlamıştı.

Alman kentlerinin her köşesinde taciz ve zulmün kurbanı olan Yahudiler, Nazilerin tehlikeli propagandasıyla hain, provokatör ve bozguncu olarak lanse edildi. Rusya'ya "postalanması" ya da iyisi mi doğrudan öldürülmesi (böylesi tüyler ürpertici önerilerde bulunanlar vardı) gereken serseriler şeklinde yansıtıldı.[108] Goebbels huysuzluğu yerinde ve keyifsiz Hitler'e Ağustos ortasında Yahudilerin kimliğini gösteren nişan takmasını önerdi, Führer hemen onay verdi. 1 Eylül itibarıyla Yahudilerin tamamı "Sarı Yıldız" takmaya başladı. Almanya'da meskûn Yahudiler artık mimli bir azınlıktı; kendilerini farklı kılan işaretleri onlara zulmedenlerin görebileceği şekilde aşikârdı ve savunmasızlardı. Bu adımla birlikte Nazilerin tüm parti şubelerine Hitler'in 1939'da dile getirdiği, çıkacak bir savaşın Yahudilerin kıyametiyle sonuçlanacağı "kehaneti" dağıtıldı.[109]

Heydrich Ağustos'ta Almanya'da yaşayan Yahudileri sürgün etmeye yönelik teklifinde o kadar başarılı olamamıştı. Hitler Güvenlik Polisi'nin şefinin "savaş süresince tahliye" önerisini reddetmiş ama "büyük şehirlerin kısmî tahliyesine" müsaade vermişti.[110] Belki de hâlâ Yahudilerin Almanların elinde, sözde Yahudi hâkimiyetindeki Amerika'nın savaşa girişini savuşturabilecek "rehin" ya da "piyon" işlevi görebileceğini öne süren malum bakış açısının etkisi altındaydı. Führer'in Doğu'daki savaş sürerken Yahudileri gönderecek bir yer olmadığını düşünüyor olması daha muhtemeldi. Polonya'nın daha fazla Yahudi

108 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 318'de alıntılanmıştır.

109 Kershaw, *Hitler, 1936–1945*, s. 473–474 ve 45 numaralı görsel.

110 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 319.

barındıramayacağı biliniyordu. Fakat Yahudileri Sovyetler Birliği'ne sürgün etmek de mevcut durumda mümkün değildi. Elde bulunan tüm araçlar cephede lazımdı. Cephenin durumu şimdilik Alman Yahudilerini trenle Rusya'ya postalamaktan daha acildi. Dahası Hitler Yahudileri "beşinci kol" faaliyeti yürüten hainler olarak gördüğünden, "Yahudi-Bolşevik" düşmanla kıran kırana bir savaş verilirken bu insanları Sovyetlere sürmenin tehlikeli bir hareket olduğunu düşünüyor olmalıydı. Cephe hattının ardında Sovyet Yahudilerinin on binleri bulan sayılarla katledildiği bölgeler zaten Alman Yahudilerinin topluca göçünü kaldırabilecek gibi değildi. Yahudiler neticede bölgeye infaz edilmek için gönderilecekse mevcut katliam birlikleri her ne kadar Doğu Harekâtı'nın başlatılmasından beri takviye edilmiş olsa da çok daha genişletilmesi gerekecekti. Hitler kuvvetle muhtemel Güvenlik Polisi şefi Heydrich'e, "Yahudi Sorunu'nun nihai çözümünün" sırasının daha gelmediğini, önce savaşın aradan çıkarılması gerektiğini söylemişti.

Tüm bunlara karşın SS'nin ve Güvenlik Polisi'nin yüksek kademelerinde "ileride hayata geçirilecek nihai çözüm" çalışmaları sürdürüldü. Şimdiyse mesele sürgün edilenlerin akıbetiydi. "Bir şekilde yaşamalarına" izin mi verilecek yoksa "topyekûn imha" mı edileceklerdi?[111] Hitler Eylül ayının ortasında Alman Yahudilerinin sürgününe dair fikir değiştirdiğinde bu mesele aciliyet kazandı. Stalin'in yüz yıllardır Volga kıyısında meskûn olan Alman ırkına mensup yüz binlerce sivili acımasızca sürgün etmesi *Führer*'in izlediği politikada yüz seksen derece dönüş yapmasına yol açmış gibi görünüyor. Almanya dahilinde ve işgal altındaki bazı ülkelerde, özellikle de söz konusu dönemde Fransa'da Yahudilerin doğuya "tahliye edilmesi" baskısı artmıştı. Hitler'in Nazilerin birkaç önde gelen ismine öne sürdüğü Volga Almanlarının akıbetinin intikamının alınması argümanı Almanya'dan kapatılmış vaziyetteki sürgün yolunu açarak astlarını teskin etmiş oldu. Gelecek haftalarda soykırım sürecinin nihai aşamasını Hitler'in kuşkusuz bizzat aldığı bu karar başlattı.

"Nihai çözüm"ün esas manası, planlama ve uygulamaya geçirme süreçlerinde doğrudan müdahil olanlar için gelecek üç ay içinde netleşti. Bu kavram artık Yahudilerin eski Sovyet topraklarında iskân edilmeleri (bu gerçek dillendirilmese de en sonunda orada ölüp gideceklerdi) anlamına gelmiyordu. "Nihai çözüm" Avrupa'nın dört bir yanında

111 Aly, s. 338; Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 321–322.

meskûn Yahudilerin fizikî olarak ortadan kaldırılması demekti. Bu insanların Sovyetlere sürgün edilmesi ihtimali gitgide azaldığından imha eylemi daha yakın bölgelerde gerçekleştirilecekti. Katliam programının yürütüleceği yer olarak işgal altındaki Polonya'nın bazı kısımları düşünülmeye başlandı. 1941 sonbaharında azami gizliliğe tabi tutulan bu sırra sadece SS ve Güvenlik Polisi'nin idaresi vâkıftı. Sivil yetkililer henüz planlara dair bilgilendirilmemişti. Sonbahar boyunca süregelen müphemlik ve kargaşa hâli "nihai çözümün" hem etrafındaki sır perdesini hem de hâlâ tasarlama evresinde olduğu gerçeğini; son şeklini almasının an meselesi olduğunu yansıtıyordu. Hitler'in Eylül'de Alman Yahudilerinin tehcirini kabul etmesiyle tetiklenen, topyekûn soykırım istikametindeki adımların atılması hiç uzun sürmedi.

Yahudilerin nereye gideceği ve akıbetleri meselesi günbegün daha da sıkıştırıyordu. Himmler 18 Eylül'de "Warthegau'nun" şefi Arthur Greiser'e ertesi bahar daha da "doğuya" sürgün edilmelerinden evvel kış boyunca kendi bölgesindeki Łódź gettosunda 60.000 Yahudiyi yerleştirmek durumunda kalacağını bildirdi. Bu, Hitler'in Yahudilerin en kısa zamanda Almanya ve eski Çek topraklarından sürülmesi isteğinin gerçekleştirilebilmesi içindi.[112] Ancak bölge yetkilileri Łódź gettosunun hâlihazırda doluluktan patlayacak hâlde olduğu itirazında bulundu. Daha fazla Yahudi barındıramazdı. Himmler talebinde ısrarcı olsa da sayıyı azaltarak 20.000 Yahudi'ye (ve 5.000 Çingene'ye) indirdi. Zaten Łódź gettosunda çalışamayacak durumdaki Yahudilerin kapasiteyi zorladıklarından öldürülmesi önerisi Temmuz'da verilmişti.[113] Şimdiyse çok sayıda yeni tutsak bu bölgeye gönderiliyordu. Bunun karşılığında verilen taviz kuvvetle muhtemel Łódź'a Berlin'den gelen, işe yaramayan Yahudileri ortadan kaldırma müsaadesiydi. Greiser'e sürgün talimatı geldikten sonra birkaç hafta içinde bölgede imhaya uygun yer aramaya koyuldular. Aralık ayının ilk haftasında Yahudilerin Chełmno'da zehirli gazla boğularak öldürülmesine başlandı.[114]

Warthegau sürgün edilen Yahudilerin iskân edilmesi için belirlenen bölgelerin yalnızca bir tanesiydi. Heydrich Ekim'in başında

112 Longerich, *Ermordung*, s. 157.

113 Longerich, *Ermordung*, s. 74–75.

114 Ian Kershaw, "Improvised Genocide? The Emergence of the 'Final Solution' in the 'Warthegau'", *Transactions of the Royal Historical Society*, C. 6, 2 (1992), s. 62–71.

Warthegau'nun yanında özellikle Riga ve Minsk'ten bahsetti.[115] Viyana, Prag ve Berlin'den ilk sürgün trenleri 15 Ekim'de yola koyulduğunda sistematik toplu katliamın net bir planı yapılmamıştı.[116] Her ne kadar geniş çerçevede ifade etmiş olsa da kesinlikle Hitler'in isteği uyarınca hareket eden Himmler ile Heydrich'in mesajı, çanların Yahudiler için çalmaya başladığıydı.

Bu esnada Yahudilerin gönderildiği bölgelerin sorumluları uygun gördükleri şekilde hareket etmeli ve istedikleri radikal inisiyatifi almalıydı. Davete icabet edildi. Bölgesine Yahudi gönderilen Nazi idarecileri ellerindeki soruna çare olarak Ekim ve Kasım'da Nazi İmparatorluğu'nun farklı köşelerinde muazzam sayıda Yahudi katliamı gerçekleştirdi. Kowno ile Riga'ya sevk edilen Alman Yahudileri son durağa varır varmaz infaz edildi. Toplu infazlar Sovyetler Birliği sınırlarına da yayılmış durumdaydı artık. Wehrmacht, SS ve Dışişleri'nin dirsek temasıyla Ekim ayında Sırbistan'da yapılan partizan faaliyetlere karşılık 8.000 Yahudi infaz edildi. Sonbaharda Barbarossa'nın başlangıcından bu yana Genel Valilik sınırlarında bulunan Doğu Galiçya'da 30.000 civarında Yahudi öldürülmüştü. Zaten bu bölgede Haziran itibarıyla toplu infazlar gerçekleştiriliyordu.[117]

Artık zehirli gaz alternatif infaz yöntemi olarak kabul edilmeye başlanmıştı. Himmler kurşuna dizmekten "daha insani" addederek bu metodun kullanımını tasvip ediyordu. Heydrich Ekim'de gaz vagonunun yaygınlaştırması talimatını verdi. Bu araçların konuşlandırılması için Warthegau'da bir arazi aramaya başlamışlardı bile. Benzer bir yöntem Riga için de planlandı. Minsk'e gönderilen Yahudiler için de Mogilev'e sabit gaz odasının tasarlandığı görülüyor. Daha fazla Yahudi yükünden azat edilen Genel Valilik'te – önceki ay son verilen "ötenazi hareketinden" gazla zehirleme uzmanlarının müsait olduğu – Eylül ayında Bełżec toplama kampının ilk adımları atıldı. Kasım başında gaz odalarının inşası başladı. Hans Frank o an itibarıyla kendi bölgesinde çalışamayan Yahudilerin "Bug Nehri'nden karşıya" ölüme sürüleceğinin farkındaydı.[118]

115 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 329.

116 Sürgünün başladığı şehir için bkz. Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 375–377.

117 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 342–343, 346, 351.

118 Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 372.

Bu bölgesel katliamlar hâlâ sistematik, koordineli bir programın parçası olarak gerçekleştirilmemişti. İşgal bölgelerindeki sivil yetkililer merkezden gelen herhangi bir kapsamlı soykırım talimatının varlığının bilincinde değildi. Minsk'teki Nazi lideri Belarus Genel Komiseri Wilhelm Kube "yerli yabani sürülerden" ayrı tuttuğu "kültürel alanımızdan olan insanlar" olan Alman Yahudilerinin infazına karşı çıktı ve savaşta madalya almış, "Aryanlarla" evli ve kısmen Yahudi (*Mischlinge*) olanlara edilen muamelenin netleştirilmesini istedi. Ordunun vasıflı Yahudi işçilerin elde tutulması için sıkıştırdığı Reich Doğu Bölgesi Komiseri Hinrich Lohse Yahudilere yapılan muamelede karar aşamasında iktisadî hususların fark yaratıp yaratmadığını soruşturdu.[119] Lohse'ye üzerinden çok zaman geçmeden iktisadî durumun konuyla bir ilgisi olmadığı yanıtı verildi. Ekonomik açıdan ne gibi dezavantajlara yol açarsa açsın Yahudilerin kökü kazınacaktı.

Görünüşe bakılırsa Avrupalı Yahudilerin katledilmesine yönelik kritik karar alınmıştı. Karar evvelki ayda yani Kasım'da alınmış gibi görünüyordu.[120] Hem 1918'de Almanların "utanç verici" şekilde silah bırakması hem de 1923 yılının başarısızlıkla sonuçlanan "kahramanca" darbe teşebbüsünden dolayı, Nazi tarihinde Kasım ayı hayati öneme sahipti. Hitler'in felaketlerle dolu 1918 yılını ve Yahudilerin akıbetini devam etmekte olan savaşla bağlantılı kabul etmiş gibi görünüyor. Führer 5 Kasım günü öğle saatlerinde Himmler de hazır bulunduğu hâlde, "adamlarının en iyisi" cephede can verirken "suçluların" yaşamasına müsaade edemeyeceğini söyledi. "Bunu 1918'de gördük." dedi. Yahudilerin bahsini geçirmedi. Ancak aklından geçmemiş olması pek mümkün değil. Hitler o akşam Himmler gittikten sonra Yahudiler hakkında uzun uzun atıp tuttu. Savaşın sonunun onların yıkımını getireceği iddiasında bulundu. Alman Führer'i nutkunu şu sözlerle tamamladı: "Biz Yahudiler olmadan da yaşarız ama onlar bizsiz yaşayamaz. Avrupa bunu anlarsa hemen dayanışma ruhu doğacaktır. Yahudilerin şu an hayatta olmasının tek sebebi bu birlik hissini yok etmeleridir."[121] Hitler üç gün sonra Münih'te darbe

119 Christian Gerlach, "Die Wannsee-Konferenz, das Schicksal der deutschen Juden und Hitlers politische Grundsatzentscheidung, alle Juden Europas zu ermorden", *Werkstattgeschichte*, 18 (1997), s. 17; Longerich, *Politik der Vernichtung*, s. 464.

120 Husson kısa, öz ve kıymetli çalışmasında (s. 145–155'te) bu makul iddiayı ileri sürüyor.

121 *Adolf Hitler: Monologe*, s. 125–126, 130–131.

teşebbüsünün on sekizinci yıl dönümünde partinin darbe teşebbüsünde yaralanan üyelerine seslenişinde, Yahudileri savaşın azmettiricisi olmakla itham etti. Alman diktatörü ilhamını Yahudilerden alan küresel ittifakın Almanya'ya karşı muzaffer olamayacağını söyledi. Mevcut durumun 1918'de bitmeyen mücadelenin devamı olduğunu iddia etti. O dönemde Almanya haklı zaferinden mahrum bırakılmıştı. Almanya'yı mahrum edenin kim olduğu söylenmese de yeterince açıktı. Alman diktatörü "Ne var ki bu mahrumiyet sadece başlangıçtı. Oyunun ilk perdesiydi." beyanında bulundu. "İkinci ve son perdeler şimdi kaleme alınacak. O zaman elimizden alınana bu kez sahip çıkacağız."[122] Führer doğrudan değil imalı konuşuyordu. 1 Aralık'ı 2 Aralık'a bağlayan gece sahra karargâhında her zamanki maiyetine yaptığı yorum da üstü kapalıydı: "Can alan kendi canını tehlikeye atar. Onların başına gelen de bundan ibaret." Kastettiği Yahudilerdi.[123] Eyleme geçen ilk ölüm tesisi, mobil gaz odaları Chełmno'da bir hafta içinde menfur görevine başladı.

Artık durumu netleştirmenin zamanı gelmişti. Heydrich bu amaç doğrultusunda 29 Kasım'da Yahudi politikasının değişiminden en çok etkilenen sivil yönetimdekileri, birkaç eyalet yöneticisi ve SS temsilcilerini davet etmişti. Polonya Genel Valisi Hans Frank ve bölgesindeki SS şefi Friedrich-Wilhelm Krüger süratle davetli listesine eklense de esasen dahil edilmemiş olmaları sürgün edilen Alman Yahudilerinin gönderilmeyeceği Genel Valilik'in tartışmayla alakalı görülmediğini düşündürüyor. Buna mukabil katılımcılar söz konusu bölgedeki imha kamplarında milyonlarca Yahudinin zehirli gazla katledilmesine ilişkin detaylı programa dair bilgilendirilmeyecekti. Ulaşım uzmanının bulundurulmadığı bir toplantıda sürgün planları da tartışılmayacaktı. Aslında davetliler toplantının ne sebeple yapılacağından haberdar edilmedi.

Davetlilerin bazıları isabetli şekilde toplantının gündeminde Mischlinge'ye yapılan muamelenin olacağı tahmininde bulundu. Gündeme dair en kritik ipuçları gönderilen davetiyede yapılan kelime seçimiydi. Davetiye sözde Göring'ten 31 Temmuz'da Heydrich'e gelen talimatı yineleyerek başlıyor, ardından "olağanüstü kıymete sahip" bir mesele olarak "Yahudi Sorunu'nun kapsamlı olarak çözümü için düzenlemeye yönelik ve teknik hazırlıklara" dair "ilgili merkezî teşkilatlar arasında

122 Domarus, s. 1772–1773, 1781.

123 *Adolf Hitler: Monologe*, s. 148.

ortak görüşe varmanın" gereğinden bahsediyordu.[124] Bir başka deyişle Temmuz'da hâlihazırda ortaya konmuş "Yahudi Sorunu'nun kapsamlı olarak çözümü" kritik bir aşamaya girmişken, Heydrich'in otoritesi bir kez daha tereddüde mahal bırakmayacak şekilde tesis edilmeliydi. Güvenlik Polisi liderinin toplantısının 9 Aralık'ta yapılması planlanmıştı. Ancak Aralık ayının ilk günlerinde yaşanan kritik hadiseler araya girdi ve toplantı mecburen ertelendi.

5 Aralık'ta Sovyetlerin devasa, tahrip edici karşı taarruzu başladığında Alman hücumu dondurucu soğukta Moskova'dan çok uzak olmayan bir mevkide durma noktasına geldi. Yahudilerin topluca Sovyetler Birliği'ne sürgün edilmesini öngören herhangi bir tasavvurun yakın gelecekte hayata geçirilmesi artık mümkün değildi. Geçen yıl Nazilerin "Yahudi Sorunu"nu çözeceği umutlarının temelini teşkil etmiş sürgün planlarından vazgeçilmek durumunda kalındı. İki gün sonra ayın yedisinde Japonların Pearl Harbor'u bombardımana tutması Almanya'nın 11 Aralık'ta Amerika'ya savaş açmasını tetikledi ve savaşın bir dünya savaşına dönüştüğünü teyit etmiş oldu. Görüldüğü üzere Hitler bir gün sonra partisinin önde gelenlerine bu gelişmenin Yahudiler için ne anlama geleceğini anlattı. Alman diktatörü 30 Ocak 1939 tarihli "kehanetinde" bir dünya savaşı daha çıktığı takdirde Yahudilerin yok edileceğini taahhüt etmişti. Ardından vardığı korkunç sonucu şöyle dile getirdi: "Dünya savaşı artık kapıda. Bunun neticesinde Yahudiler mutlaka ortadan kaldırılmalı."[125]

Bu sıradan bir talimat değildi. Açık ve net bir karar da değildi. Ancak Führer yanlış anlaşılması mümkün olmayan bir işaret veriyordu. Hitler'in bu konuşmasına şahit olanlar Yahudilerin nasıl kökünün kazınacağına dair fikir edinememişlerdi. Buna rağmen kafaları şu konuda netti; Yahudiler zafer kazanıldıktan sonra değil savaş sürerken ortadan kaldırılacaktı. Hitler'i dinleyenler işgal bölgelerinde kritik mevkilerde görevli astlarına bu mesajı ileteceklerdi.

12 Aralık günü Hitler'i dinleyenlerin arasında Hans Frank da bulunuyordu. Frank dört gün sonra Genel Valilik bölgesine döndü ve duyduklarını astlarına aktardı. Hatta Führer'in bazı sözlerine, özellikle de "kehanet"e atıfta bulundu. Vali, Avrupalı Yahudiler sağ kurtulursa

124 Roseman, s. 56–60.

125 *Die Tagebücher von Joseph Goebbels*, II. kısım, C. 2, s. 498 (13.12.1941).

savaşın sadece kısmen başarılı olabileceğini ifade etti. Yahudiler yok olmalıydı. Frank Yahudilerin doğuya sürgün edilmesine dair müzakerelere başladığını söyledi ve Berlin'de bu konuya ilişkin yapılacak olan ve Aralık ayının başında yaşananlardan dolayı ertelenen büyük bir toplantıdan bahsetti, Heydrich'in toplantısını kastediyordu. Genel Vali "Her halükârda muazzam bir Yahudi göçü başlayacak." diyerek söze devam etti. Frank yöntemi belli olmasa da hedefi korkutucu bir şekilde yeterince net olan cinaî sonuçlara getirdi lafı. "Peki Yahudilere ne olacak?" diye sordu. "Doğu Bölgesi'ndeki köylere yerleştirilecekleri mi düşünüyorsunuz? Bize Berlin'de dediler ki: Niye sıkıntı yaratıyorsunuz? Bunlara Doğu Bölgesi'nde ya da Reich Komiserliği'nde de [Ukrayna'da] yapabilecek bir şeyimiz yok. Kendiniz ortadan kaldırın işte!... Yahudileri önümüze gelen yerde, nerede mümkünse orada imha etmeliyiz." Frank hâlâ Genel Valilik sınırlarındaki Yahudilerin doğuya sürgün edilmesini bekliyor olsa da kendisine sürgünün manası olmadığı söyleniyor ve kendi bölgesinde toplu katliamlarla işi halletmeye teşvik ediliyordu. Henüz bunun nasıl gerçekleştirileceğine dair fikirleri netleşmemişti. Frank bölgesinde – yarı Yahudiler dahi – üç buçuk milyon kadar Yahudi nüfusu bulunduğunu tahmin ediyordu. "Üç buçuk milyonunu da infaz edemeyiz. Zehirleyemeyiz. Ama bir şekilde bunların imhasıyla sonuçlanacak adımlar atmamız lazım." diye konuştu.[126] Frank bu esnada belli ki doğu topraklarından ziyade bizzat Genel Valilik topraklarında, birkaç imha kampına gaz odaları kurularak "Yahudi Sorunu'na nihai çözüm" bulma programından bihaberdi. Yahudilerin yakın gelecekte Sovyet topraklarına sürgün edilmesi ihtimali ekarte olunca gelecek haftalarda bu yeni imha stratejisi şekillenmeye başladı.

Heydrich'in ertelenen toplantısı 20 Ocak 1942'de Berlin eteklerinde güzel ve büyük bir göl olan Wannsee yakınlarında düzenlendi. Katılımcılar ertelenen toplantıya davet edilenlerden biraz farklıydı. Ancak bu isimler de benzer menfaatleri temsil ediyordu. Temmuz'da Göring'in Heydrich'e salahiyet verdiği belge imzalandıktan sonra köprünün altından çok sular akmıştı. Toplantının ilk davetiyelerin

126 *Diensttagebuch*, s. 457–458; Çev. Noakes ve Pridham, C. 3, s. 1126–1127; Browning, *The Origins of the Final Solution*, s. 408–409. Ayrıca bkz. Bogdan Musial, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement*, Wiesbaden, 1999, s. 218–220.

gönderilmesinin ardından büyük gelişmeler yaşanmıştı. Tertip ve teknik hazırlıkları yapılan tasarı, uygulamada ne kadar cinaî olacak olursa olsun artık "Yahudi Sorunu"na doğuda iskân yoluyla çözüm bulan sürgün planı değil, 11 milyon Avrupalı Yahudinin henüz belirlenmemiş yollar ve yöntemlerle katledileceği, yine de kıta bazında eş güdümlü hâle getirilmesi gereken tutarlı bir soykırım planıydı. Eichmann sonradan "malum, gereğinden fazla açık konuşma" kısmını çıkarmak üzere toplantının zabıtlarında tahrifat yaptı.[127] Fakat Heydrich'in katliam yöntemleri üzerine ayrıntıya girmemiş olması kuvvetle muhtemeldir. Kimsenin neye niyet edildiğine dair hiçbir şüphesi yoktu. Toplantıya Hans Frank'i temsil etmek için katılan, bölgesinin Genel Sekreteri Dr. Josef Bühler nakil ve personel gücü büyük sorun teşkil etmediğinden "nihai çözümün" – ekseriyetinin çalışamadığını söylediği – Genel Valilik'teki Yahudilerin ortadan kaldırılmasıyla başlamasını isterken yeni toplu katliam ihtimallerinin arttığının ve Sovyetler Birliği'ne diğerlerinden daha yakın olduğunun pekâlâ bilincindeydi.[128] Hans Frank sonbaharda Bełżec'in inşası tartışmalarından haberdar olduğundan bu ihtimallerin nelere yol açabileceğini az çok biliyor olsa gerek.[129] Heydrich'in detaylandırmasına gerek yoktu.

Wannsee Konferansı'ndan birkaç hafta sonra Genel Valilik'te 1942 Mart'ında Bełżec'in, ardından Sobibor ile Treblinka'nın gaz odalarındaki korkunç faaliyetlerin ilk adımı atılacaktı. Bu ölüm kamplarının en büyüğü olan Yukarı Silezya'daki Auschwitz-Birkenau'da da Mart ayında Yahudi infazları başlayacaktı. Ancak bahar ayları geldiğinde Yahudilerin Batı Avrupa'dan işgal altındaki Polonya'da kurulan ölüm kamplarına sürgünü aşamasına geçilecekti.[130] Wannsee Konferansı "nihai

127 Cesarani, s. 114. Eichmann ilerleyen yıllarda Kudüs'te yargılandığı esnada, konferansta "katliam, ortadan kaldırma ve imha etmekten" bahsedildiğini anımsadığını söyleyecekti (Longerich, *Ermordung*, s. 93). Toplantının kasten muğlak ifadelerle kayda geçilmiş olmasının en makûl yorumu için bkz. Roseman, s. 68–79.

128 Genel Valilik'in sivil idaresi tertip hazırlıklarındaki "nihai çözümü" çoktan öngörmüştü (Musial, s. 220–222).

129 Roseman, s. 77.

130 Bunu ancak 1942 Haziran'ında alınmış "nihai çözümü" uygulamaya yönelik kritik kararın sonucu kabul etmektense cinaî bir programın uzantısı olarak görmek çok daha makul (Bkz. Florent Brayard, *La "solution finale de la question juive": La technique, le temps et les catégories de la décision*, Paris, 2005, özellikle de s. 16–18, 30–38).

çözümün" ortaya çıkışında bir ara süreç teşkil ediyordu. Fakat 1942 Ocak'ındaki hazırlıklar hâlâ başlangıç aşamasındaysa bile bu tarihe gelindiğinde Avrupalı Yahudileri katletme kararı çoktan alınmıştı.

VI

SS'nin başı Heinrich Himmler "nihai çözümün mimarı" olarak tanınır.[131] Komutada kendisinin hemen ardından gelen, Güvenlik Polisi'nin şefi Reinhard Heydrich için de aynı şey söylenir.[132] Ne var ki nihai otorite sahibi bu iki isim de değildi. "Nihai çözüm" olarak ortaya çıkanın ardındaki akıl ne Himmler'in ne de Heydrich'indi. İnşaat benzetmesiyle devam etmek gerekirse bu ölüm saçan binanın mimarı Himmler, şantiyesinin ustabaşı da Heydrich olarak tarif edilebilir. Ancak projenin müteahhidi, tasarımın arkasındaki ilham kaynağı her iki komutana da yetki verendi. Bu kişi Hitler'di.

Karmaşık "imha politikası" salt Hitler'in iradesinin yansıması olarak indirgenemez tabii. "Yahudi Sorunu'na nihai çözüm" olarak zamanla soykırımın ortaya çıkması için yalnız SS'nin üst kademeleri değil Nazi rejiminin birçok teşkilatına ihtiyaç vardı. Bu suça iştirak eden çoktu. Hitler süreci en ince ayrıntılarına kadar tek başına yürütmedi. Führer'in tarzı değildi bu. Zaten bunu yapmak zorunda da değildi. Liderinin arzusu addettiklerini hayata geçirmek için elinden geleni ardına koymayan çok adamı vardı. Hitler'in radikalleşme sürecini ilerletmek üzere sürekli emir ve kararname yayınlamasına lüzum yoktu.

Yine de 1930'lu yıllardakiler dahil karar alma sürecinin tüm kritik dönemeçlerinde, mesela 1933 Nisan'ında yapılan boykotta, 1935 Eylül'ünde Nürnberg Yasaları'nın ilânında, 1938 Kasım'ında düzenlenen pogrom ve ardından yaşananlarda Hitler'in cevaz vermesi gerekiyordu. Bu durum savaş boyunca da devam etti. Tüm astları tarafından kabul gören, Yahudilere 1941 Eylül'ü itibarıyla "Sarı Yıldız" takma zorunluluğu getirilmesi gibi bir kararı sadece Führer alabilirdi. Aynı şey soykırım yönündeki baskıyı fiilen bir gecede muazzam ölçüde arttıran, Almanya dahilindeki Yahudilerin sürgün edilmesi kararı için de geçerliydi. Bu

131 Richard Breitman'ın çarpıcı eserinin adı *The Architect of Genocide: Himmler and the Final Solution*'dur [*Soykırımın Mimarı: Himmler ve Nihai Çözüm*].

132 Eberhard Jäckel, "From Barbarossa to Wannsee: The Role of Reinhard Heydrich" isimli basılmamış makalesini cömertçe benimle paylaştı.

insanların topyekûn yok edilmesi kararının Hitler'in onayı olmadan alındığını düşünmek mümkün değil.

Himmler, Heydrich ve "nihai çözüme" doğrudan müdahil olan tüm Naziler bu yolda Hitler'in istekleri doğrultusunda ya da yine onun onayıyla hareket ettikleri beyanında bulundu. İmha programı 1942 yazında dönüm noktasına yaklaşırken Himmler, "Doğuda işgal edilen bölgelerin Yahudilerden temizlendiğini" duyurdu. "Führer bu zor emri yerine getirme sorumluluğunu benim sırtıma yükledi." diye ekledi.[133] SS şefinin astlarına birçok kez "nihai çözümü" uygulayarak "Führer'in arzusunu" yerine getirdikleri söylendi ve bu komutanların bundan şüphesi yoktu.[134] Kuşkusuz haklılardı.

Hitler "arzusunu" Himmler'e dahi hususi olarak Avrupalı Yahudileri öldürme talimatı şeklinde kesin, dolambaçsız ifade etmemiş olabilir. Führer'in, Reichsführer-SS'e "nihai çözüm" işini tamamlamak üzere kapsamlı bir salahiyet vermesi kâfi gelirdi. Fakat sonbahardaki iki kritik aşamada da Hitler doğrudan müdahil olmuştu. İlki Eylül'de Alman Yahudilerini gönderecek bir yer olmadan sürgün etme kararıydı. Bu karardan dolayı birbiri ardına muhtelif bölgelerde gayriihtiyari soykırıma meyiller görüldü. Yaşananlar henüz bir program teşkil etmiyordu. Ancak istikamet belliydi ve ivme tırmanıyordu. İkinci aşama ise Aralık'ta Amerika'ya savaş ilan edilmesi ve uzun soluklu küresel çatışmanın başlamasıyla kapsamlı bir "nihai çözüm" bulunması yönünde verilen yeni talimattı. Yahudilerin daha aylar boyunca Sovyet topraklarına sürgün edilemeyeceği kesindi; hatta belki bu mümkün dahi olmayacaktı. Fakat "nihai çözüm" bekletilemezdi. Heydrich ertelenen Wannsee Konferansı'nı tekrar toplayana dek başka kritik kararlar verilmesine gerek yoktu. Artık iş tertip ve uygulamaya kalmıştı.

Tarihin Hitler'in herkesten daha çok sorumlu olduğu en korkunç savaşı tüyler ürpertici neticesine yaklaşırken Alman diktatörü bu mücadeleyi kendi maiyeti ve gelecek kuşaklara meşru göstermeye çalıştı. Bir kez daha "kehanetine" sığındı: "Yahudilere karşı alenen savaştım." diye konuştu. "Savaşın başlangıcında onları son kez uyardım." Her zamanki gibi "kehanetini" savaşın ilk günü dile getirdiğini söyleyerek yanlış tarih veriyordu. "Yahudileri hiç muallakta bırakmadım. Dünyayı bir kez

133 Berlin Evrak Merkezi, SS-HO, 933, Himmler'den Gottlob Berger'e, 28.07.1942.
134 Fleming,'s. 106–112.

daha savaşa sürüklerlerse bu sefer işin içinden sıyrılamayacaklarını Avrupa'nın içindeki parazitin sonunda kökünün kazınacağını söyledim." diyerek söze devam etti. Başardıklarından gurur duyuyordu. Alman diktatörü "Yahudi meselesine kökten çözüm buldum. Gelecek nesiller bize ebediyete kadar minnettar olacak." diye konuştu.[135]

Önceki bölümlerde incelenen tüm kritik kararlar içinde 1941'in yaz ve güz aylarında gelişen Yahudileri öldürme kararı, yerine alternatif bir karar alınma ihtimali en az olandır. Sovyetler Birliği işgali Alman idaresinin umduğu gibi gerçekleşseydi tarihte "nihai çözüm" olarak bilinen mefhum o şekli almayabilirdi. Her halükârda ölüm tarlaları ekseriyetle Polonya'da değil Sovyetler Birliği'nde görülürdü. Nazi rejimi iktidarını sürdürdükçe ve savaşa devam ettikçe Yahudiler öyle veya böyle buna maruz kalırdı. Sadece yöntem ve zamanlaması farklı olurdu.

Soykırım kararı yıllar öncesine dayanan, Nazizm'in kuşkusuz doğasında olan Yahudileri "ortadan kaldırma" hedefinden kaynaklanıyordu. Hitler 1919 yılından beri bu hedeften gözünü ayırmamıştı. Başlarda niyet Yahudilerin fiziki olarak yok edilmesi değildi. Ancak böylesi bir maksat zamanla hasıl olmuş ve benimsenmiş olabilirdi. Bu, "ortadan kaldırma" hedefinin bu bakımdan soykırım öncesi bir adımı niteliğindeydi. Soykırımla sonuçlanan doğal süreci engelleyebilecek tek şey Almanya Yahudilerinin savaş başlamadan evvel – Nazi bakış açısından – "başarıyla" sürgün edilmesiydi. Ancak o zaman dahi Nazi idaresinin fetihle yayılma hedefi kaçınılmaz bir şekilde muazzam sayıda Yahudinin Nazi İmparatorluğu'nun pençesine düşmesiyle sonuçlanacaktı; fiiliyatta yaşanan da bu olmuştu. Ekseriyeti kasten köle işçi olarak çalıştırılma, yetersiz beslenme ve hastalıklardan hayatını kaybetmesiyle soykırımın kurbanı olsa da Holokost gerçekleşmeden bu Yahudilerin "ortadan kaldırılması" mümkün değildi. Sadece savaşın engellenmesi (yatıştırma politikasıyla ekarte edilmişti), Hitler'in içeriden devrilmesi (Alman seçkinlerinde bunu yapacak irade yoktu) ya da Hitler Almanyası'nın savaşın başlarında hızla mağlup edilmesi (askerî bakımdan

135 *Hitlers politisches Testament: Die Bormann Diktate von Februar und April 1945*, Hamburg, 1981, s. 69–70. Hitler'in kayda geçen bu son monologu günümüze kuşkulu bir şekilde ulaşmıştır (bkz. Kershaw, *Hitler*, 1936–1945, s. 1024–1025, 121. not). Aksi mümkün olmakla beraber bu yorumlar Hitler'in sahici ifadeleri olduğu izlenimini veriyor.

imkânı yoktu) böylesi bir neticenin önünü alabilirdi. Aksi hâlde sadece, hazırlıklarını daha iyi yapmış Sovyet savunmasının Alman istilasını püskürtüp Nazileri barış anlaşmasına zorlaması, belki de Hitler'in devrilmesiyle Yahudilerin bu korkunç akıbetin kurbanı olması engellenebilirdi. Stalin'in vurdumduymazlığı da bu ihtimali saf dışı bırakıyordu.

Almanya'nın taarruzu Avrupa'nın bir nesilde ikinci kez savaşa sürüklenmesinin esas sebebiydi. Bu aynı zamanda 1940 yazında dünyanın iki ucundaki savaşları 1941 Aralık'ı itibarıyla tek bir dünya savaşına dönüştüren takip ettiğimiz olay örgüsünün vuku bulmasını da tetiklemişti. Bu taarruzun ardında Adolf Hitler'de tecessüm eden ideolojik bir "vazife" bulunuyordu. Bu "vazifenin" doğasında ise Yahudilerin "ortadan kaldırılması" Böylelikle Nazilerin Yahudilere karşı açtığı savaş, tarihin en büyük kıyımı İkinci Dünya Savaşı'nın asli unsurlarından biriydi ve bu harpten bağımsız düşünülemezdi.

Sonsöz

Her şey çok farklı sonuçlanabilirdi. İngiliz hükümeti 1940 Mayıs'ında Hitler ile müzakere masasına oturmayı seçebilirdi. Alman idaresi taarruz gücünü Sovyetler Birliği yerine Akdeniz ve Kuzey Afrika'ya odaklayabilirdi. Japonya kendisini yıpratacak Çin keşmekeşinden kendisini azat edebilir ve riskli, güney istikametinde yayılma macerasına atılmamaya karar verebilirdi. Mussolini ülkesini savaşa sokma kararı almadan önce bu riske değer mi diye bekleyebilir ve her halükârda Yunanistan felaketinden kaçınabilirdi. Roosevelt infiratçıların safına katılabilir, İngiltere'ye yardım etmenin ve savaşa doğrudan müdahil olmanın eşiğine gelmenin siyasî risklerini almayabilirdi. Stalin kendisine iletilen sayısız uyarıya kulak vererek ülkesini Alman taarruzuna karşılık verebilmesi için daha iyi hazırlayabilirdi. Japonlar Alman tarafı batıdan ilerlemeye devam ederken Sovyetler Birliği'ne doğudan saldırabilirdi. Hitler nasıl mağlup edeceğini bilmediği Amerika'ya savaş açmaktan imtina edebilirdi.

Kâğıt üzerinde bunların gerçekleşmesi mümkündü. Bu seçeneklerin herhangi biri tarihin akışını değiştirebilirdi. Bunlar temelinde bir sürü farazi "ya şu olsaydı" şeklinde senaryolar yazılıp çizilebilir ancak bu zararsız olmakla beraber manasız bir şekilde dikkati neyin yaşandığı ve neden yaşandığı sorularından uzaklaştıracaktır. Zira önceki bölümlerin her birinde alternatif seçeneklerin neden ekarte edildiği görülüyor.

Tatbiki diğerlerine nazaran daha mümkün önerilerden biri İngiltere'nin 1940 baharında barış müzakereleri için yoklama yapmasıydı. Söz konusu dönemde yaşanan Fransa'daki askerî felaket, İngiliz müesses nizamındaki, hatta hükumetin tam merkezinde bulunan Dışişleri

Bakanı Lord Halifax dahil bazı isimlerin böylesi bir neticeyi göz önünde bulundurmaya açıkça hazır olması ve yeni Başbakan Winston Churchill'in o esnada nispeten zayıf bir mevkide bulunması gibi etkenler hesaba katıldığında barış müzakeresi ihtimali hemen reddedilemezdi. Fakat Savaş Kabinesi'nde üç gün süren tartışmalar sonucunda ulaşılan kesinlikle savaşa devam etme kararı, Churchill'in öncülük etmesine rağmen Halifax dahil tüm üyelerin ortak kararı olarak üzerinde uzlaşılan, makul bir iddia temelinde alındı.

Yelpazenin diğer ucunda bulunan Hitler'in Sovyetler Birliği'ne saldırmayı seçmesi ve Japonların Güneydoğu Asya istikametinde yayılma kararı karşısına çıkarılabilecek bir alternatifin kabul edilme, hatta göz önünde bulundurulma şansı asgariydi.

Hitler neredeyse yirmi yıl boyunca Sovyetler Birliği'ne karşı verilecek savaşı Almanya'nın bekası için hayati görmüştü. Bu savaş Führer'in savaşıydı. Hitler bu kritik hesaplaşmaya İngiltere'nin yardımı ya da en azından müsamahasıyla girişmek istiyordu. İngiltere 1940'ta silah bıraksaydı Sovyetlere yapılacak taarruz kuşkusuz bu şartlar altında gerçekleşecekti. Fakat Alman diktatörü İngiltere'nin savaşa devam edeceğini hesaba katmak zorunda kalacaktı. Bu Hitler'in yakın gelecekte doğudaki savaşa dair kararlılığını azaltmak şöyle dursun daha da arttırdı. 1940-1941 döneminde Hitler'in ideolojik takıntısı askerî ve stratejik etkenleri bir araya getirerek işgal kararı almasıyla sonuçlandı. Alman diktatörü yıllardır zamanın Almanya'nın aleyhine işlediğini gerekçe olarak öne sürerek vakit kaybetmeden yayılmak zorunda olduklarını iddia etmişti. Artık bu iddiada sertçe ısrarcı olabilirdi. Hitler Amerika'nın silah ve kaynaklarının 1942 itibarıyla durumu İngiltere'nin lehine çevireceğinin farkındaydı. Hâlâ bununla baş etme imkânı yoktu. Bu esnada Orta ve Doğu Avrupa'da yükselen Alman hâkimiyetine karşı Sovyetlerin tehlike oluşturacağını görüyordu (1940 Kasım'ında Molotov'un Berlin'i ziyaretinde duyduklarıyla bundan emin olmuştu).

Alman komutasının Kuzey Afrika ile Akdeniz'e öncelik verilmesi isteği Hitler'in yanında hiç kâr etmedi. Nazi rejiminin doğası göz önünde bulundurulduğunda bizzat Hitler'in yeğlediği stratejiye karşı çıkan bu önermelere dayanan bir alternatifin seçilme imkânı yoktu. Alman diktatörünün bakış açısından bakıldığında Führer ideolojik bakımdan arzuladığı Sovyetler Birliği'ni hedef alma ve yok etme kararına

stratejik bakımdan mecbur bırakılmıştı. Hitler, Stalin savunmasını kuvvetlendirmeden ve Amerikalılar savaşa dahil olmadan evvel doğuda zafer kazanmak zorundaydı. İngiltere'yi teslim olmaya zorlayacağı, Amerikalıları savaşın dışında tutacağı ve Orta Avrupa ile Balkanlar'da hâkimiyet üzerine Sovyetlerin Almanya'ya kafa tutacak hâli kalmayacağından savaşta topyekûn zafer kazanmanın yolu Sovyetler Birliği'ne karşı süratle muzaffer olmasından geçiyordu.

Japonya'nın güney istikametinde yayılma kararı da bunun gibi katiydi ve Çin'deki savaş da bir o kadar sabitti. Japonların çerçevesinden bakıldığında uygulanması mümkün bir alternatif yoktu. Çin bataklığı Japonya'nın milli onuru küçük düşmeden geri çekilmesine müsaade etmiyordu. Amerikalılar Çin meselesinde inat ettikçe bu açmaz o kadar içinden çıkılmaz bir hâl aldı. Aynı zamanda Japonya'nın seçkin zümresinin tüm kademelerinde, özellikle de kara ve deniz kuvvetlerinde Doğu Asya'da uzun soluklu bir hâkimiyetin kalıcı temelini tesis etmek üzere geniş bir kontrol alanı olan büyük güç statüsünü sağlamlaştırmak için yayılmaya kararlılık vardı. Rızası üretilen Japon kamuoyu bunu yüksek perdeden dile getirilen fikir birliği ile destekliyordu. Bu kararlılıktan geri adım atılması da mümkün değildi. Büyük bir risk alınıyordu. Güneydoğu Asya'ya yayılma politikası kuşkusuz Pasifik'te sadece İngiltere ile değil fakat daha mühimi Amerika ile çatışmaya yol açacaktı. Japonların hammaddede, özellikle de petrolde azami ölçüde Amerika'ya bağımlı olması riski ziyadesiyle arttırıyordu. Ancak Amerikan petrolünü ikame etmek üzere Hollanda Doğu Hint Adaları'ndan kaynak elde edilmezse büyük güç olmak için zaruri addedilen otarsi elde edilemezdi. Japonya o hâlde tehlike arz eden bir şekilde hep Amerika'ya tâbi kalacaktı. Bu yüzden Avrupa'da Almanya'nın Fransa karşısındaki zaferini müteakip yaşanan kargaşa büyük fırsatı altın tepside sununca gücü elinde bulunduran seçkin sınıfın hiçbir unsuru buna itiraz etmedi. Japon hükümeti müşterek olarak tüm risklerine karşın güney istikametinde emperyalist yayılmayı tercih etti.

Almanların Sovyetler Birliği'ne taarruzunun ardından kısa süreliğine bir alternatif zuhur etti. Bu alternatif eski düşman Ruslara karşı kuzey istikametinde yayılmaydı. Alternatif strateji takip edilse dahi güneye doğru yayılma siyaseti yalnızca kısa bir süreliğine ertelenecekti. Kuzeye saldırı stratejisinin kazandıracağı faydalardan emin olunamayacak

kadar erken bir dönemde olunduğu düşünüldüğünden reddedilince hem karacıların hem de donanmanın etkin unsurlarının yeğlediği güney istikametinde yayılma siyaseti yeniden tasdik edilmiş oldu. Buna mukabil Amerika'yla çatışma da kaçınılmaz hâle geldi. Japon yönetiminin böylesi bir çatışmanın kısa sürede zaferle sonuçlanmaması hâlinde kuvvetle muhtemel milli felaketle sonuçlanacağını bilmesine rağmen, prestij namına, ne güneye yayılmaktan ne de Çin'deki savaştan geri adım atılması mümkündü. Yalnız Pearl Harbor değil Hiroşima ve Nagasaki'ye giden yolun taşları döşenmeye başlıyordu.

Hem Almanya hem de Japonya'nın üstlenmeye hazır olduğu muazzam riskler en nihayetinde kaynağını her iki ülkenin gücü elinde bulunduran zümreleri arasında imparatorluk elde etmek ve üzerlerindeki "varlıksız" millet etiketini ortadan kaldırmak için yayılmak zorunda oldukları anlayışından alıyordu. İngiltere'nin emperyalist tahakkümü ve – resmen bir imparatorluk olmasa da – Amerika'nın uluslararası gücü büyük zorluk teşkil ediyordu. Zamanla "varlıksız" milletlerin yalnız aleyhine işleyebilecek giderek büyüyen iktisadî eşitsizliklerin, özellikle de Amerika'nın gelişmekte olan maddi kuvvetinin acilen üzerine eğilme ihtiyacı, milli kuvvetin esaslarından biri olarak hâkimiyet mücadelesinin geciktirilemeyeceği anlamına geliyordu. Almanya ve Japonya'nın iktidar zümrelerinde kabul gören, milli bekayı dahi tehlikeye sokan böylesi üst düzey riskleri göze almasının esas mantığı buydu. Amerikalı uzmanların teşhis ettiği üzere Almanya'nın Avrasya kıtasında ve Japonya'nın Güneydoğu Asya'da iktisadî tahakküm kurması, Amerika'nın bir dünya gücü olarak mevkiini zedelerdi. Berlin ile Tokyo'nun teşebbüs ettiği tam da buydu. Alman ve Japon yönetimleri bu kumarı oynamak zorunda olduklarını düşünüyordu.

Her ne kadar Berlin ve Tokyo kadar görkemli vizyona sahip olmasa da benzer şekilde Mussolini'nin heveslerinin altında yatan da imparatorluk rüyasıydı. Duce de İtalya'nın seçkinlerinde yaygın olan kanaate göre "varlıksız" bir millet olmanın zafiyetinden kaynaklanan dezavantajların üstesinden gelmeye kararlıydı. 1940'ta alınan mukadder kararları şekillendiren bu zorunluluktu. 1940 yazında Almanya nihai zaferin eşiğinde gibi görünürken İtalya'nın idaresini elinde bulunduran (Kral dahil) zümre son demlerde tereddüde düşmesine rağmen Mussolini'nin mütearrızlığı bu isimleri ikna etmişti. İtalya'nın yeterli donanıma sahip

olmadığı bir savaşa dahil olmanın riskleri karşısında savaşa katılmanın avantajları ağır basmış gibi görünüyordu.

Yunanistan'a saldırmaya yönelik vahim kararda ise seçkin zümre bölünmüş durumdaydı. Komuta kademesi potansiyel risklerin bilincinde olduğundan bunu ihtiyatla karşılıyordu. Ancak muhalefetin sesi çıkmıyordu. Muhalifler şevkle yaklaşmasa da Mussolini en azından sorun çıkarmayacaklarını garanti kabul edebilirdi. Dışişleri Bakanı Ciano'nun dolduruşuna gelen Duce Balkanlarda, özellikle de Yunanistan'da İtalyan *imperium*'unu yaratma fırsatı görürken aynı zamanda Hitler'e Alman diktatörünün peşine takılmaya mecbur olmadığını belli ediyordu. Burada da prestij unsuru yaşanan faciada rol oynadı. Ancak Yunanistan'ı işgal kararı adeta geliyorum diyordu. Bunu en nihayetinde önceden şekillendiren İtalyanların uzun süredir sahip olduğu, Mussolini'de tecessüm eden "varlıklı" milletlere katılma ve emperyalist "küresel güç" olma hevesiydi.

Stalin'in seçeneklerini daraltan kendisinin şaşırtıcı bir şekilde Almanların niyetini isabetli olarak değerlendirmemesiydi. Stalin'in Sovyet rejimi dahilindeki su götürmez liderliği göz önünde bulundurulduğunda kendisinin yanlış hesapları Hitler ile Mussolini'nin durumunda olduğu gibi külliyen bir sisteme aitti. Sovyet lideri iktidarının en başından bu yana var olan paranoyak kuşkuları yüzünden gelen sağlıklı istihbarata itimat etmedi, inanmadı ve tam aksine – kendi değerlendirmesini desteklediğinden – Almanların kasten yaydığı dezenformasyona inandı. Stalin, rejime nüfuz etmiş korku ve şüphe iklimi altında, Almanların başarılı dezenformasyon kampanyasının teşvik ettiği, Batılı demokrasilerin Almanya ile Sovyetler arasında savaş çıkarmakta çıkarı bulunduğu yönünde genel ideolojik önyargıların kurbanı olan, istihbaratı inceleme işinin başındaki isimlerin tahrifata uğramış değerlendirmelerine maruz kaldı. Sovyet lideri Almanların yeni "Brest-Litovsk" addedilebilecek kadar ağır talepler içeren bir ültimatom vermeden önce taarruza geçmeyeceğine inanmıştı. Birkaç yıl evvel kendi acımasız tasfiye programıyla derinden, boş yere zayıflatılmış Kızıl Ordu'yu yeniden inşa etme sürecini tamamlayabilecek zamanı kazanabileceğine emindi. Bunlar tüm uyarıları görmezden gelmesine ve günbegün daha da endişelenen askerî danışmanlarını paylamasına yol açarak felaketle sonuçlandı. Bu danışmanlar savaş sonrasında kendilerini savunmak için

kaleme aldıkları metinlerde, Almanları tahrik etme riskine ve çılgın silahlanma programı hâlâ tamamlanmamış olmasına rağmen Stalin'in Sovyet savunmalarını herhangi bir işgale mukavemet etmeye hazır hâle getirebileceğinden emin olduklarını ifade ediyorlar. Gelgelelim Stalin'in itimat ettiği Sovyet komutasının stratejik düşüncesi de noksandı. Sovyet savunmalarının hudutta değil de daha derine uzanan düzenlerle konuşlandırılmasıyla cephe hattında bulunan kuvvetler Almanların ani taarruzunda hızla tarumar olmaktan kaçınmış olur ve planlı karşı taarruzlar için zemin hazırlanabilirdi. Wehrmacht'ın Sovyet cephesini yarıp geçmesinin de böylece önüne geçilebilirdi. Ancak askerî strateji uzun süredir saldırının en iyi savunma şekli olduğu prensibine dayanıyordu. Bununla beraber Stalin kendi muhakemesinden felaketle sonuçlanacak kadar emin olmasa Sovyetler Birliği'nde 22 Haziran 1941'de yaşanan facia vuku bulmazdı.

Roosevelt'in kararları da fiiliyatta olduğundan çok kâğıt üzerinde seçeneklere açık gibi görünüyor. Almanların ve Japonların mütearrızlığı günbegün artan bir şekilde dünya barışını ve de Amerikan menfaatlerini tehdit ederken Başkan'ın başlarda dış siyasette infiratçılığa meyli, 1930'ların sonlarına doğru hızla etkisini yitirmeye başlamıştı. Başkan ülkedeki ve ayrıca Kongre'de daha kritik durumdaki infiratçı hissiyatı hesaba katmak zorundaydı. İnfiratçı azınlık gürültülü, kulak tırmalayan itirazlarını dile getirmeye devam etti. Ancak Roosevelt yönetiminde bunun bir karşılığı yoktu. Başkan'ın bazısı mütearrız bazıları ise nispeten ihtiyatlı danışmanları acilen silahlanma ve Amerikan savunmalarını kuvvetlendirme ihtiyacında hemfikirdi. Kısa süre içinde yine Amerika'nın kendi menfaatleri gereğince İngilizlerin savaş gayretlerini desteklemesi ve Japonların Uzak Doğu'daki taarruzlarına karşı katiyen karşı durmasının elzem olduğunda da kapsamlı bir fikir birliği sağlandı. Destroyer anlaşması, Ödünç Verme-Kiralama Programı, Atlantik Sözleşmesi, Atlantik'teki "fiilî savaş" ve Cordell Hull'un Japonya'da ültimatom olarak yorumlanan, üzerinde taviz vermediği "On Madde"si üzerinde uzlaşılmış bu varsayımların, politikalarının esası bakımından en muhtemel doğal neticesiydi. 1941 sonbaharı itibarıyla varılabilecek en muhtemel sonuç, gerek resmen ilân edilerek gerekse fiilî durumun devamıyla yakın gelecekte hem Japonya hem de Almanya'yla savaş hâlinde olunacağıydı.

Japonya Roosevelt'in savaş ilânını Kongre'de oylamaya taşıma riskini alma ihtiyacını ortadan kaldırdığından, Washington'un hâlâ öncelikli tehdit addettiği Almanya ile doğrudan bir çatışma kuvvetle muhtemel uzun süre ertelenemeyecekti. Hitler'in hızla Amerika'ya savaş ilân etmesi de izlenecek siyasi taktiklere dair kararını Roosevelt'in elinden aldı. Bu gelişigüzel alınmış manasız bir karar olarak yorumlanıyordu ancak Hitler'in bakış açısından gayet mantıklıydı. Amerika epeydir Hitler'in gözünde Almanya'nın bir ara karşı karşıya gelmek zorunda kalacağı bir düşmandı. 1941 güzünde Führer'in karar verebileceği tek husus çatışmayı ne zaman başlatacağıydı. Pearl Harbor Hitler'e mükemmel bir imkân sağlamış gibi görünüyordu. Görünürde yenilmez bir ülkeyle yeni, daha sağlam bir ittifak kurulması, Alman diktatörüne kaçınılmaz olanı vaktinden evvel kabullenip hâlihazırda Pasifik'te meşgul olan Amerika'nın Atlantik'te de durumu aleyhine çevirmek üzere savaş açma fırsatı sundu.

Hitler son birkaç ay içinde Yahudilerin Avrupa'daki mevcudiyetini ortadan kaldıracak "nihai çözüm" için astlarını vazifelendirmişti. Savaş yayıldıkça ve Almanların yakında zafer kazanma ihtimali kalmamışken bu "nihai" çözüm günbegün daha da soykırıma meyleden ve şiddeti artan Nazi mezaliminin olağan neticesi olarak ortaya çıktı. Nazilerin en çok Hitler'in şevkle benimsediği, Alman milletini "arındırmak" adına Yahudileri "ortadan kaldırma" ve Avrupa'da, ari ırka dayanan, Yahudi-Hıristiyan inanışı temelli değer ve inançların asırlardır süren hâkimiyetini alaşağı edecek "yeni bir nizamın" yolunu açmaya yönelik ideolojik saplantısı Yahudilerin yaşadığı felaketin kökenini teşkil ediyordu. 1941 yılı itibarıyla sadece bu katliamın yöntemlerine ve nerede yapılacağına karar verebilirdi. Alman diktatörünün önündeki seçenekler daralarak sadece soykırımın teknikleri ve tertip edilmesine ilişkin alternatifler kalmıştı.

Dünyayı değiştiren bu kararlar önceden tayin edilmiş ya da kesin değildi. Fakat kendilerini üreten siyasi sistemlerin çeşidini yansıtıyorlardı.

En dinamik ama aynı zamanda en feci kararları alan faşist tarzdaki otoriter sistemlerdi. Hem Almanya hem de İtalya'da, karar mekanizmasının her şeye kadir liderlerin elinde bulunduğu ziyadesiyle şahsileştirilmiş rejimler kurulmuştu. Bu rejimler gücü elinde bulunduran seçkin zümrenin tüm kesimlerinin desteği ya da en azından itaatine

dayanıyordu. Zehrini aralıksız akıtan propagandayla rızası imal ve manipüle edilen kitlelerin sandıkta verdiği onay ve muhalif görüşlerin acımasızca bastırılması bu yönetimlerin egemenliklerini destekliyordu. Yine bu sistemlerde liderler kendilerine verilen tavsiyeyi dinleyip dinlememe yönünde karar verebilirdi. Ancak liderliğin imtiyazı addedilen, tek başına karar alma hakkı lidere aitti. Devlet idaresi bakımından bu fevkalade bir özgürlük düzeyiydi fakat mevcut feci hata potansiyeli bulunan bir o kadar fevkalade riski barındırıyordu.

Hitler'in hareket serbestisi 1933'te iktidarı ele almasından sonra günbegün devletin kurumsal kısıtlamalarından kurtulmuştu. Savaş patlak verdiğinde Alman lideri sınırsız yetkiye sahipti. Kolektif hükümet yapısından arta kalanların dahi üstü çizildi. Reich Kabinesi toplantılarına son verdi. Silahlı kuvvetler doğrudan Hitler'in kontrolündeydi. Rejimin tüm hayati teşkilatları, en önemlisi de baskı aygıtları Führer'e sadık olanların elindeydi. Almanya'da seçkin zümrenin Hitlerci dünya görüşünü bütünüyle benimsemeyen kesimleri dahi, yayılmacılık, fetihler ve Doğu Avrupa halkları başta olmak üzere bölgedeki mevcut milletlere vahşice diz çöktürülmesi pahasına, Almanya'nın Avrupa kıtasındaki hâkimiyetinin kurulması gibi taraflarını destekliyordu. Bu isimler Hitler'in zaferlerini, en başta 1940'ta Fransa'ya karşı kazandığı inanılmaz galibiyeti paylaşmıştı. Seçkinler ne gibi şahsi kuşkuları olursa olsun bu büyük kumarın doğal olarak Sovyetler Birliği ve ardından Amerika'ya karşı savaşa kadar uzanmasına karşı çıkacak durumda değillerdi.

Mussolini'nin içerideki mevkii doğal olarak Hitler'inki kadar kuvvetli olamazdı. Duce devlet başkanı değildi ve silahlı kuvvetler kendisine değil Kral'a bağlıydı (1943'te bunun ne kadar kritik olduğu anlaşılacaktı). Yine de şahsi hâkimiyetine kimse kafa tutamazdı. Devletin tüm kritik bakanlıkları Mussolini'nin kontrolündeydi. Parti kendisine sadıktı ve Duce kültünün esas mecrasıydı. Bu durum Almanya'daki Führer kültüne benzer şekilde şahsi üstünlüğünü kurmasını sağlayarak kendisinin keyfi karar alma serbestisi Faşist sisteme katı olarak dahil edilmişti. Mussolini'nin savaşa girme, ardından tamamen hazırlıksız bir hâlde Yunanistan'ı işgal etme gibi kritik kararları, Hitler'in kendi milletine muazzam acılar çektiren ve kan döktüren kararları kadar feciydi. Bunlar tek bir muktedir şahsın özgür iradesiyle aldığı, aynı zamanda tüm sistemi etkileyecek, geliyorum diyen felaketlerdi.

Japon sistemi İtalyan Faşizmi ve Alman Nasyonal Sosyalizmi ile epey benzerlik taşıyordu. Ancak önemli farklılıkları da vardı. Japon rejiminde tek bir şahsın keyfi karar alabilmesi mümkün değildi. Aslında incelenen altı sistemin içinde Japonya pek çok bakımdan açık şekilde en müşterek yönetim biçimiydi. İmparatorun sembolikten öte kıymeti vardı ancak kararlarını ülkesine dayatacak bir diktatör ya da sahici bir kral gibi gücü yoktu. Zaten kendisi böylesi bir teşebbüste de bulunmadı. İmparator Hirohito hükümetinin aldığı kararları bazen müteredditve korkar vaziyette destekledi. Japon imparatoru hükümetiyle ya da daha önemlisi ordusuyla karşı karşıya gelerek değil rejim mutabakatının nihai mecrası gibi görünerek ayakta duruyordu. Aslında sistemin yumuşak karnı tam da ordunun mevkiiydi. Anayasal olarak sivil hükümete değil sadece imparatora bağlı olan silahlı kuvvetler milli siyaseti şekillendirecek kadar büyük bir özerkliğe sahipti. Orduyla zıt düşen bakanlar kısa sürede koltuğundan olur ya da suikasta kurban giderdi. Hâliyle Başbakan ekseriyetle kara ve deniz kuvvetlerindeki mütehakkim güçlerin isteği üzere hareket etmek durumundaydı. Japon sistemine özgü olarak silahlı kuvvetlerin sözü geçen zümresi büyük ölçüde subay takımının orta kademesinde merkezlenmiş hiziplerden yukarı doğru sızarak iletilen görüşlerinden etkileniyordu.

Hakikatte ise astlardan gelen baskı yayılmacılık, fetih ve sömürgecilik temelli büyük güç olma serüveninin sabit ideolojik etkenlerin çerçevesinde kaynaklanıyordu. Bu hedeflere ulaştıracak strateji ve taktiklere dair hararetli tartışmalar çıkabilirdi. Bizzat hedefler ise müzakere konusu değildi. Böylelikle müşterek hükümet şekli yine kati neticelere bağlıydı. Almanya ve İtalya'nın durumunda olduğu gibi milli itibar kritik kararların alınmasında haddinden fazla büyük bir rol oynadı. İtibarın yitirilmesine yol açacağı düşünülen herhangi bir önerinin oybirliğiyle reddedileceği kesindi. Buna mukabil en nihayetinde Japonya'da müşterek karar alma mekanizması Almanya ile İtalya'nın şahsa dayanan yapısına benzer işliyordu. Bu rejimin tabiatında esas ideolojik hedefleri zayıflatması ve milli kuvveti değil zafiyeti reklam edecek, küçük düşürücü bir taviz olduğu düşünülen şekilde geri adım atmaktansa büyük riskli kumara temayül vardı.

Stalin'in kumarı ise başkaydı. Hitler'in 1941'de taarruza geçmeyeceğine kanaat getirmişti. Sovyet liderinin vahim bir şekilde muhakeme

hatasına düşmesi kendisinin yönetim sistemini yansıtıyordu. Hitler Almanyası'nda olduğu gibi Stalin idaresindeki Sovyetlerde de yöneticinin şahsı sistemin etkin unsurlarından biri hâline gelmişti. *Büyük Terör* programı ve tasfiyeler bürokrasinin istikrarını ve silahlı kuvvetlerin verimliliğini sarsmıştı. Almanya'da görüldüğü üzere istişare ile yürüyen devlet kurumları Sovyet Rusya'da yıpranalı epey zaman oluyordu. Bu kurumların en önemlisi Politbüro son birkaç yıldır gittikçe daha da az sıklıkla bir araya gelir oldu. Politbüro toplandığında da Stalin'in şahsi gücünün bir aracı olmaktan öteye geçemiyordu. Korku, sindirme, yalakalık ve dalkavukluk rejimin en tepesinde dahi öne çıkıyordu. Stalin'in değerlendirmelerine karşı çıkmanın mümkün olmadığı anlamına geliyordu bu. Burada da yönetimi elinde bulunduran şahıs karar alma mekanizmasında otoriter sistemlerde dahi nadir görülen bir özerkliğe sahipti.

Sovyet sistemi, iki demokrasiyle yani İngiltere ve Amerika'yla taban tabana zıttı. Burada liderlerin aldığı siyasi kararları köklü, tıkır tıkır çalışan, risk ve avantajların makul bir şekilde değerlendirmesine olanak sağlayan bürokratik yönetim mekanizması şekillendirdiğinden sistem keyfi karar alınmasına pek imkân tanımıyordu. Yine de demokrasilerin idare şeklinde farklılıklar vardı.

1940 Mayıs'ında İngiliz Savaş Kabinesi üyelerinin özgül ağırlığı olsa da tam anlamıyla kolektif bir kurumdu. Churchill'in görüşlerinin ardında Başbakanlık ofisinin saygınlığı bulunuyordu. Ancak göreve daha yeni başlamıştı ve – henüz liderlik etmediği – kendi partisinin bazı üyeleri dahi kendisini doğrudan hoşnutsuzluk değilse de kuşkuyla karşılıyordu. Başbakan istediği politikayı dayatamıyordu ve İşçi Partisi üyeleri Attlee ile Greenwood'un henüz sözü geçmiyorken önceki yönetimin iki ağır topu Chamberlain ve Halifax'in süregelen nüfuzunu kabul etmek zorundaydı. Churchill makul iddialarının yanı sıra karakterinin baskınlığı ile üstün gelmişti. Durumun azami vahametine rağmen karar rasyonel bir müzakere sonucu alınmıştı. Churchill gibi Halifax ile Chamberlain de mantıklı tahminler öne sürmüştü. Otoriter sistemlerin durumuna benzer şekilde alınan karar üzerindeki ideolojik etkenler barizdi ve bu unsurlara dair mutabakat vardı. Ancak kararı etkileyeni yapı itibarıyla savunmaya yönelik bu unsurlar İngiltere'nin bir millet olarak bağımsızlığını korumak ve İngiliz İmparatorluğu'nu muhafaza etmekti. Gelgelelim mevzubahis hedeflere ulaşmanın nasıl

ulaşılacağında Churchill ile Halifax ayrılıyordu. Müzakerelerin sonunda Halifax alınan karar kendi önerisinin tam aksi istikamette olmasına rağmen itiraz etmedi. Churchill'in "Dunkirk mucizesinden" propagandayı andıran bir şekilde istifade ederek onun üstüne kurduğu şahsi mevkii gücüne güç katıyordu. Kabine dahilindeki hâkimiyeti kısa süre içinde sağlamlaştı. Churchill Savunma Bakanlığı'nı da kontrol ettiğinden denge başbakan lehine değişerek müşterek yönetim şeklinden uzaklaştı. Başbakanın karakteri, kuvvet komutanlarını ve astlarını öfkelendirerek askerî meselelerde ordunun işine karışmasına yahut doğrudan müdahalede bulunmasına yol açıyordu. Churchill'in devlet yönetiminde müşterek sorumluluk hissiyatı varlığını sürdürdü. 1941 Ağustos'unda Placentia Körfezi'nde bir araya geldiklerinde Roosevelt Churchill'in onay almak için Londra'da bulunan Kabine üyelerine telgraf çekme ihtiyacı hissetmesine şaşırıyordu. Zira Başkan'ın Kabine üyelerinin bazıları kendisinin nerede olduğunun farkında bile değildi.

Amerika Birleşik Devletleri'nin başkanlık sistemi İngiliz yönetim şeklinin aksine müşterek karar alınmasına dayanmıyordu. Roosevelt'in kabinesi danışma kurulu niteliğindeydi. Kabine üyelerinin bazıları epey deneyimliydi ve görüşleri ziyadesiyle muteberdi. Her birinin ardında uzman kadroları bulunan Dışişleri'nden Hull ile Welles, Hazine'de Morgenthau, kara kuvvetlerinde Stimson ile Marshall, donanmadan Knox ile Stark gibi isimler Roosevelt'in kulak verdiği, önde gelen isimlerdendi. Ne var ki kararları Başkan tek başına alıyordu. Bu sistemi denetleyen devletin icra organı değil kanun koyma yetkisine sahip parlamenterlerdi; yasama organıydı. Roosevelt Kongre tarafından, Churchill'in İngiliz Parlamentosu ile ilişkisinde hiçbir şekilde hissetmediği kadar kısıtlanmıştı ve bunun bilincindeydi.

Kongre'nin ardında ise dikkate alınması gereken kamuoyu vardı. Çalışmada incelenen altı sistem içinde yalnız Amerika'da sokaktaki vatandaşın görüşü karar alma sürecinde birincil önceliğe sahipti. İngiltere'de 1940 Mayıs'ında alınan kritik kararda kamuoyu rol oynamamıştı. Halkın o tarihten sonra da karar alma mekanizmasında hemen hemen hiç etkisi olmamış ve kamuoyu ekseriyetle hükümet tarafından yönlendirilmişti. Milletin morali görüşünden daha önemliydi. Churchill'in 1940 yazındaki heyecan verici söylemi, milli direnişin harici unsurlarından yani "Britanya Muharebesi'nde" Luftwaffe'nin bertaraf edilmesi

ve Hitler'in kuvvetlerinin işgali başaramamasından besleniyordu. Başbakan'ın söylevleri halkın moralinin yüksek olmasını garantiledi. Özellikle de selefinin idaresinde yaşananlarla ya da kendisi yerine başka bir siyasetçi başbakan olsaydı yaşanması muhtemel olanlarla mukayese edildiğinde küçümsenmeyecek bir başarıydı bu. Tetkik edilen dört tür otoriter sistemin kamuoyu görüşleri propaganda ve telkin ile üretilmiş ve şekillendirilmişti. Kamuoyunun görevi rejimin eylemlerine sandıkta meşruiyet kazandırma, muhalefetin oluşmasını engelleme ve ara sıra da lideri kendisinin zaten istediği istikamette gayrete getirmek için teşvik etmekti. Sadece Amerika'da kamuoyu icraat üzerinde belirgin bir etki yaratabildi. 1940 yazından Pearl Harbor saldırısına, hatta dört gün sonra Almanların savaş ilanına kadar Roosevelt kendisini kamuoyu desteğini kendi tarafında tutmak durumunda hissetmişti. Halkı "milletle baş başa" konuşmaları ve diğer söylevleriyle istediği şekle sokabilir fakat göz ardı edemezdi. Başkan'ın bu kritik aylarda izlediği siyaseti büyük ölçüde belirleyen, kamuoyunu hiç istemediği ve kendisinin de yapmamaya yemin ettiği şeye yani Amerikan askerlerini Avrupa'da bir savaşa daha göndermeye hazırlama ihtiyacı oldu.

Önceki sayfalarda öne çıkan isimler yani Hitler, Stalin, Mussolini, Konoe ve Tojo, Churchill ve Roosevelt olmasaydı tarih farklı bir istikamette yol alırdı. Peki bu yol ne kadar farklı olurdu? Tarihin yorumlanmasında kişinin gayrişahsi olan, yani değişimin dış unsurları karşısındaki rolü çözülemeyen bir çıkmaz niteliğindedir. Bu bir bakıma yanlış bir ikilem yaratıyor. Önceki bölümlerde açıkça görüldüğü üzere bireyler eylemlerini şekillendiren gayrişahsi unsurlardan bağımsız değildir. Göreceli mevcut ve muhtemel iktisadî güç bu unsurlardan biriydi; kaynakların ve personel gücünün seferberliğini kısıtlıyordu. Bir diğer unsur da düşmanın hal ve hareketleriydi. Sadece istihbarat toplanması ve toplanan malumatın yorumlanmasıyla bu konuda tahmin yürütülebilirdi. Yine de tetkik edilen devletlerin her birinin elinde yeterli istihbarat bulunmuyor yahut mevcut olan iyi malumat değerlendirilemiyordu. Bazen iki durum da geçerli oluyordu. Amerika'nın (*Magic* ile) Japon kodlarını kırmasında olduğu gibi emrinde en iyi istihbarat arzı olsa da Pearl Harbor önlenememişti. Tüm örneklerde de hükümetler tahmin edilemeyecek şartlara karşılık vermek durumunda kalmıştı. Bu özellikle de Almanya, İtalya ve Japonya'nın stratejik inisiyatiflerine

karşı müdafaaya geçen İngiltere, Amerika ve Sovyetler Birliği hükümetleri için geçerliydi.

Tüm bu yönetimlerin her birinde gayrişahsi bir unsur daha bulunuyordu. Bürokratik planlama ve izlenecek politikaya yönelik tekliflerin değerlendirilmesi, genelde kurumlar dahilinde nüfuz ve kaynak için verilen iç çatışmaların neticesi olarak lider kararı almadan evvel "önceden hazırlanmasına" katkı sağladı. Bunun kapsamı, İngiltere ve Amerika gibi birbirinden farklı yapılara sahip demokratik sistemler ile tuhaf bir "müşterek otoriterlik" sisteminin bulunduğu Japonya'da, bürokrasilerin diktatörlüğün aracı olarak işlev gördüğü Almanya, İtalya ya da Sovyetler Birliği'nde olduğundan daha genişti.

İç ve dış unsurlara rağmen eserin merkezindeki şahıslar ne önemsizdi ne de sadece işin "reklam yüzüydü". Liderlerin bahsi geçen etkenler adına hususi temsilî işleve indirgenemeyecek katkısı vardı. Tarihi değişim her zaman, özellikle de kısa vadede dış unsurlar ile bireysel eylemlerin etkileşimiyle vuku bulmuştur. Tetkik edilen kritik kararlar buna güzel örnek teşkil ediyor.

Siyasi bakımdan en geniş özerkliğe sahip olan liderler Almanya, İtalya ile Sovyetler Birliği'nin diktatörleriydi. Bu isimler yerine o makamlarda başkaları bulunsaydı farklı kararlar alabilir, felaketle sonuçlanan hükümleri vermekten kaçınabilirlerdi. Reich Şansölyesi Hitler yerine Göring olsaydı Sovyetler Birliği'ne saldırmayı seçer miydi? İtalyan Başbakanı koltuğuna Mussolini değil de Badoglio otursaydı Yunanistan'ı işgal etme kararı alır mıydı? Sovyet Genel Sekreteri Malenkov olsaydı Almanların taarruza geçeceğine dair akın akın gelen uyarıları duymazdan gelir miydi? Sadece soru sormak olanaksız senaryolar ortaya koymakla kalmıyor aynı zamanda herhangi bir cevap bulmanın mümkün olmadığı farazî âlemlere giriyor. Fakat bu sorular Hitler, Mussolini ve Stalin'in tüm yaptıklarında karakterlerinin kritik öneminin altını çiziyor. Bu diktatörlerin aldığı kritik kararları doğrudan karakterleri belirliyordu. Gelgelelim bu otokratlar dış etkenlerden tamamen kopuk bir şekilde, keyfince karara varmıyordu. Ön koşullara ve dış etkenlere tabi olarak yapıyordu seçimlerini.

İdeolojik takıntılar bunun önemli bir parçasıydı. Kendilerinin kontrol edemediği başka kişilerin eylemleri de etkili bir unsurdu. Hitler'in durumunda zamanın Almanya'nın aleyhine işlediği yönündeki

isabetli hissiyatı elini zorlayarak Barbarossa Harekâtı ve Amerika'ya savaş ilânı yönünde karar almasına yol açmıştı. Mussolini de vakit kaybetmeden Akdeniz ile Balkanlarda kendi imparatorluğunu kurma meselesinde kendisini büyük baskı altında ve Almanya'nın gölgesinde hissediyordu. Stalin'i sıkıştıran unsur ordusunun vaziyeti ve 1942'den evvel Almanya'yla mücadele edebileceği kadar gücü olmadığını bilmesiydi. Sovyet lideri bu yüzden o tarihten evvel Hitler'i işgale girişmeye tahrik etmekten kaçınma gereği hissediyordu. Vakaların her birinde konu edilen kişiler, Karl Marx'ın bir görüşünü uyarlamak gerekirse, tarih yazmıştı fakat kendi seçtikleri şartlar altında olmamıştı bu.

Yelpazenin diğer ucunda bulunan Japon başbakanının şahsiyeti siyasi kararların alınmasında birincil öneme sahip değildi. Konoe ile Tojo birbirinden tamamen farklı kişilerdi. Takvimler 1941 sonbaharını gösterirken Konoe, Amerika'yı yatıştırmak üzere her türlü tavizi vermeye hazırdı. Tojo ise Amerikan taleplerine boyun eğilmesine kesinlikle karşıydı. Ancak Başbakan da Kara Kuvvetleri Bakanı da evvelden bir yandan Çin'deki yıpratıcı savaş sürdürülürken diğer yandan Güneydoğu Asya'da yayılma politikasını benimsemişti. Konoe bu taahhüdünden geri adım atmaya hazır olduğunu gösterince gözden çıkarılabilir hâle geldi. Japon siyasetinin en etkin ismi Dışişleri Bakanı Matsuoka'nın mevcut öncelikleri tersine çevirme yönündeki benzersiz teşebbüsü, kendisini makbul mutabakatın dışına itmişti. Matsuoka destek toplayamamış ve kendisini devirmek isteyen kuvvetli düşmanlarını kışkırtmış, sonunda siyasi sahneden çekilmişti. En kuvvetli askerî kliklerden çıkan kararların oluşumunun karşılıklı mutabakata dayanan mahiyetinden dolayı şahsî eyleme tanınan alan ister istemez daraldı.

Farklı yapılara sahip demokrasilerde kritik kararlar alınmasında şahsın rolü, Japonya'da olduğundan daha geniş, diktatörlüklerle karşılaştırıldığında ise nispeten dardı. Diktatörler gibi demokratik liderler de makbul ideolojik inanç sistemleri temelinde hareket ediyordu. Esasen demokrasilerin durumunda kendilerini destekleyen demokratik özgürlükler ile siyasi ve toplumsal yapılara ideolojik bakımdan duyulan sadakat, Almanya, İtalya ile Japonya'nın faşist ve militarist değerlerine ya da Sovyetler Birliği'nin komünist dünya görüşüne bağlılığından daha köklü ve genişti.

Churchill olmasaydı 1940 Mayıs'ında İngiliz Kabinesi'nde karar kılınan istikamet yerine sonuçları öngörülemeyecek, farklı bir yola girilmesi muhtemeldi. Hem Halifax hem de Churchill aynı amaç yolunda, milli beka ve bağımsızlığı korumak için uğraşıyordu. Fakat Halifax'in seçtiği politika kuvvetle muhtemel İngiltere için daha tehlikeli sonuçlar doğuracak farklı bir gidişata yönlendirirdi. Yani Halifax yerine Churchill'in başbakan olmasıyla ülkenin talihi dönmüştü. Karakter fark yaratıyordu. Fakat akıl yürütmeyle ortaya konan iddia da kritik öneme sahipti, olmak zorundaydı. Churchill henüz milli kahraman hâline gelememiş, karakteri İngiliz savaş gayreti için birincil öneme sahip bir unsur olamamıştı.

Benzer biçimde Roosevelt'in rolünün değerini abartmak da zor. Gelgelelim Başkan'ın karşı karşıya olduğu açmaz her an karşısına çıkabilirdi. 1940 başkanlık seçimindeki rakibi, dinamik ve cazip bir kişiliği olan Wendell Willkie infiratçı cenahtan değildi. Willkie ülkesinin, Avrupa ve Japonya'nın Amerikan menfaatlerine teşkil ettiği tehlikeyle mücadele etmesi gerektiğinde Başkan kadar kararlıydı. İngiltere'ye yardım politikasını destekliyordu. Söz konusu dönemde İngiltere'de bazı cenahlar Willkie'nin Amerikan sanayiini seferberliğe geçirmede Roosevelt'ten daha etkili olabileceği kanaatindeydi. Roosevelt gibi Willkie de İngiltere'ye yardım etme ile kamuoyu ve Kongre'nin görüşünü aleyhine çevirmek arasında adeta bıçak sırtında yürümek zorunda kalırdı. Gelgelelim Willkie bunu Roosevelt kadar maharetli bir şekilde yapabilir miydi, Başkan gibi bu zorluğun üstesinden gelebilecek kadar deneyime ve siyasi kurnazlığa sahip olur muydu, Cumhuriyetçi Parti dahilindeki – kendisini Roosevelt'in yaptığı destroyer anlaşmasına aleyhte görüş bildirmeye ikna eden – infiratçı lobiden yeteri kadar bağımsız olabilir miydi, Ödünç Verme-Kiralama fikrini yaratmak için gereken etraflıca düşünme kabiliyetine sahip olur muydu, iki ülke arasındaki ittifakın tesisi için Churchill'le bu kadar kritik öneme sahip dostluğu kurabilir miydi gibi sorular geliyor akla. Tüm bu sorulara verilecek cevap ancak "kim bilir" olacaktır. Roosevelt'in karakteri, benimsediği yönetim biçimi, aldığı kritik kararlar ve bu kararları alma şekli üzerinde Churchill'in özelliklerinin kendi yönetiminde olduğu kadar rol oynamıştı.

Bu isimlerin 1940 Mayıs'ı ile 1941 Aralık'ı arasında karşı karşıya olduğu kararlar hiç imrenilecek gibi değildi. Her birinin durumunda

muazzam bir risk söz konusuydu. Dışarıdan bakıldığında kaçınılmaz bir gidişat izlenimi veren olaylar söz konusu dönemde öyle görünmüyordu. Bu on dokuz ayda Almanya, Sovyetler Birliği, İtalya, Japonya, İngiltere ve Amerika'nın liderlerinin aldığı kritik kararlar dünyayı değiştirdi.

Dünya savaşı, çalışmada incelenen olaylardan sonra neredeyse dört yıl boyunca devam etti. Askerî çatışma ve soykırım sonucu verilen korkunç zayiat tırmanışa geçti. 1940 yazı ile 1942 sonbaharı arasında iki yıldan uzun süre boyunca savaşın neticesi muğlaktı. Hitler de Japon yönetimi de uzun sürecek bir savaşta şansının olmadığını biliyordu. Tahminleri doğru çıktı. Fakat neticede zafer sanılandan çok daha az farkla, kıl payı kazanıldı. Ancak 1943 itibarıyla Mihver'in mağlubiyeti ufukta belirmeye başladı ve gittikçe daha da görünür oldu, en nihayetinde de ayyuka çıktı. Bir araya gelmesi mümkün görülmeyen, Sovyetlerin yenilmez savaş makinesi ve Amerikalıların sınırsız kaynakları ile azimle verilen mücadele sonunda hem Avrupa'da hem de Uzak Doğu'da zafer garantilendi. Nazizm ile Japon militarizminin mağlup edilmesinde İngiltere ve İngiliz İmparatorluğu silahlı kuvvetlerinin cesaret ve dirayetinin de son derece mühim katkıları oldu. Ancak bu savaş hırpalanmış ve müflis İngiltere'nin küresel bir güç olarak katıldığı son perde oldu. Ardından İngiliz İmparatorluğu tedricen fakat geri dönüşü olmayan bir şekilde tasfiye edildi. Gelecek, dünyanın yeni süper güçlerinin yani savaşın muzafferleri Amerika ve Sovyetler Birliği'nindi. Uzak Doğu'daki kargaşanın ardından yaşanan büyük çatışma sona erdikten kısa süre sonra, ileride süper güç olma potansiyeline sahip bir başka ülke olan Çin'in temelleri atıldı. Savaş Almanya ve Japonya'nın liderleri uğruna mücadele verdiği her şeyin tam aksi yönde bir dünya meydana getirmişti. Dünya onların arzuladığı gibi olmasın diye ne kadar muazzam bir bedel ödenmiş olursa olsun, değerdi.

Kaynakça

1941 god: Dokumenty [1941 Yılı: Belgeler], ed. A. N. Yakovlev, V. P. Naumov, v.d., 2 cilt, Moskova, 1998.

Abendroth, Hans-Henning, "Deutschlands Rolle im Spanischen Bürgerkrieg", Manfred Funke (ed.), *Hitler, Deutschland und die Ma Außenpolitik des Dritten Reichs* içinde, Düsseldorf, 1978.

Adolf Hitler: Monologe im Füchte, Materialien zur Führerhauptquartier, ed. Werner Jochmann, Hamburg, 1980.

Aigner, Dietrich. "Hitler und die Weltherrschaft", Wolfgang Michalka (ed.), *Nationalsozialistische Außenpolitik* içinde, Darmstadt, 1978.

Akira, Hara. "Japan: Guns before Rice," Mark Harrison (ed.), *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison* içinde, Cambridge, 1998.

Akten der Reichskanzlei: Die Regierung Hitler, ed. Karl-Heinz Minuth, C. 1, Boppard am Rhein, 1983.

Aldrich, Richard J., *Intelligence and the War against Japan: Britain, America and the Politics of Secret Service*, Cambridge, 2000.

Allison, Graham T., *The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Boston, 1971.

Alsop, J. ve Kintner, R., *American White Paper: The Story of American Diplomacy and the Second World War*, Londra, 1940.

Aly, Götz. *"Endlösung": Völkerverschiebung und der Mord an den europäischen Juden*, Frankfurt am Main, 1995.

Aquarone, Alberto, "Public Opinion in Italy before the Outbreak of World War II", Roland Sarti (ed.), *The Ax Within: Italian Fascism in Action* içinde, New York, 1974.

Assmann, Kurt, *Deutsche Schicksalsjahre*, Wiesbaden, 1950.

Avon, Earl of, *The Eden Memoirs: The Reckoning*, Londra, 1965.

Azzi, Stephen Corrado, "The Historiography of Fascist Foreign Policy," *Historical Journal*, 36 (1993).

Bach, Maurizio, *Die charismatischen Führerdiktaturen: Drittes Reich und italienischer Faschismus im Vergleich ihrer Herrschaftsstrukturen*, Baden-Baden, 1990.

Badger, Tony, *The New Deal: The Depression Years, 1933–40*, Londra, 1989.

Badoglio, Pietro, *Italy in the Second World War: Memories and Documents*, Londra/New York/Toronto, 1948.

Bailey, Thomas A., ve Ryan, Paul B., *Hitler vs. Roosevelt: The Undeclared Naval War*, New York, 1979.

Barber, John, "The Moscow Crisis of October 1941," Julian Cooper, Maureen e anvd E. A. Rees (ed.), *Soviet History, 1917–53: Essays in Honour of R. W. Davies* içinde, Basingstoke, 1995.

Barkai, Avraham, *Vom Boykott zur "Entjudung": Der wirtschaftliche Existenzkampf der Juden im Dritten Reich 1933–1943*, Frankfurt am Main, 1988.

Barron, Gloria J., *Leadership in Crisis: FDR and the Path to Intervention*, Port Washington, NY/Londra, 1973.

Bartov, Omer, *The Eastern Front 1941–45: German Troops and the Barbarisation of Warfare*, New York, 1986.

Bastianini, Giuseppe, *Volevo fermare Mussolini: Memorie di un diplomatico fascista*, Milan, 2005; orijinal baskı, *Uomini, cose, fatti: Memorie di un ambasciatore*, Milan, 1959.

Beard, Charles A., *President Roosevelt and the Coming of War 1941: A Study in Appearance and Realities*, New Haven, 1948.

Bell, P. M. H., *A Certain Eventuality: Britain and the Fall of France*, Londra, 1974.

von Below, Nicolaus, *Als Hitlers Adjutant 1937–1945*, Mainz, 1980.

Bergamini, David, *Japan's Imperial Conspiracy*, 2 cilt, New York, 1971.

Beria, Sergo, *Beria: My Father*, Londra, 2000.

Besymenski, Lew, *Stalin und Hitler: Das Pokerspiel der Diktatoren*, Berlin, 2004.

Bialer, Seweryn (ed.), *Stalin and his Generals*, Londra, 1970.

Bix, Herbert P., *Hirohito and the Making of Modern Japan*, Londra, 2001.

Bloch, Michael, *Ribbentrop*, ciltsiz baskı, Londra, 1994.

Bloß, Hartmut, "Deutsche Chinapolitik im Dritten Reich," Manfred Funke (ed.), *Hitler, Deutschland und die Mächte: Materialien zur Außenpolitik des Dritten Reichs* içinde, Düsseldorf, 1978.

Bloxham, Donald, "The Armenian Genocide of 1915–16. Cumulative Radicalization and the Development of a Destruction Policy", *Past and Present*, 181 (2003).

Blum, John Morton, *From the Morgenthau Diaries, vol. 2: Years of Urgency, 1938–1941*, Boston, 1965.

von Bock, Fedor, *The War Diary 1939–1945*, ed. Klaus Gerbet, Atglen, Pa., 1996.

Bonwetsch, Bernd, "Stalin, the Red Army, and the 'Great Patriotic War'", Ian Kershaw ve Moshe Lewin (ed.), *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison* içinde, Cambridge, 1997.

Boroznjak, Alexander I., "Ein russischer Historikerstreit? Zur sowjetischen und russischen Historiographie über den deutschen Angriff auf die Sowjetunion," Gerd R. Ueberschär ve Lev A. Bezymenskij (ed.), *Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941: Die Kontroverse um die Präventivkriegsthese* içinde, Darmstadt, 1998.

Bosworth, R. J. B., *Italy, the Least of the Great Powers: Italian Foreign Policy before the First World War*, Cambridge, 1979.

——*The Italian Dictatorship: Problems and Perspectives in the Interpretation of Mussolini and Fascism*, Londra, 1998.

——*Mussolini*, Londra, 2002.

Bottai, Giuseppe, *Diario 1935–1944*, ed. Giordano Bruno Guerri, Milan, 1982.

Boyd, Carl, *Hitler's Japanese Confidant: General Oshima Hiroshi and MAGIC Intelligence, 1941–1945*, Lawrence, Kan., 1992.

Braithwaite, Rodric, *Moscow 1941: A City and its People at War*, Londra, 2006.

Brayard, Florent, *La "solution finale de la question juive": La technique, le temps et les catégories de la décision*, Paris, 2005.

Brechten, Magnus, *"Madagaskar für die Juden": Antisemitische Idee und politische Praxis 1885–1945*, Münih, 1997.

Breitman, Richard, *The Architect of Genocide: Himmler and the Final Solution*, Londra, 1991.

Brogan, Hugh, *The Pelican History of the United States of America*, Harmondsworth, 1986.

Broszat, Martin, *Der Staat Hitlers*, Münih, 1969.

——"Soziale Motivation und Führer-Bindung des Nationalsozialismus," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 18 (1970).

Browning, Christopher R., *The Path to Genocide: Essays on Launching the Final Solution*, Cambridge, 1992.

—— (Jürgen Matthäus'un katkılarıyla), *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939–March 1942*, Lincoln, Nebr., 2004.

Büchler, Yehoshua, "Kommandostab Reichsführer-SS. Himmler's Personal Murder Brigades in 1941", *Holocaust and Genocide Studies*, 1/1 (1986).

Burckhardt, Carl J., *Meine Danziger Mission 1937–1939*, Münih, 1962.

Burgdorff, Stephan ve Wiegrefe, Klaus (ed.), *Der Erste Weltkrieg: Die Urkatastrophe des 20. Jahrhunderts*, Münih, 2004.

Burgwyn, H. James, *Italian Foreign Policy in the Interwar Period 1918–1940*, Westport, Conn., 1997.

Burns, James MacGregor, *Roosevelt: The Soldier of Freedom 1940–1945*, Londra, 1971.

Butow, Robert J. C., *Tojo and the Coming of the War*, Princeton, 1961.

Calder, Angus, *The People's War*, Londra, 1969.

Calic, Edouard, *Unmasked: Two Confidential Interviews with Hitler in 1931*, Londra, 1971.

Carley, Michael Jabara, *1939: The Alliance that Never Was and the Coming of World War II*, Chicago, 1999.

Carr, William, *Poland to Pearl Harbor: The Making of the Second World War*, Londra, 1985.

Casey, Steven, *Cautious Crusade: Franklin D. Roosevelt, American Public Opinion, and the War against Nazi Germany*, Oxford/New York, 2001. 'Cato', Guilty Men, Londra, 1940.

Cecil, Robert, *Hitler's Decision to Invade Russia 1941*, Londra, 1975.

Cervi, Mario, *The Hollow Legions: Mussolini's Blunder in Greece, 1940–1941*, Londra, 1972.

Cesarani, David, *Eichmann: His Life and Crimes*, Londra, 2004.

Charmley, John, *Churchill: The End of Glory, A Political Biography*, Londra, 1993.

Chihiro, Hosoya, "The Tripartite Pact, 1939–1940," James William Morley (ed.), *Deterrent Diplomacy: Japan, Germany, and the USSR 1935–1940* içinde, New York, 1976.

——"Northern Defence," James William Morley (ed.), *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941* içinde, New York, 1980.

Chips: The Diaries of Sir Henry Channon, ed. Robert Rhodes James, Londra, 1967.

Choucri, Nazli, North, Robert C., ve Yamakage, Susumu, *The Challenge of Japan before World War II and After*, Londra/New York, 1992.

Churchill, Winston S., *The Second World War, vol. 1: The Gathering Storm*, Londra, 1948.

——*The Second World War, vol. 2: Their Finest Hour*, Londra, 1949.

——*The Second World War, vol. 3: The Grand Alliance*, Londra, 1950.

——*The Second World War, vol. 4: The Hinge of Fate*, Londra, 1951.

——*Great War Speeches*, ciltsiz baskı, Londra, 1957.

Churchill and Roosevelt: The Complete Correspondence, ed. Warren F. Kimball, 3 cilt, Princeton, 1984.

The Churchill War Papers, vol. 2: Never Surrender, May 1940–December 1940, ed. Martin Gilbert, Londra, 1995.

The Churchill War Papers, vol. 3: The Ever-Widening War, 1941, ed. Martin Gilbert, Londra, 2000.

Ciano's Diary 1939–1943, ed. Malcolm Muggeridge, Londra, 1947.

Ciano's Diplomatic Papers, ed. Malcolm Muggeridge, Londra, 1948.

Clarke, Peter, *Hope and Glory: Britain 1900–1990*, Londra, 1996.

Cole, Wayne S., *Charles A. Lindbergh and the Battle against American Intervention in World War II*, New York/Londra, 1974.

Colville, John, *The Fringes of Power: Downing Street Diaries 1939–1955*, Londra, 1985.

Connors, Lesley, *The Emperor's Adviser: Saionji Kinmochi and Pre-War Japanese Politics*, Londra, 1987.

Corner, Paul, "Everyday Fascism in the 1930s: Centre and Periphery in the Decline of Mussolini's Dictatorship," Contemporary European History, 15 (2006).

Costello, John, *Ten Days that Saved the West*, Londra, 1991.

van Creveld, Martin, "25 October 1940. A Historical Puzzle," Journal of Contemporary History, 6 (1971).

——*Hitler's Strategy 1940–1941: The Balkan Clue*, Cambridge, 1973.

——'Prelude to Disaster: The British Decision to Aid Greece, 1940–41,' Journal of Contemporary History, 9 (1974).

Crowson, N. J., *Facing Fascism: The Conservative Party and the European Dictators 1935–40*, Londra, 1997.

Cull, Nicholas John, *Selling War: The British Propaganda Campaign against American 'Neutrality' in World War II*, New York/Oxford, 1995.

Dallek, Robert, *Franklin D. Roosevelt and American Foreign Policy, 1932–1945*, New York, 1979.

Davies, Joseph E., *Mission to Moscow*, New York, 1941.

Davies, Norman, *Europe: A History*, Oxford, 1996.

Davies, R. W., *Soviet History in the Yeltsin Era*, Londra, 1997.

Deakin, F. W., *The Brutal Friendship: Mussolini, Hitler and the Fall of Italian Fascism*, Londra, 1962.

Dear, I. C. B., ve Foot, M. R. D. (ed.), *The Oxford Companion to the Second World War*, Oxford/New York, 1995.

Detwiler, Donald S., Hitler, *Franco und Gibraltar: Die Frage des spanischen Eintritts in den Zweiten Weltkrieg*, Wiesbaden, 1962.

Das Deutsche Reich und der Zweiten Weltkrieg, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt, C. 4, Stuttgart, 1983.

—— C. 3, ed. Militärgeschichtliches Forschungsamt, Stuttgart, 1984.

Deutscher, Isaac, *Stalin: A Political Biography*, gözden geçirilmiş baskı, Londra, 1988.

The Diaries of Sir Alexander Cadogan 1938–1945, ed. David Dilks, Londra, 1971.

Der Dienstkalender Heinrich Himmlers 1941/42, ed. Peter Witte v.d., Hamburg, 1999.

Das Diensttagebuch des deutschen Generalgouverneurs in Polen 1939–1945, ed. Werner Präg ve Wolfgang Jacobmeyer, Stuttgart, 1975.

Dietrich, Otto, *12 Jahre mit Hitler*, Münih, 1955.

Dilks, David, "The Twilight War and the Fall of France: Chamberlain and Churchill in 1940," *Transactions of the Royal Historical Society*, 5th series, 28 (1978).

Dimension des Völkermords: Die Zahl der jüdischen Opfer des Nationalsozialismus, ed. Wolfgang Benz, Münih, 1991.

The Diplomatic Diaries of Oliver Harvey 1937–1940, ed. John Harvey, Londra, 1970.

Divine, Robert A., *The Reluctant Belligerent: American Entry into World War II*, New York, 1965.

——*Roosevelt and World War II*, Baltimore, 1969.

I documenti diplomatici italiani, C. 9, 1939–1943, Roma, 1954–60.

Documents on German Foreign Policy, 1918–1945: Series D (1937–1945), Londra, 1957–66.

Domarus, Max (ed.), *Hitler: Reden und Proklamationen 1932–1945*, Wiesbaden, 1973.

Dönitz, Karl, *Memoirs: Ten Years and Twenty Days*, New York, 1997.

Dülffer, Jost, *Weimar, Hitler und die Marine: Reichspolitik und Flottenbau 1920–1939*, Düsseldorf, 1973.

——"Zum 'decision-making process' in der deutschen Außenpolitik 1933–1939," Manfred Funke (ed.), *Hitler, Deutschland und die Mächte* içinde, Düsseldorf, 1978.

Erickson, John, "Threat Identification and Strategic Appraisal by the Soviet Union 1930–1941," E. R. May (ed.), *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* içinde, Princeton, 1983.

——*The Road to Stalingrad: Stalin's War with Germany*, C. 1, karton kapaklı baskı, Londra, 1998.

Esnouf, Guy Nicholas, "British Government War Aims and Attitudes towards a Negotiated Peace, September 1939 to July 1940," basılmamış doktora tezi, King's College Londra, 1988.

Falin, Valentin, *Zweite Front: Die Interessenkonflikte in der Anti-Hitler-Koalition*, Münih, 1995.

FDR's Fireside Chats, ed. Russell D. Buhite ve David W. Levy, New York, 1992.

Feiling, Keith, *The Life of Neville Chamberlain*, Londra, 1946.

Feis, Herbert, *The Road to Pearl Harbor: The Coming of the War between the United States and Japan*, Princeton, 1950.

Felice, Renzo de, *Mussolini l'alleato 1940–1945*, C. 1, Turin, 1990.

Ferguson, Niall, *The War of the World: History's Age of Hatred*, Londra, 2006.

Flannery, Harry W., *Assignment to Berlin*, Londra, 1942.

Fleming, Gerald, *Hitler and the Final Solution*, karton kapaklı baskı, Berkeley/Los Angeles, 1994.

Flynn, John T., *The Roosevelt Myth*, New York, 1956.

Foreign Relations of the United States: Diplomatic Papers 1938, vol. 1, Washington, 1955.

Foreign Relations of the United States. Diplomatic Papers 1941, vol. 4: The Far East, Washington, 1956.

Foreign Relations of the United States. Japan 1931–41, vol. 2, Washington, 1943.

For the President: Personal and Secret: Correspondence between Franklin D. Roosevelt and William C. Bullitt, ed. Orville H. Bullitt, Londra, 1973.

Fox, John P., *Germany and the Far Eastern Crisis 1931–1938: A Study in Diplomacy and Ideology*, Oxford, 1982.

Freidel, Frank, *Franklin D. Roosevelt: A Rendezvous with Destiny*, Boston, 1990.

Friedländer, Saul, *Prelude to Downfall: Hitler and the United States, 1939–1941*, New York, 1967.

——*Nazi Germany and the Jews: The Years of Persecution, 1933–39*, Londra, 1997.

Fuehrer Conferences on Naval Affairs 1939–1945, Londra, 1990.

'Führer-Erlasse' 1939–1945, ed. Martin Moll, Stuttgart, 1997.

Gardiner, Juliet, *Wartime Britain 1939–1945*, Londra, 2004.

Gassert, Philipp, *Amerika im Dritten Reich: Ideologie, Propaganda und Volksmeinung 1933–1945*, Stuttgart, 1997.

Gay, Peter, "In Deutschland zu Hause... Die Juden der Weimarer Zeit," Arnold Paucker (ed.), *Die Juden im Nationalsozialistischen Deutschland 1933–1943* içinde, Tübingen, 1986.

Gellman, Irwin F., *Secret Affairs: Franklin Roosevelt, Cordell Hull, and Sumner Welles*, Baltimore/Londra, 1995.

Generalfeldmarschall Keitel: Verbrecher oder Offizier? Erinnerungen, Briefe, Dokumente des Chefs OKW, ed. Walter Görlitz, Göttingen, 1961.

Gerlach, Christian, "Die Wannsee-Konferenz, das Schicksal der deutschen Judenund Hitlers politische Grundsatzentscheidung, alle Juden Europas zu ermordern," *Werkstattgeschichte*, 18 (1997).

——*Kalkulierte Morde: Die deutsche Wirtschafts-und Vernichtungspolitik in Weißrußland 1941 bis 1944*, Hamburg, 1999.

Getty, J. Arch, "The Politics of Repression Revisited," J. Arch Getty ve Roberta T. Manning (ed.), *Stalinist Terror: New Perspectives* içinde, Cambridge, 1993.

Gibbs, N. H., *Grand Strategy, vol. 1: Rearmanent Policy*, Londra, 1976.

Gilbert, Martin, *Winston S. Churchill, vol. 5: 1922–1939*, Londra, 1976.

——*Winston S. Churchill 1939–1941, vol. 6: Finest Hour*, karton kapaklı baskı, Londra, 1983.

Glantz, David M., *The Military Strategy of the Soviet Union: A History*, Londra, 1992.

——"The Red Army in 1941," David M. Glantz (ed.), *The Initial Period of War on the Eastern Front, 22 June–August 1941* içinde, Londra, 1993.

——*Stumbling Colossus: The Red Army on the Eve of World War*, Lawrence, Kan., 1998.

——*Barbarossa: Hitler's Invasion of Russia 1941*, Stroud, 2001.

Goldhagen, Daniel Jonah. *Hitler's Willing Executioners: Ordinary Germans and the Holocaust*, New York, 1996.

Gordon, Andrew, *A Modern History of Japan from Tokugawa Times to the Present*, New York/Oxford, 2003.

Gorinov, Mikhail M., "Muscovites' Moods, 22 June 1941 to May 1942," W. Thurston ve Bernd Bonwetsch (ed.), *The People's War: Responses to World War II in the Soviet Union* içinde, Urbana/Chicago, 2000.

Gorodetsky, Gabriel, *Grand Delusion: Stalin and the German Invasion of Russia*, New Haven/Londra, 1999.

Grew, Joseph C., *Ten Years in Japan*, New York, 1944.

Gruchmann, Lothar, "Die 'verpaßten strategischen Chancen' der Achsenmächte im Mittelmeerraum 1940/41," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 18 (1970).

——*Der Zweite Weltkrieg*, Münih, 4. baskı, 1975.

Haffner, Sebastian, *Von Bismarck zu Hitler: Ein Rückblick*, karton kapaklı baskı, Münih, 1989.

von Hagen, Mark, "Soviet Soldiers and Officers on the Eve of the German Invasion. Toward a Description of Social Psychology and Political Attitudes," Robert W. Thurston ve Bernd Bonwetsch (ed.), *The People's War: Responses to World War II in the Soviet Union* içinde, Urbana/Chicago, 2000.

Halder, Franz, *Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942, vol. 1: Vom Polenfeldzug bis zum Ende der Westoffensive (14.8.1939–30.6.1940)*, ed. Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart, 1962.

——*Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942, vol. 2: Von der geplanten Landung in England bis zum Beginn des Ostfeldzuges (1.7.1940–21.6.1941)*, ed. Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart, 1963.

——*Kriegstagebuch: Tägliche Aufzeichnungen des Chefs des Generalstabes des Heeres 1939–1942, vol. 3: Der Rußlandfeldzug bis zum Marsch auf Stalingrad (22.6.1941–24.9.1942)*, ed. Hans-Adolf Jacobsen, Stuttgart, 1964.

The Halder War Diary, 1939–1942, ed. ve Çev. Charles Burdick ve Hans-Adolf Jacobsen, Londra, 1988.

Hanfstaengl, Ernst, *Hitler: The Missing Years*, karton kapaklı baskı, New York, 1994.

Harrison, Mark (ed.), *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison*, Cambridge, 1998.

Hauner, Milan, *Hitler: A Chronology of his Life and Time*, 2. baskı, Basingstoke/New York, 2005.

Heeresadjutant bei Hitler 1938–1943: Aufzeichnungen des Majors Engel, ed. Hildegard von Kotze, Stuttgart, 1974.

Heiber, Helmut, "Der Generalplan Ost," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 6 (1958).

Heinrichs, Waldo H., Jr., *American Ambassador: Joseph C. Grew and the Development of the United States Diplomatic Tradition*, Boston, 1966.

——*Threshold of War: Franklin D. Roosevelt and American Entry into World War II*, New York/Oxford, 1988.

Hénandez-Sandoica, Elena, and Moradiellos, Enrique, "Spain and the Second World War, 1939–1945," Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War* içinde, Cambridge, 2002.

Herbert, Ulrich, "'Generation der Sachlichkeit: Die völkische Studentenbewegung der frühen zwanziger Jahre in Deutschland," Werner Johe ve Uwe Lohalm (ed.), *Zivilisation und* Barbarei içinde, Hamburg, 1991.

Higgins, Patrick, "The Political Beliefs of R. A. Butler" (basılmamış makale).

Hilberg, Raul, "The Kommandostab Revisited," *Yad Vashem Studies*, 34 (2006).

Hildebrand, Klaus, *Vom Reich zum Weltreich: Hitler, NSDAP und koloniale Frage 1919–1945*, Münih, 1969.

——*The Foreign Policy of the Third Reich*, Londra, 1973.

——*Das vergangene Reich: Deutsche Außenpolitik von Bismarck bis Hitler*, Stuttgart, 1995.

Hilger, Gustav, ve Meyer, Alfred G., *The Incompatible Allies: A Memoir of German–Soviet Relations 1918–194*1, New York, 1953.

Hill, Christopher, *Cabinet Decisions on Foreign Policy: The British Experience, October 1938–June 1941*, Cambridge, 1991.

Hillgruber, Andreas, *"Der Faktor Amerika in Hitlers Strategie 1938–1941"*, *Aus Politik und Zeitgeschichte: Beilage zur Wochenzeitung "Das Parlament"*, 11 Mayıs 1966, Wolfgang Michalka (ed.), *Nationalsozialistische Außenpolitik* içinde, Darmstadt, 1978.

——*Hitlers Strategie: Politik und Kriegführung 1940–1941*, 3. baskı, Bonn, 1993.

Hinsley, F. H., *British Intelligence in the Second World War*, Londra, 1993.

——"British Intelligence and Barbarossa," John Erickson ve David Dilks (ed.), *Barbarossa: The Axis and the Allies*, Edinburgh, 1994.

Hiroharu, Seki, "The Manchurian Incident 1931," James William Morley (ed.), *Japan Erupts: The Londra Naval Conference and the Manchurian Incident 1928–1932* içinde, New York, 1984.

Hitler, Adolf, *Mein Kampf*, 876–880. baskı, Münih, 1943.

——*Mein Kampf*, Çev. Ralph Mannheim, D. C. Watt'ın önsözüyle, ciltsiz baskı, Londra, 1973.

Hitler: Reden, Schriften, Anordnungen: Februar 1925 bis Januar 1933, ed. Institut für Zeitgeschichte, 12 kısım, 5 cilt, Münih/Londra/New York/Paris, 1992–8.

"Hitlers Denkschrift zum Vierjahresplan 1936," ed. Wilhelm Treue, *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 3 (1955).

Hitlers politisches Testament: Die Bormann Diktate vom Februar und April 1945, Hamburg, 1981.

Hitler's Second Book: The Unpublished Sequel to Mein Kampf, ed. Gerhard L. Weinberg, New York, 2003.

Hitlers Weisungen für die Kriegführung: Dokumente des Oberkommandos der Wehrmacht, ed. Walther Hubatsch, karton kapaklı baskı, Münih, 1965.

Höhne, Heinz, *The Order of the Death's Head: The Story of Hitler's SS*, Londra, 1969.

Hosenfeld, Wilm, *"Ich versuche jeden zu retten": Das Leben eines deutschen Offiziers in Briefen und Tagebüchern*, ed. Thomas Vogel, Münih, 2004.

Hull, Cordell, *The Memoirs of Cordell Hull*, 2 cilt, New York, 1948.

Husson, Édouard, *"Nous pouvons vivre sans les Juifs": Novembre 1941, Quand et comment ils décidèrent de la solution finale*, Paris, 2005.

Hüttenberger, Peter, "Nationalsozialistische Polykratie," *Geschichte und Gesellschaft*, 2 (1976).

Hyoe, Murakami, ve Harper, Thomas J. (ed.), *Great Historical Figures of Japan*, Tokyo, 1978.

Ickes, Harold L., *The Secret Diary of Harold L. Ickes, vol. 3: The Lowering Clouds 1939–1941*, New York, 1955.

Ike, Nobutaka (ed.), *Japan's Decision for War: Records of the 1941 Policy Conferences*, Stanford, Calif., 1967.

Ikuhiko, Hata, "The Japanese-Soviet Confrontation, 1935–1939," James William Morley (ed.), *Deterrent Diplomacy: Japan, Germany, and the USSR 1935–1940* içinde, New York, 1976.

——"The Army's Move into Northern Indochina," James William Morley (ed.), *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941* içinde, New York, 1980.

——"The Marco Polo Bridge Incident, 1937," James William Morley (ed.), *The China Quagmire. Japan's Expansion on the Asian Continent, 1933–1941* içinde, New York, 1983.

Iriye, Akira, *Across the Pacific: An Inner History of American-East Asian Relations*, New York, 1967.

——*Power and Culture: The Japanese-American War, 1941–1945*, Cambridge, Mass., 1981.

——*The Origins of the Second World War in Asia and the Pacific*, Londra/New York, 1987.

The Ironside Diaries, 1937–1940, ed. Roderick Macleod ve Denis Kelly, Londra, 1962.

Irving, David, *Hitler's War*, Londra, 1977.

——*Churchill's War, vol. 1: The Struggle for Power*, Bullsbrook, Australia, 1987.

Ito, Takashi, Hirohashi, Tadamitsu, ve Katashima, Norio (ed.), *Başbakan Tojo'nun Hususi Belgeleri: General Tojo Hideki'nin Sözleri ve Eylemlerinin Kayıtları* [Japonca], Tokyo, t.y.

"Iz vospominaniy upravliyuşçego delami sovnarkoma SSSR Ya. E. Çadaev' ["Sovnarkom USSR'nin Başı Yakov Ermolaeviç Çadaev'in Hatıratından"], *Otechestvennaya Istoriya*, 2 (2005).

Jäckel, Eberhard, *Hitlers Weltanschauung: Entwurf einer Herrschaft*, Tübingen, 1969.

——*Hitler in History*, Hanover/Londra, 1984.
——"From Barbarossa to Wannsee. The Role of Reinhard Heydrich," basılmamış makale.
——ve Kuhn, Axel (ed.), *Hitler: Sämtliche Aufzeichnungen 1905–1924*, Stuttgart, 1980.
Jenkins, Roy, *Churchill*, Londra, 2001.
Jones, F. C., *Japan's New Order in East Asia: Its Rise and Fall, 1937–45*, Oxford, 1954.
Jones, Thomas, *A Diary with Letters 1931–1950*, Londra, 1954.
Judt, Tony, *Postwar: A History of Europe since 1945*, Londra, 2005.
Jun, Tsunoda, "The Navy's Role in the Southern Strategy," James William Morley (ed.), *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941* içinde, New York, 1980.
Kahn, David, *Hitler's Spies: German Military Intelligence in World War II*, New York, 2000.
Kennedy, David M., *Freedom from Fear: The American People in Depression and War, 1929–1945*, New York/Oxford, 1999.
Kershaw, Ian, "Improvised Genocide? The Emergence of the 'Final Solution' in the 'Warthegau'," *Transactions of the Royal Historical Society*, Sayı 6, 2 (1992).
——*Hitler, 1889–1936: Hubris*, Londra, 1998.
——*Hitler, 1936–1945: Nemesis*, Londra, 2000.
——*The Nazi Dictatorship: Problems and Perspectives of Interpretation*, 4. Baskı, Londra, 2000.
——*Making Friends with Hitler: Lord Londraderry and Britain's Road to War*, Londra, 2004.
Khrushchev Remembers, ed. Strobe Talbott, Londra, 1971.
Kimball, Warren F., *The Most Unsordid Act. Lend-Lease 1939–1941*, Baltimore, 1969.
——*The Juggler: Franklin Roosevelt as Wartime Statesman*, Princeton, 1991.
——*Forged in War: Churchill, Roosevelt and the Second World War*, Londra, 1997.
Kipp, Jacob, "Soviet War Planning," David M. Glantz (ed.), *The Initial Period of War on the Eastern Front, 22 June–August 1941* içinde, Londra, 1993.
Klee, Karl, *Das Unternehmen "Seelöwe". Die geplante deutsche Landung in England 1940*, Göttingen, 1958.
——(ed.), *Dokumente zum Unternehmen "Seelöwe": Die geplante deutsche Landung in England 1940*, Göttingen, 1959.
Knight, Jonathan, "Churchill and the Approach to Mussolini and Hitler in May 1940: A Note," *British Journal of International Studies*, 3 (1977).
Knox, MacGregor, "Fascist Italy Assesses its Enemies, 1935–1940," Ernest R. May (ed.), *Knowing One's Enemies: Intelligence Assessment before the Two World Wars* içinde, Princeton, 1983.

——*Mussolini Unleashed 1939–1941: Politics and Strategy in Fascist Italy's Last War*, ciltsiz baskı, Cambridge, 1986.

——*Common Destiny: Dictatorship, Foreign Policy, and War in Fascist Italy and Nazi Germany*, Cambridge, 2000.

——*Hitler's Italian Allies: Royal Armed Forces, Fascist Regime, and the War of 1940–1943*, Cambridge, 2000.

Koliopoulos, John S., *Greece and the British Connection 1935–1941*, Oxford, 1977.

Korb, Martin, "Deutsche Reaktionen auf die Novemberpogrome im Spiegel amtlicher Berichte," basılmamış master tezi, Technische Universität Berlin, 2004.

Krausnick, Helmut, "Denkschrift Himmlers über die Behandlung der Fremdvölkischen im Osten (Mai 1940)," *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 5 (1957).

——ve Wilhelm, Hans-Heinrich, *Die Truppe des Weltanschauungskrieges: Die Einsatzgruppen der Sicherheitspolizei und des SD 1938–1942*, Stuttgart, 1981.

Krebs, Gerhard, "Deutschland und Pearl Harbor," *Historische Zeitschrift*, 253(1991).

Kriegstagebuch des Oberkommandos der Wehrmacht (Wehrmachtführungsstab), ed. Percy Ernst Schramm, 4 cilt, Frankfurt am Main, 1961–5.

Kriegstagebuch der Seekriegsleitung 1939–1945, ed. Werner Rahn ve Gerhard Schreiber, Herford/Bonn, 1989.

Kube, Alfred, *Pour le mérite und Hakenkreuz: Hermann Göring im Dritten Reich*, Münih, 1986.

Kulka, Otto Dov, "Richard Wagner und die Anfänge des modernen Antisemitismus," *Bulletin des Leo Baeck Instituts*, 4 (1961).

——"Die deutsche Geschichtsschreibung über den Nationalsozialismus und die 'Endlösung': Tendenzen und Entwicklungsphasen 1924–1984," *Historische Zeitschrift*, 240 (1985).

——"Critique of Judaism in European Thought: On the Historical Meaning of Modern Antisemitism," *Jerusalem Quarterly*, 52 (1989).

——ve Jäckel, Eberhard (ed.), *Die Juden in den geheimen NS-Stimmungsberichten 1933–1945, Düsseldorf*, 2004.

Kuper, Leo, *Genocide: Its Political Use in the Twentieth Century*, Harmondsworth, 1981.

Lagevorträge des Oberbefehlshabers der Kriegsmarine vor Hitler 1939–1945, ed. Gerhard Wagner, Münih, 1972.

Langer, William L., ve Gleason, S. Everett, *The Challenge to Isolation, 1937–1940*, New York, 1952.

——*The Undeclared War, 1940–1941*, New York, 1953.

Larrabee, Eric, *Commander in Chief: Franklin Delano Roosevelt, his Lieutenants, and their War*, Londra, 1987.

Lash, Joseph P., *Roosevelt and Churchill 1939–1941: The Partnership that Saved the West*, New York, 1976.

Lawlor, Sheila, "Britain and the Russian Entry into the War," Richard Langhorne (ed.), *Diplomacy and Intelligence during the Second World War* içinde, Cambridge, 1985.

Leach, Barry A., *German Strategy against Russia 1939–1941*, Oxford, 1973.

Lebra, Joyce C., *Japan's Greater East Asia Co-Prosperity Sphere in World War II: Selected Readings and Documents*, Kuala Lumpur, 1975.

Leigh, Michael, *Mobilizing Consent. Public Opinion and American Policy 1937–1947*, Westport, Conn., 1976.

Lewin, Moshe, *The Making of the Soviet System: Essays in the Social History of Interwar Russia*, New York, 1985.

——"Bureaucracy and the Stalinist State," Ian Kershaw ve Moshe Lewin (ed.), *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison*, Cambridge, 1997.

——*The Soviet Century*, Londra, 2005.

Lewin, Ronald, *Ultra Goes to War: The Secret Story*, ciltsiz baskı, Londra, 2001.

Lewis, Jonathan, ve Whitehead, Phillip, *Stalin: A Time for Judgement*, Londra, 1991.

Liulevicius, Vejas Gabriel, *War Land on the Eastern Front: Culture, National Identity and German Occupation in World War I*, Cambridge, 2000.

Longerich, Peter (ed.), *Die Ermordung der europäischen Juden: Eine umfassende Dokumentation des Holocaust 1941–1945*, Münih/Zurich, 1989.

——*Politik der Vernichtung: Eine Gesamtdarstellung der nationalsozialistischen Judenverfolgung*, Münih/Zurich, 1998.

Lukacs, John, *The Duel: Hitler vs. Churchill*, Oxford, 1992.

——*Five Days in London: May 1940*, karton kapaklı baskı, New Haven/Londra, 2001.

——*June 1941: Hitler and Stalin*, New Haven/Londra, 2006.

Lyttleton, Adrian, *The Seizure of Power*, Londra, 1973.

Mack Smith, Denis, *Mussolini as a Military Leader*, Reading, 1974.

——*Mussolini's Roman Empire*, Londra/New York, 1976.

——*Mussolini*, paperback edn., Londra, 1983.

Magenheimer, Heinz, *Hitler's War: Germany's Key Strategic Decisions 1940–1945*, Londra, 1998.

The "MAGIC" Background of Pearl Harbor, C. 8, Washington, 1977–8.

Maisky, Ivan, *Who Helped Hitler?*, Londra, 1964.

Mann, Michael, *The Dark Side of Democracy: Explaining Ethnic Cleansing*, Cambridge, 2005.

Marks, Frederick W., III, *Wind over Sand: The Diplomacy of Franklin Roosevelt*, Athens, Ga., 1988.

Martin, Bernd, "Das 'Dritte Reich' und die 'Friedens'-Frage im Zweiten Weltkrieg," Wolfgang Michalka (ed.), *Nationalsozialistische Außenpolitik* içinde, Darmstadt, 1978.

Maser, Werner (ed.), *Hitlers Briefe und Notizen: Sein Weltbild in handschrift-lichen Dokumenten*, Düsseldorf, 1973.

Mason, Timothy W., *Nazism, Fascism and the Working Class*, Cambridge, 1995.

Matsuoka Yosuke: Şahsı ve Hayatı, Tokyo, 1974 [Japonca]. Matthaüs, Jürgen, "Operation Barbarossa and the Onset of the Holocaust, June–December 1941," Christopher Browning, *The Origins of the Final Solution: The Evolution of Nazi Jewish Policy, September 1939–March 1942* içinde, Lincoln, Nebr., 2004.

Mawdsley, Evan, *The Stalin Years: The Soviet Union, 1929–1953*, Manchester, 1998.

——"Crossing the Rubicon: Soviet Plans for Offensive War in 1940–1941," International History Review, 25 (2003).

Mazower, Mark, *Inside Hitler's Greece: The Experience of Occupation, 1941–44*, New Haven/Londra, 1993.

Medvedev, Roy, *On Stalin and Stalinism*, Oxford, 1979.

——*All Stalin's Men*, Oxford, 1983.

——ve Medvedev, Zhores, *The Unknown Stalin: His Life, Death, and Legacy*, Woodstock/New York, 2004.

Meinecke, Friedrich, *Die deutsche Katastrophe*, Wiesbaden, 1946.

Mein Tagebuch: Geschichten vom Überleben 1939–1947, ed. Heinrich Breloer, Köln, 1984.

Meldungen aus dem Reich: Auswahl aus den geheimen Lageberichten des Sicherheitsdienstes der SS 1939–1944, ed. Heinz Boberach, Neuwied/Berlin, 1965.

Melograni, Piero, "The Cult of the Duce in Mussolini's Italy," *Journal of Contemporary History*, 11 (1976).

The Memoirs of General the Lord Ismay, Londra, 1960.

Merridale, Catherine, *Ivan's War: The Red Army 1939–1945*, Londra, 2005.

Michalka, Wolfgang, "Vom Antikomintempakt zum euro-asiatischen Kontinentalblock: Ribbentrops Alternativkonzeption zu Hitlers außenpolitischen 'Programm'," Wolfgang Michalka (ed.), *Nationalsozialistische Außenpolitik* içinde, Darmstadt, 1978.

——*Ribbentrop und die deutsche Weltpolitik 1933–1940*, Münih, 1980.

——"From the Anti-Comintern Pact to the Euro-Asiatic Bloc. Ribbentrop's Alternative Concept of Hitler's Foreign Policy Programme," H. W. Koch (ed.), *Aspects of the Third Reich* içinde, Londra, 1985.

Mikoyan, Anastas Ivanoviç, *Tak bylo*, Moskova, 1999.

Mikoyan, Stepan A., "Barbarossa and the Soviet Leadership," John Erickson ve David Dilks (ed.), *Barbarossa: The Axis and the Allies* içinde, Edinburgh, 1994.

Molotov Remembers: Inside Kremlin Politics: Conversations with Felix Chuev, Chicago, 1993.

Montefiore, Simon Sebag, *Stalin: The Court of the Red Tsar*, Londra, 2003.
Morley, James William (ed.), *Deterrent Diplomacy: Japan, Germany, and the USSR 1935–1940*, New York, 1976.
——(ed.), *The Fateful Choice: Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941*, New York, 1980.
——(ed.), *The China Quagmire: Japan's Expansion on the Asian Continent, 1933–1941*, New York, 1983.
——(ed.), *Japan Erupts: The Londra Naval Conference and the Manchurian Incident 1928–1932*, New York, 1984.
——(ed.), *The Final Confrontation: Japan's Negotiations with the United States, 1941*, Columbia, NY, 1994.
Moseley, Ray, *Mussolini's Shadow: The Double Life of Count Galeazzo Ciano*, New Haven/Londra, 1999.
Mosse, George, *The Crisis of German Ideology: Intellectual Origins of the Third Reich*, Londra, 1966.
Mowat, Charles Loch, *Britain between the Wars, 1918–1940*, Londra, 1956.
Müller, Klaus-Jürgen, *Das Heer und Hitler: Armee und nationalsozialistisches Regime 1933–1940*, Stuttgart, 1969.
Murphy, David E., *What Stalin Knew: The Enigma of Barbarossa*, New Haven/Londra, 2005.
Musial, Bogdan, *Deutsche Zivilverwaltung und Judenverfolgung im Generalgouvernement*, Wiesbaden, 1999.
Naimark, Norman M., *Fires of Hatred: Ethnic Cleansing in Twentieth-Century Europe*, Cambridge, Mass./Londra, 2001.
Nazi Conspiracy and Aggression, United States Government, 11 cilt, Washington, 1946–8.
Nazi–Soviet Relations 1939–1941, ed. Raymond James Sontag ve James Stuart Beddie, New York, 1948.
Nicolson, Harold, *Diaries and Letters 1930–1964*, ed. Stanley Olson, New York, 1980.
Nipperdey, Thomas, *Deutsche Geschichte 1866–1918, vol. 2: Machtstaat vor der Demokratie*, Münih, 1992.
Nish, Ian, *Japanese Foreign Policy 1869–1942*, Londra, 1977.
Noakes, Jeremy, ve Pridham, Geoffrey (ed.), *Nazism 1919–1945: A Documentary Reader*, 4 cilt, Exeter, 1983–98.
Nobumasa, Tanaka (ed.), *Dokyumento Showa Tenno Dai Nikkan [Şova İmparatorunun Belgeleri], 2. cilt*, Tokyo, 1988 [Japonca].
Oka, Yoshitake, *Konoe Fumimaro: A Political Biography*, Tokyo, 1983.
Overy, R. J., *War and Economy in the Third Reich*, Oxford, 1994.
——*Why the Allies Won*, Londra, 1995.
——*Russia's War*, Londra, 1997.

——*The Dictators: Hitler's Germany and Stalin's Russia*, Londra, 2004.
Packard, Reynolds, ve Packard, Eleanor, *Balcony Empire: Fascist Italy at War*, Londra, 1943.
von Papen, Franz, *Memoirs*, Londra, 1952.
Parker, R. A. C., *Chamberlain and Appeasement: British Policy and the Coming of the Second World War*, Londra, 1993.
——*Churchill and Appeasement*, Londra, 2000.
Payne, Stanley G., *A History of Fascism 1914–45*, Londra, 1995.
Picker, Dr Henry, *Hitlers Tischgespräche im Führerhauptquartier 1941–1942*, ed. Percy Ernst Schramm, Stuttgart, 1963.
Pious, Richard M., *The American Presidency*, New York, 1979.
Piper, Ernst, *Alfred Rosenberg: Hitlers Chefideologe*, Münih, 2005.
Pleshakov, Constantine, *Stalin's Folly: The Secret History of the German Invasion of Russia*, June 1941, Londra, 2005.
Poliakov, Léon, *The History of Anti-Semitism, vol. 4: Suicidal Europe, 1870–1933*, Oxford, 1977.
Political Strategy Prior to the Outbreak of War (Parts III–IV), Office of the Chief of Military History, Department of the Army, Japanese Monographs, 144–50, t.y.
Pope, Stephen, and Wheal, Elizabeth-Anne, *The Macmillan Dictionary of the First World War*, Londra, 1995.
Prange, Gordon W., *At Dawn We Slept: The Untold Story of Pearl Harbor*, Londra, 1982.
Preston, Paul, "Franco and Hitler: The Myth of Hendaye 1940," *Contemporary European History*, 1 (1992).
Der Prozeß gegen die Hauptkriegsverbrecher vor dem Internationalen Militärgerichtshof, Nürnberg, 14. November 1945–1. Oktober 1946, 42 vols., Nürnberg, 1947–9.
Public Opinion 1935–1946, ed. Hadley Cantrill, Westport, Conn., 1951.
The Public Papers and Addresses of Franklin D. Roosevelt, ed. Samuel I. Rosenman, 13 cilt, New York, 1938–50.
Radzinsky, Edvard, *Stalin*, New York, 1996.
Raeder, Erich, *Mein Leben*, Tübingen/Neckar, 1957.
Rauscher, Walter, *Hitler und Mussolini: Macht, Krieg und Terror*, Graz, 2001.
Rauschning, Hermann, *Hitler Speaks*, Londra, 1939.
Read, Anthony, ve Fisher, David, *The Deadly Embrace: Hitler, Stalin and the Nazi–Soviet Pact 1939–1941*, Londra, 1988.
Rebentisch, Dieter, *Führerstaat und Verwaltung im Zweiten Weltkrieg*, Stuttgart, 1989.
Reese, Roger R., "The Red Army and the Great Purges," J. Arch Getty ve Roberta T. Manning (ed.), *Stalinist Terror: New Perspectives*, Cambridge, 1993.
Renshaw, Patrick, *Franklin D. Roosevelt: Profiles in Power*, Londra, 2004.

Reynaud, Paul, *In the Thick of the Fight 1930–1945*, Londra, 1955.

Reynolds, David, *The Creation of the Anglo-American Alliance 1937–1941: A Study in Competitive Co-operation*, Chapel Hill, NC, 1982.

——"Churchill and the British 'Decision' to Fight on in 1940: Right Policy, Wrong Reasons," Richard Langhorne (ed.), *Diplomacy and Intelligence during the Second World War* içinde, Cambridge, 1985.

——"Churchill the Appeaser? Between Hitler, Roosevelt and Stalin in World War Two," Michael Dockrill ve Brian McKercher (ed.), *Diplomacy and World Power: Studies in British Foreign Policy, 1890–1950* içinde, Cambridge, 1996.

——*From Munich to Pearl Harbor: Roosevelt's America and the Origins of the Second World War*, Chicago, 2001.

——*In Command of History: Churchill Fighting and Writing the Second World War*, Londra, 2004.

The Ribbentrop Memoirs, Londra, 1954.

von Rintelen, Enno, *Mussolini als Bundesgenosse: Erinnerungen des deutschen MilitärattachésinRom 1936–1943*, Tübingen/Stuttgart, 1951.

Roberts, Andrew, *"The Holy Fox": The Life of Lord Halifax*, ciltsiz baskı, Londra, 1997.

Roberts, Geoffrey, *Unholy Alliance: Stalin's Pact with Hitler*, Londra, 1989.

——*The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War, 1933–1941*, Londra, 1995.

——*Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939–1953*, New Haven/Londra, 2006.

Rock, William R., *Chamberlain and Roosevelt: British Foreign Policy and the United States, 1937–1940*, Columbus, Ohio, 1988.

The Roosevelt Letters, vol. 3: [1928–1945], ed. Elliott Roosevelt, Londra, 1952.

Roseman, Mark, *The Villa, the Lake, the Meeting: Wannsee and the Final Solution*, Londra, 2002.

Rotundo, Louis, "Stalin and the Outbreak of War in 1941," *Journal of Contemporary History*, 24 (1989).

Rybin, A. T., *Next to Stalin: Notes of a Bodyguard*, Toronto, 1996.

Sadkovich, James J., "Understanding Defeat: Reappraising Italy's Role in World War II," *Journal of Contemporary History*, 24 (1989).

——"The Italo-Greek War in Context: Italian Priorities and Axis Diplomacy," *Journal of Contemporary History*, 28 (1993).

Salewski, Michael, *Die deutsche Seekriegsleitung 1935–1945, vol. 1*, Frankfurt am Main, 1970.

——*Die deutsche Seekriegsleitung 1935–1945, vol. 3*, Frankfurt am Main, 1973.

Sapir, Jacques, "The Economics of War in the Soviet Union during World War II," Ian Kershaw ve Moshe Lewin (ed.), Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison, Cambridge, 1997.

Sathre, Eugene, "Communication and Conflict: Japanese Foreign Policy leading to the Pacific War," basılmamış doktora tezi, University of Minnesota, 1978.

Schleunes, Karl A., *The Twisted Road to Auschwitz: Nazi Policy toward German Jews 1933–1939*, Urbana, Ill., 1970.

Schlie, Ulrich, *Kein Friede mit Deutschland: Die geheimen Gesprächeim Zweiten Weltkrieg 1939–1941*, Münih/Berlin, 1994.

Schmidt, Paul, *Statist auf diplomatischer Bu dolmetschers im Auswähne 1923–45: Erlebnisse des Chefdolmetschers im Auswärtigen Amt mit den Staatsmännern Europas*, Bonn, 1953.

Schramm-von Thadden, *Ehrengard, Griechenland und die Gröchte imßma Zweiten Weltkrieg*, Wiesbaden, 1955.

Schreiber, Gerhard, *Revisionismus und Weltmachtstreben: Marineführung und deutsch-italienische Beziehungen 1919 bis 1944*, Stuttgart, 1978.

——"Zur Kontinuität des Groß-und Weltmachtstrebens der deutschen Marineführung," *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 25/2 (1979).

——"Der Mittelmeerraum in Hitlers Strategie 1940: 'Programm' und militärische Planung," *Militärgeschichtliche Mitteilungen*, 27/2 (1980).

Schroeder, Christa, *Er war mein Chef: Aus dem Nachlaß der Sekreta Hitler*, ed. Anton Joachimsthaler, Münih/Viyana, 1985.

Schroeder, Paul W., *The Axis Alliance and Japanese-American Relations 1941*, Ithaca, NY, 1958.

Schwendemann, Heinrich, *Die wirtschaftliche Zusammenarbeit zwischen dem Deutschen Reich und der Soujetunion von 1939 bis 1941: Alternative zu Hitlers Ostprogramm?*, Berlin, 1993.

Seaton, Albert, *Stalin as Warlord*, Londra, 1976.

The Second World War Diary of Hugh Dalton, 1940–1945, ed. Ben Pimlott, Londra, 1988.

Seiichi, Imai, "Cabinet, Emperor, and Senior Statesmen," Dorothy Borg ve Shumpei Okamoto (ed.), *Pearl Harbor as History: Japanese-American Relations 1931–1941* içinde, New York, 1973.

Sekrety Gitlera no stole u Stalina [Hitler'in Sırları Stalin'in Masasında], Moskova, 1995.

Sella, Amnon, "'Barbarossa': Surprise Attack and Communication," *Journal of Contemporary History*, 1 (1978).

Service, Robert, *Stalin: A Biography*, Londra, 2004.

Sherry, *Michael S., The Rise of American Air Power: The Creation of Armageddon*, New Haven/Londra, 1987.

Sherwood, Robert E., *The White House Papers of Harry L. Hopkins*, 2 cilt, Londra, 1948.

Shigeo, Misawa, ve Saburo, Minomiya, "The Role of the Diet and Political Parties," Dorothy Borg ve Shumpei Okamoto (ed.), *Pearl Harbor as History: Japanese-American Relations 1931–1941* içinde, New York, 1973.

Shinjiro, Nagaoka, "Economic Demands on the Dutch East Indies," James William Morley (ed.), *The Fateful Choice. Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941* içinde, New York, 1980.

——"The Drive into Southern Indochina and Thailand," James William Morley (ed.), *The Fateful Choice. Japan's Advance into Southeast Asia, 1939–1941* içinde, New York, 1980.

Shirer, William L., *Berlin Diary, 1934–1941*, karton kapaklı baskı, Londra, 1970.

Smith, Richard Norton, *The Colonel: The Life and Legend of Robert R. McCormick 1880–1955*, Boston/New York, 1997.

Smith, Woodruff D., *The Ideological Origins of Nazi Imperialism*, New York/ Oxford, 1986.

Sommer, Theo, *Deutschland und Japan zwischen den Mächten 1935–1940: Vom Antikominternpakt zum Dreimächtepakt*, Tübingen, 1962.

Speer, Albert, *Erinnerungen*, Frankfurt am Main, 1969.

Spotswood, Roger D., "Japan's Southward Advance as an Issue in Japanese-American Relations, 1940–1941," basılmamış doktora tezi, University of Washington, 1974.

Staatsmänner und Diplomaten bei Hitler: Vertrauliche Aufzeichnungen über die Unterredungen mit Vertretern des Auslandes 1939–1941, ed. Andreas Hillgruber, karton kapaklı baskı, Münih, 1969.

Stafford, David, *Roosevelt and Churchill: Men of Secrets*, karton kapaklı baskı, Londra, 2000.

Stauffer, Paul, *Zwischen Hofmannsthal und Hitler: Carl J. Burckhardt: Facetten einer aussergewöhnlichen Existenz*, Zürih, 1991.

Steiner, Zara, *The Lights that Failed: European International History 1919–1933*, Oxford, 2005.

Stevenson, David, Cataclysm. *The First World War as Political Tragedy*, New York, 2004.

Stimson, Henry L., ve Bundy, McGeorge, *On Active Service in Peace and War*, New York, 1948.

Stoakes, Geoffrey, *Hitler and the Quest for World Dominion*, Leamington Spa, 1986.

Stoler, Mark A., *Allies and Adversaries: The Joint Chiefs of Staff, the Grand Alliance, and U.S. Strategy in World War II*, Chapel Hill, NC/Londra, 2000.

Streim, Alfred, *Die Behandlung sowjetischer Kriegsgefangener im "Fall Barbarossa"*, Heidelberg/Karlsruhe, 1981.

Sudoplatov, Pavel, ve Sudoplatov, Anatoli, *Special Tasks: The Memoirs of an Unwanted Witness: A Soviet Spymaster*, Boston, 1994.

Sullivan, Brian R., "Where One Man, and Only One Man, Led: Italy's Path from Non-Alignment to Non-Belligerency to War, 1937–1940," Neville Wylie (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War* içinde, Cambridge, 2002.

Suny, Gregor, "Stalin and his Stalinism. Power and Authority in the Soviet Union," Ian Kershaw ve Moshe Lewin (ed.), *Stalinism and Nazism: Dictatorships in Comparison* içinde, Cambridge, 1997.

Syring, Enrico, "Hitlers Kriegserklärung an Amerika vom 11. Dezember 1941," Wolfgang Michalka (ed.), *Der Zweite Weltkrieg: Analysen, Grundzüge, Forschungsbilanz* içinde, Münih/Zürih, 1989.

Die Tagebücher von Joseph Goebbels, ed. Elke Fröhlich, *part I: Aufzeichnungen*, 9 cilt; *part II: Diktate 1941–1945*, 15 cilt, Münih, 1993–2005.

Tansill, Charles Callan, *Back Door to War: The Roosevelt Foreign Policy*, Chicago, 1952.

Taylor, A. J. P., *The Origins of the Second World War*, Harmondsworth, 1964.

——*English History 1914–1945*, Harmondsworth, 1970.

The Testament of Adolf Hitler: The Hitler–Bormann Documents, February–April 1945, ed. François Genoud, Londra, 1961.

Thomas, Charles S., *The German Navy in the Nazi Era*, Londra, 1990.

Tokushiro, Ohata, "The Anti-Comintern Pact, 1935–1939," James William Morley (ed.), *Deterrent Diplomacy: Japan, Germany, and the USSR 1935–1940* içinde, New York, 1976.

Toland, John, *The Rising Sun: The Decline and Fall of the Japanese Empire, 1936–1945*, New York, 1970, Modern Library edn., 2003.

——*Adolf Hitler*, Londra, 1977.

Tolstoy, Nicolai, *Stalin's Secret War*, Londra, 1981.

Tooze, Adam, *The Wages of Destruction: The Making and Breaking of the Nazi Economy*, Londra, 2006.

Toshihiko, Shimada, "Designs on North China 1933–1937," James William Morley (ed.), *The China Quagmire: Japan's Expansion on the Asian Continent, 1933–1941* içinde, New York, 1983.

Toscano, Mario, *The Origins of the Pact of Steel*, Baltimore, 1967.

Treue, Wilhelm (ed.), "Rede Hitlers vor der deutschen Presse (10 November 1938)," Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte, 6 (1958).

Trial of the Major War Criminals before the International Military Tribunal, 14 November 1945–1 October 1946, 42 cilt, Nürnberg, 1947–9.

Tucker, Robert C., *Stalin in Power: The Revolution from Above, 1928–1941*, New York, 1990.

Ueberschär, Gerd R., ve Bezymenskij, Lev A. (ed.), *Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941: Die Kontroverse um die Präventivkriegsthese*, Darmstadt, 1998.

——"Hitlers Überfall auf die Sowjetunion 1941 und Stalins Absichten. Die Bewertung in der deutschen Geschichtsschreibung und die neuere 'Präventivkriegsthese'", Gerd R. Ueberschär ve Lev A. Bezymenskij (ed.), *Der deutsche Angriff auf die Sowjetunion 1941. Die Kontroverse um die Präventivkriegsthese* içinde, Darmstadt, 1998.

Ulam, Adam, *Stalin: The Man and his Era*, Boston, 1989.
van der Vat, Dan, *The Atlantic Campaign: The Great Struggle at Sea 1939–1945*, Londra, 1988.
Villari, Luigi, *Italian Foreign Policy under Mussolini*, Londra, 1959.
Visconti Prasca, Sebastiano, *Io ho aggredito la Grecia*, 2. baskı, Milan, 1947.
Vogelsang, Thilo, 'Neue Dokumente zur Geschichte der Reichswehr 1930–1933,' *Vierteljahrshefte für Zeitgeschichte*, 2 (1954).
Volkogonov, Dmitri, *Stalin: Triumph and Tragedy*, New York, 1991.
Warlimont, Walter, *Inside Hitler's Headquarters 1939–45*, Novato, Calif., t.y. (orijinal İngilizce baskı, Londra, 1964).
Watson, Derek, *Molotov: A Biography*, Londra, 2005.
Weeks, Albert L., *Stalin's Other War: Soviet Grand Strategy 1939–1941*, Lanham, Md., 2002.
Wehler, Hans-Ulrich, "Die Urkatastrophe: Der Erste Weltkrieg als Auftakt und Vorbild für den Zweiten Weltkrieg," Der Spiegel, 8 (16 Şubat 2004).
Weinberg, Gerhard L., "German Colonial Plans and Policies 1938–1942," Waldemar Besson ve Friedrich Frhr. Hiller v. Gaertringen (ed.), *Geschichte und Gegenwartsbewußtsein: Historische Betrachtungen und Untersuchungen* içinde, Göttingen, 1963.
——"Hitler's Image of the United States," *American Historical Review*, 69 (1964).
——*The Foreign Policy of Hitler's Germany: Diplomatic Revolution in Europe 1933–36*, Chicago/Londra, 1970.
——*The Foreign Policy of Hitler's Germany: Starting World War II, 1937–1939*, Chicago/Londra, 1980.
——*A World at Arms: A Global History of World War II*, Cambridge, 1994.
Weizsäcker, Ernst von, *Erinnerungen*, Münih/Leipzig/Freiburg, 1950.
Die Weizsäcker-Papiere 1933–1950, ed. Leonidas E. Hill, Frankfurt am Main, 1974.
Welles, Sumner, *The Time for Decision*, Londra, 1944.
——*Seven Major Decisions*, Londra, 1951.
Werth, Alexander, *Russia at War, 1941–1945*, karton kapaklı baskı, New York, 1984.
Weston, Mark, *Giants of Japan: The Lives of Japan's Greatest Men and Women*, New York/Tokyo/Londra, 1999.
Whaley, Barton, *Codeword Barbarossa*, Cambridge, Mass., 1973.
Whittam, John, *Fascist Italy*, Manchester, 1995.
Whymant, Robert, *Stalin's Spy: Richard Sorge and the Tokyo Espionage Ring*, Londra/New York, 1996.
Wildt, Michael, *Die Judenpolitik des SD 1935 bis 1938: Eine Dokumentation*, Münih, 1995.
——*Generation des Unbedingten: Das Führungskorps des Reichssicherheitshauptamtes*, Hamburg, 2002.

Wilson, Theodore A., *The First Summit: Roosevelt and Churchill at Placentia Bay 1941*, Londra, 1970.

Wiskemann, Elizabeth, *The Rome–Berlin Axis: A Study of the Relations between Hitler and Mussolini*, Londra, 1966.

Wistrich, Robert S., *Hitler and the Holocaust*, New York, 2001.

Wohlstetter, Roberta, *Pearl Harbor: Warning and Decision*, Stanford, Calif., 1962.

Woodward, Llewellyn, *British Foreign Policy in the Second World War, vol. 1*, Londra, 1970.

Woolf, S. J. (ed.), *Fascism in Europe*, 2. baskı, Londra, 1981.

Wright, Jonathan, *Gustav Stresemann, Weimar's Greatest Statesman*, Oxford, 2002.

Wylie, Neville (ed.), *European Neutrals and Non-Belligerents during the Second World War*, Cambridge, 2002.

Zamagni, Vera, "Italy: How to Lose the War and Win the Peace," Mark Harrison (ed.), *The Economics of World War II: Six Great Powers in International Comparison* içinde, Cambridge, 1998.

Zhukov, G., *Reminiscences and Reflections*, 2 cilt, Moskova, 1985.

Dizin

A

Achille Starace (Faşist Parti Genel Sekreteri) 195
Adolf Eichmann 597, 608
  ve Wannsee Konferansı 639, 641
  ve Yahudilerin tehciri 610
Adolf Hitler
  ABD'ye savaş ilanı 557
  Alternatif stratejiler 96-98, 113, 118-124
  ve Amerika 86, 91, 93-4, 112, 118-9, 266-7, 301-2, 532-8
    ve Japonya ile anlaşma 577-9
    ve Atlantik Sözleşmesi 559-60
    Prestij meselesi olarak savaş ilanı 581-2, 585
    ve *Greer* hadisesi 560-2
    Amerika'yla savaş beklentisi 549-54, 564-65, 650-1
    Amerika'ya düşmanlığı 546-7, 559-60, 580-1
    Pearl Harbor'a verilen tepki 528-9, 573-4
  ve Atlantik Savaşı 319, 330-1, 575-7
  Balkanlarda huzursuzluktan korkması 222-3
  Batı taarruzu 25, 35-6, 72, 88-9
    Batı taarruzunun aciliyeti 545-6
  Devletin başı olarak 81, 189
    Diktatörlüğün doğası 81-3, 98, 529, 651-2
  Dış politika
    1933 itibarıyla 80-1
    1939 itibarıyla 84-7
  "Dünya görüşü" 77-8, 529, 534-5, 605-6
  ve Fransa
    ateşkes şartları 218
    Pétain 97, 114-5

İktidara gelişi 75-80, 345
Karakteri ve istekleri
Antisemitizmi 78-9, 533-5, 595, 605-5
gizlilik takıntısı 83
hırsları 118-9
ırkçılığı 532-7, 539
ideolojik meyli 90-3, 118
kumarı 74-5, 84-5, 123-4, 581
megalomanlığı 90, 594-5
Lloyd George'un duyduğu hayranlık 69
Mein Kampf 76-7, 350, 533-5, 595
Parti liderlerine seslenişi (Aralık, 1941) 591, 594-5
Reichstag konuşmaları
(30 Ocak 1939) 539
(19 Temmuz 1940) 73, 90
(11 Aralık 1941) 526
Savaş stratejisi 10, 543-4, 582
Raeder'in "çevresel stratejisi" 109-12, 119
ve Franco 92, 114
ve Güney Tirol 181
ve iki cephede savaş 72, 93-4, 406
ve İngiltere 20, 85, 89-91
"Barış teklifi" (Ekim, 1939) 28
İngiliz İmparatorluğu'na bakışı 70-1, 102-3
Lloyd George'un duyduğu hayranlık 69
ve işgali 93, 117
ve savaş dışı bırakılması gereği 91-3, 112, 118-9, 546-7
ve savaşa devam kararının etkisi 72-3
ve İtalya'nın savaşa girişi 211-12
ve İtalya'nın Yunanistan işgali 240-6
ve Japonya 94, 545-9
Japonya'nın Singapur taarruzu 551-2, 584
Japonların emelleri 561, 563, 566, 569-72
"Ayrı barış yok" anlaşması 577-80
İyimserliği 573-5, 581
ve Oshima 556-8
Matsuoka'nın ziyareti 552
ve Sovyetler Birliği'yle savaş 556-8
ve *Lebensraum* 77-8, 91, 534-5
ve Mussolini 92, 111-2, 115, 202
görüşmeleri 202-3, 240

ve Roosevelt 540-1, 545, 549
ve Sovyetler Birliği
SSCB'ye taarruz 7-8, 72, 545
İşgal niyeti 112, 117-9, 361, 646-7
ve Molotov 115-7
ve Amerika'yı savaş dışı tutma çabası 547
Savaşa dair iyimserliği 556-8, 584
Barbarossa Harekâtı emri 118, 244-5
ve Stalin 87, 93, 405-6
ve Yahudiler
Antisemitizm 78-9, 532-3, 595, 605-6
Günah keçisi olarak Yahudiler 595-7
ve "Yahudi-Bolşevizm" 78-9, 86-7, 91, 542-3, 595, 617
ve Yahudilerin kırıma uğratılması 8,11
Sovyetler Birliği işgalinin soykırıma dair muhtemel sonuçları 614, 619
Soykırım kararı 598-600, 635-40, 651
Soykırımı planlamadaki rolü 618-9, 624-6, 628-30, 640-2
[ayrıca bkz. Saldırmazlık Paktı (Hitler–Stalin)].
Afrika (Almanların sömürgecilik hevesi) 101
Akdeniz
Alman ordusunun görüşü 94-5
İngiltere için önemi 110,121,184
İtalya'nın emelleri 200, 202, 213
ve Alman donanma stratejisi 105-10, 112
Albay Robert R. McCormick (infiratçı) 317
Alberto Pariani (Savaş Bakanlığı Müsteşarı) 87
Alberto Pirelli 214
Alfred Dreyfus 600
Alfred Rosenberg (İşgal Altındaki Doğu Toprakları Bakanı) 78, 616, 623
Alexander Werth (Moskova'da İngiliz gazetecisi) 357dn, 385dn
Alman Donanması 110
Akdeniz taarruzu tercihi 105, 106-10
Deniz Harp Komutanlığı 104, 110, 112
Stratejik tercihleri 98-112
ve İngiltere işgali 103-6
ve toprak ilhakı 102-3
Z Planı 99
Alman Kara Kuvvetleri
Akdeniz taarruzu tercihi 93-4
Komutanların batıdaki savaşa bakışı 88, 543-4

Örgütsel yapısı 121-2
Rusya'yla savaşa bakışı 93-4, 97
üzerinde Hitler'in tahakkümü 98, 121-3
Alman sömürgeleri (sabık) 101
Almanya
1942'deki askerî başarılar 589
ve ABD 526, 590
ABD'yi tahrikten kaçınma (1939–41) 543-4, 546, 550-1, 555-6, 561-3
ve Amerika ile savaş ihtimali 164, 301-2, 319, 542-3, 545, 553-4
Amerika ile savaş öncesi ilişkiler 535-7
Amerika'nın Müttefikleri desteklediği algısı 547-9
Amerikan karşıtı propaganda 537, 538-40, 543-4, 546, 563-4
Pearl Harbor saldırısına tepkiler 528-9, 573-4
Amerikan karşıtı propaganda 537, 538-40, 543-4, 546, 563-4
Batı taarruzu
Belçika işgali 25, 32-3, 88-9
Dunkirk hücumu 34-6, 51
Fransa'nın mağlubiyeti 88-9
ve Cemiyet-i Akvam
üyelik 18-9
çekilme 19, 84
Diktatörlüğün evrimi 82-3, 98
Ekonomi 83-5
Güvenlik Polisi 591, 597
İmparatorluk arzusu 17, 76, 99
İngiltere ile deniz anlaşması (1935) 85
ve İtalya 94-5, 184, 217
Balkanlarda tehdit 226-7
Kuzey Afrika'ya asker gönderme teklifi 221
Yunanistan fiyaskosunun etkisi 245-8
ve Japonya 131-2, 137-8, 162-4
ile Üçlü Pakt 110-11, 554, 567-9
Japonların Amerika ile müzakereleri 553-4, 566-69
Japonların zafer beklentisi 165
Pearl Harbor'un etkisi 526-9
Kamuoyu görüşü 526-8
Lebensraum ve doğuya yayılma 76-80, 350-6, 648-9
Olimpiyat Oyunları (1936) 537
Polonya işgali 5, 25-6, 87-8, 186
Reich Kabinesi 98

Reichskristallnacht (1938) 264-5, 538-9, 596-7, 606
Ren Bölgesi'ne asker sokulması (1936) 21, 84, 260
ve Sovyetler Birliği 78-9, 84
Anti-Bolşevizm 78-9
ve Locarno Anlaşması 18-9
Saldırının ekonomik sebepleri 94-5, 354, 378
Saldırının ideolojik sebepleri 94-5
Saldırının stratejik sebepleri 94-5
Uluslararası imajı 21-5, 54
ve Çelik Paktı 186
ve iki cephede savaşın riskleri 10, 72, 92-4, 372, 413
Weimar Cumhuriyeti 605-6
ve Yahudilerin katli
antisemitizm 538-40, 596-7, 600-601
Einsatzgruppen'in rolü 591, 617-21, 624-7
Nürnberg Yasaları 606, 631
Soykırım kararının gizliliği 598-9
Yeniden silahlanma 20-1, 79-80, 83-4
Yunanistan'a müdahale 244-5, 248, 324
(ayrıca bkz. Alman kara kuvvetleri; Alman donanması; Adolf Hitler; Luftwaffe; Deniz Aslanı Harekâtı)
Alsace-Lorraine 115
Amerika Birleşik Devletleri 62,126, 129, 136, 163, 252, 302, 310, 318, 348, 414, 417, 423, 450, 478, 505, 517, 526, 533, 591, 655
ABD'nin siyasi yapısı 274-9, 655
Acil İdare Bürosu 279
ve Almanya 258, 263-4, 537
Alman donanmasının bakışı 98-101, 546
ve Almanya ile savaşın kaçınılmazlığı 586-7
Sovyetler Birliği'ne taarruz 328-9
Yahudiler'e edilen muameleye karşı tutum (1938) 260, 537, 540
Başkan'ın güçleri 276-7, 417, 655
Başkanlık seçimi (1940) 293-4, 302-3
Cemiyet-i Akvam'a katılmanın reddi 18, 128-9, 258
ve Çin 18-9, 136- 7
Çan Kay şek'e verilen destek 169-70
Ekonomi 257-9, 233-4
Göç yasası 264, 534-5
Greer hadisesi 445
İngiltere'ye destroyer gönderilmesi 108, 288-93
Askerî üs karşılığında destroyer gönderilmesi 296-300

İngiltere'ye yardım 6, 10, 13, 72, 256-7, 273, 188-93
İnfiratçılar 40, 72, 123, 253-4, 257-62, 331-2
İnfiratçılar ve destroyer anlaşması 299-300
İnfiratçılar ve Ödünç Verme-Kiralama 319
İnfiratçılar ve ticaret koşulları 267-70
İnfiratçıların Sovyetler Birliği'ne yardıma muhalefeti 428-9
İnfiratçıların zayıflaması 289, 301
Kongre'de infiratçılar 317-17
İzlanda işgali 432
Johnson Yasası 258-304
ve Japonya 131-2, 134-9, 263
Japonlara ambargo ihtimali 160-1, 169, 421
Japonların Mihver ile ittifakına verilen tepki 166-172
Japonya'dan son cevap 513-4
Japonya'nın teşkil ettiği tehlike 414-5, 454
Japonya'ya ambargolar 421, 436, 460
Müzakereler 462-9, 447-88
Pearl Harbor saldırısına verilen tepki 517-18
Son müzakereler 503-13
Tokyo'ya savaş ilanı 518
Uyuşmazlığın tırmanışı 462, 521-3
Kabine'nin rolü 277
Kamuoyu
Atlantik konvoylarına destek 444-5
İngiltere'ye dair karamsarlık 254-5, 271-3, 288
İngiltere'ye yardıma destek 316
Kamuoyunda komünizme ve Sovyetler Birliği'ne düşmanlık 415
Müdahale karşıtlığı 288-90, 333-4, 453
Müdahaleye desteğin büyümesi 289-90, 301
Sovyetler Birliği'ne yardıma destek 418-22, 430
Stalin'in müspet imajı 427-8
Kongre 276
Kongre'deki infiratçılar 417, 453
Seçici Hizmet Yasası'nın değişikliği 435
ve Tarafsızlık Yasası'na revizyonlar 451-4
Milli Savunma Danışma Komisyonu 278, 314
Milli Savunma Konseyi 278
"Nakdi getir silahı götür" (cash-and-carry) 269-71, 303-4
Ödünç Verme-Kiralama Yasası (Mart, 1941)

Muhtemel alternatifleri 255, 318
Sovyetler Birliği'ni kapsaması 417-8, 428-30
Yasanın Almanlara etkisi 546-9
Yasanın müzakereleri 305-21
ve savaş 281-3
ve müdahaleye kararlılık 330-1, 546-8
Pasifik Savaşı 589
ve savaşa girme kararı 650
Seçici Hizmet Yasası 434-5
Silahlanma 264-66, 269, 278, 453, 332
ve Sovyetler Birliği
Kızıl Ordu hakkında karamsarlık 412-14
ve Sovyet direnişinin emareleri 418
SSCB'nin tanınması 347, 350
Tarafsızlık yasaları 258-60, 264-6, 269, 303-4
silah satımına ambargo yasaları 266,69
ve ticari gemilerin silahlandırılması 449, 453
yasaların revizyonları 451-4, 564-5
Üretim İdare Bürosu 314
(Ayrıca bkz. Atlantik Okyanusu; Franklin D. Roosevelt.)
Amerikan silahlı güçleri
Donanma 289-90, 293, 296
Hazırlıksızlığı 254, 261, 271, 281, 330, 332
Kara Kuvvetleri 271, 281, 332
Maddi kaynakların tahsisi 281, 290-1, 320-1
Savaş planları (ABC-1) 321-4
ve savunma üretimi 311-2, 313-6, 320-2
Seferberlik 454
Seferî kuvvet gönderilmesi ihtimali 267-9, 288-9
Sovyetler Birliği'ne yardıma destek 419-21
Zafer Programı 430-1, 433-4, 455-6
Amiral Domenico Cavagnari (İtalyan donanma komutanı) 210, 214, 235, 238
Amiral Ernest J. King 280, 300, 431
Amiral Gerhard Wagner 106-108, 603
Amiral Harold R. Stark (ABD Donanma Harekât Başkanı) 169, 280, 283, 296, 300, 311, 321-2, 332, 420, 432-3, 438, 446, 515, 655
ve Atlantik konvoyları 169, 279-80, 311-2
ve destroyer anlaşması 296, 299-300
ve İzlanda işgali 432
ve Pearl Harbor 514-5

Amiral Isoroku Yamamoto 171, 504-5, 513, 516
Amiral James O. Richardson (ABD Donanması Başkomutanı) 169
Amiral Karl Dönitz 529-30, 562, 582
Amiral Kichisaburo Nomura (Washington'daki Japon büyükelçisi) 145, 161, 459, 465-9, 480-2, 503, 505-510, 517, 521
  Dışişleri Bakanı iken 145, 161
  ve Japonya ile Amerika arasında müzakereler 459, 517
  ve Konoe-Roosevelt zirvesi teklifi 465-66, 480-1
Amiral Mitsumasa Yonai (Başbakan olarak) 145, 150-1, 155-6
Amiral Rolf Carls 101
Amiral Teijiro Toyoda (Japon Dışişleri Bakanı) 163, 459, 461-3, 467, 470-1, 476, 480-3, 485, 561
  ve Amerika ile müzakereler 480-2, 485
  Amerika ile savaşa muhalefet 461-2, 470
  Donanma Bakan Yardımcılığı 163
  ve Konoe ile Roosevelt'in görüşmesi teklifi 463-4, 481
Anastas Mikoyan (Sovyet dış ticaret uzmanı) 336, 344, 372
André François-Poncet (Roma'daki Fransız büyükelçi) 45, 63
Amiral Zengo Yoshida (Donanma Bakanı) 150, 157, 160, 163
  İstifası 163
Andrey Jdanov 336dn
Anthony Eden 20, 21
Antisemitizm
  Almanya'da antisemitizm 538-40
  Avrupa'da antisemitizm 600
  Hitler'in antisemitizmi 77, 533-5, 595, 605-6
  Sovyetler Birliği'nde 600
  (ayrıca bkz. Yahudiler)
Anti-Komintern Paktı (1936) 132, 158
Archibald Sinclair (Liberal Parti başkanı) 50, 52, 58, 68
Arta, Yunanistan 237-9, 248
Arthur Greenwood (Savaş Kabinesi Devlet Bakanı) 32, 48-50, 53, 55, 58, 66, 68, 654
Arthur Greiser (Warthegau'nun idarecisi) 609, 611, 633
Arnavutluk 5, 177, 180, 185-6, 197, 221-2, 224-5, 227, 234-5, 237, 239, 241-2, 250, 540
  İtalyan işgali 179-80, 221
Arvid Harnack ("Korsikalı") (Alman komünist ajanı) 376-7
Atina 177, 221, 225, 237
Atlantik Okyanusu

Alman donanmasının bakışı 101-2, 106-7, 319
Almanların hâkimiyetinin Amerika'ya oluşturduğu tehdit 268-9, 289-91, 548-9
Amerikan gemilerine saldırılar 328-9, 448-53, 543-4
Amerikan konvoy eskortları 309-10, 328-9, 331, 431-41, 444-6
Atlantik Muharebesi 10-11, 543-4, 550-555, 562-3
İngilizlerin zayiatı 441
Pearl Harbor'un etkisi 574-7
USS Greer hadisesi 441-2, 561-2
Atlantik Sözleşmesi 439-40, 465, 559-60, 650
Auschwitz-Birkenau 592, 639
Augusto Rosso (Berlin'deki İtalyan büyükelçi) 394
Augusto Turati (Faşist Parti Genel Sekreteri) 195
Avusturalya 16, 507
Avusturya 3, 180-4, 264, 405, 538, 609-11
Azor Adaları 116, 117, 324, 438, 549, 557
Almanların muhtemel üssü olarak 117

B

B. M. Şaposnikov (Sovyet Genelkurmay Başkanı) 367-8
Balkanlar 5, 10, 74, 92, 94, 107, 177-8, 182, 186, 198, 201, 202, 208, 215, 221-4, 226, 228-9, 233, 240, 244-5, 330, 359-61, 368-9, 373, 380, 395, 407-8, 413, 550, 647, 649, 658
Almanların müdahalesi (1941) 177, 403
Mussolini'nin ilgisi 181, 220, 221-3, 403
Sovyetler Birliği ve Balkanlar 221-2, 226-7
Barbarossa Harekâtı 96, 118, 244, 334, 376, 550-1, 583, 658
Stalin'e istihbarat uyarıları 87, 93, 405-7
Basın
Alman sağ cenah 78-9
Japonya 144, 151
Sovyet 394-5
(ayrıca bkz. Kamuoyu)
Basra Körfezi 94, 101, 361
Belçika
teslim olması 35-6, 57
Alman işgali 26, 90, 101-2
Yenilginin eşiğinde olması 45-6, 51, 56
Belçika ordusuna mensup Dunkirk'ten tahliye edilen asker sayısı 63
Bełżec toplama kampı 634
Benito Mussolini

ve Almanya
Almanların Romanya'yı işgaline öfkesi 230-2
Alman zaferine güveni 200-1
Yurtdışı ziyareti (1937) 182-3
Askerîleşmeye desteği 182-4
Almanya ve İngiltere arasında ara buluculuk vizyonu 199
Bakanlıkları kontrolü 195-6
Duce kültü 182, 194-7
ve Fransa 63-4, 206-8
Gücünün sınırları 188-9, 194, 198-9, 249, 652-3
ve Habeşistan Savaşı 197
ve Hitler 38-9, 65-6
Hitler'e gücenmesi 176-7, 184-6, 202, 231-4, 248
Hitler ile görüşmeleri 112-116
Brenner Geçidi (Mart, 1940) 202-4
Brenner Geçidi (Ekim, 1940) 230-1
Floransa görüşmesi (Ekim, 1940) 240-1
ve İngiliz-Fransız irtibat teşebbüsü (1935) 21
İngilizlerin bakışı 37-9, 217
İngilizlerle müzakere ihtimali 13, 37-8, 40-1, 46-7, 54, 210-1
Karakteri 229-30
Büyük vizyonu 212-4, 237
Kibri 182, 199, 237, 250
Karar alması 197-9, 212-4, 156-7, 170, 249-50
ve Kral Vittorio Emanuele 198, 204, 206-9, 231
ve Nazi–Sovyet Saldırmazlık Paktı 187
Politika geliştirmesi 197-9
Roosevelt'in arabuluculuk teklifini reddi 41-2, 55-7, 210
ve savaş
Müdahaleye alternatifler 214-7
Müdahale kararlılığı 204-5
Savaşa girme kararı 213-7
Savaş heyecanı 183-4, 203-4
Savaşın ertelenmesi 186-9
Silahlı kuvvetlerle ilişkileri 189-93, 198-99
ve Salò Cumhuriyeti 249
ve Yugoslavya 199-201
ve Yunanistan
Yunanistan için emelleri 202
Yunanistan'a taarruz kararı 9, 223-4
Yunanistan'ı işgali 115-6, 119-20, 177

Benjamin Cohen (Roosevelt'in yardımcılarından) 295-6
Besarabya (Romanya) (ayrıca bkz. Romanya) 226, 359, 400
Bergen-Belsen toplama kampı 592
Bernardo Attolico (Berlin'deki İtalya büyükelçisi) 186, 188
Birinci Dünya Savaşı 3, 16, 17, 26, 50, 65, 70, 75, 85, 127, 140, 145-6, 166, 179-80, 208, 258-9, 271, 276, 278, 280, 296, 298, 304, 308, 331, 347-8, 388, 400, 528-9, 533, 541, 556, 571, 580-1, 595, 601, 603
  Almanların Rusya'yı işgali 75-6
  ve Amerika 257-9, 527-8, 533
  Savaş sonrası düzen 17, 76-7
  Yahudilerin suçlanması 595-6, 601-2
Bjorn Prytz (Londra'daki İsveç Maslahatgüzarı) 64
Bolşevizm (Yahudi nüfuzu ile aynı kefeye konması) 22, 72, 75, 78-9, 85-6, 88, 90, 91, 93, 96, 99, 102, 105, 123, 390, 405, 543, 585, 598, 617, 619
Boulogne'nin Almanların eline geçişi 26, 36, 42
Boris (Bulgar kralı) 239
"Britanya Muharebesi" 14, 105, 655
Brest-Litovsk Anlaşması (1918) 75-6, 400
Briey 115
Bryansk (Almanların kuşatması) 401
Bulgaristan 235, 373
Burma 152, 159-60
Burton K. Wheeler (ABD Senatörü) 319, 436
Büyük Amiral Erich Raeder 100, 544
  ve Amerika ile savaş 546, 550-1, 555
  ve "çevresel strateji" önerisi 109-11, 112
  ve *Greer* hadisesi 562-4
"Büyük Doğu Asya Müşterek Refah Alanı" ; (Japonların politikasının esası olarak) 148, 478, 484, 524

C

Calais 26, 35-6, 42, 115
Caporetto'da İtalyan yenilgisi (1917) 190
Carl Burckhardt (İsviçre'nin Cemiyet-i Akvam delegesi) 87
Cebelitarık (ve Almanların ele geçirme planları) 13, 45-7, 49, 58, 94, 103, 106-7, 110, 112-4, 116-9, 184, 437-8
Cemiyet-i Akvam
  Almanların çekilmesi 19-20, 83-4
  ve Amerika 18-9, 128-9, 258-9
  ve İtalya'nın Habeşistan'ı işgali 182-3, 196-7

Japonların çekilmesi 19-20, 129-30, 148-9
ve Mukden Hadisesi 128-9
Sovyetlerin üyeliği 348-9
Cezayir 109, 222, 292
Charles A. Lindbergh 319
Charles Corbin (Fransa'nın Londra büyükelçisi) 52
Charles Edison (ABD Donanma Bakanı) 279
Chełmno (ve gaz odaları) 633, 636
Chicago Demokrat Parti Kongresi 293-4
Chicago Tribune 279, 284, 295, 317, 446, 455, 580
Cibuti (Fransız Somalilandı) 46, 203, 218, 230
Claretta Petacci 178
Clement Attlee (savaş kabinesinde Ferman Mührü Emini) 32, 44-7, 53, 66, 68
Compiègne (Fransız-Alman ateşkesi) 219
Cordell Hull (ABD Dışişleri Bakanı) 149, 169, 260, 262
ve Almanya ile savaşın kaçınılmazlığı 148-9, 169, 259-60, 282-3, 422-3
Dünya barışında kararlılığı 261-3
ve FDR'nin Greer hadisesine dair konuşması 443-4, 446-7
ve İngiliz üslerinin kiralanması 297, 299-300
Japonya ile müzakerelerde "Dört İlke" 479-80, 484
Japonya'ya bakışı 68-70, 505-9
ve Japonya'ya petrol ambargosu 460
ve Konoe ile Roosevelt arasında zirve önerisi 467-9
ve Kurusu 503-6
"On Madde" 508-10, 650
ve Pearl Harbor 511-2
ve tarafsızlık yasalarının kaldırılması 203-5, 367-9, 505-8
Tojo'ya bakışı 489-91

Ç

Çan Kay şek (Çin milliyetçilerinin önderi)Amerika'nın desteği 128, 130, 133, 135, 136, 139, 144, 148, 154, 159, 166, 170, 351, 459, 461, 469, 481, 490, 504, 508-9, 523
ve Japon–Amerikan müzakereleri 509, 523
Japonların giden yardımı engelleme teşebbüsü 458-60, 489-91, 503
ve Japonya'yla savaş 134-6, 156
Sovyet desteği 350
"Çelik Paktı" (Mayıs, 1939) 186
Çekoslovakya 15, 22-5, 28, 84, 87, 184-5, 264, 266, 351-2, 405, 538-40, 610
Alman işgali (Mart 1939) 24-5, 86-7, 185, 353

Anlaşmada Çekoslovakya'ya karşı sorumluluklar 23-4, 351-2
Sovyetler Birliği ve Çekoslovakya 350-2
Südet'in Almanya'ya terki 15, 23-5, 86-7, 351-2
Çin 3, 126-7
"Açık Kapı" prensibi (1917) 127, 134-5, 137
Amerika ve Çin 19, 20, 125
Batı desteği 134-5, 151-2, 459-60
Japon karşıtı hissiyat 131-2, 135-6
Japonya'yla savaş (1894–5)
Milliyetçilik 127-8, 135-6
(ayrıca bkz. Çan Kay Şek; Japonya, Çin'le savaş).
Çinhindi 152, 159, 160, 169, 416, 437, 459, 462-3, 465, 467, 470, 498-9, 507, 509, 514, 521, 561
Japon işgali 416, 436-7, 458-60

D

Dakar 65, 101, 109, 310, 468, 475, 486-7, 502, 524, 596
Danimarka (Alman işgali) 25, 29, 63, 88, 101, 139, 205, 271 449
David Lloyd George 70, 71
Daut Hoca (Arnavut eşkıya) 224-5
Deniz Aslanı Harekâtı (İngiltere işgali) 104, 106, 116, 380
Dış Moğolistan 137
Dinamo Harekâtı (Dunkirk tahliyesi) 37
Dino Alfieri (Berlin'deki İtalyan büyükelçi) 211, 579
Dino Grandi (Bologna'daki Faşist lideri) 196, 207
Doğu Afrika 107
Dr Josef Bühler 639
Dunkirk tahliyesi 37, 64, 272
Dunkirk'e ricat 26, 31, 37, 42-3
Durazzo limanı 235

E

Édouard Daladier (Fransa Savunma Bakanı) 38, 40, 57
Edward J. Kelly (Chicago Belediye Başkanı) 294
Emanuele Grazzi (Atina'daki İtalyan büyükelçi) 221-2
Engelbert Dollfuss (Avusturya Şansölyesi) 182
Eleanor Roosevelt 274
Elliott Roosevelt 440
Epir (Yunanistan) 225, 234, 236-7, 242
Eritre 182

Ernst Hanfstaengl 536
Ernst von Weizsäcker (Alman Dışişleri Müsteşarı) 114, 530, 568, 571-3, 580, 585-6
ve Amerika'ya savaş ilanı 585-7
ve Japonya'nın savaşa girişi 568-72
Estonya 76, 358-9, 368
Eugene H. Dooman (Tokyo'daki ABD elçilik danışmanı) 479-80

F
Fas 109, 111, 113-4, 222
Faşist Parti (İtalya) 184, 193-6, 206-7, 213, 243
Feldmareşal Walther von Brauchitsch 94, 117, 121
Feldmareşal Wilhelm Keitel 115, 121, 530
Finlandiya 75-6, 96, 342, 358-62, 368, 407
"Kış Savaşı" 342, 358-9
Filistin 110, 541
Filipinler
Japon taarruzu 503-4, 515-6
Tarafsızlığı 462, 470, 503
Fiume (Yugoslavya'dan İtalya'ya verilen) (1923) 180
Francesco Jacomoni (Arnavutluk valisi) 224-5, 227, 234-5, 238, 250
Francesco Pricolo (İtalyan Hava Kuvvetleri Komutanı) 227
Franklin D. Roosevelt (ABD Başkanı) 8, 273, 413
ve 1940 başkanlık seçimi 292-4, 304
ve Almanya ile savaşın kaçınılmazlığı 586-8
Amerika'ya tehdide dair (Aralık, 1940) 315-8
ve Atlantik konvoyları 418-9, 431-41
Barış çağrıları (1939) 264-6, 539-41
ve barış müzakeresi ihtimali 270-3, 315-6
Birliğin Vaziyeti konuşması (Ocak, 1941) 316-7
ve Churchill
yazışmaları 38-9, 286-92, 308-11
Churchill ile görüşmesi (Ağustos, 1941) 188, 308, 315-8, 337
Danışmanları arasındaki savaş yanlıları 280-1, 322-3, 325-6, 333-4, 419-20
Greer hadisesinden istifadesi [ulusa sesleniş] 442-6, 449
Hitler'e dair 263-5, 431, 537-41, 587-8
Hükümet tarzı 275, 284-5
İngiltere'ye bağlılık 38-9, 285, 315, 447-8
İngiltere'ye destroyerlerin ödünç verilmesi 252, 290-2, 294-5, 303
ve Japonya 173-4, 454-6, 521-3
Japonya'nın kınanması (1937) 135

Japonya'ya savaş ilanı 518
son anlaşma teşebbüsleri ("muvakkat anlaşma") 504-9
Hirohito'ya şahsi mesajı 514
ve Konoe ile zirve teklifi 463-9, 521-2
Pasifik Savaşı'na odaklanmak istememesi 356
ve kamuoyu 253-5, 322-5, 328-9, 421-2
ve İzlanda tartışmaları 433-5
"Karantina konuşması" (1937) 538
Kariyeri ve karakteri 273-7
Kolektif güvenlik teşebbüsü (1938) 263
ve Mussolini
arabuluculuk teklifi 39-41
Teklifin geri çevrilmesi 56-7, 270
ve Ödünç Verme-Kiralama Anlaşması 307-8, 312-5, 418
Önündeki seçenekler 254-6, 273, 283, 331-2, 418-9, 428-31, 448-9, 650
Roosevelt'e muhalefet 283-5, 530-1
ve savaş planlaması 321-2, 329-32
Savaşa gönülsüzlüğü 417-8, 440-4, 449-50, 491
Savaşa hazırlanma kararı 10
Savunma politikası 277-80
Silahlı savunmaya dair konuşması (Ekim, 1941) 450-3
ve Sovyetler Birliği 266, 328-9
Sovyetler Birliği'ne yardım 413-6, 418-9, 421-2, 428-30
Şahsi rolü 658-9
Tarafsızlığa bağlılık (1939–40) 252-53, 267-8
ve Yeni Düzen 257, 273
Fransa
Amerika'dan silah talepleri 273
Anlaşma uyarınca Çekoslovakya'ya yükümlülükleri 22-3, 351-2
Ateşkes şartları 48-9, 218
İtalya'nın toprak talepleri 206-8, 217-8
ve Mussolini 21, 38-9
Mussolini'yle irtibat teşebbüsü 38-9, 44-6, 53-4
Mussolini'ye tek taraflı irtibat 63-4
Teslim oluşu 9-10, 63-4, 86-8, 272, 358-9
Yenilginin eşiğinde 31-6, 45-6, 51
(Ayrıca bkz. Özgür Fransa; Fransız ordusu; Fransız donanması)
Fransız Donanması 111, 218, 292
İngilizlerin Mers-el-Kebir'deki filoyu imhası 292
Fransız Ekvator Afrikası 109

Fransız Ordusu 14, 88-9, 202, 292, 358, 600
ve Dunkirk'e ricat 26, 45-6, 57
Dunkirk'ten tahliye edilenler 63-4
Fransız sömürge imparatorluğu 101
Frank Knox (ABD Donanma Bakanı) 169, 279-81, 283, 296-7, 299, 308, 311, 314, 324-5, 328, 332, 420-1, 431-2, 435, 443, 514, 655
Almanların Sovyetler Birliği'ni işgali 419, 20
ve Atlantik konvoyları 431-3
ve İngiltere'ye yardım 307-8
Franz Walter Stahlecker (Einsatzgruppe komutanı) 621
Freetown 109
Friedrich-Wilhelm Krüger (SS komutanı) 636

G
Gabriele Paresci (İtalyan Büyükelçiliği basın ataşesi) 42
Gen Sugiyama (Japon Kara Kuvvetleri Bakanı) (Genelkurmay Başkanı) 133, 464, 470-2, 475, 477, 482, 492, 496-7, 499, 502, 513
ve "Gerekenler" planı 472, 475-6
ve Amerika ile müzakereler 481-2, 489, 496, 499-500
ve savaş kararı 499-500, 502, 512
General Alfred Jodl (Wehrmacht Harekât Başkanı) 92-4, 103, 105-6, 113, 115, 121, 529, 530, 547, 554, 582
ve Amerika'ya savaş ilanı 481-2, 492-3, 496, 499-500
ve "çevresel savaş" planı 475-6
General Alfredo Guzzoni (İtalya'nın Arnavutluk'taki güçlerinin komutanı) 222, 225
General Charles de Gaulle ve Özgür Fransa güçleri 109, 113
General D. G. Pavlov 369, 399
General Ettore Bastico 192
General Erich Ludendorff 76
General Erwin Rommel 247, 323, 373
General Eugen Ott (Almanya'nın Tokyo büyükelçisi) 378-9, 392, 394, 554, 566-7, 570, 579
General Filip Golikov (Sovyet askerî istihbaratından) 375, 379
General Friedrich von Bötticher (Washington'daki Alman ataşemiliteri) ve elçilik 547, 559-60, 582-3
General Franco (Francisco Franco Bahamonde) 8, 23, 86, 96, 106, 111, 113-7, 119, 183, 215, 239-41
Hitler'le görüşme 114
ve İspanyol tarafsızlığı 118-9

General George C. Marshall (ABD Kara Kuvvetleri Komutanı) 280, 281, 283, 289, 296, 311, 420, 434-5, 515, 655
General Georgi Jukov 367, 369-71, 374, 381, 385-9, 391-2, 396-7, 401-2, 410-1
ve önleyici taarruz fikri 385-8, 410-1
Savaş planları 381, 391-2
General Hideki Tojo (Japon Başbakanı) 149, 150, 156-7, 165, 167, 457, 464, 483-499, 501-2, 504, 511-4, 521-2, 563, 566-7, 569, 656, 658
Başkomutanlık ile yaşadığı zorluklar 484, 492-4
Kara Kuvvetleri Bakanı olarak 114-5
Savaştan kaçınma yolları 495-6, 503-4, 521-2
ve Amerika ile müzakereler 464-5, 484-8
ve Mihver güçleriyle ittifak 165, 168
ve savaş kararı 510-3
General Ion Antonescu (Romanya diktatörü) 230, 232
General John J. Pershing 298
General K. A. Meretskov (Sovyet Genelkurmay Başkanı) 368-70
General Kio Puku Okamoto 567-9
General Kont Sebastiano Visconti Prasca (Arnavutluk'taki İtalyan güçlerinin komutanı) 225, 234-9, 250
General Lord Gort (İSF komutanı) 37
General Ludwig Beck 83
istifası 84
General Mario Roatta (İtalyan Genelkurmay Başkan Yardımcısı) 192, 234-6, 238
General Maxime Weygand (Fransız Başkomutanı) 46
General Nobuyuki Abe 145
General Pavel Sudoplatov 400
General Sir Edmund Ironside 33, 37
General Teiichi Suzuki (ve savaş kararı) 476, 484, 493, 496-7, 502
General Ubaldo Soddu (İtalyan başkomutanlık başkan vekili) 234, 238-9
Generaloberst Franz Halder (Alman Genelkurmay Başkanı) 74, 91, 94, 117, 121, 376, 556, 558, 571
ve Japonya'nın savaşa girişi 572
ve Sovyetler Birliği'nin işgali 358-9, 556-9
Generaloberst Gerd von Rundstedt 35-6
Georg Schönerer (Pan-Alman lideri) 600
George Earle (Pennsylvania Valisi) 259
Georgi Malenkov 336, 344, 657
Giovanni Agnelli 214
Georgi Dimitrov (Komintern) 395
Giuseppe Bottai (İtalyan Eğitim Bakanı) 213, 219, 222, 231

Girit 222, 236, 241, 323
Grace Tully (FDR'nin asistanı) 275, 294
Grönland 319, 324, 549
Guilty Men 15
Guadalajara (İtalyan mağlubiyeti) (1937) 183
Guadalcanal Muharebesi 589
Gustav Stresemann (Alman Dışişleri Bakanı) 19, 79
Güney Afrika 16, 101, 109
Güney Çin Denizi (Japonların yayılması) 137
Güney Tirol 181, 534
Güney Rodezya 101

H
Habeşistan 182-3, 191-2, 195-7, 199, 203, 205, 213, 259
  İtalyan harekâtı 181-3
  Adowa Muharebesi (1896) 183, 190
Hachiro Arita (Japon Dışişleri Bakanı) 150
Hâkim Samuel Rosenman (FDR'nin konuşma yazarı) 443, 451
Hainan Adası 137
Hans Frank (Polonya Genel Valisi) 591, 611, 616, 618, 634, 636-7, 639
  ve gaz odaları 636-8
  ve Wannsee Konferansı 639-40
Hans Georg von Mackensen (Roma'daki Alman büyükelçi) 209
Hans Heinrich Dieckhoff (Washington'daki Alman büyükelçisi) 538, 547
Hans Heinrich Lammers 623
Harold Ickes (ABD İçişleri Bakanı) 169, 282, 293, 296-8, 306, 313, 324-6, 328-9, 416, 421, 423
  İngiltere'ye destroyer gönderilmesine desteği 295-7, 305
  ve Japonya tehdidi 416, 420
  ve müdahale desteği 325-7
Harro Schulze-Boysen ("Starşına") Alman komünist ajanı 376, 393
Harry Hopkins (Roosevelt'in danışmanı) 254, 283, 294, 307, 320, 326, 424, 436, 441, 443
  ve FDR'nin *Greer* hadisesine dair konuşması 443
  ve Ödünç Verme-Kiralama 306-7, 320-1
  Stalin'i ziyareti 424-7
Harry S. Truman (ABD Başkanı) 8
Harry H. Woodring (ABD Savaş Bakanı) 265, 279
Hava Baş Mareşali Hugh Dowding 33
Heinrich Himmler (SS lideri) 82, 599, 607, 610-2, 614-5, 617-8, 621-8, 630, 633-5, 640

ve gaz odaları 610-1, 614-6
"Nihai çözümün" mimarı 638-40
ve Sovyet Yahudileri 619-20, 624-8
ve Yahudi katliamı 618-9, 622-3, 632-4
ve Yahudi sürgünü 610-1, 614-6
Heinrich Müller (Gestapo'nun başı) 626
Heinrich Stahmer (Japonya'ya elçi) 162
Henry L. Stimson (ABD Savaş Bakanı) 169, 279
ve Almanya ile savaş 585-6
ve İngiltere'ye yardım 307-8
ve Japonya ile müzakereler 504-5
Müdahaleye destek 252-3, 279-80
Roosevelt'e tavsiye 252-3, 277, 282-3
ve savunma üretimi 310-1, 313-4, 321-3
Sovyetler Birliği'nin Alman işgaline dair 419-21
Henry Morgenthau (ABD Hazine Bakanı) 169, 281-2, 294, 299, 324, 326, 332, 655
ve Ödünç Verme-Kiralama planları 305-12, 318
Hermann Göring (Luftwaffe Başkomutanı) 36, 82, 122, 184, 376, 378, 596
ve Dunkirk taarruzu 36
ve Yahudiler 435, 448-9, 618-9, 630
Hırvatistan (Mussolini'nin planları) 186, 201, 205, 222
Hindistan
Japon tehdidi 11, 18
Hinrich Lohse (Reich Doğu Bölgesi Komiseri) 635
Hint Okyanusu 101-2, 107, 154, 185, 613
Hiram Johnson 259
Hiroshi Oshima (Japonya'nın Almanya Büyükelçisi) 552
Hiroşima 8, 124, 648
HMS Prince of Wales 427, 436, 439-40
Hong Kong 152, 154, 159, 517
Hollanda
Alman işgali 90, 207
(ayrıca bkz. Hollanda Doğu Hint Adaları)
Hollanda Doğu Hint Adaları 137, 139, 148, 151-4, 159-60, 169, 459-60, 462, 499, 504, 523, 647
Japon emelleri ve saldırı planları 137, 160-1, 169, 172, 494, 499-500
Houston Stewart Chamberlain 13, 15, 19, 22-25, 27-35, 39, 45-9, 52, 54-5, 59-62, 66, 68, 70-1, 85, 263-4, 352
Hugh Dalton (Harp Ekonomisi Bakanı) 61

I-İ
Italo Balbo (İtalyan komutan ve Faşist Parti'nin önde gelen ismi) 211-2, 220
İç Moğolistan 127, 136, 481
İkinci Dünya Savaşı
Gidişatı 589, 688
Mirası 3-5, 651
"Sahte savaş" 270
İmparator Hirohito (Japon İmparatoru) 143, 151, 167, 459, 461, 472-4, 488-9, 502, 504, 505, 511-4, 517, 653
Amerika'yla savaşa muhalefet 461, 521-2
ve "Gerekenler" planı 469-74, 476-7, 490-2
Güçleri 474, 652
ve Amerika'yla müzakere ihtimalleri 501-3
ve Konoe ile Roosevelt arasında muhtemel zirve 461-2
ve Konoe'nin istifası 487-8
ve savaş kararı 510-2, 517
İngiliz İmparatorluğu (ve İngiltere) 11, 12, 16, 23, 33, 36, 61, 71, 77, 88, 91, 101, 103, 106, 108, 123, 130, 236, 272, 302, 307, 310, 312, 320, 436, 440, 534, 546, 584, 654, 660
Akdeniz'in ehemmiyeti 109, 121-2, 183-4
Almanya ile deniz anlaşması 85
Almanya'ya savaş ilanı 25
ve Amerikan yardımı 6, 10, 13, 72-3, 254-6, 272-3, 288-93
Amerika'dan destroyer istenmesi 108, 288-93, 294-303, 546
Askerî zafiyet 19-21, 24-5, 85-6
Barış masasına oturma ihtimali 38-9, 43-4, 46, 53-9, 645
Müzakerenin taşıdığı riskler 65-72
Ekonomik zafiyet 16-7, 19
İstihbarat 379-80, 394-5
İşgal olasılığı 15-6, 37, 46, 291-2, 294-5
Japonya'ya ilişkin politika 18-9
Kabine'deki tartışmalar 60-2, 655
Kamuoyu 16, 34, 69-70, 655-6
ve Churchill'in "asla teslim olmayacağız" konuşması 63
Karamsarlık havası (Mayıs, 1940) 32-4
Kızıl Ordu'ya dair karamsarlık 413-4
ve Mussolini 21, 42-3
ve Ödünç Verme-Kiralama Anlaşması 256, 306-7, 317-8
ve Polonya 352-3
Savaş hedefleri (1939) 28

Savaşa devam kararı 9-10, 13, 72
Silahlanmanın aciliyeti 19-21, 24-5
ve Stalin'le ittifak ihtimali 28
Uzak Doğu 5-6, 18-9
ve yatıştırma 15-6, 19-25, 27-8
ve Yunanistan
(ve Romanya'ya) garantiler 186, 222, 226, 353
Yunanistan'a müdahale 243-4, 360, 373
ve İtalyanların Yunanistan'ı işgali 235-6
(ayrıca bkz. İngiliz İmparatorluğu; Winston Churchill; Savaş Kabinesi.)
İngiliz Seferi Kuvvetleri (İSF) 14, 26, 30, 35-7, 44, 56, 63-4, 272
beklenen kayıplar ve kurtarılan asker sayısı 14, 31, 34-5, 43-4, 61-3
Dunkirk'e ricat 26, 31, 35-7
İngiliz Somalilandı 220
İoannis Metaksas (Yunan diktatörü) 222
İrlanda 16, 26, 451, 541
İstihbarat 320, 380-1, 383
Ajanları 375-6, 392-4
Çeviri tahrifatı 505
Magic deşifreleri 413-6, 464-5, 468, 586
Sovyet ordu istihbaratı 375, 279-80, 285-6, 391-2
Stalin'in güvenmemesi 361-2, 374-80
İspanya 8, 23, 86, 101, 103, 105, 107-8, 111-7, 119, 215, 230, 245, 260, 351
Almanların beklentisi 101, 107, 111, 113, 116
Tarafsızlığı 118-20
İspanyol İç Savaşı 86, 183, 192, 197, 260
ve İtalya 538-40
İsviçre (Ticino kantonu) 222
İtalya
ve Almanya
ittifak 182, 228, 578-9
Alman karşıtı hissiyat 199-201
Alman deniz stratejisindeki yeri 103-6, 119-20
Amerika ile savaş 570-1
Amerika'nın petrol sevkiyatı 260
ve Avusturya 180-2
Devletin önde gelmesi 193-4
Duce kültü 183, 194-6
Ekonomi 180-1, 191, 202, 216-7
Emelleri

büyük güç olma rüyası 204-5, 247-8
Yayılmacı politikası 17, 196-7, 649
ve savaşın sunduğu fırsatlar 204-5, 209
Faşist Parti 179-80, 193-6
ve Fransa
Alpler taarruzu 218
Fransa'nın yenilgisinin etkisi 206-7
Fransa'ya karşı savaş 63, 217-9
Habeşistan işgali 21
Hükümetin yapısı 198
İki savaş arası dış politika 180-3
İngiliz topraklarına taarruz 220-1
Kilisenin etkisi 193
Sanayii 180, 212, 214
Silahlanma 187, 200
Toprak iddiaları 43, 49-50, 67, 113-4, 230
ve Üçlü Pakt 229-30, 551, 596-7
ve Yunanistan işgali 7, 115, 119, 177
savaşa müdahalenin alternatifleri 214-7
Tarafsızlık 37-9, 204, 215-7
(ayrıca bkz. Arnavutluk; İtalyan silahlı kuvvetleri; Benito Mussolini)
İtalyan silahlı kuvvetleri 247
Donanma 106-7, 192
Hava kuvvetleri 191, 200, 210-1
Kara kuvvetleri "savaş açacak durumda değil" 187, 191-8
Karacı subaylar 187, 189-92
ve Yunanistan işgali planları 234-9, 249-51
İvan Mayski (Sovyetlerin Londra büyükelçisi) 390, 394-5
İvan Stamenov (Moskova'daki Bulgar büyükelçi) 400
İzlanda 324, 432-4, 437-8, 442, 449, 549, 555
Amerikan işgali 432-4, 555

J

Japon Donanması
ve Amerika ile müzakereler 481-2, 489-93
Amerika ile savaş korkusu 162-4, 165, 170-2
Hükümete etkisi 140-2
ve "İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" 468
Mihver güçleriyle ittifaka gönülsüzlüğü 162-3, 165
Savaşa kararlılığı 496, 524
Stratejisi 151-5, 160-1

Japon Kara Kuvvetleri 134
ve Amerika ile müzakereler 484, 421-2
ve Amerika'yla savaşın kaçınılmazlığı 477-9, 510-1, 524-5
"Değişen Küresel Durum ile Baş Edebilmek için Belirlenen Temel Prensiplerin Ana Hatları" 153
Hükümete etkisi 132-4
Mihver güçleriyle ittifaka desteği 162-3
Seferberlik ihtiyacı 469-70
Sovyetler Birliği ile savaş 132, 154-5, 458-9
Stratejisi 153-5, 162
Japonların Çin'de işlediği mezalim
Nanking'te yaptıkları (1937) 134-5
Tungchow hadisesi (1937) 133-4
Japonya
ve ABD 132, 134-7, 153-4
ABD'ye taarruz kararı 10, 158-60, 170-5, 647-8
Ambargolar 160-1, 169-70, 416, 426, 437, 460
Diplomatik talepleri 462-9
Ekonomik bağlılığı 136-7, 160-1, 171-5, 179
"Hull Andacı'na" verilen tepki 510-3
ve Mihver güçleriyle ittifaka ABD'nin tepkisi 166-73
Muhtemel tavizler 481-3, 485, 492-5, 498-9, 521-2
ve müzakerelere verilen mühlet 497-9
Savaş ihtimali 154, 158, 161, 416, 520-2
Savaş korkusu 523-4
Savaşa kararlılık 477-8, 490-2
Tırmanan gerginlik 462, 468-9
Washington'a son yanıt 513-4
ve zaman baskısı 475-6
ve Amerika ile müzakereler 481-2, 485
ve Almanya 131, 138, 153-4
Almanya ile "ayrı barış yok" anlaşması 577-80
ve Mihver güçleriyle askerî ittifak 161-7, 520
Üçlü Pakt (Eylül, 1940) 109-12, 167-8, 170-1, 480
Çin ile savaş ("Çin Olayı") 5, 15-6, 23, 125-6, 139
Çin ile savaş (1894–5) 126
"Değişen Küresel Durum ile Baş Edebilmek için Belirlenen Temel Prensiplerin Ana Hatları" (Temmuz, 1940) 153
Dış politika
1930'lar 130-3

Avrupa savaşının etkisi 138-9, 150-5
Doğu Asya'daki "Yeni Düzen" 135-6, 142-3, 147-51, 157
Güneyde yayılma siyaseti 131, 167, 174, 415, 458-60, 520-1, 646-8
İmparatorluk hırsı 17, 126, 172-3
Nazi–Sovyet Paktına (1939) verilen tepki 138-9
Uzak Doğu'daki fırsatlar 5-6, 122-3, 152-3
Yayılma ihtiyacı kanaati 146-8
Ekonomi 127, 129, 132, 141, 147-8, 172-3
Amerika'ya bağlılık 136, 159-60, 172-5, 478, 647-8
Ham madde ithalatı 152, 156, 166, 172
Otarsiye destek 127-9, 131-3
Petrol ve çelik kıtlığı 493-4
Hükümet 139-40, 143-4, 520-1, 652-4
Anayasa (1889) 147-8
Danışma Meclisi rolü 139-41
Demokrasinin zafiyeti 143-4
Hükümetin istifası (1939) 138
İmparatorluk şuraları 141, 166-7, 471-2
İmparatorun güçleri 139-40, 474-5, 552-3
İrtibat şuraları 141, 158, 167-8, 468-71, 493-500
Siyasî partiler 139-41
İmparator kültü 130, 139-40
"İmparatorluğun Politikalarını İcra İçin Gerekenler" 469-72
ve İngiltere 131-2
İngiltere'yle savaş kararı 153-5, 158-61
Kamuoyu 130, 144-5, 151
Kitle siyaseti 139-41, 144-5
Konoe'nin bakışı 147-8
Mançurya İşgali (1931) 19, 126, 128, 130, 172-3, 348-9, 518-20
Milli karakter
kadercilik 499-500
şeref kavramının önemi 461, 503, 524, 653-4
Militarizm 143-4
"Milli Siyaset Temel İlkeleri" 130-1
Milliyetçiliğin yükselişi
Rusya ile savaş (1904–5)
Savaş planlamaları 469-72
Savaşa alternatifler 518-25
Savaşı bitirme ihtimali 155-6, 158-9
ve Sovyetler Birliği 131, 414-6

SSCB'ye karşı izlenen politikanın değişimi tasavvuru 138, 152, 158-9
Muhtemel ittifak olarak SSCB'nin kaybı 457-8
Tecrit hali 128-9, 138
"Temel Barış Şartları" 481
Uluslararası imajı 173-4
Cemiyet-i Akvam üyeliği 19-20, 128-9, 146-8
(ayrıca bkz. Çin ile savaş, Japon kara kuvvetleri, Japon donanması, Mançurya, Çan Kay şek.)
Jeannette Rankin (ABD Temsilciler Meclisi Vekili) 518
Joachim von Ribbentrop (Dışişleri Bakanı) 111, 113, 137, 162, 164, 187, 209, 226-7, 226,32, 267, 354-5, 357, 360, 377, 397, 527, 530, 546, 552, 557, 559, 563, 566-72, 576, 578-82, 585
Amerika'ya savaş ilanı 546,-7, 563, 575-7, 578
ve İtalya 226-30
ve Japonya 136-7, 162, 552-3, 566
Pearl Harbor'a dair 572
ve Sovyetler Birliği 354-5
John Colville (Churchill'in özel kalem müdürü) 51
John F. Kennedy 317
Josef Stalin
Alman işgali
Moskova'da kalma kararı 402-4
Ekonomik yatıştırma 403-4
ve Alman niyetlerine dair istihbarat raporları 361, 374-81, 393-4, 396
Saldırıya hazırlıksızlığı 10, 335-6
Saldırıya tepkisi 396-403
ve önleyici saldırı önerisi 386, 411
Batılı güçlerle ittifak ihtimali 25-6, 405-6, 439-40
ve "Büyük Beşli" 344
Devletin resmen başı olarak 381-4
Diktatör olarak 343-5, 404, 411, 654
ve Hitler
Hitler'in niyetlerinden emin oluşu 336, 373, 392-3, 403-4, 649-50
Tahrik etme korkusu 365, 370-2, 382-3, 406-7
Mein Kampf'a dair bilgisi 350, 356, 407-8
ve iki cephede savaşma riski 372, 388
Hopkins ile görüşme 424-7
İngiltere ile ilişkileri 373-4, 390-2
Karakteri
Paranoyak güvensizliği 338-9, 344-5
şahsiyet kültü 343-4

ve Kızıl Ordu 22-3, 339-40, 362-4, 382-4
Askerî Akademi konuşması (Mayıs, 1941) 382-4
ve NKVD 340
Önündeki seçenekler 336, 360, 404-12
ve Politbüro 343-4, 381, 654-5
Savaş
beklentisi 345
Amerikan müdahalesi umudu 431
Savaşı geciktirme ihtiyacı 356, 370-1, 381, 390-2, 408-9
Tasfiyeler ("Büyük Terör") 22-3, 337-42, 343, 405-6
(ayrıca bkz. Saldırmazlık Paktı, [Hitler–Stalin], Kızıl Ordu, Sovyetler Birliği)
Joseph Alsop (Yüzyıl Grubu) 295-6
Joseph E. Davies (Hull'un yardımcısı) 422
Joseph C. Grew (Amerika'nın Tokyo büyükelçisi) 149, 467-8, 479-80, 503, 506
ve Japonya'nın savaş kararı 503-4
Konoe ile görüşme 479-80
Konoe ile Roosevelt arasında toplantı teklifi 481
Joseph Goebbels 528, 591
Atlantik Sözleşmesi'ne dair 559-61
ve Amerika'ya savaş ilanı 576-7
ve Japonya 563, 566-7, 567-8, 572
ve Pearl Harbor 527, 572-5
ve Yahudi soykırımı 591, 599-600
Joseph Kennedy (ABD'nin Londra büyükelçisi) 272, 288

K

Kamuoyu
Almanya 526-7
Batıdaki Japon karşıtlığı 134
İngiltere 16, 34-5, 69-70, 110-2
İtalya 195, 207, 210, 249
Japonya 130, 143-5, 151-2, 461, 515-7
(Ayrıca bkz. Amerikan kamuoyu)
Kanada 16, 40, 67, 268, 292, 296, 300, 431-2, 449, 459, 544
Kanarya Adaları 101, 107, 110-1, 301
Karar alma 7, 214
Amerika'da 277-9, 655-6
Bürokrasinin etkisi 656-7
Hükümetlerin yapısı 645-54
İdeolojik takıntılar 658-9

İngiliz Savaş Kabinesi'nin kolektif karar alması 68-70, 98
İstihbarat kullanımı 656
İtalya'da 179, 197-8, 650
Japonya'da 481-2, 520-1, 652-4, 656-9
Nazi rejiminde 81-4, 98, 651-4
şahsiyetlerin önemi 656-60
Üzerindeki baskılar 656-7
Kararlar ve alternatifler
ABD 323-4, 429-30
Almanya 95, 118, 124, 581-3
İngiltere 69-71
İtalya 37-9, 203-4
Japonya 518-25
Sovyetler Birliği 404-12
Karl Haushofer 77
Karl Lueger (Viyana belediye başkanı) 600
Katowice (Yahudilerin sürgünü) 610
Kefalonya 235
Kenya 49, 203
Kızıl Ordu 11, 23, 96, 137, 339-41, 352-3, 356, 358-9, 362-7, 369, 371-2, 379, 382-8, 397-8, 401, 403, 405-7, 410-1, 422-3, 426-9, 456, 521, 589, 592, 629-30, 649
ABD'nin gittikçe büyüyen iyimserliği 422-8
Alman hazırlıklarına dair askerî istihbarat 384-7, 391-3
ve Alman işgali 397-403
Alman taarruzunun yönünün beklentisi 368, 410-1
Boyutu 362, 365, 371-2
Eğitimli liderlik eksikliği 345, 363
Eksiklikler 363-6
ve Finlandiya'da Kış Savaşı 341-2, 357-8, 362
Harekât planı eksikliği 363-5
Hava savunmaları 365
Karşı taarruz 403, 422-3, 429, 573
Küçümsenmesi 94-5, 136-7, 358, 409-10
Önleyici saldırı önerisi 384-7, 411
Savunma stratejisi (tatbikatlar) 370-2
Seferberlik planları 368, 371-2, 409-10
Silahlanma 354-5, 358-9, 365, 408-10
ve Stalin Hattı tahkimatı 371-2
Stalin'in Askerî Akademi konuşması 382-4

Stratejik teori 366-70
Tasfiyenin etkisi 22-3, 339-43, 345, 362, 408
Zayiat 398, 403
(Ayrıca bkz. Sovyetler Birliği; Josef Stalin)
Kiev 341, 356, 368, 388, 392, 428
Komintern (III. Komünist Enternasyonal) 132, 138, 150, 158, 347, 349, 395
Komünist Parti, Sovyetler Birliği 336, 350, 356
Kondo Nobutake (Japon donanması kurmay başkan yardımcısı) 165
Konstantin Umanski (Washington'daki Sovyet büyükelçisi) 428
Konstantin von Neurath (Alman Dışişleri Bakanı) 539
Kont Galeazzo Ciano (İtalyan Dışişleri Bakanı) 56, 185
Arnavutluk Ciano'nun "dükalığı" 186, 221, 223-4
ve Fransa'nın mağlubiyeti 219-21
İngiltere'ye bakışı 199, 220
Müdahaleyi kabul etmesi 209, 213
ve Pearl Harbor 572, 578-9
ve Yunan faciasının sorumluluğu 244, 250-1
ve Yunanistan savaşı 221-30, 235, 237-8
Kont Giuseppe Bastianini (İtalya'nın Londra büyükelçisi) 42-4, 49
Halifax ile görüşme 43-5, 49-50, 57, 69
Kont Ito Bunkichi 479
Kore (Japon işgali) 126-7, 131, 133, 156, 486, 502
Korechika Anami, (Japon Savaş Bakanı Yardımcısı) 156
Korgeneral Erich von Manstein 89
Korfu 180, 224-5, 235
Kral III. Vittorio Emanuele (İtalya Kralı) 187, 209, 214, 221
ve Habeşistan savaşı 196-7
Mussolini'nin muhtırası 203-5
Roosevelt ve Kral 266
Savaşa girmeye rıza göstermesi 207, 211-2
Savaşa müdahaleye karşıtlığı 187-9, 206
Silahlı kuvvetlerin sadakati 190, 208, 243
Yunanistan işgaline dair 239
Kral VIII. Edward (Windsor Dükü) 27, 71
Kral VI. George 30
Kral Leopold (Belçika) 46, 51
Kraliçe Elizabeth 30
Kraliyet Donanması (Kanada'ya gönderilmesi fikri) 16, 72, 99, 104, 300
Koshiro Oikawa (Japon Donanma Bakanı) 150, 163, 464
ve Amerika ile müzakereler 464-5, 476-7, 483-5

Amerika'nın petrol ambargosu 416, 436, 459-60
Amerikan ihraçları 169, 259-61
Hollanda Doğu Hint Adaları kaynakları 153, 160-2, 166-7, 459-60
Japonların ithalata bağlılığı 136-7, 160-2
Mihver güçleri ile ittifak 162-5
Kuzey Afrika 43, 107, 113-6, 118, 120-1, 123, 177, 182, 218-20, 222-4, 227, 229-30, 233, 241-2, 246-9, 292, 323, 330, 373, 395, 413, 437, 531, 589, 645-6
Alman harekâtı 244-5, 373-4
İngiliz hücumu 242-3
İtalyan harekâtı 177-8, 220-1, 226-7, 234
Meşale Harekâtı 429
(ayrıca bkz. Mısır; Libya)
Kuzey Bukovina 226, 359
Kuzey Rodezya 101

L
Laterano Anlaşması (1929) 193
Lavrenti Beria (devlet güvenliğinin başı) 336
İstihbarat raporları 363-4, 373-4, 395
Leon Troçki 346, 596
Letonya 75, 358-9, 368
Libya
İngilizlerin İtalyanları mağlup edişi 218
ve İtalyanların Kuzey Afrika'da yayılması 181-2, 203-4
Litvanya 76, 358-9, 368, 406, 621, 626
Yahudilerin katliamı 620-1, 626
Łódź (Polonya) gettosu 611, 633
Locarno Anlaşması (1925) 19
Lord Beaverbrook (İkmal Bakanı) 441
Lord Halifax (İngiliz Dışişleri Bakanı) 15, 22-3, 30, 32, 40, 65, 91, 302, 433, 448, 451, 455, 646
ve Amerika'nın İzlanda'yı işgali 433-4
Bastianini ile görüşme 42-3, 47-8, 69
ve Mussolini'yle irtibat 40-2, 45-7, 54, 60
Roosevelt'in Greer konuşmasına dair 447, 451-2
ve Roosevelt'ten yardım ricası 40, 41, 47-8, 61-2, 302
Savaş haricinde çözüm arayışları 65-8, 658-9
Savaşa devam niyetine dair radyo konuşması 90-1
Lord Lothian (İngiltere'nin Washington büyükelçisi) 292, 294, 296-7, 300, 305
Lord Lytton (Mançurya komisyonu) 129

Lord Phillimore 42
Lublin (Alman hücumu) 369, 398, 610
Luftwaffe 36, 93, 104
  Amerika karşısında uzun menzil kapasitesi olması 548-51
L. Z. Mehlis (Kızıl Ordu Siyasi İşler Başkanı) 364

M
Mährisch-Ostrau (Yahudilerin sürgünü) 610
Macaristan 180, 226, 368, 394
  Yahudilerin katli 593
Madagaskar (Yahudilerin sürgün edilebileceği yer) 101-2, 612-5, 617-8, 629, 631
Madeira 107
Maginot Hattı 88-9
Maksim Litvinov (Dışişleri Komiseri) 345-50
Malta
  İtalya'nın hava saldırıları 217
  İtalya'nın talepleri 46, 220
Mamoru Shigemitsu (Hirohito'nun danışmanı) 473
Mançurya
  Çin milliyetçiliği 128-9
  Sovyetlerle çatışma ("Nomonhan Olayı") 458
  Japon işgali (1931) ("Mukden Olayı") 18, 126, 128-30, 172, 335, 518-9
  Kwantung Ordusu 128-30, 136-7
  Mançukuo 130-1, 136-7, 484, 486-7
Manş Adaları 101
Mao Zedong (Sovyetlere Almanya uyarısı) 4, 395
Mareşal Kliment Voroşilov 341
Mareşal Mihail Tuhaçevski 341
Mareşal Philippe Pétain
  Hitler'le görüşme 71, 96, 111, 113-5, 217, 239-41
Mareşal Pietro Badoglio (İtalyan Genelkurmay Başkanı) 191
  Yunanistan'ı işgal kararı 233-9
  Savaşa müdahaleye ilişkin karamsarlığı 205, 209-10, 211, 214-5
  Yunanistan işgaline hazırlıklar 221, 226-8, 230, 249-51
Mareşal Rodolfo Graziani (İtalyan Genelkurmay Başkanı) 210, 220-3, 230-1, 234, 236, 246
  Kuzey Afrika'da 221, 224, 230, 234-6, 243, 246
Mareşal Aleksandr Mihailoviç Vasilevski 408-9
Mareşal S. K. Timoşenko 335, 3645, 367-9, 376, 381, 385-9, 391-2, 397-8
  ve Alman işgali 398

Kızıl Ordu'nun eksiklikleri 363-6
ve önleyici saldırı önerisi 284-7
Savaş ihtimalleri 368-70
Savaş planları 381, 391-3
Mareşal Sladko Kvaternik (Hırvat bakan) 629
Marguerite LeHand (FDR'nin sekreteri) 275, 326
Marki Koichi Kido (Japon Ferman Mührü Emini) 138, 474, 482, 488-9, 512
ve Amerika ile müzakereler 481-2
ve Mihver güçleri ile ittifak 165
Masonlar 533, 535
Mısır 16, 107, 116, 178, 220-3, 226, 228, 230, 234, 236, 243, 244, 246, 247
İngiliz güçleri 236, 243
İtalyan taarruzu 177, 221, 230, 233-4, 236, 246
Mauritius 101
Meiji (Japon İmparatoru) 126, 144, 477, 486, 512
Mersa Matruh (Mısır) 236, 238
Mers-el-Kebir (Fransız filosunun imhası) 292
Midway Muharebesi 589
Minsk
Alman hücumu 398, 410-1
Yahudi katliamı 626, 634-5
Mora, Yunanistan 236
Mukden Hadisesi (bkz. Mançurya) 126, 129, 132, 518
Münih Anlaşması 22, 24-5, 28, 50, 66, 87, 184-5, 197, 264, 306
Mussolini'nin rolü 38, 66-7, 184

N
Nagasaki 8, 124, 648
Nanking (Çin milliyetçi hükümeti) 128, 130, 134-6, 147, 170, 174, 481
Napolyon Bonapart (Rus işgali) 75
Nazizm 17, 28, 195, 280-1, 430, 456, 539, 598, 602, 605, 642, 660
Parti üyelerinin antisemitizmi 603-5
şiddet olayları 537-8
ve Yahudi soykırımı 594, 607-8, 651
Yahudilerin şeytanlaştırılması 596-8
Neville Chamberlain 13, 15, 19, 22-5, 28-35, 39, 45-7, 49, 52, 54-60, 62, 66, 68, 70-1, 85, 263-4, 352, 601, 654
Amerikan yardımı ihtiyacı 39, 262-3
Başbakanken uyguladığı yatıştırma siyaseti 15-6, 21-2, 86
Churchill'e desteği 65-8
Fransızların yenileceği korkusu 46-7

Kamuoyunun hâletiruhiyesi (1940 Mayıs'ı) 35
ve Mussolini'yle irtibat 13, 51-2, 58-9
Lloyd George ile husumeti 71-2
Savaşa hazır olmaması 23-4
New York Times 299, 445
Nicolaus von Below 528, 575
Nikita Kruşçev 356, 358, 364, 390, 404
Nikolay Buharin 350
Nikolay Vasilievich Ponomariyov 402
Norveç (Alman işgali) 25, 29, 88, 101, 139, 205, 229, 240, 271, 382

O-Ö

Okinori Kaya (Japon Maliye Bakanı) 493, 496-7, 502
Orta Doğu 5, 67, 94, 101, 112, 115, 123, 220, 228, 247, 361, 395, 413, 424-5, 540
İngiliz nüfuzu 101, 122
(ayrıca bkz. Süveyş Kanalı)
Oliver Harvey (Paris'te İngiliz diplomatı) 62dn
Osami Nagano (Japon Deniz Kuvvetleri Başkomutanı) 464
ve ABD ile müzakereler 481-2, 492-3, 495, 500
Savaş hazırlıkları 470-3, 475
Osamu Tsukada (Japon Kara Kuvvetleri Kurmay Başkan Vekili) 497
Oswald Mosley 70
"Önce Amerika" Komitesi 284, 317, 319, 417, 537
Özgür Fransa (Afrika'da) 109

P

Paris (Alman işgali) 33, 35, 36, 38, 46, 50, 57, 87, 89, 144-, 170-1, 355, 358
Paris Barış Konferansı (1919) 145
Pasifik Savaşı 153, 175, 461, 518, 520, 589
Paul de Lagarde 612
Paul Reynaud (Fransa Başbakanı) 33, 38, 41, 44, 271, 290
Amerika'ya yardım çağrısı 272, 290
Londra ziyareti (26 Mayıs) 42-3, 47
Mağlubiyet beklentisi 32-3
ve Mussolini'yle irtibat 47, 49, 51, 54-5
Savaş Kabinesi'nin yanıtı 58-9, 61-2, 68
Paul von Hindenburg (Almanya Cumhurbaşkanı) 80
Pearl Harbor 8, 10, 126, 171, 175, 429, 436, 449, 461, 504, 511, 513-18, 528-9, 531, 569, 572, 573-5, 577, 579, 580, 582, 584-9, 637, 651, 656

Almanların tepkisi 528-9, 572, 575
Hazırlıklar 514-5
Taarruz 514-8
Zayiat 517-7
Pekin (Marco Polo Hadisesi) (1937) 126, 130, 133
Polonya 5, 23, 25, 29, 63, 75, 82-4, 87-8, 100, 125, 177, 186-8, 200, 221, 266-8, 338, 341, 349, 352-7, 362, 367-8, 370, 385-6, 388; 391, 294, 398, 406, 411, 542, 545, 591-2, 595, 609-12, 615, 617, 628, 631, 633, 636, 639, 642
Alman işgali 5, 23-5, 86-8, 354-6
Almanlar ile Saldırmazlık Paktı (1934)·85
Bölünmesi 356-7
Yahudi gettoları 611
Yahudilerin katli 592, 609, 617-9 1
Portekiz 101, 108, 116-7, 127, 324, 438
Prens Fumimaro Konoe (Japon Başbakanı) 145, 462
Amerika ile müzakereler 460, 485
Amerika'yla savaşa muhalefet 462, 519-22
ve "Dört Direk Konferansı" 157-8
ve "Gerekenler" planı 471-5
Grew ile görüşme 478-81
İkinci kabine (1940–41) 114-6
İlk kabine (1937–9)
İstifası 487-8
ve Mihver ile ittifak 166-7
Roosevelt ile görüşme ihtimali 463-9, 476
Prens Fushimi Hiroyasu (Japon komutan) 153
Prens Higashikuni 488
Prens Kan'in Kotohito (İmparatorluk Genelkurmay Başkanı) 133
Prens Takamatsu 133, 511
Prens Viktor zu Erbach-Schönberg (Atina'daki Alman büyükelçisi) 225
Pripyat bataklıkları 368, 411, 624-5
Yahudilerin katli 624-5

Q

Quirino Armellini (Badoglio'nun yardımcısı) 228

R

R. A. Butler 29dn, 64dn
Rapallo Antlaşması (1922) 107, 348-9
Raphael Lemkin 4dn

Reinhard Heydrich
ve gaz odaları 632-4, 636
"nihai çözümün" mimarı 639-40
ve Sovyet Yahudileri 620-1
ve sürgünler 631
ve Wannsee Konferansı 625-8
ve "Yahudi Sorunu" 607-8, 613, 615, 618, 630
Ren bölgesi (Almanların askerileştirmesi) 21, 84, 183
Richard Sorge ("Ramzai") (Tokyo'daki Sovyet ajanı) 378, 392
Richard Wagner 603
Riga (Yahudi katliamı) 634
Robert Boothby (MP vekili) 21
Robert H. Jackson (ABD Adalet Bakanı) 299
Robert Sherwood (Roosevelt'in konuşma yazarı) 313, 323
Roberto Farinacci (Cremona'da Faşist Parti lideri) 195
Romanya
Ploieşti'deki petrol kuyuları 199, 225-6, 229-30
Sovyet ilhakları 225-6, 359-60
Rudolf Hess 77, 390
Rudolf Rössler ("Lucy") (Lucerne'deki Sovyet ajanı) 394
Rus-Japon Savaşı (1904–5)

S-Ş

Saburo Kurusu
Japonya'nın Washington hususi elçisi 503-7, 509, 517, 521
Sahalin Adaları (Japon işgali) 126
Saint-Germain Anlaşması 18
Saionji Kinmochi (Japon imparator danışmanı) 144
Saldırmazlık Paktı (Hitler–Stalin) (Ağustos, 1939) 84, 86, 151, 157, 187, 267, 349, 355-6
Savaş Kabinesi (İngiltere) 9, 13-4, 30, 31-3, 36-7, 42, 44-5, 47-8, 54, 56, 57, 59-62, 64-9, 73, 98, 272, 283, 331, 399, 646, 654
Barış masasına oturma tartışmaları 38, 44-5, 48, 53, 55
Karamsarlığı 32-7
"Malum İhtimal Halinde İngiliz Stratejisi" 44-5
Mussolini'yle irtibat teşebbüsü 37-8, 42-5, 47-54, 69
ve müzakerelerin riski 66-73
Savaşa devam kararının topluca alınması 67-9, 645-6
Toplantılar (26 Mayıs)
Birinci toplantı 43-6

İkinci toplantı 46-7
Üçüncü toplantı 35-7
Toplantılar (27 Mayıs)
Birinci toplantı 52
İkinci toplantı 52-3
Üçüncü toplantı 55
Seiichi Ito (Japon Donanma Kurmay Başkan Vekili) 497
Selanik 234, 236, 237
Sergey Aleksandrovski 350
Sergey Kirov (Leningrad parti lideri) 339
Seyşeller 101
Shetland Adaları 101
Shin-ichi Tanaka (Japon K.K. Harekât Daire Başkanı) 464, 498
Shigenori Togo (Japon Dışişleri Bakanı) 490, 494-503, 505-6, 511-2, 521
Atanması 489-91
ve savaş kararı 370-1
Savaştan kaçınmak istemesi 495, 521-2
Shigeru Fukudome (Japon Donanma Harekât Dairesi'nden) 483, 484, 485, 498
Shigeru Sawada (Kara Kuvvetleri Kurmay Başkan Vekili) 157
Shigetaro Shimada (Japon Donanma Bakanı) 490, 493, 496, 498, 511
Shunroku Hata (Japon Kara Kuvvetler Bakanı) 125, 152
Sibirya (Yahudilerin potansiyel sürgün yeri) 614, 629, 630
Sidi Barrani (Mısır) 220
Sidney Hillmann (Birleştirilmiş Giyim İşçileri) 314
Silahsızlanma Konferansı (1932–3) 84, 258
Silahsızlanma politikası 17, 61, 262, 266, 439, 541
Singapur
Japon taarruzu 517, 551-4, 557, 571, 583
Smolensk 399, 411
Sobibor kampı 639
Soemu Toyoda 490
Soğuk Savaş 4, 6
Somaliland 203, 220, 232
Sovyetler Birliği
Alman hava keşfi 376-7, 394
Alman işgali 6-7, 286-90
Alman işgalinin ABD'de etkisi 6-7, 397, 402
Alman işgalinin Japonya'da etkisi 413
Almanlara direnişin artması 418-9, 557-8, 563
Sovyetlerin Alman işgaline Hazırlıksızlığı 10, 335-6, 345, 403, 573, 636

Amerika'dan yardım istenmesi ve Balkanlarda savaş tehdidi 422-8
ve Çekoslovakya 350
ve Çin milliyetçileri 350
Dış ilişkiler
kolektif güvenlik 350-1
Politika 346-357
Savaşı ertelemek için diplomatik çabalar 372-4, 388
Uluslararası tecrit (Devrim'den sonra) 346-9
ve Fransa 350-1
İktisadî zafiyet 346-7
ve Almanya ile iş birliği 78, 94-5
ve İngiltere 358-60, 405
ve İtalya 350, 360
ve istihbarat raporları 374-81, 393-6
İngilizlere güven duyulmaması 394-6
ve Japonya 349, 355, 372-4, 407-9
Kolektif yönetim 335
Komünist Parti 337, 343-5
NKVD (gizli polis) 339-40
Politbüro 343, 654
ve Polonya 349, 352-3
ve Romanya351
ve savaşın kaçınılmazlığı 346, 350-2
Silahlanma 354-5, 359, 407-9
Sovyetlerde antisemitizm 601
SSCB ve Almanya 349-50
Almanya ile askerî iş birliği 349-50
Almanya ile diplomatik çözüm ihtimali 389
Almanya ile ekonomik iş birliği 77, 94, 347-8, 353-5
Almanya ile ticaret 347-9, 357
ve Nazi Almanyası 349-50
SSCB'deki Yahudilerin katli 591-2, 598-9, 618-9, 621, 625-9
SSCB'nin Türkiye ile tarafsızlık paktı 372
(Ayrıca bkz. Kızıl Ordu; Josef Stalin)
Soykırım; Ermeniler (1915) (ayrıca bkz. Yahudiler) 593
Sir Alexander Cadogan (Dışişleri Müsteşarı) 34, 39, 42, 46, 51, 57, 395
Fransa'nın teslim olma ihtimaline dair 46, 56
Sir John Simon (İngiliz Dışişleri Bakanı) 20
Sir Percy Loraine (İngiltere'nin Roma büyükelçisi) 52
Sir Robert Vansittart (İngiltere Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı) 19, 39

Sir Stafford Cripps (İngiltere'nin Moskova büyükelçisi) 373-4
Sir Samuel Hoare 33
Spratly Adaları 137
Stalingrad Muharebesi 589
Stanley Baldwin (İngiliz Başbakanı) 22, 26, 27
Stanley K. Hornbeck (ABD Dışişleri) 468, 480, 505-6
Stresa Konferansı (1935) 182
Sudan 107
Sumner Welles (ABD Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı) 169, 265, 268, 270-2, 282-3, 299, 311, 419-20, 424, 655
  Avrupa ziyareti 270-1
  ve Hitler karşıtlığı 402-3
  Hull ile rekabeti 283
  ve tarafsızlık yasalarının kaldırılması 269-70
Suriye 110, 541
Süveyş Kanalı
  Almanların planları 226
  İtalya ve 44-5, 102-4, 105, 219
şangay bombardımanı 19, 134, 174

T
Tass (İngiliz basınında çıkanlara dair bildiri) 394
Taranto (İtalyan filosu) 238, 242, 248
Tayland 152, 160,
Tayvan (Japon işgali) 126, 486, 508
Theo Dannecker 614
Theodor Fritsch 601
Theodore Roosevelt (ABD Başkanı) 18, 174, 274
Tientsin ablukası 23, 133, 137
Tilsit (Yahudilerin katli) 621
Tomohiko Ushiba (Konoe'nin özel kalemi) 479
Treblinka kampı 639
Trianon Anlaşması 18
Tuna (İtalyan nüfuz alanı olarak) 181, 226, 231, 359-60, 368, 407
Tungchow katliamı (1937) 133
Tunus 6, 109, 218, 222, 230, 246
Türkiye 107, 110, 235, 372, 377, 408
Tümamiral Kurt Fricke (Donanma Harekât Başkanı) 101, 105
Tümgeneral Edwin W. Watson (FDR'nin yaveri) 275
Tümgeneral Kirponos 388

Tümgeneral Sör Edward Spear (Paris'te İngiliz diplomatı) 46
Tümgeneral Walter Warlimont 103, 113, 121-2, 529, 530
ve Amerika'ya savaş ilanı 530

U-Ü
Uganda 49
Ukrayna 75-6, 368, 370, 376-7, 391, 393, 400, 422, 591, 624, 638
Uluslararası ilişkiler 126, 128, 261, 263, 347, 351, 465
Kolektif güvenlik sistemi 263, 350-1, 355
(ayrıca bkz. Cemiyet-i Akvam)
USS Augusta 436, 466
USS Greer (U-botla karşılaşma) 442-4, 446-8, 451-2, 454, 561-2

USS Kearny (torpido saldırısı) 449, 453-4, 564
USS Panay 134-5
USS Reuben James 451, 453-4, 564
USS Robin Moor 329, 444, 550-1
USS Texas 551
Uzak Doğu, AİÇH güçleri
Avrupa ve Amerika'nın menfaatleri 5, 6, 17-20, 125
Japon hedefleri 11, 18, 20
ve Washington (Dokuz Ülke) Anlaşması (1922) 18-9
(ayrıca bkz. Çin; Çinhindi; Japonya; Filipinler)
Üçlü Pakt
ve Almanların Amerika'ya savaş ilanı 528, 533, 545, 578
Bulgaristan ve Üçlü Pakt 372-4
Japonya, Almanya ve İtalya (Eylül, 1940) 110-2, 168, 171-2, 228-9, 302
ve Japonya'ya sorumlulukları 554, 567, 570
Roosevelt'in bakışı 313-4, 480
Sovyetler Birliği ve Üçlü Pakt 360

V
Vehrân 113-4
Versailles Anlaşması (1919) 18, 20, 76, 79-80, 84, 260, 348, 383, 533
V. İ. Lenin 335-6, 338-9, 343-4, 377, 400, 402
Vichy Fransası 8, 105, 112, 114-5, 430, 459, 541
Viyana 600, 606, 608, 610, 616, 634
Vladimir Dekanozov (Sovyetlerin Berlin büyükelçisi) 375, 391, 396
Vladivostok 420, 557, 560
Vsevolod Merkulov (NKGB'nin başı) 337, 374, 375, 379

Vyaçeslav Molotov (Sovyet Dışişleri Komiseri) 116, 336, 344, 350, 360, 361-2, 365-6, 376, 380-1, 394-5, 397, 398, 400, 402, 404
ve Alman işgali 396-9, 404
ve Fransa ve İngiltere ile muhtemel ittifak 354-6
Hitler ile tartışmaları 115-8
ve istihbarat raporları 379-81, 395-6
Vyazma (Alman kuşatması) 401

W
Wall Street borsasının çöküşü (1929) 17, 128, 536
Walter Frentz (Hitler'in kameramanı) 626
Walther Funk (Ekonomi Bakanı) 95
Wang Jingwei (Çan Kay şek'in rakibi) 136, 139, 148, 170, 481
Wannsee Konferansı 630, 639, 641
Warthegau (Gau Wartheland) 609, 610, 611, 633, 634
Washington Anlaşması (1922) 18
Wendell Willkie (ABD Başkan Adayı) 293, 297, 298, 659
ve destroyer anlaşmasına desteği 293, 391
Wilhelm Frick (Reich İçişleri Bakanı) 82
Wilhelm Kube (Belarus Komiseri) 635
William Allen White (ABD müdahalesine desteği) 290, 298, 306
William Bullitt (ABD'nin Paris büyükelçisi) 271, 325
William E. Borah (ABD Senatörü) 270
William Knudsen (General Motors) 314
William Shirer (gazeteci) 542
Winston Churchill
ve Amerika
Amerika'dan aktif destek umudu 253, 255-7, 303, 309-10
Destroyer anlaşması 289-91, 294, 299, 546
Hopkins ile görüşmesi 423-5
ve Ödünç Verme-Kiralama Anlaşması 308-10, 318
Roosevelt ile görüşmesi (1941 Ağustos'unda) 258, 426-7, 436-8, 463
Roosevelt ile yazışması38, 41, 285-91
Welles'in ziyareti 270
"Asla teslim olmayacağız" konuşması 65-8, 271
Başbakan olarak Chamberlain ile ilişkileri 28, 30, 68, 70
Fransa ve Sovyetler Birliği'yle ittifakın savunucusu 23, 28
ve İngilizlerin Almanya'ya direniş kabiliyeti 36, 48
İtalya'nın tarafsızlığına dair görüşü 216
İtalya'yla irtibata dair görüşü 43-6, 48, 53-4, 58-9, 66

ve İzlanda 432
Kabine'ye seslenişi (28 Mayıs) 60-1
Karakteri ve kariyeri 27-8
ve Lloyd George 70-1
Müzakerelerin getireceği risklere dair görüşleri 67-8, 70-1
ve Norveç harekâtı 29
"Ölümüne savaşma" kararlılığı 45-6, 54, 64-5
Paris'te Fransız liderleri ile görüşmesi 30-1
Yatıştırmacılığa muhalefeti 23-8
ve Sovyetler Birliği 23, 28, 413-4
22 Haziran 1941 konuşması 418-20
ve Stalin 374, 440
(Ayrıca bkz. Savaş Kabinesi).
W. L. Mackenzie King (Kanada Başbakanı) 300, 431
Wolfgang Brocke 575
Woodrow Wilson (ABD Başkanı) 258, 262, 274, 533

Y
Yarbay Erwin Scholl 393
Yahudiler
Almanya'dan göçü 606-8
Bolşevizm ile ilişkilendirilmesi 77, 85, 90, 542, 617-8
Gaz odaları 633-40
Gettolar 611, 632-3
Kurbanların sayısı 591-3
Nazilerin Yahudileri şeytanlaştırması 596-8, 631-2
"Nihai çözüm" (yok etme politikası) 632-3, 640
Nürnberg Yasaları 606, 640-1
Pogromlar 666-8, 620-21, 640-1
"Sarı Yıldız" 631-2, 640-1
Soykırım 5, 432-3, 450, 592-4, 636-7, 641-3
Soykırımın ilk aşaması 590-2
Sovyetler Birliği'nde soykırım 593, 598-9, 619-20, 621-8, 628-9, 631-2
Toplu sürgün planları 608, 611, 616, 628-9, 631
ve *Reichskristallnacht* (1938) 264-5, 538-9, 606-8
ve Wannsee Konferansı 640, 642
Weimar Cumhuriyeti'nde Yahudiler 605
Yahudi karşıtı politikaların gelişimi 620-8
Yahudilerin şiddetin hedefi olması (1933 itibarıyla) 537, 606-7, 609
Yeşil Burun Adaları 102, 108, 111, 116

Yeni Gine 102
Yeni Zelanda 16, 19, 154, 459
Yoshihito (Japon İmparatoru) 143
Yoshimichi Hara (Kraliyet Danışma Konseyi Başkanı) 457, 474, 476, 477, 502, 512-3
Yosuke Matsuoka (Japon Dışişleri Bakanı) 148-50, 156-7, 161-9, 171, 415, 458, 459, 490, 552, 553, 561, 568, 658
  ve ABD ile ittifakın bedeli 166-7
  Alman zaferi beklentisi 165-7
  ve Almanya ile ittifak 162-166
  Gerilimi tırmandırma politikası 170-1
  Hitler ile görüşme 552-4, 567-8
  ve İngiltere ve ABD ile savaş ihtimali 120
  Sovyetler Birliği ile tarafsızlık paktı 457
  Sovyetler Birliği'ne taarruz önerisi 414, 458-9
Yugoslavya (Mussolini'nin emelleri) 373, 382, 408, 180, 199, 201-2, 208, 210, 221-4, 226-9, 235
Yunanistan
  Alman işgali 243-5, 248, 323, 372-3
  Helli hadisesi 225dn
  İngiliz müdahalesi 243, 373
  İtalyan fiyaskosunun Alman savaşına etkisi 244-5, 247-8
  İtalyan işgali 5-6, 115, 119, 177, 221-51
  Yunan bağımsızlığının garantörü olarak İngilizler 185-6, 222, 224-5, 490-1
Yüksek Faşist Konseyi 184, 194, 196, 198, 249
  Devletle ilişkisi 189-195, 251
  İhtilaflar 243-4, 247-9
  ve savaşa destek 206-7
Yüzyıl Grubu (ve İngiltere'ye askerî yardım) 295, 296

Z

Zanta (Yunanistan) 235

"Mahirane bir şekilde irdelenmiş... Kıymetli... İkinci Dünya Savaşı'na bakışımızı değiştiren bir eser." – **Andrew Roberts**

"Ian Kershaw'ın muazzam bilgi birikimi ve net düşüncelerini sergilediği bir çalışma... Dahice anlatılmış... Ziyadesiyle bilgi içeren bir eser." – **Antony Beevor**

"İkinci Dünya Savaşı'nın en mühim siyasî kararlarının fevkalade netlik ve kusursuzlukla irdelenmiş bir anlatımı." – **Max Hastings**

İkinci Dünya Savaşı'nda çarpışan altı büyük devletin liderleri, 1940 Mayıs'ı ile 1941 Aralık'ı arasında birbiriyle bağlantılı bir dizi karar aldı. Savaşın neticesini tayin eden bu kararlar, geleceğe ve yaşadığımız dünyaya büyük ölçüde şeklini verdi. Peki bu kararlar nasıl alınmıştı? Bu kararları alırken liderlerin önlerinde ne gibi seçenekler vardı? Ellerinde doğru veya yanlış hangi istihbarat mevcuttu? Liderlerin karakterleri ve lider haricindeki faktörler alınan kararları nasıl etkiledi?

Kershaw, İkinci Dünya Savaşı'nın dönüm noktalarının ardındaki plan, karar ve uygulama safhalarının izini sürerken bu büyük mücadelede hiçbir şeyin kesin olmadığını bize tekrar hatırlatıyor. İngiltere 1940 Haziran'ında Hitler ile barış masasına oturmaya karar verseydi yahut Almanya 1941 Haziran'ında Sovyetler Birliği'ne batıdan tek başına taarruz etmek yerine Japon İmparatorluğu'yla çift taraflı müşterek bir istilaya başlasaydı gidişat şüphesiz çok farklı bir hâl alacaktı. Peki ya Almanya aynı anda iki cephede savaşmasa yahut Japonya Pearl Harbor baskınını yapmasaydı? Kershaw, en nihayetinde iki ülke için de felaketle sonuçlanmış olsa da bu kararların siyasî ve askerî hedeflere dayanan menfur bir mantığın sonucu olduğunu ortaya koyuyor. Kershaw bir yandan Almanya, İtalya ve Sovyetler Birliği'nin tek adamın kontrolü altında olmaları ve bu liderlerin duymak istemedikleri şeyleri onlara söyleyemeyecek kadar dalkavuk müşavirlerle çalışmaları nedeniyle söz konusu üç ülkenin savaş sırasında büyük zorluklar yaşadığını gösterirken; diğer yandan demokratik sürecin daha yavaş ve sağduyulu bir şekilde ilerlemesiyle Churchill ile Roosevelt'in daha bilinçli kararlar alabildiğini örneklerle okuyucuya sunuyor.

Akademik titizlik, özenli tartışma ve sağduyulu muhakeme kabiliyetlerini büyük bir ustalıkla sergileyen Ian Kershaw, ***Dünyayı Değiştiren Kararlar*** ile İkinci Dünya Savaşı'na olağanüstü çarpıcılıkta bir yeni bakış getiriyor ve bu kritik dönemin heyecan ve belirsizlik hissini yeniden yaşatıyor.

Kronik
kronikkitap.com kronikkitap
ISBN: 978-625-8431-78-0
9 786258 431780

THG 0344976 UCV